DIVINVS
PYMANDER
HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI

CVM COMMENTARIIS,

R. P. F. HANNIBALIS ROSSELI
Calabri, Ord. FF. Minorum Regularis Obſeruantiæ
Theologiæ & Philoſophiæ ad S. Bernardinum
Cracouiæ olim Profeſſoris.

TOMVS QVARTVS,

In quo agitur de Cœlo.

OPVS VERE AVREVM RECONDITAQVE SAPIENTIA
refertiſſimum, ac proindè cuiuis arcana Dei ſcire
cupienti vtiliſſimum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Ex Officina Choliniana, Sumptibus PETRI Cholini.

Anno M. DC. XXX.

SVPERIORVM PERMISSV.

Capita præcipua eorum, quæ in hoc Tomo Quarto continentur.

Illustriss. ac Reuerendiss. Principi, Domino

D. STANISLAO KARNKOVSKI,

DEI GRATIA ARCHIEPISCOPO GNESNEN. Legato Nato, Regni Poloniæ Primati, ac primo Principi.

FRATER HANNIBAL ROSSELI SACRAE THEOLOGIAE, *& Philosophiæ Professor,*

SALVTEM PRECATVR AETERNAM.

Dici non potest, Archiepiscoporum nostræ ætatis decus haud vulgare, quantoperè, Orthodoxi omnes, tuam celsitudinem admirentur, obseruent, atque venerentur; vt pareat, ob morum tuorum candorem, grauitatem, comitatem, fidei Catholicæ zelum, amorem, & constantiam, disciplinarum penè omnium incomparabilem, & admirabilem cognitionem. Quis enim est, non solùm in latissimo Poloniæ Regno, verùm etiam in alijs regnis, vrbibus, castris, villis; qui non intelligat in illustrissima D. tua, eruditionem esse singularem, nitorem sermonis, morum grauitatem, super grege vigilantiam, vitam optimo præsule dignam? Quibus sanè dotibus, planeque diuinis illustratus, omnium ferè hominum oculos, mentesque; ad tui admirationem, amoremque; mirificè attraxisti. Et reuera, cum duæ res præcipuè sint, quæ insignem, ac propè diuinum hominem reddunt, doctrinarum cognitio, & actio virtutum; quarum altera mentem excolit, & exornat; altera verò appetitiones componit, & frenat, eas in domicilio sacri pectoris tui conspiciunt omnes, qui rectè sentiunt de Repub. Christiana, ita inhabitare; vt præcipuam earum sedem in amplissima celsitudine tua collocasse videantur. Quamobrem haud immeritò, tuo iudicio, prudentiæ, sapientiæ, & pietati, cura commissa est Christianæ religionis gubernandæ: cuius sagax prudentia semper explorata, & fidelis permansit, in religionis Christianæ, regnique negotijs, cæterisque; rebus grauissimis, ac summè arduis agendis. Taceo illius eximiam in doctos viros, præcipuè in Theologiæ studiosos, liberalitatem, insignem animi propensionem, qua eos fouet, & ornat; vt omnium ore prædicetur Maximus illorum Mœcenas, & Patronus. Quæ omnia planè cœlestia dona, mihi pauperi, & exuli, qui ex mandato Reuerendiss. Generalis totius Ord. Minorum de Obseruantia, Patr. Fr. Francisci de Gonzaga, ad Poloniæ regnum veni, propagandæ nostræ religionis gratia, omninò persuaserunt, vt nihil prorsus reformidarem, hosce Commentar. in 4. librum magni Mercur. Trismegisti, amplitudini tuæ dicare. Munus enim nullum aptius habeo, quo meam in te obseruantiam, cæteris testificarer, quam omnibus notam esse cupio. Quos meos Commentarios, tenues quidem & exiles, ac prorsus indignos, qui viro tanto dedicentur, si humanitas celsitudinis tuæ boni consuluerit; meos labores non infeliciter mihi cessisse, sum arbitraturus. Ita enim fiet, vt illustrissima D. tua, præter nominis sui immortalem gloriam, diuinumque; præmium, quod nunquam intermorietur, quodque illa vnicè spectat, sibi conciliet. Et reuera ad huius præmij coronam capescendam ab ipsa natura erigimur, ne vt cætera rationis experta, caducis rebus hæreamus. Sublata enim hac religione ab homine, omnium erit animalium infelicissimum. Quapropter ille sapiens opifex rerum, & conditor Deus, solum hominem erexit ad cœli conspectum, vt sui ortus originem agnosceret, atque ita ad pristini domicilij locum reuerti conaretur. Hanc, qui secuti sunt sapientiæ viam, normamque viuendi, vt apud Hebræos Prophetæ, apud Persas Magi, apud Indos Brachmanes, apud Ægyptios Sacerdotes, apud Aethiopes Gymnosophistæ, apud Græcos Poetæ antiquissimi, apud Romanos Oratores, sapientes sunt appellati. In quorum numero, & quidem inter præcipuos huius sapientiæ cultores, haberi posse illustrissimam D. Vestram vnumquemque, doctum, atque pium virum, probaturum esse censeo. Quapropter pietati tuæ, atque sapientiæ, hos meos labores offerre, nihil prorsus reformidaui, firmissimè mihi persuadens, quod ad propagandam Christianam religionem, ad sacræ Theologiæ studia promouenda, ad confutandos tum Philosophorum, tum Hæreticorum errores, egregiam, & singularem operam iis omnibus ostensura plus satis, quàm ipse petere, aut intelligere valeam. Reliquum est ergo, vt humanissimæ celsitudini tuæ, pietati, & prudentiæ, omnia optima, & saluberrima, plenissimo animo precemur, plurimum orantes patrem misericordiarum, & Deum totius consolationis, vt tuam celsitudinem ad multos annos, incolumem, & felicem conseruet, ad suam gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ vtilitatem, ac deinde cum ingenti gaudio, plenum dierum, & bonorum operum, ad immortale, & perpetuum suum regnum reuocet, & reducat; vbi nullus dignus est sine honore, nec aliquis honoratur indignus. Amen.

1584.

ERA-

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI CALABRI,

Ord. Minorum Regularis Obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ ad S. Bernardinum Cracouiæ Professoris.

Ad Lectorem.

Xploratum est omnibus, atq; persuasum candide Lector, non nobis solùm natos esse, sed ortus nostri partem quidem patriam sibi vendicare, partem verò parentes, & [illegible] cognationem [illegible], partem [illegible] [illegible] sapientiæ studiosos. Ager enim fertilis, & benè cultus, receptis seminibus, vberes atq; præstantes fructus cultori suo afferre consueuit: contra, ager sterilis, & male cultus, recepto etiam bono semine, [illegible] tribulo agricolæ profert suo, & spinas. [illegible] & incendio [illegible] par est subijcitur, alter verò diligentiori cultu efficitur dignus, & ampliori honore [illegible]. Hæc cum mente mea complecterer, miruni in modum instigabam, quid à me præstari posset, vt pios animos, atq; bonos studiosos iuuarem. Videbam enim non deesse præstantissimos viros, qui de Republ. Christiana optimè meriti sunt, quiq; suis pijs laboribus, & continuis studijs, omnes penè nostræ ætatis homines illustrarunt, & ad magnarum rerum cognitionem notitiamq; euexerunt. Veruntamen hoc me non modò non deterruit [illegible] ipse quoque, eodem erga omnes, præsertim veritatis atq; Christianæ religionis cultores, officio fungerer, sed potius animos addidit, quod intelligerem, quo accuratius id facerem, hoc me gratius omnibus esse facturum. Cum verò tandem occasionem tempore oportunam quærerem, quam summopere expectabam post aliquot annos expletos Lutetiæ Parisiorum, & Louanij, quibus in locis tum temporis omnium artium atq; disciplinarum inclyta Academia [illegible], post multas lustratas vrbes, & studia Italica, nactus sum tandem quandam vrbem Tudertinam, in Tusciæ partibus, antiquitate, atque summa humanitate, & vrbanitate ornatam. In qua quidem per decennium propemodum diuersatus sum, Magni Mercurij Trismegisti elucubrationibus, die, noctuque, quoad fieri potuit, pro viribus insistens. Neq; enim antiquiorem authorem, neq; sapientiorem, nostræq; religioni conformiorem inuenire potui, in quo meam animi propensionem erga pios sapientiæ cultores testatam facere possem. Quis verò fuerit iste Trismegistus, quæso patienter audias diligens lector. Quinq; fuisse Mercurios, antiquitas docet: Primum quidem cœlo patre, & die matre natum. Secundum verò Valentis, & Phoronidis filium. Tertium Ioue tertio natum & Maia. Quartum, Nilo patre quem Ægyptij nefas habent nominare, qui dicitur Argum interfecisse, & ob eam causam Ægypto præfuisse, legesque, atq; literas Ægyptijs tradidisse. Hunc Ægyptij, Theut appellant, cuius meminit Plato in Phædro. Græci verò [illegible] vocant: qui & literas primus docuit, & de rebus Theologicis multa edidit. Diodorus etiam libro primo, redegisse hunc Mercurium narrat voces in ordinem, atq; plerisque rebus nomina [illegible] sacraq; permulta, & ceremonias tradidisse. Quibus de causis Ægyptij inuentorem, & Deum sermonis illum putauerunt, interpretem quoque, & nuntium dixere hominum atque Deorum, vnde Mercurius, quasi medius currens dicitur appellatus, quòd sermo currat inter homines medius. Quam ob causam [illegible] quod sermo, vel interpretatio, quæ vtique ad sermonem pertinet, [illegible] dicitur. Propterea alas et in capite, & pedibus ponunt quippe quia [illegible] [illegible] per aerem sermonem. Porphyrius in Physiologia, orationis interpretandi [illegible] Mercurium esse dicit [illegible] rectus, fingitur propter orationis rigore. At Festus [illegible] mercibus sic esse appellatum: ideoq; [illegible] mercibus præesse, quia inter vendentes [illegible] mente [illegible] sermo sit medius. Plato in Cratylo, Mercurius [illegible] inquit, ad sermonem pertinere videtur, quatenus hermines, hoc [illegible] interpres & nuntius, furtiuus in loquendo [illegible], ac vehemens concinnat[illegible] [illegible] vsus ex vtri[illegible], nomen huius Dei componitur [illegible] quod machinari, & excogitare dicendo. Parmenides [illegible] nominis author nobis acceperit. Pari sit. [illegible] Deum illum, [illegible] qui machinatus est, Iermin vocetur [illegible] arbitratus sic eleganter [illegible] hermin vocamus. Sed de etymologia huius nominis [illegible] dictum habeo. Phœnices, Mercurium Trismegistum Scribam fuisse Saturni tradunt, [illegible] [illegible] Saturnus [illegible] cumq; hic australem mundi partem peteret, vniuersam Ægyptum Mercurio reliquisse. Diodorus scribit, Mercurium fuisse [illegible] Osiridi [illegible] Cum ac [illegible] Osiris in expeditionem proficisceretur, Mercurium, cum consiliarium [illegible] doctrina [illegible] bonarum [illegible] multa atq; tradidisse mortalibus artes [illegible]. Hunc autem Mercurium Trism. [illegible] opera explananda [illegible] [illegible] tamen nomen, & Hermæ, & Trismegisti [illegible] accepit. Fuit autem ille Theut, rex, sacerdos, & sapientissimus [illegible] Ægypti, vt Plato scribit in libro de regno, ex Philosophorum numero sacerdotes, ex sacerdotum autem numero, regem eligere. Huius rei gratia primus anni mensis, idest, September, suo nomine cognominatur: oppidum ab eo conditum est, quod Hermopolis, hoc est, ciuitas Mercurij vocatur. D. [illegible] lib. 8. de ciu. Dei [illegible] hunc Mercurium, more quasi prophetico multa prædixisse. Id [illegible] inquit, Hermes Asclepio [illegible] loquitur. Sicut [illegible] nostros multum errasse circa Deorum rationem incredulos, & non animaduertentes ad cultum religionemq; diuinam, artem inuenisse, qua efficerent Deos. Et post pauca futurum [illegible] tempus, vt Ægypti cognoscant, incassum pia mente diuinitatem sedula religione seruasse: & omnis eorum veneratio in irritum casura frustrabitur. Tunc terra ista sepulchrorum erit mortuorumque plenissima. [illegible] D. August. quòd [illegible] martyrum nostrorum, templa eorum succederent. Vnde [illegible] ibid. D. August. non eodem modo, quo Prophetis hac à Spiritu S. Mercurio reuelata fuisse, vera tamen eum prædixisse fatetur, quod meo proposito potest esse satis. Nam si aliqua dicta sint vera à Philosophis, debemus illa ab eis surripere, tanquam ab iniustis possessoribus, vt ipsemet August. monet in lib. de doct. Christiana. Lactant. Firm. in lib. 1. c. 6. dicit Mercurium Trismegistum hominem fuisse antiquissimum, & omni genere doctrinæ instructissimum. Hic [illegible] sit libros, & quidem multos, ad cognitionem rerum pertinentes, in quibus maiestatem summi ac singularis Dei asserit [illegible] omnibus appellat, quibus nos Deum & patrem appellare consueuimus. Rectè ergo Magnus iste Trismegistus, antiquitatis dignitate, dictorum grauitate, diuinarumq; rerum puritate, cæteris omnibus philosophis est antepenendus. Quippe qui omnem mentis suæ aciem, ad diuinissima mysteria inuestiganda direxerit. Neq; enim vero illi, vt inquit Plato 6. dial. de legibus, cui animus est bene institutus, & bene ordinatus, ocium sæpe est, [illegible] hominum inferiora respiciat. Cùm enim Philosoph. diuino, atq; decoro semper adhæreat, diuinus ipse, atq; decorus, quoad homini possibile [illegible] efficitur. Proinde dicit Plato vere philosophos pictores esse, qui mores hominum, quasi tabulam quandam acceperint, imprimis eam purgant, deinde leges condere tentant, ad illud, quod natura iustum, honestum, & temperatum existit. Respicientes ad humana, ex hominum [illegible] [illegible] contemperantes, ad figuram illam animos humanos erigunt, quæ, cùm in hominibus sit, Dei speciem, & imaginem similitudinemq; Homerus appellauit. Partim ergo [illegible] Philosophi, partim colorant: quousque huius animos mores quam maximè fieri potest [illegible] phil[illegible] enim animi perfectio est, & corporis medicina. Quis enim dubitat Dei immortalis munus esse, quòd [illegible] philo[illegible] quod bene viuimus. De illa ergo loquor philosophia quam illam bonum putas, nisi quod honestum est, quæ nec hominum, nec fortunæ muneribus dari potest. Cicer. lib. 1. Tuscul. Quæst. dicit philosophiam esse inuentum Deorum. Hæc inquit [illegible] primum ad illorum cultum [illegible] inde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate [illegible], magnitudinemq; animi erudiuit, ab animo tanquam ab oculo caliginem depulit, vt omnia su[illegible], infera, prima, vltima, media videremus. Prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Hæc & similia, quæ in [illegible] laudibus à doctissimis viris dicta sunt, Magno Trismegisto tribuenda esse censeo. Ipse quippe, tanquam optimus pictor, ad veritatis figuram, humanam naturam contemperauit, ab animis hominum, tan[illegible] ab oculis sanctiss. Trinitatis caliginem depulit: optimas leges, pro infirmis animis [illegible] adhibuit. De angelorum ordinibus: de creatura [illegible] qualitat[illegible] de hominum creatione virtute, potentia deq; multis alijs rebus, quæ plurimum nostram religionem iuuare possunt: sapientissimè disputauit. Et is tam præclarus & insignis Philosophorum pater, iacebat incultus, & infructuoso silentio tegebatur. [illegible] multi in explicandis, elucidandisq; Platonis, & Aristot. sensibus non parum laborauerint, Magnum Mercurium, velut incognitum, & inutilem respuerunt. [illegible] verò, quamuis meæ inscitiæ non sim immemor, tali tamen viro [illegible] sapientiaq; splendore, sententiarum [illegible] profunditate allectus, aliquid [illegible]. Tu autem optimè lector, patienter, quæso, hæc nostra feras, & Magni Trismegisti ingenium, sapientiam, [illegible] doctrinarum eruditionem, diligenter legere curato. Quare à te iterum iterumq; peto, vt quod magna ratione faciendum esse putaui, [illegible] animo factum accipias. [illegible] sequentur, simul te [illegible] gratum esse facturum intellexero. Vale [illegible] [illegible] Cracouiæ, Anno Dom. 1584.

PYMAN

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commentariis

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

CAP. II

Lumen qui[illegible] [illegible]sophum.

[illegible]

De firmamento. Firmamentum. Ipsum nomen autem [illegible] firmamentum Et vocauit, inquit, firmamentum, cælum [illegible] supra generaliter dixisse in principia cælum factum, vt [illegible] creatura fabricam comprehenderet, hoc autem specialem firmamenti huius exterioris soliditatem, quod dicitur cæli firmamentum Danielis 3. Benedictus es in firmamento cæli. A firmitate ergo firmamentum est nuncupatum, vel quod diuina virtute firmatum sit, sicut scriptura dicit. Laudate eum in firmamento virtutis eius. & cap. 3. *Aqua.* Aut firmamentum fieri per præceptum, quo diuideretur aqua, & ab inferiore superior discerneretur. Sermo Dei virtus naturæ, & diuturnitatis substantia. An non videtur tibi author idoneus, qui legem suo operi daret? Non miretur ergo si supra fundamentum cæli, Dei virtus potuit vnda suspendi. Itaque [illegible] in principio conditum cælum Deo authore, scriptura expressit, & operationis postmodum qualitatem, quæ per ipsius conuenientiam rerum digesta sit species, describit. *Chrys.* Hoc idem Chrysostomus in Genesim homil. 4. & 5. sentire videtur Primo (inquit) [illegible] summarie dixit, quid Deus fecerit, postea partes explicauit, videlicet quid sit cælum & firmamentum. *Beda* Secundum vero Bedam & Strabum primo die factum est cælum empyreum secunda vero cælum sydereum, quod firmamentum vocatur. *Damascenus* Secundum Damascenum, cælum quod legitur prima die factum, est quoddam cælum sphæricum sine stellis, hoc est primum mobile, quod mouetur motu diurno. firmamentum autem est cælum sydereum, quod secunda die est conditum. Nonnulli arbitrantur, firmamentum esse illam partem aeris, in qua nubes condensantur, & pluuiæ generantur constat n consuetudine scripturarum, inferiorem partem aeris, terræ vicinam, cælum interdum vocari. *Pephulus apius* Sed istorum sententia, veritati omnino incongrua, quippe cum quarto die stellæ in firmamento positæ fuerint. Alii putant, aquas, quæ sunt supra firmamentum, esse cælum Crystallinum, quod propter eius diaphanitatem, aqueum vocatur, ac sub illo firmamentum contineri, quod orbem stelliferum simul quoque & alios septem planetarum orbes complectitur, & illud esse medium inter aquas superiores, & inferiores, hoc est, inter cælum Crystallinum, & elementa, quæ nomine *Cælum Crystallinum.* aquarum designantur Et fecit Deus firmamentum. non quidem secundum formam substantialem, cum illam a principio suæ creationis accepisset, sed secundum aliquam ipsius firmamenti qualitatem, quæ à rabbi Salomone, illius soliditas *Iob. 37* vocatur iuxta illud Tu (inquit) *forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi, quasi ære fusi sunt* huius quoque rei causa, Ipsum cælum vocatum est firmamentum, à firmitate sic dictum. Fieri igitur aliquid hoc modo, æque est, ac si diceret: Firmamentum, nouam aliquam ornatus dispositionem, qualitatemque secundæ diuinæ operationis diei accepisse. Alioquin si velis contendere, secundum formam illius substantialem fuisse conditum, in magnam vtique absurditatem te oportebit incidere. nempe, vt dicas, prius solem, quam orbem stelliferum fuisse conditum Prima die enim lux facta est, quam dixi lucem extitisse solarem. Sed id plane euertit optimæ naturæ ordinem, sapientissimique omnium opificis potentiam, sapientiamque confundit. Ne ergo tibi in *Quare [illegible] non dixit de 2. die quod esset bonum. Hieronymus.* hanc absurditatis foueam sit incidendum, proxime prædictam tuere sententiam. Annotat D. Hieronymus in libro contra Iouinianum, non dici de secunda die, bonum Deo visum esse, quia numerus binarius infaustus sit, à quo vnitas primum discerpatur, quod causa corruptionis est. Probatur omnibus propemodum Platonicis, Damascio præsertim, Platonicæ familiæ nobilissimo. *Rabbi Salomon.* Rabbi Salomon, aliter intellexit, cuius verba sic se habent: *Quare* (inquit) *non dicitur de secunda die opere & vidit quia nondum opus aquarum nisi tertia die perfectum est quamobrem negauit esse bonum, eo quod esset imperfectum.* verum D. Hieronymi sententia, rationi, veræque philosophiæ magis est consentanea. Itaque secundum septuaginta interpretum æditionem, firmamentum diuidit inter aquas, & aquas, i. orbis stelliferus, diuidit cum septem aliis orbibus, inter cælum Crystallinum, & informem hunc elementorum congeriem, quæ aqua vocata est, propter eas, quas supra diximus, rationes.

QVAESTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

D. Augustini doctrina de opere secundæ diei.

Aquæ sunt super cælum. MVlta subtiliter, ac sapienter dicta sunt à D. Augustino lib. 2. *de Genesi ad literam cap. 1. & seq.* quæ præ ceteris aliis sanctorum sententiis inserenda esse putaui & non temere quidem dixit Deus: *Fiat firmamentum* [illegible] 2. *Multi* (inquit) *asserunt istarum aquarum naturam super sydereum cælum esse non posse; quod sic habeant ordinatum pondus suum, vt vel super terram fluitent, vel in aere terris proximo ferantur vaporaliter. Nec quisquam istos debet ita refellere, vt dicat secundum omnipotentiam Dei, cui cuncta possibilia sunt, oportere nos credere, aquas tam graues, cælesti corpori in quo sunt sydera superfusas.* *Sic [illegible] sit graue.* *Nunc enim quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secundum scripturas eius, sic nobis conuenit quærere, non quid in eis, vel ex eis ad miraculum potentiæ suæ velit operari. Nunc autem quærimus, verum conditor rerum, qui omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit, non vnum locum ponderi aquarum propterea circa terram tribuerit, sed & super cælum, quod vltra limitem aeris circumfusum ac solidatum est. Quod qui negant esse credendum, de ponderibus elementorum argumentantur, non enim tantum locis, sed etiam qualitatibus elementa distinguuntur, vt pro qualitatibus propriis, etiam loca propria sortirentur.* *Aer pro firmamento.* *Aqua autem locus proprius est terra, non illud cælum igneum, cum illic aer vnde aqua leuior manere non possit. Quidam, hunc aerem cælum appellari voluit, non solum sermone communi sed etiam nostrarum ipsarum consuetudine scripturarum: vnde & volatilia cæli appellantur, cum aues in hoc aere manifestum sit volare. Illum autem aerem, firmamentum appellans, quia interualla ... est inter quosdam vapores aquarum & istas aquas, quæ copulentius in terris fluitant. Hanc ergo diligentiam considerationemque laude dignissimam iudico quod enim dixit, neque contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest. Quidam hoc negantes, aquas esse posse super cælum sydereum, de ipsorum syderum qualitatibus, conuincere moliuntur. Asserunt namque stellam quam Saturni appellant esse frigidissimam, eamque per annos triginta signiferum peragere circulum, eo quod superiore ac per hoc ampliore ambitu gradiatur* *Saturnus quare frigidus.* *Porro eam frigidam facit aquarum super cælum constitutarum illa vicinitas. Verum quoquo modo quales libet aquæ ibi sint, esse eas ibi minime dubitemus. maior est quippe scripturæ huius authoritas, quam omnis humani ingenii capacitas* Hæc quidem Augustinus. Et in opere imperfecto cap. 8. *Et quoniam* inquit, *cælum firmamentum vocauit, non absurde intelligitur quidquid infra cælum æthereum est, in quo pacata atque ornata sunt omnia, mutabilius esse & dissolubilius. Quod igitur corporalis materia antè acceptam speciem, distinctionemque formarum, aqua firmamentum vocatum est.* *Cælum pro firmamento.* *Super [illegible] aquam ferebatur spiritus domini, hoc est super ipsam informem materiam hæc autem hoc loco, firmamento interposito discreta credenda est, vt inferior sit materia corporalis, superior animalis hoc enim firmamentum dixit quod cælum postea vocauit.* Et libro primo de Genesi contra Manichæos cap. 11. *Quoniam* inquit, *materiam illam dicebamus nomine aquæ appellatam, credo sub firmamento cæli, materiam corporalem rerum visibilium, ab illa incorporali rerum inuisibilium fuisse discretam* Imitari videtur Augustinus hebraicam veritatem, quam paulo ante recitaui, commendaui. *Firmamentum id est extensio. lib. 2. de gen. cap. 8.* Annotat diuus August. quid sibi velit illa repetitio *Et fecit Deus firmamentum* cur ergo non dixit, & fecit Deus lucem? Quia inquit in illa natura intelliguntur omnes angeli sancti, atque virtutes, & propterea non repetitur factum, postea quam dixit *Facta est lux*. quia non primo cognouit rationalis creatura conformationem suam, ac deinde formata est sed in ipsa sua conformatione cognouit, hoc est, illustratione veritatis, ad quam conuersa formata est. *Lux pro natura angelica.* Cætera vero, quæ infra sunt, ita creantur, vt prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere suo. Quapropter lucis conditio prius est in verbo Dei secundum rationem, qua condita est, hoc est, in coæterna patris sapientia deinde in ipsa lucis conditione, secundum naturam, qua condita est. illic non facta sed genita, hic vero facta, quia ex informitate formata & ideo dixit Deus, *Fiat lux, & facta est lux*, vt quod ibi erat in verbo, hic esset in opere. *[illegible] differentia.* Conditio vero cæli prius erat in verbo Dei secundum genitam sapientiam, deinde facta est in creatura spirituali, hoc est, in cognitione angelorum, secundum creatam in illis sapientiam: deinde cælum factum, vt esset etiam ipsa cæli creatura in ipso genere proprio. Cum ergo hæc ita se habeant, non temere quis dubitabit, si cælum quod vocatur firmamentum, ob eiusdem firmitatem, soliditatem, atque duritiem, omne autem tale, est graue, aut leue, num cælum sit natura graue quod profecto philosopho non placet. *Verum cælum sit graue, vel leue.* Quum inquit, ad idem totum, & pars secundum naturam feratur, veluti tota terra, & parua gleba, euenit primo, vt ipsum quidem neque leuitatem, neque grauitatem habeat vllam. nam aut ad medium, aut è medio suapte naturæ ferretur Deinde fieri nequit, vt ipsum moueatur aut sursum, aut deorsum detractum quippe cum motu alio moueri non possit, neque secundum naturam, neque præter naturam, neque ipsum, neque partium aliqua, eadem siquidem ratio est de parte, & de toto *Aristot. 1 cæl. t. 19.* Et tex. Com. 17 vt recitat commentator. Platonis explodit sententiam, asserentis omne corpus esse graue, vel leue nec medium aliquod inueniri. *Datur,* inquit, *corpus, quod nec graue nec leue.* *Plato.* Quod plane non est intelligendum, vt simplex criuatio. veluti si

Si cœlũ sit graue. Auerro.

quis dixerit, quod lapis non sit cœcus, neque videns: sed affirmationis vim obtineat sermo necesse est. Exempli gratia, inter cœcum & videns, datur medium per negationẽ, vtpote lapis, qui non est cœcus, neque videns. Non datur tamen aliquod animal, quin sit alterum ipsorum. Cum ergo corpus cœleste, non sit naturæ, vt grauis aut leuis rationem subeat, non est necesse alterum illorum esse. Apud antiquos, vna propemodũ sententia fuit ab omnibus fere obseruata, quia asserebant, cœlũ esse graue, non ruere autem, ob perpetuũ illius motũ, quo semper agitur: vnde ab Athlante sustentari, fabulantur poetę sicuti docet philos. Quamobrem inquit, neq; putandum est ipsum ita se habere, iuxta veterũ fabulam, qui ad ipsius subsidiũ egere Athlante ipsi ferunt. Hi nanque, qui hanc protulerunt sententiam, idem quod posteri visi sunt sentire. Supposuere enim cœlo ipsi, fabulosæ animæ necessitatem, ceu corporib. his terraceis, quæ sursum sunt, ac pondus habent. Hoc igitur, hoc pacto existimandum non est. Cæterum Athlantis fabula allegorice intellecta, sensum habet rectæ veræq; philosophiæ satis accommodum; quemadmodum in lib. de causa motuum animalis, philosophus sentire videtur. Athlãtis, inquit, pedes in terra politi sunt quia nimirum centrum est punctũ, circa quod voluitur cœlum. & per quod transit diameter mundi ad ortũ, & ad occasum. Humeros habuisse se fertur: quatenus scilicet illæ partes, sunt dextrum & sinistrũ cœli caput autem ad meridiem, eo quod sit cœli sursum. Porru iuniorum interpretu sententia fuit, hac de causa de Athlãte illa à Poetis conficta fuisse, quo mirificam Athlatis astrorũ scientiam omnibus propemodum mortalibus testimonij cœlestis authoritate, notam redderent nã sta hac astrorum peritia, mortales omnes facile superauit, vt quasi cœlum, illius scientiæ dignitatem authoritatemq; sustentare videatur. Com. 13. secũdi de cœlo, Commentator humeris cœlum sustentantis, fabulam elucidat. Illa inquit, opus est, vt ad meridionalem polũ, caput habeat, pedes vero ad septentrionalem, dextrum ad ortum, & sinistrum ad occasum, pectus ad culmen cœli, dorsum ad imum quod est sub terra. Aliter, inquit, non esset motus cœli ab ortu in occasum per meridiem super duos polos quod profecto rationi aduersatur. pars enim culminis cœli quę est super terrã, est præstantior, ideoque prior in motu hi, necesse est, quam ea, quæ sob terra cõditur. Amplius, ortus sui nobilitate occasum superat. ab ortu ergo versus culmẽ diei, incipere debuit. Hæc igitur & similia dicuntur, per qoandam metha phoram, qua, & cœli motus, & illius naturæ cõditio nobis innotesceret non quia cœlum graue sit & leue, cuiusmodi sunt elementa. Tex. 6. Secundi de cœlo arguit contra Platonem. Preterea inquit, nec ab anima, quę perpetuo ipsum manere cogat consentaneum est rationi. nam talis animæ vita nequaquam sine tristitia beata esse poterit. Et est sensus si cœlum sustinetur ab anima violenter, duo sequerentur absurda. alterum, quod cœli motus perpetuus nõ esset, nam nullum violẽtum potest esse perpetuum alterũ vero, illius animam infelicem fore, quippe, quæ tam ingentem molem violenter sustentaret. Tex. 5 eiusdem libri reprehendit Empedoclem. Præterea inquit, neque sustineri tanto tempore potest ob conuersionẽ ipsam, quæ celerior motus est propria sua inclinatione, vt Empedocles inquit. Et est sensus, cœlum motu violento, tanto tempore sustentari non posset. Arbitrabatur namque cœlum grauis esse naturæ, sed ob celerrimã rotationẽ ruere oon posse. sicuti aquæ accidit in cipho repositæ, quæ ob frequentem motum, minime labitur deorsum, aut aliquo modo effũditur. Verum secundũ Simplicij sententiam, graue, quod Græci (baron) appellant, non modo significat rei naturam, quæ ad mediũ fertur, vel à medio, veluti sunt elementa, verũ etiã alicuius rei dependẽtiam hanc ob causam, cũ corpus cœleste a suo, siue primo omniũ motore sic dependeat quoad motũ, tum etiam quoad esse, nõ sine causa corpus graue nominatur & re vera si illius protectione destitueretur; mox in antiquũ chaos remearet. Recte ergo sensit philosophus, nec temere & Plato cum ille primo, hic autem secundo modo acceperit.

Rasio philosophi contra Platonem.

Homo cœlum sustinens.

Iuniorum opinio.

a. Cœl. t. 4.

Athlantis fabula.

Aristot.

Contra Empedoclem.

Quare cœlum dicitur graue.

Argumenta

1. *Dices*, stella aliquando ad medium accedit, quando nimirũ est in suæ augis opposito interdũ vero à medio recedit, vtpote quãdo est in auge. Astipulatur huic rei visus medio enim eodem modo se habente, & visu minime impedito, stella interdũ maior oon nunquam minor apparet: maior

2. (inquam) cum ad mediũ accesserit; minor vero, cũ è medio recesserit quæ profecto fieri non possent, si grauis non esset aut leuis. Adde quod illud, quod omnibus superfertur,

3. atque supereminet, [illegible] leuissimũ, authore philosopho. sed tale quid, [illegible] tempori est leuissimũ. Amplius, vnus orbis cœli [illegible] alter leuior:

Soluuntur argumẽta.

aboqui nulla videretur esse ratio, quare ille [illegible] iste vero inferior. In orbibus igitur cœlestibus [illegible] graue ali- quid, & leue, facile est inueniri, velut in elementis: ergo & prius. *Resp.* ad primum non omnem recessum à medio, esse sursum moueri neque omnem ad medium accessum, esse mouere deorsum nisi in sphæra actiuorũ, passiuorumque vtrumque cõtigerit. Nihil est ergo ad propositum. Deinde, non omnis accessus & recessus à medio, est sursum, vel deorsum moueri, nisi ille tantum qui per rectam lineam fieri contigerit atqui stellæ, ob motũ, quẽ ab eccentrico & epicyclo habent, ad medium accessum atque recessum habere dicuntur: ergo &c. Ad 2 illa ratio valet in sphæra actiuorũ & passiuorum, non autem in cœlo, vbi solummodo viget nobilitatis, non grauitatis, leuitatisque discretio. Ad 3. ex dictis patet responsio. Quomodo ergo corpus cœleste non sit graue, neque leue, ad mentem philosophi dixi.

Cœlum incorruptibile. 1. 2. 3.

QVÆSTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Cælum est ingenerabile & incorruptibile, secundum philosophum.

DIxi cum philosopho, cœlũ non esse graue, neque leue, disputãdum erit deinceps, an cœlum sit generabile, & corruptibile. Etenim si firmamentũ, ob ipsius firmitatem stabilitatemq; nominatur, rationi consentaneũ esse videtur, vt à corruptione sit prorsus immune. Cæterum, cœlum a Deo creatum, idque suo verbo, Dialogo 4 Mercurius apertissime docet: *vniuersum*, inquit, *mundum verbo non manibus fabricatus est opifex*. Sic, inquit, *illum cogita Deum vnicum voluntate sua cuncta constituentẽ*. Et in fine primi dialogi *Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti*. Et Dial. 5 optimo vsus exemplo, cœlum, siue mundum à Deo conditum fuisse, ostendit. *Etenim cum statuam*, inquit, *& imaginem, absque fabro, & pictore fieri nullus asserere audeat; mirum mundi huius constructionem sine conditore constituisse putabimus? Caue fili ne vnquam artificẽ supremo artifice*. Vtitur postea verbo. vt absq; vlla caligine intelligamus, mundũ a Deo creatũ fuisse sicut loquitur in laudib. Pymandri. *Qua*, inquit, *potissimum te laude celebrabo tuum? Num in his, quæ creauerit, an in illis, quæ nõ creauerit potius? Num in his forte, quæ in lucem e tenebris eruisti, an in his quæ latent adhuc arcano sinu recondita*. Dial. 8 perspicue docet. Et factum quidem esse mundum à Deo, & ab eodẽ immortalitate donatum. *Primus*, inquit, *omnium vere sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omnium autor. secundus deinde ad illius imaginem mundus ab eo genitus, seruatus, nutritus, & immortalitate donatus*. Et iterum, quod sempiternum quidẽ est, ab altero factum non est. sed cœlum est factum seu creatum à Deo, non est ergo sempiternum. Habet postea immortalitatem ex sui opificis voluntate, liberalitateque. Plato Mercurij studiosus, hanc eandem imitatur in Timæo philosophię rationem. Quæ à me facta, ait Mundi faber, me ita volente indissolubilia sunt. Omne enim quod vinctũ est, solui potest; sed mali est, quod pulchre compositum, seque habet bene, velle dissoluere. Quapropter quia generati estis immortales quidem, & indissolubiles omnino non estis, nec tamen vnquã dissoluemini, nam voluntas mea, maius prę stantiusque est vobis vinculum ad vitæ custodiam, quam nexus illi, quibus estis tunc, cum gignebamini, colligati. Et est sensus, cum mundus corporeus, tum etiam substantiæ incorporeæ, quia à Deo, mundi patre, & opifice facta sunt, dissolui possunt, quoniam omne, quod vinctũ est, solui potest; minime tamẽ dissoluentur, eo quod voluntas opificis, mundum incorruptibilem fabricantis, naturæ superet rationẽ. Vterque istorum Catholicam sapit doctrinã, & sanctarum imitatur veritatem scripturarum: quæ asserunt, & mundum à Deo conditum esse, & ab eodem immortalitatẽ accepisse. Neque huiusmodi doctrina, philosophi sententię plane aduersatur, tametsi ille velit mundum esse ingenitũ. Mercurius n. & Plato, mundum a Deo, creatione emanasse volunt: philosophi autem rationes secundum viam generationis procedũt. Vnde *primo cœli tex. Com. 20.* simili modo inquit. De ipso arbitrari, rationi est cõsentaneum, quod sit & ingenerabile, & incorruptibile: itemque & augmenti, & alterationis expers. Affert rationem, qua generationem argumẽto stabiliuit. Quia omne quod generatur, ex contrario & ex subiecto quodam generatur. similiter etiam quod corrumpitur sed cœlo nihil contrariũ esse potest, eo quod motui circulari, nullus motus sit cõtrarius. ergo. Consentaneum igitur videtur natura hoc, quod nunquam in futurum generabile,

Mercurius de mundo creatione.

Dialog. 1. 4. 5.

Creauit omnia.

Mundus est incorruptibilis. Dial. 8.

Plato.

Mundus est incorruptibilis ex voluntate Dei.

Philosophi sententia de mundo generatione.

Cœlum non habet contrariũ.

Cœlum incorruptibile.

nerabile [illegible] contrarius excepisse siquidem in [illegible] ueritus est. Hæc est philosophi ratio [illegible] cœlum ingenerabile esse, atque incorruptibile. Atqui [illegible] asserit cœlū esse creatum, & non via generationis productum ex alio quopiam præcedenti subiecto, sed potius ex antiquo, & æterno chao, hoc est, nihilo sicut paulo ante dictum est. Idem quoque Plato in Timæo sentire videtur. Nititur eisdem ergo fundamentis, atque rationibus nititur. In 2. de cœlo & mundo *tex. com.*

Cœlum locus Deorum

3. Supremum autem locum, cœlumque ipsum veteres quidem Diis tribuerunt, tali argumento, quod solum ipsum sit immortale. Insuper etiam ipsum nec genitum, nec corruptibile esse, itemque omni mortali imbecillitate vacare. Præterea esse sine labore, ea ratio nunc testatur, quæ est, quod nulli subiicitur violētæ necessitati, quæ quidem detineret ipsum aptum alio modo ferri. Omne siquidem tale languidum est, tanto quidem magis, quanto fuerit sempiternum, atque dispositionis expers. Hæc quidem philosophus: cuius profecto rationes Mercurio, aut Platoni legitime aduersari non possunt. Vterque enim illorum, cœlum immortale, & incorruptibile esse profitetur, atque ab omni penitus violenta necessitate, laboreque liberrimum, sed id, a suo conditore & opifice Deo accepisse. Etenim, vnumquodque ea ratione solui potest, qua & vinctū est, atque ligatum. Non ergo propter contrarietatē aliquam, aut violentam necessitatem, quæ à cœlestibus quā longissime absunt, cœlum dissolutioni siue corruptioni patet, sed quia eo ipso soluitur quo & ligari potuit. Et reuera, vnumquodque creatū, sicut ex nihilo conditū, ita plane in nihilū habet aptitudinem remeandi, si protectione destitueretur [illegible]. Est ergo cœlum suapte natura corruptibile, seu annihilabile, quia scilicet creatū opificis tamen bonitate nunquam dissoluendum, atque corrumpendū. Cæterum, mundum a Deo, velut [illegible] à se emanasse, philosophus putauit, ac proinde habere quid [illegible] a Deo sui ordinis dependentiā, non autē tēporis initium. Ad hanc autem suæ sententiæ falsam erroneamque deductus est imaginē, quia diuinā Dei potentiam, ad [illegible] ex necessitate operantē fecit. quod profecto Deo attribui non potest: alioqui non esset seipso beatus; sed illi opus esset præsentia rerum, vt suā beatitudinē consequi posset. quod plane ab omni veræ philosophiæ studio abhorret atque alienum iudicatur.

Quomodo mundus sit à Deo.

Simplicius conciliat Platonem cum Philosopho.

Simplicius, Platonis, atque Aristotelis conciliationē hoc modo statuere conatur. Duplex inquit est generatio altera quidē naturalis, quæ præuia alteratione subiecto affecto, ex contrario in contrariū proficiscitur, & tali quidem mundus non est genitus altera vero, quæ est emanatio ab ipsa superiori causa, per quā genitum suis in partibus distinctis accipit esse. & huiusmodi mundū à Deo esse genitum putat. & hanc dixit fuisse magni Platonis mentem

Alexand.

Alexand. Aphrodiseus, ad mentem philosophi, Platonē intelligere se putans, dixit a Platone infinitū atque æternum chaos positum fuisse, ex quo postea Deus mundū fabricauerit. Vnde & mūdus ab [illegible] usque quidē cōstiterit. post mundū vero distinctionem acceperit, quę à Platone mundi genitura nominatur. Quod si ita res se haberet, mūdi productio ab æterno extitisset, distinctio vero in tempore, quam motus informis atque inordinatus præcessisset. Sed de hoc disputaui aliis libris.

Xenocra.

Xenocrates voluit, mundi productionē esse illius dependentiam, ob quam æternū esse putauit, genituram autem ornatum, & dependentiam à partibus inter se, non tempore, sed causalitatis dignitate distingui. Sed reuera aliud sensit Plato, sicut sæpe dixi: nempe prius mundum informem fuisse productum, deinde ornatum, atque distinctionem accepisse.

Arist. argum. 1. cœl. t. 1. 32.

Arguit Arist. contra Platonem de mundi principio disputantem, si actum potentia antecedit, vniuerso tēpore erat &c. Sensus est, potētiæ sese mutuo consequuntur, quemadmodū & esse, & non

1. esse. Re namque existente, cessat potentia ad esse, & ad non esse potentia surgit & è contrario. atque ita cum vno actu consistit semper oppositi potentia: & è diuerso. Quare si mundus habuit esse ante suam constitutionem simul ergo

2. ipse est, & non est atque idē simul esset, & non esset. Amplius, *tex. t.* 33. Impossibile est esse aliquid corruptibile, quod aliquādo nō corrumpetur: erit n. semper & aliquid corruptibile, quod & actu nūquā corrūpetur. Quare simul erit possibile semper esse. & nō semper esse. Et de generabili simile est iudicium.

Solutio

1. *Resp.* ex propria subiecti natura, potentias sibi mutuo succedere, opificis vero volūtate impediri posse: Sicut Plato in Timæo docet mea inquit, voluntas maius vincu-

2. lum est &c. Ad 2. dico, corruptibile aut generabile, suapte natura, corrumpi oportere nisi aliunde fuerit impeditum. Itaque, quamuis mundus, siue cœlum possit à suo statu dimoueri, quia creatura est, & non Creator, non dimouebitur tamen, ob potentiā [illegible] diuinam [illegible] que [illegible] Sic & vna ex parte æternum non erit [illegible] Aristotele, Aut mundus est semper ens, aut semper non ens: aut quandoque ens, quandoque non ens. Non primo modo ergo se [illegible] atque ita aliquando non erit quod Platoni non placet. Iterum, omnis natura aut est necessaria, aut cōtingens, aut impossibilis sed mundus, siue cœlum est quædam natura. non quidem necessaria, Deus enim solus est ens necessarium neque impossibilis, alioqui in rerum natura non consisteret. Igitur natura contingens, & sic perpetuus esse non posset.

Cœlum incorruptibile.

Obiectio 1.

2.

Solutio.

1. Dico Platonem inter semper ens, & semper non ens, plura media posuisse nempe impossibile, & necessarium secundum quid, hoc est, non ex omni, sed ex vna parte tantū.

2. Ad 2. patet solutio. Mundus enim cum sit creatus ex sua ratione intrinseca, posset non esse sustentatur autē ex intrinseca opificis potentia. Iterum argues cum Auerroe An mundus sua natura potest non esse, vel necesse est, esse Quod si necesse est, vt sit, omni ergo ex parte necesse est esse atque ita mundus necessario semper fuit. Quod si sua natura potest non esse, quandoque ergo non erit.

Auerro. obiectio.

Dico, eadem facilitate, Auerrois sententiam solui posse, qua & Aristotelis soluta est. Cœlum ergo est ingenitum ea generatione, qua animalia generantur genitum vero creatione, quæ alio modo generatio nominatur. incorruptibile ex conditoris voluntate, secundum Platonem, vel quia omni contrario vacat, vt vult Aristoteles

Philoponus.

Philoponus, cœlum ex sua natura corruptibile esse arbitratur, nactum vero æternitatem ex opificis potentissima voluntate. Autho-

1. ritatem [illegible] Platonis dicentis Dei voluntatē esse maius

2. vinculum quam naturam creaturarum. Addit, virtutē corporis [illegible] phys sed cœlum est corpus finitum, quia scilicet non datur infinitum materiale in actu. Eius er-

3. go virtus est finita & per consequens cœlum ex sui natura, non habet æternitatē. Amplius, in omni corpore naturali, est materia, forma, & priuatio: Sed cœlum est corpus naturale [illegible] ergo illi hæc prima rerū naturalium principia. [illegible] erit. Materiam cœli [illegible] materia inferiorum esse diuersam tunc plane ex eo potissimum constaret, quod esset

4. vtrique commune, & ex eo etiam, quod proprium. Non ergo cœlum est suapte natura incorruptibile. Iterū, cœlum quiescit, igitur cœlū incorruptibile nō est: valet ex regula prioristica quoties n. ad antecedens esse, sequitur consequēs esse & ad antecedēs possibile, sequitur consequēs possibile: Sed cœlum potest quiescere, sicut loquitur Auerroes, duodecimo Metaphys. commēt. quadragesimo primo. De possibilitate [illegible] esse, & non esse, motu æternum esse. Cœlum ergo potest non esse. Sed omne possibile, est corruptibile: cœlum ergo non est incorruptibile.

Solutio.

Solent Peripathetici ad

1. hæc sic respondere. Ad primam quidem iam patet ex supe-

2. rioribus [illegible] positio. Ad 2. vero respondet Auerroes, asserēs duplicē esse potētiam. alteram quidē ad esse, & hanc in cœlo non inueniri, cum sit æternum alteram vero ad motum, & hanc quidem cœlo inesse, quæ profecto corporis finiti est, & ipsa finita sed [illegible] suo motore immortalitatem, siue incorruptionem recipit. Cœlum ergo secundum Auerroem, est finitum magnitudine, infinitum vero duratione.

Auerroes.

Ratio contra Auerroem.

Sed dicet aliquis, si in cœlo est virtus semper ad esse, teste philosopho in li. de cœlo [illegible] est potentia ad esse. Adde, quod virtus essendi est magis à forma, quam à materia, per formam enim res esse accipit, per materiā vero non esse *met.* cœlum ergo habet potētiam ad esse. Amplius, si cœlum nō habet potentiam ad esse, igitur non potest esse: atque ita non contingit esse igitur impossibile est esse. valet argumentum ab æquiualenti ad æquiualens. vnde si cœlum impossibile est esse. igitur necesse est non esse. Sed hoc vltimū consequens est contra sensum primum ergo antecedēs est impossibile Cœlum ergo habet potentiam ad esse.

Solutio.

Resp. secundum doctrinam Auerrois. Potentiam ad esse bifariā dici ad esse scilicet, & non esse, & talem in cœlo inueniri, philosophus negat, & commentator similiter. Alteram ve-

1. ro ad vnum tantum, nempe ad motum, & talem cœlum habere affirmat. Quoniam ergo in cœlo est materia, quæ habet potētiam ad esse tantum, & semper actui connexam, hac ratione, cœlum habere potentiam, philosophus puta-

2. uit. Ad 2. virtus est à forma, non secundum vtrumque, sed dimidium tantum ideoque non finita, nec infinita est, nisi respectu motus. Itaque cœlum non habet potētiam ad esse secundum vtrumque sed secundum dimidiu, ratione formæ, quæ est ratio essendi, & materiæ quoque ratione, quæ

3. semper est actui essendi coniuncta. Ad 3. principale, dicit Auerroes, corpori cœlesti ad motum, seu ad vbi, materiam inesse tantum ideoque cœlum non esse compositum ex materia & forma, sicuti & cætera corpora naturalia, compositionem

Si cœlũ possit quiescere.
tionem autem habere posse, seu habere, ob respectũ, quem
habet ad motum. Dices, si cœlum est ens actu, igitur est a-
ctus, vt habens actum. Sed cœlum est ens actu, agit n. in hęc
inferiora: igitur, aut est ens actu, aut habēs actū. Porro cœ-
Obiectio.
lum non esse actum, omnibus constat; non n. est anima ra-
tionalis, angelus, aut Deus: habet actum ergo. at omne tale
est compositum ex materia & forma: cœlum ergo est com-
positum ex materia & forma. Cæterum an cœlum sit com-
Materia cœli.
positum ex materia & forma, dixi in alio libro, & an mate-
ria ipsius sit eiusdem rationis cum materia inferiorũ. Qua-
propter illud vnum tantum dicam, quod ad mētem Auer-
rois spectare censeo, vnam formam, vnamue materiam in
cœlo Auerroem collocasse: animam quoque cœli, & intel-
lectum eiusdem, & formam constituisse. intellectũ inquā,
Sine intelligentia cœlum non est actiuũ.
quatenus cœlũ; formam vero, quatenus mouetur. Itaque
materia cœli, respectu animæ, est materia ad esse; anima si-
quidem dat cœlo principium essendi. At quatenus ordinē
habet ad motum, & est in actu per animam; est materia ad
vbi. Ex quo patet, cœlum circumscripta intelligentia, non
esse actum, nec habens actum, sed potentiam potius secun-
dum dimidium, ad semper esse scilicet. Ex hoc etiam patet,
circumscripta intelligentia, cœlũ non esse agens, imo, nul-
lam actionem habere. Hæc quidem secundum Auerroem.
4. Ad 4. nego cœlum posse simpliciter quiescere, bene autem
secundum quid, quod certe, quomodo sit intelligendum,
sequenti capitulo declarabitur. Cœlum ergo non esse ex se
incorruptibile, dixi.

QVÆSTIONIS TERTIÆ
CAP. I.
An cœlum secundum se totum possit quiescere.

Causa finalis, efficiens, & formalis eadem in Deo.
QVoniam proxime promisi me enodaturum quæ-
stionem de quiete cœli, vt superiori argumento
plene sit satisfactum, hac de causa, illam in mediũ
adducere curaui. In primis autem, secundum A-
uerrois doctrinam, nobis sciendum est, cœlũ ab intelligen-
tia, iuxta tria causarum genera, formalem scilicet, efficien-
tem, atque finalem, dependentiam habere. sic enim docet
Tertia disputatione destructio destructionum *in solut. dubij*
1. *18.* Asseritque hæc tria in separatis, vnum esse. *Omnis* inquit,
dans formam alicui, esse vtique illi largitur, & est illius efficiens. sed
Deus dat formam mundo, siue cœlo, quia finem in eũ con-
fert. Est ergo efficiens, & finis cœli. Et reuera, vt dicitur 12.
met. Deus mouet, vt intelligibile, & appetibile; porro appetibile
Motus orbium rationalis. Com 36. & 44. 2. cœl. com. 58.
finis, intelligibile vero agentis rationem habet; &. *Motus* in-
quit, *in cœlo non sunt violēti, sed ex desiderio rationali.* Quod enim
est propinquius primo orbi, maius habet desiderium quo-
niam propinquitas in loco illic, est similis propinquitati
essentiarum ad inuicem, quæ est propinquitas in scientia,
& in intellectu rationali. Quanto enim magis intellectus
primi moti est fortior, tanto magis desiderium illius est
perfectius: Et quanto magis desiderium est fortius, tanto
2. motus eius est velocior. Amplius, omnia agētia agunt par-
Auerr. 12. met. com. 44. 2. met. com. 4.
ticipatione vnius agentis primi. quæ enim talia sunt per
participationem, ad vnum, quod est tale per essentiam, re-
uocentur, necessarium est. Deus igitur est primum agēs per
essentiam totius entis simpliciter. Itaque intelligentia, se-
cundum Auerroem, est causa motus cœli, & esse ipsius cœli.
Motus quidem, vt causa effectrix, & educens: quia nimirũ
motus, est suapte natura corruptibilis, & semper alius atq;
alius: esse vero, vt conseruans, non quidem præseruatiue,
sed coexistitiue. Cum ergo motus possit ex sui natura cor-
Cœlum posse quiescere.
rumpi, non temere quærimus, si cœlum omnino possit ab
omni motu quiescere. Dubium autem nullum esse potest,
quin cœlum, quatenus est corpus, possit quiescere. omne e-
nim corpus in eo quod corpus, potest quiescere. Præterea
cœlum posse quiescere secundum aliquem motum, con-
stat satis: quiescit certe à motu, quo hodie mouetur: sed de
hoc non est nobis disputandum, sed de eo potius, an possit
Rationes quod cœlum quiescere possit.
ab omni motu quiescere. Pro cuius rei intellectu, nõ igno-
rare oportet, cœlum interdum accipi pro animali cœlesti:
quod scilicet ex intelligentia & corpore constat cœlesti, &
tunc apud philosophos, non licet asserere, cœlum quiesce-
re posse, nam intelligentias necessario mouere arbitratur.
Interdum vero pro corpore cœlesti, quod est materia ad v-
bi. atque ita placet Auerroi, posse cœlum quiescere: *vna* in-
1. quit, *eademque est materia contrariorum*. sed cœlum est mate-
3. phys. 14.
ria motus, & quietis ergo. Igitur, & moueri potest, & quie-
2. scere. Et reuera cœlum est corpus dimensione finitum, vt
passiue limitatum, loco descriptum: potest ergo cessare à *Si cœlũ possit quiescere.*
motu. Amplius, illa cœli pars, quæ est materia ad vbi, cum
respectu motus sit mere passiua: erit ergo in potentia con-
tradictionis potest ergo quietem recipere. Quod si potest
quiescere, aliquando tandem quiescet: alioqui ociosa esset *8. phys. 29. 2. cœl. 19. 1. cœl. 100.*
illa potētia, quæ suo actu frustraretur. Adde authoritatem
Auerrois, *motus cœli* inquit, *est æternus*; quia nimirum ipsius
materiæ natura est innata non moueri violenter, & non
quiescere naturaliter. Sed huic obuiat aperte eius sentētia.
12. *met. com.* 41. vbi ait, in cœlo potentiam ad corruptionem
non inueniri, bene tamen ad quietem, ideoque illi opus es-
se intelligentia, ex qua, motus perpetuitatem recipiat, qui
sui natura est finitus, dimensio quoque cœli finita. Iterum 3.
nono met. com. 17. non est timendum cœlum quiescere. sed ti-
mor est de possibilibus: ergo quod prius. Sed his aduersan-
tur, quæ ab Auerroe pro certo habētur, nempe, quod si cœ-
lum quiesceret, cœlum non esset: quare si possibile est cœ-
lum quiescere, possibile quoq; est, cœlum non esse quod est
falsum. Præterea, si cœlo aduersatur, velocius, aut tardius *Solutio rationum.*
moueri, quam mouetur, pars quoq; modo, & quies illi ad-
uersabitur. Resp. ad rationes, quæ sibi inuicē aduersari vi- 1.
dentur & ad primam quidem dico, cœlum esse in potentia
ad quietem, nec illius potētiam esse ociosam: Nam & si to-
tum cœlum non quiescat, in aliqua tamē eiusdem reuolu-
tione id inuenitur. Porro, illud nominatur possibile, quo *Secundum partem motus cœli potest esse.*
posito in esse, vel secundum se totum, aut secundũ aliquod
sibi simile in specie, nullum sequitur impossibile. Itaq; cœ-
lum secundum partem motus quiescere potest non secun-
dum totum ad mentē Peripateticorum. Etenim si ex cor-
ruptione vnius contrarij aliud generetur. igitur si alterum
contrariorum nõ potest non esse, alterum non potest esse:
nam eo ipso, quod motus cœli non est, sequitur ipsum esse.
Quod sic patet: Aut enim motus desinit esse per se, aut ad
corruptionem subiecti. Non quidem per se, alioqui post
motum esset motus: neque etiam ad corruptionem subie-
cti, aliter sequeretur corruptio, & ita alteratio denique pri-
mus motus cœli non esset. Cœlum ergo secundum Peripa-
theticos, quietem vniuersalem habere non potest. Ad 2. au- 2.
thorit. comment. dico hoc sentire, nēpe naturam cœli non
esse innatam quiescere. hoc est, nõ habere formam ad quie-
tem tendentem, vnde æternitatem motus, ex intelligentiæ
virtute, & formæ qualitate, stabiliuit. Ad 3. verum quidem 3.
est, cœlo non conuenire, ex motore, & corpore constituto,
tardius, vel citius, non autē, quatenus est corpus, cui quies
non aduersatur. Ad 4. Anteced. & conseq. non sunt in eadē 4.
specie potentiæ nam cœlum, est ad imaginationem possi-
bile, posse vero quiescere, secundum eiusdem materiæ na-
turam. Ad alias rationes eiusdem, dico, Materiam cœli v- *Ad alias rationes.*
nam, eandemque & motus & quietis esse, non tamen vni-
uersalis: sicuti vna pars ignis corrumpitur, non tamen to-
tus. ex hoc etiam patet ad alias sequentes rationes solutio.
hæc quidem illi. Nos autē cum scripturis dicimus, cœlum
in fine mundi, quietem vniuersalem habiturum. *Iurauit,*
inquit Ioan. in Apocalypsi, *quod tempus amplius non erit.* Vnde
Zacharias 14. *Et erit dies vna, quæ nota est domino, non dies, neque* *Zacharias*
nox: & in tempore vesperæ erit lux, quia nimirum diei noctisque
tunc non erit vicissitudo, sed vna continua dies. Hoc idem
sentit Hieronymus in capite Isaiæ sexagesimo. *Cœli* inquit, *Hieronymus.*
& terra, solis atque lunæ nobis cessabit officium. Isidorus exponens
illud Isaiæ cap. 30. *Lucebit sol septempliciter.* ait, solem post iu-
dicium laboris sui mercedem accepturum, atque eo in or-
dine, in quo creatus est, esse mansurum similiter lunam at-
que alia sydera cœli. Quam ob rem Abacuc 3. *cap* suæ pro- *Abacuc.*
phetiæ vaticinatur, dicens *Sol & luna steterunt in ordine suo.* *Motus cœli cessabit.*
Et re vera potest hoc multis ex causis manifestum fieri: &
inprimis quidem ex parte liberi agentis, omne siquidem a-
gens liberum, cui inest contradictionis libertas, sicut pote-
statem habet mouendi, ita quoque & non mouendi, non
enim eius perfectio ex motu pendet, alioqui motus nobi-
lior esset intelligentiarum substantia, quod est absurdum:
finis siquidem est nobilior his, quæ sunt ad finē. sed intelli-
gentiæ libere mouent orbes, quia libera scilicet voluntate
sicuti in alio libro dixi: potest ergo motus cœli omnino de-
ficere. Constat quoq; hoc ex parte mobilis Nam ille facile à 2.
suo profecto officio potestatem habet recedendi, cui non
inest necessarius, siue motus naturalis sed talis est cœli mo- *Motus cœli non est naturalis, neque violentus.*
tus, omnis enim motus agit propter aliquem terminũ ha-
bendum, quo adepto, potest à suo officio quiescere. Quod
in grauium atque leuium motu, latissime patet. Vnde mo-
bile tali sub termino naturaliter quiescens, violenter ab
illo recederet. Quare, si cœlum moueretur naturaliter. &
frequenter naturaliter quiesceret, & idem frequenter vio-
lenter moueretur. quod est absurdum, Adde, quod simul &

Cœlum posse quiescere.

semel naturaliter moueretur, & violenter. Etenim suo in motu circuli ad suum motus naturalem simul accederet terminum, vtpote ad aliquem situm, simulque ab eodem recederet: quod est absurdum, ne dicam impossibile. Motus ergo cœli naturalis non est, neque violentus; quia non est contra inclinationem ipsius naturalem. alioqui recessus à termino esset illi naturalis. Et tunc idem sequeretur absurdum: nempe simul naturaliter, & violenter moueri. Inest ergo cœlo potentia neutra ad motum atque quietem, sicuti superficiei ad albedinem, eiusque oppositum. ergo quod
3. prius. Item, sicut denuo quælibet pars motus potest incipere, sine sui habere principium, ita plane, & totus ipse motus eiusdem enim sunt rationis. Sed qua certe ratione incepit, eadem plane & determinari potest. Igitur motus cœ-
4. li potest non esse, & à cursu suo cessare. Amplius, finis motus cœli, est cõtinuus generationis ordo, qui plane est propter
2. phys. hominum vitam conseruandam. *Nos enim*, teste philo. *finis omnium sumus*: sed numerus hominum à Deo præstitutus, habebitur, cum finitus fuerit numerus electorum. Ergo &c. Cum igitur motus cœli, sit motus liber, dependens ab intelligentia, potest ergo cessare. imo cessabit omnino.

Argumenta contraria.

CAP. II.

1. Contra prædicta sic arguunt Philosophi: nullum violentum potest esse perpetuum; sed quies vt dicitur in libro de cœlo, corpori cœlesti est violenta; motus enim cœlo est naturalis, & eius perfectio: motus ergo cœli nunquam cessabit. Adde illud philosophi 9. *met.* dicentis, non esse timendum, ne cœlum aliquãdo stet: quia nimirum nullus motus potest aliquando cessare, cuius motor non laborat in mouendo: sed motor cœli, mouet sine labore, vt ipsemet fatetur ibidem. motus ergo cœli nunquam cessabit. Amplius, si motus cœli secundũ
2. philosophum & commentatorem est æternus à parte ante:
8. phys. eadem quoque ratione erit à parte post. Et reuera, vt dicitur 9. *met.* in æternis non est potentia contradictionis: sed cœlum secundum philosophum est res sempiterna: in illo ergo esse non potest potestas contradictionis, ad motum
3. scilicet, & quietem. Non potest igitur non moueri. Item, si cœlum cessaret à motu: intelligentiæ suo quidem fine frustrarentur, suaque operatione priuarentur. tenet consequentia ex Philosopho 12. met. asserente, proprium ipsarũ finem, operationemque in mouendo cœlo, cõsistere. Nam & si non sit ipsarum finis perfectiuus, quia scilicet est operatio transiens in cœlum; ex perfectionis tamen plenitudine illarum proficiscitur; nempe ex amore, & desiderio, quo secundæ ad primam feruntur. Necessario ergo cœlum ab
4. intelligentia mouetur. Item, quando extrema sunt æterna; habitudo ergo inter illa consistens, erit quoque æterna. valet consequẽtia: ex extremorum enim mobilitate sequitur habitudinis varietas, atque mobilitas. Sed extrema huiusmodi sunt æterna, vt pote intelligentia, & cœlum: Igitur habitudo, hoc est, motus erit æternus. Sane in sempiternis non est error, nec aliquid à casu, nec vt in paucioribus, imperfectionem namque sonant hæc omnia; quæ profecto corpori perfectissimo minime est tribuenda. Motus ergo cœli est sempiternus, & necessarius: hæc sibi enim coincidunt. necessarium enim, 5 met. non potest non esse: ergo
5. quod prius. Postremo, si ita res se haberet, multa inde sequerentur absurda. & inprimis, quod omnis penitus motus esset destruendus, primo destructo, à quo alii motus es-
Soluuntur argumenta. sentialiter pendent. Deinde, quod omnis plane generatio cessaret, atque ita mundus peiorem sortiretur conditionis honestatem: quæ certa sunt auditu absurda, & tam pulchro corpore indigna. Itaque secundum commentatorem, 12. *met.* motus cœli est æternus, non quidem ex sui, sed ex parte
1. mouentis. Resp. & ad primum quidem dico, cœli quietem, siue cessationem à motu, non esse violentam: quia eius scilicet motus non est naturalis, quatenus naturalis violento opponitur. vnde non sequitur inde aliqua mundi imperfectio, ipsius speciebus integris permanentibus; imo vltima illius perfectio, quies enim est finis motus: clare enim videbitur ipsius dignitatis splendor, & luminarium aucta maiestas. Ad Philos. auth. orit. dico, ipsum non cognouisse finem mundi, à sanctis nobis intimatum scripturis. hac de causa putauit intelligentias necessario mouere: & quia non laborant in mouendo, motum cœli æternum fore censuit: Cuius oppositum nobis cœlitus edoctis tenendum est, at-
2. que defendendum. Ad 2. dixi, in alio libro motum non esse æternum, sed cum cœlo incepisse: quod quidem non generatione, sed creatione conditum est. Ad confir. dico, ad formam substantialem in cœlo non esse contradictionis potẽtiam, alioqui esset corruptioni subiectum: bene autem ad formam accidẽtalem, hoc est, ad motum, & quietem, præsertim cum indifferenter se habeat ad vtrumque. Ad 3. neg. 3.
consequ. Mouere etenim cœlum non est finis intelligentiarũ perfectiuus, neque necessario, sed contingenter eundem consequitur: ex imperio vtique voluntatis ad vlteriorem finem, nempe ad electorum numerum complendum tendentis: hoc igitur vltimo fine habito cessabit motus orbiũ. finis ergo intelligentiarum formalis, non in mouendo cœlo, sed in Deo vidẽdo, amandoque positus est. Quamobrẽ, finito cœlorum cursu, intelligentiæ suo fine, operationeq; fraudandæ non erunt: imo multæ plurimæque sunt intelligentiæ, & quidem beatæ: quibus tamen orbium mouendorum officium non incumbit. Ad 4. illa ratio aliquid ha- 4.
beret momenti, quando vtrumque necessario ageret. Sed cum intelligẽtia libere, & non necessario moueat; vim aliquid cõcludendi minime habere potest. Ad confir. dico, aliquid vt in paucioribus in cœlo inueniri: sicuti patuit in eclipsi, quæ dominicæ passionis tempore accidit: & tempore Iosue Sol stetit immobilis: & viuente Ezechia, *Sol retrocessit quindecim lineis*. Potest ergo cœlum cessare ab officio mouendi. Ad 5. Dico, in fine cursus numerosæ naturæ, præ- 5.
cipuas mundi partes remansuras: nempe intelligẽtias cœlestes, homines, corpora cœlestia, & elemẽtaria: cætera vero omnia, quæ vsui inseruiebant humano, in interitum itura. Nec proinde mundum peiorem sortem habiturum: imo potiorem, præstantioremque, vt pote suam renouationem adeptus. Amplius, cessante motu cœlesti, non est *Motus quomodo tempus non erit.*
necesse, vt omnis quoque motus suum finem sortiatur, faciatque finem currendi siue mouendi, nam & beati poterũt se mouere, & damnati varios patientur alterationis passionisque motus. Tempus quoque cessabit, quæ est passio primi mobilis, non alia tempora, cum quilibet motus suo mensuretur tempore, propriamque temporis determinatã habeat quantitatem. Ad author comment. resp. quod aduersus seipsum pugnet: nam in lib. de substãtia orbis aperte docet, ab intelligentia, non solum motum, verumetiam & esse seu substantiam cœlo elargiri. Quare, si motus cœli *Motus non est necessarius.*
ex se est possibilis, & non necessarius, atque perpetuus, & substãtia quoque ipsius similiter se habebit. Quoniam igitur, & motus, & substantia cœli est ab intelligẽtia, vtrumque igitur est possibile ens, & nequaquam necessarium. vnde nullum sequitur inconueniens, si motus cœli sit finem habiturus. Patet ergo, quomodo cessante motu cœli, non *Cessante motu cœli, esset adhuc motus.*
omnis motus inferiorum destrueretur, imo ignis virtutẽ haberet calefaciẽdi, agendique in subiectum sibi proxime dispositum: similiter & alia elementa, nisi cœlitus essent impedita. Et reuera motus cœli non est forma actiua, sed potius passio quædam de genere passionis, cœlo ab intelligentia tributa. Quam ob causam, non est alicui istorum inferiorum motui, mutationiq; necessaria, quasi per se motus, mutationisque principium, sed potius ad cœlestium corporum virtutem inferioribus communicandam: quæ profecto per situs, atque aspectus accessum, & recessum, varietatem, modum, ordinemque commode impẽditur. His ergo habitis, nihil inferioribus impedimenti cessatio motus præstabit, quominus inferioribus omnis alterationis, mutationisque non insit aptitudo. Alexander arbitratur, *Alexãder, quod motus remoueret.*
cessante motu cœli, adhuc elementa agere posse. & pati, nõ ordinate tamen: proinde sæpe contingere, vt inuicem coalescant. Sane, si cœlum agit in hæc inferiora, motu, lumine, & influentia, motu igitur electo, adhuc tamen ageret influentiæ, ac luminis virtute. Elementa præterea, suas qua- 1.
litates non amitterent. agerent ergo, & paterentur ab inuicem. Adde, quod cœlum esset locus omnium sublunarium 2.
communis: sed locus conseruat locata, adhuc ergo etiam sine motu sublunaria ab eo conseruarentur. Hæc quidem dicta sint ad mentem Theologorum: nempe motum cœli habiturum finem mouendi, mundumque innouandum, *Argumenta contraria.*
atque in meliorem statum transformandum. Sed *arguet aliquis* cum Philosopho: Si motus cœli cessaret omninu, nul- 1.
la igitur in hæc inferiora sequi posset corruptio, siue generatio: tenet consequentia: lumen enim & influentia cœli, absque motu, virtutem influendi, agendique habere non possunt: nam motus vt dicit *in lib. de gene.* stellam abducit, & adducit: cuius accessu, & recessu generationis ordo, & texitur, & conseruatur. & *de cœlo* ait Stellam motus velocitate, aerem conterere, disgregare, denique calorem efficere. *Lumen, & influentia indigent motu.*
Eodem modo, influentia sine [illegible] non potest: Motu 2.
siquidem, ad situm proprium stella adducitur eamque aut per oppositũ, aut per diametrũ, vel aliquem aliũ motum,

Cœlum non crescit neque decrescit.

alteri stellæ cõfigurat ex qua multarum proprietatum, in-
fluxuum diuersitas proficiscitur. Quod si motus cessaret,
nihil horum contingeret. Amplius, per motum, stella varia
signa decurrit, è cuius decursu hęc inferiora variè afficiun-
tur. Denique motus est causa, cur stella, nunc in meridiem
2. assurgat, nunc vero in septemtrionem declinet, vnde varia
rebus euenire portenta *in lib. Apotelesmatum* Ptolomæus, o-
mnium propè mathematicorum facile princeps, arbitra-
tur. Ergo quod prius. Ad hæc accedit authoritas 8. *lib Phys.*
vbi aperte docetur: Motum cœli veluti vitam, ad omnia se
3. habere. At sine ea, quæ sibi competit vita, carum est, aut esse
potest nihil, quæ sub creatæ lege creaturæ continentur ergo
&c. Ad hæc motus cœli est ipsius finis, 2. de cœlo & de ge-
neratione, quo conseruatur in esse. remoto igitur cœli mo-
tu, & ipsum quoque remoueatur necesse est nam ablato fi-
ne, & eius, quod est ad finem, auferetur esse. sed motor sine
4. mobili consistere nequit Igitur, si motus cœli deficeret o-
mnino, omnis plane cœlestium natura, suæ substantiæ de-
fectum incurreret, atque ita in antiquum chaos redirent
omnia quod est falsum Motus ergo cessare omnino non
potest Item in essentialiter ordinatis, eo cessante, quod est
totius ordinis principium cætera quoque illius ordinis, si-
milia pati [illegible] incommoda. Sed motus cœli est primus in
ordine mouentium, tum quia tēporis atque naturæ digni-
tate cęteris antecellit tum quia est omnium [illegible]. Ergo de-
5. ficiet nunquam aliuqui omnia essent defectui. Præterea,
si propter defectum primi motus omnia essent in interitū
casura aut id eis accideret per corruptionem, aut certe per
annihilationem Non primo modo. quippe cum corruptio
vnius sit, generatio alterius Nec etiam secundo modo. Nā
sicut ex nihilo, nihil fit, ita plane, quod est, in nihilū esse ca-
Soluuntur argumenta. surum, est impossibile apud Philosophos. Itaque si cessaret
motus cœli, omnium plane rerum fieret confusio. non so-
lum quoad ipsarum motum, verumetiam quoad esse. Ne
ergo talia contingāt absurda, præstat asserere motum cœli
finem nullum habiturum hæc illi *Ad quæ* plane, & his simi-
lia facile est *respondere*: Et ad primum quidem dico, post nu-
merosæ cursum naturæ, multarum generatione rerū opus
non esse, nec ergo vario stellarum aspectu per delectionem
adducto tūc enim mundus, melioris nactus conditionis
libertatem, liberabitur à seruitute siquidem omnia crea-
tura ingemiscit, & parturit vsque adhuc, reuelationem fi-
liorum expectans, iuxta Apostolum scribentem ad Roma-
2. nos cap. 8. Ad 2. similiter est respondendum. Ad 3. verum
3. quidem est, motum cœli esse quodam modo eiusdem finē,
secundum eam, quam modo mūdus obtinet imperfectio-
nem At, postquam ab ea liber extiterit, vt pote mundus in
libertatem filiorum Dei mutatus, melioris finis cōditione
4. gaudebit Ad 4. dico, motum cœli esse primum omniū mo-
tuum, quib corpora subdita sunt non autem eorum mo-
tuum, quibus res immateriales feruntur. quippe cum illi,
5. motui cœlestium, minime subditi sint. Ad 5 Remoto illo
fundamento, nempe. motum non esse [illegible] motoris, &
orbis, sed alium quendam præstantiorem digniorem que;
vt illa sequantur absurda minime est necessarium. Sortie-
tur que itaque mundus suam innouationem, in qua finem
Mundi innouatio accipiet currendi. Et reuera, vnumquodque suam perfe-
ctionem naturaliter appetit. Motus autem qui omni fine
caret, non parum imperfectionis habet quare, si mundus
nunquam à suo motu cessaret, nunquam profecto suam i-
psius perfectionem attingeret. Suadet etiam hoc nobis hu-
manæ mentis indefessum desiderium, quo agitur quoti-
Rom. 8. die, exoptatque, sicut dicit Apostolus, veteri tegumento
deposito, superuestiri. propterea gemimus intra nos filiorū
Dei adoptionem expectantes. Quomodo ergo motus cœli
finem sit habiturus, dixi.

CAP. III.

Cœlum nō est augmētabile.

Postquam ad vtramque partem disputaui, osten-
dique an cœlum sit generabile nec ne. & verum a-
liquando tandem à suo motu vacabit operæ pre-
tium esse puto, & superiori satis consentaneum
doctrinæ, non ignorare, an sit idem augmento, seu decre-
1. cœl. 1. 21. mento obnoxium. Porro, philosophus de hac re sic philo-
sophatus est. *At vero, ait, & crescit omne quod crescit. & decrescit*
omne quod decrescit, a cognato, quod aduenit, & quod in materiam
resoluitur huic autem competit nihil, ex quo factum fuerit.
Quare non augetur. Et est sensus, quidquid crescit, & decrescit, [illegible] certe ab a[illegible]
quo sibi cognato recipit quod in principio est [illegible]
le, in fine verisimile redditur, atque in illi[illegible] qualit[illegible]
uertitur. Sed cœlo nih[illegible] [illegible] materi resolui
posit, cum ex præcellenti aliqua ma[illegible] minime constet,

igitur augmenti, aut decrementi est expers omnino Addit
Cœlum nō augmentabile.
Auerroes aliam rationē Omne inquit, quod augetur, vel
diminuitur, nutritur sanguis enim, & animalium materia,
& proximum nutrimentū est membrorū Nutriendū vero
Auerroes.
est ei similare, quo nutritur Sed cœlum non nutritur, vt
Cœlum nō nutritur.
pote non similare alicui a quo nutriatur igitur non crescit,
aut decrescit Si autem inquit philos *nec accrescere, nec corrumpi*
potest eadem ratione. & inalterabile esse accipiendum est. omne e-
nim alterabile teste Cōmentatore est generabile sed cœ-
lum non est generabile igitur non est alterabile Alteratio
Cœlum nō est alterabile.
inquit philos. motus est in qualitate qualitates autem quæ
quidē sunt habitus & dispositiones, non sine mutationib.
in passionibus fiunt. vt sanitas, atque morbus. Quæ vero
naturaliū corporum passionibus mutantur, ea omnia vi
demus incrementū suscipere, atq; decrementū, ceu anima-
lium corpora partesque ipsorum, atque stirpium etiam, &
elementorum simili modo. Quare si corpus, quod circulo
fertur, neque accrementū, neque decrementum suscipere
Alteratio quid.
potest, & inalterabile esse consentaneum est rationi. Et ē est
sensus cœlum nō est alterabile, quia alteratio est motus in
qualitate, quę est passio Omne enim alterabile est mutabi-
le in passionibus, ac proinde augmenti, aut decrementi sus-
ceptibile. sed cœlum nihil est eiusmodi igitur non est alte-
rabile. Porro defectus lunæ, atque solis, alterationes dici
non debere, arbitratur Auerroes, quia scilicet non sunt ad
passiones, neque temporariæ, quæ fiunt per materiam, sed
subitariæ potius Est autem alteratio ad qualitatem, vt idē
dicit, vt augmētatio ad quantitatem, & latio ad vbi, & ge-
In quibus est alteratio.
neratio ad substantiam In primæ autem speciei qualitati-
bus, vt pote in habitibus, & dispositionibus non est alteratio:
neque in secundæ speciei qualitatibus, hoc est, in potentia,
& impotentia neque in figura, quæ est quarta species qua-
litatis, sed in qualitatib tertiæ speciei quæ sunt passiones;
nam hoc modo alteratio est in his, quæ habent substantia,
& materiam Cœlum ergo non est alterabile. quia, vt dicit
Ibid t. 22
philos non recipit accrementum, neque decrementum,
neque iuuentutem, neque passionem Videtur autem &
ratio his astipulari, quæ apparent & e[illegible], quæ apparent ra-
tioni. Omnes enim homines de diis existimationē habent
& omnes, qui Deos esse arbitrantur, tam barbari quā Græ-
ci, ipsum supremum locū Deo attribuunt, vt videlicet im-
mortale ad immortale sit accomodatum quippe cū alio
modo sit impossibile Adiecit ad rationes, signa, & cōmunē
hominum sensum, ob causam eorum, qui absque signis ra-
ti[illegible]nib. assentiri nequeunt. Vltra rationes inquit Auerroes,
adiecit signa sensibilia quia plurimi sunt, qui non valent
assentiri primis propositionibus per intellectum notis, vt-
pote natura [illegible] hebetes, aut ob prauā aliquam consue-
Albumazar.
tudinem & minimam exercitii experientiam Albumazar
ait. post rationes, signa à philosopho addita esse; vt sic con-
clusionis veritas, certæ veritati, hoc est, primis principiis
esset propinquissima Nam & si huiusmodi conclusionis
veritas non perinde sit ac principiorum, est tamen illi affi-
Galenus.
nis cum constet ex sensibus. Galenus in libro, quem demō-
strationē appellauit, ait, Aristotelem signa addidisse; quia
mundi æternitas aliter probari non potest. & propterea
in lib. quem composuit de creditis, mundum esse æternū,
inter credita reposuisse. Accidit autem hoc & per sensum
Philos.
sufficienter, inquit philos. vt ad humanam est dicere fidem:
In omni enim præterito tempore per traditam inuicē me-
moriam, nō mutatum vllo pacto fuisse videtur, aut in to-
to vltimo cœlo, aut in suarum propriarum partium vlla.
Sensus est, si cœlum esset corruptibile, non videtur verisi-
mile tanto temporis interuallo latere potuisse, vt saltē ali-
qua illius pars huiusmodi naturæ signum aliquod non o-
stenderet Cum autem id memoriæ proditum non sit, nec à
maioribus nostris inuentum; nobis profecto persuasum
esse debet, cœlum esse æternum. Addit & tertium signum:
Videtur, inquit, & nomen fuisse datum à veteribus etiam
vsque ad præsens tempus eo modo opinantibus, quemad-
modum & nos dicimus non enim semel, neque bis, sed in-
finities easdem ad nos accessisse opiniones putare oportet.
Quapropter quia primum corpus, diuersum quoddam est
Æthera vnde dicatur.
à terra ipsa, igne, aere, atque aqua, Æthera supremum locū
appellauerunt, à semper currendo perpetuo tempore, illi
cognomentum ponentes. Anaxagoras autem nomine hoc
Anaxagoras.
non recte vtitur æthera enim pro igne dicit. Vtitur alio si-
gno quod nominis, ethimologiam sequitur *Maiores nostri*
inquit, *vocauerunt cœlum æthera, ab eo, quod est semper. & theim id*
est, currere, non autem vrere. vt dicebat Anaxagoras. Adduxit au-
tem Chaldæos in testes, inquit Auerroes, in quibus olim
viguit philosophiæ studium, quia ipse primus Græcorum,
hoc de mundi æternitate problema, in partem affirmatiuam

uam

Cœlum non esse augmẽtabile. uam detorsit. *Ipse inquit, primo fuit dicẽs ex physicis Græcis, quod cœlum esset ingenerabile. Cum ergo cœlum ab antiquis vocatum sit æthera, à semper currendo, & hæc eadem opinio infinities sit renouata, atque confirmata, videtur,* inquit, *rationi consentaneum, vt cœlum sit corpus æternum, & per consequens non augmentabile, nec alterabile.* Itẽ, *Et dicamus,* inquit, *quod oportet nos credere sermones antiquorum verissimos, & maxime qui sunt parentes nostri. Dixerũt enim, quod aliquid est velocissimum, mobile, æternum, non corruptibile, & cum motus non habet finem, sed ipse finis sit cuiuslibet finis, & vltimum cuiuslibet vltimi, & continens omne continens.* Hæc quidem philosophus. Cui plane opinioni paulo ante responsum est.

Cœlum corpus æternum.

1 cœl. t. 2.

Plato Plato in Timæo asserit, cœlum non esse augmentabile, quod scilicet omnia intra sese contineat. *Factum est,* inquit, *hoc animal perfectum, & vnum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur. Postremo ne quicquam morbus, aut senectus attingeret.* Et iterum, *tempus vna cum cœlo factum est, vt vna orta, vna etiam dissoluantur, si qua his dissolutio vnquam contigerit. Et ad exemplar æternæ naturæ adeo factum est, vt mundus hic illi præstantiæ, quoad potest, simillimum sit.* Itaque Plato, cœlum incorruptibile, inalterabile, atque inaugmentabile vult esse, factum tamen a mundi patre, & principe omnium.

Cœlum factum est.

Plotinus ostendit quare cœlum non senescit. Plotinus lib. primo cap. 3. enneadis 2. quare cœlum non senescat, neque accrementum, aut decrementum recipiat, *quia* inquit, *non effluit extra se. Si igitur est in seipso, & non a seipso fluit; permanens idem, nec augetur, nec minuitur, neque igitur consenescit. Perpetuitatis huius causam, diuinæ voluntati attribuamus.* Et cap. 5. *Si totum cœlum perseuerare debet, eius quoque partes, scilicet stellas, oportet perseuerare.* Hæc ille. Patet ergo ex multorum sapientum authoritate cœlum alterabile non esse. Sed *dicet aliquis*. Quidquid est alteri contrarium, alterationi est obnoxium, alteratio enim inter contraria inuenitur: Sed inter solem & hæc inferiora, videtur huiusmodi

Quod cœlum sit augmentabile.

1. contrarietas, suo enim accessu, & recessu, est causa, vnde illa, corruptionis, generationisque vicissitudinem subeant.
2. Sol ergo est alterabilis. Adde, quod inter stellas aliqua videtur esse contrarietas, vtpote inter Solem, & Saturnum, Martem, & Venerem, authore Ptolomæo in primo Apotelesmatum. Ergo quod prius.
3. Amplius, sol tempore æstiuo est calidior quam hyemali. Calor igitur gradualiter intendi, ac remitti potest. Omnis autem gradualis intensio qualitatis possibilis, est alteratio. Ergo &c. Luna præterea in sua eclipsi, aliquid alterationis patitur. Denique inter stellas potest esse maxima distantia, vtpote vna in occasu, alia vero in parte oriẽtis, sed vbi est magna distantia, ibi etiam est magna contrarietas. 10 *met.* igitur cœlum est alterabile.
4. Demum cœlum recipit accrementum, & decrementum, igitur est alterabile, nam cœlum dependet ex infinita Dei virtute ex parte ergo illius infinitæ virtutis accrementum suscipere potest. Porro illi omnipotẽtiæ actiuæ, respondeat aliqua passiua, necesse est, ex quo patet, cœlũ quoad se spectat, accrementum suscipere posse. Et reuera, cœlũ est quantum, vtpote corpus: igitur augmenti, & decrementi susceptiuum: omne enim quantum est diuisibile in infinitum & per consequens augmẽtabile. *Resp.* duplicem esse alterationem, corruptiuam scilicet, & perfectiuam vnam, pupillarẽ, nẽpe perfectiuam, cœlo inesse. Perfectiuam, inqua, nõ realem, sed intentionalem. Etenim in momento illius transitorii, sique fit qualitatibus intentionalis alteratio; quæ profecto qualitates solo motu locali haberi possunt: in subiecto enim permanentiam non habent. Ad hunc modum loquitur Auerr. *Qualitates inquit, quarum alteratio non est contrarietas secundum suum esse, non est possibile, vt sit in cœlo, secundum mutationem, & secundum esse.* Inest ergo corporibus cœlestibus alteratio intentionalis: non quidem propter mutationem substantiæ, aut qualitatem permanentem, sed potius propter motus localis conditionem, ordinemque. Ptolomæus in primo apotelesmatum, capite de luna, ait, Lunam cæteris planetis humidiorem esse, ob humores terræ, atque vapores. Sed recte ab Albumazar corripitur. *luna* inquit, *non est ita terra proxima, vt illius qualitatibus affici possit, quippe cum vapores non vltra 16. stadia attollantur.* cœlum præterea qualitatibus elementorum non inficitur, Authore philos. 2. *cœli.* Quare prior responsio, siue opinio est magis tenenda: vtpote rationi magis conformis, atque consentanea. Ex his autem patet solutio primi augmenti: Sol enim non est inferioribus contrarius, aut similis realiter, sed virtualiter tantum: vnde dici non potest formaliter alterabilis, sed secundũ motũ & aspectũ, vt dictũ est. Ad 2. resp. Astronomi, à quibus dicitur, stellis contrarias esse, vtpote contrariorũ productrices aut contrariarum rerũ, hoc pacto. Sol & Saturnus sese habent (authore Ptolomæo) quia scilicet ille caloris, hic autem frigoris est productiuus. Mars præterea, & Saturnus sunt oppositi, quod Saturnus sit diurnus, Mars vero nocturnus. Ad 3. Sol est calidior tẽpore æstiuo, ob maiorẽ illius ad nos accessum, atque vicinitatẽ, è contrario se habet tẽpore hyemali. Ad confir. dico, nõ quamlibet distantiam, contrarietatẽ efficere, sed eã duntaxat, quæ est gradualis, quæ inter stellas minime inuenitur. Ad 4. dico, cœlũ esse augmentabile per diuinã potẽtiã, nõ autẽ per seipsum; cũ nullũ illi insit principium, vnde augeri possit, secũdum aliquam auctionis speciem. Mundus ergo quoad sui perfectionẽ, est omnibus numeris perfectus, nec augmẽti, aut decrementi susceptiuus. Atque dici non potest cœlũ secundũ aliquod intrinsecum principium augmẽtabile, siue augmẽtabile: quoad vero ad infinitã virtutẽ artificis, augmentabile dicitur per negationem, hoc est per potentiam in artifice, non autem in cœlo existentem. Ad confirm. resp. quod cœlum sit diuisibile secundum mathematicam, non autem physicam rationem, quia scilicet caret contrario.

Alteratio intentionalis est in cœlo.

2. Cœl. 21.

Ptolomæus

Albumazar

Cœlum non est corpus infinitũ.

3\. *Cœlum non est augmẽtabile.*

4\.

QVÆSTIONIS QVARTÆ CAP. I.

Cœlum non esse corpus infinitum.

SI firmamentũ, siue cœlũ non est corpus graue, aut leue, generabile, & corruptibile, augmẽtabile, vel alterabile, sed vltimũ omniũ corporum, denique continens omnia corpora: Num est quantitate infinitum? Reuera, de hoc non parua fuit apud antiquos controuersia. Etenim, inquit, Philos. *Hoc ferè cõtradictionum omnium his, qui de natura aliquid enuntiarunt, principium & fuit, & erit fons.* Omnium plane rerum naturalium quasi materiale principium. Anaxagoras, Parmenides, & Melissus, infinitum, ad mentem philosophi, esse dixerunt, ex quo quasi per separationẽ, congregationemque rerum naturalium generatio fieret, eamque perpetuo mansuram. Empedocles, & Physici, rerum naturalium principium, finitum esse voluerunt, atque ex illo lite & amicitia, generationis ordinẽ seruari. Itaque qui de hoc negotio perperam philosophati sunt, varias de mundi ortu pepererunt sententias, teste Auerroe, *Diuersitas, inquit, eadem in istis quæstionibus prouenit ad magnam diuersitatem.* Nam qui mundum infinitum esse dixerunt, atque magnitudine, ii profecto mundum, principium non habere, dicere coguntur: corpus enim infinitum caret agente: corpus ergo actu infinitum esse nequit, nam eo ipso quod est effectum, procoldubio est determinatum, atque finitum. Qui vero mũdum, siue cœlum dixerunt esse infinitum tempore, siue duratione, ii plane posuere mundi opificem incorporeum, atque indiuisibilem, sicut putauit Aristoteles. Porro qui dixerunt, mundum esse infinitũ numero, & ii quoque prima principia infinita esse excogitarunt. Recte ergo dictum à Philosopho, *Paruum exitum à veritate hi qui recesserunt, longe progredientibus infinities fiet maiorem:* huius autem causa est, quia principium virtute in maius est, quam magnitudine. Idcirco quod in principio parũ est, id in fine fit longe maius. Operæ ergo pretium erit, non ignorare, vtrumne infinitum, principii vicem subire valeat. Est autem infinitum, multiplex, seu multipliciter dici potest. Nempe duratione, vt motus, secundum Arist. Magnitudine, veluti si daretur aliquod corpus infinitum. Multitudine, vt innumeris videtur cõtingere. Virtute, Deus scilicet. Porro infinitum virtute, principii rationem habere, dubitat nemo. Deus namque qui est infinitæ virtutis, est omnium principium, sicuti demonstraui in alio libro Pymandri, ad mẽtem etiam philosophorum disputando. Infinitum autem duratione, aut primarii, aut secundarii principii rationem videtur habere. Magnitudine vero infinitum, nullo pacto principii munere fungi potest. In causa quidem est, quia impossibili posito in esse, semper sequitur impossibile. Sed infinitum magnitudine dari, est impossibile; ad illud ergo sequitur impossibile, nẽpe aliquod principii, seu principati rationem non habere. Quouis ergo modo, magnitudine, siue multitudine infinitum acceperis, nec principii, nec principati rationem habebit. Quãdo ergo Philos. dicit, infinitum si esset, habere principii rationem, dicamus ad mentem antiquorum fuisse locutum, qui infinitum cum ex parte materiæ, tum etiam ex parte motoris posuerunt. Quare si infinitum magnitudinem rerum natura inueniretur; illud plane principii subiret rationẽ: in rei autẽ veritate, nihil tale esse potest in ordine rerũ. Et reuera, omne corpus aut est simplex, aut compositũ, similiter & infinitum, teste Philos. Atqui patet si simplicia sint finita, compositum necessario finitum esse. quod enim ex finitis, & multitudine, & magnitudine constat, ipsum &

1 cœl. t. 33.

Anaxagoras.

Empedocles.

Auer. text. 33.

Infinitum caret agente.

Paruus error in principio magnus in fine.

Infinitum quotuplex.

Quale infinitum habet rationem principij.

Infinitum magnitudine non dari.

1 cœl. t. 34.

Cœlũ est corpus infinitũ. nitudine, & magnitudine est finitum. Tantum enim
erit, quanta sunt ex quibus componitur. Restat ergo vide-
re, vtrum aliquod simplicium corporum infinitum con-
Cœlum nõ est infinitum magnitudine. tingat esse magnitudine. Ceterum, cœlum esse finitum ma
gnitudine, sic probari potest. Si corpus motum circulari-
ter esset magnitudine infinitum, careret vtiq; centro. Cen-
trum enim est punctus in medio, e quo æquales lineæ ad
circumferentiam protrahi possunt: circumferentia namq;
est finis atque terminus corporis quasi vacauerit, & cen-
tro quoq; vacare, necesse est. Quod si ita esset proculdubio
circulariter moueri non posset. omne enim corpus mobile,
aut mouetur à centro, aut ad centrum, aut circa centrum.
Præter autem has motus species, nulla esse potest in motu
Non haberet centrũ. locali. Quam ob causam sic arguebat Philos. *tex* 35. Si cœlũ
esset magnitudine infinitum, infinitæ quoque essent, quæ è
medio protraherentur lineæ. Itemque, & infinitarum ta-
lium interuallum esset infinitum, extra quod nulla magni-
tudo lineas tangens sumi posset si enim illud esset finitum,
maius semper aliquid accipi posset. Quare quemadmodũ
numerum ex eo dicimus infinitum, quia maximus non est,
eadem ratio, & de spatio. Et est sensus. quemadmodum in
numeris ille non est infinitus, qui est maximus, sed potius
ille, qui quouis dato semper potest esse maior; ita plane il-
Infinitum non potest pertransiri. lud est spatium infinitum, quod est omni alio accepto ma-
ius. Si autem infinitum pertransiri non potest, interuallũ
necessario infinitũ esset, si cœlum esset infinitũ. Non igitur
circulo moueri posset. At cœlũ circulo moueri cernimus:
non ergo est infinitum. Amplius, lineæ in huiusmodi cor-
pore infinitæ descriptæ, sese intersecare nõ possent. Etenim
si a tempore finito, tempus finitum abstuleris, & reliquum
quoque erit finitum, & principium habere, necesse est. Eo-
dem modo, si ambulationis tempus principium habet, &
motus principiũ est, & magnitudinis etiam. Quare si lineæ
Cœlum mouetur finito tempore. protractæ a centro, ad circumferentiam essent infinitæ, &
tempore finito mouerentur Quia 24. horarum spatio alte-
rum duorum necessario sequeretur, aut spatij infiniti line-
at esse finitas, aut infinitum, principium habere & finem.
Quorum vtrumque est falsum. Si enim voluitur tempore
finito, igitur finitũ est, quod ita mouetur. omne autem fi-
nitum, principium habet & finem. Verum, illud est perspi-
cuum impossibile, vt finito in tempore quicquam transeat
infinitum. Transibit ergo in tempore infinito. Sane, sicut
dicitur *6. phys.* Si mobile est infinitum, & motus quoque, &
tempus similiter se habebunt. Sed cœlum mouetur finito
tempore, circuit, atque conuertitur per totum orbem. Im-
possibile igitur est, infinitum esse, quod circulo mouetur.
Amplius, omne corpus figuratum, est finitum magnitudi-
ne, figura enim terminis clauditur, & terminatur nullum
Cœlum est finitum, quia figuratum. 1. Cœl. 39. autem huiusmodi potest esse infinitum. Sed cœlum est fi-
gura sphæricũ, igitur est magnitudine finitum. Vnde Phi-
los. *Præterea*, inquit, *quemadmodum linea ex ea parte qua finis est,
infinita esse non potest, nisi ad longitudinem, & superficies similiter,
cum fuerit terminata; nulla ex parte est infinita similiter quadratũ,
circulus, sphæra, ita plane & corpus, quod circulo fertur*. Iterum tex.
41. *Si cœlum est infinitum, & circumuoluitur, infinitum finito tem-
pore erit pertransitum sit enim cœlum quidem, quod manet infinitũ,
hoc est, spatium imaginarium, id autem, quod in hoc mouetur, æqua-
le. Quare si circumuolutum fuerit, quod est infinitum, æquale sibi in-
finitum tempore finito peragrabit at hoc est impossibile. Etenim si tẽ-
pus, in quo circumuolutum est, finitum est, etiam magnitudinem, qua
pertransita est, necesse est finitam esse. At æquale sibi pertransiuit, igi-
tur finitum est, & ipsum scilicet, quod mouetur. Quod igitur id, quod
circulo mouetur, non sit immensum, neque infinitum, sed finem habe-
Plato dicit Deum tantum esse infinitum. at, perspicuum est*. hæc quidem Philos. Porro Plato in libro de
sanctitate, infinitum dicit esse vnum, quod figura caret, &
partibus, nempe Deum optimum maximum *Infinitum*, in-
quit, *est ipsum vnũ cum principio fineque careat*. Ergo & absque
figura. neque enim rotundi, neque enim recti particeps est.
hæc profecto, atque alia, quæ ibi dicit Plato, Deo soli sunt
attribuenda. De cœli autem, siue mundi conditione in Ti-
mæo loquens dicit illum esse magnitudine finitum. *Ita*, in
quit, *diuina arte fabricatum est mundus, vt omnia a se, & in seipso pa
tiatur*. & iterum *Idque ea ratione fecit, primo in quidem, vt hoc a-
Mundus est finitus magnitudine nimal quam maxime perfectum ex perfectis partibus esset. Deinde vt
esset vnum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum genere-
tur*. Quare, si mundus nihil extra se possidet, est magnitudi-
ne certe finita. Adiecit præterea illi figuram, tali vtique
Plotinus dicit non dari infinitum materiale 4. Enn. 1 c. corpori cõgruam ergo finitæ est magnitudinis nihil enim
figuratum potest esse infinitum. Plotinus quoque huius-
modi infinitum materiale inueniri, negat omnino. Si in-
finitum est, inquit, vt id pertransire quis nequeat, memi-
nisse oportet, non posse eiusmodi quicquam in rebus exi-
stere. neque si ipsum per se, & in se infinitum sit. neque si in

alia sit natura; quasi cuiquam corpori accidens. Pro[illegible] &
neque ipsum in se immensum, quoniam pars quoque [illegible]
necessario foret immensa: neque infinitum accidens alte- [illegible]
ri, quoniam illud, coi accedit suapte natura infinitum mi-
nime foret neq; simplex, omne enim corpus est per omnia
diuisibile Item infinitum accidens ad terminatũ, eius per-
det naturam. infinitũ ergo alterius accedẽs esse non potest:
Igitur nec in seipso, nec in alio est aliquod corpus infinitũ. *Non datur corpus actu infinitum*
Etenim si daretur corpus simpliciter actu infinitũ, aut sim-
plex esset, aut compositũ. Nõ quidem simplex; sua namque 1.
actione infinita, reliqua destrueret corpora simplicia, & cę-
tera quæcumque, atque ita mundus, suæ pateretur ruinæ
naufragiũ. Neque compositũ, in rerũ n. natura, plura cor-
pora infinita esse non possunt, quandoquidẽ vnumquodq;
tale, cũ sit secundum omnẽ dimensionem simpliciter infi-
nitum; omnem profecto occupat locũ, vnde alteri non ce-
dit, nec cedere potest corpori, alioqui infiniti rationem 2.
amitteret. Item, si infinitum daretur corpus, aut extra mũ-
dum esset, aut intra mundum contineretur. Non est extra
mundũ, cũ ibi nihil reale, sed imaginarium tantũ sit. Neq;
intra mundũ, omne siquidẽ tale est finitum magnitudine.
Adde, quod extra cœlũ non sit tempus, aut motus, vt dicit
philosophus 1 cœl tex. 100. ex quo apparet extra cœlũ, cor-
pus aliquod esse non posse. tex. 98. Adhuc, omne corpus, vt 3.
patet ex ipsius diffinitione, tertio phys. tex com. 40. est pla-
nitie terminatum, profunditate quoque, & similibus, igi-
tur infinitum esse nõ potest. Corpus certe est profunditas,
cuius terminus est superficies & ipsa similiter est latitudo,
cuius finis est linea quæ plane est lõgitudo à puncto termi-
nata. *Multitudo est pluralitas finita; & Numerus est multitudo men- 5. met. de quanto.
surabilis vno*. Cum igitur hæc ita se habeant, implicat plane 1. m[illegible] t. 21.
contradictionem, Aliquid & corpus esse, & illud quidem 4.
infinitum Iterum, quemadmodum docet philos. & nos et- 3 phys. t. 42
iam paulo ante tetigimus *Infinitum non potest esse corpus sim- 1 cœl. t. 34
plex, aut compositum*. igitur nullo modo potest esse corpus. Ex
sufficienti diuisione patet consequentia. Secunda autem
pars antecedẽtis sic probatur: nõ esse autẽ corpus simplex,
ex ea maxime perspicuũ est, quam antea diximus ratione.
nec etiam compositũ, nam aut ex vno elemento magnitu-
dine infinito constaret, aut ex multis, magnitudine quidẽ
finitis, numero autem infinitis. Non primum, illud enim
sua actione cætera consumeret neque secundum, plura n.
esse nequeunt infinita, cum vnum omnem occupet locum.
Itaque cœlum esse corpus infinitum, esse impossibile.

CAP. II.

Cœlum esse corpus infinitum argumentis probatur.

Contraea, quæ dicta sunt, sic *aliquis posset obiicere*. 1.
Primus motor est infinitus, ergo & primum mo-
bile. tenet conseq. quia cum moueat secundum
vltimum suæ potẽtiæ, si mobile non esset magni-
tudine infinitum, moueret vtique in instanti quod est fal-
sum. Mobile ergo primum est infinitum magnitudine. Ne
autem quis hoc impossibile esse arbitretur, exẽplo illi esse
potest lapis compositione infinitus. quod sic probatur In
qualibet horæ vnius particula, vna bipedalis lapidis pars
producatur sed pares horæ, saltem proportionales, sunt
infinitæ ergo & pares bipedales sic productæ, essent simili-
ter infinitę. lapis ergo ex illis compositus, esset infinitus. er-
go quod prius. Amplius, Quando aliqua duo ita se habent, 2.
quod vnum est subiectum, alterum vero proprietas eius-
dem; vnum sine altero esse non potest. Sed quantitas se ha-
bet, vt subiectum, infinitum vero, vt passio 1. physic tex. 15.
vbi philosophus dicit, infiniti rationem, quantitati con-
gruere, & infinitũ in quantitate inueniri. Sed datur quãti-
tas, ergo & infinitũ. Adde, quod imaginatiua imaginatur
infinitum. est ergo, aut potest esse. tenet consequẽtia. Quod
mouet aliquam potentiam passiuam ad actum, est vel po-
test esse, motiuum enim non conuenit nisi enti Sed infini-
tum mouet imaginatiuam, nempe potentiam passiuam ad
imaginandum est ergo, aut potest esse. Sic etiam imagina-
mur corpus cœli esse infinitum, cum omnia complectatur;
ergo suæ non habet magnitudinis terminum. Iterum, si id- 3.
eo infinitum moueri circulo nõ potest, quia infinita velo-
citas non potest esse in tempore, id profecto non videtur
veritatem habere, quandoquidem tarditas infinita possit
esse tẽpore finito Igitur infinita potest esse velocitas tẽpo-
re finito nam si vnum contrariorum est in rerũ natura, &
reliquũ inueniri necesse est. Antecd. patet. polorũ namque
circum-

Cœlum est corpus infinitum. circumferentiales partes, exteris cœli partibus tardius
mouentur, aliquæ vero duplo tardius, & aliæ triplo, & sic
vsque in infinitum, & tempore tamen finito: ergo. Præter-
ea cœli lux est in infinitum diffusiua. igitur infinitum est
4. cœli conuexum. Anteced. patet. lux certe ex sese replet o-
mnia opaca. sed opacum vmbræ productiuum, est infini-
1. cœli 18. tum & lux igitur similiter se habebit. Ad hæc accedit au-
39. thoritas Auerrois dicentis corpori circulariter mobili,
quatenus est quantum, infiniti naturam nequaquam ad-
uersari quantum enim per finitum & infinitum, diuiditur.
Sed differentia non repugnat generi, nec ergo infinitum,
quantu repugnabit. Item, infinitum in qualitate inueniri
potest; nam subtilitas potest in infinitum crescere, teste
4. phys. com. 72. com. 84. Comment. raritas quoque & densitas, Igitur, & in quanti-
tate similiter se habebit. Quare cœlum in quantum est res
corporea, atque quanta, potest esse infinitũ. hæc, & similia
Soluuntur argumenta. dici possunt veritatis inueniendæ causa. Porro ad huius-
modi argumenta, ita respondeo, & ad primum quidem, an-
1. tecedente concesso, nego conseq. ad probationem vero
dico, quod & si primus motor sit infinitus, vt in aliis libris
Pymandri ostendi; non mouet tamen necessario, sed libe-
re, neque secundum vltimum suæ potentiæ. Quare, non
opus est, vt mobile, sit etiam magnitudine infinitum. Ad
confir. dico, huiusmodi actum proportionabilium partiũ
mensura non teneri, sed tantummodo eiusdem esse quan-
titatis quippe cum partes proportionales sint tantum in
2. potentia. Ad 2. Nego minorem, si sermo sit de infinito actu,
atque simpliciter. Ad prob. autem dico, philosophi senten-
tiam conditionaliter, non autem absolute esse intelligen-
dam. Ad confir. nego minorem quando enim imaginati-
ua, infinitum intelligit, illud profecto, ex finito percipit. Si-
quidem priuationem per habitum naturaliter cognosci-
mus. Maior præterea est falsa. Multa enim imaginamur,
quæ nullo modo esse possunt, vt pote multa chymerica, &
3. fabulosa. Ad 3. ex 3. phys. patet solutio: vbi docetur à philo-
sopho, in diminuendo, non autem in augendo, infinitum
posse consistere: sed tarditas est quædam motus diminu-
tio, velocitas vero motus augmentatio: non ergo est par
4. vtriusque ratio: ideoque negatur similitudo. Ad 4. dico,
cœli lucem non esse in infinitum luminosam, lux enim est
virtus finita, & luminosi etiam corporis similiter lucis er-
Infinitum repugnat corpori, non autem quanto. go multiplicatio nõ potest crescere in infinitum. Ad prob.
similiter patet responsio eo enim vsque vmbra causari po-
test, quo & lumen multiplicari sed illius multiplicatio est
finita: & vmbræ quoque erit similiter. Ad Auerrois auth.
dico, corpori, quatenus est quantum, infinitum non ad-
uersari bene vero, quatenus est corpus nam suapte natura
est finitum, atque terminatum. Sic etiam visus conuenit
talpæ, vt est animal, non autem vt est talpa. Quam ob cau-
1. cœl. 39. sam putauit Auerroes lineæ infinitum congruere, longi-
tudinis, non autem lineæ ratione; similiter superficiei, lati-
tudinis, non superficiei, & corpori, magnitudinis, siue quã-
ti, non autem corporis ratione. Et reuera, ex duobus oppo-
sitis, si ratio vnius alicui non congruit, alterius congruat,
necesse est. Vnde finitum, & infinitum competunt quanto;
vnum quidem proprie; alterum vero minime. Quantum
enim ex sui natura non est finitum, atque terminatum, ad
Infinitum competit quanto. certum extensionis gradum. Potius ergo infinitũ, quam fi-
nitum competit quanto. Sane, finitum non complectitur
totam prorsus quanti essentiam, & esse; quandoquidem
cum quolibet quidem gradu finito consistere queat. A
nullo ergo finiti gradu eius essentia prorsus complectitur:
nec esse similiter; quippe cum esse sit actus essentiæ. Cum
igitur finitum ad essentiam, & esse quanti non spectet. infi-
nitum ergo quanto non aduersabitur. Adde, quod si eadẽ
numero dimensio interminata dicitur, quia sub diuersis
terminis stare potest: Terminus ergo non spectat ad esse-
Rationes contrariæ. tiam Quanto igitur, infinitũ non aduersatur. Sed dicet ali-
quis, si infinitum non repugnat quanto, saltem secundum
eius essentiam: est ergo possibile, vt sit aliquod quantum
infinitum. Tenet conseq. omne enim non repugnans alicui
inesse, potest inesse: nam inter possibile, & impossibile, non
datur medium. Quare si infinitum non repugnat quanto,
potest ergo illi inesse alioqui si impossibile est illi inesse, re-
pugnet ergo, necesse est. sed impossibile est infinitum inesse
quanto; nam teste Aristotele primo priorum illud est im-
[illegible] possibile, quo posito inesse, sequitur impossibile. Sed posi-
to quanto infinitu in actu, multa sequerentur absurda, &
impossibilia repugnat ergo quanto infinitudinis ratio. Di-
co, inesse ad id tantum restringi, quod est, possibile vero ad
id, quod est, & potest inesse. Non repugnans autem, ad id,
quod est, & potest inesse, denique, quod non repugnat in-
tellectui, hoc enim modo, corpus potest intelligi sine loco,
& materia sine forma; nullaque est ex parte intellectus re- Cœlum est corpus infinitum.
pugnantia, cum illi non repugnet inesse, secundum se aut
possibili inesse. Ex his ergo patet ad rationes oppositas so-
lutio. Vnde conseq. primæ rationis consistere nequit Infi-
nitum enim, & si repugnet quanto, quoad inesse, & possi- Solutio.
bile esse; non tamen repugnat intellectui, sic quantum cõ- 1.
cipienti. Ad aliam dico, quod licet omne repugnans sit im- 2.
possibile, non tamen omne nõ repugnans, est possibile. Ex
quo patet infinitum, quanto non repugnare, cum ab intel-
lectu sic cõcipi possit bene autem repugnat corpori; siqui-
dem eo ipso, quo corpus nominamus. rem finitam, ac ter-
minatam dicimus. Itaque ex his, cœlum finitam non autẽ Elementa sunt finita.
infinitam habere magnitudinem, perspicuum esse puto id
ipsum quoque de elementis sentio. Nam si locus sursum &
locus deorsum sunt finiti; & corpora etiam, quæ ad huius-
modi loca mouentur, similiter se habebunt locus enim est
æqualis locato. Quare, si locus est finitus; & locatum quoq;
magnitudinis erit eiusdem. Quod autem locus sursum, &
locus deorsum sint finiti; ex eo maxime patet, quod si vnũ
contrariorum sit finitum, reliquum eiusdem erit quanti-
tatis, continentur siquidem sub eodem genere, & sub illo
maxime distant: Sed locus deorsum qui est centrum mun-
di, ad quẽ grauia feruntur, & ibidem quiescunt, est magni- Loca sunt finita.
tudine finitus, & locus quoque sursum, ad quem mouentur
leuia, est quoq; finitus ergo &c. Adde, quod locus medius,
qui est totum spatium interpositum inter cœlum lunæ, &
mundi centrum, sit finitæ magnitudinis: nam si extrema
sunt finita, sicut dixi, & probaui; & media etiam, simili spa-
tii magnitudine mensurantur. Elementa ergo quæ in hoc
spatio, & medio continentur, & numero, & magnitudine
sint finita, necesse est omnino. hoc modo loquitur Philos.
At vero, inquit, neque id, quod ad medium, neque id, quod e medio 1. Cœl t. 44.
fertur, infinitum erit. Contrariæ lationes sunt, quæ sursum, & quæ
deorsum peragitur. Contraria vero sunt ad contraria loca. Et est Loca contraria sunt finita.
sensus, locus sursum, & locus deorsum sunt contrarii, quia
contrariorum scilicet motuum termini sunt Sed si inquit,
alterum cõtrariorum definitum est, & alterum definitum
erit, Medium vero est definitum Nam si vnde vis deorsum
feratur, quod subsistat non contingit, vt vltra medium pro-
grediatur. Cum igitur medium definitum sit, & superum
locum definitum esse, necesse est. Si igitur loca sunt defini-
ta, & corpora erunt finita. Auerr. dicit, contraria æqualia Auerr. dicit contraria esse æqualia.
esse debere secundum qualitatem. nam si alterum esset in-
finitum, totum sibi spatium vendicaret, atque ita penitus
alterum destrueret Sunt autem æqualia proportione, quia 1. Cœl. 44.
vnum non superat alterum infinita proportione. non au-
tem corporis mole aut virtute agendi, alioqui inter illa, a-
ctio esse non posset. Hactenus de locis extremis contrariis,
atque finitis. Probat postmodum *tex.* 45. loca quoque me-
dia esse finita *Præterea, inquit, si sursum & deorsum definita*
sunt, & id, quod est inter hæc, definitum esse necesse est. Nam si defi- Loca media finita.
nitum non sit, motus infinitus erit profecto, quod est fal-
sum. Medium ergo ipsum definitum erit. Quare & id cor-
pus, quod in hoc est, aut esse potest, supponit philosophus
ad sensum constantiam subiecti atque ita argumentatur:
Si sursum & deorsum sunt loca definita; medium quoque
definitum erit alioquin si medium esset infinitum, quod
sensu constat inter hæc extrema inueniri, motus vtique es-
set infinitus, quod est impossibile. Adde, quod si medium
esset magnitudine infinitum, nõ esset corpus, quod sursum
ferri possit; neque etiam deorsum, aliter contingeret infi-
nitum pertransiri. Medium ergo, finitum sit, est necessa-
rium omnino. Ex his igitur perspicuum est, corpus infini-
tum esse non posse Accedit ad hæc, quod si corpus mobile Ex parte grauitatis.
motu recto esset infinitum, cum omne tale sit natura gra-
ue, vel leue, haberet vtique grauitatem, siue leuitatem infi-
nitam Sed hoc est impossibile nullum ergo corpus motũ Non datur grauitas infinita.
motu recto, est infinitum Tenet conseq. si enim paruũ cor-
pus paruam habet grauitatem, & magnum, magnam; igi-
tur infinitum, habebit infinitam Sed conseq est falsum, &
impossibile. Si enim in corpore graui in infinito esset gra-
uitas infinita, igitur deorsum moueretur in instanti. Con-
sequentia patet. nam si corpus aliqualem habens grauita-
tem, alicuius temporis in mouendo sibi spatium vendi-
cat; & habens minorem, in minori moueretur. habens igi-
tur infinitam, in instanti suum motum complebit. Sed im-
plicat contradictionem, aliquid moueri, & idem in instan- Graue non mouet in instanti.
ti, motus enim suapte natura in tempore fiat, necesse est.
Itaque aliquod elementorum non mouetur in instanti. &
per consequens, non est aliquod inter ipsa elementa, gra-
uitatis aut leuitatis infinitæ. Habetur hæc doctrina apud
Philos. *Ad hæc, inquit, si grauitas nõ est infinita, neque aliquod ho-* 1. cœl. t. 26.
rum corporũ erit infinitũ. infiniti namque corporis, infinitã esse gra-
uitatem.

Infinitũ corpus in actu non dari.

uitatem, necesse est. Eadem autem erit ratio & in leui. Nam si grauitas est infinita, erit & leuitas, si id infinitum sit, quod superemittet. Hic est sensus, secũdum Auerr. Omne corpus, quod recto motu mouetur, est graue, aut leue. Quod si corpus fuerit infinitum, grauitatem proculdubio habebit infinitam: sed impossibile est, grauitatem, aut leuitatem esse infinitam, alioqui motus fieret in instanti, effectus enim infinitus, ex infinito proueniet effectiuo principio. Nullum ergo elementum est corpus infinitum. Proinde Philos. *tex.* 51. de hoc negotio diffinitiue loquens, sic ait. Si tanta grauitas per tantum spatium in hoc tempore mouetur, & tanta adhuc in minore tempore mouebitur, veluti si dimidia grauitas hoc in tempore moueretur, dupla in dimidio illius mouebitur. Porro, finita grauitas, omnem finitam intercapedinem, finito quodam tempore transiet: infinita vero improportionabiliter, quia infiniti ad finitum proportio nulla est. Temporis autem minoris ad maius finitũ est, sed in minore, semper minimum autem non est: igitur in instanti, quod falsum est. vnde Auerr. Non est, inquit, dicendum illud moueri in non tempore, quia omne quod mouetur, in tempore mouetur, vt dicitur 6. *Phys.* Nec est dicendum illud moueri in tempore, quia cuiuslibet temporis, ad quodlibet tempus, est quædam proportio: at infiniti grauis ad infinitum graue, nulla est proportio in excessibus. Quare, si daretur graue infinitum, nullo modo moueri possit. Quod *si dixeris* illud graue infinitum moueri in tẽpore minimo, *hoc quoque* stare non potest: nam illius temporis nulla esset vtilitas. sumeretur enim cõtra aliud finitum in eadem proportione, in qua infinitum esset maius ad alteram. Quare in æquali tempore per æquale spatium infinitum, atque finitum mouerẽtur quod quidem est impossibile. Nam si in quantouis tempore, finito tamen, moueretur infinita grauitas, per aliquam finitam distãtiam, necesse est etiam alia finitam eodem [illegible]. Imaginantur, inquit Simplicius, sophistæ infinitam grauitatem moueri super spatium finitum in [illegible] tẽpore. Impossibile ergo grauitatem infinitam esse: similiter autẽ, & leuitatem. Itaque cœlum non esse magnitudine infinitum, nec etiam aliquod ex elementis patet satis.

Grauitas infinita moueretur in instanti. *Auerr.* *Auerr.* *Obiectio.*

CAP. III.

Infinitum corpus non dari.

Non datur corpus infinitum. *3. cæl. t. 34.*

QVamuis de hoc negotio nonnihil superius tetigerim, non dari scilicet corpus infinitum, quia tamen de hac parte [illegible] docte copioseque disputat, eius doctrinam imitari placuit. Inprimisque dico cum eodem Infinitum corpus in rerum ordine nequaquã inueniri. Nam si daretur corpus actu infinitum, vel certe esset heterogeneum, id est, ex dissimilibus compositum partibus. veluti est corpus animalis, quod ex carne & osse constat, & sanguine. vel homogeneum, id est, ex similibus partibus consistens, vt singula quæque elementa. Porro, si daretur corpus heterogeneum actu infinitum, illud plane partes haberet infinitas, quæ ex infinitis speciebus essent constitutæ, quod profecto est absurdum, pariter & impossibile: heterogenei namque corporis partes sunt corpora simplicia, saltem primæ partes: quandoquidem omne compositum, ex simplicibus partibus cõponatur aut certe ad illa reducibiles sunt simplicia quæ iã finita, atque determinata esse, superiori probatum est ratione. Itaque heterogeneum corpus infinitum esse non potest. De homogeneo quoque simile philos. habet euidens iudicium. huiusmodi enim corpus, cum sit naturale, aliquo certe motu locali siue naturali posset moueri, quod est falsum: Siquidẽ circulariter nequaquã moueretur, quia non haberet centrum, circa quod motus circularis versatur: infiniti n. centrum nullũ est, nec etiã motu recto, omne siquidem huiusmodi est graue, vel leue: haberet ergo grauitatẽ seu leuitatẽ infinitã, quod certe explosum est, atque reprobatum. Igitur, illud corpus nullatenus moueretur, quod plane naturæ corporis naturalis minime competit: Non datur ergo corpus aliquod actuali infinitum magnitudine. Sic sane docet philos. *Si primæ, inquit, motus finiti [illegible] species quoque simplicium corporum finitas esse, necesse est. Simplex quidem motus est, qui simplicis est corporis. simplices autem motus finiti sunt: omne autem corpus naturale necesse est semper habere motum.* Tria quædam dicit, nempe simplicẽ motum ad corpus simplex pertinere, ad mixtum vero, mixtus: deinde motus simplices esse numero finitos, vtpote a medio, ad mediũ, & circa mediũ. Postremo, cuilibet corpori naturali simplicẽ motũ inesse. Ex his autẽ colligitur, corpus heterogeneũ ex partibus simplicibus nimis

Heterogeneum. *Homogeneum.* *3. cæl. t. 37.* *Nõ constat ex partib. infinitis.*

ro infinitis, constare non posse quippe cum motus sint finiti, & simplicis corporis, simplex quoque sit motus. Neque hoc corpus heterogeneum ex partibus finitis constare poterit. quippe cum vnamquamque partem illius, infinitam esse, necesse sit. At, supra ostensum est, grauitatem, aut leuitatẽ infinitam dari non posse. corpus ergo heterogeneum infinitum esse non potest. Præterea, loca quoque ipsarum scilicet partium, magnitudine infinita esse, necesse est: quare & motus omnium infinitos esse. hoc autem impossibile est nam, neque id, quod deorsum, neque id, quod sursum fertur, secundum eandem rationem in infinitum moueri possunt. Impossibile est enim fieri, quod est impossibile esse factum, vtpote coruum esse album, formicam esse cubitalem, & Tyberim esse in Ægypto. Impossibile igitur est, & illuc ferri, quo nullum corpus quod fertur, potest peruenire. Cũ igitur loca non sint infinita, mobilia quoque quæ in illis, vel circa illa mouentur, infinita esse non possunt. Præterea, etsi seiuncta sint, vt corpora infinita atoma, secundum Democritum, aut partes infinitæ consimiles, secundum Anaxagorã. Nihilominus ex omnibus infinitum ignẽ contingit esse. Hic est sensus, etsi secundum illorũ sententiam sint ignes infiniti separati, adhuc tamen contingeret vnum ignẽ ex illis omnibus fieri, & tunc similis sequeretur absurditas, leuitatem scilicet habere infinitam. *Tex.* 60. aliam addit rationem. *Præterea, inquit, corpus est id, quod omnis ex parte dimensionem habet.* [illegible] Simplicius, fieri non potest vt plura dissimilia infinita sint in vno mixto, vnumquodque enim [illegible], secundum longum, latum, & profundum totum locum occuparet. *Quare, quomodo fieri potest* ait philos. *vt plura quidem sint dissimilia, vnumquodque autem ipsorum sit infinitum, omnis enim ex parte, vnumquodque infinitum esse oporteret.* At vero neque similare infinitum contingit esse omne. Primum quidem, quia non est alius præter hos motus habebit igitur horum vnum. Si autem hoc est; continget aut grauitatem esse infinitam, aut leuitatem: Nam corpus quod circulo fertur, impossibile est esse infinitum. Sed his paulo ante responsum est. Igitur tum similare, tum etiã dissimilare corpus non potest esse infinitum. *Tex.* 62. ex motus diuisione argumentatur. *Præterea, inquit, nec omnino infinitum moueri contingit. Nam aut secundum naturam, aut vi mouebitur: & si vi, etiam sibi inerit secundum naturam.* Et est sensus, quando alicui corpori inuenitur aliquis esse motus violentus, alteri absque dubio erit naturalis. Igitur, si infinitum vi mouetur; naturaliter moueri necesse est. Porro, omne, quod mouetur, proprium habet locum, ad quem moueri possit: sed hoc est impossibile, quandoquidem omnem prorsus occupet locum; vnde non potest habere locum extra locum suum naturalem, ad quem feratur. Et reuera, non datur locus infinitus, [illegible] loca plane sint determinatæ magnitudinis, atque distantiæ. Ergo quod prius [illegible] esset passiuum, aut actiuũ: si passiuum, aut ab infinito, quod certe fieri non potest duo n. non se compatiuntur infinita: si vero a finito, in æquali ergo, & finitum in passum finitum & infinitum ageret. teste Arist. Si vero illud fuerit actiuum non poterit agere in aliud infinitum, propter eandem rationem neque infinitum, alioqui finitum & à finito, & ab infinito æqualiter pati posset sed vtrumque est falsum ergo &c. Sic certe docet philos. 63. *Quod autem omnino impossibile sit, inquit, infinitum pati aliquid a finito, vel agere in [illegible], perspicuum est, propter eas scilicet quas diximus rationes.* Sed *dicet aliquis,* si finitum potest agere in corpus finitum; multo ergo magis corpus infinitum tenet argumentum primo loco à maiori, secundo vero, quia infinitum, respectu finiti, totius naturam sibi vendicat. Infinitum si præterea esset, principii rationem obtineret, & per consequens rationem agentis ageret ergo. Adde quod esset ens naturale, haberet ergo virtutem agendi. Igitur, infinitum potest agere in corpus finitum. Amplius non omnis actio & passio est finita, octaua enim sphæra mouet, secundum philosophos, alias sphæras motu infinito, ergo &c. *Dico,* fieri non posse, vt detur corpus infinitum ad mentem philosophi. Implicat enim contradictionem, nempe ipsum agere, & non agere: agere inquã ob virtutem, & formam, non agere autẽ, ob illius improportionatam naturam. Ad aliud respondet Auerroes, octauã scilicet sphærã. alias secum sua rapere virtute, idque virtute primi motoris, de cuius infinitate modo non loquimur. Adde quod nec infinitum ab infinito moueri posset in aliquo tẽpore finito In infinito ergo: Sed infinitũ quidẽ tempus finẽ non habet, id autẽ quod motũ est, habet. Si igitur omne sensibile corpus actiuã aut passiuã, aut vtramque potentiã habet impossibile est corpus infinitũ sensibile esse. Corpus sensibile, id est, corp⁹ naturale, ad differentiã vtriusque

Infinitũ corpus in actu non dari. 1. 2. *Loca sunt infinita.* *Simplicius.* *Corpus dissimilare non esse infinitum.* *Neque similare.* *Infinitum non mouetur.* *Infinitum non patitur ab alio. t. cæl. t. 63.* *Quod infinitum possit agere.* 3. 4. *Corpus sensibile non est infinitum.*

Infinitū corpus in actu non dari.

corporis mathematici, cui non ineſt, ſicuti naturali, virtus agendi atque mouendi. Amplius *tex.* 69 Quæcunque etiam corpora ſunt in loco omnia ſenſibilia ſunt. nō ergo corpus vltra cœlum infinitum erit, nec etiam finitum. omnino ergo extra cœlū nullū corpus erit. Quod ſi dixeris aliquod intelligibile eſſe extra cœlum, cum extra & intus ſignificent locū: Erit igitur in loco ac omne, quod eſt in loco, eſt corpus ſenſibile: nullū igitur corpus ſenſibile infinitū eſſe poteſt; quia nullū tale poteſt eſſe in locu. Item, *tex.* 70. fortiores addit rationes. Neque circulo inquit, moueri poteſt infinitum, ſi eſt ſimilare. quippe cū infiniti non ſit mediū. caret enim circumferentia. id vero, quod circulo mouetur, circa mediū fertur. Præterea etiam neque in rectum ferri poteſt infinitum. Mota enim motu recto, vnum habent locū, in quo naturaliter mouentur, alium vero, ad quē præter naturā feruntur. ſed infinitū omnem occupat locum: Infinitū ergo corpus nullo modo poſſet moueri. *tex.* 71. Amplius ſiue natura habeat motū in rectū, ſiue vi moueatur, vtroque modo habebit motricem potentiam infinitā, & qua ad motū naturalem moueretur, & qua etiam præter naturam moueri cōtingeret. infinita autem potentia ad corpus pertinet infinitum. Si igitur ſecundum naturam, & præter naturam moueri contingit; erūt duo infinita, & quod mouet ſic, & quod mouetur: ſed hæc duo corpora, iuxta Simplicium, mouens vtique, & motum; nam quæ mouētur motu recto, vnum mouetur ab altero. ſed extra infinitum nihil eſt. Ergo quod prius. *Tex.* 72. dices hoc corpus à ſeipſo, & non ab alio moueri. Cōtra, ſi ſeipſum quidem mouet, animatum ergo erit. hoc autem quonam modo infinitū animal erit? Nam ſuapte natura, quodlibet animal determinatam habet formam ac proportionem partium. Non datur ergo animal infinitum. Sin autem quid aliud ſit ipſum mouens, à corpore moto, duo ergo erunt infinita, & mouens, & motum, forma, atque potētia diuerſa. forma inquam, quia mouens eſt actus, motum vero potentia. potentia autem, quia mouens eſt potentia actiua, motū vero paſſiua. Atqui non dantur plura infinita: nullum ergo corpus poteſt eſſe actu infinitum. *Tex.* 73. Amplius, ſi vniuerſum non ſit continuū: ſed (vt Democritus dicit, ac Leucippus) corpora vacuo ſint diſtincta, vnum eſſe motum, neceſſe eſt. Nam figuris quidē diſtingui, naturam autem ipſorum vnam eſſe dicunt. Quare, aut omnia corpora grauitatem habēt, nullumque eſſet corpus ſimpliciter leue: aut ſi leuitatem, nullum graue erit; quod certe, & veritati aduerſatur, & ſenſui. Præterea, ſi omnia huiuſmodi corpora eſſent leuia, daretur vtique in ſitu vniuerſi infiniti aliquod vltimum, ad quod talia corpora ferri poſſent. ſi vero omnia eſſem grauia. daretur centrum ad quod deſcenderent. ſed vtrunque eſt falſum: infinitum enim tum medio, tū vltimo caret. *Tex.* 74. Præterea, omnino, vbi non eſt mediū, aut vltimū, nullus erit lationis locus corporibus, hic quidem ſurſum, ille autem deorſum. Quod ſi locus nō ſit, nec etiam motus erit, neceſſe eſt enim moueri, aut præter naturā, aut ſecundū naturā: hæc autem propriis alieniſque locis definita ſunt. naturaliter enim in propriis, præter naturam vero in alienis mouentur locis. vniuerſi quidem igitur corpus infinitum nō eſſe, ex his perſpicuum eſt. hæc philoſ. *Tex.* 75. Cum igitur hæc ita ſe habeant apud Ariſt. operæ pretium erit, & huic negotio ſatis cōſentaneum, an aliquod ſit infinitum, modumque & ordinem non ignorare oportet; vt ſic abſolutam, plenamque habeamus de infinito ſcientiam. Cæterum 3. *phyſ. tex.* 25. hanc materiam erudite, copioſeque explicat, & elucidat. aſſeritque omnes, qui digne philoſophati ſunt, de infinito ſermonem feciſſe: atque ipſum omnes, tanquam principium quoddā conſtituiſſe. Alii quidem, inquit, per ſe, non velut accidens alteri; ſed vti ſubſtantiā, quæ eſt ipſum ens infinitū, quemadmodum Pythagorei & Plato. In cauſa autem eſt, vt dicit Auer. quia poſuerūt ipſum eſſe principium, cuius plane ratio accidenti non competit. Verum Pythagorei quidem ipſum infinitum à ſenſibilib non ſeparant, extra tamen cœlum conſtituunt, nempe infinita ſenſibilia, non autē intra, cū cœli ambitus finem ſuæ habeat magnitudinis. Cuncta enim ſenſibilia è numero orta fuiſſe, Pythagoras putauit, authore Themiſtio, quā ob cauſam in numerū omnia referebat. Quoniam autē extra cœlū, ſenſibilibus ibidem conſentientibus ineſſe infinitū arbitratus eſt. propterea extra ſenſibilia, infinitū minime collocauit. Addidit etiam numerū parem, eſſe infinitudinis cauſam, ex eo, quod in duo media ſit diuiſibilis, & illa ſimiliter in alia, & ſic in infinitum. Cum numerus impar, hac diuiſione in duo minime ſit diuiſibilis; non temere ergo à Pythagora dictum eſt, parē numerum infiniti, imparem vero, finiti rationem habere. Vnde philoſ. illi quidem par ipſum infinitū eſſe aſſerunt: hoc

Extra cœlum non eſt corpus aliquod.

Eſſent duo corpora infinita.

Non datur animal infinitum.

Infinitum caret medio & vltimo.

Varia de infinito ſententia.

Infinitum non eſt accidens.

Pythago

Par numerus cauſa infiniti.

enim comprehenſum, ab ipſo impari finiti, rebus ipſis infinitudinem præbet: & eſt ſenſus par ab impari finitum . . . eſt cauſa finiti: par vero infiniti. Eſt autem huius . . . gnum id, quod accidit in numeris. Cum namque . . . vna ſeorſumque ponuntur normæ, nunc alia ſemper fit ſpecies, nunc eadem. Senſus eſt: Numerus vni additus, eandē ſemper efficiens ſpeciem, eſt finitudinis cauſa. aliam vero reddens ſpeciem infinitudinis. Sed numerus impar cauſa eſt ſemper eiuſdem ſpeciei ergo &c. Nobis autem exemplo eſſe poſſunt nonnulli impares numeri veluti 1. 3. 5. 7. 9 & huiuſmodi ex quibus, ſi duo ſimul vniti fuerint, figurā quadrat. conficiunt: vtpote tria, & vnum, quaternarium. rurſus 4. & 5. efficiūt 9 qui eſt numerus quadratus, ex trinario iterum 9. & 7. efficiunt 16. qui eſt ex quatuor ductis: demum 16. & 9. conficiunt 25. qui conſtat ex quinque ductis. Patet ergo, Numerum imparem, circa vnum, eandem ſemper efficere figuram, ideoque finitudinis radicem eſſe, cum ſuæ limites ſpeciei exeat nunquam. parem vero normatim in infinitū, ſpecies augere. Nam vnum & duo ſunt tria, qui plane numerus eſt triangulus. Et tria & quatuor ſunt ſeptem, ſeptē & 6 13 ſicque nouas ſemper gignit ſpecies. In alio libro Pymandri, vbi Pythagoræ poſitionem adduxi, de hac re ſatis diſputaui. Plato, vt dicit Philoſ. *quia non ſolum ſenſibilibus, verum etiam intellectualibus rebus infinitum concedit, idcirco infinitū extra cœlum collocauit.* Verum quomodo hæc eſſent intelligēda, in eodem libro explicaui. Plato enim infinitum vocat magnum, & paruum, vtpote magnum in magnis, & minimum minimis. Pythagoras autem extra cœlum infinitum poſuit, quia infinitam Dei maieſtas cœlo concludi non poteſt, nec ſub illo contineri: in ſenſibilibus tamen dixit inueniri, quatenus ſcilicet eſt rebus coniuncta. Parem quoque voluit eſſe numerum infinitudinis cauſam; quia numero pari vnitas ſemper addi poteſt. Anaxagoras, & Democritus infinita elementa poſuerunt, atque ab illis quoddam infinitum corpus compoſitum: ex ſimilaribus autem, ſecundū Anaxagoram, ex corpuſculis vero ſecundum Democritum, quæ figuris ab inuicem eſſent diſtincta. Anaxagoras autem partem quamlibet eſſe toti commixtam cōcedit, quod quodlibet ex quodlibet fieri videbat, cuius profecto rationes in ſequenti capitulo commodius explicari poſſunt. Itaque in rerum ordine, aliquod corpus actu infinitum, nequaquam inueniri poſſe, dixi ſatis.

In initiū ſecundū Anaxagoram.

Numerus impar cauſa finitudinis.

1. 3. 5. 7. 1. 3. 4. 7. 6.

Plato.

Anaxagoræ opinio de infinito.

CAP. IV.

Anaxagoræ & Democriti ſententia de infiniti conditione, atque natura.

ANaxagoras vult omnia in illo chao vere fuiſſe cōmixta, quia quodlibet ex quolibet ortum habere, putauit, idque ſpectare ad vniuerſi pulchritudinē. Sane omne quod fit, ex tali corpore fieri arbitratus eſt: deinde omnium eſſe generationem, non tamen ſimul. Præterea aliquod principium præter chaos, huius eſſe generationis effectiuum, illudque eſſe vnum, & perpetuū, quod ab ipſo mens nominatur. Poſtremo mentem illam mox agere cœpiſſe, vbi intelligere cœpit. Omnia ergo illa ſimul fuerunt, quæ a mente poſtea diſtincta ſunt, atque diſcreta. Conſule alium librum Pymandri, vbi ex profeſſo Anaxagoræ poſitionem enarraui. Democritus autem, & ſi nullum primorum corporum ex alio fieri dicat, concedit tamen quoddam cōmune corpus omnibus eſſe principiū, magnitudine partium, atque figuris differens. Illud ergo vnū chaos apud Democritum, eſt congregatione tantum, non vera commixtione vnitum, atque compactum. ſed de his ibidem videre poteris. Addit poſtea philoſ. *tex.* 30 non ſine ratione ab omnibus propemodum infinitum principium fuiſſe appellatū. Non ſine ratione, inquit, ipſum conſtituunt principium omnes: neque enim fruſtra eſſe poteſt, neque aliam ſibi, præter illā principii vim ineſſe: Omne enim quod eſt, aut principium eſt, aut ex principio. ſed ipſius infiniti principium non eſt, nam eiuſdem erit etiam finis. Præterea, vt ſit principium quoddam, & ingenitum, & incorruptibile, eſſe oportet: nam & quod exoritur, finem accipiat neceſſe eſt: & omnis corruptionis eſt finis. Quocirca, huius non eſt principium. ſed ipſum cæterorum eſſe videtur. Senſus eſt: Quod nō generatur, neque corrūpitur, principii tantū rationem haber. ſed infinitū eſt huiuſmodi: igitur ad infinitū ſpectat principii ratio, atque conditio. ad ipſum quoque ratio gubernandi. vnde ſubdidit. Amplius, & ambire cuncta, atque omnia gubernare, vt aſſerūt ii, qui

Democriti opinio de infinito.

Infinitum eſt principium.

præ-

Infinitum secundum Anaxagoram.

praeter infinitum, nullas alias faciunt causas, vti mentem, atque concordiam. Insuper etiam ipsum esse diuinum: Nam immortale est, atque indefectibile, veluti Anaximander, atque naturalium plurimi asserunt. Ex quo patet, Deum tantummodo infinitum esse dicendum; quippe, qui principium sit vniuersorum, immortale, aeternum, diuinum, denique omnium gubernator, & rector. Et reuera, infinitum esse non potest, nisi substantia fuerit separata, intellectus infinitus, omnia intelligens, sustentans, atque gubernans: Nam substantiae dimensioni subiectae, conditiones quas recitauimus, tribui non possunt; omnis enim substantia dimensioni subiecta, est materialis, atque composita, atque ita dependens. Itaque apud antiquos philosophiae duces, certum erat, principium omnium, numen, & immortale, esse infinitum. Verum philos. more boni dialectici, infinitum inuestigare studet. *Tex. 31.* Esse inquit, quicquam infinitum ipsum, ex quinque contemplantib. fides erit Ex tempore, nam ipsum est infinitum; vtpore incomprehensibile. Ex magnitudinum diuisione, qua quidem in infinitum vtuntur etiam Mathematici; cuius elucidatio patet *6. phys. tex. com. 17.* Praeterea, quia hoc modo solum generatio, & corruptio nunquam deficeret, si infinitum illud sit, è quo per ablationem res fiunt. Valet haec ratio apud illos, qui dicebant generationem esse perpetuam, & per ablationem partium ab aliquo vno emergere.

Gubernat omnia.

Deum esse infinitum.

Ex quinque probat infinitum

Ex tempore.

Magnitudine.

Generatione.

Fine.

Rursus quia finitum semper ad aliquid finitur quare nullus sit finis, necesse est, si semper aliud ad aliud finiatur. Sensus est, corporum nexus, ac series exigit aliquod corpus actu magnitudine infinitum, alioqui corpora, bono finis carerent. *A Commentatore* haec ratio vocatur famosa, sed falsam reputat: Illam vero, quam de tempore addnxit; caeteris esse veriorem; quia, inquit, omne quod generatur in tempore, vel in momento generatur quare si tempus generaretur; tunc profecto illius generatio esset in tempore, & sic ante tempus esset tempus. Item, omne genitum, & corruptibile, ex vtruque extremo, tempore clauditur sed tempus non clauditur tempore. nec ergo generari. *Dico,* creatione, non autem generatione tempus esse productum: quare & si commentatoris rationes ad suam mentem, doctrinamque verae sint, nobis autem falsae sunt, qui simul omnia esse creata profitemur.

Auer. rationes.

Quinta ratio potissima est apud philos. *tex. 32.* quod cunctis communem fecit dubitationem. Nam quia mens in cogitando non deficit, fit vt numerus, mathematicaeque magnitudines, & id, quod extra coelum est, infinitum videatur: Sensus est, si imaginationes sunt verae, & spatium imaginamur, vltra coelum, infinitum: igitur & mundi erunt infiniti, & corpus infinitum. Cur inquit philosophus, magis in hac parte vacui quam in alia hic noster mundus est constitutus? Quare si alicubi sit magnitudo haec, & vbique sit, necesse est. Praeterea si sit vacuum, atque locus infinitus, etiam infinitum corpus esse, necesse est: nam in perpetuis non differt esse, & posse. Vnde Commentator. impossibile inquit, in rebus aeternis, quas non continet tempus, est necessarium quod autem est possibile, vt sit, & non est; in indiuiduis specierum inuenitur, quae à tempore continentur. Quare si extra mundum, siue coelum, vbi non est tempus, infiniti mundi esse possunt: essent ergo. Haec philosophi positio valet ad illius doctrinam, qua mundum aeternum esse putauit, idque secundum essentialia, non autem accidentalia praedicata. Nam si mundus est aeternus posse non separatur ab esse, quoad illius substantiam, alioqui non esset perpetuus. Secus autem est de quibusdam accidentibus non enim sequitur, luna potest pati Eclipsim, semper igitur huiusmodi defectum sustinet. sed bene, luna potest esse, igitur semper est. Porro nobis haec authoritas non probatur, tenentibus atque defendentibus, mundum aeternum non esse. solos ergo Deus est, cuius posse non differt ab esse, quoad suam essentiam, atque diuinitatem. Verum, vt certam de infiniti natura aliquam habere valeamus rationem; non ignorare oportet, quot modis infinitum dicatur.

Ex imaginatione.

In perpetuis non differt esse à posse Auer.

Posse ab esse quomodo differt.

3. phys. t. 34.

Primus modus infiniti.

Vno igitur modo inquit philos. dicitur id, quod impossibile est pertransiri ex eo, quia non est aptum pertransiri, perinde, vt vox inuisibilis. Alio modo id, quod transitionem habet inconsutilem, aut quod vix, scilicet vt labyrinthus, aut pelagi altitudo transiri possit aut quod aptum est quidem ad
1. habendum, non habet tamen transitionem, vel finem. Prae-
3. terea, infinitum omne, aut appositione, vt numerus, aut diuisione vt magnitudo, aut vtrisque, vt tempus. Itaque primo modo, punctum dici potest infinitum, idque negatiue, quia scilicet non est quantum finibile. Secundo autem priuatiue, non est tamen reperibile, cum nihil sit actu in rerum ordine quod sit aptum ad finem habendum, nunquam tamen ad finem perueniat; nisi fortassis motus secundum Peripateticos. Tertio modo infinitum contrarie. Ex his

Contra Platonem.

ergo patet non dari aliquod infinitum ens actu materiale. nam illud quidam esset magnitudo, aut multitudo: atqui non datur actu magnitudo, aut multitudo infinita. non est igitur actu ens accidens infinitum. Arguit etiam philos. *tex. 37.* contra Platonem, non dari infinitum actu ens, vt substantia à sensibilibus separata quia, inquit, infiniti ratio, & ipsum infinitum est idem. Quare, aut erit indiuisibile, aut in infinita diuisibile. non diuisibile, quia fieri non potest, vt multa infinita ratione eadem sint. Nam quemadmodum aeris pars, est aer; sic & infiniti pars, infinitum quid est, si substantia sit, atque principium. Indiuisibile est igitur. Sed impossibile est, vt tale, quod est actu ens, sit infinitum; quando quantum quiddam esse, necesse est. Dixi saepius hanc non fuisse Platonis mentem nempe ens actu infinitum, esse quantum; sed substantiam separatam à sensibilibus, aeternam, atque diuinam: proinde nullus philosophi rationibus relinquitur locus. Vnde nescio, quomodo ipsemet tex. 39. profiteatur, hanc inquisitionem vniuersalem esse. Verum videlicet esse possit infinitum, & in Mathematicis, & in intellectibilibus, & in his, quae nullam prorsus habent magnitudinem. haec philosophus. quae, si attente inspexeris, verbis, non rebus, contra Platonem, atque Pythagoram pugnare videbitur. *Nos, inquit philos. si sit in sensibilibus, & his de quibus doctrinam facimus,* hoc est, verum in his sit infinitum corpus, quae auctione proficiscuntur, *perscrutamur* atqui Platn, & Pythagoras, de infinito incorporeo locuti sunt: alioqui eorum doctrina omnino esset absurda. Sed de his hactenus.

In... ... Anaxagoram.

Conciliatio.

Reliquum autem est, vt mentem philosophi de infinito corporeo, si detur necne, disputantis, diligenter audiamus. *Ex his igitur,* inquit, tex. 40. *logice consideratis, videbitur vtique ipsum non esse. Si namque ratio corporis, est superficie terminatum esse; neque intelligibile, neque sensibile vllum corpus erit infinitum, vt paulo ante dixi. At vero neque numerus ita vt separatus, & infinitus numerus enim omnis, aut id, quod numerum habet, numerabile est. Si igitur numerabile, numerari potest etiam pertransiri poterit infinitum.* Sensus est, numerus separatus, vtpote qui in ipsis vnitatibus, non autem in ipsis rebus est constitutus, infinitum esse non potest, quippe, qui potest numerari, igitur & pertransiri. Ratio est logica, si quis enim multitudinem infinitam admitteret; is plane numerum esse non diceret, aut numerum habere quia nimirum numerus supra multitudinem, mensurationis addit rationem. Et reuera numerus est multitudo, vt dicitur x. met. mensurata per vnum. Praeterea cum à Pythagora numero tribuatur infinitum, Deum vtique intelligit, qui numerari non potest: vnde in Psalmo legimus *Et sapientiae eius non est numerus.*

Infinitum corporeum non dari.

Numerum non esse infinitum.

David.

Tex. 42. adducit rationes physicas, quas hactenus explicaui, perdurantque vsque *ad tex.* 50 deinde redit ad Anaxagorae negotium examinandum. *Anaxagoras inquit, de ipsius infiniti quiete absurda loquitur. Asserit enim infinitum ipsum seipso firmari; idque ex eo euenire, quia in seipso est, quando nihil aliud ipsum contineat quasi vbi aliquid sit, ibi esse aptum consistere* Itaque chaos secundum Anaxagoram, seipsum sustentabat, quia in seipso erat. quia vbi aliquid est, ibi aptum est consistere. Sed hoc non est verum, ait philosophus, nam esse potest aliquid vi alicubi, & non vbi aptum est esse; vtpote lapis in tecto. Auerro. *com.* 50 Inducit Anaxagoram in oppositum, nempe quod si infinitum quiesceret, vi vtique, & non naturaliter quiesceret. ... inquit, daretur corpus infinitum; illud vtique esset im... bile non enim haberet locum, ad quem moueri posset ... vbi quiesceret ergo. Aptitudinem ergo habebat ibi ... quiescendi. Naturaliter ergo ibi quiesceret: quod e... falsum, esset enim ibi quies violenta, ob loci carentiam, ad quem posset moueri. *Tex. 51.* Magis expendit atque examinat Anaxagorae negotium. Si, inquit, igitur non mouetur totum, in seipso vtique fulcitur, & in seipso est immobile est ergo sed infinitas, siue infinitudo non est causa quie- 1.
tis, quippe cum terra quiescat, nec tamen sit infinita, quiescit 3.
autem ob suam ipsius grauitatem. Quare si infinitum quiesceret, aliqua esset ratio assignanda, suae quietis: nam illae, quas Anaxagoras enumerat, aliis etiam rebus, quae non mouentur, congruere possunt, quod nimirum seipsas fulciant, atque infinitudinem habeant. Praeterea, si infinitum in sei- 5.
pso manet, ac seipsum fulcit; & quaelibet ergo pars similiter se habebit totius enim, & partis similes loci sunt, vt terrae, & glebae deorsum, & omnis ignis, & scintillae sursum. Quare, si infiniti ipsius locus sit in seipso constitutus, etiam partis idem erit: quo fit, vt in seipsa sit. Sensus est, si illud infinitum est totum in seipso, vti in loco: & pars quoque infiniti similiter se habebit: in Homogeneis enim vnus est locus totius, & partis sed hoc est falsum, pars enim non occupat omnem locum, sicuti illud infinitum non ergo valet ratio Anaxagorae. Philosophi autem sententiam commentator ita in-

Anaxagorae opinio expeditur.

Auer.

De infiniti immobilitate.

Infinitum non est in seipso.

intelligendam esse putat, nempe [illegible] partem & totius esse [illegible], non autem magnitudine aut [illegible] ate, [illegible] eu [illegible] terræ, & globæ, est me[illegible] qu[illegible] esse [illegible] aut [illegible], aut sem[illegible] moueretur qu[illegible] quidem est [illegible] Cæ[illegible] tius de[illegible] m, quam sursum. [illegible] ad [illegible] locum [illegible] corporis præter ea [illegible], Qu[illegible] qui[illegible] [illegible] m[illegible] omnem [illegible] q[illegible] quoque elementorum [illegible] Dicam sequenti capitulo.

Infinitũ corpus [illegible] nõ dari.

CAP. V.

An infinitum sit immobile.

QVoniam [illegible] Anaxagoram, visus est ad quod [illegible] ad [illegible] infinitum [illegible] dicet, [illegible] per [illegible] violenter, [illegible] aliter, violenter semper [illegible] etiam [illegible] partis & totius [illegible] negotium [illegible] examinan[illegible] esse [illegible] Philos[illegible] Corpo[illegible] sic[illegible] locum tribui sent [illegible], atque eundem [illegible] locum [illegible] corporis [illegible], & [illegible] corporatio eleme[illegible] dare [illegible] vnilocus [illegible], vere centrum toti [illegible], ad quod quælibet pars separata a toto [illegible] naturaliter mouetur. hoc autem infinito tribui non potest. habet enim locum infinitum, [illegible] em partem, aut locum occupantem. Itaque illa Philos. authoritas, qu[illegible] partis, & totius, secundum Themisti[illegible] quemadmodum ipsi toti supernus, ac[illegible] inferni locus est peculiaris [illegible] etiam & partibus. Quar[illegible] esset [illegible] corpus naturale infinitum, ipsum plane na[illegible] aliter esset sursum, & deorsum & in dextro, & [illegible] sinistro, [illegible] locum sibi vendicaret. Ex hoc etiam patet quod Philos. inserit de loco totius elementi, & partis eiusdem [illegible] scilicet eadẽ specie, non autem magnitudine. Sed *dicet* [illegible], si daretur ali[illegible] corpus infinitum nunquid ipsum esset in loco? Dice, aut [illegible] de [illegible] in loco per centrum, sicuti de loco vniuersi

[illegible] toti [illegible] par-tes.

Si infinitũ sit in loco.

4 [illegible] com. 41 & 45. locutus est Auerroes aut iuxta Themistium, esset in loco per partes quarum vna esset in alia. Cæterum quoad negotium Anaxagoræ spectat, tum in alio libro Pymandri, tum etiam in hoc quarto eiusdem dixi, huiusmodi non fuisse Anaxagoræ mentem, quam tam multipliciter Philos. accusat. Prosequitur postea Philos. *tex.* 53 suum intentum finem, vt omnino explodat à rerum ordine corpus infinitum omnino, loquit, patet fieri non posse. vt simul corpus aliquod dicatur infinitum, & locus aliquis tribuatur corporibus: omne enim corpus sensibile, aut sursum mouetur, aut deorsum, aut circa medium; sed corpori infinito hæc tribui non possunt. quo namque modo illud diuides, aut quo pacto ipsius infiniti erit, hæc quidem pars supra, illa vero infra, vel vltima, vel media? Addidit Auerroes, sicut supra annotaui, infinitum non esse graue, alioqui nullum esset corpus leue, & è cõtrario: quia nimirum, infinitum est, quod secundum omnem demensionem est tale. *Tex* 54. Præterea, inquit, omne corpus sensibile in loco est; loci vero differentiæ sunt sex. Quæ quidem non solum nostra ex parte sunt, positioneque, sed in ipso vniuerso distinctæ: at tales ipsi infinito inesse non possunt, eo quod nullo clauditur termino, partes autem illæ, ex terminorum respectu dependent. *Tex.* 5[illegible] à conditione entitis vniuersi, infinitum penitus separat, atque excludit. Etiam, inquit, simpliciter impossibile est, loci in infinitum esse in loco autẽ est omne corpus; impossibile est corpus aliquod infinitũ esse. Nam quod est in loco, id alicubi est, nempe, aut sursum, aut deorsum, aut in aliqua alia differentiarum sex. quarum vnaquæque finẽ quendam habet. Quod igitur actu corpus infinitum nõ sit, ex his perspicuum est. Sensus est, si omne quantum suapte natura est finitum, & locus similiter, cuius profecto differentiæ termino clauduntur. igitur si non datur locus infinitus; nec etiam corpus infinitum inueniri potest. omne enim corpus est in loco locusantem, & locatum proportionem habent ad inuicem. *Tex.* 56. An aliquo modo detur aliquod infinitum, diligenter prosequitur. At vero, inquit, plura emergerent impossibilia, si nullu[illegible] penitus infinitum esset. Temporis enim erit aliquod principium atque finis, & magnitudines, nõ in magnitudines diuisibiles, & numerus etiam infinitus non erit. Itaque secundum Philosophum, tempus est infinitum. nã secundum Geometram, magnitudo [illegible] ue continuum est diuisibile in infinitum: secundum a[illegible] Arithmeticum, numerus appositione in infinitum po[illegible] augeri id que potestate, non actu. Quam ob causam ait Philosophus infinitum vno modo dici actu, alio vero potestate: [illegible] m vno quidem modo additione, alio autẽ di-

Infinitum non habet medium.

Auerr.

Non dari locum infinitum.

Quale infinitum admittit Philosophus.

Infinitum potestate.

uisione [illegible] Itaque magnitudo actu quidem infinita non est, [illegible] ne autem est. Restat igitur in [illegible] testate. Non [illegible] te autem *Tex.* [illegible] infinitum [illegible] cipere [illegible] dem [illegible] at. quemadmo[illegible] tia [illegible] dicimus [illegible] statu [illegible] tem [illegible] ne, est p[illegible] no [illegible], qu[illegible] habet [illegible] vel [illegible] es, & [illegible] al[illegible] aut[illegible] aute potestate, q[illegible] c[illegible] completum deficit omnino [illegible] [illegible] tem in [illegible] tudo temporis ab ea. quæ in diuisione magn[illegible] inuenitur. Aliter, inquit in tempore ipso, atque in [illegible] bus ho[illegible] est in generatione infinitudo ipsa patet a[illegible] ione magnitudinũ. generatim autem, infinitu[illegible] modo est, vt semper aliud, atque aliud sumatur nam [illegible] quod acc[illegible], sit semper finitum, semper tamen a[illegible] atque [illegible] hæc ratio cõmunis est, [illegible] ibus, vt a[illegible] semper restat aliquid accipere. Non [illegible] oportet [illegible] ipsum infinitum [illegible] aliq[illegible] ant al[illegible] individuum & hoc aliqu[illegible] vt dicimus, aut aliquid huiusmodi, sed potius, v[illegible] us, [illegible] esse non est exortum, vt substantia qu[illegible] sed vt id, quod in gene[illegible] atione semper, atque [illegible] ne consistit, & aliud, atque aliud est semper. [illegible] erum diffe[illegible] infinitum, quod accidit magnitudinibus, ab eo, quod in generatione & tempore inuenitur: magnitudo enim semper in[illegible] et eadem non autem eadem temporis momenta & hominum indiuidua. *Tex.* 57. At vero, infinitum, quod in a[illegible] ditione, & quod in diuisione est, idem quodammodo est; sit enim in magnitudine finita, [illegible] additionem è contra. Nam quatenus diuiditur, consideratur in infinitum demptio[illegible] cum additur, ad magnitudinem determinatam, videtur adiectio. Sensus est, ista duo infinita quodammodo coinci[illegible] [illegible] alterum [illegible] illorum est potestate infinitum [illegible] erunt [illegible] diuisio per se est infinita, vt pote via, qua itur ad materiam, quę est capacitate infinita: Additio ver[illegible], siue adiectio est per se finita, quippe, quæ pergit ad formam, quæ est finis, ac natura determinata. per accidens autem est infinita, quatenus scilicet est diuisio vice versa facta. Sic etiã diuisio per accidens est finita, quia cum appositione coincidit. Cæterum diuisio omnis, [illegible] ta est & adiectio similiter, quoties non eadem quantitate, sed proportione seruata, magnitudinem diuidas. Secunda est igitur magnitudo, vt [illegible] abeat; eadem proportione partitam, non quantitate [illegible]: alioqui vniuersam magnitudinẽ mox exhauri[illegible] vnde Philos. eodem tex. Etenim si quis dem[illegible] ta magnitudine sumpta, eadem ratione, hoc est, proportione, aliam acceperit scilicet magnitudinem, non eandem totius magnitudinem sumens, non pertransibit vnquam magnitudinem illam finitam. Sin vero hoc modo [illegible] ationem [illegible] dau[illegible] eat vt semper magnitudinem eandem sumat, pertransibit eand[illegible] propterea, quod omne finitum quouis consumitur [illegible] a[illegible] petit, quod tantopere stabilire conatus est. [illegible] inquit, modo nõ est infinitum in rebus, sed hoc modo potestate videlicet, atque diuisione actu vero etiam, veluti diem, ac ludum dicimus esse: & potestate hoc pacto, vt materia & non [illegible] se, vt [illegible] [illegible] Et additione igitur hoc modo potes[illegible] infinitum est; quod quidem aliqua ex parte di[illegible] mu[illegible] es, quod in diuisione est. quippe, cum al[illegible] ipsius sit extra sumendum. hoc autem interest inter diuisionem, & adie[illegible] nem quod in diuisione minor semper pars dari potest; in adiectione autem datur maior, vt pote vltima sphæra qua non datur altera maior. vnde Philos. Si infinitum actu sensile corpus hoc pacto esse non potest, perspicuum est, neque per additionem posse esse hac ratione potestate infinitũ, nisi, sicut dictum est, scilicet è contrario diuisioni. Huius autẽ rei rationes adducuntur ab Auerroe. Si in magnitudinibus, inquit, diuisione, non procederetur in infinitum, tunc, profecto ad indiuisibilem magnitudinem, seu ad nihil esset deueniendum, quorum vtrumque fieri non potest. Nam si di[illegible] magnitudinis ad nihil finẽ acciperet, cessat igitur [illegible] diuisibile si vero [illegible] aliquid an[illegible] bil [illegible] sib[illegible] no primum omne enim diuis[illegible] diuisi[illegible] le 1. ergo, sed hoc quoque est f[illegible] in magnitudinem [illegible] iuiditur. ce[illegible] d [illegible] nem diuisibilem, sed tunc sequeret[illegible] 2. diminutio est ire ad nihil in causa [illegible] do autem per materiam [illegible] cenitur. In diuisi[illegible] cessu in infinitum. Secus autem [illegible] Nam si iretur in infinitum vt [illegible] lia maior dari possit, tunc proc[illegible] infinita in rerũ ordine inueni[illegible] posset [illegible] 3. inquit Comment. haberet pot[illegible] magnitudine finita, illi profecto potentiæ actus [illegible] non

Infinitũ corpus [illegible] nõ dari.

[illegible] tudo [illegible].

Infinitum additione, & diuisione idem.

Diuisio per se est infinita.

Proportione non quãtitate seruata.

Differentia inter diuisionem, & adiectionem.

Auerr. rationes.

Infinitum corpus in actu non dari.

permixta cum pote[illegible] correspondere[illegible] naturę et-
set toti simul. Ellet [illegible] possibile inuentu magnitudo a-
ctu infinita, q paulo ante multis rationibus, atq; argumen-
tis cum Philosopho r[illegible] obaui. Accedit ad hęc, q adiecto it
iter ad formam, quę est finitę, ac dete[illegible] at [illegible] causa natu-
rę, idcirco non procedit in infinitum diuisio vero ad mate-
riam, quę est infinita atq; indeterminata. hęc quidē Com-
Rationes contra Commentatorē. ment. Sed *dicet aliquis* si magnitudo [illegible] rata esset a materia,
1. illa profecto adhuc esset diuisibilis Igitur [illegible] io ex mate-
rię ratione nequaquam proficiscitur neq; materia est infi-
nitudinis causa, nam sicut materia est diuisibilis in infinitū,
2. ita quoq; forma im[illegible] rialis. Adde, q cœlum, vt ipsemet fa-
tetur, est sine materi[illegible], & tamen est diuisibile in infinitum,
quemadmodum Philosophus sentire videtur, cum dicit o-
3. mnem magnitudinem in infinitum esse diui[illegible]bilem Item,
Solutio. in additione non plus itur ad materiam, q ad formam nam
sicut plus materię, ita etiam plus f[illegible] rę acq[illegible]r non er-
1. go recte sensit Comment. Dico ad primum quo[illegible] ponere-
tur magnitudo separata a materia, esset quid[illegible] in diuisibilis
sine materia, non tamen sine aliquo, q vice materię funge-
retur: Agens n. a quo magnitudo esset diuidenda, suppleret
vicem materię. Diuisio ergo magnitudinis co[illegible]tingit ex par-
2. te materię. Ad 2. Auerr posuit quidem materiam in cœlo,
quę est secundum dimidium, hoc est, ad vbi, non autem se-
3. cundum verumq; [illegible] ergo diuisibilis. Ad 3. Dico aliud esse
auctionis terminum, aliud vero subiectum eiusdem omne
enim, quod augetur, ex parte quidem subiecti, plus de ma-
teria; ex parte autem termini, plus habet de forma Ex hoc
patet, aliud esse id, quod diuiditur, aliud vero rationem di-
Materia est causa infinitudinis. uisionis [illegible]d enim, quod diuiditur, est materia, & forma, quę
sunt ipsum totum [illegible]atio vero diuisionis est ipsa materia,
auctionis autem, forma. Hanc autē fuisse Comment. men
tem, vel ex eo maxime constat, quod ipse loquatur de ma-
teria quę est altera p[illegible] compositi; non autem quę sit pars
qualitatiua, totum autem [illegible] a forma, vt quidam sentiunt.
alioqui auctio, ob materię causam [illegible] tum posset au-
geri; dimensioni siquidem in abstr[illegible]o consi[illegible]eratę, infini-
tudo minime aduersaretur q[illegible]od profect[illegible] Auerroi nō pro-
batur, sicut ipse in suo co[illegible]mento sentire videtur. Verū er-
go infinitum sit immobile, & quid sit apud philos. infini-
tum, dixi.

CAP. VI.

Argumenta contraria, quibus probatur, magnitudinem sic eße augmentabilem, vt omnē finitam magnitudinem excedere poßet.

Dixi, quod si daretur magnitudo, quę esset maior o-
mni magnitudine finita; eutic[illegible] pus esset dari ali-
quam magnitudinem, actu infi[illegible]itam nam q est
maius omni infinito. est absq; dubio infi[illegible]itum, q
1. satis abunde supra reprobaui. Sed dicet aliquis. Sicut se ha-
bet diuisio ad diminutionē, sic plane appositio ad augmen-
tatione[illegible] am sicut res quanta, eo magis fit minor, quo ma-
gis diuiditur; ita plane fit maior, quo magis ei aliquid addi-
tur. At per diuisione[illegible] d[illegible]cet Philos[illegible] fieri posse, vt quatunq;
paruitate finita data, minorem semper sit accipere, igitur in
2 appositione semper li[illegible] maiorem inuenire Amplius, sic-
ut magnitud[illegible] ob formę rati[illegible]nem, adu[illegible]satur in infini-
tum crescere, si certe eadem ratione in in[illegible]itum diuidi a-
liter in rebus natura[illegible]bus non daretur ma[illegible]imum cuius
oppositum sent[illegible]re videtur philos. *Manifestū est igitur*, inquit,
[illegible] 6. *quoniam impossibile est carnem, aut os, aut aliquod aliud quodcunq;,*
[illegible] magnitudine aut in maius, aut in minus. Quare, si magni
tudo non potest esse [illegible] alia maior, ne[illegible] et[illegible] minor. Ite,
3 sicut possibile est accipere lineam, om[illegible] ali[illegible] minorem, &
hoc est principium apud Geometram ita [illegible]ane apud eun-
dem simile habetur principium, q[illegible] [illegible] acc[illegible]pere li
neam omni alia maiorem, & sic in in[illegible]um Sed non datur
linea, nisi in corpore naturali [illegible] quia scil [illegible] s non
separatur à materia secundum esse Si er[illegible] [illegible]ibile est dari
lineam per appositionem omni alia ma[illegible]rem & magnitu-
dinem etiam. Non n est verisimile propositionem Geome
tricam ex falsis procedere, cui scilicet Philosophus natura-
lis contradicere possit [illegible]ręterea in quolibet continuo sunt
4. infinitę partes proportionales propriam quidem entitatem
positiuam habentes. In quolibet ergo continuo [illegible]ot infini-
tę entitates, & p consequens quodlibet continuum infinitā
habe[illegible] actualem entitat[illegible] quocunq; n. numero dato, contin-
git [illegible] m[illegible]iorem. Erit ergo al[illegible] quit effectus actu infinitus q
plane Philosopho non probatur. Reuera, nulla videtur esse

implicatio, si omnia [illegible] produc[illegible] producta *Infinitum corpus in actu non dari.*
lesd[illegible] illa sunt numero infinita ergo A[illegible] hęc. q tem-
pus potuer[illegible] ab ęterno produci[illegible] & in q[illegible] por[illegible]
te, vnum hominem. atq; ita animas [illegible] tu esse in
finitas habet hoc argumentu nonnihi[illegible] ponderis Nam [illegible] se-
cundum Philos tempus est ęterni[illegible] & [illegible] ratio-
nales sunt immortales Aliquod ergo [illegible] infinitum. 5.
Amplius, multitudo infinita si ponat[illegible] [illegible] con-
tradi[illegible]o [illegible] ergo [illegible] de
potestate 5. met. Antecedens probatur [illegible] infini-
tas non tollit rationem multitudinis [illegible] mul-
titudo infinitatem destruit aut aliquod, q ad [illegible]
tatem consequitur. Ergo quod prius. Item, [illegible] o 6.
actu potenti[illegible] in materia quot profecto forma[illegible] c[illegible]e-
ptura sed illę sunt infinitę secundum Philos qui gen[illegible]ratio-
nem posuit ęternam, vt scribitur 2. de generatione [illegible] er-
go nunc actu in materia prim[illegible] potentię infinitę Nam si
nunc non habet potentiam ad formam quam erit receptu-
ra eius ergo recipiendę potestate careb[illegible]t Implicat aliquid
esse potens, alicuius respectu, ad quod n[illegible] h[illegible]beat potentiā.
habet igitur materia potentias actu infinitas. Patet ergo
quomodo detur aliquis effe[illegible]us ac[illegible] infinitus, etiā ex Phi-
los. rationibus [illegible] & his fint[illegible] *a[illegible] respondere* valemus: &
inprimis aliquem effe[illegible]um, actu infinitum in rerum ordine
minime inueniri posse dicemus: nam si infiniti ratio, sicut *Ratio infiniti in quo consistet.*
dictum est, in partium successione, atq; perpetua vicissitu-
dine consistit, fieri non potest, vt aliquod ens creatum sit a- *Ad primū.*
ctu infinitum; destruit n. omnino rationem infiniti. Siqui-
dem quidditatiue, & essentialiter infinitum, est in actu po-
tentię permixto implicat ergo contradictionem quamli-
bet illius partem esse actu productam. infinitum n. esset fi-
nitum, actus siquidem terminat potentiam. Ex hoc patet,
falsam esse primi argumenti similitudinē diuisio n[illegible]d ma-
teriam tendit, quę est potestate infinita, appositio autem
ad formam, a qua res quanta terminatur hoc autem intel-
ligendum de materia prima, quę nullum habet contrariū.
Etenim, quemadmodum magnitudini, quatenus est talis,
conuenit in infinitum diuidi, ita etiam, & materię primę,
quatenus est talis. Ad 2. Magnitudinem non dicitur in infi- 2.
nitum, ita, vt non detur minimum, idq; ob eausam, atq; ra-
tionem formę, bifariam intelligi potest. Aut n. id intelligi-
tur per separationem partium, quasi vnaquęq; pars, extra
totum in infinitum esse habeat & sic absq; dubio, in infini-
tum proficisci formę ratio non patitur: alioqui non dare-
tur minimum in ordine rerum. Aut id intelligi debet per
separationem quidem partium; quę tamen actu ab inuicē
minime separantur, & ite formę ratio non cogit, vt mini-
mum omnino detur quandoquidem illud sit non existens.
hoc autem modo, magnitudinis diuisionem in infinitum,
Philosophū posuisse putare debemus. Patet e[illegible]o quomodo
detur minimum in rebus naturalibus, & quid Philosophus
senserit. Ad 3. Principium apud Geometram [illegible] est intelli- 3.
gendum. possibile est, ad omnem lineam imaginari maio-
re[illegible], non autem dari. Porro, non omne imaginabile. potest
esse actu[illegible] obtinere, alioqui multa sequerentur absurda,
nempe chimęrā aliquando fore, & similia multa, à quibus
natura abhorret omnino. ex quo patet, argumentum nul-
lum pondus habere. hoc pacto Comentator natural[illegible] cum
Geometra conciliare studet. Ad 4 Dico in c[illegible]tinuo esse par 4.
tes infinitas potentia tantum, non autē actu. nam esse in a
ctu, est actualiter ab inuicem separari, q profe[illegible] o[illegible]llit, q diu
sunt in toto, contingere nō potest, quādoquidē non habea-
nt esse actu, nisi p esse toti9. Quod si [illegible] separarētur à toto,
essent vtiq; finitę, vt pote quę desinerent esse partes totius.
Ergo q prius Ad [illegible] Neg anteced. infinitas n. aufert multitu- 5.
dinis actu existētis rationem Nam aperte implicat, multi-
tudinem esse infinitam, & actu existere. Aufert etiam om-
nem multitudinis speciem, quippe [illegible] multitudo infini
ta sub aliqua multitudinis specie[illegible] ntineri non pos[illegible] a-
lioqui infinitum sub aliquo certe fin[illegible] clauderet[illegible]
re, quemadmodum, quod [illegible] est in [illegible]ua [illegible]
specie colloca[illegible], omnem prorsus [illegible]
nem, ita plane multitudo infini[illegible], in aliqua [illegible]
specie re[illegible] oni non p[illegible] est, [illegible] scil[illegible] o[illegible] nē [illegible]
tudinis rationem. Ad 6. Si [illegible] ratur a[illegible] 6.
non ad remotam, tunc falsa e[illegible] ma[illegible], [illegible] idem alia[illegible]
indiget, aliter non esset poten[illegible] ad po-
tiam remotam, similiter etiam e[illegible] quand[illegible] uidem ve-
ra sit tantum pro potentiarum pl[illegible] formal[illegible] ex qua, *Multitudo [illegible] ta non datur.*
multitudo actu reali[illegible] infini[illegible] non [illegible]. Etenim ex
pluralitate formali, ad [illegible] valet conseq.
Patet ergo, quonam pact[illegible] non det[illegible] do actu infi-
nita, cum apertam implicet contradi[illegible]em. [illegible],
omnis

Infinitum corpus in actu non dari.

omnis rerum naturalium multitudo, in aliqua multitudinis specie sit, necesse est [illegible] genere sit nihil, quod in aliqua illius specie [illegible] positum: sed omnis multitudinis species, est secundum a[illegible] [illegible] numeri species siquidem multi[illegible] dinis [illegible] [illegible] [illegible], nobis [illegible]
1. antioribus, cognoscimus [illegible] finit[illegible] [illegible] quia numerus est multitudo [illegible] [illegible], utentium [illegible] infinitate cogn[illegible]onē non habet In naturali[illegible] ergo, multitudinem ad [illegible] infinitam inueniri, est impossibile. Am-
2. *1. cael. t. 99.* plius, omnium entium multitudo, teste Philos. infra vltimam sphæram continetur, finita est ergo; nam vt dixi, cœluni non est corpus infinitum. Quare, si daretur multitudo actu infinita, finitum contineret infinitū, quod est falsum.

Minimum naturale dari.

sed dicet aliquis, cum hæc ita se habeāt, nunquid datur minimum naturale tam in homogeneis, quam in hetherogeneis? cui sic aliqui respondent, omne corpus naturale, quod scilicet habet esse per se, & separatim existens, à cæteris actu diuisum, siue sit homogenea, siue hetherogenea, habet mi-
1. nimum; alioqui forma non fieret in materia sic determina-
2. de an. 34 te disposita quod profecto aduersatur Philos. asserenti, vnumquemque actum fieri in materia propria, atque in potentia existente disposita. Tenet conseq quantitas enim est pri-

Quantitas est prima dispositio.

ma dispositio. Quare, si nō datur certa, & determinata non solum in maius, verumetiam in minus in materia, vt formam recipere posset, non fieret vtique in materia sic determinate disposita, sed indifferenter, quod sensui minime probatur. Porro, quantitatem esse dispositionum primam, quibus indiget materia ad formam recipiendam, exemplo nobis esse possunt elementorum formæ, quæ etsi imperfectissimæ sint, si ad compositorum formas comparentur, in materia tamen determinatas habent magnitudines seu quantitates Videmus, inquit, Commentator de substantia orbis, formam caliditatis, qua aqua incipit in dimensioni-
2. bus augeri, aeris dimensionibus vicinari. & c. ergo. Amplius, si forma non determinaret sibi certam quantitatem in materia, secundum magis & minus, ita, vt absque alicuius delectu, in qualibet parte eius ratio saluari posset: forma sane in aquæ dimensionibus augendis esset act[illegible] [illegible], pro generatione aeris habenda: quod est falsum Præterea,
3. forma elephantis in quantitate grani sinapis, saluari posset, quod pari falsitate repellitur tenet consequentia: si enim partes homogeneæ, ex quibus elephantis corpus cōponitur, vtpote, caro, os, neruus, possunt semper esse minores, ita certe minuentur, vt grani sinapis quantitatem induant, ex quo corpus hetherogeneum cōponitur, in quo elephantis forma saluabitur. hoc sane sentire videtur Philos. *Est dare,*
1 phys. 38. inquit, *minimam carnem. & minimam aquam* Et iterum, si omne corpus, remoto quodam, necesse est minus fieri, carnis autem determinata est quantitas & magnitudine, & paruitate: ex minima ergo carne, nullum certe corpus, segrega-
4. tum iri, patet satis: alioqui erit minus minimo. Item, apud Cōmentatorem hæc doctrina est clarissima *6. Phys. comment. 49. Minimum,* inquit, *color est determinatus per se, sicuti minima forma & com.* 31. ait: Minimum de omni generato, quantitatis

Minimum non dari.

esse terminatæ, vt minima pars ignis. & *com.* 91. Omne generabile, inquit, naturale a principio generationis, & in fine quoque, aliquam quantitatem naturaliter habet. quæ scilicet, & extremum determinatum habet, & medium quorum terminos si transire voluerit, suæ amittit entitatis, naturaque rationem. Hæc igitur cum ita se habeant, patet minimum atque maximum rerum ordini necessario esse tribuenda. Posset autem aliquis *contra prædicta ita arguere.* Quemadmodum, authore Phylos. [illegible] *met.* est quanto essentiale, in partes diuidi, ita plane, vt vnumquodque, in id, quod diuiditur, hoc aliquid esse possit; atque ita non opus est ad minimum per se existens deuenire. omne enim, quod potest esse hoc
2. aliquid, per se vtique existere potest. Amplius, partes quoad formam, & materiam eiusdem sunt rationis cum toto; p se ergo, sicut & totum existere possunt. Nam si partes sunt toto essentialiter priores: non ergo illis aduersatur contra-
3. dictorie, vt eodē quoque priores sint duratione. Item, circumscripto omni continente, & omni corruptiuo, & si sola aqua in vniuerso illa autem aqua cum sit quanta, diuidatur, tunc certe illa, in quæ diuisio cadit, nihil esse nō possunt, quia scilicet diuisionis naturæ non conuenit: nec erunt ex non aqua ex sola diuisione, alioqui aqua cōponeretur ex nō aqua illa quoque paruitas, quæ iā est in actu, formæ aquæ non aduersatur, neque diuisione corrumpitur, circumscriptum est enim omne corruptiuum. Non aduersatur ergo formæ naturali aliqua ratio, vt semper non sit minor minima. Iterum, omne alterans, prius vtique partem alterat subiecti sibi propinquiorem. Quare, si ponatur minimum subiectū, in quo possit forma introduci ab agente, aut illud erit indi-

Infinitum corpus in actu non dari.

uisibile, vt punctus, quod plane est impossibile; aut erit diuisibile, & tunc pars erit propinquior agenti quam alia, in quam forma erit introducenda Sed pars est minor toto illud ergo non fuit minimum, in quo potuit forma introduci, aut est dare minus minimo quod implicat Non ergo datur minimum in rebus naturalibus. *Dne.* nō dari minimum [illegible] 4.
[illegible] [illegible] [illegible] quantitatem naturam spectes, quæ est diuisibilis in infinitum: at si formæ conditionem inspexeris, quæ non p[illegible] esse nisi in debita quantitate, sic absque dubio, in naturalibus, necesse est inueniri maximum, & minimum. Ex his autem patet recte inspicienti quonam modo

Quid sit infinitum.

vtraque sententia defendi possit Itaque magnitudinem, atque multitudinem actu infinitam non dari, latissime patet. Et tamen vera teste philos *tex* [illegible] infinitum non est, cuius ni- *3. Phys.* hil est ext[illegible], sed id, cuius [illegible] quid semper est extra: non sicut antiqui dicebant, totum & omne esse infinitum, quod extra ipsum nihil sit, sed, [illegible] est infinitū, extra quod aliquid semper est sumendum. hoc plane modo à Philos 63 *tex* describitur *Infinitum* [illegible] inquit, *cuius secundum quantitatem accipientibus aliquid semper extra licebit apprehendere.*

CAP. VII.

Infinitum habet rationem partis, & non totius.

Voniam nonnulli antiquorum ausi sunt asserere, infinitum [illegible] rationem habere operæpretium [illegible] [illegible] de hac [illegible] sit tenendum, non ignorare [illegible] [illegible] philos *phy tex* 63. & *sequent.*

Infinitum non est totum.

de hoc ab[illegible] [illegible] [illegible]. Cæterum [illegible] infinitum totum esse arbi[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Totum est, extra quod nihil est [illegible] [illegible] [illegible] nihil infinitum ergo totum [illegible] rationem [illegible] [illegible] cum philos. respondere po[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] perfectum ac totum esse [illegible] enim in [illegible] [illegible], totum [illegible] diffinire consueuimus [illegible] [illegible] cuius [illegible] abest, vt hominē [illegible] vero [illegible] id abest, eo absente non vnineces[illegible] [illegible], vt [illegible] Auerroes. si extra mundum aliquid esset, illud [illegible] corpus actu infinitum. Etenim illud

Totum & perfectum sunt idem.

corpus non esse [illegible] [illegible] [illegible] ratione extra illud esset aliud corpus & sic in infinitum [illegible] corpus rectum at illud non terminabitur, nisi ad aliud: sed nihil est ibi, ad quod terminetur: esset igitur infinitum. Verum totum atque perfectum sunt idem penitus aut sua natura cognatissima, quatenus perfectum nihil est prorsus quod finem non habeat qui quidem finis terminus est. & reuera [illegible]: totum se [illegible] partes [illegible] nulla deest. ita plane perfectum ad finē [illegible] terminum [illegible] [illegible] putandum est, melius Parmenid[illegible] [illegible] Melissum dixisse quippe cum Melissus infinitum totum appellet: quod nimirum extra ipsum nihil sit. Parmenides ve[illegible] totum [illegible] Finitum a medio æque distans, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] eius secundum quodlibet sui æque distet à centro [illegible] enim fieri potest, vt infinitum toti ipsi, ac vniuerso perinde hæreat, vt linum lino nectitur: sicuti in prouerbio vulgata erat sententia: Imo quatenus est infinitum non est totum per se, sed per aliud continetur, &

Continetur & non continet.

non continet est etiam ignotum, quia materia formā non habet. Quare perspicuum est, infinitum ipsum, partis magis, quam totius rationem subire, siquidem pars sit totius, perinde vt æs statuæ æneæ, *Tex.* 65. Itaque vt dicit commentator tex. com. eiusdem, infinitum non est totum per se, sed per aliud, nempe ra[illegible] formæ: Nam materia, eti philos. infiniti rationem cont[illegible], per se quidem est infinita, seu indeterminata [illegible] forma recipiens suæ infinitudinis terminum Infinitum igitur nō est totum secundum se, sed secundum aliud, quia scilicet non est totum in actu puro; sed habet aliquid potentiæ permixtum. Infinitas siquidem, quæ est in diuisione magnitudinis, quoddam totum in actu puro esse non potest quia scilicet infinitas diuisiones in actu simul esse, est impossibile secundum ergo aliud. [illegible] aliquam diuisionem est in actu. Sed *dicet aliquis*, subiectum recipiens infinitatē, materiam non esse quod enim recipitur in materia, & cuius materia est subiectum, est forma, quæ profecto esset infinitas quædam ad hoc philos. aduersatur dicenti, infinitum, materiæ, non autem formæ rationem habere, ergo & c. Amplius, omne habens partes, suarū respectu par-

A materia sit subiectum infinitatis.

tium, totius, & non partis ration[illegible] [illegible]; sed infinitum, quatenus est tale, habet partes. totius ergo & non partis officio fungitur. Adde quod materia prima secundum commen- 1.
tatorē est infinita, & quoddā totum, habens vtique partes, 2.
cuius scilicet quælibet pars, est ita in actu, sicut esse potest: 3.
Ergo quod prius. *Resp* ad primum, commentatorem per infinitatem intellexisse vtique infinitatem secundum dimensionem, quæ est ipsa quātitas continua. vel eiusdem proprietas. Porro huiusmodi infinitum formaliter, est quædam

Infinitũ est incognitum. *Materia prima est causa diuisibilitatis.*

forma, quia nimirum est quędam quantitas continua, quę est quędam forma. Quando ergo philos. dixit, infinitum habere rationem materię, ad infinitum materialiter, id est, ad materiam referri voluit materia enim prima, cui competit contineri, non esse totum in actu. Et quoddam ignotum, ac partis rationem habere, est infinitum materialiter, quia est subiectum quantitatis, quæ diuisione est formaliter infinita: etenim materiam primam quantitas immediate sequitur: cum autem in partes extensas diuidi, ex quantitatis ratione proficiscatur, Igitur materia prima diuisibilitatis in infinitum est subiectiue, atq; materialiter causa, quia nimirum est primum quantitatis subiectum. diuisibilitas vero in partes quantitatiuas, aut est omnino idem, quod ipsa quantitas, aut passio, vel proprietas eiusdem. Adde, quod infinitum secundum diuisionem sit duplex, vnum quidem Materiale, quod subiectiue primæ competit materiæ, aliud Formale, quæ est quantitas continua. Patet ergo quomodo materia sit infinitatis subiectum.

2. Ad 2. Dico, totum dupliciter accipi posse vno quidem modo large, vt id dicatur totum, cui aliquo modo competat partes habere; Qui profecto modus, infinito (si esset) tribui posset. Alio modo vt totum id sit, cuius partes in actu consistunt & hic quidem modus infinito nō cōpeteret, cuius omnes partes (vt dictu est) in actu simul esse nequeunt. Itaq; secundum hunc modum, infinitum totum dici non posse, philosophus dicit. totum enim apud philosophum existit in actu potentiæ non permixto, atq; ideo est finitum secundum extrema totum vero

3. primo modo secundum diuisionem [illegible] infinitum. Ad 3. patet, quonam pacto materia prima [illegible] completo; est enim pars substantiæ [illegible] formali per formam. Vnde quamuis quæl. [illegible] materiæ portio sit in actu quia tamen respectu alterius formæ introducendę est in potentia subiectiua, non est tota in actu cōpleto. & hæc quidem sufficere puto pro commentatoris doctrina defendenda ex quibus etiam patet, quam ob causam, infinitum totum a philosopho nequaquā appelletur.

Infinitum contineri & non continere. Cæterum infinitum contineri, & continere, sic probatur à philos. *x.* 68 Nam si, inquit, in rebus sensibilibus, atq; intellectibilibus, magnum ipsum, & paruum continent: res ergo intelligibiles continerent. At absurdum est, a impossibile, id, quod ignotum est, atq; indefinitum, continere ac definire. Sensus est, si secundum Platonem, in rebus intelligibilibus infinitum inuenitur, quæ sunt notissimæ, & infinitum est ex sui natura incognitum, nō est rationi consentaneum, velle asserere, quod notissima, ab ignotissimo contineantur. Sed *Auerr. Plato*, non recte à philos. argutum fuisse, siquidem ab eo maxime dissentit; nā ille intelligibilia nobis incognita, ipse vero notissima esse, profitetur. *De anima* ergo,

Infinitum esse ignotum. ideo infinitum contineri, & non continere, quia, (vt dictum est) partis, & non totius rationem habet. Sed operæpretium erit scire, quomodo infinitum sit ignotum nam de hoc ipso locutus philos. est si igitur infinitum, secundum q

1. phys. t. 35. infinitum, est incognitum secundum multitudinem quidem & magnitudinem, hic sermo est de infinito materiali, quod dupliciter considerari potest: primo quidem modo abstracte, seu secundum rationem formalem; sicq; non est penitus ignotum, imo eius notitia traditur à philos. 3. *phys.* sicut iam supra disputaui. vnde & *tex.* 63. ab eodē diffinitur. Præterea, sicuti rectum cognoscimus per obliquum, ita plane finitum per infinitum: vnum enim oppositorum per aliud cognoscimus. hoc ergo modo infinitum nō est incogni-

Quare est incognitū. tum. Alio modo, infinitum nominatur id, cui competit ratio infiniti vtpote magnitudo infinita, numerus, corpus:

1. atque ita nobis ignotum esse, constat satis. vnumquodque enim cognoscitur, quatenus est ens, aut esse potest, sed infinitum quantitatiuum in actu esse non potest est ergo incog-

2. gnitum. Amplius, si esset quantum actu infinitum, illud sine dubio haberet partes infinitas actu existentes similiter ex principia aliter essent finita, quæ profecto à nobis sciri non

1 poster. 2 met. t. 13. possunt. ergo quod prius sic enim philos. sentire videtur Porro infinitum in potentia intelligi posse, Auerr. docet 3. *de anima Com.* 19. Cæterum, infinitum secundū multiplicem

Cognitio infiniti confusa. cognitionem intelligi potest. vno quidē modo indistincte, & in quodam confuso, veluti infinita indiuidua in vna natura specifica Alio autem modo distincte, quando nimirum

Distincta. intellectus singulas partes separatim intelligit; idque comprehensiue, quando scilicet omnes partes simul intelliguntur, distincte atque perfecte, aut successiue, vtpote vnam partem post alteram. Ex quo patet intellectum humanum posse cognoscere infinitum, indistincte tamē, atque in quodam confuso, potest namque continuum cognoscere, in quo

Intellectus diuinus solus cognoscit... sunt partes infinitæ cōponentes sic etiam speciē humanam, in suis singulis [illegible] Nullus autem intellectus [illegible] diuinum, nec cōprehensiue, nec successiue, potest

infinita distincte cognoscere. Cōprehensio enim quandam

Infinitũ est incognitum. adęquationem, vel saltem ęqualitatem dicit; quia scilicet maius à minori comprehendi non potest, sed solus intelle-

Fert infinita comprehensiuum successiua. ctus diuinus est infinitus: ipsi ergo soli cōpetit infinita comprehendere. Infinitum præterea successiue cognoscere, perinde est, ac partem post partem numerare; ita, vt nulla relinquatur, quę non sit actuali numero numerata sed id non conuenit naturæ infiniti, quandoquidem illius partes simul in actu esse non possint. Quamobrem, etsi ab intellectu diuino Infinitum cōprehensiue intelligi potest, non tamen successiue quia infiniti aduersatur numeratio, & transitus. hæc autem impossibilitas, non ex parte diuini intellectus,

Cognitio particularis. sed rei intellectæ proficiscitur. Itaque, infinitum à nobis cognitione particulari cognosci non potest: sicut etiam docet.

2. met. 19. 3. de an. 13. Vniuersalis Auerr. *Et intendit*, inquit, *quod intellectus qui est finitus non potest cognoscere infinitum, ita quod comprehendat illud in actu* i. in ratione particulari, *& non in potentia* hoc est, in ratione vniuersali. Reuera, nostri quidem intellectus proprium obiectiuum, est rei materialis quidditas: sed infinitum sub illa minime

Non intelligitur à nobis. continetur: igitur ab intellectu nostro nequit intelligi. Nam si à nobis intelligi posset, aut vnica certe, aut pluribus intellectionibus. Non quidem vna; alioquin per speciem vnam ab obiecto genitam quod est falsum siquidem omne agens, quatenus est ens, agit: Quare, quod causat vnam speciem,

1. est vnum in actu omne autem huiusmodi habet vnam formam: sed infinitum caret omni forma: quippe cum formæ sit terminare, atque finire; infinitum autem omni termino vacet: à nobis ergo intelligi non potest vnica intellectione.

Solutio rationum. nec etiā pluribus alioquin plures species intellectui nostro simul inessent, quod plane fieri non potest: nam plures species intelligibiles, sunt plures eiusdem rationis formæ, à quibus intellectus non perficitur, suntque ad inuicem incōpossibiles. Adde quod inter obiectum, & potentiā, quædam debet esse proportio sed inter finitum & infinitū, nulla est pro-

1. portio Infinitum ergo est nobis incognitum Porro, ad hæc quidā sic respondere consueuere: & ad primū quidē dicunt, proprium intellectus nostri obiectum, quidditatē materialē non esse, quippe cum obiectū intellectus sit ens in quantū ens, quod est quidditate materiali cōmunius igitur adęquatum in-

2. tellectus obiectum, quiditas materialis esse non potest Ad 2. dicunt, infinitum vnica intellectione intelligi posse: & ad probationē respondent, infinitum nō ideo terminatum esse, quia vna sub specie intelligitur, quandoquidē illa species ab infinito genita, non fit in ipso re infinito, sed in ipso intellectu finito Præterea nihil opus, vt quis putet, à nobis vnica intellectione nihil intelligi posse, nisi vnica specie Nam omne quod potest apud nostrum intellectū esse vnius cōpositionis extremum, vnica ac simplici intellectione potest intelligi Ab intellectu. n. illud tantū simplici apprehensione apprehenditur primo, quod perfecto cum alio cōponit Sed fieri potest, vt aliqua duo, sint vnum extremum vnius cōpositionis apud intellectum, quorum species in eodē illuc habeantur. Mons siquidem aureus, vna quidem specie nequaquam intelligitur, cum nihil vnum tale ad extra inueniatur, à quo vna species effici posit Extremū nihilominus vnius cōpositionis esse.

Posse multa simul scire. hinc scilicet, Mons aureus est figmentū, vel aliquid tale. ergo &c. Amplius, à nobis multa possunt simul sciri ergo simul intelligi. Antecedens probatur. nam si vnā per speciem in actu cōclusionē cōsidero. & alias duas in habitu possibiles: si illarū species in actu non habuero, opus mihi erit, illarū cōclusionum species inuenire. Sed esto, nō sit aliquid singulare ad extra, à quo aliqua species extrahi possit; Aut illa à me nunquam intelligetur conclusio aut certe aliquam habebo speciem in actu, sicuti de prima Illius autē conclusionis species à virtute phantastica abstrahi nō potest; quia ibi per se duæ species simul esse nequeunt, sicut in intellectu Et reuera, plures species eiusdem rationis secundum esse intētionale in vno subiecto esse possunt simul, sicuti duo lumina in eadē parte

3. Responsio. medij, Ergo &c. Ad 3. dicunt, quod cū illa proportio sit motiui ad mobile, dissimilitudine potius quam similitudine opus habet. non ergo cogit huiusmodi sententia. Posset autem aliquis ad huiusmodi rationes sic respondere: & ad primam quidem cum peripateticis dicere obiectum intellectus esse vniuersale sensibile: potentiæ enim non per obiecta, sed per res de quibus sunt, vt dicitur 3. de anima, secantur siue dis-

1. cernuntur. Porro idem est, & intellectus, & metaphysicæ subiectum, vt ens quidem, nō autem vt obiectum quia habitui nullum assignari potest obiectum. Ad 2. Si infinitum

2. esset materiale, ab illo vtiq; nulla species causari posset; neque quidem infinita, quia res finita illius capax esse non possit: nec finita, alioqui finitum æqui polleret infinito, quippe cum ab eo similis effectus posset produci. Adde, quod si ab intellectu perciperetur species ab infinito genita, infinitum vtiq; esset in actu, omne autem materiale in actu consistens.

[illegible] ergo asserere, sicut dictum [illegible] non dari, nobisq; esse incognitum, [illegible] petit ratio infiniti, notum vero se-[illegible]salem.

CAP. VIII.

Infinitum [illegible] vigore, siue [illegible] stantia, à nobis intelligi posse.

Infinitum [illegible] cognosci.

[illegible]

Deus est infinitus.

[illegible] Sed potius aggrega[illegible] [illegible] omnia, qu[illegible] [illegible] Deu[illegible] cognoscitur, vt creator [illegible] naturali, [illegible] vt creator, & vt creator est infinitus igitur cognoscitur, vt infinitus. Dico omnium esse propemodum philosophorum sententiam, cum philosophorum etiam Platonis, de[illegible] à quo dependent omnia [illegible] à quo inquit [illegible] Cœl[illegible] dependet, & natura. Quamob[illegible] ab omnibus, vt omnium cognoscatur principiũ; [illegible] [illegible] independens, ac-

que ita infinitum. Cum ergo cognoscitur à nobis vt creator, & à philosophis vt omnium principium: Igitur ab omni[illegible] cognoscitur, [illegible] infinitus. [illegible] [illegible] intelligitur, vt vltimus finis, non tamen vt finitus & infinitus, sed vt non finitus [illegible] vtscilicet vltimus finis sit infinitus, [illegible] non posset. [illegible]

Infinitum in vigore cognoscitur.

[illegible]

Differitur quod nomine [illegible]

[illegible]

Auctor [illegible]

[illegible]

Tempus [illegible]

[illegible] *Ratio* inquit [illegible] *forma autem continet.* Sensi[illegible] auctionem, siue additionem non [illegible] quia tendit ad formam cuius interest [illegible] Diminutionem autem ad materiam [illegible] potentia infinita, vnde [illegible] vt versus minus terminus sit, vers[illegible] superet multitudinem. In magnitudine vero contra. [illegible] causa est, quia vnum est indiuisibile, numerus vero plura,

Diminutio ad materiam.

Mundi infiniti. Numeri infinitudo. Quod. pot.

vno, quantaq; quædam. Quare ad indiuisibile stetur, necesse est. Vnde Auerr. Omne vnum est indiuisibile, qui est tale per formam, quæ est in se ipsa vna at versus plus, ait philos. intelligere semper contingit, vt non sit deueniendū ad maximum. diuisiones enim magnitudinis in duo, infinitę sunt potestate quidē, non actu. Sed numerus fit ex diuisione continui: in infinitum ergo procedit. Verum numerus hic, nec à diuisione separabilis nec infinitudo ipsa permanet. Sed fit velut & tempus, & numerus temporis. Cæterum ideo additionem numeris proced[illegible] in infinitum, quia, teste Auer. com. 68 est contra diuisioni: diuisio autem ob materiæ causam, in infinitum tendit. Diminutio autem numeri, auctionem respicit, quæ ad [illegible]rmam spectat, hac de causa in vno stetur, necesse est.

Auerr.

Quomodo res est infinitum.

Sed *duo aliquid* rerum numerū finitum esse, quia circa primum ens omnes continentur, & prim[illegible] [illegible] um media ergo, quæ sunt inter extrema, fuot [illegible] nita. Adde, quod numerus, aut est res numerata, aut accidens. [illegible] sed res numeratæ non habent minimum: igitur nec numerus Dico, numerum vnum modo accipi pro diuisione formali, quæ fit per opposita, causam multitudinem, quæ est de transcendentibus, qua ratione ens diuiditur per vnum & multa & hic certe numerus non proc[illegible] in infinitum nec de eo philoso[illegible] [illegible] Alterum [illegible] pro[illegible]one, quæ fit per quantit[illegible]m, ha[illegible] [illegible] mentis entiue quippe numer[illegible] in in[illegible] [illegible] sicut di[illegible] [illegible] [illegible] illo loquitur philosophus [illegible] respondet [illegible]. Numerum [illegible] [illegible] [illegible] quod est ex vnitatibus [illegible] [illegible] [illegible] minimum habere. vt [illegible] duo, siue dualitatem [illegible] [illegible] [illegible] ex rebus [illegible] [illegible] quoad multitudinem minimum habet. vt [illegible] duas lineas, duos leones: quoad magnitudinem [illegible] minime quippe cum quælibet res talis [illegible] diuisibilis sit in infinitum. vnde philos. In magnitudinibus [illegible] contra fit. Nam diuiditur quidem, & ipsum continuum [illegible] [illegible] Versus autem maius non est infinitum quantum [illegible] contingit potestate esse, tantundem etiam actu esse [illegible] [illegible] Nullum ergo corpus sensibile est infinitum [illegible] [illegible] [illegible]udine finitæ semper exuperationem [illegible] [illegible] quo cœlo quippiam maius ext[illegible] Patet er[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quærebamus cœlum scilicet corpus in[illegible] [illegible] esse. ob eas rationes, quæ iam a præclarissimis ingeniis [illegible] sunt.

4. phys. t. 108.

Magnitudo est diuisibilis in infinitum 3. phys. t. 69.

QVAESTIONIS QVINTAE

CAP. I.

Infinitos mundos non inueniri.

POstquam ex multorum clar[illegible] [illegible]morumq; apparuit virorum sententiis cœlum non esse in[illegible]nitum, id, quod hactenus apud multos dubium fuit, nēpe an [illegible] infiniti [illegible] mundi, inserere placuit tum quia, & hunc propositio [illegible] ingruere iudicaui: tum vero quia & noster [illegible] [illegible]ismegist[illegible] de hac qu[illegible] [illegible] materia pulcherrime, be[illegible] [illegible] philosoph[illegible] [illegible] [illegible] libenter sapienti[illegible] [illegible] Mercurium de Mundi [illegible]nitate in [illegible] sententiam. *Primum [illegible] inquit, vere sempiternum immortalem ingenitum Deus, omnium au[illegible]thor. secundum deinde ad illius imaginem mundum ab eo genitum, [illegible] ab eodem seruatum, nutritum, & immortalitate donatum, veluti a proprio parente.* Et est sensus Mūdus est vnus, quia illius faber ad cuius imagine factus est, vnus est. Mundus enim imaginem imitatur opificis exemplarem nam sicut ille vnus est, ita etiam [illegible] mundus. Sic dialog. 9. *Deus [illegible] Cosmi, id est mundi pater est. [illegible] autē Cosmum appellatus est; omnia siquidem varietate generationum [illegible], id est exornat Ipse quoq; Cosmus id est, ornatus nominatus est.* Et dial. 10. *Mundus, inquit, pulcher est, non tamen [illegible] [illegible] ex materia constat passionibusq; subiicitur primusq; est eoru[illegible] quæ patiuntur. Mund[illegible] [illegible] est, id est, caput, nec supra caput materiale quic[illegible]uam, quemadmodum, nec aliquid [illegible] pede[illegible] [illegible] [illegible].* [illegible] est sensus sicut supra caput. & sub p[illegible]ibus hominis non est aliquid hominis. ita plane extra mun[illegible]um nō est alius mundus, aut corpus aliquod materiale, quandoquidem omnia intra complectatur, & sua magnitudine ambiat: vnde subdit Mercurius: *Itaq; mundus totus ex materiali quodam, & intelligibili compositus est. Mundus animal primum, homo secundum, post mundum animal, primum autem animalium reliquorum.* Si ergo à Mercurio vnum animal nominatur vnus est ergo, & non plures mundi. Mundi præterea vnitatem per vnam administrationem ostendit. *Hæc* inquit, *mundi totius administratio ex [illegible] natura [illegible] [illegible] vnam mentē recte [illegible] [illegible] [illegible] nihil diminuens [illegible] nihil magis vnum.* Ab vno ergo Deo [illegible], optimo, maximo, vnus

Mercurius dicit vnum esse mundum.

Dial. 8.

Dial. 9.

Dial. 10.

Mundus non est bonum.

Extra mundum nihil.

Vnus gubernator mundi.

conditus est mundus omnibus numeris perfectus [illegible] suæ conditionis naturę patiuntur Dial. 11. *Contemplare mundum* inquit, *inuiolabile corpus, quo nihil antiquius. Inspice præterea mundos, septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos* Septem [illegible] astrorum orbes, septem mundos nominauit. qui [illegible] [illegible] mundi magni terminus continentur [illegible] [illegible] postmo[illegible] [illegible] ostendit mundum esse vnum *Vnus, inquit, Deus, mundum vnum confusum est, & solem vnum, & vnicam lunam, vnam quoq; diuinitatem. vnum igitur singula facit in multis vna vita cunctorū manat ex Deo, vnam habet ideam incorpoream, quæ formas per corpora singulas exprimit Itaq;* inquit Mercurius, *Deus vnus, vna vita, vna idea. mūdum vnum condidit* Et dial. 12 Dicit, mundi materiam e[illegible] [illegible] vnam ex qua mundus constat *Materia, inquit, vna. Totus vero hic mundus magnus est Deus, imago maioris* In Asclepio, *Mundus, ait, præparatus est a Deo receptaculum omniformium specierum. omnium[illegible] [illegible] [illegible] frequentatio. quorum Deus gubernator, dispen[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quæ sunt vnicuiq; necessarium est* Et[illegible] [illegible] *Mundus est dispensator vita omnibus qua in se sunt. & est locus omnium, quo sub ipso gubernantur. viuificatur ipse extrinsecus ab æternitate, viuificat [illegible] ea quæ intra se sunt, omnia differens. numerus, & temporibus statutis atq; [illegible], cuncta per solis effectum, stellarumq; discursum. omnia temporali ratione diuinaq; lege conscripta.* Rursus mundum hunc sensibilem, seu elementarem, à superiori [illegible] [illegible] *Mundus hic sensibilis. & qua in eo sunt. omnia à superiori mundo quasi ex vestimento contexta sunt* Mundus igitur secundum Mercurii doctrinam est vnus, qui [illegible] habet instar vesti[illegible] [illegible] corpus congeneris, animalis, omnia membra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]unicantes gubernator[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hæc est præclara, & vtilis sapientissimi Mercuri[illegible] theologia quę Plato studiose imitatus in princ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *inquit, Deus omnium. quæ intelligi possunt, p[illegible] [illegible] & vndiq; absoluto exemplari mundum huncsimillimum reddere, animal vnum ip[illegible] [illegible] aspectui subiectum, animalia cuncta [illegible] consentientia intra suum limitem continens.* Proinde re[illegible] [illegible] mundum vnum diximus, an rectius plures, innumerabiles ue dici op[illegible] Vnum [illegible] [illegible] modo ad vnitatem [illegible] [illegible] formatus. [illegible] enim viuentia omnia [illegible] [illegible] intelligi[illegible]ntur, continet. [illegible] alterum habere non potest. Alioqui aliud animal quod [illegible] [illegible] contineat esse oporteret, cuius d[illegible] hæc partes essent: ne[illegible] illorum, sed terni[illegible] [illegible], mundi hic simulacrum rectius [illegible] ceretur. Vt [illegible] hic mundus esset ani[illegible] [illegible] absoluto simillimus, ex [illegible] [illegible] solus, atq; vnus [illegible] [illegible] neq; duo neque [illegible] [illegible] cabiles procreati sunt: sed vnus mundus vnigenitusque factus est, & erit. Addit postea Plato aliam ration[illegible] nempe materię vnitatem *Ex omni, inquit, quippe igni, aere, aqua terra, ipse faber ita ipsum composuit, vt nullam vnquam ipsorum partem aut vim extra relinqueret. Idq; ea ratione fecit, primum quidem. vt totum hoc animal quam maxime perf[illegible]tum [illegible] ex perfectis partibus e[illegible] Deinde, vt [illegible] vnum, cum nihil extra vel [illegible] fuerit, ex quo alterum generetur. Postremo, ne quis ipsum morbus aut senium attingeret.* Quam ob causam rationemq; vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi, & [illegible]tutis expertem Deus mundum constituit. Ita nempe diuina arte fabricatus est mundus, vt omnia in seipso, & [illegible] pati[illegible] [illegible] & agat Ratus est enim ille auchor, mundum [illegible] sibi ipsi [illegible] [illegible], præst[illegible]ntiorem for[illegible], quam si aliorum admini[illegible] [illegible] egeat N[illegible] est dubia Platonis doctrina nec in dub[illegible] [illegible] [illegible] quæ mundi vnitatem, seu mundum esse vnum. c[illegible] [illegible] ostendit. Nam si mundus factus sit ad exemplar perfe[illegible] [illegible] animalis, omniaq; intra se contineat, non est, vnde [illegible] [illegible], aut necessarius sit. Eadem propemodum a[illegible] [illegible] Plotinum habetur doctrina *Concedamus, inquit, hunc mundum, velut ad [illegible] exemplar [illegible]* [illegible] alibi *Ab illo itaq; mūdo vero proximo, vnc. mundus hic dependet. non vere vnus, vt mundus ille intelligibilis, quia vlla pars [illegible] [illegible] sed dum salutem sibi quærit alteri [illegible] bellum illi infert, ex qu[illegible] [illegible] [illegible] cap. 5. Neq; [illegible] quisquam hunc mundo quasi non pulchro iure detrahere [illegible] [illegible] sit a natura præstantiori, ab [illegible] [illegible] Deo. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pulchrum [illegible] atq; sufficiens. Quoniam vero qu[illegible] [illegible] [illegible] est. mundus simul est totus, si mentes [illegible] ad [illegible] conuerter[illegible] [illegible] audies ita clamantem Me procul dubio fecit Deus at[illegible] [illegible] inde [illegible] sum perfectus ex cunctis animalibus constitutus [illegible] [illegible] [illegible], nullius indigus quoniam omnia sunt in me animalia simul, atq; planta, cunctorum natura generalium.* [illegible] [illegible] Plotinus testatur & mundum vnum esse, & a Deo [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] *[illegible] est itaq; mūdus tanquā aspectum quod [illegible] speculum longe [illegible] [illegible] non separatum ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]* [illegible] ad Plotini mentem. & mundus a Deo separ[illegible] [illegible] [illegible] ab illius substanti[illegible] [illegible] [illegible] abest Al[illegible] quoque Pla[illegible]nici, tres mundos po[illegible] [illegible] primum om[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]uersorum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsum bonum appellamus Ab h[illegible] [illegible] creatur Angel[illegible] atq; ipsum mundi corpus secundus vni-

Dial. 11.

Dial. 12.

Asclepius.

Mundi dispensatio.

Mundus est sicut vestis.

Plato de mundi vnitate.

Vnitas mūdi probatur.

Materia vnitas. Mundus omnia in se habet.

Plot. Enn. 6. lib. [illegible] c. 12. Enn. 3. l. 2. c. 2. Mundi vnitas. & pulchritudo. Vox mundo conficientis.

Enn. 4. lib. c. [illegible] Mundus à Deo non separatus. Tres mūdi.

[illegible] tertius tota h[illegible] us ma- [illegible] rtig, [illegible] nqui aliquod [illegible] etiam [illegible] imag [illegible] t visibi- [illegible] manata. [illegible] quo [illegible] meil, in [illegible] pro [illegible] st. t nullam [illegible] aut [illegible] cum sit [illegible] neque eim [illegible] in alijuo. I- [illegible] vniuersum hoc Plotino [illegible] mens quo [illegible] hunc mundum pendere affirmat H[illegible] quidem à Mercu[illegible], Platone, Plotino, de vnitate mundi [illegible] dicta sunt quos [illegible]. August. diligenter imitari studet [illegible] quit *infinita temporis spatia ante mundum cogitant, in quibus [illegible] videtur Deus ab opere cessare potuisse, similiter ergo cogitent extra mundum infinita spatia locorum: in quibus si quisquam dicat non potuisse vacare omnipotentem; nonne consequens erit, vt innumera- [illegible] mundos cum Epicureo somniare cogantur*. Sane Epicurus, vt [illegible] Metrodorum, [illegible] absurdum esse ait, si vnicus in infini- [illegible] mundus fit, [illegible] si vnica in latifundio [illegible] nasceretur. Demo[illegible]tus, corpuscula posuit per inane infinitũ temere voli- [illegible] quibus inesset forma, & magnitudo, essentq. insecabi- lia ideoq. [illegible] dicta: quibus Epicureus pondus addidit. Itaq. illa indiuidua varijs formis prędita [illegible] varijs magnitudini- bus, tũ etiã ponderibus multũ diuersis, iactatione fortuita p vacuum immensum agitata non simplicia [illegible] inter se com- mixta, & coagmentata, infinitos subinde mundos progi- gnere [illegible] infinito [illegible] tempore arbitratus est, sine certa causa, sine consi[illegible] haec sunt inania Democriti & Epicurei figmenta. In lib. retractat. [illegible] in primo [illegible] duos mundos, vnum scilicet intelligibilem, alterum [illegible] sensibilem, [illegible] authoritate putauit [illegible]. *Duos in- quit, mundos vnum [illegible] alium intelligibilem, nomen Platonis, sed ex mea sententia pono [illegible] & Dominus ait: Regnum meum non est de hoc mundo. [illegible] Domini Christi [illegible] significatus est mun- dus ille congruentius potest intelligi, in quo erit coelum nouum & ter- ra noua, quando complebitur, quod oramus, dicentes: Adueniat regnũ tuum. Nec Plato quidem in hoc errauit, quia esse mundum intelligibi- lem dixit. Mundum quidem intelligibilem, vocauit ipsam rationem sempiternam, atque incommutabilem, qua fecit Deus mundum. Quã qui esse negat, sequitur, irrationabiliter Deum fecisse quod fecit, aut [illegible] faceret, vel antequam faceret, nesciisse quid faceret, si apud eum ra- tio faciendi non erat. Si vero erat, sicut erat, ipsam videtur Plato vo- casse intelligibilem mundũ.* Habemus igitur ex D. Aug. doctrina quid sit mũdus intelligibilis, & quonam pacto plures mun- di esse non possint. Quod autem mundus à Deo conditus sit, conspicue satis diluc[illegible] eque describit. *Visibilium omnium inquit, maximus est mundus, inuisibilium [illegible] maximus est Deus, sed mundum esse conspicimus. Deum esse credimus. Quod autem Deus mundum fecerit, [illegible] verbis, ipse met mundus, ordinatissima sua mutabilitate [illegible] mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo [illegible] factum [illegible] non nisi a Deo ineffabiliter atque inuisibiliter magno. [illegible] a que inuisi- biliter pulchro se potuisse proclamat.* Mundum neque genitum, neque vnquam interiturum Peripatetici affirmant, tam- etsi mundum vnum esse dicant. Quos [illegible] tatur Plinius, Ma- nilius. Cato senior opinionem Aegyptiam hanc esse dicit. Plato, geni[illegible] quidem, nunquam autem dixit interiturũ. Pythagorici, à Deo quidem genitum, corruptibilemque es- se asserunt, nunquam tamen interiturum, quia scilicet diui- nae naturae vi conseruatur. Alij, vt Epicurei, Anaxagoras, Empedocles, & Stoici [illegible] nantur, mundum initium habuis- se, & finem habiturum. Sed de h[illegible] in alijs libris Pymandri abunde satis locuti su[illegible]. C[illegible] tur inter illustres Phi- losophię duces, mundum esse vnum [illegible] re vera rationi omni- no est consentaneum, nec aliter [illegible] eri posse, mens cogitat hu- mana. Etenim si ad vnum perfectionem, necessitas est vnius gubernati[illegible] vnius primi mobilis motu[illegible] quatuor elemen- torum naturae proprius atq. mutuis qualitatibus distinctae. Igitur, si essent infiniti mundi, infiniti quoq. essent primi gu- bernatores, motus primi, atque elementa quę plane omnia impossibilia sunt, & absurd[illegible]. Sane terra vnius mundi ad cẽ- trum alterius naturaliter moueretur, & illa vicissim eodem modo se haberet [illegible] n. corpora grauia eiusdem sunt speciei, & ad vnum, eundemque locum naturaliter feruntur. Quare, si essent plures terrae, illae cum eiusdem sint spe- ciei, & equali motu agantur, vna igitur ad alterius centrum m[illegible]ueretur, quod certe fieri non potest. siquidem quia non dantur duo centra, sed vnum tantum, vnus est ergo mun- dus. Quod [illegible] dixeris, elementa huius mundi, non esse eius- dem speciei cum elementis alterius. Ergo aequiuoce mun- dus praedicaretur de illo, & de nostro quod plane ipsismet aduersarijs nequaquam probatur. Adde, quod essent plures primae substantię, quod est falsum, quippe cum substantia immaterialis, eadem sub specie, augmẽti siue multitudinis [illegible] signata. Plures primi ergo motores esse non possunt: est ergo tantum vnus mundus. Non enim esse possunt pl[illegible] mundi successiue, necesse enim esset alterum corrumpi. Sed coelum, vt dixi, est incorruptibile ergo quod p[illegible]. Neque plures mundi eccentrici. voco excentri[illegible], quando vnus extra alium esset positus, vt duae pilae, quae al[illegible] inuicem separatae sint: concentricus vero, veluti si [illegible] primũ mobile, alia sphęra [illegible] & [illegible] dimidium rerum [illegible] ali[illegible] sequerentur elementa [illegible] mun- dus, omnem pr[illegible] suę materiam co[illegible]s, omniaq. corpora nihil ergo extra habet, [illegible] mundus [illegible] p[illegible] haec ratio agenti conne[illegible] naturas, non autem Diui- no, cuius potentiae subest materi[illegible]. Quamobrem, etsi vnus sit tantum mundus, quoad tamen ad infinitam Dei potentiam spectat, posset & plures condere. Patet ergo vnum esse mundum quod, vt clarius intelligi possit Philo- sophi verba adducemus.

Mundus [illegible] Ena. 4. lib. 1.
August. lib. de ciuit. 11 c. 5.
Epicurus Democritus.
Mundi infiniti.
Duo mundi ex [illegible].
Mundum a Deo factum.
Lib. 11. ciui. c. 4.
Peripatetici. Cato.
Pythag.
Quare non possint esse plures mundi.
Vna terra [illegible] ad centrum alterius.
Mundus est vnus.
Eccentrici.
Concentrici.

CAP. II.

Mundum esse vnum Philosophus multis rationibus probat.

V[illegible]nc autem, nunquid. *Et quod plures tales non sint, dicamus, [illegible] enim considerandum dicimus [illegible]. Si quis dicat [illegible] naturaliter [illegible] extra mun- [illegible] & vt. & na- tura in [illegible] quidem [illegible] remanẽt; [illegible] ad quem mouentur, in [illegible] Quo [illegible]. Praeterea si- hec [illegible] hae suppo- [illegible] philosophi [illegible] Sequ[illegible] terra non [illegible] manet, etiam [illegible] mundi [illegible] essent terrae [illegible] plures terr[illegible] mundi nam [illegible] mundi [illegible] secundum na- turam [illegible] ad illum natura fer- retur, atq. [illegible] & vi [illegible] At si in secundum [illegible] et, illa hic mouebitur, & illic vio- lenter habit. & superfl[illegible] esset, & inanis. [illegible] cum sint im- possibilia, el[illegible]citur vt vnus tantum & non plures sint mun- di. Sequitur textus. *Praeterea cunctos mundos ex eisdem corporibus constare, quae sunt eiusdem naturae, necesse est. corporum etiam vnum- quodq. eand. in vim habere, rursus nece[illegible] vt terram ignem & ea quae inter haec sunt. Nam si ea[illegible] & [illegible] sunt, aequiuoca sunt hoc est, non eadem forma dicuntur; vniuersum etiam quem mundum ap- pellant, aequiuoce dicetur. Sed perspicuum est eorum aliud e medio, a- liud ad medium aptum esse suapte natura ferri [illegible] quippe cum ignis eun- dem [illegible] speciei, & vnum [illegible] etiam [illegible].* Sensus est si secundum Democritum, & alios eiusmodi mundi illi eius- dem sunt speciei vnum profecto centrum haberent, & ita sequerentur, quae d[illegible] absurda. quod si alterius sunt speciei, igitur mundus aequiuoce diceretur quod illis non pla- cet. Sequitur tex. 78 *Insuper & motus ipsi sunt finiti [illegible] vnumquodq. elementorum per vnum eundemque motum ducitur.* Sensus est [illegible] spe- cie motus [illegible] medio ad me[illegible], & circa medium [illegible] igitur Mund[illegible] non sunt numero in[illegible], aliqui infinito motu [illegible] vnde sequitur, qu[illegible] motus ij- dem [illegible] adem vbiq. necesse [illegible]. Partes i- gitur terr[illegible] mundi sunt, ad hoc me[illegible] aptae e- runt [illegible] etiam, qui ibi est, ad hoc vltimum: at im- possibile est. [illegible] hoc eueniet, sursum quidẽ terram suo in mundo, ignem vero ad medium ferri necesse est. Simili ra- ti[illegible]ne, & terram, quae est hic è medio secundum naturã fer- ri, alterius mundi medium petentem necesse est propterea quod ipsi mundi inter se talem habent posituram. verba philo- sophi clarissima sunt, quae ex suprapositis quoque intelligi possunt rationibus. Sed dicet aliquis. Mundus est Dei omni- potẽtis effectus, etiam secundum Peripatheticos, plures er- go mundi esse possunt. Tenet consequentia, n. Dei potentia ad vnius tantummodo mundi ordinem terminari nõ pot- est. Adde, quo species aliqua est nobilior eo certe est potẽ- tior ad indiuiduorum pariendã, conseruandamq. multitu- dinẽ sed mundus omnibus creaturis nobilitate, antiquita- te, atque virtute antecellit ergo quod prius. *Dicunt* nõnulli, non posse plures mũdos fieri nõ quin Dei potẽtia nõ sit po- tẽs ad pducendũ, sed quia mundi natura id pati nõ possit. Similiter patet respõsio ad cõfirmationẽ mundus siquidem cum sit opus pfectissimum, alium non patitur, aut pari pot- est consortem. Sequitur tex. 80. *Insuper etiam ponendum non est corporum simplicium in culo, pluribus eandem naturã esse. aut si ean- dem esse asseramus, medium ipsum vnum atq. vltimum, vnum facere,*

Philosophi verba. col. tex. 76
Si plures mundi, essẽt & plures terrae.
Mundus aequiuoce diceretur.
Species motus sunt finita.
Quaestio quod possint esse plures mundi.
Vnum medium mundo.

[illegible] cessit. [illegible] quidem con[illegible] impossibile est. Sensus [illegible] mundus, est prop[illegible] falsa & impossibilis. nam si plures [illegible] mundi [illegible] non est vnus & si plures, & vnus, [illegible] Tex. *Enuntiare vera [illegible] naturam [illegible] propriae locus ipsa distent. [illegible] Quod [illegible] longitudine, an tanta di[illegible] eandem [illegible] habeant.* [illegible] usus est, [illegible] motum, [illegible] bilem distans veloc[illegible], quam p[illegible] ipse edocet [illegible] cur [illegible] prope [illegible] ratur [illegible] Dein [illegible] causa dispo[illegible] mobilem loci vicinitate [illegible] velocius feratur. Postremo est motus naturalis [illegible] mobile mo[illegible] duplex [illegible] altera vero [illegible] li, mediante forma [illegible] dicitur 8. *phy.* com [illegible] quantum dat de [illegible] consequi [illegible] forma [illegible] mediante [illegible] si pide impetus [illegible] corpus [illegible] prope [illegible] cum connaturalem, [illegible] uius redditur [illegible] Hipparchus Mer[illegible] tinus putauit [illegible] tiam [illegible] contrarius [illegible] hus, que post [illegible] habet [illegible] vt pot[illegible] satis. Sequitur tex. [illegible] *ex pluribus motum, [illegible] perspicuum [illegible] vt mou[illegible]* [illegible] corpora mouētur, vt plane [illegible] naturae conformem, & [illegible] similiter nam [illegible] omnino [illegible] non est [illegible] mouer poterit. Sequitur tex. *Di[illegible] terra moueri [illegible] dem numero, an [illegible] secundum [illegible] etiam vt vnumquodq; [illegible] vnum [illegible] mouetur. Nam si partes quae [illegible] partes [illegible] similiter se habent, [illegible] aut has oppositiones [illegible] aut medium [illegible] eiusdem [illegible] necesse est* Sensus [illegible] cum supp[illegible] dictae amoueri, siue auferri [illegible] medium, atque ita vnum caelum. [illegible] orbe Tex. *[illegible] tem aliquid [illegible] omnium [illegible] quodam mutat [illegible] hac videntur [illegible] in quod fiunt.* [illegible] por[illegible] mobus nō [illegible] er eius loca [illegible] aquo, & loci [illegible] plicium, ad locum [illegible] semper cmo[illegible] cum autem [illegible] mundi [illegible] omnes aliae terrae mouerentur [illegible] *Prae[illegible] id, quod [illegible] ex mot[illegible] [illegible] dam in [illegible] est,* si omnis mutatio [illegible] ter se hab[illegible] ex. *Bo oportet cursum, etiam ipsa ex quo [illegible] differre nam neq; quod [illegible] quamuis pergit, neq; [illegible] vult mouet [illegible] & terra [illegible] ad op[illegible] sita [illegible] sunt, vt [illegible]* est. [illegible] termi[illegible] minos specie differ[illegible] necesse est ipsa n. ex quo, & ad quod corpora feruntur [illegible] tur, non quouis pergit sed ad suum [illegible] ter, & quod mouetur Igni[illegible] ergo, & terra [illegible] sed ad opposita feruntur, nempe sursum & de[illegible] que loco opponuntur. Tex. *Et cum motus quisn orbem [illegible] opposita quodāmodo habeant, ea qua diametrantur [illegible] verum nihil contrarium [illegible] fit etiam ex his vt [illegible] quodāmodo inter opposita, atq; finita vertitur. Quare finem [illegible] aliquē, necesse est, & non in infinitum procedere* Sensus est. Poterat quispiam philosopho *obijcere* si motus est à contra[illegible] Motus ergo caeli erit ex opposita. *Respondet,* [illegible] quoad partes, fieri p contrariū, maxime quo[illegible] ad ill[illegible] quae diametrantur. nempe ortus, culmen, & im[illegible] partes ad opposita se habent. quatenus [illegible] fines, siue termini. Sic etiam stella, [illegible] vero in occasu, descen[illegible] culminat, & quae in imo, per imum ferri. Quod [illegible] motus caeli contrarium nō habet, [illegible] nullum [illegible] nisi in[illegible] ergo [illegible] potest [illegible] mathematicorum mentem, hac [illegible] Auerr[illegible] Mathe[illegible] Adde, q[illegible] circulari al[illegible] ortum [illegible] eodem spatio, et demum [illegible] Quoniam autē motu[illegible] vacat, & principio; hac de [illegible] habere non potest Sequitur tex. *[illegible] Quod autem [illegible] dependitur con[illegible] terra. [illegible] quo [illegible] loco sunt, terra quidem [illegible] loco [illegible] Quod [illegible] velocitas [illegible] effet Nam, [illegible] quod [illegible] grauitate [illegible] effet.* Sens[illegible] potest [illegible] Siquidem terra [illegible] ignis similiter suo [illegible] loca [illegible] infinita quoq; esse [illegible] reprobauimus Nā si terrae mo[illegible] grauitate moueretur in infinita [illegible] Auerr. [illegible] consequens [illegible] antecedens consequentia probatur [illegible] velocitas [illegible] Sed haec [illegible] non possunt [illegible] prius, [illegible] neque vi [illegible] quidam [illegible] alterum eorum fertur; alterum de[illegible] & maior ter[illegible] Neq etia [illegible] abeo [illegible] tardi[illegible] feruntur Quo[illegible] con[illegible] his, quae di[illegible] satis ab vnde [illegible] Quaecunq; [illegible] quanto [illegible] tanto [illegible] quanto vero [illegible] elementis contrarium certa experientia ostēdit [illegible] feruntur naturaliter, atq; locum [illegible] naturae conformem, qui plane infinitus esse nō potest [illegible] extremitates [illegible] limites superet. abest [illegible] possit Tex. 90. Per [illegible] terea, & per [illegible] rationes, quae [illegible] ex prima philosophia, & ex sph[illegible] circulari motu [illegible] pro[illegible] potest [illegible] modis [illegible] quia [illegible] in his [illegible] qu[illegible] cum [illegible] caelum, siue mundus non [illegible] ergo plures mundi Secundo, [illegible] primus mouens, [illegible] vnus numero, non potest esse plus vno in sua specie sed primus mundi motor est vnus. Igitur mundus est vnus. Hae quoque sunt Mercurij, atque Platonis rationes. [illegible] vnum orbis primū esse motum declara[illegible] igitur, vnus est mundus. Ad has ergo rationes, philosophus suis legendas studiosos remittit. Et re[illegible] principium, quo indiuiduum est vnum numero, & [illegible] ab alio eiusdem speciei (vt dicunt peripathetici) [illegible] materia qualitatibus dispositionibus affecta. Materia n. [illegible] principium esse [illegible] ad illas dispositiones [illegible] principium est, vnde indiuiduum [illegible] vnum nu[illegible] ab altero eiusdem speciei distinctum. Quoniam an[illegible] materia, qua orbis constat vniuersus, est sic affecta qua[illegible] vnus iam orbis [illegible] efficitur, vt plura eiusdem speciei indiuidua, pati, sustinere q; non possit. vnus ergo mundus, & plures esse non possunt.

CAP. III.

Aliae philosophi rationes idem probantes.

[illegible] N[illegible] *etiam perspicuum fiet* inquit philos. tex. *Caelum vnum esse necessario [illegible] Nam cum [illegible] elementa [illegible] tria etiam erunt elementorum [illegible] vna [illegible] corporum quod subsistit, videlicet, quod circa medium [illegible] quod [illegible] quod è vltimum est. horum tertius est, qui medius est corpori. In hoc enim corpore [illegible] est id quod [illegible] Nam si in hoc non est, extra erit [illegible] aliud quidem grauitate vacet, aliud*

Margin notes, left column: Mundi [illegible] — Cur corpus prope locum velocius fertur. — Grauitas naturalis. — Accidentalis — Hipparchus — Item numero [illegible] — Vnum caelum. — [illegible] mo[illegible] — Ratio est [illegible] — Loci motus [illegible] — Quomodo [illegible] contrarium.

Margin notes, right column: Mundi infinitas. — Quatuor puncta [illegible] diametra. — Nihil [illegible] — Arguit ex coniectura. — Auerr. — Elementa [illegible] moueri — [illegible] 1. — 2. — Causa indiuiduationis. — Quare mundus est vnus. — Verba philos. — Tria elementa

Mundus est vnus. *Vnitas mundi ex vnius ignis situ probatur.*

aliud grauitatem habeat, ratio loci media est inferior, atq; in medio. Sensus est. Vnus est ignis, ergo vnus est mundus. Antecedens patet ex alio libro Pymandri, vbi elementorum plurimus est numerus. consequentia probatur ignis n. medium obtinet locum inter illa corpora, quæ grauitate vacant, nẽpe corpora cœlestia, & quę grauitatem habent, elementa vtiq; grauia Itaque si plures essent mundi, ignis vtique extra locum suum consisteret, esset n. supra cœlum, & sub terra, atq; ita magna esset confusio rerum. cum ergo corpus ignis non possit esse extra hunc mundum, vnus est ergo mundus. Tex. 91. *At neq; præter naturã sibi accõmodabitur ille locus, competet n. alii secundum naturam. at nullũ aliud est; in modo ergo esse, necesse est.* Sensus est, neq; aliquis alius locus igni accommodari poterit, in quo ignis sit præter naturam; alioqui alteri conueniet corpori secundum naturam atqui soli competit igni locum mediũ possidere. Igitur, vnus est mundus, quia vnus tantum est locus ignis, alius elementorum grauium, vltimus corporum cœlestium. Itaq; tum ex parte primi motoris, atq; motus, tum etiam ex parte vnius centri, atq; trium locorum, intimi scilicet, medij, & vltimi, mundum tantummodo vnum esse, constat satis. Sed dicet aliquis, forma cœli est in materia igitur, aut actu, aut successiue plures cœli siue mundi esse possunt. Antecedens est philos. *Aliud, inquit, est hoc cœlum, & simpliciter cœlum.* Conseq. patet nam si forma est à materia separata, nihil prohibet, quin eiusdem formę plura esse possint exemplaria, atq; ita plures mundi. Si vero forma sit in materia eodem modo, plures esse possunt mundi, sicut plura eiusdem speciei videmus indiuidua esse. Sane, materia signata non est de ratione speciei indifferenter ergo in hac, & in illa, ratio speciei signata saluari poterit: atq; ita plura eiusdem esse possunt speciei indiuidua. Adde, q; materia sit potestate multiplex, quare si forma cœli, siue mundi est in materia, possunt vtiq; esse plures formæ eiusdem speciei in eadem materia, atq; ita plures mundi. Itẽ Auer. com. eiusdem tex. tum ex Platonis, tum etiam ex philosophi sententia argumentari videtur. Etenim si vera est Platonis sententia mundum scilicet à Deo factum esse ad exemplar mundi intelligibilis, quæ est idea mundi; plures esse possunt mundi; nullum n. impedimentum nascitur ex parte exemplaris, quin multa esse possint exemplata. At si spectes rationem philosophi dicentis, cuiusuis rei plura esse posse indiuidua, aut actu, aut successiue, cuius forma est in materia: ergo quod prius.

Quod possint esse plures mundi.

1. *1. cœl. 92.*

2.

3.

Solutio. Soluit philos. huius cõplexitatem quæstionis tex. 93 dicens maiorem illius argumenti, nempe omne corpus, cuius formæ ratio est alia, quatenus est forma, & alia, quatenus est in materia, est, aut potest esse, plus vno in specie, cœlo, siue mundo conuenire nõ posse, quod ex tota sua constat materia; sed illi tantum corpori, quod omnem intra se materiam non cõplectitur. Itaq; quoniam mundus, vniuersam intra se materiã conclusit, vt dixit Plato in Timæo, & Mercurius in Pymandro, hac de causa, nihil extra materiæ relictum est, vnde alius mundus fabricetur. Vnde philosophus tex. 93. *Nulla inquit, ob hoc, mundus aut esse, aut plures esse posse, necessitas est, si hic mundus vniuersa ex materia cõstat, vt constat profecto.* Et tex. 94. Exemplis aliarum rerum adhibitis, rem dilucidauit *Fiet inquit, forsitan hoc modo quod dicitur est magis manifestum: Nam si simitas, concauitas est in naso aut in carne, caroque materia est simitatis, si ex omnibus carnibus vna efficiatur caro, atq; in hac existeret simitas ipsa; nullum profecto aliud simum aut esset, aut fore posset. Simili quoq; modo si materia in homine caro est, atq; ossa, & vniuersa ex carne omnibusq; ex ossibus homo extorreretur, modo hæc minime dissolui possint, alius minimum homo esse non poterit. Similiter & in cæteris id genus* hæc quidem philosophus, à Mercurio mutuauit, & Platone. Verum, sicuti paulo ante dixi, huius mundi rationes agenti cõgruunt naturali; cuius virtus operandi sine materia consistere, aut aliquid efficere nequit nõ autem diuino, à quo ex nihilo materia condita est. Quare, quemadmodum materiam ex nihilo eduxit, vnde mundus mirifico constat ornatu; ita plane & aliam alterius generis ex nihilo producendi habet potentiam, mundumq; alterũ fabricandi neq; n. putandum est, mundi opus, diuinã penitus exhausisse, siue euacuasse potentiam; siquidem omnia quæ ad extra sunt, finita sint, necesse est. finitum vero infinitum euacuare non potest: Dei autem potentiam infinitam esse, pluries dixi. Hæc philosopho minime displicerent, si diceret materiam mundi à Deo ex nihilo conditam esse, Deiq; potentiam infinitam esse, eamq; pro sua (vt decet) libertate, non autem necessitate agere. Sequitur tex. 95. *Omnium atque quorũ substantia in subiecta quadam est materia, eorum nihil exoriri potest, nisi ex aliqua constiterit materia.* At cœlum est quidem singulare, & ex materia constat, sed, quia non ex parte ipsius, sed ex vniuersa constat; fit, vt quamuis ratio cœli, & huius cœli sit alia; nullum tamen aliud erit, aut plures fient possent, propterea quod hoc omnem comprehenderit materiam. Sed dicet aliquis cœlum ergo constat ex materia & forma atque ita est corruptibile *Resp.* Auer. sicut diximus in alio lib. cœlum constare ex materia & forma, quatenus materia cœli est in actu per virtutem intelligentiæ mouentis vnde seclusa intelligentia, non est intelligibilis, nec est in rerum natura. nec valet quod obijcitur, nimirum quod tunc corpus cœleste esset in potentia, & ita possibile non esse Nam materia cœli est in potentia ad esse tantum, non autem ad esse, & non esse, sicuti materia communis; vnde vocatur materia in actu respectu cœli. proinde hæ duæ materiæ metaphysica ratione conueniunt. physica vero dissentiunt. Itaq; cœlum, secundum Auer. est corpus neutrũ nequaquam compositum ex materia & forma eiusdẽ rationis physicæ, sed alterius, vt dictum est. habetq; respectu motus, non autem formæ ad vtrumq; potentiam. Sequitur tex. *Reliquum est igitur ipsum demonstrare, ex omni naturali, atq; sensili corpore constitisse sed primum afferamus, quidnam cœlum ipsum esse dicimus, & quotuplex, vt nobis id certius fiat quod quærebatur. Vno igitur modo, vltimum ac supremum corpus potissimum cœlum appellare consueuimus. in quo omne diuinum insidere dicimus. Alio modo cœlum illud dicimus corpus. quod est ex omnibus orbibus aggregatum. Tertio modo, totum & vniuersum cœlum, dicere consueuimus. Hoc ergo modo cœlum, idest vniuersum ex tota sua constat materia; quia extra ipsum nullum est corpus nec fieri potest,* intellige potentia agentis naturalis, non autem diuini. probat. *Nam si extra vltimam sphæram corpus sit naturale, ipsum aut simplicium corporum aliquod, aut compositorum aut secundum naturam, aut præter naturã sese habere, necesse est. Sim plicium nullum erit, neq; compositorum, ob rationes iam dictas. Vniuersus ergo mundus ex tota sua materia constat. Quo fit vt nec plures sint cœli nec fuere, nec fieri possint. sed vnicũ duntaxat est hoc cœlum atq; perfectum.* Philosophi rationes, pro suæ quidem sententiæ proposito verissimæ sunt Nobis autem aliud videtur, q Deum ad extra libere agere eiusq; potentiam infinitã esse. Fatemur malo namque nos hanc declinare sententiam, quæ Dei maiestatem mirifice cõmendat, ĝ aliam sectari, quæ potentiæ diuinæ modum, terminumq; imponere videtur. *Dicet aliquis*, si actu essent à Deo conditi plures mundi, igitur plures essẽt primi motores, prima mobilia, primi motus, denique primi fines quæ omnia absurdissima sunt. *Dico*, mundum quidem vnum esse, pro suæ naturæ conditione omnibusmodis perfectissimũ. posse tamen alium à Deo, alterius conditionis fieri, pro suæ infinitæ sapientiæ potentiæq; libera voluntate nec ob id necesse esse, plures esse primos motores. Nam si ab vno principe, & homines, & diuersarum specierum, atq; generum animalia reguntur; quanto magis ab vno principe Deo, mundi plures, atq; diuersi regi, atq; gubernari possent Verum qui amator est vnitatis, vnum condidit mundum, suę diuinę bonitatis atq; vnitatis exemplar præclarissimum.

Mundus est vnus.

Quomodo cœlum sit compositum ex materia & forma.

Cœlum dicitur multis modis. 1. 2. 3.

Philosophi rationes quomodo vera.

Deum posse alium mundum facere.

Diuersa ratio cœli, & huius cœli.

Mundus constat ex tota materia.

Exemplum philosophi.

Vnum numero constat ex sua materia.

Ratio philosophi conuenit agenti naturali, non diuino.

MERCVRIVS.

Distinctis libratisque rebus, quæ igneo spiritu vehebantur, emicuit cœlum septem in circulos. Dii in astrorum ideis cum signis eorũ conspiciebantur.

Commentum V.

POsteaquam de firmamento, siue cœlo locuti sumus, deq; nonnullis rebus, quæ illi negotio necessariæ mihi visæ sunt, nempe, quonam pacto, cœlũ non sit graue, neq; leue, neq; corruptibile, neq; generabile, neq; augmẽtabile, aut alterabile. denique quomodo nõ sit corpus magnitudine infinitum, nec numero etiam nunc cum Mercurio, ad cœlorum numerum ordinemq; describendum, examinandumque, libenter accedimus. *Distinctis* inquit, *libratisq; rebus*, hoc est, postquam omnia suis in locis consederunt, suisque ponderibus appensa, atque librata sunt; *emicuit cœlum in septem circulos*, id est, cœlum stelliferum cum septem planetarum orbibus, qui suis circulis, siue motibus, mundum inferiorem gubernarent. Primum orbem, cœlum vocauit, quod suo motu, reliquos orbes regat, magnitudine superet, stellarum numerositate antecellat. *Dij astrorum* .i. Angeli, siue intelligentiæ, quibus regendorum orbium commissa erat prouincia *cum signis, & ideis*, nempe cum propria vniuscuiusque & regendi authoritate, & facultate intelligendi, *conspiciebantur*. singulæ enim intelligentiæ motrices, propria habent signa regenda, atque præscriptam Idearum intelligentiam. Dialogo xi. quos hic circulos, ibi mundos septem appellauit. *Age, inquit, contemplare per me subiectum tuo conspectui mundum, atque eius diligenter conspice formam,*

Expositio litera.

Dij astrorum.

Mundi septem.

Circuli.

Inuolu-

Orbis stellifer. *inuisibile corpus, quo nihil antiquius, per omne quidem adultum ac vitens. Inspice praeterea mundos septem suppositos, ornatu insuo fabricatos, ordine, ac cursu suo differenter complentes aeuum, plena lumine singula.* In primo Pymandri dialogo gubernatores nominauit. *Septem deinceps fabricauit gubernatores,* qui circulis mundum sensibilem complectuntur. Itaque circuli dicti sunt, quia mundum sensibilem complectuntur, *gubernatores vero* quia res materiales disponunt, siue afficiunt lumine, & motu. Mundi autem, ob mirificum ipsorum ornatum, atque modum regendi. *Gubernatores.* Ordo vero, qui inter huiusmodi circulos habetur, ab aliis est nobis mutuandus, qui huius rei studiosiores fuere & inprimis a Platone, a quo in Timaeo de hac re diligenter disputatur. *Ordo circulorum.* *Sol & Luna inquit, [illegible] quae erratica dicuntur, facta sunt, quo tempore [illegible] obseruetur. [illegible] stellarum huiusmodi corpore [illegible] Deus, in [illegible] orbibus, qui alterius [illegible] Lunam in primo supra terram [illegible] posuit, in [illegible] Solem, [illegible] fert deinde [illegible] & Mercurij [illegible] circuitu affixit. Solis velocitati [illegible] contrariam [illegible] quo fit, vt apprehendant se inuicem [illegible] Sol [illegible] fer. & Mercurius.* *Planetarum ordo ex Platone.* De aliis [illegible] concessum fuerit [illegible] *Ordo Planetarum ex Aristotele.* de nunc [illegible] quoque [illegible] *sunt planetarum [illegible] hunc autem continuo [illegible] situm circulum [illegible] tenent. Sequenter [illegible] Martis, consequenter [illegible] quem [illegible] autem Appollinis [illegible] tem Iunonis appellant [illegible] Lunae. terminatur [illegible] ad terram.* Itaque Sol supra lunam immediate consistere, deinde Venerem, postea Mercurium, Martem deinde, supra quem Iouem, Saturnum postea, postremo coelum stelliferum, vltra quam beata optima vitam agentia philosophus arbitratur. Cuius, ipsum ratio, ex lunae solisque eclipsi spectata est. *Ratio philosophi.* Nam si Sol solius lunae interstitio, ecclipsim patitur Luna vero terrae interpositione, inter vtramque existente [illegible] immediate consequitur. Auer. 2. coeli, in 58. aliam addidit rationem, Solem scilicet proprio motu, Venere, atque Mercurio citius moueri, ideoque Lunae esse proximum quam caeteri planetis [illegible] mouetur. *Auerr.* Ptolomaeus in nona magnae compositionis [illegible] eum Dorotheo & Hipparcho [illegible] in medio planetarum Solem collocat, post quem [illegible] terram, Venerem statuit, deinde Mercurium, [illegible] Lunam. Affert deinceps causam, quare ab his duobus Sol [illegible] minime patiatur, quia inquit, [illegible] inter Solem atque nostros oculos diametraliter pon[illegible] sunt lux autem inter lucidum [illegible] non condit. Aut quia sunt dia[illegible] distantiam a terra, conus [illegible] perditur, & ad nos vsque pertin[illegible] *Ptolomaeus.* *Solem esse in medio Planetarum.* *Duae rationes Mathematicae.* [illegible] potissimum a mathematici huiusmodi [illegible] inuentus est primo, quia maiorem Mercu[illegible] distantiam a terra, quam lunae per Cosmetricae instrumenta [illegible] Deinde quia per diuersa instrumenta & exa[illegible] aspectuum diuersitate simul tempore diuersi [illegible] tudir multum remota [illegible] pars [illegible] notab[illegible] Luna [illegible] Mercurio & [illegible] teneri non posse [illegible] deinde Me[illegible] Venus, postremo Sol. Porro praeterea Ptolomaeus [illegible] Solem & Lunam [illegible] astrorum principes, [illegible] stellae ab ipsis augent[illegible], atque aduertuntur [illegible] actiones stellarum ipsorum [illegible] stellarum, [illegible] caeterarum [illegible] ea motus pro[illegible] soli regulant[illegible] quippe cum solis motus sit regula caeterorum. At de [illegible] sole manifeste pro[illegible] & luna [illegible] ad lumina, quemadmodum in [illegible] clarissime Ptolomaeus docet. *Sol & Luna principes stellarum.* [illegible] & Lunam principales efficere atque apere [illegible] stellas, pedissequas esse, atque ministres [illegible] reuera [illegible] sunt *luminaria magna, quae posuit Deus, vt essent nobis in signa, & tempora, menses, & annos.* Itaque audiuimus ordinem septem mundorum, & octauae sphaerae. Operaepretium autem fuerit, non ignorare, an etiam in mirifico coelorum ordine, sit & nonus orbis. Et reuera, si orbis stelliferus duplici motu mouetur, vno quidem ab oriente in occidentem super polos mundi vocaturque motus diurnus, & alio ab occidente in orientem super polos zodiaci, qui plane proprius appellatur: & primum quidem 24 horarum spatio, absoluit, secundum vero, vno gradu 100. annis, & sic tandem in spatio annorum 3600. Igitur ab aliquo alio superiore orbe mouebitur. *Nona sphaera esse probatur.* 1. tenet consequentia, non enim mouetur a duabus diuersis intelligentiis subi applicatis, siue adhibitis: neque ad inferioris sphaerae motum, sed ad superioris potius. Sic enim stat orbium essentialis ordo, vt inferiores a superioribus adiuuentur. Neque suapte natura diuersis motibus mouetur. Ab alia sphaera ergo. atque ita non erit temeritati adscribendum, si dixerimus etiam secundum philosophiae fundamenta, nonam sphaeram necessario esse statuendam. Adde, quod motus primi mobilis sit omnino simplicissimus: quemadmodum & *primo coeli, & in 8. phys.* diffuse a philosopho docetur: igitur, vnico, & non duplici motu primum mobile moueri debet. Amplius, tempus est mensura motus primi mobilis, quemadmodum docet quartus physicorum liber. Cum autem tempus mensura sit omnium, atque mensura. Motus ergo ille, cuius ipse mensura est, regularissimus, atque simplicissimus sit, necesse est quod profecto fieri non posset, si mensura esset motus orbis stelliferi. Additur ab Astrologis & sphaera decima. Octaua (inquiunt) praeter motum proprium & diuturnum, motu adhuc mouetur qui accessus dicitur & recessus. Cum ergo moueatur praeter suum proprium motum motibus diuersis, nec ab vno tantum [illegible] fieri posit, vt pote a sphaera nona, [illegible] est, [illegible] alia superiori nempe a decima fiat. Additur quoque his & sphaera vndecima, quam quiescentem appellant. Quidquid autem mouetur, mutat locum, aut secundum se [illegible] saltem secundum suas partes res patet ex terminis. Quidquid ergo mouetur localiter, est in loco, mutat enim [illegible] sed non est respectu sphaerae inferioris, locus enim debet circumdare locatum est ergo in loco decima sphaera, respectu sphaerae vndecimae, sphaerae quiescentis. In coelo praeterea positionum differentiae, vtpote, ante, & retro, dextrum, & sinistrum inueniuntur, & huiusmodi quidem ex natura rei, authore philosopho 2. coeli, non ob respectum tantum, quem ad nos habent: necessario ergo erit aliqua, quae est vltima sphaera quiescens, siquidem per sphaeras mobiles differentiae illae saluari non possent: quippe cum in huiusmodi sphaeris mobilibus, pars, quae est modo dextra, post paululum sinistra redditur & quae sursum, modo deorsum, sicut certa experientia comprobat. Vndecima ergo sphera poni debet, in qua ad amussim, atque perfecte, tales positionum differentiae inueniri possint. Quot ergo sint orbes, siue sphaerae coelicae, sic a quibusdam disputatum est.

De Luna.
2.
Sphaera decima.
Sphaera 11.
2.
1.
3.

QVAESTIONIS PRIMAE
CAP. I.
De Luna.

MERC. Dial. 11. Lunam Deus instituit caeteris praecurrentem, naturae organum, inferiorem materiam transmutantem.

De singulis sphaerarum orbibus, pro rei grauitate, dignitateque, quoad coepti operis conditio patietur, loqui decreui: vnde & ab orbe lunae exordiri volui, vt cum Mercurio postea commodius, ad stellarum perscrutationem ascendere valeamus. Caeterum sapientissimus Mercurius dialogo Pymandri vndecimo ait, lunam & a Deo institutam esse, & caeteris planetis velociorem cursum habere, demum esse naturae organum, quo natura vtitur in materia inferiori gubernanda, ob luminis certe varietatem continuam, locique vicinitatem, rebus inferioribus plurimum dominantem. Hebraei lunam, (Iaraha) vocant, quod respirationem, atque refrigerium, illis rebus suo motu noctu praebeat, quae interdiu solis ardore erant torridae. A verbo hebraeo deducitur, quod inspirare significat. Iaraha, Graece vocatur, [illegible] a lucendo dicta, quod noctu sola luceat. Alij lunam, quasi lucem alienam dicunt, quod lumen a sole recipiat. vnde Ouid. 15. met. *Nec par, aut eadem nocturnae forma Dianae.* Diana, a Dios, quasi Iouiana, Iouis filia ex Latona, vt dicunt Poetae, quae & Luna dicitur, quod noctu sola luceat, quasi lucens vna. Cicero de natura Deorum 2. *Dianam & Lunam eandem esse putant.* Diana omniuaga dicitur, non a venando, sed quod in septem numeratur vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Dianas fuisse plures, Cicero 3. de natura Deorum describit, primam Iouis, & Proserpinae, secundum Iouis, tertio & Latonae, tertiam Vpis, & Glaucae. Porro Diana, quae est Iouis filia ex Latona, Lucina quoque appellatur, & Iuno, & quidem Iuno a iuuando, Lucina vero, quod partum in lucem prodat, quam in pariendo inuocant. Virg. *Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.* Siue vt Plinius sentit, quod vehiculis praesic, & luci. Dicta est & Proserpina, a proserpendo: ad instar enim serpentis, serpere videtur, dum modo in dexteram, modo in sinistram mouetur. August. *Prosecerant Proserpinam,*

Luna est naturae organum.
Quae hebraice dicatur.
Graece.
Diana.
Lucina.
Proserpina lib. 7. ciu. cap. 8

m. hæc fuit ... a Cereris, & Iouis quã P... lib. 3 de natura Deor. in Proserpina ... Persephone ... nominatur: quam frugum semen esse, ... quasi amatre volunt. Ouid. 4 Fasto. At neq. Persephone ... est pradone marito. Varro, Proserpinam esse lunam p... et ex sententia Ennij & Epichar... à quibus dicti m... rpend ... nominatam esse hanc, vt dixi, Pluto ... puit, quam mater diu quæsitam, tandem apud ... impetrauitque à Ioue. vt Proserpina ... diu ... m esset cum marito, medium ... apud superos ... Proserpina fœcunditatem ... at. quæ cum ... m esse ... ad inferos iuisse dicitur, ac tunc ... frumenta ... omnia cessasse qua redeunte, instituta ... solennia apud Athenas. Quoniam autem ex lunæ motu, lucisque ... varietate frugum vbertas, maris accrementum, atque decrementum proficiscitur, nec non animalium propemodum omnium, ac lapidum, & plantarum ... decrementique vicissitudo, non temere eam ... ter ... nomina appellarũt. Amplius Hæcate dicta est, ... tur ... in terris Diana, & apud inferos Pro... quod centum victimis placetur, aut quod centum ... insepultos. Cæterum ... nominata ... quæ eodem partu cum ... nata est. hæc, vt fertur, ob virginitatem ... consortia spreuit, siluas colens ... arcum ferebat ... semper incedens, & cothurno ... arum & nemorum Dea putabatur ... siluas suo lumine illustrat, quo ad ... Dea, atque gubernatrix esse videtur ... in nocte sui luminis officio fungitur ... aufugisse. Hæc de lunæ nominibus ... Nunc ad luminis lunaris naturam ... accedamus. Quod ... paulo ante abunde diximus. Quare ... esse potest, quin corpus lunare sua ... natura ... propriamque lucem habeat ... hæc ita se habeant dicet aliquis, quare ergo videtur maculosa? Sane de huiusmodi negotio apud Philosophos antiqua fuit controuersia, quemadmodum docet Auerroes ... cæli, commen. 40 & 2. cap. de substantia orbis: vbi multorum confutatis, reprobatisque sententiis, suam inferit, vt veriorẽ ... reuendam. Quidam n. ausi sunt dicere, maculam illam ex corpori inter nos & lunam interpositione contingere qua prohibemur, ne lunæ claritatẽ plenam ... valeamus. Arguit Auerroes, & quidem recte re... inquit, esset in ... tunc certe, non vbique eodem modo appareret. ... illud corpus ... vbique terrarum interpositum videretur ... eclipsis solis, qua propter aspectuum di... vbique eodem esse non potest. Alij dixerunt, maculam illam esse vmbram siue montium similitudinem, vel quorundam marium, ... in speculo apparent species. Sed eodem ... condemnantur. tunc, inquit, non similiter vbi ... eadem. Explosis ... tur bis sententiis ... se senserit, ostendit. Macula, inquit, in luna contingit ... partium lunarum ... difformitatem. Etenim quemadmodum terra, quibusdam ... partibus est ... atque rarior. in aliis autem pulchrior, & densior. ita plane luna se habet circa suarum conditionem partium, atque naturam. In vna enim parte est perua, atque transparens. in alia vero opaca, vnde fit, vt lumen ex ipso sole susceptũ, non vniformiter penetret. Sane, sicut in corporibus cœlestibus inuenitur ... pacum & peruium, ita ... in luna pars inuenitur opaca, nempe maculosa, & ... me perua. Addit philosophi authoritatem, lunam terræ comparantis: Quia, inquit, sicut terra ab igne illuminatur. & pro diuersitate partium diuersimode ab igne afficitur, ita etiam luna pro suarum partium diuersitate, varias recipit affectiones. Porro lunam per penetrationem, non autem per reflexionem à sole, lunam recipere lumen. Auerroes arbitratur. Authoritate in primis ... Auenpacis in tractatu suo de hac re talia sentientis: deinde ratione. Nam si per reflexionem lumen à sole luna reciperet totius quidẽ ... hemispherij vniuersalis illuminatio minime fieret: ... quanta esset lunæ magnitudo. Ad h... quando cum e... t cornicularis, ad terram radios sui luminis nequaquam transmitteret. Sed dicet aliquis Si luna per penetrationem, lumen reciperet, semper ergo videretur lumine plena; sicuti & reliquæ stellæ nobis quotidie eodem modo esse videntur. Alio ergo modo de hac re loqu... ssimum, partes scilicet lunę circumferentiales perenias esse ... eoque ... illustrari, centrales vero opacas, & propterea non penetrabile. vnde efficitur, vt lumen solis in luna appareat tum quidem fractione, tum etiã penetractione. Ad ... quo ... partes lunæ, terrę circumferentiales, ad instar partium terræ se habent, quarum aliquæ sunt vallosæ aliæ vero montuosæ ex quarum differentia, lunæ facies ita difformis nobis apparet accedente præterea ad hoc plurima inter nos & lunam spatij intercapedine. Sic enim interdum vsu venit, vt lapides, siue ligna, longe posita, ob congruentem quarundam partium situm, nobis animalia esse videantur. Ad hæc accedit, quod luna non sit corpus perfecte sphæricum, ea præsertim ex parte qua igni contigua est. Hæc quidem de macula lunæ dixisse, sufficiat. Deinceps autem de lunæ figuris dicamus. Itaque prima figura lunæ bicornis est sic, quemadmodum notula prima ostẽdit, secunda sextilis, vt secunda tertia vero dimidia, vt tertia: quarta vero est plena quinta iterum dimidia ex maiore vt est figura quinta sexta iterum sextilis, vt sexta. septima bicornis, vt septima: septima autem semis, & vigesima secunda semis in suo orbe mediæ sunt, cæteræ vero proportionales.

Luna igitur amissum, ac receptum lumen ... menstruo ... in centro spatia moderatur. Quæ ideo incedit obliquo & non recto cursu, vt sibi ne incidat in centrum terræ: & frequenter patiatur eclipsim. Crescens autem orientem ... bus spectat, decrescens, occidentem; vt pote occasura, & amissura lumen; terris namque vicinior quam sol, breuiori orbe celerius peragit cursum suum. Nam iter, quod in diebus ccclxv sol peragit, luna xxx. diebus percurrit: vnde & menses in lunæ, annos autẽ in solis cursu, antiqui posuere. Duobus diebus, & sex horis in vnoquoque signorum sol cursus tempus temperat, & disponit. Sane, cum sit discipula solis, obsequitur cursibus supernis & prout accedit ad solem, vel recedit, crescens, aut senescens, dispensat lumen, atque ita semper est instabilis vnde Ouid. 15 met. Nec par, aut eadem nocturna forma Dianæ esse potest vnquam, semperque hodierna sequente. Si crescit, minor. maior, si contrahit orbem. Luna inquit Macrobius, dispensationibus septenariis, luminis sui, vires sempiterna lege variando disponit. Primis septem diebus dimidiatam sese mi orbem ostendit, vocaturque dimidia. Secundis totum orbẽ complet, fitque plenilunium. Tertiis rursus efficitur dimidia. Quartis fit coitus lunę cum sole, quod interlunium nominatur. Est n. tempus inter deficientem & nascentem lunam: hoc est, xxx. dies, in qua luna non lucet. ... cum soli coniuncta sit, ita obscuratur, vt minime possit videri sed eodẽ momento renascens, paulatim ab eo recedendo, videtur. Interlunium ergo vocatur lunæ silentium ... plenilunium autem luna quintadecima, & rotunda. vel dicitur lunæ oppo... teste Plinio. Quoties inquit, ab occidente sole cernitur priore ... lu horis lucebit ... erit, & totidem ... Itaque ... viso occidente sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur ... erit plenilunium. Quoties ab ortu solis orietur ... detrahet lumen, & in diurnas extendens. decrescens erit, ... dimidia. In coitu vero, quod interlunium vocant, cum apparere ... supra terras autem erit, quamdiu & Sol. interlunio. & prima tot ... secunda hora noctis vnius, dextante Siciliis semiuncia, ac deinde tertia vsque ad quintam decimam, multiplicatis horarum eisdem portionibus, quintadecima tota supra terras noctis ... erit, eademque sub terris tota die. Decima sexta, ad primam horam noctis ... dextantem Sicilicum sub terra aget. easdemque portiones horarum per singulos dies ad ... vsque ad interlunium Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantundẽ nouissimis ex die adijciet supra terrã. Alicubi autem

Raptus Proserpinæ.
Hecate.
Dictio Diana.
Macula lunæ vnde sit.
Positio prima.
Reprobatur.
Secunda positio.
Reprob.
Auerr rationes.
1.
2.
3.
Obiectio.
Alia ratio.
De terra.
Figura lunæ.
Cursus lunæ.
Luna discipula Ouidius.
Macrobius.
Interlunium.
Plinius de ... lib 18.
Decimasexta.
Luna rotunda.

Lunæ eccentr. [illegible] *mensibus xxx. implebit numeros, alternis vero detrahet singu-* [illegible] *hæc erit ratio lunaris*, inquit Plinius. Et lib. [illegible] cap. [illegible] *Lunam,* inquit, *semper, auersis à sole cornibus, si crescat, ortus* [illegible] *si minuatur, occasus, haud dubium est. Intra quatuordecim autem partes solis, semper occulta est. Quo argumento amplior errantium stellarum, quam lunæ magnitudo colligitur: quando* [illegible] *quidem partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri, sicut affixas cœlo solis fulgor interdiu non cerni.* [illegible] cap. [illegible] Endymionis studium commendat, qui lunæ cursus, naturamque studiose quæsierit: [illegible] *Endymion ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus professo grati erga eos, qui labore, curaque lucem nobis aperuere in hac luce.* Tempus postea lunæ describit. *Hæc* inquit, *proxima cardini, ideoque minimo ambitu viceni diebus septenisque, & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sydus altissimum annis triginta. O*[illegible] *miraculum igitur admirationem vincit luna, nouissimum sydus, terrisque familiarissimum, & in tenebrarum remedium a natura repertum* & cap. [illegible] eiusdem lib. Lunæ influxus mirabiles dilucidat. *Lunari*, inquit, *potestate ostrearum, conchyliorum, & conchatarum omnium corpora augentur, & minuuntur: quin, ait, & soricum fibras respondere numero lunæ,* [illegible] *exquisitiore diligentiores. minimumque animal formicam sentire* [illegible] *sideris, interlunio semper cessantem.* Et cap. 9[illegible]. affirmat lunam [illegible] motus marium causam esse: *Bis,* inquit, [illegible] *lunæ affluunt maria, bisque remeant.* [illegible] & de his abunde in eodem cap. Et iterum cap. 99. *Hoc sydus est*, inquit *quod terras saturat, accedendo corpora implet, recedendo inanitat. Sed & sanguinis etiam hominum lumine eius augetur, ac minuitur. frondesque, & pabula* Et com. 1. cap. *Luna est* [illegible] *& molle sydus,* [illegible] *non auferens humorem: nam & ferarum occisa corpora* [illegible] *sominoque sopitum, torporem contractum in caput reuocat* [illegible] *glaciem resoluit, cunctaque tabifico* [illegible] *spiritu laxat*, lib. 18 cap 32. ait cum Virgilio in [illegible] lunæ quædam [illegible] digerenda esse. *Omnia, quæ cæduntur, carpuntur, tondentur, in*[illegible] *decrescente luna, quam crescente fiunt. Verres, iuuencos, arietes, hædos decrescente luna castrato oua luna noua supponito* [illegible] *luna plena operito* [illegible] *coluntque quatriduo.* [illegible] *quoque, simmes* [illegible] *luna,* [illegible] *seminaria, cum luna supra terram sit.* [illegible] *Calcari musta, cum luna subterra* cap. [illegible] noctibus serenis, & omni aura quiescente, quoniam neque in nube, neque in flatu [illegible] lib. 37. cap. [illegible] lapidem lunæ similitudinem habentem. *Selenites*, inquit, *ex candido translucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens,* [illegible] *eam in dies singulos crescentis minuentisque numero, nasci putatur in Arabia*. Cum ergo tanta sit lunæ potentia circa hæc inferiora; non temere dictum est [illegible] Mercurio, lunam esse naturæ organum, inferiorem materiam transmutantem, cæteris syderibus citius præcurrentem, atque meantem.

CAP. II.

De eccentricis, & epicyclis,

Posteaquam de lunæ nominibus, potestate atque motus varietate aliquid locuti sumus, operæpretium me facturum putaui si eccentricos, concentricos, atque epicyclos, de quibus Astrologi abunde loquuntur, in medium adduxero. sic enim cum lunæ, tum etiam aliorum varij aspectus planetarum facile dignoscentur. Cæterum Astrologi, aliquos eccentricos, alios vero concentricos orbes posuere. Orbis autem concentricus ille dicitur, qui sub vtraque eius superficie continet centrum mundi, habetque eius centrum cum centro mundi: hoc autem modo respectu omnium quidem orbium, primum mobile est orbis concentricus: & quodlibet, similiter se habens ad suas partes: eccentricus vero orbis, & si sub vtraque eius superficie mundi centrum contineat, suum tamen centrum habet extra centrum mundi. Porro huiusmodi orbis eccentricus est duplex; vnus quidem Simpliciter, alter vero secundum quid. Simpliciter [illegible] quam, quandoquidem quoad vtramque ipsius superficiem, concauam, & conuexam fit extra centrum mundi: secundum quid vero quia vna superficie cum mundi centro conuenit altera autem ab illo dissentit. Et iste quidem orbis est etiam duplex: nam quidam est concentricus quoad superficiem concauam, & eccentricus quoad conuexam: alius vero contrario modo se habet. Porro orbes eccentrici secundum quid, quantum ad vnam scilicet superficiem in vna quidem parte spissiores, in altera vero strictiores habentur [illegible] autem Simpliciter, quoad vtramque partem, superficies videlicet, quæ inter illos mediat, [illegible] singularis sunt spissitudinis, ita vt dum isti orbes mouentur, [illegible] pars, cum alteros spissa semper habeatur: & [illegible] parte nullum vacuo locum relinqui. atque [illegible] rationes solui posse. Itaque astrologi quo pla[illegible] motum tueri possint, tres cuilibet planetæ eccentricos orbes attrib[illegible] secundum quid, nempe [illegible] est superior, quantum s[illegible] superficiem concauam inferior alter [illegible] tantum [illegible] medius est eccent[illegible] simpliciter, qui ab astr[illegible] deferens est ap[illegible] in hoc au[illegible] unt astrologi [illegible] dicentro exte[illegible] ngit s ahest; est [illegible] rioris eccentrici partem. Illud autem [illegible] dictum est oppositum Augis. centro namque [illegible] propinquius, iuxta illam scilicet partem spi[illegible] superioris. Alia vero duo puncta, ab auge, & [illegible] æque distantia, mediæ longitudines vocatur. Ex quo pa[illegible] Solem interdum terræ viciniorem esse, quando nimirum in opposito augis moratur remotiorem vero quando in auge consistit: Hæc quidem mente compl[illegible] debemus, si planetarum varietates, quas in eorum motibus aspicimus, intelligere cupimus. Reliquum nobis [illegible] dicere quidnam sit [illegible] culus epicyclus & quibus sit attribuendus planetis [illegible] aut epicyclus iuxta Astrologorum sententiam, quidam paruus circulus, in orbis sup[illegible] existen[illegible] deferentis contiguus quidem, non autem continuus eccentrico deferenti, nam alio enim motu quam deferentis mouetur. Porro in hu[illegible] modi circulo epicyclo, adhuc astrologi imaginantur esse quatuor puncta. quorum vnum epicycli [illegible] cst [illegible] punctum à mundi centro magis remotum illud vero augis epicycli oppositum, quod [illegible] licet [illegible] distat à centro mundi reliqua duo puncta, quæ æquali [illegible] a superioribus punctis separantur, stationes nominantur. Sane in planetarum motibus tum retrogradatio, & statio reperitur, tum directio etiam planeta aliquando est retrogradus, dum scilicet est in opposito augis sui epicycli, ideoque sub signorum orbe tardius mouetur mouetur enim ad motum epicycli contra motum deferentis. stationarius autem, quando medio modo mouetur sub orbes signorum, non [illegible] mouetur contra motum deferentis, nec etiam cum illo. quare nec tardus, nec velox illius motus iudicari potest. [illegible] rectus autem planeta appellatur, dum scilicet est in auge sui epicycli [illegible] tunc profecto velocius mouetur sub orbis signorum, nempe sub zodiaco, mouetur siquidem ad motum epicycli, & eccentrici deferentis simul. Porro hæc in [illegible] positis figuris, & in alijs similibus facile conspici possunt. Apud vero Almagestum, seu constructionem magnam Ptolomæi in tertia dictione, latissime patent ibi enim tres ab eodem [illegible] inuenti sunt, quibus varias planetarum apparentias saluare conatur. Et primus quidem [illegible] aliquem planetam eccentricum habere sine epicyclo [illegible] vero epicyclum sine eccentrico tertius vero [illegible] Cæterum, si cœlum non est condensabile, neque rarefactibile [illegible] cœli, neque alterabile [illegible] cœli. Si præterea non [illegible] penetratio dimensionum. nec vacuum in rerum [illegible] ne, vt docet quartus physicorum liber. [illegible] cœli. planetæ non mouentur in suis orbibus, sic [illegible] quasi alioqui cœlum a planeta, sicut [illegible] quod plane a philosopho [illegible] cœli ex [illegible] Sol est terræ propinquior, quando est [illegible] Sagittarii, remotior autem dum est in [illegible] Geminorum. Igitur necessario orbes eccentrici sunt ponendi [illegible] aut cœlum [illegible] sare tur, aut penetratio fieret dimensionum; aut aliquod ex illis accideret absurdis. [illegible] manente eadem aeris serenitate, quamuis secundum rei veritatem non sit, in vno tamen tempore sol nobis maior apparet quam in alio id igitur contingit, quia terræ interdum est vi[illegible]ior, nonnunquam vero remotior. Ergo quod prius [illegible] Cæterum aliqui diuerso [illegible] tarum aspectus sic tueri conati sunt. Terra inquiunt [illegible] tur cœlum versus [illegible] ex vna parte [illegible] sa diuersus apparet in planet[illegible] aspectu [illegible] muni est cum apud Astrologos tum et [illegible] Alij eccentricos, & epicyclos nullos [illegible] dixerunt, tum multis argumentis [illegible] na a suum [illegible] darentur (it [illegible] rici & epi[illegible] gitur cœli & mundi est [illegible] habetent centra [illegible] to diuersi [illegible] aliqui gra[illegible] natur[illegible] enim loca naturaliter mo[illegible] est gra[illegible] locus [illegible] ad ambo [illegible] &c. Amplius [illegible] dio [illegible] esse [illegible] id ab [illegible] tibus despici[illegible] qui vere [illegible] Accedit ad hæc, [illegible] aliqu[illegible] arte cœli est [illegible] fiores, aliqui vero strictiores. [illegible] autem mone[illegible] motibus

Lunæ eccentr. Luna cornua. Luna magnitudo. Endymion. Lunæ influxus. Luna est causa motus maris. Trahit humorem. Luna rationem habenda. Luna flatus noxius. Selenites. Orbis concentricus. Eccentricus. Simpliciter. Secundum quid. Quomodo non habeat [illegible] *Lunæ eccentrica. Orb. infimus. Aux. Oppositum Augis. Mediæ longitudines. Epicyclus. Aux epicycli. Oppositum augis. Retrogradus. Stationarius. Directus. Ptolomæi primus modus. 2. 3. Quare ponendi eccentrici.*

Lunæ ec- motibus diuersis: igitur aut daretur vacuum, aut penetratio
centrici. dimensionum. cum vna pars attingeret partem strictiorem;
quid ergo occupabit locum partis spissioris? denique vbi illa
pars erit recipi da? aut in vacuo, aut penetratio fieret cor-
porum, aut condensatio, quæ sunt absurdissima omnia.
3. Item si darentur eccentrici, & epicycli, igitur planetæ ali-
quando ascenderent, postea vero descenderent. Sed consequ.
est falsum, ergo & antecedens. Falsitas autem conseq. pro-
batur: siquidem plures eidem planetæ secundum propriam
naturam essent motus attribuendi, & quidem simplices: dum
enim planeta in eccentrico ab auge moueretur in eiusdem
oppositum, descenderet vtique, quia mundi scilicet centro
propinquior fieret; ascenderet vero cum esset in auge, quia
nimirum à centro mundi longe abesset: Sed hoc est falsum.
4. ergo &c. Luna præterea non habet epicyclum, alioqui ima-
go, quæ in luna videtur, euersa appareret, quod plane expe-
rientia negat omnino. Consequentia probatur: nam si illa i-
mago pedes in opposito augis epicycli habuerit, versus ter-
ram scilicet, tunc certe per illius epicycli motum, ad augem
epicycli talis imago attingeret, atque ita appareret euersa. Ad-
Commentator. de quod secundum Eudoxum, & Calipum, quod citat com-
mentator apparentiæ planetarum, sine epicyclorum atque
eccentricorum positione, defendi possunt. Non ergo neces-
c. 45 sario ponendi sunt Eccentricum inquit Commentator ibid,
& epicyclum dicere, est extra naturam. Epicyclus autem vt
5. fit, est impossibile omnino. Item, si daretur eccentricus, cœ-
lum non solum moueretur circa medium, sed etiam à medio,
& ad medium, quod philosopho non placet 1. cœli, tex. 5. te-
net consequentia. eccentricus enim secundum vnam partem,
à mundi centro longe recedit: pro illa ergo parte planeta à
medio moueretur secundum aliam vero partem centro mun-
di appropinquaret, atque ita planeta, pro illius partis ratione
moueretur ad medium. Hinc accedit quod cœlum tunc non
1. cæl. 32. esset perfecte sphæricum, quod philosopho aduersatur. Ec-
centricus enim secundum vnam partem, est grossior, siue
spissior. secundum aliam autem minus. Non igitur eccentri-
6. cus est perfecte sphæricus. Iterum, idem est locus totius, &
partis 4 phys. Sed centrum mundi est locus totius cœli: nũ e-
nim locatur, nisi per centrum 4 phy. cũ extra vltimam sphæ-
ram non sit corpus circumdans. Igitur centrum mundi, est
locus eccentrici: non datur ergo eccentricus, alter daretur
1 cæl. t. 45. alia terra, quod repugnat philos. omnis enim sphæra circa cen-
trum vertitur: aut ergo vertitur circa centrum mundi, quod
nullum terræ centrum est; aut circa aliud centrum: non pri-
mo, eccentrico namque non conuenit cum mundi centro, cen-
trum habere; alioqui esset cõcentricus, quod implicat: ergo
secundo. Sed non datur aliud centrum, nisi detur & alia terra
Cælestium Solutiones rationes. centrum circumdans, circa quod cœlestis eccẽtricus gyrare
possit ergo quod prius. Porro, ad hæc, & ad similia, sic respõ
1. detur ab astrologis & ad primũ quidem dicunt, consequen-
tiam esse falsam; siquidem illud tantummodo est dicendũ,
mundi centrum esse, ad quod suapte natura grauia feruntur.
2. nõ autem ad centrum eccentrici. Ad 2. negatur conseq. & ad
prob. dicitur, terram esse in medio totius orbis, nõ autem in
medio orbis deferentis. Ad confir. neg. conseq. supponit n.
falsum, tales scilicet eccentricos non vniformiter moueri;
nempe quod quando pars vna spissa, versus aliam mouetur,
aliam eccentrici alterius è cõtra moueri. Siquidẽ pars grossa
supremi ita mouetur proportionaliter, vt nunquam à parte
subtili infimi separetur; & pars grossa infimi nunquam se-
paretur à subtili supremi: non est ergo, vt illi putent, partem
scilicet grossam, partis subtilis locum occupare debere, & è
3. contra ergo. Ad 3. neg. conseq. non enim quilibet ad terram
accessus, dici potest descensus, nisi in sphæra generabilium
4. tantum, nec ascensus similiter. Ad 4. neg. antecedens, & ad
probationem dicitur, conseq non valere: ideo namque vno
motu in suo epicyclo lunam moueri dicunt, vt huiusmodi
5. difficultas saluari possit. Ad 5. dicitur, philos. non aduersari,
cœlum moueri à medio, & ad medium, dummodo totum
moueatur circa medium: ob eccentrici enim rationem non
mouetur à medio, & ad medium per lineam rectam, quan-
doquidem ad graue hoc spectet, & leue. Cum ergo cœlum
moueatur per eccentricum, per eleuationem, atque depres-
sionem respectu centri mundi differentem per circularem,
non per lineam rectam mouetur sicque nihil est contra philo-
sophum. Ad confir. neg conseq ratio enim perfectæ figuræ
sphæricæ, ex æqua distantia centri à tota circumferentia su-
mitur, quæ in eccentrico respectu proprij centri habetur; id-
eoque quatenus est talis, est perfecte sphæricus. quod autẽ non
æquali grossitie per totum, non aufert sphæricæ figuræ
6. perfectionem. Ad 6. potest dici hic, quamuis in alio lib. aliter
dictum sit pro commentatoris opinione tuenda: cœlum esse
in loco per partes, non autem per centrum. Ad confir. neg.

conseq. & ad prob. concedimus omnem sphæram cœlestem Lunæ ec-
circa centrum verti. eccentrica vero circa aliud centrum, centrici.
non tamen alterius terræ, sed in nostra terra signabile, cuius
respectu vna eccentrici pars, à terræ circumferentia magis
distat. alia vero pars appropinquat magis. respectu autẽ con-
centrici, eadem per totum seruatur distantia. Itaque Ptolomæi Ptolemæi
rationes in 5 dictione Almagesti c. 14. à modernis passim ob- rationes.
seruantur. Si non dantur (inquit) eccentrici; ergo planetæ 1.
semper apparebunt æque distantes à terra, eorumque diame-
tri visibiles eiusdem semper erunt quantitatis, cuius contra-
rium experientia certa demonstratur, consequentia autem
probatur. omnes enim circuli concentrici, non habent cen-
trum extra centrum terræ, secundum omnes partes æque à
terra distantes. Quare si orbis planetæ corpus deferens esset
concentricus, æquali semper interuallo à terra abesset. vt er-
go in hoc, atque maior distantia in planetis saluari possit po-
nendi sunt vtique eccentrici. Alia ratio Ptolomæi in 3 dictione 2.
Almagesti c 3. Planetæ & omnia corpus cœleste regulariter
mouentur. sed sol in medietate zodiaci ab ariete ad finẽ vir-
ginis longiori tempore moratur, quam in alia medietate, à
principio scilicet libræ ad finem piscium. in prima ergo zo-
diaci medietate, maior portio de suo orbe, quam in reliqua
intercipitur. Itaque linea secãs zodiacum in duas quidem me-
dietates, transiens per centrum mundi, circulum quoque solis
deferentem in partes inæquales secabit. ex quo patet, centrũ
circuli solis deferentis, necessario differre à centro mundi.

CAP. III.

Lunæ circuli, siue orbes.

QVoniam audiuimus ex astrologorum sentẽtia, ne-
cessario ponendos esse Epicyclos, & eccentricos;
rationi conuenire video non ignorare, quod orbes
lunæ fuerint attributi, & deinceps, quæ ad huius-
modi negotium spectare videbuntur, prosequendo. Luna
(iuxta astrologorum sententiam) ad instar solis, habet tres
orbes, duos scilicet eccentricos secundum quid, qui vocan-
tur orbes augem eccentrici lunæ deferentes; & tertium ec-
centricum simpliciter in horum medio locatum, qui etiam
rena Epicyclum appellatur. Deinde habet orbem quodo Quatuor
concentricum, aggregatum ex tribus aliis ambientibus, qui orbes lunæ.
deferens caput Draconis dicitur. Vltimo habet sphærulam,
quæ vocatur epicyclus, profunditati orbis tertij immersam:
in quo quidem epicyclo corpus lunare fixum est. Mouentur
autem deferentes augem eccentrici contra successionem si- Motus ec-
gnorum simul regulariter super centru mundi, vltra motũ centr.
diurnum in die naturali gradibus xj. & xij. minutis fere. Et a-
xis motus istius, axem zodiaci in centro mundi intersecat.
vnde & poli eius à polis zodiaci declinant & quantitas talis Polorum
declinationis est quinque graduum inuariabilis semper. Sic e- distantia.
nim docuit Ptolomæus 4. Almagesti: vbi aperte docuit, sub
ecliptica, lunam, aut planam horũ superficiem orbium ne-
quaquam moueri. sed ab ea declinari potius & maxima qui-
dam declinatione, 5. gradibus ad septentrionem versus, se-
cundum dimidium, totidemque ad austrum versus. Vnde fit,
vt vterque huiusmodi orbium polus, 5. gradibus à polis ecli-
pticæ distet. Sed arguet aliquis, nullus orbis habet duos motus
proprios: igitur eccentrici augem deferentes nõ mouentur
vltra motum diurnum xj. gradibus &c. Tenet cuiusque. habe-
rent enim motum diurnum, & hunc similiter proprium: &
ita duos motus proprios. Dico, orbes augem deferentes non
habere duos motus proprios, sed vnum tantum proprium,
quo scilicet motum diurnum superet: est enim verum captum,
nempe octaui, seu primi mobilis, hunc autẽ dico de deferen-
tibus augẽ lunæ: cuius scilicet augis motus non proprio mo-
tu à superiori sphæra mouetur, sed potius motu raptus. De a-
liorum autem planetarum deferentib. suis in locis disputa-
bimus. Sequitur de Epicyclo lunæ. Orbis vero epicyclũ de- Epicyclus.
ferens, mouetur secundum successionem signorum regula-
riter super centro mundi, ita vt omni die naturali tali motu
centrum epicycli xiij. gradus & xj. minuta fere perambulet:
hoc certe commune est omnibus eccentricis. planetarum
siquidem, qui motibus eorum mouentur, necesse est signorum
successio, vnde in centro mundi æquales angulos in æquali- Motus or-
bus temporib. efficiunt, & exinde in zodiaco æquales quoque bis epicycli.
arcus; centrum vero epicycli singulis diebus naturalib. in e-
cliptica gradus 13. & xj. minuta absoluit. Axis tamen huius Axis.
motus per centrum huius orbis, quod centrum eccentrici
dicitur, æquidistanter axi augem deferentium mouetur. Sa-
ne huius orbis axis est linea, quæ per centrũ eccentrici trans-
iens, æqua distat ab axe orbium augem deferentium. Vnde
etiam poli motus istius à polis orbium deferentiũ distabunt
secundum eccentricitatis quantitatem. Ex istis autem sequi-
tur primo. quod quamuis eccentricus epicyclum deferens

Lunæ orbes. *Motus lunæ tardior, & velox.*

super axe, atque polis suis mouentur, non tamen super eisdē regulariter mouet, quia scilicet non æquales angulos scribit. Deinde, quo lunæ epicyclus, augi eum deferentis fuerit vicinior: eo eius centrum velocius mouetur: & quo opposito augis eiusdem propinquior, eo tardius: hæc autem facile
2. comprehendere possumus, si aliquos angulos æquales super mundi centro, augem versus, atque eius oppositum figurare voluerimus; tunc animaduertamus, angulum augem versus positum, maiorem eccentrici arcum, quam suum oppo-
3. situm complecti. Tertio, centrum eccentrici lunæ circa centrum mundi & aux eiusdem orbis circa axem augem deferentium; & poli similiter eiusdem circa polos illorum voluuntur regulariter, circumferentias contra successionem describendo. Nam cum singula singulos circulos efficiant; eorum semidiameter æqualis est eccentricitati lunæ. Est enim sub parte grossa orbis inferioris, vbi scilicet est aux eccentrici, & huiusmodi pars fertur contra ordinem signorum. Eodem quoq; modo, atq; æquali velocitate centrum eccentrici mouebitur. Nam illa parte volutionem suam cōplente, & centrum similiter complet suam. Porro quia huius orbis axis per centrum eius transit, æquali spatio distans ab axe orbium augem mouentium; & poli sint dictæ axis termini: axis igitur circa axem & poli circa eorum polos, eodem mouen-
4. tur. Quarto, aux eccentrici lunæ similiter contra successionem progrediendo regulariter mouetur, & eclipticam præ-

Vnde luna nunc in aquilone, nunc in austro.

terit: vnde quandoq; in superficie eius, quandoq; vero ab ea, aut versus austrū, aut versus aquilonē reperitur. ex quo fit, vt cētrū eccentrici, à superficie eclipticæ quandoq; in partes oppositas declinet. Etenim orbes eam deferentes, non sunt sub ecliptica, sed ab ea deflectunt, nunc quidem septentrionem versus, nunc autem versus austrum, eclipticam secundo in duobus punctis; ita vt aux interdum in ecliptica præcise fit, quando scilicet in aliqua sectionum est positus; aliquando vero multum ab illa declinet, nunc quidem in septentrio-
5. nem, iam vero in austrum. Postremo superficies eclipticæ, eccentrici superficiem per æqualia non semper secat: cum enim aux eccentrici in latitudine fuerit; maior quidem superficiei portio eccentrici, versus augem erit. Superficies eccentrici per superficiem eclipticæ in diametro eclipticē per centrum mundi, secatur. Itaque aux eccentrici ab ecliptica multum per latitudinem recedit, eiusq; superficies, eclipticæ superficies partes in æquales secabit. Etenim talis sectio eum super mundi diametro fiat; imaginamur namq; lineam per mundi centrum transire, ambasq; sectiones terminantem, quæ eclipticæ dicitur; quando centrum, & aux eccentrici est in latitudine; hic diameter non transit per eccentrici centrum: ex quo non sequitur in partes æquales diuisio. hæc admodum sunt nobis obseruanda, si lunæ varietatem, variosq;

Superficies eccentrici quid sit.

motus recte intelligere velimus. Cæterum eccentrici superficies vocatur, circulus per lineam à centro eccentrici, vsque ad centrum epicycli protensa, vna reuolutione facta, descriptus. huius autem circumferentiæ, aux, & oppositum augis, atq; longitudines mediæ sicut in sole vocantur. Imaginari namq; debemus lineam à mundi centro exeuntem per epicycli in completa reuolutione centrum, & in huius superficiei circumferentia, augem esse, nempe punctū à mundi centro remotissimum, à linea exeunte ostensum quæ profecto longissima augis linea dicta est. Insuper oppositū augis punctum esse terræ propinquissimum, per lineam diametrum complentem, ostensum. Sunt autem inter hæc longitudines mediæ; puncta videlicet inter augem, & oppositum augis: mediæ enim sunt illæ inter lineam augis, & lineam oppositi

Orbium lunæ cum sole annexio.

augis. idq; proportionaliter. Porro dicti orbes lunæ in motu suo talem habent ad solis motum annexionem; vt semper linea medij motus solis, sit in medio inter centrum epicycli lunæ, & augem eccentrici eius: vel simul cum eo, vel in opposito amborum, simul existentium: ita quod in omni media solis, & lunæ coniunctione, centrum epicycli lunæ, & linea medij motus solis, & aux eccentrici lunæ, sint in vno puncto zodiaci secundum longitudinem. Quare fit, vt in omnibus quadraturis mediis eorum, centrum epicycli lunæ sit in opposito augis eccentrici sui & in omni oppositione medis rursus in auge. Vnde patet ratio, cur medio motu solis subtracto à medio lunæ, remaneat media eorum elongatio. & ea duplata centrum luna prouenit. Distantia autē lineæ medij mo-

Centrum lunæ.

tus lunæ ab auge eccentrici secundum successionem: centrū lunæ dicitur, vel longitudo duplex, aut duplex interstitium. Patet etiam, quod in omni mense lunari, centrum epicycli lunæ bis pertransit orbes, augem eccentrici deferentes. Est enim mensis lunaris spatium temporis à coniunctione lunæ cum sole ad medietatem sequentem vsque interceptum,

Epic. lunæ bis est in auge.

quod alio nomine dicitur lunatio. In tali igitur tempore epicyclus lunę bis est in auge, quando scilicet est media coniun-

Luna ee piscyclus

ctio, & quando est media oppositio. bis quoq; est in opposito augis: quando nimirum sunt eorum quadraturæ mediæ. Quoniam autem puncta iam dicta in his orbibus inuariabilia sunt, fit, vt bis transeat hæc puncta, & orbes quoque bis in mense lunari transeat. vel sic intellige: si orbes augem deferentes nequaquam mouerentur, solo eccentrico moto, cētrum vtiq; epicycli in vna lunatione, memoratos iam orbes semel trāsiret, sicuti sol in anno, orbes augem eius deferentes; quia illi scilicet orbes contra solis motum non mouentur: verum quia huiusmodi orbes lunæ, contra motum eius epicycli mouentur, æqualem à linea medij motus solis, lōgitudinem tenētes, sicut & ab eadem lunæ epicyclus, sequitur vt bis illos pertranseat, sicut iam dictum est. hæc breuiter diximus de tribus circulis, siue orbibus lunæ. Nunc autem di-

Orbis lunæ quartus concentricus.

cendum erit nobis de quarto, qui vocatur concentricus, caput draconis deferens: mouetur enim super axe zodiaci circa centrum mundi regulariter contra successionem omni die naturali tribus minutis fere, secum tali motu cōtinue aggregatum ex tribus orbibus, quos ambit circumducens. Quoniā autem eclipses luminarium, aliasq; in luna ap-

Caput draconis.

parentias, teste Ptolomæo *in 4. Almag.* Astrologorum diligēs studium tueri voluit: hac de causa, solerter obseruans, inuenit, orbem lunæ epicyclum deferentem, ab ecliptica declinare, eamq; duas in partes diuidere: quarum vna, Caput draconis, altera vero Cauda nominatur. Illa nāq;, ac tali intersectione, quasi draconis figura depingitur, eleuato vtrinq; capite, & cauda, & ventre depresso Intersectionum autem, in qua centrum epicycli incipit ire aquilonem versus, draconis caput, opposita vero eius, cauda appellatur. Mouentur autem exterioris orbis virtute vltra motum diurnum, occidentem versus, tribus fere minutis in cœlo lunę: totum vero zodiacum annis duodecim: luna vero totum plane zodiacū infra spatium vigintiocto dierum deambulat. hanc ob causā contigit, vt circumferentia eccentrici continue superficiem eclipticæ in aliis, & aliis pūctis eius versus occidentem, intersecet. Amplius vt tali motu poli augem circa polos zodiaci circulorū periferias describant mouendo: rapiuntur enim

Poli eclipticæ.

ab illo, super polos eclipticæ, atq; circa illos duos circulos describunt, quorum semidiameter erit distantia. Hoc etiam modo polorum zodiaci motus, Arcticum, & Antarcticum describit circa polos primi mobilis. Itaq; superficies eccentrici lunæ (vt dictum est) propter declinationem polorum orbium augē deferentium superficiem eclipticæ super diametro mundi intersecat. vnde vna eius pars versus aquilonem, altera versus austrum ab ecliptica declinabit. Illa igitur intersectio circumferentiæ eccentrici lunæ cum superficie eclipticæ, in qua cum centrum epicycli fuerit versus a-

Intersectiones.

quilonem ire incipit, caput draconis, reliqua vero pars, cauda nominatur. Mouentur autem hæ intersectiones quotidie vltra motum diurnum versus occidentē tribus fere minutis: virtute motus orbis aggregatum, trium orbium aliorum

Medius motus draconis.

lunæ ambientis. Medius itaq; motus capitis draconis lunæ, est arcus zodiaci à principio Arietis contra successionem signorum vsq; ad lineam à centro per sectionem capitis protractā numeratus. verus autem capitis motus, est arcus zodiaci ab arietis initio ad iam dictam lineam secundum successionem signorum, computatus. Similiter etiam dici potest de cauda.

Verus motus draconis.

Ex quo patet, quod remoto medio capitis motu à duodecim signis, verus eius motus remanet. vnde illud commune dictum, dicens caput lunæ tantum medio motu ire contra firmamentū, quantum in varietate vadit cum firmamento; ita intelligitur: Medius motus capitis lunæ contra successionem signorum in eum punctum protenditur, in quem verus secundum successionem signorum. Est autē hæc ratio iussiua, ex qua cognoscimus, sectionem nobiliorem, draconis caput nominari, eam nempe, quæ ad septentrionem vergit, caudam vero, minus nobiliorem, quæ scilicet ad austrum tendit.

CAP. IV.

Lunæ epicyclus,

Epicycli lunæ motus.

QVamuis de lunæ epicyclo, nōnulla paulo ante dicta sint; quia tamen res est admodum obscura, & non paruis tenebris inuoluta, aliquid addere tētabo, idq; ex Astrologorū sententia; quibus, tamque huius rei peritissimis credendū esse censeo. Itaq; epicyclus circa suū cētrū, corpus lunare sibi infixū, in superiori parte cōtra successionē, in inferiori secundū deferēdo mouetur super axe suo orthogonaliter super periferiā eccentrici, ita vt superficies plana circūferentiæ epicycli, quā centrū corporis Lunæ, motu epicycli, describit, in superficie plana eccentrici maneat, nusquā ab eo declinans. Recta epicyclus deferens lunā in

plana

Lunae epicyclus. [illegible] eandem superficiem infixam, ab vtroque Polo aeque distantem, in parte superiori contra ordinem signorum, in [illegible] vero secundum eorundem ordinem mouetur, circa proprium centrum, polos, & axem perpendiculariter super superficiem eccentrici iacentem. Porro quia eius axis super epicycli superficiem perpendiculariter cadit & centrum epicycli [illegible] eccentrici sit vel superficie epicycli, [illegible] linea exeun[s] a centro epicycli [illegible] perfectam [illegible] one, eadem [illegible] Vnde non [illegible] ab illa de[illegible] existens in epicycli superficie [illegible] erit superficie. Contingit autem [illegible] epicyclo [illegible] extra centrum terrae, [illegible] differentias, secundum [illegible] versus, atque ita contin[illegible] versus orientem, & [illegible] secundum [illegible] zodiaci. Quamobrem parti superiori, & [illegible] dem modus, siue motus concedi[tur] [illegible] epicyclus taliter, vt super centro [illegible] atque axe irregulariter moueatur, sed hanc irre[gulari]tatem ad illam reduc[it] [v]niformitatem [illegible] a puncto augis epicycli mediae quaecunque [illegible] illae, quolibet die naturali 13 gradus, & 14 minuta fere recedendo regulariter elongetur. Aux autem, siue eleuatio medij epicycli, est punctus circumferentiae epicycli, quem ostendit linea a puncto diametraliter opposito centro eccentrici, in circulo paruo per centrum epicycli ducta. Sed & aux epicycli vera, est punctus eiusdem circumferentiae; quem linea a centro mundi, per centrum epicycli ducta, in[di]cat: hae autem duae auges, vnus [illegible] centrum epicycli in auge deferentis, vel opposito fuerit. Alibi autem vbicunque differunt. Ex istis igitur patet: quod [illegible] idem punctus concauitatis, in qua epicyclus situatur, continue super augem epicycli, media siue vera maneat. Nam talis punctus concauitatis, qui centro epicycli existente in auge deferentis, vel in opposito super auge media epicycli & vera fuerit, semper vbicunque centrum epicycli [illegible] per lineam ductam a centro eccentrici per centrum epicycli determinatur. Talis autem punctus centro epicycli alibi quam in auge vel opposito existente non est super augem mediam epicycli, neque veram: imo tam aux vera, quam media, in eiusdem tunc sunt concauitatis locis. Tres namque lineae, a quibus huiusmodi puncta ostenduntur, in epicycli centro tunc sese secabunt. atque ita erit, vt aux vera, dum semper ab auge media differt, augem totam mediam sit, punctumque concauitatis, sub quo aux vera esse consueuit, quando epicycli centrum in auge, vel in opposito fuerit deferentis. Ex quo fit, vt tum aux epicycli media, tum etiam vera continue varientur: reuolutio praeterea epicycli circa centrum suum, centro epicycli per superiorem eccentrici medietatem discurrente, velocior erit, per inferiorem vero tardior. Itaque linea medij motus lunae est, quae a centro mundi vsque ad zodiacum per centrum epicycli protrahitur. Medius motus lunae est arcus zodiaci ab arietis initio vsque ad dictum locum. Sane cum Luna, & in mundi centro, & in zodiaco, motum habeat inaequalem, si eiusdem verus motus et regularis inueniri debeat [illegible] prius certe opus est, aliquem in terrae centro motum regularem inueniri, vnde verus illius motus cognosci possit. illum autem motum, cuius medio, verus motus inuenitur, medium appellatur: linea vero, quae huiusmodi motu mouetur, linea medij motus, seu motus lunae regularis dicta est. ducitur enim a centro mundi per centrum epicycli ad zodiacum vsque, atque in motu regularis existit: epicyclus enim supra centrum totius est vniformis; linea autem veri motus lunae est illa, quae a centro mundi per centrum corporis lunae ad zodiacum extenditur. Verus motus lunae est arcus zodiaci a principio arietis vsque ad dictam lineam secundum ordinem signorum computatus. Verus autem locus, est terminus huius arcus, dictaeque iam lineae finis. Aequatio centri est arcus epicycli, augem ipsius veram, & mediam intercidens: quod si centrum epicycli in auge eccentrici, vel opposito fuerit, nulla erit: Maxima autem cum ipsum fuerit modicum infra longitudines medias deferentis. Remotio vero lunae a linea medij motus, siue ab auge vera epicycli, argumentum lunae verum dicitur, verum quia ab huiusmodi auge non mouetur aequaliter, ideo elongatio ab auge media, medium dicitur argumentum, quia scilicet est regularis, & per eam verum inuenitur argumentum. Quamobrem argumentum lunae medium est arcus epicycli ab auge epicycli media secundum motum centri corporis lunaris, vsque ad idem centrum lunare computatus. Argumentum autem verum ab auge vera, vsque centrum corporis lunae protenditur. Differentia igitur inter haec argumenta, quando differunt, est centri aequatio cum vero centrum epicycli lunae minus sex signis manserit argumentum verum medio: ideo aequatio centri argumento medio adijcitur. Sed cum plus sex signis fuerit, fit e conuerso, quare tunc subtrahitur [illegible] habent [illegible] verum argumentum. Aequatio argumenti [illegible] est ar[cus] [illegible] lineae medij motus & veri intercedens [illegible] [illegible] dum centrum corporis lunaris in auge [illegible] epicycli, vel opposito fuerit, vbicunque tunc sit epicycli [centrum] [illegible] maxima vero dum centrum epicycli in opposito augis eccentrici fuerit: & cum hoc luna in linea a centro mundi ad periferiam epicycli ducta contingenter existente. Dum autem verum argumentum est minus sex signis [illegible] ea medij motus, locum veri praecedit in signorum successione, ideo tunc aequatio argumenti a medio motu subtrahitur. Sed plus sex signis si fuerit, fit conuerso quare tunc [illegible] vt verus motus eueniat. Diuersificantur autem [illegible] eorundem argumentorum [illegible] epicycli ab auge deferentis ad oppositum [illegible] continue [illegible] que maiora [illegible] secundum accessum centri epicycli ad centrum mundi. Vnde fit, vt aequationes singul[orum] argumentorum, quae contingunt, centro epicycli in [illegible] auge eccentrici existente, tum minimae [illegible] aequatio [illegible] argumentorum [illegible] dum centrum epicycli in auge eccentrici fuerit, relatiuis [illegible] relatiuis compar[illegible] [illegible] harum super illas diuersitates [illegible] circuli [illegible] concatur. Linea vero a centro mundi ad augem deferentis protracta, longior est linea ab [illegible] centro ad oppositum augis extensa. [Ex]cessus autem [illegible] in lx. partes aequales, minuta pro[portionalia] [illegible] & [illegible] plus est ad eccentricitatem [illegible] quae dirigitur ad augem eccen[trici] [illegible] extra periferiam eccentrici [illegible] quae ad oppositum augis [illegible] igitur [illegible] autem intra. Sed quae ad alia loca eccentrici [illegible] aliquot de illis habent extra, tantoque plures, quanto [illegible] centrum epicycli fuerit augis opposito: & tanto pauciores, quanto vicinius augi. Aequationes autem argumentorum, quae scriptae sunt in tabulis, sunt quae contingunt, dum centrum epicycli in auge deferentis fuerit. Sed illae [illegible] est minores sunt eis, quae centro epicycli alibi constituto fiunt. Cum igitur centrum epicycli alibi constituitur, quod fit, dum centrum lunae est aliquid, per centrum accipiuntur in tabula minuta proportionalia, & per argumentum verum diuersitas diametri, quae tota additur ad aequationem argumenti [illegible] in tabula receptam, si minuta proportionalia [illegible] fuerint: sed si minus, non tota additur, sed aliqua eius portio, talis quidem, qualia sunt minuta proportionalia respectu lx. & tunc prouenit aequatio argumenti vera ad talem epicycli situm. Haec quidem illi, quae ab antiquis astrologis mutuantes, nobis tradiderunt. Sed tempus est, vt de aliis lunae affectionibus, & in primis de illius eclipsi loquamur.

Sextilis [illegible] / *Forma eccentrici [illegible]* / *Irregularitas [illegible]* / *A[ux] [illegible]* / *Punctus oppositus augis.* / *Aux vera.* / *Aux media.* / *Medius motus lunae* / *Linea veri motus lunae.* / *Centri aequatio.* / *Argumentum lunae verum.* / *Lunae [illegible]* / *Aequatio argumenti.* / *D[iuersitas] [illegible]* / *Excessus.* / *Excessus* / *A[equationes] [illegible] argumentorum.*

CAP. V.

Lunae eclipsis.

DEfectus Solis & Lunae, rem in tota contemplatione naturae maxime miram, & ostendo [illegible] eorum magnitudinum vmbrae in [illegible] nius lib. [illegible] Quippe manifestum est, [illegible] parentula lunae occulta. Luna vmbra terrae ob [illegible] *eclipsis luminis alicuius astri priuatio*, quae diuersimode se habet in multis nam & stellae fixae ob maioris nonnunquam luminis praesentiam solaris scilicet, eclipsim luminis patiuntur. Interdum vero ob diametralem corporis lunaris, siue alicuius alterius planetae interpositionem, inter astrum illud, & nostrum obtutum existentem. In Luna vero contingit ob diametralem inter Solem & Lunam obiectum. Tunc enim vmbra terrae pyramidalis, lunae sphaeram pertransiens, ab ea solis eripit iubar. Id autem accidit Lunae in opposito Solis commoranti neque idem semper, quia scilicet Luna interdum ad austrum, nonnunquam autem in aquilonem decurrit, Sole ab ecliptica nunquam recedente. Deferens praeterea Lunae duabus in partibus oppositis, Solis intersecat deferentem. Quare nisi in his intersectionibus, [illegible] terra interponi non potest. Ptolomaeus in 6. Almagesti [illegible] sentit: ait enim, [illegible] terrae [illegible] lumin[illegible] [illegible] quum Sol terra maior sit, vt idem sentit [illegible] & Alphatabi[illegible] 22. Differentia, eius medietatem saltem a sole illustra[ri] [illegible] cesse est. ex parte vero opposita S[olis] [illegible] in rect[illegible] porrigere acutam, quam conoydalem [illegible] pyramidalem aliqui appellant, eamque vltra sphaeram [lu]nae protendi [illegible] demonstrauit Almag ex proportione [illegible] axis vmbrae, ad orbis lunae diametrum. [illegible] habetur ex decimaquarta primae partis prospectiuae [illegible] vmbra [illegible] locatur directe ex opposito corporis luminosi. S[ol] [illegible] quam eclipticam deserit, vt dicitur [illegible] terra autem est in medio mundi, vt communis est omnium propemodum sententia, inde fit, vt axis vmbrae terrae sit in

Luna [illegible] / *[illegible]* / *Causa eclipsis lunae.* / *Ptol[omaeus] [illegible]*

Lunæ eclipsis. Nardir solis. ecli[illegible] puncto opposito loco Solis, qui Nardir Solis nuncupatur. [illegible] autem [illegible] punctus directe oppositus in firme[illegible] cum in plenilunio Lunæ fuerit [illegible] capite draconis, aut [illegible] cauda sub Sole Nardir [illegible] terre sese interponēte inter Sole, & Lunam, continet umbræ terræ in corpus in[illegible] Lunę atq; ita si [illegible] defectus patitur. Porro, si Luna fuerit [illegible] capite [illegible] vel in [illegible] draconis directe, eclipsis fit vniuersalis [illegible] particularis vero [illegible] si citra hu[illegible]usmodi, aut vltra [illegible] extiterit. [illegible] namque Lunæ duplex est necessaria conditio [illegible] altera quid [illegible] vt sit oppositio Solis & Lunæ, altera vero vt sit in [illegible] sectionum, aut prop[illegible], Sol vero in reliqua consequenter siquidem capitis caudæq; intersectiones diametraliter opponuntur ex quo patet [illegible] non in omni Solis Luna p oppositione Lunæ contingit eclipsis. Cæterum interdum vna Lunæ eclipsis est magis diuturna, quàm altera, in *Eclipsis tenuior alia.*

Quare diutius durat altera. causa cuté, quia tunc Luna in opposito augis sui eccentrici moratur, & similiter Sol [illegible] vnde fit, vt quo Sol & Luna terræ propinquiores sint, eo terræ vmbræ latior infra Lunam inueniatur [illegible] è contra vero si fuerint in auge eccentrici. Sed *dicet aliquis*, Luna nunq; a suo lumine deficit. authore Ptolomæo in 2. quadripartiti. ibi n[illegible] ab eo docetur, ex Lunæ coloribus, tempore eclipsis [illegible] futuros pe[illegible] rerum euentus: sed color Lunæ [illegible] lumine [illegible] Igitur Luna, etiam in sua eclipsi, suum lumen non amittit, & per consequens eclipsim veram minime patitur. *Obiectiones.*

1. Amplius, si Lunæ eclipsis contingit ob terræ obiectum, pari ratione ob Veneris etiam obiectum, quæ terra minorem esse dicunt Astrologi. Sed id tamen

2. quaquam probat [illegible] euentu, ergo [illegible] Adde, q; quælibet Lunæ eclipsi æqualis [illegible] retur, cum [illegible] contrarium frequenter experimento cognoscimus [illegible] Consequens [illegible] valet nam Sole, atq; Luna æqualiter oppositis [illegible] existentibus, terra quoq; vmbra pariter se h[illegible] Ad hæc [illegible] q; Sol tunc terra maior inueniretur [illegible] contrarium docet Ptolomæus in [illegible] dictione Almag. [illegible] quare [illegible] vmbra terræ quotidie, vt dicit [illegible] perspectiuum, diminutionem recipere[illegible] Insuper, Luna est maior qualibet fixarum [illegible] sed vnaquæq; stellarum est maior terra authore Alphacab[illegible] igitur Luna est maior

3. terra et q; ita ab ea condi non potest. Præterea, si ita res se haberet, vmbra terræ pers facilitate Mercurii alterius lumine priuare posset. Consequens est falsum quandoquidem id nunquam repererit diligentia astrologorum. Consequens patet nā multi dicunt, vmbram terræ ad Mercurium vsq; protendi. Adde, quod Sole existente supra orizonte, a luna eclipsi lumen non posset, in oppositione enim [illegible] Sole existente supra orizontem, lunę sub orizonte sit, necesse est, sicque à nobis illius eclipsis videri non posset. Sed hęc contigisse ciunt

Ad primū nonnulli ergo quod prius. Dico ad primum. Lunam ex se non habere illius luminis virtutem, quæ hæc inferiora efficere consueuit sed a Sole [illegible] quod [illegible] illud intensum recipit, reflectitq; terrenis vel[illegible] non secus ac lumen à mundissimo speculo receptum, sese diffundens, alia circumquaque loca sua vel luminis claritate. Itaque hoc lumine non autem

2. suo naturali in eclipsi Luna priuatur [illegible] ad 2. ex supradictis patet solutio Venus enim sit lucidissima, sit corporis obiectu lumen à luna eripere nequit. Ad [illegible] mur similis est ratio respōdendi, quam paulo ante diximus [illegible] nempe, quod sol & lunę non semper sint in æquali oppositionis diametro inde fit, vt eclipsis illius semper [illegible] non possit. Ad aliud dico, Solem, terræ esse maiorem [illegible] centies sexagesies sexies, & amplius, teste Ptolomæo tertia dictione Almagesti. *Sol maior terra.*

Lunam præterea esse terra minorem, omnes pro[illegible] modum

3. affirmant ergo [illegible] prius. At 3. Nego consequentiam & ad probationem dico, quod quam[illegible] id verum sit, cum tamen Mercurius nunquam Soli op[illegible] atur, inde efficitur, vt eclipsim aliquem pati non posit. Ad confirmationem dico, Solem illo tempore sic apparuisse, idq; ob vaporum interpositionem, secundum autem [illegible] veritatem, sub orizonte extitisse. Patet ergo quid ad hæc respondendum sit argumenta. Cæte-

Lunæ augmentum. rum de Lunæ cu[illegible] mento, licet superius nonnulle dicta sint, illud tamen nobis [illegible] ciendum est, nēpe [illegible] Lunæ partem suæ coniunctioni tempore, quæ nobis minime obiecta est, à Sole illuminari, à nobis autem nequaquam percipi. Deinde a Sole paulatim recedēte, pars nobis obiecta, sensim illuminari [illegible] cipit, nobisq; apparere [illegible] vnde & bicornis

Monoydes. nobis videtur [illegible] græce monoydes .i. bicornis à nouilunio vtique [illegible] sque ad secundæ quartæ principium, tunc enim admodu[illegible] semicirculi conspicitur, quia scilicet medietas partis nob[illegible] obiectæ, illu[illegible]nata videtur. [illegible] principio vero secundæ quartæ, ad oppositionem [illegible] gibbosa nobis apparet nempe ad portionis maioris circuli modum in oppositione autem perfecta, atque vt verus circulus cernitur: siquidem pars nobis obiecta, plene, ac perfecte a solari lu-

Plinius. mine illustrata, nobis sese offert videndam. Narrat Plinius omnibus conis lunæ sol sq; fieri defectus statis diebus, horisque sub terra. Nec tamen cum hanc superne, vbiq; cerni a liquendu propter nubila. sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi, intra ducentos cennos Hipparchi sagacitate compertum est: & Lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, Solis vero septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari. Sed ab alijs, atq; elijs hoc cerni. Quanquam sunt in hoc spectaculo maxime mira, cū conueniat vmbra terræ lunā hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus & quanam ratione, cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam ac[illegible]derit, [illegible] in occasu luna deficeret, vtroq; super terram conspicuo sydere. Et nostro æuo accidit, imperatoribus Vespasianis, patre 3. filio iterum consulibus, hæc Plinius Scribit & Ptolomæus de his multa, lib. 6. c. 9. sui Almag. Sed hæc, quę dicta sunt huic negotio sufficere arbitror quapropter ad aliorum notitiam planetarum habendam, solerter, studioseq; mihi properandum esse censeo. *Mercurii sy[illegible] Lib. 2. c. 13. Hipparchus.* *Vespasiani tempore eclipsis.*

QVAESTIONIS SECVNDAE
CAP. I.
De Mercurio.

IN principio huius libri Pymandri dixi, quinq; extitisse Mercurios. Primum quidem, cœlo patre, & die matre natum. Secundum, Valentis & Ph[illegible]ronidis filium, eum, qui sub terris idem T[illegible]phonius eu[illegible]. Tertium, Ioue tertio natum & Maia. Quartum Nilo patre, quē Ægyptij nefas habebant nominare. Quintum, quē colunt Pheneatæ, qui Argum dicitur interemisse, ob eamq; causam Ægypto præfuisse, atq; Ægyptijs leges & literas tradidisse. Hunc Ægyptij Theut appellant. Eius Theut meminit in Phædo Plato, & Eusebius in lib. præparationis Euangelicæ, quicum ab Ægyptijs tradit vocari Thoyth, ab Alexandrinis Thot, Græci ἑρμῆν vocauerunt qui & literas primus docuit, & de Theologia sublimius [illegible] scripserit. Diodorus etiam lib. 1. redegisse hunc Mercurium narrat vocem in ordinem, ac plerisque rebus indidisse nomine, sacraq; & ceremonias tradidisse quibus de causis, inuentorem, & Deum sermonis Ægyptij illum putauerunt Interpretē quoque & nuntium dixere hominum atq; deorum; tum quod sacra velut à dijs ad homines detulerit; tū etiam quod sermo ab hominibus ad homines, & ad Deos transportat, sine quo nullum potest constare commercium. Vnde Aristides ait, nullum commercium, concordiam in genere humano nullam fuisse, priusquam sermonem Mercurius in eos sparsisset. Inuentorem autem literarum illum vocauerūt, quod literis longe pulsos alloqui consueuimus. proinde & liro citeroq; Mercurius commeare dicitur, ac mandere dij genitissime exequi. Ipsum autem esse sermonem Porphyrius in physiologia affirmat, vbi ocationis vim Mercurium appellat, qui tensus, rectusq; fingitur propter orationis vigorem vnde Aug. *Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius.* Quamobrem alas ei in capite, & pedibus ponunt, volentes significare volucrem ferri per aerea sermonem, ideo nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enuntiātur. Festus Pompeius ait Mercurium & Cyllenium nuncupatum esse, quod sc. sermo sine manibus omnia conficiat. Græce Hermes ab ermineuste .i. interpretari vnde & nuntius deorum dictus est, quod certe diligentissime, & optime peragat, quæ sunt mandata, quod est munus sermonis, perferre ab animis ad animos sensa, quæ aliter patefieri, & edoceri nequeunt cunctis animi pro dijs paterantur, ideo interpres diuum, & nuntius est appellatus. Plato in Cratylo: *quis Irin, inquit, hoc est loqui commentus est, merito vocatur Iremes. Nunc vero nos eleganti[illegible] tale nomen præferre, Hermam vocamus.* Ipse etiam Iris à d[illegible]cendo videtur nominata, quoniam nuntia quoq; est. Porro, omnis qui alicui negotio conficiendo se interponit, Interpres dicitur, Aene. 4. *Tumque harum interpres curarum, & conscia Iuno.* Diodorus perhibet existimatum Mercur[illegible] in mensuram, pondus, & mercaturæ quæstum inuenisse, ideoq; mercibus præesse, quæ sine sermone confici non possunt. Alatus aurē fingitur, non modo in pedibus, quæ vocantur talaria, sed etiā in temporibus, vtrinq; enim ei prominent pinnulæ pares, vt Apuleius describit in Apologia. Fingitur etiam Deus ille galero tectus, extantibus galerum pinnis, quod in Amphitryone significauit Plautus verbis ipsius Mercurij *Ego has habeo vsq; in petaso pinnulas, quæ profecto nuntii, siue interpretis diligentiæ præ se ferunt officium.* Proinde Deus facundiæ dictus est, quod hominibus eloquentiā præstare putetur Nam (vt inquit Plato in Cratylo) *veteres Græci non alios pro dijs habuerunt, quam nunc barbarorum turba Solem, Lunam, aliosq; planetas nominabat.*

Quot fuerint Mercurii. *Theut.* *Thoyth.* *Thot.* *Hermes.* *Sermonis inuentor.* *Inuentor literarum.* *Sermo ipse.* *lib. [illegible] c. 14.* *Alas Mercurij.* *Cyllenius.* *Quare dictus est Deus interpres.* *Iremes Iris.* *Alatus.* *Galero tectus.* *Deus facundiæ.*

Mercurii sydus.

habat. Etenim prisci mortales, præcipue Phœnices, & Ægyptii, benemeritos de se homines, qui aliquid in communem vitæ contulissent vsum, ita colebant, vt illis templa statuasque erigerent, nominibus naturalium deorum impositis.

Quare Sydera Dii appellantur.

hunc enim Saturnum, alium Iouem, alium Mercurium nuncupabant. Et haud dubie, vel quod essent Astrologiæ periti, ideoque ea nomina syderum sortita sunt: vel posteri sydera nominibus eorum vocauerunt, qui eas artes attulerunt ad vitam, quasi ti effectricia existimerent ea sydera esse. Nam &

Mercur. stella.

Mercurius stella, homines, vt putat, reddit facundos: *Benus, benignusq; est (inquit Seruius) cum Ioue, & Sole; atrox & maleficum cum Saturno & Marte.* Est autem Mercurius stellæ vnus de septem planetis, cuius corpus cunctorum sydarum minimũ, fere semper subest radiis solaribus à quibus non recedit lõ-

Vicinior Soli cæteris syderibus.

gius, quam ducentos tri gioie gradus. Vnde solatus & perustus fingitur, quod soli vicinior sit, quam reliquæ stellæ. Plinius *lib. 2. c. 8.* dicit, Mercurii sydus, à quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur nouem dieb. ocyori ambitu, modo ante Solis ortũ, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior. Sic etiam Venus à Sole nunquam abistit partibus sex atq; quadraginta longius. Iden & peculiarium horum syderum ratio, neq; communis cũ aliis. Plato in Epinomide, siue in philosopho:

Plato.

Lucifer (inquit) & Mercurius æquali ferme velocitate cum sole feruntur, itaq; neq; tardiores sunt, neq; velociores. Ait præterea primum harum rerum spectatorem barbarum fuisse: *Antiqua enim illa (ait) regio aluit, quæ propter æstiui temporis serenitatem, primi hæc*

Ægyptus Astrologia mater.

inspexerant. Talis Ægyptus & Syria fuit, vbi stellæ semper omnes (vt ita dixerim) clare cernuntur, quia cœli aspectum nubes, & pluuiæ non impediunt. Inde huc & alio quoq; infinito tempore probata ista manserunt. Quapropter magna cum fiducia hæc legibus sanciantur: necesse est enim ea dicare, quæ sufficienter cognoscimus: nam & vera sapientia quodammodo illi apparet, qui vel modicum quid recte diuinæq; intelligentiæ nactus sit. Nos vero, quoniam magis q̃ barbari, ab æstiua serenitate distamus, horum syderum ordinem tardius intelleximus. Plotinus *lib. 3. cap. 5.* dicit Mercu-

Plotin. Aristot. 12. met. t. 46.

rium mediam obtinere naturam, ad omnes indifferentem facileq; cunctis persimilem fieri. Aristoteles dicit Veneris & Mercurii polos alios: obseruauerunt namq; antiqui, Saturnum, Iouem, & Martem, & quoad polos, & quoad etiam ad axes similes tres sphæras cõcentricas habere; duos vero planetas inferiores, alio modo se habere nam etsi sphæræ Veneris & Mercurii sint concentricæ, poli tamen cum triom superiorum polis similes nequaquam sunt; magis enim isti

Ptolomæus Tempore Adriani Imperatoris

declinant quam supremi. Ptolomæus *lib. 7. Almagesti cap. 7. & seq.* multa de stella Mercurii loquitur: *Obseruauimus (inquit) nos ipsi per astrolabium sextodecimo Adriani anno, phamenoth* (secundum Ægyptios) 16. *sequente decimasetptima vespere, Mercurii stellam maxime à medio solis motu distantem, quæ perspecta ad fulgentem sucularum cernebatur primum gradum piscium per longitudinem. Obtinebat autem tunc Sol medio sui motu 94; grad. Aquarii, quare vespertina maxima à medio motu distantia 21 15. graduum erat:* & sic deinceps plurimas obseruationes, quas expendit in Mercurii motu inueniendo, doctissima diligentissimeq; describit. Cæterum (vt communis est astrologorum sententia) Mercurii cœlum quinq; orbes habet duos quidem inæ-

Quinq; orbes Mercurii.

qualis spissitudinis, quorum superficies conuexa supremi, & concaua infimi, mundo concentricæ sunt: superficies vero concaua supremi, & conuexa infimi, mundo sunt eccẽtricæ, sibi ipsis tñ concentricæ. Porro harũ centrũ, q; parui quoq; circuli centrũ appellatur, à centro æquantis nihilo plus, q̃ à

Orbis deferens. Æquans Orbes deferentes.

cẽtro mũdi distat. Vocantur aũt hi duo orbes, æquantis ie. & deferentis. Mouenturq; ad motũ octauæ sphæræ super polis zodiaci. Inter hos autem extremos, sunt & alii duo orbes, similem quoq; habentes inæqualem spissitudinem, quorum superficies conuexæ superioris, & concaua inferioris, idem centrum cum centro prædictorum orbium proprio, hoc est, parui circuli centrum habent. At superficies concaue superioris, & conuexa inferioris, idem cum orbe quinto inter

Augem. Deferens Mercurii.

ipsos incluso, qui deferens Mercurii dicitur. Hi autem duo orbes, augem eccentrici deferentes vocantur, & mouentur super centro parui circuli contra successionem signorum super axa, quandoq; ab axe zodiaci æque distante, & centrũ parui circuli transeunte, eadem plane velocitate, qua linea medii motus solis voluitur. Horum autem orbium motu fit, vt centrum eccentrici, siue deferentis epicyclum, quando paruuli circuli circumferentiam describat: & hæc quidẽ per centrum pergit, atq; extremorum orbium proprium centrũ includit, quo certe, vt suo vtitur. Orbis autem epicyclũ de-

Deferens epicyclum. Motus epicycli.

ferens, mouetur super centrum æquantis in longitudinem, eadem velocitate cum linea medii motus solis secundũ successionem signorum. In latitudinem vero quemadmodum

Mercurii sydus.

Veneris deferens, hoc tamen excepto, quod alia medietas, in qua epicyclus semper est, ab ecliptica versus austrum declinat, cuius oppositum in Venere reperitur. Huius autẽ orbis epicyclum deferentis motus fit super axe imaginario, cuius extremitates, propter motum alium, quem habet in latitudinem, similiter accedunt ad polos zodiaci, & ab eis recedunt. Axis tamen iste secundum se totum, mobilis est, secũdum autem motum centri deferentis in circulo paruo. Patet itaq; quod sicut in luna, centrum epicycli bis in mense lunari, deferentes augem eccentrici pertransit, ita & in Mercurio centrum epicycli bis in anno deferentes augem, epicyclum deferentis peraget semel, tamen sit in auge deferentis. Aux enim deferentis Mercurii non mouetur circulariter, circu-

Aux deferentis.

lares reuolutiones complendo, sicut in luna contingit; sed propter motum deferentis centri in paruo circulo, nunc secundum successionem signorum, nunc cõtra procedit. Habet aũt limites certos, quos egredi ab auge æquantis recedẽdo non valet, sed continue sub arcu zodiaci a duabus lineis circulum paruulum contingentibus à centro mundi ad zodiacum ductis comprehenso, ascendendo, & descendendo voluitur, atq; reuoluitur. Quotiescumq; enim centrum epicycli fuerit in auge deferentis; ipsum ẽt motuum similitudine erit in auge æquantis, & centrum deferentis in auge sui parui circuli. Quare tunc centrũ epicycli in maxime remo-

Distantia culi.

tione à centro mundi fiet & centrũ deferentis in duplo plus distabit à centro æquantis, q̃ centrum æquantis à centro mũdi. Deinde vero cum centrũ deferentis per motum orbium duorum secundorum mouebitur ab auge sui circuli versus occidentẽ; centrum epicycli per motum deferentis mouebitur ab auge æquantis tantundẽ versus orientẽ, vnde centrũ deferentis ad centrum mũdi incipit accedere. & aux deferentis ab auge æquantis versus occidentẽ recedit cõtinue, donec centrum deferentis fuerit in linea occidentali, circulum contingente. Id autem fiet, cum ab auge parui circuli,

Distantia augis.

quatuor signis destiterit. & tunc similiter centrum epicycli ab auge æquantis, versus orientẽ distabit quatuor signis. Aux autẽ deferentis erit in maxima sua sub æquantis auge remotione versus occidentem: atq; in hoc situ centrum epicycli fiet, in maxima sua, quam solebat habere ad centrum mundi, accessione. non tamen tunc erit in opposito augis deferẽtis, nec in linea ad paruum circulum contingenter per centrũ mundi producta. Post enim descendente centro deferẽtis versus centrum æquantis, aux deferentis incipit recedere versus augem æquantis: Centrum autem epicycli proportionaliter descendet in altera medietate, versus oppositum augis æquantis. Vnde magis remouebitur à centro mundi, nec perueniet ad oppositum augis deferentis, nisi cũ ipsum fuerit in opposito augis æquantis. Id autẽ fiet cum centrum

Æquantis & deferentis centra.

deferentis perueniet in centrum æquantis: & tunc aux deferentis erit etiam cum auge æquantis: & tam deferens, quã æquans, ex quo æquales in quantitate constituuntur, erunt circulus vnus: & plus tunc distabit à centro mundi epicycli, centrum, q̃ distabat, cum erat in situ ab auge æquantis per signa quatuor. Hic autẽ cum centrum deferentis recedet à cẽ-

Centrum deferentis recedens à centro æquantis.

tro æquantis in suo circulo ascendendo; centrum epicycli recedet ab opposito augis æquantis, & deferentis, & cõtinue magis centro mundi propinquabit. Sed aux deferentis re mouebitur ab auge æquantis versus orientẽ continue, donec perueniet centrum deferentis ad lineam contingentẽ circulum paruum à parte orientis, qui punctus contactus ẽt ab auge parui circuli versus orientem, quatuor signis distat. Tunc enim aux deferentis fiet in maxima remotione ab auge æquantis versus orientẽ. & cẽtrum epicycli iterum erit in maxime eius ad terram accessione, quam habere solet, non tamen in opposito augis deferentis. Ab hoc autem loco ascendente centro deferentis versus augẽ parui circuli; aux deferentis continua reuertetur ad augẽ æquantis: & centrum epicycli magis elongabitur à centro mundi versus augem æquantis ascendendo vsq; dum centrum ad augẽ parui circuli perueniat. Nẽ tunc aux deferentis erit cum auge æquantis, & centrum epicycli similiter tam in auge deferentis quam æquantis. Vnde iterum erit in maxima remotione à centro

Maxima remotio à centro.

mundi sicut primo. rursus deinde similis, vt iã dicta est, mutatio redibit. Ex quo patet centrum epicycli Mercurii, propter motus supradictos, circumferentiam deferentis circularem non describere (sicut in aliis planetis contingit) sed planem oualem potius. Siquidem Mercurii epicyclum in auge maxima à terra remouetur: ideo figuram oualem describit; cuius extrema à medio magis elongantur. Itaq; Mercu-

Mercurii epicyclum longe est à terra.

rius non longius signo vno à sole recedit, semper easdem cursus efficiens, atq; peragans, modo nocte prima, modo ante Solis ortum incipit apparere. Nonnunquam perpetuo signis 4. est cum Sole, rediens autem cum Sole non amplius

Veneris sydus. non respicit: Ex quo patet in hoc ab illis differre. Sane quoniam Solis & Veneris semper est media cõiunctio, epicyclus ipsius tanto in tempora reuolutionem non complet, quantum se. est à media eorum coniunctione ad sequentem proximam atq; ita in 19. fere mensibus solaribus illam perficit, & absoluit. *Motus inclinatiuus.* Mouetur autem in latitudine, vno quidem motu inclinationis, sicut & superiori epicycli: quo plane motu, vna epicycli medietas versus austrum, reliqua vero versus aquilonem à deferente declinat, quamobrem motus inclinationis appellatur, quia sc. augis veræ diameter, & epicycli oppositi, à deferentis declinat superficie, eamq; secat. Hæc declinatio maxima est circa nodos, vbi deferens, & æquans sese intersecant, & nulla in auge, vel opposito æquantis. vnde centro epicycli ab auge æquantis vsque ad eius oppositũ recedente, aux epicycli aquilonem declinare incipit, versus vero meridiem augis epicycli oppositũ. Rursus centro epicycli ab opposito augis æquantis recedẽte, aux epicycli, versus meridiem, & oppositum eius versus austrum declinare incipit quoadusq; centrum epicycli venerit ad augẽ æquantis. *Motus reflexiuus.* Alio autem motu, (quæ reflectio dicitur) super axe per epicycli augem, & oppositum transeunte, reflectitur; ita vt pars epicycli dextra, versus austrum, sinistra autem versus aquilonem à superficie deferentis moueatur. Dexteram autem dico, quæ post augem epicycli est secundum signorum successionem. Hæc autem reflectio, centro epicycli circa dictos intersectionis nodos existente, nulla esse potest. Ipso autem a bea intersectione, quæ caput dicitur, versus augem, recedente, pars sinistra, siue orientalis, in Venere ad aquilonem, in Mercurio ad austrum reflectitur: Recedente autem à centro epicycli à cauda, versus oppositum augis æquantis, res è contrario se habet. Ex quo animaduertimus, quadruplicem esse epicycli motum. *Primus motus epicycli.* Primum quidem, quo ab occidente, orientem versus in longitudinem mouetur, in superiori sui parte planetæ corpus deferens, ab occidente ad orientem secundum signorum successionem directe procedens, nempe ex ariete in taurum, & ex tauro in gemini, & sic deinceps per singula zodiaci signa, In inferiore autem parte retrograde, ipsum planetam deferens ab oriente contra successionem signorum, occidentem versus: Secundum vero, quoad deuiationem deferentis, nunc in latitudinem ab ecliptica declinat, nunc autem ad illam propius accedit: *Secundus. Tertius. Quartus.* Tertiũ autem, quo per se à superficie plena deferentis, planetã versus eclipticam, aut in eandem inclinat: Quartum vero, quo pars orientalis, nunc ad austrum, nunc ad aquilonem reflectitur. Porro axis primi motus, suos quidem polos versus austrum ad aquilonem protendit, & ab axe eclipticæ æqua, quando nulla est ipsius declinatio: quando vero ab illa declinat, tunc quidem hic axis, in vna quidem parte ab axe eclipticæ eleuatur, & in altera, ad illam descendit. Cæterum quadripartitus epicycli motus in Venere atq; Mercurio inuenitur tantum: nam in Saturno, Ioue, & Marte, duas tantũmodo habet latitudines. vnam scilicet, quæ per eccentricum ab ecliptica distat: alteram, qua superficies plana epicycli à superficie plana deferentis quandoq; declinat. In Luna autẽ duntaxat latitudo prima, quæ est per deferentem, inuenitur; superficies enim plana epicycli ipsius à deferente nunquam recedit.

QVÆSTIONIS QVARTÆ
CAP. I.
De Sole.

Mercur. DE Sole in Asclepio ita loquitur: *Mundus, inquit, est dispensator vitæ omnibus, quæ in se sunt, & est locus omniũ, quæ sub Sole gubernantur, vniuersa ac cuncta per Solis effectũ* Itaq; Mercurius Soli tribuit viuificandi officium: & rauatæ ipse est pater omnium, quæ hic generantur. Quãobrem dictum est a commentatore, vnde inquit. Aristoteles *1. phys.* est, quod homo generatur ex Sole & homine. & factus est *rj met. 12.* ille calor ex terra & aqua ex calore Solis admixto, cum calore aliarum stellarum. Et ideo Sol & aliæ stellæ sunt principium vitæ cuiuslibet viui in natura. Calor igitur Solis & stellarum diffusus in aqua & terra, generat animalia ex putrefactione nata. Plato in Timæo dicit Solis beneficio, cœlum terramq; illustrari: Vt, inquit, esset quædam velocitatis illorũ tarditatisq; mensura certissima, omniũq; octo motuũ prodiret in lucẽ ab orea, accendit lucem clarissimam, quam modo *Vsus numerandi à Sole.* Solem vocamus, cuius splendore cœlum omne illustraretur, & animantes omnes, quæcunque natura numeri capaces sunt, ipsius participes efficerentur, vsum numerandi discentes ab illo, eiusdem similisque naturæ circuitu. *Etymologia Solis.* Hinc quoque noctis dieique varietas orta est. Propter hæc etiam vnius sapientissimique circuitus reuolutio, mensis prouentus, quando Luna lustrato circulo suo, Solem consecuta est, Anni, vbi Sol suum peragrauit orbem. In Cratylo dicit, Solem Dorica lingua vocari ἅλιον, ab (halizin) ἁλίζειν .i. ex eo q; congreget in vnum homines, cum exoritur. Item ex eo quod circa terram ἀεὶ τρέχει .i. semper reuoluitur. Præterea quia variat circuitu suo quæ terra nascuntur. Cicero sentit ideo ita appellari, quod scilicet solus sit, & non plures, quodque tantam claritatem solus obtineat; vt solus quum est exortus, obscuratis omnibus alijs, appareat. Phœbi fax antea dicebatur, & mundi oculus. *De Sole.* Quam ob causam facile putarunt antiqui eum & videre, & nosse omnia, qua iam essent, & quæque essent future. Inde factum est, vt passim consuleretur, responsaque redderet, cum multis alijs in locis, tum præcipue in Delphis Phocicis Diodoro authore in vita Philippi, cuius originem talem fuisse refert: Eo in loco, quo templi aditus Delphis fuit, specus erat recessu magno, & obscuro: ad quem Capra cum pascens accessisset, afflata est subterraneo illo spiritu, exultareq; more insueto cœpit. Quod admiratus pastor, quum & ipse ad hostiũ specus venisset, correptus est furore, cœpitq; future quædam prædicere: hoc & alij tentarunt, affectique sunt eodem modo Res huc est progressa; vt qui futura vellet cognoscere, adduceretur qui capite in antrum immisso, vaticinaretur. Quod cum nec sine periculo fieret, nec etiam sine exitio multorum, Delphi et templum ibi erexerunt Deo vati Apollini: statueruntq; virginẽ, quæ in machina cõsistens, tuto posset afflari diuino illo Spiritu, responsaque consulentibus reddere. quam machinam de tribus fulcris tripodẽ nominarunt: quasi trium pedum, eadem forma, qua postea ænei tripodes. Itaque Apollinis tripodem vas aureum fuisse dicunt, trium pedum à Vulcano fabrefactum, ac pro munere Pelopi datum dum vxorẽ ducaret. Sacerdos Pythia dicebatur, quæ initio virgo fuit Dianæ similis. Postea violata Pythia quadam ab Echacrata, Delphici mulierem non minorem natu annis quinquaginta, Pythiam statuerunt, reiectis in perpetuum virginibus, modo illa virginali vteretur cultu, ne in totum mos vetus interiret. Aug. de ciuit. Dei lib. 7. ca. 16 *Apollinem, inquit, quamuis diuinatorem, & medicum velint esse, tamen vt in aliqua parte statuerunt, ipsum etiam Solem esse dixerunt.* Porphyrius ait, eundem esse Solem apud superos, Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos. Vnde etiam tria insignia circa eius simulachra posita videbantur; Lyra, quæ nobis cœlestis harmoniæ imaginem monstrat, Grynæum, quod terrenum numẽ ostendit: est enim nemus Apollini consecratum, dictum à Grynio vicino oppidulo; Sagittæ, quibus inferos castigat: quam ob causam, quidam eum Noxium appellarunt ab Apollin, id est, nocere. Plato in Cratylo, Thessalos, ait, non Apullona dixisse: sed ἅπλουν propter diuinationem, id est, propter verum & simplicitatem, quæ idem sunt. Eusebius de Euangelica præparatione, Apollo vocatur, quod apallactin, ἀπαλλάττων, id est, ægrotationibus homines saluat, atq; liberat. Nicander in Æsulicis scribit, Apollinem diuinandi peritiam edoctum à Glauco, qui postea factus Deus marinus, & Malicerta nominatus est. Macrobius scribit 1. *Satur.* virgines Vestales, sic solitas esse Apollinem compellare: Apollo medice, Apollo pean, eundem esse Æsculapiũ, probat: hoc est, vim salubrem de substantia Solis, animis & corporibus animantium subuenientem. Huius autem variæ fuerunt potestates. Fuit enim author carminis, præses vaticinij, sagittandi peritiæ non ignarus, artis medicæ inuentor, & cultor insignis. Idem dicitur & Liber, quod libere vagatur per aerẽ. Idem & Phœbus, quasi Phobios, à φῶς & βίος, id est, lux vitæ. Iouis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana genitus, quæ & ipsa Phœbe vocata est: diuinationis, & sapientiæ Deus à Poetis existimatus, & Medicinæ reperior. Cicero 3 *de natura Deorum* quatuor ponit Apollines, Dianas tres, ternũ Apollinem, & secundam Dianam filios dicit fuisse Iouis, & Latonæ. Narrat Plin *lib. 4. c. 12.* Gentes antipodum frugũ primitias Delon mittere solitas Apollini, quem præcipue colebant. Virgines ferebant eas hospitijs gentium per annos aliquot venerabiles, donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon vsque *cap. 13* ait. à Bosphoro Thracio Lucullum Capitolinum Apollinem aduexisse. Huius autem rei *Plato 2 de Repebl.* rationem reddit. *Deos (inquit) laboriosam vitam hominum miseratos, haud ab re ut laborum remissionem solennia illis sacraq; instituisse Musas, quinetiam & Apollinem, & Bacchum ad hæc concelebranda, deos adhibuisse, qui morem lasciuiam emendarent, & naturam motionis quidam per musica rationẽ temperarent, honestoq; delectarent.* Et de furore poetico, Tynichus Chalcidensis, qui ante poema nullum memoria dignũ composuerat, hymnum autem in Apollinem, quem omnes cantant, omnium ferme cantilenarum pulcherrimum, Musarũ inspiratione inuenisse se dicit. In hoc maxime Deus ostẽ-

Apollinis oraculi principiũ. *Capra Apollinis.* *Tripos Apoll.* *Pythia.* *August.* *Lyra. Grynæus. Sagitta.* *Quid significat.* *Medicus.* *Apollinis potestates. Phœbus.* *4. Apollines.* *Antipodes colebant Apollinẽ.* *Causa sacrificandi.* *Tynichus.*

Solis nomina.

Poetæ deorum interpretes.

disse videtur nobis dubitandum non esse, quin præclara hæc poemata, diuina deorumque potius quam humana, hominumque sint opera. Poetæ autem nihil aliud sunt, quam Deorum interpretes, dum sunt furore correpti: quod quidem Deus ostendere volens, de industria per ineptissimum hominem, poetam scilicet, pulcherrimam cecinit melodiam. Accepit hæc Plato ex Asclepio sapientissimi Mercurij. *Hominum (inquit) admirationibus, adorationibus laudibus, obsequiis cælum, cælestesque, delectantur.* Nec immerito in hominum coetum, musarum chorus est à summa diuinitate dimissus; sc. ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset, sed potius, ut musicis hominum cantilenis concelebrarent, & laudibus, qui solus omnia, aut pater est omnium, atque ita cœlestibus laudibus, nec in terris harmoniæ suauitas defuisset. Quam ob rem à poetis non indocte fingitur, Apollinem à Ioue esse genitum, musas vero ab Apolline. Iupiter rapit Apollinem. Apollo illuminat musas: Musæ suscitant, & exagitant lenes, & insuperabiles animas vatum. Vates diuino numine afflati, suos interpretes inspirant, & edocent. Interpretes auditores mouent. Calliope Musa vox est ex omnibus resultans sphærarum vocibus. Vrania cœli stelliferi, per dignitatem sic dicta. Polymnia Saturni propter memoriam rerum antiquarum, quam Saturnus exhibet, & siccam frigidamque complexione. Terpsichore Iupiter, salutifer enim choro hominum. Clio Martis, propter gloriæ cupiditatem. Melpomene Solis, quia totius mundi temperatio est. Erato Veneris propter amorem. Euterpe Mercurij, propter honestam in grauibus rebus delectationem. Thalia Lunæ, propter viriditatem eius humore rebus exhibitam. Orpheum quidem afflauit Calliope, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpomene Thamyram, Terpsichora Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe. Itaque Apollo Solis est anima, lyra eius Solis corpus, nerui quatuor: motus eius quatuor, annus, menstruus, diurnus, obliquus: quatuor voces, Neates, Hypates, Diatones, Gemini: quatuor signorum triplicitates, ex quibus quatuor temporum qualitates producuntur. Quæ igitur sub fabularum figmento à Poetis dicta esse videmus, si penitius, subtiliusque intellecta à nobis fuerint, haud dubie, pulchram, veramque sub illorum inuolucris animaduertemus philosophiam latitantem. Sol enim, & medicinæ est repertor, & musices pater, & vaticinij inuentor: denique Deum hominumque pater; quia scilicet sine ipso, hæc vtilia non essent, nec etiam haberi possent. Iure ergo harum omnium rerum, & pater, & cultor extitisse, atque esse dicitur, cuius numine, talia videmus mortalibus munera esse concessa. Quamobrem Orphici dixere, sphæram Solis animam habere, cæteris animabus cœlestibus præstantiorem, quæ per globum Solis, intellectum inprimis exercet, & visum; Intellectum quidem per lucem intelligibilem, in ipso Solis centro existentem: Visum vero per visibilem in vniuerso Solis ambitu tanquam oculo perlucentem. Phœnicea lumen Solis putarunt esse diuinæ angelicæque intelligentiæ quendam actum perennem, per solarem fenestram ad oculos emicantem, atque in materias passim perspicuas, quasi conuenientes sibi diffusum. Idem sentit Iamblichus de mysterijs Ægyptiorum ca. 14. *Lux (inquit) Solis est imago perspicua, & actus intelligentiæ, quemadmodum emicans è visu radius, est illius imago.* Vnde Dauid Psal. 18 cecinit. *In Sole posuit tabernaculum suum:* hoc est, speculum, & vestigium, & suæ claritatis effigiem. Pythagorici tria Deo præcipue tribuunt, potentiam sc. sapientiam, & bonitatem, seu pulchritudinem, veritatem, & vnitatem & hæc omnia suo modo Soli concedunt. Sol. n. potens est, cuius motu & calore omnia generantur; omnia liquidem sub eo conclusa materialia, authore Philos. *lib. de gen.* motu suo per obliquum circulum, atque lumine efficit. Sol sua sapientia omnia distinguit, atque oculis visibilia reddit. Ex eo autem, quia bonus absque alicuius delectu, super omnia sese diffundit, iuuat omnia, ac mirifice delectat. Quam ob causam à Platone Dialo. 7. de legib. Magnus Deus appellatus est. *Magnos Deos (inquit) Solem dico, ac Lunam.* aut quia cœlos putauit esse animatos: aut propter eximiam, atque ingentem luminis claritatem. Plotin. enn. 3. l. 9. c. 18 *Solem (inquit) & cælestia fratres appellamus, sed quandiu praui sumus, nefas est nos cum superis affinitate coniungi.* Moses in Genesi vocat Solem temporum indicem. *Fecit (inquit) Solem luminare magnum, vt præesset diei. Nam cum Stellæ* (ait Basilius) *multitudine sint infinitæ, lumen, quod ab vniuersis ipsis congeritur, ad discutiendum dissoluendamque, nocturnæ caliginis mœrorem, minime satisfacit. Hic autem solus, vel super Horizontem apparens, immo vero cum adhuc expectatur, antequam & totum à tellure se attollat, tenebras compendio, atque è vestigio dissoluit, Syderum lumina superat.* Idem sentit Ambrosius lib. 4. hexameron c. 6. *Si vis, inquit, magnitudinem Solis, non solum oculo mentis, sed etiam corporis existimare; considera quanti stellarum globi axem cæli videantur obtexere, & innumeris insignire luminibus; non queunt tamen tenebras noctis, & cæli nubila detergere. Simul, vt Sol ortus sui signa præmiserit, simul stellarum ignes sub eius luminaris fulgore vanescunt. aperitur aer, aliquis facies purpurascenti rubore perfunditur. Adhuc spirans exordium & iam momentanea celeritate pleni luminis micat, & surgentis solis proxima aura dulcem aspirat. Similis Sol & Indis, & Britannis eodem momento videtur, cum oritur: Nec cum vergit in occasum, minor apparet orientalibus, quam occidentalibus, nec occidentalibus, cum oritur, inferior, quam orientalibus æstimatur. Neque te moueat, quod tanquam ter orbis cubitalis videatur Solis, cum oritur, sed considera quantum intersit spatij inter Solem, & terras, quod aspectus nostri infirmitas, sine magno sui transire non potest dispendio.* Simile quiddam inuenitur in hom. 6. primi cap. 1 Gen. apud Chrysost. *Et fecit Deus luminare magnum in præfecturas diei. Sol (inquit) clariorem diem efficit, rutilans amœno suo iubare, & radiis, & quotidie speciem sua vigescentem ostendens. & simul atque mane exortus fuerit, omne hominum genus ad suorum operum studia excitat. Huius formositatem declarans beatus* Dauid Psal. 17. ait: *Et ipse tanquam sponsus egrediens de thalamo suo à summo cælo egressio eius, & occursus eius, vsque ad summum cæli in vno momento omnia discurrit.* Aug. lib. 18. de Ciu. Dei ca. 41. Refert Anaxagoram capite ab Atheniensibus damnatum, quia Solem esse dixit lapidem ardentem. Eundem quoque dixisse ferunt, Cœlum omne ex lapidibus constare, Solemque ipsum saxum esse. Quam ob causam Euripides eius discipulus in Phaethonte tragœdia, Solem auream glebam nominauit, eam ob causam, vt Sotion in successionibus, narrante Laertio Diogene, scribit: Anaxagoras à Cleone impietatis accusatus, defensusque à Pericle discipulo, talentis quinque, atque exilio mulctatus est. Ex quo patet præclarissima cum philosophorum, tum etiam sacrorum ingenia de hoc splendidissimo Solis iubare, studiose fuisse locuta. Neque id temere: nihil enim ita mouet inuentorum animos, in his, quæ à nobis videntur diuinis operibus, ad sapientiam opificis obseruandam, laudandamque, ac Solis nobilissimum sydus, homine duntaxat excepto, cuius gratia creata sunt omnia. Itaque Sol est ipse Apollo, Liber, Phœbus, mundi oculus, lux pulcherrima, nullum patiens in se suæ lucis dispendium, sapiens, bonus, & pulcher, vnus, sibi conformia, Deorum, id est, syderum atque hominum pater, temporum, annorum, dierum, atque Mensium index: Plantarum viuificator, Animalium vita, herbarum vigor, elementorum gubernator, denique diuinæ quodammodo effigies maiestatis.

Musæ ab Apolline, & eorum numerus.

Clio. Melpomene.

Ratio dictorum.

Orphici.

Phœnices. Iamblichus.

Dauid. Pythagorici.

Sol magnus Deus.

Basilius.

Ambros. Solis magnitudo.

Solis ortus.

Chrysost.

Dauid.

August. Solem esse lapidem ardentem.

Anaxagoras.

Solis laus.

CAP. II.

Solis orbes quot sint.

POsteaquam audiuimus Solis encomia, & laudes, quas de illo prisci cecinere Vates, atque Sapientes; operæpretium fuerit, quot sint illius orbes, & motus, non ignorare. Id enim & huic quidem operi, plurimum conducere video, & vtilitati legentium non parum adiumenti allaturum esse. Quapropter cum Astrologorum propemodum omnium consensu dicimus, Solem tres habere orbes à se inuicem omniquaque diuisos, atque sibi contiguos. Quorum supremus secundum superficiem conuexam, est mundo concentricus, secundum concauam vero eccentricus. Infimus autem secundum concauam concentricus, sed secundum conuexam eccentricus: Tertius autem in horum medio locatus, tam secundum superficiem conuexam, quam concauam, est mundo eccentricus. Itaque Sol tres habet orbes partiales, ex quorum motibus, qui apparet in Sole motus, integratur. Huiusmodi autem orbis, quoniam ad mobilia contigua spectant, contigui necesse est, vt sint & ipsi. Continuum autem est, vt dicitur 5. *met.* cuius motus vnus est. Itaque duo primi sunt eccentrici secundum quid, & vocantur orbes, augem Solis deferentes. ad motum enim eorum, aux Solis variatur. Tertius vero est eccentricus simpliciter: & vocatur orbis Solem deferens. ad motum enim eius, corpus solare infixum sibi mouetur. Hi tres orbes duo centra tenent: nam superficies conuexa supremi, & concaua infimi, idem centrum habent, quod est mundi centrum. Vnde tota sphæra Solis, sicut aliorum quoque planetarum, concentrica mundo dicitur esse, sed superficies concaua supremi, atque conuexa infimi, vna cum vtrisque superficiebus vnum aliud habent, quod plane eccentrici centrum nominatur. Mouentur autem orbes deferentes augem Solis, motibus proprijs proportionalibus; ita vt semper strictior pars superioris sit supra latione inferioris, & æque cito circumeunt secundum mutationem motus octauæ sphæræ. Polis tamen huius motus, sunt eclipticæ octauæ sphæræ, aux. n. eccentrici Solem deferentis in superficie eiusdem eclipticæ continue reuoluitur: sed orbis, solare corpus deferens, motu proprio, super suo centro se, eccentrici, regulariter, secundum signorum successionem

Solis tres orbes distincti.

Motus eorum singuli.

Orbes augis.

Orbis deferens Solem.

Motus eorum orbium.

quoti-

Solis orbes. quotidie 49. minutis, & octo secundis fere, de partibus circumferentiæ per centrum corporis solaris, vna reuolutione completa, deinde ipse mouetur. *Poli.* Cuius motus poli, à polis proprijs [illegible] orbium distant, & sunt termini axis illius orbis, sc. lineæ euntis per centrum eccentrici axi orbium augem deferentium æquidistantis. Ex his ergo apparet, quod propter motum orbium augem deferentium, quem octauæ sphæræ virtute obtinent, *Axis.* Axis orbis Solem deferentis cum centro circuli eccentrici, atque polis eiusdē circa axem orbium deferentium, paruorum circulorum circumferentias describant secundū eccentricitatis quantitatem. *Centrum solare.* Cum aūt centrum solare ad motum orbis ipsum deferentis, regulariter supra centro eccentrici moueatur, necesse erit, vt super quocunque puncto alio irregulariter moueatur. Quare Sol super centro mundi in temporibus æqualibus, inæquales angulos, & de circumferentia zodiaci, inæquales arcus describit. *Eccentricus circulus.* Itaque circulus accentricus, vel egressæ cuspidis, aut egredientis centri dicitur circulus, cuius centrum est aliud à centro mundi, ipsum tamen ambiens. Imaginamur autem in Sole eccentricum circulum per lineam à centro eccentrici vsque ad centrum euntem super centro eccentrici regulariter motum vna reuolutione facta, describi, qui semper est pars superficiei eclipticæ orbis signorum octauæ sphæræ. *Aux Solis.* Aux Solis in prima significatione, siue longitudo longior, est punctus circumferentiæ accentrici maxime à centro mundi remotus, & determinatur per lineam à centro mundi, per centrum eccentrici vtrumque dictam, quæ linea augis dicitur. *Oppositum augis.* Oppositum augis, siue longitudo propior, est punctus circumferentiæ accentrici maxime centro mundi propinquus, & semper augi diametraliter opponitur. Longitudo media est punctus circumferentiæ inter augem, & oppositum augis, & in Sole determinatur, quæ à centro mundi exiens, facit rectos angulos cum augis linea. Talia duo in eodem eccentrico reperiuntur. *Linea medij motus Solis.* Linea medij motus Solis, est linea à centro mundi ad zodiacū exiens, lineæ à centro eccentrici ad centrum Solare protractæ æque distans. Hæ tamen duæ lineæ bis in anno sunt vna, aut cum Sol in auge eccentrici, vel opposito fuerit. Sicut autem vna earum super centro suo regulariter voluitur, ita alia etiam super suo. Nam semper cum differunt, vna cum augis æquales angulos faciunt. Medius motus Solis, est arcus zodiaci ab ariete incipiens secundum signorum successionem, vsque ad lineam medij motus computatus. Aux autem in secunda significatione, est arcus zodiaci ab ariete, secundum successionem signorum vsque ad augis lineam. *Argumentum Solis.* Argumentum Solis, est arcus zodiaci inter lineam & lineā medij motus Solis secūdum signorum successionem. hic semper est similis arcui eccentrici inter augem eccentrici, & centrum Solis secundum successionem cedenti. Ex illo patet ratio, quod subtracta auge Solis in secunda significatione, à Solis motu medio, aut ab eo cum toto circulo, argumentū Solis remaneat. *Linea motus Solis.* Linea veri motus Solis, est linea à centro mundi per centrum corporis Solaris ad zodiacum extenta, quam, Sole in auge, vel opposito existente, eandem cum linea medij motus esse contingit. Verus motus Solis est arcus à principio arietis vsque ad veri motus lineam tentum autem existente Sole in auge, vel opposito, medius motus & verus idem sunt; alibi autemque semper differunt. *Æquatio Solis.* Æquatio Solis, est arcus zodiaci inter lineas medij motus & veri cedens. Hanc nullam esse accidit, cum Sol in auge, vel opposito fuerit. Maior vero, quæ post, Sole in longitudinibus medijs constituto, contingit. In alijs autem secundum argumenti variationem crescit, & decrescit. Quanto namque vicinior Sol augi fuerit, vel opposito augis, tanto minor. quanto vero vicinior est longitudinibus medijs, tanto maior. Dum argumentum minus sex signis communibus fuerit; linea medij motus, lineam veri præcedit. Quare tūc æquatio subtrahitur Sed dum maius sex signis est, hic è conuerso. Quare tunc æquatio medio motui coniungitur, vt verus motus Solis exeat. Hæc illi, qui theoricam orbium Solis descripserūt. *Solis cursus.* Solem præterea per seipsum moueri: nam si fixus cœlo maneret; omnes dies, & noctes æquales extitissent. Sed cum alio loco eras occasurum, alio occidisse hesterno videmus; apparet per seipsum moueri spatijs siquidem inæqualibus orbes annuos conficit, propter temporum mutationes. *Temporum mutationes.* Oriens diem facit, occidens noctem inducit vadens longius ad meridiem, hyemē, vt hybernis humoribus, ac pruinis terra pinguescat: accedens propius ad septentrionem, æstatem aduehit, vt fruges maturitate durentur; & quæ sunt in humidis incocta, feruefacta mitescant. Itaque Sol oriens, *Dies.* diem facit. est enim dies, Solis latio super terram. *Nox.* Nox è contrario, tempus sc. quo sub terra Sol decurrit. *Hora.* Ex ipso ergo Sole fiunt horæ, & ex ipso dies cum ascenderit, nox vero cū *Anni.* descenderit. Ex Sole menses, & anni numerantur, & temporum vicissitudines fiunt. Quando aūt per meridiem currit, terræ vicinior redditur; qn vero septentrioni appropinquat sublimius attollitur. *Solis motus.* Cur ideo Deus diuersos eius ei constituit, loca, & tempora; ne dum semper in ijsdem moraretur locis, quotidiano suo calore, vniuersa consumerentur. Itaque cursus diuersos accepit, quibus certis pro ratione temporum dispensaretur, atque ordo vicissitudinum permutationumque seruaretur. *Ver.* Nam dum ad superiora cōscenderit, Ver temperat. *Æstas.* vbi autem ad summum cœli venerit, æstiuos accendit calores *Autumnus.* descendens, Autumno temperiem reddit. *Hyems.* vbi vero ad inferiorem redit circulum, ex glaciali cœli rigore nobis hyberni frigoris derelinquit. Oriens per meridiem iter habet: qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se iunxerit, per incognitas subterra vias discurrens, rursus ad orientem reuertitur. Terræ autem maiorem esse, vel ex eo maxime cognoscitur, quod eodem momento, quo oritur, & orienti simul, & occidenti apparet. *Motus Solis ab occidente ad orientem.* Cæterum deferens Solis super polis proprijs atque axe secundum successionem signorū ab occidente scil. versus orientem; quoudie quinquaginta nouem fere minutis, & octo secundis circumfertur: atque ita totum zodiacum dierum 365. & sex horarum peragrat spatio, nobisque annum complet. Sex autem horæ quater collectæ, diem integrum constituunt, qui cum sua nocte 24. horis constat. Quoniam autem, inquit Augustinus lib. 4. de Trinitate cap. 4. sicut mensis circuitus Lunæ [illegible] hominib. sic annus circuitu Solis animaduersus est: restant autem quinque dies, & quadrans diei, vt Sol impleat cursum suum, annumque concludat: quatuor enim quadrantes faciunt vnum diem, *Bissextus annus.* quem necesse est intercalari, seu interponi, excurso quadriennio, quod Bissextum vocant, ne temporum ordo turbetur: quem ob causam vocatur Bissextus; quia nimirum duobus diebus comminus dicimus sexto Calendas Martias, duos videlicet dies pro vno computantes. Est igitur Bissextus, per quatuor annos vnus dies adiectus crescit enim per singulos annos quarta pars assis. at vbi quarto anno assem cōpleuerit, bissextum vnum facit. *Quarta pars assis.* Nam Caius Cæsar, ne quadrans deesset, statuit, vt quarto quoque anno, Sacerdotes diē vnum intercalarent, cumque bissextum vocauerunt. Annus aūt dictus est à circuitu temporis. Veteres anum (am) pro circum, ponebāt, & nare, pro ducere. *Annus vnde dicatur.* Seruius ab annulo dici existimat, quod in se redeat, quasi annulus: in se enim sua per vestigia reuoluitur annus: siquidem Sol per 12. zodiaci signa excurrens, annum conficit solarem, quem constare diximus ex 365. diebus, & sex horis: ex quibus sex horis quarto quoque anno, dies vnus constituitur, qui intercalatur. *Annus solaris.* Reuera mensis solaris, quatenus est anni solaris pars duodecima, habet triginta dies, & horas decem. Lunaris vero, 29. & semis. Vnde fit, vt annus lunaris, dies 354. contineat. *Annus Lunaris.* Hac de causa inter Christianos, & Hebræos de annorum supputatione circa mundi originē, non parua fuit controuersia. *Anni partes 4.* Sunt autē anni partes quatuor, sicut dixi, *Ver.* quarum vna Ver appellatur, pars quidē temperatior, à veniendo dicta, quod scilicet tum venire, seu foras prodire incipiunt terræ nascentia. aut à viuendo, quasi viuere; tum enim emortuæ quasi arbores viuere incipiunt: vel fortassis à vertendo, quod sc. tēpus anni sese vertere incipiat. *Æstas.* Alia pars nominatur Æstas, tempus nempe, quod incipit ab æquinoctio Vernali, & æquinoctio finitur Autumnali, constatque senis mentibus, annus namque secundum vnum modum communiorem, in Æstatem, & Hyemem diuiditur. secundum vero particulariorem est quarta pars anni, quæ incipit Sole Cancrum ingrediente. *Autumnus.* Libram vero ingrediente, Autumnus, Capricornium Hyems, Arietem autem Ver. Ab Æstu vero nomen accepit, vt Æstas perinde sit, ac vsta, siue exusta. Ver orienti tribuitur, quod tunc ex terris omnia oriātur: Æstas vero meridiano, quod sc. huiusmodi calore sit torrida. Autumnus ab augendo dictus est, quod tum maxime augeantur opes, coactis agrorum fructibus, occidentali plagæ conceditur, quod tunc arbores occidere incipiāt quodammodo, eius folijs decalascentibus. *Hyems.* Hyems ab ὕω. i. pluo: est enim tempus anni pluuiosum. Varro putat ab hiando nomē accepisse, quod anima, quæ ā nobis flatur, tunc vel maxime appareat. Spiritus enim noster, cū spiramus Hyeme, quasi in nebulā cōcretus, cernitur. Hæc enī septentrioni assignatur, quod videlicet perpetuo gelu torpeat. *Menses vnde sunt dicti.* Mensis, recte Macrobio, à Græco μήνη. i. à Luna, dicitur. Lunæ namque curriculo mensis conficitur vnde apud Hebræos, menses legitimi, nō ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu numerentur. nēpe ex noua ad nouā Lunā, principium & finē mensis determinantes: Quod plene Ægyptijs minime placuit, idque ob velociorē, ac verū Lunæ cursū, ex quo mensiū numero facile aliquis error cōtingere poterat: hāc ob causā ex Solis cursu, diē mēsis acceperūt. Cic. l. 2. *De nat. deor.* *Qui mensū spatia cōficiūt,* inquit,

Menses

[illegible]minantur, vt mensis idem sit, ac re[illegible] numero dierum. Mensium autem primus Ianuarius d[illegible] cur[illegible] principe [illegible] Iano sicà Numa appellatus qui prim[illegible] m[illegible] n[illegible] [illegible]sse voluit[illegible] am bicipit a Dei mentem[illegible] vnde & b[illegible] on[illegible] [illegible]gi[illegible] [illegible] anni [illegible] [illegible]tus, & ex[illegible] deni[illegible] ue q[illegible] anni [illegible] [illegible] arius, a Fe[illegible] o[illegible] Plutoni inferi[illegible] n De[illegible] cut [illegible] enti sacer erat, [illegible] est appellatu[illegible]. Mart[illegible] nb[illegible] autem Roma[illegible] gentis authorem hunc Romu[illegible] v[illegible]luit esse primum anni mensem, suoque genitori dedicauit vel quod eo tempore cuncta animantia agantur ad Matem. Idem in scripturis vocatur mensis nouorum & nouum Ver quod in eo virescentibus tr[illegible] et bus n[illegible] mis, præteri[illegible] [illegible] m probet [illegible]r necaus Ap[illegible]lis, [illegible] aperilis, q[illegible] od terram aperiat, q[illegible] a Vernarum [illegible] [illegible]ium germina a[illegible] cituntur Veneri consecratus erat apud g[illegible] propter [illegible] ab a[illegible] hros, hoc est, à [illegible] [illegible] , nã ex [illegible] puina maris Venus nata est. Maius, [illegible] ma[illegible] rihus nati qui erant reipub[illegible] æ principes, nn non accep[illegible] [illegible] m hunc me[illegible] em maior bu[illegible], sequentem vero in [illegible] ibus Romani [illegible] ec[illegible] runt Iu[illegible] [illegible] à iunioribus, qui rem armis gerebant Post[illegible] ani enim Romulus populum Romani [illegible] maiores [illegible] [illegible] ui[illegible], vt altera pars consilijs, altera arm[illegible] [illegible] n[illegible] [illegible] in honorem vtriusque partis, hunc Ma[illegible] n, seq[illegible] e nem I[illegible] nium vocauit; Hinc sua maiores [illegible] uere vocabula Maio, ait Ouid 5. fast. Iulius, & Augustus ab [illegible] n[illegible] bus præclarissimis imperatoribus, Iulio Cæsare & August[illegible] vocati sunt; nã prius Quintilis, & sextilis dicebantur. eo enim mense, ait quartum idus quintiles natus est Iulius quia à [illegible] bo A[illegible] anio Æneæ filio, nomen accepit, [illegible] Aneid. Iulius a magno demissum nomen Iulo. Augustus, quod est religiosa quadam veneratione dignum. Quoniam autẽ Octauius Cæsar mense sextili primũ consulatum inijt, triumphos in vrbem intul[illegible] : Aegyptus quoque hoc mense. in po[illegible]statem populi Romani redacta est, & finis ciuilib. bel[illegible]s impositus [illegible]lac[illegible]t Senatui, vt deinceps Augustus appellaretur. September nomen habet, a numero, quod scilicet [illegible]eptimus sit a men[illegible] Mar[illegible]o: & de reliquis similis est ratio reddenda. De æquinoct[illegible]o autem, & Solstitio otcemus, quando de zodiaco erit nobis disputandum.

Maius

Iunius.

Iulius

Augustus.

September.

QVÆSTIONIS QVINTÆ

CAP. I.

De Marte.

Mars.

Mars Iunonis filius fuit incerto patre apud gentiles Deus belli creditus est [illegible]ic dictus, teste Varrone *lib.* 4. quod maribus in bello præsit a Poetis per Epenthesin Mauors dicitur, quod magna vertat Ex hoc autem inter planetas Martem sydus ardens, virulentum cruentum posuerunt. dixeruntque Martẽ in septimo ab horoscopo loco partialiter cõstitutum, id est, in occasu maxima mala, & immensa pericula allaturum [illegible]linius. *Sidus Martis* (in-quit) *quod quidam Herculis vocant, igne ardenti a Solis vicinitate.* Vnde *cap.* 18 dicit Saturnum esse candidum, Iouem clarum, Martem igneum, Solem candentem, Venerem refulgentẽ, Mercurium radiantem, Lunam blandam. Martis cursum, *c.* 17. dicit maxime inobseruabilem esse, quia scilicet nunquam stationem faciat. habet orbes tres ab inuicem diuisos, & cõtiguos, in quorum medio orbis quartus, & paruus est, in quo situm est planetæ corpus. Orbis superior secundum superficiem conuexam, mundo concentricus est, secundum cõcauam vero eccentricus Inferior autem contrario modo se habet. nam secundum superficiem concauam concentricus est, secundum conuexam vero eccentricus. Porro hi duo orbes, Martis augem deferunt ad illorum enim motum aux Martis variatur. Inter hos, tertius orbis, qui secundum vtrãque superficiem, eccentricus est, & Martis deferens nominatur; quia nimirum corpus Martis ab illo defertur. Super axe proprio, & polis mouetur quotidie triginta fere minutis totumque zodiacum, duobus ferme annis, & mensibus quinque percurrit. Cæteris in motibus conuenit cum Ioue, & Satur.

Lib. 2. c. 8.

Colores Planetarũ

Orbes Martis stellæ.

Deferens Martis.

QVAESTIONIS SEXTAE

CAP. I.

De Ioue.

Iouis nomen.

Iupiter, teste Prisciano non est nominatiuus huius genitiui Iouis: siquidem prius Iouis appellabatur à iuuando, postea adiuncto altero vo[illegible]bulo, dictus est Iupiter, quasi Iouis pater. Physici putant esse elementum ignis, sic dictum à iuuando, quod nulla scilicet res sit, quæ sic omnia foueat, ac calor. A poetis dicitur diuũ atque hominum Rex, vnde Lucanus lib. 5. *[illegible] Dei sedet, vbi terra, & [illegible] [illegible] vitau, superas quid [illegible] ylet [illegible] [illegible] inuaetu [illegible]* seq.uit, *laeti animis* [illegible] *[illegible]cœlestium* [illegible], [illegible] nominaruot: vtrumque [illegible] o, quod vi am cunctis [illegible] raberet, [illegible]mas inspirarat. [illegible] Orpheus interpretat[illegible] n[illegible] raicre. Plutarchus docet priscos philosoph[illegible]s, I[illegible] nc[illegible] a[illegible] cid[illegible] mentem omnium creatricem, & vitam. Ide[illegible] luc[illegible] tu[illegible] est tanquam Deus [illegible] sapientibus viris, [illegible] ui nullum mo[illegible] tals[illegible] ro Deo habeban[illegible] e[illegible] principem naturæ, imm[illegible] [illegible] potentem esse dixe[illegible]nt. L[illegible]ctan[illegible]ius Saturni [illegible] liuin[illegible] ciæ Regent[illegible] o, terrea[illegible] na, dictum arb[illegible]ratur, quo[illegible] [illegible] mus ex liberis Saturni mar bus vixerit. Plato in Cr[illegible]tylo virumque nomen coniungit Dia, [illegible] qu[illegible] ipse [illegible] vitæ author [illegible] loquit) *velu[illegible] [illegible] men, quod quidem b[illegible] partitores, partim v[illegible] partim [illegible] [illegible] arte vtimur.* quidam [illegible]na, quidã dia vocan[illegible]: [illegible] [illegible] ũ compositæ natur[illegible] Dei ipsius ost[illegible] id [illegible] xi[illegible] e[illegible] ebet nom[illegible] est ce[illegible]re [illegible]. Nulla.n.no[illegible] [illegible] [illegible]us [illegible] endi magis causa est [illegible] Prin[illegible] eps, R[illegible] que o[illegible] Q[illegible] [illegible]ter decen nomen [illegible] hic Deu[illegible] o[illegible] [illegible] m[illegible] [illegible] om[illegible] viuentib[illegible] inest. Hu[illegible] [illegible] n[illegible] [illegible] a[illegible] f[illegible] insolentem conti[illegible] [illegible] [illegible] magnæ cuiusdam [illegible] [illegible] c[illegible]m dicitur, non puer[illegible] [illegible], sed [illegible] ate[illegible] [illegible] & syneeram [illegible]tegri a[illegible] [illegible] Vr[illegible] vt fertur. Quippe alpec[illegible]is [illegible] [illegible] Vr[illegible] tur. quasi orolata a Iano [illegible] [illegible] firmant [illegible], qui de rebus sul[illegible] [illegible] agu[illegible] [illegible] cm adesse. & Vrano iure nomen [illegible] o[illegible] ium [illegible] de republica dicit, Iouẽ esse bon[illegible] & non mal[illegible] [illegible] [illegible] quit) *Iomen, ne[illegible] alterius poetæ accipiendum.* [illegible] de *Deo ducentu[illegible] [illegible] limine duas acceris[illegible] [illegible] plex a[illegible] [illegible] malis alterum. Cum[illegible] ex his Iupiter inuicem con [illegible] [illegible] a-lium, al[illegible]s hunc bene aliis male [illegible] ca[illegible] ver[illegible] e[illegible] a[illegible] [illegible] re sana fames super terras exagitat. Neque vero admittendum [illegible] [illegible] [illegible]um nol upenarium e[illegible] bonarum atque malarum. Nam cum [illegible] [illegible] fit bonarum tantum causa est, malorum vero nequaquam* vnde Orpheus: *Cuncta snaens, atque ipse ferens super omnia [illegible]e* Ad hæc acc[illegible]n, q[illegible] in lib. Minos, siue de lege, Minoen & Rhadamantum dicat fuisse Iouis & Europæ filios propter insignem [illegible]o[illegible] m[illegible]n re geodo iustitiam *Deus,* inquit *nimiam indignatur. quales quæpiam illum simile improbamus, aut probamus dissimilem.* D[illegible] vero similis est vir bonus, neque lapides, aut ligna, aut sues, aut serpentes sacra existimes, homines varu nequaquam [illegible] imo sacratissimum omnium est vir bonus, prophani[illegible] imum contra vir malus. Itaque Minos sceptrum .i. doctrinam Iouis tenebat. proinde apud inferos vrnam mouet, & vitas, & crimina discit, inquit Virgilius in [illegible] æneidos. Habet etiam Iupiter, teste D. Augustino *de ciuitate Dei l.* [illegible] *c. x*[illegible]. alia cognomina, inuictum, opitulum, impulsorem, statorem &c. Homerus, & Orpheu[illegible] vocant Iouem amicitiæ præsidentem, hospitalem, [illegible] [illegible] hæc autem cognomina, in[illegible] Augustinus, imposuerunt vni Deo propter causas potestatesque diuersas, quod scilicet, omnia vinceret, ipse ver[illegible] nemini vinceretur quod opem indigentibus ferre [illegible] haberet impellendi, statuendi, stabiliendi, resupinandi p[illegible]testatem. Præter hæc, vocatus est Iupiter Anxurus hoc nouacula. i. imberbis, quod certe Iouis puritatem præseferebat, idque Terracinæ, quæ olim Anxurus dicebatur. Athan[illegible] Iu[illegible]ter [illegible] [illegible] quasi tribulis. de quo Plato 8. *de legibus*: Iup[illegible]ter, inquit contribulis, hospit[illegible]lis, & test[illegible] Qui legi obtemperat [illegible] nis vtique sit qui eam dispunxerit duplices pœnas luat primo quidẽ Deo vindice, cuius lex hæc erat: Nemo[illegible] e[illegible], atque terminos agri moueat, deinde lege: In Caria [illegible] quasi securarius, in cuius dextra non fulmen, sed securis erat [illegible] [illegible] di, labrin, dicun[illegible]. [illegible]ratẽt in Græcia, Eleuterios, quasi libera-tor, quod ab armis Persarum liberasset In Si[illegible]a Agoræos Forensis, quod foru præesset, eius statua en loc[illegible] erigebatur. Romæ Iupiter [illegible]ocabatur Feretrius, de ferendis spol[illegible]js opimis Sacr[illegible]tus a Romulo. [illegible] [illegible]s, à l[illegible]co Elicius, quem sacrau[illegible] Numa in Auentino ab eb[illegible] do[illegible] mensibus [illegible]mia quom[illegible] [illegible] procuranda essent fulmina Pistor [illegible] nibus, quos de Ca[illegible] [illegible] iaciarunt [illegible]hic[illegible] Roma capta [illegible] [illegible] festum 6. Idibus Iunij Viminius, [illegible] colle viminali[illegible] [illegible] tor, prædæ adiu[illegible] cui & aliquid debebant da præda V[illegible] quem sacrauit Agrippa Tonans quem Augu[illegible] u[illegible] post bel[illegible] Cantabricum sic appellauit [illegible] [illegible] a D[illegible]mitiano in Capitolio. Latialis a T[illegible]rquinio Superbo in mõte Albano Iuu[illegible] [illegible] cuius festum idibus Iunij Inuentor, cuius Ara[illegible] [illegible] tam trigeminã sacratus ab Hercule, inuectus b[illegible] us [illegible] e-cus immolabat [illegible] adultus, atque ita pro diu[illegible] [illegible] collatis benefi[illegible] diuersa nomina & [illegible] [illegible] Cicero 2. *de natur* [illegible] cœlũ ex [illegible] & [illegible]

De Ioue.

Iouis nomen

C[illegible]

Plutarch.

Lactantius

Plato.

Iupiter an[illegible] omnium.

Orpheus.

Minos Rhadamantus.

Sceptrum Iouis.

Cognomina Iouis.

Terracina.

Securarius.

Elicius.

Pistor.

Tonans.

Inuentor.

Cicero

Iouis sydus. Iouem esse tradit. Aerem autem sicut Stoici disputant, inter Coelum & Mare interiactum, Iunonem, quae est soror, & *Soror & coniux.* coniux Iouis, quod similitudo est Aetheria, & cum eo summa coniunctio, effoeminarunt autem eum, Iunoniq; tribuerunt, quod nihil est eo mollius. Tres filij Saturni, Iupiter, Neptu- *Iouis coelum.* nus, & Pluto, ita sibi tres mundum partiti, vt Ioui coelum caderet, Neptuno maria, Plutoni terra. Iuno nupsit Ioui, & aeri est praefecta. veritas huius rei, quod in diuisione paterni regni, imperium Orientis Ioui cesserit, quod coeleste videtur, in quo & Olympus mons, qui similitudine nominis, fabu- *Neptunus.* lam confirmauit. Imperium maritimum & classis, Neptunus accepit partem, quae ad occidentem Solem vergeret. Dis, siue Pluto inferorum locum, vnde in inferis dominari dicitur, & Saturnum ad inferos relegatum fabulantur, quod ex oriente in Italiam fugerit, quae est occidentalis in orbe terre. Neptunus (teste Diodoro Siculo) nauigandi arte inuenta, Classem instituit, ab ij à Ioue praefectus est, ideo pro Deo ma- *Pluto.* ris habitus est, cultusq; à posteris. Pluto Proserpinam, Iouis & Cereris filiam rapuit, quam mater diu quaesitam, tandem *Proserpina.* apud inferos esse comperit, impetrauitq; à Ioue, vt Proserpina medium annum esset cum marito, medium secum apud superos, habuit quoq; Iupiter Mineruam ex Themido. Cicero 3. de nat. Deor. Mineruas quinq; facit, sed Poetico more *Minerua.* omnes illae confunduntur. Et vna dicitur Minerua, quam ex cerebro Iouis natam volunt, praesidem totius Sapientiae: nam ideo nata est ex cerebro summi Dei, & virgo est, & cum sidera putatur in altissimo coeli loco. Venus quoq; vt dixi, fuit Iouis *Mores Iouiani.* filia. Denique omnes virtutes à Ioue manarunt: quapropter inter Planetas relatus, benignissimum, atque clarissimum possidet Sydus, quod suum circulum per zodiacum annis ferme 12. absoluit, atque complet. reliquos vero orbes, & motus cum Saturno & Marte habet communes.

Qvaestionis Septimae
CAP. I.
De Saturno.

Saturnus quid. Saturnum, Hesiodus, & Diodorus, coeli & terrae filium fuisse narrant, hominem impientissimum sed relatum ad gratiam à filio Ioue. Nam pulsus est ab eo, vt ipse patrem expulerat. Hic Deus temporis est *Cicero.* fictus, ideo dictus est κρόνος. Cicero 2. *de natura Deorum*, Saturnum autem esse voluerunt, qui cursum, & conuersionem spatiorum, ac temporum contineret. vnde χρόνος idem significat, spatium scilicet temporis. Saturnus autem est ap- *Comedit filios.* pellatus, quod saturaretur annis. ex se enim natos comedisse fingitur, quia consumit aetas temporum spatia, annisq; praeteritis insaturabiliter expletur. vinctus est autem à Ioue ne immoderatos cursus haberet, syderumque vinculis alligauit. *Plato.* Caeterum Saturnus apud Platonem, suprema est intelligentia, in qua est vniuersalis omnium lex, atq; prouidentia circa omnium essentias, & vitas, ordinesq; formarum. Huic autem subesse dicit tres praecipuos numinum ordines. in quibus saturnia prouidentia demonstratur, Essentiarum distributio Ioui committitur; vitarum vero gubernacula, Neptuno; formarum autem ordo, ac dispositio, Plutoni. Porro di- *Lex Saturni.* uina prouidentia, lex Saturni à Platone, & Orpheo nuncupatur fatum vero, lex Iouis, Natura mouens primae Veneris, *Aetas aurea sub Saturno.* prudentia naturalis, secundae. In lib. de regno. Quod quaerebamus, inquit, sub Saturno, sponte omnia hominibus nasci, praesenti conuersioni minime conuenit, sed superiori potius competebat. Tunc sane totius circuitus princeps curator primum Deus extitit, vt nunc per varias mundi plagas, singulae illius partes, à Dijs principibus distributae sunt. Animalium quoque genera gregatim distincta Daemones quidam tanquam diuini pastores sortiti sunt; quorum quisque ad munus suum obeundum, sufficiens erat ipse, singulis singula distribuens, sicut illa voluit, praeficiebantur, quib. praeerat ipse. Quam ob rem nihil erat agreste, omnisque rapacitas & vorago procul aberat aberat bellum penitus, atque seditio; caetera insuper, quae conditionem illorū temporum sequebantur, innumerabilia sunt. Quod vero de victus facultate, *Deus eos pascebat.* & libertate vitae fertur, ob id est dictum, quod Deus eos pascebat, ipse illorum pastor, & custos, quemadmodum homines nunc quorum natura diuinior, brutorum pastores sunt. Deo itaque custodiante, Ciuitatum constitutiones nullae erant: fructus vero illis, & poma, & fruges, abunde arbores, & fertile solum sponte sua absq; agriculturae opere, sugge- *Nudi manebant.* rebant. Nudi quinetiam & expediti, & errabundi, vt plurimum pascebantur, Nam temperies illis innoxia, mollia quoq; passim parata cubilia, quae plurima ex terra herbis repullulantibus. Status innocentiae sub Adam innocente quodammodo à Platone describitur: proinde Poetae in aetate aurea, *Saturni aetas.* quae sub Saturno fuit, nullam ponunt culturam agri, sed, vt ait, quae Virgilius, ipsa tellus omnia liberius, nullo poscente ferebat & Ouidius *fruges terra inarata ferebat.* Caeterum, vt scribit *Virgil.* Eusebius in euangelica praeparatione, Saturnus regionis Palestinae Rex fuit, eum hominem exussisset, astrum illud in diem, quod eius nomine vocatur, cuius coelum habet orbes tres ab *Orbes Saturni.* inuicem diuisos in quorum medio est orbis quartus, & paruus, à quo corpus Planetae defertur. Orbis autem superior secundum superficiem conuexam, mundo concentricus est secundum concauam vero, eccentricus. Hi autem duo orbes augem Saturni deferunt, quippe cum ad ipsorum motum, aux *Orbes augis.* Saturni varietur. Tertius autem orbis inter hos inclusus, secundum vtramq; superficiem eccentricus. atq; Saturni deferens nominatur: in ipso enim est orbis paruus, cui inditum corpus Saturni, & ab illo defertur. Porro orbes augis super axe, & polis eclipticae octauae sphaerae mouentur, aequaliterq; proportionabiliter ad motum eiusdem, in ducentis annis vno gradu, & 28. fere minutis. Ita vt semper pars strictior superioris sit supra latiorem inferioris, ne corporum penetratio fieret, aut vacuum necessario daretur. Orbis vero medius, qui *Orbis medius.* deferens Saturni nūcupatur, super axe proprio axem zodiaci, siue eclipticae secante, secundum successionem signorum, duob. minutis fere quotidie mouetur. Polis autem eius à polis *Poli.* zodiaci inaequaliter distant: axis vero eiusdem propter eccentricitatem zodiaci, axem non in medio siue in centro secat. Quam ob causam superficies deferentis à superficie eclipticae inaequaliter diuiditur. ita vt portio quidam maior, in qua semper est aux versus aquilonem; minor autem, in qua semper est oppositum augis, versus austrum relinquitur. Simile iudicium haberi potest de Ioue, & Marte. Ex quo patet, *Axis.* axem, & polos, & huius orbis centrum circa axem, polos & centrum orbium augem deferentiū describere, quam virtute octauae sphaerae obtinent. Epicyclus mouetur in longi- *Motus in longitudinem.* tudinem quod fit, quando mouetur super centrum suum, corpus Planetae in parte quidem superiori, secundum successionem, in parte vero inferiori contra successionē. Quam ob causam secundum partem superiorem, Planeta directus dicitur secundum vero inferiorem, retrogradus in ascensu vero & descensu, stationarius; non quidem quod stat, sed quod nobis ita esse videatur: non enim tunc introrsum vel retrorsum, sed deorsum aut sursum procedit. Sic etiam Lunae in superiori parte epicycli est tarda cursu, velox vero in parte inferiori. Centrum vero epicycli non mouetur super centro deferentis, sed super quodam puncto in linea augis, aeque à centro deferentis distante, ac hoc centrum à centro mundi. Hic autem punctus centrum aequantis est circulus vero ei us *Centrum aequantis.* super ipsum descriptus, siue imaginatus est, aequans appellatur, quia illius officium est, vt motum centri aequet, & regularem reddat. Aux autem, punctus est in deferentis, à centro *Aux.* terrae maxime distans; è contra punctus terrae propinquius, oppositum augis dicitur: linea autem per hos punctos, & terrae centrum transiens, linea augis appellatur. Porro epicyclus mouetur in latitudinem respectu augis verae super axe suo, ipsius centrum, atque medias latitudines anteunte. Axe praeterea huiusmodi existente in interfactione superficiarū deferentis, & eclipticae, ab ecliptica superficie aeque distabit. Haec & similia dicta sunt in aliorum theorica planetarum, copiosiusque & clarius exposita sunt. Reliquum est, vt tempus, quo Saturnus, suum complet circulum, sicut & caeteri *Motus Saturni.* Planetae, in medium afferamus. Dicunt autem, qui huius rei nequaquam ignari extiterunt, Saturnum, triginta annorum spatio totum percurrere zodiacum. Haec quidem de Planetis breuiter diximus. nunc cum Mercurio ad stellarum cognitionem habendam contendimus.

Mercvrivs.

Dinumeratae sunt Stellae, secundum eos qui inhabitant illas Deos, Ambitus amplior cursu cum aereo circulo conspirauit, diuino spiritu vectus. Quisque Deorum ex interna virtute ascriptum sibi opus impleuit.

Commentum VI.

Post septem circulorū, siue planetarū numerū, ordinemq; distributum, ad stelliferi orbis noticiam *Stellarum numerus.* ostendendam, propalandamque rite, ordinateque processit Mercurius. *Dinumeratae sunt stellae*, inquit, *secundum eos Deos*, siue Angelos, *qui inhabitant illas* hoc est, quae sunt stellae, quorsunt Angeli. nam quilibet illorum propriū Astrum habet regendū, ascriptumq; sibi opus ex interna virtute, ex animo scilicet, & propria virtute cōplevit arbitratu h.

quidem

De Stellis. quidem Mercurius vnamquamque rem huius mundi inferioris, in cœlo proprium sydus habere, à quo affecta, naturã illius præseferre videtur. Quam ob causam Plato ait in Timæo, vitam nobis corpoream à stellis infundi, proinde planetarum numero posito, dixit cæterorum syderum, embitus ignorantes homines, præter admodum paucos, neque nomine certo illos appellare, neque numeria inter se distinctis commetiri. Itaq; vt ita dixerim, nesciunt horum peruagationem ipsum esse quod rite dicatur tempus, multitudine infinita, & varietate mirabili præditas. Mercurij sententiæ Plato fauere videtur, à quo palam affirmatur, stellas, & multitudine infinita, & mirabili præditas esse virtute, vnde fit, vt mundus iste inferior, à superiori quotidie gubernetur. Quare Homerus, Empedoclem secutus, ait: Talem intellectum in hominibus esse, qualem dedit pater in die virorum deorumque. Orpheus, Omnia dijs plena esse aiebat, hoc est, deos, seu res diuinas in rebus diffusas esse. Et reuera hac de causa sunt plura circularia corpora, propter plures, ac multiplices rerum motationes, atque generationes. Vnde Arist. in 2. *perigeneseos* ait: Propter motum Solis in obliquo circulo in mundo inferiori generationes & corruptiones fieri. Et 2. *cæli, tex. 17.* rationem reddit, quare cœlum moltis motibus moueatur. vnde patet hæc terrena se habere ad cœlestia, sicut effectus ad

12 *met.* 44. causam, & proportio facti ad facientem. Proptetea Auer. ait: quod dispositio corporum cœlestium ad inuicem in creando entia, quæ sunt hic, & conseruando, ita se habeat; ac bonorum se inuicem iuuantium virorum in regenda ciuitate

12 *met.* c. 34. dispositio. Idem affirmatur ab Auerroe, & Arist. Et Aristoteles in *lib. de propriet. elem.* ait, Democritum & Platonem bene locutos esse de generationis & corruptionis causa, quod illa fieret, ob varios stellarum, Solisque motus, accideret. [illegible] lib. de mundo, c. [illegible] *Antiquum, inquit, & patrium est sermo quod à [illegible] omnia, & per Deum consistant nulla enim natura [illegible] privata salute, quæ est ex illo.* Mundus ergo iste inferior ita superioribus oblationibus est subditus, vt omnis eius virtus inde gubernetur, [illegible] nonnulli sibi re

Rabi Moses. senserint. Nam & Rabi Moses putant, omnia à Deo immediate fieri, & regi nullisque in rebus virtutem naturalem esse.

12 *met.* c 16. Quemadmodum dicet Auer. [illegible] *loquentes, inquit, nostræ*

Contra loquentes sue legis. *legis opinabantur quod agens agit [illegible] omnia ex nihilo nullum autem medium, videntur dixerunt omnia entia sunt media ab vno agente [illegible] aeterna, actiones [illegible] agentia, & contrariæ, & conuenientes, vno eodem [illegible] negent ignem comburere, & aquam humectare. Amplius addiderunt omnia indigere creatione, & [illegible] hominem non mouere lapidem expellendo, sed ab agente primo motum creari, atque etiam à rebus potestatem naturalem abstulerunt.* Sed hæc tamp[illegible] explosa est barbarica opinio ab omnibus [illegible] veræ p[illegible] huiuscultoribus, præ-

Albumasar. cipue ab Albumasare, à quo ita contra illam arguitur. *Omnia, inquit, corpora naturalia, quæ motu locali, & per se, mouentur sunt extra [illegible] agentia sed corpora cœlestia mouentur motu locali, & per se, ipsa igitur per se agunt in hæc inferiora.* Probatur dupliciter vno quidem modo, per causas primas remotas, principale. alio autem per causas proximas, & immediatas dicunt enim Astronomi, corpora cœlesti a conuexa, naturam vniuersalem, quæ omnium sit effectuum causa prime, consti-

Terrena à cœlestibus gubernari. tuere: quibus assentitur philosophus 2. *perigeneseos*, asserens corpora cœlestia [illegible] artis se habere, hæc autem inferiora [illegible] rum instar. Hos sequitur Auer.

8 [illegible] 46 & 47. *Quando, inquit, aliqua in multis plurificata inuenitur natura, idque secundum vnitatem, aut analogam rationem, in aliquod primo talem reducenda est, quod [illegible] per se, & omnium aliorum causa:* sed omnia hic agere videmus, agendique potentiam omnibus inesse: aliquod ergo est vnum tale per se, quod est mensura cæterorum hoc autem esse non potest, nisi corpus primum, cœlum scilicet quod agit in hæc inferiora. Quod, si corpora cœlestia immediate agant in hæc inferiora, & vniuersaliter, adhuc a-

2. *cœli* 42. pud peripatheticos defendi posse videtur. Aristoteles siquidem, putat cœlum agere in hæc inferiora lumine, & motu.

Cœlum agere lumine & motu. Quod agant immediate, & particulariter, vt Astronomi videntur velle; id profecto philosopho non probatur: nam in *lib. de cœlo* nihil huius meminit, nisi fortassis in *lib. de bona fortuna*, vbi effectus nobis congenitos ex astrorum cursibus,

Impetus naturales. impetus naturales appellauit. Ad hunc etiam modum Plato posuit, quod quemadmodum ensem porrigens lactucam, per exteriorem quidem sensum, eam mouet, allicitque, innatum est plane illi à lactuca moueri, sic nobis innatæ sunt astrorum dispositiones, quarum instrumenta nostri extitere progenitores. Etenim, sicut calor igni inhærens, & calor ast, & igneus; ita plane nostri patres, in illius vitalis seminis mix-

Tria tempora obseruant Astronomi tione, & homines, & cœlorum extiterunt instrumenta: vnde fit, vt astrorum affectus nobis infuderint. Verum Astronomi, non tantum tempus, quo semen infunditur, & in vtero

formetur sed tempus ex[illegible] præcipue obseruant

Casticlia. tunc enim virtus formatiua, in [illegible] & fœtus non amplius matris vitam, sed suam viuit [illegible] admodum colericus mouetur primo propter [illegible] viodictæ, tanquam propter finem, & ob accentionem sanguinis circa cor, denique propter complexionem coleri[illegible] a, sic de facili aptam accendi; sic plane, qui sub aliquo nascitur planete, puta sub Ioue, primo quidem à virtute regitiua, tanquam ab agente immediate, mouetur. De[illegible] ab impetu congenito, tanquam à materia, ad huiusmodi actiones dispositionem aptissima. Postremo à Ioue tanquam naturalis vitæ domino. Igitur, sicut graue deorsum mouetur per se à forma substantiali, & à qualitatibus, veluti ab instrumentis, ita plane natus sub Ioue, mouetur à forma substantiali, tanquam ab agente proprio à qualitatibus vero tanquam [illegible] instru-

Homo de [illegible] [illegible] legia. mentis. à planeta autem tanquam à perfectione, & fine. hoc autem interest inter hominem & cætera animantia quod illa scilicet, ad cœlicarum impressionum motum moueantur Gallus enim, quia astrorum sentit tantum, a qualitatibus ei nouiter impressis; hac de causa, vicea obse[illegible] cœndit. homines autem, etsi huiusmodi impressiones recipiant, quia tamen circa altiora occupantur, & [illegible] ratia sola dominatur, & ratio, proinde talibus non obtemperant. secus autem sentiendum est de his, qui more pecudum viuunt. Cæterum o-

Planetarum complexio. pinantur Astronomi, quod quemadmodum hominis membra diuersarunt sint complexionum, nempe cerebrum humidum, & frigidum, cor calidum & siccum, epar calidum & humidum, & quæ sunt generis eiusdem, atque ex illis temperetur totius hominis complexio; ita certe ex diuersis astrorum complexionibus, vita compingitur animantium. Dicunt enim Saturnum esse frigidum & siccum, Iouem calidum & humidum vnde fit, vt vnius complexio temperetur ab altera, atque ita felix illa, quæ temperatam planetarum fortitus est naturam. Verum hæc Astronomorum sen-

Cœlum lumine, & motu tantum agere, dicit Auer. tentia, Auerroi minime placet, imo aduersus illam arguit, 2. cœli com. 42. Si astra, inquit, agerent frigiditatem, id profecto in luna præcipue ostenderetur. atqui in plenilunio, teste philos. 4. *de partibus animalium*, caliditatem producit. *Noctes, inquit, in plenilunio calidiores sunt, propter lumen Lunæ*: cœlum igitur agit, in hæc inferiora lumine, & motu tantum, non aliqua planetarum cõplexione. Amplius, si astra agerent frigiditatem, essent vtique extra fundamenta naturæ. frigiditas enim non ingreditur opus naturæ. Reuera, nulla corpora per se viuificatiua, per se frigiditatem agunt, siue producunt; sed corpora cœlestia sunt huiusmodi, ergo, &c. Corpora enim cœlestia per se caliditatem, per accidens vero, humiditatem afferunt: atque ita per se sunt viuificatiua, mortificatiua vero per accidens. Sed dices, si ita res se haberet igitur sic-

Obiectio. cum, & frigidum in vniuerso essent per accidens; quod est falsum omne enim ens perfectum, sub intentione cadit vniuersalis naturæ. ea autem sunt per accidens in vniuerso, quæ à corporibus cœlestibus minime fiunt: sed huiusmodi à cœlestibus per accidens fieri, potauit Auerroes: igitur in vniuerso sunt entia per accidens. Præterea, si dans formam, dat & consequentia formam: igitur, si inferiorum corporum substantiales formæ, à corporibus profluunt cœlestibus; & virtutes, quæ illas consequuntur, ex illismet profluant, necesse

12 *met* 18. [illegible] *de [illegible] orb.* est. Ergo, quod prius. *Respondet* Auer. non parum interesse inter calorem cœlestem, & elementalem, & humiditatem, siccitatem, & frigiditatem similiter. illæ enim qualitates in ele-

Differentia caloris cœlestis, & elementalis. mentis sunt positiua, in cœlo vero effectiuæ, calor enim cœlestis ille dicendus, qui ad nos vehitur lumine, & motu. a contra, humiditas, frigiditas, ob distantiam à cœlo, atque à causis calorem afferentibus, contingit: quam ob causam dicimus, terrã omnium esse frigidissimam, quia scilicet, à cœlo quam longissime abest. stellæ enim non [illegible], sed effectu calidæ: elementa autem actu. Cum igitur frigiditas, & humiditas hoc modo à corporib. causentur cœlestibus, per accidens producuntur. priuationes namque per accidens natura intendit. Patet ergo responsio ad primum huiusmodi enim qualitates, quatenus sunt in elementis à cœlo causa vniuersali, per se esse dicuntur · neque hoc negauit Auer. sed illud potius, quod illæ à cœlo immediate producantur, quatenus calori, atque humori oppositæ sunt. Ex hoc etiam patet responsio ad secundum. Dum igitur mundus iste inferior, à superioribus oblationibus regatur, & plurima, ac diuersa sint huius mundi inferioris entia, recte dictum est, à sapientissimo Mercurio, stellarum numerum, parem esse angelorum numero, à quibus astra illa mouentur. Denique vnumquodque angelorũ, ascriptũ sibi opus exequi diligẽter. Nõ

Numerus intelligentiarum. ergo tot sunt intelligentiæ, siue angeli, quot motus numerãtur in cœlo; sicut in alio libro Pymãdri latius disputaui, Plato in Parmenide, intelligentiarũ numerũ, sensibiliũ numero

parem

[illegible] ... prię, ... tota ... quod ... Auenim ... perat ... diuerint ... res, quo ... alias intelligentia vocare ... incessante ... modiferm ... stellam ... tot num ... Scriptum est in Psal. *Qui ... titudinem stellarum, & omnibus nomine vocat.*

QVÆSTIONIS PRIMAE

CAP. I.

Si stellæ sint formaliter calidæ, & frigidæ.

[illegible] arum ... um, ... um numero parem ... Deo cognitus est, ... anditum ... autem ... tenuiter ... tum etiam ex diuinis ... queſtionis pe fundo tranſ..., ad viliora, atque neceſſaria nobis pergendum est. Quoniam autem ... præcedenti dictum est à nobis, astra non esse actu cali... elementa, hoc iterum, copiosius à nobis examinandum excutiendum esse arbitror, quo pro tantæ rei dignitate ... haberi posset. ... de hoc negotio ... 2. *cœli*, *com.* 41. philos. loquitur *Consentaneum* inquit, *maxime rationi est, vnum quamque stellarum propterea ex hoc corpore esse, in quo lationem habet.* ... est, cœlum & stellæ, eiusdem plane sunt naturæ, quemadmodum paulo ante disputauimus. Sequitur tex. *Præterea, vt quidam ... ideo dicunt, quia superius corpus ignem esse asserunt ... ex hoc constare, in quibus est ... Omnis pars* inquit Auer. *est natura ...* ... la est pars cœli, eiusdem est ergo cum ... orbe, quia ... & lumine agit, & mo... *dictio autem ... igitur aer ab illarum ... lapides, & ferrum ... est intendere Con...* ... *magis ... ignis, quod est ... propinquius ... ante stat.* Sentit ... est, ignis calefa... qualitatem in se content. stellæ vero per ... in aliis recept..., quidem ... pellit aeris ... ignea fiunt ligna, lapides, & ... magis ... Tum propter loci vicinitatem, tum ... propter ... at facilioreм ad ignem naturæ ... Non ... ergo stellæ igneæ naturæ, quia

... ignoo calore ... *clate & ... ignantur, vt ...* ... Sagittæ ... sunt. ... *Superiorum* ... & ... per ... ubique ergo terrarum ... æquali ... philosophi ... revident ... intellexit, cum ... æqualis est, respectu autem luminis, ... *Respondeo*, bene verum esse, ... quoad attritionem esse minus calidum ... quoad ... radiorum reflexionem, calidiorem ... enim ... contritione, cœlum mutat ... continens in calorem ... Auerroes arbitratur, & mutuus ... æqualem ... calorem lumi... vero, & contritionis difformem. Contritio namque ... cœlo ... semper æqualis a nobis ... æqualiter applicetur, sed ... est recta, nunc obliqua, nunc aliter ... diffunde ... calorem. Accedit præterea aliarum stellarum concursus, ... vt ipsa attritio in vniuersum æqualis esse non possit. Ad 2. dico, quod quamuis terra à toto cœlo æqualiter di... non tamen ... stella, seu parte luminosa, cuius virtute aerem à cœlo ... dicimus. Ex his ... ad 3. responsio. Sed ... *aliquis* cum Auerroe ... per se corpus est calidum ... non est ... iam formaliter ... est, ... Nequeunt ergo ... calo... quod ... tur à ... esse est ... calor pro... est ergo lumen formaliter ... *Resp.* cum Auerroe ... posse, ... est formaliter calidum ... corpus ... sententiam in ... locum habere ... non autem in accidentibus ... enim nigredo, à calore ... quam autem ... frigiditate gignitur. *Dico* ... generat posse à non mure, sed à calore Solis ... aere ... aqua ... fuso, vt dicitur 2. met. com. 18. ... Auer. ... quandoque à motu ... produci, ... terdum autem ab igne. ... accidentibus, tum ... atque ita nihil ponderis habere videtur ... Deo, per exclusionem esse intelligendam ... In substantiis tantum est generatio ... in substantiis, & non in ... rebus, quæ non sunt substantiæ: ex hoc tamen non sequitur, vt in omni sub... generatio fiat ab vniuoco: nam ab ... non ... falsis, nisi de terminis transpositis. Patet ergo, quomodo ...

Alias ... — Quomodo ... — Sic ... — Motus est ... à calore. — Stella ... calidæ. — Aer motu ignitur. — ... lumine ... — Calor fit attritione. — ... lumen ... natura calidum. — Simile fieri à ... sol ...

[illegible] & [illegible] calorem [illegible] stell[illegible] calo[illegible] corpor[illegible] naturali[illegible] autem [illegible] orbis [illegible]

[illegible] ab agen[illegible] potest; ita etia[illegible] agens [illegible] stellarum [illegible] calidæ, instrument[illegible] calo[illegible] stellis virtualiter cali[illegible] tur, utpote attriti[illegible] velut per instrumentu[illegible] ne attri[illegible] fieri non po[illegible]t. A motu aut[illegible] calor non prod[illegible] cum [illegible] per se causa. Adde [illegible] ha[illegible]tiones inflam[illegible] veluti ab ins[illegible] vero [illegible] mouetur. Si an[illegible] anima e[illegible] motu autem per a[illegible] ita at[illegible] per s[illegible] calorem motum [illegible] calor efficit[illegible]. De cum A[illegible]uerroe [illegible] cale[illegible] nisi fortasse [illegible] aut [illegible] est gener[illegible] In [illegible] aute[illegible] vel [illegible] est dispositio [illegible] ita calefaciat, an[illegible]quam [illegible] prima ali[illegible] sibi [illegible] cau[illegible]sare putant [illegible] ipsam consequ[illegible] prima celi [illegible] Dico, Auerrois [illegible] huiusmodi [illegible] apetitudinem habet, cuius[illegible] di [illegible] est coelum. Ex his ergo patere puto, quomodo cœlum calefaciat lumine & motu [illegible] non ignorare, quomodo aliquæ stellæ sint virtute humidæ, at[illegible] frigidæ. In his autem credendum est antiquis [illegible] pro stellarum conditione cognoscenda, maxime laborarunt inter quos præcipuus fuit Ptolomæus [illegible] huiusmodi virtu[illegible]tes Planetis tributæ sunt. tribuit enim Saturno frigiditatē & siccitatem, Ioui temperiem, Marti [illegible]em, Soli calorē, Veneri temperiem, Mercurio vtrunque, Lunæ humor[illegible] reuera, in vno eodemque die, & calorem, & frigus vigere sen[illegible]timus imo in vna eademque hora. & ventum sp[illegible] calidū, & frigidum, quod plane fieri, necesse est, a diuersa stellarum virtute tunc temporis dominante [illegible] experientia obseruatum est, an[illegible] frigidum esse, Saturno dominante [illegible] omnium habuerit ipsam quoque [illegible] mensē, septimanam, dies [illegible] gnum æstum in meridie [illegible] magni [illegible] anuenerunt. Quæ [illegible] tantum [illegible] non [illegible] dominante [illegible] Meridi[illegible] est [illegible] planetæ [illegible] Hoc [illegible] calefacit [illegible] luminis motusque [illegible] virtute [illegible] mundus [illegible] omnia [illegible] corporibus [illegible] cœlestibus, quæ [illegible] siguratur [illegible]

C A P. II.

Stellarum motus ex philosopho.

SEqui libet philosophi d[illegible] uam 2. *cæli. tex.* 43. describ[illegible] stella [illegible] & tuor[illegible] apere [illegible] ad nu[illegible]tum stellar[illegible] ex [illegible] peraui. *Cum, inquit, & stellæ [illegible] videantur, & [illegible] totum, aut [illegible] cum motu aut al[illegible] te, altera cum [illegible] translationem [illegible]* ens[illegible] Aoc [illegible]lum, & stella, siue astrum [illegible] aut vnum quie[illegible], alterum [illegible] Ambo igitur quiescere [illegible] impos[illegible] non [illegible] rent, quæ [illegible] Rest. [illegible] aut amb[illegible] alterum quiescere, alterum mo[illegible] turali [illegible] locitates pares esse [illegible] bit in quo fert[illegible] sus redire videntur. [illegible] lum descripsisse, & [illegible] am circumferentiam desc[illegible] in 24 ho[illegible]tur quare si stella non æqual[illegible] orbe mouteretur, orbis certe, aut diuideretur, aut rar[illegible] stella nam[illegible] n[illegible] orbem. Non est autem rationi con[illegible] dicit Phi[illegible] tex 45. velocitates stellarū, & magnitudines orbium, eandem habeant rationem, nam vna stella ad aliā non habet eam in vel[illegible] citate proportionem, [illegible] orbis habet ad alterum. Vnde fit, vt [illegible] pars vel[illegible] suo orbe nequaquam moueatur [illegible] ad orbem in velocitate proportionem habet, non autem [illegible] stella ad stellam qua[illegible] [illegible], vtpote Merc[illegible], qui est in orbe ma[illegible], veloci[illegible] et alia stella. [illegible] est in orbe minori. Quod si orbes suos mutuo commutarent, vtpote Mercurius [illegible] Lunæ [illegible] migr[illegible] tunc plane luna [illegible] esse Mercurio [illegible] orbem Me[illegible] quo[illegible] [illegible] perspicuum est, stellas ex se [illegible] motū habere nisi cum [illegible] habere. [illegible] tex. *Sin autem [illegible] non erit profecto ratione [illegible] maior, simulatque latio stella, quatu[illegible] veloci [illegible] habere, non est ab[illegible] Non af[illegible] [illegible] philosophum, C[illegible] natur[illegible] in vna [illegible] inquit quæ natura [illegible] nihil [illegible] Inquper [illegible] in omnibus [illegible] non pro[illegible] hoc enim modo [illegible] absurdum euenit [illegible] celeritatem [illegible] maioris [illegible] non mouetur per [illegible] Præterea [illegible] vtilla ea[illegible] [illegible] Aristoteles [illegible] videntur autem [illegible]

Motus [illegible] [illegible] calo[illegible]rem.

[illegible] frigidas.

Planetarū natura.

Saturni natura.

[illegible] Pto[illegible]lemaus.

Manif[illegible]

[illegible] in orbe.

In coelis [illegible]

Stella [illegible]

De stellarum motu. *locum mutare, vt etiam nonnulli dicunt* [illegible] est. Si stellæ mouerentur motu rotationis, in eode [illegible] respectu [illegible]lorum ac mundi centri, manerent, & locum [illegible] undum [illegible]iectum non mutarent, cuius oppositum dicim[illegible] Adde, quod omnes eodem motu rotarentur. At Sol stellarum solus hoc facere videtur, cum exoritur, atque occidit. Sed Sol non rotat: quandoquidem non per se, sed ob distantiam a nostro visu id facere videatur. Visus enim longe sese extendens, ob imbecillitatem [illegible] quam in suo conatu consequitur, vacillat: qui quidem forsitan causa est, vt etiam stellæ fixæ micare videantur, vagæ vero minime, vagæ namque stellæ quia prope sunt visus potens, & sui compos ad ipsas pertingit, ad fixas vero longe valde diffusus, vibrat. Trem[illegible] autem ipsi[illegible] facit, vt hæc vibratio, stellæ ipsius videatur. Nam nihil differt visus, an res quæ cernitur, vacillet. Ex quo patet nullam stellarum motu rotationis moueri. Arguit Auerroes: Sol [illegible]quit [illegible] non scintillat ob loci distantiam: nam Iupiter cum sit à nobis remotior quam Sol, non scintillat tamen. [illegible]scintillationis ergo stellarum causa, non est loci distantia. Amplius, Mercurius est nobis propior Sole, & luce minor, & nihilominus scintillat. Respondet Auerroes, Solem non scintillare ob distantiam, sed potius ob lucis potentiam. [illegible] manifeste Philosopho aduersatur, Solem ob distantiam [illegible] scintillare asserenti. Dico igitur, ad huiusmodi Solis [illegible]tionem, sine scintillationem, multa necessario concurrere [illegible] scilicet crassitudinem, vapore nullius ortu [illegible] humidi quoque in oculo existentis, ob lucis præstantiam, resulutionem, inordinatumque spirituum motum. Accepit ergo Philosophus distantiam, vt scintillationis causam, non lucis præstantiam, esse huiusmodi rei causam, minime dubium est. Itaque tan[illegible] [illegible] nostris oculis [illegible] distantia, cum tanta [illegible] sufficiens causa esse potest. Vnde humidum oculi liquescat, a inordinatus fiat spirituum motus: quæ profecto [illegible] nes nequaquam inuenimus: vnde [illegible]

Motus rotationis.

Sol non rotat.

Vacillatio scintillarum vnde.

Quare stellæ scintillant.

Vnde Sol scintillat.

Mercurius scintillat.

Ad aliud dico, Mercurio id accidere [illegible], quam [illegible] semper habet vicinitatem: ipse enim ante Solem [illegible] oritur, & occidit non remotior plus vno signo [illegible] detur prope diem [illegible] vel in noctis principio. [illegible] accidere ex Mercurij paruitate. [illegible]modo ergo stellæ non moueantur motu rotationis, iam perspicuum esse puto. Reliquum est ergo ostendere nec conuersionis motu ipsas [illegible] [illegible] sequitur tex. 49. *At [illegible] nec conuerti stellas perspicuum [illegible] enim quod conuertitur, [illegible] Lun[illegible] semper spectatur* [illegible] onis, voluntur [illegible] io Luna, qu[illegible] eandem [illegible] stellæ non mouentur motu [illegible] nuersi[illegible] per se mouentur, prop[illegible] his autem moueri non videantur con[illegible] at ergo [illegible] non moueri simplicibus, at [illegible] mente Platonis, rotationis motu stellas omnes mouer[illegible] [illegible] propriis cauitatibus. Si, inquit, stellæ [illegible] sunt corpora naturalia habent ergo aliquem motum naturalem [illegible] denique cum sint corpora animata, & per se viua, [illegible] mouentur. Dic stellam non esse per se corpus seorsum, sed partem corporis naturalis densiorem, proinde motu proprio nequaquam moueri. Ad aliud patet responsio ex alio Pymandri, vbi ostendimus corpora cœlestia non esse animata. Respondet insuper Philosophus tex. 50. Insuper etiam à ratione alienum est, nullum ipsis instrumentum naturam ad motum tribu[illegible] Natura siquidem nihil casu facit, neque æquum est animalia quidem hæc ipsi curæ fuisse, illa vero adeo præstabilia contempsisse. Sed videtur tanquam de industria factum, ea cuncta auferre, quibus per se procedere ipsi possent: propterea quia, & ipsa plurimum ab his se mou[illegible] [illegible] runt ad motum. Ex quo patet, stellas non moueri motu rotationis, quippe quæ ab ortu ad occasum mouentur: quæ autem rotant, situm minime mutant: alioquin talis motus reuolutio esset, & non rotatio. Nec etiam motu conuersiuonis, siue reuolutionis; quia Lunæ facies contrarium nobis ostendit, quæ intuentibus semper apparet eadem. Neque motu progressiuo, quandoquidem à natura ad huiusmodi opus conficiendum, nullum instrumentum acceperint. Neque motu proprio, cœlo quiescente. nam cum vna super alteram sit, vt docet Lunæ Solisque Eclipsis, vna, proculdubio in eodem tempore maiorem quam altera circulum describeret. atque ita non vniformem seruarent velocitatem. Adde, quod tunc cœlum rareficeret, atque condensaretur, atque ita esse corruptibile. Accedit ad hæc, quod tunc eadem plane stella motibus diuersis moueretur siquidem Sol eodem tempore motu diurno moueretur, parallelum diurnum describendo, & motu obliquo ab occasu ad ortum: idque non ob orbium causam, sed ipsius propriam. Denique tanta motuum di-

Stella non mouentur motu conuersionis.

Quare cœlum non habet membra.

Stella non mouentur motu rotationis.

Conuersionis.

Progressiuo.

uersitas, quæ inuenta est ab Astrologis, in vno [illegible] Planeta saluari non posset; nisi pluralitas [illegible] sicut in Theorica Planetarum paulo ante d[illegible] Quod igitur stellæ non moueantur, sed ipsarum orbes [illegible] Philosophi doctrina patet satis. Quum ergo hæc ita se habeant secundum Philosophum, & de motu septem Planetarum hactenus disputauerim, operæpretium [illegible] rationi consentaneum octauæ Sphæræ motus ad mentem Astrologorum, non ignorare. Por[illegible] octauæ [illegible] ad cuius motum orbes deferentes auges Planetarum mutantur. Triplex est motus. Vnus quidem a primo m[illegible] diurnus, quo in die naturali semel super polis mundi reuoluitur. Alter a nona Sphæra, quæ secundum mobile vocatur qui semper est secundum successionem signorum contra motum primum super polis Zodiaci regularis, ita vt in quibuslibet duo[illegible] annis per vnum gradum, & [illegible] fere mirura progreditur hic motus [illegible] & stellarum fixarum in tabulis appellatur [illegible] primi mobilis [illegible] nonæ Sphæræ. [illegible]

De stellarum motu.

Motus octaua Sphera triplex.

1\.

2\.

[illegible] Astrologorum [illegible] propr[illegible] [illegible] mo[illegible] recen[illegible] nonum, [illegible] addi[illegible] secundum [illegible] est, vt nonus [illegible] motus [illegible] circulum autem [illegible] velocit[illegible] diei secundum tabulas est. [illegible] sententiam [illegible] in signorum, [illegible] Planetarum auges ferebantur, [illegible] atque stellarum fixarum motus dic[illegible] est [illegible] autem motus trepidationis inuentus est, atque [illegible] orbi attributus. Motum vero augium in nonum orbem transtulerunt quippe [illegible] tardior esset ille motu [illegible] accessus & recessus [illegible] orbi conu[illegible] vt dictum est. incipit ab initio [illegible] capiti vsque arietis no[illegible] semp[illegible] principium [illegible] nonæ [illegible] tota ecliptica [illegible]

Motus nona Sphara.

Motus octaua.

Motus [illegible]

[illegible] quæ capita a [illegible] & [illegible] eius dem [illegible]antur, diametraliter opposita circumferentias [illegible] nonæ sphæræ regul[illegible] describant itaque [illegible] octauæ orbis [illegible] et semper ecliptica [illegible] in capitibus cancri & capricorni nonæ diametraliter [illegible] vt [illegible] vni [illegible] unde puncti [illegible] tate alter sit in medio [illegible] dum [illegible] octauæ dum [illegible] per æquales secabit atque [illegible] circulorum æquales. Hæc est autem [illegible] quibet duorum punctorum [illegible] circuli, in quo circumfertur. [illegible] annos [illegible] se absoluat atque perficiat [illegible] quales circulorum circumferentias describant, nulla tamen alia puncta [illegible] circumferentias circul[illegible] contingit. Capita vero cancri & capricorni [illegible] quasi [illegible]nodales, habentes probat lineas curuas vtrinque à capitibus cancri & capricorni nonæ [illegible], necesse est. Vnde & quandoque præcedunt, nonnunquam autem sequuntur, interdum [illegible] Coniunguntur, in qua caput cancri octauæ, & caput cancri nonæ caput arietis octauæ, in maxima latitudine a nonæ ecliptica existente. Quod plane accidit in circulo magno per polos zodiaci nonæ, & circulorum centra transeunte. Poli autem eclipticæ octauæ qui improprie poli vocantur, quandoque ad polos eclipticæ nonæ accedunt, nonnunquam autem sub illis consistunt, interdum vero ab eisdem remouentur. Cæterum talis accessus, & recessus semper est sub circulo magno per polos zodiaci nonæ, & centra circulorum paruorum eunte. Contingit itaque vt ecliptica octauæ sphæræ sub diuersa eius habitudine successiue in diuersis suis partibus æquinoctialem primi mobilis intersecet, atque intersectio talis interdum in ipso capite arietis accidat, nonnunquam vero citra, quandoque vltra, ita, vt in tempore, quo centrum parui circuli reuolutionem vnam perficit, quæ in quadraginta nouem milibus annis contingit, naturaliter loquendo quilibet

Duo puncta octaua.

Coniunctio capitum cancri.

Ecliptica octaua.

Zodiaci declinationes. *Temporaneum.*

libet punctus eclipticæ octauæ sphæræ, æquinoctialem, prope caput libræ primi mobilis secuerit: quæ quidem sectiones in æquinoctiali, ad caput arietis & libræ primi mobilis, quandoq; accedere, nonnunquã autem ab eisdem remoueri videntur, aliquando secundum signorum successionem, aliquando contra eandem progrediẽdo. Itaq; quibus octaua sphæra motibus moueatur, sic dicunt Astronomi.

CAP. III.

Zodiaci declinationes.

Zodiaci declinationes.

Ex his, quæ dicta sunt, sequitur, inquiunt Astrologi, vt maxime zodiaci Declinationes variabiles existant, hinc itaq; contigisse creditur à diuersis Astronomis, diuersis temporibus, earundem maximarum zodiaci declinationũ quantitates fuisse non æqualiter inuentas. Maiores namq; repertæ sunt à Ptolomæo, quã ab Almeone, quia vtriq; eum similibus viis, & modis procesferunt vix aliter, quã tali motus diuersitate, vel simili modo euenire potuit. Et reuera Ptolomæus primo Almagesti cap. 12. 23 graduum, & 51 m. reperit. Almeon autẽ minores 23. g. & 33. m. Diuersitatis namq; causa haud aliud extitit, quã sicut dictum est. Variationem autem sectionis eclipticæ octauæ & æquinoctialis, respectu arietis primi mobilis, necessario sequitur, vt æquinoctia similiter solstitia continue diuersificentur. Vnde nõ semper Sole existente in capite arietis primi mobilis, necesse est æquinoctium accidere: sed stat antea fuisse, vel postea secuturum esse, scilicet cum fuerit in sectione prædicta. Ex quo namq; orbes augẽ Solis deferentes super axe eclipticæ octauæ sphæræ ad motũ eiusdem sphęrę mouentur, & orbis Solẽ deferens super axe prędicto axi ęquidistanti, necessario sequetur, vt centrum corporis semper in superficia eclipticę octauę sphærę reperiatur. Hæc autẽ superficies sępe nimio frequẽter est extra caput arietis primi mobilis: quare sequitur, vt similis de Solstitiorum variatione ratio habeatur. Patet ergo, nõ esse necessarium, Solem existentẽ in capite arietis, vel librę primi mobilis, ab ęquinoctiali nullã declinationem habere in capite autem cancri, vel capricorni primi mobilis, maximam. Stat n. Solem esse in circulo per polos eclipticę primi mobilis, & caput arietis eiusdem transeuntem, & tamen extra ęquinoctialis superficiẽ esse. Similiter in circulo per polos zodiaci primi mobilis, & caput cancri eiusdem euntem: & nihilominus ab æquinoctiali, declinationem non habere maximam: sed antea in ipsa fuisse, vel postea secuturã. Hinc etiam sequitur, tropicos cancri, & capricorni continue respectu ęquinoctialis variari: nunc quidem versus eum propinquando, iam autẽ ab illo recedendo certos tamen limites, quos exire non potest, illa habet variatio. Cęterum ex his stellarum motibus, patet satis motum ex nonę sphęrę motibus, & ex trepidatione octauę, aggregatum, quandoq; secundum successionem, nunc quidẽ velociter, nunc autẽ tarde quandoq; autem stationarium, atq; nonnunquã contra successionem contingere, secundum diuersum situm capitis arietis octauæ in circumferentia sui parui circuli. Difficile igitur valde fuit antiquis, huiusmodi motus inuenire qualitatem. ob quã causam nõ parua inter ipsos de hoc negotio extitit controuersia. Nam aliqui dicebant, auges, & stellas fixas, per nongentos annos, versus orientem continue vsq; ad gradus septem moueri: Deinde per alios nongentos annos tantundem è conuerso versus occidentem. Albategni vero dicebãt eas moueri vno gradu in sexaginta annis, & quatuor mensibus semper versus orientem. vt completa circulatio fieret, 21710. annis. Alphagranus autem putauit, quod in centum annis vnum gradum semper versus orientem perficerent. Medius itaq; motus accessus, & recessus octauæ sphæræ, est arcus circuli parui à puncto supremo quartæ secundum successionem signorũ, vsq; ad caput arietis octauę sphęrę computatus. Æquatio autem octauæ sphæræ, est arcus eclipticæ nonæ sphæræ, centrum parui circuli, & circulum magnum à polis eclipticæ nonæ per caput arietis octauæ transeuntem interiacens. Cum igitur medius motus accessus, & recessus, nihil fuerit, aut semicirculus, nulla fit dicta ęquatio. sed si lxxxx. gradus, aut cclxx fuerit, ipsa erit maxima. Cũ autẽ talis motus accessus & recessus fuerit semicirculo minor, æquatio erit semper addẽda: sed cum maior fuerit, erit minuenda. Thebit vero duplicem tantum octauæ sphæræ inesse dixit: vnum à primo mobili siue sphęra nona, diurnum scilicet alium vero proprium, nempe trepidationis, qui fit super circulis paruis. Duplicem eclipticam asserunt, fixam quidem in nona sphæra mobilem autem in octaua, ita vt capita arietis eclipticæ fixæ inter polos horum paruorum circulorum, & circumferentias, quatuor gradus habeat, & decemocto minuta xliii. secunda. Dixit autem capita arietis & libræ mobilia taliter circumferri, vt cum caput arietis mobilis fuerit in sectione parui circuli, & ęquatoris occidentali ipsum mouebitur in medietatẽ parui circuli, quæ ab æquatore est meridiana: caput autem libræ mobilis voluetur tunc per medietatẽ sui parui septentrionalem ab æquatore. at cum caput arietis mobilis fuerit in alterutro duorum punctorum, sectionis eclipticæ fixæ cum paruo circulo; statuetur ecliptica mobilis directa in superficie eclipticæ fixæ, quod in vna reuolutione capitis arietis mobilis in suo circulo paruo bis accidet. In omnibus autem aliis locis, capite arietis mobilis in periferia sui parui circuli locato, ecliptica mobilis secabit eclipticam fixam, in punctis quidem capitum cancri, & capricorni mobiliũ: nam hæc duo puncta eclipticæ mobilis, circumferentiæ eclipticæ fixæ in hoc motu semper cohærent; ita, vt nunquã ab ea recedant. A capitibus tamen cancri, & capricorni fixorum per quantitatem quatuor graduũ, decemocto minutorum, xliii. secundorum elongari versus orientem, aut occidentem contingit. Vbicunq; etiam sectio harum fuerit eclipticarũ, ipsa necesse est à principiis arietis, & libræ mobilium per quantitatem circuli magni distare. Licet vero in vna reuolutione capitis arietis mobilis in suo circulo paruo bis accidat, vt capita cancri & capricorni mobilium statuantur sub capitibus cancri & capricorni fixorum; nunquã tamen capita arietis mobiliũ, sub capita arietis. & libræ fixorum peruenient. Nam dum ecliptica mobilis continget circulum paruũ à parte septentrionali in puncto arietis mobilis, capita cancri & capricorni, mobilia iuncta sunt cũ capitibus fixorũ. similiter accidit in contactu meridiano. sed capita arietis. & librę semper à capitibus fixorũ quantitate, quę dicta est, distãt. Ecliptica etiam fixa semper secat ęquatorem in capitibus arietis & librę fixorum, ad angulũ semper eundem, puta viginti triũ graduum, 33. minutorum, & 30. secundorum. Sed ecliptica mobilis æquatorẽ successiue secat in singulis punctis comprehensis in duobus arcubus, quos ecliptica mobilis in duobus contactiuũ ab æquatore separat & quantitas cuiusq; est circiter 21. gradus, & 30 minuta, est n. maxima distantia capitis arietis mobilis à sectione eclipticę cum ęquatore per gradus decẽ, & quadraginta quinq; minuta; vnde maxima declinatio eclipticę mobilis ab ęquatore variabilis est: maior quandoq; declinatione eclipticę fixę, quandoq; minor eadem, nonnunquã sibi ęqualis. Tunc n. ęqualis est illi, cum mobilis sub fixę superficie fuerit: maior vero in sitibus cõtactuum. Vnde etiã Ptolomęus 33 graduum, li. minutorum, xx secundorum, reperit minor autem, dum caput arietis mobilis in sectione æquatoris, & parui circuli fuerit: nam tunc intersectio eclipticarum erit in puncto eclipticę maxime declinãte, qui minus declinet, quam caput cancri, & capricorni fixum. Æquatio itaque octauę sphærę, est arcus eclipticæ mobilis, inter caput arietis mobilis, & inter sectionem eiusdem eclipticę cum ęquinoctionali interceptus. Sed motus accessus, & recessus est arcus circuli parui inter caput arietis mobilis, & inter sectionem ęquatoris, & circuli parui, per medietatẽ circuli septẽtrionalem progrediendo. Contingit autem, vt hoc motu, stellæ fixę, nunc versus orientem, nunc autem versus occidentem, iam veloci, iam tardo motu moueri, videantur. Nam cum fuerit caput arietis mobilis in quartis parui circuli, ab æquatore videlicet prope situs cõtactuum, in eam partem in quã est earum motus, tarde videntur moueri: quia nimirum tunc parum crescit, aut decrescit octaui orbis æquatio. Sed cum fuerit arietis mobilis in alterutra sectionũ æquatoris, & circuli parui, vel prope ad eã partem, ad quã est motus, moueri videbuntur stellę: quod scilicet æquatio octauę sphærę sub eisdem sitibus, parum crescat, aut decrescat. Vnde diuersitas manifesta in earum motu inuenta est. Ptolomęus n. earum loca suo tempore verificata, ad illarum loca, ab Hipparcho, & aliis inuenta, comparauit reperitq; metas motu tardo, in centum annis gradu vno. Tunc enim caput arietis erat separatum à puncto quartæ circuli parui meridianæ, versus æquatorem accedens. Posteriores vero, dum magis accederet, inuenerãt moueri in sexaginta annis, vno gradu: & sic deinceps per sequentia tempora alii aliter computauerunt. Sectio igitur iam fit super xx. gradu xii. minuta, piscium eclipticæ mobilis. Maxima autem æquatio octauæ sphæræ contingit, dum caput mobilis fuerit super punctis quartas circuli parui, ab intersectionibus eius, cum ęquatore distinguentibus. est autem decem graduum, & quadraginta quinq; minutorum. vnde quilibet punctus à decem nouem gradibus, & quindecim minutis piscium, vsq; ad decem gradus, xlv. minuta arietis eclipticæ mobilis potest esse in loco intersectionis, quæ est punctu

æquali-

Ptolomæus. *Æquinoctium.* *Solstitium.* *Tropici.* *Motus aggregatus.* *Albategni.* *Alphagranus.* *Medius motus.* *Æquatio.* *Thebit.* *Zodiaci declinationes.* *Eclipticæ.* *Distantia.* *Ecliptica mobilis.* *Ecliptica declinatio.* *Ptolomæus.* *Æquatio octaua.* *Diuersitas motus octauæ sphæræ.* *Motus tempore Ptolomæi.* *Æquinoctium vernalis.*

[illegible]

CAP. II.

[illegible]

CAP. III.

[illegible]

Q[illegible]st[illegible]nis T[illegible]rtiæ
[illegible]ap[illegible]

F[illegible]tun[illegible] ud[illegible] [illegible] quæ[illegible] us[illegible] etius.

Fortuna causa per accidens. *2. phys. t. 39*

quonam modo ab eodem fortuna vocetur causa per accidens, quidve discriminis ponat inter casum, & fortunam. De his 2. phys. abunde disputauit. Cum fortuna, inquit, & casus de numero causarum dicantur, insuper & multa sint, & fiant fortuna & casu, considerandum nobis erit, quomodo in his sit fortuna & casus. Quidam enim & si sint necne dubitant, nihil enim è fortuna fieri dicunt, sed omnium causam esse determinatam. Sed dubitabit non iniuria quispiã cur nam sapientum antiquorum nemo generationis & corruptionis causas dicens, de fortuna aliquid determinauerit? Sed, vt videtur, nec illi è fortuna esse aliquid arbitrabantur. Verum & admirabile id est. multa enim sunt & fiunt à fortuna, atque à casu, quorum vnumquodque & si non ignorent, reduci posse ad aliquam causam rerum quæ fiunt, quemadmodum antiquus sermo dixit, qui fortunam enecat, omnes tamen illorum, aliqua quidem a fortuna, alia autem à nõ fortuna esse profitentur: quamobrem & mentio aliquomodo illius ab eis agenda. Quod si illorum nullum videlicet, vt amicitiam, aut odium, aut ignem, aut mentem, aut aliquod aliud id genus, fortunam esse arbitrabantur, absurdum vtique erat, siue non esse putabant, siue esse putabant, eam omittere. Preterea ea nonnunquam vtebantur, quemadmodum Empedocles, non semper aerem supra, dicens segregari, sed vt fortasse fortuna. dicit enim: In mundi factura sic tunc currenti huic fortuito contingit, sæpe autem modo alio, partes quoque animalium plurimas ortas fortuna, ait: Sunt etiam qui & cœli huius, mundanorumque omnium casum esse causam affetunt nam à casu conuersionem, & motionem fieri dicunt, quæ distinait, & hunc in ordinem redegit vniuersum. Hoc autem ipsum admiratione non parua dignum est, cur animalia quidem & plantas, neque esse, neque fieri à fortuna dicant, sed aut naturam, aut mentem, aut aliud quoddam id genus causam esse ipsorum velint, (non enim ex cuiusque semine quoduis proficiscitur, sed ex tali quidẽ olea, ex tali vero homo) cœlum vero, & diuinissima sensibilium, vt sydera, casu exorta fuisse nullamque causam ipsorum cœlestium, qualem animalium & plantarum esse dicentes. Huius autem erroris authores fuerunt Democritici, à quibus dictum est, casum, rem humanam non esse diuinam, aut naturalem, sed vniuersalem omnium causam, & cœli, & mundanorum prorsus omnium. cum enim viderẽt diuersitatẽ motuum in cœlo instabilem, atque indeterminatum modum currendi in planetis, à casu hæc omnia regi putauerunt. Sed recte à philosopho ignorantiæ arguuntur. Nam si plantæ, & animalia non ex quolibet, sed ea proprio semine nascuntur, & non ex casu; quanto magis cœlestia, quæ sunt diuiniora, atque nobiliora? Adde, quod Dei prouidentiæ plurimum derogant, qui cœlestia ab illius prouidentia suspendunt. Amplius, sensibus manifestissime aduersãtur in cœlo enim casu fieri videmus nihil, in terris autem plurima. Perperam ergo dictum est ab eis, cœlestia casu gubernari, vnde philos. tex. 46. Ad id enim quod dicitur, & alio modo, absurdum, inquit, sequens esse videtur; adhuc absurdius erit hæc dicere ipsos, in cœlo quidem nihil ex casu fieri. In his autem, in quibus fortunam negant, multa ab ipsa fortuna fieri videntes, quod tamen contra fieri conuenienserat. Nonnulli fortunam diuinum quoddam appellarunt, obscure tamen. Et reuera id bifariam intelligi potest. vno quidem modo, vt sit ipsemet Deus, ad quem omnes casus fortuiti reducantur, tanque in primam causam, primamque prouidentiam, à qua vniuersa gubernantur. Porro, si hoc modo fortunam Deum vocauerunt, re quidem bene, sed fortunæ nomine abusi sunt siquidẽ Tyche Græce, fortuna latine, ad inordinata refertur. Deus autem est omniũ rerum ordo, & summa prouidentia. Alio modo, vt sit Dea, cui subseruiant tres Parcæ, de quibus postea. Et sic profecto fictitium est, nisi recte illa intelligantur. Quam ob causam duplicem in rebus ordinem quidam posuerunt: primũque in prima causa collocatum, Dei prouidentiam, secundum autem in secundis causis positum, Fatum vocauerunt: fortassis Mercurium in primo Pymandri Dialogo secuti his dictis inquit: *Prouidentia per fatum harmoniamque constans mixtionem*, i. e. per prouidentiam Deum, per fatum vero secundarũ intelligens causarum connexum. Et paulo ante: *Fabricauit, inquit, septem gubernatores, qui circulo mundum sensibilem complectuntur eorumque dispositio fatum vocatur*. Eandẽ quoque doctrinam Boetius 4. de consol. imitatur. Ex hoc autem sic arguitur, quod quemadmodum nihil est in rerum natura, quod diuinam effugere valeat prouidentiam; ita nihil esse aiunt quod in fati dispositionem nõ cadat vnde fit, vt omnes fortunæ impetus, euentusque fortuiti, rum à fato, tum à diuina prouidentia dependeant, & emanent. Neque ob id, nihil casu fieri dicendum est. nam etsi huiusmodi effectus respectu diuinæ prouidentiæ, & fati, à causa per se proficiscantur, respectu tamen particularis agentis, sunt fortuiti, & præter intentionẽ contingunt. Quam ob causam multa potest homo sua prudẽtia, & industria effugere, quorum nullum præcessit fatum particulare. Vniuersalis autem fati prouidentiam effugere nequit. In quo cum non sint rationes contrariæ, stat nostra contingentia, cum huiusmodi fati vniuersali prouidentia. Hæc ex Ptolomæo colliguntur, tũ ex prooemio Apotelesmatum, tum etiam ex centum enunciatorũ libro. Patet ergo, quare fortuna dicta sit aliquod numen diuinum. Sequitur Tex. 47. Quare, & quidnam vtrumque sit, fortuna videlicet, & casus etiã idem sint aut diuersa. & quomodo in eas, quas determinauimus causas, recidant. considerandum est. Tex. 48. Quæ, inquit, fiunt semper, & ex necessitate vt astrorum ortus, & occasus, fortuna fieri non dicimus neque quæ frequenter contingunt, vt animaliũ ortus sed potius ea, quæ raro, & præter intentionem accidunt. Sed dicet aliquis Eclipses, & stellas comatas, multaque metheoricas impressiones raro accidere, non tamen à fortuna fieri. *Resp.* Aliquid raro accidere, bifariam intelligi posse. Primo quidem secundum se, atque ita non est necesse, vt omne, quod ita contingit, à casu proueniat, alioqui, vt dictum est, eclipses quoque à fortuna causarentur, & multa huiusmodi, quod est manifeste falsum à causa siquidem determinata fiunt, quæ quoniam raro ponuntur, & effectus similiter earundem raro contingunt. Alio modo suæ causæ respectu, atque ita a casu fieri dicimus modo huiusmodi causa aptitudinem non habeat tales effectus producendi. Deinde, quod posita causa, & non impedita, effectus necessario non sequatur. Postremo, quod illa contingant præter intentionem causæ, in quo ratio casus completur, atque absoluitur. Ex his ergo patet quibus in rebus, secundum Philosophum inueniatur casus, & fortuna. Verum non erit inutile animaduertere ea, quæ ab Auicenna dicuntur, & ab Auerroe [illegible]. Auicenna [illegible], inquit, secundum Philosophum, quædam [illegible] semper, quædam frequenter, quædam raro, & in his est fortuna, dubitari autem potest de eo, quod est ad vtrumlibet vnde videtur Philosophus diminutus. Respondet Themistius, non fuisse necesse, vt quartum membrum poneretur: quoniam ab agente ad vtrumlibet non prouenit actio, nisi prius ab aliquo determinetur. Sed post determinationem, est intenta ab agente, atque ita in earum numero, quæ à casu fiunt, haberi nõ potest. hac de causa huius quarti membri Philosophus nõ meminit. Sed iterum arguit Auicenna, asserens nullum esse inconueniens, vnum, eundemque effectum, vni causæ cõparatum intentum esse, alteri vero fortuitum. Nam si ambulatio potentiæ motiuæ causa est quidem fortuita, quãdoquidem ex seipsa ad vtrumlibet se habeat, secus autem se habebit, si ad appetitum determinatam fuerit relata, tunc enim non erit fortuita, quippe quæ à potentia ambulationem intendente procedat. Verum contra Auicennam insurgit commentator, sic arguẽdo. Ex hoc casus, & fortuna maxime procedunt, inquit, quia nimirum aliquis ex actione effectus, & rarus proficiscitur, cuius profecto illa actio per se causa esse non poterat, vt quando ex fossione sepulchri, sequitur thesauri inuentio. vnde fit, vt effectus fortuitus agens præsupponat aliquid operans ex intentione. Quare si nihil operaretur per se, fortuitus effectus 2.
nunquam sequeretur. Sed id, quod est ad vtrumlibet per se, & ex intentione nunquam aliquid operatur, nisi ab aliquo determinatiuo prius determinationem acceperit. Siquidẽ ex seipso ad vtrumlibet ageret quippe cum non magis [illegible] quam alterum oppositorum respiciat atque ita nihil ageret opposita, quod fieri non potest. Itaque si actio ab eo egredi debet, vt determinetur à suo determinatiuo, necesse est. At postquã determinatum est, non amplius est ad vtrumlibet: ex ipso ergo vt sic casualis, & fortuitus effectus esse non potest.
Amplius, æqualiter contingens in actiua quidem potentia 1.
inueniri non potest. omnis enim potentia, vel est naturalis, & sic est ad vnum determinata, vtpote calor ad calefaciendum vel rationalis; & sic ab appetitu ad alterum determinatur oppositorum hæc autem ita sunt intelligenda, vt potentiæ actiuæ vno modo secundum se intelligantur, & tunc in eis æqualiter inuenitur contingens nam si voluntati duo æqualia obiecta fuerint ublata; ad illa æqualiter sese habebit. Alio autem modo, quatenus sunt proxima operationis principia & tunc non remanent in æquali contingentia. siquidem à suo proprio determinatiuo, ad alterum oppositorũ determinatæ sunt. Iterum in potentiis passiuis æqualis in- 3.
uenitur cõtingentia, non autẽ in omnibus, sed in his tãtum, quarũ præparatio in duobus cõtrariis recipiẽdis est æqualis: siue sit anima cõcupiscibilis, quæ est in æquali potẽtia ad oppositos effectus recipiẽdos, siue sit materia prima, quæ in for-

Qui fortunam enecat.

Empedocles posuit fortunam.

Cœlum casu exortũ, & regi, aut Democritiani.

Reprehenduntur.

In cœlo casum non esse.

Quomodo fortuna sit Deus Tyche

Primus ordo Prouidentia. Secundus ordo Fatum.

Fortuna causa per accidens.

Fatum vniuersale non cogit.

Fortuna est in his, quæ raro fiunt.

Conditiones casus.

Auicenna arguit 1. de suff. c. 13.

Commentator arguit contra Auicennam.

Fortuna causa per accidens.

4. *lib. 2. suff. c. 3.*

mis oppositis recipiendis indifferenter se habet. hæc autem conueniunt materiæ nudæ, similiter & animæ concupiscibili. Aliæqui secundum dispositiones præxistentes, determinationem [illegible] ceperunt. Præterea, Auicenna ait, necessarium esse, quod non habet impedimentum: contingens autem vt in pluribus esse, quod habet impedimentum. Commentator [illegible] autem sit. Necessarium est, quod ex sui natura non potest deficere: contingens autem, vt in pluribus est, quod in sua natura habet, vt nisi posset deficere. Necessarium autem si à priore manifestetur, vt scribitur [illegible] *Met. cap. de necess.* sic vera est commentatoris diffinitio: si autem à signo, sequitur Auicennæ descriptio, quam nihilominus putauit ex natura cui illi accidere: propterea à commentatore reprehenditur. Ex his ergo perspicuum esse potest, Philosophum in sua diuisione non esse diminutum. Sequitur *tex. 47. Eorum autem, quæ fiunt, alia quidem alicuius gratia fiunt, alia vero non. Et horum quidem alia per electionem, alia vero non per electionem. Ambo autem in his sunt, quæ alicuius gratia fiunt. Quare patet, & in his quæ non necessario, neque plerunque [illegible] esse aliqua, circa quæ potest id esse, quod alicuius gratia* [illegible] est. [illegible] cum his, quæ fiunt propter aliquid, nonnulla [illegible] coniuncta, quæ raro fiunt: vt [illegible] cum terram [illegible] propter aliquid fit, coniungitur thesauri inuen[illegible] autem alicuius gratia, & quæ à mente aguntur [illegible] cum per accidens fiunt, à fortuna esse dicimus. Nam quemadmodum ens aliud quidem est per se, aliud vero per accidens [illegible] & causa esse potest [illegible] per se quidem causa [illegible] ædificatiuum per accidens [illegible] vel musicum. [illegible] quidem causa, quæ est per se [illegible] vero quæ est per accidens [illegible] vt ædificatori musicum, album [illegible] & similia multa. Porro fortuna [illegible] accidens causa [illegible] pendet ex parte causæ [illegible] parte effectus. vna namque dumtaxat causa [illegible] effectuum, quorum alter [illegible] fecerat intentus [illegible] accidit aliis, duæ [illegible] effectus, vna quidem per [illegible] alia [illegible] opera[illegible] *[illegible] cum in his id fiat, quæ [illegible] tum à casu, atque [illegible] fieri dicitur.* Amb[illegible] in his [illegible] quæ alicuius gratia fiunt. vt [illegible] recip[illegible] accepit iussillud, si sciuisset [illegible] gratia, sed [illegible] idque fecissere [illegible] gratia [illegible] fiunt propter finem. Fortuna autem & casus non sunt in his quæ semper, aut frequenter fiunt: propterea subiungit Philosophus: *Hoc autem neque plerunque, [illegible] neque necessario.* Insuper fortuna est in his, quæ agunt per electionem, & est causa per accidens. Finis, inquit Philosophus, vtpote acceptio ipsa, non est ex his causis, quæ sunt in ipso, sed in his, quæ sunt agentia per electionem atque mente ipsa & dicitur tunc à fortuna venisse, dum modo extra intentionem agentis. Nam si venerit electione sumpta, & huius causa aut semper frequentans, aut plerumque recipiens, non dicitur à fortuna venisse.

Fortuna est in his, quæ raro fiunt, & alicuius gratia.

Fortuna est causa per accidens.

Fortuna dicitur à causa per accidens.

Fortuna est [illegible] quæ agunt propter finem.

CAP. III.

Fortunæ diffinitio ex philosopho.

Fortuna causa per accidens.

EX his autem, quæ iam prædicta sunt, colligit philos. fortunæ diffinitionem. *Perspicuum igitur,* inquit, est, *causam esse per accidens in his, quæ per electionem alicuius gratia fiunt.* Quapropter circa idem mens atque fortuna sunt. electio enim absque mente nequaquam existit. Philosophus in physicis de fortuna loquitur physice: proinde dicit fortunam esse causam per accidens ratione tantum ab agente per intellectum distincta: vt si quispiam colens vineam, dum fodit terram, thesaurum reperiat: fodiens namque non intendebat thesaurum, sed vineæ culturam. Præterea, virtus formatiua spermatis debitam hominis formam intendit. accidit autem, vt sextum in manu digitum afferat, quem producere minime intendebat. hæc ergo à philosopho causa vocatur per accidens, fortuna, & casus. In lib. autem de bona fortuna, ad mentem moralium loquens, dicit bonam fortunam esse naturalem impetum factum in anima nostra a Deo, vtpote à motore totius naturæ. Et in politicis ait, fortunam esse vltimam distinctiuã in litibus. Nam duobus hominibus litem habentibus, nec eam ratione decidere valentibus, fas est, forte vti, quã fortunam appellat. Diuersimode ergo à phil. disputatum est de fortuna, in physicis, & in moralibus. Cæterum duplex est causa per accidens. Altera quidem ex parte causæ, quatenus scilicet causæ per se vnitur, nihilque virtutis habet

Duplex causa per accidens.

ad effectum producendum; veluti musica inest ædificatoriæ arti in eodem subiecto. Altera vero est ex parte effectus, & aliquid habet potentiæ, vnde effectus producatur & hæc iterum est duplex. nam quædam frequenter se habet [illegible] nauta, qui quoties mouet per se nauim, toties etiam mouet se per accidens. altera raro per se producit effectum, veluti causa remota, vt fodiens terram, & thesauri inuentio quæ [illegible] sese propriam connexionem non habent. Ex quo patet, fortunam causam vocari per accidens, ex parte vtique effectus, non autem ex parte causæ, quæ pro effectu producendo, [illegible] operatur. fortuita autem causa aliquid operatur ad effectum fortuitum producendum, vt sortes ex intentione in forum pergit, præter autem intentionem inuenit debitorem, qui si eo non perrexisset, debitorẽ minime inuenisset. Erit ergo aliquid causa fortuita, non quidem per se, respectu eius, ipsa est: sed aliquid per se, ex cuius actione fit aliquod aliud non intentũ, sine cuius actione nõ fieret illud, cuius respectu causa fortuita appellatur. Est ergo fortuna causa per accidens, & operans ex parte quidẽ effectus, non autem ex parte causæ. Ex parte quidem, quia effectus quod raro contingit: nam qui frequenter vel semper sequitur, aliquo modo est intentus ab agente. quapropter planetarius effectus fortuiti naturam euertit. quæ [illegible] fortuita sunt, raro contingunt secundum naturam causæ, & præter intentionẽ agentis. Itaque duo necessaria sunt ad perfectam fortunæ rationem. Alterum quidem, vt sit agens per intellectum, & ex intentione operans. Alterum vero, vt ad illius operationem sequatur effectus non intentus. Fortuna ergo est in his, quæ sunt propter aliud, i. propter finem effectus, qui raro euenit præter intentionem agentis quæ quidem intentio proprie cadit in effectum intentum, improprie autem in effectum secundarium, & ex voluntate agentis nequaquam propositum, aut intentum. Quamobrem dicit philos. *tex. 53.* indefinitas esse eas causas, è quibus id fiet, quod a fortuna proficiscitur. Vnde fortuna indefinita causa esse videtur, & immanifesta homini [illegible] causa infinita igitur non est manifesta. Rursus, [illegible] fortuna simpliciter proficiscitur: quia est causa per accidens. proinde vt accidens est, causa dicitur vt veru absoluta nequaquam velut hospitij, ædificator quidem causa est, per accidens vero modulator. & vt, profectus agenti [illegible] nihil huius gratia profectus, multitudine quoque [illegible] nam & visitare aliquem volens, & persequens, & [illegible] spectat[illegible] & fugiens. Amplius, Ratio est eorum quæ sunt semper, aut plerumque: fortuna vero est in his, quæ præter [illegible] aguntur. igitur est aliquid præter rationem, irrationale vtique, & præter iudiciam agentis. Verum, sicut [illegible] irrationalis videatur, a Deo tamen summa [illegible] ducitur, qui nihil in terra temere, & sine ratione producitur. Sequitur *tex. 5* [illegible]. Quare cum hæ, quæ [illegible] sunt, indefinitæ sint. & fortuna ipsa [illegible] definita sit, nihilominus dubitauerit quispiam, si eius, quod à fortuna fit, quæuis causæ fuerit necne? Ceu ipsius sanitatis, aut ventus aut æstus, non autem tonsio capitis: causarum enim per accidens, aliæ propinquiores aliis sunt. Itaque ventum faciens, & æstum inducens, sunt causæ sanitati viciniores, quia scilicet aliquid operantur, pro sanitate inducenda: tonsio vero est causa remotior, cum fere parũ afferat emolumenti ægroto: vtræque tamen sunt casus, siue fortuna. Est ergo fortuna incerta, irrationalis, per accidens causa, raro contingens præter intentionem agentis. Sequitur *tex. 56.* Dicitur vero fortuna, bona quidem, cum bonum aliquod euenit: mala vero, cũ aduersi aliquid. Prosperitas vero fortunæ, atque infortunium, tum hæc magnitudinem habuerint. Quapropter, & cum per parum defuit, vt malum quispiam magnũ aut bonum accipiat, infortunatum tum illum, aut fortunatum dicimus esse propter quod mens ita de [illegible] icit, ac si esset: quod n. parum deest nihil distare videtur. Rursus fortunæ prosperitas incerta, nõ sine ratione asseritur. nã ipsa fortuna incerta est. Impossibile est ergo, ac semper, aut plerumque aliquid eorũ esse quę è fortuna proficiscuntur. Casus igitur atque fortuna, ambo quidem, vt dictũ est, causę sunt per accidens: in his videlicet, quę neque simpliciter, neque plerumque fieri possunt, & eorum quę alicuius gratia sunt. Cæterum quomodo hæc sint intelligenda, paulo ante dixi. Cum igitur hęc ita se habeãt, diligenter obseruandum est, quid intersit inter fortunam, & casum. Porro casus, & in his inuenitur, in quibus & fortuna, & adhuc in aliis quam pluribus. Dicimus enim equum casu venisse, & periculum euasisse, non autem euadendi gratia venisse. Et sedem casu cecidisse: stetit enim, vt sit sedens, sed non huius gratia cecidit. At fortuna in his tantum est, quę per electionem agunt. Proinde fortuna proprie ad homines spectat. Cęterum, licet fortuna, & casus pro causis accipiantur, ha-

Fortuna causa per accidens.

Fortuita causa aliquid operatur.

Duo sunt necessaria ad rationẽ fortunæ.

Fortuna est indefinita, & immanifesta.

Fortuna est irrationalis.

Fortuna bona & mala.

Fortunæ prosperitas incerta.

[illegible]

... [illegible] cum [illegible] Boetius lib. 5 de [illegible] in genere causarum per accidens, casum, & [illegible] liberi noluit, sed potius in numero ef- [illegible]

... [illegible] quæstionis veritas clarius elucescat.

CAP. IV.

Platonis, aliorumq, de fortuna, opinio.

PLato, Philosophorũ princeps [illegible] num post [illegible] Deum, cæterorum conditorem & parentem [illegible] siue Angeli [illegible]

[illegible]

... [illegible] quibus colligi [illegible] non imponere [illegible] iniustum humanarum rerum [illegible] eligentis Deum [illegible] na hominum ele[illegible] intelligentia non sunt [illegible] *non vos me elegistis, sed ego [illegible]* [illegible] Dominus [illegible] ne [illegible] sed potius de earum rerum [illegible] sunt arbitrio. Et reuera [illegible] Deus [illegible] & re[illegible] [illegible] in manu [illegible] libertas arbitrii cum forte diuinitus [illegible] Proclus in Timæo, fortunam [illegible] esse, vel cœcam, sed diuinam, vel [illegible] potestatem in vnum exitum, diuulsas causas congregantem. Plato *de legibus* 4. ait, tria humana omnia gubernare, Deum [illegible] fortunam, & artem simul cum Deo. Deus [illegible] & per omnia, mouet omnia, mouet mundi sphæras, quarum concursio, fatum alibi dicitur, hic vero fortuna, ex hoc casus circa externa corpora varij proueniunt. Mouet & animas [illegible] unicas

[illegible] in [illegible] ars manauit & speculan- [illegible] ternorum, & cor [illegible] idem cuncta de- [illegible] tur, vt dicit Apostolus. [illegible] nam proc [illegible] fortuna, neq; [illegible] stellarum conci [illegible], [illegible] per tia, sine Deo [illegible] bus sine pond [illegible]. Patet ergo, quoniam pa [illegible] mnia à Deo d [illegible] secun [illegible] um Pla [illegible] imperium, & q Deo [illegible] vertu habeat in actus h [illegible] Platonici. [illegible] iu Platonici fortum m statuunt in causis tum [illegible] Epicurus. h [illegible] is & quæ aliter contingere [illegible] sint tum etiam in [illegible] scu [illegible] & ita [illegible] e subiiserat [illegible] reddi [illegible] n posset. [illegible] hęc o mni [illegible] ride: omniaque casu [illegible] fort [illegible] sine v [illegible] is contingere arbitr [illegible] r q plane [illegible] lsum esse, quæ di [illegible] nt paulo ante, facile dem [illegible] strant argumenta. E [illegible] lon [illegible] Enn 1. l. 3. [illegible] b primo cap [illegible] Impo [illegible] bile e rte est, a [illegible] ab [illegible] cor- [illegible] causis cuncta cõmitter [illegible], siue at [illegible] licebat Epi [illegible] urus, siue elementis, motionib[us]q; corporum [illegible] ordinatæ, ordinem, & rationẽ, & animam ducem subde [illegible] maxime vt o impossibile [illegible] bij [illegible] e ato [illegible] is. Quam brem ergo S. eu [illegible] idem libri eam dicit a [illegible] m, fortunæ imperio subdi, quæ [illegible] ruptis rationi h [illegible] be [illegible] f [illegible] onc piscentias sequitur: In [illegible] lurib[us] tri [illegible] at [illegible] anima, si melior [illegible] in pau- [illegible] ioribus vero, si [illegible] eior [illegible] vnde anima boni arena: ex trera, vitiis resistens [illegible] min [illegible] tur, potius q permutat ipsa, quam Rerum [illegible] permutetur. Frenit [illegible]. Qui [illegible] [illegible] it re [illegible] pt- [illegible] natur fortuna [illegible] generatio gubernari, ca [illegible] q [illegible] fortuna. [illegible] pere [illegible] co it ter [illegible] ab ipso Deo, virtute ipsi [illegible] el- Plinius ligent [illegible] est lo [illegible] e remotus. Porro Plin [illegible] lib. 2. cap [illegible] de fortuna sic loqui [illegible] r Toto qui [illegible] e mundo, inquit, & locis o [illegible] ni [illegible] omnibusq; horis hominum vocibus fortuna sola in- uocatur, & vna nom [illegible] atur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatu [illegible], sola laudatur, sola arg [illegible] itur. & cum conuitiis colitur, volubilisq;, a plerisq; vero & cæca etiam exil [illegible] ima- tur, vaga, in [illegible] nstan[s], incerta, varia, i [illegible] dignoru [illegible] fautrix. Plutarchus [illegible] Plutarchus in [illegible] bello de fortuna, Romanorum ve- t [illegible] stiores, fortunæ tẽpla eximia err [illegible] e [illegible] eamq; pro dea co- lu [illegible]. Nam prim [illegible] Fortunæ delubri [illegible] Anc [illegible] Marti [illegible] e- rexit, nepos Romul [illegible] Rex [illegible] ab eo [illegible] uartus. Is fortunam viri- l [illegible] omine dica [illegible] [illegible] [illegible] tu [illegible] ad [illegible] ter [illegible] inen. d [illegible] sculum sibi [illegible] am, fortitudinem asti [illegible] derat. [illegible] brio vero [illegible] ortunæ tem [illegible] Camill [illegible] tructum e [illegible] um Marcum Coriolan [illegible] in se [illegible] Volsc [illegible] exercitu in vrbe vadentem, mulieres auerterunt [illegible]. Liuius. Valerius max. Liuius de or [illegible] ne vrb [illegible] lib. 2. & Valerius Maximu [illegible] mo ca [illegible] [illegible] ulchrio sim [illegible] mul [illegible] o b [illegible] rbe [illegible] mpor [illegible] quo [illegible] ma [illegible] one vrbi [illegible] lerunt [illegible] o temp [illegible] reet [illegible] b [illegible] h [illegible] tur, at [illegible] hanc vo [illegible] comis [illegible] Varia for- tunæ simulacra. tron [illegible] dist [illegible] rite q; dea [illegible] astis [illegible] urs [illegible] regum omnium [illegible] xi [illegible] tum; fanum P [illegible] ogen [illegible] xit Amplius Idix [illegible] iden [illegible] priuat [illegible] fortunæ [illegible] pa- lano sim [illegible] est [illegible] quo [illegible] delub [illegible] ad se tenaciter trahentis, q [illegible] quid [illegible] esset [illegible] tem Musc [illegible] rum, est [illegible] Colebant [illegible] terea [illegible] un [illegible] ub [illegible] rem [illegible] faceret f [illegible] natur [illegible] Lib. 3. Od. 29. cuti, multa [illegible] dixerunt. Vnde Horatiu [illegible].

Fortuna sæ [illegible] las [illegible], &
Ludum insol [illegible] pertinax,
Transmutat in [illegible] tes honores,
Nunc mihi nunc alij benigna.

[illegible] lib 1. Ode. 34.

Valet ima [illegible]
Mutare [illegible] attenuat Deus.
O [illegible] aptome [illegible] cem: apex
Fortuna [illegible]
Sup [illegible].

Mar [illegible] tractatu de fortuna.

Fortuna peter [illegible]
Inim [illegible] dicat
Euertu [illegible] robor
Ne [illegible] ruare [illegible] fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos [illegible] ibus afficit.
[illegible] pauperie grauat.
Ir [illegible] eadem diuitijs beat.
H [illegible] ctt iuuenes, & retinet senes,
Iu [illegible] arbitrio tempora dividens.

Quod [illegible] adimit, tran [illegible]
Nec [illegible] tamen [illegible] ibet re [illegible] indicat.
Incerta [illegible] lubrica:
Ne qu [illegible] cat perpetuo fouet.
N [illegible] perpetuo premit.

[illegible] eca [illegible] le [illegible]

[illegible] imis ventibus fortuna [illegible]
[illegible] inuida [illegible] tibus.
Quam non æqua bonis præmia diuidis?

Item [illegible] agoedia 4.

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit sparg[it]q; manu
Munera cæca: peiora fouens.

[illegible] d [illegible] trist [illegible] us ele. 5.

[illegible] qui quondam [illegible] alimenta negarat,
[illegible] mendicat [illegible] bo.
Pas[illegible] gul [illegible] erras,
E[illegible] nullo certa tenaxq; loco.
Sed [illegible] dol [illegible] vultus modo sumit acerbos.
Et [illegible] in leuitate sua est.

lib de po [illegible] 4 ele 3 ait.

Hæc [illegible] non stabilis, quam sit leuis orbe fat[e]tur,
Quæ summum dubio sub pede semper habet.
Quolibet [illegible], & quauis incertior aura,
Par illi [illegible] : per [illegible] est.

Lucanus [illegible] b. secun[d]o.

Siue parens rerum cum [illegible] informia regna,
Materiamq; rudem, flamma cedente recepit,
Finxit in æternum causas, qua cuncta coercet
Se quoq; lege tenent, & s[e]cula iussa f[er]entem,
Fatorum immoto diuisit limite mundum.
Siue nihil positum est, sed fors incerta vagatur
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum.

Hæc [illegible].

Fortuna sępe pro fato ip[illegible] sorteq; [illegible] vtuntur fa- tum autem cum necess[illegible] [illegible] tuunt, quod in [illegible] verssi [illegible].

Quod ante paratum est [illegible] exuperat Iouem.

Apud Homerum [illegible] Iupiter, quod charum [illegible] filium Sarpedona, quem [illegible] eripere à mor- te non posset. & Neptunus, quod [illegible] patrem impedire non posset, [illegible] quo- niam fatis decretum erat, [illegible] rum. Hæc, atque plurima his simil[illegible] sunt à Poetis, qui profecto [illegible] sentent[illegible] de hac re Chylo. philosophati sunt. Chylo apud Laertium interrogatus, *quid* Cicero. *[illegible] una [illegible]* respondit *Ignarum medicum, multos n[ec]are.* Cicero de [illegible] *Non modo,* inquit, *fortuna cæca est, sed plerunq; eos [illegible] quos complexa est.* Fortuna nihil cern[illegible] applicet [illegible] est [illegible] Quint Curtius in lib. de vita [illegible] Quint. Curt. *[illegible] fortunæ, etiam naturam dedidicerunt.* Nam, Seneca. vt ait [illegible] lib. de breuit[illegible], *vberior vana prosperitatis af- flatus, [illegible] mortalium animos inflat, tumidosq; reddit.* [illegible] *Fortuna* [illegible] (vt quidam philosophorum dicunt) *Saxi ad in- star gl[illegible] volubilis, quæ inter summum atq; imum, reciproco gaudet lud[illegible] alternis [illegible] volubili [illegible]* [illegible] sentire videtur C[ic]ero de natura deorum 1. *Fortuna,* in- quit, *[illegible] varietati [illegible] respuit.* Hinc Quint. Curt. *For- tunam tuam pressis manibus tene: lubrica est, nec inuita teneri potest.* Menander quoq; *[illegible] secundæ communis fortunæ. Mortalia [illegible] omn[illegible] mutat [illegible] multas habent; & tempest[illegible] serenita- tem. [illegible]* Seneca trag. 8. *Q[uic]quid in altum fortuna tollit [illegible] tu[illegible] g[illegible]. Nemo con[fi]dat [illegible] secundis, nemo desperet [illegible] sit. [illegible] hac illu[c] prohibetq; loco stare fortunam.* Boe- Boetius. de con[solatione] 2. prosa prima *Voluentis rotæ impetum retinere con[illegible] omnium mortalium stolidissime si manere incipit, fors esse d[illegible]* [illegible] in persona fortunæ *Hæc nostra vis est hunc con- Rota for- tuna. [illegible] ludimus rotam volubili orbe versamus. Infima sum- mis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende, si placet, sed ea lege, ne [illegible] ludicri mei ratio poscet, descendere iniuriam putes.* Itaque Cæca. fortuna est *cæca*, quia [illegible] absq; rationis [illegible] io sua di- Iniusta. pe[illegible] munera, & eos, quos complectitur c[æ]cos reddit. *In- iusta,* quippe quæ [illegible] no [illegible] vt impr[illegible] estiat, atque Instabilis. ditet. *Instabilis,* vtpote, quæ [illegible] olubili [illegible] perpetuo ver- set. Quamobrem stultorum est secundis [illegible] redere rebus. ducit n atque euehit ad rotę f[a]stigium; sed inde mox, mise- Malitiosa rabili lapsu ad ima demitt[it]. *Malitiosa* [illegible] nam sub spe gaudij, dolorem ingerit, & vanæ seducit felicitatis imagine [illegible] fallit Barbata. amicitia beneuolentia decipit familiaritate seducit. *barbata* Capillata. depingitu[r] [illegible] q [illegible] a viriliter & absque metu agit, nullusque veretur per[illegible] nam potentis. *Capillos in fronte,* reliqua ca- pitis parte caluitium gerit, eo quod [s]emel è manibus fue- rit elapsa, amplius haberi non possit. Fortuna ergo omni-

potens

Fortuna quid sit apud sacros. potens eſt, res hominum verſat, & mouet. Hæc illi dixere, quorum plane ſententiæ, popularem hominum opinionem præſeferre videntur: omnes enim propemodum fortunam deam eſſe dixerunt, cœloque locarunt. vnde eſt illud Iuuenalis: *Te fortuna Deam facimus, cæloque locamus.* Sed de his hactenus.

C A P. V.

Quid ſit fortuna apud ſacros.

POſt Philoſophorum poetarumque ſententias, ad ſacrorum oraculorum authoritatem transeamus, vnde nobis ſacerrimum ſpiritum veritatis haurire. Iſaias. *Vos qui reliquiſtis Dominum*, inquit, *& obliti eſtis montem ſanctum meum. Qui ponitis fortunæ menſam, & libatis ſuper eam* (70. interpretes: Et impletis dæmoni potionem.) *Numerabo vos in gladio, & omnes interfecti corruetis. Eſt autem*, inquit Hieronymus in eodem *ca. in cunctis vrbibus, & maxime in Ægypto, & in Alexandria idololatriæ vetus conſuetudo; vt vltimo die anni, & menſis eorum, qui extremus eſt ponant menſam refertam varij generis epulis, & poculo mulſo mixto vel præteriti anni, vel futuri fertilitatem auſpicantes. hoc autem faciebant Iſraelitæ, omnium ſimulacrorum portenta venerantes & nequaquam altari victimas, ſed huiuſmodi menſæ liba fundebant.* Itaque qui eccleſiam Dei deſerunt, ſpiritibus erroris ſe tradunt, & doctrinis dæmoniorum. iſti parant fortunæ menſam, nihil ad Deum pertinere credentes, ſed vel ſtellarum curſu, vel varietate fortunæ omnia gubernari. Hos Paulus arguit. dicens *Non potestis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.* Baſilius ad Euſtathium Philoſophum epiſt. 161. *Iam*, inquit, *non ſum amplius in illa fati, ac fortunæ ſententia; ſed magis diſco, dantis Deo quod bonum eſt, gratias eſſe agendas differenti vero, non ſuccenſendum. Itaque ſi largietur nobis, vt conueniamus liceat, optimum, ac iucundiſſimum putabimus ſi vero hoc non largietur, placido animo hoc damnum feremus. Nam omnino prouidentia ſua, res noſtras multo diſpenſat melius, quam nos optare poterimus.* Et exponens illum verſiculum Pſal. 32. *Omnia opera eius in fide. Caue*, inquit, *dicas, temere factum eſt hoc & ſponte hoc prouenit nihil enim inordinatum, nihil non præfinitum, nihil accidit fruſtra. nihil temere fertur nec malum vllum euentum, aut malam dixeris horam, hæc namque ineruditorum, ac diſciplinam Chriſtianam ignorantium voces ſunt: Nonne duo paſſeres aſſe veneunt & vnus ex eis abſque Dei voluntate non cadet? Quot capilli capitis & vnus ex eis non eſt apud Deum ablitus. Vides igitur diuinum oculum, quomodo neque minutiſſimas rerum quamquam conſiderationem ipſius effugeat.* Hæc Baſilius D. Aug. *Quid eſt*, inquit, *quod felicitas dea eſt. eadem accepit, etiam merces, facta et congrua perſoluta ſunt. Quid, inquam, ſibi vult quod & fortuna dea putatur, & colitur? an aliud eſt felicitas, aliud fortuna? Quomodo dea fortuna aliquando bona, aliquando mala? An forte quando mala eſt, dea non eſt, ſed in malignum dæmonem repente conuertitur? Dicit, quod felicitas illa ſit, quam boni habent præcedentibus meritis fortuna vero, quæ dicitur bona, ſine vllo examine meritorum, fortuito accidit hominibus, & bonis, & malis vnde etiam fortuna nominatur. Quomodo ergo bona eſt, quæ ſine vllo iudicio venit ad bonos, & ad malos? vt quid autem colitur, quæ ita cæca eſt paſſim in quoslibet incurrens, vt ſuos cultores plerumque prætereat, & ſuis contemptoribus hæreat? aut ſi aliquid proficiunt cultores eius, vt ab illa videantur, & amentur, iam merita ſequitur, non fortuito venit. Vbi eſt definitio illa fortunæ? Vbi eſt, quod a fortuitis etiam nomen accepit? Nihil enim prodeſt eam colere ſi fortuna eſt. ſi autem ſuos cultores diſcernit, vt proſit; fortuna non eſt. An & ipſam, quo voluerit Iupiter mittit? Colatur ergo ipſe ſolus. Non enim poteſt ei iubenti, & eam quo voluerit mittenti fortuna reſiſtere. Aut certe ipſam mali colant, qui nolunt habere merita, quibus poſſit dea felicitas inuitari.* Et reuera à Deo ſunt poteſtates omnes Vnde Aug 3. de Trin. *Nihil fit viſibiliter, & ſenſibiliter, quod non de interiori inuiſibilique, atque intelligibili aula ſummi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſtitiam præmiorum, atque pœnarum, gratiarum, & retributionum in iſta totius creaturæ ampliſſima quadam immenſaque republica.* Propterea in academicis quæſtionibus ait: *Nihil aliud in rebus cauſarum vocamus, niſi cuius ratio ſecreta eſt.* Itaque in. iuſte, atque inique fortunam accuſamus, de iniuſtitia, malitia, inſtabilitate, deque cæcitate. *tametſi neſciamus*, inquit Aug. 2. de ciuit. Dei c. 2. *quo iudicio Dei, bonus eſte ſit pauper, malus iſte ſit diues, & ſimilia multa.* Et c. 4. de triplici habitaculo *Manifeſtabitur*, inquit, *quam iuſto iudicio Dei fiat. vt nunc tam multa, ac pene omnia iſta Dei iudicia, ſenſus menteſque mortalium lateant. cum tamen in hac re piorum fidem non lateat, iuſtum eſſe, quod latet* Et lib. 1. contra academicos c. 1. *Fortaſſis*, inquit, *quæ vulgo fortuna nominatur, occulto quodam ordine regitur. nihilque aliud in rebus caſum vocamus, niſi cuius ratio, & cauſa ſecreta eſt. nihilque commodi, ſeu incommodi contingit in parte, quod non conueniat, & congruat vniuerſo.* Lib. 1. retract. c. 1 *Pœnitet me*, inquit, *illic nominaſſe fortunam. cum videam homines habere in peſſima conſuetudine. vt vbi dici debet, hoc Deus voluit, dicere, hoc voluit fortuna.* Et lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 9. diſputans contra Ciceronem, ait: *Nos*, inquit, *confitemur, eas cauſas, quæ dicuntur fortuitæ, vnde etiam fortuna nomen accepit, non eſſe nullas, ſed latentes, eaſque tribuimus, vel Dei veri, vel quorumlibet ſpirituum voluntati. Creator ſpirituum Deus, voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat.* Et exponens illum verſiculum Pſ. 31. *In diluuio aquarum multarum, &c. Si*, inquit, *fortuna, & caſu geruntur: nihil ergo diuina prouidentia geritur, quod eſt falſum.* Itaque Auguſt. non modo fortunæ rerum tribuit imperium, ſed ne nomen quidem. malebat enim, vt quod fortuna fieri dicimus, Deo authore fieri, diceremus. Chryſ. de veſtigijs Philoſophorum *Nouerca virtutis eſt fortuna, baculus ſuis ſic applaudit, vt noceat, & in felici ſucceſſu ſic in via fortunatos obſequitur, vt in finem perniciem operetur. Commiſcet ſuis ab initio propinans dulcia, & cum inebriati fuerint, letale virus immiſcet, & ſi quid deterius, quo ſpecie ſui clarior ſit amplius, ac ſtupentibus oculis denſiorem infundit caliginem.* Itaque ſecundum veram ſanctamque doctrinam, fortuna non eſt dea, nec cœlo locanda: ſed vnus eſt Deus, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, qui eſt mundi pater, conditor, & gubernator. Etenim ſicut omnium naturarum creator eſt ita plane omnium poteſtatum dator, non voluntatum. Malæ quippe voluntates ab illo non ſunt, quoniam contra naturam ſunt, quæ ab illo eſt. Quod ergo fortune non ſit aliquid in rebus, ſed Deus ſolus, qui omnia ſuauiter diſponit, mirabili, & incomprehenſibili iudicio, ex prædictis patet ſatis.

Iſa 65. — *Menſa fortunæ.* — *1. Cor. 10.* — *Baſil.* — *Nihil fruſtra.* — *Matth. 10.* — *Aug. lib. 4. ciuit. c. 18.* — *Fortuna non eſt colenda, ſed Deus.* — *August. Nihil fit ſine Deo.* — *Fortuna non eſt accuſanda.* — *Aug.* — *De Fato.* — *Non ſunt cauſæ fortuitæ.* — *Fortuna non eſt nominanda.*

DE FATO.

MERCVRIVS DIAL. 12.

Omnia ſunt fati opera fili, abſque illo nihil eſt corporalium. Non bonum ſine illo quicquam poteſt, non malum fieri, ſine illo. Decretum eſt, eum qui turpe quid commiſerit, pati. Ille ob id commiſit, vt patiatur inde quodcunque patitur quando commiſerit. Cuncti homines, fato, generationi, transmutationi ſubijciuntur. Initium quippe finiſque fati duo hæc, generatio ſcilicet, & transmutatio. Et homines vniuerſi quidem patiuntur id, quod inſtituit fatū. Verum rationales illi, quib. mens ceu gubernatrix adeſt, non eodem modo, quo cæteri patiuntur, imo ab improbitate alieni, exiſtenteſque non mali, patiuntur minime malum.

Fati initium & finis.

Commentum VII.

QVoniam audiuimus quid ſit fortuna, idque ex multorum ſententijs; operæpretium etiam me facturum eſſe iudicaui, ſi quæſtionem illam de fato obſcuriſſimam in medium eduxerem, priorique connecterem: ſunt enim cognatæ ad inuicem, atque vnius notitia, ex alterius cognitione dependet. De hac autem ſparſim ſapientiſſimus Mercurius loquitur, quod in vnum ordinē, ſeriemque reduxi, quo facilior eſſet aditus legentibus, intelligendique facultas. Nam ſi ad amuſſim verborum Mercurij cōtextus mihi obſeruandus eſſet; eadem ſine dubio verba ſæpius mihi repetenda eſſent. nam cum more prophetico ille ſcripſerit, methodum Ariſtotelis in ſcribendo minime obſeruauit, ſiue obſeruare potuit. Cæterum de fato Mercurius loquens in primo Pymandri dialogo, dicit diſpoſitionem eſſe Stellarum: *Quarum*, inquit, *diſpoſitio fatum vocatur.* Et paulo poſt, homines fato ſubdidit, quatenus ſcilicet ſunt mortales: ob molis vtique corporeæ corruptionem, quæ aſtrorum affectibus regitur: ab illorum autem eximit varietate, quatenus immortales conditi ſunt, ob animæ immortalitatem, quæ ſyderum dominio proprie, ac ſuapte natura non ſubiacet. *Homo*, inquit, *ex vniuerſis terrenis animantibus duplicis naturæ cenſetur Mortalis quidem propter corpus, immortalis autem propter hominem ſubſtantialem. Immortalis enim eſt, cunctorum, quæ arbitrium obtinet. Cætera vero viuentia, quæ mortalia ſunt fato ſubiecta patiuntur.* Senſus eſt omnia inferiora, homine duntaxat excepto, ſyderibus ſubdita ſunt. Et iterum: *Prouidentia per fatum, harmoniamque, conſtituit mixtionem* Senſus eſt: Prouidentia Deo tribuitur, fatum vero diſpoſitioni aſtrorum: quis in rebus humanis tuendis, velut inſtrumento diuina vtitur prouidentia. Dialogo autem 12. apertiſſime oſtendit fati naturam; eamque dominari dicit corporeis rebus, atque hominibus, ſine mente exiſtentibus, id eſt, qui ratione in vita degenda non vtuntur: ſiquidem humana ratio aſtris dominatur. *Omnia*, inquit, *fati ſunt opera fili, abſque illo nihil eſt corporalium.* Sē-

Quid ſit fatum apud Mercurium. — *Dial. primo.* — *Quomodo homo ſubditus ſit fato.* — *Prouidentia. Fatum* — *Tex. expoſ.*

Fatum quid sit apud Mercurium.

lus est, sine stellarum dispositione, quæ fatum vocatur, nihil ... penalium esse potest. *Non bonum non malum*, hoc est non pulchrum aliquod, aut deforme non loquitur de humanarum actionum bonitate, quippe quæ cœlo minime subsunt: *Decretum est enim &c.* hoc quidem non ad fatum, sed ad diuinam refertur prouidentiam: Etenim ab illa singulis singulæ definitæ sunt pœnæ, & Coronæ; vt vnicuique detur secundum opera sua. Deinde ait, duo ad fatum maxime spectare, nempe generationem, & transmutationem: nam hæc ex sydorum affectibus maxime pendent: hoc autem modo:

Duo ad fatum pertinere.

Cuncti homines fato, hoc est, generationi & transmutationi subiiciuntur, & homines vniuersi quidem patiuntur id, quod instituit fatum, nempe naturales vicissitudines, generationem, transmutationem, quæ ex syderibus dependent. *Porro, homines, qui sunt alieni ab improbitate, existentes, non mali, patiuntur minime malum*. Sensus est, homines irrationales, syderibus subditi sunt: quia sibi dominari nequeunt: sed more pecudum, quas natura ventri pronas finxit, ventri deseruiunt, & luxui. Itaque fatum apud Mercurium, est astrorum dispositio, quæ corporibus tantum dominatur, & corporeis rebus obtemperantibus. *Qualitatem, inquit, transmutationis effugere impossibile est, sicut & generationis effectum. Prauitatem autem mentem habenti vitare licet*, id est, ratione vtenti, per mentem, donum Dei cœlitus sibi datum. Plane hæc de fato Mercurij sapientia, cum antiquitate temporum, tum rerum veritate omnium philosophorum doctrinas facile superauit: cui siquis adhærendum sibi esse censuerit, litigiosas captiunculas facillime euitabit. *Si diligenter*, inquit Mercurius in eodem dialogo, *litigiosas captiunculas euitaueris, inuenies absq; dubio, quod mens anima Dei dominetur fato & legi, ac cæteris vniuersis. neq; aliquid illarum, quæ ad fatum spectant, impossibile sit menti ideoq; humanus animus fato superior non tamē, quæ fato subiecta sunt, negligit. Atq; ista sunt oracula boni dæmonis optima.* Hæc Mercurius. Mira certe Mercurij philosophia, quæ docet, animum humanum fato esse superiorem, sed tum demum, cum mēs Dei fuerit effectus, consors vtiq; diuinæ naturæ, per gratiam Dei habitantem in illo, sicut Paulus docet. *Qui, inquit, adhæreret Deo, vnus spiritus fit cum eo.* Spiritus autem Domini omnibus dominatur, & cœlorum motibus, & luminis, & legibus prorsus vniuersis. Nec tamen negligit, quæ fato subiecta sunt, nempe terrena, & corporalia quæ pro humani animi vita tuenda, conseruandaque sibi credita sunt. Hæc sunt diuina Mercurij oracula. In Asclepio paulo altius de eodem negotio loquitur: *Ne putes, inquit, ô Ascl ... terrenos esse, tuos esse terrenos tam deorum, id est idolorum. quorum author est homo: Dij enim cœlestes, hoc est, angeli inhabitant summa cælestia, vnusquisq; per ordinem, quem accepit complens, atq; custodiens. hi vero nostri singillatim quædam curantes, quædam prædicentes, quædam sortibus, & diuinatione adest animi medicè prædicentes, hi pro modo subuenientes humanis, quasi amica cognatione auxiliantur.*

Menti dominatur fato.

Fatum est stellarum dispositio.

Paulus.

Angeli nostri custodes.

Fatum.

Ascl. ad Merc. *Quam partem tatiorum ô Trismegiste ... vel fata inuoluunt, si cælestes dij dominantur?* Cicero de diuin. lib. 1. *Fatum appello*, inquit, *quod Græci ... id est ordinem seriemque causarum, cum causa causæ nexa, rem ex ... gnat.* Respondet Trismegistus. *O Asclepi, ea est omnium quæ geruntur, semper sibi catenatis nexibus iuncta.* hæc itaq; est effectrix rerum, aut summus Deus, aut ab ipso Deo, qui secundus effectus est Deus, id est mundus, quia Mercurio in Pymandro sæpius vocatur secundum animal, siue secundus Deus. hoc certe, quæ sequuntur verba sonantia ostendunt: *Aut, inquit, omnium cælestium, terrenarumq; rerum firmata diuinis legibus disciplina.* Ab Hieremia vocantur leges cœli, & terræ. Itaq; necessitas, seu omnium rerum firmata, aut leges cœli & terræ, est causarum ad suos quidem effectus naturalis connexus, & quasi inuiolabile imperium. Itaq; fatum & necessitas sibi inuicem indiuiduo connexæ sunt glutino, quarum prior, hoc est, fatum rerum omnium parit initia: necessitas vero cogit ad effectū, quæ ex illis primordio dependent. Hic fatum pro diuina prouidentia accepit. quæ est omnium rerum creatrix, quæque peperit rerum omnium initia: non enim stellarum dispositio, quam in alio libro Pymandri, fatum nominauit, est cœlestium, atq; terrenarum creatrix rerum; alioqui esset sui ipsius creatrix, quod fieri non potest. Itaque Dei potentia, siue prouidentia, quam fatum, id est, rerum omnium ordinē, causamq; diuinam appellauit; rerum omnium produxit initia, *catenatis nexibus iuncta: inde secuta est necessitas*, hoc est, obedientia naturalis, quæ inter initia rerum, & eorum effectus perpetuo intercedit. hæc autem duo, ordo consequitur, id est contextus, & distinctio temporis rerum perficiendarum. nihil enim sine ordinis compositione. In omnibus istis mundus iste perfectus est: ipse enim mundus ordine gestatur, vel totus constat ex ordine. *Hæc ergo tria. fatum*, figurate loquitur, nominans rem factam, pro factore: initia

Necessitas

Leges cœli.

Fatum pro diuina prouidentia.

Ordo.

namque omnium rerum, non sunt causa omnium creatrix alitęr seipsa creassent. *necessitas, ordo, maxime Dei nutu sunt effecta, qui mundum gubernat sua lege & ratione diuina. Ab his ergo omne velle, & nolle diuinitus auersum est totum.* De naturali rerum obedientia loquitur, non autem de humani animi libertate: nam illa (vt dictum est) fato superior est. *Nec ira*, inquit, Metaphorice loquitur, *commouentur, nec flectuntur gratia, sed seruiunt necessitati rationis æternæ*, id est, diuinæ prouidentiæ: vnde Dauid. *ordinatione tua perseuerat dies: quoniam omnia seruiunt tibi. Quæ, inquit, æternitas*, hoc est, æterna prouidentia, *inauersibilis est, immobilis, atq; insolubilis. fatum ergo, velut iacto semine, futurorum omnium suscipit prolem*, hoc est, initia rerum, quæ fatum dicuntur, effectus secuturos virtute sua continent. Sequitur *necessitas*, qua ad effectum coguntur omnia. Tertius *Ordo*, textum seruans earum rerum, quas fatum disposuit, atq; necessitas. *Hæc ergo æternitas, quæ nec cœpit esse, nec desinet, ita se habet. euentus autem vel fors insunt omnibus permixta mundanis. Dictum est nobis de singulis, vt humanitas potuit, vt voluit, permisitq; diuinitas.* hæc Trismegistus. quæ si recte, atque candide intelligantur; nullus profecto de fato remanebit quæstionis locus. Nam siue fatum sit astrorum dispositio, quemadmodum in Pymandro professus est, animo non dominatur humano, imo contra superior est illo, siue effectrix causa, & initia rerum, actibus humanis afferre nequit necessitatem: liberum namque hominem Deus fecit, & sui consilij Dominum. Boetius 4. de consolatione fatum sic diffinivit *fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam prouidentia suis quæque nectit ordinibus.* Mercurium imitari videtur. à quo prouidentia Deo tributa est, quæ per stellarum dispositionem. quæ fatum vocatur, cuncta corporea gubernat Ad hunc etiam modum, Diuus Augustinus, *Prorsus*, inquit, *diuina prouidentia regna constituuntur humana. vnde ea quæ hic aguntur, respectu nostri, non autem Dei, cuius prouidentiæ subsunt fortuita dici possunt: diuina siquidem prouidentia per causas medias effectus plurimos producit. Quamobrem effectuum ordinatio bifariam intelligi potest. vno quidem modo, quatenus est in Deo, atque ita, vt dixi, Dei prouidentia dicitur: alio autem modo, quatenus est in causis mediis & ita fatum nominatur.* Et hoc est, quod Boetius dicit 4. de consola. siue famulantibus quibusdam prouidentiæ diuinæ spiritibus, fatum exercetur. seu anima, seu tota inseruiente natura, siue cœlestibus syderum motibus, seu angelica virtute, siue dæmonum varia solertia, seu aliquibus eorum, siue omnibus series fatalis texitur, hoc modo fatum est in rebus, hoc est, secundarum ordinatio causarum, quæ à Deo ordinate dependet. Itaq; Dei potestas, atq; voluntas causaliter quidem fatum dici potest: essentialiter vero est ipse secundarum causarum ordo, atque dispositio. Ex quo apparet. quomodo fatum sit vnum, & multa, mobile, & immobile, necessarium & liberum. Nam si Deum quidem spectes, vnum profecto est atq; immobile; quia nimirum vna est Dei prouidentia, & quidem immobilis, sub quadam certe conditione necessaria, non autem absoluta: nempe si Deus præscit hoc, futurum erit at si consideres particularia, sic procul dubio & plura sunt fata, & mobilia, & nequaquam necessaria. Ex hoc quoq; videre est, quæ fato subdita sunt, quamq; a fato libera. Etenim quæ secundarum subduntur dispositioni causarum, ea certe & fato subdita sint necesse est. Ea vero, quæ immediate à Deo producta sunt, vtpote creatio rerum omnium, siue producenda, nempe spiritualium animarum glorificatio, à fati Dominio liberrima sunt. Quamobrem non temere dictum est à Boetio. Ea, quæ sunt primæ diuinitati propinqua, stabiliter fixa, fatalis ordinem mutabilitatis excedere: ideoque quanto aliquid longius à prima mente recedit, tanto arctius maioribus fati nexibus implicari, magisque causarum secundarū ordini dispositionique subdi. Quare perperam sentiunt, qui ineuitabilem asserunt esse fati potentiam. Nam si fato hominum voluntates reguntur; nulla profecto esset laus virtutis, nullusq; laborum fructus, nec mali puniendi, nec admirandi studiosi: deoque aut vitia nulla erunt, aut peccanti causa fato Deum erit retorquenda; siquidem aut per seipsum, aut per orbes, quasi per organum nolentes homines traheret ad vitia, quod nefas est dicere. Amplius, aut idē est Deus, quod fatū aut diuersum. Idē certe non erit est enim fatum, vt ipsi dicunt, series causarum ineuitabilis, cœlestiū motu effecta Deus autē cum sit incorporeus, & prima causa, nullo modo fati naturam subire potest. Si diuersum, Deo potentius esse non potest, quia Deo potentius est nihil. A Deo ergo exterminabitur. Quod si ipsum subsistere patiatur; ad seipsū malignitatis causam adducet, quod est falsum: Deus enim non est causa mali. At si ab ipso productum est fatum: nullæ ergo sibi videbitur curæ vniuersum esse, quod est falsum. vnde Homerus contra huiusmodi homines sic loquitur:

Fatum quid sit secundū Merc.

Nutu Dei constant.

Psal. 118.

Fatum vt semen.

Epilog.

August. 5. ciu. c. 1.

Fatum media causa.

Fatū mobile & immobile.

Quæ subdita sunt fato.

Voluntas hominum non subditur fato.

Rationes quod fato non regantur res humanæ.

1.

2.

Quam

[illegible] *ludit.*

[illegible] necessario [illegible] sensis [illegible] om [illegible] thor [illegible] io dicentem.

[illegible] fata sorte [illegible] sibi parta fenero.
Quam [illegible] et paupertatem. Et alibi
Non [illegible] qui [illegible] Patriarum ancteret leges
[illegible] ugere aut po[illegible]t

Italg[illegible] Homerus Chrysippo, sed refragator ponit quia [illegible] m ab eo di[illegible]atur multa à nobis sponte ac libere fie[illegible] us vero necessitati subdidit omnia. [illegible] multa [illegible] heri, quæ fatid gubernationem so-
3. [illegible] ea fata esse [illegible] *simplicitér fatatum fuit. [illegible] fatatum est, si bo[illegible] caueris.* Sed hæc libertatem arbitrii penitus auferunt siquidem quæ fatata sunt, omnino sunt quæ vero in nostra potestate sunt, ea, sicut volumus, diligentia nostra disponuntur. Itaque si fatata omnia necessario eueniunt; nihil ergo prodest nostra voluntas: ad
4. quid ergo leges ad quid mandata, & præcepta diuina? Amplius, si fatum est disp[illegible]sitio sy[illegible]derum, sub qua vnusquisque nascitur, nihil ergo necessitatis humanis vales actibus afferre siquidem illis indirecte, & per accidens, sicut dictum est, cœlestium corporum actioni subduntur. Causa autem fatalis, quoniam ordinem habet in ea, quæ fato aguntur, per
5. se agitur, atque directe agat, necesse est. Adde, quod id, quod est per accidens, non est propriè ens, neque [illegible] o[illegible]mnis autem naturæ actio ad vnum aliquod termin[illegible] Quare fieri non potest, vt id, quod est per accidens, effectus [illegible] alicuius naturalis principij agentis. Corpus autem cœl[illegible] in hæc inferiora per mo[illegible]m naturalis ag[illegible] agere patet fatis ex suis effectibus, qui naturales a[illegible] Quam ob causam, aliqua cœlestis corporis virtus actiua eorum quæ hic aguntur per accidens, causa esse nequit Itaque, quæ hic per accidens fiunt cum in rebus naturalibus, [illegible] in humanis, ad aliquam causam præordinantem reducenda sunt, nempe ad diuinam prouidentiam. Quid ergo sit fatum secundum Mercurium, & quomodo distinguatur à diuina prouidentia, satis patere arbitror.

QVÆSTIONIS PRIMAE
CAP. I.
Sententia Alexandri de fato.

Alexandri opinio.

SVperiori adhæret sententiæ Alexander Aphrodisæus, in libello, quem de fato ad Antoninum edidit, in quo multis argumentis, multisque rationibus probauit fatum aliud esse nihil, quam quod natura fit. *Omnium quæ fiunt, inquit, quatuor sunt causæ, efficiens, materia, forma & finis. Fatum autem ad causam agentem spectat, quæ alicuius gratia fit. Porro, quæ alicuius gratia fiunt, alia quidem natura alia vero ratione fieri, constat. Natura siquidem certo quodam ordine ad finem tendit quo tandem adepto, eius motus quiescit ratio quoque præstitutum habet finem quem sequitur. Inter hæc autem id esse discrimen ducimus nempe naturalia nulla rati[illegible] cinationes vel, tametsi in se ipsis principium, atque causa[illegible] generationis habeant, ordineque fiant rationalia vero cum ma ratione agere. Porro fatum nullo modo ad rationem & voluntatem nostram reduci potest sed ad ea potius, quæ natura fiunt quippe quæ numeris quibusdam & ordine terminato insitnem præcedant Rationalia autem eam potestatem habent agendi & non agendi, in eis ergo fatum minime collocari potest est [illegible] ordinata syderum series. Quare [illegible] admodum se habent quæ natura fiunt: ita plane se habebunt, quæ fato aguntur. Sed illa int[illegible] dum impediri contingit, quando sc aliqua præter naturam contingunt: & hæc quoque similiter possunt impedimentum. Quamobrem sicut in his quæ natura fiunt, nonnulla præter naturam numerantur & his etiam quæ fato fiunt, aliqua quoque præter fatum fieri, inueniuntur non ergo fatum est agens necessarium, atque inuiolabile illis imperium vt quidam [illegible] nantur Adhæc accedunt, quod quædam fiunt causa hominibus [illegible] ignita quæ in morbis curandis conspiciuntur: in quibus nullam certam causam habemus nonnulla vero ad vtrumlibet contingentia nominantur quæ ita fieri negamus vt mouere pedem, leuare super[illegible] tacere, loqui & his simil[illegible] quæ fato fieri dicenda non sunt non enim quod fatatum [illegible] peruales Amplius consilium hominis [illegible] frustra non [illegible] quod plane [illegible] si homo necessitati aeret, quæ agit a[illegible] autem id præter animalia cætera homo p[illegible] sidet, vt non quemadmodum illa fantasiam sed rationem sequatur, quæ cæteris præstat a[illegible]nimant[illegible] vnde etiam aliquid agentes accusamus, vituperamus,*

Fatum esse natura potius quam ratio.

Fatum non esse [illegible] ariam.

C[illegible] hominum non est frustra.

Pymandri Tomus Quartus.

[illegible]
[illegible] nisi [illegible] unt [illegible] tat peccantes [illegible] res iuuenes hortantur [illegible] necessitate Adde, quod [illegible] ia [illegible] m humanæ vitæ [illegible] ioneis confundunt [illegible] *quantum ad castitatem, in* qui Alexand.[illegible] Renata, *homines [illegible] authores esse sunt profecto omnem volupt[illegible] lta me acquiritur atque ita non bon[illegible] omnes [illegible] pet [illegible] id malo[illegible] pud [illegible] bonus de [illegible]* nam [illegible] genere eo dem Sy[illegible]eus, de trinacie est [illegible] Chaldæorum exc[illegible]lentissimus, in [illegible]alogo quem [illegible] antibus amicis cōposuisse scait, hoc modo scribit. *Natura homo nascitur, inquit, alitur, vel [illegible] comedit [illegible] dormit, seu [illegible] moritur, quæ omnia sibi cum cæteris animalibus communia sunt: Sed bruta natura quidem seruntur, quæ sibi congenita est pro vita salute [illegible] Soli autem homines non natura sed ratione feruntur [illegible] propria voluntate vitam sibi deligunt. [illegible] enim hominum seruituti subiecta non est [illegible] vt non vnum sit vniuersis vestitum, non mos, non lex, non vnus viuendi modus. Alani singulares [illegible] non panibus vescuntur, sed [illegible] Apud Seras nullum Dei templum conspicitur, nulla mulier meretrix, nulla adultera nemo fur, nullus homicida [illegible] voluntatem alicuius dictum ardentissima stella Martis in medio cæli constituta ad [illegible] hominis cogit [illegible] enim Marte coniu[illegible] vt alienam quippe [illegible] tare vxorem, efficere potuit. Atqui singulis etiam apud [illegible] in medio cæli Martem peruenire, necesse est & in tanta regioni [illegible] les bestias nasci homines, minime negandum Apud Indos autem [illegible] multa millia hominum sunt, qui Brachmanes appellantur, qui [illegible] patrum traditione, tum legibus, nec simulacra colunt, nec animalium aliquid comedunt, vinum, [illegible] nunquam bibunt [illegible] omni demum [illegible] abjunt, soli Deo attendentes. At vero cæteri Indi [illegible] [illegible] nec aliquid plantarum [illegible] a sceleribus [illegible] bibet, cum eadem climate viuant. Apud Persas lex erat, filias, sorores, matres [illegible] in matrimonium ducere, nec in Perside solum, [illegible] etiam extra P[illegible] nefanda [illegible] diligenter obseruant Quam ob rem [illegible] gentibus Magussæi [illegible] successione eisdem sceleribus [illegible] [illegible] ducet [illegible] & domo Saturni [illegible] ipso Saturno [illegible] Martis [illegible] apud Getulos lex est a Mulieribus agrestibus [illegible] apud eos eadem mulieres [illegible] vestib. [illegible] & nudis omnes pedibus degunt. [illegible] & [illegible] & varijs gaudent coloribus, neque id [illegible] quippe qui [illegible] fortitudine gentibus antecellant: nec omnes [illegible] fœminæ natæ in Capricorno, aut Aquario male affectam Venerem habuerunt Nec viri omnes in Ariete vna cum Marte constituta [illegible] nati sunt, vt dicunt Chaldæi. Mulieres apud Bractrianos [illegible] atque vnguentis vtuntur, & ab ancillis [illegible] magis quam eorum mariti [illegible] & cum sint inhonestæ a viris non accusantur: [illegible] omnium [illegible] Iouem [illegible] Martem medio [illegible] & termino [illegible] habuit. Apud Arabes adulteræ omnes interimuntur, & [illegible] solummodo puniuntur. Apud Parthos homicida non [illegible] bus, [illegible] vero a cognatis interempti necantur. plures præterea fæminæ vnum maritum habent, castique viuunt omnes, legibus obtemperantes. Amazones viros non habent, sed tempore [illegible] egredientes cum vicinis [illegible] proinde omnes eodem [illegible] pariunt. Masculisque interfectis, solas fœminas alunt, bellicosæque omnes similiter sunt, magnamque exercitationum bellicarum gerentes [illegible] tamen fieri potest, vt omnes sub vno planeta oriantur. Indi mortuos cremant, cum quibus sponte vxores cremantur nec omnes, quæ sponte cum maritis [illegible] dunt, natiuitate nocturna, Solem cum Marte in termino Martis in Leone ha[illegible] Itaque [illegible] horis apud omnes [illegible] nasci [illegible] tur, [illegible] leges [illegible] potestatem [illegible] lere videmus nec alicuius natiuitatem, [illegible] ad vitæ impellere. [illegible] gula [illegible] sua libertate vtuntur Omnes Iudæi [illegible] octauo die pueros circumcidunt non [illegible] tempus [illegible] perpetue [illegible] Quid dicam de moribus diuersarum gentium profe. In defficiet me tempus enar[illegible] Non est ergo [illegible] fati potentia.* Quam ob causam peritie, recteque dictum est ab Origene, dum [illegible] verba illa Geneseos interpretaretur. *Et sint [illegible] &c. Non solum, inquit, gentiles stellarum [illegible] aspectu. qu[illegible] terris sunt [illegible] credunt quam [illegible] verum etiam [illegible] ex fidelibus [illegible] alter [illegible] credenter, quasi [illegible] Vnde sequitur nullam in nobis esse libertatem nullamque operationem [illegible] aut vitupera[illegible]. Denique ipsa fides, & saluatoris nostri aduentus & omnis prophetarum*

Fa[illegible]

[illegible] manum.

Bard[illegible]

Mores hominis.

Alani. Seres.

Indi. Brachmanes.

Persæ.

Magussæi.

Getulorum mores.

Bractriana fœminæ.

Arabes. Parthi.

Amazones.

Indi.

Iudæi.

Gen. 1.

Nulla est [illegible] neque [illegible]

Fatum non trahit. L[illegible] qu[illegible] ut[illegible] illa virtutecu[illegible] aia diuinu C[illegible] quæ omnia [illegible] uica ge[illegible] mandum [illegible] ec ca[illegible] quit [illegible] mala studu[illegible] hæc [illegible] orati[illegible] ab ei[illegible] Deo petitur [illegible]

Ambr. lib. [illegible] hexa. cap. 4. [illegible] Dem aut [illegible] necessitas disciplinam, & conuersationi [illegible] Et quid est aliud quam hom[illegible] bom[illegible] nihil instituti [illegible] nihil studii [illegible] multos videmus ex [illegible] in melius [illegible] esse conuersos? Redempti sunt Apostoli [illegible] a peccatis [illegible] non vtiq; natiuitatis suæ hora, sed Christi ros [illegible] aduentum, & hora Dominicæ passionis redemit a morte.

Latro. Latro ille damnatus capitis, non beneficio natiuitatis suæ, sed fidei confessione ad Paradisi æterna transiuit.

Ionas. Petrus. Ionā in mari non vis natiuitatis, sed dissimulatio diuinæ præceptionis præcipitauit. Petrum de carcere imminente morte perimendum, Angelus Christi, non stellarum series liberauit. Quod si fideles fatorum necessitatem credidissent; nunquam ad tantam gratiam peruenissent.

Basil. hom. 6 in hexam. Inutilis igitur ista persuasio. Basilius. Cogor, inquit, iisdem nūc vti verbis, quibus & illi ipsi vti consueuere in quibus magna quidem amentia, multo vero magis impietas continetur. Malefica enim stella, suæ ipsarum malignitatis causas in suum transferebant factorem. Nā si natura stellis competit maleficiū, ipse sanctificator est illius erit malignitatis, quod est impium dicere. Communis est Stoicorum sententia, vnum Deum esse, ipsumq; & mentem, & fatum, & Iouem nominari.

August. de ciuit. Dei lib. 5. cap. 8. vnde Aug. Qui, inquit, non astrorum constitutionem, sed omnium connexionem causarum, fati nomine appellant, non multum cum eis de verbi controuersia laborandum est: quandoquidem ipsum causarum ordinem & quandam connexionem Dei summi tribuunt voluntati, & potestati. Ipsam itaque Dei summi voluntatem, eos appellare fatum sic probant carmina Senecæ.

Seneca lib. epist. 18.

Duc me summe pater, alti dominator Olympi,
Quocunq; placuerit nulla parendi mora est.
Assum impiger fac nolle, comitabor gemens;
Malusq; patiar facere, quod licuit bono:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Hoc vltimo versu, inquit August. euidenter ficut ea fata appellauit, quam supra dixerat summi patris voluntatem. Cui paratum obedire dicit, vt volens ducatur, ne nolens trahatur. Illi quoq; versus Homerici, quos Cicero in latinum vertit, huic sententiæ suffragantur.

Tales sunt hominum mentes, quales pater ipse,
Iuppiter auctiferas lustrauit lumine terras.

Iouem ergo appellant Stoici, quem summum Deum putant, à quo connexionem dicunt pendere fatorum. Vnde Seneca de Deo loquens.

Lib. 4 de benefic. *Hunc eundem, & fatum si dixeris, non errabis; namq; fatum nihil aliud, quam series implexa causarum illa autem est prima omnium causa, ex qua cætera pendent.*

Quatuor opiniones de fato. Itaque æternam seriam causarum necessario nexarum, Fatum appellant Stoici. Alij vero sydera fata faciunt, quæ necessitaté afferunt hominibus, vt dicit Mercurius, mentem non habentibus. Alij diuini consilij executionem fatum vocant & ij quidem recte sentiunt, cum à Deo pendeant omnia. Alij fatum, naturā esse asserunt vt quæ electionis, vel casus sunt, extra fati naturam esse dicantur, sicut putauit Alexander.

CAP. II.

Fatum esse immobile.

QVoniam veritatis notitia ex multorum rationibus, etiam contrarijs, & aduersantibus, instar auri, quod per ignem probatur, lucidior fit, atq; splendidior; hac de causa, postquam veram de fato posuerimus sententiam, non sine probatissimorum authorum rationibus, eisdemq; verissimis, atq; fortissimis, eorū, qui huic propositæ veritati obuiare contendunt, argumenta in medium adducere curauimus.

Stoici dicunt fato nos regi lib. de diui. Aiunt nonnulli, Stoicorum fuisse sententiam, in omnibus propemodum nos à fato gubernari: proinde ea, quæ volumus, nolumusq;, ex fati necessitate pādere, voluntatemq; nostram aliud esse nihil, quam insuperabile fati dominium. Vnde Cicero. *Fatum id appello, inquit, quod Græci himarmenen, id est, ordinem, seriemq; causarum appellarūt. cum causæ causa, [illegible] nexa ex se [illegible] ea est ex omni æternitate fluēs veritas:* ex qua certe [illegible] ne apparet, voluntatis operationes esse necessarias. Verum hæc Ciceronis diffinitio Catholicis, verisq; Philosophis, præcipue sapientissimo Mercurio non probatur. qui constantissime profitentur, Deum libere, & [illegible] tempor[illegible] non autē necessario, & ab æterno mundū condidisse. Quod si fatum velit esse secundatū connexionē

eau at [illegible] confecton[illegible] cnt [illegible] ensmest [illegible] minis men[illegible] entesse. A[illegible] modum A[illegible] Med[illegible] to ita locutu[illegible] *ma causa de*[illegible] alter [illegible] ad [illegible] duxisse al[illegible] bartatem afferre [illegible] neq; c[illegible] verbum. Q[illegible] Sentirion, Frenitus, P[illegible] *tiam causarum, ex motium a*[illegible] lomæus addid[illegible] necessariam [illegible] *est istum constellationum mo*[illegible] *bilis.* Reuera [illegible] bile ca ergo, quæ fato subduntur, immobilite[illegible] sitate contingerent. sed huiusmodi sunt cont[illegible] ergo in rebus esset contingens, sed omnia ex nec[illegible] ac ciderent. quod est falsum. Adde, quod secundum [illegible] Quemadmodum se habet ad intellectum ratio[illegible] id, quod est, id, quod gignitur, ad æternitatem te[illegible] punctum medium, circulus, ita plane fati series [illegible] prouidentiæ stabilem simplicitatem non ergo fatum [illegible] ries astrorum immobilis. Præterea f[illegible] um, [illegible] est dispositio inhærens rebus mobilibus & n[illegible] bus, teste Philos. 2. Topicorum, mouentur e[illegible] bis sunt: ergo quod prius. *Resp.* circa fati immobilitatem, nō vnam fuisse antiquorum sententiam, siquidem Chrysippus Stoicus, Philopater, & alij multi, ac præclari illius secte di- cunt, omnia fato disponi, ac vniuscuiusq; eorum, quæ fiunt, datū esse fatum, sicutq; quod est infrigidare, & lapidi deorsum ferri; ita & animali quiescere, & secundum impetum fati moueri. Sed huiusmodi, sicut paulo ante dixi, omnem politiam auertunt. Ad quid enim leges, & iudicia, laudes, & vituperia? denique exularet prouidentia cum pietate.

An[illegible] Chrysippus.

Ægyptij. Ægyptij fatū esse affirmant. verū tamen orationibus, & auersionibus . esse enim quasdam astrorum curationes, aiunt, quæ illa mitigent: & alias item superadditas virtutes, quæ fatum auertere possint atque ideo orationes, curationesque Deorum esse excogitatas. Sed si horum sententia vera sit, quomodo fatum erit? Siquidem contingentium, & necessariorum faciunt esse fatum.

Contra Ægyptios. 1. Contingens autem est indeterminatum. Quod vero est indeterminatum, habetur ignotum . atq; ita omnis diuinatio intarimitur. 2. Insuper, si ars illa deprecationum, quæ prohibeat ea, quæ à fato sunt, omnibus sit possibilis, nihil plane posset impedire, quo minus sermone tantum fatum auerti posset, si autem quibusdam est possibilis , quibusdam autem non; quibus ergo, & quis est hoc conseruās? Nam ipsum fatum hos quidem fecit diuinitatis cultores ; illos autem minime. 3. Amplius, omnia secundum fatum esse inuenirentur. oratio enim, & Deorum cultus, non solum nō minus in nobis esse apparuit quam fatum, sed magis aiunt enim orationem solum in nobis esse, & cultum Deorū , aliud nihil. Si autem non fatum, sed aliud horum causa est: illud magis fatum esse apparabit. siquidem in eo, quod potest per orationem dirigere, vel non dirigere ; totum fati continet imperium. Etenim his, qui possunt, nihil est fatum : illis autem, qui non possunt, omnia secundum fatum inuenientur.

Iudæi. Iudæi per scientiam Kaballisticam, & intimum sacrarum literarum spiritum, docent fatum superari posse. Iamblicus per efficacem Deorum cultum: Porphyrius per magicam sapientiam Apollinis oraculo teste ait enim in lib. de oraculis.

Porphyrius. Cum quæreret aliquis, cur ineptus ad rem quampiam fuisset. respondit Apollo, fatorum vi impediri, quam quidem magicis artibus affugere poterat : hanc ob causam putauit magicam artem cœlitus esse concessam, vt aliquo modo fatum repelleret. Sed hæc omnia sunt fa[illegible] maligni spiritus commenta. Nam fatum, & si secundum secundarū causarum considerationem, mobile sit : quatenus tamen diuinæ subest prouidentiæ, immobilitatem sortitur, conditionalem tamen. Quam ob causam, postea quam Boetius dixisset fati seriem esse mobilem, ait quæ tamen ab immobilis prouidentiæ proficiscitur exordijs, ipsam immutabilé esse , necessarium esse ex quo etiam patet ad argumenta responsio: denique quid sit ad astronomorum rationes dicēdum. S[illegible]

Albumasar. [illegible] fragatur huic sententiæ Albumasar, qui a t, locorum [illegible] tate, astrorum impetum à nobi[illegible] pelli posse. E[illegible] lo[illegible] us ait. quod *sapiens dominabitur astris.* Astronomi quoq; dicūt, puerum natum octauo mense, nocte, [illegible] Saturn[illegible] ong- rio, stationi prima in sagittario ascendente, feminini[illegible] profecto, & vix, vt videbatur, victurum ad[illegible] [illegible] diligentissima curatum, vitam longo tem[illegible] ora peregi[illegible] non ergo fati imperium est prorsus mu[illegible] quæ non contemnendorum authoritates virorum, quæ c

traria[illegible]

[illegible] eius est illa [illegible] aeternum est, in[illegible] [illegible] [illegible] hæc [illegible], diu[illegible] Verum. Vetum [illegible] quam [illegible], de qua [illegible] præde[illegible] quum interrogatus [illegible] Apollinis [illegible] fatum, respondit [illegible] *ardebis* [illegible] [illegible] *lat quodcunq;* [illegible] *incertum* [illegible] [illegible] Olympi [illegible] quae non adhibenda vela [illegible] videntur referendam de qua nos loq[illegible] [illegible] Homerus sententiae videtur. Non [illegible] Senecae Tragoedi[illegible] ait. [illegible] *possunt cura mutare rata* [illegible] [illegible] *quidquid* [illegible] [illegible] A[illegible] Gellius Verba Chrysippi [illegible] *Fatum est* [illegible] *æterna quadam, & indeclinabi*[illegible] [illegible] *per æternos consequentiæ* [illegible] *nexus* [illegible]. Sed hæc intelligenda sunt, [illegible] Ciceronis de fato definitio. Iuuenalis [illegible] *Syllam & ce*[illegible] *potentia fati. Seruis regna dabunt,* [illegible] *fata triū*[illegible] [illegible] apud [illegible] tunem, mulierum [illegible] esse re[illegible] [illegible], inquit, *his viuere quamdiu* [illegible] *tempus, optā*[illegible] [illegible] *vir, neque vita hac* [illegible]. Sed hæc [illegible] quecode [illegible] [illegible] quæ [illegible] *fatum.* [illegible] Plato in Timæo [illegible] cionantem Deum [illegible] bona apud opti[illegible] [illegible] scilicet, quibus singulis [illegible] delegit ani[illegible] [illegible] tribuit curricula, statuenteni præterea ex præ[illegible] [illegible] caus, vti prospice[illegible] inferioribus, et dantem [illegible]ura, lege quae fatales [illegible] autem fatum vocatur à Platone, hoc [illegible] secundum [illegible] substantiam, aliud vero se[illegible] [illegible] cundum actionem autem [illegible] nam legem inpegna[illegible] [illegible] De[illegible] mæ vniuer[illegible] rum datam [illegible] per quam pro[illegible] [illegible] ita a quæ fiunt conat[illegible] namq; ostendere electionem in nobis esse [illegible] vero electionem sequuntur [illegible] fines, in fato consistere ex necessitate. Atqui nos non ex necessitate fa[illegible] qu[illegible] mur ea, quæ sunt prouidentiæ, sed contingenter: neque voluntas Dei est seruire necessitati, qui necessitatis est con[illegible] [illegible] tor nam necessitatem imposuit astris, vt semper secundū idem m[illegible] ouentur, & mari similiter: Proinde omnia ab eo reguntur, omniaq; sunt contingentia. nam omnes bas neces[illegible] [illegible] cum voluerit, mutare. Non ergo fato neces[illegible] [illegible] ruimus: nisi fortassis intellexerit illa duo, nempe generationem, & transmutationē, quæ à Mercurio fato sont [illegible] illa siquidem vniuersa, quæ sub Lunæ orbe con[illegible] [illegible] necessitate quadam naturali inseruiunt. Itaq; *fatum* [illegible] secundum Platonem, *immobilis quadam in anima mundi re*[illegible] [illegible] *dispositio* fati vero instrumenta, est natura cœlestis. Materia autem in quam agit per huiusmodi instrumentū, [illegible] mole elementorum. Quoniam autem vis fatalis per [illegible] mentum cœleste elementi cinfusa, in materiam & formam atq; compositum agit, hac de causa tres fati Parcæ cō[illegible] numerantur. insuper quia in essentiam agit, virtutem, & actionem; denique in principium, medium, & finem. Quoniam vero non solum agit in corpora, verom etiam aliquo modo in animos, quatenus corporum affectus insequuntur, ob id dictum est à Platone Peccatum corporum, tum animorum, legumque prosperitatem seruare posse; denique quia mans diuinæ prouidentiæ quandoq; fauore fruitur diuino, atq; protegitur; idcirco vel fatum superat vel fato fa[illegible] liciter vtitur. propterea est coniungendum esse cum mente sensum. scilicet vt menti pareat atq; minist[illegible]. Apud philos. *Fatum est naturæ institutio, naturalisq; rerum ord*[illegible] [illegible] dicitur, quod scilicet naturale est, [illegible] naturæ ordinem sequitur. *Aliqua*, inquit, *generationes ne*[illegible] *sunt fato destina*[illegible] [illegible] *quibus hæ quæ sunt secundum naturam, contraria* [illegible] *generationes ergo naturales a Græcis* [illegible] *dicuntur, hoc* [illegible] *fatales at* [illegible] *cœlesti procedentes.* Et alibi inquit, *Multa prin*[illegible] [illegible] *generationes destinatas secundum naturam* [illegible] *impediant atq; in causa fiunt eorum quæ veniunt præter naturam.* Quam ob causam Alexander (sicut dictum est) ex [illegible] Peripateticorum collegii, fatum à natura non dis[illegible] [illegible] peripateticorum doctrinam nobilissimus poeta [illegible] imitatus, [illegible] de morte Didonis loquens, ait *Nam* [illegible] *merita, nec fato.* Et Cicero in Anto[illegible] *Si quid* [illegible] *accidit et multa cum impendere videbantur præter* [illegible] *fatum.* Nonnunquam autem Virgili[illegible]

ui fatum [illegible], [illegible] cons[illegible] [illegible] nem æter[illegible] Dei pr[illegible] [illegible] Ab[illegible].

Parcam [illegible] *fatuorum*
Fata [illegible] [illegible]
Mens a [illegible]
Mag [illegible] *in sententia vert*[illegible]

Et [illegible] Aeneidos
De[illegible] *Deum* [illegible] *precando.*

Et illud [illegible]
[illegible]
[illegible] *valu.* [illegible]

[illegible] observanda [illegible] poetæ, nec non & philosophi nob[illegible] [illegible] Cæterum [illegible] tentam nullum testimum, Mercurius securiorem veriorem meaq; idem sententia, partem sequi[illegible] siquidem cum fatum apud ipsum in stellarum dispositio; non est [illegible] consentaneum, vt corporibus dominetur, & anim[illegible] [illegible] omnia illa, quæ ante dicta sunt, sequerentur absurda, [illegible] frustra leges e[illegible] nullam esse virtutis laudem: extinctum penitus liberum hominis arbitrium denique Deum bonum [illegible] esse malorum authorem. Verum tamen eo est, fatum dominari animæ mentem non habenti nam iuxta Platonem in Timæo: *Intelligentiæ dij quidem omnes, homines vero pauci participes sunt.*

DE DEI PROVIDENTIA.

MERCVRIVS DIAL. 12.

Arduum quiddam est, ô fili, Deum percipere. hunc quoties intueri volueris, aduerte mundi ordinem, atq; ordinis eius ornatum. Aduerte necessitatem illorum, quæ sensu percipiuntur, prouidentiamque cunctorum, quæ facta sunt ante, & quæ quotidie fiunt. Aduerte plenam vitæ materiam. Talem ac tantum Deum cum omnibus bonis, & pulchris dijs, dæmonibus, & hominibus incedentem.

Commentum VIII.

Voniam de stellarum, fortunæ, atq; fati dominio hactenus balbutiendo locuti sumus de quo diuina prouidentia sæpe mentionem fecimus, à qua illa omnia ordinari, gubernari, disponique diximus, hac de causa rationi consentaneum esse duximus, post aliqua illorum libamenta, de diuina prouidentia disputationem eliquanti lum[illegible] [illegible] texere. præsertim cum de hoc negotio abunde, d[illegible] [illegible] dilucide. que sapientissimus disputet Mercurius. cuius verba varie Dia[illegible] sparsa, in vnum ordinem textusq; seriem reducere curaui. Itaq; 12. *Dialogo*, cum suo filio de multis disputans, inter alia, diuinæ mentis prouidentiæ. *Scie*, inquit, *tibi animum esse Deum cognoscendi: arduum est, quod quæris: attamen ex* [illegible] *prouidentia, quæ cuncta sapienter prouideq; disponit, illum cognoscere poteris. Arduum, inquit, est Deum percipere.* In causa autem est proportio intelligēdi, nam oculus noster, seu intellect[illegible] fine diuini lumine, ita se habet ad Dei maiestatem intelli[illegible] geodam, sicut oculus noctuæ ad lumen Solis. Potentiarum dilabefactatus: denique in rebus est nihil, ex quo noster intellectus, aliquod diuinæ maiestatis fantasma haurire possit si[illegible] [illegible] autem fantasmate pro huius vitæ conditione, nisi diuinitus aditus, aut nihil. aut maxima cum caligine aliquid percipit. Reliquum est ergo, vt ex his, quæ facta sunt, quæque fient, Deum agnoscamus. *Hunc autem*, inquit, *quoties intueri volueris*, aspice speculum in ænigmate, *aduerte mundi ordinem, atque ordinis eius ornatum.* Potentissimum sane diuinæ prouidentiæ signum est omnium rerū pulcherrimus, atq; inuiolabilis ordo. e contra maximum imprudētiæ argumentum, atque omnium rerum confusio, deordinatio, ordinisq; perturbatio, præsertim in principe, à quo subditos m[illegible] [illegible] ordine gubernanda. Neq; enim tam diu, & tam in[illegible] [illegible] lege omnia sic inhaererent, nisi optimo diuinoq; prouidentiæ ordine constarent [illegible] *Aduerte*, inquit, *necessitatem illorum, quæ sensu percipiuntur.* hoc est naturalem obedientiam, quæ [illegible] fixum ordinem seruant, *prouidentiamque cunctorum quæ facta sunt ante, & quæ quotidie fiunt.* Bene autem ordin[illegible] [illegible] rerum, atque earundem naturalem obedientiam [illegible] nam ex illis

Prouidentia Dei secundum Mercurium. illis fit, vt vnicuique prouideatur, atque prospiciatur à patre omnium Deo, pro vniuscuiusque salute tuenda: quod plane ad prouidentiam pertinet. Est enim prouidentia, sapientia in mente primi opificis, qua singulis singula distribuit, pro illorum naturæ qualitate, atque operum distributione [illegible] inquit, *planam vitam materiæ* hoc est: mu[illegible] *[illegible] quid.* [illegible] vita inf[illegible] ma [illegible] q[illegible]e opifec. [illegible] *aliud m[illegible] ex [illegible] quem rudem* [illegible] hanc [illegible] *metui quod* [illegible] *aliquo certe formatur operatio[illegible] enim formandi,*

Deus est actum omnium. parte Dei [illegible] diximus. Et est enim Deus [illegible] *circa omnia simul ac per omnia. denique, omnium potestatem* [illegible] *actum* in actu est forma. Deus ergo est omnium forma: quippe, qui omnium est formarum, earundemque [illegible] rationum primus, & opifex, & motor. Ex quatuor ergo [illegible] *agnosces percipies Deum, ex ordine* [illegible] *rerum, ex naturali earundem obedientia, ex illum prouide*[illegible] *singulis quibusque prospiciat denique, ex vita quam mobi corpore* [illegible]. *Etenim sicut mundi partes sunt*

Dei membra. *cœlum, inquit, aqua, terra & aer: eodem modo Dei membra, vita, mortalit*[illegible] *necessitas, prouidentia, natura, anima, mens. horumque omnium participatio, ipsum bonum. neque fit aliquid* [illegible] *neque est factum, vbi Deus ipse non sit.* Sensus est. Quemadmodum æther, aqua, aer, & terra, extra mundum esse nequeunt, & qui illa negaret, mundum quoque eum negare oporteret: eodem propemodum modo, vita, prouidentia &c. sine Deo esse nō possunt & qui huiusmodi negare voluerit, Deum vtique negabit. Hanc ob causam per quandam translationem vocat *Dei membra*, quia nimirum membra, in corpore inueniuntur, & hæc quidem in Deo. *vita & mortalitas*; quia habet cla-

Deus est vita omnium. uem vitæ, & mortis. *necessitas*, quam rebus naturalibus indidit: *prouidentia*, quia vniuersa gubernat: *natura*, quam vniuersis distribuit creaturis: *animam*, rebus viuentibus *mentem*, hominibus, & angelis. *Horum participatio est ipsum bonum. ipse Deus, cuius participatione creata omnia sunt bona. Denique, nihil factum est, aut fiet, vbi Deus ipse non adsit prouide omnia videt, omnibus prouidet, omnia continet, omnia fert verbo virtutis suæ. A quo, inquam, vita donantur animantia singula? A quo mutantur, quæ muta-*

Deus est omnibus esse. *bilia sunt? siue materiam, siue corpus, siue e*[illegible] *nuncupaueris Dei actum esse memento.* Si itaque Deus est actibus omnibus: actus vero est vita viuentibus, quia vita in actu consistit: Deus ergo est viuentibus vita. Item, si actus est causa essendi, & quæ motu carent, esse vestiuntur: Deus ergo est omnibus & vita, & esse, quod Mercurius vocat rationem, seu diffinitionem rerum. *Propterea*, dicit, *Deum esse actum materiæ, & materiæ rationem, actum corporeum, corporumque rationem, actum essentiæ, essentiæque rationem.* q.d. vniuersa, siue materialia tantum, quæ habent esse, siue corporalia, quæ habent sensum, & esse, vel

Deus est per omnia. vti sunt animantia omnia, siue essentialia, vtpote homines, & angeli, quibus præter hæc adest intellectus, à Deo habent, vt sint, sentiant, viuant, atque intelligant. *Id igitur omne Deus est. neque quicquam est in omni, quod non sit ipse Deus itaque, nec magnitudo, neque locus, neque qualitas neque figura, neque etiam tempus, circa Deum omne enim est. Omne autem circa omnia, atque per omnia.*

Paulus Idem dicit Apostolus, Deus est omnia in omnibus, Deus est omnia, quia omnibus largitur esse, & viuere, circa omnia, quia omnibus prouidet, per omnia, quia in omnibus ope-

Organa mundi. ratur. paulo ante in eodem dialogo, ait. *necessitas, prouidentia, natura, sunt organa mundi.* *Natura*, quia vniuersa subsistunt:

Dial. 14 *necessitas*, quia vniuersa obediunt *prouidentia*, quia vniuersis consulitur. His sane rebus veluti quibusdam organis Deus vtitur in rerum omnium administratione conseruanda. In fine 14. *Dia.* ridet eos, qui putant aut Deum mundum non condidisse, aut illius curam non habere. *Nihil est magis ô Æsculapi ridiculum quam illis, qui dicit Deo agendorum facultatem deesse. Nam dum se Deum venerari fatetur, ex eo quod creandi negotio, curaque liberat, Deum ipsum prorsus ignorat: quodque*

Deus facit omnia. *deterrim*[illegible] *mortalium illi passiones ascribit, inuidiam, superbiam, ignorantiam, imbecillitatem. Nisi enim faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillis quorum vtrumque nefarium. Deus autem vnicam habet naturam, idque ipsum bonum est: bonus autem nec superbus est, nec impotens bonum autem est ipsa vis omnium a-*

Deus omnia creat. *gendorum. Itaque Deus instar agricolæ diuersa in terra gremium semina diffundentis, in cœlum quidem serit immortalitatem, in terram vero mutationem, in istam denique mundum vitam, ac motum.* hæc Mercurius. Adde, quod neque est inuidus, quia inuidia longe est à superis omnis ergo curat. Neque ignorans, omnia ergo scit, neque in cognoscendo intellectus eius vilescit. In primo dialogo dicit, *Dei prouidentiam per*

Primus dial. & v. *fatum*, id est, *stellarum dispositionem, generationes contexere rerum* Item Dial. v. *Deus sane, inquit, totum expers inuidiæ, per singulas mundi particulas vbique splendet. atque à Deo se notem præstat, vt non intelligentia modo, sed manibus etiam ipsis (vt ita dixerim)*

liceat attrectare. [illegible] *obiisti, & inculcas* [illegible] *quisnam Solem ô fili mi* [illegible] *Quis ergo perpetuum horum seruat ordinem?* [illegible] *In motione agitat? Quis mare suis* [illegible] *terræ pondus fixit.* [illegible] *Est certe aliquis ô Tati horum* [illegible], *Dominus. Etenim* [illegible] *vel numerum, vel mensuram seruare, quæ* [illegible] *impossibile est* [illegible] *fieri à deformitate inquit. Est autem de*[illegible], *qui ordinem præbeat.* hæc Mercurius, quæ protect[illegible] sine Dei prouidentia consistere nequeunt. Quomodo enim rerum ordinem conseruabit, si illarum curam non gerit? Quomodo inquam, bonus est rerum opifex, & pater, si illa negligit, quæ condidit? Falsum est, & temerarium iudicium, & penitus Deo indignum [illegible] ipse enim diligit omnia, quæ fecit, quatenus ab ipso condita sunt malum autem non est ab ipso, sicuti dicit Mercurius 14. dial. *[illegible], inquit, Deo gloria omnium constituti*[illegible], *atque id est velut corpus Dei effectio.* *Abest profecto ab hoc malum,* [illegible] *turpe. hæ siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodum æs rubigo, animata corpora hominum.* Ce[illegible] Deus pe[illegible] tuum syderum conseruat ordinem, & mare finibus [illegible] scribit, & terræ pondus sistit, & eius gloria, est om[illegible] constitutio, omnium hoc dubio curam gerat, necesse [illegible] malo tantum excepto, cuius est ordinator, non autem [illegible]rator. Quam ob causam dial. 5. clarissime ostendit Deo c[illegible]ram esse de omnibus. *Quemadmodum, inquit, sine* [illegible] *fieri quicquam nequit ita Deum existimare nisi semper agat* [illegible] *possibile est. in cœlo videlicet, in aere, in terra, in mari, in toto mundo, in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod est, tum* [illegible] *quoque quod non extat. Nihil enim est in omni natura, quod* [illegible] *non sit.* Similis sententia habetur in Ioanne. Pater [illegible] vsque modo operatur. Etenim non solum Deus omnia condidit, verum etiam omnia curat, atque gubernat. Volens autem Mercurius pro sua prouidentia Deo gratias agere in eodem Dialogo, dicit: *Quo vertam oculos, vt te laudem, supernè, an infra? intro, an extra? non modus, non locus circa te, nec aliud quiddam ex omnibus in te autem omnia, abs te omnia,* [illegible] *omnia.* Sensus est, Tu modum non habes, [illegible] dum, loco aliquo non concluderis sed [illegible] omnia, quia omnia sustentas, ne in nihilum redigantur. A [illegible] omnia, quoniam à te condita: præbes omnia, quia [illegible] omnia gubernas, foues, pascis, curas, protegis. *Dial.* [illegible] quens ad Æsculapium dicit, Deum omnia mouere [illegible] ab eo pendere, iuxta illud Dauid. Omnia à te expe[illegible] vt des illis escam in tempore opportuno. *Deus, inquit,* [illegible] *lapi, non vt quibusdam videtur, sensu mentisque captus est* [illegible] *miseria pressi perperam obloquuntur. Quæcunque sunt in Deo, simul atque à Deo pendentia, partim per corpus agentia, partim mouentia per essentiam animæ, alia per spiritum viuificantia, alia vero receptacula defunctorum.* Sensus est, & corporalia, & [illegible] participia, & rationalia, & spiritualia, denique omnia de[illegible] rum à Deo pendent, & conseruantur. Vnde Me[illegible] *est sensus & intellectio Dei, cuncta semper mouere.* [illegible] mouet omnia, omnia ergo regit, & cura[illegible] Mercurius dicit ibidem, *extra ipsum nihil extra* [illegible] autem 10. proprijs verbis dicit Deo curæ esse de hom[illegible] *Neque, inquit, Deus ignorat hominem, sed curam* [illegible] *que se cognosci vult hæc vnica salus homini cognitio Dei* [illegible] *lympum ascensio.* Tria hic notatu digna dicuntur [illegible] curio. in primis hominem à Deo cognosci, non ergo [illegible]laria non intelligit [illegible] vt quidam volunt. Deinde [illegible] curam habere [illegible] falsum est ergo, quod quidam [illegible], Deum humanos actus respuere. Postremo quia vult ab homine cognosci quod plane nequaquam vellet, si homini potestas quædam largita non fuisset Dei cognoscendi. Itaque ex perfectissimo, atque perpetuo rerum omnium ordine, ex earundem necessitate, seu naturali obedientia, ex vita, & motu, quæ suis communicauit Deus creaturis, ex singulari cura, quam circa homines habet, quorum gratia cætera condidit, ex perpetuo desiderio, quo vult ab hominibus cognosci, facile animaduertimus, secundum Mercurium, diuinam prouidentiam in mundo inueniri, & ab ea omnia gubernari.

Margin notes, right column: *Mercurium.* *ordo* [illegible] *monstrat.* *Deus* [illegible] *a Deo.* *Deus prouidet omnia.* *Dial.* [illegible] *A Deo* [illegible]

QUÆSTIONIS PRIMAE

CAP. I.

... one & Plotino ...

P... m. multi, eisdemque fortissimis ra... am demonstrat ... pro... ,inquo ... Deus ... di... tamen hi manant ... negant habere ... quæ vident ... immanitatisque hominum ... vulgo tamen felices ... . In uper ... usque adeo deuenire, vt filios, atque ne ... honoribus Videns præterea, ... ,& ... propter ipsa tamen ... ra,ex ... magna & ex ... grad ... ad tyrannidem peruenisse ... cum ... rerum au ... ores esse, propter ... eum ill... incinoem incu are. & aduersus eos pecca ... es, huc ... deb ... vt hi ... Deos esse arb ... tur hu...

1. ma ... tamen res ab ... negligi credant. Verum qui deli... otioque deditus, quem Hesiodus ignauie maxime fucis simile ... dion ... habetur. Non ergo dicendus est Deus ... mores habere, quos odit: nec permittendum est vllus ... ad quem operis alicuius affectio, & cura maxime pertinet, magna in eo opere curabit, parua contem... homo. siue Deus duabus de causis ne-

2. gligit: vel ... nihil interesse totius putat, si parua negligantur, vel ... licet interesse opinetur, pigritia tamen mollitieque detentus negligit. Aliter enim negligentia non contingit. Nam quando quis non potest omnium curam gerere magnorum paruorumque, atque ideo imbecillitate impeditus non curat negligentia tunc ... esse non dicitur, siue homo quidam sit impotens, siue Deus aliquis non posse singula. At, cum Dii sciant, videant, audiantque omnia, atque possint, sintque boni, ... ; nulla ergo pigritia, nulla mollities cepi eos pol... est. Nam à timiditate in nobis otium nascitur, pigritia vero ab otio, atque mollitie. Nullus ergo Deorum, o-

3. tio pigritiaque corruptus, quicquam negligit. Nullius enim timiditatis Deus est particeps. Ergo relinquitur, si pauca et parua ... in vniuerso negligunt, vel ita negligent, aut quia contemnenda illa esse sciunt, aut propter ignorantiam, cum prouidere debeant, non prouideant vel sicut improbos homines dicimus, meliora quidem videre, sed voluptate, aut dolore fractos, deteriora sequi, sic Deos, quamuis sciant prouidendum esse, similiter non prouidere. Sed nefas est hoc de Deo

4. sentire. Amplius, res humanæ viuentis naturæ participes sunt, & homo ipse præ cæteris animalibus Dei cultor diligentissimus est: mortalia autem cuncta viuentia à diis facta sunt, & ... videntur, quemadmodum & cœlum vniuersum, ... eo parua hæc siue magna quis dixerit dijs esse, nul... um prouidentissimi sint, et que optimi, negligenda sibi sua possessio est. Ad hæc, parua difficilius quam magna videntur, & audiuntur facilius autem tenentur, feruntur que, & prouidentia gubernatur parua omnia, & pauca quam eorum contraria. Quod si medicus totum corpus curare velit, ac possit, si magnis prouideat, parua vero contempserit, nunquam bene se habebit totum. Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamiliae, nec ciuitatum moderatores, neque alii omnino tales, paucis paruis neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. Nam lapides quoque magnos sine paruis bene struj, negant architecti. Caueamus ergo, ne Deum mortalibus opificibus viliorem esse putemus. Isti sane, quanto peritiores sunt, tanto certe vnato proprie ipsorum operibus & parua simul, & magna exquisitius perficiunt. Deus vero qui sapientissimus est, & curare potest, & vult ... magnis quidem prouidebit solum, parua autem, quæ facilius gubernari possunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? Nefaria, & falsa penitus est hæc cogitatio. Cæterum qui toti prouidet, ad virtutem, salutemque totius omnia ordinat: cuius pars quæque pro viribus, quod sibi conuenit, agit, & patitur: atque his singulis præpositi principes sunt, qui minimarum etiam actionum, passionumque per singulas, & extremas vniuersi particulas, distributione ad vltimum vsque peracta, curam habent. Quarum v... tua particula est, quæ ad totum semper respicit, quamuis m... ima sit. Tu vero ignoras singulorum generationem, illius gratia fieri, vt vniuersi ipsius beata vita sit, non tui gratia, sed illius tu gratia factus es. Medicus enim & artifex suus opifex omnis, totius gratia singula facit & ad communem perf... nem dirigit omnia ... non totum ad partem, sed partes ad totum singulas referens. Tu autem molestè fers, quia ignoras quo pacto quod tibi optimum est, ... ex ... simul, & tibi pro communis generationis viribus ... ni. Itaque hoc decorum, qui ... luin, quia à dijs negligi ... tan, iudicium est, ... qui melior sit, ad meliores, qui autem ... ad peiores animas, tam in vita, quam in omni morte prouenit... petaturque, & agat quæ à similibus ad similia ... oportet. ... nullus oportet, contemplatque se à Deo sci... ... deorum ... atque ... peret. ... enim ab illo ... nec ... parui ... in terræ profundum ... nec ... in cœlum ... sed ... supplicia ... maneus, siue ad inferos profectus, siue ... qui in ... cum translatus. ... de ... nefar... ,ex ... magnos ... putas ... ad ... peruenisse. ... operatio ... deorum ... entiam ... existimabis, quod videlicet ... quidem ... progressus vniuerso conducant. ... oportet autē hoc ignorare, quod qui ... nec viuen... ... nam vnquam conspiciet, nec verba de vitæ beatitu... ... miseria facere poterit. Itaque principem Deum esse, ... est, qui totum cœlum perpetuo gubernat, qui ... nationibus non corrumpitur. Plotin. Enn. 3. lib. 3 ... Plato ... imperatoriæ maiestati diuinam comparat prouidentiam. Totus, inquit, mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, cernente actiones & passiones, & quæ adesse oporteat alimenta, arma, machinas & profecto quæcunque ex his inter se connexis conspirantibus consequuntur, sunt præuisa: vt quodcunque ex his euenit, locum vbi bene situm sit nanciscatur. Procedunt quidem omnia ab exercitus duce, sagaci quadam solertique ratione quamuis etiam externa sint, ab eoque aliena, quæ hostes sunt illaturi. Procedit enim hæc diuina prouidentia ab initio ad finem desuper se diffundens, nec æquali secundum numerum proportione, sed secundum comparationē quandam proportionis aliter distributa alibi. quemadmodum in vno quodā animali à ... principio ad extremum rite connexum, membrū quodlibet munus proprium possidet, & melius quidē actionem habet præstantiorem, deterius autē inferiorem sibi conuenientem. Etenim partes inter se diuersæ diuersas habent & actiones vnum nihilominus ex cunctis, & prouidentia vna. omnia enim ... in modo intelligibili sunt, ratio sunt; supra autem ... intellectus & anima pure: quod vero deinceps, quatenus inde prouenit, prouidentia est, & quatenus est in anima pura, & quatenus in animalia propagatur. Ratio vtique in partes inæquales distributa progreditur, idcirco nec facit æqualia, sicut apperetio quolibet animali: quæ vero deinceps ... prouidentiam comitantur ... amica enim est Deo prouidentiæ ratio, quæ haud secus se habet in mundo, quam in animali sancta. Cum igitur vniuersum hoc sit animal; qui ea, quæ fiunt in ipso videt, videt etiam ex quibus fiunt prouidentiamque in ipso regnantem, quæ quidem ordine per cuncta procedit, & quæ sunt, & quæ fiunt. Quoniam autem mel... ... in mundo, idcirco sunt quoque deteriora ... cunque deterius è mundo tollendum censent, ... etiam prouidentiam. Cuiusi am amplius ... identia ... Non enim ... neque etiam melioris ... quandoquidē cū supernam prouidentiam nominamus, ad id eam, quod ... rius est, referimus. Plotinus in angelis, & cœlis Dei prouidentiam esse, minime negat, sed eam dicit max... apparere ... illis inferioribus, vbi bonis mala commixta sunt ... tæ ... muous est, singulis singula tribuere loca ... postea sa... itas vniuersi consurgit. Ipsum, inquit, in quo ... omnia rediguntur principium est, in quo sint omnia simul, & omnia totum. Procedunt autē ex hoc iam omnia, intus ipso manente, ceu ex vna radice in seipsa quiescente in multitudinem iam diuisam plurimam pullulant, singula illius similitudinem præferentia. Itaque Plotinus, Dei prouidentiam & imperatori & animali, & radici similem esse affirmat. Nam quemadmodum imperatoris prouidentia, alimenta, machinæ, & arma exercitus disponuntur vniuer... & à vno animali, membrorum varia, ac diuersa ... di... tio, & ab vna radice, diuersi pullulant ram... atque ab es, & fomentum accipiunt, & diuersam imaginis qualitatisque figuram, ita plane, ab vna Dei prouidentia, & cœlestia gubernantur, & terrena, omnisque regitur diuersitas nat... ... Porro ... eiusdem con. ca. 7 de eadem loquens prouidentia pulcherrime docet, quam iuste à Deo disponantur omnia. Non oportet, inquit, ita prouidentiam esse, vt nos omnino nihil simus alioqui si prouidentia ipsa sit omnia ipsaque sola, non erit amplius prouidentia. Cuius enim vlterius prouidentia foret? profecto sola diuinitas esset. Nunc autem diu...

nitas

Quomodi ... Deo ... Deus ... Deus non negligit ... Deus non est impotens. Deus non negligit suam possessionem. Parua non sunt negligenda. Deus prouidet omnibus. Omnia ... vniuersi. ... à Deo ... non negligitur. Deus est princeps omnium. Plotinus. Deus est sagax dispensator omnium. Amica Deo ... Bona et mala collocat Deus. Quibus prouidentia comparatur. Prouidentia non est sola.

Prouidentia Dei ex Platone. n [illegible] quidem, seq; confert [illegible] non tamen [illegible] ipsum ali[illegible] exempli gratia, ad hominem [illegible] co. quod est esse hominem id autem est seruare pr[illegible] næ legis viuentem: quod quidem est agenti quæ r[illegible] ex ciptæ cedit Præscribit autem homines, qui boni fa[illegible] manere de[illegible] vitam bonam, e[illegible] post obitum cc[illegible] iam, malos autem, contrariam. Nec [illegible] est autem existimare, eos, qui eua sere nati, seruat [illegible] illo [illegible], dum [illegible] fidei des vota [illegible] untaxat, condunt: Humanum [illegible] que genus factum animal quidem, non tamen rerum omnium præstantissimum, sed medium [illegible] mens, elige[illegible] ordinem, si nul tamen [illegible] loco positum est [illegible] næ perdi nequaquam dimittitur, sed a [illegible] ut alti du [illegible] ambos vtrumq; na[illegible], quib[illegible] vtitur. Sed quis videns mal[illegible] esse, pauperes vero bonos, dicet Dei prouidentiam v[illegible] ad terram non peruenire? Nequaquam: eum enim exterarationc fiant omnia, testimonio esse possunt prouidentiã ad terras descendere. Etenim cum vniuersum hoc, vnum animal sit, p[illegible] inde id se haberet ac si quis dicat caput quidem faciemq; hominis a natura fieri, ratione videlicet se[illegible] atia superante, reli[illegible] vero alijs quibusdam causis siue fortu[illegible], siue necess[illegible], ideoq; esse deteriora [illegible] aut etiam ob naturæ imbecillitatem [illegible] ha prouenire. Sed nefaria est huiusmodi [illegible] nio, [illegible] maxime deroga[illegible], atq; ignauiæ [illegible] cusat, & inertiæ. S[illegible] enim prouidentia [illegible] se sese per cuncta porrigit, idq; eius officium est, vt ni[illegible] rorsus alicubi negligat. Quam nullus potest de Dei pr[illegible] conqueri: nam si datur animis hic quoq; facultas ad beatitudinem consequendam, nõ Dei prouidentiam, sed eorum potius imbecillitatem criminentur, se non esse felices: quia scilicet strenue certare noluerunt, vt præmia proposita acciperent. Simile quiddam est in euangelio. Sedere ad dextram meam, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo. q.d. Regnum, seu æterna felicitas non est dantis, sed recipientis. Nam paratæ sunt coronæ, & præmia, diuina prouidentia singula singulis distribuit. Si quis igitur strenue se gesserit, ad pro[illegible]posita vtiq; præmia pertinget. Enneadis 6. li. [illegible] cap. 3. docet Deo prouidentiam inesse omnino. *Prouidentiæ ratio.* Prouidentiæ ratio, inquit, satis ex eo seruatur, quod Deus ipse est, à quo sunt omnia. Quod autem refertur ad ipsum quonam modo Deus intelliget, nisi se intellexerit? Non er[illegible] audiendi sunt, qui dicunt Deum hæc inferiora non curare, quia nihil intelligit extra se, de quo sequenti capitulo disputabimus. Itaque Dei prouidentia omnia disponit, non eorum tantum, quæ in cœlis, verum etiam, quæ in terris habentur, ex Platone, & Plotino, philosophorum principibus, clarissime dilucidissimeq; audiuimus. vt nullus relictus sit quæstioni locus.

Prouidentia vtriq; dominatur.

De Dei prouidentia [illegible] conqueri potest.

CAP. II.

Prouidentia Dei ex philosopho, & eius Commentatore ostenditur.

Vbitant nonnulli, an philosophus recte senserit de Dei prouidentia, proinde nonnullas eiusdem sententias in medium adducemus, vt inde facile sit legenti, quæ super hac extiterit re, philosophi sententia. *Decimo eth. cap. 11.* Affirmatiuam, imo veriorem partem tueri videtur. *Qui secundum mentem,* inquit, *operatur, & eam colit, & optime dispositus est, amicissimus diis videtur esse. Nam si diis curam aliquam humanarum rerum habent, vt assimatur, & creditur, rationabile est, eos gaudere optimo, & cognatissimo. [illegible] le huiusmodi vero mens est, & amantibus illam maxime, honorantibusque fauere, tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus, & recte, ac [illegible] cnt agentibus. Quod autem hæc omnia sapienti maxime competant non e[illegible] uram. Amicissimum ergo deorum. eundemq; felicissimum [illegible], decen[illegible]. Itaq; & hoc modo sapiens vtiq; erit maxime felix.* [illegible] commentator. *Et si quidem cura sit Deo de hominibus, ait, vt [illegible] ditur, & debitum est. [illegible] t quidem Deum gaudens de eo, qui est melior [illegible] ut gaudet Deo, quia nititur assimilari ei valde. Et hic est intellectus dignus. Est ergo vt benefaciat eis, qui amant ipsum plus. & vt honorificet eos, & [illegible] tet ipsos sicut est dispositio amici cum amico suo, eo quod actio eorum, est actio nobilis sana.* hæc Auerroes. Cæterum filijs, à quibus plus diligitur, plus benefacere debet, plusq; honoris, atq; visitationis impendere, seseq; habet sicut amicus ad amicum suum, cognoscat ergo singularia, & illorum curam gerat, necesse est quippe cum hæc omnia, absq; huiusmodi notitia fieri nequeant. Sane, si philosophus dicat hoc credi, & æstimari, nec huic refragatur sententiæ, qui tacet, consentire videtur. Adde quod commentator affirmet, non solum a Deo fieri, verum etiam debere id facere. *Debitum,* inquit, *est vt plus eo cum conferat beneficia amicitia atq;*

Qui sit diis amicissimus.

Sapiens est Dei amicus.

Auer. asserit Deum singularium curam habere.

P[illegible] dic[illegible] [illegible] cura beneficium.

visitationis [illegible] quo plus si [illegible] actiuum [illegible] m h[illegible] ber [illegible] ris mentem [illegible] e loco [illegible], quod [illegible] du [illegible] odi [illegible] eb [illegible] r [illegible]. [illegible] Auerr. quit, quod [illegible] t tuo est [illegible] liter est vir [illegible] liqu[illegible] [illegible] am [illegible] dispositione [illegible] iam [illegible] [illegible] omnia [illegible] tium specie[illegible] ar tnod verame[illegible] s[illegible] tat [illegible] una [illegible] ant cireatinaia[illegible] na talismodo qu[illegible] d[illegible] [illegible] m[illegible] tionem [illegible] co h[illegible] non est [illegible] bonitas diuinæ. [illegible] species, nõ aũt indiuid[illegible] [illegible] Deo [illegible] est d[illegible]. Sed quonã pacto dispositio [illegible], ad hominem [illegible] est [illegible] dil[illegible] amicum, vt pr[illegible] paulo ante dixi. Aut quomodo eum visitat, pl[illegible] næ impend[illegible]. Quo[illegible] intr[illegible] species confert[illegible] ne vn[illegible] omni[illegible] m[illegible] enduunt [illegible] b[illegible] tantum, omne[illegible] eorum ho[illegible] esco[illegible] it, vt[illegible] d[illegible] pe[illegible] atq; beneficijs afficit [illegible] ulli[illegible] ap[illegible] e in [illegible] rum, impiorumq; dele[illegible] certe d[illegible] nia derogat iustitiæ. Nam [illegible] [illegible] [illegible] æqua[illegible] [illegible] & inimicos vt [illegible] et, atq; tueatur, valeat an ille [illegible] Sed nefas est hoc de Deo [illegible] nire, c[illegible] rol[illegible] sun [illegible] lium, teste [illegible] ch. [illegible] xisti, inquit, va[illegible] [illegible] *beatos diuinas arrogantes. Et nunc [illegible] Domi[illegible] ego facio in peculium, & parcam ei, sicut [illegible] & videbitis quid sit inter iustum & impium, [illegible] & non seruientem.* Dic[illegible] non esse fas diuinæ [illegible] ad diuinam bonitatem maxime spectat, vt bei[illegible] du se, vberiori bonitatis munere [illegible] do [illegible] ciat. N[illegible] commentator eodem in commento di[illegible] debere plus eos honorare, à quibus nouit se plus honorari. Id certe fieri non potest nisi singulariter cognoscat [illegible], tractet, diligat, honore sq; dignitate accumulet. Item com. [illegible] 2. eiusdem libri: *Sunt, inquit, quidam, qui dicunt, quoniam nihil est de quo Deus non habeat solicitudinem, & quod omnes cogitationes eius demum so sint iustæ. Sunt & alij qui contradixerunt huic sermoni. Igitur sunt in extrem[illegible] contradictoria, scilicet quod nulla [illegible] studo sit in eo omnino. Et veritas est, quod so[illegible] studo est. & quod [illegible] quæ sunt in e solicitudine, proueniunt ex necessitate materiæ non ex [illegible] agentis.* Verum ex philosophi verbis n[illegible] licet ar[illegible] uere, [illegible] curæ non esse de singularibus, sed angelis sibi semper a[illegible] stentibus, maiora dilectionis signa ostendere. *Quemadmodum, inquit, liberi domus raro licentiantur ad faciendum quidquid cõpræhendant, sed omnes actiones eorum, aut plures [illegible] sunt [illegible] seruientes autem, vt lupi, & similia in pauco communicãt illis in actione. Si ergo in pauco, non omnino erga animalia sunt aliena a diuina prouidentia.* Amplius expo[illegible] illud philo[illegible]ophi: *[illegible] semper & diuino participant, secundum quod possunt; omnia enim illu[illegible] [illegible] gant omnia quæcunq; secundum naturam. Solo studio [illegible]* inquit commentator, *cum non potuerit facere ipsum permanere secundum indiuiduum, miseratus est in dando ei virtutem, qua potest permanere in specie.* Sed hic, particularium Deum curam habere, aperte ostendit: nam si indiuiduorum misericordia mouetur, curat ergo indiuidua. Item 2. *physi. te. com.* [illegible] exponens illud philosophi, *quoniam scilicet natura agit propter finem. & in hanc quidem causam. omnes alias causas reduxit [illegible]* inquit commentator, *est maxima, & fundamentum in hac scientia, & in scientia diuina, quoniam si naturalis non conc[illegible] erit eam, negat principium finale, & negat materiam esse propter formam [illegible] quæ quitur ipsum negat agens: generans enim non [illegible] aliquid & [illegible] mouem, mouet propter aliquid [illegible] forma necessario materia naturam [illegible] aut fierent, erit frustra. Similiter si diuinus n[illegible] cu probare quod Deus habeat solicitudinem [illegible] ista qu[illegible] uat.* [illegible] Auer. Ex quibus colligitur commentatoris animum [illegible] sum fuisse, ad partem affirmatiuam tuendam. Si inquit, d[illegible] [illegible] ea[illegible] non concesserit, non poterit probare [illegible] cesserit, poterit probare circa [illegible], Deum [illegible] udinem habere. Amplius philos[illegible] libell[illegible] de bona fortuna, bonos fortunæ impetus, à prima causa [illegible] pro[illegible] quod plane fieri non posset, nisi particularium [illegible] m h[illegible] et[illegible]. Vnde [illegible] secundum peripatheticos Deus se [illegible] intel[illegible]gat, non id tamẽ ab eo aliorum cognitio remouetur [illegible] illum oohilo[illegible] quodammodo omnia alia intelligere, affirmant q[illegible] liquid alius intellectu intelligere que[illegible] N[illegible] enim [illegible] lectus animo duntaxat ex se pro, en[illegible] habet per essentiam [illegible] identitatem, atque ad [illegible] obiectum. Intellectus autem diuinus, cum ita se habeat, [illegible] intelligendo [illegible] omnia alia entia cognoscit, [illegible] quid al[illegible] d [illegible] sua et sentia proinde entia [illegible] oohibitu[illegible] sunt in [illegible] one diuina quam in se ipsis [illegible] qu[illegible]ppe cum omnia entia [illegible] diuina causentur siue producantur scientia, quatenus [illegible] sunt [illegible] duct[illegible] se ipsis autem, teste comment[illegible] diuersa [illegible] on [illegible] [illegible]

Omnia [illegible] agit propter finem.

[illegible] vero [illegible] em. Deus [illegible] m secundum [illegible]. Sane, vn [illegible] d [illegible] ipso [illegible] bt nete [illegible] Deo [illegible] meo [illegible] ita erat, ex Euangeli [illegible] git quippe qui extra essem [illegible] essentiam intelligat nihil, *lib. d. d.* [illegible] *lutione* [illegible] facto, inquit commentator, excusans [illegible] quod dixerat Algazel, videlicet, quod [illegible] tantum seipsum intelligeret, ig [illegible] bene sequer [illegible] præter entia [illegible] biolute [illegible] ticipationem in sua essentia contenta [illegible] quod est vna per essentiam [illegible] intellig [illegible] ergo [illegible] nobilium, quoniam [illegible] intellectu præter diuinum, potest intelligere. Per [illegible] scientiam Dei particularem, aut vniuersalem esse dicere non audemus [illegible] ambæ enim istæ [illegible] à rebus [illegible] suntque generabiles, [illegible] corruptibiles, quorum aliquid diuinæ scientiæ non est tribuendum [illegible] Etenim si scientia Dei causata esset ab obiecto, sicut scientia humana, cum huiusmodi sit generabilis & corruptibilis, saltem secundum indiuiduum, teste comment. Et intellectus passibilis, inquit, est corruptibilis, esse [illegible] vtique corruptibilis quod necesse est dicere. Sane, vt dicit Auer. *d. d. disput. 6 in solut. 2 dubii*, ens incorporeum in se, est pura scientia: formæ siquidem, quatenus in materia sunt, scientia & cognitione carent: quare formæ, quæ sunt separatæ à materia, sunt [illegible] scientia. Quod si hoc tribuitur formis, quæ suapte natura à materia non separantur; quanto magis illis est tribuendum, quæ omnibus modis, atque semper [illegible] materia sunt liberæ? Vnde commentator arguit per locum à minori ad maius. Si formæ, inquit, materiales, quæ sunt potentia intellectu, fiunt actu intellectæ cum à materia abstrahuntur, fiuntque vnum *3. de anima, com 5. quæst. 2* quanto magis credendum est, in formis à materia abstractis, eas intellectum & intellectum multo nobiliori perfectionis modo, quam nostrum, fieri vnum. Itaque cum in primo intellectu omnia sint simpliciter vnum, inde fit vt seipsum intelligendo, omnia alia intelligat. quippe cum sua intellectio sit entium ordo omnium, seu natura, quæ in ordine, sicuti bonum vniuersi consistit. *12. met. com 54.* Cæterum Dionysius Areopagita de diuinis nominib. cap. 7. de hac re sapienter disserit. *Itaque, inquit, diuina mens omnia continet. excelsa superexistente scientia, secundum omnium causam, omnium in se notionem ante complexa, priusquam angeli fierent, sciens angelos [illegible] producens, & alia omnia intimum, & ab ipso (vt sic loquar) initio noscens. atque ad substantiam ducens. [illegible] hoc arbitror id significare quod dicitur. Qui nouit omnia antequam fiant. Non enim ex his, quæ sunt, ea quidem discens, diuina mens nouit, sed ex se. & in se secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atque substantiam anticipauit, & ante comprehendit. non singula ex cuiusque specie ducens, sed secundum vnicam causæ complexionem omnia sciens, & continens. Sicuti & lux secundum causam in seipsa tenebrarum scientiam præambit. non aliunde quam ex luce tenebras cognoscens. Seipsam itaque diuina sapientia noscens, omnia scit, materialia sine materia, & indiuidue, quæ diuisioni admittunt, & vnice plurima, vno ipso cuncta sciens, & proferens. Nam si secundum vnam causam Deus omnibus esse impartit, vna eadem profecto causa sciet omnia, vt quæ ex seipso sint, & in ipso ante substant, neque ex his, quæ sunt eorum capiet notionem. sed & ipsis singulis sua, & aliorum aliis, scientia erit indultor. Non habet itaque Deus peculiarem scientiam sui, aliam vero communem omnia comprehendentem; ipsa enim seipsam omnium causam cognoscens, qua tandem ratione quæ a se sunt, & quorum est causa ignorabit? hac itaque Deus cuncta cognoscit, non rerum sed sui profecto scientia.* hæc Dio [illegible] ysios. Plotinus quoque de hoc negotio plurima scripsit. *Si Deus intelliget, inquit, non seipsum intelliget tantum, si omnino intelliget. quid enim obstat quo minus intelligat omnia. num minus forte intelligere poterit cætera quam seipsum?* Cæterum quemadmodum elius dixit, bifariam hoc negotium expendi potest, nempe aliquid per propriam intelligi formam, veluti per propriam suam essentiam. Exempli gratia, intelligo lapidem per propriam speciem lapidis, & intelligentia intelligit seipsam per propriã essentiam. hunc autem modum Deo non esse attribuẽdum, philosophus opinatur. *Amplius, inquit, autem. siue intellectus sit sua substantia, siue intelligentia, quid intelligit? aut enim seipsum, aut alterum aliquid. Alio modo aliquid intelligitur, altero intellecto, vt* [illegible] *effectum causa intellecta, & pars in toto. veluti Socrates in speculo* [illegible] *quo quidem modo licet asserere Deum intelligere alia a se, non quidem in ipsis, sed quatenus in illius essentia continentur.* Sane, iuxta [illegible] phi sententiam Deus seipsum perfectissime intelligit, eodem modo, omnia in se contenta perfectissime intelligat, necesse est alioqui dicendus non est, seipsum perfectissime intelligere: Sed in Deo, vt dicitur *5. met. cap. de perfecto,* om [illegible] m [illegible] mium perf [illegible] es continen [illegible] & [illegible] ese [illegible] est perf [illegible] io. Quare [illegible] omin, quæ e [illegible] homine [illegible] ipsum sine dubio intelligit hominem [illegible] ngula, quæ ab [illegible] condita sunt. Cum ergo [illegible] emesse perfectionem intelligentis, ho [illegible] tat [illegible] abet, quando [illegible] pla intelligitur, [illegible] est obiectum intelligentis. Similiter [illegible] nihil dicimus [illegible] diuinum vilescere, [illegible] tum est nisi vile per seipsum intelligeret. [illegible] præsentatur obiecto, [illegible] me dicendus est. Idemque quoque comm [illegible] *inquit, quod primum* [illegible] *tum* [illegible] *entia in esse quod est* [illegible] *tantum* [illegible] *ad Deum* [illegible] *est ens simpliciter* [illegible] *omnia.* [illegible] ergo commentat [illegible] s vt dicunt [illegible] sicut le [illegible] bec cognoscens primum calidum ad [illegible] um cognitionem calidorum, sic plane cognoscens [illegible] s ad cognitionem aliorum entium. Sed cognoscens [illegible] in calidum, omnia alia calida cognoscit, sub ratione profecto, qua sunt calida. igitur cognoscens primum ens, alia cognoscit sub ratione qua sunt entia, atque ita sub ratione vniuersali [illegible] sed id paulo ante à nobis explosum est ex aliis eiusdem commentatoris sententiis. Itaque constat satis, nobilissimo, ac peculiari modo, Deum omnia intelligere. non quidem cognitione vniuersali, sed propria, atque singulari, tum ex philosophis, tum etiam, ex commentatoris authoritate, & non solum intelligere, verum etiam omnium curam habere.

Auerr. — *Deo scientia modo est vniuersa [illegible] aut particularis.* — *3. de an. c. 5.* — *Intellectus & intellectum sunt idem.* — *Dionysius docet Deum omnia in se cognoscere.* — *Vno ipso cuncta sciens.* — *Diony. 6. lib. 7. c. 39.* — *Scientia Dei est causa rerum.* — *Plotinus docet quomodo Deus [illegible] intelligat.* — *12. met. c. 51.* — *Deum omnia intelligere.* — *Intellectus [illegible] vile foret.* — *12. met. c. 52.* — *Sub ratione propria.*

CAP. III.

Prouidentia Dei defenditur contra Ciceronem, atque alios illam negantes.

Postquam eu clarissimis Philosophorum principibus audiuimus, omnium planarerum, diuinam prouidentiam gubernatricem esse: placuit etiam, & illorum sententias interrogare, qui de diuina prouidentia perperam locuti sunt, vt sic vndequaque [illegible] veritas comprobata elucescat. Cicero lib. 2. de diuinatione, teste D. August. disputans cum Q. Fratre, diuinationem omnem conatur tollere quam Q. superiore libro asseruerat. *Cicero sic diuinationem negauit,* ait August. *vt neget omnino esse scientiam futurorum. Si præscita, inquit, [illegible] ordine venient, quæ ventura esse præscita sunt. Et si [illegible] ordine venient, certus est ordo rerum, certus est ordo causarum.* [illegible] *enim [illegible] quid fieri potest, quod non aliqua efficiens causa [illegible]. Si autem [illegible] est ordo causarum quo fit omne, quod fit, fato, inquit, fiunt omnia quæ fiunt. Quod si ita est, nihil est in nostra potestate, nullumque est arbitrium voluntatis. Quod si concedimus, inquit, omnis humana vita subuertitur: frustra leges dantur, frustra obiurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur: neque vlla iustitia, bonis præmia, & malis supplicia constituta sunt. hæc ergo ne consequantur indigna, & absurda, & perniciosa rebus humanis, non vult esse præscientiam futurorum. nec pariter Dei prouidentiam, quæ sine futurorum cognitione consistere nequit.* Nos autem, inquit August. *ad* [illegible] *istos sacrilegos ausus atque impios, & Deum dicimus omnia scire, antequam fiant, & voluntate nos facere, quicquid a nobis non nisi volentibus fieri sentimus, & nouimus. Omnia vero fato fieri non dicimus, imo nulla fieri fato dicimus, quoniam fati nomen, vbi solet a loquentibus poni, id est, in constitutione syderum, quaqui [illegible] conceptus, aut natus est, quoniam res ipsa inaniter asseritur, nihil valere monstramus. Ordinem autem causarum, vbi voluntas Dei plurimum potest, neque negamus, neque fati vocabulo nuncupamus. nisi forte vt fatum à fando dictum intelligamus, id est, a loquendo: non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis* [illegible] *Deus* [illegible] *immobiliter, sicut nouit incommutabiliter omnia,* [illegible] *quæ ipse facturus est. hac itaque ratione possemus a fando fatum* [illegible] *re, nisi hoc nomen iam in aliam rem soleat* [illegible] *corda* [illegible] *nolumus inclinari. Non est autem consequens,* [illegible] *Deo certus* [illegible] *omnium ordo causarum ideo nihil fit in nostra voluntatis arbitrio* [illegible] *ipsa quoque nostra voluntates in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, eiusque præscientia continetur: quoniam & humana voluntates humanorum operum causa sunt. At* [illegible] *ita, qui omnes rerum causas præsciuit, profecto in eis causis etiam nostras voluntates* [illegible] *rare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit.* [illegible] *illud, quod idem Cicero concedit, nihil fieri, si causa efficiens non præcedat,* [illegible]

Ciceronis ratio [illegible] c. 9. — *August. [illegible] contra Ciceronem.* — *Fatum à fando dictum.* — *Humanæ voluntates [illegible].*

Dei Prouidentia ex Cicerone.

Casu & fortuita.

fatum est ad eum in hac quæstione redarguendum. Qui enim eum adiuuat, quod dicit nihil quidem fieri sine causa, sed non omne id, quod est fatum, quia est causa, fortuitum est naturale, est voluntarium. Sus[illegible] quia omne quod non est causa præcedente fieri [illegible] Nos enim causas eas, quæ dicuntur fortuita, vnde etiam [illegible] nomen accepit, non esse dicimus nullas, sed latentes, easque tribuimus Dei voluntati ipsi, aut naturali necessitati, quam ab illius voluntate iungimus, qui est author omnium conditorque naturæ. Iam vero causa voluntaria aut Dei sunt, aut Angelorum, aut hominum. Patet ergo quomodo voluntates humanæ causæ humanorum actuum, sint etiam præ[illegible] a Deo, [illegible] in numero causarum ceterarum a Deo computentur. [illegible] & Deus omnia nouerat, quæ fiant, & nos libere facimus, quæ à nostra voluntate fiunt, & nihil fieri potest, quod aliqua causa efficiens non præcesserit. Stoici Philoso[illegible] nullum prouidentiæ Dei locum derelinquunt: sed omnia, aiunt, fato disponi. At Democritus, & Heraclitus, & Epicurus, neque vniuersalium, neque singularium prouidentiam esse volunt. Epicurus denique dicebat, quod beatum, & incorruptibile, neque ipse negotium habet, nec alijs tribuit. quare neque ira, neque lætitia tangitur: imbecillitatis enim sunt omnia quæcunque talia. *Sed hæc dicunt, ait Gregorius Nyssen. quia Deum nolunt esse conditorem mundi. si enim conditor non est, quomodo prouisor erit?* Euripides & Menander aiunt, intellectum vniuscuiusque prouidere vnicuique, Deorum vero nullum. Sed intellectus sane, eorum quæ in nobis sunt, est prouisor; aut enim agibilium & artium, aut contemplationis. Prouidentiæ vero est eorum, quæ non sunt in nobis. Non ergo omnia, quæ secundum prouidentiam fiunt, naturæ opera sunt, & si quæ naturæ fiunt, secundū prouidentiā fiant: etenim pars prouidentiæ est natura, nō tamē ipsa prouidētia. Aspernantur exillēcium curā Deo esse, aiunt, ve nihil eorū quæ genita sunt, deficiat, neque huius solius prouidentiam facere, singularia vero ferri, vt cōtingit, & propterea multas multi[illegible] hoc [illegible] do inuenit. *At mihi videntur, inquit Greg. e 4 eiusdē l[illegible] dicentes multa alia earum contemplationum ignorare. quæ secun[illegible] prouidentiam sunt: maxime vero animæ immortalitatem. mortalem enim eam suspicantes esse, quæ sunt hominum, hac vita circumscribunt. deinde per [illegible] habent & bona indita corpori commoda commendant. animæ vero bona contemnunt [illegible] sufficit ad [illegible] tudinem, & felicitatem, etiam si quis hæc temporalia bona non habeat. namque omnis bonus, est beatus, & omnis malus est miser. & si omnia bona, quæ fortunæ dicuntur congregata habeat. Quod ignorantes multi, solos beatos existimant, qui bona corporis, [illegible] diuitias obtinēt, ideoque de prouidentia quæruntur. Cæterum hæc non modo ex apparentibus, ea quæ secundum nos sunt dispensat, sed & secundum propriam præscientiam. Sciens enim Deus quod huic [illegible] & bono conferat pauperem esse, & quod mentem eius diuitiæ subuertant affluentes, conuenienter eum in paupertate [illegible]. Scit autem sæpenumero diu[illegible] [illegible] [illegible] Latr[illegible] vel homicidia, si quædam alia maiora [illegible] potest fieri. Quare etiam ægrotare nobis sæpe [illegible] fuit, & filios sepelire & fugere seruos. breuem namque, sæpe, perditione eorum amarior perit, malus quidem filius. latronibus vero famulum non effectus. Equidem nos nihil futurorum scientes ad præsentia sola respicientes nō recte ea quæ accidunt iudicamus sed [illegible] dicit figulo, cur me sic finxisti? Quomodo ergo non detestandus est homo, contrariam legis[illegible] tionem faciens, & operibus prouidentiæ renitens, qui neque humanis [illegible] ulationibus contradicere auderet? Non ergo bene sentiunt, qui sine prouidentia regi singularia dicunt, vniuersalia tum, & generalibus prouidentia potiori tibus. Tribus enim his de causis, inquit Nyssenus cap. 5 Platonem secutus 10. de legibus, aliquis dicet non fieri singularium prouidentiam. aut enim ignorare Deum dicet, quod bonum sit etiam horum prouidentiam habere. aut non velle. aut non posse. sed ignorantia sine insitia omnis faciam a beata illa substantia aliena est, quippe quæ per se sit cognitio, & sapientia, & scientia. Qualiter autem latebunt Deum, quæ nec homo bene sapiens ignorabit, quod destructis omnibus singularibus, vniuersalia quoque destruantur? Nihil autem prohibet quin omnia individua pereant, nulla desuper prouidentia habita his igitur destructis, & vniuersalia corrumpentur. [illegible] vero in hoc solum prouidere aiunt, ne omnia particularia pereant, et seruetur species [illegible] eos quandam singularium esse prouidentiam, dicere his enim prouidens, vt ipsi dicunt, species & genera conseruat.* Sed aiunt, quod non ignoret quidem, non vult autem prouidere. At [illegible] ille, propter duas siccocasiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam. Rursus ex duobus pigritia nascitur, voluptate, & formidine: siquidem, aut à voluptate aliqua attracti pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus neutrum vero horum de Deo cogitare, fas est. At si pigr[illegible] iam quidem inducere renuant, Deum autem singularium curam habere negent, quippe eum indignum esse iudicent, tam beatam substantiam, vilibus & minutis se submittere, atque materialibus, & electu indignis contaminari, ac propter hoc nolle; ignorant duo vitia pessime Deu a[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vnica dependet [illegible] rationem habent. P[illegible] entia [illegible] bilia, ex eius [illegible] dit. Nam si legum principium [illegible] om[illegible] n vtique non erit prouiden[illegible] [illegible] n leuis obiectu ra existit, singularia [illegible] entia, quod [illegible] cognitio sit hominibus [illegible] necessitate enim aliqua obruti cōfestim a[illegible] men, & orationes cōfugimus. Omnia vero, quod ita [illegible] oportet naturaliter valide habet demonstrationem, nullam contradictionē [illegible] sciens. Reuera, sublata Dei prouidētia, laxatur quidem iniustitia, his qui possunt iniuste agere desti[illegible] quoque misericordia, & timor Dei, simul autē cum his virtus intercimitur, & pietas. Si enim non prouide[illegible], neque punit, neque bene agentibus beatitudinem tribuit; quis igitur amplius ad[illegible] abit Deū, in nullo quicquā nobis conferentem. [illegible] tur insuper Prophetia, & vniuerse præcognitio. Bonus est Deus, bon[illegible] vero existens, beneficus est, si vero beneficus, & prou[illegible] est. Differt autem creatio à prouidentia siquidem creation sest, bene efficere ea, quæ fiunt. prouidentiæ vero, bene procurare quæ fiunt. Quomodo homo ex homine, & bos ex boue semper generatur, si non est prouidentia. Si autem quis dicat seruandam generationem, quæ à principio fuit, traduce procedere, hoc vtique dicet, creationi omnino simul adesse prouidentiam. Traduce enim procreari quod olim creatum est; coniunctam esse prouidentiam ostendit. Prouidentiæ enim est, quæ post creationem existit, eorū, quæ sunt, traductio, & ita vtique nihil aliud dicet, quam eundem esse factorem simul & prouisorem eorum, quæ fiunt. Est autem prouidentia voluntas Dei, propter quam omnia, quæ sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Deus ergo creator rerum est, idē & prouisor. Neque enim decens esset, aliū quidem facere, alium vero, quæ facta sunt, procurare: imbecillitatis enim omnino videretur hoc tale esse. Vnde igitur in hanc amentiam deducti sunt, qui Dei prouidentiam negauerunt? Primo certe, quod censeant dissolui cum corpore animā, secundo aūt, quod nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire. At, animā permanere post vitam, sapientissimi Græcorum diffiniunt, qui supplicia, & loca animarum describunt. Verū si non possumus comprehendere singularia; non propter ea dicere oportet, non esse prouidentiam: neque enim quod mensuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis neque arenam, neque mare esse, habet enim vnusquisque nostrum conuenientem sibi notitiam de rebus, sed non per nostram propriam ignorantiam, eorū quæ sunt, prouidentiam destruere: quæ tu non bene arbitraris, hæc rationabilia sane à conditore agnoscuntur. Tu vero ignorans causas, non ignotas dices ne[illegible], quod nempe in alijs, quæ ignoramus, patimur. hæc etiam in operibus prouidentiæ, ex assimilatione, & quidem obtusa colligimus ea, quæ sunt ab ipsa quædā simulacra, & vmbras operum eius, ex his, quæ sunt, siue fiunt, per coniecturam suscipientes. Ex duobus autem possumus intelligere prouidentiam Dei, nēpe quod Deus bonus sit, & solus sapiens. si non prouidet, nō est bonus, si vero non bene prouidet, minime sapiens est. Laudemus igitur Deum in operibus suis, & confiteamur ignorantiam nostram. Cum autem hæc dicimus omnia bene fieri, clare liquet, non de hominum nequitia, neque de operibus, quæ in nobis sunt, sermonem facere, sed de eorū prouidentia, quæ non sunt in nobis. Quare sancti interfecti sunt, & interficiuntur? Si enim iniuste, quare non prohibuit iusta prouidentia occisionem? si vero iuste, inculpabiles omnino sunt occisores. Ad hæc dicimus, quoniam is, qui occidit, iniuste occidit; & qui occiditur, aut iuste occiditur, aut velut: iuste quidem propter actiones iniustas, nobis autem occultas velut vero præcognoscente prouidentia futuras ob eo malas operationes. Dicimus ergo quædam secundum permissionem Dei facta esse. Permissionis autē sunt multæ species, concedit sæpenumero iustum in calamitates incidere, vt virtutem, quæ in ipso latet, alijs ostendat, veluti fuit Iob. Aliquando permittit inconuenientia quædam geri, vt per actionem, quæ indecens esse videtur, magnum quid, & mirabile dirigat veluti per crucem, salutem hominum. Alio modo fecit sanctum male pati, vt non ex recta conscientia, & attributa virtute in elationem incidat, vt in Paulo apparuit. Derelinquitur aliud ad tempus in correctionem alterius, vt id, quod in ipso fuit, considerantes alij, erudiantur; vt in Lazaro, & [illegible] Destituitur aliquis in alterius gloriam,

Solutio rationum Ciceronis.

Greger. Nyß. lib. 8.

Natura est pars prouidentiæ.

Rationes N[illegible] [illegible] negantes Dei prouidentiam.

Quare iste diues, ille vero pauper.

Singularia regi prouidentia.

Deum omnia [illegible] cere.

In Deo non est contemptus.

Indiuidua prou[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] prima.

Deum nat[illegible] [illegible] [illegible] prouidentiam.

Creatio, & prouidentia quomodo differunt.

Quid sit prouidentia.

Ignorantia nostra negat Dei prouidentiam.

Permissio Dei.

Prouidentia Dei ex sacris literis. gloriam, non ob propria, vel parentum peccata, vt à natiuitate cæcus in gloriam filij hominis. Patet ergo quomodo omnia prouidentia Dei gubernentur.

CAP. IV.

Prouidentia Dei ex diuinis scripturis ostenditur.

POst multorum, & quidem præcipuorum philosophorum sententias, quæ hactenus Dei prouidentiam mirifice commendarunt, ad sanctarum scripturarum oracula nos libentius transferimus, quo illa cæteris fideliora, eisque veriora esse iudicauimus, & in primis ad prophetam Iob, à quo plura de diuina prouidentia præclare describuntur.

Iob. 38. *Quis,* inquit, *præparat Coruo escam suã, quando pulli eius clamant ad Deum, vagientes, eo quod non habeant cibos?* Is Deus pullis coruorum, qui, naturale indidit desiderium, vt tempore famis, ad Deum, veluti ad Dominum, & creatorem, & prouisorem confugiant: gerit ergo curam singularium; frustra enim naturale desiderium inesset, aliòqui natura in suis operibus esset otiosa. Porro cap. 9. de actibus humanis loquens, Deum omnium hominum iudicem constituit: *Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumit:* igitur vtrorum discutit actus: vnde subdidit: *Verebar omnia opera, sciens, quod non parceres delinquenti.* Quod plane Iob neque timeret, si Deus illius opera non curaret. cap. autem 10 de eodem loquens, ait: *Licet,* inquit, *hæc celes in corde tuo; tamen scio quia vniuersorum memineris.* Omnium ergo Deus meminit, & nullius rerum capit obliuio: Dauid

Psal. 72. eorum præseferens personam, qui Dei prouidentiam negarunt, sic concinit. *Et dixerunt quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?* Ecce, inquit Aug. *Felices peccatores, non curat Deus res humanas.* Vnde enim tibi videtur non scire Deum, & non esse scientiam in altissimo? Respondet: *Ecce ipsi peccatores abundantes in seculo obtinuerunt diuitias: & dixi, sine causa iustificaui cor*

Sicut scientia in excelso. *meum,* quando seruio Deo, & ista non habeo, non seruiant illi, & his abundant. *Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.* Vbi est merces bonæ vitæ meæ? bene seruio, & flagellor; non seruit, & ornatur. *Pene effusi sunt gressus mei, pene moti sunt pedes,* ad errandum vtique fusi sunt gressus mei, pedes ad lapsum, non omnino, sed pene. *Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Quam pacem? temporalem, terrenam. *Non confirmat,* ait Augustinus, *sed ipsa dubitatio periculosa est. Si dicebam, narrabo sic,* id est, docebo sic, *quia non est scientia in altissimo,* quia non scit Deus, quia sine causa iusti viuunt, qui iuste viuunt. *Ecce generationem filiorum tuorum,* id est, iustorum generationem *reprobabo.* Aliud dicturus sum, quam dixit Abraham, Iacob, & omnes Prophetæ: illi enim omnes dixerunt, quia curat Deus res humanas: *& existimabam, vt cognoscerem hoc,* nempe, quod falsa sit illorum opinio, qui Dei prouidentiam negant, & hoc *labor*

Labor est cognoscere Dei prouidentiam. *est ante me.* Vere, inquit, August. *magnus labor est cognoscere, quomodo Deus curet res humanas, & bene sit malis, & laborent boni.* Sed ante Deum non est labor. *Donec intrem in sanctuarium Dei.* Tamdiu laboro, inquit, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis, non in præsentia eorum. De sanctuario Dei intendo oculum in finem, præsentia transgredior, sed non à me, quia labor est ante me. *Verumtamen propter dolos posuisti eis;* quia fraudem volunt facere generi humano, fraudem & ipsi patiuntur, vt terrena bona eligant, & relinquant æterna. *Deiecisti eos dum extollerentur:* in eo ipso quod eleuati sunt, deiecti sunt. *Quomodo facti sunt in desolationem, subito perierunt, propter iniquitatem suam velut somnium surgentium? Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Digni sunt hoc pati in ciuitate Dei, quia ipsi in ciuitate sua

Psal. 93 Non intelliget Deus. terrena, imaginem Dei ad nihilum redegerunt. Iterum Psal. 93. illorum met voces proferre videtur: *Et dixerunt,* inquit, *non videbit Deus, nec intelliget Deus Iacob. Hæ enim duæ voces malorum sunt,* inquit August. *vna, qua suspicatur peccator, quod Deus sit illis similis, quia scilicet non videt, id est, punit peccata. altera est vox iniquorum, quia nec attendit ista Deus, nec curat, vt sciat: quemadmodum viuam: non me curat Deus. Intelligite qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet?* Non habet vnde audiat, qui tibi fecit vnde audias? *Aut qui finxit oculum non considerat?* Qui erudit gentes, non arguet? Non auditurus est quos erudit per verbum suum? Non iudicaturus, quibus sermonem præmisit? *Qui docet hominem scientiam,* ipse non scit, qui te fecit scire? *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Nam etsi nescis cogitationes Dei, quoniam iustæ sunt, ille tamen scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. *Beatus ergo homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Vt mitiges eum a diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.* Ecce habes consilium Dei, quare parcat malis, donec fodiatur fouea peccatori. Tu vis eum illum sepelire? Adhuc fouea illi foditur, noli festinare sepelire. Videt ergo Dominus, & intelligit Deus Iacob. Prouidentia Dei ex sacris literis.

Psalm. 101. ait: *Quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo terram aspexit, vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum.* Qui ergo audit gemitus compeditorum, soluit vincula miserorum, intelligit cogitationes hominum vanas, non curabit humanos actus? non erit sollicitus custodire quos condidit? Audi eundem concionantem: *Ego autem,* inquit, *mendicus sum, & pauper. Dominus autem sollicitus est mei.* & Psal. 36. *Iacta in Dominum curam tuam, & spera in eum & ipse faciet.* Psal. 36.

Habet tui curam qui fecit te. qui habuit tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam, cum iam hoc es, quod voluit, vt esses? *Curam tui non habebit,* inquit August. *qui facit solem suum oriri super bonos, & malos?* immo vera curam habet tui, ille proteget, qui te fecit. *Cælum & terram ego impleo* ait Dominus. *Nusquam tibi deest, tu illi noli deesse,* inquit. Heb. 13. *Sed dicet aliquis* Deus quidem curat humana, & angelica facta, cætera vero aspernatur. Audi quæso, quid de cæteris creaturis ab eodem propheta dicatur: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Psal. 144. Dat quidem in opportunitate, differt, non aufert. *Iustus Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Et Psal. 146. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Psal. 146. Magno siquidem odio propter suos fœtus Corui prosequuntur, vnde vehementer clamant, & cibum naturali instinctu ab omnium prouisore Deo studiose petunt, a quo aura quædam, siue (vt quidam dicunt) parua quadam animalia, in eorum ora dimittuntur, vnde nutriuntur, quoad grandiorem ætatem perueniunt, quod certe ad supremæ bonitatis, & summæ Dei prouidentiæ demonstrationem maximum esse potest argumentum. Corui & eorum pulli.

Proinde Psal. 144. ait. *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Addidit præterea in eodem Psal. Deum etiam aliarum curam gerere creaturarum: *Qui numerat,* inquit, *multitudinem stellarum* hoc est, stellarum etiam multitudinem Deus apprime nouit, & quomodo se habeant, loco, ordine, forma, & magnitudine. Psal. 146.

Et omnibus eis nomina vocat: quod plane maius est, quam dinumerare, idque diuinam maxime commendat Dei sapientiam, atque prouidentiam. Vocat stellas nominatim. Subiungit. *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam: qui producit in montibus fœnum & herbam seruituti hominum.* Psal. 49. *Mea sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cæli.* Psal. 49. Omnium ergo habet notitiam, & prouidentiam. Salomon, patris vestigia secutus, egregie de Dei prouidentia disputauit, *Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus:* Sap. 6. Hæc autem cura idem est, quod eius prouidentia. Quod si actus diuinæ prouidentiæ intelligatur, vt æternus est in mente diuina, sic absque dubio, nullum patitur distinctionis discrimen, quippe qui vnicus sit actus quo Deus omnibus recte prouidet que consulitur creaturis: sin autem effectus exterior intelligatur, sic absque dubio aliquam admittit distinctionem, licet æqualitas in ibi sit proportionis: vnicuique enim rei prouisum est, secundum suæ conuenientiam naturæ. Quomodo Deus æqualiter curat omnia. Item. *Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernas.* Cap. 14. Propterea confitetur solam Dei prouidentiam esse stabilem, tutam, atque manentem. *Cogitatio,* inquit, *mortalium timidæ sunt & incertæ prouidentiæ nostræ.* Cap. 9. *Mitte ergo de cælis sanctis tuis, & de sede magnitudinis tuæ assistricem sapientiam vt mecum sit & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Ne ergo dixeris coram Angelo non est prouidentia. Item 12. cap. *Nec,* inquit, *est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus vt ostendas quoniam non iniuste iudicas iudicium. Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi cum volueris posse.* Cap. 12. Suffragatur huic sententiæ Isaias vbi de prouidentia Dei, qua cuncta disponit, doctissime disserit. *Quis,* inquit, *mensus est pugillo aquas & cælos palmo ponderauit. Qui appendit tribus digitis molem terræ,* scilicet mundi machinam, quæ terræ nomine nuncupatur potentia, sapientia, atque prouidentia, vno quasi digito, quæ erant in tenebris, in lucem produxit, idque potentiæ digito, sapientiæ vero, producta mirifice exornauit: prouidentiæ autem, cunctis consulit, vniuersis prouidet, omnia denique disponit, & regit. Isa. 40. Tribus digitis. *Et librauit,* inquit, *in pondere montes & colles in statera.* Ex quo summæ diuinæ prouidentiæ laudem maxime commendat, cum omnia condiderit in pondere, numero, & mensura. Similis modus loquendi est in prouerbijs Salomonis: *Nec dum montes graui mole constiterant.*

Omnia

Prouidentia Dei ex sacris literis. Omnia ergo [illegible] gubernat, qui fecit omnia: nihil esse potest sua præsentia [illegible] alienum: quemadmodum audacter per Ieremiam loquitur: *Putas ne Deus e vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus [illegible]? Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non cælum & terram ego im-*
Ierem. 23. *pleo?* Nusquam ergo deest, qui omnia implet: omnibus pro-
Baruch. 3. uidet, qui omnia replet. Baruch 3. bellissime creaturarum obedientiam describit, quæ diuinæ deseruit prouidentiæ. *Qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus, & quadrupedibus. Qui emittit lumen, & vadit: & vocauit illud, & obediuit ei in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodijs suis, & lætatæ sunt, vocatæ sunt, & dixerunt, assumus: & luxerunt ei cum iucundi-*
Ezech. 9. *tate.* Ex quo perspicue cernitur Dei prouidentia. Ezech. 9.
Habac. 1. *Dereliquit Dominus terram, inquiunt, & Dominus non videt?* Habac. 1. magna cum fiducia cum Deo disputare contendit: *Nunquid non tu a principio Domine Deus meus, Sancte meus? Mundi sunt oculi ne videas malum, & ad iniquitatem respicere non poteris,* eam sc. approbando. *Quare non respicis super iniqua agentes, & taces, impio deuorante iustiorem se.* Quare, inquit, non reprimis, cum reprimere valeas, Chaldæorum superbiam? & ad eorum scelera quasi respicere contemnis? Itaque Deo tribuit
Soph. 1. prouidentiam, & ab eo petit auxilium. Sophonias, cap. 1 de hac re apertissime loquitur: *Et erit in tempore illo, dicit Dominus: scrutabor Ierusalem in lucernis: & visitabo super viros defixos in fæcibus suis: qui dicunt in cordibus suis: non faciet bene Dominus, & non faciet male.* Similis loquendi modus est apud Isaiam. *Væ*
Malach. 3. *qui dicitis bonum malum, & malum bonum.* Malach. c. 3 queritur de huiusmodi hominum insolentia. *Laborare, inquit, fecistis Dominum in sermonib. vestris, in eo quod dicitis: omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent. Aut certe vbi est Deus iudicij? Et dixistis: Vanus est qui seruit Deo.* Ergo nunc bea-
Hieron. *tos dicimus arrogantes: Felicitatem,* ait Hieronymus *præsentis seculi, falsitatem putant, ideirco erroribus decipiuntur. Et erunt mihi, ait*
Matth. 6. *Dominus, in peculium, & parcam eis sicut parcit vir filio suo, seruienti sibi.* In quo duplex affectus est, & pietatis in filium, & seruitutis in famulum. Et quid longius Prophetarum oracula mutuari [illegible] oportet? audiamus [illegible] Prophetarum Dominum de sua prouidentia disputantem, nostramque pusillanimitatem, atque superfluam sollicitudinem arguentem. *Respicite, inquit, volatilia cæli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant*
Matth. 5. *in horrea: & pater vester cælestis pascit illa. Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant neque nent. [illegible] fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.* Non est autem rationi consentaneum, vt volatilium, & herbarum Deus curam gerat, hominis autem, cuius gratia hæc ab eo
Matth. 10. condita sunt, negligat. Iterum. *Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?* Sensus est, ait Hieronymus, *Si parua animalia & vilia absque Deo authore non decidunt: & in omnibus est prouidentia: vos qui æterni estis, non debetis timere quod absque Dei viuatis prouidentia: Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.* Immensam Dei erga homines ostendit prouidentiam: & ineffabilem signat affectum, quod nihil nostrum lateat Deum. Capilli autem saluandi non sunt, sed numerati sunt, vbi numerus est, scientia numeri demonstratur, non eiusdem numeri conseruatio. Apostolorum prin-
1. Pet. 5. ceps, *Omnem sollicitudinem vestram proijcientes in eum, ait, quoniam*
Act. 17. *ipsi cura est de vobis.* Vnde Apostolus disputans cum Atheniensibus, pulcherrime doctissimisque Dei prouidentiam approbauit. *Deus, inquit ô Athenienses, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, quasi indigens aliqua, cum ipse*
Paulus. *det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia fecitque ex vno, omne genus hominum habitare super terram, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longe sit ab vnoquoque nostrum. In ipso*
Aratus. *enim viuimus, mouemur, & sumus.* Vtique sicut in causa efficiente, à qua habemus esse, viuere, & moueri, sicut & quidam poetarum vestrorum dixerunt, ipsius & genus sumus: qua-
Rom. 11. tenus scilicet intellectualem habemus naturam. Ad Rom. 11. ait, ex Deo omnia condita esse, & in ipso subsistere, deinde ab ipso gubernari. *Quoniam, inquit, ex ipso, & per ipsum, & in ipso*
Cor. 11. *sunt omnia: ipsi gloria in secula, Amen.* Ad Cor. 1. cap. 11. *Omnia*
Eph. 4. *autem ex Deo.* Et ad Ephesios 4. *vnus Deus pater omnium,* creatione vtique, & prouidentia. *Qui est super omnes,* nempe creaturas eminenter, & per omnia, diffundens plane suæ gubernationis dona, & in omnibus nobis fidelibus præcipua quadam visitationis gratia *qui operatur omnia in omnibus vt sit Deus om-*
Cor. 1. 15. *nia in omnibus.* Cor. 1. cap. 15. Ex his ergo, & similibus sanctarum sententijs scripturarum, patet diuina prouidentia omnia gubernari.

CAP. V.

Prouidentia Dei ex sacris Doctoribus demonstratur.

Prouidentia Dei ex sacris Doctoribus.

VIsum esse puto post sanctarum scripturarum oracula, classicos illos, & insignes patres, eorundem studiosissimos consules, vt ipsi, veluti diuinæ sapientiæ promptuaria [illegible] depromant nobis diuinæ prouidentiæ sinceram [illegible], pariter & suauitatem. Origenes super genesim hom. [illegible] *Memento, inquit, quia nihil sine prouidentia Dei in hoc mundo geritur. prouidentia namque est [illegible] quæ procurat, & dispensat, & prouidet quæ geruntur. [illegible] autem, quod prouisorem omnium, & dispensatorem [illegible] temus Deum; consequens est, vt mortalia curet.* Et homelia [illegible] super Numeros [illegible] *dicimus, dispensatione quadam & sapientia Dei, ita omnia in hoc mundo esse disposita, vt nihul [illegible] sit apud Deum. Malitiam Deus non fecit, tamen cum ab illis inuentam potest prohibere, non prohibet, sed ipsis, cum à quibus habetur, vtitur ea ad necessarias causas. Per ipsos enim, in quibus est malitia, claros & probatos efficit eos, qui ad virtutis gloriam tendunt. Nam si permitteretur malitia non esset vtique, quæ [illegible] virtutibus [illegible] virtus autem non habens contrarium, non claresceret, nec splendidior, & examinatior fieret. Non probata vero, nec examinata virtus, nec virtus est.* Et hom. 3 super Iesum Naue: *Admiranda est, inquit, prouidentia Dei, qui volens peccatori Chanaan præstare remedium, & conferre salutem, seruum eum fecit fratribus suis.* hæc Origenes. Basil.
exponens illud Psal. 48. *Ne timueris cum diues factus fuerit homo* *Basil. hom. 7.*
&c. Si quando videris, inquit, iniustum quidem opulescentem, iustum vero pauperescentem, ne animo consternere, quasi tandem nusquam sit prouidentia Dei, quæ interuisat nostra, atque exploret. Quam ob causam hom. 7. in hexameron. *Nihil est præter, inquit, quod sub prouidentiam Dei non cadat. Nihil est omnino, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat, omnia conspicit oculus ille peruigil, omnibus adest, facultatemque salutis vnicuique præstat. Si Erinaceum Deus à prouidentia non excludit, ea quæ ad te pertinent, non explorat, non conspicit?* Vnde hom. 9. similiter ait. *Nihil est in rebus inordinatum, nihil non certa lege prouidentiæ circumscriptum.* hæc sunt Basilij firmæ sen-
tentiæ. Cyrillus lib. 3 contra Iulianum adducit Alexandrum *Cyrillus.*
de Dei prouidentia differentem: Alexander vere loquens, *Alexand.*
inquit, in libro de prouidentia dicit, nihil in mundo factum esse absque prouidentia; sed omnia Deo plena, eumque ad omnia pertingere, & per omnia quæ sunt transire. vnde & omnia, quæ fiunt, secundum voluntatem eius fieri, & hos testaturi quidem lucentis. Ordo enim quæ fiunt natura, semper similiter se habens, magnum argumentum est, quod non fortuito talia fiunt. Insuper & alio loco: Eorum quæ hic fiunt, salutem, & generationem, secundum speciem, perpetuamque du-
rationem, non sine diuina prouidentia Aristoteles dicit fieri. *Arist.*
Non velle autem Deum gerere prouidentiam eorum, quæ hic sunt, omnino alienum est à Deo. Inuidi enim cuiusdam foret, naturæque modis omnibus indignæ, meliora non facere posse. Vult ergo, & potest. si autem potest, manifestum est autem, quod rationi autem consentaneum, nihil omnino absque diuino consilio, & voluntate fieri. huius sententiæ fuit
Zeno Citteensis, & Stoici alij. Et lib. v. Audiat, inquit Por- *Zenon.*
phyrium sic scribentem: quod scilicet Deus sit curator omnium, & saluator & medicus, & ad curam vniuersi adhibuit, vt vnus ab alijs abeat, sicut digitus à toto pede ad vtilitatem totius corporis. Nam si possemus diuinam rationem inuestigare, sciremus vtique omnino, quomodo ad bonum, alia quidem initio prohibet esse, alia autem prædicit esse damnosa, alijs autem proprietatis præmio mortem donaris. Similis
quoque doctrinæ vigor apud Chrysostomum innuitur. *Sunt* *Chrys. ex hom. 19. ad Eph. 5.*
ne tanta, dic quæso, bona per seipsa facta, lux illa quotidiana, rerum ordo tam bonus & constans, astrorum chorea, æqualis ille nocturnus, atque dierum cursus? Dic age, quis ista moderatur. [illegible] promi [illegible] si omnia suapte sponte ista constituta sunt? Quod enim suapte sponte fit, præter ordinem est omnino: quod vero ordine disponitur, arte, quæ sine prouidentia esse non potest: omnia ergo hæc quæ diximus sunt diuinæ prouidentiæ opera. Et hom. 2. in ca. 1. ad Philip. *Et vide, inquit, quanta sit erga nos cura & prouidentia. Non animi nostri proposito quietem commisit, sed naturalibus illam necessitatibus ita obuinxit, vt nobis benefaciat inuitis.* Et exponens illud Ps. 144. *Per singulos*
dies benedicam tibi. Deo, inquit multa debemus, quod & simus non *Hom. 124*
nos, fecerit, & quod tales creauerit, quod factos regit & continet, quod quotidie tam priuatim, quam communiter prouidet, nostri [illegible] curam gerit, idque, & clam, & aperte, nobisque, & scientibus, & nescientib. Quis enim comprehendere potest mirabilem illius prouidentiam, bonorum omnium summam, quod ne filio quidem suo pepercit propter nos? Et in Psal. 134. *Qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus. Ne quis existimaret Dei prouidentiam non versari in singularibus, a generalibus, ad singularia, orationem propheta deduxit.*

percussit

[illegible] *Vniuersis ergo orbis* [illegible] *dentia egregie dispu-* [illegible] *sceleratos quosque diuites,* [illegible] *egentes, inermos,* [illegible] *Epicurei dicunt* [illegible]

[illegible] *incomprehensibiles* [illegible] *Domini, quippe* [illegible] *meditatio* [illegible]

[illegible] *Dixerunt enim* [illegible] *Dominus terram* [illegible]

[illegible] *Cherubim* [illegible] *Semper* [illegible]

[illegible] *Quare non* [illegible] *Sicut* [illegible] *Prouidentia Dei sæpe* [illegible]

[illegible] *Matth. 10. Nonne* [illegible] *Qui dimittat* [illegible]

[illegible] *nus in Psal. 148* [illegible] *verbum eius. Quare hoc addidit* [illegible] *verbum eius?* [illegible] *contemplari* [illegible] *vt nos scires ista, neque regat, sed tapinus regantur. Qualis enim tui* [illegible] *prouidentia* [illegible] *fiant. Attendat charitas* [illegible] *Deus, cuius* [illegible] *De prouidentia certe Plotinum Platonem disputat* [illegible] *Deo, cuius* [illegible] *Tomum Quartus.*

terrena & vna pertin[illegible] *omnia quasi absolute* [illegible] *suarumnumerus habere non posse confirmat* [illegible] *formas intelligibiles & incommutabiles simul habens omnia* [illegible] *tat Proclus* [illegible]

[illegible] *Nonne prasens* [illegible] *omnibus* [illegible] *Itaque* [illegible] *Deus* [illegible]

[illegible] *luit, quo* [illegible] *credamus; quidem diuina prouidentia hoc* [illegible] *cedimus* [illegible] *genera malorum nullo modo hum*[illegible] *ex* [illegible] *Audiendo non sunt* [illegible] *mundi partes, id est, a con-fin* [illegible] *superna prouidentia guber-nari,* [illegible] *& humidam casibus po-tius* [illegible] *magna* [illegible] *hos loquitur Psalmus, qui cum expli*[illegible] *cælestium* [illegible] *ad ista inferiora conuertit, di-cens: Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi, ignis, grando* [illegible] *nihil enim tam videtur ca-sibus volui* [illegible] *turbulenta qualitates. Sed* [illegible] *ostendit earum quoque* [illegible] *diuino subditum imperio* [illegible] *Quod autem ore suo* [illegible] *Matt. 10.* [illegible] *non caderet in terram sine Dei voluntate* [illegible] *ipse restat nonne confirmat, non so-lum sublimes mundi partes, rerum etiam* [illegible] *particulas di-uina prouidentia regi?* [illegible] ergo Doctoribus Dei prouidentiam [illegible] probatam esse puto.

CAP. VI.

Prouidentia aliis rationibus ostenditur, & qui-dem Theologicis.

Etsi ea, quæ dicta sunt [illegible] suf-ficere [illegible] quia tamen res ea est amplissima [illegible] laboribus, atque [illegible] studiis diu multumque explorata, hac de causa, [illegible] consentaneum esse putaui nonnulla alia mit[illegible] [illegible] rationes[illegible] creaturæ, [illegible] quæ allatura [illegible] Ne ignorare [illegible] prouidentiam bifariam accipi pos-se, uno quidem modo pro rerum prouisione, Alio vero, pro earundem determinatione: atque primum [illegible] modum, ad intellectum, secundum vero ad voluntatem pertinere. Adde, quod in prouidentia duo veniunt [illegible] consideranda, v-num nempe ipsa [illegible] alterum autem, eiusdem executi[illegible] formalem ad crea-turas [illegible] appellationem relati-uam [illegible] quatenus creatu-ras [illegible] quippe quæ ab eo præ-[illegible] Ex [illegible] ergo [illegible] quod prouidentia primo intelli[illegible] ab æterno [illegible] esse [illegible] & [illegible] lexit Deus. [illegible] secundo modo [illegible] Deo quæque [illegible] na, respe[illegible] quæ [illegible] obiecti [illegible] quod [illegible] tia, habere [illegible] sed [illegible] est potentia [illegible] quæ perfe[illegible] quod unque, quod [illegible] voluntate [illegible] eandi [illegible] tempore [illegible] mutatione [illegible] omnium habet actum [illegible] & volu[illegible] præor[illegible] Quo modo [illegible] prouidentia

Dei prouidentia rationibus ostenditur.

Prouidentia [illegible] æterna.

[illegible] dentia Dei rationib. astruitur.

sit in Deo æterna, patet. Omnia præterea, quoad præordi
nationis rationem, immediate subdita sunt diuinæ proui-
dentiæ quoad vero ad præordinationis executionem, quę
gubernatio nominatur; aliquin quidem modo Deus omni
bus prouidet immediate, mediate vero alio certe modo.
Etenim sicut per seipsum omnia creauit, ita plane gub[er]
nat: addidit nihilominus media quædam [illegible] in

Omnia immediate subdita esse diuinæ prouidentiæ.

bonitatem propaland[am] [illegible] andainque, [illegible]
ra per superiora gubernentur. Est ergo in De[o] [pr]ouidentia,
& quidem æterna, & immediate atque mediate pr[ouı]dere
dicitur. Reuera prouidētia in nostro quidem [in]tellectu, est
pars prudentiæ, quippe quæ futura intuetur [illegible]
ria prætereita: secus autem se habet in intelle[ctu] diuino, in
quo pars prudentię esse non potest, quandoquidem [illegible]
[illegible] una, atque æterna Dei prouidentia omnia futura repute

Prouidentia quid.

tur. *Est autem diuina prouidentia præuisio, vel scientia visionis futurorum agibilium rerum scilicet [illegible] quæ ordinantur ad finem vltimum pro diuinæ voluntatis arbitrio.* Quamobrem prouidentia per
fectis[s]imo modo se habet in Deo [illegible] in [p]erfect[issimo]
prudente, atque in perfectis[s]imo [p]rincipe [illegible]
gubernacula perfectis[s]ime d[is]ponente omnia enim [illegible] ipso
in suos proprios fine[s] disponuntur & in [illegible] [q]uod [illegible] o
mnium finis perfectis[s]imus. Etenim omne bo[n]um, quod

Ordo rerum diuinam adesse prouidentiam.

in rerum natura sparsum esse conspicitur, [illegible]
opifice, conditum esse dubi[tare] nullo [illegible] potest [illegible]
iusmodi bonum, non [so]lum quoad substātiam [re]rum, ve
rum etiam & quoad debitum in finem vltimum [illegible]
ordinem, quemadmodum docet Mercurius in Pymandr[o],

[illegible] met.

& Philos. vbi de bono ordinis, quem habet exercitus ad [illegible],
& ad ducem pulcherrime disputauit: finis autem vltimus
[(]vt communis est cum Philosophorum, tum etiam Theo-
[lo]gorum sententia) est bonitas diuina de qua [illegible]

Deus est causa rerum per intellectum.

autem Deus sit causa rerum per intellectum, atque cuiusli-
bet sui effectus, in ipso ratio præexistat rationem ergo or-
dinis rerum, quæ in vltimum tendit finem, in [ip]so præexi
stere necesse est, propter eas qua[s] [a]diximus ra[tio]ne[s]. Itaq[ue]
ipsa ratio ordinis in finem [p]rouidentia nominatur hac de

Boetius diffinit prouidentiam.

causa dictum est a Boecio [illegible] prouid[entiam] [illegible]
[illegible], esse rationem in summo [illegible] principe constitu-
tam, a qua cuncta disponuntu[r] [illegible]
ordinis rerum in finem, tum etiam [illegible]
[illegible] dici potest Ordi[illegible], gubernatio [illegible]
[pro]uidentia autem Dei non solum cœlestia [illegible] humana [illegible]
etiam omnia, quæ ab ipso condita sunt Deo reg[illegible] dil

Omnia sub [illegible] Dei prouidentia.

poni, necesse est omnino. Etenim omne agen[s] [illegible] agat pro-
pter finem, quo magi[s] sese extendit, atque diffundit causa-
litas agentis, eo plane magis effectuum sese ordinatio ex[ten]
sura est, atque diffusura. Ex quo contingit interdum [in] [il]-
lius agentis operibu[s], vt aliquid or[di]natum finem at[tin]-
gere nequeat: aliqui n. ex causa huiusmodi effectus profe
ctus est, præter vtique intentionem illiu[s] agentis. At, cau-
salit[as] primi agētis sese prorsu[s] diffundit in omnia, & vni
u[er]salia, & particularia omniaque ab [illegible] [o]rdinata sunt in

Rom. 13.

finem *quæ enim sunt, a Deo* (ait Paul[us]) *ordinata sunt.* Cum igi-
tur Dei prouidentia aliud sit nihil, quam ratio ordinis rerū
in finem omnia ergo in quantum esse participant [illegible] rerū
profecto subdantu[r] necesse est diuinæ prouiden[tiæ]. Sed
[o]mnia quæ sunt, habent esse igitur diuinæ subd[i]ta sunt pro
2. uidētiæ. Amplius, & vniuersalia, & particularia a Deo per
fectis[s]ime cognosci, paulo ante dixi Dei siquidem cognitio
ad res ita se habet, veluti cognitio artificis ad sua arti[ficia]:
ta igitur quemadmodum ordini artis, seu artificis subdita
sunt artificiata omnia, ita plane diuinæ prouidentiæ ordi
ni creata vniuersa. Ordo autem diuinæ prouidentiæ est, vt
omnia ad vltimum [illegible] tendantur finem, nempe ad diuinam
bonitatem, quæ causa extitit, vt quæ in tenebri[s] erant, in
3. lucem prodirent [illegible] post hu[nc] [illegible] finem a rebu[s] qu[i]
dem [illegible] paratum [illegible] seu præci[p]uum [b]onum [illegible],
est perfectio vniuersi [illegible] in [v]ariis naturarum gradibus,
atque rerum diuersi[tate] [illegible] consistit. Sed illa, absque diuinæ
prouidentię ordine [illegible] haberi no[n] potest: omnia ergo
suapte natura diuin[illegible] [ob]ediunt, atque famulantur proui-

Diony. de diuinis Nom. c. [illegible]

dentiæ. Suffragatur huic proposito Diony[s]. Areop. *Omnia bonitas Dei ad se conuertit [illegible] quæ dispersa sunt, ad se congregat, omniaque ipsum, velut principium [illegible] tine[illegible] [illegible]*
b[illegible] [illegible] que illud [illegible] vt sacra est [illegible] eloqui[a] [illegible] quo
[illegible] [illegible] omnia sunt [illegible] [illegible] causa pr[illegible]
[illegible] quo omnia on[illegible] [illegible] velut [illegible] re
ce[illegible] [illegible] Quare [illegible] iterest, & [illegible]

Prouidentia non impunis necessitatem rebus.

per [illegible] prouidentiam re[illegible] [illegible] corrum[p]ere,
[illegible] [illegible] ergo [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
b[illegible] buspro[illegible] [illegible] conditione naturarum quæ ad

bon[illegible]
instrumenta [illegible]
illa n[illegible]
caus[illegible] [illegible] qua [illegible]
quasdam subderent [illegible], quas esse [illegible] volu
po[illegible] etiam [illegible] ut videlicet [illegible] libera
subderentur [illegible] [illegible] est.
non est in nostra potest[ate] [illegible] si nolumus [illegible] quod potest [illegible]
est [illegible] est voluntates [illegible], quil [illegible]
vel perperam viuitur, f[illegible] necessitate non est. Multa enim f[acimus]
[qu]æ nisi vellemus, non vtique faceremus. Si autem illa definitur e[sse]
nec[essitas] secundum quam dicimus necesse esse vt ita sit aliquid,
ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat volun-
tatis? Neque enim & vitam [illegible] præscientiam Dei sub necessitate
ponimus si dicamus [illegible] Deum semper viuere, [illegible] cuncta pre-
scire, si. ut nec potest[illegible] mori [illegible] falli quæ non
posse. Dicitur enim [illegible] faciendo quod vult, non patiendo quod
non vult [illegible] fieri accideret, nequaquam [es]set omnipotens. Vnde pro-
pterea quædam non [p]ote[st], [illegible] omnipotens [illegible] etiam cum dici-
mus necesse [illegible] vt [illegible] libero velimus arbitrio: & verum [illegible]
proci[illegible] [illegible] tamen ideo ipsum liberum ar[bi]trium necessitati [illegible]
su[illegible] [illegible] [illegible] Sunt igitur nostra voluntates [illegible]
[illegible] [illegible] quid [illegible] lendo facimus quod non fieret si nollemus.
Vnde [illegible] præter suam voluntatem patitur hom. non debet tri-
buere h[illegible] vel [illegible] vel cuiuslibet creati[illegible] voluntati-
bus sed eius potius qui dat potestatem volentium. Ne[c] enim propterea
nihil est in nostra voluntate, quia Deus præsciuit quid [fu]turum esset in
nostra voluntate, quia Deus præsciuit quid futurum esset in nostra
voluntate. Non enim qui hoc præsciuit, nihil præsciuit. Quod si ali-
quid præsciuit, profecto, & illo præsciente est aliquid in nostra volun-
tate. [illegible] modo cogimur, aut retenta prouidentia Dei, tol
lere voluntatis arbitrium, aut rete[nto] voluntatis arbitrio, Deum
[illegible] quod nefas est negare pr[illegible] futurorum [illegible] vtrumque amplecti-
mur, vtrumque fideliter & [illegible] confitemur. Proinde absit a nobis
vt eius [illegible] [illegible] prouidentiam, vt liberi simus, sive
esse velimus [illegible] [illegible] volumus liberi. Quam ob causam
non frustra sunt leges obiurgationes, laudes, vituperationes, & quæ
sunt generis eius[illegible] quia ipsa ab æterno Deus disposuit [illegible]
[illegible] [illegible] quantum ea valitura [illegible] disposuit, atque
præs[illegible] [illegible] ad ea impetranda quæ se precantibus conces
sur[illegible] [illegible] Neque ideo peccat homo, quia Deus illum pecca-
[tu]rum præsci[illegible] ideo non dubitatur ipsum peccare, [illegible] peccat,
quia ille, cuius præscientia falli non potest, ipsum peccaturum esse præ-
sciuit qu[illegible] nolit omnino nō peccat, sed si peccare noluerit, etiam hoc
ille præ[sciu]it. Hæc Augu[sti]nus quæ sufficere a[illegible] [illegible] animo
candid[o] ex puro [co]rde veritatem sitienti. A[illegible] tunc etiam
modum [illegible] quitur D. Chrys. super Epistolā Pau[li] ad Corint.
[illegible] Christus inquit, non fecit, vt veniant [sc]andala non ideo arbitri[illegible] te corrumpent aut vitarim, & necessitatem imponēs se prædicen[illegible] [illegible] ex mala hominum volūtate ventura erant, ipse prædixit. Deo [illegible] futura tam præsentia sunt quam ea,
quæ nobis [illegible] præ[illegible] Quare non plus addit ne-
cessitatem rebu[s] [fu]turi[s] [præs]cientia Dei, quam præsenti-
bu[s] spectator cu[illegible] [illegible] cum video te s[cri]b[e]re, potes i-
pse quid [illegible] no[n] scribere; quod si non scriba[s] [illegible] te non
videb[o] scrib[en]tem. Animus ergo ingenuus, qui pietate non
[illegible] mendacio [illegible] menda non est illa necessitas,
de qua [illegible] ranimul[illegible] [illegible] sunt, & ad nostra vsque tem-
por[illegible] [illegible] [illegible] enim omnia condidit, propriisque
moti[bus] [illegible] Quare suæ nequaquam conueniret
[illegible] velle [illegible] impere, quæ ei [illegible]. Proinde fatum,
quæ est [illegible] [illegible] [secu]ndarum causarum, a diuina prouidentia
non exclu[illegible] aut [illegible] omnino, quandoquidem, sicut
d[illegible] [illegible] medius [illegible] [illegible] in ordine rerum, [illegible]
[illegible] [illegible] prouide[n]tia Dei sit æ-
terna & rebu[s] neces[s]itatem non afferat, dixi[m]us.

[illegible] Nam [illegible]

Præscientia non affert necessitatem.

Fatum a diuina prouidentia non excluditur.

CAP. VII

Argumenta contraria.

1. Solent nonnulli contra prædicta sic arguere. Sa-
[pi]ent[i] [illegible] prouisori, a rebus quibus prouidet,
[o]mne malū abigere, alioqui aut inscitiæ, & igna-
uiæ, aut malitiæ, & inuidiæ esset arguendu[s]. Igi-
tur Deo vniuersi [illegible] nequaquam prouidetur atque
prospicitur. Tenet [con]seq[uentia] quia [a]lteri[us] duorum necessari[o]
continge[r]et nempe, aut nullum in rebu[s] malum inueniri,
aut [illegible] ea [illegible] qua[illegible] rerum crimine arguendus,
quorum [illegible] [illegible] esse falsum. Deu[s] ergo non cu-
[illegible] [illegible] [am]bulat, nec nostra
cons[illegible] [illegible] potestas vt pro suo
libit[illegible] [illegible] prof[illegible] diuinā
non cadit [illegible] [illegible], sed hom[illegible] in operibu[s] [illegible]
susce-

[illegible] ex arbitrij [illegible] tem. [illegible] *[illegible] nem, reliquas autem in manu* [illegible] A [illegible] [illegible] sub diuina non [illegible] de illud [illegible] ana tantum respuis eius Ergo [illegible] Deo non est cura de bobus, authore Apostolo *1. ad Cor. 9.* 9. igitur non curat omnia, alioqui de bobus etiam curam gereret. Adde, quod fortuita sub Dei prouidentia minime continentur, quippe cum Dei prouidentia sit certa, atque determinata, illa autem incerta & confusa: nō ergo Dei prouidentia disponuntur omnia. Ad hæc accedit quod prouidentia est pars prudentiæ [illegible] in Deo non est prudentia [illegible] omnia illi sint præsentia prudentia autem futura consideret ergo &c. Item, quicquid est in Deo, est æternum, alioqui aliquid de nouo illi accideret, atque ita non esset omnibus modis immutabilis quod est falsum.

1. de com. 5. Omnia certo fine gubernans, humanos tamen refpuis actus.

3\. Sed prouidentia non est aliquid æternum, quippe cum circa existētia sit authore Damasceno, quæ non sunt æterna, denique prouidētia, aliquod videtur esse compositum, includit enim & voluntatem & intellectum sed in Deum non cadit aliqua cōpositio, vt [illegible] in alio libro Pymandri: in Deo ergo non est prouidentia.

4\. Adde, & si sit in Deo prouidentia non tamen illa ad omnia sese extendit, siquidem nullum prouisum est fortuitum, implicat enim, & prouisum, & fortuitum esse. sed multa sunt fortuita, alioqui casus periret, & fortuna, quod non placet philos. *2. phys.* secundum communem propemodum philosophorum opinionem non ergo omnia diuinæ prouidentiæ subdita sint. Sane, quę necessitate contingunt, sub prouidentia non cadunt prudentia enim authore philosopho *6. eth.* est recta ratio contingentium, de quibus est consilium & electio. Cum igitur multa in rebus ex necessitate eueniant: non omnia ergo prouidentiæ subdita sunt.

5\. Præterea si prouidet, mediate vtique, & non immediate omnibus prouidet. Namquicquid dignitatis est in rebus, Deo vtique est attribuendum, in quo eminenter omnia bona continentur sed ad regiam spectat dignitatem, aliquos habere ministros quibus mediantibus, his prospiciat, qui suo subsint imperio, multo ergo magis huiusmodi ordo regēdi diuinam decet maiestatem. Adeo, quod si Deus immediate omnibus prouideret, omnes profecto aliæ causæ penitus destituerentur, quod perfectioni vniuersi minime conueniret. Consequētia patet. Siquidem prouidentiæ interest, ad finem res ordinare, finis autem cuiuslibet rei, est perfectio, & bonum ad quamlibet autem causam spectat, ad bonū suum effectum perducere. Quod si a Dei prouidētia omnes effectus ad huiusmodi bonum immediate perducerentur, vanus profecto esset causarum ordo. Ergo &c. Sane melius est nescire [illegible] quam scire [illegible] te Aug. in enchyridion Igitur cōuenit diuinæ maiestati hæc vilia ignorare

6\. quod enim melius est, Deo est attribuendū. Amplius, intellectus diuinus nōn cognoscit hæc singularia, ergo non curat. Tenet consequentia cura enim, absque eorum notitia quæ nobis curæ sunt esse non potest. Antecedens prob.

12. met. 51. etenim si [illegible] eus vt dicit commentator, res extra essentiam sub proprijs intelligit rationibus, aut in vniuersali aut in particulari: non quidem in particulari. particularia enim sunt infinita, infinitum autem secundum quod infinitum, ignotum esse, philosophus in physicis affirmat ideoq; sunt ab arte remouenda, quanto magis autem à diuina prouidentia? Nec in vniuersali quoniam vt ibidem ait Auer. *& com. 14* scire aliquid in vniuersali, est scire in potentia. Idem *3. phys. com. 15.* Sed Dei sciētia est summus & purus actus igitur non est vniuersalis, neque particularis, nec ergo singularia cognoscit, neque curat.

7\. Præterea, omne intelligens aliud [illegible] sua essentia est intellectus in potentia; siquidem omne tale [illegible] satur ab intelligibili omne autem causatu ab intelligibili, est in potentia: ergo Deus non intelligit aliud ab eius essentia. Sane, effectus in causa cōtentus, nulla [illegible] forsut distinctione ab illa distinguitur sed bene causa in effectu contenta Effectus enim cum à causa producitur, quandam priuationem sibi adiungit, excellentiæ causæ saltem. vbi autem est priuatio, ibi & multitudo, priuatio siquidē sine actu esse non potest. Secus autem res se habet quando effectus est in causa, quando quidem nullum ibi sui dispendium, seu diminutionem patiatur [illegible] hinc ergo patet, omne intelligens aliud esse in potentia. Sed Deus semper est in actu:

8\. ergo &c. Adhæc omne comprehēdens, siue intelligens singularia singulariter, & signate, est corpus, seu virtus in cor[illegible] vt habetur in commen. de Somno comprehendens [illegible] que, & comprehensum sunt vnum in modo se habentes [illegible] de causa dixit Auerroes, intelligētias separatas, virtutes esse in corpore, & sensus, si singularia ab ipsis intelligerent [illegible] sed Deus non est corpus, neque virtus in corpore: non ergo singularia intelligit. Reuera, si nostro repugnat intellectus [illegible] enim intelle[illegible] quæ [illegible] intellectui d[illegible] lectionem eius perfectionem [illegible] propal te [illegible] quid nouum in Deū [illegible] ceret [illegible] ta. laria intelligeret.

9\. Amplius, Deus singularia non intellig[illegible] al[illegible] perfectionis ab illis recipiendo, alioqui illius intellectus esset in potentia, quod est falsum Neque per suam essentiam, tanquam per rationem repræsentandi, sicuti intellectus noster, quidditatem materialem per speciem sibi præsentatam, intelligit [illegible] sa autem est, qui [illegible] munere præsentan[illegible] pro modo sui quidem natur[illegible] conuenienter repræsentet necesse est [illegible] quæ est in sensu indiuidualiter, quæ vero in intellectu vniuersaliter repræsentat. Quare si est aliquid repræsentati[illegible] vniuersale per essentiam, vniuersalius vtique repræsentabit, quam sensibilis, aut intelligibilis species. Sed diuina essentia, quæ perfecta est ab omni materia eiusque conditionib. libera, vniuersalius potest esse nihil, cū sit in supremo gradu intelligendi. Repræsentatum ergo per Dei essentiam, & intelligibili specie, & sensibili est vniuersalius, atque ita non potest [illegible] & indiuiduum. Non ergo intelligit singularia [illegible] to positum est, quod intelligit, tr[illegible] mutabit [illegible] to tius &c. Et est sensus intellectus diuinus [illegible] ordine, quo sunt res apud naturam intelligibiles, intelligit [illegible] quique omnes asfirmant sed partes sunt priores toto [illegible] ergo partes quam totum intelligit, atque ita de noto ad ignotum procederet, sicque transmutabilis esset, quod est falsum Adde, quod singularia quatenus sunt in mente diuina. sunt vnū, & æterna, ista vero sunt diuersa & mutabilia cum ergo sint diuersæ conditionis, non sunt ergo eiusdem cognitionis: proinde illa cognoscēs hęc ex illis minime cognoscit. Quod si hæc fuerint admissa, sequitur omnino, vt Deus singularia non curet

11\. Item si Dei prouidētia omnia [illegible] ur, ex necessitate omnia contingunt Effectu enim [illegible] hēs aliquam causam, quam necessario sequitur, pari quoque modo ex illa pro[illegible] tur teste philos. *6. met.* [illegible] prouidentia Dei est ęterna vt dixi, eamque effectus nece[illegible] sequitur alioqui posset falli [illegible] imponit ergo rebus præuia necessitatem Suffragatur autem huic sententiæ Boetius de con[illegible] *inquit ab omnino illum prouidenti[illegible] vt exerdis[illegible] hominum* [illegible] *tione, affliget.* Sane quilibet diligēs atque [illegible] o viribus sua oper[illegible] fundare [illegible] qua to m[illegible] omnium prouisor Deus [illegible] Ergo Dei [illegible] ri omnium curam.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1\. Dico ad primum de proi[illegible] antecedens verum esse, non autem [illegible] dicit [illegible] Deus à quo si omnia [illegible] [illegible] multa profecto bona [illegible] non fuissent tyranni, Ecclesia Martyribus careret [illegible] August. in enchyr doctissime ostendit. Deum [illegible] tem nullo modo sinere suis in operib. malum aliquod euenire, nisi vsque adeo esset omnipotens & bonus, vt bene faceret etiam de malo. Quoniam enim meliora sunt in mundo, iccirco quoque sunt & deteriora [illegible] enim [illegible] de terius aliquid in opere multiformi [illegible] potest [illegible] & melius? Omnino autem quicunque deter[illegible] à mundo tollendū putant, tollunt & ipsam prouidentiam. Vnde pro huius ordinis concinnitate conseruanda putauit Plato, malum [illegible] do penitus extirpari non posse. Ad confir. dico, hominem nō sic in manu sui cōsilij fuisse relictū, quasi [illegible] diuina exclusum omnino prouidentia, cum alibi affirmet idem met sapiens, (vt recitaui paulo ante) hominem diuina prouidentia gubernari sed nobilem hominis naturam declarare, vtpote, quæ à Deo dono libertatis, atque arbitrij donata fuerit munere quod plane in cæteris animantibus [illegible] non obtinet libertatem agendi

8\. Ad [illegible] animan[illegible] actus dominium non possidentia a Deo minime curari quasi Apost. sentire videtur cuius profecto verba ita sunt intelligenda: pecoribus, quibus liberum non inest arbitrium, meritum, aut demeritum non est attribuendum [illegible] à Dei prouidentia separantur, quia scilicet [illegible] prouidet, quasi ad electorum numerum venturis [illegible] tamen [illegible] nasferit. à Deo non gubernari, vt hæretici sentiunt [illegible] *Sapientia* [illegible] nim *diuina attingit à fine vsque ad finem fortiter & dispo[illegible] omnia suauiter:* vnde ad Rom. ipsemet fatetur, omnia & esse a Deo habere, & viuere. Ad confir. dico, multa quidē secundarū,

Soluuntur argumenta non autem primæ causæ respectu, fortuita dici possunt: nihil
enim est, quod illius præordinationē subterfugere queat.
Ad aliam patet ex supradictis responsio siquidem prudentia, & alia sibi annexa non est consiliatiua, sed præceptiua,
Quæ prudentia Deo tribuatur & consilium. Deoque congruit. Consilium præterea quoad rectitudinē
certitudinemque agendorum, quæ fini consilij nominatur, non autem quoad veritatis indagationem, inquisitionemque, à Deo remoueri non debet. Ad 3. dictum est superius, ad curam seu prouidentiam duo maxime spectare,
3. nempe ordinis rationem, quæ prouidētia, atque dispositio
nominatur & eiusdem ordinis executionem, quæ dicitur
gubernatio. Quorum primum est æternum, secūdum vero
temporale. Ad confir. respondeo, quod licet prouidentia sit
in intellectu, præsupponit tamen voluntatem finis. Nullus
enim præcipit de agendis propter finem, nisi profecto ipse
velit finem. Adde, quod si prouidentia æque vtrumque intueretur, nullū tamen diuinæ simplicitatis sequeretur detrimentum quippe cum intellectus, & voluntas in Deo sint
4. idem, ergo &c. Ad 4. iam respondi. Ad confirmationem vero dico, hominem non esse institutorem naturæ, sed rebus
naturalibus vtentem ad suæ artis opera exercenda, ideoque
illius prouidentiam non se extendere ad necessaria, quæ ex
natura proueniunt. Verum cum Dei prouidētia naturæ sit
fabricatrix, ad illius vtique naturæ necessaria sese sine dubio extendere potest: ergo &c. Ad 5. verum est quidem, ha-
5. bere ministros suæ prouidentiæ executores, regiæ cōuenire dignitati, eorum vero quæ agenda sunt, rationem non
habere regiam dedecet maiestatem omnis quippe scientia
operatiua eo perfectior est, quo particularia, in quib. actus
est, penitius cōsiderat. Itaque quoad rationem ordinis rerum habendam, Deus immediate omnibus prouidet quoad vero ad eiusdem ordinis executionē, medio vtitur ministrorū. Vnde Iob 34. de primo prouidendi modo loquēs,
ait *Quem constituit super terram? aut quem posuit super orbem, quē*
Gregorius. *fabricatus est*. Quod a Papa Gregorio ita exponitur: *Mundum*
per seipsum regit, quem per seipsum condidit. Ad confir. dico, Dei
prouidentia, causas ordinis executrices non auferri, aut
destrui, imo confirmari, atque vigorari, vt suis muneribus
fungi valeant. Ad aliam confir. Præstat quidem nobis mala
non cognoscere, vtpote, qui facile illorum imaginibus sordidamur. Deum autem, in quem peccatum nō cadit, decet
omnia scire, vt omnibus consulere possit atque prospicere. Patet ergo quonam modo omnibus plane rebus proui-
6. deat. Ad 6. vnico autem actu, non quidem motiue, sed terminatiue, atque secundarie Deus intelligit omnia, etiam
infinita quippe qui intellectum habeat infinitū. Arist. autem, (vt quidam sentiunt) putauit omne intelligibile à nostro intellectu intelligi posse, cum autem nequeat infinitū
penetrare, arbitratus est, infinitum esse prorsus ignotum,
Obiectiones. nam Deum seipsum tantum intelligere voluit. Sed *dicet aliquis*, si Deus vnico actu intelligit. vnum, & non omnia in-
1. telligit, vnica enim ratione intelligi non potest, nisi vnum
obiectū habet ergo in se distinctas atque infinitas species,
2. seu quidditates, quibus infinita intelligere possit. Adde,
quod si Deo non inessent huiusmodi rationes æternæ, profecto intellectus diuinus infinitus dici non posset quod est
falsum. Tenet conseq. ideo namque Deus est infinitus vigore in intelligēdo, quia scilicet infinitas atque æternas habet
rationes intelligendi quarum quælibet aliquantæ est perfectionis. Ad hæc accedit, quod quemadmodum artificis
3. cuiuspiam intellectus ad sua sese habet artificiata, ita plane
intellectus diuinus ad orbē vniuersum quamobrem mūdi
opificem intellectū diuinū Plato appellauit. Sed distinctis
rationibus, quibus artificiata condita sunt, ab artifice cognoscuntur igitur si intellectus diuinus singularia intelli-
Solutio. git, habet distinctas intelligēdi rationes quod certe omnimode illi simplicitati minime conuenit. Dico ad primum,
1. per vnam rationem intelligendi quæ est effectus, non nisi
vnum proprie distincteque intelligi posse Per rationē vero
intelligēdi, quæ est causa, tot intelligi, quot ipsa est propria,
2. & distincta ratio producendi. Ad 2. negatur conseq. Deus enim est infinitus, non quidem propter infinitas producendi rationes, sed propter suam essentiā, quæ per se ipsam est
3. ratio, atque causa infinitorum. Ad 3. multæ quidem sunt rationes in rebus, vna tamē idea in primo artifice: vnde Phi-
11 met. t. 51. los. Si, inquit, prima intelligeret aliud a se dignificaretur
per aliud à se, quod est falsum. Item tunc plane essentia diuina nequaquam esset intellectus diuini adæquatum obiectum per aliquas enim rationes intelligeret, quæ non essent diuina essentia, nec etiam sub ipsa continentæ. Vnico er-
7. go modo intelligit omnia. Ad 7. Intelligere aliud, bifariam
accipi potest, vno quidem modo, non propria, sed alterius
virtute, & ita antecedens est verum. alio autem, virtute es-

sentiæ intelligentis. & sic est falsum. Ad 8. comprehendere *Deus prouidet omnibus.*
particulariter & signate si significatione sumatur à re
concepta Maior vtique est vera, falsa autem si à significatione sumpta a cognoscente. Etenim Deus virtute pro-
8. pria causatiua, qua res particulariter, & signate continet,
& particulariter comprehendit, & signate, idque virtualiter non formaliter conuenit enim cum indiuiduis
in modo habendi, virtualiter quidem, non autem formaliter. Ad confirmat. neg. anteced. siquidem intellectui non repugnat, sed quatenus est noster quia scilicet
virtualiter singularia non continet, sicut intellectus diuinus, qui sua propria virtute illa intelligit, & continet: quæ
plane ideo à Deo intelliguntur, non quidem, vt ipse inde aliquid perfectionis acquirat, sed vt illa potius perficiantur,
atque compleātur. Ad 9. dico, singularia a Deo intelligi per 9.
ipsius essentiam, non quidē per modum naturæ, sed eā idē
virtuti causatiuæ conuenientem. Quam ob causam, & si essentia per seipsam sic vniuersalis, in causando tamē est particularis ideoque particularia particulariter repræsentare
potest. Ad 10. Quamuis natura comparatum sit, vt prius par- 10.
tes, quam totum intelligatur Deus autem cum omnia cognoscat simul, & vnico actu non discurrit cum eius sapientia discursu non egeat. Ad confirmationem dico, Deum
habere peculiarem cognoscendi modum tum se, tum etiam
cætera omnia, nulli vnquam communicatū, aut communicandum creaturæ ideoque nobis esse incognitum, & vix
intelligibilem: siquidē immutabiliter, intelligit mutabilia
omnia. Ad 11. Diuinæ prouidentiæ effectus partim quidem 11.
necessario eueniunt partim vero contingenter, pro modo
vtique, à diuina maiestate, rebus omnibus distributo. Porro immutabilitas illa, quæ a Boetio adducitur ad prouidētiæ certitudinem, quæ a suo effectu non indeficit, m[illegible] quem pœnitudit, nō autem ad effectuum necessitatem pertinet. Ex hoc apparet, certum esse diuinæ prouidentiæ ordinem, eodē modo semper incedere, sicut a summo est in-
stitutus principe Deo. Porro, etsi hactenus de hac re multa *Deum intelligere omnia.*
dixerim, quia tamen ad Dei magnificentiam spectat alia
adhuc addere non piget. Plotin autem, *Quid ergo*, inquit,
de his dicendum est, de mundi huius constructione, qua ratione quam *Plotin.*
aptime quoad fieri potuit ab optimo Deo constructus est, ad exemplar *Enn. 3. c. 2.*
mundi intelligibilis? Vult ergo Plotinus mundum sensibilem, 1.
maiorem non habere virtutē continendi, & actu, & essentialiter, quam mundum intelligibilem mētaliter, & intellectualiter. Sed mundus sensibilis, & particularia continet,
& vniuersalia, cum actualiter, tum etiam essentialiter mūdus ergo intelligibilis similiter continet omnia. qui quidē
mundus, authore Platone, est ipse Deus. Deus igitur in seipso habet omnia. Amplius, quemadmodum Deus se habet 2.
in essendo, & causando; ita absque dubio in intelligendo:
esse enim in Deo non distat seu differt ab intelligere: sed
Deus est omnium causa, dat que omnibus esse omnia ergo intelligit. Sane Deus produxit aliquid extra se, nempe mun- 3.
dū vniuersum illud ergo intelligit aliogui quomodo produxisset? Iterum à Deo res non solum esse, verum etiam vt
causæ possint esse cæterorum, acceperūt. Quare necesse est,
vt causa prima quæ ista causis communicat secundis, in seipsa
eminenter contineat. Adde, quod si materia continet omnes formas, non modo in vniuersali, verumetiam in suis
proprijs formis particularibus ob quam causam materiā
infinitudinē appellauit Plotinus Igitur prima forma, primusque motor omnes formas actu in se continet. I[illegible] sen- *Auer.*
sit Auerroes. Suffragatur quoque Plato huic pr[illegible] *met c. 8 & 36.*
quo Deus inducitur angelus alloquens, [illegible]
vt alia fabricarent præceptum [illegible]
ergo secūdum Plotinum, & Platonem intell[illegible]e.
Amplius, difficultas in re intelligenda, vt [illegible] 4.
tur, aut ex parte intelligentis, aut ex pa[illegible] rei [illegible],
quorū neutrum Deo accommodari potest. nam intellectus
Dei est summus in intelligendo intell[illegible] omnia, ergo. Neque ex parte rei intellectæ. quando quidem [illegible] sensus, qui est
inferior potentia intelligit singularia, quanto magis diuinus intellectus, qui est potētia infinita? Ad hæc, intellectus 5.
intelligens aliquam quidditatē, aut quidditatis rationem,
omnia vtique potest intelligere, in quibus illa includitur
ratio Sed intellectus diuinus intelligit omnes entis rationes. & cætera ergo intelligit, vtpote vniuersalia, & particularia, in quib. entis ratio includitur. Adde, quod intellectus
diuinus perfectissime continet omnia, alioqui subsistere
nō possent, igitur perfectissime intelligit. Præterea. aut in- 6.
tellectus diuinus cognoscit se esse bonē omnium rerum, aut non.
si non imperfecte ergo seipsum cognoscit quippe qui non
cognoscat se secundum omnem modum [illegible] co
gnosci, quod est falsum. Si autem cognoscit, omnes [illegible] o

illius

De dominatione diuina. illius terminus cognoscit, atque [illegible] omnia, quorum est finis, nempe singularia, & vniuersalia omnia. Itaque Deus intelligit omnia, prouidet omnibus, consulit vniuersis, cuius prouidentiæ meipsum ex corde commendo, laboresque nostros, quos assumpsimus pro sancto Pymandro.

DE DOMINATIONE SIVE REGNO DEI.

MERCVRIVS DIAL. II.

Actio Dei, potestas insuperabilis, cum qua nec humanam, neque diuinam vllam comparare quis audeat. Caue igitur ô Mercuri, ne quid infernorum, ne quid etiam supernorum Dei simile censeas. Nam à veritate penitus aberrares. Nihil quippe simile eius est, quod dissimile solumque & vnum est, Deus namque otiosus non est, alioqui otiosa forent omnia: cuncta siquidem plena sunt Deo.

Commentum IX.

QVoniam duo esse professi sumus, quæ ad Dei prouidentiam spectant, rationem scilicet ordinis, & eius executionem atque de altero illorum, nempe de prouidentia locuti sumus: reliquum est, vt de ordinis executione, quæ gubernatio, siue regimen nominatur, studiose loquamur, præsertim cum sapientissimus de huiusmodi negotio Mer-
Dial. 11. curius multa [illegible] disputat in Dial. 11. vbi de mundi ordine, productione, conditioneque multa disseruit, de Dei potestate [illegible] que regendi loquens, ait: *Actio, inquit, Dei, potestas insuperabilis, cui aliqua alia conferri*
Daniel. *non potest.* Simile quiddam [illegible] in Daniele: *Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum quod non corrumpetur. Non est aliquid, neque in cælestibus, neque in abyssis, neque in terris illi simile, quippe qui solus sit, & vnus. Neque putemus eum in sublimitatibus degere, atque otio torpere, quasi, quæ condidit, non gubernet, & regat: alioqui omnia forent otiosa, suo vtique officio destituta. Itaque Deo omnia regente, & gubernante, nihil in mundo est otiosum, nihil frustra.* Similis modus loquendi [illegible] apud Ioan.
Ioan. 5. *Pater meus, inquit, vsque modo operatur, & ego operor.* Qui ergo mundum condidit, ipsemet, suis eundem legibus gubernat, potestatisque suæ potentia administrat, & regit. Vult ergo Mercurius vnum esse regem vniuersi, ab eoque perpetuo domi-
Vnus est mundi Rex. nium regi, atque gubernari. *Agens, inquit, primum non vni præsens est tantum, sed omnibus, nec vnum duntaxat, verum vniuersa producit. Efficax est enim illa potestas, sub qua sunt opera ab illo progenita.* Omnia ergo diuinæ subdita sunt potestati. *Aspice an[illegible] [illegible] conspectus mundum, inuiolabile corpus: inspice septem Planetarum orbes, ignem, Lunam, terram in medio sitam, terrenorum nutricem, meditare numerum mortalium, immortaliumque. Quod autem hæc sint condita, nequaquam est tibi opus Mercuri, vt me disserente perdiscas. Nam corpora sunt, habentque animam, & mouentur. Hæc autem in vnum congredi, absque congregantis virtute,*
Omnia esse condita. *impossibile est. Oportet igitur aliquem esse talem, ac penitus vnum. Nam cum multi variique sint motus, & dissimilia corpora, vnus autem ordo velocitatis in omnibus, impossibile est duos, aut plures esse factores neque enim ordo vnus seruaretur in omnibus.* Eadem pene
Vnum factor est sententia apud omnes propemodum Philosophos, à quibus clarissime definitum est, vnum tantum esse mundi factorem, atque rectorem nam multa commodius ab vno, quam à multis reguntur. In alio libro Pymandri multa super hoc scripsimus, vbi de Dei vnitate disputauimus. Addit Mercurius & aliam rationem, quam posteriores
2. passim imitantur. *Præterea, inquit, qui inter illos imbecillior esset, potentiori nimium inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur. Itaque si vnus eorum author mutabilium animantium extitisset, cuperet quoque immortalia gignere, quemadmodum genitor immorta-*
3. *lium, affectaret mortalia. Quin etiam, vno existente mundo, vnaque materia, ad quem illorum potissimum fabricatio pertinet? Quod si ad vtrumque, ad quem prouincia maior? Ne ergo sit inter superos inuidia, & in partibus vniuersi contentio, testius ab vno, quam à multis mundus regitur principibus. Amplius, sunt viuentia mortalia, & im-*
4. *mortalia, anima quoque similiter suo propinqua parenti, secundum seipsam vitæ causa est. Quomodo igitur ista differunt ab inuicem? Est*
5. *ergo horum omnium author, vitæ largitor. Qui namque iste? qui aliter præter vnicum Deum? Num alteri competeret, quam soli Deo tantæ*
De dominatione diuina. *nis præcellentiæ? Vnus itaque Deus, mundum vnum confecit, [illegible] est. [illegible] Solem [illegible], vnicam Lunam, vnam quoque diuinitatem. Ipsum vero Deum quotum vis esse? vnus igitur singula facit in multis.* Itaque ex præclarissimarum creaturarum vnitate, Dei præseferentium maiestatem, vtpote, vitæ, materiæ, mundi, Lunæ, Solisque, Deum vnum esse, eundemque omnium, & factorem, & gubernatorem, Mercurius affirmat. Egre-
De perpetua Dei gubernatione. giam postea adiunxit similitudinem, qua perpetuam Dei circa mundum gubernationem declarauit. *Num censes, [illegible] qui [illegible] arduum esse, [illegible] laborem Deo, vitam, animam, immortali-*
6. *tatem, mutationemque efficere? Tu enim tot tantaque potes. vides, audis, odoras, gustas, tangis, loqueris, graderis, spiras, intelligis. vnus hæc omnia præstas. Vnde quemadmodum, si quiescat ab his non est amplius animal, sic quis ab illorum constructione cessaret, minime Deus*
7. *Id autem suspicari nefas inum. Amplius nihil est in rerum natura, cui non insit naturalis quidam vigor, simulque certi operis executio, quanto magis asserendum est, Deo non deesse potestatem omnium, & effectum. Nam quicquid otiosum, imperfectum. Imperfectum dicere Deum, nefas facit igitur, & regit omnia Deus.* Itaque sicut se habet anima in corpore, ita, imo multo eminentius Deus in mundo. Vnde quemadmodum, anima recedente, cessant vitalia omnia; ita plane si à mundo suæ Deus amoueret su-
Vt cuique [illegible] natura. stentationis potentiam. Denique, sicut vnicuique rei propriæ naturæ est ordo tributus, ne imperfectionis incurreret dispendium; sic certe si Deus sua subtraheret gubernationis auxilia à rebus à se conditis, imperfecti nomen opificis, ignauique sortiretur authoris: quod nefas est asserere. Siquidem Deus est vita, pulchrum, & bonum, non diffusus voluptate, non habens operis sui adiutorem, suapte natura efficax, vt propria operatus [illegible] versatur in opere semper. existens ipse quodcunque fecerit vnquam. si quando influ-
Dei influxum continuum. xum suum ipse subtraxerit, deficiete vita, in mortem corruent vniuersa. Cum vero viuant omnia, vnaque sit vita cunctorum, vnus est Deus. Si igitur Deus propria virtute in suo opere versatur semper, & continuo influxu omnia sustentat, & causa est efficiens cunctorum viuentium: igitur ipse est verus, & vnicus mundi conditor, gubernator,
8. & pater. Amplius, Deus, vnam habet ideam, intelligit Mercurius filium Dei, qui est sapientia genita, in qua pater condidit vniuersa. *Omnia* (inquit Dauid) *in sapientia fecisti.* Ex ideæ ergo vnitate, vnum vult esse mundum, atque eiusdem gubernatorem. huius, inquit, idea propria, cum aspectum fugiat oculorum, incorporea est, formasque per cor-
9 pora singula exprimit. Iterum, quemadmodum homo nequit sine vita viuere, ita nec Deus, nisi bona producat. Hæc enim est vita Dei, hic eius actus, agitare singula, vitamque omnibus inspirare. Vita Dei est fruitio suæ essentiæ, quæ ex
10. creaturarum gubernatione non pendet. Quando ergo dicit Mercurius, hanc esse vitam Dei, singula scilicet agitare; perinde est, ac si diceret, quod singula quæque secundum proprio motus moueantur, pendet ex authore Deo, cui placet creaturarum ordo, atque eiusdem ordinis conseruatio. Proponit postea nostræ similitudinem potestatis. ex quo vult ad diuinæ magnitudinem potestatis intelligendam, percipiendamque nos assurgere. *Sic etiam a te ipso, inquit, incipiens, meditare, atque animæ tuæ præcipita virtutem qua citius quam præcipies, euolabit. Iubeto inquam transeat Oceanum; illa priusquam iusseris ibi aderit, inde vbi nunc est nequaquam disce-*
Deus omnia penetrat. *dens. Iubeto iterum, vt in cælum volet, nullis pennis egebit, nihil enim obstabit cursui, omnia penetrat, transit globos cælorum, quodque supernum est, inuestigare potest. Tanti potes ista. Deus ipse non poterit? hoc igitur pacto contemplare Deum, vt in seipso intelligentias omnes habentem, habentemque seipsum seu mundum penitus vniuersum. Deus autem in operatione cognoscitur. Nihil est in tota natura, quod non aliquam præseferat diuinitatis imaginem.* Hæc
Dial. 4 Mercurius in Dialogo vndecimo Pymandri. Porro Dialogo 14. clarissimis docet argumentis Deum omnibus dominari. *Factor mundi, ait, potentior est & vnicus solusque cuncta sapiens vniuersa, eum nihil omnino præcedat. Dominatur quoque multitudini, magnitudini, actionum continuitati, genitorumque, omnium differentiæ.* Sane, si multitudini dominatur, omnibus ergo imperat omnes enim numeri sub multitudine continentur: Si magnitudini, igitur in quantumuis magna imperium exercet. Si actionis continuitati, omnibus ergo acti-
Deum omnium dominari. bus dominatur si omnium genitorum differentiæ, igitur varietati, diuersitatique omnium rerum. Ex quo patet, omnium rerum, omniumque actionum dominatorem, Deum esse, secundum sapientissimi Mercurii Theologiam. Addit postea rationem, quare hæc visibilia ab eo condita fuerint. *Producta, inquit, visibilia sunt, inuisibilis illorum factor: ob id vero fecit ea, vt visibilis foret.* Quasi diceret, per quam ipsius substantiam videri non potest, voluit per ea, quæ fecit,

De dominatione diuina.

cognosci, & quasi visibilẽ nobis fieri. *Semper igitur facit*, inquit, hoc est semper quæ fecit, fouet regit, atque gubernat. Quam ob causam non immerito vocat Deum patrem legitimum, quippe qui tanto sua amore opera complectitur, vt suo ea fauore, gubernationeque vnquam destituat. *Dignum est* inquit, *intelligere, intelligendo mirari, admirandum vocare patrem legitimum. Quid enim dulcius patre legitimo?* Ex intelligentia, admiratio procedit, ex qua tandem vocatio proficiscitur. *Pater*, inquam, *legitimus*, quia voluntarie nos genuit verbo veritatis, & hæredes atque cohæredes suæ hæreditatis instituit, ex legitima ipsius sponsa genitos per sacramentum regenerationis, & renouationis. Spurij enim ad patris hæreditatem possidendam non habent ius accedendi. Deinde tria Deo attribuit cognomenta. *Deum*, inquit, *cognominato propter potentiam, factorem propter actum, patrem denique, propter bonum.* In Deo potentia commendatur in factore, actus creatricis potentiæ, in patre charitas patris in filios, quod est bonum filiorum. Deinde ostendit, opera facta, a factore seiungi, separarique non posse, factorem vero sua opera præcedere. *Nihil* inquit, *quod factum est, a seipso factum est*: Non ergo seorsum est a faciente. Efficiens & factum, vnita quidem sunt inuicem, sic tamen vt vnum præcedat, alterum vero sequatur. præcedens sane Deus efficiens, sequens vero, id quod est effectum, quidquid id denique sit. Neque diffidat quispiam his, quæ diximus, varietate rerum perterritus, quasi tam diuersorum constructio vel ardua sit, vel indigna maiestate diuina. vnica enim Deo gloria omnium constitutio atque id est, velut corpus Dei effectio. Sensus est, rerum productio, diuinæ commendat gloriæ magnitudinem, qua sese ita voluit rebus communicare. Quarum profecto rerum effectio, quasi Dei corpus esse conspicitur, quia instar hominis, corpus suum fouentis, ad mundi curam se habet, rerumque effectionem conseruandam. Et ne quis suspicaretur mala ab eodem manare factore. *Ab ipso* inquit, *factore nihil malum, nihilque turpe. Hæ siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodum æs, rubigo, animata corpora, limum. At neque faber ferrarius induxit rubiginem, neque animati corporis genitor cœnum ac sordes. Eodemque modo nec Deus etiam malum.* De causa mali circa finem alterius libri Pymandri disputauimus: proinde hæc pauca dixisse ad mentem Mercurij suffecerit. Malum à Deo non proficisci sed ex materia, quam insequitur, sicut æs, rubigo; passio namque est, quia scilicet corruptio boni. Deus autem naturæ, non autem corruptionis naturæ est conditor.

Dominus factor pater.

Factor procedit facta.

Deus non est mali autor.

Exemplũ pictoris.

Addidit postea exemplum pictoris, quo nos facile docuit, Deum esse omnium, & factorem, & gubernatorem. *Præterea*, inquit, *eidem pictori figurare licet cælum, terram, mare, Deos, homines, bruta, arbores, ac vita carentia. Deo vero talium deerit agendorum facultas? Nihil est magis a Æsculapi ridiculum, quam quod huic accidit. Nam dum se Deum venerari fatetur, ex eo quod creandi negatione eum aque liberet, Deum ipsum prorsus ignorat, quodque deterrimum est, mortalium illi passiones ascribit, inuidiam, superbiam, ignorantiam, imbecillitatem. Nisi enim faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillis, quorum vtrumque nefarium: Deus autem vnicam propriamque habet naturam, idque ipsum bonum. bonus autem nec superbus est, nec impotens. Quodcunque igitur genitum est, à Deo genitum est, hoc est, a bono, & ab eo, qui omnia potest.* Tam clarissime doctissimeque sapientissimus philosophando disputat Mercurius, vt omnem prorsus animum, etiam inuitum ad Dei pietatem tenendam amplectendamque, maxime moueat, & inflectat. *Qui*, inquit, *negauerit Deum non esse mundi gubernatorem, & curatorem, is, certissime sibi persuadeat, Deum a se negari, atque quo ad se pertinet, é mundo auferri, siue extrudi.* Vtitur præterea, & aliu exemplo, quod plurimum conducit negotio, quod sibi statuendum esse putauit, nempe Deum esse omnium conditorem pariterque & gubernatorem. *Aspice* inquit, *pictor agricultorem semina in terræ gremium diffundentem, alibi quidem triticum, hordeum alibi, alibi verarsliqui germinis semina. Aspice eundem vites, malosque, & ficus repastinantem, atque amputantem. Eodem modo. Deus ipse in cælum quidem serit immortalitatem, in terram vero mutationem, in totum denique mundum, vitam & motum.* Cæterum si cunctis rebus, & cœlestibus, & terrenis, instar boni agricolæ iuste omnia dispensantis, præstat vitam, & motum: proculdubio, ipse est pater legitimus, Deus potens, & factor magnificus. Ad Asclepium non obscuro, sed claro sermone, omnium gubernatorem Deum esse fatetur. *Cælum*, inquit, *administrator est omnium corporum: cæli vero, & omnium, ipse gubernator est, qui est omnium gubernator Deus.* Sensus est, cœlum agit in corpora lumine, & motu. Deus vero & in ipsum cœlum, & in cætera omnia, sua perenni virtute. Etenim sicut omnium factor, ita certe & omnium gubernator. In quo Mercurius multos confutat errores, eorum nempe, qui mundum a Deo [illegible] factum non esse dixer[illegible] [illegible]m quoque, à quibus assertum est, mundum à Deo non gubernari. Deinde ostẽdit mundi ordinem in rebus gubernandis. A supradictis omnibus, nempe à cœlo, quorum idem gubernator Deus, omnium frequentatio fertur influens per mundum, & per omnium generum, specierum, perque rerum naturam, q. d. omnia inferiora à cœlo accipiunt fomentum, & incrementum. In eodem quoque Asclepio, Deum omnium conformatorem nominat, vtpote qui rerum conformitatem, seu similitudinem in se eminenter contineat. nam sicut dictum est, nihil est in rebus, quod Dei similitudinem non gerat. *Audi*, inquit, *Asclepi. Dominus & omnium conformator, quem recte Deum dicimus, hominem, quem fecit, vt diuinitatis sua partem amauit.* Paulo inferius effector mundi, atque gubernator ab eodem, Deus appellatur. *Effector mundi Deus*, inquit, *& rerum quæ insunt omnium, simul cuncta gubernat. ipse est sempiternum. Deus æternus, nec nasci potest nec potuit. hic est, hic fuit semper, hic erit.* Hæc est ergo quæ ex se tota est natura Dei. Quia scilicet tota est simul beata possessio. Supra temporis vicissitudines, atque mutationes tota sibi ipsi, & cæteris omnibus. Et iterum. *Deus est summus rector gubernatorque mundi, qui in se complectitur omnem locum, omnem rerum substantiam, totamque gignentium creantiumque materiam, & omne quicquid est, quantumcunque est.* Mira Mercurij Theologia, quæ ita mirifica Dei cognomenta detexit, non quidem vt Philosophus tantum, verum etiam, vt sapientissimus Theologus. *Prima causa, primumque, enim, inquit, ipse est Deus, factor, & pater legitimus gubernator, conformator, effector, & rector, & Dominus Deus* propter potentiam. *factor* propter actum creandi. *pater* propter bonum filiorum. *gubernator* propter iustitiæ administrationem. *conformator*, ob ipsius cum omnibus conformitatem. *effector* ob creationem. *rector*, ob morum honestatem, vitæque continentiam, quam suis exhibere consueuit: *Dominus propter* dominij potestatem. Deinde vniuersi œconomia doctissime descripta summam totius gubernationis Deo attribuit. *Rebus*, inquit, *omnibus rite dispositis, summa totius gubernationis summo illi domino paret, vt non multi, aut potius vnum. ex vno etenim cuncta pendentia, ex eoque potius defluentia cum distantia videntur, creduntur esse plurima, deinde iunctura adunata vero vnum, vel duo, vnde fiunt omnia, & a quo fiunt omnia, id est de materia de qua fiunt, & eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia.* Duo esse dicit ex quibus fiunt omnia, Deum scilicet & materiam, neque ex his licet asserere, materiam Deo esse coæternam, aut illam præsupponendam esse, sicut & in cæteris contingit artificibus, qui sine materia operari non possunt (sicut & in tractatu de materia) sed materiam ex nihilo à Deo fuisse creatam, eaque ipsum vti ad corporearum rerum constructionem conseruandam. Quemadmodum igitur Deus sit vnus, & factor, & gubernator, & pater, & rector, & Dominus, ex Mercurio nos audiuisse, puto.

Deus facit omnia.

Exemplum agricultorum.

Deus est omnium gubernator mundi.

Legitimus Rex.

Deus est omnium conformator.

Deus est effector & rector.

Dei nomina.

Duo ex quibus fiunt.

QVÆSTIONIS PRIMAE

CAP. I.

Quis sit legitimus Rex seu gubernator secundum Platonem.

PLato in lib. de regno, multa affert: quæ huic proposito mihi congruere visa sunt, nempe, quomodo humanæ naturæ finis vnum appetat Regem quique sit legitimus Rex, & apud quem sit recta gubernatio. Quamob causam in medium adducere, non inutile esse reputaui. Quod autem finis humanæ naturæ sit vnum habere Regem ex his satis patere arbitror. Quemadmodum enim alius est finis, cuius gratia natura effecit pollicem, alius pedum, siue manuum, denique alius, ad quem totum disposuit hominem, ita alius finis est, ad quem hominem dirigit singularem, ad alium familiam, ad alium quoque ciuitatem, & regnum. Ille autem optimus finis existimandus est, cuius gratia Deus genus humanum procreauit. Nemo vero existimet cum proprij cuiusque cœtus certus sit finis, nullum esse totius eiusmodi que humanæ vitæ partibus insit ordo in vniuerso tamen vitæ genere esse confusionem. Quamobrem necesse est, certum esse humani generis finem, eumque in actione quadam circa perfectiora consistere, per quam & superiora pro viribus imitetur, & diligenter inferiora gubernet. Eiusmodi autem finis, vitam exigit geminam, & in

Finis humanæ naturæ vnum appetit regem.

Vita gemina.

L[illegible]e, in contemplatione similiter constituam [illegible] co m[illegible]cto, vt actio contemplationis gratia sit instituta. [illegible] autem vtriusq; vitæ perfectio, varus eget admi[illegible]uæ à paucis expleri nequeunt hominibus. Quem [illegible] vsum vnius opus habet dominantis imperio, cuius lege [illegible]cietateque diuersi in vnum cocant fabri enim vnius stru[illegible]urem opificis, vniusenthoritate legis ed perfectionis summam facile perducent, tametsi & ingenio, & artium varietate distinguantur. Itaque dum mundi quærimus monarchem; architectum in medium producimus, cum summus mundi opifex in illa fabrica, magni subierit architecti figurem. Homerico quoque more, generis humani pastorem, atque curatorem vocamus; quem totius humani generis, vnius quasi ouil[is] curam gerere designat. Gubernatorem quoque Regem humanæ vitæ, quasi nauis iudicat appellandum.

Architecti figura. Pastor. Nauta Medicus.

Significat autem in vnum esse imperium omnium conferendum, vt humana gubernatio diuinæ quam simillima sit. Comparat præterea medico, sua singulis medicamine adhibenti. His atque similibus titulis, Rex à Platone cognominatur. Ex quibus facile colligitur hunc esse creaturarum finem, vt scilicet vnum Regem habeat: cumque tempore Saturni rerum curatorem extitisse. Tunc, inquit, totius circuitus princeps curatorque primum Deus extitit, vt nunc per varias mundi plagas singulæ ipsius partes, à diis principibus distributæ sunt. Animalium quoque genera gregatim distincte, dæmones quidem tanquam diuini pastores sortiti sunt, quorum quisque ad munus suum obeundum sufficiens cum esset, singuli singulis (sicut ille voluit) præficiebantur, quibus præerat ipse. Quamobrem nihil erat agreste; Deus enim eos pascebat, ipse illorum pastor & custos.

Deus curator omnium pastor & custos.

Deo itaque custodiente, ciuitatum constitutiones nullæ erant, & multa similia dicit Plato, quæ ad iterum primi hominis spectare videntur, quem Saturnum appellat, eique contemplatiuam, Ioui vero actiuam vitam tribuit. vtrilque autem Rex intendat necesse est, contemplatiuæ autem potissimum, quæ à Platone scientia regia nominatur. Quisque, inquit, scientia regia præditus est, seu publice fungatur munere, siue priuatus viuat, omnino secundum hanc peritiam, regius merito nuncupabitur. hoc autem nemini dubium est, quin omnis Rex parum quid manibus, & reliquis membris ad regni salutem possit, intelligentia vero, & animi robore plurimum. Quamobrem speculatrici scientiæ propinquior, quam actiuæ, aut manuum ministerio. Architectus enim manuum ministerio non vtitur, sed vtentibus præsidet, dum iudicium adhibet, nō ministerium. Addidit quis sit Rex appellandus. Quoties, inquit, vnus secundum leges dominatur, scientem imitatus, Regem vocamus. Si vnus igitur vera illa scientia præditus imperat, regiū nomē sortietur talisque, qualē figurauimus, si nobis occurreret, amaretur profecto eius administratio, quę sola omnium rectissima esset, conduceretque ad bene beateque viuendum. Figurauit autem Plato regem, sed in terris inuenire non valuit, quam ob causam Deo, veri regis nomē, & administrationē concessit quem omnium pastorē nutritorem, curatorem, atque custodē appellauit, [illegible] qui scientia regia, & imperatoria præditus sit, imo est ipsamet scientia, cum omnia contempletur, & singulis quibusque reb. ipse præsit.

Duplex vita.

Scientia regia.

Quis est Rex.

Quemobrem apud ipsum rectā inueniri gubernationē, affirmauit. Apud eum, inquit, est recta gubernatio, qui regia peritia est instructus, qui parte quadam imperat volentibus, & nolentib[us]. Nā & medicos nihilominus sic appellamus, siue inuitis, siue volentib. secando, aut vrendo, vel aliter affligendo, modo arte quadam curandoru corporū, vel purgādo, vel extenuando, vel replēdo augendoque vtantur. Itaque secundum Platonem non potest inueniri recta gubernatio, nisi apud eum, qui est regia peritia instructus, nempe apud Deum sua regia sapiētia instructū & munitum.

Recta gubernatio apud quē.

Deus igitur est verus gubernator cuius plane gubernatio, atque administratio est omnium præstantissima. Quare non immerito à Plotino dictum est, Totum mūdum arte quadam imperatoria gubernari, nihilq; proprie apud illam fortuitu contingere. Res, inquit, omnes in mundo connexæ, ordinateque procedunt. Connectit vero cuncta ipsum principale, quod omnia ducit, conferentibus ad idem his, quæ vtrinque vergunt secundū naturā. quemadmodū in exercitu fit ducente quidē imperatore, conspirantib. autē qui ordine recto cōmilitant. Totus namq; mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, concernente actiones, & passiones, & quæ adesse oportet. alimēta, arma, machinas, & profecto quodcunq; ex his inter se connexis conspirantibusue consequuntur, sunt præuisa vt quodcunque ex his euenit, locū vbi benesitū sit nanciscatur. Procedunt quidē omnia ab exercitus duce sagaci quadā solertique ra[tione]

Deus est verus gubernator. Enn. lib. 3. cap. 2.

Plotinus potentiam demonstrat Dei gubernatoris.

[illegible]e quamuis etiā externa sint, ab eo q; aliena quæ hoste [illegible] [illegible]tiliatur. Quod si tā illi, quā huic exercitui imperare valeret, ordine profecto carere non potest. Quare si secundū Plotinū Dei gubernatio ad vnius orbis ordinē regendū se habet, sicut dux ad exercitū sibi commissum, seu subditū gubernandū imo longe præstantius, atq; efficacius, cum & su[um], & hostium exercitum imperare valeat, igitur ipse est verus, atq; perfectus omniū gubernator. A[ri]st. in lib. de mundo c. 2 dicit mundū à Deo conseruari. Mundus, inquit, est [illegible] rum per Deum conseruatus & [illegible] io. [illegible] quidem [illegible] est. ait, & paternus cunctis hominibus. quia Deo omnia [illegible] per Deum consistant. Nulla autem natura sibi per se suffi[cit] [illegible] priuata salute, quæ est ex Deo. Quamobrē, & quidā antiquorū moti sunt ad dicendū, quod hæc omnia plena sunt diis, & quæ per oculos imaginata sunt à nobis, & ea quæ per auditu, & per omnē sensum, diuinæ quidē virtuti congrua deponentes rationi, no autē substantię. Est n. Deus saluator, & genitor omniū, quę in[que] quomodocunq; modo fiunt in hoc mundo non equidē [illegible] ens animalis per se uper[illegible] & laborioh laborem. sed vtens infatigabili virtute qua [illegible] lōge visa fere aggr[ed]itur. Summā ergo & primā sedē ipse sortitus est quam [illegible], & ipse Altissimus dicitur, & secundū [illegible] etā reside[t] in supremo vertice vniuersi, cuius virtu[s] pe[r] omnia porrigitur & [illegible] sa est omnib. salutifera. Non n. eget [illegible] alio [illegible] adminiculo, velut nostri reges egent clientel[is] [illegible] [illegible]entiā in quiete siquidē man[illegible] [illegible] p[illegible] ficit forma sicut equidē faciunt maiores vna instrumenti dimissione, multa & varia opera exercent. Simili[ter] [illegible] qui chordas trahunt, vnā trahentes chordulā, & ceru[illegible] manū animalis faciunt moueri, & oculū & est quando [illegible] mnia mēbra cum quadā sunt consonantia sic igi[tur] [illegible] uina natura ex quodā simpli[ci] motu primi vim pręstat c[on]tigu[o], & ab illi iterum ed ea quæ longius quousq; per vniuersum transeat. Etenim sicut in chorea inchoante [illegible] la concinit tota chorea virorum, & quandoq; mulier[um] [illegible] a[illegible] ris vocib. acutis, & grauiorib[us] vnam harmoniā concinnā concinentibus, sic se habet res & in Deo, qui cuncta dispo[n]it. Videtur autē maxime cōparari q; fit in mundo eis quæ fiunt tempore belli, quando buccina significat exercitu[i] tunc n. audito clangore, vnusquisque ad munus sibi cōmissum se præparat omnia namq; mouētur sub vno significatore, nutu ducis, q; fungitur potestate. Ita & de vniuerso sentiendum est. Nam ab vno momento excitatis omnibus fiunt propria, id q; inuisibili ente, & oc[cu]lto quod nec[illegible] quam est impedimento, nec illi ad agendum, nec nob[is] ad credendum. hæc philos. in lib. de mundo. Quibus [illegible] [illegible]lem edhiberent nonnulli, qui illius doctrinam tueri videntur, profecto nullus remaneret embigēdi locus, an philos[ophus] [cre]diderit Deum rerum omnium curam habere.

Arist. dicit mundum à Deo [con]seruari.

Deus est omnium genitor.

Altissimus.

Deus [illegible] omnia mo[u]et.

Deus cunctis [illegible] nat.

His consentit Dionysius de diu. nom. vbi asserit Deum esse omnium causam, & omnia in omnibus. Deus est, inquit viuentium vita existentium essentia, omnis vitæ essentiæque principium. atque causa ob propriam bonitatem, omnia vt essent, producentem, atque [con]seruantem. Quasi diceret, Deus est omnia in omnibus, quia principium est scilicet, vt omnia sint, agant, & conseruentur. Et iterum. Quoniam inquit, subsistentia bonitatis Dei, ipso suo esse entium omnium causa est, haec ab re excelsa deitate prouidentiam bonorem, præcipuum ex omnibus inde creatis laudare decet quæ, doquidem circa ipsam omnia, atque eius gratia, ipsaque est ante omnia, & in ipsa cuncta consistunt atque eo ipso quod est ipsa. vniuersa producta sunt, atque subsistunt. Idcirco hanc appetunt omnia. intellectualia quidem. rationalia quæ scienter inferiora hu. sensuali conditione sequentia, vel simper vitalem motum, aut per aptitudinem quandam essentialem. & in quodam habitu consistentem.

Dionysius à nob. dicit Deum esse causam omnium.

Prouidentia Dei.

Itaque Deus est omnia in omnibus, vita, quam appetunt omnia: ipse quippe est astus viuificus in res quadam mirabili actione procedens, vnde omnia accipiunt esse, & viuere. hac de causa, ipsum omnia appetunt, vti p[er]fectum, & bonum. Et in primis sequenti capitulo. Deus est, ait Dominus dominorum, Deus Deorum. causa [illegible], author vitæ, thesaurus totius cognitionis. Iam vero & in mentibus est. & in anima, & in corporibus, & in cælis, & in terra atque simul in eodem. ipse quoque semet in mundo, circa mundum, supe[r] mundum, super omnia quæ sunt. nullum eorum. quæ sunt. Deus enim est in omnibus, quia est omnia vita, & esse [illegible] quia omnibus consulit, & prouidet super omnia. quia est finitus. Similia à Platone dicta sunt 4 de legibus. Deus, vt prisc[i] tradunt inquit, est principium, medium, & finis omnium. Et in Epistolis, omnia à Deo pendere, ait, tanquam ab efficiente pariter atque fine. Et in [Ti]mæo, & in Parmenide omnia deducit ab vno. Itaque vniuer[sa]le & absolutum est Dei regnum, vt nō solum omnia in omnibus egat, sed ipse quoq; excellenter sit in omnibus omnia. Est n. omnia sine mistione ad alia, sine detrimēto sui vnde agit regitq; omnia stās sup omnia, existēs [o]mnia, & nullū ex omnibus.

Deus est omnia.

Plato.

Deus [illegible] aliquid in omnibus.

Mundus gubernatur ab vno Deo.

bus. Hoc ipsum docetur à Dionysio cap. sequenti. *Circa ipsum, ait, sunt omnia, & ab ipso tanquam à principio, & tanquam à fine dependent omnia, & ipse est, vt scriptum est, omnia in omnibus.* Sic igitur verè laudatur tanquam omnib. subsistentiam præbens, inchoans, perficiens, continens, custodia omnium, atque sedes, & ad seipsum cuncta conuertens. Agit autem hæc omnia vnitè, absolutè, eminenter. Iam verò neque complexionis, aut vitæ, aut perfectionis duntaxat causa est, vt ab hac sola prouidentia, bonitas illa, quæ est super omne nomē, propriè nominetur, immo verò simpliciter omnia, & incircumscriptè in seipsa [illegible] complectitur. Deum itaque omnium esse gubernatorem, saluatorem, pastorem, custodem, factorem, denique omnia in omnibus, patet satis.

Quomodo Deus est omnia in omnibus.

CAP. II.

Mundum ab aliquo gubernari, & ab vno Deo, multis ostenditur argumentis.

Post multorum Philosophorum sententias, & authoritates clarissimas verissimasque, alias quoque adducere statui, quæ [illegible] à clarissimis Theologis dictæ sunt, atque [illegible] negotio non [illegible] lucem allaturas esse putaui. Boet[illegible] in l. [illegible] de consol. perpetua Dei gubernatione mundum gubernari asserit. [illegible] inquit, *mundum perpetua ratione gubernas.* Et reuera in rebus naturalibus id quod melius est, aut [illegible], aut in pluribus accidere videmus. Quod [illegible] nequaquam ita eueniret, nisi ad finem boni, qui gubernatio [illegible] cellatur, res huiusmodi, ab aliqua certè dirigerentur prouidentia. [illegible] quo patet ex ipso [illegible] ordine rerum, mundi gubernationem manifestari [illegible] ex diuina [illegible] nata prudentia perpendi [illegible] Amplius [illegible] cum optimum maximum spectat, optima producere, & ad perfectionem producta adducere. [illegible] autem vltima perfectio in fine consistit. Quare sicut diuinæ interest bonitatis, res ad esse producere [illegible] plane & ad ipsarum finem adducere, quam gubernationem appellamus. Cum ergo mundus ab aliquo gubernari necesse sit, ab vno [illegible] nonā pluribus gubernatur. mundi enim gubernatio est optima, quippe quia eiusdem finis, est aliquod essentia [illegible] boni. optima autem gubernatio per vnum fiat, necesse est. [illegible] enim gubernatio aliud est nihil, quam ad [illegible] quod est al. quod boni gubernatorum, siue eorum, qui [illegible] subsunt di[illegible] rectio. Vnitas verò ad ration[illegible] nitatis prouide dictum est à Boet[illegible] de consol. quo[illegible] admodum omnia desiderant bonum [illegible] qua esse non possunt. In tantum [illegible] in quantum est vnum. Quā ob causam vn[illegible] pro viribus [illegible] tur sui diuisionem effugere, ex cu[illegible] sectu, illius cōtigit dissolutio, siue corruptio. Itaq[illegible] intent[illegible] multitudinem gubernantis pacem, siue vnitatē quærit. Vnitatis causam per se vnum esse, const[illegible] satis, plura enim vni[illegible] atque concordiam inuenire valent, nisi aliquo modo fuerint vnita. Porro id, quod est per se vnū, conuenientius quam plura simul vnita, est vnitatis causa. vnde fit, vt multitudo melius, rectiusque ab vno, quam à pluribus gubernetur. Mundi ergo gubernatio, quæ est optima, fit ab vno gubernante. Ille autē gubernator est aliquid extra mundū, aliòqui opus esset illi, ab aliquo gubernari, atque ita in ordine gubernationis vniuersi inueniretur cōfusio. Finis ergo gubernationis pari modo aliquid e[illegible] extra mun[illegible]. Etenim cū finis respondeat principio, vni illorū cognito, [illegible] principio [illegible] alterū ignorari non potest. Cum autem Deus sit mūdi principiū, & is sit extra mundū, fin[illegible] ergo eiusdem sim[illegible] se habebit. Sane, si finis haberetur [illegible] boni, & finis alicuius rei particularis, est quoddā bonū particulare. finis ergo rerū omniū vniuersalis, erit profectò bonū vniuersale, quod plane soli Deo conuenire satis in alio libro Pymandri demonstraui. Ex quo patet finem gubernationis mūdi esse aliquid extra mundū, nempe Deū benedictum, bonū per se, & vniuersale. Cum autē sit vnus gubernationis finis, non tamen vnus, sed plures effectus. Cuiuslibet namque actionis effectus, ex ipsius fine perpenditur operatione namque fit, vt ad finem pertingat. Finis autem gubernationis mundi sicut diximus est bonum essentiale, cuius participationem, assimilationemque habere, appetunt omnia. ob quam profectò causam, vnus dici potest gubernationis effectus, nempe assimilari summo bono. Quo verò ad modū, causamque, qua huiusmodi assimilatio acquiritur, in generali certè duo numerantur gubernationis effectus, etenim creatura in duobus potissimū pręseferre potest atq; studet similitudinem, tum quia est bona in quantū est, tum quia alius potest esse bonitatis causa, quatenus scilicet ad bonitatē ab altera [illegible] tur. Deus autem est natura bonus, & [illegible] bonū mo[illegible] per, & in bono conseruat, atq; ita [illegible] vnegubernationis [illegible] effectus, rerū scilicet conseruatio in bono [illegible] earū [illegible] vt à Deo bonū motio. Quod si in particulari gubernationem [illegible] us considerare voluerit, innumerabiles quodammodo [illegible] nies. Ex his ergo patet quonam pacto, & vnus, & plures dicantur gubernationis effectus. Cum autē hæc ita se habeat, manifestum est, diuinæ gubernationi subiecta esse omnia, siquidē eadē plane ratione Deo competit, & mundi gubernatorem, & eiusdem causam esse. Quare, quemadmodum nihil est, quod à Deo creatum non sit, ita plane quod illius gubernationi non [illegible] subiaceat, est nihil. Amplius, in tantū sese porrigit, extenditque gubernationis imperium, in quantum scilicet gubernationis finis porrigitur. Sed bonitas diuina, quæ est mundi gubernationis finis, omnia complectitur ita etiam & eiusdem gubernatio. Quamobrem, sicut nihil est in quod non cadit diuina bonitas, sic etiā nihil est, in quod nō cadit diuina gubernatio. Stultè ergo ab illis [illegible] tū est, sicut refert Ezechiel Propheta, *dereliquit Dominus terram: quandoquidem Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.* Verum quamuis nihil sit, quod Dei gubernationem effugiat, nō omnia tamen à Deo immediatè gubernantur, sicut paulo ante dixi, an prouidentia Dei [illegible] nibus immediatè prouideat. in gubernatione namque duo sunt [illegible] consideranda, alterum scilicet gubernationis ratio, quæ est ipsa prouidentia, alterū verò [illegible] eiusdē [illegible] cationis executio, nēpe ipsa gubernatio. Itaq; gubernationis ratione omnia Deus immediatè gubernat, eiusdē verò executione, quædam mediantibus aliis. In causa autem est, quia cū Deus sit ipsum bonū, vnumquodque pro[illegible] secundum sui optimum, est Deo attribuendum. optima autem in omni genere, vel ratione, vel cognitione practica, qualis est gubernationis ratio [illegible] est, quod particularia, in quibus est actus [illegible] cognoscantur. sicut & optimus censetur Medicus, cui non solum vniuersalium, verumetiā particularium inest cognitio. Quam ob causam omnium etiam minimorū particularium, gubernationis rationem De[illegible] habere, fatendū est omnino. Verum cū gubernatione [illegible] gubernata ad perfectionem ducatur, eo melior profectò erit gubernat[illegible] quo [illegible] rebus quę gubernātur [illegible] à gubernante perfectio exhibetur, atque impē[illegible] tur. M[illegible] autem perfectio est, & in se bonū esse, & aliis esse b[illegible] causam; quam in se tantummodo bonum esse. hac [illegible] Deus gubernat omnia, vt quasdam aliorum in guber[illegible] ad [illegible] causam ir[illegible] uerit, idque ad bonitatis suæ magnitudinem cōmendandam atque manifestandā. Omnia ergo diuinæ subdita sunt gubernationi, & quædā, sicut dixi, [illegible] ab eo gubernantur. nihil tamen diuinæ gubernationis ordinem infringere valuit. *Domine Deus,* inquit sancta Hester, *Rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita & non est qui possit tuæ resistere voluntati.* Similiter & Iob. *Quis restitit ei, inquit, & pacē habuit?* Et reuera, licet interdum præter particularis causæ ordinem aliquis effectus contingere potest. præter vniuersalis tamen, nunquam. In causa autē est, quia vna causa particularis ab alia impediri potest. vniuersalis verò nullius est capax impedimenti, nihilque sibi resistere valet. Quare cū Deus sit prima causa vniuersal[illegible] non vnius generis tantum, sed entis pr[illegible] tius totius, p[illegible] diuinæ gubernationis ordinem aliquid contingere est [illegible] possibile. Nam quod aliquā diuinæ gubernationis parte effugisse [illegible] in aliā certè incidat necesse est omnino ita, [illegible] Deū habere placatum, inueniat [illegible] iratum. Quod ergo Dei gubernationem inuertere queat, est plane nihil. Non [illegible] quid, ait Boetius 3. de consol. *quod summo bono velit aut possit obsistere, à quo cuncta fortiter atque suauiter disponuntur.* Sane si ordo diuinę sapientię cōsideretur quatenus à causa totius gubernacula [illegible] ęgreditur sic absque dubio, diuinæ gubern[illegible] ordini nihil renititur. huiusmodi namq; ordo in bonū tendit. vnaquęque aūt res suo conatu, & operatione [illegible] ad bonū. null[illegible] enim, teste Dionysio, respiciens ad malū operatur. Præterea euiuscunq; rei inclinatio aliud est nihil, quā quædā impressio à primo mouēte, sicut sagittæ inclinatio ad signū præfixū est impressio à sagittāte. Quāobrē omnia agentia & naturalia, & voluntaria, in id plane deueniunt eandē, ad quod diuinitus ordinantur, id; quasi sua sponte & ex animi [illegible] voluntate operantia. Hoc ergo modo Deus dicitur suauiter disponere omnia. Quod si ordo gubernationis partem, seu causam particularem respiciat, quę diuinę est gubernationis exequutrix, sic interdū dicitur aliquid obsistere ordini gubernationis diuinæ. Itaq; mundū ab vno Deo gubernari, omniaque illius gubernationi subdita esse, atq; huiusmodi ordini nihil resistere, ex dictis, satis puto esse manifestum.

Boetius de consol. Dei gubernatione regi.

Ratio prima.

Mundus gubernatur ab vno.

Finis gubernationis est aliquid extrinsecum.

Gubernationis effectus plures vno.

Vnus effectus.

Duo effectus.

Omnia subsunt gubernationi diuinæ.

Ezech. 9.

Non omnia immediatè à Deo gubernari.

Deus nouit particularia.

Nihil potest resistere diuinæ gubernationi.

Hester. 13.

Iob.

Sap. 8.

Nihil renititur gubernationi diuinæ.

C A P.

Mundus gubernatur ab vno Deo.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1. Possumus contra prædicta sic arguere. Quorum est gubernari, eorum plane est & moueri, & operari propter finem: alioqui frustra impenderetur eis gubernationis labor; si gubernata, finis, ad quem diriguntur, penitus lateret: sed magna pars mūdi non mouetur, neque operatur propter finem, quia scilicet finē minime cognoscit: mundus ergo non gubernatur ab aliquo. Adde, quod eorum proprie est gubernari, quorum sane est ad aliquid moueri: at mundus stabilitatem habet perpetuam: non ergo mouetur ad aliquid, igitur nec ab aliquo gubernatur. Denique, quod necessario est determinatū ad vnum, non opus habet auxilio exterioris gubernantis. Sed præcipuæ mundi partes, suis in actibus motibusque quadā necessitatis lege ad vnum determinatæ sunt: non ergo in-
2. digent ope gubernātis. Amplius, causa per effectus cognoscitur, sed in rerum gubernatione magna conspicitur omnium plane difformitas: nam quædam necessario, quædam vero contingenter operantur, atque mouentur. Mūdus ergo à pluribus, & non ab vno tantum gubernatur; nā ab vno non fit nisi vnum. Sane quæ ab vno gubernantur, à se inuicem minime dissentiunt, nisi id contigerit propter imperitiā, seu impotentiam gubernantis: quod plane Deo velle tribuere, nefas est. Sed res creatæ non parnam inter se discordiam habent, vt videre licet in elementis, & similibus. mundus ergo nō gubernatur ab vno. Postremo, quod melius atque præstantius est in creatura, Deo est tribuendum: sed melius est in creaturis esse duos, quam vnum: vt dicitur *Eccles.* 4. Ergo quod prius. Item, si à plurib. mundus
3. gubernatur, non opus est, vt gubernationis finis sit extrinsecus, alioqui plures essent, & non vnus: quod certe gubernationis ordo nō patitur. finis ergo gubernationis mundi est intra, & non extra mundum. Illud enim est finis gubernationis, ad quod res gubernata perducitur: quod plane est bonum in ipsa re consistens: sicut infirmus ad sanitatem perducitur in ipso existentem. ergo quod prius. Adde, quod finium quædam sunt operationes: authore philosopho 1. eth. quædam vero opera, hoc est, operata: sed nihil extrinsecum à toto vniuerso potest esse operatum, operatio enim in ipsis est operantibus: nihil ergo extrinsecū potest esse finis gubernationis rerū. His accedit quod ab Au-
19. ciuit. Dei. gustino dicitur bonum scilicet multitudinis, esse tranquillitatem ordinis. Mundus autem cum in quadam rerū multitudine consistat: igitur, gubernationis mūdi finis est profecto, qui in ipsis rebus inuenitur. Non ergo finis guberna-
4. tionis rerum, est quoddam bonum extrinsecum. Præterea vnus, & non plures videntur esse gubernationis effectus, quippe cum id sit, quod per gubernationē in rebus gubernatis producitur: quod plane est vnum, nempe bonum ordinis: quemadmodum in exercitu patet: vnus est ergo effectus gubernationis mundi. Sane ab vno, sicut dictum est, natum est procedere vnum. quare si ab vno mūdus gubernatur, vnus ergo erit effectus gubernationis: aliter si multiplicantur secundum numerum gubernatorum, qui sunt
5. nobis incogniti, erunt absque dubio innumerabiles. Iterū, multa sunt casualia in mundo, vt dicitur Eccles. 9. *Vidi*, inquit, *sub Sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam, sed tempus, casumque in omnibus*. Non ergo Dei gubernationi subduntur: quæ enim alicuius gubernationi subdita sunt, casualia dici non possunt. Rationalis præterea creatura cum sit sui actus domina, nō habet opus gubernāte. Ergo quod
6. prius. Ad hæc, videntur omnia immediate à Deo gubernari: melius est enim aliquid fieri per vnum, quam per multa,
8. phys. vt docet philos. sed Deus potest per seipsum absque mediis causis omnia gubernare: omnia ergo ab illo immediate gubernantur; alioqui impotens esset iudicandus, aut negligens, vtpote qui posset, non autem vellet per seipsum gubernare omnia, quorum neutrum est Deo attribuendum.
7. Item, si secundum Boetium 3. *de cons.* Deus per bonum cuncta disponeret, nihil esset mali in rebus: cuius contrariū videmus: aliquid ergo fit in rebus præter ordinem gubernationis diuinę. Quod si ita res non se haberet, nihil ergo fortuitum, & casuale inueniretur in rebus, quod est contra omnium propemodū sententiam. Conseq. patet: nihil enim est fortuitum, aut casuale, quod secundum dispositionem fit alicuius gubernantis: ergo quod prius. Ad hoc accedit, quod certus est, & immutabilis diuinæ gubernationis ordo. Si igitur nihil potest in rebus contingere præter diuinæ gubernationis ordinem: omnia ergo necessario euenirent, nullumque inueniretur in rebus contingens: quod est fal-
8. sum: ergo quod prius. Præterea, si nullus obsisteret Dei gubernationi, nullus plane esset puniendus, siue puniretur: cum autem plurimi quotidie diuersimode puniantur: aliquid ergo renititur contra ordinem gubernationis diuinæ. Quælibet præterea res, ordini est subdita gubernationis diuinæ: sed vna ab alia impugnatur: aliqua ergo sunt in mundo, à quibus gubernationi resistitur diuinæ. Ex his ergo liquet satis, non omnia diuina gubernatione gubernari.

CAP. IV.

Soluuntur argumenta.

1. AD hæc, & similia sic resp. & ad primum quidem dicimus, motum rerum naturalium ratione carentium ab intelligentia non errante dirigi: proinde sicut ex motu sagittæ, sagittantis perpendimus virtutem, ita procul dubio ex motu huiusmodi rerum prouidentiam Dei gubernātis. Ad confir. resp. tum id quod in mundo cernitur stabile, tum etiam quod mouetur, opus habere gubernante: stabile namque ne in nihilum redigatur; mobile vero, vt recte moueatur. Ad aliam dicimus, naturalem necessitatem, rebus quæ ad vnum determinātur, inhærentem, impressionem quandam esse Dei dirigentis, sicut motum sagittæ impressionem sagittantis. hoc autem inter illa interest, quod prima sit earū natura, secunda vero illius violentia, quam ab alio patitur. Quare quemadmodum motus sagittæ violentus, directionem sagittantis ostendit, ita plane creaturarū naturalis necessitas, gubernationē Dei dirigentis. Ad 2. dico, motum difformitatem ex
2. mobiliū, non autem ex gubernantiū manare: quæ hæc sunt quæ quidem plurimum facit ad complementum vniuersi. Ad confirm. contraria & si dissentiant, quoad finem proximum, quoad finem vero vltimum, cōueniunt: quippe quæ sub vno comprehendūtur vniuersi ordine. Ad aliam valet illa ratio in particularibus bonis, in quibus meliora sunt duo, quam vnum. non autem in Deo, qui est ipsum bonū.
3. Ad 3. resp. multis modis ad aliquod bonum nos pertingere: aut certe sicut formam in nobis existentem, vtpote sanitatem, aut scientiam: aut sicut aliquod bonum per nos operatū, veluti quando domo completa, ædificans suum consequutus est finem: aut certe sicut aliquod bonum habitū vel possessum. Ex quo nihil prohibet bonum ad quod ducitur vniuersum, esse aliquod extrinsecum. Adde quod finis est maior his, quæ sunt ad finem, nō ergo intra mūdum contineri potest, qui est finis mundi. Ad confir. dico, philosophum locutum fuisse de finibus artium. quarum quædā pro finibus quidem, ipsas operationes habent. nam & Cytharistæ finis, est Cytarizare: quædā vero, opus ipsa productū, veluti ædificatoris finis, non est ædificare, sed ædificium iam constructum. Cōtingit autem aliquod extrinsecum finem esse, non solum sicut operatum, verumetiam sicut possessum, seu habitū, aut certe repræsentatum, veluti Herculis imagini, ad ipsum repræsentandum institutæ, finis nominatur. Itaque finis vniuersi est bonū extrinsecum, sicut habitum, & repræsentatum: quippe cum vnumquodque in hoc maxime incumbat, vt huius boni extrinseci particeps fiat, illiusque similitudinem, quoad sibi possibile est, exprimat omnino. Ad aliam confir. dico, ordinē rerum, quod bonū aliquod appellatur, in vniuerso consistere: finem tamen vltimū appellandū non esse: sed ad bonum extrinsecum ordinari, veluti ad vltimū finem, vt ordinem exercitus ad
4. ducem. Ad 4. Patet ex dictis responsio, respectu n. agentis vniuersalis, est tantum vnus effectus, nempe vniuersi iuxta que bonum: secus autem se habet particularium respectu; qui sane, sicut sunt multi & pene innumerabiles, ita etiam
5. nobis incogniti. Ad 5. resp. quod sub Sole ea dicantur esse, quæ quidem motu Solis, generationis, corruptionisque vices recipiunt: in quibus plane omnibus casus inuenitur: non est autem ita intelligendū omnia scilicet, quæ sub Sole fiunt, casualia esse; sed ita potius, nempe in quolibet illorū aliquod casuale esse, seu inueniri: quod plane ostendit, quæ sunt eiusmodi, alicuius gubernationi subdita esse. Nisi n. huiusmodi corruptibilia ab aliquo superiori gubernarentur, nihil certe intenderent, ea maxime quib. non inest cognoscēdi facultas. Siquidē præter intentionē, in qua ratio casus continetur, eis nihil accideret. Quamobrem & tempus positum est à sapiēte, & casus, vt nos instrueret, secundum temporis ordinem, rebus in naturalibus defectus casua-

Finis vniuersi extrinsecus.

Casualia defectus demonstrant gubernationem.

De di- casi ale [illegible] on esse Deo cu [illegible] obu [illegible]
mina- ergo omnia [illegible] vnicuique enim est cura
tione ex eorum, quæ [illegible] gubernantur. *Resp.* quod gubernati
scriptu- quædam [illegible] tatio gubernatorum à gubernante, omnis
ris autem motus est actus mobilis à mouente 3. phys. actu ve-
Non curat ro omnis, et cuius est actus, proportionatur vndecit, vt di-
Deus de uersa mobilia diuer [illegible] mode [illegible] oueantur, etiam secundum
bobus. vnum motio [illegible] em motoris. Ex quo patet, ex vna Dei arte
1 Cor 9. gubernantis, res naturales pro ea [illegible] diuersitate [illegible] diuersi
mode gubernari. Namque sunt per [illegible] agent [illegible] actio [illegible]
ctus dominium habentia, non solum à Deo, [illegible] interius
ipso operante [illegible] entur, verumetiam præmiis atque pœ-
nis propositis, per legis præcepta, & à malo [illegible] hibentur, &
ad bonum [illegible] cantur. hoc autem modo bruta à Deo non
gubernantur. sicque Apostoli Pauli verba sunt intelligen-
da, sicut paulo ante dictũ est. Ad confir. dico, hominis opus
esse à Deo gubernari, & perfici, sicut me dicturum spero, cũ
de libero arbitrio erit mihi loquendum, incertæ enim sunt
6. prouidentiæ nostræ. Ad 6 [illegible] In Deo summe datæ guber-
narentur omnia, [illegible] ubtraheret [illegible] perfe [illegible] oca [illegible] reb [illegible]
vnde non totum melius [illegible] qua [illegible]
ta. Ad confirman [illegible] o, regi [illegible] dignat [illegible]
suos ministros [illegible] equi [illegible] ddi [illegible]
7. ministrorum. Ad [illegible] dico, in mũdo [illegible] aliter malum æqua-
quam inueniri, quippe cu [illegible] tamen in bono. Quã
ob causam ideo aliquid dicitur mal [illegible] quia minimum ali-
cuius boni particula [illegible] prætergreditur terminus quod si
vniuersalis gubernationis ordinẽ prætergrederetur, pro-
fecto nihil esset omnino. Ad [illegible] dico aliqua casualia di-
[illegible] respectu parti [illegible] larium [illegible] primi agentis. Ad aliã
confir. respe [illegible] causar [illegible] im pr [illegible] narum qu [illegible] appellan-
tur effectus [illegible] tingentes, huiusmodi [illegible] m causæ pa [illegible] pos-
sunt defectum [illegible] quia [illegible] prod [illegible] tur effectuũ:
ob id tamen non est dicendum, fieri posse extra totum di-
uinæ gubernationis [illegible], nam hoc ipsum quod aliquid
contingit præt [illegible] ordinem, ex aliqua s [illegible] ne
8. causa diuinæ gubernationi [illegible] pro [illegible] ciscitur. Ad 8. Fac-
cantes non totaliter renituntur [illegible] diuinæ gubernatio-
nis, nam & ipsi [illegible] d bo [illegible] tendunt, sed [illegible] am po-
tius determinato [illegible] atque [illegible]
posito quam ob causam in [illegible] puniuntur. Ad c [illegible]
resp. quod ex eo [illegible] ad [illegible] terã, ma-
nifestum fit aliquid [illegible] nõ au-
tem vniuersali diuinæ gubernationi [illegible] posse. Ex
theologorum ergo rationibus patet, omnia prorsus, & cœ-
lestia, & terrena, diuina ratione gubernari.

CAP. V.

Regnum, & gubernatio diuina e sacris scriptu- ris ostenditur.

Sapientia 14. DEum [illegible] m gubernat [illegible] esse, illis que re-
rum [illegible] lat [illegible] ex [illegible] omnia illis sub-
iecta esse, [illegible] scriptu [illegible] cl [illegible] pr [illegible] clamantur.
Tua inquit Salomon, *tua* [illegible] *abinitio cun-*
cta gubernat, quoniam dedisti in mari viam & [illegible] fluctus semitã:
vbi Deo tribuit, & prouidentiam, & gubernationem, hoc
est & ordinis rerum rationem, & eiusdem executionem,
denique & paternam charitatem, quam in nos perpetuo
Isa. 48. effundere studet. Isaias 48. *hæc dicit Dominus [illegible] tuus, redemptor*
tuus, sanctus Israel. Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, guber-
nans te in via qua ambulas. Ex quo aduertimus, Deum appel-
lari à Propheta Doctorem, & gubernatorem, docentem
vtilia, & gubernantem in via hac, in qua ambulamus. Vti-
nam, inquit, attendisses mandata mea, [illegible] facta fuisset sicut
flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris: & fuisset
quasi arena semen tuum, & stirps vteri tui, vt lapilli eius.
In quo Prophet [illegible] beram hominis designat potestatem.
Deu. 32. Hanc Dei diligentem [illegible] gubernationem, Moses in
suo Cantico sapientissime d [illegible] bit [illegible] inquit, *po-*
pulus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eum in terra de-
serta, in loco horroris, & vastæ solitudinis. [illegible] duxit eum, & do-
cuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Vocat Deum hæredẽ
populi sui, quærit [illegible], seu inue [illegible] rem eius [illegible], ducem,
Doctorem, & custodem, pro [illegible] rem [illegible] atque
baiulatorem. *Sicut aquila* [illegible] *cans ad volandum pullos*
Aquila *suos, & super eos volitans.* Aquila namque, teste D. Ambrosio, *ne*
cum [illegible] ca *degeneres partus nutriat diligentius eos examinat, & adhuc teneros*
pullos. *fœtus pio vngue suspendit sol[illegible] que usque radiis, vt si forte oculos suos vi*
in Ps. 118. *fulgoris inflexerit, tanquam degeneres, laxato in præceps vngue, di-*
ser. 19. *mittat. sin vero natura vigore [illegible] ustantes aduer [illegible] radios solis obtu-*
tum potuerit vendicare, digna indolem sobolis onere grato reportet.

Itaque [illegible]
lu [illegible]
tis fideles, a [illegible] ca-
lorum pa [illegible]
dum Dauid [illegible] *tua tua custodi me, vt*
pupillam oculi. Sub [illegible] alarum [illegible] protege me. Pupilla oculi *Psal. 16.*
parua, pe [illegible] am tam [illegible] minis. In tutum
to haurit [illegible] quidem alarum su-
ci [illegible] alteram vero [illegible] vt [illegible]
[illegible] atque exa- *Duæ alæ*
ctam Dei gubernatione [illegible] Phæ- *animæ.*
[illegible] alatam [illegible] *Plato.*
ferior [illegible] amisisse; nempe cognitione illi [illegible] licita,
amoris verò [illegible] esse qua recepta [illegible] mbrosiam [illegible]
ipsam nectar potandum ac [illegible] Dominus apud [illegible] *Mat. 13.*
humani commendans gubernationem, gallinæ simil [illegible]
nem posuit, sub alas suas pullos congregantis. *Quoties in*
quit, *volui congregare filios tuos [illegible] sicut gallina congregat pullos [illegible]*
sub alas, & noluisti. Concidit [illegible] Aug. *fortitudine sua quia* *Super Ioan.*
fuit infirmitate sua. Infirmatur gallina cum pullis suis, vt fieret *tra.*
[illegible] Dauid [illegible] *P[illegible]*
Deo regi, patri, atque guber [illegible] *Dominus regit me,*
sine pastor adeo [illegible] [illegible] de Iacob. *Domine, qui di-* *Gen. 32.*
xisti mihi, reuertere in terram tuam [illegible]
cunctis miserationibus tuis. In baculo meo [illegible]
& nunc cum duabus turmis regredior. Diuinam [illegible] ala [illegible] gu-
bernationem a qua omnia sese [illegible]
autem diuinæ scripturæ hanc [illegible] gubernationem, regnum
appellare. & reuera huiusmodi voce [illegible]
cognationem habere videntur. q [illegible] gubernan-
tur, ii profecto non temere regnum Dei [illegible]. Quẽ- *Regnum*
admodum docet Ioan. *Et fecisti nos Deo [illegible]* *Dei multi-*
regnum Dei est intra vos. Matth. 13. *Auferet [illegible] omnia* *pl[illegible]*
scandala. hoc autem est verum Dei regnum [illegible] vide- *Apoc. 5.*
licet & intellectualis creatura, quæ [illegible] est ex *Luc 17.*
pax boni ad quod dirigitur [illegible] gubernatur. Interdum
Christus regnum Dei appellatur. Luc. 11 [illegible] *Dei eiicio*
dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. 1. Christus *Christus*
merito, & regnum efficimur, in regnum, ho [illegible] *[illegible]*
æternam introducimur. De quo Apost. *Transtulit in regnum* [illegible]
dilectionis sui &. *Qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur.* 2. *Colos. 1.*
Timot. 4. *Saluum me faciet in regn* [illegible] Thes. 2. *Qui [illegible] vocauit* *Gal 5.*
in regnum suum. & *Neque fornicarii, neque idolis seruientes [illegible] re-* *1. Cor. 6.*
gnum Dei possidebunt. & 15. *Caro, & sanguis regnum Dei possidere*
non possunt [illegible] corruptio incorruptelam. hoc autem regnum a
principe Apostolorum vocatur æternum. Sic, inquit, *abun-* *1. Pet. 1.*
danter administrabitur vobis introitus in æternum regnum. Iacob
2. *Et hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se [illegible]*
[illegible] benedicti patris mei possidete paratum vobis regnum ab origine
mundi Luc. 12. *Complacuit patri vestro dare [illegible] regnum.* 6. *Beati*
pauperes quoniam ipsorum est regnum Dei. Ecclesia præsens [illegible] *Ecclesia*
catur regnum Christi. 1. Cor. 15. [illegible] regnum [illegible] *præsens.*
Ecclesiam præsentis temporis, quæ prius erat regnũ prin-
cipis tenebrarum. Dan. 7. *Regnum eius quod non corrumpetur.*
& 2. *In diebus suscitabit Deus regnum, quod in æternum non dissipa-*
bitur. Dauid. *Ego autem constitutus sum rex ab [illegible] super Sion montem* *Psal. 2.*
sanctum eius Mons sanctus Ecclesia Christi mons coagulatus
diuinis muneribus, *in [illegible] Dei [illegible]*. Et *67.*
iterum *Dominabitur [illegible] & a flumine [illegible] ad*
terminos orbis terrarum [illegible] *regnum omnium seculo-* *144.*
rum & dominatio tua [illegible] & iterum [illegible] re-
gni tui [illegible]. Et ib [illegible] *88.*
[illegible] *Solis [illegible]* regnum Messiæ iustum, & æ-
ternũ [illegible] *regibus terræ.* & [illegible] *44.*
Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Deinde quod
sedem, & regnum nominauit, mox vocat re [illegible] *Astitit re-*
gina a dextris tuis [illegible] [illegible] aut [illegible] morum scri-
pturæ de regno Messiæ de Ecclesia Catholica de qua multa
erunt nobis [illegible] cenda, clarissime [illegible] mur quarum exacta
interpretatio non est præsentis [illegible] Isaias loquens de *Isai 6.*
regno Christi, ait [illegible] *Dominum sedentem super Solium ex- cel-*
sum & eleuatum, nempe Ecclesia, de qua c. 2. loquens, dixit. *8.*
Erit præparatus domus Domini [illegible] vertice montium. Nono autem
cap. expressius nominat *Et factus est principatus eius super hu-*
merũ eius, aut crucẽ intelligit, quã ipse portauit, teste Hie-
ronymo, aut brachii fortitudinẽ eodẽ Isaia dicẽte [illegible] *Parauit Dominus brachiũ sanctũ suum in oculis omnium gentium.* Et rursum [illegible] *bra-* *52*
chiũ Domini cui reuelatum est? c. 16. *Et præparabitur in misericordia* *53*
solium eius, & sedebit super eum in veritate in tabernaculo Dauid iu- *16.*
dicans & quærens iudicium, & [illegible] reddens quod iustum est.
De hoc regno Dauid [illegible] locutus est Angelus ad virginem
Et dabit illi Dominus sedem Dauid, [illegible] eius, [illegible] regnabit in do-
mo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Ad Dauid
autem

a[illegible] *[illegible] usque in aeternum praepara[illegible] in generatione [illegible] sedem [illegible] Iurauit Dominus [illegible] veritatem, [illegible] non [illegible] eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam [illegible] quia accepit sedem Dau[illegible] [illegible] fidelium. [illegible] Erit corona [illegible] in manu [illegible] diadema regni in manu [illegible] gni[illegible] quam [illegible] peri[illegible] [illegible] varietate [illegible] Iterum. alloquen[illegible] [illegible] riam [illegible] Et erit in die [illegible] conteram iugum de collo tuo, & non dominabuntur ei amplius alieni ad seruiet [illegible] Domino Deo suo, & Dauid regi suo [illegible] suscitabo eis [illegible] Dau[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & Eu[illegible] [illegible] [illegible] memini[illegible] [illegible] timore de manu inimicorum [illegible] tus ex eo & princeps de medio eius [illegible] Dominu[illegible] & saluator [illegible]

23\. Iterum cap. 23 [illegible] Dauid [illegible] regnabit rex [illegible] & faciet iudicium [illegible] in terra. In diebus [illegible] bit confidenter. [illegible] [illegible] in diebus [illegible] Iuda & Israel saluabitur, & [illegible] [illegible] fet [illegible] filias [illegible] Dominum, de medio nationum, ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, & adducam [illegible] faciam eam gentem [illegible] in terra in montibus Israel, [illegible] omnibus imperans. [illegible] erunt vltra duae gentes [illegible] diuidentur amplius in duo regna, & erunt mihi populus [illegible] ego ero eis Deus [illegible] Dauid rex super eos, & pastor vnus [illegible] omnium eorum. [illegible] etiam legimus in [illegible] Simile quiddam [illegible] populus [illegible] vt [illegible] omnes [illegible] domini, & [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] Iuda [illegible] ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & [illegible] Zacharias [illegible] de primo Christi aduentu [illegible] Ecclesiam [illegible] [illegible] ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Et [illegible] quadrigas ex [illegible] Ierusalem, & dissipabitur arcus [illegible] & [illegible] potestas eius a mari [illegible] mare [illegible] [illegible] terrae [illegible] [illegible] [illegible] num [illegible] ex semine [illegible] Apud euangelistas [illegible] [illegible] nun- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Illud [illegible] regnum caelorum [illegible] [illegible] angelis [illegible] est omnibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Christus Regnum caelorum [illegible] Hoc regnum caelorum, inquit Ambrosius, non nisi Christus [illegible] qui regnat in caelis. [illegible] Matth. [illegible] Dei est regnum caelorum, quod comparauit [illegible] bonum semen, & granum sinapis, cuius [illegible] quod mulier, [illegible] [illegible] satis tribus [illegible] Lege, Psalmi [illegible] & Prophetae. [illegible] [illegible] significat [illegible] poris Ecclesiam. Simile est inquit regnum caelorum [illegible] virginibus. [illegible] regnum caelorum [illegible] intelligi posse [illegible] quidem modo pro praesentis temporis Ecclesia [illegible] Colliget de regno eius omnia scandala. Deinde [illegible] scriptura: Auferetur regnum Dei [illegible] & [illegible] recumbent in regno caelorum. Sane regnum est, possessio Regis. [illegible] ergo [illegible] tam caelestem agentes sunt domini possessio, non temere regnum [illegible] appellatur. Fulgebunt enim iusti sicut sol in regno patris sui. Noua [illegible] est, primum à Ioanne Baptista annunciata, magnum aliquid sonat, & gloriosum annunciat stabile profecto, & [illegible] regnum infinitum, non corruptibile, & cito periturum. Proinde Dominus ait in Euangelio Regnum meum non est de hoc mundo, hoc est, regnum meum non est corruptibile, sicut est regnum huius mundi, sed incorruptibile, & [illegible] non ergo Christus negauit regnum [illegible] non esse in hoc mundo [illegible] esse hic, sed [illegible] esse hinc, [illegible] est nouum [illegible] rebus, quae [illegible] huius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regni nouum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dauid & domus Iacob [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regnum [illegible] [illegible] sedes est [illegible] & Dominus in templo sancto suo, Domi-

[illegible] caelo sedes eius. Re[illegible] [illegible] quod regitur [illegible] iustitia, lege, & simili[illegible] [illegible] rege positum est, ideoque [illegible] simile est regnum [illegible] [illegible] [illegible] intellexi Regnum [illegible] cum, qui regnat. Simile est homini regi [illegible] regnat, simile est filio regis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad nuptias [illegible] temporum habet bonos [illegible] propter [illegible] decem virginibus, & sagenae missae in mare [illegible] Vnde quia regitur regnum [illegible] [illegible] [illegible] Homel. [illegible] super Matth. [illegible] inquit, [illegible] regnum [illegible] [illegible] Apostolus docet, Rom. [illegible] Regnum Dei [illegible] iustitia, pax, & 1. Corint. 4. Regnum Dei non est in [illegible] hoc est, regnum Dei non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] spiritualia [illegible] ob causam magnus ille Baptista confidenter clamabat atque docebat Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum caelorum. Quibus plane verbis propositum audi[illegible] [illegible] verumque actum poenitendi [illegible] strat potissi[illegible] [illegible] ergo, [illegible] quibus ad caelum nobis aditus [illegible] num caelorum dicitur. Quantobrem om[illegible] scriba [illegible] in regno caelorum, a Domino laudatur. Quid ergo [illegible] scripturae [illegible] de gubernatione Dei, & regno illius dixi.

Matth. 3.

Matth. 13.

CAP. VI.

De regno Dei [illegible] undum sacros doctores.

D[illegible] [illegible] gub[illegible] atque regni ordinem, [illegible] [illegible] [illegible] audiuit[illegible] [illegible] non dub[illegible] [illegible] tamen regni Dei [illegible] sacrorum [illegible] [illegible] [illegible] scriptura [illegible] liceat quod [illegible] [illegible] Theol[illegible] [illegible] [illegible] ita loquitur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] regnum enim [illegible] [illegible] [illegible] regnum caelorum [illegible] quod cum sensu corporum [illegible] mens sola a [illegible] [illegible] sensibilium, [illegible] conceptum habet. Pulcher [illegible] [illegible] multa [illegible] [illegible] [illegible] & de regno patris [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vt ita dicam [illegible] [illegible] contempla[illegible] [illegible] autem [illegible] nostr[illegible] [illegible] [illegible] excita[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] contemplatur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dictum est [illegible] [illegible] maiorem [illegible] illud [illegible] dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. [illegible] & Christum regnum dare Deo & patri [illegible] iuxta [illegible] [illegible] [illegible] quantum in nobis est, [illegible] Nunc [illegible] [illegible] in sua potestate [illegible] est. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] repositi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] autem. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] plane [illegible] [illegible] [illegible] ad caelestem [illegible] [illegible] [illegible] regni, & patri [illegible] tunc perfecta [illegible] nostri regni [illegible] cognit[illegible] [illegible] Cyrillus [illegible] regnante super [illegible] distributum est [illegible] Dei imperium [illegible] in vtramque partem inclinat [illegible] [illegible] regnum.

Matth. 20.

1\. Corin. 15. Actor. 1.

Tradere regnum Deo [illegible] Cyrillo lib. [illegible] de Trinit.

De regno Dei ex sacris doctoribus.

gnum eorum, qui nondum sermo[illegible] renunciarunt. [illegible] fuerit tempus, quo deficiet mors, & peccati robur, commu[illegible] dammodo sincerum principatum, & deteriori non admi[illegible] Deo, & patri regnum filius, solus enim imperabit nobis [illegible] cum ipso. Igitur hanc expletionem dis[illegible] & totius [illegible] traditionis nomine significauit Apostolus. Nam quasi ab alio detine[illegible] retur regnum Dei, & auellens filius ab his qui subrepserant, addu[illegible] [illegible]

Danie.

[illegible] imperet. [illegible] Dan[illegible] aperti[illegible] clarauit. Et in die[illegible] regnum [illegible] De[illegible] regnum, quod in secula non corrumpetur, & regnum eius populo alteri non relinquetur. Et iterum vidi in visione no[illegible], & ecce cum nubibus Regnum C[illegible] *celi quasi filius hominis veniebat. & vsque ad anti[illegible] dierum peruenit, & coram ipso adducta sunt[illegible] ipsi data sunt[illegible] honor, & regnum[illegible] omnes populi & nationes, linguae [illegible] testas eius potestas aeterna, quae non p[illegible] & regnum eius non corrumpetur.* Hæc[illegible] filium De[illegible] ap-

Matth.

pellat. Si, inquit, in digito Dei eiicio demonia [illegible] peruenit in vos regnum Dei hoc nihil aliud est dicere, quam quod de[illegible] na pot[illegible] & virtutem[illegible] Opinor enim, quod reg[illegible] conuenientissimam in spiritu sancto operationem, [illegible]

L[illegible]

[illegible] spiritus dicitur, iuxta[illegible] Regnum Dei est intra vos [illegible] magni[illegible] in spiritu filius, quem[illegible] Dei vocat potentis[illegible] & [illegible] Dei potentiam [illegible]

[illegible]

C A P. VII.

Argumenta Iudæorum contra Iesum Christum Dominum nostrum.

[illegible]

Argumẽta Iudæorum. colles; nos autem speremus futurum, vt in aduentu Messiæ, mons Sion sit super eleuandus, collocandusq; super verticẽ trium montium, Thabor, Sina & Carmeli. Præterea idem Prophetæ vaticinium denunciat, ad Ierusalem magno omnium applausu venturas gentes propemodum omnes: Et venient ad eum omnes: quod profectò sub illius tempore nequaquã audiuimus accidisse. Ad hæc accedit, quod post Iesu Nazareni tempora, plurima, & penè infinita per orbem cõmissa sunt bella, strages, & interitus multorũ, quod planè nequaquã futurum Propheta prædixit: Non leuabit, inquit, gens contra gentem gladium, neque exercebuntur vltra in prælium. Quare cum temporib. vestri Messiæ, hæc minimè acciderint; firmiter tenendum est, verum Messiam, non esse appellandum.

2.
Isa. 11.
3.
Amplius eiusdem Prophetæ vaticinio docemur, Messiæ temporibus, habitaturos lupos cum agnis, & pardos cum hædis accubituros, vitulũ verò, ouem & leonem simul esse pascẽdos, eosq; à puero paruulo custodiendos: quæ similiter illius ætate nequaquã acciderunt: ergo quod prius.

Deut. 30. Item Moses in Deuteronomio vniuerso plane populo pollicetur, vt non despõdeat animo, quandoquidem statutum sit apud Dominum; vt si filij Israel essent inter gentes vndequaque dispersi, à Deo ipsorum per Messiæ venturi beneficium, congregando esse: *Et si*, inquit, *ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te Dominus, & introducet te in terram, quam possederunt patres tui.* His accedunt, multorum testimonia Prophetarum, & imprimis Psalm.

Psal. 146. *Ædificaet Ierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit:* & Hieremias,

Ierem. 23. *In diebus Messiæ saluabitur Iuda. & Israel habitabit confidenter.* Ezech. 37. *Assumam Filios de nationibus, & educam in terram suam.* Et multa similia, quæ temporibus Messiæ facta non sunt, imò post illius mortem gens Hebræa est dissipata vsq; ad cardines cæli. Nondum ergo venit verus Messias.

4.
Ad hæc, legimus apud Isaiam, Messiam sessurum super solium Dauid *In tabernaculo Dauid*, inquit, *quærens, & reddens velociter quod iustum est*

Isai. 16.
Psal. 88. & 131.
Vnde dictum est ad Dauid, *& ponam in seculum seculi semen tuum. & thronum eius sicut dies cæli.* &, *de fructu ventris tui, ponam super sedem tuam:* sed vester Messias fuit pauper, & despectus, & regiæ dignitatis expers, imò pro huiusmodi vsurpatæ dignitatis crimina cruci affixus; quomodo ergo verus Messias est appellandus? Adde, quod si est futurus filius Dauid, non est ergo Deus: velle enim purũ hominem, facere Deum, est pura blasphemia.

5.
Isai. 53
Amplius, Messias habebit magnã posteritatẽ filiorum, sicut dicit Isaias, *videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur.* Sed vester Messias non habuit vxorem, neq; liberos, ergo quod prius. Adde, quod Messias sit ædificaturus ciuitatẽ, vt ipse met Isaias vaticinatus est. *Et ipse ædificabit ciuitatem meam*, inquit,

cap. 45.
quod à vestro Messia nequaquã factum esse legimus. Ipse ergo verus Messias nequaquã extitit. His, atq; similibus contra nos pugnare student.

6.
Zachar. 6.
Ezech. 40.
Amplius, *Ecce vir oriens*, vel Messia, vt dicit Chaldæus, *& ipse ædificabit templum.* Zachar. 6 & Ezech. 40. prædixerat templum magnum à Messia esse ædificandũ. Dan. 7. dicit esse venturum cum nubibus cæli. Isaias 30. *erit lux Lunæ, sicut lux Solis:* quæ omnia vestri Messiæ temporibus completa non sunt: igitur non fuit verus Messias, nec amplius regnum alicuius est autoritatis.

Soluuntur argumenta.
1.
Porrò ad huiusmodi Iudæorum obiectiones facile est respondere. Et ad primam quidem dico: nouissimos dies, bifariam intelligi posse: & primum certè simpliciter, vt perinde sit omnium vltimos, atq; ita tempus significent vniuersali iudicio proximum: & sic non est interpretandus sermo Propheticus. Secundum verò respectiuè, nempè ad tempora futurorum regnorum, & ita intelligendi sunt nouissimi dies

Nouissimi dies.
Messiæ: non quidem respectu dierum sequentium, sed legũ, atq; regnorum. Quoniam autem regno Christi non est futurũ aliud regnum posterius; hac de causa, illius tempora, nouissimi dies nominentur. Similis est loquendi modus in Genesi quo vsum fuisse Iacob, legimus: *Congregamini*, inquit, *filij, vt annunciem quæ ventura sunt vobis in nouissimis diebus;*

Genes. 49.
quæ sane impleta esse omnia, vosmet Iudæi probatis. Itaque tempus nostri, veriq; Messiæ, nouissimum tempus est, quemadmodum docet Ioan. *Filioli mei, nouissima hora est.* Et

1 Ioan. 2
Hebr. 1
Paulus ad Hebr. 1. *Nouissimis diebus istis locutus est nobis in filio.* Ad confirm. responsum est à Rabi Salomone, montis Sion scilicet eleuationem, non loci, sed victoriæ significare magnitudinem: quippe cùm tempora Messiæ, maiora edenda erant miracula in monte Sion, quàm olim in illis montibus patrata fuisse audiuimus. Ad aliam confir. hoc signum omnes non distribuit pro singulis generum, sed potius secundum consuetudinem scripturarum, pro generibus singulorum; quia nimirum nonnulli ex singulis gentium generib. venturi erant ad Christi fidem recipiendam. Tale quid legitur in Genesi: nempè omne animal fuisse in arca Noe. Ad aliam confir. dicu ex verbis Prophetæ id tantum colligi posse, Messiæ scilicet tempore, per totum planè orbẽ, magnam pacem futuram: iuxta Dauid vaticinium, Ps. 71. *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis* non quin post illius assumptionem non essent bella contingenda.

2. Soluuntur argumenta
Pax Messiæ
Psalm. 71.
Luc. 2.
Quod autem nostri Messiæ temporibus, magna vbique terrarum pax extiterit; vel ex eo maximè intelligi potest, quod sub vnius imperio, totus penè orbis descriptus, viuebat. Similis loquendi modus habetur 4. Reg. *Et vltra non venerunt*, inquit, *latrones Syriæ in terram Israel*, eliquod quidem temporis interuallum, non autem perpetuum tempus significans, quandoquidẽ plures postmodum terram illam depopulati sint.

4. Reg. 6
2.
Ad 2. Respondet Rabi Mo. *Non ascendat*, inquit, *super cor, quòd in diebus Messiæ deficiet aliquid de via huius seculi vel innouetur aliquid de operibus sex dierum, sed ibit mundus iuxta solitam viam & per consequens animalia remanebunt in suis conditionibus naturalibus.* hæc ille.

Habitabit lupus cum agno.
Tuus præterea illius capituli contextus est Metaphoricus: *Egredietur*, inquit, *virga de radice Iesse. &c.* Illorum ergo verborum contextus, pacificam Ecclesiæ Messiæ conuersationẽ ostendit, de qua actus Apostolici ita loquuntur: *Multitudinis*, inquit, *credentium erat cor vnum, & anima vna* Habitabit ergo lupus rapax, Paulus de tribu Beniamin, pacificè, & quietè cum oue simplice, & innocente Anania.

Genes. 49.
Similem phrasim licet inuenire Gen. 49. vbi Iudas vocatur Leo, & Dan coluber, & Beniamin lupus rapax. Deinde, quid dignum esset Domini maiestate, vt lupus & agnus pascantur simul, & cætera similia? Nisi fortè iuxta fabulas poëtarum, aureum nobis Saturni seculum restituetur.

Par dus cum hædo.
Itaq; accubabit pardus cum hædo, ille quippe, qui prius non mutabat varietates suas, lotus in fonte Domini accubabit cum hædo; non quidẽ sinistris est, sed qui immolatur in Pascha Domini. Leo quoq; ferocissimus, & ouis, & vitulus pariter morabuntur. Quod quotidie in Ecclesia fieri cernimus, in qua diuites, & pauperes, potentes & humiles, reges atq; priuati à pueris paruulis, ab Apostolicis viris simplici sermone gubernantur. *Et Leo comedet paleas*: simplici vtetur sermone: paleæ enim in scripturis, verba simplicia significant.

3.
Ioan. 11.
Ad 3. Scriptura illa Deuteronomij impleta fuit eo quidem tempore, quo Cyrus licentiam Iudæis concessit in patriam redeundi: Vnde liberum omnibus fuit, vt in Iudæam redirent, modo illi vellent. Aut certè, & melius, electorũ congregatio est intelligenda, quemadmodũ ab Euangelista Ioanne præclare instruimur: *Mortuus est*, inquit, *non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui dispersi erant, congregaret in vnum.*

4.
Duo aduentus Messiæ.
Ad 4. Causa inimicitiarum inter nos, & vos Iudæi, est ignorantia scripturarum, quas quidem nescitis, aut intelligere non vultis: hi quidem duos esse Messiæ aduentus, scripturæ manifestè pronuntiant: alterum quidem humilem, gloriosum verò alterum: vos autem vnum tantum modo confitemini. De primo autem Zacharias 9 sic vaticinando loquitur: *Ecce rex tuus veniet tibi mansuetus* De secundo verò Daniel 7. *Ecce veniet cum nubibus cæli.* Itaq; primo suo aduentu non venit temporaliter regnaturus, neq; iudicaturus, sed saluaturus mundum. Quoniam autem verum Dauid regnum, est electorum congregatio, qui instar Dauid, Deo sunt grati, & domus Iacob, eorum profectò familia, quæ & luctandi cũ hoste, & eundem supplantandi peritiam habet: hoc autem regnum, secundum Amos vaticinium 9. collapsum fuerat propter superbiam Moab, maligni vtiq; spiritus.

Amos 9.
Tabernaculum Dauid reædificandum.
Ad hoc erigendum, reædificandumq; Messias venit. *Suscitabo tabernaculum Dauid, aut, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius. & ea quæ corruerant instaurabo, & reædificabo eum sicut in diebus antiquis* Omnium propemodum fuit Hebræorum sententia, de regno Dauid Prophetam locutum fuisse, quod à Messia resuscitandum, restaurandumq; esse affirmant. Sic Rabi Salomon interpretatus est. Et in libro Senhedrin dicitur, *Erigam tabernaculum Dauid* Rab. Iohannan dicit, in generatione, in qua filius Dauid, id est, Messias erit venturus, sapientes admodum paucos inueniendos, quod tem, omnibus nostri Messiæ accidisse, nulli dubium est potest, quando tanta de scientia legis inter eos inuenta est contentio.

Actor. 15.
In actibus Apostolorum, Iacobus Apostolus, hanc scripturam in Christo Domino fuisse completam, constanter affirmat Et reuera Christus dominus à Prophetis, Dauid est appellatus.

Osea 3.
Ierem. 30.
Oseæ 3 *Post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regem suum* Ierem. 30 *Seruient domino Deo suo, & Dauid regi suo.* Chaldaica translatio sic habet *Reuertentur filij Israel, & obedient Messiæ filio Dauid.* Porrò vnum est tabernaculũ Dei Apoc. 21. & Isa. 14. *Et erit tabernaculum in vmbraculum. Et ecce tabernaculum Dei cum hominibus* quòd si filium Dauid .i. Christi nuncupatur, cuius ille primus Dauid typum gesserat.

Christus vocatur Dauid.
In hoc igitur solio, & sede Dauid, sedit & semper sedet Christus hunc iã delectum peccatorum tempestate,

Christũ venisse pestate arexit; *Quia erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri*
sui. Et præparabitur, inqt, *in misericordia solium eius*. quia omnes
Isai. 16 sub peccato, excepta matre saluatoris, in qua non infuit, sed
infuisset, nisi gratia præuenta esset peccatum ideo egemus
gratia Dei. Petet ergo quomodo dominus noster acceperit
regnum, & sedem Dauid patris sui. Ad 5. Da spiritualium,
Isai. 53 non autẽ carnalium filiorũ multiplicatione, quòd semẽ be-
nedictum nominetur, prophetam fuisse locutũ, nobis dubi-
um esse non potest. *Si posuerit, ait, pro peccato animam suam, vi-*
debit semen longæuum: & est sensus, sua morte beata cũmer-
tio, multos pariet filios, multos redemit, qui in vinculis te-
nentur, soluto pro illorũ sceleribus precio. Semen ergo il-
lud spirituale sit, necesse est, quod morte acquiritur: carna-
45 le autem, vita propagetur. Ad illud Isa. 45. *Ipse ædificabit mi-*
hi ciuitatem: nõnulli ed Zorobabelem referunt, qui eduxit
captiuos de Babylone, & ædificauit ciuitatem, & extruxit
templum, prophetantibus Aggeo, & Zacharia, atq; dicenti-
Ædificabis ciuitatem. bus: *Manus Zorobabel fundauerunt domũ istam, & manus eius cõ-*
plebunt eam. Sed nos rectius dicimus, & verius, nec Cyrum
ædificasse ciuitatẽ, quæ postea extructa est sub Nehemia: nec
Zach. 4. omnes vias eius fuisse directas, vt prophetæ in eodem capi-
tulo loquitur *Ego suscitaui eum*, inquit, *ad iustitiam, & omnes*
vias eius dirigam. Itaq, hæc Zorobabeli, minimè congruere
possunt: siquidem neq, Zorobabel extruxit ciuitatem, nec
captiuitatem dimisit, nec rex appellari potest, qui sub alijs
viuens regibus, hoc nomina caruit. Reliquum est ergo, vt
intelligamus Christum dominum, ciuitatem ædificasse su-
6 per firmam petram, Ecclesiam procul dubio, quæ est gloriosa
Veritas. ciuitas Dei, Columna, & firmamentum veritatis. Ad 6. simili
facilitate solui potest. *Ecce vir oritur.* quia scilicet in dieb.
eius orta est iustitia. & canitur Psal. 84. *Veritas de terra orta est*
& Zacharias in cantico. *Oriens ex alto.* & subter eum orietur
multitudo credentium, & ædificabit domum domini Ec-
clesiam. Alia autem prophetarum oracula, ad secundũ ad-
uentum spectant. Siquidem in die interfectionis multorũ.
quãdo dederit dominus cœlum nouum, & terram nouam,
Lux Lunæ vt lux Solis & transierit habitua mundi huius, erit lux Lunæ, vt lux So-
lis. vt Sol, & Luna, laboris, & cursus sui præmia cõsequantur.
Roman. 8. *Etenim expectatio creaturæ*, ait Apostolus, *reuelationem filiorum*
Dei præstolatur: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corru-
Dan. 7. *ptionis, in libertatem filiorum Dei.* Illud autem, quod à Daniele
dicitur, similiter vltimo domini diei est tribuendũ, quando
veniet cũ nubibus cœli iudicaturus viuos, & mortuos. Tunc
plenè saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. atq;
ita soluta sunt argumenta Iudæorum.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ

CAP I.

Christum venisse, scripturis probatur, eiusque re-
gni potestatem veram esse.

POsteaquam Iudæorum falsa commenta, quibus
sanctas scripturas labefactare conati sunt, ons per-
cepisse cõfidimus; scripturarum nobis sanctarum
adducenda sunt oracula, ex quibus, & Messiam ve-
Genes. 49. nisse, & illius regnum stabile esse, atque æternum, facile in-
telligere valeamus. Cum benediceret Iacob Iudam filiũ su-
Non auferetur sceptrum um, eumque regem constituisset, tempus illius regni defi-
niens, terminumque dominandi, ait *Non auferetur sceptrum*
de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &
ipse erit expectatio gentium. Septuaginta transtulerunt sic, *Non*
deficiet princeps ... Idem schebet, sceptrum siue virga: nam
Dux. per sceptrum nihil aliud intelligimus. Et dux, Mehocheb.
præceptor, aut scriba, siue legislator, vel rerũ agendarũ de-
scriptor: venit à verbo hocheb, id est, præcepit, ordinauit,
instituit. Cumque hoc proprium principum sit; ideo
eum ducem vertit Hieron. Duo vero hæc regnum effi-
Femore. ciunt, scilicet sceptrum, & legum condendarum pote-
stas. Chaldaica quoque æditio, pro duce posuit scribam.
De femore eius. Miben ragelahu .i. de medio pedum
eius. Hieron. & eiusdem septuaginta, videntur totum ea
parte accepisse, vt pedes eius significarent femur, vnde fit, p-
creatio. verum locutio est hebraica, quæ non pedes ipsos si-
Qui mittendus Scilo. gnificet, sed aduerbij vice sumitur, pro eo quod est de me-
dio, & quasi ex eius domo, siue natione, amoto omni impe-
dimento. Qui mittendus est, hebr. Scilo, forsitan tempe-
stata Hieron. legabatur shilehach, aut Saliach. vt loco he,
fuerit chet, quæ literæ maximam habent affinitatem. Eaq;
Chaldaica vox si eo modo scribatur, significat missum Porro, clarum
esse cognoscimus, hunc locum de Messia esse intelligẽdum,
Donec veniat Messias. adiuuante nos æditione Chaldaica, quæ solet esse tanquam
asylum Hebræis, quo confugiant, vbi aliquid obscurum
occurrit, quæ sic vertit: *Donec veniat Messias.* Rabbi Salo-
Solnuntur argumenta. mon. *donec veniat ille Messias, quia regnum eius est.* omnes qui-
dem Reges Israel Messiæ vocabantur; sed vnus Messias ni-
hilo addito vocatur. Puto Chaldæum legisse, Solihe, id
est, missum, non Scilo: eamque vocem mutasse in alterum
Messias Expectatio Gentium. eiusdem formæ, scilicet Messiam. Shaluc, id est missum.
seu missionem significat Missus enim est filius à patre, vt
nos à funesta morte liberaret. Græci, *Donec veniat cui re-*
gnum illud potentiæ repositum est, scilicet Messiæ, *& ipse erit ex-*
pectatio Gentium Hebr. *Et ei aggregatio populorum. aut ad illum*
aggregabuntur populi, siue *et erit auscultatio populorum*. Chaldai-
ca vero æditio, *Et ei auscultabunt populi*. Sic enim legimus in
Scilo. Psalmo septimo, *Et Synagoga populorum circumdabit*, id est ob-
ediet. Silo autem vno quidem modo, nomen est loci,
vbi aliquandiu arca Domini commorata est. alio autem
modo significat Missionem. Iudæorum nonnulli perperam
huiusmodi prophetiam interpretantes, dicunt in regno Sau-
lis fuisse completam. Is cum esset de tribu Beniamin, 1 Reg. 9
electus est in Regem atque vnctionem regiam in Silo acce-
pit, vbi tunc temporis erat arca Domini; atque ita sceptrũ
Iudæ in tribum Beniamin translatum esse affirment. *Verum*
huiusmodi opinio, minime probatur sacræ Scripturæ veris
interpretibus, etenim, vt dicit liber Regum 1. cap. 7. Arca
Domini in Cariatarim erat posita & non in Silo, quando
Sauli vnctio regia est tributa. Amoto præterea sceptro re-
gni à tribu Beniamin, Saulo, atque ipsius posteritate extin-
cta, mox ad domum Iudæ rediit, atque Dauid regni guber-
nacula suscepit; & ita deinceps à regibus, & põtificibus adi-
rectum est, quousque venit Herodes alienigena, cuius tem-
pore natus est Iesus Dominus noster. *Alij* adhuc labefacta-
re huiusmodi scripturam, atque illius sensum torquere co-
nati sunt, afferentes omnia, ler oboam de tribu Ephraim es-
se tribuenda siquidem decem tribubus à domo Iuda ab-
scissis, sibique adhærentibus, regis insignia recepit. Donec
veniret Silu, inquiunt, id est, Ieroboam, tali quidem in lo-
co, corona Regia donandus. *Verum* hæc quoque opinio à
texto illius scripturæ falsitatis arguitur. 3. *Regum cap.* 12. Si-
quidem non in Silo, sed in Sichem illa facta fuisse historia
clarissima docet. Præterea regnum Iuda adhuc supererat
duabus tribubus illis seruientibus. *Alij* non loci quidem
nomen, sed nominis significationem secuti, sic interpreta-
ti sunt Donec veniet Silo, id est, missus Nebuchodonosor,
qui missus fuit à Deo, vt Iudæos affligeret, ac pœnis varijs
subderet, propter magnam eorum in Deum impietatem.
Sed hæc quoque opinio rationi non consonat. Nam post
reditum è captiuitate Babylonica, tribus Iudæ populi re-gen-
di authoritatem recepit, præcipue insignis illa Machabæo-
rum familia, quam de tribu Iuda extitisse, Machabæorum
libri præclare demonstrant. Itaque non auferetur Sce-
ptrum de Iuda, donec veniat Messia, Scilo, matrix, in qua si-
ne viri semine est conceptus hoc quoque significatum di-
ctio illa Hebraice habere potest. Ex hac igitur Prophetæ
authoritate, facile enim aduerti potest, Christum iam venis-
se. Extat præterea Aggæi prophetia descripta, quæ Chri-
stum Dominum venisse, præclarissime docet. *Hæc dicit Do-*
minus exercituum, inquit, *adhuc vnum modicum est, & ego mouebo*
cœlum & terram, & mare, & aridam. & mouebo omnes gentes Et
veniet desideratus cunctis gentibus & implebo domum istam glo-
ria, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius no-
uissimæ plus quam primæ: Et in loco isto dabo pacem. Et est sen-
Moui cœlum & terram. sus. Ego *Dominus exercituum*, moui cœlum quando de cœlo
audita est vox mea moui terram, quando priori populo
tradidi testamentum, & in aduentu meo, caligo, turbo, te-
nebræ, cernebantur moui mare rubrum, quando viam
præbui populo transeunti: moui Ægyptum per plagas. Ad-
huc semel *mouebo*· quod plane factum cernimus in aduen-
Tempus Christi. tu Domini Saluatoris. Tempore quippe passionis eius, fu-
giente sole, cœlum motum est, & tenebræ factæ sunt super
vniuersam terram: mota est terra: & saxa scissa sunt: &
sepulchra reserata sunt. motum est mare, dracone qui in eo
erat interfecto: mota est terra, & arida infructuosa quon-
dam gentium solitudo. In hoc autem vniuersitatis tremo-
re, commotæ sunt etiam omnes gentes, quia in omnem
terram exiuit sonus Apostolorum Domini. Ob id autem
omnes motæ sunt nationes, vt ex earum motu veniret le-
cta gentium multitudo. *Et veniet desideratus cunctis gentibus.*
Vere enim postquam ille venit, impleta est gloria domus
Domini. *Et erit maior gloria domus istius nouissimæ plus quam*
primæ: ob futura vtique miracula, quæ erat Messias ea fa-
cturus, suæq; diuinitatis gloriam ostensurus. Siquidẽ, & se-
cũdi templi structura, seclusa Christi gloria & miraculis, cũ sta-
tu prioris templi nõ est conferendus, de quo legitur, q iu-
niorib præ gloria noui templi gaudentib. seniores lugebãt, q
gloriam prioris templi meminerant. *Contra* huiusmodi sic
solent

Christũ venisse. *Obiectiones Iudæorum.*

solent nonnulli Iudæorum abducere. Quando Aggæus prophetauit, Darius rex Persarum et aliarum gentium dominabatur, à cuius temporibus, vsque ad vestri Messiæ aduentum, non modicum, sed multum temporis interfluxisse, historiæ temporum atque rerum clarissime protestantur. non
1. ergo de vestro Messia illa scriptura est intelligenda. Amplius
2. gloriosior est domus secunda, quam prima, quia plus temporis constitit, atque durauit nempe, 420. annos. prima vero 410.

Solutio.
1. Dico ad primam prophetam locutum fuisse secundũ consuetudinem scripturarum, & præsertim Psalm. 89. dicentis *mille anni ante oculos Domini esse tanquam diem hesternã, quæ præterijt*: illud ergo tempus intermedium inter Christi natiuitatem, & prophetæ vaticinium, modicum vocatur, respectu diuinæ æternitatis, magnum vero respectu populi, Messiam expectantis. Propheta præterea loquitur de domo Domini a Iudæis ædificata: Stante ergo domo illa, venit Christus, qui gloria maiestatis suæ domum illam illustrem
2. reddidit. Ad 2. dico, quod si maior gloria tribuitur domui nouissimæ quam primæ, quia multo maiori tempore superstitit, profecto maioris ignominiæ, quam gloriæ fuit, quippe cum eo tempore multis afflicta fuerit calamitatibus bellorum, atque regum prælijs, & tyrannorum violenta vi agitata, sicut libri Machab. & gentilium historiæ manifeste affirmant. Præterea si ita res se haberet; lapis quoque maioris esset gloriæ & dignitatis, quam homo, quia scilicet maioris est durationis. Quod est absurdum. Adde, quod non est rationi consonum, ob spatium decem annorum, maiorem gloriam domui nouissimæ à propheta fuisse tributam. De Christo ergo Domino nostro prophetia illa intelligatur, necesse est omnino, quem venisse, non hæ scripturæ solum, verumetiam Danielis hebdomadæ clarissime ostendunt. *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, & super vrbem sanctam tuam, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio: & vngatur sanctus sanctorum.* Porro hebdomada in scripturis vno modo accipitur pro tempore 7. dierum, *Leuit.* 23. à festo paschæ 7. hebdom. vsque ad Penth. Alio autem modo pro tempore 7. anno. *Leu.* 25. numerabitis septem hebdomadas annor. 49. an. & erit iubileus. Propheta autem annorum non dierum hebdomadas intellexit. Nec anni lunares intelligendi sunt, propterea quia scriptum est, Abbreuiatæ sunt hebdomadæ, quando quidẽ illud innuere voluerit determinationem atque decisionem, non autem annorum abbreuiationem. Nam si computarent annos Hebræi ex annis lunaribus, infra breue certe tempus suum Pascha celebrarent: cum vnus alterum superuinceret 11. diebus. Pascha enim huius anni anticiparet pascha præcedentis 11. diebus, & eodem modo ann. sequentis 20. diebus. Computant ergo annos solares sicut & nos. Cæterum prædictæ hebdomadæ per 7. multiplicatæ 490. annos efficiunt. De modo autem numerandi non parua est inter Scriptores controuersia: nam & nonnulli ab anno 11. Sedechiæ, quando primæ templi ruinæ acciderunt, numerare contendunt, alij vero post captiuitatem, sub Zorobabele duce, anno 2. Cyri regis Persarum, alij ab anno 20. regni Artaxerxis, quando missus est Nehemias ad ciuitatem reædificandam. Et horum quidem sententia cum multis probatur, tum etiam textui Danielis maxime congruit: sic enim Angelus alloquendo Danielem admonuit: *Animaduerte*, inquit, *ab exitu, vt reædificetur Ierusalem, & tunc incipit Angelus hebdomadas*. Tunc enim exijt sermo de ciuitate reædificanda, prius à Cyro de reædificatione ciuitatis, licentia concessa. Rabbi Salomon hunc prophetæ locum peruertere studuit ad suam, atque aliorum damnationem: dixit enim non de Christi aduentu, sed de templi destructione, quæ sub Tito contigit, prophetam fuisse locutum vt consumetur, inquit, præuaricatio, id est, vt desint præuaricatores castigari, & deleatur iniquitas eorum, & impleantur visiones de Christo promissio: & vngatur area, & vasa sanctuarij. Sed inepta est, atque vana omnino, imo impia huius sententia siquidem Angelus ad Danielem pro liberatione populi à iugo diabolicæ seruitutis orantem, à Deo missus est. Iudæi vero non solum ob pœnas quas passi fuerãt à Tito imperatore Romanorum meliores, sed multo deteriores, atque irreligiosiores euaserunt. Præterea propheticarum visionum adimpletio, ex Iudæorum meritis minime pendet, authore Moyse in Deut. *Scito*, inquit, *quod non propter iustitias tuas, Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc*: multo ergo minus plenitudo aduentus Christi, illorum meritis est subijcienda. Nec Arcæ vnctio intelligi potest: nam iuxta Ieremiæ vaticinium, *Cum multiplicati fueritis, & creueritis in terra, non dicent vltra, Arca testamenti Domini, neque ascendet super cor.* Idem ostendit statua Danielis, *Lapis ille abscissus sine manibus*: cuius vaticinij complementum tẽpore Constantini Magni, & Syluestri summi pontificis accidisse credimus. Suffragatur huic proposito Isaias dicens *Antequam parturiret*, inquit, *peperit* hoc est, ante cauitatem illius, qui redegit in seruitutem populum, natus est Messias. Chaldæus vertit, *ante partũ doloris reuelabitur Messias.* Item, *in tribus sceleribus, & in quarto non conuertam eos*, ait Amos. Primum scelus, vẽditio Ioseph, ob cuius pœnam purgandam filij Israel multis annis Ægyptijs seruierunt. Secundum vituli fabricatio, quam ob causam prostrati sunt in deserto. Tertium scelus filiorum immolatio, ob cuius peccati impietatem, in Babylonem translati sunt, ciuitate succensa, & templo, & innumeris pene incolis deletis: Quartum scelus, quia vendiderunt iustum Messiam pro argento, & propter hoc facinus non conuertam eos. *Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus. & non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Separat septem hebdomadas, & vltimam à sexaginta duabus, ob præcipua Christi opera, quæ in illis erant facienda Siquidem in vltima hebdomada Christus, vt dux populi Christiani, erat baptizandus, & legem Euangelicam prædicaturus, atque pro salute humani generis moriturus, resurrecturus, & in cœlum ascensurus. *Et confirmabit pactum*, legem vtique Euangelicam, vna hebdomada & in dimidio hebdomadis, in qua passus est Christus, deficiet sacrificium & hostia. hoc est, omnis legalis. Et erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. hoc est, hæretica doctrina, quæ vsque modo manet in templo Iudæorum. Ex his ergo scripturis, Christum venisse, patet satis.

Danielis hebdomadæ ca. 9.

Hebdomada quid significet.

Non sunt anni lunares.

Tempus hebdom.

Rab. Salo. reprehenditur.

Ierem 3.

Dan. 2.

Christus Deus & homo.

Isai. vlt.

Amos 1.

Quatuor peccata populi.

Vna hebdomada

CAP. II.

Christum Jesum esse verum Deum, & hominem, scripturis probatur.

CHristianæ fidei veritate propalata, reliquum est Iudæorum argomento respondere, quo conati sunt affirmare Messiam non esse Deum appellandum. Id autem nobis faciendum est per authoritates eorum, qui à seculo fuerunt Prophetarum Domini. Isaias Messiã, verum Deum, & hominem futurum mirabili prædixit oraculo: *Paruulus*, inquit, *natus est nobis, & vocabitur fortis Deus.* In paruuli quidem natiuitate, Messiæ humanam, in Dei vero appellatione diuinam naturam commẽdans. Ex Iudæis aliqui dam huiusmodi scripturam ita deprauant, & obscurant. Vocabit, inquiunt, non vocabitur, legendum est: atque illud, quod immediate sequitur, diuinam exprimens naturam, non ad paruulum natum, sed ad Deum nominantem dicunt esse referendum, nomenque pueri ponendum in fine, in accusatiuo, non autem in nominatiuo casu Hæc autẽ in eorum lingua facile fieri putant, quod eorum nomina sint indeclinabilia, atque eodem modo & nominatiuus scribatur, & accusatiuus Sensus est ergo apud eos, *paruulus natus est nobis*, id est Ezechias, ille, *qui est admirabilis consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, nomen eius*, id est, paruuli nati, *vocabit principem pacis* nempe Ezechiam, quo duce, Deus dedit pacẽ populo, Sennacherib exercitu interfecto. Sed peruersa est huiusmodi scripturæ interpretatio; siquidem, quæ ibidem de Messia dicuntur, Ezechiæ aptari non possunt: non enim Ezechias ita fuit princeps pacis; vt illius pax omnis fine careret: Imo pax sub Ezechia fuit admodum breuis. Præterea Chaldæus interpres ita vertit *Infans datus est nobis, & filius datus est nobis, & recipiet super se legem ad seruandam eam, & vocabitur nomen eius, mirabilis consilio, Deus fortis, permanens in secula seculorum. Messias, in cuius diebus pax multiplicabitur.* Itaque Messiam, & non Ezechiam intelligi voluit. Præterea: *Multiplicabitur eius imperium*, in Hebraico ponitur (Lemarbe) Latine *ad multiplicandum eius imperium*, & litera (Men clausa) ponitur in medio dictionis, quod est contra naturam huius literæ, quia semper ponitur in fine dictionis, vt refert Hieronymus in Prologo Galeato. Ponitur autem (Man clausa) ad denotandum, quod Christus, de quo loquebatur Propheta, erat de virgine clausa nasciturus: & quod incarnationis mysterium foret clausum, atque velatum. Sic Moses pluralitatem, & vnitatem personarum denotauit per hoc nomen Heloym, cum verbo singularis numeri. Explosa igitur falsa Iudæorum expositione, iam patet ex hoc prophetæ vaticinio, Messiam, & humanam habere, & diuinam naturam. Ieremias de eodem Messia sic magnifice loquitur. *Suscitabo*, inquit, *Dauid germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.* In germine Messiæ humanitas ostenditur: in nomine Iehoua, diuinitas eiusdem: vbi enim nos habemus, Dominus, in Hebraico legitur Iehoua: hoc etiã dicit Rabbi Moyses in libro directionis perplexorum; asserens omnia nomina diuina ab operib.

Isai. 9. Paruulus natus est nobis.

Iudæorum calumnia.

4. Reg. 19.

Chaldæus interpres.

Men Clausa.

Ierem 33.

Iehoua.

Christus Deus & homo.

quidem diuinis deriueri, præter nomen Dei Tetragrammaton, quod diuinam essentiam significat. Quidam Iudæorum contra huiusmodi verum scripturæ sensum sic arguere conati sunt: Nomen, inquiunt, Dei Tetragrammaton, non tantum de Deo vero, omniumque principio, verumetiam de alijs dicitur, quemadmodum scripturæ apertissime demonstrant. *Ezech. vlt.* Ezech. vlt. *Et nomen ciuitatis, Dominus* Gen. 22. *Dominus videt.* Iudic. 6. *Ædificauit Gedeon altare, & vocauit illud, Domini pax.* Exod. 17. *AEdificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea.* In omnibus autem his sanctarum scripturarum locis, est positum nomen Tetragrammaton. Item in illa Ieremiæ authoritate, nomen Tetragrammaton, non quidem ad Messiam, sed ad Deum est referendum; à quo Messias erit vocandus, quando illi placuerit, vt populum liberet à seruitute gentium. Igitur Messias non est Deus & homo: *Dico*, nulli prædictorum nomen Tetragrammaton communicari; sed quodlibet illorum, à quodam Dei effectu sic nomen accepisse. sicut si quispiam homo vocaretur, à Deo datus, vel Deus dedit, absolute tamen Deus dici non posset. Quam ob causam in Ezechiele, vocatur Iehoua, à diuina vtique habitatione. Proinde æditio Chaldaica sic vertit. *Et nomen ciuitatis*, inquit, *exponent à die, qua fecit Dominus descendere* *Gen. 22.* *diuinitatem suam ibidem.* Similiter Gen. 22. Non dicitur vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus, absolute, *sed Dominus videt*, quia nimirum à diuina visione ille locus ita fit appellatus. quia scilicet viderit Isaac afflictionem, humilitatemque, atque ipsum à morte liberarit. Vel quod Abraham viderit in spiritu templum ibidem per Salomonem ædificandum. in quo Dominus preces, oblationesque populi sui erat visurus. Vnde Chaldæus sic habet. *Et adorauit ibi, & ait coram* *Exod. 17.* *Domino hic erunt colentes generationes* Ad illud Exod. 17. similiter est respondendum Non enim absolute altare vocatum est nomine Iehoua, sed potius *Dominus exultatio mea*; à quodam videlicet effectu diuino, quod sc. ad preces Moysis, de *Iud. 6.* manu Amalech, populum suum Dominus liberauerit. Iud. 6. similiter res se habet. *Dominus pax*, ab effectu, quem promiserat Dominus Gedeoni, scilicet se erepturum esse populum de inimicorum manibus. Vnde æditio Chaldaica sic habet: *AEdificauit Gedeon altare, & seruiuit super illud Domino, qui fecit ei pacem.* Ad confir. dico, hoc dignosci posse ex veteri æditione, quæ sic habet, sicut iam dictum est: & illa etiam, quæ est 70. Chaldaica quoque æditio sic vertit. *Ecce dies veniunt dicit Dominus, & statuam Dauid Messiam iustum &c.* non enim vocasset eum nomine diuinitatis, nisi secundum veritatem Deus es- *Baruch. 3.* set. Baruch. 3. dicit de cœlo Deum descensurum, & cum hominibus conuersaturum: quod plane dici non potest temporibus Patriarcharum id accidisse, tum quia longo post tempore Baruch prophetauerit, tum quia conuersari cum hominibus non potest, nisi is homo extiterit, cui conuersandum est: nisi velis metaphorice intelligere, quod certe non congruit intentioni propheticæ, à quo sic magnifice Dei natura depingitur. *Hic*, inquit, *est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit* *Conuersatus cum hominib.* *illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo.* Post hæc in terris visus *est, & cum hominibus conuersatus est.* hoc est, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Michæas 5. *Et tu Bethlehem Ephrata par-* *Michea 5.* *uulus es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in* *Egressus eius ab initio* *Israel. & egressus eius ab initio, à dieb. æternitatis.* Rabbi Salomon: *Egredietur Messias filius Dauid.* Hoc idem dictum est à sacerdotibus ab Herode interrogatis, vbinam Christus esset nasciturus. locum quidem natiuitatis secundum carnem ostenderunt, generationis autem diuinæ Sacramentum, quod ab eodem Propheta exprimitur, nescierunt, aut intelligere noluerunt. *Et egressus eius*, inquit, .i. emanatio, ab initio, hoc est, à patre, qui est principium filij. *à diebus æternitatis*, quia scilicet hæc emanatio est æterna, semper enim nascitur filius à patre, & semper natus. Ex hoc igitur Prophetæ oraculo, clarissime intelligitur, Messiam futurum, & humanam habiturum, & diuinam naturam. Accedit ad hoc Chaldaica æditio, quæ sic habet: *Ex te egredietur Messias, ex semine Dauid, qui* *1. Reg. 16.* *fuit de Bethlehem*, primi Regum cap. 16. Arguunt Iudæi, studentque rectum scripturæ sensum torquere: Non inquiunt, Christi æternitas, sed æterna illius prædestinatio in verbis propheticis est intelligenda. *Resp.* æternitatem talis præuisionis omnibus plane esse communem; quia omnia quantumlibet minima, sunt à Deo æternaliter præuisa. quare si sic intelligeretur, nihil certa prærogatiuæ, dignitatisque plus cæteris à Propheta Christo fuisset tributum, atqui in hoc maxime Propheta studebat. Velint ergo, nolint Iudæi; hæc scriptura, Messiam Deum verum, & hominem esse euidentissime *Zach. 9.* ostendit. Zach. 9. *Ecce rex tuus, veniet tibi iustus pauper, & saluator.* In paupertate, Messiæ humanitas indicatur: in iustitia vero, & salute, illius diuinitas. Talmudistæ, & glossa Rabbi Salomonis aiunt, hæc omnino de Messia esse intelligenda, qui *Christus Deus & homo.* missus est à patre, ad humani generis salutem conficiendam: sicut idem met Propheta c. 2 profitetur: *Ecce ego*, inquit, *venio*, *Zach. 2.* *& habitabo in medio tui. & scies quod Iehoua misit me ad te:* Targum, Scies, quod miserit me ad prophetandum. Hunc autem Messiam à Deo missum, Deum esse euidenter ostendit, *Deus & homo.* quod immediate ex ipsius persona loquens, dixerit: *Et ponam diuinitatem meam in medio tui.* Idipsum quoque nomen Iehoua, quod Messiæ tribuitur, satis manifestat. Rabbi Aben, *Non e-* *Rabbi aben.* *rant*, inquit, *scientes, in quo esset lætandum, vtrum de die, aut de Deo, donec venit Salomon. & exposuit dicens Exultabimus. & lætabimur in te, id est in Deo sancto, & benedicto, in saluatione tua* Exempli gratia *sicut dam matrona annuntiatur bonum nuntium, scilicet venisse filios suos: illa vero respondeat, quid ad me? lætentur nurus meæ. si postea ei dicatur, venisse generos suos, & illa dicat, lætentur filiæ meæ. sed si insinuetur, venisse maritum suum, illa autem dicat, iam gaudio gaudeo propter aduentum viri mei. Sic olim dictum est Sion. filij tui de longe venient. & illa dicebat. quid ad me? Exultent filiæ Iuda filiæ tuæ super vbera fouebuntur. & illa dicebat quid ad me? lætetur mons Sion.* *Isa. 66.* *Cum autem audiuit, Ecce rex tuus venit* Zach. 9. *& ecce ego venio* *Psal. 97.* *e. Tunc cecinit. & laudauit filia Sion: tunc dixit, exultabimus, & lætabimur in te hæc ille.* De hac autem filij Dei missione ad humanam naturam recipiendam, atque redimendam, Isaias loquitur. *Et nunc Dominus misit me. & spiritus eius* vbi tota *Isai. 48.* trinitas manifestetur. Non in abscondito loquutus sum à principio, sed Adæ præcepi ne peccaret, & à tempore fui esse, ibi ego eram, id est, cum ex tempore fieret Adam, ibi ego eram, in ipso Adam secundũ carnis humanæ substantiã. Textus latinus, totum ad diuinitatem retulit: antequam fierent, ibi eram. Hebræus vero, ab hora, qua fuit ipsa, ab hora fui esse, hoc est ab hora formationis carnis matris meæ in formatione corporis. Porro mitti in diuinis, sicut dictum est in alio Py- *Hora formationis carnis virginis.* mandri, quandam importat subauthoritatem. Quare hæc de Messiæ humanitate sunt intelligenda Iehoua, id est, pater, Elohim, filius, S. S. misit me. Vbi tria sunt notanda, vt volunt Cabalistæ primum quidẽ misericordia, quæ à nomine Iehoua, deinde iustitia, quę à nomine Elohim significatur, quia nimirum in opere incarnationis, & misericordia patris apparuit, & filij iustitia nobis innotuit. Et medebitur ei, vel *sa-* *Psal. 107.* *uabit eos & eripiet eos* a miserijs, vel *dissipationibus eorum.* Oseæ, *& saluabo eos in Iehoua.* Isa 43. *Propter vos missus sum, in Babylonia.* Ex his ergo atque similibus scripturis patet, filiũ missum fuisse à patre, & S. S. denique à seipso, ad hoc opus conficiendũ Dauid Ps. 109. *Dixit Dominus Domino meo* Si est filius Dauid Mes- *Psal. 109.* siæs futurus, & purus filius siue homo, quomodo Dauid di- *Dixit Dominus Domino meo.* uino spiritu afflatus, vocat eũ Dominum? Si filius eius, quomodo est Dominus eius? cui Dauid loquebatur? non puræ quidẽ creaturæ, siquidem, primũ nomen est Tetragrammaton; quod, sicut sæpius dixi, diuinã significat essentiam. Deus est ergo, ad quẽ loquitur, siue quẽ audiuit loquentẽ Domino suo. Quis est iste Dominus Dauid? Nonne ẽt Deus est Dominus Dauid? Non est vtique Salomon, quippe qui non sedet à dextris Dei, quod certe nulli potest conuenire creaturæ: nã huiusmodi sessio æqualẽ imperij importat maiestatem: neque Deo puro, cum ille semper sedeat, nihilque noui Dominij, potestatisque ei accidere potest. Deo ergo homini dixit Iehoua, *Sede à dextris meis* hoc est, esto omnium Dominus, tibique dedi omnem potestatẽ in cœlo, & in terra. Is est Dominus Dauid, non solum quia Deus, verumetiam, quia ex illius carne, atque progenie nasciturus: denique, quia à seruitute miserabili eum erat liberaturus. vnde & hoc nomen seruus deductum est, ab his sc. qui seruabantur in bello. Itaque Messias est filius Dauid secundum carnem, & Dominus, quia Deus saluator ipsius. Deus ergo, & homo, est Christus Dominus noster.

CAP. III.

Christus erat crucifigendus.

INter alia argumenta, quibus aduersus nos Iudæi pugnare conantur, illud vnum putant omniũ esse fortissimum, Messiam sc. gloriose victurum, nullamque crucis ignominiam subiturum: atque ideo nostrum Messiam verum nõ extitisse, qui crucis pertulerit op- *Isaia 53.* probrium. Nos autẽ è contra, propterea dicimus eũ esse verum Messiam, quod cruci fuerit affixus, quod mortuus, & à vobis reprobatus: sicut palam concinunt prophetarum testimonia. Isaias c. 53. *Domine quis credidit auditui nostro?* magna sum cantaturus sed admodum pauci erunt, qui mihi fidem *Quis credidit auditui nostro.* sint præstituri. Magna quippe de Messiæ mysteria in illo capitulo diuinitus descripsit: primum quidem, quod Messias ex- *Primum mysteriũ.* cellentior futurus erat omnib. sanctis, seruus vero Dei quoad suam humanitatem. Deinde quod sublimandus erat per suam passionẽ *Asperget*, inquit, *gentes multas*, aqua vtique sacri baptismatis. Tertio, quod in exordio paruulus futurus erat, *2.* *3.*

humilem

Christus erat crucifigendus.
humilem ortum habiturus. *Et ascendet, inquit, sicut virgultum coram eo & velut radix de terra arida.* Nascentis paupertas, & parientis virginitas præsignatur. Ipse enim propter paupertatem, virgulto gracili, ac tenui, recte in sua natiuitate comparandus erat. & Mater eius, ob suam virginitatem terræ aridæ comparatur; quoniam nullo prorsus humano semine
4. humectata. Amplius, in suo progressu fuit despectus: vnde
5. dicitur. *Non erat ei species, neque decor.* Adhæc peccata nostra portare debebat. *Vere languores nostros ipse pertulit &c. & nos reputauimus percussum à Deo, & humiliatū.* Hebraicus textus habet, *percussum Deum,* & non percussum à Deo. (Mucchα elohim) percussum, vel vulneratum Deum. Nam si percussu à Deo haberet, tunc diceret, Muchama elohim, cum præ-

Percussus Deus.
6. positione, quæ vel a, vel ex, significat. Item, omnes præter ipsum, & matrem eius, de lege communi, errauerunt: *Omnes*
7. *quasi oues errauimus.* Adhæc, has pœnas, & dolores ad mortem vsque voluntarie & patienter pro nobis sustinuit: vnde
8. dicit. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Octauum, quod licet hæc, vt homo passus sit, Deus tamen erat. *De angustia, inquit, & de iu-*
9. *dicio sublatus est: generationem eius, quis enarrabit?* Nonum, quod sicut per meritum passionis suæ fidelium est redemptor, ita per diuinitatis potentiam infidelium damnator: dabit impios in sepulchrum suum, vel in foueam suam. Rabbi Ionath. *Tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum, qui iniquo egerunt in mortem perditionis.* Decimum, quod omnino iustus
10. erat futurus. ideo subditur: *Eo quod iniquitatem non fecerit, nec inuentus fuerit dolus in ore eius, & Deus voluit conterere eum in in-*
11. *firmitate.* Vndecimus quod propter passionis meritum, multos filios spirituales congregaturus erat quia *ponet pro pecca-*
12. *to animam suam, videbit semen longæuum.* Duodecimum, quod per sapientiam suam multos iustificabit: *In scientia sua iustificabit iustus seruum meus multos, & peccata eorum ipse portabit.* Ter-
13. tiumdecimum, quod vincet hostem malignum serpentem, & fortium diuidet spolia, eo quod *in mortem animam tradi-*
14. *derit.* Quartumdecimum, tanquam reus cum malefactori-
15. bus erit reputandus. *Et cum impiis reputatus est.* Quintumdecimum, quod passio eius non omnibus, sed aliquibus esset
16. profutura. *Et peccata multorum tulit.* Sextumdecimum, Messiæ charitas erga crucifixores. *Et pro transgressoribus orauit.* Itaque cū hæc omnia in Christo Iesu completa fuerint, ipsum verum esse Messiam, ambigere potest nemo. Suffragatur

Deut. 28.
nobis Moses: *Et erunt vitæ tuæ suspensa tibi e coram. & timebis nocte ac die, & non credes in vitas tuas.* Vbi fortassis ideo pluraliter vitas posuit, quia sicut gemina est Messiæ natura, ita plane, & eius vita, Deus scilicet, & anima, hæ autem Messiæ vitæ, quæ pro nobis in cruce suspendendæ erant, nostræ

Deus vita nostra. Psal. 21.
sunt. vnde Deut. 30. *Ipse est vita tua.* Dauid Psal. 21. ad amussim, & quasi ob oculos omnia Christi tormenta, doloresque descripsit. *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.* Caru, foderunt. Iuniores Iudæorum literam corrumpere ausi sunt, scribentes, Caari .i. Leo, quasi in sua, & non Messiæ persona loqueretur. Sed multum aberrant à vero. siquidem in vetustissimis exemplaribus habetur, Carau. & Septuaginta dixerunt, orizan, id est, foderunt. Et ex æditione Chaldaica, qua Indi, atque Æthyopes vtuntur, sic habetur. *Vulnerauerunt,* siue *foderunt manus meas.* In persona ergo Messiæ Dauid locutus est nam, quæ postea sequuntur, Dauid aptari non possunt. Dinumerauerūt omnia ossa mea, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quæ omnia in Christo Iesu cernimus esse cōpleta. Ipse ergo est verus Messias. Psal 68. cecinit Dauid Mes-

De felle, 68.
siam fella potandum: *Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* vnde sequitur. *Sit mensa eorum coram eis in laqueum, & quo pacis sunt in scandalum.* Chaldaica æditio habet: *fit mensa eorum, quam parauerunt coram me, vt comederem in laqueum. & sacrificia eorum in scandalum: obscurentur oculi eorū, vt videre nequeant, & lumbos eorum continuo tremore affice. Quoniam, quem tu vulnerasti, persequuti sunt, & in afflictum propter interfectos tuos, obloquentur. Adde peccatum super peccatum eorum, & non intrent ingredi in Ecclesiam iustorum tuorum.* Mensam

Mensa quid significet.
diuina scriptura, quandoque est regnum, Psal. 22. *Parasti coram me mensam.* Quandoque tota ipsa scriptura, *Non in solo pane viuit homo, sed de omni verbo, quod egreditur de ore Dei,* viuit homo, Vtraque hæc mensa facta est Iudæis in scandalō, & in laqueū. quia enim Messiæ vinum myrrhatum cum fella mixtum dederunt, idcirco, & regnum, & veram scripturæ intelligentiam perdiderunt. Ieram. 1. *Iustus est ipse Deus, quia os eius ama-*

Ieram. 1. Ezech. 8.
ricant. Ezech. 8. *Et ipsi erant mittentes fætorem in nasum meum,* Prouerb. 31. *Date ebriaminum perdito, & vinum amaro animo,* Ei cant autem Ierosolymis mulieres honestæ, quæ hæc sponte mittebant honum autem biberunt Iudæi, vt impleretur illud Amos 1. *vinum damnatorum bibet domus, domus Israel.* Za-

Zacha. 13.
charias plagas manuum describit. *Homo agricola,* inquit, *ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea* Ego, ait, Messias non solum prophetarum, sed maior prophetis, & omnibus illis regni, quos seminauit: quanto maior est agricola semine, quod ab eo seminatur. *Et Adam exemplum meum* quia sicut per illius peccatum omnes mortui sunt. ita per meam iustitiam omnes vitam accipient, qui mihi sunt crediturι. *Et dicetur ei, quid sunt istæ plagæ in medio manuum tuarum?* Quomodo sunt ita clauis confixæ? *his plagatus sum,* inquit, *in domo eorum qui diligebant me,* quia in domo Abraham, in populo Hebræo, hæ mihi plagæ illatæ sunt non ab his tamen, qui diligebant me. *Ecce locus, in quo plagatus sum* plagæ autem meæ sunt obedientiæ testimonia, signa voluntatis, & mandati paterni. *Framea suscitare super pastorem meum, & virū cohærentem mihi* hoc est, Mors præuale super filium meum, pastorem bonum, & super hominem illum cohærentem mihi in vnitate personæ. *Percute pastorem, & dispergentur oues gregis* Et erunt in omni terra partes duæ, vna Iudæorū prudentium, qui signa petunt, & altera gentilium, qui sapientiā quærunt: sed ego abscondam hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelabo ea paruulis. *Conuertam,* inquit, *manum meā ad paruulos,* quæ est pars tertia, quam quidem partem ducam per ignem, & vram eos, sicut vritur aurum, & probabo eos, sicut probatur argentum. Hæc autem de Messia prænuntiata fuisse, ab ipsomet Messia didicimus, & audiuimus. Cap. autem 12 prædicit planctum magnum futurum crucifigentium, præsertim in die iudicij, quando videbunt eum, quem pupugerunt. *Et aspicient in me,* inquit, *quem confixerunt Et plangent eum quasi vnigenitum in die illa plangent se omnes familiæ seorsum.* Quamuis enim omnes descenturi sint ad vnum Dei iudicium, quilibet tamen seorsim sua lugebit peccata, & in suis erit occupatus doloribus, vt nulla auxilium ferre nō possit, neque etiam velit. Daniel 9. Christum occidendum aperte prophetauit. Nulli autem dubium esse potest quin de aduentu Messiæ prophetauerit, qui post septuaginta hebdomadas mundo apparuit *postquam consummata fuerit de*[illegible] *cepit peccatum & deleta est iniquitas & adducta* [illegible] *sempiterna,* quæ legis iustitiam vinceret. *Completa est* [illegible] *& prophetia,* quia lex & prophetæ vsque ad Ioannem *& vnctus est Sanctus sanctorum* oleo lætitiæ præ consortibus suis *& peribit vnctio, & sacrificium, & hostia* ex Iudæis, & apud ipsos manet desolatio Patet ergo quomodo Christus Iesus sit verus Messias, & verus rex, & quod Deus mundum gubernet.

Marginal notes: D[e] scientia Dei ex Mercurio. — Quid sint istæ plagæ — Matt. 26. — Zach. 12. — Daniel. — Dei semper Christus.

DE SCIENTIA DEI.

MERCVRIVS IN ASCLEPIO.

Placitum Dei necessitas sequitur, volūtatem comitatur effectus. Neque enim credibile est Deo displiciturum esse, quod placuit, cum & futurum id, & placiturum, multo ante sciuerit.

Commentum X.

QVoniam vera prouidentia, atque gubernatio, sine scientia esse non potest [illegible] deo post diuinæ prouidentiæ, atque gubernationis traditam doctrinam. De Dei scientia nobis erit disputandum: de eius vero sapientia, & quomodo Deus sit solus sapiens, lib. alio differui. Porro, ad perfectam consummatamque pertinet scientiam, non præsentium tantum, verum etiam & futurorum habere notitiam Inde enim recta prouidentiæ ratio nascitur, atque legitima gubernationis

In Deo est vera scientia.
portio. Hanc autem in Deo verissime inueniri, sapientissimus Mercurius in Asclepio clarissime ostendit *Placitum Dei,* inquit, *sequitur necessitas,* id est, quod Deus disposuit faciendū

Exposit. tex.
esse, secundum voluntatem sui beneplaciti, fiet omnino: ita gandus enim est, vt ita velit; Siquidem quod ita voluerit, necesse est, vt tandem fiat. *Hanc voluntatem,* inquit, *comitatur effectus,* quia scilicet suo proposito frustrari non potest omnia namque quæ sic voluit, fecit in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis Sicut dictum est circa finem alterius libri Pymandri, *Neque probabile est Deo displiciturum esse quod placuit.* Sensus est,

Beneplacitum Dei.
beneplacitum Dei, necesse est, vt fiat, nō enim vt homo mutatur, neque vt filius hominis pœnitet eum facti, cum sit ipsa natura immutabilis. Quod semel ergo illi placet: amplius displicere non potest. *Cum,* inquit, *& futurum id, & placiturū, multo ante sciuerit.* Sensus est, solet nonnullos, eius, quod semel placuit, totum displicere quia nimirum nescij erant

Deus scit futura.
futurorum At Deum, voluntatis sui beneplaci pœnitere non potest, cum multo ante, hoc est ab æterno, sciuerit, & probauerit talia futura, sibique placitura. Ex quo profecto

De scien. Dei ex Mercurio.

tentu, duo sunt notatu digna, alterum quidem, quod beneplacitum Dei impediri non potest, alterum vero, nihil eum præterire futurorum; atque ideo perfectam omnino scientiã habere, imo esse ipsam scientiam. Et primum certe in eodẽ Asclepio efficaci ratione confirmat. *Voluntas Dei, inquit, ipsa summa est perfectio, vtpote cum voluisse, & perfecisse, vno eodemque temporis puncto compleat.* Sensus est. velle & posse in Deo sunt idem. nihil enim vult voluntate beneplaciti, quod non possit, atque compleat; propterea in Deum non cadit annua voluntas: siquidem quod vult, fit quando vult, & quomodo vult; in illo enim libera voluntas, & potestas voluntatis complendæ: Imo libera, & potentissima voluntas. Secundum autem circa finem 9. Dialogi, vbi temerarios dure arguit, qui ausi sunt asserere, nec præsentium, nec futurorum, Deum scientiam habere. *ô Æsculapi, inquit, Deus prescito, non vt quibusdam videtur, sensu menteq; captus est. Illi miseria pressi perperam obloquuntur. sensum enim, & intellectu Dei cuncta semper mouet. Esset autem proculdubio mente captus, si quæ condidit, non sciret, & ventura nequaquam perciperet: quod nefas est sentire.* Subdit postea in eodem Dialogo Mercurius rationem, quomodo hæc perceperit. *E vestigio, inquit, credidi, quia id intelligere Deũ, credere est: & in ipsa fide decora requieui.* Sensus est, credidi his, quæ de Deo, & à Deo mihi reuelata sunt, ipsiq; fidei decoræ, veluti columnæ immobili innixus sum, vnde mihi intelligentia data est. sine fide enim non adest vera intelligentia. *Quæ, inquit, de diuinis dicuntur, intellecta creduntur quidem, non intellecta negantur.* Quasi diceret, accedentem ad Deum, oportet credere, quod Deus, & sit, & sciat omnia. ita intelligenti, atque credenti, vera videbuntur; ignoranti autem incredibilia. Ignorantiæ ergo sunt arguendi, qui negant Deũ non habere & præsentium & futurorum scientiam. Quam ob causam Dial. 10. scientiam Dei donum nominat: nõ quidem, qua ipse scit omnia, cum illa sit diuina essentia; sed eam potius, qua nos, & Deum, & creata cognoscimus: Et recte sane: nam inter dona sancti Spiritus ab Isaia 11. cap. numeratur. Orandum igitur est nobis, vt huius doni participes simus, sicq; facile animaduertemus, Dei scientiam omnia intueri, atq; penetrare, denique omnia esse nuda, & aperta oculis diuinæ scientiæ. Circa finem Dialogi 5. vocat Deum, mentem omnia scientem, siue intelligentem, omniaque efficientem. proinde Dei scientia non solum omnia nouit, verumetiam omnia efficit, quæ secundum suum beneplacitũ voluit fieri. *Ipse es Domine,* inquit Mercurius, *quicquid ego sum: ipse es quicquid agam: ipse es quicquid denique dicam: Ipse enim es omnia, neq; aliud præter te quicquam Mens quidem intelligens. pater fabricans, Deus efficiens bonum. bona faciens omnia.* Sensus est. Tu Domine effector es meæ substantiæ, actionis, atque sermonis. nã sufficientes nõ sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra est ex te. Tu denique es mẽs intelligens, qui intelligis, & scis omnia, & causa es, vt illa sint: *Pater fabricans,* quia boni instar patris fabricasti nobis cœlũ, & terram. *Deus efficiens bonum, faciens bona omnia.* His autem nominibus, quatuor Dei epitheta indicat plurimum veneranda. nempe Deum cunctorum habere notitiam, vniuersorum fabricatorem esse, boni authorẽ, denique omnium bonorum executorem, causam, et que finem. In Asclepio quasi in eminenti loco Deum constituit, vnde circumspicit omnia. volẽs hac similitudine nobis suadere, Dei scientiam videre omnia, circumspicere vniuersa *Deus supra verticem summi cæli, inquit, consistens, vbique est, omniaque circumspicit.* De loco Dei disputauimus in alio Pymandri libro, in tractatu de loco. Sensus autem est: Quemadmodum speculator quispiam in loco sublimi consistens, lustrat omnia, quæ suis oculis subiacent; ita Deus, oculo infinitæ scientiæ suæ, ex summo cœlorum vertice, omnia considerat, cuncta cognoscit, lustrat vniuersa. Addit locum illum esse sine stellis, atque ita nouem sphæræ positæ sunt à Mercurio. *Sic est enim, inquit, vltra cælum locus sine stellis ab omnibus rebus corpulentis alienum.* Dubium esse potest, an nonam sphæram intellexerit, quam dicit à rebus corpulentis alienam, quia scilicet vsu luminis caret, & motus: an locum metaphorice acceperit, pro summa vita æternaque felicitate. Satis nobis esse puto, ex hoc percepisse ad mentem Mercurij, Dei scientiam omnia lustrare, atque efficere. Post pauca, omnium sensibilium Deum scientiã habere, manifeste profitetur. *Omnis sensus diuinæ scientiæ, est plenissimus, ait, omnium sensibilium, & totius disciplinæ.* Quod si omnium sensibilium, & totius disciplinæ plenissimus est, consummatam ergo, atque perfectam habet scientiam. Etenim si verum scire est causas rerum cognoscere; quanto magis ipse perfecte scit omnia, cuius scientia, & causa est, & notitia rerum omnium? *Deus enim, inquit, sensum summum, & diuinum habet,* hoc est, summam, & diuinam scientiam. Quis autem sit iste summus sensus Dei, ait. *Sensus summus Dei, sola veritas est:* igitur sola ipsius scientia est vera, quia falsitati non subiacet vlli, nostra autem scientia similitudinem habet veræ scientiæ. Cuius, inquit, *veritatem in mundo ne quidem extrema linea vmbra dignosci tur vbi sunt mendacia. vbi genitura. vbi errores videntur.* Quæ res si ita se habet, vt Mercurius dicere videtur, in hoc mundo absq; dubio, non datur vera scientia, præter eam, quam ex sanctarum habemus cognitione scripturarum. Sane, nostra scientia est caliginosa, & angustissima, ideoque multum debilis, atque tenuis in percipienda scientia veritatis. *Contingit, inquit, hominibus. vt quasi per caliginem. quæ in cælo sunt, videant, quantum possibile est per conditionem sensus humani.* Hæc autem intentio angustissima est peruidendis tantis bonis. latissima vero cum viderit felicitatem conscientiæ. Quasi diceret, *beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt:* non enim in conscientia felicitas esse potest, nisi munda extiterit, & pura. Videtur forsan legisse illud Exod. *Vocauit, inquit, Deus post sex dies Moysen de medio caliginis.* Excellentissimus sane modus contemplandi Deum in raptu (authore Dionysio de mystica theologia) est ignote ascendere quia nimirum nec ipse Moyses valuit Deum videre & ideo introductus dicitur fuisse in caliginem. Plane, nullus contemplantium Deum figi potest, ita quod ad nihil aliud aspiciat attamen non videbit ipsius lucis claritatem; imo in caliginem potius eleuabitur: ad hanc autem cognitionem per omnium ablationem pertinget, quæ à Dionysio docta vocatur ignorantia. De mystica Theologia exemplum tale a Dionysio ponitur. *Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno vel ex lapide facientes, auferentes ea. quæ superiecta sunt, ipsaq; ablatione occultam manifestant formam. ita certe dum creata à Deo remouemus Creatoris maiestas elucet. hæc tamen cognitio caligine terminatur alia prius tet illa caligine. creatura videlicet.* Itaque secundum Mercuriũ, solus Deus habet veram scientiam, quia scilicet scit omnia, & causa est omnium, vera, & immutabilis.

Velle & posse in Deo idem.

Dialog. 9.

Intelligere est ipsum credere.

Paul. 11. Heb.

Scientia Dei donum Dial. 10.

Dial. 5.

Mens intelligens.

Pater fabricans.

Deus efficiens bonũ

Asclepium.

Deus est in vertice supremi cæli.

Cælum sine stellis.

Deus scit sensibilia omnia.

Sensus Dei veritas.

Scientia Dei ex Platone.

Non datur hic vera scientia.

Exod. 24.

Scientia per caliginem.

Dionys. Docta ignorantia.

Qvæstionis Primae
CAP. I.

Scientia quid secundum Platonem.

PLato Theologus Mercurij studiosus, eandem pene doctrinam in omnibus sequi videtur, siquidem soli Deo sapientiam, atque scientiam tribuit, nostram que à longe illam imitari, ob corporis molem, quæ nostræ animæ grauatur interdo, & quasi obtunditur obtutus. Sane disputans in Phœdone, animam decipi ait, à corpore, quando aliquid cum eo tentat inuestigare: ratiocinari autẽ tunc optime, quando horum nihil eam perturbat, neq; auditus, neq; visus, neq; dolor, neq; voluptas, sed quam maxime seipsam in se recipiens, deserit corpus, neq; quicquam, quoad fieri potest, cum illo communicat: neq; attingens ipsum quod vere est, affectat & vt summatim dicam, quãdo est à toto corpore libera. Quod si ita res se habet, in solo Deo est vera scientia, quippe qui est ab omni materia liber. Siquidem, inquit, impedimenta innumerabilia corpus nobis præbet, propter necessariam eius alimoniam. Quare si nihil cum corpore pure discerni potest, è duobus alterum, aut nullo modo possumus scientiam consequi, aut post mortem: tunc enim animus ipse per seipsum erit seorsum à corpore, prius vero nequaquam. atque dum viuimus proxime ad scientiam accedimus, si quam minimum cum corpore commercium habuerimus, nisi quantũ summa cogat necessitas. A corporis igitur insania liberati, cognoscemus per nosmet ipsos syncerum quodlibet, id est, ipsum verum: nam impuro quidem purum attingere nefas. Verum ergo philosophum oportet arbitrari, se non alibi puram sapientiam posse assequi speret, quam in futura post mortem vita. Post pauca vero huiusmodi suum propositum stabilire volens dicit, in hoc mundo nõ inueniri scientiam, sed eam quam putamus scientiam, præteritorum esse reminiscentiam. Disciplina, inquit, nostra nihil aliud est, quam reminiscentia. & secundum hoc utique, necesse est nos in superiori quodam tempore, ea quorum nunc reminiscimur, didicisse. Id vero fieri non posset, nisi animæ nostra prius fuisset alicubi, quam in hanc humanã speciem deueniret. Quam ob rem, & hac ratione immortale quiddã anima videtur esse. Huius rei signum est, quod interrogati homines, si quis eos recte interroget; ipsi omnia quẽadmodum sunt respondent. atqui nunquã id facere possent, nisi inesset ipsis scientia, recta que ratio. At non statim nati vidimus, & audiuimus, aliosq; sensus exercuimus? ante igitur horum scientiam habuimus. E duobus igitur alterum, aut enim scientes nati sumus, scimusque per omnem vitam omnes, aut quos deinde dicimus discere, duntaxat reminiscuntur. atque disciplina reminiscentia est. Hæc Socratica in

Corpus impedimento est scientiæ.

Vera scientia post mortem.

Scire est reminisci.

Platone

Scientia Dei ex Platone. Error Socratis corrigitur. August. 12. Trin. c.

Platone. Verum hæc Socratis sententia tum à fide Catholica, tum etiam a vera ratione longissime abest. *Si enim sic recordatio hæc esset rerum ante cognitarum; non vtiq; omnes inquit Aug. in illo modo interrogarentur. non enim omnes in priori vita geometræ fuerunt, cum tam rari sint in genere humano, at vix possit aliqua inueniri sed potius credendum est mentis intellectualis ita conditam esse naturam, vt rebus intelligibilibus naturali ordine disponente conditore subiecta, sic ista videat in quadam luce sui generis incorporea, quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac corporea luce circum adiacent, cuius lucis capax, eiq; congruens est creatus: non enim & ipse ideo sine magistro alba & nigra discernit, quia ista iam nouerat antequam in hac carne crearetur. Denique de solis rebus intelligibilibus id fieri potest, vt bene interrogatus quisq; respondeat, quod ad quamq; pertinet disciplinam; etiamsi eius ignarus sit. [...] hoc facere de rebus sensibilibus nullus potest, nisi quas ista vidit in corpore constitutus, aut eis qui nouerant indicantibus credidit, seu literis cuiusque seu verbis. Non enim acquiescendum est eis, qui Samium Pythagoram ferunt recordatum fuisse aliqua, quæ non fuerat expertus, cum hic alias iam fuisset in corpore. Quæ omnia dicta sunt infractu spirituum malignorum atq; fallacium quibus cura est de reuolutionibus animarum falsam opinionem, ad decipiendos homines, firmare, vel serere* hæc August. Amplius, si ita res se haberet, vnio [...] animæ, & corporis non esset naturalis & ex consequenti nec hominis quoq; generatio. Tenet conseq. quia naturalia non afferunt impedimentum, sed opem ad operationes naturales exercendas. Scribit D. Hieronymus quod Pythagorici, omne quod mouetur, & viuis addendum non putant

In Apol. contra Ruffin. lib. 3. Contra reuolutionem animarũ.

& eiusdem criminis arbitrantur qui abietem, quercumqua succiderint, cuius patricidæ sunt, & venefici. Insuper Pythagoras se dicit in bello Troiano fuisse militem Euphorbum, & ibi occisum à Menelao. Plato, Pythagoreæ dogmata audiens, non modo non respuit, sed ipse quoque animas hominum post mortem reuolui vsque ad corpora bestiarum scripsit. Hunc secuti sunt Apuleius, Plotinus, Porphyrius,

Historia de animarum reuolutione.

Varro, Virgilius, Tertullianus, Orig. hi puras animas ab initio conditas arbitrantur; & eas, quæ ab omni contagione corporis liberæ sunt, cœlum possidere. appetitu vero corporum, latenti desiderio de cœlo prospicere & pondere terrenæ contagionis paulatim in inferiora dilabi, corporibus diuersis coniungi & ab his tandem resolutas, & purgatas, non ea, qua descenderant porta, ad superos reuerti. Duas quidẽ pro descensu, & ascensu animarum in cœlo portas Macrobius super somnio Scipionis ad mentem Platonicorum explanat. Prima est porta hominum, & descensus, Cancer. altera Capricornus, ascensus Deorum, qua rursus ascendentes animæ, immortalitatem deorum consequuntur. Galaxia autem per signiferum protensus circulus, locus est beatorũ. Cætera autem signa transeuntes, quasi ebriæ ex visis diuersis, obliuiscuntur eorum, quæ habebant in cœlo. In Sphæra Saturni acquirunt intelligentiam in Iouis vim agendi. in Martis, animositatis ardorem: in Solis, sentiendi, opinandiq; naturam in Veneris, motus voluptatum: in Mercurij, interpretandi vigorem. in Lunæ, vim augurandi. Purgatas quoque euocari ad Lethæum fluuium, vt inde bibentes obliuiscantur præteritorum malorum quæ in corpore passæ sunt, & ad superiora contendant, & ab his rursus in inferiora reuerti cupiant: Vnde Virgilius, *Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.* Scribit contra huiusmodi opinionem Aug. *lib. de Ciuit. Dei lib. 6. cap. 12. & 13. cap. 19 & 10 cap. 30* Stultum est, inquit, putare, ex illa vita, quæ beatissima esse non poterit, nisi de sua fuerit æternitate certissima, desiderare animas corporum corruptibilium labem. & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, vt inquinatio requiratur.

Rationes Aug. contra Platonem.

Si enim quod perfecte mundantur hoc efficit, vt omnium obliuiscantur malorum, malorum autem obliuio facit corporum desiderium, vbi rursus implicentur malis, profecto erit infelicitatis causa, summa felicitas, & stultitiæ causa perfectio sapientiæ, & immunditiæ causa summa mũditia Nec veritate ibi beata erit anima, quandocunq; erit, vbi oportet fallere, vt beata sit. Non erit beata, nisi secura. vt vero secura sit, falso putabit se semper beatam fore, quoniam aliquãdo erit & misera. Cui ergo gaudendi causa falsitas erit? quomodo de veritate gaudebit?

Ambros.

Neq; mirum est inquit Ambrosius cap. penult. & vlt. de fide resurrectionis, quod credatis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Itaque anima non vnitur corpori, vt currus, sed potius vt perfectio suo perfectibili. neque per assistantiã, vt rector nauis, vt vult Auerroes, sed per realem informationem, vt per se forma.

Clementina vnica de summa trin.

Cum autem talis informatio in harmonica proportione cõsistat, quæ profecto in alio non reperitur eadem, inde fit, vt vnius corporis anima, alteri vt forma coniungi non possit; sed cuiq; propria infundatur corpori, eaque de nihilo, & de nouo creata. Non sunt ergo animæ ab initio (teste Aug. de ecclesiasticis dogmatibus) inter cæteras creaturas, nec simul creatæ, sicut Origenes fingit. neq; cum corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, & aliqui præsumptores fingunt: *Qui finxit,* inquit Psal. 32. *singulatim corda eorum,* id est, animas, ait Hiero. lib. 2. contra Ruffinum & Isa. 57 *Omnem flatum ego feci,* id est, animam. Disputat contra huiusmodi errores D. Hieronymus in expositione fidei ad Damasum Papam Et August. & Hieron. de origine animarum, de quibus profecto nos disputabimus, duo fauente Pymandro, cum de anima humana nobis erit loquendum. [...] de nihilo creantur, & corpori infunduntur organico.

Scientia [...] Platonis [...]

Arist. lib. 3. de anima tex. 14 [...]

C[...] cum quamuis philos. 3. *de anima tex. 14* dicat, quod intellectus sit tanquam tabula aptata picturæ, non picta tamen actu omnino, [...] lib. tamen de gen. animalium, eam de foris venire asserat. Præextitisse ergo necesse est, antequam corpori vniatur aliter his venire non posset. Quod si longe ante corpora præextitisse animus, negare non possumus, eum scientiæ plenum [...] obliuisci vero eius, cum corpori vnitur, ob nimium materiæ fluxum; rursumque doctrina ac studio, atque exercitatione reminisci. nec nisi prouecta iam ætate. [...] vel cessante iam, vel potius residente Amplius 7 phys. tex. [...] quædam [...] quæ huic proposito satis congruere videntur. Sedatis, inquit, passionibus, fit ipsa anima sciens, & [...] re scientiæ namq; primæ acquisitio non est generatio [...] enim, & sapere dicimus, eo quod quieuerit, & constiterit intellectus. Ad quiescendum autem, nulla est generatio, nulla enim mutatio est. Cum ergo scientia nullo tempore conquiratur; sed quo in habitu fuerint, in actionibus prudentiæ [...] tatis; ad eam certe non est motus. At enim quod animus [...] dormiens, aut ebrius expergefactus quod prius sciuerat & obliuioni mandauerit, illius denuo memoratur. Qu[...] solo habitu in actũ denominatio surgit, quæ relatio quædam est, ad quam non sequitur motus. 5. *phys.* Item A[...]

Auer. 3.

anima tex. 5. intellectum possibilem (quem [...] omnibus, & immortalem tribuit) putat omnium specierum semper plenissimum esse, semperq; adeptum esse; sed quia corpori coniunctus est per varia phantasmata, varie intelligere. Tabulæ itaq; illa similitudo non ad simpliciter esse intellectus referenda est, sed ad corporariam operationem respectu huius vel illius individui. Est enim in potentia pura ad intelligendum in hoc, vel in illo phantasmata. Sic enim ad scientiæ primæ huius hominis acquisitionem, & et quietẽ, & constantiam intellectus illa tabellæ ratio referenda est,

Tabule si[...] [...]

quam reminiscentiæ nomine Plato significauit: nam rel[...] ctu species ipsius refertus. semper scientia existente lectus. Ne que aliter Aristoteles sensit quam Plato de hoc, quod Auer. confirm. 3. *de anima com.* 5. Porro de modo intelligendi, & formulis animarum, non est præsentis loci dissarare. si nobis intentio sit loquendi de scientia Dei, & ex oratione sermo inciderit de reminiscentia; ex qua id tantum elicere licebit, in hac vita veram scientiam haberi nõ posse, soli q; Deo, eam esse attribuendam. Quamobrem primo de repub. adducit Simonidem, dicentem Deum non esse eductum, sed seipso sapientem. & in Phædro, scientis nomen soli Deo cõuenire dixit. Vnde in lib. Menonis, vel de virtute, nobis diuina sorte scientiam esse concessam, profitetur. Virtus, inquit, aut scientia natura nobis non adest, sed diuina sorte absque mente ut eum, qui illam sortitus fuerit, influit. Ab eo igitur largitur homini, qui est ipsamet scientia. Ideoq; Deo scientiã, nobis autem opinionem tribuit Plato. Plotinus. veram sapientiam, seu scientiam Deo soli conuenire, arbitratur: *Quæcunque. inquit, vel arte, vel natura fiunt. sapientia quadam fiunt, & vbiq; actionem sapientia ducit Artifex ipse in sapientiam naturalem reuocatur. secundum quam ars, & quodlibet opus agunt que quidem non est vna ex multa composita. sed ab vno potius in multa se resoluit Si qua igitur hanc primam esse posuerit, iam sufficiet. [...] enim non sit ex alio. neq; est in alio. Sic autem rationem quidem in natura, huius vero principium naturam esse dixerit. interrogabimus, vnde [...] naturæ habeat rationem. Quod habere dicatur ab alio, de alio rursus illo quæremus, ac si ex seipso habeat, iam ibi cunque sistemus [...] tedes sit a mentem ipsam confugiamus; ibi rursus inuestigandum nunquid mens genuerit sapientiam? Quod si fateatur, vnde mens quæremus? Si autem ex ipsa acceperit [...] ipsa sapientia sit. Vera igitur sapientia est [...] tia vita [...] essentia, sapientia est, ipsaq; essentia dignitas a sapientia [...]* Deus est, ille vere sapit, & scit, qui plane vere est [...] Deus igitur ipse veram sapientiã atq; scientia habet [...] solus sapiẽtia, est sua essentia, & econtra non. n. est aliunde, neq; ex alio in aliud trãsfunditur; sed ipsamet sapit est, [...] fac[...] ftens, ac seipsa beata. *Quamobrẽ, inquit, quæcunq; essentiæ sapientiã non habent extra quidẽ quod per sapientiã quandam facta sunt essentia sunt, ex ea aũt quod in seipsis nulla possident sapientia non sunt [...] sentia vera.* Sensus est: omne q; est, quatenus est a sapientia Dei

Sapientia [...] Dei [...]

Simonides. Lib. de virtute.

Enn. 5. lib. 8. c. 5.

Sapientia [...]

F[...] est [...]

Sine Dei [...] nihil verum esse.

Scientia Dei cũ dũ Phil. & com.

conditum habet quidem esse, & bonum quatenus autem talis est expers sapientiæ, verum esse habere nõ dicitur, quia a sapientia non dirigitur ad locum vnde manauit. Cap. 4. addit, quod sacerdotes Ægyptij ad significanda diuina mysteria non vtebantur literarum characteribus, sed figuris integris herbarum arborum, animalium, quoniam videlicet Deus scientiam rerum habet, non tanquam excogitationem de re multiplicem, sed tanquam [illegible] simplicem summamque rei formam. Imagines, inquit, certa [illegible] singularum depingebant. Quomodo igitur Deus habeat veram scientiam, secundum Platonem & Plotinum, patet iam.

CAP. II.

Scientia Dei quid sit secundum philosophum, & commentatorem.

QVamuis paulo ante, & in alio libro Pymandri, & in alijs locis copiose dictum sit, Deum omnia intelligere, quia tamen res est admodum ardua, nobisque multum obscura: hac de causa, aliqua alia addere, non inutile esse reputaui. Philos. ad plenum de hac re disputauit, patrum sententiam secutus. *Sententia*, inquit, *patrum præcedens omnia est hæc*. Quia, inquit Auer. ista quæstio est nobilissima omnium quæ sunt de Deo, scilicet scire, quid intelligit, & est desiderata naturaliter. & quia Chaldæi valde sunt perscrutati de ea, vocauit eam sententiam patrum. Tex. *Videtur enim esse ex apparentibus, vt sit valde diuinum*. Commen. hoc est, Apparet nobis, quod sit nobilissimum omnium entium, & quod nihil sit nobilius eo. Tex. *Quomodo autem est tale, valde est difficile: quæ etiam si nihil intelligit, quid est illud nobile quod est in?* Com. Quoniam necesse est, inquit Auer. si est intellectus, vt semper sit secundum alterum istorum duorum; aut secundum dispositionem, in qua sciens non vtitur sua scientia, aut in qua vtitur. si primo modo, tũc est quasi dormiens, & non inuenitur in eo dispositio nobilis. Et hoc est inconueniens. Et si est in dispositione, in qua sciens vtitur scientia. quid igitur est illud, quod intelligit in illa hora? oportet quidem, vt sit valde nobile in fine. Quapropter erit aliquod ens nobilius isto. Intellectum enim, est perfectio intelligentis, & hoc intendebat eum dicit Et si intelligit, habet alium Dominum. Tex. *Non enim vt est si fuerit dormiens, & si intelligit, habet alium Dominum, quoniam hoc intelligere non est substantia eius, sed potentia in eo*. Com. causa in hoc est, quia si intelligit aliud, tunc substantia eius, non est actio eius, sed substantia erit potentia, qua fit ista actio: quapropter perficitur necessario per hanc actionem, sicut intellectiua perficitur in nobis per illud, quod intelligit. Tex. *Non erit igitur substantia nobilissima: quia nobilitas non inest ei nisi quia intelligit*. Comm. hoc est, Substantia eius non erit nobilissima et omnium entium, quia nobilitas non est [illegible] sua, perficitur per aliud. quod aliud necesse est, vt sit nobilius eo, quia intellectũ est perfectio intelligentis. Tex. *Et substantia eius si intellectus, est igitur seipsum aut alterum*. Com. hoc est, Si substantia eius est in hoc quod intelligat, necesse est, aut intelligat se, aut aliud extra se. Tex. *Et si alterum quid est illud quod est vnũ, an aliud?* Com. id est, Et si suum esse semper est in hoc quod intelligat aliud, quid est igitur illud, quod semper est? numquid semper se sine alio? hoc enim non est, quia est per esse alterum contrarium illi, quod positum est de primo principio, scilicet quod primum principium est illud, quod semper est, sine hoc quod indigeat altero. Tex. *Aut vtrum nõ est differentia omnino intelligere bonum, aut quodcunque, aut possibile est vt sit intellectus in diuersis*. Com. id est, & contingit, vt nulla differentia sit in ponendo primum principium intelligere quodcunque sit, siue bonũ, siue malum aut diuinus, quod impossibile est, vt intellectus eius perficiatur per aliud quodcunque sit. Illud enim quod intelligit quodcunque, intellectus eius cõsequitur illud, quod intelligit, id est, quoniam semper est sub eo in ordine. Tex. *Manifestum est enim quod ipse intelligit intellectum valde diuinum, & valde nobilem, & non transmutatur*. Com. Manifestum est nobis, quod intellectus diuinus necesse est, vt sit valde nobilis atque perfectus, vnde quod intelligit aliud transmutatur in sua substantia in aliud, & [illegible] transmutatur in aliud, quando transmutatur in vilius eo. [illegible] quod primum intelligat quodlibet, necesse est transmutetur in vilius. Tex. *Transmutatio enim est ad malum, & quod est tale, est aliquis motus*. com. hoc est, cuius intellectus est talis, scilicet exiens de potentia in actum; sicut est demonstratio intellectuum. intellectus eius est motus, & omnis motus est a motore, quapropter primum patitur, & mouetur ab alio. Tex. *Et si primum non intelligit, sed est in potentia, necesse est, vt consequatur intelligendi indiuisibilitatem et lassitudinem*. Com. id est, vt transmutetur in suo intellectu, ex aliquo in aliquod, id est, quia non intelligit aliquid, & post aliud sicut intelligit intellectus in nobis continue, necesse est, vt successio intellectorum, faciat ei lassitudinem, quando vult intelligere eas, & numerare eas simul. Et hoc non contingit, nisi cum posuerimus ipsum intelligere omnia successiue. Cum autem posuerimus ipsum intelligere [illegible], non contingit hoc. Tex. *Et postea manifestum est, quod valde nobile erit aliud ab intellectu & intellecto*. Intelligere enim tunc erit eius quod habet intelligere vilius & si ita sit, oportet fugere ipsum. Cum principium nobilissimum non acquirit nobilitatem, nisi per suam actionem, quemadmodum intellectus in eis, qui intelligunt; quoniam scilicet non acquirunt nobilitatem nisi per actionem intellectus. Si igitur primum intelligit vilia, contingit, vt sua nobilitas sit intelligendo vilia. quapropter sua actio erit vilissima actionum. Quod [illegible] oportet nobile fugere actionem vilem; necesse est apud nos, non videre quædam esse melius, quam videre & non est necesse, quod videre nobilius est quã non videre, vt sit simplex hic sed in rebus nobilioribus dixit hoc. Sed ne aliquis dicat, quod contingit ex hoc, vt primum ignoret plura q.d. respondendo, quod ignorare vilia est melius, quam scire. Tex. *Nobilius enim non intelligit ergo intelligit se*. Comm. id est non intelligit viliorem. hoc est, cum impossibile sit ipsum intelligere vilius, vel nobilius, cum non sit nobilius, quod intelligat ergo intelligit se. Tex. *Et si est fortius & ipse intelligat intelligere*. Com. Id est, cum sit nobilior intellectus omnibus rebus, quia intellectus noster non intelligit nisi accidentaliter. Et ipse intelligit suam actionem, quæ est intelligere: sua enim substantia, est sua actio. Tex. *Et ipse videt semper quod alterius est scientia, & non ipse. Et existimatio, & intelligere sui ipsius, aut accidentaliter, aut etiam si intelligere & passio sunt aliud & aliud*. Com. semper videmus, quod alterius sit scientia, & sensus. videmus cognoscere. sentire, & existimare, & intelligere, esse aliud ab [illegible] sunt, id est, ab intellectu cognito, & sensato, & existimato in nobis. hæ enim actiones ex illis virtutibus sunt, aliorum nõ sui ipsorum nisi per accidens; scilicet quia sensus & existimatio, & intellectus, sunt intellecti, & sensati, & existimati non per se, sed per accidens; scilicet quia accidit intellecto, quod sit forma intellectus, similiter accidit existimato, quod sit existimatio & sensato similiter, quod fuit sensus [illegible] & hoc fuit, quia intellectus non est in nobis omnibus modis intellectum, & magis remotius hoc est, quod sensus sit sensatum. si intelligere, & passio sunt &c. hoc est, si intellectus intelligit aliud, tunc erit patiens, & faciens, & passio [illegible] quo igitur erit nobilitas in patiente vtrum ex passione, aut ex essentia patiente, aut ex eo, à quo fit passio: ista enim tria sunt continua. & dissimilia in omni, quod intelligit aliud. & ideo sicut est [illegible] intellectus non est eadem cum intelligere; ita intellectio. & intelligere, non est idem omnibus modis. & causa in hoc est, quia intellectum in nobis est aliud intelligente: in eis autem quæ non sunt in materia, contingit, vt intellectum & intellectus, & actio intellectus sint idem. Tex. *Vbi igitur erit bonum ita, quoniam essentia intelligendi non est [illegible] adeo; &, a scientia sequitur quibusdam [illegible] scientia est factum*. Com. hoc est, sicut videmus quod vere possumus dicere, quod scientia est res facta & res facta, est scientia, quæ est in materia, sicut in artifice & artificiali patet. Dicimus enim quod forma artificialis quæ est in materia, & quæ est in anima artificis sit eadem quanto magis debet esse in rebus intelligentibus, quibus materia non admiscetur & non sunt, nisi formæ. & essentia [illegible] esse eis? Tex. *Quoniam in rebus intellectis, substantia [illegible] sine materia, & quod est per scientiam. in essentialibus actum res est ratio, & intellectus intellectum enim non est aliud ab intellectu*. Com. Id est, in rebus speculatiuis diffinitum est diffinitio, & intellectum intellectus: Intellectum igitur in rebus abstractis à materia, dignius est, vt non sit aliud ab intellectu. Tex. *Omne igitur, quod non habet materiam, est idem intelligere eam: & passio est etiam idem. Remanet quidem dubitatio, si intellectum est non positum [illegible] transmutatur enim in partibus totius*. Com. id est, Declaratum est igitur, quod omne ens extra materiam, intellectu, & intellectus in eodẽ idem est. Et cum declarauit quod nihil intelligit extra se, incepit quærere vtrũ illud, quod intelligit ex se, sit vnum simplex, aut multa composita. Relinquitur, an, dubitatio, si intellectum est compositum, quoniam tunc quando transmutatur in partibus totius & c si enim fuerit compositum ex multis intellectis; necesse est ipsum esse diuersarum partium non consimilium; quia tale multa intelligit, & quod intelligit multa intelligit aliqua extra se, quæ aliqua sunt causæ ipsius, Tex. *Aut non diuidetur omne, quod non habet materiam, vt humanus intellectus*. Com. potest intelligi, quod omne intellectum, cuius intellectus non habet materiã, non diuidatur, sicut possibile est, vt diuidatur in intellectu humano si causa diuisionis in intellectu humano est quod intellectũ est aliquomodo aliud ab intellectu. Quoniã si intellectus,

Scientia Dei secu. & com.

de an. 3.

Nobilitas intellectus vnde

In abstractis a materia idem est intellectio, intellectus, & intellectum.

Intelligere multa est intelligere extra se

12 Met. com. 51.

Scien. Dei quo secũ. phi. & com.

tellectus, & intellectum in eo essent vnum omnibus modis, non contingeret ei, vt in intellectu eius essent plura. Causa enim multitudinis, est alietas inter intellectum, & rem intellectam in nobis. Et potest intelligi quod signum est quod omne carens materia non diuidatur in eo intellectum ab intellectu & ast intellectus humanus. Videmus enim ipsum liberatum à materia in se, quamuis non sit liberatus simpliciter, intellectum, & intellectus in eo idem sunt. & cum ita sit, illud, quod est à materia simpliciter, intellectum, & intellectus in eodem est simpliciter. Tex. *& quod est compositum ex eis, hoc est secundum hunc modum.* Com. id est, res compositæ non addunt sibi in nobilitate ad inuicem, nisi in paucitate compositionis, & propinquitate eorum primo simplici in illo genere. & cum fuerit aliquod genus intelligentiarum, quæ diuersantur ad inuicem in compositione, scilicet. in alietate intellecti: nobilius eorum est illud, quod est minoris compositionis in illo genere: imo illud est simplex in illo genere. Textus. *Sed nobile in aliqua re est omne, & est aliud, & secundum hanc dispositionem intelligere est per se in omni specie.* Comment. hoc est, imo necesse est, vt nobile in omni genere sit omne, & simplex indiuisibile, & singulare, & per se extra compositum, & quod sua substantia non sit in compositione. Summa totius est, Deum intelligere seipsum vnico ac simplici actu, atque ita intelligere omnia, vnamque esse diuinam scientiã. Si enim se non intelligeret, non esset primum, & nobilissimũ ens. propria siquidem careret actione. Si aliud extra se haberet primum obiectum, absque dubio ens esset imperfectum atque mutabile; ab alio namque perficeretur, et moueretur, atque ita non esset primum mouens. Si pluribus actibus se, & alia intelligeret, non esset omnibus modis simplex, eius que vnica illius scientia, sed composita potius, & minoris nobilitatis. Atqui intellectus primus est simplicissimus, & nobilissimus, inquit ibidem Auer. ideoque est vnus simpliciter sine multiplicitate: neque propter alietatem intellectus, & intellecti, neque propter multitudinem intellectorum: Multitudo enim intellectorum, inquit Auer. in eodem intellectu, sicut est in nobis, consequitur alietatem, quæ inuenitur in eo, sc. alietatem intellectus, & intellecti: quoniam cum intellectus, & intellectum fuerint adunata perfecte adunatione, contingit, vt illa multa sint vnum, aliter essentiæ intellectus esset aliud ab eis. Itaque primum ens scit omnia, secundum quod scit se tantum scientia inesse, quod est causa eorum esse. Scit namque naturam entis in eo, quod est ens simpliciter, quod est ipsum. Et ideo hoc nomen scientia æquiuoce dicitur de scientia Dei, & nostra. Sua enim scientia est entis, ens autem est causa nostræ scientiæ. scientia igitur eius non est vniuersalis, neque particularis. Illud enim, cuius scientia est vniuersalis, scit particularia, quæ sunt in actu, & in potentia scita: eius igitur scientia necessario est scientia in potentia, cum vniuersale non est, nisi scientia rerum particularium. Et cum vniuersale est scientia in potentia: & nulla potentia est in scientia Dei. ergo scientia Dei non est vniuersalis. Neque etiam particularis: particularia enim sunt infinita, & non determinantur à scientia. ille autem primus non disponitur per scientiam, quæ est in nobis, neque per ignorantiam, quæ est ei opposita, sicut nos per hæc disponimur. Alibi vero hoc idem probatum est. Item d.d. disp. 12. in solutione dubij 2. *Nos,* inquit Auer. *dicimus, quod omnes istæ ambages sunt, & oriuntur assimilando diuinam scientiam humanæ scientiæ, quod secundum veritatem non communicant, nisi æquiuoce comprehensio enim humana a sensibus est neque, comprehensio indiuiduorum, & vniuersalium eorum sumitur ab intellectu & ideo non est dubium, quod comprehensio mutatur comprehensorum mutationem hic rigor est scientia talis, talem habens comparationem, sicut est comparatio relationum, quæ in seipsis non sunt relationes, sicut est dextra & sinistra in habentibus eas.* hæc Auer. Scientia siquidem nostra, quia causatur à rebus scibilibus, per sa vtique ad scibile refertur, velut ad sui causã: At scientia Dei, quia est scibilium causa; ideo ad ipsam minime refertur: sed scibilia potius ad ipsam referuntur. Itaque scientia Dei se habet ad scibilia, sicut columna ad animal. Etenim, sicut columna est dextra, vel sinistra, quia scilicet animal est huiusmodi, sic scientia Dei, & præterita dicitur, & præsens, & futura, quia scilicet scibile est tale. Scientia ergo Dei est vna, simplex, & æterna, & nullo modo noua: quapropter est causa rerum nostra autem est noua; quatenus nos per indiuidua cogitata disponimur, & intellectus noster ad illorum vniuersalia applicatur, vnde nostra oritur scientia. Quomodo ergo secundum Philosophum, & comment. scientia Dei sit vna, & æterna, dixi.

Cau. a mul titudinis est alietas. — *Textus* — *Summa totius* — *Intellectus primus est simplicissimus.* — *Quomodo intellectus diuinus sciat omnia.* — *Scientia Dei non est vniuersalis neq; particularis.* — *Auer. d. d.* — *Differentia inter nostrã & Dei scientiam.* — *Scientia Dei non est noua.*

C A P. III.

Scientia Dei secundum Algazelem & Auerroem d.d. disput. 6. dub. 1.

Disputans Algazel de diuina scientia, ait *Qui dicunt,* inquit, *Deum esse sciente; aliquid ergo adducunt super suã simplicem substantiam.* Auicenna opinatus est, quod Deus benedictus sciat omnia modo vniuersali, sine aliqua temporis differentia, & quod ipse ignoret particularia, quia sequitur ex particularium scientia, permutatio in scientis substantia: omnis enim potentia comprehendens singularia singulariter, & signate, est virtus in materia, & ideo mutabilis. vnde dicimus, quod scientia Dei in omnibus generibus, & speciebus, quæ finitæ sunt, aut eadem est, quod scire seipsum, aut differt. si autem differt, ergo pluralitas in Deo: si eadem, ergo nulla differentia inter scire seipsum & scire alia a se. Et impossibile est imaginari, quod scire seipsum, non differat à scientia, qua scit alia. Si enim esset vnum, & idem sequeretur quod esset id, quod affirmaret affirmationem suiipsius, & id, quod negaret negationem suiipsius hoc est, quod affirmetur, & negatur de eodem. Sed est impossibile, quod idem numero sit, & non sit. Deus ergo non scit alia præter seipsum. Respondet Auer. *Dupliciter,* inquit, *hoc potest intelligi, vno modo, quod scire entia præter eam id est quod scire seipsum: & hoc manifeste est verum & declaratio* [illegible] *re seipsum, non est aliud, nisi ipsum scire entia.* Sensus est Deum scire se, & alia dupliciter potest intelligi. vno quidem modo, & secundum subiectum, & secundum modum, atque [illegible] intelligit alia extra se alio autem modo, secundum modum tantum; sicque verum est dicere à Deo alia sciri entia. Deus enim scit se, quatenus esse suum est intellectus scit vero alia, quatenus est aliorum causa. Disp. 3. *dub.* 18. Vna est ergo scientia subiecto, non autem modo. *Vnde,* inquit, *si homo similis fuerit alijs entibus, & ipse ipsius quidditatem propriam sciret scire ergo quidditatem, perinde esset, ac alias rei necessario scire si enim diuersa, esset eius substantia præter eius scientiam* [illegible]. Sensus est. Si homo communis, qui est similis omnibus indiuiduis, cum sit esse omnium indiuiduorum, propriam suam intelligeret essentiam, indiuidua quoque sub eo contenta, intelligeret omnia. Et *hoc,* inquit *patet* [illegible] *substantia, qua differt artifex, non est aliud, nisi ipsum scire* [illegible]. Sensus est Si artifex consideraret absolute sic certe scientia suiipsius ab aliorum scientia differt in subiecto at si consideretur, in quantum est artifex eorum causa eo modo non autem subiecto differt à scientia, qua artificiata ab eo cognoscuntur Sed id, quod dixit, scilicet, quod scire ipsum idem, quod ipsum scire alia esse, necessario affirmatio sua, non autem affirmatio suiipsius, & similiter de negatione. q. d. Deus scit se, & alia, ergo affirmationem habet [illegible] potest habere negationem, quoniam potest scire seipsum, & alia ignorare. Sequitur ergo negationem vnius, affirmationem esse, atque negationem. *Si intendit,* inquit, *hoc, quod scire seipsum idem est, quod scire alia; sequeretur quod quando ignoraret alia, ignoraret & seipsum & quando ea sciret, seipsum sciret.* Sed hoc est verum aliquo modo, & aliquo modo est falsum. Quidditatem namque hominis, scilicet in cõmuni est scientia, aliquo itaque modo in subiecto, & scientia est scibilis, hoc est, scientia sua ipsius est indiuiduorum scientia. Differt vero aliquo modo, quoniam scire, hominem in communi, perinde est, ac sub vno esse omnes homines scire. non omnibus tamen modis, quia non indiuidualiter, & signate. Quando ergo ignorat quoddam scibile, ignorat eius partem, & si forte omnia scibilia ignoraret, seipsum totaliter ignoraret; quia scilicet natura hominis cõmunis non est alia, quam naturæ indiuiduorũ. Remotio ergo huius scientiæ indiuiduorũ ab homine, eadem est, quod remotio scientiæ hominis à seipso qui quando remouetur scibile à sciente, quatenus scibile, & scientia sunt vnũ, & idem; remouetur & scientia hominis à seipso, Remota ergo vna è subiecto scientia; ambæ remouebuntur: sunt enim vnum subiecto, in modo autem differũt: vnius n remotio, affert ablationem alterius Quod aũt in modo differant, ostendit, dicens: *Sed & id, quod est,* inquit, *in quantũ differt à scientia, tanc differt ab homine, & non infert remotio huius scientiæ ab homine, remotionẽ in scientia hominis in seipso.* Sensus est: remotio scientiæ indiuiduorum in modo, non remouet ab homine scientiã suiipsius, hoc idẽ est in indiuiduis. Nõ enim scire Petrum Guillermum, idẽ est, quod Guillermus. Et ideo Petrus scit seipsum, ignorans Guillermum scientia tamen Petri nõ differt specie à scientia Guillermi. Itaque scientia Dei est vna quidem subiecto: duplex autem modo sciendi. Non ergo valet ratio Algazelis. Illæ duæ scientiæ differunt; Deus ergo intelligendo se, non intelligit alia, aut è contra. *Dices,* quod licet Deus, vt prima omnium causa, & se, & alia intelligat; vt est tamen ens absolutum, & primum dubium est an in illo priori eodem modo se habeat nam si se intelligat, & alia; vna est ergo sui scientia, & aliorum omnibus modis. Si vero ignorat alia, habebit ergo negationem, & affirmationem, id est, scientiam, & ignorantiam aliorum, vt dicit Algazel

Scien. Dei sec. Algazelẽ & Auer. — *Algazelis et Auicennæ Arg.* — *Resp. Auer.* [illegible] — *Deum scire* [illegible] — *Sc.* [illegible] — *Solu. ro.* [illegible] *Algazelis.* — *12. met. com. 51.*

De scien. Dei secũ Algaz. & Auer. & Auicen.

Algazel, Deo cum Auerro. quod non est natum per scientiam disponi, nec etiam per ignorantiã, cuiusmodi est Deus benedictus. Quare in illo signo, nec scit, nec ignorat alia: sed bene non scit, non enim est inconueniens, Deum hoc modo scire se tantum, & non scire alia: esset autem inconueniens si scire: & ignoraret alia, cuius distinctionis fuit ignarus Algazel. Patet ergo, & se, & alia Deum scire. Argumentum Algazel dub. 2. *Forte, inquit, aliquis dicat, quod Deus ignoret alia prima intentione, cognoscat vero secunda intentione, quia cognoscit se esse principium totius. Sed impossibile est, quod cognoscat se esse principium totius, & non inferat pluralitatem in quidditate substantia sed est imp… ile, quod sit in substantia multitudo. Quando ergo dicunt Deum scire quatenus est quoddam principium, est quaedam euasio imo pertinet quod ipse sciat es… ipsum.* Sensus est: Deum scire se pro vt est principium tantum, & non absolute, est quaedam euasio, & non solutio vera. imo ad eum spectat, quod seipsum esse cognoscat, idque prima intentione: quod autem sciat se esse principium, sine dubio aliquid significat additũ substantiæ diuinæ: etenim principatio est quid relatum ad substantiam, postquam ad inuicem differunt scientiæ. Potest igitur quodlibet illorum sciri sine alio: sicut potest homo scire seipsum, ignorans quod causatur, quia ipsum esse causatum, est quid relatum. Similiter in Deo scientia, relationis differt à scientia substantiæ: in illo ergo priori scit se, & alia ignorat. *Ad hæc* respondet Auer. asserens id in abstractis inueniri non posse, vt scilicet scientia differat à sciente, nam si id eum petit formæ in materia existenti, vt per abstractionẽ scientia sit idem cum scibili, quanto magis formis competat, necesse est, quæ sunt à materia liberæ? Non potest esse in diuina substãtia pluralitas, intelligibilia enim sunt veritates: intellectus autem est intelligibilis, igitur est rerum veritates. erit ergo in nobis intellectus, & intelligibila, quatenus est tale, vnum & idem. *Nos, inquit, dicimus, quod manifeste apparet ex philosophorum conclusione, quod qui incorporeum est in se pura scientia tantum.* Arguit postea a minori *ipsi enim opinati sunt, inquit, quod forme sunt in scientes prout consistunt in materia. etsi forte inueniretur aliquid in materia non subsistens, manifestum est, quod sit pura scientia.* Sensus est: Deus est forma à materia omni libera: igitur idem est in eo scientia, & essentia: non cadit ergo in Deum pluralitas essentiæ, siue compositio eiusdem. Arguit iterum Algazel. *Si scientia Dei alia comprehendit præter seipsum, duo igitur habet scibilia ab inuicem differentia, ipso enim duæ scientiæ non sunt vna, & eadem scientia enim,* teste Com. 3. de anima, Com. 38. *secundum naturas scibilium diuiduntur.* Cum autem esse Dei, & esse rerum sint scibilia diuersa, & genere, & ratione erunt ergo scientiæ diuersæ, & omnino incompossibiles. non ergo est vna, atque eadem scientia. Verba Algazelis. *Dicitur, quod ipse Deus sciat alia, secunda intentione sunt verba erronea si enim fuerit eius scientia comprehendens alia præter eum, sicut seipsum comprehendit: ergo duo habet scibilia ab inuicem differentia: nullatenus namque dici potest, quod hæ duæ scientiæ sunt vna, & eadem. Et hoc non potest excusari dicendo, quod hoc est secunda intentione. non est in hoc nisi euasio. Modus autem ab eo non declaratur.* Sensus est, apparet euasio, sed non est: quoniam diuersorum scibilium secundum rem, & modum, diuersæ sunt scientiæ: potest autem bene esse vna scientia numero, & scibilia diuersa, sicut vna dicitur scientia Physica quando vero scibilia, & numero, & re sunt diuersa diuersæ ergo omnibus modis erunt scientiæ Sed esse Dei, & esse creaturæ, tum ratione, tum etiam re sunt diuersa, diuersas ergo habent scientias. Verba Alg. *Rursus mirandum est,* inquit, *de illo, qui opinatur, quod nulla ignorat, sed putat se excusare dicendo, quod ea scit vniuersali modo & hoc nihil valet vniuersalia enim intelligit, & illa differunt ab indiuiduis, quæ infinita sunt multitudine. ergo scientia dependet de eis pluralitate rerum, & scientia vniuersalium ab inuicem differunt. Qualiter ergo dici potest vna omnimode?* Auicenna sic respondebat: Deus non scit indiuidua, non tamen ignorat, scit enim illa aliquo modo, nempe in vniuersali: Tunc ille arguit, quarum cognitionum scibilia sunt diuersa, & scientiæ similiter sed vniuersalia, & singularia sunt diuersa, singularia enim successiue possunt esse multitudine infinita: diuersæ ergo sunt scientiæ. quomodo ergo erit vna scientia? Non ergo Deus, vna, atque eadem scientia vniuersalia, & singularia intelligit. *Ad hæc* respondet Auer. Deum intelligere se, & alia non tanquã diuersa scibilia, alioqui intellectus diuinus aliunde, & ab extrinseco esset perficiendus, quod nefas est dicere: sed velut vnum scibile, vt pote suum esse, quod est esse aliorum. Non est impossibile, inquit, in scientia Dei vna & eadem existente, quod contineat scibilium diuisionem: neque enim est impossibile apud philosophos, quod ipse Deus sciat seipsum, & alia propter eum mobilia. Diuisio tamen illa apud eos est impossibilis, quod intellectus diuinus perficiatur ab intelligibili causato ab eodem intellectu. Si enim aliud præter eũ intelligeret, illo modo quo nos illud intelligimus: esset eius intellectus causatus ab intelligibili, cuius totum contrarium demonstratiue probatur. Pluralitas ergo scientiæ additæ à philosophis negatur: scientiis vero pluralitatis remotio in Deo benedicto, non est scibilium pluralitatis remotio. Quando ergo Algazel transtulit quæstionem de pluralitate impossibili, ad scibilium pluralitatẽ, Sophisticus fuit, quia secundũ veritatem, numeratio scibilium, non est similis numerationi in scientia humana. hæc Auer. Posset *aliquis obijcere,* si Deus vna scientia intelligit omnia non ergo intelligit diuersa. Ad quod dici potest, quod si res considerentur, vt effectus, sic absque dubio sunt diuersa. effectus enim non continet causam: at si referantur ad causam, sic sunt idem. Quonam modo ergo Deus intelligit plura, & idem eadem scientia, patet. Sane scientia humana potest esse multiplex, tum diuersorum phantasmatum ratione, tum etiam subiectorum diuersitate, siquidem scibilia nostra, si ad subiectum comparentur, in quo omnia sunt vnum, est vnum scibile, si vero ad subiecta, per quæ sunt vera; sic, sine dubio sunt multa. Atqui in Deo ad diuersa comparari non possunt, omnia enim ibi sunt vnum, ob rationem vnius essentiæ, quæ est illorũ causa multa vero, quatenus illius causæ effect… nominantur. Amplius, scientia nostra est potentialis, quippe, quæ non sit per essentiam, sed per rerum extrinsecarum … rationem, proinde potest deficere at scientia Dei est per essentiam suam: igitur nullum patitur sui defectum, sed est vna, atque æterna. Arguebat Algazel, singularia à Deo minime sciri *Singularia inquit, sunt infinita, sed intellectus non potest comprehendere infinita igitur singularia à Deo non cognoscuntur.* Soluitur ab Auer. argumentum: *Singularia, inquit, a nostro intellectu comprehendi nõ possunt, quia sunt infinita, & non simul illa ab eo intelliguntur. At Deus simul illa comprehendit, nempe per suam essentiam: igitur singularia à Dei intellectu cognoscuntur.* Dico, si omnia scibilia in prima entis scientia vniri possunt, igitur scientia finita æqualis erit infinitæ. eandem enim vim haberent. *Dico,* intellectum diuinum singularia intelligere, quatenus illorum est causa: ideoque nec infinite, nec finite, sed modo suo peculiari nobis incognito. Cognoscit siquidem singularia, quatenus est illorum causa. esse autem aliorum causam, est Dei essentiale. atque ita, per suam essentiam cognoscit omnia. Itaque scientia Dei est simplex, vna, & in actu. *Quando,* inquit Auer. *pluralitas scientia hoc modo intelligitur. & qualibet pluralitas à Deo est auferenda, sequitur, quod ipsius scientia sit vna, & in actu sed de hoc elaram formam ab humano intellectu, est impossibile. Si hoc enim perfecte intelligeret, esset suus intellectus vnus & idem cum intellectu ipsius Dei benedicti. & quia scire particularia apud nos, est scientia in actu. Patet ergo, quod scientia Dei magis sit propinqua scientia particulari, quam vniuersali. licet nulla sit istarum, vt dictum est.* hæc Auer. Sed *dicet aliquis,* si scientia Dei est per ipsius essentiam, cui respondet supremus gradus entis: est ergo vniuersalis quare amplius scientia vniuersali potius, quam particulari erit magis propinqua, atque simillima. *Dico,* in singulari duo contineri, actualitatem scilicet, atque determinationem est enim singulare, respectu vniuersalis actualissimum, atque determinatissimum, nulloque modo potentiale, habet quoque materialitatem. Itaque Auer. voluit scientiam Dei esse singulari magis propinquam, quam vniuersali, quia est semper in actu simplicissima, & vna.

Aliud argumentum Algazelis.

Responsio Auerr.

Tertium arg. Algazelis.

Quod scientia Dei non sit vna.

Quod scientia Dei non sit vna nec alia cõtra Auic.

Auer. solutio.

Quomodo est vnum scibile apud Deum.

De scien. Dei secũ. Algaz. & Auer & Auicen.

… Dei … nostra quod cum diuersa sunt

… … ergo.

dub. 5. disp. 6.

Scientia Dei … propinquior scientia particulari.

CAP. IV.

Scientia Dei quid sit secundum Auicennam, Algazelem & Auerroem. disp. 6. dub. 4. & sequent.

PRoponit Algazel Auicennæ opinionem, atque admirationem. *Miratur, inquit, Auicenna qualiter concedimus remotionem pluralitatis a Deo, & postea concedimus, quod ipse Deus sciat alia entia præter eum: sciens namque perficitur ex suo scibili. vnde sequeretur, quod scibile Dei nobilius esset eo, quod est falsum.* Sensus est, miratur Auicenna, nos affirmare, Deum non esse compositum ex scientia, & scibili, & postea asserere, ipsum scire alia entia præter ipsum. Concessum est enim, Deum seipsum tantum scire, alia vero ignorare in propria forma, & illa aliquo modo scire. quia sc[illegible] suã essentiam, quæ est illorum causa. Sed tunc Deus à suo scibili esset perficiendus: sciens enim perficitur à suo scibili: omne autem perficiens, est nobilius perfecto: quod est erroneũ, atque falsum. Quare conatus fuit dictus Auicenna, inquit Algazel, opinari, quod scire Deum seipsum, & alia entia, idem est, quod esse eius, hoc est, q[illegible] d sc entia sui, & aliorum sit esse Dei, idemque non cadere in Deum pluralitatem. tandem autem hanc Auicennæ opinionem ait. & de [illegible] conuersione Auicennæ ad nostram philosophiam, à qua erat alienus, stupefacta

Admiratio Auicennæ.

… Auicennæ

Scientiæ Dei secũ. Alg. & Auer.

pefacti sunt philosophi nostri temporis. Vnde manifeste asserere possumus, quod nulla secta philosophorum, clara de prædicto proposito inuenire potuit veritatem, excepto Auicenna. Soluit Auer. Auicennæ argumentum: Nos, inquit, dicimus, quod responsio eorum verborum clarissime apparet in præcedentibus, videlicet, quod si philosophi opinati sunt, quod ipse Deus sciat entia modo, quo sit vilior eis scibilibus; sequitur, vt causatum non reducatur in causam, & nobilius fit vilius. Sed non cauent sibi hoc modo philosophi, sed quod ipse Deus sciat entia modo nobiliori illo, quo nos scimus ea nostra enim scientia est causata à rebus; Dei v. est causa rerum, ideo non est simile. Sed qualiter possibile fuerit multiplicari scibilia in Deo benedicto, quæstio est per se & per hoc philosophi sibi non cauent opinando, quod Deus non sciat nisi seipsum, sicut attribuit eis Algazel: imo propter id, quod dictum est, nempe quod Deus sciat se, & alia, Auicenna insudauit, vt medium inueniret inter ambas opiniones, scilicet quod Deus sciat se tantum, & quod sciat se, & alia modo nobiliori, quo nos scimus. Et hoc satis patet ex dictis suis, videlicet, quod scire Deum benedictum seipsum, & omnia alia entia mundi, idem est licet istud ipse non dicat ita clare. hoc autem interest inter opinionem Auicennæ & Auer. licet idem quodãmodo sentire videantur, quod scilicet putet Auer. vnico actu sciendi Deum & se, & alia scire quatenus illa alia sunt eadem in esse Dei: à parte enim Dei, entia sunt eadem ipso. Auicenna autem opinatus est, Deum, seipsum, & alia, vt sunt diuersa, scire, idem esse: sed à commentatore vocatur error acerrimus. Patet ergo, quomodo se, & alia sciat Deus benedictus. Dubio 5. proponit rationes, quas oppugnare, atque auertere conatur. Ait Algazel respondens pro philosophis: Etsi aliquis diceret, quod ipse Deus scit se in eo, quod est principium modo relationis: & scientia relatiuorum est vna; paternitas enim, & filiatio, simul & semel cognoscuntur. Vnde sicut hic plures se entiæ vniuntur, eodem modo dici potest in Deo benedicto, videlicet, quod ipse scit seipsum principium entium, & est vna, & eadem scientia licet pluralitatem aliquo modo retineat. Arguit Algazel dicens, non est vna, inquit, scientia relatiuorum. sed potius tres, videlicet duorum relatiuorum, & quæ est relationis: ergo sunt scientiæ distinctæ. Addit aliam rationem, quæ talis est, quatenus causatum possibile est intelligi, eatenus profecto, & causa: sed causatum vnica scientia, cum sua causa intelligi potest: & causa ergo similiter. hoc est enim, quod dicit Rursus, quomodo hoc intelligitur in vno causato relatiuo sibi, & non infert pluralitatem. ergo multiplicatio ipsius, scilicet illius, quod est in genere suo, non infert pluralitatem. Contra hanc autem secundam rationem, iterum arguit: Quomodo, inquit, Deus scit seipsum, & genera singularia & quod ipse sit ipsorum principium? Adde, & quod possibile sit causatum seipsum, & causam intelligere vnica scientia. Infert ergo in causato pluralitatem, quia causatum seipsum intelligit, & causam scientia diuersa. Subdit aliam rationem. Amplius ad id, quod dicunt, videlicet, quod si aliquis scit rem, scit sine dubio, quod ipse scit eadem scientia: Dicimus, inquit, quod non est sic. imo sunt duæ distinctæ. hæc ille. Aduersus eius argumenta arguit Auer. dicens. Huius hominis verba hic fuerunt longa, & vt plurimum dialecticalia. Ad primum autem argumentum ita respondet: Nos dicimus, inquit, quod hic error accidit ei assimilando scientiam humanam ad diuinam. Vnde dicimus, quod quicunque mouet dubium in diuina scientia, & perpendit illud soluere per humanam scientiam, est manifestum, quod ille transfert indiuiduum præsens, corruptibile videlicet, ad indiuiduum æternum in duobus entibus in maxima distantia distantibus videlicet in specie, & in genere. Vnde & si de rebus totis sensibilibus, per sensibilia nostra iudicemus. errauit tamẽ Algazel. quia illa existima, sicut & nostra, omnino se habere putauit. Secunda vero prædictarum rerum fuit, inquit Auer. quod nos scimus rem esse, & quod scimus quod nos scimus eam, & non denominatione addita super primam, quia procederetur ad infinitum. Sed nos dicimus, quod hoc nihil est. Quia satis patet quod procederetur ad infinitum, si aliquis sciret rem, & ignoraret quod ipse sciret eam, & postea sciret se scire. & ex hoc innouetur secunda scientia; ideo non est possibile procedere ad infinitum, sicut putabat ipse. Sensus est, homo scit rem, & sensu scire illam, & ibi est status per illam planã regulam, quæ scribitur 8 *phy. com.* 48. *Quando aliquid est tale per aliud, est tale per se.* In his ergo duabus conclusionibus peccauit Algazel. In sexto autem dubio sic argumentatur Algazel: Quilibet homo, inquit, vel Angelus cognoscit seipsum & suum principium, & alia entia præter eum: vnde si ipse Deus non sciret, nisi seipsum, esset defectibilis respectu creaturarum humanarũ, maxime angelorum; imo quod plus est: id quod videtur cognoscere seipsum, nouit aliud extra se. Et non est dubium, quod scientia est nobilitas, & perfectio & ignorantiæ cõtrarium modũ habeat. Sensus est, quamuis scientia vilium, vt dicitur 12. *met. Com.* 51. in re nobilissima ponenda non sit, non ob id tamen vilescit eius intellectus, hæc inferiora intelligẽdo; quia scientia est perfectio, & nobilitas, licet obiecta sint sensibilia. Amplius, philosophi sunt cõsueti dicere, quod ipse Deus est diligens, & quod habet mirabilem gloriam scilicet in subueniendo his, quæ ab eo diliguntur. Vnde etiam mirandũ est, qualiter possunt ei talia attribuere, posito, quod ipse sit sciens simpliciter, sine quidditate scilicet differentia ab esse. Quomodo ergo poterit esse ignorans omnia alia præter eum, cum prodeunt ab eo? Qualis ergo differentia est inter eundem Deum, & vnum hominẽ mortuum, nisi quod ipse Deus scipsum nouit, & cognouit, mortuus autem minime? esset ergo vilior homine viuo, quia proximior mortuo, quam viuo. Amplius dicamus quod possumus eos compellere, vt concedant pluralitatem in Deo benedicto. hoc modo videlicet, aut scientia Dei eadem est, quod ipse Deus aut differunt ad inuicem. Si differunt, iam concessa est pluralitas in Deo. Si autem sint vnum, & idem qualis est ergo differentia inter hoc, & dictum dicentis, quod scire hoc ipsum, idem est, quod ipsum? Sed hæc est summa fatuitas homo namque multoties assentiam sui ipsius ignorat, & scit, quod est postea, & tũc remouetur ab illa ignorantia. Et hæc differunt ab inuicem sine dubio. Et licet diceremus, quod Deus scit seipsum, non ex hoc sequitur, quod ipse cum sua scientia sit compositus. Et si forte dicerent dicti philosophi, quod ipse Deus purus est intellectus absque alia substantia. Dicimus, quod hoc est impossibile. scientia enim intellectus denominatio quædam est, quæ subiecto sine dubio indiget, vt in alijs accidentibus reperiatur. Sensus est, omnis denominatio, atque accidens additum intellectui, affert subiecto compositionem, sicut manifestum est: sed scientia est quædam intellectus denominatio, quæ subiecto proculdubio indiget: ergo compositionẽ dicit subiecti, in quo inest. Respondet Auer. longo verborum sermone præmisso: Deus benedictus, inquit, est purus intellectus, & nullatenus potentiam retinet. alioqui non esset causa prima. Quia autem quodlibet purum, & nudum a potentia, apud veraces philosophos, est necessario intellectus, oportet ergo quod prima causa necessario sit intellectus. Ex his autem perceperunt, quod ordo ex parte ipsius procedit à scientia Dei illa enim est principium mundi, & dat sibi esse, & est ordo intelligibilis: & hoc sine dubio taliter est difficilis comprehensionis. Verba ergo Alga. quibus reprehendit philosophos, non sunt, nisi ambages, ad complacendum rudibus hominibus. Ergo quando ipse dixit, qualis est gloria entis simplicis, & absque scientia eius, quod ab eo procedit: Dicimus, quod sunt verba erronea, & absurda. si enim philosophi posuerunt quidditatem nudam à subiecto est ergo necessario à denominationibus denudata. Non enim potest esse subiectum denominationum, nisi composita fuerit ex natura potentiæ, & ex natura actus. Ergo prima causa est quidditas absoluta & omnia alia entia à prædicta quidditate, quidditatem habent. Dicta autem prima causa, est ens sciens omnia entia absolute entia namque esse habent, & sunt intelligibilia, prout ipse seipsum scit. Postquam igitur vltima causa est: habent igitur entia esse, & sunt intelligibilia ab eo, & ab ipsius scientia. Negant ergo philosophi, quod sit scientia Dei in entib° similis humanæ scientiæ in esse. Scientia enim humana causatur ab entibus: ergo scientia Dei in entibus opponitur scientiæ humanæ atque ita soluitur prima ratio Algazelis. Ad 2. idem respondet: Rursus, inquit, id, quod dixerat, qualiter possunt auadere, &c. Dicimus quod in istis verbis ostendit suam fatuitatem, aut prauitatem quædam enim denominationes sunt digniores denominari de substantialitate, quãdo substantia per se existens est in actu imo earum existentiam in seipsis habent Vnde modus essendi huius denominationis est con[tr]a[r]i[us] modo accidentium Radix namque accidentium est quod ab alijs habeant sustentationem, idemque indigent subiecto. hæc autẽ denominatio valde distat à natura accidentiũ. Non ergo scientia Dei, naturæ accidentium est cõparanda Ex his ergo, quæ hac sexta disputatione ostẽsa sunt, scientiam Dei esse vnam, simplicem, & semper in actu, patet satis.

Auer ratio contra Auicen.

Reprehendit Algaz.

Differentia inter Auer. & Auicennam. Scientia Dei est vna, simplex & in actu.

Argumenta philos. ponuntur ab Algazele.

Prima obiectio Algazel.

Secunda.

Tertia

Auer. solu.

Ad primũ.

2.

Argum. Algaz. quod Deus sciat seipsum tantum.

Scientiæ Dei secund. Alg. & Auer.

1

2.

2.

Scientia Dei est eadem, quod ipse Deus.

Auer solu. argumenta.

Scientia Dei principium mundi.

Ad primũ argumentum.

Entia habent esse à scientia Dei.

2.

Natura accidentium.

CAPVT V.

Scientia Dei per sacras ostenditur scripturas.

Scientia Dei significata.

Quamuis antiqua philosophorum diligentia non parum laborauerit in probenda ostendendaque Dei sapientia, atque scientia; non ita tamen clara nobis osten-

Desc. Dei ex sacris scrip. ostenditur doctrina, vera, atque secura. ac ex diuinis literis: hanc ob causam illorum oracula, mihi adducenda esse putaui: vt securior via pateret legentibus. Cæterum scientia Dei in sacris scripturis, interdum est Dei approbatio, atque commendatio, sicut est illud ad Mosen. *Noui te ex nomine.* & Ps.

Psalm. 1. Psal. 138. 1. *Nouit Dominus viam iustorum*, id approbat. aliquando vero pro vniuersali cognitione accipitur, qua cuncta eminentissime, perfectissimeq; nouit. de qua Dauid non sine admiratione loquitur: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, siue per me, & est quasi fit comparatio ad quem sensum intelligendus est locus ille: *Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine.* quæ locutio est hebraica. Dicendum latine tuerat, potius quàm

Mirabilis scientia tua ex me. confidere. Similiter si dicere vellent, Deus est hominibus potentior, dicerent. Deus est potens præ homine. hoc eodem sensu dictum est. Mirabilis est scientia tua præ me: id est supra me, excelsior me: *confortata est, & non potero ad eam.* hebraicè, exaltata est, præualet, antecedit. *Et non potero ad eam* id est, cum illa nihil possum. Non possum illam subterfugere. Sensus ergo est: Tua, inquit, domine scientia, omnem humanas astutias vincit, omnes omnium notas habet cogi-

Iob. 36. tationes, nemo est, qui se ab ea queat abscondere. Quò inquit, ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? hoc est, quocunq; me vertam, tuam scientiam effugere non valeo. Ad

5. hunc sensum intelligendum est illud, quod scribitur Iob. 36. *Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.* Vincens, inquit Hieronymus, *scientiam nostram magnitudine scientiæ suæ, & altitu-*

Psalm. 32. *dine induens earum sudorum.* Et cap. 5. *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant: Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat.* Simile est in Ps. 32. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat au-*

9. *tem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. consi-*

Hebr. 4. *lium autem domini in æternum manet. cogitationes cordis eius in generatione, & generationem.* De bonorum verò cogitationib. loquitur Psalm. 9. an *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Ex quo patet, scientiam Dei penetrare intima cordis: quemadmodum docet Apostolus, asserens *Dei sermonem penetrabiliorem esse omni gladio ancipiti, & pertingentem vsq; ad di-*

Iob 42. *uisionem animæ, & spiritus, compagum quoq; atq; medullarum, & discretorem cogitationum, & intentionum cordis: & non esse vllam creaturam inuisibilem in conspectu eius: sed omnia nuda & aperta esse oculis eius.* Quamobrem Iob dixit: *Scio domine, quia omnia*

9. *potes, & nulla te latet cogitatio.* Scrutatorem cordis & renū, latere quid poterit? ait Hieronymus. *Quis est iste, qui celat consilium absque scientia?* Id est, nemo potest abscondere cōsilium à conscientia tua. cap. 9. Dei scientiam commendans,

11. ait. *Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit? Qui facit magnalia, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorū*

Longior terra, latior mari. *non est numerus. Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam.* Huius autem ratio dicitur, atq; ostenditur cap. 11. *Forsitan*, inquit, *vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies? Excelsior cælo est, & quid facies? Profun-*

Prouer. 3. *dior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. Ipse nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne considerat? Credimus*, inquit Hieronymus, *quòd vbiq; est Deus & intuetur omnia, quæ ab eo creata sunt, contineturque.* his de causis felix à Salomone appellatur is, qui inuenit huiusmodi Dei sapientiam. *Beatus vir*, inquit *qui inuenit sapientiam, & qui*

8. *affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione auri, & argenti primi & purissimi fructus eius. Pretiosior est cunctis opibus. & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Et cap. 8. ex persona huiusmodi scientiæ seu sapientiæ diuinæ loquitur: *Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus meum est consilium, & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitu-*

Coloss. 2. 13. Iren. cap. 19. *do per me Reges regnant, & conditores legum iusta decernunt: Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* Summa

Sapientia & scientia Dei quid. totius hæc est. sine Dei scientia, omnia hæc vera non sunt, & prodesse non possunt. Apostolus ad Colos. 2. Dicit omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ Dei esse in Christo absconditos. Cuius verba Aug. ita interpretatur. *Hæc*, inquit, *omnia quæ pro nobis verbum caro factum, temporaliter, & localiter fecit, &*

1. Cor. 12. *pertulit, ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod autem verbum est sine tempore, sine loco, est partes, & vbiqus totum, de quo si quisque potest, quantum potest veracem proferre sermonem, sermo ille erit sapientiæ, ac per hoc verbum caro. Christus Iesus, & sapien-*

Scientia & sapientia nostra Christus. *tiæ thesauros habet, & scientiæ.* Et 1. Cor. 12. *Vnicuiq; autem nostrum datur manifestatio spiritus ad salutem: alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. Si inter se distant hæc duo; vt sapientia diuinis, scientia humanis attributa sit rebus: vtrumque agnosco in Christo, & mecum omnes fideles* ait Augustinus. Scientia ergo nostra Christus est. sapientia quoq; nostra idem Christus est. ipse nobis fidem de rebus temporalib. infert. ipse de sempiternis exhibet veritatem. per ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam. ab vno in eodemq; Christo nō recedimus. Nec ista duo

Scien. Dei per sacras scriptu. ras. nam accipiamus, quasi non liceat dicere, vel istam sapientiam, quæ in rebus humanis est, vel illam scientiam, quæ in diuinis loquentibus. latiore consuetudine, vtraq; sapientia, vtraq; scientia dici potest. Nullo modo tamē scriptū esset apud Apostolū alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, nisi & proprijs singulis nominib. hæc singula vocarentur. Ex quo apparet, quod hic

Scientia aliquando pro fide accipitur. quoq; scientia Dei in scripturis haberi potest, vt sit quædam sit omnipotentis Dei. sicut etiam admonet Aug. l. 6. de trin. *Verbum Dei, inquit, est ars quædam omnipotentis, atq; sapientia Dei,*

Ars omnipotentis Dei verbū Dei. *plena omnium rationū viuentium incommutabilium, & omnes vnum in ea, sicut ipsa vnum de vno, cum quo vnum, vbi nouit omnia Deus, quæ fecit per ipsam. Ideo cum decedant, & succedant tempora, nō*

Scientia Dei causa rerum ex August. *decedit aliquid, vel succedit scientiæ Dei. Non enim hæc, quæ creata sunt, & ideo sciuntur à Deo, quia facta sunt; ac non potius ideo facta sunt, vel mutabilia, quia immutabiliter à Deo sciuntur.* Scientia ergo Dei, est causa rerū, secundum August. Ad Rom. 11. Videtur quoq; Apostolus eandē distinctionem ponere. *O*, inquit, *altitudo diuitiarū sapientiæ, & scientiæ Dei. Ad priora tempora Apostolus respiciens*, inquit Chryso. *prouidentemque Dei dispensationem contemplatus, quā prudenter, ac varie cūcta instituerit, obstupuit. & exclamauit, vt certos faceret auditores, omnino quæ dixerat, ita fore. Quod quidē hac in re profunditas sit, cognouit quanta vero sit, non item.* Admirantis quippe est hic sermo, non omnia scientis. Admiratus est aūt, quod contraria per contraria curauerit: & vt dicit Ambros. quod tam genteis, quam Iudæos multifariæ prudentia acquisiuerit ad vitam. Non solum enim seruit modū acquirendi; verum etiā sapientē modum inuenit.

Consilium Dei incomprehensibile. *Quis nouit mentē Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Resolue est, ait Chry. *Deus adeo sapiens est, vt nō hoc ab alio quopiā habet, sed ipse per se fons est beneficiū, de suo capite se omnia effundit: sapiēs est, nullius indiget consilio.* Hæ sunt veræ diuinæ, in omnib. exuperare, nec; alterius cuiusquā opera indigere. *Consiliū* inquit Ambr. *Dei à nullo comprehenditur, nec meritur, quia inferiora superiorum sensum scire non possunt.* Quoniam autem in populi gentilis electione, Iudæi verò reprobatione, non solum Dei prouidens circa res humanas

Ephe. 3. dispositio, verumetiam æternum eius propositum demonstratur; hac de causa, humilium dei negotium, diuinæ sapientiæ scientiæq; profundum vocat Apostolus. Ad Eph. 3 clarā huius rei memoriā reliquit: *vt innotescat*, inquit, *principibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundū præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro.* Angelis, vtpote spiritibus diuinioribus, Dei sapientiam innotuisse, asseruit; nobis

Scientia supereminens. verò, quasi inferioribus, & humanis, scientiam Dei eminentem concessit. *Vt possitis*, inquit, *scire supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinē Dei. Christi agnoscere nos vult charitatem*, inquit Ambr. *quia supereminentior est scientia, & subintelligitur humanæ, vt super scientiam hominum habeatur dilectio Christi.* Quis n. colligere potest mysterij huius charitatis rationem, vt & Deus hominis causa, homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus. pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impijs pius? Propter quam dilexit nos? Aut vt quid nostrū haberet, qui nullius in-

c. Cor. 4. diget? Nunquid non charitas hæc super scientiam hominū est? 2. ad Cor. 4. De hac eadem scientia loquitur. *Quoniam* inquit, *Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationē scientiæ claritatis Dei in facie Chri-*

Scientia gloriæ Christi. *sti Iesu. Hæc est scientia gloriæ Christi* (ait Augustin. de baptismo paruulorum) *quia summum ipsum esse lumen, quo tenebræ nostræ illuminantur.* Sanè misericordia Dei factū est, vt de tenebris

2. Cor. 10. vocaremur ad lumen vitæ. Ad Cor. c. c. 10. *Destruentes*, inquit, *omnem altitudinem extollentē se aduersus scientiam Dei.* Eu-

Philip. 3. angelij doctrinā, Dei appellat scientiā, aduersus quā humanorū militat altitudo scientiarū. Ad Phil. 3. *Verumtamē omnia existimo detrimentū esse propter eminentē scientiā Iesu Christi Domini mei propter quē omnia arbitror, vt stercora, vt Christum lucrifaciā & inueniar in illo. Omnibus*, inquit Ambros. *anteponenda est cognitio Christi cuncta quæcunque sunt, nullius momenti ducenda sunt, vt ad excellentiam sapientiæ & scientiæ Christi peruenire, attingat.* De hac scientia loquitur Esaias 11. cap. *Non nocebunt, neque oc-*

Isaiæ 11. Scientia domini sicut aqua maris. *cident in vniuerso monte sancto meo*, inquit, *quia repleta est terra scientia domini, sicut aquæ maris operientes. hæc est scientia domini.* ait Hieron. *qua venenata prius animalia, mitia fiunt: sicut aqua*, inquit, *maris operientes. Quomodo namq; aquæ maris, operiunt profunda maris, hoc est, terram, quæ operta est fluctibus: sic scientia Christi omnis terra complebitur.* Qui autem essent docendi hu-

28. iusmodi scientiam, cap. 28. clarissimè pandit. *Quem docebit scientiam*, inquit, *& quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte: auulsos ab vberibus. Qui*, inquit Hieron. *dignus est doctrina domini, qui verbū saluatoris docentis, qui habet aures audiendi audiat, vt quod auribus hauserit, corde intelligat? Quinam sunt illi? Ablactati*

Scientia Dei ex doctoribus. *Oseæ 4.*

lactati à lacte, auulsi ab vbere: qui nequaquam lacte nutriuntur infantiæ, sed solido vescuntur cibo, vt mereantur audire scientiam Christi, quam Iudæi ira, & malitia ebrii audire noluerunt. Oseas 4. clamat & dicit. *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam: quia tu scientiam meam repulisti, repellam te & ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Qui igitur non habent Christum & ecclesiam,* (ait Hieronymus) *hi plane non habent scientiam Domini: ideoque repelluntur à Domino, ne sacerdotio fungantur.* Etenim secundum Malachiæ testimonium, 2 cap. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam* qui ergo scientiæ Christi, quæ est finis, & complementum legis, ignari sunt, procul dubio sacerdotii dignitatem accipere non debent. *Non dixit proferent* (ait Hieronymus) *sed custodient, vt loquantur tempore suo, dentque conseruis cibaria in tempore Et legem requirent ex ore eius* Ex quo aduertere licet, doctrinam legis & Prophetarum, aliud esse nihil, quam scientiam Christi, quia finis legis Christus in salutem omni credenti. Quando ergo sermo incidit propheticus, scientiam Dei commendans, & Apostolicus similiter, ad Christi vtique scientiam, nempe ad sacra Christi mysteria, quæ pro nobis gessit in humanis consistens, sine dubio, est referendus. Itaque illi sacerdotes, qui mysteriorum Christi nequaquam sunt inscii, profecto pastores vere censendi sunt; quos Dominus se nobis daturum per Ieremiam promisit. *Conuertimini, inquit, ad me filii reuertentes* (siue vagi, & recedentes) *dicit Dominus: & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina,* id est, *Apostolos, & Apostolicos viros* (inquit Hieronymus) *qui pauerunt plebem Domini scientia Christi, atque doctrina.* Quid ergo sit scientia Dei in diuinis scripturis, & quis eius peculiaris vsus, breuiter dixi.

Malac. 2. Ad Sacerdotem pertinet scientia Dei.

CAP. VI.

Scientia, seu sapientia Dei per sacros Doctores demonstratur.

Dionys. 6. de diuin. nom.

QVoniam nobis intentio est, ea, quæ ad Dei nostri laudem maxime faciunt (quoad nobis fas est) modis omnibus efferre, atque laudantium sententias cumulare; ideo post Philosophorum sententias, atque sanctarum scripturarum testimonia, sacrorum authoritates Doctorum addere, conueniens esse iudicaui: vt sic vndequaque Dei sapientia monstretur admirabilis. Dionysius Areopagita ergo mirabilia, & pene diuina de diuina loquitur sapientia. *Non solum, inquit, est sapientia exuberans Deus, & sapientiæ eius non est numerus: sed & supra sermonem omnem, & mentem, & sapientiam locatus, eminet.* Intellexit mirabiliter *hæc profecto diuinus vir communis noster, nostrique præceptoris Sol, qui stultum Dei, sapientius hominibus dixit. Non modo quia humana mens omnis, firmitati, & stabilitati diuinarum, exactissimarumque intelligentiarum comparata error quidam est; verum quia etiam solent theologi est passione reciproca, in Deo quæ sunt, priuationis asserere. Ita & inuisibilem aiunt sancta literæ clarissimam lucem, eumque, qui celeberrimus est, & qui multis insignis nominibus est, ineffabilem, & sine nomine appellant: præsentemque omnibus, & qui inuenitur ex omnibus, incomprehensibilem, atque inuestigabilem diuinis.* hoc modo quoque diuinus Apostolus, stultitiam Dei laudare perhibetur, quod in ea irrationabile indignumque videtur, ad ineffabilem, rationemque omnem præcellentem referens veritatem. Sensus est Dei sapientia non solum est exuberans, & amplissima; verumetiam, id, quod à nonnullis stultum reputatur, nempe velle nasci, & mori pro homine, omnem creatam vincit sapientiam: hanc igitur irrationabilem, & amentem stultamque sapientiam, eminentia singulari prædicantes dicamus, omnis sensus & rationis, omnisque sapientiæ, & intelligentiæ authorem esse: ipsius esse omnium consilium, atque ab ipsa omnem scientiam, atque intelligentiam profluere. ex ea intelligibiles angelicorum spirituum, intellectualesque virtutes simplices, & beatas intelligentias habent spiritualiter, vniceque intelligibilia diuina penetrantes: estque in eis spiritualis virtus, & operatio impermixta, & immaculata irradiata mundicia, contemplatioque diuinorum sensuum indiuidua, & spiritualis, quæ augustiore illo singulari, ad diuinum, ac sapientissimum & sensum, & verbum, pro viribus formatur. Per diuinam item sapientiam, & animæ ratiocinandi vim habent discursione, & longo ambitu ad rerum veritatem annitentem, atque in eo singularibus illis spiritibus inferiores; quod indiuiduis, atque omnigenis varietatis vtuntur signis In eo vero, quod plurima in vnum colligant, intelligentiis quoque æqualibus angelis, quantum fas est animabus ad id aspirare, illustrari promerentur. Itaque diuina mens omnia continet cunctis supereminet scientia, secundum omnium causam

Paulus Præceptor Dionysii.

Stultitia Dei quid?

Sapientia Dei author omnis sapientiæ.

Homo quomodo æqualis, & inferior angelis.

omnium in se notionem ante complexa, priusquam angeli fierent, sciens, angelosque producens, & alia omnia in intimis, & ab ipso (vt sic loquar) initio noscens, atque ad substantiam ducens. Et hoc arbitror id significare, quod dicitur. Qui nouit omnia antequam fiant Non enim ex his, quæ sunt, ea quidem discens diuina mens nouit, sed in se, & ex se, secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atque substantiam anticipat. Dei itaque scientiam, vnam esse, omnium creatricem bonorum, atque conseruatricem, æternam, simplicem, manifeste Dionysius declarauit. Basilius ad Greg. theol. vero ait. *Nihil latet veram Dei sapientiam: nam per illam omnia sunt condita Nemo enim mortalis vsquam est, qui opus suum, quod fecit, ignoret.* Et exponens illum Psal. versiculum 32. *De cælo prospexit Dominus, vidit omnes filios hominum de præparato habitaculo suo Eos, inquit, qui in propria manent animæ dignitate, & naturæ congruentia faciunt, cælitus, hoc est superne aspicit Deus. Eos vero, qui ad extremum flagitiorum prolapsi sunt, sicut innuit, nempe descendendo Descendam, ait Deus ad Abraham in Genes., ac secundum clamorem, qui ad me venit, perfecerint. Considera ex nobis nos despectantem, e cælo res mortalium introspicientem. Quocunque tandem pergis, quæcunque demum efficies opus, siue in tenebris, siue in dies luce, Dei oculum superintendentem habes.* Et in principio prouerbiorum hom. 12. diffinit quid sit sapientia. *Sapientia, inquit, est diuinarum, humanarumque rerum, & earum quæ rerum sunt causa, scientia. Soli ergo Deo est vera sapientia attribuenda, cui ineft horum perfecta scientia. Vnde Apostolus ad Corint loquens de hac sapientia, ait. Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiam vero non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur; sed sapientiam in mysterio absconditam, quam præuidit Deus ante secula. Et qui in mundi constitutione, conditorem considerat, nouit & ipse per mundi sapientiam ipsum Deum Sunt enim quidam sapientiæ sermones ab initio genita, dum ipsa rerum creationi infusa ac permixta tacens clamare videtur suum conditorem Dominum, vt per ipsam ad veri ac solius sapientis cognitionem facile penetres. Per sapientiam enim Dominus terram fundauit. Dominus, inquit, genuit me in initio viarum suarum* Dei itaque sapientia, est omnium rerum scientia, ac perfecta beatitudo. Ambrosius exponens illud Psal. 118 *Prope es Domine, & omnes viæ tuæ veritas. ait, Deus omnibus adest nec refugere eum possumus, si offendimus, nec fallere, si delinquimus, nec amittimus si rolamus. Spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis dicens Deus appropinquans ego sum. Et quomodo potest dici, alius Deus, cum de spiritu Dei legeris.* Sap. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quia vbi Domini spiritus, ibi Dominus Deus. Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus Vbi igitur deficit, qui impleat omnia? aut quomodo de plenitudine eius, Ioan. 1. omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet? Denique Dauid sciens illum vbique esse, & implere cælum, & terram, & maria, ait. Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam?* Quamobrem lib officiorum 2. cap. 2 Deum appellat verum perfectumque sapientem. *Deus, inquit, est iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus.* hæc tria, iustitia, sapientia, siue scientia, & perfectio, Deo vere, et quæ proprie sunt attribuenda. Neque enim recta esse potest vtraque illarum sine summa sapientia, qua omnium merita, atque demerita appenduntur: neque perfecta, atque consummata sapientia, absque perfectionis ornamento Deus ergo est sapiens super omnia. Hieron in Oseam cap. 4 dicit cum Propheta, non esse scientiam Dei in terra. *Non est, inquit, veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra. Nec veritas, ait, absque misericordia sustineri potest & misericordia absque veritate efficit negligentes. Vnde altera miscetur alteri. quæ qui non habuerit. consequenter, & Dei scientiam non habebit.* In principio epistolæ ad Titum, bene Dei scientiæ, cognitionem, siue scientiam pietatis appellat. *Secundum scientiam, seu notitiam veritatis qua est secundum pietatem Est, inquit veritas quæ non habet pietatem. Si quis Grammaticam artem nouerit, vel dialecticam, & habeat in sua scientia veritatem; sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis, est nosse legem: intelligere Prophetas: Euangelio credere: Apostolos non ignorare. hæc autem scientia in spe vitæ æternæ posita est, quia statim ei, qui se cognouerit, præmium tribuit immortalitatis. Absque hac scientia pietatis, delectat notitia veritatis ad præsens, sed æternitatem non habet præmiorum.* Et in caput Esaiæ 55. *Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac. Increpat, inquit Hieronymus, eos qui sequuntur sapientiam secularem, & peruersas Hæreticorum, simulatasque doctrinas, & Pharisæorum traditiones. omnemque falsi nominis scientiam, magno pretio, atque labore continuo, in quibus nulla est saturitas.* Ex quo ostenditur eam sectandam esse sapientiam, quæ non est in foliis, ac flore verborum, sed in medullis, ac fructibus sensuum, quæ non aures præteruolat, sed animum reficit. Quam, vt discamus, non egemus magistris, nec magnis sumptibus indigemus; sed prope est verbum in ore nostro, & in corde nostro. Et reuera, vt in cap. 2. Ecclesiast. profitetur, nostra scientia, omnino potius, quam

Scientia Dei ex doctoribus.

Nouit omnia antequam fiant.

Basilius epist. 141.

Psal. 32.

Dei oculus cuncta intuetur.

Sapientia quid sit 1. Cor. 2.

Sapientia Dei mundo agnoscitur.

Ambro.

Deus penetrat omnia Ieram 23.

Psal. 138.

Deus est perfecte sapiens.

Hieron.

Scientia Dei.

Scientia pietatis

Quæ sapientia sit sectanda.

Scientia Dei ex doctoribus.

scientia est appellanda. *Transiui ad contemplandam sapientiam, erroresque & stultitiam,* ait Ecclesiastes. *Quid est,* inquam, *homo vt sequi possit regem factorem suum? Non enim puto,* inquit Hiero. *posse hominem tam liquido, & pure scire sapientiam creatoris, & regis sui quam scit ille qui conditor est. Itaque & illa, quæ nouimus,*

Scientia nostra est opinio.

opinari nos potius quam tenere, & æstimare magis quam scire quod verum est. Nihilominus, & si scientia pure est in nobis, sicut in rege nostro, cuius scientia omnia videt, magnam tamen differentiam inter illam, & stultitia esse cognouit, quantum potest distare dies a nocte, lumen a tenebris.

Nihil latet scientiam Dei.

Nihil autem Dei scientiam latere ostendit in cap. 4. Zachariæ: *Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersa terra. Deum sane nihil latet: nam & præteritorum, & præsentium, & futurorum conscius est: redditque vnicuique secundum opera sua.* Et in Eccle. cap. 1. *Deus benignus, & clemens,* inquit, *miseriarum quoque, & omnium recordatur.* Et exponens illud Matth. 10. *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt. Immensam Dei,* inquit, *erga homines ostendit prouidentiam, & ineffabilem signat affectum, quod nihil nostrum lateat Deum, etiam parua, & otiose dicta, eius scientiam non fugiant.* Et in Isa. *Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium abscondam: Væ qui profundi estis corde, vt a Domino abscondatis consilium. Adam & Eua absconderunt se sub arbore, in qua erat scientia boni & mali, putantes sic se posse latere. Cain quoque ait: Si eiicis me hodie a facie tua abscondar. Similis stultitia Deum arbitratus est, hac omnia ignorare.* Sed per Amos de impiis dicitur: *Si absconderint se ab oculis in profundo maris, ibi mandabo Draconi, & mordebit eos.* Nisi ergo Dominus adiuuerit scientiam nostram, in vanum laborat, qui se putat esse sapientem.

Isa. 29. Gen. 3. 4. Amos 9. Aug. lib. 11. ciuit. c. 10.

August. *In scripturis sanctis,* inquit, *dictus est Spiritus sanctus, sapientia multiplex, Sap. 7. eo quod multa in se habeat, sed quæ habet, hæc & est, & ea omnia vnus est. Neque enim multæ, sed vna sapientia est, in qua sunt immensi quidam, atque infiniti thesauri rerum intelligibilium, omnes quoque inuisibiles, atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium & mutabilium, quæ per ipsam factæ sunt. quoniam Deus non aliquid nesciens fecit, quod nec de quolibet homine artifice recte dici potest. Porro si sciens fecit omnia, ea vtique fecit quæ nouerat.* Ex quo occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum, quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset.

Vna sapientia. Scientia Dei nihil accedit ex rebus.

Vult ergo Augustinus, nostram quidem scientiam, a rebus ortam esse: Dei vero causam esse rerum. Scientiæ ergo Dei nihil accedit ex rebus genitis: quemadmodum idem docet lib. 2. ad Simplicianum, quæst. 2. *Sicut autem,* inquit *sunt in ordine temporalium creaturarum, ita & apud Deum nondum sunt, quæ futura sunt, sed ea præsentis scundo habet ergo ea semper, vno quidem modo secundum futurorum præscientiam altero vero modo secundum præsentiam scientiam. Aliquid ergo temporaliter accedit scientia Dei, quod absurdissimum, atque* [illegible] *est.* Et lib. 13 de Trin. c. 13. *Sed nunquid Deus pater, de quo natum est verbum, de Deo Deus, in illa sapientia, quod est ipse sibi, alia didicit per sensum corporis sui, quod est ei nullum, alia per seipsum? Sius aliunde ab aliquo aut nuncijs, & testibus. vt ea sciret, indiguit? Non vtique ad omnia scienda, quæ scit, sufficit sibi sua perfectio. habet quidem nuncios i. Angelos, non tamen qui ei, quæ nescit, annuncient, non enim sunt vlla, quæ nesciat. sed bonum eorum est de operibus suis, eius consulere veritatem & hoc est, quod ei dicuntur nonnulla nunciare non vt ipse ab eis discat, sed vt ab illo ipsi, per verbum eius sine corporali sono nunciens quod voluerit, ab eo missi, ad quos voluerit. Itaque Deus vniuersas creaturas suas & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo nouit: sed ideo sunt, quia nouit. Non nesciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo sciuit, creauit. Nec aliter ea sciuit creata, quam creanda. Non enim eius sapientia aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat, & quando oportebat, illa mansit, vt erat. ita scriptum est in libro Eccles. Antequam crearentur omnia nota sunt illi sic & postquam consummata sunt sic ei nota sunt. longe ergo huic scientiæ, scientia nostra est dissimilis. Quæ autem scientia Dei est, ipsa & sapientia; & quæ sapientia ipsa est essentia, siue substantia, quia in illius naturæ simplicitate mirabili, non est aliud sapere, quam esse: sed quod est sapere, hoc est & esse. Nostra vero scientia, in rebus plurimis propterea & est amissibilis, & receptibilis; quia non hoc est nobis esse, quod scire, vel sapere: quoniam esse possumus etiam si nesciamus, neque sapiamus ea, quæ aliunde didicimus.* Hæc Augustinus. Ex quibus animaduertimus, quas antea recitauimus proborum philosophorum sententias, imitatum fuisse, veramque denique scripturarum authoritatem:

Scientia Dei nec indiget nuncijs. Eccle. 23. Scientia Dei semper est eadem. Scientia Dei est substantia Dei.

Dei enim scientia est causa rerum, simplex, vna
æterna, omnium scientiarum prin-
cipium, vera, immu-
tabilis.

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Scientia secundum Theologos ostenditur.

De scien. Dei ex theologis.

In alio Pymandri libro disputando ostendi satis, quomodo intellectus diuinus intelligat alia à se, & quonam modo in mente diuina sint æternæ rationes, quibus distincte rerum quidditates cognoscit. Denique quod intellectus diuinus infinita intelligat. Cum igitur hæc ita se habeant; nonnulla mihi adducenda sunt, quæ huic negotio vtilia atque necessaria esse iudicaui: atque inprimis in Deo scientiam inueniri demonstrabo.

In Deo esse scientiam.

Sciens, seu cognoscens in hoc à non cognoscente, distinguitur; quod non cognoscens suam tantum formam habeat: cognoscens autem aptitudinem habet alterius formæ recipiendæ; atque ex hoc ampliorem, latioremque habet naturam. ille vero strictiorem, magisque arctiorem. Suffragatur huic sententiæ illud philos. 3 *de anima*, Anima, inquit, est quodammodo omnia. quippe, quæ omnium potest similitudinem recipere: formæ autem coarctatio est per materiam. proinde, & quo magis fuerint materiales, eo magis ad quandam infinitatem accedunt.

Ratio cognoscendi quæ sit.

Itaque alicuius rei immaterialitas, ratio est illi cognoscendi, siue vt sit cognoscitiua, modumque immaterialitatis, modus vtique insequitur cognitionis: plantis namque, ob ipsarum materialitatem, deesse modum cognoscendi in 2. *de anima*, libere philos. profitetur: sensum vero esse cognoscitiuum, quia nimirum species sine materia recipere valet. Quam ob causam hæc virtus cognoscendi efficacior, atque amplior in intellectu inuenitur humano, quia longe magis abest à materiæ mixione. *3. ani. tx. 5.*

Cognoscens & cognitum sunt vnū.

Adde, quod cognoscens est ipsum cognitum, actu, vel potentia. materia vero nunquam, atque nullo modo est ipsa forma. Inde fit, teste Comment. vt cognoscens, & cognitum sint magis vnum quam materia & forma. Sane, ex intellectu, & re intellecta, non fit aliquod tertium, sicuti ex materia, & forma. Ad hæc accedunt, quod vnumquodque operatur secundum quod est in actu, vt scribitur 3. *phys.* 24. & quod cognitum sit principium specificatiuum cognitionis. ex quibus habetur, quod cum cognoscens, sufficiens esse debeat propriæ operationis principium, quandoquidem id omnibus commune sit perfectis naturis, oportet, vt illius, cuius est cognoscitiuum, sit etiam specificatiuum principium. Denique 2. *cœli tex. com.* 17. scribitur, quod vnumquodque est tale propter suam operationem, igitur natura cognoscitiua est talis secundum se, suamque operationem.

Quare Deus cognoscat.

Cum igitur Deus sit immaterialis omnino: est ergo summe perfectissime cognoscens, & consequenter consummatissimæ scientiæ. Ex hoc etiam sequitur, Deum se per seipsum intelligere: quæ enim sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. Sane, quamuis in operationibus, quæ in effectum transeunt exteriorem, operationis obiectum, quod vt terminus significatur, est aliquid extra operantem. Secus autem res sa habet in operationibus, quæ non sunt extra operantem: in his profecto, obiectum extra operantem non inuenitur. vnde secundum quod est in eo, ita certe, & operatio ipsius inuenitur in actu: intelligibile enim in actu, & intellectu similiter in actu.

Deus intelligit se. Deus est actus purus.

Ex hoc enim aliquid in actu sentimus, vel intelligimus, quod noster intellectus, siue sensus specie aliqua sensibili, siue intelligibili informetur in actu. Vnde fit, vt vterque illorum, qui est in potentia, à sensibili aliud sit, atque intelligibili. Quare, cum Deus sit actus purissimus, nihil potentialitatis habens: in ipso ergo Deo, intellectus & res intellecta sint idem, necesse est omnino. vnde fit, vt neque careat specie intelligibili, sicut accidit intellectui in potentia existenti: neque ipsa species intelligibilis sit aliud à substantia diuini intellectus seipsum intelligentis: Sicuti nostro accidit intellectui sed sit ipsemet diuinus intellectus. Ex quo, seipsum à seipso intelligi, patet satis.

Deus seipsū comprehendit.

Cum ergo res ita se habeat; igitur non solum seipsum intelligit, sed comprehendit etiam omnem. teste Aug. lib. 83. quæst. quod se intelligit, seipsum quoque comprehendit. Et re vera tunc aliquid comprehendi dicitur, cum ipsius finem cognitionis attigerit. quod plane tunc fit; quando res ita perfecte noscitur ac est cognitu possibilis. Ad hunc modum, aliquam propositionem demonstrabilem comprehendi confitemur, quando nimirum per demonstrationem, non autem per aliquam probabilem cognoscimus rationem. cum autem Deus seipsum perfecte cognoscat, quantum est perfecte cognoscibilis, quippe cum vnumquodque [illegible] cognoscibile secundum modum sui actus: Deus aūt, vt dixi, est actus purissimus: igitur perfectissime se cognouit, siue cognoscit: ac proinde seipsum perfecte comprehendit. Quod cum ita se habeat,

absque

De scientia Dei ex theologis.

[illegible] dubio, intelligere Dei, est eius substantia Deo n. hoc est esse [illegible] Aug. [illegible] quod sapienti esse; hoc aut est sapientem esse, quod intelligere. Sed esse Dei, est eius substantia, intelligere ergo Dei, est eius substantia: alioqui aliquod aliud esset actus, & diuinæ substantiæ perfectio: ad quam, sicut potentia ad actum, ita se haberet diuina substantia quod certe fieri non potest. Intelligere profecto, est perfectio, & actua intelligentis. Etenim intelligere, non est actio ad aliquod progrediens extrinsecus; sed manet in intelligente, sicut eiusdem actio, atque perfectio; quatenus scilicet esse est perfectio existentis. Profecto, quemadmodum esse consequitur formam, ita plane intelligere speciem intelligibilem. Dei autem forma est esse eiusdem; & suaipsius essentia species intelligibilis. igitur intelligere Dei, est eius esse, atque substantia. Itaque in Deo est scientia, quæ est vera ipsius substantia, seipsum quoque intelligit perfecte, atque comprehendit. Denique suum intelligere, est suum esse, & substantia.

Intelligere Dei est eius substantia.

Argumenta contraria.

Sed *arguet aliquis* contra prædicta, dicens, scientia est habitus, qui Deo tribui non potest, est enim medium inter potentiam, & actum; Deus autem est purus actus: in Deo ergo non est scientia. Sane, scientia est habitus conclusionum; est ergo cognitio, ex principiorum cognitione producta. Sed in Deo tale aliquid inueniri non potest: ergo quod prius.

2. Adde, quod omnis scientia est vniuersalis, vel particularis. quarum neutra Deo est tribuenda. in Deo ergo non est scientia.

2. Amplius, si Deus sciret suam essentiam, extra se egrederetur, atque moueretur: omnis enim sciens, vt [illegible] ur in lib. de causis, essentiam ad suam quoque redit essentiam reditione completa. Sed Deo non conuenit ad suam redire essentiam, cum illam nunquam egrediatur: igitur Deus seipsum non intelligit. Reuera, intelligere est quoddam pati & moueri 3. de anima: scientia quoque est quædam assimilatio ad rem scitam, & scitum esset perfectio scientis. Sed nihil, teste Hilario, mouetur, patitur, aut perficitur à seipso, neque est similitudo sibi ipsi: Ergo, quod prius. Ad hæc accedit, quod nos sumus Deo similes secundum intellectum, sed noster intellectus non intelligit se, vt dicitur 3. de anima, nisi alia intellexerit: Igitur Deus non intelligit se, nisi forte alia intelligendo. sed dictum est, Deum intelligere seipsum per seipsum: seipsum ergo Deus non intelligit.

3. Item, quod seipsum comprehendit, teste Aug. *lib.* 83. *quæst.* est sibi finitum: sed Deus est omnib. modis infinitus: seipsum ergo nequit comprehendere. Quod si dixeris, Deum nobis quidem infinitum, sibi vero finitum esse. Contra, res veriores sunt apud Deum, quam apud nos. Quare si sibi est finitus, nobis autem infinitus; profecto verius est eum finitum, quam infinitum, esse quod est falsum sicut sæpe ostendi.

4. Amplius, intelligere Dei non est eius esse, siquidem intelligere, est quædam operatio, quæ procedit ab operante. sed substantia Dei non procedit ab aliquo alio cum sit ipsa omnium prima: igitur intelligere Dei, non est sui ipsius substantia. Cum aliquis præterea intelligit se intelligere, hoc non est aliquod magnum intelligere, aut principale intellectum; sed quoddam secundarium & accessorium intelligere. Quare, si Deus sit ipsum intelligere non erit profecto aliquod magnum intelligere Deum sed potius sicut cum intelligimus intelligere: quod est falsum. Adde, quod omne intelligere, est aliquid intelligere.

Soluuntur Argumenta.

Cum ergo Deus intelligat se, si ipsemet non est aliud quam suum intelligere: non ergo se intelligit at si est aliud, sic vtique daretur processus in infinitum: nam si intelligere, est aliud intelligere, & illud iterum aliud: & sic in infinitum, quod est falsum. Dei ergo intelligere, non est ipsius substantia.

1. *Resp.* ad primum, atque dico, in Deum non cadere aliquam qualitatem; ideoque Dei scientiam esse illius substantiam sicut hactenus probaui.

Intelligentia. Scientia. Sapientia. Prudentia

Ad confirm. dico, quæ in creaturis diuisim habentur, in Deo simpliciter atque vnite inueniri. homo enim secundum diuersa cognita, diuersas habet cognitiones: intelligentiam siquidem, quatenus principia intelligit, scientiam vero ob conclusionũ notitiam. sapientiam autem, quia circa altissima versatur. prudentiam quoque & consilium, quoniam agibilia percipit.

Consilium.

Porro hæc omnia simplici, & vna cognitione à Deo cognoscuntur: omni illarum imperfectione abiecta. Ad aliam quoque confir. dico, scientiam esse secundum modum cognoscentis: scitum vero esse in sciente secundum modum scientis. Cum autem diuinæ essentiæ modus, sit altior modo, quo humanæ subsistunt creaturæ,

2. non habet ergo diuina scientia creatæ scientiæ modũ. propterea ergo nulla illius conditio ei tribui potest. Ad 2. dico Redire ad suam essentiã, perinde esse, ac rem in seipsa subsistere, forma enim quatenus materiam perficit, dum ei esse largitur, supra ipsam quodammodo effunditur: quatenus vero esse habet in seipsa, in seipsam vtiq; redit.

Quid redire ad suam essentiam.

Virtutes igitur cognoscitiuæ, quæ nõ sunt subsistentes, sed aliquorum actus organorum seipsas cognoscere nequeunt sicut licet in singulis conspicere sensibus. virtutes autem cognoscitiuæ per se subsistentes, seipsas cognoscũt, per se autem subsistere proprie Deo compent. Quam ob causam ad suam ipsius redire dicitur essentiam. Ad confir. resp. quod moueri & pati in hoc æquiuoce sumantur. quatenus scilicet, sicut dicitur 3 *de anima*, intelligere dicitur quoddam moueri, vel pati. Etenim intelligere non est motus actus imperfecti, ab alio in aliud [illegible] cedẽs; sed est actus perfecti existens in ipso agente, intellectum vero ab intelligibili esse perficiendum, eique assimilandũ, intellectui tribui debet in potentia existenti. in quo non sunt idem intelligens, & intellectum, atque species intelligibilis. cum autem intellectus Dei sit semper purus actus, nihil illorum ei est tribuendum.

Intellectus [illegible] est [illegible] intelligibilium.

Ad confir. dico, in ordine intelligibilium non secus habere intellectum nostrum possibilem, ac materia in primam in rerum naturalium ordine est enim in potentia ad intelligibilia, sicut prima materia ad naturalia. Ex quo patet, intellectum nostrum possibilem, intelligibilem, nisi per alicuius speciem intelligibilem habere operationem non posse, intelligit ergo seipsum, & alia, intelligibili specie intellecta. Proinde cognoscens intelligibile, intelligit ipsum intelligere: & per actum cognoscit potentiam intellectiuam. Deus autem, quoniam tam in ordine existentium, quam intelligibilium, est actus purissimus, ideo seipsum per seipsum intelligit.

3. Ad 3. comprehendere propriè significat aliquid habens, atque alterum includens & ita omne comprehensum est finitum, sicut etiam omne inclusum. Verum huiusmodi modus Deo tribui non potest: quippe qui seipsum comprehendit, non quasi intellectus suus sit aliud à seipso, ipsumque capiat, & includat, sed huiusmodi locutiones sunt potius per negationem exponendę. Etenim quemadmodum Deus dicitur esse in seipso, quia nimirum à nulla re extrinseca continetur; ita plane dicitur à seipso comprehendi, quia nihil est sui, quod ipsum lateat. Ad confirmationem, Deus dicitur sibi finitus, per quandam proculdubio proportionis similitudinem, quod scilicet sicut se habet aliquid finitum in non excedendo intellectũ finitum; ita plane substantia diuina ad intellectum diuinum, in quibus est par virtus & intelligentis, & rei intellectæ.

4. Ad 4 iam patet, intelligere non esse operationem extra operantem, exeuntem, sed in ipso potius intellectu manentem. Ad confir. neg. similitudo: intelligere enim diuinum est subsistens. nostrum autem leue, & cito transiens: propria enim illud percipimus, non aliquod magnum intelligimus. Ad aliam confir. similiter est respondendum, siquidem intelligere diuinum in seipso subsistens, non est alterius, sed sui ipsius: ideoque non oportet in infinitum procedere. Quomodo ergo intelligere diuinum sit suum esse, & intelligat, atque comprehendat seipsum, dixi.

CAP. II.

Scit Deus alia à se per suum, & non aliorum esse.

POstquam ostendi in Deo scientiam esse, quæ est sua essentia, & quod seipsum intelligat, & comprehendat quodque sit suum intelligere, rationi consentaneum esse puto, vt quomodo alia intelligat, ad mentem Theologorum disputem; præsertim cum non vna fuerit omnium sententia. In primis autem dico, Deum alia à se cognoscere. seipsum namq; suaq; virtutẽ perfecte intelligit, & cognoscit: alioqui perfectum esse non haberet Suũ quippe esse, est suum intelligere. Ea ergo intelligit, ad quæ sua virtus sese extendere valet, alter sua virtus perfecta dici nõ posset Sed virtus diuina ad alia à se porrigitur, & extenditur vtpote prima omnium causa Omnia ergo alia à se intelligit.

Deum seipsum [illegible] alia à se per suum esse.

Adde, quod intelligere sit esse primæ causæ: omnes ergo effectus in ipsa prima causa existentes, in eius vtiq; sunt intelligere Igitur sunt in ea modo intelligibili: quia vnumquodque est in altero, eius certe modo, in quo est. Itaque patet, quomodo Deus per suam essentiam, tanquam per obiectum eminenter continens omnia, cognoscit alia omnia à se.

Intelligere est esse primæ causæ.

Nunc reliquum est scire modum, quo Deus hæc omnia cognoscit. Porro, bifariam aliquid cognosci dicimus vno quidem modo in seipso, quando scilicet per propriam, ipsi cognoscibili adæquatam cognoscitur speciem. [illegible] oculus videt hominem per speciẽ hominis. alio vero modo quando videtur per speciem continentis. [illegible] pars videtur in toto, per speciem totius. vel [illegible] in speculo per speciem speculi aut quocunque [illegible] modo contingat aliquid in alio videri Cum igitur Deus seipsũ videat in seipso, quia scilicet per suam se essentiam videt A-

Modus cognoscendi duplex

Deus omnia [illegible] in seipso.

De scientia Dei ex theologis.

ha ergo à se videt, non in seipsis quidem, sed in seipso, in quantum sua essentia, aliorum ab ipso similitudinem continet. Sane, si per speciem sibi adæquatam, hoc est, per suam essentiam, & se videt, & alia a se: igitur alia à se, non in seipsis, sed in seipso videt. Putant rudiores in essentia diuina omnia cum quadam distinctione contineri, ac imagines, quæ in speculo apparent. Sapientiores vero docent indistincte, & eminenter, veluti effectus in caulis eminentibus in diuina essentia contineri omnia. sic tamen perfecte, ac si distincte continerentur. hoc autem ita se habere, natura causarum ostendunt. Diuina ergo essentia mediante seipsa, vt obiecto, alia repræsentat: habet se enim ad ille, sicut species causæ ad effectus, ad quæ causa huiusmodi sese extendere valet. Deus ergo per suam essentiam cognoscit omnia, idque propria cognitione: non in cōmuni, in quantum sunt entia. Sicut enim ignis, si cognosceret seipsum, vt est principium caloris, naturam vtique caloris cognosceret, atque ebe omnia quatenus calida sunt, ita plane Deus, inquiunt, in quātū se cognoscit, vt principiū essendi, entis cognoscet naturam, & alia omnia, in quantum sunt entia. Sed hoc Dei cognitioni minime est tribuendum: siquidem huiusmodi cognitio in cōmuni tantū, & non in speciali imperfecta reputetur. Quam ob causam dum intellectus noster de potentia in actum migrat vniuersalem, confusamque de rebus cognitionem prius recipit, deinde ad propriam rerum notitiam peruenit, de imperfecto ad perfectum procedēdo, sicut docet philosophus li. primo physicorū. Quare, si Deus, in cōmuni, & nō in speciali cognosceret entia, procul dubio ipsius intelligere esset imperfectū, & consequenter eius esse: idem enim sunt. sed hoc est falsum, sicut n. multis locis probatum est. Omnia ergo propria cognitione cognoscit. non solum quatenus communicāt in ratione entis, verum etiam quatenus vnum ab alio distinguitur. Nec valent illorum exempla quibus nonnullos vsos fuisse legimus, quod scilicet Deus per vnum multa cognoscit: exempli gratia, si centrum cognosceret seipsum; omnes quoque ab eo exeuntes cognosceret lineas; siue lux si seipsam cognosceret, omnes quoque colores esset cognitura. Hæc siquidem exempla, etsi aliquid habeant, quod sit admittendum, nempe vniuersalis causalitas, quæ Deo est tribuenda, multa tamen alia continent falsa, & absurda. Multitudo namque & diuersites, non ab vno principio producuntur vniuersali, vt est distinctionis principiū; sed potius, vt id, in quo illa communicant. Non enim colorum diuersitas solum ex luce producitur; verum etiam ex diuersa dispositione diaphani recipientis. Et similiter diuersitas linearum ex diuerso situ. Vnde fit, vt in suo principio, non propria, sed communi cognitione hæc diuersitas, atque multitudo cognoscatur. Sed in Deo hæc ita non se habent: etenim non solum id, in quo creaturæ communicant; verū etiam ea, quibus ab inuicem distinguuntur, in ipso eminenter continentur. Cum igitur omnes in se perfectiones Deus ipse contineat, sua profecto essentia, non sicut commune ad propria, vtpote vnitas ad numeros, vel centrum ad lineas, comparatur, sed potius, sicut actus perfectus ad imperfectos velut homo ad animal, senarius, qui est numerus perfectus, ad numerus sub ipso imperfectos. per actum autem perfectum, non solum communi, verum etiā propria cognitione, actus imperfectos cognosci posse patet satis. Qui enim hominem cognoscit, & animal propria cognitione cognoscit. & qui senarium, trinarium. Cum igitur Dei essentia omnium rerum perfectiones in seipsa eminenter contineat; omnia ergo propria cognitione intelligit. Et reuera in hoc propria cuiusque rei natura consistit; vt per aliquem scilicet modum, diuinam perfectionem participet. Quare seipsum nequaquā perfecte cognosceret Deus, si eū lateret modus, quo aliis sua communicari perfectio possit. Nec etiam ipsam naturē essendi perfecte sciret, nisi omnes cognosceret modos essendi. Deum ergo propria quidem cognitione, qua distinguuntur entia ab inuicem, omnia cognoscere, perspicuū est omnino. Sed verū vtcunque nō particulatim, velut alternāte conceptū, hinc illuc, inde huc, sed omnia videt simul. In nobis n. duplex inuenitur discursus, successione vnus, qñ sc. ex aliqua re actu intellecta, ad aliud intelligendū pergimus; causalitate vero alter, veluti cū per principia ad conclusionū pertingimus cognitionem: quorum neuter Deo est tribuēdus, non enim in Deum cadit discursus successiuus. quippe qui omnia videt in vno, quod est ipse. Simul ergo & nō successiue omnia videt: veluti si diuersas res videamus in speculo, aut partes intelligamus in toto. Neque etiam secūdus, quādoquidem præsupponat primum: procedentes enim à principiis ad conclusiones, non simul vtrunque cōsiderent. Vnde notum fit, quod quando primum cognoscitur, secundū ignoratur, quodque secundum ex primo cognoscitur. Terminus vero discursus est, effectibus in causas resolutis, ac tūc

Cognoscit omnia propria cognitione.

Cognitio imperfecta.

Omnia cognoscit in speciali.

Omnia in Deo eminenter continentur.

Propria cognitio quæ.

Scientia Dei est diuersiua.

demum cessat discursus, cum autem Deus [illegible] in causa, vt [illegible] effectus; profecto eius [illegible] minime est dicenda. Quæ res cum ita se habeat, liquet omnino, scientiam Dei immutabilem esse. *Apud Deum*, inquit Apost. *non est transmutatio, neq; vicissitudinis obumbratio.* Sane, si scientia Dei, est eius substantia, & substantia Dei est omnino immutabilis, vt dictum est in alio libro Pymandri. scientia ergo Dei est modis omnibus immutabilis. Speculatiua quoque dici potest magis quam practica. est enim nobilior: quod autem est nobilius, Deo est attribuendum. Porro aliqua scientia speculatiua trifariam dici potest: vno quidē modo ex parte rerum, quæ sciuntur, quæq; nō subduntur operationi scientis; veluti est sciētia hominis de rebus naturalibus atq; diuinis. alio autem modo ex parte modi sciendi, veluti cum ab aliquo artifice prædicata vniuersalia sui artificii construendi considerantur, vtpote si ædificator, modum domus diuideret atque diffiniret: considerat enim huiusmodi operabilia speculatiuo quidem modo, non autem quatenus sunt speculabilia. Operabile namq; est aliquid per applicationē formæ ad materiā. non per resolutionem compositi in principia vniuersalia formalia. Tertio autem ex parte finis: intellectus n. practicus fine differt à speculatiuo intellectu vt dicitur 3. de anima. Intellectus siquidē practicus, ad operationis finē ordinatur. intellectus vero speculatiui finis, est cōsideratio veritatis. Si ergo ædificator cōsideret, qualiter domus sit cōstruenda, nō ordinans id ī cā ad operationis finē sed ad cognitionis tāū, perinde profecto erit, ac speculatiua operatio ad finem, de re tamen operabili. Scientia igitur, quæ est speculatiua, ob rei vnq; scitæ rationem, est tantum speculatiue: quæ vero speculatiua est secundum modum, vel finem; secundum quid certe, & speculatiue, & practica nominatur cum vero ad operationis finē ordinetur; est simpliciter practica. Ex his ergo satis potest esse perspicuum, de seipso Deū speculatiuam tantum scientiam habere operabilis non est enim: de aliis vero omnibus, & speculatiuam, & practicam quoad modum quidem, speculatiuam, quoad vero ad finē operandi. & tandem aliquo tempore perficiēdi, practicam. Mala quoq; & si ab eo non fiant, sub illius tamen cognitione practica continentur, quatenus scilicet ad aliquem finē ab eo ordinantur. sic etiam ægritudines sub practica medici cadunt cognitione, quatenus scilicet ab eo curantur. Adde, quod habitus practici ratio, in conformitate prioritateq; ad praxim, consistat: sed Dei scientia huiusmodi prioritatis conformitatisq; respectu nō indiget. ergo intellectus enim diuinus si cognitionem eius ad actum voluntatis comparare vellet; nō haberet vtiq; notitiam priorem dictatiuā de praxi eliciēda. Nec ēt practicorū principiorū notitia, aut quiddictatiuā notitiam terminorum, quæ illa virtualiter includat principia. sine omnis notitia diuina voluntatis actum præcedens, est vtiq; ei naturalis, & necessaria. Quare si intellectus, aliquā haberet de praxi elicienda notitiam actum voluntatis præcedentem; necessario vtiq; inclinet illi. Igitur voluntas, hanc cum perceperit, non posset eam non velle, est enim recta, & ab intellectu minime dissona. Necessario ergo illam praxim eliceret, quod est falsum. voluntas enim Dei ad extra nullo modo necessario agit.

Deus est omnino [illegible] Scientia Dei est speculatiua.

Speculatiua tribus modis dicitur.

Intellectus practicus.

Quomodo scientia De[i] speculatiua.

Quomodo [illegible] practica.

CAP. III.

Argumenta contraria.

Soliti sunt virtutis gentium æmulatori contra prædicta ita arguere: Deus, teste Augustino, nihil extra se intuetur. igitur non cognoscit alia à se. Tenet consequentia siquidem quæcunq; sunt alia à Deo, sunt extra Deū. Sane res intellecta est perfectio intelligentis (sicut sæpius dictum est) sed nihil est Deo perfectius atq; nobilius, alioqui non esset omnium entium primum, & nobilissimum. ergo quod prius. Adde, quod ipsum intelligere speciē habeat intelligibilem. sicut & omnis plane actus à suo obiecto. Proinde tanto nobilius est ipsum intelligere, quanto, & ipsum: quod intelligit. Sed Deus est suū intelligere. si ergo aliquid aliud à se intelligeret. per illud etiam specificaretur. ergo, &c. Amplius Deus cognoscit alia a se, quatenus sunt in ipso in ipso aū sūt sicut in causa prima, vniuersali, & cōmuni: in cōmuni ergo, & nō in propria cognitione alia à se cognoscit. Adde, quod quantū distaret essentia creaturæ ab essentia diuina, tantū vtiq; & diuina essentia ab essentiis creaturæ, seorsum scientiā creaturæ. diuina essentia perfecte cognosci nō potest nec ergo per diuinā essentiā essentia creaturæ. Sed Deus nihil cognoscit, nisi per suā essentiā nō ergo cognoscit creaturas propria cognitione quia non cognoscit de creatura quid est. Ad hac accedit quod propria cognitio, sine propria eiusdem rei ratione haberi nō possit: Cum ergo Deus omnia cognoscat per propriam essentiam; non ergo cognoscit alia per propriam rationem idē enim

r. lib 23. q.

Propria ratione.

[illegible] esse [illegible] sano multorum, atque diuer- [illegible] ergo habet [illegible] m sed communem [illegible] m Iterum [illegible] ratione [illegible], sed [illegible] vnum tamen [illegible] intelligit igitur est [illegible] sua: [illegible] tac auctoritate [illegible] decentis. [illegible] tingit [illegible] euer [illegible] Deo [illegible] tiam per ea [illegible] gnoscit [illegible] ius ergo [illegible] sua cog [illegible] ime [illegible] erssiuum. [illegible] causis [illegible] effectus [illegible] ad [illegible] tac go [illegible] er se [illegible] lior [illegible] entiae [illegible] Dei [illegible], scientia relatiue dicitur [illegible] est mutabil [illegible] tioni [illegible] enim [illegible] relationem huiusmodi, Deo ex t[illegible] pore [illegible] que ad motum creaturarum v[illegible] est variabilis. A[illegible]e, qu[illegible] otest [illegible] ere [illegible] iam [illegible] quam [illegible] pturæ essant. Nonne [illegible] re [illegible] ma plusqua[illegible] cem se [illegible] clorum [illegible] est plura [illegible] ae [illegible] ea sciuit [illegible] iam nat [illegible] ergo [illegible]
5. gr[illegible] est c[illegible], sicut dia[illegible] d scientia speculati[illegible] est causa rerum, [illegible] untur: igitur illius scient[illegible] est spe- cu[illegible] æterea [illegible] est per[illegible] ionem à [illegible] c De[illegible] ote. ergo quod prius. Adde, qu[illegible] du n Aug[illegible] Ver[illegible] n est ers o- m [illegible] ars autem est [illegible] practicus. Et lib. 83 quæst. an[illegible] eæ sunt rationes secundum [illegible] formatur
Solutio arg. omne fac[illegible] Erg[illegible] quid [illegible] Verum *ad hæc* hic breuiter *respondemus*, [illegible] timeum in alio lib. de hoc nego solutius
6. egerimus & ad primum [illegible] m dicimus, verbum Augu- stini non esse [illegible] intelligen[illegible] quasi nihil, quod est extra se, Deus v[illegible] sed quia id, quod est extra seipsum, nonnisi in- tueatu m[illegible]. Ad confir. [illegible] res intell[illegible] est quidem
3. de anima perfect[illegible] intelligentis, per speciem certe illam, non autem per [illegible] bstantiam? lapis siquidem non est in anima [illegible] teste philo- so[illegible] sed [illegible] cie lapidis. Cum ergo Deus alia à se per [illegible] am es- sentiam [illegible] mnium species [illegible] intelligat, nihil er- go præter diuinam essentiam, potest esse diuini intellectus perfectio. Ad aliam confir. dico, intelligere, per obiectum specificari, quatenus scilicet forma intelligibilis, est intelle- ctualis operationis principium: omnis enim operatio per formam specificatur, quæ est principium operationis, sicut calefactio per calorem. Per illam ergo formam intelligi- bilem, intellectualis specificatur operatio, quæ plane facit intellectum in actu. & hæc quidem species est principalis intellectus, quæ in Deo aliud est nihil, quam [illegible] essentia, in qua omnes species rerum continentur, & ab intellectu di- uino comprehenduntur. Non opus est igitur ipsum diui-
2. num intelligere, siue ipsum Deum per aliud, quam per suam essentiam specificari. Ad 2. dico, cognoscere aliquid in co- gnoscente dupliciter intelligi posse: vno quidem modo ex parte rei cognitæ, & ita non est admittendum. non enim semper cognoscens, cognitum secundum esse, quod habet
Cognosci aliquid in cognoscente dupliciter. in cognoscente cognoscit: oculus nemque non cognoscit lapidem secundum esse quod habet in oculo, sed per speci- em lapidis, quam in se habet, lapidem secundum esse, quod habet extra oculum, [illegible] nosc[illegible]. Vnde & si aliquis cogno- scens, cognitum secundum esse, quod habet in cogno- scente cogn[illegible] scat [illegible] cognoscit nihilominus ipsum secun- dum esse, quod habet extra cognoscentem sicut intellectus cognoscit lapidem secundum esse intelligibile, quod habet in intellectu, in quantum cognoscit se intelligere, & cum hoc, cognoscit etiam lapidem in propria forma: alio autem modo ex parte cognoscentis, & sic recipi potest. Verum a- nim est, quod [illegible]ic cognoscens cognitum cognoscit secun- dum esse, quod habet in cognoscente: quia nimirum quan- to perfectius est cognitum in cognoscente, tanto perfectior est m[illegible] tionis. Ex quo patet, quod [illegible] m in Deo res perfect[illegible], atque eminenter sine du[illegible] perfectissi- m[illegible] cognitionis ab [illegible] o cogno[illegible] untur: quia plane est, vt non [illegible] lum [illegible] no ca[illegible] es essa[illegible] seipso, verum et iam per id, [illegible] od se[illegible] continet, eas in propria cognoscat natura: [illegible] rfe[illegible] us, quanto perfectius vnumquodque est in [illegible] ntur, dico, creaturæ essentiam, ad Dei essentiam [illegible] erfectum ad perfectum comparari: ideoque creaturæ [illegible] ssentiam non perfecte ad diuinæ essentiæ cogni- tionem [illegible] e ed bene e conuerso. Ad aliam confir. verum quidem [illegible] m non posse accip[illegible], vt diuersorum rationem per adæqu[illegible] m modum sed diuina essentia est aliquid

e[illegible] o[illegible] nes creat[illegible] de accipi potest, vt propria vni[illegible] que ra[illegible], quatenus eam imitantur diuersimode at [illegible] cipant creaturæ. Propria ergo cognitione Deus al[illegible] ig[illegible] d[illegible] Quamuis sit vnum tantum intellige- [illegible] omni ngit tamen omnia intelligere in alio, sicut [illegible] rmati [illegible] ostendes, quod Deus non cogno- [illegible] qual[illegible] p[illegible] ius cognitam, quam effectus cognoo. [illegible] gnoscit effectus in causa. Vnde fit, [illegible] u non indigeat conquirentis. Ad alia
S. Deus cognoscat alia à se. 3 [illegible] o [illegible] arum effectus causarum in ipsis quidem longo melius, quã à nobis videri: non ob id ta- [illegible] tuum cognitionem in ipso, sicut in nobis, ex causa- [illegible] ttone[illegible] oduc[illegible] quam ob causam eius scientia dis-
4. [illegible] dici non potest. Ad 4. Dico, Dominum, & creato- [illegible] & huiusmodi relationes ad creaturas, quatenus sun[illegible] significare. Dei vero scientiam relationem a[illegible] crea [illegible] am, quatenus sunt in Deo. Secundum hoc enim vnum- quodque est intellectum in actu, secundum id, quo[illegible] quo[illegible] lt[illegible] intelligente [illegible] e autem creat[illegible] sunt in Deo inua- r[illegible] iliter: in se [illegible] varia[illegible] les. Ex quo patet aliter en- [illegible] endum esse de relationibus consequentibus actus, qui ad ipsas creaturas, quatenus sunt in ipsis, terminantur: [illegible] est Dominus, creator, & similia, nã ad variationem creatura-
Relationes immutabiles. rum, varie de Deo dicuntur. Aliter vero de [illegible] ,& em- re, aliisque relationib. consequentibus actus, qui in Deo esse intelliguntur, qui[illegible] ue de Deo immutabiliter prædicantur. Ad confir. verum quid[illegible] est Deum [illegible] futura facere. [illegible] am facit, non autem [illegible], nisi [illegible] hoc referatur ad se entiam visionis [illegible] dicitur ea scire, [illegible] m ali- qu[illegible] tempus sunt in actu. ex hoc autem, q[illegible] posse, quæ modo [illegible] n sunt, vel etiam non esse, quæ sunt, non sequitur scientiam Dei esse variabilem: sed potius a beate- rum varietatem cognosci bene tamen id sequeretur, quan-
Dei scientia inuariabilis. do aliquod iam existens, nesciisset, & postea tandem didicis- set. quod certe Dei scientiæ non est attribuendum quippe quæ, quidquid est, vel potest esse secundum aliquod tempus Deus in suo æterno sciuit. Quamobrem quidquid est, aut a- liquo modo erit, Dei non effugit scientiam, ideoque Deus non potest plura scire, quam semper sciuit: implicat enim, quod antea nesciuerit, & postea sciat. Ad confir. vltimam respõdeo, quod, quamuis non sit verum dicere, quid[illegible] Deus sciuit, modo scit, si ad enunciabile referetur: ex hoc ta- men non sequitur, scientiam Dei, varietati esse subiectam. Sicut enim absque ipsius varietate scit vnam eandemque rẽ quandoque esse, quandoque vero non esse, ita plane absque sui mo- tabilitate, scit aliquod enunciabile, quandoque esse verum, quandoque autem falsum. Profect[illegible] a[illegible] ne dubio variabi- lis esset, si enunciabilia, per modum enun[illegible] abilium, compo- nendo scilicet, & diuidendo, cognosceret, si ut in nostro [illegible] intellectu, cuius cognitio v[illegible] ndua est pro- pter rerum varietatem, vtpote [illegible] c[illegible] em [illegible] habere, postea contrarium sentiat, quæ omnia in Deum cadere non
5 possunt: ideoque eius scientia est immotabilis. Ad[illegible]. dico, scientiam Dei, non quidem sui ipsius, sed aliorum causam esse: & horum quidem actu, eorum videlicet, quæ pro ali- quo tempore actum consequuntur: aliorum vero virtute, quæ profecto possunt ab eo fieri, nunquam tamen fient. Ad confir. resp. q. scientiam esse acceptam a rebus scitis non per se, sed per accidens, scientiæ conuenit speculatiuæ, in quarum scilicet humana dicitur. Ad confir. dico, de operabili- bus perfectam scientiam non haberi, nisi quatenus operabi- lia sunt, a nobis cognoscantur. Quoniam autem scientia Dei omnibus modis est perfecta: idcirco operabilia ab eo sciun- tur in quantum huiusmodi sunt, & non solum secundum quod sunt speculatiua: ob id tamen à nobilitate suæ specula- tiuæ non recadit, quippe, qui omnia in seipso intuetur. Se- ipsum vero speculatiue cognoscit; atque in suiipsius specu- latiua scientia, cognitionem quidem omnium tum practi- cam, tum etiam speculatiuam habet. Ad aliam confir. dico, artem bifariam intelligi posse, vno quidem modo [illegible] ro ha- bitu apprehensiuo rectitudinis agendorum, tamen non
Ars Dei [illegible] sit potentiæ operantis, [illegible] agentis, directiuus: hoc autem modo respectu factibilium [illegible] eo ars tribui potest, quia nimi- rum post voluntatis determinationem agentiuorum ordi- nem intellectus videt. Alio autem modo pro habitu tum ap- prehensiuo, seu cognitiuo rectitudinis agendorũ, tum et- iam potentiæ practicæ non directiuo. atque ita ars est habitus practicus, qui plane Deo non conuenit, maxime si executiua non esse alia ponatur à voluntate. Ideæ præterea sunt ratio- nes factibilia repræsentantes: de agendo autẽ, vel non agen- do, practicam, siue dictatiuam notitiam nequaquam virtua- liter continentes. notitia autem operabilium nõ est præci- se practica, nisi principia includat, aut conclusionẽ practicã,

CAP. IV.

Scientiæ causam non esse immaterialitatem.

Paulo ante ostensum est, in Deo esse scientiam, quia est sine omni materia, quæ non est ex se intelligibi[illegible] quo magis enim aliquid ad materiam accedit, eo plane minus habet virtutem intelligendi. Sed Deus est actus purissimus, igitur & summe intelligens. In separatis præterea a materia idem est intelligens, & intellectũ: plantæ præterea ob nimiam suam materialitatem non possunt intelligere. & similia multa. Aduersus hæc igitur ita arguunt nõ vulgaris doctrinæ viri. Si, inquiunt, res ita se haberet, vt quo aliquid materialius extiterit eo minus intelligat, compositum igitur minus intelligeret, quam forma: minus enim forma materialitatis haberet, quod est falsum. Siquidem compositum ex forma, & corpore subsistens, vtpote homo, plus habet perfectionis, quam anima tantum: ergo perfectius intelligit: sicut enim res se habet ad perfectionẽ naturæ; ita plane ad virtutem intelligendi. Denique totus homo minus esset beatificabilis, siue capax beatitudinis, quam anima sola, quia scil. minus intelligeret: beatitudo aũt tanto maior, quãto quis eã magis diligit, & intelligit sed hoc destrueret corporum resurrectionem. Non ergo immaterialitas est præcisa causa intelligẽdi. *Adrationes* vero superius positas, *sic Respondendum* esse affirmant. quod scilicet illa maior bifariam [illegible] intelligi: vno quidam modo, vt materiem, tanquam sui partem complectatur: & sic certe est abiciendo: homo enim totus, materiam includit tanquam partẽ sui; anima autem, minime. Alio autem modo, vt significet gradum naturæ, & perfectionis naturalis: atque tunc demũ vera est, nec inde sequitur, vt materia non sit intelligibilis, sed quod inter substantias sit minimæ entitatis, & consequẽter minus intelligibilis, sicut dixi in alio lib. Pymandri: Ad 2. dicunt, in separatis à materia per abstractionẽ intellectus agentis, secundum Philosophum 3. de anima, intelligentem, & intellectũ, siue rẽ intellectã esse idem, non ob id tñ, quod obiectũ intellectum, sit intellectiuũ, siue intelligens, sed potius, quod obiectum, quoad suam speciem, siue actum intelligendi, informet intellectum: hoc etiam modo sensibile, & sensus sunt idem secundum actum. quare non licet inferre omne igitur separatum à materia, est intelligens; sicut patet in omnibus plane accidentibus, quorum nullum est intellectiuum. Ad 3. de plantis, aiunt, plantas non habere formam sensitiuam, neque materia dispositam ad talem formam recipiendam, ideoque non sentire. Adde, quod omnes illæ rationes, quibus nituntur ostendere Deum intelligere hæc inferiora, non sunt demonstratiuæ. siquidem Deus seipso beatus est; proinde non indiget, vt creaturas intelligat, quo suam beatitudinem, vitamq; felicem assequatur. Alioqui si necessario illas intelligeret, necessario crearet. tenet Consequentia scientia enim eius, est causa rerum. sed hoc est falsum, quia nihil necessario agit ad extra. *Ad hæc dici* potest, quod quamuis beatitudo Dei non pendeat ex rerum cognitione, nec necessario quippiam agat ad extra; ea tamen, quæ ipse fecit, ab eo intelligi, & gubernari, omnino est propositio demonstratiua; alioqui esset artifex sine intellectu, & iustitia, quorum neutrum, Deo tribui potest, nisi velis Dei diuinitatem negare. Deum ergo intelligere omnia, est verissimũ. Sane, si Deus est, quo maius aliquid excogitari non potest: est ergo in eo omnis perfectio simpliciter ex natura rei, atq; formaliter. sed intellectus, & scientia, & huiusmodi dicuntur perfectionem simpliciter illud enim dicit perfectionem simpliciter, quod melius est, quam non ipsum: in Deo ergo est scientia formaliter. Amplius, efficiens, est intelligens, quia cognoscens, & non per sensum. omne enim agens, quod agit propter finem, & non cognoscit finem; dirigitur ab intelligẽtia, à qua finis intelligitur: ob quã causã dictum est à philosopho 2. phys. naturam ad intelligentiam, & opus naturæ in opus intelligentis reduci. Sed primum agens non potest dirigi ab alio cognoscente, aliter non esset primum. Igitur intelligit omnia. Adde, quod, cuius est ordinare in finem, ad ipsum quoque spectat sapientiam habere quia sapientis est ordinare [illegible] est huiusmodi: ergo in Deo est scientia, per quam dicitur formaliter sciens: tametsi non sit in Deo scientia inhærens; aut faciens vnum per compositionem: imperfectionem quippe sonant in forme creata. Sed scientia est in Deo, qua Deus est formaliter talis. Est enim attributum, & manet formaliter in Deo secundum propriam rationem quidditatiuam. vnde licet transeat in essentiam per veram identitatem realem; ipsa tamen Deus, dicitur formaliter sciens, vel sapiens: sicut diuinitate dicitur formaliter Deus, & de talibus similis est iudicium. Scientia præterea in creaturis, mensuratur atque causatur rationem habet, [illegible] potentia vel [illegible] siue [illegible] quæ, quæ profecto imperfectionem denotant: ipsa enim mensuratur, atque causatur actus. hæc autem in Deum cadere nequeunt: est enim scientia formaliter sciens: non quidem vt habitus, quo prompte & alacriter aliquid operamur. quod enim non prompte interdum intelligimus, aut expedite operamur, in causa est, potentiæ, & actu vel potentia, & obiecti distantia, aut aliquarum rerum, quæ necessariæ sunt ad intellectionem habendam, ind[illegible] quæ plane Deo conuenire non possunt. [illegible] enim habitu[illegible] posse intelligere, & intelligere. Adest præterea omnibus, & nulla in eum c[illegible] dispositio, nullaque sui intellectus, & permi obiecti distantia. Cæterum pro solutione primi argumenti dici posset immaterialitatem esse causam intelligendi, nam & ipsum intelligere est quoque immateriale, & intellectus, & species intelligibilis. Quando autem dicitur, totum hominem perfectius intelligere, di[illegible] hoc ei accidere ob perfectionem naturæ à qua ita est institutus, vt non nisi eam has partes habuerit, perfectus esse non possit. Id autem Deo non competit, qui est forma simplicissima: propterea non est simile. Quomodo ergo in Deo scientia sit, & qua sint istorum rationes, patet.

CAP. V.

Obiectum Diuinæ scientiæ.

Posthac de obiecto diuinæ scientiæ, siue intellectus nobis erit loquendum, an scilicet sit vnum tantum, nempe diuina essentia, an etiam creatura, vt secundarium obiectum. Dico autem essentiam diuinam obiectum sui intellectus esse primum primitate originis, perfectionis simul, & primitate adæquationis. non propriæ quidem loquendo de originis seu perfectionis ordine: nã inter essentiam, & tributũ, non est ordo perfectionis propriæ quodlibet enim illorum est æque perfectum, & actu formaliter infinitum ac ideo inter ipsa non cadit, sicut inter imperfectũ, & perfectum ordo perfectionis. Nec etiam inter essentiam, & relationem, quæ licet non sit perfectio formaliter, neque infinita; per veram tamen identitatem in essentiam transit. Itaque ordo perfectionis in diuinis [illegible] de causa ponitur, quia scilicet essentia est perfectio, quæ est prima in ordine diuinorum, primoque occurrit, alia vero secundum suum ordinem. Ordo præterea originis inter essentiam, tributum, atque relationem, proprius nequaquam est, sed potius secundum nostrum modum intelligendi. sicut videmus in creaturis illa scilicet priora esse origine, siue generatione, quæ prius occurrunt, vt sicut fundamẽtũ prius est proprietas in ipso fundata. hæc autem sic in diuinis inueniri, sic facile probari potest. Quod est perfectionis in cognoscente id plane primo enti, siue cognoscenti est attribuendum sed cognoscere seipsum, dicit perfectionem cognoscentis, intellectui enim conuenit, qui cæteris est potentiis perfectior, quæ seipsas non cognoscunt. ergo. Cognitio præterea perfecta intellectiua cuiuslibet perfecti obiecti, est perfectio simpliciter, alioqui nulla esset perfectio simpliciter sed hæc à summo ente non est remouenda. ergo quod prius. Amplius, potentia cognitiua non organica in cognoscendo super seipsam reflectitur: sensus autem minime; quia scilicet est potentia organica. Sed intellectus diuinus est purissimus actus ab omni organorum ministerio liber: seipsum ergo intelligit, & cætera alia in seipso. Adde, quod potentia non impedita, existens a[illegible] tem proportionata, obiectum quoque proportionatum [illegible] sens, sequitur sine dubio intelle[illegible]io. Sed intellectus [illegible] nus est potentia non impedita, nec indisposi[illegible], obiectum autem, hoc est, essentia diuina, est sibi summe pr[illegible] ta, & intime præsens, illam ergo sine dubio intell[illegible] Patet ergo quomo[illegible] o essentia diuina sit obiectum orig[illegible] ue perfectionis intellectus diuini. Iam nobis erit d[illegible] um quomodo si etiam adæqua[illegible] biectum. In[illegible] sque sic arguo[illegible] aut obiectum adæqu[illegible] onis di[illegible] intelle[illegible] est essentia diuina, aut aliquod attribu[illegible] c[illegible] mune essentiæ & attribu[illegible] liquod e[illegible] en tialibus, & no[illegible] al[illegible] us, [illegible] reatu[illegible] s. N[illegible] tem attributum, quia o[illegible] est [illegible] ectum ess[illegible] conuer[illegible] diuinæ. Nec aliq[illegible] mune esse [illegible] butis, alioqui primo occurreret m[illegible] ueret[illegible] ad actum atque ita creatura primo posse: m[illegible] uere[illegible] intellectus, quod est falsum aliter e[illegible] intell[illegible] cre[illegible] ra depẽderet. [illegible] vero [illegible] mile potest esse in[illegible] est obiectum adæqua[illegible] diuini intellecto[illegible] q[illegible] per[illegible] netur intelligibiliter alia omn[illegible] cta se[illegible] se habet, continet n. eminẽter q̃libet aliud ob[illegible] certe minime

[illegible] it al cui attri[illegible] ratione vni [illegible] alt[illegible] etiam. atq[illegible] tmentibus daretur [illegible] est absurdum. Neq; etiam relationi, quippe [illegible] ita, præsupponit fundamentum. Ergo [illegible] Præterea obiectum, est adæquatum. quo [illegible] circumscr[illegible]to, [illegible] habet actum primum [illegible] est vtiq; primum obiectum adæquatū diuini intellectus: sed essentia est h[illegible]. igitur est obiectum adæquatum diuini intellectus [illegible] perf[illegible]ctione, ad quo[illegible] omnia alio obiecto eiusdem potentiæ circun[illegible] est [illegible] perfectius, præsertim qua[illegible] do non est [illegible] commune [illegible] essentia diu[illegible]ne, secundum rationem essentiæ, non est perfectior attributo, [illegible] enim est [illegible]. Igitur non est primum obiectum perfectiona. Nec etiam obiectum adæquatum [illegible] quidem obiectum adæquatum potentiæ, est ratio [illegible] alia cogno[illegible]endi. quidquid enim videt visus, sub ra[illegible] tione coloris, & sui obiecti videt. sed essentia diuina non est ratio attributi cognoscendi, quippe cum [illegible] finitū non sit ratio, vnde aliud infinitum cognoscatur. non est ergo essentia adæquatum obiectum diuini intellectus. Sane non adæquatur aliquid sub ratione [illegible], intellectiuæ potentiæ, nisi [illegible] tantum, non autem aliquod ens simile. ergo quod prius. Amplius, quod adæquatur vni actui potentiæ non est obiectum adæquatum potentiæ, sicut in nostro intellectu [illegible] licet sed essentia diuina adæquatur vni actui

3. [illegible] intellectus, quia vnico quidē actu cōprehēditur: ergo. Præterea quæcunq; potentia respicit plura obiecta, & quilibet illo [illegible] [illegible] aratione [illegible] profecto ex illis habet pro obiecto sibi adæquato, sed potius aliquod ipsis cōmune, sicut patet in visu, à quo quilibet conspicitur color, secūdū ppriā illius coloris rationem. Qu[illegible] ob causam suum primum obiectum adæquatum, color dicitur. eodem quoque modo ens respectu nostri intellectus. Sed intellectus diuinus cognoscit omnia, secundum proprias e[illegible] rationes: ens ergo est ipsius primum obiectum, atque adæquatum. [illegible] ad primum argu-

Solutio argumentorum.

1. mentum non opus esse [illegible] primum obiectum intellectus diuini, esse alio perfectius, sed [illegible] primā esse perfe[illegible]tionem. Ad contr. dico essentiam diuinam esse rationem alia cognoscendi, quia aliquo modo est sicut obiectū cōtinens [illegible], ipsa etiam cognita tanquam [illegible] alia quoque cognoscuntur. Ad aliam con[illegible] verum de intellectu creato, cui adæquatum est ens sub [illegible] obiecti quodlibet [illegible] monu[illegible] per p[illegible] propriam rationem, non autem de [illegible] intellectu diuino. [illegible] ad aliud se extendit, dest[illegible] ergo adæquationem obiecti. Minime. Saltem quatenus est [illegible] alia [illegible] nec etiam vt obiectum cognitu [illegible] suo mod[illegible] & si diuina essentia nō sit formaliter omne à De[illegible] cogni[illegible] æquipollen

2. ter tamen est omne obiectum, vt [illegible] continens [illegible] dico, quod si vnus sit actus potentiæ adæq[illegible]us, obiectum adæquatum vni actui, erit quoque similiter potentiæ adæquatum, sic est in proposito. Etenim ens vnico actu [illegible] nobis intelligitur, nihilominus intellectus [illegible] obiectum adæquatum, sicut in alio libro Pymandr[illegible] disputaui.

3. Ad 3. licet Deus propriam cuiusl[illegible] rationem cognoscat, sola tamen sua essentia est ratio mouendi [illegible] motiua. sunt ergo multæ rationes cognitæ à [illegible] vna tamen est ratio cogno[illegible]endi [illegible] illa exem[illegible] & da

Essentia est primum obiectum, & ratio cognoscendi.

colora non sunt [illegible]. Dices, obiectum intellectuale est veritas, non ergo est essentia Dei. [illegible] quod veritas [illegible] tantummodo dicat rationem obiecti ad intellectu[illegible] declaratur, quæ fit per actum intellectus [illegible] seu conformitatis negationē. Atqui [illegible] intellectus diuini [illegible] obiectiua, est visio, & intellectio intuitiua: non ergo veritas. sed diuina essentia est diuini intellectus primum obiectum, & ratio cognoscendi omnia aliud posit [illegible] extrinsecū. positiua aū: extrinseca in[illegible] obiectum, sed cognito positis per actū intelligēdi diuini intellectus. Sane intellectus diuinus actuatus quodāmo[illegible] essentia [illegible] vt specie intelligibili est in actu primo sufficiē[illegible] ad pducēd[illegible] in esse intelligibili quodcūq; intelligibile. Intellectu ergo [illegible] intellectio lapidē producit in esse cognito [illegible] ergo lapidem in seipso. D[illegible] ergo illi, Deum non solum cognoscere entia in sua essen[illegible], verumetiā in seipsis [illegible] enim esse [illegible]gnitum repræsentatum, & quidquid aliud [illegible] habere quiddam esse distinctum [illegible] essentia [illegible] non quidem relatiuum, sed absolut[illegible] tamen [illegible] in tali esse dicunt omnia alia à De[illegible] intellectus produci, & in seipsis intelligi. Ad [illegible] ita à [illegible] respondetur admittentes qu[illegible] Deus per essentiam [illegible], vt speciem, quodammoo[illegible] in actu primo sufficientem ad producendum quodcunque in esse cognito.

An Deus [illegible] ipsis.

Etenim infertur, ergo lapidem Admittitur. Sed cum vlterius infer[illegible] ergo talia [illegible] ducta habent esse in seipsis. Negatur. quoniam nihil aliud tali productione fit, nisi denominatio extrinseca, quod scilicet dicitur cognitum à Deo. Reuera cognosci sic, est denominatio extrinseca, non per aliquod esse cognitum, quod formaliter habeat. Esse præ[illegible] repræsentatum, non est aliquid in rep[illegible]ntato, nisi extrinseca denominatio. alioqui imago alicuius [illegible] vim haberet [illegible] in tali esse pr[illegible]ductiuam [illegible] quod est falsum.

3 Amplius, lapis huiusm[illegible] haberet tale esse. quam [illegible] intelligeretur à Deo [illegible] ponitur [illegible] per di[illegible]nam essentiam, vt speciem intelligibilem [illegible] quam in esse cognito per actum intellectionis quia [illegible] esset repr[illegible]sentatio, quam cognitio, sicut causa est [illegible] [illegible] sed [illegible] Deum; alter ipsi intellectus non esset infinitus, ergo quod prius. Deus præterea libere, & non necessitate naturali, entia ad extra produ[illegible] absoluto [illegible] philosophia quoque [illegible] profitetur, non [illegible] formaliter, sed nec etiam obiectiue extra se Deum intelligere nihil. sed omnia intelligere per essentiam pro[illegible]riam. vt per formam intelligibilem atque ita in essentia propria, [illegible] in proprio obiecto, & non in alio suum figere intu[illegible]m. Solutio autem illorum potest esse talis: Aliquid aliud à Deo, potest esse [illegible] intellectus obiectum: obiectum autem [illegible] plicem habet ad potentiam habitudinem, vnam quidem motiuam, alteram vero terminatiuam. Porro, creatu[illegible] non potest esse diuini intellectus obiectum motiuum: alioq[illegible] tale obiectum esse[illegible] Deo antiquius, atque perfectius, quod est falsum: sed terminatiuum. nec quidem primo, sed secundo: atque ita non est necesse, intellectum à creature dependere in intelligendo [illegible] licet hoc modo dici possit diuini intellectus obiectum. Illa ergo argumenta procedunt secundum obiectum primum, & motiuum, non autem secundum obiectum terminatiuum, nec autem primo, sed secundo modo. Similiter soluenda sunt phil[illegible] argumenta, qui aiunt, Deum extra se nihil intelligere.

Obiectum scientiæ diuinæ.

1 Argumenta. 2. 3.

Solutio

Obiectum motiuum

QVÆSTIONIS TERTIAE

CAP. I

Creaturam non habere prius esse intelligibile, quam intellectum.

POstquam audiuimus, quodnam sit diuini intellectus obiectum, & quomodo intelligat alia à se [illegible] operæ pretium erit, imo huic proposito valde videtur esse necessarium, non ign[illegible] creatura prius habeat intelligibile, quam intellectū. Ad [illegible] uiter [illegible] est, quod formaliter loquendo, quatenus aliquid [illegible] formaliter intelligibile creatura non [illegible] habet [illegible] intelligibile quam intellectum [illegible] nec intellectionis [illegible] non [illegible] intra præsupponit intellectionem, at[illegible] [illegible] esse obtinet, expressum, & intellectum [illegible] repræsentatum [illegible] esse, & expressum. Quod de esse virtuali [illegible] essentia, vt [illegible] obiecto primo, virtualiter [illegible] intelligibile, & expressibile quod plane nil [illegible] est aliud, quam essentia ipsa. Sane non parum interest formaliter aliquid repræsentare, sicut species, vel imago [illegible] exemplar repræsentans obiectum: Et virtualiter, sicut [illegible] & virtualiter continens repræsentat obiectum. Primo quidem modo, in [illegible] intellectione creaturæ [illegible] sentant [illegible] secundo autem modo in essentia [illegible] nullum ergo esse repræsentatum formaliter, vel expressum, nisi per intellectum habuit vnquam creatura. Reuera in quocūq; esse ponitur creat[illegible], per alie[illegible] actum potentiæ producti[illegible] [illegible] ratus necesse est: quod [illegible] esse sit reale, & potentia [illegible] que productiua similiter [illegible] habebit. Si rationis vero, eodem modo. Sed esse actu, & formaliter intelligibile, est primum [illegible] creatura poni po[illegible] ergo per actum primum [illegible] ponitur, intellectus vtiq; se diuini. Profecto si [illegible] prius esse repræsentatum & intelligibile [illegible] quia prior est in intelle[illegible] ergo [illegible] necesse [illegible] intelligentem, quod plane [illegible] D. Aug. 5. *de Trinit.* [illegible] Verbum diuinum de tota patris [illegible] nascit[illegible] ergo de mente [illegible] creata, ac consequenter esset [illegible] productione. quod [illegible] non est necessaria, esset [illegible] memoriæ [illegible] Adde [illegible] producendi [illegible] quod est [illegible] asserere.

Creaturam non prius habere esse intelligibile quam intellectum.

Formaliter [illegible] repræsentare

Prima ratio.

1

5.

Amplius,

Essentia creaturæ non est æterna. Amplius, si intellectus noster, [illegible] ecto suo fec[illegible] nda-rio, intention[illegible] secundæ [illegible], quia nullum esse habet, nisi per intellectionem [illegible] ergo [illegible] ctus diuinus eam præsupponit in [illegible] otent[illegible] [illegible] non enim 3. est minoris pote[illegible] hoc [illegible] ob[illegible] cto. Ex his ergo, atque similibus [illegible] modo creatura non p[illegible] hab[illegible] intelligi[illegible]

Argumenta contraria. tellectum. Sed dicet aliquis. Inte[illegible] so ne[illegible] point potentiam, at[illegible] obiectum aliqu[illegible] esse: igitur in[illegible] lectio diuina secundum aliquam rationem, modu[illegible] a o 1. telligendi præsupponit cr[illegible] aturam quæ in aliqu[illegible] us obiectum, per di[illegible] iam ess[illegible] in[illegible] e[illegible] enta[illegible] m atque e[illegible] rect[illegible]um. [illegible] ius ergo crea[illegible] intelligibile 2. quam esse intellect[illegible] in Amplius, [illegible] irie c[illegible] iam diuinam, quatenus est exemplar, & [illegible] intellectionem, ordo inuen[illegible] r, [illegible] profecto aliud inter obiectum præsentatum, & obiectum intellectum. Sed essentia diuina hoc modo, est prior intellectione, ex v[illegible] tute namq; sua plure continet, quam ipsa intellectio: ergo [illegible] prius. Iterum, Essentia diuina est æque potens in re[illegible] ræsentando, sicut & intellectus diuinus in intelligendo. est autem primum obiectum diuini intellectus, omnia continens perfectissime: igitur creatura prius habet esse intelligibile, quam intellectum: ex hoc enim habet esse actu intelligibile, quia in diuina essentia intelligibiliter continetur. *Resp.* ad primum argumentum.

Soluuntur argumenta. 1. Intellectio non præsupponit necessario obiectum secundarium in aliquo esse formaliter, aliter ab illo vtique dependeret: falsa est ergo consequentia. Ad 2. Sic expono minorem: Essentia diuina, quatenus secundum ipsius rationem, est prior perfectione; creaturæ exemplar actuale, atque formale nequaquam dici potest, sed virtuale tantum. Cum ergo dicis, sicut continet, &c. Resp. verum esse virtualiter, non autè formaliter in actu, atque distincte. Ad 3 Dico, ita potentem esse essentiam in præsentendo, sicut intellectum in intelligendo; sed secundum modum sibi conuenientem: qui plane non est obiectum cognitum repræsentandi formaliter, sed modus repræsentandi virtuali[illegible]. hoc etiam modo intelligenda est Augusti[illegible] sententia ae *Genesim* 15. vbi dicere

Creatura non habet essentiam æternam videtur, per ess[illegible] tiam diuinam non autem per intellectum, esse intelligibile creaturas habere. Cum igitur creatura nō prius habeat esse intelligibile, quam intellectū, non ignorare oportet, an ipsa quatenus fundamentū est relationis æternæ ad Deum cognoscentem, verum esse essentiæ habeat, ita, vt essentia rei creabilis sit æterna. Ad quod quidem dicimus, solum Deum esse æternum, ac proinde essentiam rei creabilis æternam non esse. [illegible] ane, esse essentiæ, aliud est nihil, quam ipsa rei quidditas [illegible] est enim illud esse, de quo dicitur, quod d[illegible] finitio indic[illegible] t esse rei. Ex hoc autem patet, quod illud, quod in necessariis propositionibus ponitur, sit esse essentiæ: quia nimirum in talibus, vnus terminus est alteri essentialis: aut quia est de essentia, aut quia consequitur essentiam per se in 2. modo, vel aliquid est ille reducibile. Esse vero, quod in contingentibus propositionibus

Esse essentiæ & exis[illegible] tiæ. ponitur, esse existentiæ, siquidem tales nisi extremis actualiter existentibus, veræ esse non poss[illegible]m. Porro lib. alio dixi, atque vtrumlibet disputaui, quo[illegible] odo inter se hæc distinguuntur: essentia enim, & existentia non distinguuntur realiter. remota enim alicuius existentia essentia quoque realiter remoue[illegible] tur: quod certe [illegible] t s realiter minime

Non distinguuntur formaliter. congruit: vno namque remoto, a[illegible] ud [illegible] ere valet. Vnde perspicuum est, quo[illegible] licet esse essentiæ, & [illegible] sse [illegible] xistentiæ [illegible] sint idem formaliter, non tamen [illegible] ri formaliter distinguuntur. Etenim ad [illegible] rationem fo[illegible] malem, aut cuius cunque diffinitionem naturæ [illegible] e[illegible] tentia non spectat: eadem enim est ratio formalis, & [illegible] a alicuius in potētia, & eius existentis in actu diffinitio. Ex[illegible] entia præterea nullam d[illegible] cit formalitatem. illa autem formaliter distinguuntur, quorum est alia, atque alia formalitas D[illegible] stinguitur er[illegible] o existentia ab essentia modaliter, ho[illegible] e[illegible], sicut mo[illegible] intrinsecus à ratione formali Sane [illegible] qu[illegible] d non per m[illegible] ad formalem alicuius rati[illegible] nem: [illegible] ipsam var[illegible] e[illegible] sibi ac[illegible] en[illegible] entem, quia nimirum ad aliud ge[illegible] uan[illegible] reditur est modo aei intrinsecus: sed existen[illegible] ie est [illegible] u[illegible] m[illegible] respectu est [illegible] gitur. Quare satis [illegible] otest [illegible] e manif[illegible] um illa distin[illegible] ex

Modus intrinsecus. natura rei. Reuera, quod se habet [illegible] differentiam [illegible] ad qua duo opposita, [illegible] ou pote[illegible] vtique ex natura rei esse indistinctum ab ipsis [illegible] um vnumquodq[illegible] ad seipsum [illegible] natu-

Quomodo essentia præcedat existentiam. ra rei determi[illegible] iatum. Sed essentia rei creabilis indifferenter se habet ad [illegible] sse, & no[illegible] esse loquendo de esse existentiæ, potest n[illegible] ex[illegible] ere, & non existere. ergo. [illegible] ed de his latius in l[illegible] co q[illegible] e m[illegible] c[illegible] [illegible] x[illegible] [illegible] e[illegible] [illegible] ter, n[illegible] rdine, existentiam

Ordine naturæ e[illegible] nuam præce[illegible] c[illegible] minus [illegible] me ratio passiua inere ta funda[illegible], similiter om[illegible] s passiua productio

in re prod[illegible] poste[illegible] [illegible] se[illegible] istentia rel[illegible] non [illegible] odu[illegible] ctionem enim res primo [illegible] ergo m[illegible] prior existentia. Præced[illegible] qu[illegible] ne perfectio[illegible] n. natura, quæ [illegible] recte est in [illegible] bstantiæ, qu[illegible] nq[illegible] cundam perfe[illegible] nem [illegible] bi [illegible] ntem præcedit, quæ ad illius gener[illegible] q[illegible] tatem non[illegible] at. S[illegible] ta le ha[illegible] et existentia a[illegible] n[illegible] ergo. Qa[illegible] d xeris in ess[illegible] taliter ordinat[illegible] mum semper alia perfectius Ref[illegible] r quid tate[illegible] um esse [illegible] a[illegible] em quando vltimu, non est quid diuina pe[illegible] fecti[illegible] c[illegible] odu[illegible] tantum intrinsecus. Non autē præced[illegible] ore ne durationis, qui plane non inuenitur, nisi e tr[illegible] nis, q[illegible] orum v[illegible] m sine alio perdurat. [illegible] uod certe essentiæ & existentiæ, sicut dixi, non conuenit. Neq[illegible] a o[illegible] d na ori [illegible], quia existentia nō trahit originem, siue (vt ita dicā) originatur ab essentia: ens namq; in actu non potest originari b[illegible] en[illegible] e[illegible] [illegible] otentia, sed ab [illegible] tantūmodo in actu or[illegible] ginans [illegible] rofec[illegible] on est imperfe[illegible] tius o[illegible] iginato, sed ess[illegible] ia ante existent[illegible] m, est ens [illegible] a. non ergo est pr[illegible] gine. Neq; imagina[illegible] no[illegible] s est, existentia a [illegible] eb[illegible] c[illegible] tia emanare, ac e[illegible] tum secundu[illegible] r[illegible] sed po[illegible] ma rei actualitatem esse [illegible] ta el[illegible], [illegible] bile est, quomodo essentia creabil[illegible] [illegible] r[illegible], et a[illegible] ne cessaria. Sane, nullum æter[illegible] c[illegible] sed essent a rei creabilis con[illegible] ingen[illegible] ductionē n[illegible] ecipit esse, existenti[illegible] la igitur creatura non habet ex[illegible] Essentia ante existentiam realis esse n[illegible] pe, & existentia sunt simul natura. quia [illegible] eem adæquati. Adde, quod nemini [illegible] ua data est creaturis existentia, præter Deum, [illegible] e omnino. Æternitas ergo, & necessitas, cre[illegible] ra non possunt, sed illi repugnant tempus ver[illegible] & re [illegible] & similia, sibi contingenter conueniunt. Itaque c[illegible] a[illegible] a, [illegible] tenus est fundamentum relationis æternæ ad De[illegible] c[illegible] gn[illegible] scendum, essentiæ verum esse non habet quand[illegible] q[illegible] em non minus conueniat existentiæ talis relation[illegible] f[illegible] d[illegible] me tum esse: vtrumque n. ab æterno æqualiter e[illegible] D[illegible] g[illegible] tom; ob id ratiō dicere et nemo esse existentiæ ab æterno fuisse: neq; ergo esse essentiæ. Adde [illegible] sa haberet; nihil plane produceretur de nihil[illegible] c semper essentia rerum, & consequenter existen[illegible] e nulla in rebus inueniretur creatio: quod est [illegible]. Se[illegible] *guet aliquis* contra prædicta hoc modo In[illegible] creaturæ intelligit quidditatē ipsa ergo qu[illegible] te est intellecta, & vt[illegible] n[illegible] est intellect[illegible] ter v[illegible] intellectionis est verus terminus igitur cr[illegible] æterno habuit veram existentiam Sane[illegible] por[illegible] ent sed rei cognitæ est al[illegible] qua, poor[illegible] o[illegible] D[illegible] a ergo re[illegible], vt be cogni[illegible], habete e[illegible] v[illegible] ū[illegible] nad nō eos, sic vtiq; possibile ad im[illegible] de. F[illegible] m sicut omne ens est possibile a ec[illegible] e sibile. Sed creatura ab æterno est [illegible] o est ēs. Ad hæc accedit, q chimæra ab æter[illegible] c[illegible] s, homo vero ab æterno est po[illegible] b[illegible] ab æt[illegible] m ra & homo nō sunt æqual[illegible] est animal hæc est regula q[illegible] [illegible] g[illegible] sse nō potest n[illegible] secūdū esse e[illegible] nt [illegible] h[illegible] mo erg[illegible] h[illegible] ber esse essentiæ. Sane [illegible] æterno re[illegible] r[illegible] a[illegible] illa n. est, p[illegible] io necessa[illegible] t ergo al[illegible] ā[illegible] aliter ab æterno. P[illegible] terea creatura [illegible] itre[illegible] r[illegible] du[illegible] ibili ergo habet produc bi[illegible] itate[illegible] ca[illegible] & sic al[illegible] qu[illegible] realha[illegible] Ad[illegible] quefac[illegible] d[illegible] uinæ [illegible] en[illegible] æ veritas [illegible] scientia est de necessariis, & æternis præsci[illegible] e[illegible] stentia: est autem scientia de q[illegible] ddnatibu[illegible] in esse esse[illegible] tiæ, prout præs[illegible] ndunt ab existen[illegible] esse ergo essentiæ creaturarum, est necessarium & ætern[illegible] m. Adde, cu[illegible] omnis scientia realis est de ente reali [illegible] c g[illegible] ipsæ qu[illegible] [illegible] e de[illegible] sunt scientiæ reales. ante[illegible] ua[illegible] [illegible] itant[illegible] b[illegible] reale *Ad*[illegible] s autem sic *respon*[illegible] nu[illegible] m[illegible] dem [illegible] ncedimus ab æterno[illegible] v no[illegible] cognosci aiij, secund[illegible] el[illegible] is terminum. Ite[illegible] m[illegible] nis sit vel[illegible] ter n[illegible] ur[illegible] e real[illegible] ad esse ipsiue[illegible] int[illegible] lect[illegible] m[illegible] veritate m[illegible] ogno[illegible] r sequitne[illegible] e[illegible], ratam intelle[illegible] m[illegible] e sed potiu[illegible] f[illegible] l ecam[illegible] oinm: sec in[illegible] Ad confir minor qu[illegible] c ea[illegible] hel[illegible] relatienti rat[illegible] Edminu[illegible] e[illegible] d[illegible] sc[illegible] est rit ante[illegible] ieiter. Ad[illegible] c[illegible] r[illegible] c[illegible] guendi in[illegible] natur[illegible] [illegible] rint[illegible] a- ler passiu[illegible], [illegible] ét[illegible] mi[illegible] tut[illegible] [illegible] t

Dei est causa rerum.

In ... rerum de secundo, quandoquidem sit ibi fallacia consequentis. sed potius secundum de quarto. Sequitur ergo in proposito. omne ens est possibile ergo omne impossibile est nō ens. Ad confir. neg. conseq. quia vtraque negatio, totam affirmationē remouet, tametsi in vna sint plures causæ quā in alia. Ideo n. ab æterno homo nō est ens, quia ab æterno nō erat causa ponēs ipsum in esse. Chimæra vero ab æterno fuit non ens, tum quia non erat causa ponens ipsam in esse; tum etiam quia sibi repugnat esse. Verumque tamen ab æterno nihil est simpliciter. Ad 3. Illa propositio, homo est animal ab æterno, est quidem regula æterna in mente diuina; non autem in propria realitate. Siquidem in propriis terminis. à tēpore abstrahit, & ab æternitate quippe quæ possit vtrobique verificari. Ad cōbr. licet ista sit necessaria, homo est animal: ista tamen est contingens, homo realiter est animal; realitas namque ei conuenit per extremorum existentiam, vnde etiam illa est contingens, homo existit animal.
4. Ad 4. ab æterno creatura non est realiter productibilis propter realitatē coexistentem ipsi producibilitati: Cum illa producibilitas nominet solum non repugnantiam siue potē... in logicam: Dicitur autem solum realiter producibilis; quia producibilitas illa est ad esse reale: quēadmodum et ... nisi angelus fuisset productus ante locum, tunc certe fuisset localiter mobilis. Ad confir. necessarium accipitur pro non possibili aliter se habere: æternum vero pro non habente durationis principium, cum tamen propriè necessarium, & æternum existentibus conueniant: illa vero alia etiam non existentibus. Ad eliam, scientia realis, est de ente reali, nō realitate actuali, sed non de eo, cui non repugnat habere esse reale.

CAP. II.

Scientia Dei est causa rerum.

Scientia Dei est causa rerum.

Ex multis eum philosophorum sententiis, tum etiam sacrorum virorum authoritatibus hactenus me dixisse puto, Dei scientiam esse rerum causam: hoc idem modo clarius lucidiusque facere decreui, aliaque addere, quæ ad Dei nostri scientiam extollendam facere iudicaui: atque inprimis ex artificum scientia quodammodo argumentabor hoc modo. Scientia Dei ita se habet ad res creatas, sicut scientia artificis ad artificiata. Esse n. Dei (sicut dixi) est suum intelligere: est ergo causa rerum per intellectum, quia habet voluntatem adiunctam. Sed scientia artificis est causa artificiatorum, eo quod artifex operatur per suum intellectum. quare necesse est, vt forma intellectus sit principium operationis, sicut calor calefactionis: sed scientia est ipsa forma intellectus: igitur est causa operationis. Porro scientia est causa, sed cum voluntatis adiunctione: scientia enim non significat causæ rationem ex eo, quia est in sciente; sed ex inclinatione ad effectum: Ergo, nō nisi ex adiuncta voluntate. Ex se autem patet conseq. siquidem scientia se habet ad opposita, sicut docet nonus meth. liber. Determinatur autem ad alteram partem, ex appetitu adiuncto. Inclinatio autem ad opus. dat formæ rationem actiui: nec multum refert quoad propositum, an talis determinatio sit ex ipsa natura formæ, sicut patet in calore: an ab extrinseco, vt contingit in scientia. Antecedens autem patet ex simili in forma naturali, puta calore: qui plane nō eget alicuius inclinationis additione, vt queat esse actionis principium, sed quatenus est in subiecto; sine illa enim inclinatione non videtur habere rationem actus: similiter ergo forma intelligibilis, non dicit principium actionis, quatenus est tantum in intelligente, nisi ei adiungatur inclinatio ad effectum, quæ est vtique per voluntatem, sicut dictum est. Reuera, cum forma intelligibilis ad opposita se habeat (cum sit eadem scientia oppositorum) determinatum nequaquam produceret effectum, nisi per appetitum ad vnū determinaretur. Cum aūt Deus per suū intellectum, quia suū esse, est suū intelligere, res causet, atque producat; sua vtique scientia erit rerum causa, quatenus coniunctam habet voluntatem. Sua quoque scientia, non solum est causa rerum, verumetiam & entia, & non entia comprehendit: *Vocat*, inquit Apost. *ea quæ nō sunt, tanquam ea, quæ sunt.* Scit enim omnia quæ sunt, quocūque modo se habeant, aut habitura sunt. igitur, & quæ actu existunt, & quæ in potentia, suā scientiā effugere nequeūt. Sane, quæ nō sunt in actu, sed in potentia: aut vtique sunt in potentia ipsius Dei; & sic ab eo non sunt abscondita: aut in potentia creaturæ; & ita similiter se habebunt, alioqui aliquid Dei posset effugere, atque præterire scientiam; quod est nefarium dicere. Cæterum, licet quædam modo nō sint in actu, fuerunt tñ, vel erunt; quæ omnia Deus scire dicitur scientia visionis. Cum enim intelligere Dei, quod est eius esse, æternitate mensuretur, quæ sine successione existens, totum complectitur tempus; præsens vtique Dei intuitus, in totum tempus, atque in omnia, quæ in quocunque sunt, vel erunt tempore, tanquam in subiecta sibi præsentia plenissime fertur, atque porrigitur. Quædam vero sunt in potentia Dei, vel creaturæ, quæ nihilominus, nec modo sunt, nec fuerunt aliquando nec vnquam futura sunt. Et hæc à Deo sciri dicimus scientia quidem simplicis intelligentiæ. ... ideo dicitur, quia ea, quæ apud nos videntur, habēt ... videntem esse distinctum. Patet ergo quomodo Deus ... & entia, & non entia. Adde, quod nec mala quidē ignorat. Sane, quicunque aliquid perfecta cognoscit ... omnia planè, quæ illi accidere possunt, eum cognoscere oportet. Sunt autem quædam bona, quæ per mala corrumpi possunt, atque ita sui facere iacturam, quæ à Deo cognosci, necesse est; aliter ab eo bona perfecte nequaquam scirentur. Cum autem malum nihil aliud sit, quam priuatio boni, hoc ipso, quod bona cognoscit, mala quoque non ignorat sic namque est vnumquodque cognoscibile, secundum quod est. Itaque Deus per temetipsum (teste Diony.) accipit tenebrarum visionem, non aliunde videns tenebras quam à lumine. sic & per bonum, malum cognoscit. Scit etiam omnia enunciabilia ... enim cogitationes hominum, quæ sub enunciabilib. continentur. Cum enim formare enunciabilia in nostri sit intellectus potestate: Deus autem sciat quidquid in sua, aut in nostra sitū est potestate. scit ergo enunciabilia omnia: non per modum quidem enunciabilium, cōponendo scilicet, & diuidendo; sed per simplicem potius intelligentiā. Nam sicut materialia immaterialiter cognoscit, & cōposita simpliciter ... ita plane & enunciabilia, & denique vnumquodque per simplicem cognoscit intelligentiam. hoc aūt fit, dum vniuscuiusque essentiam intelligit, perinde, ac si nos intellecto quid sit homo, & quæ de homine prædicantur, intelligeremus omnia quod certa in nostro nequaquā intellectu contingit; quippe qui de vno in aliud discurrendo proficiscitur, idque propter speciē intelligibilem, à qua omnia simul repræsentari non possunt. Quā ob causam intelligēdo quid sit homo, alia, quæ ei insūt, intelligere non valemus: sed diuisim, atque successiue ... notitiā acquirimus. vnde nobis opus est, vt seorsum intellectum, cōponendo, & diuidendo, atque enunciationē formando, in vnum reuocemus. hoc aūt in Deum minime cadit quia species diuini intellectus, hoc est, ipsius essentia sufficit ad omnia plenissime demonstranda hac de causa illam intelligendo, omnia quæ sunt, fuerunt, aut esse, & cogitari possunt plenissime intelligit. Ex quo patet, omnium singularium Deum scientiam habere: sicut dicitur Prou. 15. *Omnes viæ hominum patent oculis Dei.* Reuera (sicut supra dictum) omnes perfectiones, quæ in creaturis inueniuntur, in Deo altiori modo consistunt. sed cognoscere singularia, spectat ad perfectionem creaturarū: Deus igitur singularia cognoscit. Altiori, inquam, modo, quia per diuersas quidam potentias nos cognoscimus singularia, atque vniuersalia. Deus vero simplici intuitu intelligit omnia. sunt enim hæc simpliciter in Deo. Suffragatur nobis philos. Vbi disputans contra Empedoclem, absurdum esse affirmat, cognita nobis à Deo ignorari. Cognoscit autē singularia non per causas vniuersales (vt quidam putauerunt) alioqui ab eo perfecte singularia nequaquam scirentur. Etenim quasdam formas, atque virtutes ex causis vniuersalibus, singularia sortiuntur quæ quantumcunque ad inuicem coniungantur, non nisi per materiam indiuidualem, propriam atque indiuiduam obtinent cognitionem. Vnde, si quispiam Mercurium cognosceret, quia est albus, aut similia; quatenus est hic homo, profecto nequaquam sciret. Singularia ergo à Deo in propria cognoscuntur natura. Neque sunt audiendi, qui aiunt, per vniuersalium causarum ad particulares effectus applicationem, à Deo singularia cognosci. nemo enim aliquid ad aliud applicare potest, nisi id præcognouerit. Quare huiusmodi applicatio, particularium præsupponit cognitionem: non autem est ratio particularia cognoscendi. Itaque Deus, cum sit rerum causa per suam scientiam, in tm̄ vtique, sua se extendit scientia, in quantum sua causalitas porrigitur. virtus autem Dei actiua, non solum ad formas, quibus ratio vniuersalis accipitur, verumetiam ad materiam vsque extenditur. Quare scientia Dei singularia cognoscit, quæ per materiam indiuiduantur. Cum enim sciat alia à se per suam essentiam, veluti per rerum similitudinem, aut principium earum actiuum: eam vtique necesse est, esse sufficiens omnium cognoscendorum principium, quæ per ipsum fiunt, non solum quidem in vniuersali, verumetiam in particulari. Cognoscit ergo particularia; & consequenter etiam infinita de quo negotio alibi. Sane, quamuis infinitorum numerorum nullus sit numerus; non tamen incomprehensibiles ei, ait Aug. 12. *de ciuit.* Cuius scientiæ non est numerus Profecto, cum Deus sciat non solum ea, quæ sunt actu, verumetiam

Margin notes (left): *Scientia non est causa, sine voluntate.* — *Scientia Dei est entiū & non entiū.* Rom. 4. — *Scientia visionis.*

Margin notes (right): *Scientia Dei est causa rerum.* — *Simplicis intelligentiæ.* — *Scientia Dei mala etiam scit. Malum quia* — *7. de diuin. nom.* — *Scit enunciabilia.* — *Quomodo scit enunciabilia.* — *Scit omnia singularia.* — *1. an. 3. met.* — *Quomodo scit singularia.* — *Non cognoscit per applicationē.* — *Cognoscit infinita.*

Scientia Dei est causa rerum. ea, quæ sunt in potentia, aut fue. aut creaturarum, sicut dictum est, hæc autem constat esse infinita: Deus ergo scit infinita. Et licet scientia visionis (vt quidam dicunt) quæ eorum est tantum, quæ sunt, erunt, vel fuerunt, non sit infinitorum, *Scientia visionis est infinitorum.* quandoquidem non dicamus, mundum fuisse ab æterno: tamen si res attentius consideretur, eam quoque esse infinitam, dicere oportebit. sicut enim cogitationes, & affectiones cordium, quæ in infinitum in creatura rationali absque fine permanente, multiplicabuntur. Id aute ideo fieri dicimus, quia cuiuslibet intellectio cognoscentis, secundum modum formæ se extendit, quæ est cognitionis principium. Species namque sensibilis, quæ est in sensu, est vnius solum indiuidui similitudo, per quam indiuiduum tantummodo cognoscitur. species vero nostri intellectus intelligibilis, quoad naturam speciei, quæ est à particularibus infinitis participabilis est rei similitudo. Quam ob causam per speciem hominis intelligibilem, infinitos quodammodo homines cognoscimus. non certe quoad distinctionem ab inuicem; sed potius quoad communicationem speciei. Siquidem intellectus nostri species intelligibilis, non est hominum, quo ad principia indiuidualia, sed potius quo ad principia speciei, similitudo. Essentia autem, per quam intelligit diuinus intellectus, est sufficiens omnium similitudo, quæ sunt, vel esse possunt: idque non solum quoad principia communia, verum etiam, quoad propria vniuscuiusque principia sicut sæpe ostendi. Vnde fit, vt scientia Dei ad infinita se extendat, etiam quatenus sunt ab inuicem distincta. Patet ergo, quomodo scientia Dei sit causa rerum, & singularia intelligat, & infinita.

Essentia diuina omnium est similitudo.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1 Soliti sunt quidam contra prædicta sic arguere. Si scientia Dei est causa rerum, igitur creaturæ est ab æterno. tenet consequentia, quia posita causa, ponitur effectus. Sed scientia Dei est æterna igitur creatura est æterna: quod falsum esse in alio libro ostendi, vbi de mundi creatione atque principio disputaui. Adde, quod scibile, vt dicitur 10. *met.* est prius scientia, & mensura eius. sed id quod est, & mensuratum, causa esse non potest: Igitur scientia Dei non est causa rerum. Amplius, scientia Dei non est, nisi verorum. Sed verum, & ens conuertuntur. Scientia ergo Dei minime est non entium. Reuera, scientia indicat similitudinem inter scientem, & scitum. Sed ea quæ non sunt aliqua ad Deum, qui est ipsum esse, similitudinem habere non possunt ea ergo, quæ non sunt, sub Dei scientiam non cadunt. Ad hæc accedit, quod scientia Dei sit causa sciendorum ab ipso: sed non est causa non entium, quia non ens causam non habet. De non entibus ergo Deus scientiam non habet. Præterea, si intellectus diuinus cognosceret mala: esset absque dubio in potentia. Consequens est falsum, ergo & antecedens. Consequ. autem tenet ex philos. auth. 3. *de anima* dicentis, intellectum, qui non est in potentia, non cognoscere priuationem: sed malum est priuatio boni. Si ergo cognosceret malum, & priuationem cognosceret, atque ita esset in potentia. Sed intellectus Dei semper est in actu: ergo mala ab eo nequaquam cognoscuntur. Sane, omnis scientia, vel est causa sciti, vel ab eo causatur. Sed scientia Dei non est causa mali, nec causatur a malo. non scit ergo mala. Adde, quod omne, quod cognoscitur, per suam certe similitudinem, aut suum oppositum cognoscitur: sed Deo per suam essentiam, quæ non est mali similitudo, neque habet sibi malum oppositum, quia diuinæ essentiæ nihil contrariatur, omnia cognoscit: igitur Deus non cognoscit mala. Denique quod per aliud, & non per seipsum cognoscitur, imperfecte cognoscitur. Sed malum à Deo per seipsum non cognoscitur; alioqui malum esse in Deo; cognitum enim est in cognoscente. per aliud ergo, hoc est, per bonum cognoscitur: imperfecte ergo cognoscitur. Atqui omnis Dei cognitio est perfecta. ergo quod prius. Item, enunciabilium cognitio, nostro conuenit intellectui, cuius est diuidere, & componere: sed in intellectu diuino nulla est diuisio, & compositio: igitur non cognoscit enunciabilia. Profecto, omnis cognitio per quandam fit similitudinem. Sed in Deo nulla est omnino enunciabilium similitudo, cum sit simplicissimus. Deus ergo enunciabilia non cognoscit. Ad hæc, intellectus diuinus est humano intellectu immaterialior: igitur non intelligit singularia. Antecedens est manifestum, consequentia patet: Nam ideo intellectus humanus singularia non cognoscit, teste philosopho 1. de anima, quia ratio est vniuersalium, sensus vero particularium. Reuera, illæ virtutes in nobis solæ sunt singularium cognoscitiuæ, quæ à materialibus conditionibus species abstractas minime recipiunt: sed res in Deo ab omni materialitate sunt quam maxime abstractæ:

Quod non scias mala.

4.

5.

Quod non cognoscit singularia.

Ergo. Adde, quod omnis cognitio, sicut sæpe dictum, per aliquam fit similitudinem: sed similitudo singularium non est in Deo: quia principium singularitatis est [illegible], quæ in Deo esse potest, quia scilicet est ens in actu, & non in potentia, velut est materia: singularia ergo à Deo minime sunt cognita. Amplius, si scientia Dei cognosc[illegible] infinita infinitum vtique esset finitum tenet c[illegible] ex [illegible] Aug. 12. *de ciuit.* Dei dicentis Q[illegible] comprehenduntur, comprehensione [illegible] Philos[illegible] quoque affirmat 3. *phys.* infinitum esse [illegible] Infinitum, [illegible] est, cuius quantitatem accipientibus, semper est aliquid extra assumere. Sed implicat, infinitum esse finitum: ergo. Dein, quæ in se sunt infinita, Dei scientiæ esse finita. Contra: ratio infiniti est, quod sit impertransibile 3. *phys.* Sed infinitum, nec a finito, nec ab infinito 4. *phys.* potest pertransiri. Igitur infinitum nec finito, nec infinito potest esse finitum. [illegible] quæ sunt infinita, scientiæ Dei nequeunt esse finita. Profecto [illegible] scientia Dei est mensura earum rerum, quæ ab ipso [illegible] sciuntur. Sed repugnat naturæ infiniti, esse mensuratum; Deus ergo non cognoscit infinita.

Scientia Dei est causa rerum. 6.

Replica.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum negatur conseq. scientia enim D[illegible] causa rerum: quatenus res sunt in ipsa, in qua quidem ab æterno non fuerunt in esse proprio actuali, sed in esse cognito: vnde non sequitur, scientia Dei est æterna ergo res sunt æternæ in propria forma, sed in esse cognito tantum. Ad confir. dico, inter Dei, & nostram scientiam, res naturales medium habere siquidem ab illis scientiam accipimus, è contra, à scientia De[i] illæ causantur. Quamobrem, scientia Dei est mensura naturalium, sicuti scientia artificis domus construendæ: è diuerso nostra scientia à naturalib. mensuratur atque ab illis, veluti ex constructa iam domo scientiam recipimus. *Dices*, Originem in epist. ad Ro. dixisse: non propterea aliquid fore, quia Deus sciuit: sed potius id futurum, quia scitum est à Deo, antequam fiat. *Resp.* Originem respexisse scientiæ rationem, cui, sine adiuncta voluntate, non competit causalitas rerum. Cum autem dicitur, ideo aliqua à Deo præsciri, quia sunt futura; id certe intelligendum est, secundum consequentiæ, & non essendi causam, sequitur enim, si aliqua sunt, à Deo præsciri; non ob id tamen futura in causa esse, vnde Deus sciat. Ad secundum dico, entia esse vera in esse Dei cognito: atque ita cognosci etiam illa, quæ non sunt. Simili modo soluitur confir. nam & si non entia non habeant esse in actu, habent tamen in potentia, siue in esse cognito. Etenim cum Deus sit ipsum esse, [illegible] sine dubio vnumquodque participat esse, in quantum Dei gerit similitudinem: sicuti vnumquodque in tantum est calidum, in quantum participat calorem. Ad aliam confir. dico, Dei scientiam esse causam rerum, sed voluntate coniuncta. Quare, non opus est, vt quæcunque Deus scit, sint, vel fuerint, aut futura sint, sed solum ea, quæ vult, aut permittit esse. Neque enim scientia Dei est, quod illa sint, sed quod esse possint. Ad 3. Deus non cognoscit malum per priuationem in se existentem, sed per bonum oppositum. philosophi autem verbum est ita intelligendum, quod intellectus, qui non est in potentia, priuationem in ipso existentem, per priuationem non cognoscit. idque suæ congruit sententiæ, quam supra in eodem loco enarrauerat: nempe punctum, & omne indiuisibile per diuisionis priuationem cognosci. Quod ideo certe contingit, quod formæ simplices, & indiuisibiles in nostro quidem intellectu, non sint in actu, sed in potentia tantum: alioqui per priuationem minime cognoscerentur. Ad confirm. scientia Dei non est causa mali, sed boni. vnde [illegible] cognoscitur malum. Ad aliam, licet malum diuinæ non aduersetur essentiæ, quæ corruptioni non subiacet, effectibus tamen aduersatur diuinis, quos per suam cognoscit essentiam; atque ita illos cognoscens, mala quoque cognoscit. [A]d aliam dico, cognoscere aliquid per aliud tantum, esse imperfectæ cognitionis, si illud per se sit cognoscibile. sed m[alum] non est per se cognoscibile: non potest ergo sciri, aut diffiniri nisi per bonum. Per suum ergo bonum, hoc est suam substantiam, Deus [illegible] intelligit mala. Ad 4. Ratio illa valeret, si per modum enunciabilium à Deo cognoscerentur enunciabilia. Ad confirm. Propositio enunciabilis significat aliquod esse rei. Deus autem per suum esse, quod est eius essentia, est omnium eorum, quæ per enunciabilia significantur, similitudo. Ad [illegible] Deo diuinæ essentiæ, quod est diuini intellectus quodammodo species intelligibilis, per abstractionem immaterialem non esse, sed per seipsam, ideoque omnium principium, quæ compositionem ingrediuntur, principium existe-

2.

3.

Quomodo [illegible] mala.

4.

5.

Scientia Dei causa rerũ. existere, siue illæ fuerint speciei, siue indiuidui principia. vnde fit, vt per suam essentiam, cum vniuersalia, tum etiam particularia cognoscat. Id autem in nostrum non cadit intellectum, à quo species intelligibilis, ab indiuidualibus *Quare intellectus noster non intelligit singularia.* abstrahitur principijs. Quam ob causam singularia intelligere nequit. siquidem illa species intelligibilis indiuidualium principiorum similitudo esse non potest. Ad confir. quamuis species intellectus diuini secundum suum esse, conditiones materiales non habeat, sicut sunt species in imaginatione, & sensu receptæ. sua tamen virtute ad materialia, atque immaterialia se extendit. Ad aliam licet materia, secundũ suam potentialitatem à Dei similitudine recedat quatenus tamen sic habet esse, aliquod retinet diuini esse vestigium sicut dixi, in alio Pymandri libro, vbi Mercurius materiam Deo attribuit.

6\. Ad 6. Infinitiratio congruit quantitati (Authore philos. 1 *phys.*) De ratione enim quantitatis, est ordo partium. Porro, cognoscere infinitum, secundum modum infiniti, est cognoscere partẽ post partem, atq; ita nullo modo infinitũ cognosci contingit. Nam quantalibet quantitate accepta, adhuc tamen semper aliquid remanet extra accipientem. A Deo autem non sic infinita intelliguntur, sed omnia simul. proinde nihil prohibet ab eo infinita cognosci. Ex hoc etiam soluitur confirmatio siquidem transitio, *Quomodo cognoscat infinitum.* quendam in partibus importat successionem & inde est, quod nec à finito, nec ab infinito infinitum possit transiri. Ad rationem vero comprehensionis sufficit adæquatio: id namq; comprehendi dicitur cuius est nihil extra comprehendentem. vnde non destruit rationẽ infiniti, q ab infinito *Scientia Dei est mensura rerũ.* comprehendatur atq; ita q est in se infinitũ, Dei scientiæ dicitur finitum, tamquã ab ea cõprehensum; non tamen tanquam pertransibile Ad vltimam confir. resp. quod Dei scientia non sit rerum mensura quantitatiua, quæ infinitæ tribui non potest, sed per suam essentiam, & rei veritatem: vnumquodq; enim in tantum de veritate habet suæ naturæ; inquantum Dei imitatur scientiam, sicut artificiata quatenus artem imitantur. Sane, si per impossibile essent aliqua infinita in actu vt pote homines infiniti, vel aer infinitus (sicut quidam olim putauerunt) adhuc tamen necesse esset ea determinatum esse, atq; finitum habere. ad aliquas enim naturas eorum esset limitatum; atq; ita mensurabilia secundum Dei scientiam. Patet ergo quomodo Dei scientia intelligat omnia infinita.

CAP. V.

Scientia Dei scit futura contingentia.

Rationes. Deum scire future contingentia, ita à nonnullis delatarum, atq; ostensum esse legimus. Si Deus, inquiunt, scit omnia, tum quæ in actu, tum etiam quæ in potentia sua, vel creaturæ; & horum quædam

1\. sunt cõtingentia nobis futura: igitur cognoscit cõtingentia futura. Porro contingens aliquod bifariam potest intelligi vno quidem modo in seipso, quatenus iam est in actu: atque ita non vt futurum, sed vt præsens consideratur. neq; vt ad vtrumlibet contingens; sed potius vt determinatum ad vnum. huiusmodi autẽ certæ determinatæq; cognitioni subiacet: vt pote sensui visus. puta, si videremus Mercurium sedere. Alio autem modo, quatenus in sua causa consistit: et sic ita est futurum contingens habens se ad opposita. Quam ob *Contingens duplex.* causam certæ non subiacet cognitioni. quippe quia contingentem in sua causa cognoscit solummodo effectum: coniecturalem profecto tantum cognitionem habet. Deus autem, cum omnia contingentia cognoscat, non solum quatenus suis in causis esse habent; sed quatenus vnumquodq; actu est in seipso igitur perfectam habet scientiam cõtingentium. Nam & si à nobis contingentia successiue cognoscantur, à Deo tamen simul cognoscuntur. sua enim cognitio, sicut & suum esse æternitate mẽsuratur. Æternitas autẽ tota *Omnia Deo præsentia.* simul existens, totum ambit, atq; complectitur tempus. Ex quo fit, vt omnia quæ sunt in tempore, sint Deo ab æterno præsentia; non solum ea ratione, qua habet rationes rerum apud se præsentes, vt quidam dicunt, verum etiam quia eius intuitus ab æterno supra omnia fertur, pro vt in sua sunt præsentialitate. vnde manifestum est, contingentia, quatenus diuino conspectui secundum suam præsentialitatem subdita sunt: à Deo infallibiliter sciri: suis vero causis comparata, contingentia esse ad vtrumlibet opposita. hæc quidẽ illi. Adde, quod nunc æternitatis coexistit vni nunc tempo- *Aliæ rationes.* ris, sibiq; non adæquatur, sed superuincitur. quod plane cõtingit, quia altera pars tẽporis aut futurũ, vel præteritũ nunc

2\. sibi coexistit. Ergo q prius Sane, si totũ tẽpus esset simul nũc æternitatis, profecto sibi esset præsẽs toti, ac cuilibet eius parti:

3\. ob suæ vtriq; illimitationis infinitatisq; rationẽ. Sed nihil deperit æternitati quia tempus non est illi simul. Ergo. Item, sicut *Deus cognoscit contingentia futura.* diuina immensitas se habet ad omnem locum, sic certe diuina æternitas ad omne tempus. sed illa omni loco adest, omnisque locus est sibi præsens: pari ergo ratione omne tempus diuinæ præsens erit æternitati. Ad hæc accedit Augustini authoritas, dicentis apud Deum nihil esse præter tum, nec similiratione futurum omnia ergo sunt illi præsentia. Et *Aug. lib. 15. q. quæst.* 15. de trin. cap. 7. *Ista*, inquit *quæ dicuntur præterita; ibi non præterirent, nec illa, quæ dicuntur futura, quasi desint, vt veniant expectantur sed omnia præsentia* [illegible] Anselmus de concordia præscientiæ, *sicut præsens* [illegible] *in locum sic æterno præsenti* [illegible] *omne tempus.* Igitur [illegible] omnia loca sunt realiter præsentia no [illegible] *Deliberatio arb. c. 2.* nia tempora æternitati. Et de [illegible] *Præscientia Dei* [illegible] *non propriè dicitur præscientia cui enim omnia sunt præsentia non habet futurorum præscientiam, sed præsentium scientiam.* Idem dicit Boetius & Isidorus, *nihil in Deo præter* [illegible] *Boet. lib. 5. de* [illegible] *quæ futurum, sed omnia præsentia* [illegible] *quia æternitate sua cuncta complectitur, absque mutatione esset Deus.* Itaque [illegible] certant, atque expressam habet contingentia [illegible] *Isid. lib. 1. de summo bono c. 6. Sententiarum.* liret nobis contingentia sint. Verum has rationes [illegible] posse, aiunt quidam Et ad primam quidem dicunt creaturam esse ab æterno Deo præsentem, non certe realiter in seipsa, sed in esse cognito, & volita. Nam & si disp [illegible] creata in tempore per Dei voluntatem, non tamen [illegible] æterno creata. Dices, potentiam, & actum realem, habet [illegible]

1\. iectum realem, respondeo, quod obiectum secundum [illegible] voluntatis diuinæ reale, non sit necesse ab æterno esse [illegible] pro tempore, in quo statuit illud fore. Non ergo si [illegible] Dei realis est æterna, oportet, & obiectum secundarium similiter se habere.

2\. Ad 2. Nunc, vel præsens æternitatis excedit quidem præsens nostrum; quia nimirum sibi non repugnet futuro quando erit, non quando non est, coexistere. Excedit etiam perfectione: quia Deus est actu infinitum intensiue: non tamen coexistit realiter, quod nondum est in esse reali: sed sufficit posse coexistere omni possibili esse, quando iam est. Dicis nullam durationem, à duratione infinita, cuiusmodi est æternitas, distare. Respondeo quod quamuis futurum non existat æternitati non tamen ab ea distat; quia non est ens. Nulla ergo duratio existens distat ab

3\. æternitate. Ad 3. Nihil deperit æternitati, quod temporis partes non sunt simul. nec etiam si omnes essent simul, quod tamen fieri non potest, ad ipsius perfectionem aliquid ad deretur.

4\. Ad 4. dico, Deum non adesse ob suam immensitatem alicui loco non existenti nec etiam propter suam æternitatem tempori futuro nisi sicut iam dictum est. Authoritates quoq; illæ, eodem modo sunt intelligendæ, nempe de esse cognito non autem de esse reali. sentiunt enim illi non omnia esse in Deo præsentia realiter in seipsis, sed sicut obie- *Rationes.*

1\. cta cognita, vel virtualiter. sicut, inquam, in causa, quæ potest illa reddere realia, cum sibi placuerit. Addunt præterea nõnulla argumenta, quibus primæ sententiæ rationes euertere conantur. Quod nõ est, inquiunt, nulli potest coexistere: coexistere enim dicit, relationem realem. Sed futura non

2\. sunt ergo non coexistunt æternæ Dei scientiæ realiter in seipsis. Amplius, si omnia coexistunt æternitati ergo omnia sunt simpliciter in actu; quodlibet certe habet esse in actu in seipso respectu causæ primæ, est ergo simpliciter in actu. Nam quod est tale respectu causæ primæ est tale simpliciter. Non ergo amplius in actu ponenda, quod est falsum:

3\. alioqui non daretur aliquod futurum in rebus Item, quia si ita res se haberet, sessio ergo mea crastina, bis sine dubio, à Deo produceretur. probatur consequentia, quia iam est præsens in seipsa æternitati: ergo producta: & adhuc nõ est,

4\. ergo producenda &c Iterum coexistentia fluentis cum circa stans, vtriusq; extremi, pro eadem duratonis mensura, exigit existentiam: sed temporis instantia, in eadem temporis mensura existere, fieri nõ potest: quod ergo altera extrema, nempe æternitati coexistant simul, pari quoq; ratione erit impossibile. Maior autem patet. Nam si in centro, & in circumferentiæ punctis, illa puncta stare imaginemur, nobis certe videbuntur potius fluere quam stare: Certum est enim quod singula quando essent, coexisterent centro, sed nunquam simul non quidem ex defectu centri sed ipsorum, quia scilicet simul non sunt: itaquoq; de æternitate, & tem-

5\. pore est etiam sent [illegible] am. Amplius, sessio mea futura, vt futura est, aut certe [illegible] tur à Deo aut non: si sic, non ergo necesse ipsam in actu ponere, vt sciatur: si non, aliter ergo Deus nouit facta, quam facienda: quia cum facta fuerit dicta sessio, scietur à Deo. Scientia præterea Dei ab alio obiecto, quam à propria essentia certitudinem non accipit alioqui intellectus diuinus vilesceret non ergo est certa, quod scitur sit in actu, sed aliunde. Denique æuum angeli vs

Deus scit contingentia futura. vt ipsi dicunt, toti tempori coexistit: omnia ergo futura contingentia ab angelo sciri possent. Posset autem aliquis vtramque sic conciliare sententiam: quod scilicet prima, nunc æternitatis respexerit, cui sunt omnia præsentia siquidem cuiuslibet rei coexistentia ad æternitatem statuatur in *Conciliatio.* quolibet nunc æternitatis. Cum enim æternitas non habeat nisi vnum nunc, quod ipsi æquatur æternitati, atque omne *Prima opinio exponitur.* tempus superat: omne igitur nostri tẽporis instans, & quidquid in illo est, aut fit, in nunc æternitatis statuetur, necesse est, à quo quidem mensuratur, non tamen mensura adæquata, sed excedente potius. Cum ergo dicitur, quæ fiunt in tempore, sunt præsentia Deo &c. opus est distinctione vti. aut enim significatur nunc temporis, aut æternitatis, & primo quidem modo est falsum, secundo autem verum. Sane, *Nunc æternitatis.* primum instans istius horæ est in nunc æternitatis, similiter & vltimum instans eiusdem horæ in eodem nunc. vnde fit, vt duo contradictoria secundum nunc temporis, in eodem nunc æternitatis esse valeant. Reuera, Nunc, diuisionem non patitur temporis, vtpote semper præsens. ostenso igitur in actu signato nunc æternitatis, verum est quidem dicere, Omnia æternitati esse præsentia. Ex quo sequitur, vt illi visioni, quæ æternitate mensuratur, omnia sint nuda, & aperta simul. ac proinde visio illa, quia ad res præsentes terminatur, certa sit & infallibilis. id enim visioni necessarium est, vt visibile sit, & adsit pro mensura durationis, qua mensuratur & ipsa visio. Vt ergo aliquid præsens sit diuino conspectui, opus illi est, vt adsit secundum durationis mensuram, qua mensuratur & ipsa visio diuina, quæ est æternitas. Sat ergo est, quod sint secundum æternitatem sumpta vbi omnia sunt præsentia. *Secunda opinio exponitur.* Ex his ergo patet, quid sit ad proposita argumenta respondendum. At si quis velit intelligere, vt fautores secundæ sententiæ intellexisse videntur, quod scilicet in quolibet nunc temporis res temporales sint præsentes æternitati, ita vt cuiuslibet rei coexistentia, ad æternitatem quodlibet instanti mensuretur temporis, sic profecto stare nõ posset. manifeste enim in[illegible] contradictionem: Etenim rei coexistentia ad æternitatem in duratione mensuræ æquatur eiusdem ex[illegible] profecto non coexistat, nisi secundum [illegible] actualem [illegible]. Sed existentia instantis, in quo cras [illegible]tur, non mensuratur in instanti aliquo præcedente, aut sequen[illegible] quodlibet. Amplius si instans semper, idem, pro[illegible] temporis coexisteret æternitati, ergo par[illegible] & aliis coexisteret instantibus atque ita omnia instantia [illegible] vnum instans, sicque præteritum, & futurum esse [illegible]æsens, quæ omnia tanquam absurda habentur. Si ita intellexeris nulla est controuersia. Cum ergo dicitur, Sessio mea futura &c. Dico *Futura contingentia quomodo sciuntur à Deo.* futuram sessionem in suis causis tantum suum esse habere: quæ si vt indeterminatæ cognitentur, ad crastinam sessionem producendam, vel eius negationem, sic certe non sunt scibilia, quia non sunt magis entia quam eius opposita tum in actu, tum etiam in potentia. Quod si vt determinatæ intelligantur, sic absque dubio, scientiæ patent diuinæ. Et cum dicitur, Deus ergo aliter nouit facta, quam facienda; negatur simpliciter consequentia: illud enim aliter iuxta Aug. sententiam, dicit modum cognoscendi ex parte cognoscentis, qui in Deo mutatur minime; quia nimirum nulla Deo aliunde, quam à seipso accedit cognitio. Quamobrem, non est idem dicere: aliter res se habent vt factæ, quam vt faciendæ ad Dei cognitionem & quod Deus aliter nouit facta, quam facienda: illud enim est verum in materia contingenti, hoc autem falsum. significat certe rem, aliam dispositionem habere. siquidem, vt facta quandam induit necessitatem, *Scientia Dei quomodo immutabilis.* vt facienda vero nequaquam. Quare secundum primum modum, est certe scibilis, iuxta vero secundum non ita, Dei tamen scientia immutabili semper manente. Simili modo responderi potest ad alia, quæ præposita sunt argumenta. Aliud namque est, Dei scientiam ex sessione futura certitudinem accipere, & aliud sessionem futuram non posse esse terminum certæ Dei notitiæ, nisi fuerit in se certa: primum profecto est falsum, secundum vero est necessarium. Ad aliam dico angeli cognitionem non mensurari æuo; quia de nouo aduenit repræsentatio singularium per principium angelicæ speciei intelligibilis. non ergo sciunt futura contingentia naturaliter.

CAP. VI.

Argumenta contraria, quod scientia Dei, non sciat contingentia.

1. POsset autem aliquis contra prædicta sic obiicere: A causa necessaria procedit effectus necessarius: effectus enim gestat secum causæ similitudinem, sed contingentia non sunt effectus necessarij, alioqui contingentia dici non possent: igitur contingentia nõ continentur sub scientia Dei, quæ est causa scitorum, & quidem necessaria. *Deus scit contingentia futura.* Item, omnis conditionalis veræ, cuius antecedens est necessarium absolute; consequens etiam similiter se habet. Sicut enim 2. se habet antecedens ad consequens; sicut principia ad conclusionem. ex principiis autẽ necessariis, sequitur conclusio necessaria primo posteriorũ. Sed hæc est quædã conditionalis vera; si Deus sciuit hoc futurum esse, hoc erit, scientia namque Dei verorum est tantũ. huius autem conditionalis antecedens est necessarium absolute, tum quia est æternũ, tum quia significatur, vt præteritum: ergo & consequens erit similiter necessarium. Igitur quidquid scitur à Deo est necessarium: atque ita scientia Dei nũ erit circa contingentia aut contingentia erũt necessaria, quod est falsum. Amplius, 3. omne scitum à Deo, necesse est esse, quia etiam omne scitum à nobis, necesse est esse. cum tamen nostra scientia sit multo incertior. Sed nullũ contingens futurum necesse est esse: ergo nullum huiusmodi scitur à Deo. Et reuera de futuris cõtingentibus nulla est determinata veritas, *1. Perihermenias.* sed scientia Dei habet determinatã de rebus veritatem: nõ ergo cõplectitur contingentia. Præterea si scientia futura contingentia scit; 4. aut est finita, aut incerta, & indeterminata, quorum neutrũ Deo est tribuendum. Consequentia patet. Nam si ad alterã tantũ est determinata contradictionis partẽ erit ergo determinata, & finita. Si vero ad neutram: esset dubia, & incerta. Adde, quod si in futuris contingentibus esset determinata veritas, frustra fierent hominũ consilia, & quæ sunt generis eiusdem. Ad hæc, si scientia Dei, futura contingentia infallibiliter 5. complectitur, alterum, duorũ necessario sequeretur: nempe, aut omnia ex necessitate accidere: aut scientiã Dei decipi posse. Nam si scit cras me lecturũ, possum certe non legere: quia contingens est hoc, & non necessariũ. Quod si necessario sum lecturus; non voluntate ergo libera, sed necessitate operor, atque ita homo non essem, sublata à me libera voluntate: Ergo quod prius. Ex possibili namque posito in esse, nullum sequitur impossibile. posito namque in esse, me crastina die nõ sessurum, non est impossibile Dei scientiã falli. Item, si Deus 6. scit cõtingentia futura immutabiliter. igitur fieret transitus de contradictorio in contradictoriũ sine aliqua mutatione, quod est impossibile. Conseq. patet: sciens n. aliquod cõtingens, posset illud non scire; atque ita absque sui mutatione transiret de vno in alterum contradictoriũ. Denique non sciens vnum cõtingens, potest scire: potest ergo aliquid noui scire, & sic mutari: atqui Deus est omnino immutabilis: Ego sum Deus, et, qui non mutor. Ex his ergo, & similibus, Dei scientiam non cognoscere infallibiliter futura contingentia, satis perspicuum esse puto. Reliquũ est, vt ea omnia soluantur. *Soluuntur argumenta.* 1. Ad primum ita *resp.* Quamuis prima causa sit necessaria: effectus tamẽ potest esse contingens, propter proximã causam contingentem. vocatur aut diuina scientia causa necessaria, hoc est, immutabilis in sua cognitione. Ad 2. Quamuis 2. antecedens sit necessarium absolute: consequens tamen nequaquam erit simile, quia antecedens est causa remota consequentis, quod propter causam proximã, cõtingens est. Sic quidam *resp.* Sed minime placet; esset n. conditionalis falsa, cuius antecedens esset causa remota necessaria, & consequẽs effectus contingens. proinde, ac si dicerem, si Sol mouetur, herba germinabit. Quam ob causam alio modo est respondendum, quod quando in antecedente aliquid ponitur, quod spectat ad actum animæ, consequens accipiendum sit secundum esse, quod habet, non quidem in se, sed in anima. Differunt namque hæc ab inuicem. cum n. dico, quod ab anima intelligitur, illud immateriale esse, in intellectu vt quod, non in seipso intelligi oportet. Itaque quando dicimus, si Deus scit aliquid, illud erit ergo: consequens vtique verum, quatenus diuinæ subest scientiæ atque ita est necessarium, sicut & antecedens. omne n. quod est, vt dicitur 1 *Perihermenias.* quando est necesse est esse. Ad 3. Quæ à Deo sciuntur, sunt quidẽ necessaria 3. secundũ modũ, quo diuinæ scientiæ subdita sunt, non autẽ absolute si in propriis causis considerentur. Ea sane, quæ temporaliter in actũ à nobis reducũtur, successiue cognoscuntur in tẽpore: quæ vero à Deo in æternitate, quæ est supra omne tẽpus, proinde futura nobis certa nõ sunt. Deo autem certissima, quia eius intelligere est æternum, & immensum. Ad confir. illa sententia veritatem habet, quatenus contingentia suis subiacent causis, non autẽ quatenus subdita sunt, *De non ente habetur scientia.* Dei scientiæ, in qua determinatam habent veritatem. Dicis de non ente, non habetur scientia sed contingentia futura sunt non entia. Ergo. Dico de non ente, quod est contingens, nõ haberi scientiã proprie dictã, tanquã de primo obiecto; sed bene de ipso, tanquam de obiecto secundario præsertim cũ ipsi non repugnet esse, quamuis in actu non sint. Ad 4 *Resp.* 4.

quod

quod tunc esset verū, quando ita sciret vnam partem, quod aliam ignoraret: quod certe in Deum non cadit, cuius scientia est æterna, atque infinita. Ad confir. [illegible] ad constituendum [illegible] de possibili. Ad [illegible] non valet, nisi esset [illegible] non sedere. Deo tamen sciente [illegible] re, quod plane fieri non potest. habet ergo Deus scientiam infallibilem; quia stante diuina scientia, impossibile est aliter to re esse sed necesse est sic [illegible] necessitate [illegible] conditionata. Semper namque est concomitantia scientiæ, & [illegible] ideoque res potest non esse, sine eo tamen Deus [illegible] sciat, vt ipsius scientia nullatenus falli possit. Ad [illegible] ex possibili posito in esse, præcise sumpto, nullum sequitur impossibile, sed ex illo cum alio sibi incompossibili, sequitur impossibile: sicut est in proposito. Ad 6. Neg. [illegible] quandoquidem non sit transitus, nisi per successionem [illegible] ad oppositum, quæ non est possibilis in proposito. Nam etsi Dei scientia ex se naturaliter tendens ad obiectum, pro eodem instanti sit quidem indifferens ad vtrumque [illegible], non coniunctim profecto, sed diuisim; non tamen [illegible] alterum respi[illegible] oppositum. Ad confir. negatur [illegible] non enim potest esse [illegible] ceptio, nec mutatio, nisi per oppositi ad oppositum [illegible] successionem, quæ in Deo locum [illegible]: Scit ergo Deus omnia immutabiliter, atque infal[illegible] certaque scientia. Veniunt theologi præ[illegible] scien[illegible] immutabilitate statuenda, quadam [illegible] in[illegible] quiunt, est scientia diuina altera simplicis intelligentiæ, altera vero visionis. & prima quidem dicitur rerum omnium contingentium, secundum esse possibile, non autem [illegible] futura sunt. scientia autem [illegible] omnia, quæ sunt, fuerunt, vel erunt, siue sint sub æternitate, siue sub æuo, siue sub tempore, vel instanti temporis. Quæcunque autem Deus nouit, immutabiliter nouit. tum simplicis intelligentiæ scientia, tum etiam visionis, est enim ipse immutabilis omnino, quia nec potest amittere, nec aliquid noui acquirere. Sane, sciens eius intellectus est immutabilis simpliciter, ex parte quidem sui actus scien[illegible] omnia immutabiliter: alioqui non esset omnino immutabilis, quod de Deo nefas est dicere. Deus enim (vt dixi sæpius) est simpliciter immutabilis. Ad hæc accedit, quod intellectus, qui est idem cum scientia scientis, ex parte quidem sui scit omnia immutabiliter. Sed intellectus diuinus, est idem cum Dei scientia. Ergo quod prius. Adhuc, intellectus, qui ab actu, ad priuationem, siue è diuerso migrandi nō habet aptitudinem, cuiusque actus est necessarius; ex parte quidem sui actus, scit omnia immutabiliter; aliter, non vnum, sed plures actus haberet. quod plane Deo tribui nō potest, cuius actus est vnus, æternus, vitalis, immobilis, nunquam interceptus, idem cum essentia, & ab ea nunquam separatus. cum sit primum obiectum intrinsecum, & immobile. obiectum autem extrinsecum (sicut dixi) subsistit in esse intellectionis diuinæ, quæ certe immutabiliter se habet ad illud, quatenus est obiectum cognitum. Immutabiliter ergo se habet intellectus diuinus, non solum circa obiectum intrinsecum; verumetiam circa obiectum cognitū, & extrinsecum. Re vera, ex parte illius, nulla est accipiēda mutatio, quod ad idem semper vniformiter se habet. Sed creatura in esse Dei cognito, eundem semper obtinet modum: igitur scientia diuina in creatura cognoscenda, nullum patitur suæ possessionis dispendium. Non temere ergo dictum est 15. *de Trinit.* Deum non aliter nosse facta, quam facienda, siue futura: quippe, cum in diuino intellectu, non sit, nisi præsens formaliter in actu. Quomodo ergo scientia Dei sit omnibus modis immutabilis, dixi. Ex his autem oritur aliud dubium, quomodo scilicet necessario nouit, quæcunque nouit. Nam si immutabiliter scit omnia, ergo etiam necessario. Ex scientia quidem visionis, arbitrantur nonnulli, cōtingentia ad diuinum relata intellectum, necessario sciri, ad seipsa vero, minime. Verum, si scientia visionis, diuinæ determinationem voluntatis de contingentibus, præsupponit, & sequitur, illa autem circa huiusmodi est cōtingens, quia voluntas contingenter determinat, & vult, quidquid efficaciter vult ad extra. ipsa ergo scientia visionis est contingens; cum ergo scientiæ visionis obiecta ad Deum, velut ad causam contingentem comparentur; nihil ergo horum à Deo necessario scitur. Profecto huiusmodi obiectorum ad primam causam comparatio, ex conditione, vel ex cōcomitantia indicat necessitatē, sicut dici solet; omne quod est, quando est, necesse est esse: id autem scientiæ contingentiam minime aufert. Ergo quod prius. Itaque, notitia simplicis intelligentiæ, Deus scit [illegible] terminos, atque complexiones ipsorum necessarias: de obiectis autem intrinsecis, patet satis, quandoquidem nō possint non esse sibi principia in ratione intelligibilia, sintque idem, quod ipse. Sed ipse necessitate immobili se intelligit: ergo pa[illegible] ne illa alia intelligit. Amplius: De extrinsecis [illegible] similis quoque potest esse sententia. illa siquidem per ideas, [illegible] ideas cognoscit: quæ profecto simpliciter, naturaliter, atque necessario, hoc est, immutabiliter repræsentant. Et hæc quidem de scientia simplicis intelligentiæ. De scientia autem visionis (sicut dixi) contingenter se habet ad hæc extrinseca. Etenim quotiescunque aliqua duo sunt in esse convertibilia, si alterum illorum est contingens, & alterū etiam. Sed sunt ita contingentia euenire, & Deum illa scire, sunt convertibilia. ergo [illegible] est contingens, & alterum similiter. Sane, quod [illegible] præsupponit contingens, & ipsum est contingens [illegible] est necessarium, alioqui impossibile præsupponeret possibile quod est falsum. Sed scientia Dei præsupponit de futuris contingentibus volitione Dei contingenté. Ergo quod prius. Re[illegible] scientia Dei de futuris est necessaria igitur necessario erunt futura [illegible] potest [illegible] velle, tali stante scientia. quæ est necessaria [illegible] habet etiam [illegible] qua, obiecta [illegible] a Deo [illegible] necessario, non quidem necessitate absoluta, sed conditionata, ex præsuppositione vtique determinationis diuinæ, quæ [illegible] num nequaquam præter [illegible] stat huiusmodi scientiæ contingentia [illegible] quomodo ergo Deus scit necessario: dixi. Sed *dicet aliquis*: In Deo nulla est mutabilitas, sicut sæpe dictum est. Ergo [illegible] immutabiliter cognoscit. Sed in Deo est necessitas immuta[illegible]. Ergo immutabiliter scit omnia. Amplius, quidquid potest esse in Deo potest esse idem Deo, & ipse Deus [illegible] quid potest esse in Deo, necessario est in Deo: ergo quidquid potest esse in Deo, necessario est Deus. Sed scire aliquod contingens, potest esse in Deo: ergo necessario est Deus, & [illegible] Deus [illegible] necessario scit. Sane omnis perfectio simpliciter necessario est in Deo: sed scire (vt dixi) est perfectio simpliciter: non enim esset Deus perfectus simpliciter, nulla nesciret: ergo necessario scit omnia. *Resp.* atque negatur secundam [illegible] quia immutabilitas negat tantum successionem oppositi ad oppositum necessitas vero simpliciter, atque absolute remouet possibilitatem oppositi. In Deo namque ad intra p[illegible] necessitas, & immutabilitas, non autem ad extra respectu contingentium, neque vt sciens, neque vt volens. Ad [illegible] Maior est vera de eo, quod est in Deo formaliter, sed non de eo, quod est in Deo, tanquam aliquid ad relationes. aut [illegible] quodlibet logicaliter prædicatū dicitur inesse [illegible] quem modum appellatio relatiua inest Deo, puta esse dominum, quod ei conuenit ex tempore [illegible] & in Deo potest esse idem Deo, quia omnium nihil idem Deo est temporaliter. Itaque scire aliquod contingens, inquantum scire, est formaliter in Deo, & idem Deo: sed inquantum est talis terminos, non conuenit Deo nisi secundo modo, inquantum, videlicet illud obiectum, vt cognitum respectum habet ad Deum. Similiquoque modo confir. soluitur [illegible] scire aliquod contingens, inquantum scire, non autem in [illegible] est huius termini, est perfectio simpliciter nisi [illegible] obiectum illud, vt cognitum, diuinam scientiam necessario respicit scientia tamen diuina, ex sua ratione quia est diuina essentia, est perfectio simpliciter, sibique hoc modo [illegible] necessitas immutabilitatis non autem quatenus [illegible] obiectum contingens alioqui illud esset necessari[illegible] primum obiectum, quod est falsum. Et [illegible] dicere, omne, quod est scitum a Deo, fore, necessario erit. contingens est scitum a Deo: ergo necessario erit. Negatur consequentia: minor enim non est de inesse simpliciter, vt in tali requiritur modo arguendi. Nam etsi sit semper [illegible] non tamen est necessaria. Ex his ergo patet, quomodo scientia diuina sit ipse Deus, & quæ ad extra sint, sciat sicut iam sæpe dixi.

Margin notes (left column): *Scientia contingentia futura.* 5. 6. *Quomodo Deus omnia immutabiliter.* 1. 2. 3. *Obiectum cognitum.* 4. *Aug.* *Quomodo Deus necessario sciat.* *Quæ scit simplici intelligentia necessaria.* 1. 2.

Margin notes (right column): *Deus scit contingentia futura.* *Scientia visionis contingenter.* 1. 2. 3. *Argumenta.* 1. 2. *Solutio.* 1. 2. *Scire quomodo sit perfectio in Deo.*

QVÆSTIONIS QVARTÆ CAP. I.

De prædestinatione.

Post diuinæ scientiæ negotium, de diuina prædestinatione nobis erit loquendum: hæc enim ad diuinā prouidentiam, atque scientiam sequitur. in quo plane inquisitionis genere, non erit nobis cum philosophis disputandum, sed cum diuinis, sanctisque scripturis, atque earundem interpretibus agendum. Cæterum inter scientiam, prædestinationem, & præscientiam, prouidentiam, hoc interest, quod scientia est nomen commune. quod complectitur omnia, nam Deus dicitur, & seipsum scire, & cætera omnia; non autem propriè seipsum [illegible], aut præordinare. Sibi enim non conuenit ad aliud ordinari, nam cum sit omnium finis, ad alium ord[illegible] omnino. Itaque præscientia contrahit atque specificat, [illegible] ipsum, atque fa-

Margin notes: *Scientia, Prædestinatio.* *Præscientia.*

De prædestinatione.

sum scientiæ nomen. Scientia certe ad omnia tempore sese plane extendit: præscientia autem ad futura tantum: ideoque proprie Deo conuenit. Prouidentia vero, aliquid adhuc addidit, nempe sui finis consequutionem. Prædestinatio autem ad finem supernaturalem spectat. Est enim præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro: propositum vtique Dei elegiendi vitam æternam. omnia enim diuinæ subsunt prouidentiæ, vt paulo ante dixi: prouidentiæ autem conuenit, res ad finem ordinare. Finis autem creaturarum est duplex. alter quidem naturalis, quem virtute naturæ res attingere possunt. alter vero supernaturalis; ad quem non nisi creaturæ diuino freta auxilio, pertingere potest. Itaque ordo huiusmodi auxilij, quo creaturæ ad finem supernaturalem ducitur, in mente residens primi opificis, prædestinatio recte nominatur. Destinare namque est mittere. proinde prædestinatio quantum ad obiecta, est quædam pars prouidentiæ. Prouidentia autem non est in rebus prouisis sed ratio quædam in intellectu primi prouisoris.

Duplex finis creaturæ.

Prædestinatio quid. *Prædestinatio ergo est quædam ratio ordinis in mente diuina existens, pro aliquorum salute ad vitam æternam habendã.* Executio vero huiusmodi ordinis, passiue quidẽ est in prædestinatis: actiue vero in primo omnium artifice. Hæc autẽ

Tria complectitur. prædestinatio in se complectitur, propositum scilicet Dei æternum, siue electionem diuinam ante mundi constitutionem: temporalem in hac vita effectum, vtpote vocationem, segregationem, iustificationem, postremo glorificationem, seu consequutionem vitæ sempiternæ. *Quos prædestinauit* (ait

Rom. 8. Apostolus) *hos & vocauit, iustificauit, deniq; magnificauit.* Propositum autem cum Dei sit essentia immutabilis, causam non habet, neque meritum. Effectus vero in hac vita, causam habet Deum, non hominis meritum, tanquam totalem in hac vita prædestinationis effectum. Vltimum vero, vtpote glorificatio, pro causa efficiente, Deum habet; in adultis vero, meritum. Nam etsi voluntas Dei sit æterna, nullius indiga, aut subdita operibus; in rebus tamen cõditis, vult iustitiæ ordinem seruari, nempe vnum esse alterius causam: & bonis operib. vitam æternam competendam, & prauis perpetuam infelicitatem reddendam. Præsupponit autem prædestinatio ele-

Electio. ctionem, electio vero dilectionem. Etenim, quoniam prædestinatio pars est prouidentiæ, cuius interest, res ad finem debitum deducere; quod certe fit in aliquorum salutem: in mente ergo opificis ratio manet, quæ huiusmodi bonum velit sempiternum, in quo dilectio perspicue cernitur, & ele-

Dilectio. ctio. *Est autem dilectio Dei, æterna ipsius voluntas qua aliquibus vult bonum æternum*: diligere enim est velle alicui bonũ quæ quidem in Deo ex sua bonitate, non ex aliquo creaturæ merito causatur. ideoque electioni præponitur, electio autem prædestinationi præponitur, secundũ ordinem diuinæ cõuenientem maiestati. Quia ergo Deus ab æterno suos dilexit; elegit ergo, prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Itaque prædestinati, sunt dilecti & electi Dei vocati, iustificati, glo-

Quid electio. rificati. *Electio autem, est voluntas Dei æterna, qua aliquib. in partẽ suam ascriptis atq; ex massa perditionis segregatis, largitur cælestẽ vitã*

Ephes. 1. *æternam*: Elegit, inquit Paulus, *ante mundi constitutionẽ, vt essemus sancti, & immaculati.* Ex quo patet, segregationem passiuam, esse temporalem effectum electionis æternæ, nullum habere

Rom. 9. meritum: nam teste Apost. *Deus, cuius vult miseretur, & quẽ vult, indurat*: miseretur, inquam, eligendo, indurat autem tuiste in massa perditionis relinquendo. Ex his ergo quæ dicta sunt, liquet, nõ esse recipiendam illorũ sententiam, qui dixerunt, prædestinationem esse sempiternam Dei voluntatem, qua alicui propter opera futura, quæ præuidit illum esse facturum quod statuerit, statuit vitam æternam ei esse præstandã. Præ-

Contra Pelagianos. sciuit Deus, inquiũt Pelagiani, quosdam in se credituros, atque per liberum voluntatis arbitrium, bene acturos, ideo illos elegit. quod plane falsum est. Non, inquit, *vos me elegistis, sed ego vos elegi.* Et Paulus Eph. 1 *Elegit nos, non quia eramus sancti, sed vt essemus sancti.* Itaq; prædestinationis nomine, non solum effectus temporales, & finis eorundem, verumetiam æternum Dei designatur propositum, à quo alia omnia manarunt.

Alia definitio. Quam ob causam prædestinationem dicunt esse diuinam scientiam de futuris bonis prædestinato conferendis in ordine ad finem vltimum consequendum. vnde fit, vt quemadmodum cunctis prouidet Deus, ita suos prædestinauerit, hoc est, ab æterno elegerit propter suam bonitatem, media etiam illis præparauerit, quibus ad salutem pertingerent, ab

Matt. 24. æterno illis præparatam. *Venite, ait, benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis ab origine mundi* & 20. *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.* Proinde ad illum proprie pertinet prædestinatio, cuius est conferre gratiam, & gloriam: his enim constat prædestinatio: sed Dei est solius illa exhibere; quia gratiam & gloriam dabit Dominus igitur illius quoque solius est prædestinare. Porro in Deo non dicit esse absolutum, sed respectiuum; est enim alicuius prædestinatio: omne autem tale est respectiuum. Adde, quod omnis

De prædestinatione quid sit. productio dicit respectum: sed prædestinatio est productio prædestinati in esse vnico: Ergo. Non est autem respectus fundamẽtalis, sed formalis. omnis siquidem huiusmodi per se inest necessario. at prædestinatio nõ inest Deo necessario,

Dicit esse respectiuum. quia sine creaturis est seipso beatus ergo non est in Deo quid absolutum. Est autem respectus actualis, non fundamentalis, sed rationis, & non realis. Deus namque ad creaturas non realiter refertur; sed prædestinatio, ad creaturam prædestinatam refertur. ergo non est realis respectus. Sane, omne quod est in Deo realiter, est necessarium absolutum: sed prædestinatio est contingens: Ergo. Adde, quod prædestinatio

Argumentatio contraria. ad voluntatem potius, quam ad intellectum Dei spectat: perfecto omnis præordinatio conuenit voluntati: sed prædestinare, est præordinare aliquem ad vitam æternam est ergo actio voluntatis. Sed *dicet aliquis*, si prædestinatio, est alicuius ad vitam præordinatio; illud autem est velle diuinum, quo

Velle diuinum duobus modis intelligi. vult alicui dare vitam æternam, velle autem diuinum est ens absolutum: prædestinatio ergo est ens absolutum. Dico, velle diuinum dupliciter intelligi posse: vno quidã modo fundamentaliter, atque ita est velle diuinum absolutũ, idẽ quod ipse Deus. Alio autem modo formaliter, & vltimate, & sic respectum indicat: quia nimirum præordinationem alicuius dicit, ad vitam æternam capescendam. Patet igitur, quod si velle diuinum simpliciter intelligatur, quatenus est velle; sic sine dubio est omnibus modis absolutum: sin vero quatenus est huius velle, sic certe dicit respectum ad creaturas. Sed dicet iterum, quod formaliter est in Deo: contingens dici non põt, quia imperfectionẽ sonat. sed prædestinatio est formaliter in Deo. ergo non est contingens. *Resp.* quod omne reale, quod est in Deo, procul dubio est omnino necessarium: sed respectus rationis, cuiusmodi est prædestinatio, quæ formaliter ponitur in Deo, non potest esse necessarium, cum sit ad extra, omne autem ad extra, est contingens respectu diuinæ essentiæ. igitur, est contingens, & nequaquam necessaria. Sed

Quomodo prædestinatio sit ens rationis. *dices*, prædestinationem non esse ens rationis; quia entis rationis non fit aliqua realis denominatio: sed Deus prædestinare dicitur suos realiter; quia ipsa scilicet prædestinatione: non ergo est ens rationis. Adde, quod si ens rationis est in intellectu, & prædestinatio in voluntate: prædestinatio ergo non est ens rationis. *Resp.* quod quando dicitur Deum realiter prædestinare tunc plane prædestinatio est realis, quia pro fundamento accipitur; nihilque aliud significat, quam velle diuinum absolutum: aliter est ens rationis, & quodammodo reale propter denominationem extrinsecam termini realis.

Quomodo sit necessaria, & æterna. Ad confir. dico, ens rationis stricto modo esse tantum in intellectu, largo autem etiam in voluntate. accipitur enim pro omni respectu, qui ante intellectus operationem in re minime inuenitur, hoc ergo modo est in voluntate, & in potentia ordinatiua alicuius ad aliud. Cum igitur hæc ita se habeant, prædestinationem non esse necessariam, necessitate quidem absoluta, sed conditionata tantum, satis puto esse perspicuũ: atque eodem quoque modo æternam. Patet etiam, quonam modo ex tali suppositione voluntatis diuinæ sit etiam certa atque infallibilis: non quod rebus prædestinatis necessitatem imponat. Etenim, quemadmodũ, omnia diuina reguntur prouidentia; nec tamen omnia necessario, sed quædam contingenter eueniunt, propter proximarum causarum conditionem, ad quam diuina prouidẽtia huiusmodi effectus ordinauit: neque ob id Dei prouidentia falli potest: ita plane, & ordo prædestinationis est, & arbitrij libertas non tollitur, ex qua contingenter prouenit prædestinationis effectus. Itaque præ-

Prædestinatio non [illegible] destinatio nõ imponit rebus prædestinatis necessitatẽ absolutam. quia illa notitia, quæ est circa scita contingentia, non imponit rebus à se scitis, seu prædestinatis necessitatem [illegible] secundum modum [illegible] rerum naturæ congruentem. Sed res prædestinatæ, sunt rationales, quæ propter arbitrij libertate mouentur: nulla ergo huiusmodi necessitatis violentia coguntur. Bene tñ imponit necessitatem conditionatam, siue ex suppositione, seu ex genere, quæ arbitrij facultatem nõ adimit prædestinatis. Nam quemadmodum nec necessitas consequentiæ, aufert contingentiam cõsequentis, cum inter cõtingentia possit esse consequentia necessaria, & contingens

Aliquo [illegible] potest esse necessarium secundum quid, necessitate [illegible] quentiæ; vt si Leo vidat, Leo habet [illegible], ita certe est necessitas huiusmodi cum nostri arbitrij libertate. alioqui si nulla plane esset necessitas in obiecto, nihil interesset, inter Dei scientiam, atq; opinionem, & coniecturam quæ ad verum libet se habet, quod est falsum: quam [illegible] quidem Dei prædestinatio sit certa, atq; vera. hoc cum [illegible] intellectu est difficile, sed res quidem est verissima; & sacris scripturis atq; rationi cõformis. Etenim si vt quisptem traheretur ad vitam; nõ parua diuinæ fieret iniuria iustitiæ si aũt necessitate ad tartara mitteretur

De prædestinatione quid sit.

tereretur; non parum diuinæ misericordiæ derogaretur. Itaque certa est diuina prædestinatio. Cognoscit tamen neminem videt omnes vias filiorum hominum, quia *omnes vias meas præuidisti*, & qui sunt vsque ad finem mansuri; quia *nouit Dominus qui sunt eius* & nihilominus vnusquisque potest se emundare cum ipsius gratia, vt fit vas in honorem sanctificatum. Ex his

Prædestinatorum numerus certus.

etiam potest esse manifestum, prædestinatorum numerum esse certum Deo, & quot, & qui sint saluandi non solum cognitionis, verumetiam electionis, atque cuiusdam diffinitionis ratione præordinauit siquidem ab æterno: in quo membra deberet esse totũ vniuersum, quique numerus partibus essentialibus exhibendus: indiuidua vero non per se p[illegible], sed potius secundo modo ad bonum vniuersi ordinantur quatenus scilicet in illis bonum saluatur speciei. Inter cæteras aũt creaturas, rationalem, quæ beatitudinis participes esse possunt ad diuinam vitam ordinauit. Ad hæc accedit, quomodo sanctorum precibus prædestinatio iuuari possit. In prædestinatione namque duo sunt consideranda, ipsa scilicet præordinatio

Possit iuuari precibus.

diuina, & effectus eiusdem & primum quidem non cadit sub precibus, cum sit absolutum secundum æternum Dei propositum. secundũ vero iuuari potest: Nam prouidentia (cuius pars est prædestinatio) non remouet secundarum actiones causarum, sed sic prouidet, vt causarum ordinem non turbet, atque impediat. Sic ergo alicuius salus à Deo prædestinatur, vt & etiam media ad salutem habendam, vtpote orationes, & similia, sub ordine cadant prædestinationis. *Satagite*,

2. Pet. 1.

inquit Petrus, *vt per bona opera certam vestram vocationem faciatis.* Quid ergo sit prædestinatio secundum huiusmodi probos ac sanctos theologos, dixi latius postea dicturus.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Contra id, quod dictum est, prædestinationem esse in prædestinante, & non in prædestinatis, ita arguo. Omnis actio ex se, passionem infert si ergo prædestinatio est actio in Deo, aliqua ergo passio est in prædestinatis. Quid enim est prædestinatio (ait Aug. *in lib. de prædest. sanctorum*) nisi destinatio alicuius existentis? ponit ergo aliquid in prædestinato. Adde, quod præparatio est aliquid in

1\. præparato: sed prædestinatio est beneficiorum Dei præparatio, teste August. in eodem lib. Igitur est aliquid in prædestinatis. Temporale præterea non ponitur in diffinitione æterni, sed gratia, quæ est aliquid temporale, quia in tempora creatur, & datur hominibus, in prædestinationis diffinitione ponitur: Nam prædestinatio dicitur esse præparatio gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Ergo prædestinatio non est aliquod æternum, & consequenter non est in Deo; quia omnia, quod est in Deo, est æternum in prædestinatis est ergo, Amplius, Prædestinati non eliguntur, ergo non præcedit e-

2\. lectio, & dilectio: Antecedens patet ex Dionysij authoritate. *Sicut*, inquit, *Sol corporibus non eligendo, omnibus corporibus lumen*

C. 4. de diuin. nom.

immittit ita Deus suam bonitatem Igitur prædestinatio est sine electione. Tenet conseq. quia præcipui diuinæ bonitatis effectus, gratia & gloria sunt. in quibus tota consistit prædestinationis materia. Ergo, [illegible] euera. Electio est eorum, quæ sunt; sed prædestinatio est ab æterno, etiam eorum, quæ non sunt: Prædestinantur ergo nonnulli absque electione Ad hæc accedit, quod electio quandam importat discretionem, sed *Deus vult omnes homines saluos fieri.* Ergo prædestinatio, quæ

1. Tim. 2.

præordinat homines in salutem, est absque electione. Itẽ quod

3\. prædestinatio non sit certa, si prædestinatio esset; nemo profecto suæ prædestinationis coronam amittere posset; aliô-

Quod prædestinatio non sit certa.

qui certa dicenda non esset. Sed id fieri posse *Apoc. 3.* docet: *Tene*, inquit, *quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* quod sic ab Augustino exponitur. *Alius*, ait, *non est accepturus, nisi iste perdiderit* Igitur corona, quæ est prædestinationis effectus; & amitti potest, & acquiri. Posito præterea possibili, nullum sequitur impossibile, sed possibile est aliquem prædestinatum, vtpote Antonium peccare, & sic mori, & damnari: hoc autem posito, prædestinationis effectus, inanis reddetur, & vacuus. hoc igitur non erit impossibile. atque ita prædestinatio nequaquam potest esse certa. Ad hæc accedit, quod quidquid Deus potuit, potest etiam adhuc; quia vnicus est actua suæ æternitatis, semperque idem manens. Sed potuit non prædestinare quia prædestinatio dicit esse respectiuum ad extra: Ergo nunc potest non prædestinare. atque ita constat, prædestinationem certam atque firmam non esse. Profecto si prædestinatio est omnibus modis certa, consilia vtique, & admonitiones frustra proponerentur prædestinatis, quod est falsum. ergo quod prius. Item, numerus, cui potest aliquid

4\. addi, non est certus, & definitus: sed numero prædestinatorum, aliquid addi potest Deut. 1. *Deus noster*, ait Moyses, *addat ad hunc numerum multa millia*: Numerus ergo prædestinatorum non est certus. Adde quod nihil à Deo fit sine ratione, sed huius certi numeri, nulla nobis videtur esse ratio, imo maior deberet esse saluandorum quam damnandorũ numerus; quia in operibus naturæ bonum est, vt in pluribus, malum autem, vt in paucioribus: cuius contrarium docetur Matth. 7. *Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi intrant per eam.* Non ergo est certus damnandorum numerus. Præ-

De prædestinatione si est certa & in prædestinato.

5\. terea nullum æternum ab aliquo temporali impediri potest, nec consequenter iuuari ad hoc, vt sit æternum, alioqui temporale potentius esset æterno, quod est falsum: sed prædestinatio est æterna, preces vero fiunt in tempore igitur prædestinatio nostris precibus iuuari non potest. Profecto si posset iuuari, & impediri etiam, eiusdem enim est adiuuari, & impediri. Sed prædestinatio non potest impediri, nec ergo adiuuari. Sane, cui non est opus consilio, ob cognitionis defectum, nec etiam [illegible] opter[illegible] inopiam, sed neutrum horum Deo [illegible] in præ[illegible]destinanti Quis, inquit, Isa. *adiuuit spiritum domini aut [illegible] fuit* Prædesti-

Isa. 4. Soluuntur argumenta.

natio ergo non indiget sanctorum [illegible]. Respondeo ad primum, atque dico, Maiorem intelligendam esse de actione transeunte in exteriorem materiam, cuiusmodi est calefactio & secatio, & similia, quæ passionem ex se afferunt autem de actione immanente, veluti est intelligere, & velle, quarum numero prædestinatio quoque haberi potest. Ideoque est in prædestinante, & non in prædestinato, nisi executionis respectu illa siquidem in prædestinatum transit propter exteriores actiones Eodem modo soluenda est prima confirmatio quod scilicet respectu executionis sit in prædestinato. Ad 1. confir. præparatio gratiæ est in mente Dei præparantis: executio vero in homine, cui gratia præparatur. Nam hoc inter est inter prædestinationem, & gratiam, quod prædestinatio

Differentia inter præd. & gratiam.

sit gratiæ præparatio: gratia vero prædestinationis executio, ex hoc etiam patet solutio ad 3. confirm. gratia siquidem nõ ideo ponitur in prædestinationis diffinitione, quasi aliquid præexistens de eius essentia: sed potius, quatenus prædestinatio respectum ad gratiam importat, vt causæ ad effectum, & actus ad obiectum. Patet ergo quomodo prædestinatio non sit aliquod temporale. Ad 2. dico, Dei electionem, gratiam, & gloriã intueri, quæ omnibus minime conferuntur, quæque sine electione non dantur: illa autem Dionysij authoritas de bonitate Dei communi, cuius nihil est expers, intelligenda est & hæc profecto, quia sine delectu omnibus impenditur, electione opus non habere dicitur. Ad confir. ratio illa valet in eligente, cuius voluntas ex electi virtute, quod profecto in Deum non cadit, qui ad suorum electionem, ex sua mouetur bonitate: *Eliguntur*, inquit Augustinus, *à Deo qui non sunt, nec tamen errat, qui eligit.* Ad aliam confir. Deus vult omnes homines saluos fieri, antecedenter, non autem cõsequenter, hoc est, voluntate quidem secundum quid, non autem simpliciter. Ad 3. dico, coronam alterius bifariam

3\.

intelligi posse: vno quidem modo, qua eius ex diuina prædestinatione dependet, & sic absque dubio, nequaquã amitti potest. Alio autem modo quatenus illa ex præsentis gratiæ merito consideratur, secundum quem profecto modum interdum iui patitur iacturam. sicut etiam & ipsa gratia, tunc certe vnius amissam coronam, alius recipit, non enim permittit Deus aliquot ruere, quin alios subleuet. *Conteret*, inquit Iob, *multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Recipiens autem coronam cadentis, non solum de suis, verum etiam de bonis, quæ ille alius gessit, gaudebit in vita æterna: in qua etiam bonorum operum fructum; & suorum percipiat, & aliorum. *Particeps*, inquit Dauid, *ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Ad confirm. Quamuis

Psal. 118.

prædestinatus, quatenus est hic, vel ille, possit labi in peccatũ, & sic mori, non autem quatenus est prædestinatus: vnde fit, vt prædestinatio falli non possit. Ad aliam confirmat. licet absolute loquendo, Deus possit prædestinare, & non prædestinare, ex hoc tamen non tollitur prædestinationis certitudo. Siquidem Deum posse non prædestinare, quã prædestinauit in sensu composito, fieri minime potest. Ad 4. verbum Moysis intelligi debet de his, qui respectu præsentis iustitiæ ad vitam prænotati reputantur: horum autem numerus, non autem prædestinatorum, & augmentũ recipere potest, & decrementum. Ad confir. dico, à Deo sine ratione fieri nihil, licet occultum sit, & plane ignorum. Nam etsi bonum communi naturæ ordini proportionatum sit, vt in pluribus, quod vero cõmunem statũ excedit naturæ, vt in paucioribus inuenitur. Cum igitur beatitudo vltima, cõmunẽ naturæ ordinem superet. præsertim quia labefactata est humana natura propter primæ originis labem. proptarea non mirum est, si pauci saluentur imo non parua est Dei misericordia, quod tot ad vitam euocet beatam. Ad 5. Ratio illa ostendit, prædestinationem, quoad ipsam præordinationem,

4\.

5\.

De præ- sanctorum precibus minime iuuari, cum sit æterna, ex diui-
destina- ni consilij proposito dependans: prosunt autem, quoad exe-
tione. cutionem illius prædestinationis, siue præordinationis pera-
gendam, atque complendam. Ad confir. Deus nullius indi-
gus est, vt ab alio iuuari possit: verum quia vtitur causis se-
cundis, vt ordinis pulchritudo seruetur in rebus, hac de cau-
sa, quasi nostris precibus adiuuari dicatur, dum scilicet suam
1. Cor. 4. per nos exequitur voluntatem: *Dei enim adiutores sumus*, ait A-
postolus. Ex hoc etiam patet responsio ad confir. causæ siqui-
dem secundæ ordinem primæ causæ violare non possunt:
sed illi, inuiolabili lege obediunt. Quamobrem diuina præ-
destinatio quoad media, seu executionē ordinis iuuari, sicut
dixi, quidem potest: impediri vero seu turbari, minime.

CAP. III.

Prædestinatio est æterna.

QVamuis paulo ante dixerim, prædestinationem es-
se æternam, id tamen non plene enodaui: hac de
causa in hoc capitulo copiosius dicere constitui.
Porro, cum ex sacris Doctoribus, tum etiam ex san-
ctorum didicimus oraculis scripturarum, Dei prædestina-
tionem æternam esse. *Elegit nos in Christo ante mundi constitu-*
Paul. epist. Eph. 1. *tionem*, ait Apost. *quam promisit, qui non mentitur Deus, ante*
Titum 1. *tempora secularia Venite benedicti patris mei possidete paratum vobis*
Matt. 25. *regnum a constitutione mundi.* Cū autem scripturæ dicant præ-
destinationem esse æternam, operæpretium erit, non igno-
rare, quonam pacto æterna dicatur. Plane vno modo sic in-
telligi potest, ab æterno, & nunc modo prædestinasse. & in eo-
dem prædestinationis modo semper manere. & hic quidem
modus, vt quidam dicunt, non omnibus probatur, idq; non
Primus modus non probatur. absque ratione. Etenim si esset aliquod instans, vtpote pri-
mum, (sicut nonnulli dicere videntur) in quo Deus præde-
stinasset, nunc autem minime, profecto prædestinatio æter-
1. na dicenda non esset: nam quotiescunq; signum indiuisibile
est in aliqua periodo, duratio sequens ex parte ante finita sit,
necesse est. Non ergo æterna. Amplius, nullum continuum
2. ab aliquo quidem termino principium habens, potest esse
infinitum: sed continuum successiuum est tale ergo. Si ergo
datur tale instans, in quo prædestinauit, & modo non præde-
stinat: Duratio ergo actua prædestinandi termino claudere-
3. tur, atq; consequenter non esset æterna. Præterea, quando
aliqua ita se habent, vt vnum præcedat, & alterum sequatur,
si quod sequitur est ab æterno, quod certe præcedit ab æter-
no nequaquam erit, sed potius ante æternum. sed prædesti-
nare, & in eodem proposito manere ita se habent; quia scili-
cet posterius sequitur prius. Quare si manere in eodem pro-
posito, est ab æterno; ante ergo æternum, si fas est ita loqui,
prædestinauit: quod est falsum; quia non est prius æterno.
4. Profecto, quando aliqua in durationis ordine sese non com-
Modus probabilior. patiuntur: si vnū est æternum, aliud ferme non erit. sed præ-
destinare, & in eodem proposito manere, ita se habēt igitur,
si prædestinare est æternum, manere in proposito eodem, æ-
ternum erit minime. hoc ergo modo prædestinationem æ-
ternam dici non debere, illi palam profitentur. Quamobrē
hoc modo intelligendam putant, nempe vnum esse præde-
stinationis actum æternum, stabilem, semperq; præsentem:
proinde non ita ab æterno prædestinasse, vt modo prædesti-
nare nequeat, & cum hoc etiam stare certitudinem prædesti-
nationis, & id quidem est nobis difficile in[illegible]tu; propter-
Rationes contrariæ. ea contra hunc modum intelligendi argu[illegible] nonnulli. In
primo, inquiunt, instanti æternitatis, siue signo, in quo Deus
1. suos prædestinauit electos, ab illa, vt ita dicam, indetermina-
tione, seu indifferentia, in alteram partem transiuit ab æter-
2. no ergo prædestinauit, non ergo modo prædestinauit. Am-
plius, quod semel accipit esse, frustra amplius producitur: sed
esse prædestinatum, accepit esse volitum: frustra ergo denuo
Solutio. acciperet esse. *Resp.* quod idem transitus sit nunc, qui fuit ab
æterno non enim nobis est imaginandum, huiusmodi trans-
itum apud Deum esse per modum fluxus, & successionis, a-
pud quam non est mutatio, nec vicissitudinis obumbratio.
1. Non est ergo alius transitus, nisi quod in primo signo naturæ
intellectus diuinus offerat voluntati, & ab æterno offerebat:
In secundo vero instanti naturæ nūc determinat & ab æter-
no determinauit, ita, vt semper sit idem actus manens. Ad 2.
dico semper eandem esse prædestinationem permanentem:
sicut etiam eandem numero creationem, qua Deus dicitur
quamlibet creaturam condere. Quod si hæc ita se habeant,
non temere aliquis dubitabit, an Deus possit prædestina-
tum non prædestinare, aut prædestinatum damnare, seu an
prædestinati necessario saluabuntur. *Ad hæc* quidem sic re-
spondere valemus & in primis quidem dicimus, prædestina-
tum ab æterno, non posse non prædestinatum esse in sensu
composito. in sua namque formali ratione, actum prædesti-
nationis in sensu composito prædestinatus includit: atq; ita
non potest non esse futurum & consequēter talem non præ-
destinari, est impossibile. omne enim quod est, quando est,
necesse est esse in sensu composito. Ita futurum, in quantum
futurum, est necessarium in sensu composito; & non potest
non esse futurum: sed prædestinatus, inquantum prædesti- ...st dam-
natus, vel prædestinatio est talis, respicit futurū. ergo quod nari.
prius. Quod si prædestinatus non in sensu composito sed
diuiso cogitetur: sic plane potest non prædestinari sicut al-
bum potest esse nigrum. Etenim sicut ab æterno se cōtingen-
ter determinauit, ita etiam & modo: ergo. Sane, in primo si-
gno, in puris naturalibus Petrum intellectus diuinus intella-
xit: In 2. vero, in ratione neutra, vtpote potens habere, & non
habere beatitudinem, voluntati ostendit. In 3 autē voluntas
ipsum determinat. In 4. super voluntatem seipsum conuer-
tens illam intuetur. Porro, non est iste transitus successiuus,
sed in toto illo tempore: & sub eodem ordine illa signa per-
manent Quapropter sicut ab æterno voluntas pro 3. signo,
Petrum sibi oblatum, & prædestinare, & non prædestinare
potest: ita etiam & modo. Cum huiusmodi non instar rerū
fluentium currant, sed semper permaneant eadem. Porro,
in quarto signo est sensus compositus: in 3. autē diuisus. Sed
dicet aliquis, si Deus prædestinauit non saluandum & prius Argumen-
quidem erat prædestinatus, voluntas ergo diuina nō imple- ta.
tur. fuit enim prædestinatio, & modo non est: ergo &c. Sane, 1.
tunc Deus decipi potest, quod plane nefas est de Deo sentire.
Conseq. patet. dum enim prædestinauit, eum saluare cogi- 2.
tauit: cuius tamen oppositum euenit Præterea, absq; muta-
tione alterius extremi ex contradictorio in contradictorium 3.
transitus fieri non pōt: sed in huiusmodi tali transitus inue-
nitur: aliquis enim, qui nondum est, prædestinatus est. Si er-
go debeat non prædestinari; mutatio intercedat necesse est:
quæ plane in re prædestinata, quia nondum est, esse non po-
test erit ergo in diuina voluntate prædestinante quod est falsum
ergo &c. Adde communem esse propemodum sententiam,
qua soliti sumus dicere, Deum omnia ab æterno voluisse
pro tali instanti, non ergo noua indiget voluntate; sed anti- 4.
qua sufficit posito ergo illo instanti, in quo voluit Petro sa-
lutem impendere, Petrus sine dubio salutem consequetur. Soluuntur
Resp. quod quando ab æterno sua diuina determinauit volun- argumen-
tas, quoad esse volitum, non autē reale completa fuerit pro- ta.
ductio: quod quidem esse volitum, esset pro tali tempore, & 1.
instanti. Cum ergo diuinū cognoscere, siue cognitio ad ex-
tra sit tantum conditionalis etiā supposito, quod illius volū-
tas, in illa determinatione maneat, manet vtique contingen-
ter. Potest ergo fieri vt Deus velit hunc saluare pro nunc; &
tamē posset non velle, nulla tamen in Deo, sed in volito mu-
tatione facta. Ad 2. Stante diuina voluntate in illa quidē de- 2.
terminatione, illud ab intellectu diuino certitudinaliter co-
gnoscuntur, nō stante vero, nequaquam cognoscitur: ex
hoc tamen non sequitur, illum deceptum iri, quippe quia il-
la cognitio est conditionalis. Ad 3. Dico totam illam muta- 3.
tionem esse ex parte obiecti, in esse volito, in quo priuation
erat, de nouo positi. Ex quo enim pro alio atque alio signo
contingenter, potest velle Deus, quæ nō voluit, quia nimirū
nihil est productum, in obiecto vtique in esse volito, mu-
tatio illa sit, necesse est ideoque obiectiua potest vocari mu-
tatio: Transitus ergo ex contradictorio in contradictorium
in esse volito saluatur. Sicut enim mundum ab æterno Deus
non creauit, deinde condidit, idque totum per productionē
creaturæ in esse reali saluatur, sic plane intelligi potest in esse
volito fieri. Ad 4. sensus illius sententiæ est, quod postquam 4.
determinatio facta est, eadem voluntate manente antiqua, Quod ...
rem vtique venturam. quod si propositum mutetur, secun- necessario
dum modum iam dictum, non eandem, sed aliam venturā
Sed *quispiam* sic posset argumentari Prædestinatus necessa- ...tur.
rio saluabitur igitur non potest nunc prædestinari, aut non
prædestinari Omne enim præteritum, est simpliciter neces-
sarium. hoc siquidem solo, inquit philos. 5 eth. priuatur Deus
ingenita videlic. facere, quæ facta sunt: sed prædestinatio ali-
cuius, est præterita, cum sit ab æterno. est ergo simpliciter
necessaria, atque consequenter, qui prædestinatus est, non
potest non prædestinatus esse. Igitur necessario [illegible]luabitur.
Amplius, prædestinatus damnari nō potest, nisi per actum
propriæ voluntatis sed actus huiusmodi diuinā ordinat[illegible]ē
impedire non potest igitur prædestinatus necessario sal-
uabitur. Adde, quod causa, quæ frustrari non potest, [illegible] certe
imponit effectui necessitatem, alioqui frustrari posset. sed
volūtas diuina prædestinans est huiusmodi. ergo, quod pri-
us Præterea, id omnino necessariū reputatur, cuius oppositū
est æque impossibile, ac illius oppositū est etiā impossibile. sed
oppositū hui' quod est prædestinatū saluare, nēpe prædestinatū
nō saluare, est ita impossibile, sicut Deū esse, & Deū non esse.

Nam

De prædestinationis causa.

Nam certe æque impossibile est, Deum non esse, & illius vo-
luntatem frustrari. Igitur, prædestinatum saluari, perinde est
necessarium, ac, item Deum esse. *Resp.* ad primum, atque ne-
go minorem. In Deo enim idem est prædestinasse, & præde-
stinatum esse actus siquidem prædestinandi non transit in
præteritum, cum sit in nunc æternitatis, quod est omnino
simplicissimum. Quam ob causam ita potest Deus in nunc
æternitatis aliquid velle, aut aliquem prædestinare, perinde,
2. ac si ad nihil voluntas eius fuerit determinata. Ad 2. Neg cō-
seq. non enim potest stare determinatio voluntatis cum eius
opposito, quod determinauit. Etenim quemadmodum prę-
destinatus potest peccare, & sic mori, & damnari ita plane
Deus potest eum non prædestinare hæc enim se inuicem ne-
cessario comitantur. hæc autem, sicut diximus, intelligenda sunt
in sensu diuiso, non autem in sensu composito, quod inclu-
dit oppositum in sua ratione formali. Ad con. dico, nū im-
ponere necessitatem absolutam, sed consequentiæ, sicut di-
3. xi. Ad 3. respondeo, quod non æque sit impossibile prædesti-
natum non saluari, sicut Deum non esse: nam hoc est simpl
citer necessarium, illud autem ex suppositione, & secundum
quid igitur non simile. itaque prædestinati saluabuntur, non
quidem ex necessitate absoluta, sed conditionata; alioqui es-
sent entia omnibus modis necessaria quod est falsum. Talis
autem necessitas stat cum possibilitate ad oppositum, non
profecto coniunctim, sed diuisim. Porro sensus ille diuisus
Resolutio. bifariam potest intelligi, vno quidem modo pro diuersis in-
stantibus; vt sit sensus, in hoc instanti Petrus est prædestina-
tus, & in alio potest nō prædestinari sed hic plane sensus fal-
sus reputatur. esset enim in Deo, sicut & in nostra voluntate
successio, atque mutatio. Alio autem modo pro vno, eodemque
instanti accipit, & sic veritatem habet siquidem voluntas di-
uina, vt prior suo actu, quatenus cadit super aliquod obiectū
extrinsecum pro eodem instanti diuisim, & reprobare. &
prædestinare potest: proinde dicitur prædestinatum posse
non prædestinari, & reprobatum posse saluari. Cum autem
hoc instans sit vnum, æternum, semper idem manens apud
Deum. igitur semper idem potest efficere, quoad suæ poten-
tiæ virtutem, cum hoc tamen stat prædestinationis certitu-
do: & id quidem difficile est nobis intellectu, nec quenquam
capere posse arbitror, nisi diuinitus fuerit edoctus. Res ni-
hilominus verissima est, atque iustissima. Ex quo patet, quam
temere quidam conqueruntur de Dei prædestinatione, at-
que reprobatione, quandoquidem omne malum à nobis sit,
à Deo autem bono, omne bonum. Plane sanabiles ipse crea-
uit omnes nationes terræ, quia vult quoad se spectat, omnes
homines saluos fieri; Nam mortem non fecit, neq; lætatur
De esse volito. in perditione impiorum. Cæterum de esse volito, sicut dictū
est in responsione 3. sic arguunt nonnulli: Volitio, inquiunt,
Rationes contrariæ. & esse volitum, aut sunt idem, aut se inseparabiliter comitan-
tur, ita vt eadem sit veriusq; mansura. sicut etiam intellectio,
& esse intellectum, repræsentatiuum formaliter, & esse re-
5. præsentatum. Sola enim volitione aliquid dicitur formali-
ter volitum. Quare si volitio est æterna, & volitum similiter,
6. & è conuerso. Amplius, volitione diuina ab æterno, omne
volitum, & in esse volito determinatè ponitur; alioqui non
essent omnia à Deo determinatè cognita. quod est falsum.
5. ciuit. c. 9. *Qui negat*, inquit Augustinus, *Deum non determinate scire, vel præ-*
3. *scire futura, dicit Deum non esse Deum* Adde, quod scientiæ diui-
næ posset subesse falsum: Etenim si postquam prædestinauit
Petrum, & sic aliter noluit illius salutem, prima ergo illius
scientia esset falsa sed hoc fieri non potest, igitur nulla est
mutatio in esse volito. Amplius, tunc esset vere, se realiter
4. mutabilis, quippe cum à contradictorio in contradicto-
rium non fiat transitus sine mutatione reali. Quare si de non
volito, fieret volitum, & è contrario. aliqua vtique interue-
niret mutatio, & quidem realis, quæ profecto obiecto volito
non est tribuenda; nam volitum absolute nullum habet esse
reale: in voluntate ergo diuina mutatio huiusmodi inueni-
ri deberet, quod est falsum. igitur in esse volitum non cadit
mutatio.

CAP. IV.

Præscientia meritorum non est prædestinatio-nis causa.

Causa prædestinationis. QVid sit prædestinatio, & quomodo Deo tribuatur,
audiuimus. Iam certe libet audire, quænam sit illius
prædestinationis causa. nam cum Deus non sit per-
sonarum acceptator, velitque omnium hominum
salutem, prædestinationis ergo causa, ex sua potissimum de-
Tit. 3. pendet bonitate. Non, inquit Apost. *ex operibus iustitiæ, quæ fe-*
cimus nos, sed secundum suam misericordiam, saluos nos fecit Itaque
sicut sua misericordia saluos nos fecit: ita etiam prædestina-
uit saluos fieri. Reuera, quemadmodum diuinæ voluntatis
ratio quærenda non est, ita nec prædestinationis: siquidem
& ipsa, diuinam in se includit voluntatem. Quomodo ergo
non licet assignare causam diuinæ voluntatis, ex parte actus
volendi, sed potius ex parte volitorum; quatenus Deus vnū
vult propter aliud, sic plane nemo ita desipuit, vt merita di-
Bonitas prædestinantis. ceret esse diuinæ prædestinationis causam; sed bonitatem
potius prædestinantis. Quoad vero ad effectus, an aliquam
habeat in prædestinato causam diuina prædestinatio; bifa-
riam intelligi potest, vno quidem modo, vt particularem
respiciat effectum; & ita sine dubio, nihil prohibet, aliquem
effectum esse prædestinationis causam, atque alterius rationē:
Et posteriorem quidem prioris secundum finalis causæ ra-
Duplex effectus. tionem: priorem vero posterioris secundum causæ ratio-
nem meritoriæ. Hoc ergo modo dicimur, Deum præordi-
nasse, se alicui pro suis meritis gloriam daturum, & gratiam,
Prima causa. vt gloriam mereretur. Alio autem modo, vt effectus com-
munes intuetur, & sic fieri non potest, vt totus prædestina-
tionis effectus, ex parte prædestinatorū in communi aliquā
causam habere queat. Etenim quidquid est in homine, ad
beatitudinem ipsum disponens; totum plane sub prædesti-
secundum Meritum. nationis effectu continetur: etiā ipsamet præparatio ad gra-
tiam quippe quæ per Dei auxilium nobis præstatur. Itaque,
hoc modo prædestinatio ex parte effectus, pro ratione, diui-
nam habet voluntatem: ad quam plane, veluti in finem, & in
principium primum, à quo mouetur, totus ordinatur, atque
Pelagiani reprehenduntur. dirigitur prædestinationis effectus. Non sunt ergo audiendi
Pelagiani, qui dixerunt, initium benefaciendi à nobis esse,
consummationē autem à Deo vnde factum arbitrati sunt, vni,
& non alteri, prædestinationis effectum impendi; quia sci-
licet, vnus initium præstitit sese præparando, alter vero,
minime: hoc enim aperte pugnat contra Apostolicam do-
2. Cor. 3. ctrinam. Non, inquit Apostolus, *sumus sufficientes cogitare aliquid*
à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed nullū est
prius principium cogitatione: non ergo aliquid in nobis i-
nitium est, quod esse valeat effectus prædestinationis ratio,
atque causa. Illa igitur hæresis iampridam explosa est, quæ
gratiam dixit esse beneficium Dei conditoris: qui dedit liberi
1. lib. periarch. c. 11. Origenis error. Rom. 9. arbitrii potestatem, qua possemus bene agere, & non agere,
ante gratiam recte velle, ac bona opera incipere, & hæc qui-
dem Deum ab æterno præuidisse. Origenes ex meritis præ-
cedentis vitæ putauit Iacob fuisse dilectum, Esau vero odio
habitum. Sed id plane destruit Apostolus. *Cum nondum nati*
fuissent, ait, *aut egissent aliquid boni, vel mali non ex operibus, sed ex*
vocante dictū est, quia maior seruiet minori. Alij putauerūt propter
fidem præuisam, Deum suos electos prædestinasse: In quorū
numero Augustinus ante episcopatum fuit *Non elegit*, inquit,
Deus, in epist. ad Rom *opera cuiusquam in præscientia, quia opera*
bona ipse daturus est, sed fidem elegit in præscientia, vt quem sibi credi-
Augustini error à se correctus lib. retract. 1. c. 23. *turum esse præsciuit, ipsum eligeret, cui spiritum sanctum daret*
vt ex fide operando, vitam æternam consequatur. Sed hunc suum
errorem correxit. *Non putabam*, inquit, *fidem per Dei gratiam*
præueniri, nisi quia credere non possumus, si non esset nobis veritatis
prædicatum. Vt autem euangelio prædicato assentiremus, à nobis
grad. op. 3. *nostram esse proprium*, & *nobis esse ex nobis; opera autem bona*
esse Dei, qui credentibus Spiritum sanctum largitur hunc meum er-
rorem, inquit, *nonnulla opuscula indicant ante episcopatum scripta.*
vnde primo retractationū, dicit se non intellexisse vtrunq;
nempe, tū fidē, tum etiam opera bona, per Spiritum sanctum
nobis dari. Et ita vtrumque esse nostrum, quia non fit, nisi
volentibus nobis, vtrumque autem esse donum Dei miseri-
corditer, fidem inspirantis, qua credimus, & credentes recte
Q. octog. tribus q. 68. operamur. Nonnulli arbitrati sunt propter bonum vsum
liberi arbitrii futurum, Deum suos prædestinasse. Sicut in-
quiunt, Rex dat alicui militi equum, quem scit eo bene v-
surum. Sed isti quoque inter id, quod est ex gratia, & id
quod est ex libero arbitrio, quasi non possit idem esse, ex v-
Opus bonum est prædest. effectus. troque distinguunt. Renciend, quod est gratiæ, sine dubio,
est prædestinationis effectus. Non potest ergo esse præde-
stinationis ratio, cum sub prædestinatione claudatur. Si igi-
tur aliquid aliud ex parte nostra sit prædestinationis ratio;
hoc certe erit præter prædestinationis effectum igitur præ-
destinationis effectus bifariam considerari possunt, sicuti
lib. 2. cap. 9. de præd. dixi & inde nulla consurget controuersia. Porro. huic er-
rori scriptura manifeste aduersatur Lucæ 10. *Si*, inquit, *in*
Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, &c. Si inquit Augusti. *qua-*
ratur à nobis, cur apud eos tanta miracula facta sint, que videntes ea
non facturi erant credituri, & apud eos facta non sint qui crederent, si
viderent quid respondebimus: ad latentes. sed ... tam pertinere
diuinæ præscientiæ causas. Ex hoc etiā patet falsa ... illorū sententia. qui
dicebāt mortuos iudicari per ea opera, quæ facturi essent, si ad viuentes

De prædestinationis causa. [illegible] *sunt permanent, & infantes sine baptis[illegible] morientes hoc [illegible] fieri, quia præsciuit eos Deus [illegible] prædicatum[illegible], [illegible] infideliter audituri [illegible]. Omnes [illegible], ait Paulus, [illegible] referat vnusquisque [illegible] gestum in corpore.* Adducit præterea duorum [illegible] exemplum, quorum alter ad baptismum peruenit, & saluatur, alter vero moritur ante baptismum. Certe non potest hæc discretionis ratio assignari præscientiæ de vsu liberi arbitrij. Cum neuter ad ætatem liberi arbitrij peruenerit, nisi quis velit desipere velit, ait, Deum prospexisse [illegible] liberi arbitrij, [illegible] habiturus erat. Deinde [illegible] hoc non valet, [illegible] bonus [illegible] liberi a[illegible] effectus fit di[illegible] præ[illegible]destinationis. *Duo sunt [illegible] diuinæ reprobationis alterum quod e[illegible] peccatoribus alter relinquatur, alter v[illegible] pium, videtur perseuerantia nec excidat a pietate, [illegible] permittitur cadere [illegible] sponte atque [illegible] inscrutabilius.* Horum igitur duorum effectuum reprobationis diuinæ, alterum quod est permittere aliquem cadere in culpam, per quam perueniat ad damnationem, satis manifestum est, non habere causam in homine: nam in culpam primam, nemo permittitur à Deo cadere propter antecedens peccatum. Quare patet esse aliquem reprobationis diuinæ effectum circa reprobatos, [illegible] non habet in homine vllam rationem, sed [illegible] solum referri debet [illegible] inscrutabilem, sed rectam Dei voluntatem. Primus vero cum habeat peccatum originale, si ad paruulum referatur, redditur et secundum demerita, vt dicit Augustinus ad Sixtum: si vero ad Dei voluntatem, tunc non habet causam in reprobato, sed in diuina voluntate, secundum quam vult [illegible] otam facere suæ iustitiæ seueritatem circa hunc. [illegible] admodum si constituas duos capitis reos [illegible] iustum est, si iudex ab vtroque capitis supplicium exigat: verum si iudex volens celebrare suam clementiam, & simul seueritatem iustitiæ, alteri decernat condonare commeritum supplicium: ab altero vero exigere. Est quidem causa exacti supplicij in homine sonte: sed voluntas, qua vult hunc plectere, & alterum liberare, non est causa in reo eadem est de duob[illegible] paruulis ratio, atque sententia. Et *lib. 1 ad Simplicianum, qu[illegible].* Non ex operibus, sed ex vocante &c. *Non electione meritorum inquit, quæ post iustificationem gratia proueniunt, sed liberalitate doni [illegible] Dei voluit intelligi, ne quis de operibus extollatur. Aut for[illegible] quia p[illegible]sciebat Deus futura Esau opera mala, propterea eum prædestinauit, vt seruiret minori: & Iacob, vt ei maior seruiret quia futura eius opera bona præsciebat, f[illegible] quod ait. Nam ex operibus. [illegible] autem certum est, igitur vsus liberi ar[illegible] bonum non est causa [illegible] diuinæ prædestinationis. Itaque prædestinatio [illegible] diuinam respicit ab[illegible] voluntatem, [illegible] æternum illum propositum, est efficax volitio diuina, qua suis decreuit vitam æternam conferendam [illegible] quis pro sua bonitate Agens enim per intellectum, & voluntatem, v[illegible] alicuius bonum [illegible] vult vltimum finem deinde alia, quæ ordinantur ad finem sed beatitudo est vltimus omnium operum finis igitur Deus in prædestinationis ordine prius vult suum dilectum gloriam, quam merita [illegible] gratiam, non ergo merita præuisa esse possunt diuinæ prædestinationis causa.* Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos. Et August. de prædestin. sanctor. circa finem: *Elegit nos, inquit, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati. Non ergo quia futuri eramus sancti, nos elegit: sed vt essemus sancti. Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit nos ipse prædestinans, vt tales per gratiam eius essemus. Quo ad igitur ad primam prædestinationis causam spectat, non alia certe quærenda est, quam bonitas prædestinantis quo ad vero ad media, quibus finem consequimur prædestinationis, sunt (sicut dixi) opera etiam nostra inclusa, atque præuisa, vt in illis ordo seruetur in rebus.* Fauet huic sententiæ Apostolus. *Qui prædestinauit*, inquit, *nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, [illegible] non iustitiæ nostræ.* Causa igitur efficiens prædestinationis, est Dei propositum; meritoria vero, Iesus Christus, finalis autem laus gloriæ gratiæ suæ. Et 2. Tim. 1. *Qui vocauit nos vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia.* Non ergo vocauit nos propter futura opera, sed secundum propositum, & gratiam suam. Ad Rom. 9 Vtitur figuli exemplo. *Nonne*, inquit, *habet figulus lutes ex eadem massa, aliud quidem vas facere in honorem, aliud vero in contumeliam?* Dauid profitetur: *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Ad Ephe. 2. *Gratia enim saluati estis per fidem; & hoc non ex vobis. Dei enim donum est; non ex operibus, vt ne quis glorietur.* Quod si prædestinati sumus propter futura opera, possemus vtique libere de operibus nostris gloriari. Ad Rom. 9. *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei* quandoquidem ait Augustinus, *nec velle, nec currere, nisi eo mouente, atque excitante, possumus. Non habeo quod intueat in eligendis hominibus ad* gratiam salutarem, si ad examen huius [illegible] *ne permittar, aut vel maius ingenium, vel [illegible] que* Addamus etiam si placet, bonis [illegible] doct[illegible] *Qui [illegible] fuerit, quam minimum peccatum, atque maculatum [illegible] tinge [illegible] tralibus artibus expolitum, eligendus [illegible] gratiam [illegible] statuer, ita me ridebit [illegible] quem [illegible] ita mundi, [illegible] dirus correctus, ego irrideam [illegible] quosdam homines vtrimque [illegible] contingit [illegible] tamen [illegible] paganos, [illegible] ea ecclesia sic tepidos, vt eos mirentur [illegible] & h[illegible] conuersi [illegible] non solum patientia, & temperantia [illegible] fide & charitate superari. Restat ergo vt voluntates eligantur [illegible] ipsam si aliquid occurrerit quod delectet, atque [illegible] nullo modo potest. hoc autem, vt occurrat, non est in [illegible]. Et tamen quid dicimus? Nunquid iniquitas est apud Deum? [illegible] placet donante, cui placet, qui nequaquam exigit [illegible] neque donat alienum. Quare ergo huic ita, & huic [illegible] quo [illegible] debitum si non reddis, habes quod gratuler [illegible] reddis, non habes quod quæraris. Dicamus [illegible] quoniam qui vniuersam creaturam, & spiritualem, & corporalem [illegible] omnia in numero pondere, & mensura disposuit [illegible] inuestigabiles viæ eius.* [illegible] hac Au[illegible] E[illegible] potest esse manifestum [illegible] esse [illegible] propter futura opera absolute, atque [illegible] prædestinationis ordine opera nostra contineri [illegible] quum Deus voluerit, sine bonis operibus, finem prædestinationis, hoc est, vitam æternam, esse adepturum.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Contra prædicta ita argumentati sunt quidam. Propter futurorum operum præscientiam prædestinati sunt quidam igitur [illegible] voluntate Dei prædestinatio absolute non dependet. Antec. patet ex Am[illegible] authoritate exponentis illud Rom. 9. *Miserebor cui misertus [illegible]. Misericordiam*, inquit, *illi dabo quem præsciui toto corde reuersurum ad me.* Præscientia ergo meritorum est prædestinationis causa. 1.

Profecto prædestinatio, diuinam complectitur voluntatem, quia est propositum Dei miserendi. sed hæc diuina voluntas agit omnia cum ratione, quia irrationabilis esse non potest: nulla autem maior ratio illius esse potest, quam præscientia meritorum: Ergo quod prius. Nam si æqualibus inæqualia dentur, non caret iniustitiæ vitio [illegible] atque ita Deus esset iniquus: sed *non est iniquitas apud Deum*, inquit Apostolus, omnes autem homines sunt æquales, tum natura, tum peccato [illegible] ginis secundum ergo propriorum actuum merita, atque demerita, inæqualitas in eis est consideranda [illegible] propter ergo differentium meritorum præscientiam, præ[illegible]destinandi atque reprobando hominibus inæqualia à Deo [illegible] parantur. Præterea prædestinatio videtur esse [illegible]dam præscientia, iuxta illud *Roman. 8. quos præsciuit, & præ[illegible]stinauit* propter ergo præscientiam futurorum operum al[illegible] [illegible]nantur, alij quo vero reprobantur. Sane, nulla est in Deo acce[illegible] personarum igitur non magis prædestinat vnum, quam [illegible]um, [illegible] inæqualitatem prædestinatorum [illegible] enim cu[illegible] liberalis, summeque potens [illegible]mnibus profec[illegible] & gr[illegible] sua vellet impendere, nisi aliquorum demerita [illegible] atque obsisterent. Amplius, voluntas Dei [illegible] esse iniusta, quia iustus Deus, & iustitias dilexit [illegible] prædestinare, alium vero reprobare, natura, & vi[illegible] pares, ad beatitudinem habendam æque conditos, non est [illegible] voluntatis igitur prædestinatio ex meritis depende[illegible] dem occultissimis. sic enim [illegible] Aug [illegible] Rô. 9 *Cui vult Deus miseretur & quem vult, indurat [illegible] quis resistit? Sed hæc voluntas Dei, inqu[illegible] venit enim de occultissimis meritis [illegible] peccat[illegible] generale peccatum vnam massa[illegible] merit[illegible] diuersitas.* Præcedit ergo al[illegible] quemuis nondum sint iustificati, [illegible] stificatione: & item in alijs peccato[illegible] tutione. Ergo quod prius [illegible] sibilia, quod est causa vnius, est etiam alterius. Sed [illegible] destinatum, & esse saluandum su[illegible] igitur, sicut m[illegible] in causa est, vt ille salutem [illegible] pe[illegible]netur. His accedit authoritas Ansel[illegible] Deus, & [illegible] *Voluntas*, inquit, *vult per se sem[illegible] et aliq[illegible]* Ergo si v[illegible] vult istum prædestinare [illegible] reprobare. [illegible] quod in huiusmodi inuenitur [illegible] conting[illegible] causa ergo prædestinationis, est præs[illegible] hæc, in paribus, atque omnino æqualibus [illegible]

2.

3.

habe[illegible] potest; vnum enim alteri [illegible] præferendum aliqu[illegible] ergo erit in prædestinato, vnde el[illegible]r, ille vero reprobatur. Siquidem in omni opere Dei misericordia, & veritas. At si ne prædestinetur, absque aliquo in eo præ[illegible] merito, erit profecto misericordia sine iustitia [illegible] si vero [illegible] reprobetur, carebit vtraque, quod omnibus modis, diui[illegible]s
6. aduersatur scripturis. Item, si tota prædestinationis ratio ex sola Dei depen[illegible] et bonitate [illegible] non esset ergo occulta, seu omnibus potius manifesta. Sed August[illegible] super Ioan. [illegible] *quare hunc trahat, inquit, illum autem minime* [illegible] *rare.* Propter aliquid ergo [illegible] prædestinat [illegible] suam, et ipsa prædestinatio. Faue[illegible] Apostoli. *O altitudo diuitiarum & c[illegible] iudicia eius.* Sed [illegible] habet aliqua [illegible] caus[illegible] ex parte iudic[illegible] Ambr[illegible] scripturis dicimus omn[illegible] Deo d[illegible] velle [illegible] num. *Vult,* in[illegible] Apostolus, *omnes homines* [illegible] velint, inquit Ambrosius. [illegible] Chrysostom. [illegible] [illegible] Matth[illegible] [illegible] *non quia D[illegible] dat* [illegible] Ex his ergo [illegible] [illegible] est intellige[illegible]
8. præsci[illegible] causam [illegible] Ergo quod pri
Am[illegible] quidem [illegible] Pauli, *Iacob di[illegible]* *&* [illegible] *ait, qualis* [illegible] *Nec aliter pot*[illegible] *quam non* [illegible] *di[illegible], quia præscius futurorum, non quia* [illegible] *nam neminem damnat antequam pec[illegible] coronat* [illegible] *vincat. Frustrum, mis*[illegible] *præscius eram,* [illegible] *datum essem.* Similiquoque modo reliquæ Apostoli sententiæ interpretantur. Chrys. Boni [illegible] scientiam omnibus in creatione fuisse impensam, manifeste promeretur, quasi bene vsi fuissent homines, gratu[illegible] vtque cog[illegible] mysterij regni Dei obtinuissent scientiam; siquidem hæc specialis scie[illegible] pro bonæ datur remunaratione voluntatis. Quod ergo non omnes huius sint participes scientiæ, non est culpa
9. dantis, sed recipientis. Ergo quod prius. Augustinus præterea in hoc quidem negotio nõ videtur sibi ipsi constans, nam palam ad Simplicianum, & de prædestinatione sanctorum fassus est, ex præuisis operibus prædestinari neminem suæq; in testimonium sententiæ, Tyrios Sidoniosq; adduxit, quibus non fuit prædictum euangelium vitæ, ad illius plane vocem pœnitentiam acturis. At contra Porphyrium disputans, contrarium sentire videtur. Dicebat autem Porphyrius, Christum non prædicasse tunc, quando erant homines in eum credituri. Salus, inquit, huius religionis, per quam solam veram, salus vera veraciter promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus nõ fuit. his enim temporibus, & his locis, quibus euangelium eius non est prædicatum, præsciebat omnes in eius prædicatione tales futuros [illegible]e, quales multi in eius corporali præsentia fuerunt. Q[illegible] ergo mirum, si Christus prioribus seculis apparere, vel pr[illegible]icare noluerit eis, quos nec verbis, nec miraculis fuis credituros esse præsciuit? Porro, hæc verba, superioribus de hac eadem scriptura disputantibus aduersantur. Et reuera sapientia loquitur, Sap. 11. *Diligis omnia D[illegible], & nihil odisti eorum, quæ fecisti.* Asserit præterea Esau iudicio æquissimo, sed nobis occultissimo à Deo fuisse reprobatum: voce enim occultissima merita animarum *lib. 83. quæst. quæst.* [illegible] *Præcedit,* ait, *aliquid in peccatore, quo quamuis non dignus iustificari, dignus tamen iustificatione efficitur.* Tunc sic, si aliquid præcedit in peccatore, vnde iustificetur; igitur illud est suæ prædestinationis ratio. Tenet conseq. nam iustificatio est prædestinationis effectus, sed illud, iustificationem præcedit. aut igitur est prædestinatio, aut eius causa. Non prædestinatio quidem, quia illud est in peccatore, & non in prædestinante, prædestinatio autem est in prædestinante, quia propositum miserendi. est ergo causa prædestinationis. Meritum ergo præuisum est causa prædestinationis. Exponens quoque parabolam de inuitatis ad cœnam, ait, noluisse venire, cum libertatem habuissent veniendi. Ex præuisa ergo obedientia futuræ voluntatis aliquorum procedit prædestinatio. In Epist. ad Sixtum, & de baptismo paruulorum, aliisq; in locis oppositã omnino sententiam ostendit. Quemadmodum, inquit, in paruulis, qui originali peccato nullum aliud addiderunt, nõ est vlla in accipienda gratia voluntas, cuius meritum præcesserit, [illegible] baptizentur alioqui gratia iam non esset gratia. Ita in peccatoribus adultis, qui originali peccato alia peccata addiderunt, nulla est in accipienda gratia voluntas prima, cuius meritum præcesserit, vt digni sint iustificari. hæc plane sententia, illi obuiat omnino, quæ dicit aliquid in peccatore præcedere, quo dignus sit iustificari. Iterum Aug. Sunt qui[illegible] [illegible] merita, sed vt iusti fierent, nulla sunt merita neq; ob id est personarum acceptor Deus, quod ex [illegible] ea cademq; massa, damnationi videlicet obnoxia, liberat [illegible]lum, deserit illum, cum iustum sit vtrumq; deseri. Agatur gratias saluatori quisquis liberatur, cum nõ meriti [illegible], non fati necessitate, aut temeritate fortunæ, sed al[illegible] diuitiarum incomprehensibilis sapientiæ & scientiæ Dei [illegible] saluandus liberatur, ille relinquitur damnandus, [illegible] similem damnationis causam quod in par[illegible] licet [illegible] testimus. Ex quo patet expresse secundum Au[illegible] [illegible] neminem prædestinatum esse licet [illegible] exponens illud Apostoli 9. Rom. *Non ex operibus* [illegible] vel bona huius, vel [illegible] itaque [illegible] Non ex [illegible] hoc modo [illegible] [illegible] ad hoc veniret, vt [illegible] An[illegible] [illegible] figulus [illegible] ex eadem massa facere aliud vas in [illegible] vero in contumeliam? Nec tamen est iniquitas [illegible] Deum, licet faciat vni misericordiam, largiendo ei gratiam [illegible] Alteri vero, & si non magis indigni, eam [illegible] aut deserendo, illiq; [illegible] tam red[illegible] concurrit misericordia & iustitia, ibi nulli [illegible] Ex his ergo, & similibus Augustini sententiis, videatur contra seipsum aperte pugnare.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD diuersos gratiæ præscitus, non est ratio collationis gratiæ, nisi respectu causæ finalis. [illegible]roinde Ambrosij sententia intelligenda de electione Iacob ad æternæ vitæ coronam, quæ datur vincentibus, non autem de electione ad primam gratiam, clare docemur ipsius verbis sic voluisse intelligi. Nõ est, inquit, acceptio personarum in præscientia Dei [illegible] nam & ipsa præscientia definitum habet, qualis vniuscuiusq; voluntas futura est, in qua & mansurus est, per quam aut damnetur, aut coronetur. Saul & Iudas ante fuerunt boni, & [illegible] discipuli electi sunt à Christo, sed [illegible] iter istos, qui sibi causa perditionis fuerunt, secundum præscienti[illegible] Dei in numero e[illegible] malorum, & [illegible] dum iustitiam iudici[illegible] deleti de lib[illegible] vitæ, q[illegible] secundũ præscientiam nunquam fuerunt pr[illegible] destinati, & [illegible] scripti in lib. vitæ. [illegible] obrem exponens illud Pau[illegible] Quos præsciuit, & p[illegible] destinauit: [illegible] præsciuit, an, futuros sibi deuotos, ipsos elig[illegible] præmia sibi præmia capessenda. Non dixit, quos præsciuit sibi futuros deuotos, hos elegit ad fidem, & ad primam gratiam iusti[illegible] capessendam. Quod si diceret, bene quidem diceret: [illegible] non tamen modo (vt sentiunt Pelagiani) quasi opera pr[illegible] meritoria primæ gratiæ, sed causæ finalis potius [illegible] namque datur mihi propter futurum bonum eiu[illegible]tionis vsum, tanquam propter huiusmodi finem habendu[illegible], non autem propter me[illegible]itum. Similiter intelligi debet, quod in [illegible] assumitur, Miserebor &c. Exod. 33. & Rom. 9. M[illegible] orciam dabo ei, quem præ[illegible] conuersi[illegible], & permans[illegible] apud me corde recto. hoc est dare cui est dandum, & non dare, cui non est dandum. Vult ergo Ambrosius obedientiam præuisam esse prædestinationis, atq; vocationis finem, perinde ac vsum gratiæ, finem esse gratiæ. Quoniam autem decet ei præstare gratiam, quem nouit bene vsurum, hac de causa, dare illi est dare, cui est dandum, non quidem cui est debitum dari, sed cui decens potius, magisque rationabile dari. Ex quo apparet cõpunctionem cordis, conuersi[illegible]nemque, seu deuoti[illegible]nem, ad quam profecto & v[illegible]catio ipsa tendit, & gratia, esse quidem meritum ad [illegible]romissa præmia capessenda, non autem gr[illegible] prædestinantis, atq; [illegible] illius sunt effectus [illegible] Itaq; vbiquam inuenies Am[illegible] sium dixisse, hominem sibi facere meritum, quo ex [illegible] fiat iustus, aut propter [illegible] arbit[illegible] opera in Iacob præ[illegible] tanquam [illegible] gratiæ mer[illegible] ad [illegible] nisq; gratiam à Deo electum fuisse imo in cap. Rom. [illegible] contrarium sentit omnino. Name [illegible] ponens illud. An [illegible] potestatem figulus, id est, Quem[illegible]modu[illegible] vasa eiusdem massæ [illegible] differentiis, vt alia sint in honorem, alia in [illegible] diff[illegible] sola voluntate artificis, in potestate [illegible] est qualem velit condere creatur[illegible] Ita & D[illegible], cum omnes ex vna, eademq; massa simus, & cun[illegible] peccat[illegible] misere[illegible]tur, alterum despicit: sed hoc nun[illegible] In [illegible] sola voluntas est, in Deo autem vo[illegible] cum iusti[illegible]

De prædestinationis causa, doct. re.

namque cui debeat misereri, sicut supra memoraui. Segregatio ergo ex massa perditionis ex sola pendet, secundum Ambrosium, voluntate prædestinantis: finis vero prædestinationis, quæ est vitæ æternæ adeptio, ex gratia potissimum, & operibus præuisis. Hæc est Ambrosij sana de prædestinatione doctrina, quæ ab Augustini sententia non dissentit. Scribuntur quoque de hac re non his dissona, atque difformia à Hieronymo ad Hedibiam quæst. decima. *Diuinus quidam, inquit, Dei volentis seruare iustitiam, ex præcedentibus causis, electum in vtero Rebecca Iacob, & abiectum Esau. Sic & Ieremias, & Baptista Ioannes eliguntur in vtero, & ipse Apostolus prædestinatur in Euangelium antequam nascatur. Nobis autē nihil placet, nisi quod ecclesiasticum est, & publice in ecclesia dicere non timemus, & iuxta Pythagoram, & Platonem & discipulos eorum, qui sub nomine Christiano introducunt dogmata gentilium, dicamus animas lapsas de cælo esse, & pro diuersitate meritorum, in his, vel in illis corporibus, pœnas antiquorum luere peccatorum. Multoq; melius est simpliciter imperitiam confiteri, & inter cætera quæ nescimus, etiam huius loci obscuritatem effugere, quam dum volumus Dei probare iustitiam, Basilidis, & Manichæi hæresim defendere, & Hyberas nenias Aegyptiaque portenta sectari.* Chrysostomus in parabola de inuitatis similiter sentit. *Alij mane, alij hora tertia, alij vndecima vocati sunt, quia tunc erant obedituri, in quibus, ideo fine dubio sunt ex gratia prædestinatione, atque tempore opportuno vocantur, tametsi etiam ex suorum operum virtute. Quando ergo dicit, primi vocati non venissent, non illam certe vocationem intelligit, quæ est secundum propositum Dei æternū, sic vocantur, atq; admonentur, vt vocati veniant atq; obediant quibus Apostolus ait* Rom. 8. *Omnia cooperari in bonum, qui secundum propositum vocati sunt sancti. sed illam potius, quo multi sunt vocati, pauci vero electi. Cur autem voluerit sic primum vocare illos, vocatione illa alta, quæ est secundum propositum eius, mihi curiose scrutari non licet, qui debeo iustum iudicium Dei in omnibus venerari, & colere. Quando præterea dicit, generalem illam mandatorum scientiam, quam quisq; cum crearetur, accepit gratiam esse, quasi bene vteretur speciali misereretur sic etiam, vnde mysterium regni Dei cognosceret, sicut dictum est ad Apostolos. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. non vtiq; intelligit esse gratiam redemptionis Dei, sed naturam creantis, atque instituentis. Cornelium bene vtens hac generali gratia, nempe naturæ dono, non sine certe gratia Dei miserentis, & quadam fidei initio infundentis, ad cognitionem mysterij regni Dei, venire promeruit.* Homel. 44. super Ioan. tractans illud. Beatus es Simon Bariona *hæc, inquit, significant nō paruam rem esse fidem, sed superno indigere auxilio, ipam est tamen voluntate nostra, exponens illud. Nemo venit ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo docere, & credere voluntatis opus esse.* Hæc Chrysostomus. Augustinus *lib. 1. de prædest. cap. 3. & lib. 1. retract. cap. 23. Quod dixi, inquit, tunc Christum apparere voluisse hominibus, & apud eos prædicari, quando, & vbi sciebat esse homines, qui in eum fuerant credituri, verissime quidem dixi sed non ita est accipiendum, quod Deus tantummodo præsciuerit, quod ipsi ex seipsis essent credituri, & a seipsis fidem habituri. sed intelligere oportet, quod & Deus præparauerit eos quibus ipse fidem donaret.* Verissimum quidem est, quod salue religionis huius nulli vnquā defuit, qui dignus fuit. sed non ita oportet accipere, quasi sua sponte se dignum quis reddat, vt saluti sibi oblatæ credere valeat. Itaque prædestinatio, non solum præscientiam, verumetiam causam complectitur futurorum. Quando ergo Augustinus dicit prædestinationem non esse ex operibus præuisis, æternum Dei propositum intelligi voluit at quando opera commendare videtur, finem vtiq; respexit gratiæ prædestinantis. Ad primam confirmationem illius primi argumenti dico, prædestinationem rationem habere ex parte effectuum communi, ipsam vtiq; diuinam bonitatem in particulari vero vnum effectum esse rationem alterius. Itaq; voluntas Dei prædestinantis rationabilis quidem dicitur, non quod aliquod extrinsecum sit Deo causæ ratioq; volendi, sed quod ipse velit vnum esse causam alterius. Est ergo voluntas Dei in prædestinationis, atque reprobationis negotio rationabilis, quippe quæ cum quibusdam iustitiā exercet, cum nonnullis vero misericordiam sunt. n. vasa iræ, vt docet Apost. 9 *ad Rom.* & vasa etiam misericordiæ. Ex hoc tamen non sequitur hanc prædestinationis rationem, esse hominis meritum, quia vbi sola est misericordia, ibi certe nulla possūt esse merita. Quod autem dictum est ab Augustino *lib. 83. quæst.* 68. quod voluntas Dei non potest esse iniusta, venit. n. ex occultissimis meritis, non ad totam effectuum congeriem, sed ad aliquem potius particularem effectum est referendum: vt prædestinare, sit alicui velle vitam æternam, reprobare vero nolle. hæc autem vita æterna, sine bonis meritis haberi non pōt. quæ cum nobis minime pateant, nō sine causa, prædestinatio, hoc est, finis prædestinationis ex occultissimis meritis venire dicitur. Magister *primo Sent. dist.* 41 dicit ab Augustino id fuisse retractatum. Ad 2. confir. Prædestinationis ratio, atq; reprobationis, est bonitas Dei. Sicut enim Deus dicitur omnia propter suam bonitatem in rebus fecisse, ita plane & omnia [illegible] ord nasse. bonitas autem, quoniam simplicissima est, vnico certe modo à creatura repræsentari nequiuit hac de causa ad complementum vniuersi, varij diuersiq; instituti sunt gradus, atq; ordines rerum: quarum quædam supremum in vniuerso, aliæ vero infimum locum obtineant. Vt ergo hæc graduum varietas in vniuerso cōseruetur, multa à Deo permittuntur mala, ne multa impediantur bona. Itaq; parcendo nonnullis, notam fecit bonitatem suam, per misericordiā in suos electos impensam; per iustitiam vero, quam exercet in reprobos, eandem quoq; bonitatem testificatam reliquit. Volens, inquit Apostolus Rom. 9. Deus ostendere iram, hoc est, vindictam iustitiæ suæ, & notam facere potentiam, sustinuit, id est, permisit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Et 2. *Tim.* 2. In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea; sed etiam lignea, & fictilia Et quædam quidem in honorem, quædam in contumeliam. Sed quare hos elegit in gloriam, & illos reprobauit, non habet rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde Augustinus super Ioanne. *Nisi vis errare, hunc trahat, & illum non trahat noli velle iudicare si non vis errare.* Similis quoque ratio apparet in rebus naturalibus. Nam cum materia prima tota in se sit vniformis, vna tamen pars ipsius est sub forma ignis, alia vero sub forma terræ, & similiter in alijs, vt in rebus naturalib. diuersitas esset specierum eorum quare hæc pars materiæ, est sub illa forma, & illa sub alia, ex simplici dependet voluntate artificis. Neque ob id est iniquitas apud Deum; si inæqualia non inæqualibus præparet. Id plane contrarium iustitiæ tunc esset reputandum, quando prædestinationis effectus, nō ex gratia, sed ex debito redderetur in his autem quæ ex gratia præstantur, nullum fit iustitiæ præiudicium, si vni plus, alij vero minus impenditur gratiæ. *Tolle quod tuum est*, inquit, Mat. 20. *& vade, an non licet mihi quod volo facere?* Ad 2. argumentum, operæpretium est scire, præscientiam dupliciter intelligi posse. Vno quidem modo pro diuina cognitione de quibuscunq; futuris contingentib. atque ita prædestinati quoq; præsciti nominantur ab Apostolo, quos præsciuit, & prædestinauit: Alio vero modo, vt reprobos secernat à iustis; hiq; reprobi præsciti tantummodo appellantur. Prædestinatio præterea vno modo pro cognitione accipitur, quam de electorum salute Deus habere dicitur & hoc modo est actus intellectus diuini. Alio autē modo pro præordinatione, determinationeq; huiusce. modi salutis & ita est actus voluntatis propriéq; prædestinatio siquidem sententiam nominat diffinitiuam diffinire autem in contingentib. ad actum spectat voluntatis. Prædestinatio ergo hoc modo formaliter accepta distinguitur a præscientia. nam præscientia quidem intellectus, prædestinatio vero actus est voluntatis. Ad confir. neg. conseq. non enim dici potest personarum acceptio, vbi nullum est iustitiæ debitum, sicut ita se habet in Deo, qui nulli est debitor. quare si vni præstet gratiam, deneget vero alteri nemini profecto facit iniuriam. Etenim aliqui ab eo eliguntur, non quia boni sunt sed vt boni sint vnde fit, vt non in electis, sed in eligentis sit voluntate ratio eligendi. Amice nō facio tibi iniuriam Mat. 20. nonne ex denario conuenisti mecum? volo autem, & huic nouissimo dare, sicut & tibi Quoniam ergo prædestinatio, ex Dei miserentis procedit voluntate, reprobatio vero ex iustitia iuste iudicantis; nulli profecto fit iniuria, vbi nullum est iustitiæ distributiuæ debitum. Sed dices, quomodo omnia à Deo æqualiter diligi asserit Aug. *Deus in vasculo eius non commouebitur Aequaliter, inquit, omnium consulto.* Resp. de bonorum, quæ dispensantur, æqualitate non fuisse locutum, sed de ea potius, quæ acceptioni personarum obstat, atque aduersatur æqualitati. hoc enim modo, cum in præsenti, tum etiam in futuro, omnia à Deo æqualiter diliguntur: quoniam nimirum nullius in iudicio accipit personam; quare secundum testimonium sapientis, Sapientiæ 6. æqualis est illi cura de omnibus. Voluit ergo August. intelligi, Deum esse æquum in suis muneribus distribuendis. Ad aliam confir. r. neg. conseq. siquidem non ex necessitate, sed liberaliter, sua Deus in nos dona diffundit: propterea nō opus est illi, vt omnibus suam gratiam impertiat, & gloriam. Sed dicis, *Deus vult omnes homines saluos fieri*, authore Apostolo, Dico velle eum voluntate præcepti, non autem beneplaciti, de qua loquitur Psal. 113. *Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit.* Iubet enim vnicuique, vt seruet mandata, si ad vitam cupit pertingere. c. Aut vult &c *quia nemo saluabitur, nisi quem ipse voluerit* · vel omnes homines, id est, omne genus hominum. Ambr. Concidit cum Augustino *vult omnes saluos fieri, modo ipsi velint. quia vere neminem saluat, nisi volentem.* vult omnes saluos, quatenus naturam instituit; quia ipse mortem non fecit, vult tamen iustitiam fieri. Antecedenter ergo. & non consequenter vult omnes homines saluos fieri,

Cur creatus Augustini Hominis sententia de prædest.

Animas non præexistere ex meritis præcedentibus.

Chrysostomi doctrina de prædest.

Duplex vocatio.

Matth. 13. Cornelij fides.

Augustini doctrina examinatur.

Voluntas Dei est rationabil.

Quid intelligat Augustin. per occulta merita.

Ratio prædest. est bonitas Dei.

Prædestinationis causa.

Misericordiā & iustitiā in reprobos ostendit bonitatem.

Noli velle iudicare si non vis errare.

Responsio ad 2. argumentum.

Præscientia duplex.

Personarum acceptio quid sit.

In Psal.

Quomodo Deus diligit omnia æqualiter.

Deus vult omnes homines saluos fieri. 1. Tim.

De reprobatione.
fieri. Ad ... onsio ex iam dictis. Ad 4. Negatur maior, vnum enim conuertibilium potest esse alterius causa:
quemadmodum subiectum est causa passionis, materialis
4 saltem, vel subiectiua, & nihilominus illo modo non est sui-ipsius causa. Non est ergo necesse, vt id, quod est conuertibilium causa, sit etiam causa alterius. Præterea meritum non
est causa prima salutis habitæ nam prius aliquid determina-
5. tur ad salutem habendam, quam promerendam. Ad 5. Maior veritatem habet, quando ex electi, & nõ ex eligentis bonitate pendet electio, cuius oppositum iam ostentum esse
arbitror. Ad confir. si militia intelligatur pro ipsius parte cõmutatiua, atq; distributiua; sic proculdubio videtur, minime
necesse est. Secus aũt res se habet, si pro diuinæ condecentia
bona generatio procedat argumentum, tunc profecto in omnibus Dei relucet operib. quia nimirum, nihil, quod suam decet
bonitatem, Deus facit nihil. Nec valet ratio, quod sicut se habet in prædestinatis ad prædestinationem ipsum demeritũ;
ita in reprobatis, demeritum ad reprobationem: nam reprobatio, quo ad suum affectum, ex se tantum demeritũ habet;
prædestinatio vero ex Deo præcipue, deinde ex suorum o-
6. perum virtute. Ad 6. Quamuis ex parte prædestinantis relu-ceat in prædestinatione ipsius bonitas, nos tamen latent prædestinatorum causæ, hanc ob causam dictũ est ab Aug. prædestinationem esse nobis incognitam. Ad confir. dico, illud
intelligendum esse de iudicio, quo ad pœnam infligendam,
non autem, quo ad gloriam conferendam; siquidem illud
7. est ex parte iudicati, hoc autem ex parte iudicantis. Ad 7. Talenta illa non dantur, vt ex illis iniusti fiant iusti, sed potius
ad aliorum salutem procurandam, atq; iustitiam. Anselmi
verba nihil impediunt, quominus non sit vera de talentis
parabola. Nam & si Dei sit solius addere, vel remouere gratiam; nostrum tamen est, cum ipsius auxilio, acceptare, recipere &c. similia, sicut postea dicemus, quando ex professo
8. de gratia disputabimus. Ad 8. ex solutione primi argumenti
9. patet responsio & ad nonum similiter. Quomodo ergo prædestinatio non sit, vel esse possit ex præscientia meritorum,
ex his, quæ dicta sunt; facile erit colligere.

QVÆSTIONIS QVINTÆ
CAP. I.
De reprobatione.

Reprobatio quid. POstquam de prædestinatione nonnulla dicta sunt; Deinde, De reprobatione erunt certe aliqua dicenda, an ipsa, ex parte procedat prædestinantis, vel prædestinati. Et reuera, sicut prædestinatio pars est prouidentiæ respectu eorum, qui ad vitam capessendam æternam à Deo præordinati sunt; ita certe & reprobatio ad diuinam spectat prouidentiam, qua Deus permittit nonnullos à fine beatæ vitæ excidere. Porro, reprobare in scripturis, par idem est, ac vile ducere, parui facere & gratum non habere. Dominus reprobat concilia principum. ait Dauid psal. 32. Inde à Paulo ad Rom. 1. vocatur sensus reprob⁹, nulli scilicet approbandus sapienti. Ex hoc inoleuit in scripturis, vt reprobi appellentur, quibus non adest efficax voluntas, atque
Tria in reprobatione. diuina misericordia vitæ cœlestis habendæ. Tria autem in reprobatione esse dicuntur, Nempe propositum Dei non miserendi, quod plane idem de se habet iudicium, sicut & propositum miserendi culpa, quæ quidem à nobis est & pœna. & hæc certe tum à nobis merentibus tum etiam à Deo præparante, vt nihil vacet iustitiæ ordine. Itaque quod ideo in scripturis legimus, Deum despicere nonnullos, obdurare,
Deum non immittere malum. excæcare, aggrauare, non ita sunt intelligenda, quasi Deus malitiam in mentem immittat reproborum, cum ipse malitiæ alicuius author esse non possit, nihilq; odii habeat eorum, quæ ab ipso condita sunt, sed potius permittere, nolle misereri, atq; dimittere. Permisit enim Adam ruere, atq; ex sua innocentia excidere, idq; absque vllis Adæ meritis. Non vult autem misereri propter hominis demeritum. demum ob multa facinora dimittit hominem ire secundum desideria
Ps. 80. cordis. Et *dimisit eos*, ait Dauid, *secundum desideria cordis eorũ:*
Dicitur quid sit reprobatio. *ibunt in adinuentionibus suis*. Et Paul. in Actis Apostolicis. *Dimisit gentes ingredi vias suas.* Est igitur reprobatio diuina voluntas permittens rationalem creaturam, aut quidem in peccatum incidere, aut peccatum habere, præparans pœnam peccato debitam, atq; congruentẽ; vt non sit difformitas culpæ, absq; pœnæ debitæ condecentia, & decore. Scripturæ autem diui-
Scriptura quæ loquitur de præd. & reprob. 1 cap. 1. næ de vtraq; nempe de prædestinatione, atq; reprobatione satis abunde copioseq; loquuntur. Apostolorum princeps: *Petrus Apostolus Iesu Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Capadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, secundum præscientiam Dei patris &c.* Erant ergo ibi electi secundum propositum Dei. Modũ redemptionis in eo explicat capitulo: *Redempti estis, non pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi Iesu præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus.* Electorum ergo numerus, sanguine Christi redimendus ab æterno fuit à Deo præuisus, & dispositus.
De reprobatione. *2. cap. 1.*
In nomina sortis hanc vocationem appellat, quia non sua sponte, aut suis meritis procurârunt, sed ex beneficio diuinæ gratiæ profitetur se huiusmodi dona consequutos. *Simon Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem: qui vocauit nos propria gloria, & virtute per quã maxima, & pretiosa nobis promissa donauit.* Subdit postea *Quapropter satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem faciatis.* Ex quo patet, in prædestinatione, etiam bona opera contineri. Et c. 2. piorum atque reproborum merita, Deum nosse, & condignis muneribus cumulare, clare ostendit: *Nouit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem iudicii reseruare cruciandos.* Quod autem Deus velit omnes homines saluos fieri, & neminem perire, eandem plane doctrinam cum Paulo ostendens, c. 3. sic manifestat: *Non tardat dom. in promissionis suis quidam existimant, sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Non ergo prædestinatio cogit, aut liberi aufert potestatem arbitrii. Propterea admonet illos, vt sibi prospiciant, ne à sua excidant ... nis gratia. *Vos igitur custodite, ne insipientium errore traducti, excidatis a propria firmitate.* hæc est Apostoli Petri, omnium Apostolorũ principis, sana de prædestinatione, atq; reprobatione doctrina. Iacobus Immutabile Dei proposi... circa suorum electionem, ostendit, quam vult ex Dei benignitate, ... *Iacobus. 1.*
autem ex nostris operibus prouenisse. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Sensus est: donum nostræ salutis est à patre luminum, qui non mutatur. de æterno Dei proposito loquitur, quod est immutabile. cap. 2. Electionem Dei proprio vocat nomine *Nonne Deus elegit pauperes* (& temporali quidem, & æterna electione) *diuites in fide & hæredes regni, quod Deus repromisit diligentibus*.
Ecce hic habemus totum prædestinationis negotium; propositum Dei electionis nomine, effectus temporales, in diligentium forma, denique finem prædestinationis, quod est regnum Dei. Ioannes in prima sua Canonica c. 2. *Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis nam si fuissent ex nobis permansissent vtique nobiscum. Hominibus* (inquit Aug.) *videtur, omnes qui boni apparent fideles perseuerantiam vsq; in finem accipere debuisse. Deus autem meliùs esse iudicauit, miscere quosdam non perseueraturos certo numero sanctorum suorum, vt quibus non expedit in huius vitæ tentatione securitas, non possint esse securi.* vnde Ap. multos à perniciosa elatione reprimit, dicens: *Qui stat, videat, ne cadat. Voluntate enim sua cadit, qui cadit. & voluntate Dei stat, qui stat. Potens est enim Deus statuere illum. non ipse seipsum, sed Deus.* Vocat prædestinatos natos Dei dicitque eos non peccare ad mortem, hoc est vsque in finem. *Omnis, qui natus est ex Deo peccatum non facit,* nempe finaliter, *quoniam semen ipsius in eo manet,* id est, gratia, siue charitas, quæ est prædestinationis effectus, & non potest peccare, sicut dictum est, *quia ex Deo natus fuit.* In hoc cognoscuntur filij Dei, & filij diaboli, quia nimirum charitas discernit inter vtrosque. Aug. *1 Ioan. 1.* *Aug. lib. de fide, c. 8.* *1 Cor. 10.* *Rom. 14.* *Cap. 3.* *Aug. tra. 5. in Ioan.*
Dilectio ergo sola discernit inter filios Dei, & filios diaboli. Dilectio autem æterna, ordine quodam, prædestinationem præcedit Temporalis vero, quæ nobis communicatur, vt non tantum in æterno Dei proposito, verumetiam re ipsa, filij Dei simus, est prædestinationis effectus. c. 4. *Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eos. Nos ex Deo sumus: Qui nouit Deum, audit nos qui non est ex Deo, non audit nos In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris.* octauo cap. Euangelij *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Aug. tract. 42. in Ioan. circa finem: *Quia ex Deo non estis &c.* his dictum est, qui non solum peccato vitiati erant, nam hoc malum commune erat omnibus; sed etiam præcogniti, quod non fuerant credituri ea fide, qua sola possent à peccatorum obligatione liberari. Quapropter præsciebat illos in sua impietate morituros. Et circa finem vltimi capituli clarissime ostendit prædestinationis potentiam. *Scimus*, inquit, *quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat. sed generatio Dei conseruat eum. & malignus non tangit eum. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est* Generatio, inquit, Dei, hoc est, æterna Dei prædestinatio ... quæ est secundum æternum Dei propositum finaliter suos liberat vt à maligno vinci non possint. Iudas in sua Canonica de impiorum reprobatione clarissime loquitur. *Subintroierunt quidam homines* (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium, impii, *Dominus nostri Iesu Christi gratiam transfer* ... *in luxuriam.* Igitur, olim, hoc est, ab æterno reprobi præsciti sunt. Qui autem sint huiusmodi reprobi, ostendit *Hi sunt in epulis suis maculæ, conuiuantes, sine timore.* Non modo maculati, verumetiam maculæ nominantur, semetipsos pascentes, quia scilicet, *Iudas.* *Reproborum.*

De reprobatione. *quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Nubes sine aqua*, prædicatores, seu nuntij sine verbo virtutis Dei: *quæ à ventis circumferantur*, nempe à varijs hæresum erroribus raptantur, ita vt semper instabiles sint. *arbores Autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ.* Autumnales, inquam, arbores, quia folia tantum habent decidentia, & vene mortua, fructibus vero carent; propterea infructuosæ nominantur, quoniam nullus in eis inuenitur fructus charitatis: *bis mortuæ*, peccato infidelitatis ante baptismum, post vero hæresis crimine *eradicatæ*, à radice charitatis penitus auulsæ: *fluctus feri maris*, inquieti profecto sibi ipsis, alijs vero noxij, *despumantes confusiones suas*, quia suis se erroribus confundunt: *sydera errantia*, nullius certe veritatis locum habentia, *quibus procella tenebrarum seruata est in æternum*, quia nimirum, *ignis, grando, nix, spiritus tempestatis, pars calicis eorum*. Seruata, inquam, quia olim illis præparata.

1. Reg. 2. In primo regum lib. legitur c. 2. de filijs Heli. *Non audierunt*, inquit, *vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos* Erant igitur isti præordinati ad pœnam, ob ipsorum demerita 3. Re-
3. Reg. 12. gum 12. Ieroboam precibus non acquieuit supplicantis populi, *quia*, inquit *scriptura, auersatus fuerat enim dominus, vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Sylonitæ ad Ieroboam filium Nabath* propterea ergo præcedentium peccata

Gen. 21. Ieroboam non acquieuit populo iusta petenti. Genesi 21. Dicitur Abrahæ *In Isaac vocabitur tibi semen.* quod Apostolus ad
Rom. 9. Filij Abrahæ qui sint. Rom 9 sic interpretatur. *Non enim, inquit, omnes, qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij; sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei; sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.* Sensus est, secundum Ambrosium ibidem, Non ideo dignos esse omnes, quia filij sunt Abrahæ, sed illos esse dignos, qui filij promissionis sunt, i. e. quos præsciuit Deus promissionem suam suscepturos, siue ex iudæis, siue ex gentibus. In filijs ergo Abrahæ, prædestinatorum, atque reproborum numerus olim præostensus fuit, atque demonstratus: siquidem in Isaac ex legitimo matrimonio genito, electi, in Ismaele autem, ex serua

Gen. 25. genito reprobi, diuina præscripti sunt prouidentia. Gen. 25. *Deprecatus est Isaac Dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis: qui exaudiuit eum. & dedit conceptum Rebeccæ sed collidebantur in vtero paruuli eius, quia duo populi ex ventre Rebeccæ erant nascituri, populusque populum superaturus, atque maior seruiturus minori.* Ex vno vtero, & Esau, & Iacob progeniti sunt, quia nimirum ex vna perditionis massa, atque modo propagandi geniti sumus: sed alij quidem, ad vitam præordinati, alij vero ad ignem præ-
Malach. 1. scripti. vnde Malachiæ 1. dicitur: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Præscientiam Dei flagitat, ait Ambrosius, in his causis, quia non aliud potest euenire, quam nouit Deus futurum. Sciendo enim quod vnusquisque illorum futurus esset, dixit. hic erit dignus, qui erit minor; & qui maior, erit indignus.

Exod. 9. Pharaonis reprobatio. Exodi 9. Pharaoni dicitur *quia in hoc ipso te seruaui, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.* hoc enim dici, ait Ambrosius, quia cum hic Pharao tantis malis esset reus, vt viuere non deberet, nunquam futurus bonus; ne se aut merito viuere, aut Deum quem sæpe fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem putaret; audita à Deo: *Ad hoc te suscitaui* suscitatus autem dictus est, quia cum apud Deum mortuus esset, modicum tempus accepit, vt viuere videretur, vt esset in eius pœnam, & varia tormentorum genera vsque ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maxima faterentur, à quo hæ vindictæ sunt. Aug. *lib. primo ad Simplicianum* q. 2. dicit ob demerita operum suorum eum duri obdurationem, obstinationemque incurrisse.

Osea. 1. Oseæ 1 dicitur *Vocabo non plebem meam, plebem meam & non dilectam meam dilectam meam: & erit in loco, vbi dictum est, non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.* De gentib. intelligitur dictum, qui non habebant destinatum vnum locum sacrificiorum.

Isaia. 10. Isa. clamat pro Israel *si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient.* De maxima multitudine solos credentes dicit saluari, quos præsciuit Deus, inquit Ambrosius. Quia verbum abbreuiatum, i. verbum fidei, dicunt Ambrosius & Aug. ad Simplicia-
Rom. 9. Verbum abbreuiatum. num, sola fides posita est ad salutem, quæ abbreuiata est ex lege; quia, quod in fide est, in lege habetur, quasi principale legis. hac breuitate iustificatus est latro Lucæ 23. ait Aug. *corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio ad salutem.* Isa. 1 *Nisi do-*
Isaia. 1. *minus Sabaoth reliquisset nobis semen. sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.* hoc autem non merito eorum
Tim. 2. fecit, sed gratia Dei relinquentis semen. Ad Tim. Paulus loquens, ait: *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, cognouit dominus qui sunt sui.* Nouit, ait Augustinus tract. 12. in
Augustinus Ioan. 10. Ioan. qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam: nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit segetem, nouit zizania. hoc firmum signaculum, atque fundamentum, euertet nemo; quia electos de manu patris maine-

mo rapere potest. In eodem cap. dicit se omnia sustinere propter electos, vt ipsi salutem consequantur. Ad Thessaloni- De reprobatione.
censes 2. cap 3. *Non omnium*, inquit, *est fides*, hoc est, non omnibus datum est, habere fidem. Posse namque habere fidem, Thess. 2
sicut posse habere charitatem, natura est hominum, ait Aug. habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratia est fidelium. In euangelio Ioan. 6. cap. Nonne ego vos elegi duodecim, & vnus ex vobis diabolus est? Electus est Iudas, ait Augustinus, scribens contra Pelagianos, ad effundendum sanguinem Christi, idque occulto Dei iudicio, Deo sic bene vtente praua voluntate. Tale quid dictum est à rege Dauid de Semei *Deus præcepit illi, vt malediceret mihi*, cap. 16. Prouer. *Omnia propter seipsum operatus est altissimus: impium quoque ad diem malum.* Nulla fuit, inquit Hieronymus, in expositione eiusdem loci, domino causa, creaturam visibilem vel inuisibilem faciendi, nisi voluntas sua; vt suam videlicet bonitatem rationabili creaturæ, quam perpetuo beatam faceret, ostenderet: eum quoque, qui bonum conditionis propria sponte deseruit, id est, diabolum cum suis sequacib. iusta seueritate damnauit.

Ioan 6

Dauid.
Prou. 1

CAP. II.

Argumenta contraria.

INter multos, qui in elucidando prædestinationis reprobationisque negotio, laborarunt, nonnullos 1.
extitisse legimus, à quibus animo est statutum est, prædestinationis causam à Deo quidam, reprobationis vero à reprobato proficisci. Cum, inquiunt, prædestinatio, ex gratia proficiscatur; aut enim illa gratia est diuinæ acceptatio voluntatis, & sic habetur propositum; aut aliquid dicit ex parte prædestinati perfectionem formalem: atqui nulla talis dispositio potest esse prædestinationis ratio, siquidem prædestinatio est prior; quia nimirum Deus prius vult 2.
alicui finem, quam ea, quæ sunt ad finem. Sed huiusmodi dispositio se habet tanquam medium, ad finem prædestinationis habendum: non ergo esse potest prædestinationis ratio. Sane, quod est summæ perfectionis in creatura, Deo est 2.
tantummodo tribuendum. sed tale quid est prædestinatio: Igitur, Deum habet causam efficientem. Profecto, quando 3.
aliquod donum alicui impenditur, absque vllo eiusdem merito, dantis liberalitati est ascribendum. sed tale donum est prædestinatio: ergo quod prius. Quoad vero ad reprobatio- 1.
nem, ita arguunt. Deus promptior est ad miserendum, quam ad puniendum, Deus enim punit neminem, nisi iustitiæ necessitate quodammodo impulsus; proinde nec à Deo, nec à beatis, pœna est simpliciter volita, sed potius secundum quid, nempe propter iustitiam, quatenus natura existens sub culpa, ordinatur ad pœnam. Igitur miseretur quidem hoc causa extrinseca mouente: non autem punit, quia ex te perditio tua, ait propheta, Ose. 13. tantum in me auxilium tuum. Cau- 13. cap.
sa ergo reprobationis pendet ex reprobato. Item non decet 2.
iustissimum Dominū, quempiam aliquem sine ratione pœnæ adijcere, atque condemnationis damno afficere sed reprobatio est quædam condemnatio, nō hi ergo sine ratione: quod plane necessario contingeret, si absque vllo operum delectu, reprobos traderet igni æterno puniendos. Reuera si in prædestinandis, atque reprobandis hominibus, in causa aliud sit nihil, quam diuina voluntas, non ergo esset liberalissima & optima, imo acceptatrix potius personarū, quod certe scriptura reprehendit In veritate comperi, ait Petrus *quia non est perso-* Act. 10
narum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. &, *Non est acceptio personarum apud* Roman.
Deum. Ergo. Amplius, si Deus est pronus, vt peccantium misereatur, quanto magis eorum, qui nondum peccauerunt? Sane, pœna sequitur culpam. vbi ergo nulla est culpa, nulla quoque pœna est ponenda. Adde, quod effectus defectiuus, seu priuatiuus, in causam defectiuā sit reducendus, vt inter causam, & effectum, debitus inueniatur proportionis ordo. Sed in Deo nulla esse potest causa defectiua, quia est tempore id in creatura ergo sit, necesse est. Reuera, reprobatio sit ex iustitia, sicut & condemnatio. Sed quæ iustitia est, aliquem condemnare antequam peccet? Igitur, alterum duorum sit, necesse est; aut scilicet propter mala opera præuisa, multos à Deo fuisse reprobatos, quod plane pugnat cum Apostolo, & Augustino, sicut dictum est, aut Deum esse iniustum, qui sine culpa, pœnam irrogat, quod est nefarium dicere. 4.
Deus præterea, instar agentis debite operantis, prius intendit finem, quam ea, quæ sunt ad finem, & inter illa, fini propinquiora Cum igitur prædestinationis finis sit vitæ æternæ gloria: prius ergo voluit Petro gloriam, deinde gratiam, postea fidem, deinde misericordiam, postremo alia, quæ ordinantur ad finem. Quoniam autem merita ex gratia proficiscuntur, ipsamque præsupponunt, & gloria prius diligitur,

quam

De reprobatione argumenta.

quam gratiæ merita ergo respectu gloriæ, prædestinatione, seu præordinatione priora esse non possunt. Cum autem reprobatio à fine præordinato ad gloriam quam longissime absit igitur operans, siue agens ordinate, ea prius accepit, quæ minus distant à fine, vtpote principium, deinde culpam, tertio demerita, demum reprobationem ipsam. hæc enim ordinatim secundum maiorem, minoremque distantiam se habent ad finem.

Ordo reprobationis in Iuda & Petro.

Sane, in primo signo (vt ita dicam) ab intellectu diuino, suæ voluntati Petrus & Iudas, vt neutri offeruntur, & tunc voluntas diuina, ad gloriam Petrum præordinauit, nullum habens circa Iudam actum positiuum. In secundo signo, præordinat Petrum ad gratiam, circa Iudam similiter se habens. In 3. relinquuntur sibiipsis, & vterque in peccatum incidit. In 4 Petrus resurgit, propter præordinationem, quam in primo signo recepit Iudas vero, minime, quia non habet gratiam reuelantem in Deo; ideoque reprobatur. Ex hac autem sententia ostenditur, prædestinatorum ordinem, reproborum præcedere numerum. Quare, etiam si angeli non peccassent, hominum autem prædestinatorum numerus extitisset: similiter etiam si homo non peccasset, adhuc tamen Christus fuisset prædestinatus, vtpote omnium prædestinatorum caput.

Christus est caput prædest. Lib. 1 de præd. SS. c. 15.

Est autem (ait August.) præclarissimum lumen prædestinationis, & gratiæ, ipse saluator; qui, vt hoc esset, ille homo in humana natura, suis meritis non comparauit. Volunt ergo isti affirmare, in reprobato inueniri reprobationis causam.

5\. Porro, nonnullæ aliæ rationes, atque sanctorum authoritates scripturarum huic sententiæ fauere videntur. Inprimis, illud Sapient. 11. *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti.* Si autem nemo reprobat, quod diligit, & Deus diligit omnia Ergo Deus nullum hominem reprobat. Adde, quod si Deus aliquem hominem reprobet, necesse vtique esset, vt quemadmodum se habet reprobatio ad reprobatos; ita proculdubio prædestinatio ad prædestinatos. Sed prædestinatio est causa salutis prædestinatorum; reprobatio ergo erit causa perditionis reproborum, quod

Oseæ 13.

Oseas 13. reprobat. *Ex te*, inquit, *perditio tua*. Reuera, nulli est imputandum, quod ab eo vitari non potest. Sed si Deus, aliquem reprobat, non potest effugere, quin ipse pereat, dicente scriptura.

Eccl. 7

Eccl. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ipse despexerit.* Non esset ergo reprobis vitio imputanda ipsorum perditio, quod est falsum: alioqui Deo imputaretur,

6\. à quo reprobis pœna decernitur. Item, quicunque aliquos reprobat, pro suæ voluntatis arbitrio, illorum ergo pœnis lætatur, & perditione gaudet: sicque iure crudelitatis vitio esset arguendus Sed Deus non lætetur perditione impiorum, neque est crudelis, sed patiens, multæ misericordiæ, & verax: pro libito ergo suæ voluntatis reprobat neminem. Quod si dixeris. Ex eo prædestinationis, atque reprobationis sumitur ratio, vnde & manifestationis diuinæ iustitiæ, atque misericordiæ; per prædestinationé enim, misericordia, per reprobationem autem iustitia Dei declaratur. Sed diuina bonitas est in causa, quod ista in rebus manifestentur vna est ergo

7\. causa vtriusque. Contra sic arguo: Deo, quod nullus esset reprobatus, adhuc manifestaretur in beatis diuinæ iustitia. quemadmodum docet Apost.

2. Tim. 4.

Reddita est mihi corona iustitiæ. Profecto, quod est per accidens, eius, quod est per se, ratio siue causa esse non potest. Sed iustitia est per se, reprobatio vero per accidens est, quia est malum, quod non est intentum à Deo, neq; ab ipsa natura. non ergo iustitia est propter reprobatio-

8\. nem, quasi sine illa esse, siue cognosci non possit Item, in reprobatione tria cóncludi dixi, æternum videlicet Dei odium, temporalem desertionem, seu obdurationem, & finalem damnationem, ex quibus vnumquodque causam habet in reprobato: nam *Deus diligit omnia*, Sapient. 11, odit autem nihil, nisi peccatum. Temporalem desertionem à nobis manare

Prou. 1.

Sapiens, clarissime docet *Vocaui, & renuistis*. Et in Matt. *Quoties volui congregare filios tuos*, &c. Finalis vero damnatio ex malo vsu liberi arbitrij proficiscitur, vnde Aug. exponens cap. 9.

August.

ad Rom. *Quærimus*, inquit, *meritum electionis. & non inuenimus; quia peccato Adæ vniuersa massa est damnata. a qua etiam si nemo liberaretur, dicere tamen deberemus, misericordiæ Domini quod non sumus consumpti. Quis tecum et imputabit, si perierint omnes nationes, quas ipse fecit?*

Glossa.

Fauet huic proposito glossa *In Iacob*, inquit, *nihil inuenit amandum, nisi misericordiæ suæ donum In Esau autem nihil odit, nisi peccatum*. Causa ergo reprobationis est in reprobato.

9\. Amplius, effectus reprobationis, ex originali pendant, & actuali culpa, quæ est in homine, igitur causa reprobationis,

Effectus reprobationis.

est in reprobis. Antecedens patet, quandoquidem diuinæ reprobationis effectus sint, sine finali pœnitentia hominem relinquere, & ab æterno excludere regno, quæ plane sunt pœnæ originalis, atque actualis culpæ: proinde dictum est ab

Ephes. 2.

Apostolo Omnes nos esse natura filios iræ, in quam certe incurrimus ob primi parentis peccatum, quibus Deus, & gratiam dedit, & vitam promisit, sed sua sponte reliquerunt veritatem, & amplexi sunt mendacium Ergo quod prius.

De reprobatione argumenta.

10\. Ad hæc, quicunque à Deo reprobatur, iuste quidem, misericorditer vero, qui prædestinatur. sed Esau fuit reprobatus iudicio ergo æquissimo, sed occultissimo, secundum Augustinú Est igitur aliqua causa, licet occultissime, propter quá Deus ab æterno reprobauit Esau. Illa autem occultissima, vel est creata, vel increata. Increata autem esse non potest, nisi diuinum beneplacitum, & tunc esset omnibus manifesta.

Esau occulto iudicio reprobatur.

De illa ergo non loquitur August. Est ergo aliqua causa in præscito occultissima præuisa, propter quá ab [illegible] fuit à

11\. Deo reprobatus. Iterú, Deus præuidens ex duobus æqualiter indignis, vnum suæ obtemperaturum voluntati, alterum vero minime, hunc reprobat, illú vero prædestinat. causa ergo reprobationis est in reprobis. Amen dico vobis, quod nemo virorum illorum gustabit cœnam meam, quia [illegible] venire noluerunt. Est igitur aliquid à libertate hominum [illegible] tantibus futurum à Deo præuisum, propter quod prædestinati, & reprobati sint ab æterno in diuina præscientia, ab inuicé segregati, vt dicit August. in eiusdem parabola expositione.

August.

12\. Præterea, quemadmodum adultus non iustificatur sine ipsius consensu. *Pœnitentiá agite*, inquit Petrus, *& baptizetur vnusquisque*, &c. & August. *Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te.*

Act. 2.

vnde Deus nó est totalis iustificationis causa, ita plane nec aliquis reprobatur ex sola Dei volútate, nisi propter aliquid in ipso reprobato præuisum. Détur namque duo æqualiter iniusti, indigni, pariter tracti, atque vocati, vnus nihilominus consentit vocáti, alter vero repugnat. Quod ergo ille reprobetur, est sibiipsi causa Ex his ergo atque similibus rationibus, consentaneú esse videtur, vt in reprobato sit reprobationis causa, prædestinationis vero in Deo.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Quamuis huiusmodi sententia cum subtilis sit, & acuta, tum etiam aliquot scripturarum oraculis consona non omnino tamen conuenit cum pauli doctrina, de reprobationis causa. cap. 9 *Ad Romae.* aliter docentis *Non ex operibus*, inquit, *nec præteritis, nec præsentibus, nec futuris* (ex Aug.) *sed ex vocáte dictú est Maior seruiet minori Et Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* vbi Paulus loquitur de operibus in præscientia Dei. *Cum*, inquit, *nondum nati essent.* Quá-

Reprobationis causa vnde sit.

obrem volens hanc suam stabilire senténtiam, in medium adduxit figulum, ex eodem luto, diuersa vasa componentem cuius plana compositionis causa, figuli est voluntati tribuéda. hoc etiam modo Paulus de æterno Dei proposito loquéns, in ipsum retulit omnia, à quo iuste, & decenter fieri omnia, nulli dubium potest esse perfecto cú summatoque sapienti. Reuera, non minori vtitur Deus ratione in miserendo, quá in nó miserendo, seu reprobando, quia vna est ipsius ratio, quá omnia fiunt. Si ergo reprobat ob causá in reprobato existétem; similiter ergo prædestinat, quod illis non probatur, neque scripturæ admittút. Præterea pœna damni est pœna maxima. Si ergo in primo signo, Petrum, & non Iudam præordinat, Iudæ ergo sine causa, pœnam damni præordinare vi-

Quod causa reprobationis non sit in reprobato.

detur Siquidé ob illam actus negationé in primo signo, diuina Iudas visione priuatur nec valet quod ab illis dicitur, visionis diuinæ priuationem, non esse pœná simpliciter appellandam; quandoquidem (secundum Aug. homo creatus sit, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. hominis ergo vltimus finis, est visio diuinæ essentiæ Præterea, quando in primo signo Iudas, & Petrus diuinæ offeruntur voluntati, ambo profecto neutri sunt, hunc tamen prædestinat, illum vero minime, prius ergo videtur vltor, quam ille peccator, Dicunt autem nonnulli (& quidem meo iudicio) satis probabiliter; Cum, inquiunt, loquimur, en diuinum propositum, electio scilicet siue reprobatio, motiuam in Deo habeat rationé, distinctione opus est, vt res bene recteque intelligatur. Siquidem non parui refert dicere, aliquid esse diuinæ volútatis causam, & eiusdem congruitatis, ergo decentiæ rationé.

Quomodo reprobatio habet causam.

primum enim inueniri non potest, voluntas namque prima, a seipsa mouetur, atque sibi ipsi est ratio, ob summam vtique ipsius rectitudiné, quia non solum est recta, sed etiam omnis rectitudinis regula. Secúdum vero facile est inuentu nā cauendum nobis est ne dum cupimus Dei magnitudinem voluntatem, non paruum illi derogemus.

Resolutio.

Si enim in [illegible] prædestinatorum, reproborumque negotio, alia ratio quærenda non est, quam diuinum beneplacitum: profecto [illegible] occulta nequaquá essent Dei iudicia, sed omnibus manifesta Deo ergo diuinú propositú, quatenus dicit volitorum ordinationé ad diuiná volútaté ordinatissimú atque rationabilissimú semper esse

vnde

De reprobatione soluuntur argumenta. [illegible] ex duobus similiter indignis, quod alter prædestinationis beneficium, alter vero reprobationis damnum sortiatur, eius causa esse possunt multæ rationes congruentiæ, siue congruentes. quarum ignorantia nobis vtilior fuit, quam scientia, neque notitia, vt in timore, & tremore viueremus, cū nescit homo, an odio, vel amore dignus sit. Quoniam autē ex altitudine, nostra pendet cognitio illa vero est nobis

Iudicia Dei occulta. ignota, hac de causa, Dei iudicia sunt nobis occulta. Non temere ergo Paulus ad Rom. 11. clamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Itaque prædestinatio rationem habet, & in generali, & in speciali, Dei vtique præscientiæ notam, nobis vero, incognitam [illegible] cum à scriptura

Causa, [illegible] pro ratione, beneplacitum Dei allegetur, non ita solum intelligendum, quin alias habeat rationes congruentes; quia non omnia scripta sunt, nec præstitit nobis illa scire. Adde, quod quando ab Augustino dicitur, quod Deus non elegerit, quia prævidit tale [illegible], causam, non rationem negat. [illegible] enim diuina voluntas habere possit, imo habeat rationem, ex qua congruenter operari dicitur: non habet tamen aliunde, quam à seipso, causam, siue rationem causalem quippe quæ sit causa causarum præterquam circa ea, quæ ex mera ipsius liberalitate procedunt. Si quæris autem huius, ob quorum prævisionem hæc à Deo ita disponantur, congruitatis (vt dixi) rationes, tanquam iunctores sunt assignandæ, reliqua sunt nobis incognitæ.

Obiectio. Sed dices, si Deus adhuc produceret vnum alium mundum, huic similem, quare istum magis, quam illum produxit? ex sola diuina pendere voluntate. Igitur, quod iste prædestinetur, ille autem reprobetur, ex Dei tantum voluntate proficiscitur. *Negatur* similitudo: siquidem mundi creatio, à diuina voluntate, & beneplacito, veluti à causa totali proficiscitur, non sic autem iustificatio impij. Per creationem præterea non præsupponitur aliquid, in iustificatione autem impij, sine ipso iustificari non potest. Itaque eligit Deus, & reprobat [illegible] ma, & a nobis [illegible] rentotissima [illegible] um, suam confiteatur inscitiam, Deum autem deglo [illegible] omnia sapienter, iuste, atque fortiter. Ex his [illegible] omnia argumenta.

Solutio. Ad [illegible] arg. [illegible].

1\. Ad primum negatur [illegible] non etsi [illegible] sit causa, est tamen aliqua ratio congruitatis, [illegible] quidem incognita, Deo autem manifesta. Simili facilitate secundum soluitur argumentum.

2\.

3\. Ad 3. dico, à Deo condemnari neminem, nisi æquissimo, sed occultissimo iudicio: An, inquit, in Euangelio, oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Ex hoc soluitur Augustini dictum, quod Deus non prius sit vltor, quam homo sit peccator. Dei enim præscientia est semper eadem, in qua certissima veritate omnia sunt præsentia, propterea neminem, nisi iuste, atque congruenter con[illegible] seu condemnat.

4\. Ad 4. ex supradictis patet responsio vult enim finem, sed congruo ordine, sine quo huiusmodi finem, non vult nobis asscribuendum.

5\. Ad [illegible] verum est à Deo non tantum homines, verum etiam & alias diligi creaturas, quatenus scilicet vult eis aliquod bonum, non tamen omnibus indifferenter quodcunque bonum, idque ob quasdam rationes condecentes, atque congruentes, ipsi quidem cognitas,

Nemo potest corrigere quem Deus despexit. nobis autem incognitas. Ad confir. negatur similitudo. Prædestinatio enim, tum gloriæ causa est, tum etiam gratiæ; reprobatio vero non est causa culpæ, sed derelictionis à Deo, vnde homo labitur in culpam, est tamen eius causa, quæ sibi in futuro reddenda est, pœnæ. partim ergo ex libero arbitrio eius, qui reprobatur, partim etiam ex gratia deserente, culpa prouenit. proinde dictum est à propheta Perditio tua Israel ex te. Ad aliam confirmationem dico, Dei reprobationem nihil auferre de potentia reprobati non enim sub simplici, sed conditionata cadit necessitate. Etenim, quemadmodum prædestinatum saluari necesse est, necessitate illius arbitrij libertatem non auferente; ita plane nec ipsa reprobatio libertatem aufert reproborum. Nam etsi aliquis à Deo reprobatus, gratiam adipisci nequeat: istud tamen, vel illud ruere peccatum, in suæ situm est potestate volunta-

6\. tis idcirco sibi non temere imputatur in culpam. Ad 6. Deus non ordinat hominem ad pœnam pro libito suo, cum non delectetur pœnis impiorum, absque demerito reproborum, proinde effectus reprobationis, causam habet ex parte reprobati, culpam scilicet neque inde Deus vocari potest crude-

7\. lis, cum sit iustus, & rectum iudicium eius. Ad 7 negatur con-

In reprobatione est punitio, & malitia. sequentia si n. non esset aliquis reprobus, & pœnæ æternæ adiudicatus, profecto iustitia punitiua non ita sese testatam omnibus redderet. Ad confir. dico, Deum præuidisse aliquorum peccata, ab eo nullo modo intenta, proposuisseque quosdam ex eis, iustissimo, sed occultissimo suo iudicio, à peccatis non eximendos, sed pœnæ potius æternæ tradendos; quæ est reprobatio proinde huiusmodi reprobatio mala dici non potest, cum Deus permittat mala, vt aliquod inde eliciat bonum, nempe perfectionem vniuersi, quæ ad optimum spectat mundi rectorem atque prouisorem. Sane in reprobatione duo sunt obseruanda, punitio scilicet, & [illegible] & illa quidem ordinatur ad diuinæ iustitiæ manifestationem, ad ipsam vero ordinatur & culpa. Malitia autem, quia à recto ordine diuertit, ordinatur ad pœnam, ad ipsam vero aliud nihil.

8\. Sed dices, omne prouisum à Deo [illegible] De[illegible] sed malitia est prouisa à Deo igitur est creata à Deo. Præterea nulla iustitia est per se intenta, sicut nec pœna etiam, reprobatio ergo in aliquibus esse non debet, vt iustitia in eis elucescat punitiua. Dico maiorem non esse veram, de eo scilicet quod concessionis tantum est prouisum, non autem approbationis prouidentia. Ad alteram negatur antecedens, quandoquidem omnis propemodum iustitia, quædam sit perfectio, & consequenter appetenda, verum tamen est, non propter se pœnam optandam esse, sed propter eum, qui in ipsa elucet, ordinem iustitiæ. Ad [illegible] dico, Deum neminem [illegible] pœnæ, nisi propter malum culpæ, quam [illegible] in homine nequaquam condidit. Et cum dicis, quærimus [illegible] electio [illegible] &c. Resp. quod si miserationis, & indurationis vocabula eodem modo ab August. essent intellecta [illegible] quemadmodum damnat omnia meritum [illegible] & glor[illegible] ationis, quæ est [illegible] Paulus dicit tribuens [illegible] bonorum principium [illegible] gratia, hac de causa, gratiam [illegible] quam operibus, mittatur coronam Apost. censuit [illegible] dam: *Stipend. enim peccati* inquit, *mors gratia autem Dei, vita æternam CHRISTO IESV Dom. no nostro.* Meritum quoque ad gratiam primam habendam non inuenimus. Meritum autem obdurationis est facile inuentu, siquidem Pharao malis suis operibus, cordis sibi obdurationem comparauit. Et [illegible] uerum dicis, iustissimo iudicio Esau reprobatum fuisse, sed nobis occulto: dico id referendum esse ad vltimum reprobationis effectum quem Deus Esau præparauit, ob id, tua vtique imp[illegible] Itaque propter causas males Deo quidem notas, nobis vero incognitas Iacob dilexit, Esau autem odio habuit. Ad [illegible] dico esse [illegible] us effectuales, quos sibi homo, suis malis acquirit operibus, sicut sæpe dixi.

9\. Ad 10 [illegible] reprobatus propter occulta sua demerita respectu vt que finalis damnationis Et cum dicis, præcedit aliq[illegible] toribus &c. dico illud quoque esse prædestinationis eff[illegible] quo peccator trahitur, vt suæ sortiatur prædestinationis effectum. Præcedit autem in homine nondum [illegible] Spiritus Sancti operatio, qua ex indigno [illegible] quemadmodum Pharao ob sua mala opera fuit [illegible] excæcatus; ita plane Esau fuit reprobatus, [illegible] eo, propter meritum in illo præuisum. hoc autem iudicium est occultissimum, quia soli Deo [illegible] rum, cui præsentia erant opera Esau futura. Neque ob id dicendum, Deum prædestinare aut reprobare propter opera præuisa, nisi respectu vltimi vsque finis, glorificationis scilicet & [illegible] Ad 11. Dico, Deum non ideo suos electos prædestinasse, quia illos obtemperaturos præsciuerat, sed vt obtemperarent per suæ ex gratuita eius motione: alios autem reprobasse non quia præuiderat eos fore rebelles; sed quia noluit [illegible] illorum [illegible] reri, atque ad se trahere, qualiter aptoa nouerat [illegible] occulta demerita vt obedirēt. Argumentū præte[illegible] particularem prædestinationis effectum, [illegible] habere monuam quod etiam nobis probatum [illegible] licet illa causa, sine obediētia à diuina est gratia illustrata à præparata, sine qua nullum est meritum [illegible] dientia [illegible] à Deo præscita [illegible] vitæ æternæ ca[illegible] toria, non tamen primæ gratiæ; præcedit [illegible] naturam humanam volūtatem motio diuina, [illegible] ficiens, vt inde & grata sit, & meritoria. Pro[illegible] quadam, nondum charitate formata, [illegible] dientia, ex qua homo ad iustifi[illegible] dubio in prædestinationis effi[illegible] est habenda. Non ergo prædestinationis causa, [illegible] Dam [illegible] obedientiæ quoque simile est iudiciū. Etenim, [illegible] inobedientia [illegible] borū, causa sit meritoria, vnde reprobi deferantur, [illegible] no destituantur auxilio, meritoria quoque supplicij æterni non est tamen meritoria, quod in primū peccatum [illegible] Deus permiserit. Permittit enim hominē [illegible] bere, [illegible] in primā culpā, ex libero arbitrio eiusdē procedentem [illegible] huius permissionis causā [illegible] alioqui huiusmodi [illegible] prauiū, peccatū esset cognoscendū, eo quod à De[illegible] matur subsequentē. Sed tūc sequeretur hoc absurdū, [illegible] in homine ante primū peccatū, esse aliā culpam [illegible] pecc[illegible] Patet ergo, quomodo obedientia, sicut inobedientia [illegible] meritoriæ. Ad 12. neg. similitudo adultus enim [illegible] sensu iustificari nō potest. non sic autē prædestinatus [illegible] probatus secundū Dei propositum, cum nondum [illegible]

De prædestinationis gratia. sentire, [illegible] sentire queat. Exemplum autem illud de duobus [illegible] indignis, non facit ad propositum, [illegible] quidem in istis [illegible] liberi arbitrij vsus, idcirco vitio illis iure attribuitur [illegible] conqueritur dominus per prophetam: *Et non audiuit populus*

Psal. 8[illegible] *meus vocem meam, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum.* Et

Mat. 23. in Euangelio: *Volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos, & noluisti.* Potest etiam dici, quod non fuerint æqualiter tracti secundum prædestinationis gratiam: quæ profecto ita suos trahit electos, vt non contemnant, sed obediant. Ex quo patet huiusmodi exemplum nihil diuinæ aduersari prædestinationi, cum ille modus trahendi, ex Dei, non autem ex inobedientis hominis voluntate dependeat. Neque ob id liberum hominis destruitur arbitrium, quamuis neuter eorum per motum solius liberi arbitrij gratiam possit promereri, aut aduocare diuinam: vterque tamen potest esse illi impedimento, sicut dictum est à Iob: *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* Sed de

Iob 24. his alias. Quomodo ergo reprobatio cadat sub merito, dixi.

(Margin: Duo lex tractus Dei.)

DE GRATIA PRAEDESTINATIONIS.

QVÆSTIONIS SEXTÆ CAP. I.

Quod prædestinatio & reprobatio imponant necessitatem, multis probatur argumentis.

QVoniam negotium de prædestinatione atque reprobatione, est valde arduum, multumque difficile, idcirco alia quoque argumenta in medium adducam, vt & quanta circa idem negotium extiterit animorum diuersitas, perspicuum fit, & illius quoque veritas magis magisque elucescat. Arguunt ergo nonnulli hoc modo. Aliter

1. Deus ab æterno præuidit non contingit fieri: quod Deum falli aut mentiri, est impossibile. Sed quodlibet futurum, Deus verbo suo æterno præuidit, erit igitur necessario aliter fallere tur, quod est nefarium dicere. Diuina ergo prædestinatio, atque reprobatio, necessitatem rebus imponit humanis. Etenim, sicut necessarium est futurum quod fuit, ita certe necessarium est fore, quod futurum. Dei namque voluntas est necessitas. Sane, si aliquid esset in sola possibilitate situm, ad actum nunquam perueniturum, illud plane extra Dei voluntatem causam haberet, quod fieri non potest. Consequentia patet: diuina namque voluntas, cum sit immutabilis, nō potest incipere velle, producere aliquid, quod non ab æterno voluit. Quare, si aliquid esset in sola possibilitate, ad quod ab æterno voluntas sese nō determinauit diuina, cum ad illud producendum, se modo determinare nequeat, erit igitur extra suæ dominium voluntatis, quod est falsum. Amplius, si omne scitum à nobis, necesse est, sic esse, ergo & omne scitum à Deo, necesse est esse. Dei n. scientia est certior nostra. Sed Antichristum fore, est scitū à Deo igitur necessario erit. hæc con-

2. sequentia est necessaria Deus hoc præuidit futurum esse, ergo hoc erit. sed antecedens est necessariū, ergo & consequēs. Anteced. probatur ab omnibus sed prædestinati sunt ab æterno sic ordinati, & præsciti similiter, igitur necessario ista

Rom. 11. eueniunt. Non n. potest modo incipere prædestinare, aut prædestinatum, non prædestinare: quia authore Paulo, *sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei.* Quod si fuerit admissum, vitæ æternæ possessio, [illegible] sequitur o, non est in potestate humanæ voluntatis. Iterū, quicquid est æternum, & immutabile, est omnibus in modis necessarium. Sed prædestinatio, &

3. reprobatio sunt huiusmodi. *Qui,* inquit Paulus *elegit nos ante*

Ephes. 1. *constitutionem mundi,* ad est, ab æterno. Igitur prædestinati immutabiliter saluabuntur, & reprobi damnabuntur. Omnia ergo talia ex necessitate cōtingunt: atque à existendo planè est in nobis liberum arbitrium: siquidem gratia Christi,

Philip. 2. non [illegible] tum dat nobis velle, sed operari, hoc est, bonam voluntatem, & actionem eiusdem. In concilio Mileuitano statutum est, [illegible] ro hæresi habendum, si quispiam dixerit gratiam Christi saluatoris, tantummodo esse adiutorium; quo

4. facilius mandata implere valeamus. Ergo quod prius. Præterea credere in Christum, est diuinæ & non nostræ voluntatis: *Nemo,* inquit, *venit ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Venire ad Christum, ait Augustinus, est credere in Christū. Non dixit qui vult venire, veniat, sed ait neminē ad se venturum, hoc est, crediturum, nisi [illegible] litus tractum, & *Hoc est*

Ioan 6. *opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* Non dixit, hoc est opus vestrum, ait Augustinus, sed opus Dei, vt qui iam cre-

dit, non in seipso sed in Domino glorietur. In epistola [illegible] tra Vitalem & in primo lib. de prædest. sanct. docet, [illegible] isti credant, in causa est, quia in illis præparatur volun[illegible] [illegible] *per fidem, & hoc non ex vobis. donum enim Dei est & hoc non ex operibus vestris ne quis glorietur.* Igitur. Nostra liberi arbitrij facultas, prædestinatione, atque reprobatione [illegible] adimitur, & aufertur omnino [illegible] Quid [illegible] scientia Dei, & prouidentia [illegible] Augustino de correptione, & gratia [illegible] ti, nondum renati iam [illegible] nimino perire non possunt [illegible] accenditur voluntas electorum [illegible] lint, & ideo sic velint [illegible] Inter tot igitur, & tanta [illegible] est infirmitati voluntatis [illegible] & inseparabiliter per diuinā gratiam [illegible] qui in regnū Dei sunt prædestinati [illegible] vt nec addatur eis quisquam, nec minuatur [illegible] ta se habent. Omnia ergo necessario [illegible] est nostri potestas arbitrij. Suffragatur huic pro[illegible] authoritas Christi. *Ego cognosco oues meas* [illegible] *non rapiet* [illegible] *de manu mea.* Et Paul. *Quid separabit me à charitate* [illegible] tus erat Paulus, quod separari non poterat à charitate [illegible] igitur sciebat se certissime non peccaturum. [illegible] 6.

(Margin: De prædestinatione, quæ sit gratia. Cap. [illegible] Ro. 8.)

Prædestinatio præterea secundum Augustinum, [illegible] scientia, & præparatio beneficiorum Dei, quæ certissime liberantur, quicunque liberantur. Igitur prædestinatio est certissima, & de necessitate sequitur atque [illegible] quod prius. Prædestinatio namque, vt ipsemet dicit Augustinus in lib. de præ[illegible]destinatione sanctorum, est diuina voluntas, qua ipse [illegible] dat electis vitam voluit æternam, non quidem propter opera præuisa, ex humanæ voluntatis arbitrio futura, sicut dicebant Pelagiani. *Ipsius,* inquit Apostolus, *sumus factura, creati in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambularemus.* Et *Operatur in vobis velle, & operari pro sua bona voluntate.* Si ergo Deus sua prædestinatione [illegible], creat, præparatque omnia, [illegible] vtique est arbitrij nostri potestas, quippe quæ illis ol[illegible] re nequit, sed ad illorum impetum, necessario mouetur. Item prædestinatorum liberum arbitrium tantam sortitum est prædestinationis gratiā, vt ab ea diuertere nequeat. Igitur necessario mouetur. Conseq. patet, antecedens patet ex Augu[illegible] dicentē, hoc interesse inter adiutorium gratiæ datum Adæ insonti & adiutorium gratiæ, quod præstatur electis. Adæ, inquit, datum erat adiutoriū, quo posset permanere, & non permanere in bona voluntate si vellet [illegible] autem vellet, in eius reliquit arbitrio [illegible] dicente scriptura) Reliqui [illegible] in manibus consilij sui. Nunc autem in [illegible] Dei [illegible] destinatis, non solum datur adiutorium [illegible] & non permanere, si velint, sed etiam [illegible] tur ipsum velle quo permanere velint. Tale, inquit, & tantum [illegible] tunc datum prædestinatis adiutorium, quo non nisi volentes, ac perseuerantes existant. Hæc autem Augustini doctrina vera neque aquā esset dicenda, si prædestinati ab huiusmodi ad[illegible] x[illegible] dere possent. Ergo quod prius. Adde aliam Augu[illegible] authoritatem: Donum, inquit, perseuerantiæ, quod [illegible] his datur [illegible] natis, suppliciter quidem emereri potest, sed cum datum fuerit, contumaciter amitti non potest. Igitur necessario prædestinati, salutem vitæ consequentur æternæ. *Tenuisti,* inquit Dauid, *manum dextram meam, & in voluntate deduxisti me.* Item, illud ex necessitate sequitur quod aliter [illegible] euenire non potest. sed reprobi non possunt credere in Christum. & id aliter euenire non potest, dicente [illegible] *Propterea,* inquit, *non poterant credere, quia olim prædictum fuerat ab Isa. 6. quando vidit gloriam Christi: Excæca cor illorum, & aures aggraua, & oculos claude, vt videntes non videant. & audientes non intelligant.* Reprobatio ergo imponit necessitatem. Vnde August. de natura & gratia cap. 8. Recte non admittitur in regno cælorum, non regeneratus, etiam quamuis Christianus non [illegible] non fuerit, sed nec esse potuerit. Igitur necessario ita eueniunt.

(Margin: Epies. [illegible] Philip. 2. — 7 — Adiutorium gratiæ Adæ. Conf. lib. de [illegible] perseuerantia. — Psalm. 70. — Ioan 12. — August.)

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

AD hæc & similia paulo ante responsum est argumenta, verum quo clarius istud negotium intelligi queat, multæque soluantur scripturarum atque Augustini perplexitates, responsiones has addere nō piguit. Et ad primum quidem, concesso antecedente consequentiam nostro dicimus tamen proposito [illegible] quod res aliter euenire non possunt, quæ Deus præuiderit [illegible] fuerit, ex necessitate vtique non contingunt [illegible] quibus libera inest facultas operandi, pro suo libito eas agere v[illegible] luit, 1.

[illegible]

credidit Abr[illegible] *voluntatem est.* *neq; enim cog*[illegible] *atur* *none torquetur* [illegible] *dus,* *fuit Abraham* [illegible] berunt [illegible] num [illegible] Adde [illegible] non [illegible] berent nun [illegible] non [illegible]

[illegible]

Deus vero le[illegible] Quare nulla in ipso [illegible] [illegible] cet, De[illegible] eandem [illegible] libera, pro sua [illegible] mare non val[illegible] *Deus [illegible] in manus [illegible]* [illegible] deratis beatissimo [illegible] erant [illegible] potestatem. Beate [illegible] neutra post [illegible] ad malum [illegible] vndique [illegible] vnde illam [illegible] immo perfe[illegible] totoque virtutis ord[illegible] nempe [illegible] qui malum velit. Adhuc [illegible] sententiæ sunt intel[illegible] Advl[illegible] dico, [illegible] Christi in præd[illegible], non [illegible] gratuitum spiritus sancti donum, quo anima ex[illegible] cerum etiam [illegible], & motus animæ cum intel[illegible] appetitiuus, siue volitiuus. Est enim præ[illegible] nobis [illegible] motus voluntatis, q̃ [illegible]

[illegible] ergo gra[illegible] tur 2. ad Gal. [illegible] tem, qua prõ[illegible] um, no[illegible] seu [illegible] voluntas [illegible] *potestate,* [illegible] adiuta *p*[illegible] & præbet potest assensũ, & nega[illegible] fecens [illegible] atque ad cont[illegible] animam trah[illegible] suo loco latius dicemus. Ad 2 neg. minor *in pote*[illegible] August. *hominis est credere* [illegible] *mutare* [illegible] *tatem suam in* [illegible] *ere arborem bonam: sed potestas* [illegible] *fidetur* [illegible] *Dedit pote*[illegible] *Dei* [illegible] *qui credunt in nomine eius. Item ergo* [illegible] *credere,* [illegible] *nec operari nostrum est,* [illegible] *virumq;* [illegible] Ex [illegible] sententia [illegible] nul[illegible]

[illegible]

Lib. retr. 1. cap. 22. *Gratia Christianos [illegible] posse [illegible]* *quomodo est nostra potestatis.*

[illegible] *[illegible] eum nem[illegible]*[illegible] e inueniuntur [illegible] ndo, [illegible] utrinq; [illegible] da.

Ioan [illegible] in [illegible]

QV[illegible]TIONIS SEPTIMÆ

CAP. I

L[illegible] *quid sit.*

V[illegible] in esse [illegible] August. [illegible] *sunt in libro vitæ.* [illegible] deleri [illegible] Dei [illegible] Ambro. [illegible] cem [illegible] mundum [illegible] scientiam [illegible] alteram, quæ [illegible] in vitam alter[illegible] per uenit, & illa persist[illegible] tern[illegible] perueniat hæc autem præ[illegible] est fun[illegible] dum præs[illegible] ma[illegible] liqui deleri dicunt. *Deleantur de libro viuentium* [illegible] *& cum iustis non scribantur.* Aliquando [illegible] August[illegible] illic scripti erant errantes. Fratres n[illegible] quod quemquam Deus scribat in libro vitæ, & deleat illum. Prædestinauit omnes ante constitutionem mundi [illegible] turos

lib. 20. de ciuit. *Phil. 4.* *Luc. 10.* *Ambr. [illegible]* *Psal. 68.*

De [illegible] vitæ. turos cum filio suo in vita æterna. hos quos scripsit, ipsos continet liber vitæ. In Apocalypsi quod omnes consentient Antichristo, qui non sunt scripti in libro vitæ agni. Proinde sine dubitatione, non [illegible] scripti sunt. Illi ergo quomodo inde delentur, si nunquam scripti sunt? (Apoc. 2.)

Delere de libro vitæ. hoc dictum, secundum spem ipsorum, quia [illegible] se scripto putabant. Delebantur ergo, hoc est, illis [illegible] non ibi esse scriptos. secundum autem æquitatem tuam, cum iustis non scri[illegible]tur. lib[illegible] ponens illud Apoc. 20. Et libri aperti [illegible] & liber vitæ [illegible] Quædam vis, inquit, est intelligenda diuina, qua fiet, vt [illegible] opera sua vel bona, vel mala [illegible] in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, vt [illegible] excuset scientia conscientiam, atque simul, & omnes, & singuli iudicentur. Quæ nimirum vis diuina libri nomen accepit. In ea quippe quodam modo legitur, quidquid [illegible] reco[illegible]tur. Et [illegible] Et qui (inquit Apocal. 20.) non sunt inuenti in libro vitæ [illegible] missi sunt in stagnum ignis. Non Deum liber iste commemorat (inquit Augu.) ne obliuione fallatur, sed prædestinatio significatur eorum, quibus æterna dabitur vita. Nec enim nescit eos Deus, & in hoc libro legit, vt sciat, [illegible] potius ipsa eius præscientia de illis, quæ falli non potest, liber est vitæ, in quo sunt scripti, [illegible] est, præcogniti. [illegible] in Apocal. Libri aperti duo sunt testamenta, quia secundum vtrumque testamentum [illegible] liber vitæ, memoria operum nostrorum. Primus ergo est præscientia Dei, secundus operum nostrorum memoria. In Apocal. 3. Qui vicerit non delebo nomen eius de libro vitæ. ergo qui non vicerit, delebo. intellige sicut dixi. & cap. 1[illegible] Et adorauerunt bestiam omnes, qui habitant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni. hoc est, in cœlo [illegible] adorauerunt, in terra [illegible] Recedentes a te in terra scribentur. Itaque liber est præscientia Dei, & beatæ certitudo prædestinationis, sicut dictum est ad Daniel 12. Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Qui [illegible] ergo non sunt scripti ab origine mundi in libro vitæ agni, qui occisus est [illegible] fuerunt in proposito Dei ab ipsa origine mundi, videlicet, [illegible]

[illegible] vitæ agni. do creat[illegible] primis hominibus benedixit illis, & ait [illegible] & multiplicamini. Quos ergo illa iussit benedictione nasci, omnes, & sunt in libro vitæ sunt scripti. Qui recte [illegible] liber vitæ agni, quia eius pretioso sanguine [illegible] præstinati [illegible]

Exod. 32. [illegible] consequentur Moyses. Dele me, inquit, de libro quem scripsisti: Quod Ambrosius lib. [illegible] num, inquit, non deleturo oraculum, non deleturæ[illegible] ctus, sed aduersatur impias mentes, non deletur gratia, sed iniquitas. Quia scriptum est Ego sum qui deleo iniquitates tuas. Moyses ergo non est deletus, quia non habebat iniquitatem, sed gratia affluebat. Et Hieronymus ad Algasiam quæstione 9. Quare, inquit Apostolus, qui dixerat, Roman. 8. Quis separabit nos a Charitate Christi postea sub iureiurando confirmat. Roman. 9 Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis. Qua est ista mandita prudentia, vt pro charitate Christi, nolit habere Christum [illegible] est, quod Moyses dixit, Dele me de libro, quem scripsisti. Perire volebat Apostolus non in perpetuum, sed in præsentiarum. Liber ergo vitæ secundum quandam metaphoram, Deo tribuitur secundum, [illegible] similitudinem a rebus [illegible] (Is. 43) (Moyses vult deleri de lib.)

Liber vitæ metaphoricè dicitur. quidem mos est apud homines, vt quad aliqu[illegible] [illegible] deliguntur, in [illegible] milite [illegible] filiarij, q Patres olim C[illegible] scripti di[illegible]tur [illegible] tem prædestinati [illegible] eo, ab [illegible] liber vitæ aliud est [illegible] quam ipsa [illegible] scriptio. siue Dei [illegible] qua [illegible] ad vitam [illegible] nam nonnullo [illegible] libri scriptura, signum quoddam [illegible] eorum, quæ facienda sunt ita plane Dei notitia quoddam apud illum est signum eorum, qui ad vitam perducendi sunt æternam. Sic enim dictum est ab Apostolo. Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Nouit Dominus qui sunt eius. E[illegible] autem [illegible] vitæ liber non eorum, quæ homini conueniunt [illegible] natura, sed respectu finis vltimi qui facultatem excedit humanam, ad quem [illegible] eligi dicitur. Cum autem diuina gratia ad vitam ordinetur æternam, veluti ad [illegible] ideirco liber [illegible] non ipsum intuetur vt finem, sed vt me[illegible], a quo [illegible] homini potestate d[illegible] ertendi. Quare [illegible] præsentem gratiam in [illegible] aliqui [illegible] scriptus censetur [illegible] ad vitam [illegible] scriptus fuerit æternam. Ex quo patet, quomodo aliqui de libro vitæ deleri dicatur, cum [illegible] a gratia exciderit per quam vita æterna dignus putabatur, non quod deleatur de Dei præscientia, in qua [illegible] non erat ad vitam æternam [illegible] hæreditatem [illegible] dendam. In [illegible] legitur In his [illegible] omnes scribentur [illegible] Hilarius [illegible] O [illegible] libro Dei [illegible] maius est dignitatis in libro Dei [illegible] quam in libro [illegible] (2. Tim. 2.) (Liber vitæ [illegible] de [illegible]) (Ioan.)

uentium scri[illegible], [illegible] delentur [illegible] qui [illegible] perseuerant [illegible] nam in [illegible] tribuuntur propterea [illegible] Deleantur de libro viuentium, [illegible] cum iustis non scribantur. [illegible] Exclusi ergo [illegible] ingressu [illegible] deleri Scrip[illegible] in Abraham [illegible] semen [illegible] cum populum deleri Moyses [illegible] memineret [illegible] delend[illegible] erauit. [illegible] ergo [illegible] scripti in libro viuentium [illegible] sine vlla Christi cognitione per legem colebant [illegible] qui seruabat legis præcepta. [illegible] In [illegible] scribuntur quibus teste [illegible] Christus iustitia factus est [illegible] Iudæi in ex fide venit. Deleti sunt ergo [illegible] regnum D[illegible] iustorum [illegible] de [illegible] Ioan [illegible] liber vitæ agni. [illegible] ergo [illegible] ante Christi aduentum, in [illegible] Propheta & Patriarchæ [illegible] scripti erant, de quo Moyses dele[illegible] libro iustorum, de quo nemo deleri [illegible] numerus in manu Dei existens [illegible] sagittæ [illegible] manu potentis. Similis ergo orandi affectus [illegible] & in Paul[illegible] dices, [illegible] libro D[illegible] omnia? D[illegible] de [illegible] cognitor est [illegible] omnia quæ sunt atque [illegible] intelligit [illegible] Proph[illegible] etiam numerum [illegible] tura [illegible] vt quæ in [illegible] & memoriæ [illegible] ad [illegible] cognitum Deus [illegible] (De [illegible] vitæ) (Gen.)

[illegible] quæ creatus est mundi [illegible] ergo [illegible] diuinæ [illegible] præscientia, [illegible] creatura [illegible] venerit, vel [illegible] oculos omnem [illegible] & [illegible] rum creando [illegible] aliquis [illegible] non in prædestinatio[illegible] vitæ [illegible] & veteris [illegible] teste glos[illegible] Omnia [illegible] Sed præd[illegible] & vetus [illegible] igitur [illegible] Augustinus [illegible] intell[illegible] [illegible] hominum [illegible] ergo Adam [illegible] probati [illegible] Ergo [illegible] liber vitæ dicendi [illegible] liber vitæ Dei [illegible] prædestinatorum. [illegible] suam vitam cognosc[illegible] omnem [illegible] præcipue [illegible] spe[illegible] vitæ [illegible] quemadmodum vita gloriæ est a De[illegible] plane, & vita [illegible] igitur notitia vitæ gloriæ, liber vitæ appellatur, & notitia quoque naturæ similiter dicitur. D[illegible] aliqui eliguntur ad gratiam, non [illegible] ad gloriam, [illegible] dicitur Nonne ego duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Sed liber vitæ [illegible] sicut dixi, est consc[illegible] electionis diuinæ. Est ergo etiam respectu vitæ gratiæ [illegible] [illegible] tantum. Item, [illegible] potest de libro [illegible] patet. (Ad primum. 1.)

Augustinus [illegible] vitæ inquit est præscientia Dei, quæ falli non potest. igitur, sicut a præscientia atque prædestinatione, nemo subtrahi aut auferri potest, [illegible] neque a libro vitæ deleri. Sane, quidquid est in aliquo, est in eo per modum eius in quo est. Sed liber vitæ est quid æternum, & immutabile. Quidquid ergo est in eo, est [illegible] mobile, atque indelebile. Deleti præterea scripturæ opponitur, sed aliquis non potest de nouo scribi in libro vitæ ergo neque inde deleri. Resp. ad primum, atque dico librum vitæ bifariam intelligi posse, vno quidem [illegible] do eorum, qui ad vitam electi sunt, conscriptionem sicut modo loquimur, alio autem modo conscriptionem eorum, quæ in hac vita aguntur. & hæc quidem duplex est vel agendorum, atque ita nouum, & vetus testamentum liber vitæ appellatur, vel sicut iam factorum, & [illegible] est illa [illegible] diuina, qua fiet, vt cuilibet in memoriam reducantur acta sua, vocaturque liber vitæ. hoc etiam modo liber militiæ appellatur, in quo delecti ad militiam milites scribuntur, aut in quo traditur ars militandi, vel in quo recitantur facta militum. ex hoc patet [illegible] lutio. Ad confir. 2. [illegible] non e[illegible] consuetudinis [illegible] turarum, vt qui repudiaretur in l[illegible] conscribantur. A[illegible] vitæ diuinæ, etiam prout est vita gloriæ est Deo natu[illegible] proinde [illegible] illius non [illegible] electio nec consequenter liber vitæ. Non enim dicitur [illegible] aliqui homo eligatur ad [illegible] habendum [illegible] naturam consequ[illegible]tur. Ex h[illegible] autem [illegible] quidem respectu vi[illegible] electio, neque liber vitæ. Ad vltimam autem di[illegible], v[illegible] (ho[illegible])

gr[illegible] non habere, sed eius potius, quod est ad [illegible] enim gratiæ non dicitur aliquis eligi, [illegible] huiusmodi vita ordinatur ad gloriam hac de [illegible] gratiam, & ab illa excidunt non simpliciter [illegible] ad gloriam esse dicuntur simpliciter & [illegible] scripti censentur, quatenus scilicet de [illegible] innoc[illegible] existit, quod sint aliquem ordinem ad vitam æternam, secundum gratiæ participationem, habituri. Ad 3. ex superioribus sæpius replicatis patet responsio. Ad [illegible] deleti namque non referuntur libri vitæ ex parte diuinæ præscientiæ, sed ex parte potius præsentis gratiæ, siue iustitiæ. Ad confir quamuis res in [illegible] consistant immutabiles, in seipsis tamen mutabiles sunt, quibus conuenit deletio. Ad vltimam confirmationem dic[illegible] dem modo aliquem deleri de libro, quo plane & scrib[illegible] nam si ibi vere, ac simpliciter fuisset scriptus; nullo vnquam tempore deleri potuisset. Etenim oues meæ, quæ audiunt vocem meam, nemo potest eas rapere de manu mea. *Pater meus, quod dedit mihi, maius est omnibus [illegible] nemo potest eas rapere de manu patris mei.* Magna dilectio patris, & filii, & spiritus sancti circa oues suas, quas scripsit in libro vitæ, de qua deinceps disputabimus.

Ioan. 10.

QVÆSTIONIS OCTAVÆ CAP. I.

De Amore Dei.

Etsi Deus omnia diligat, nihilque odio habeat eorum quæ [illegible] condidit, [illegible] præcipue tamen [illegible] amorem in suorum prædestinatione electorum clarissime [illegible] patet. Quapropter postquam de inscrutabili prædestinationis pelago, cimbâ nostræ paupertatis, [illegible] extraximus, de Dei amore, quo Deus [illegible] disputare liber tantisper, & in [illegible] de amore spiritus [illegible] lectissimus aliquid scriptis [illegible] Porro Deo amorem inesse, omnibus modis est necessarium [illegible] voluntatis motus, atque [illegible] appetitus [illegible] amor, ideoque omnes al[illegible] motus appetitui amorem [illegible] quasi primam radicem præsupponere videntur. Nullus namque [illegible] appetitus [illegible] amatum neque gau[illegible] Omnis quoque [illegible] quidad [illegible] fertur. Similiter & [illegible] huiusmodi in amorem, veluti in princi[illegible] regredi [illegible] tur. Ex quo patet amorem [illegible] in Deo voluntatem esse, [illegible] abunde ostendimus, in ipso ergo amorem [illegible] nullum esse potest. Sane, actus voluntatis in bonum [illegible] tendit, in malum vero per accidens, quatenus scilicet boni [illegible] proinde actus voluntatis, qui bonum [illegible] respiciunt, priores sint ne[illegible] iustitia, & amor odio. Semper [illegible] quod est per se, prius [illegible] est per accidens [illegible] naturaliter prius quod est magis commune [illegible] quod particulari [illegible] intellectus ordine [illegible] Sed amor respicit [illegible] in commun[illegible] actus voluntatis [illegible] quidam del[illegible] desiderium, & delectatio [illegible] & spes est ergo prior in ordine, & radix [illegible] Ex hoc autem perspicuum est [illegible] amorem esse [illegible] bonum excitet [illegible] voluntatem, sed bonum, diuinam mouens voluntatem, est in [illegible] essentia diuina scilicet igitur, & amor voluntatis diuinæ [illegible] infinitus. Non temere autem dictum est à philosophis amorem Deorum, eos fecisse fœcundos Deus siquidem infinitus, dum ex amore produ[illegible] creaturam, suam quodammodo egressus est infinitatem, [illegible] rem finitam [illegible] nihilominus infinito. E contra creatura actu finito, Deum diligit obiectaliter infinitum [illegible] quantum [illegible] diligitur. Præclare [illegible] Dionysio dictum, a Deo omnia diligi, quia scilicet natura bonus. *Omnibus, inquit, bonum est desiderabile, & amabile [illegible] gratia, [illegible] inferiora, conuersionis ratione, præstantiora amant, & paria, socialiter æqualia diligunt. Et præstantiora minorib[us] prouidendo, amore iunguntur & omnia quæcunq[ue] faciunt, boni desiderio & faciunt, & volunt. Confidenter id quod veri [illegible] ratione dicimus, quod ipse itidem author omnium pro bonitatis magnitudine, omnia amat, omnia [illegible], omnia perficit, omnia continet, conuertitq[ue] omnia. Est autem diuinus amor bonus, boni, propter bonum ipse autem author beneficus. Etenim amor (cum antea in bono excellenter esset) nequaquam ipsum [illegible] se manere infœcundum permisit, sed ipsum ad operandum mouit per [illegible] fluentia in cuncta gignentem.* Addit deinde diuinamorem [illegible] inquit [illegible] *diuinus amor extasim, qua amatores [illegible] non [illegible] vnde scribit diuinus Ignatius Amor meus crucifixus [illegible] cum diuino amore flagraret, ex- [illegible] Tomo Quarto.*

Quod in [illegible] amor

Voluntas non [illegible] esse sine amore.

Amor est primus actum voluntatis.

De diuino [illegible] Deus [illegible]

Amor Dei quod [illegible] Amor Dei est fecundus.

[illegible] illius virtutis particeps factus, sacro ore, Viuo inquit, iam non ego, viuit vero in me Christus. Tanquam verus amator mentis excessum patiens, non suam sed amatoris vitam vt valde diligibilem viuit. Audebimus & id pro veritate loqui, quod ipse quoq[ue] author omnium, pulchro & bono amore omnium pro amatoria bonitatis magnitudine extra se fit ad omnia quæ sunt, prouidentia multi plici pertingendo ratione & veluti bonitate ac dilectione & amore mulcetur & [illegible] supremo illo statu quo supra omnia & ab omnibus exceptus est, ad id, vt inter omnia sit, excedente illius supersubstantiali [illegible] virtute sua, qua nunquam a se progreditur, seipsum [illegible] Quoniam Zelotemq[ue], qui diuina probe callent, appellant, vt vehementem ad ea quæ sunt clementer amanda, & vt ad Zelum excitantem amatoriq[ue] ipsius desiderio, & vt ipsum quoq[ue] amorem desiderium appetibile monstrantem, per quem & quæ desiderantur sunt expetenda, vt & qui eorum, quæ prouidentia reguntur zelotes [illegible] sit, eaq[ue] pariter illi in amore sint. Amor ergo in pulchro & bono [illegible] antea [illegible] ac pulchri & boni [illegible] est, & sit hic autem amor, sibi ipsi prouocator existit, [illegible] hic nominatur, vt qui sit mouens signal, & prouehens virtutis ad seipsum, veluti qui sit sui met per seipsum expressio & ex [illegible] bonus benignum processum, atq[ue] amatorium motum, simplex [illegible] per se operans, qui antea erat in bono, & ex bono [illegible] emanans & rursum ad se bonum conuertens, in quo quidem [illegible] fine careat atq[ue] principio diuinus amor, excellenter ostendit vel [illegible] sempiternus, propter bonum, & ex bono in bono, & ad bonum [illegible] conuersione glomeratione circuiens, & [illegible] semper & manens ac [illegible] Hæc [illegible] Simile quiddam est apud Platonem, Vbi ait [illegible] vniuersa lustrat in orbem omnia interi[illegible] Vbi tandem dicit Deus secundum naturam [illegible] peragit, [illegible] & prima Dei [illegible] circa seipsum intelligendum, atque ama[illegible] videlicet semet [illegible] species ad seipsum [illegible] quælibet namq[ue] res [illegible] diuini [illegible] est, atq[ue] amor Diuinus [illegible] *Amor [illegible] naturalium adamantina commu[illegible] ment ad sui [illegible] prouidentiam, [illegible] ad [illegible] tem co[illegible] postremo [illegible] potiora, & [illegible] accomnestantur.* [illegible] Amor est nexus quo ad inuicem omnia coniungi[illegible] tur, & constant [illegible] amor est circa pulchrum, & bonum, circulus sempiternus [illegible] in Deo ergo non solum est amor, sed est ipsemet amor fons amoris quia scilicet est [illegible] pulcherrimum, siue pulchritudo, bonitas [illegible] radix dilectionis, circulus immortalis, Deus vnus & omnia. Plato in Phædro, & Phædrus in conuiuio non modo Deum, sed magnum Deum appellat, & Agathon ibidem omnium Deorum beatissimum. *Si enim amor* (vt ait Socrates in conuiuio) *pulchritudinis & de[illegible]* omnia autem pulchrum, & bonum appetunt [illegible] omnia ergo hunc diuinum amorem habere desiderant [illegible] magno nobis potest esse argumento [illegible] amor in Deo inueniri, cum semper inquietum sit [illegible] nostrum, quousque in ipso requiescit. [illegible] *[illegible] Ideo [illegible] sentiendo [illegible] contingit [illegible] tangit [illegible] intima discurrendo [illegible] sensu.* Quare quatenus tangit Deum intellectualiter, [illegible] maliter perficitur a Deo. Quæ enim intelligentia in nobis fieri potest, nisi tangamus, Mercurius ait, ex mente atque Deo vnum spiritum coalescere. Iamblichus [illegible] Ægyptiorum. Ante omnem rationis vsum, [illegible] naturaliter insita nobis Deorum no[illegible] imo tactus quidam diuinitatis melior quam notitia. Aug. [illegible] lex iusta [illegible] in libro lucis illius, quæ veritas [illegible] & in cor hominis, qui operatur iustitiam, non migrando sed tanquam imprimendo transfertur, sicut imago ex anulo & in ceram transit, & anulum non relinquit. Qui vero non operatur & tamen videt quid operandum, ipse est, qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur. Qui autem nec videt quemadmodum sit viuendum, excusabilius quidem peccat, quia non est transgressor cognitæ legis, sed etiam ipse splendore aliquoties vbique præsentis veritatis attingitur quando admonitus confitetur, hæc autem vnio, siue adhæsio, Dei amore conficitur, quo instigante, atque trahente, anima in [illegible] omnem exuit, ad sensum, & rationem, & intelligentiam pertinentem. Sic autem soluta, iam tota surgit in vnitatem, [illegible] qua cum ipso vno rerum principio inæstimabilem consequitur vnionem. Ex hoc igitur naturali hominum desiderio [illegible] quod [illegible] non potest, in Deo esse amorem, imo ipsummet amorem dubium nul-

De Amore Dei.

Quare Deus vocetur zelotes.

Dilectio.

Amor Dei est circulus

Plato 4. de leg.

Amor est [illegible] omnium [illegible]

Socrates.

Plato [illegible]

[illegible] lib. [illegible]

Aug. lib. 14. Trin. c. 15.

Omnia appetunt amorem Dei.

De amore Dei.
Deus diligit omnia.

nullum esse potest. Ex his ergo, & similibus colligi potest,
Deum esse amorem; non seipsum tantum, verumetiam omnia,
quæ sunt, seu existunt, amantem. Etenim existentia,
quatenus sunt, bona vtiq; sunt; quia nimirum, cuiuslibet rei
esse quoddam bonum est, & similiter quælibet ipsius perfe-
ctio Voluntas autē Dei cum sit rerum causa, in tantum ergo
vnumquodq; & esse, & bonum habet, in quantum scilicet est
volitum à Deo. Cuilibet vero existenti Deus vult aliquod
bonum; amare autem cum nihil aliud sit, quam velle alicui
bonum omnia ergo, quę sunt à Deo diligi, non tamen eo
modo, sicut & nos, perspicuum est satis Quoniam autē vo-
luntas nostra, non est causa bonitatis rerū, sed amor noster
à rerum bonitate mouetur; hac de causa non omnia diligi-
mus, sed quę nostræ videntur accommodata voluntati De-
us autem contrario modo se habet; ideoq; omnia quæ sunt,
in quātum sunt, ab eo diliguntur. Cum omnia diligat, inter

Deus magis diligit creaturas rationales quam irrationales.

ea tamen, ait August. in Ioan. magis diligit creaturas ratio-
nales, & in illis ea amplius, quæ sunt membra vnigeniti sui,
& multo magis ipsum vnigenitum. Siquidem in infinitum
melius est, esse Deum; quam habere Deum. Sed Deus voluit
Christo homini hoc bonum, quod est esse Deum; alijs autē,
solummodo habere Deum igitur. Itaq; cum amare sit velle
bonum alicui, duplici quidem ratione aliquid potest magis
minusue amari vno plane modo ex parte actus voluntatis
amantis, qui potest esse magis, vel minus intensus, atq; ita
omnia à Deo æqualiter diliguntur, quia vno eodemq; actu,
eodem semper modo se habente alio autem modo ex parte
ipsius boni, quod aliquis vult amato. Et sic dicimur, vnum
à nobis plus alio amari, cui maius volumus bonū, tametsi,
non magis intensa voluntate amandi hoc autem modo à
Deo quædam plus alijs diligi clarissimum est. Etenim cum
Dei amor sit causa bonitatis rerum, nō esset profecto vnum
altero melius, si Deus non vellet vni maius bonum quā al-
teri. Cum autē vnumquodq; diligat sibi simile, quia omne

Eccles. 13.

animal diligit sibi simile in tantum autem aliquid est meli-
us, in quantum est Deo similius. Meliora ergo magis dili-
guntur. ex hoc namq; sunt aliqua meliora, quod maius eis
Deus bonum velit Ergo sequitur quod meliora plus amē-

Diligit Deus æternaliter.

tur à Deo Porro, iuxta Ierem *Charitate perpetua dilexi te*, ab æ-
terno à Deo creaturæ diliguntur. *Absit* (inquit Augustinus 6.
de trin.) *vt Deum aliquid temporaliter diligere dicamus; alioquin ex
non diligente, diligens fieret, quod est falsum, quia in Deum nulla cadit
mutatio.* Diligit autem omne positiuum, siue omne quod est; quia
nimirum dilectio est primum donum, in quo omnia donā-
tur: sed in omni positiuo relucet aliquod donum Dei: ab i-
pso ergo diligitur. Amplius, omne positiuū diuinus intelle-
ctus intelligit ergo & illud à diuina voluntate diligitur qp-
pe cum in omni tali, sicut & cognoscibilitatis, ita certe & in-

Dilectio efficax & complacentiæ.

ueniatur ratio bonitatis. verumtamen efficaciter a Deo di-
ligi dicuntur, quę aliquando esse sortiuntur positiuum, siua
reale; quæ autem secus se habent, cuiusdam dilectione tan-
tum complacentiæ. Adde, quod omnia, quæ à Deo diliguntur;
ex charitate vtiq; diligantur, necesse est. Deus enim est sum-
ma charitas, vnde seipsum diligendo omnia alia diligit, idq;
propter seipsum, quia omnia propter seipsum ait Solomon
Prou. 15. operatus est altissimus. Vnde quamuis omnia ab
eo diligantur, quia naturalia dona illis concessit; non tamē
dona gratiæ omnibus impendit tum quia quædam [illegible]
capere nequeunt, tum quia etsi nonnull[illegible] vtpote homines,
illius natura capaces sint, indigni tamen habiti sunt propter
eas, quas paulo ante rec[illegible] rationes. Quam[illegible] à

Dilectio Dei circa electos.

prædestinati à Deo dile[illegible], & [illegible] Dei nominantur. [illegible] re-
nera, in hoc maxime a[illegible] dilectio, quod [illegible] [illegible]so-
rum salute recuperan[illegible] ad vitam [illegible]ternam de[illegible]erat,
semetipsum in mortem tradidit oblationem & hostiā Deo
in odorem suauitatis. Non est sane vile mancipium reputā-
dum, quod conditor omnium in suam sorte[illegible], atq; peculiū
elegit. Testatam habeo erga me Dei dilectionem cum teneo
mortem filii sui, cum quo mihi omnia data esse, dubitare
nequaquam debeo, nec volo.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. POsset aliquis contra prædicta sic obijcere. Nulla pas-
sio est in Deo, alioqui [illegible] et mutabilis sed amor est
passio, & quidem magna, quam patitur animus a-
mantis [illegible] in Deo ergo inueniri [illegible] potest. Sane [illegible],
amor, tristitia & quę sunt huiusmodi contra[illegible] [illegible] diuiduntur
sed tristitia, & ira per quandam certe metaph[illegible] am Deo at-
tribuuntur & amor ergo similiter Adde, qu[illegible] amor vis sit
vnitiua, & concre[illegible]tiua, vt ex Dionysio patuit, quæ in De[illegible] lo-
[illegible] non habent, ob illius vtiq; simplicitatem. Ergo. Ampli-

us, amor, amantem extra se ponit, & quodammodo mutat in

De amore Dei.

amatum: sed hæc Deo nequaq; conueniunt non ergo diligit
alia à se. Etenim amor Dei est æternus quidquid enim est in
Deo, est æternum Sed ea, quæ sunt alia a Deo, non sunt ab
æterno, nisi in Deo Non ergo amantur à Deo, nisi in seipso.
Sed quatenus sunt in seipso, non sunt alia à Deo Non ergo
Deus amat alia a[illegible] ipso. Adde quod Deus odio habeat operātes
iniquitatem & *Altissimus odio habet peccatores* nihil autē simul 2
odio habetur, & amatur. Deniq; duplex est amor, concupi-
scentiæ scilicet, & amicitiæ. sed creaturę irrationales, amore
concupiscentię à Deo minime amantur, quia illarum opera
nō indiget, nec etiam amore amicitiæ, quia cum irrationa-
bilibus haberi non potest, vt dicit Philos. nō ergo diligit alia *8. phy.*
à se. Profecto, si Deus diligit omnia, aut illa dilectio est frui-
tiua, vel vsus. Nō primum quia sic frueretur creaturis Nec
secundum, quia vteretur seipso, quod videtur inconueniēs.
Præterea *Sapient 6.* scribitur, quod Deo æqualis sit cura de om- 3
nibus, æqualiter ergo diligit omnia. Nam si vnico, ac sim-
plici actu diligit omnia ęqualiter ergo vbi enim non inten-
sio actus, nec intensio potest esse amoris. Sane, si Deus inæ-
qualiter diligeret, quæritur, an plus dilexerit naturam an-
gelicam, quam humanam, Ioannem, quam Petrum, iustum
præscitum, quam peccatorē prædestinatum? Videntur enim esse
ad vtrumlibet Et contra, vult maiorē gloriam Petro, quam
Lino non æqualiter diligit omnia, quia non vult omnibus
æquale bonum Similiter cum sit ordinate diligens: vnum-
quodque ergo diligit, quatenus est dignum diligi: sed non
omnia pari sunt dilectione digna nō ergo æqualiter omnia
diligit Item, Amor Dei, est eius essentia sed illa non recipit 4.
magis & minus. nec ergo eius amor igitur, omnia æqualiter
diligit. Profecto sicut amor se habet ad res creatas; ita eti-
am ipsius scientia & voluntas Sed Deus non dicitur quæ-
dam magis scire, quam alia, nec etiam magis velle nō ergo quæ-
dam magis quam alia diligit Ad hæc, ab æterno non diligit 5
creaturam, quod sic potest esse manife[illegible]. Dilectio est respectu
boni sed creaturæ non sunt bonæ ab æterno, cum ab æterno
non fuerint in esse reali igitur ab æterno non diliguntur à
Deo Sane amor est quasi quædam copula amantis, & amati:
sed copula nō [illegible]onuenit, nisi ex[illegible]entibus igitur quod prius.
Item, Deus non d[illegible]igit omnia ex charitate, quia charitas est 6.
habitus perficiens potentiam, qui plane in Deo inueniri non
potest; est enim purissimus actus, nō potentia perfectibilis.
Adde, quod tria solummodo ex charitate diliguntur; nēpe
Deus spiritus rationalis, & corpus humanum ergo Deus nō
omnia diligit ex charitate. Postremo, dilecti[illegible] charitatiua,
est dilectio amicitiæ Sed cum ratione carentibus, amicitia
haberi non potest, vt dixi nō omnia ergo à Deo ex charita-
te diliguntur hæc dici solent *Respondeo* ad primū, & dico mi- 5 *arg.*
norem non esse omnibus modis veram, siquidem amor, gau- 5
dium & delectatio, quatenus actus sunt appetitus sensitiui, 7
pas[illegible]nis naturam induunt; quatenus vero actus appetitus
intellectiu[illegible], minime. Quamobrem, teste philos. vna ac sim-

Amor quomodo est passio.

plici operatio[illegible]e Deus gaudet, & eadem ratione sine passio-
ne amat. In nobis autem vis cognitiua, appetitiua mediāte
mouet, & ratio vniuersalis, mediante particulari; sic etiam
voluntas mediante sensu proximum ergo corporis nostri
motiuum est appetitus sensitiuus, cuius actum aliqua cor-
poris transmutatio semper comitatur, præsertim autē circa
cor. quod est in animali primum principium motus. Itaque
actus appetitus sensitiui quatenus corporali transmutati-
ni coniunguntur, passiones nominantur, non autem qua-
tenus sunt ac[illegible]us [illegible]oluntatis. Ad confir. Maior non est vera:
amor e[illegible]im & gaudium impfectionem non denotant, ideoq;
Deo [illegible] [illegible]uuntur, idq; sine passione, vt dixi. Tristitia vero,
ira & huiusmodi, quia impfectionem sonant, de Deo meta-
ph[illegible]rice dicuntur. Sane in passionibus sensitiui appetitus,
aliquid est materiale, vtpote corporalis transmutatio, ali-
quid vero quasi formale, quod est ex parte appetitus. sic enim
loquitur liber primus de anima, quod materiale iræ sit ac-
censio sanguinis circa cor, formale vero, appetitus vindi-
ctæ. Iterum ex parte eius, quod est formale, in quibusdam
certe, aliqua designatur imperfectio, veluti in d[illegible]derio, quod
est boni [illegible]on habiti, & t[illegible]stitia, quæ est mali habiti; de ira quoq;
similis est ratio Quædam vero nullam denotant imperfe-
ctionem veluti amor & gaudium. Cum igitur nihil ex his,
secundum rationem materialitatis, Deo attribui possit, quæ
imperfectionem denotant secundum rationem formalem,
metaphorice de Deo dicuntur quæ autem ab imperfectio-
ne sunt libera, sine passione de Deo prædicantur, ipsiq; cō-
ueniunt. Ad aliam c[illegible]nfir dico, actum amoris, duo maxime
intueri, nempe b[illegible]num, quod quis vult alicui, & eum ipsum
[illegible] quem [illegible]ult hoc enim est proprie amare, velle vtique alicui
bo[illegible] [illegible]inde, q[illegible] seipsū amat, vult profecto sibi bonū, illudq;

De amore Dei. *Amor est unitiva.* ... est, cupit vnire. Ex quo apparet, quãmo- do ... non sit virtus vnitiua citra passionem tñ, quia ni- ... bonum, quod sibi vult, non est aliud quam ipse met, q ... In hoc vero, quod aliquis amat al... vult bo- n... ita eo, tanquam ipso vtitur illum ad bonum, ac ut ad ... referend... hanc ob causam, ... concret... a- mor ... atur, quia scilicet alium sibi coniungit, ad illum se habens, sicut ad seipsum hoc etiam modo amor diuinus est vis ... Deo sine eius positione coniunctiua, qua vult omni- bus seipsum: vt quemadmodũ omnia ex vno procedunt prin- cipio, ita plane, vno fruantur bono, diuersimode tamen, pro vniuscuiusque naturę capacitate. Pater ergo quomodo amor sit in Deo, etiã si sit virtus vnitiua, & attractiua. Ad 2. dico,
2.
quod amans ita sit extra in rem amatam translatum, inquan- tum vult amato bonum: proinde dixit Dion... ius loco cita- to, quod Deus per ... abundantiam amatiuæ bonitatis, extra ... ipsum sit ad omnia existentia, dum illis prouidet, & ad se tra- hit. Amor præterea diuinus ... creatura non est trans- formatiuus Dei ad ipsas, velut est amor in creaturis, sed potius è contra. Ad ipsum autem quædam per similitudinem, non- nulla vero per vestigium transformantur. Ad confirmatio- nem. quamuis creaturæ non fuerint ab æterno ... in Deo, ex hoc tamen in propria natura cognitę sunt à Deo, adeoque ratione dilectæ. Ad aliam, quod ad communicationem effe- ctuum gratię, & glorię ... non autem effectuum naturæ ... citur Deus, odio habere peccatores. Nihil autem ... num & idem, secundũ aliquid amari, & secundum aliquid odio haberi. Peccatores n. in quantum qui... natu... à Deo amantur, quia scilicet ab ipso sunt ... quatenus vero ... esse huiusmodi deficiunt, odio habentur, sicut dictum est. Ad aliam confirmationem, Deus diligit irrationalia amore concupiscentiæ, idque propter suam bonitatem, & nostram vtilitatem, concupiscimus n. aliquando & nobis, & aliis A- micitia autem cum in his tantum inueniri possit ... à quibus redeamamur, ac nobiscum cõmunicant in oper... ...us vitæ & bene aliquid, vel male eueniat, secundum felicitatẽ, procul- dubio, inter Deum, & irrationalia nulla inuenitur: quia scilicet ab his Deus non redeamatur ... communi... ... intellectualis beatæque vitæ, quam Deus viuit, nequaquam ... gunt. Ad aliam confir. dilectio Dei ... spectu sui, fruitio dici- tur, respectu autẽ creaturarum, vsus. diligit n. seipsum pro- pter se, & creaturas etiam propter seipsum. Ad 3 Deo est æ-
3.
qualis cura de omnibus ex parte actu diligendi, quia nimi- rum non magis intensiue vnam, quam alteram rem diligit cum omnia diligat vnico, ac simplici actu. Inæqualitas autem ex parte bonorum, quæ diuersimode creaturis impend... patet, atque conspicitur. Æqualiter ergo Deus curat omnia, hoc est, æquali sapientia, ac bonitate, non æquali donorum impartione ex hoc soluitur prima confirmatio. Ad ... dico, Naturam angelicam respectu donorum natur... ium, à Deo plus diligi: respectu vero reparationis factæ ... huma- nam. simpliciter autem loquendo, natura humana in Chri- sto, & eius matre longe superat naturam angelicam. verum si volueris vtramque naturam ad gratiã, & gloriam referre, inuenitur aliquomodo æqualitas, cum eadem sit mensura hominis, & angeli. Ita tamen, quod quidam homines potiores quibusdam angelis inueniantur & è conuerso quo ad vero ad naturæ conditionem ... dixi, angelus est melior homi- ne. Nec ideo naturam ... us assumpsit humanam, quia ab- solute hominem plus dilig... ... quia plus indigebat. Sic namque bonus pater familias ... solum aliquod seru... im- partit ægrotanti, quod non tribuit ... bene valenti. De Petro, & Ioanne, incertum nobis est, vter eorum ad maiorem glo- riam à Christo dilectus fuerit. certum vero, maiori seruo- ris indicio, atque promptitudine, Christũ à Petro dilectum Ioannem vero à Christo, maiori quadam familiaritat... be- neuolentia, ob ingenitam illius mansuetudinem, ac ... vir- ginitatis excellentiam. Ad ... Deus plus simpliciter dili... peccatorem prædestinatum, quia vult ei maius bonum ... se- cundũ vero ... præsentem iusti... am, in qua ... præs... tia, plus præestinato pec... à Deo ... Cæteris autẽ paribus, innocentia dignior est, & magis dilecta dicitur: ta- men Deus plus gaudere de peccatore pœnitentiam agente, quam de innocente, qui non indiget pœnitentia, quia plerumque pœnitentes, cautiores, humiliores, atque feruentiores resur- gunt. Dux, inquit Gregori... ... idem, *in prælio eum militẽ plus d... qui post fugã conuersus, fortiter hostẽ premit: quam qui nun- qua fuit, nec vnquam fortiter fecit.* Adde, quod æquale donum, pec- cato... pœnam merenti comparatum plus sit, quam iusto huius- modi pœnam non merenti. Ad aliam confir. vult Petro ma- iorem gloriã, quam Ioanni, eodem tamen actu, atque conatu volũ- tatis, vult nihilominus vnicuique bonum, illi secundũ rectã rationẽ ex parte obiecti conueniens. Ad 4. Ratio illa intel-
4.
ligenda est de intensione am... parte ... volunt... q est diuina essentia: bonum autem, quod Deus creaturæ vult, non est diuina essentia: proinde intendi, ac remitti potest. Ad confir. negatur similitudo intelligere n. & velle, actus tan- tummodo significant, suaque in significatione, aliqua nõ inclu dunt obiecta, ex quorum diuersitate, magis minusue scire, aut velle Deus di... possit. amor autẽ, qu... nam bonum de- notat, quod Deus vult creaturæ, illudque maius esse potest, & mi- nus; ideo dicitur quod Deus vnum plus alio diligat. Ad 5. licet 5.
creaturæ non fuerint ab æterno bonæ actualiter, bene tamẽ potentialiter in sua causa atque præuisione diuina & hoc suf- ficit Ad confir. ... quia nõ possit esse copula realis, nisi eorum, quæ existunt ... bene tamen est copula cogniti ad cognoscent..., & dilecti ad diligentem pro huiusmodi n cognitione. non in- diget cognitum esse reale Ad 6. Antecedens est verũ, vbi po- 6.
tentia est perfectibilis, atque realis inuenitur potentiæ ab ha- bitu distinctio, quod in Deum non cadit charitas n. in Deo, est ... samet diuina essentia, di... tamen aliqu distingui forma- liter, sicuti prior est perfectio, ... actus vol...ntatis. Ad confir. quamuis ea tantum sint ex charitate diligenda, velut ea, quibus cõpetit beatitudo, vel ad illã aptitudinem habent; omnia nihilominus aliquo modo diligi possũt, eaque ex cha- ritate, non quidem amore amicitiæ, sed tali potius, qualis ... habet ... quo promoueatur actus ad Deum diligendum, atque ad beatitudinẽ cõsequendam. Ex hoc etiã patet, quod quamuis Deus omnia diligat ex charitate, nõ tamen amore amicitię.

CAP. III.

Amor Dei ex diuinis probatur scripturis.

De Amore Dei, quem scripturæ, charitatem, siue di- lectionem appellant, pro Theologorum arbitrio hã... ... nunc libet, ex sanctarum scri- pturarum oraculis sententias depromere, qbus anim- aduertatur, quanti nos fecerit Deus *Commendat charitatẽ Deus in nobis, ait Paulus, quoniã cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* Nullum certe maius pot- est esse diuinæ erga nos charitatis argumentum, quam mors vnigeniti Dei ... maiorem charitate nemo ha- bet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quanto ergo magis charitatem suam testatam reliquit qui pro impiis est crucifixus, ab impiis, quasi impiis ... pro iu- sto quis moritur. Et si pro bono vos forte audeat quis mori, pro multorum impietatibus quis audebit mori? Christus autem, ait Ambrosius ibidem, pro impietatibus populi adhuc non sui ... mortuus est, vt omnia ... diffidit, faceret credibilia ... pro peccatoribus ... suum Deus occidi permitt... ... pro ... ssificatis, nisi seruetur ... i. tuto illos præstet ab illusione diaboli, vt securi sint in die iudicii ... cum cœperit perfidos vltio de- uastare? Quoniam n. bonitas Dei nullum perire vult: mor- tem digni... ... dedit, vt intelligentibus Dei gratiam cir- ca se, adderet dignitatẽ & gloriam, ingratis cumularet pœ- nam. August. loquens de hac Dei charitate ... ait *Neque merita ne, ira præcesserunt, pro quibus filius Dei moreretur, sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quam certa ergo, & quã firma promissionis ... vitam suam, qui donauit ... mortẽ suam? Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligat, nobis probare dignatur ... Dei, passionis, euidentia sunt testimonia diuinæ erga nos dilectionis ... quæ cum videmus in illa impleta, per illa speramus & futura ... Et lib. 4. de Trin. Pri- mum nobis ... fuit, quantum nos diligeret Deus, ne despe- ratione non auderemus ... Quales autem dilexerit, ostendi oportebat, ne tanquam de meritis nostris superbientes, magis ab eo resi- leremus, & in nostra fortitudine magis deficeremus. Atque ... nobiscum. vt per eius fortitudinem potius proficeremus ... in infir- mitate humilitatis perficeretur virtus charitatis. Persuadendum ergo nobis erat, ... quantum, & quales dilexerit, quantum, ne diffi- deremus: quales, ne superbiremus.* Commendat ... Apost. Deus charitatem suam &c. Et 13 de trin. *Quid tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram, quam vt demonstraretur nobis quantũ nos penderet Deus, quantumque diligeret. Quid vero huius rei tanto indicio manifestum, quam quod filius Dei nostrum est dignatus inire consorti- um?* & Psal. 96. *Filius Dei pro nobis mortuus est: securum esto accepturum te vitam ipsius, qui pignus habes mortẽ ipsius. Peccata nostra dia- bolus tenebat, & per illa nos merito adigebat in mortem. Dimisit ea ille, qui sua non habebat, & ab eo immerito perductus est ad mortem.* lib. de Trin. 16. *Tantum valuit sanguis ille, vt neminem Christo indutũ in æterna morte debita detineri debuerit, qui Christũ morte indebita, vel ad tempus occidit.* Quod autem dilectio Dei sit æterna, ostẽ- dit tract. 110 in Ioan. *Incomprehensibilis, inquit, est dilectio Dei, qua nos diligit: neque est mutabilis; non enim ex quo ei reconciliati su- mus per sanguinẽ filii eius, nos cœpit diligere, sed ante mundi constitu- tionem dilexit nos, vt cum vnigenito eius etiam nos filii eius essemus,*

Quomodo Deus ab æterno dilexit creaturas. *Quomodo Deus odit peccatores.* *Amicitia quibuscum inuenitur.* *Deus quomodo æqualiter diligat.* *Apoc. 20. Homo an sit dignior angelo.* *Si dilexit plus Petrum quam Ioannem.* *Gaudium de peccatore pœnitentiam agente.* *Christus mortuus pro impiis.* *Ambros.* *Aug. Ps. 83* *Testimonia dilectionis Dei.* *Quantum & quales dilexit.* *Pignus ... mortis.* *Dei dilectio æterna.*

De amore Dei. *Chrysosto. ponit gradus dilectionis Dei.*

priusquam omnino aliquid essemus. Chrysosto. in eundem Pauli locum, effectus determinat dilectionis diuinæ. *Multa, inquit, nobis præstitit, primum quidē, quod mortuus est; secundum, quod pro impiis, tertium quod reconciliauit, quod saluauit, quod iustificauit, quod immortales reddidit, quod filios effecit & hæredes, & non solum hæredes, sed cohæredes. & non solum cohæredes, sed & membra. & non solum membra, sed & organa. & non solum organa, sed & templū. Qui ergo tot nobis dona, cum essemus adhuc inimici, nonne etiam dabit futuris suis amicis?* Iterum de eadem Dei charitate considerer loquitur.

Rom. 8. *Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cū illo omnia nobis donauit?*

Amb. Si enim inquit Ambrosius, *quod maius, & præcipuum est, præstitit nobis, vt filium suum verum & charissimum traderet propter nos adhuc impios; quare non quod minus est, faciat vt*

Aug. Ps. 5. *credatur.* *hoc est inuictissimum scutum* ait Aug. *quo repellitur tentatus, desperationem salutis nobis suggerens multitudine tentationum, & tribulationum.*

Chrys. Chrys. *si filium suū largitus est, nec simpliciter, sed cædi tradidit; quid iam super aliis tibi addubitas dominum cum acceperis? quid hæsitas super possessionibus herum cum habeas? Nam qui quod maius erat inimicis dedit, quī fiet, vt quæ minora sunt, amicis nō det?*

Ephe. 2. Ad Ephe. 2. *Propter nimiam charitatem qua dilexit nos Deus, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo.* hæc sane est

Ambr. *charitas Dei erga nos,* ait Ambrosius, *vt quia fecit nos, velit peritare nos. Diligit enim opus suum. Ideo enim fecit, vt amaret quod fecit, nō*

Ephe. 5. *amaret te laborem suum ēdia habet.* Et ad Ephes. *Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiā Deo in odorem suauitatis.* Sicut Dei patris imitatores nos esse vult in benignitate, & misericordia, ita & Christi filii eius in dilectione: vt sicut ille dilexit nos et tradens se pro nobis ita nos inuicem, ita nobis etiam animas

Charitas in odorem suauitatis. ponere debemus. *In odorem suau tatis,* inquit, *quia scilicet erat sacrificium charitatis, iustitia & veritatis. In o datis enim iustitia figuratur, & veritas in hostia autem, eximia illius charitas Sitis imitatores*

Chrys. *Dei tanquam filii dilecti. quasi,* inquit Chrys. *Aliam habemus necessitatem imitandi ipsum, non solū vt bene nobis fiat, sed vt pi[illegible] reddamus tanquam filii dilecti.*

Dilectionis Dei dona. Quoniam enim nō omnes filii patres suos imitantur, [illegible]tur vero dilecti, propterea dicit Tanq̄ filii dilecti Amator esto dilectionis, per ipsū enim saluatus es, p ipsam filius Dei factus est. Dilectio ergo Dei nos prædestinauit in filios. Filiu Dei n dit, vt eius morte a peccatis liberi, prædestinationis fructum consequeremur: ipsa nos saluauit, in regnum reduxit, acceptabiles reddidit, Deo reconciliauit.

Apoc. 1. In Apoca 1. *Qui dilexit [illegible] & lauit n[illegible] a [illegible] in sanguine suo.* Non solum autem dilexit, sed & lauit, & non solū lauit, sed sanguine suo. Immunda namque & sordida non amantur, quin amor est desiderium pulchri: quī si contingat aliqua ex causa, vt lauentur, non tamen sanguine qu[illegible]

Lauit in sanguine. fortassis accidat, vt sanguine alicuius abluatur, nō [illegible] sanguine iusti & innocentis sed eius potius, cuius vita despicitur. Quod si sanguine alicuius iusti, non tamen sanguine filii Dei, & toto ipsius sanguine, ex omnibus venis, iuncturis, atque

Ioan 3. membris. Quam ob causam ipsemet saluator immensam diuinæ erga nos charitatis magnitudinem manifestauit. Sic, inquit, *Deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret pro eo.* Sed dilectionem dico, modum nequeo dicere, quia percipere nō potest: dedit enim infinitum pro finito, pretiosum pro vili, immortale pro mortali, creatorem p creatura, Deum p homine dom[illegible] um p se[illegible], diuitem pro paupere, insontem

1. Ioan. 4. pro sonte, sapientem pro ignorante. Est ergo hæc dilectio sine modo propterea admirando, ait [illegible] *Deus dilexit mundum.* Et, *Deus charitas est,* inquit [illegible] *In hoc autem apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse*

August. *prior dilexit nos. Probatast,* ait Aug. ibidem, *dilectio Christi in nos, quia mortuus est pro nobis; dilectio quoq; patris probata est, quia filium*

Isaia. 43. *suum tradidit pro nobis.* Isaias de hac eadem Dei dilectione loquitur *Ex quo honorabilis factus es* inquit, *in oculis meis & gloriosus, ego dilexi te & dabo homines pro te, & populos pro anima tua.* Populum nouum alloquitur quem [illegible] auit in vita[illegible].

Hier. Honorabilis, inquit Hieronymus, *fact[illegible] [illegible] al[illegible] per quē*

Isaia. 63. *electi, vocati sunt ad vitam* Et cap. 63. *Ange[illegible] [illegible]iris eius saluauit eos*

Luca 15. *in dilectione sua* id est, *Christus,* ait Hiero. *ipse emit ad ouem morbidam,* Luc. 15. *vt suis humeris reportaret, & drachmam, quæ perierat inueniret, & luxuriosum filium reuertentem, latus accurreret.* propterea

Can. 1. sponsa dicit in Cantico 1. *Osculetur me osculo oris sui.* Nequaq̄

Ieremias 31 Patriarchas, & Prophetas, sed meum corpus assumat verbū caro fiat; & sic osculetur me habitans in me Ieremiæ 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans tui hoc est, æterna prædestinatione, quæ mutari non potest. ob [illegible] igitur charitatem perpetuam, semper te dilexi, etiam cū tu

8. exerceres [illegible] itias in me Ezec 2 *Hæc dicit dominus recordatus sum tui, miserans adolescentiā tuam, & charitatem desponsationis tuæ, [illegible] sequuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur* Ar-

dentissimum monstrat affectum [illegible] vxoris adolescentulæ nomine, cui instar sponsaliorum, & dotis [illegible] menta, & verborum distribuit monilia [illegible] meritum eius refert, sed ad suam misericordiam [illegible] & charitatem consecutus est. Moyses in Deuteron. [illegible] Deum ignem maximum, nēpe magnum zelatorem *Dominus [illegible] tuus,* inquit, *ignis consumens est. Deus æmulator,* q est vehementer [illegible] *vniuersis.* Et iterum: *De cælo te fecit audire vocem suam, [illegible] te. & in terra ostendit tibi ignem suum maximum,* hoc est, maximū zelum, atq; charitatem, q̄ gerit erga te. *En,* inquit, *cælum, & omnia [illegible] domini Dei tui; & tamen aeglutinatus est patribus tuis:* quod certe magnam charitatis humilitatē indicat. Deut. 32. Dei dilectionem ostendit [illegible] aquilæ similitudine, pullos suos protegentis, atq; fouentis: *Circumduxit eum* inquit. & *docuit & custodiuit quasi pupillam oculi [illegible] sicut aquila prouocat ad volandum pullos suos, expandit alas suas & assumpsit eū, atq; portauit in humeris suis* Aquilæ fortiter amantis pullos suos, similitudine vsus est, quæ suos pullos prouocat ad volandum, nidum suum protegens & obumbrans, seseq; offerens sagittarum ictibus [illegible] liberos incolumes seruet quod perfecto a domino obseruatum est, morti se tradens; vt eius morte viueremus. Oseas vocat Deum patrem nutricium, baiulantem suis vlnis electos, & trahentem in funiculis charitatis. *Ego,* inquit, *quasi nutricius & portabam eos in brachiis meis, & nescierunt, quod curarē eos In funiculis trahebam eos in vinculis charitatis* hoc est, filius Dei, factus est [illegible] Adam qui sunt funiculi charitatis, q̄bus trahimur ad fidem, & dilectionē. Quamobrem Aug. de catechizandis rudibus cap. 4. *Quæ maior causa est,* inquit, *aduentus domini nisi vt ostenderet Deus dilectionem suam in nobis? vt si amare pigebat, saltem redamare, non pigeat. Nulla enim maior ad amorem inuitatio quā præuenire amando Et nimis durus est animus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit & rependere. Animus enim qui torpebat cum se amari senserit, excitatur, & qui iam feruebat, cum se redamari didicerit, magis accenditur. Quid enim aliud cauemus in offensione amicitiæ, nisi ne amicus arbitretur, quod eum, vel nō diligamus, vel minus, quam ipse nos diligit, Porro vbi est gratiae amat, vbi non æstuat indigētia siccitate, sed vbertate beneficentiæ præstat Ille namq; amor ex miseria est, ipse ex misericordia Iam vero si etiam se amari posse superiorem desperabat inferior, ineffabiliter commouebitur in amorem, si vltro ille fuerit dignatus ostendere, quantum diligat eum, qui neq; aliquam tantum sibi bonum promittere auderet. Quid autem superius Deo iudicante, & quid desperatius homine peccante? maxime ergo ob hanc causam Christus aduenit, vt cognosceret homo, quantū eum diligat Deus: atq; ita in eius dilectionem, a quo prior dilectus est, inardesceret Omnis autem scriptura diuina, quæ ante scripta est, ad prænuntiandū aduentum domini st. & quicquid postea scriptum est, dilectionem meretur, atq; commendat; quia in duobus mandatis dilectionis vniuersa lex pendet & prophetæ.* Et lib confes. *Quomodo nos amasti pater bone* inquit *pro quibus filius tuum subditus factus est vsq; ad mortem crucis? Merito mihi spes valida in illo est quod sanabis omnes langnores meos per eum qui sedet ad dexteram tuam & te interpellat pro nobis alioqui desperarem. Multi enim, & magni sunt iidem languores mei, sed maior est medicina tua. Potuimus putare verbum tuum remotum esse à coniunctione hominum, & desperare de nobis, nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis, meditatus fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti me, & confirmasti me, dicens Ideo pro omnibus Christus mortuus est, vt qui viuunt, iam non sibi viuant sed ei, qui pro ipsis mortuus est.* Magnus est ergo Dei amor [illegible] ca opera sua, cum diligat omnia quę sunt, & nihil odio habeat eorum, quæ fecit, præcipue circa electos & dilectos suos, quos voluit esse membra vnigeniti sui, vt esset primogenitus in multis fratribus Reuera illorum causa omnia fecisse, ac facere videtur, & q[illegible] illorum salute conseruādo, conficiendaq; semper sit occupatus.

Sap. 11.

QVÆSTIONIS NONAE
CAP. I.
De Misericordia Dei.

Eximiam Dei circa suos dilectionem ex sacris depromptā scripturis, sacrisq; interpretib. approbatam, percepimus. Modo de eiusdem in suos electos misericordia verba facere constituimus perfectam maxime fiat, quod misericordia domini ab æterno [illegible] qui in æternum sit super timentes eum Sane, aliqu[illegible] co[illegible] appellatur, propterea quod miserū corgerit [illegible] misero æque enim ex alterius miseria ac ex sua tristitia afficitur vnde fit, vt huiusmodi misericordia d[illegible] ar at effectus, nempe tristari de alterius miseria, & illam [illegible] depellere quorum primus Deo n[illegible] com[illegible] [illegible] nimirum in Deum pa[illegible] non cadit secundus vero optime De[illegible] ngruit [illegible] um defectus, alicuius perfectione bo[illegible] ntur necesse sit Etenim, quod per[illegible]

[illegible] pellant de [illegible] misericor [illegible] cefectionom [illegible] eretu [illegible] est buen [illegible] usmodi [illegible] rer impr [illegible] tem [illegible] verumetiam [illegible] nobis [illegible] habitum [illegible] siue actum, quo no [illegible] em id q. præsentem repellimus. caue [illegible] iterum [illegible] quandam [illegible] patum [illegible] eo autem [illegible] q. habi [illegible] sperent [illegible] salua semper iustitiæ authoritate. [illegible] um est. Propheta [illegible] & veritas [illegible] miseriam [illegible] tem ap [illegible] aduertitur, profecto [illegible] sapienter [illegible] Deus [illegible] ordinem [illegible] conuenienter, [illegible] nnem [illegible] iustitiam [illegible] fundamentum misericordiam habet [illegible] nihil debet [illegible] quo prius & post [illegible] atus, qui [illegible] pendeat [illegible] homo [illegible] minem, [illegible] dem [illegible] Deus [illegible] in omnibus [illegible] apparet [illegible] operatur, quas Deus [illegible] est volentis [illegible] sed miser [illegible] sit vt qui alicui debentur [illegible] proportio, Deo [illegible] tur, quia scilicet diuina bonitas omnem excedit creaturæ proportionem [illegible] seruans, siue præueniens [illegible] querentur in inferno mitigans [illegible] sed in [illegible] pœnarum in terra parcens [illegible] est enim D [illegible] rium [illegible] dum [illegible] vnde [illegible] ita [illegible] ta [illegible] dictum est [illegible] Deus [illegible] est ergo est [illegible] Ad de quod [illegible] gentia [illegible] ad indulgentiam [illegible] siquidem in hoc est [illegible] diuinam [illegible] parcere [illegible] sua ergo natura [illegible] secundum re [illegible] tio [illegible] aliquos [illegible] apparet in reprobis [illegible] ergo [illegible] ab Augustino [illegible] pœnitentia [illegible] Misericors & iustus est Deus [illegible] misericordiam suam iustitia, ita & iustitiam [illegible] est misericordiæ, peccanti peccata dimittere [illegible] vt iustus misereatur iuste. Falsa siquidem est misericordia, quæ iustitiam euacuat, nec est vera iustitia, quæ misericordiam totaliter excludit. & 9. *decimo cap.* [illegible] affert sententiam Ciceronis in [illegible] dib. [illegible] *Nulla de virtutibus tuis, inquit, admirabilior nec gratior misericordia.* Igitur, misericordiæ virtus est iustitia, [illegible] misericordiæ, proinde infirma est misericordia quam [illegible] virtus non firmauerit, & tene [illegible] quam misericordia non illustrauerit. vnde [illegible] *in misericordia,* quoniam iuste misericors est, & misericorditer iudicandum. & Ps. 24. *[illegible] misericordia & veritas* misericordia quia præuenit [illegible] veritas, quia omnia sub [illegible] *Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi.* Diuersa per hæc [illegible] annotantur, eadem tamen est natura, quæ est & misericordia & iustitia, hæ igitur duæ virtutes, vna est, siue sunt Dei [illegible] iustitia enim est condecentia diuinæ

Diuersa [illegible] ratio.
De miseri [illegible]
Ps. 140. [illegible]

boni [illegible] uste [illegible] misericordia [illegible] decent [illegible] ergo [illegible] ne [illegible] misereretur [illegible] *cap. [illegible] contra Adimantum Ma[nichæum]* [illegible] *Misericordia est virtus animi* [illegible] *Deo non inuenitur. Tullius* [illegible] Deo misericordia sine [illegible] miseria, sicuti est zel [illegible] animi. [illegible] aduersarium legis & prophetarum [illegible] *cap. 20. Pœnitentia Dei, inquit, non est* [illegible] *perturbati animi errorem* [illegible] *misericordia non habet compatientis miseriam cor. Zelus non habet* [illegible] *sed pœnitentia Dei, est rerum in eius potestate constitutarum* [illegible] *mutatio: Ita Dei, est vindicta* [illegible] *misericordia Dei,* [illegible] *zelus Dei, est prouidentia, qua* [illegible] *habet* [illegible] *amare, quod prohibet. Et de* [illegible] *cap.* [illegible] *Deus dicitur, non* [illegible] *cor habeat,* [illegible] *etiam longe a Deo* [illegible] *humana locutio nominat, qui bonis bon*[illegible] *verum quia misericordia* [illegible] *misericordia* [illegible] domini plena est [illegible] in cœlo [illegible] misericordia sit hic, [illegible] quin aliquis e [illegible] & electis, [illegible] in regno [illegible] eritur. [illegible] Ambrosius vbi supra parata & pœna [illegible] misericordia [illegible] Quod [illegible] dominiter [illegible] *Ps. 74* [illegible] *Deo* [illegible] super exaltat [illegible] *Ps. 50. Misericordia* [illegible] *Psal. 24. Miseratione eius super omnia opera eius* [illegible] *etiam peccatores, per ea quæ patiuntur* [illegible] *misericordia* [illegible] *Abel* [illegible] *pœnitentia, non solam Noe* [illegible] *& non in hominibus tantum sed in omnibus quæ videntur in terra. Quin etiam si quis ad ipsos angelos ascenderit, videbit multas misericordias* [illegible] *Ps. 13. Exaudi me in tua iustitia. Iustitia Dei admixta est misericordia & tanta, vt ipsa etiam iustitia vocetur clementia,* ideo sermone de misericordia, ait, quod misericordia sit salutis præsidium, fidei ornamentum, propitiatio peccatorum & *hom. 50 ad populum Antiochenum* dicit, Deum [illegible] commendare bonitatem, propterea quod puniat peccatores, quia bonus, inquit [illegible] gehennam præparauit, vt seruetur disciplina, & iustitia [illegible] tur, ex cuius contemptu sequeretur omnium [illegible] sio. In Deo ergo, secundum Chrysostomum, & misericordia est, non tamen sine iustitia, nec iustitia vicissim sine misericordia; vt in omnibus sit iusta misericordia, & iustitia, misericordia temperata.

De misericordia Dei [illegible] bonitatem.
Quomodo misericordia dicitur Dei.
August.
Misericordia [illegible] terna.
Misericordia Domini plena est terra.
Iudicium cum misericordia.
Cyrillus.
Chrysost.
Gene. 4.
Gene. 8.
Psal. 135.

CAP. II.

Miseri[illegible] Dei per diuinas scripturas ostenditur.

[illegible]ongruum esse puto ex diuinis scripturis, sacra depromere oracula, ex quibus manifestum sit quanta sit Dei misericordia circa electos suos. [illegible] rei magnus commendator, atque laudator [illegible] est, Apostolus [illegible] experiri [illegible]. *Misericord[illegible]* inquit, [illegible] Ephes. 2. diues in misericord[illegible] Deus inquit, qui diues est in misericordia, [illegible] Ambros. Isa. 65 [illegible] *sum non quaerentibus* [illegible] & non postulant[illegible] 2. Corint. 1. *misericors, sed diu[illegible]* [illegible] vndequaque [illegible] luntatē human[illegible] quē ex faucib[illegible] Chrysost. Paulus ait [illegible] Rom. [illegible] agnouit. Ad Rom[illegible] me ostendit. [illegible]

[illegible]

De misericordia Dei. Et 3. lamen. *Misericordia Domini, quia non sumus consumpti, quia nō defecerunt miserationes eius.* Immensam Dei misericordiam ostendit, qui toties offensus, misericordiæ viscera non retraxit, neq; continuit in ira sua misericordias suas. Oseas docet Deo gratiorē esse misericordiā sacrificio, sicuti etiā Dominus ostendit. *Discite*, inquit, *quid sit: Misericordia volo, & non sacrificium.* Quia misericordiam volo, & non sacrificium, inquit, & scientiam Dei plus quā holocausta. Neq; enim sacrificiis delector, & victimis, & holocaustorum multitudine. Victimæ meæ & holocausta salus credentium, & conuersio peccatorum est. Et in eodem cap. *Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi mane pertransiens.* Sane misericordia parua fuit in rore cœli, & pinguedine terræ. Gen. 27. Magna vero illa extitit, quæ in Iacob effusa est de qua Dauid cecinit Psal. 47. *Suscepimus Deus misericordiam tuā in medio templi tui*, hoc est, Christum, qui factus est nobis a Deo patre, vt dicit Apostolus, Sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio. Michæas, Dei misericordiā commendans dicit Deum pro sua immensam misericordia omnia peccata nostra in profundum maris proiecturum, vt illa sugo, & amaritudo vitiorum in salsa regione dispereat. *Non immittet*, inquit, *vltra furorem suum quoniam volens misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundū maris omnia peccata nostra*, hoc est, in profundum baptismatis, quia cōtrita sunt capita draconis in aquis. Ps. 77. *Dabit veritatē in Iacob, & misericordiam Abrahæ, quam iurauit patribus nostris a diebus antiquis*. id est Christum, promissum a lege, & Prophetis. Apostolus Iacobus. *Superexaltat autē*, inquit, *misericordiam quā iudiciū*, hoc est, potiores obtinet partes nam libentius exhibet Deus misericordiā, quam iudicium: misericordia ergo gloriatur aduersus iudicium. Vnde dictū est ad Moysen *Ego sum Deus tuus. faciens misericordiam in multa millia, diligentibus me, & custodientibus præcepta mea*. Et Deut. 7. *Scies, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, custodiens pactum, & misericordiam diligentibus se, & his, qui custodiunt præcepta eius, in mille generationes*. Vnde Ionas 4. *Scio enim, quia tu es Deus clemens, & misericors, patiens & multæ miserationis, & ignoscens super malitiam*. Idem Ioel 2. *Multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia*. Ex his igitur, atq; similibus scripturarum oraculis quam magna sit erga suos electos misericordia Dei manifestū, denique, quomodo illa sit immobilis, & æterna, perspicuū est, puto.

Margin notes: Osea 6. Matth. 12. Quā sit magna misericordia. 1 Cor. 1. Michææ 7. Ps. 77. Iacobi 2. Deuter. 5. & 7. Ionas 4. Ioel 2.

CAP. III.

Argumenta contraria.

1\. Lu. 2. Quia palam affirmauimus iustitiam sine misericordia a Deo hominibus nō impēdi atq; exhiberi, fiet aliquibus ita nobis occurrere, atq; ignorantia scripturarum arguere. Apostolus Iacobus ait, Iudicium, sine misericordia, interdum a Deo exerceri. Iudicium, inquit, *sine misericordia ei, qui non facit misericordiam*. Non ergo iustitiā misericordia semper comitatur. Huic accedit authoritas Augustini in Ps. 118. *Prope es domine &c.* ... *miseretur Deus, vindicta vero non datur*. Aliquid ergo ... vbi ipse nō miseretur.

2\. Amplius Deuteronomij cap. 25. secundum modum delicti, erit & plagarum modus: sed delictum cuiuscunq; peccantis, finitum est, ac momentaneum: nō iuste ergo fit, vt pro peccato finito, anima peccantis, æternos ferat cruciatus. Qua ratione cōstat in hoc opere, nō modo nō misericordiam relucere, sed ne iustitiā quidē. Adde illud Apoc. 18. *Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date ei, & tormenta* in qua plane scripturæ authoritate stricte tangitur coæ respōdentia pœnæ ad culpā sine aliqua misericordiæ temperatione. Nō ergo vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas.

3\. Præterea, nulla in electorum prędestinatione, videtur esse iustitia. fit n. sicut dictū est, nullis præuisis operibus, aut præuisis meritis, non ex operibus, sed ex vocāte dictum est: Iacob dilexi, Esau autē odio habui. In reprobatione quoq; nulla conspicitur misericordia, imo nec iustitia, sed si fas sit ita loqui iniustitia potius quippe cum reprobus, sine aliquo demerito, subierat reprobationis iniuriam, & damnum.

4\. Iterum, Interest misericordis iudicis, afficere pœna delinquentē, ad illius correctionem. sed Deus sic pœna reprobos afficere nō videtur, cum nullus reproborum salubriter corrigatur igitur in reproborum pœna nulla relucet Dei misericordia, non n. est misericordia, nisi vbi est releuatio miseria. Adde, q; Deus posset damnare Petrum, & saluare Iudam, absolute loquendo sed si id fieret, sicut in damnatione Petri, nulla esset misericordia imo ne iustitia quidem, ita plane in saluatione Iudæ, nulla iustitia inueniretur, cum in eo non esset meritum, sed demeritum potius.

5\. Ad hæc, quædam Dei opera, a diuinis scripturis, vt potest iustificatio, Dei misericordię attribuuntur. *Iustificati gratis*, Rom. 5. Nonnulla vero diuinæ iustitiæ, vt impiorum damnatio, sicut ex Iacobo audiuimus: Iudicium sine misericordia &c. Apostolus præterea Dei iustitiæ, atq; veritati conuersionē tribuit Iudæorū gentiū vero, misericordiæ. *Dico*, inquit, *Christū Iesum, ministrū fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrū gētes autē pro per misericordia. honorare Deum*. Ergo.

6\. Item in opere creationis, iustitia non conspicitur, nec etiam misericordia. iustitiæ n. est, reddere debitum, misericordiæ vero, miseriam sublevare: quælibet ergo illorū, aliquid præsupponit in opere sed creatio nihil præsupponit. Non ergo in omni opere inuenitur iustitia, & misericordia. Sane, misericordia est relaxatio iustitiæ sed Deo non conuenit, q; decet iustitiā prætermittere. Seipsum autē Apostolus negare nō potest negaret autē seipsū, si dicta sua negaret ergo q; prius. Ex his ergo, & similibus, in omni Dei opere, misericordiam & iustitiam neq; aq; inueniri simul, arguunt nonnulli.

1\. Ad quorum argumēta, sic respondeo, & ad primum dico illud Iacobi, intelligendum esse de misericordia liberante a toto, non autē de misericordia mitigāte & subleuante à parte Deus n. semper punit citra condignum, & remunerat vltra meritum. Eadē facilitate soluenda est Augustini sententia.

2\. Ad 2. Quamuis culpa sit temporalis in se, illa tamen ppetua pœna punitur, quia est ppetua in voluntate peccantis siquidē, teste Gregorio, iniqui semper vellent viuere, vt sēper possent peccare. Quod si dixeris, aliquē mortaliter peccare, cum voluntate tamen pœnitentiā agēdi. Resp. id dubium nō auferre nam peccans mortaliter, se periculo exponit, in peccato ppetuo manendi non n. potest sua sponte à culpa resurgere. nisi Dei gratia, qua reddit se indignum, adiutus fuerit, & erectus. Nō solum ergo reprobus in inferno pœnas dabit pro culpa sua temporali. sed etiam pro sua obduratione voluntatis ppetua, & auersione, a summo, & infinito bono, ad hæc caduca & temporalia bona. Pręterea, anima secedēs ex hoc mūdo, absq; suorum cōtritione peccatorū, ppetuo manet peccatrix igitur, ppetuā patitur pœnā, vt non sit culpa sine pœna, atq; ita seruetur iustitiæ pulchritudo. Sane de pœnarum æternitate, triplex fuit apud veteres sententia. Nonnulli n. huiusmodi loca, in quibus tales pœnæ expenduntur, ipsamet corpora, in quibus animæ conclusæ tenentur, esse putauerunt. De hac autē opinione plura scribit Macrobius super Somnium Scipionis. Hæc autem sententia cum philosophia, tum etiam à fide catholica quam longissime abest. Animæ n. rationales sunt in corporibus tanquam formæ naturales, non autem in eis tanquam in carceribus detinentur, alioq; post recessum semel ab eis, illa rursus repetere nō auderent, q; tamen scriptura affirmat. *Nolumus*, inquit Paulus, *spoliari, sed superuestiri*. Alii putauerunt esse elementorum loca, quæ mutationis subiecta sunt. Talia quædā sensisse Mercurium volunt, 10. Dialogo *Anima inquit, postquam ē humanā exuta figuram, non in corpora degeneras brutorum, vt impius error asserit, sed cum mens dæmon ... ad æquum Dei, sub ... igneum ... corpus, in leuo ... transfusa refarsit, ... flagellis verberat peccato... Et paulo ... omnia ... animamq; iudicio ... relinquit.* Putat ergo animā corpore exutam elementorum ... contrariis qualitatibusq; torqueri. Hūc imitatur pene Virgilius. *Ergo exercentur pœnis, veterumq; malorum supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes suspensæ ad ventos aliis sub gurgite vasto, infectum eluitur scelus aut exuritur igni.* Alii tandem vero rationabilius locuti sunt, scripturisq; sanctis proximi extiterunt, dum asserunt, sub terrā esse inferorum loca, atq; suppliciorum regna. Hos imitari videtur Orpheus, cum descensum suum ad inferos describit. Socrates in Phædone dicit, q; sit inanitas per eiusmodi naturā vnus aliquis ex telluris hiatibus magnum profecto chasma, & p vniuersam terram porrectus. Vnde Homerus, *longe imum barathrum sub tellure profundum*. q; ipse, & multi Poetæ tartarum appellant. Marcus Varro tria templa distinxit natura in cœlo auspiciis in terra similitudine sub terra. Alen. Poeta *Acherusia templa, alta orci salueте infera*. Nonnulli epicurei, vt Isaac Israelita, Hesiodus, Attalus, orbem tristem, atq; vmbrosum cōmemorasse reperiuntur, ad quē post mortē, obscœnis perturbationibus infecti animi deprimerentur. Seruius quoq;, veteres quosdā sensisse ostendit, vt inferi in medio terrarū sint. Cicero in Tusculanis Socratem probat, qui ā moriturus, duplices esse animorū cursus disseruit è corpore excedentium. Plato, *Credamus*, inquit, *seper antiquis sacrisq; sermonibus, qui animū immortalē esse asserunt, iudicesq; habere, vt si se inquinat labe inexpiabili, grauissimas pœnas det, cū à corpore fuerit separatus.* Zeno stoicus esse inferos docuit & sedes piorū ab impiis esse disiunctas. Et illas quidē quietas, ac delectabiles incolere regiones, hos vero pēdere pœnas in tenebrosis locis. Scripturæ palā hoc protestantur, atq; inferorū, & pœnarū loca describit Moyses in suo cātico *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima*. Iob Pœnarū acerbi-

Margin notes: De misericordia Dei. Rom. 15. 2 Tim. Sol. autem argumentis. Peccare cū intentione pœnitendi. Quare pœna æterna. Macrobius. 1. Cor. 5. Mercur. Dial. 10. Æn. 6. Zeno. Deut. 32. Iob. 24.

De mi[illegible]ricordia Dei. [illegible] *ad nimium calorem* [illegible] *mor depascet* [illegible] *& ignis non extinguitur &* [illegible] *a rege praeparata, profunda, & dilatata.*
Psal. 48. [illegible] *in ter[illegible] ignem aeternum,* [illegible] *angelis eius* [illegible] *aeternae abiit* [illegible] Apo[illegible]
Paul. [illegible]
Eus. 1. lib. 4. c. [illegible] est amicum qu[illegible] adinon[illegible] delectantur Ci[illegible] cero [illegible] de consol[illegible] *& incontaminatos de-*
Aeneid. 6. *primi in tenebras* [illegible] *ruunt.* Maro *Sub gurgite vasto infelicem* [illegible] *subito conturba-*
Dial. 4. *tur* [illegible] Ex eis [illegible] Gregorius [illegible] *dicitur, quae in-* *fra iacet.* Ratio quoque eiusdem manifesta est. locus enim, & locatum debita proportione [illegible] modo sublimia corpora, loca felicia, eaque suprema, [illegible] par est [illegible] infima, & coenosa, atque deformia peccatorum corpora, obscuras & putentes
[illegible] de gen. ad lit. custodiant regiones. Augustinus licet de h[illegible] obscure loqui videatur, alibi tamen retr[illegible] seipsum manifestat. Magis inquit, *mihi videtur dicere debuisse de inferis, quod* [illegible] *quam* [illegible] *rationem, cur sub terra esse credantur.* Habemus ergo locum, in quo reprobi [illegible] poenas aeternas, in quo [illegible] invenitur miser [illegible] exercetur enim ibi [illegible] quemadmodum
Ratio [illegible] Aug. [illegible] 19 civ. c. 11. dicet [illegible] Aug. *Quidam* [illegible] *iniustum putare, [illegible] peccatum quamlibet magnum parvo* [illegible] *tempore perpetratum,* [illegible] *damnetur aeterna. quasi ullius id* [illegible] *attendat, ut tanta mora temporis quoque puniatur, quanta mora temporis,* unde puniretur [illegible] de le[illegible] genera [illegible] bit d[illegible]
Octo genera poenarum. [illegible] mortem, [illegible] tempore pro cuiusque [illegible] tetur [illegible] dicetur morula, [illegible]
Talio fortè talio. Talio [illegible] qualis [illegible] rat, tal[illegible] gunt [illegible] ut nulla v[illegible] do, simil[illegible] se non possunt, quam [illegible] vita, qu[illegible] gitur in aeternum. A [illegible] gissimi tempor[illegible] Qui vero pro aliquo grandi crimine morte [illegible] eundem [illegible] occiduntur, quae per[illegible] [illegible] & non [illegible] semper [illegible]
Mors temporalis quid. [illegible] Quod [illegible] [illegible] mortali homines supplicio [illegible] illa civitate immortali, homines supplicio [illegible] auferr[illegible] Patet ergo [illegible] num Dei [illegible] Moysi [illegible]
Secundum [illegible] dei [illegible] erit plagarum modus. [illegible] non retragarispoena [illegible] poenae non est [illegible] culpae at [illegible] tis intensio autem plag[illegible] quae per se [illegible] secundum modum delicti [illegible] illud Ap[illegible] tunt, non dicunt aequalitatem quan[illegible] proportio[illegible] hoc est, qui plus se inordinate gl[illegible] secundum proportionem similem, plur[illegible] nitione ergo reproborum, est misericordia [illegible] mitigans. Misericordia namque, ut dicit [illegible]
Misericordia superexaltat iudicium. Iac. 2. superexaltat iudicium. Quo enim ad [illegible] concurrunt virtutes, eo illud perfe[illegible] iudicium fiat a iustitia & misericordia, erit ut [illegible] fit autem hic ab utroque [illegible] quod iustitia dicta[illegible] dum, remittatur per misericordiam [illegible] perfectius ergo [illegible]
Misericordia non destruit iudicium. babus, quam ex una sola virtute. *Dices,* iudicium [illegible] dia destrui, nam sicut ex iustitia iudicandum est [illegible] proportionabiliter poena est exigenda. Quare, sic [illegible] esse [illegible] iustitiam non vendicare, ita certe non [illegible] re. *Dico* illationem non esse bonam, nam [illegible] bitum, non est contra iustitiam, quia ad [illegible] stat actus autem unius [illegible] alteri non [illegible] here autem bonum debitum, est contra [illegible] ferre malum ultra debitum quia hoc est subtrahere bonum debitum. sed inferre malum citra debitum, hoc iustitiae non obviat, sicut nec dare bonum indebitum. *Dices,* si ita res se habet, igitur non erit contra iustitiam, nullum inferre malum: sicut nec maximum bonum indebite dare. *Resp.* quod
Iustitia habet suam latitudinem. iustitia suorum habeat graduum latitudinem, extra quam, suo officio fungi non potest. Quare, licet possit immittere unum gradum poenae, vel duos, non tamen inde sequitur, ut quemlibet dimittere possit: exiret enim tunc latitudinem illam, sibi necessario requisitam. Cum his autem verum est, quod uni-

[illegible]

[illegible] a miseria [illegible]

[illegible] misericor[illegible] spicitur [illegible]

[illegible]

[illegible] , nempe di[illegible]nitus à Deo patribus facta pro[missio]. Ad [illegible] creationi aliquid non præsupponatur in [illegible] na[illegible] præsupponitur tamen aliquid in Dei cognitione atque [illegible] iustitiæ, quatenus [illegible] in esse, [illegible] tur, secundum [illegible] dum [illegible] næ sapientiæ [illegible] congruentem. Ratio vero misericordiæ quatenus re[illegible] non esse, in esse mutat. Ad con[illegible] à misericordia non [illegible], aut violari, sed [illegible] potius, esseque illius plenitu[illegible] in [illegible] cum misericordia [illegible] exe[cet], profecto non e[illegible] contra iustitiam agere, qui ex sua liberalitate supra iustitiam agit. De qua quidem iustitia, paulo latius est nobis loquendum, vt perfectius habeatur prædestinationis negotium.

[illegible] tia Dei. 6.

DIGRESSIO DECIMA.
CAP. I.
De iustitia Dei.

QVoniam hactenus de Dei misericordia locuti sumus: Nunc nobis reliquit est, vt de eius iustitia loquamur; atque ita manifeste appareat, q[uam] admiranda sit Dei iustitia in sanctorum prædestinatione, timenda vero in impiorum reprobatione, amanda autem in peccatorum iustificatione. Porro, sicut dixi, iustitia Deo non tribuitur quæ in mutua [d]atione acceptioneque consistit, hæc, inquam, iustitia commutatiua [s]iue commutationum, seu communicationum diree[illegible] Deo non co[m]petit. *Quis prior [illegible] tribuetur ei,* inquit Apostolus. [illegible] amautem, quæ [illegible] consi[stit], De[illegible]. [illegible] firmat. *Iustitia,* inquit, [illegible] *omnibus, secundum [illegible] buerat dicitur, mensura [illegible] pulchritudinem [illegible] ordinem, ac dispositionum, omnesque distributiones, atque ordinationes, iuxta [illegible] iustissimam determinationem singulis [illegible] & omnibus quibusque propriæ operis author existens. Cuncta in diuina iustitiæ legibus ordinat, atque determinat, & omnia ex omnibus mera atque impermixta custodiens, pro singulorum meritu, quæ sunt omnibus cognata, vnicuique largitur. Hoc demque diuina iustitia, [illegible] omnium prædicatur, propriam [illegible] & sinceram ab aliis substans. [illegible] & ordinem seruans at [illegible] custodiens [illegible] sa[n]que pura existens. Hanc aute[m] [illegible] theologi nominant, ex eo quod non sinit ea, quæ vere sunt, ad id [illegible] cadere, vt non sint ex eo. Itē quod [illegible] si quid deliquerint, & ab ordine suo aberrauerint, & minutionem aliquam perfectionis bonorum suorum passa fuerint, [illegible] in parte à passione, [illegible] ac priuatione redimit, [illegible] quod deest. & paterno affectu ab infirmitate su[illegible], atque a malo [illegible] in pulchro sistens [illegible] quod effluxerat, bonum separans ac dissolutum ordinem, quod deest in illo, [illegible] integrum [illegible] & ab omnibus absoluens in communicationibus.* Hæc Dio. Sicut igitur ordo famili[illegible] imprimis, iustitiam præsefert gubernantis, ita plane ordo vniuersi, iustitiam Dei [o]mnia legitime dispensantis, atque distribuentis [illegible] autem iustitiæ, Deus, ex aliqua legis necessitate subiec[illegible] [illegible] nulli debitor [illegible] nisi fortassis dixeris, [illegible] huic legi [illegible] volueri[t]. Porro, sicut iustitia in homine est rectitudo voluntatis, legi [illegible] conformiter operantis, quæ rectitudo, est omnium virtutum genus, in voluntate com[illegible] ita plane iustitia [in] Deo, qua ipse iustus est, [illegible] iustitia, est diuinæ rectitudo voluntatis, legi suæ [illegible] conformiter operantis [illegible] profecto in implendis promissis, atque in remunerandis, castigandisque singulorum operibus [illegible] ter seruat. Ab hac autem iustitia, Deus appellatur iustus, hoc est, verax, & fidelis in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Sane, veritas, sicut dixi in [illegible] lib. in rei, atque intellectus adæquatione consistit. intellectus autem, qui rei causa est, ad ipsam, vt regula, & mensura, cōparatur [illegible] res se habet in intellectu, q[illegible] reb. accipit scientiam. Etenim quando res sunt mēsura, & regula intellectus, sicut contingit in nobis, tunc certe, in hoc veritas inuenitur, vt scilicet rei intellectus adæquetur. E[x] eo n. q[uod] res est, vel non est, nostra opinio, siue oratio, vera vel falsa nominatur. Quando vero intellectus, rerū est & regula, & mensura, tum certe veritas in hoc cōsistit, vt res intellectui adæquentur. hoc autem modo, verum opus artifex facere dicitur, quando nimirum arti concordat. sicut autem [se] habent artificiata, ad artem, ita opera iusta ad legem, cui concordant. Iustitia igitur Dei, quæ ordinē, diuinæ sapientiæ, quæ est [illegible] lex, conformem constituit, conuenienter veritas [illegible] tur de qua scriptura loquitur frequenter. Nonnihil [illegible] interest inter iu[st]itiam, & iudicium. Nam iudicium est actu[s] mentis, aliquod iustū esse decernentis. iustitia vero rectitudo voluntatis, iudicio mentis conformiter viuentis. *Iudicij finis* (inquit Ambrosius) *est iustitia*: in iudicio est veritatis custodia, in iustitia fructus æquitatis. *Iudicium* (inquit Augustinus) *est discretio boni, & mali*: iustitia vero, est prosequutio boni, & fuga mali. facimus iudicium discernentes bonum à malo: [illegible] facientes bonum, & declinantes à malo. Deus [illegible] fit iustus, iudicium vtque iustum exercet: proinde d[illegible]. *Iustus es domine, & rectum iudicium tuū.* Est & alia [illegible] Dei, nō qua ipse, sed nos iusti sumus quę profecto, quoniā à Deo nobis infunditur, hac de cau[sa] iustitia Dei nominatur. *Ignorātes* inquit Apostolus *Dei iustitiam, & suam volentes statuere, legi Dei nō sunt subiecti.* Adde, & [illegible] Christi [illegible] ua, iuste [illegible], humanę vietho[illegible] stem nat[illegible] hac in electorum prædestinatione, absoluta Dei [illegible] [illegible] oc est, diuinę [illegible] bonitatis, in rerum gubernatione, atque ordinis earundē dispensatione, iustitia distributiua in promissis implendis, minis quoque exhibendis [illegible] iustitia, quæ est veritas in peccatorū iustificatione, iustitia, quę est [c]haritas siue gratia. In superando teterrimo omnium aduersario, iustitia, quæ est legitimi iudicii executio. Vt a[illegible] sint nobis manifesta, sanctarum sunt nobis [illegible] endæ [illegible] scripturarum. Paulus *ad Roman. 1.* Iustitiam, qua Deus iustificat impium, manifeste demonstrat. *Iustitia Dei* inquit *in eo reuelatur. Iustitia* ait Origenes, *qua Deus iustus est [illegible] operibus sua.* Ambrosius. *Iustitia Dei [illegible] per fidē sine operibus legis.* Sic etiam ad Philip. [illegible] *Non habens iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est.* [illegible] Deo [illegible] fide, ipsam iustitiam [illegible] reuelatam [illegible] iustificetur. Item [illegible] Dei, [illegible] promisit, [illegible]. Duobus ergo modis [illegible] iustitiam, & [illegible], qua iu[stus] [illegible] vera est in promissis suis. Augustinus *de lit. & sp.* [illegible] iustificat impium [illegible] iustus est, sed qua iud[illegible] um. De hac eadem Apostolus [illegible] *manifesta est, testificata a lege, & Prophetis* [illegible] & mirando, & neminem [illegible] dono Dei iustificari hominem per [illegible]. Prophetæ autem, quia id, [illegible] prædi[illegible] adu[illegible]. Ad hunc etiā modum [illegible] inquit, *non tua, sed Dei.* Non enim ex [illegible] sed à supremo [illegible] tantummodo ex [illegible] afferens, fidem, quæ [illegible] complectitur, scilicet remi[ssionem] peccatorum, [illegible] rectitudinem per [illegible]. [illegible] Deo [illegible] at. opera [illegible]. Hanc iustitiam vbique Apostolus [illegible] Deum voluisse hāc suam [illegible] re. *Ad ostensionem,* inquit, *iustitiæ suæ* [illegible] *est ex fide* [illegible] hunc finē, vt ipse [illegible] sed [illegible] authori [illegible] Christi [illegible] eritorum, per [illegible] corde supplic[illegible]: Ad Roman 4. Fides imputat [illegible] nostræ iustificationis est [illegible] impetrare possit [illegible] charitas [illegible] est plenitudo legis. Propterea [illegible] nec primam, nec secundam asserit [illegible]. Ad Roman. [illegible]. *Gentes, quæ non [se]ctabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide. Israel [se]ctando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit.* [illegible] est legē, ipsorum opini[illegible] quia pędagogus erat ad iu[illegible] iustitia [illegible] iusti [illegible] legis, [illegible] lege, in [illegible] & formam veræ iustitiæ nō peruenit. [illegible] legis est fides (ait Ambrosius) q[uam] Gentes apprehenderunt [illegible] legem implere videntur. Iudæi autem qui per inuidiam saluatori non crediderunt, iustitia, quæ in lege est [illegible] vendicantes, id est, sabbatum, circumcisionem, & simili[a] [i]n legem non peruenerūt, hoc est, legem non perfecerunt [illegible] implet legem, qui à lege Moysi peruenit ad fidem [illegible]. Ad Roma 10. *Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes statuere.* [illegible] Ambro. Ignorantes Dei iustitiam, id est, Christum, iustitia enim ipse est, quia [quod] promiserat Deus, in ipso impleuerat. Aug. *de lit. & spir. cap. 19.* Intelligit de iustitia, qua Deus iustificat impium. Si finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti, adhuc dubitamus, quæ sint opera legis, quibus homo non iustificatur. Chryso. Iustitiam Dei vocat, quę ex fide est, propterea quod omnino ea ex superna gratia fit, nec [la]boribus, se[d] Dei dono iustificamur. Verum quoniam ii [illegible] perpetuo [illegible] sancto resistentes, per legem iustificari contendentes, ad fidem non accedebant; ad fidem vero non accedentes, neque iustitiam, quæ ex illa est, apprehendentes, suam quoque statuere non valentes, vndique exciderunt. Ad Cor. *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia.* Augustinus. *Ea iustitia,* inquit, *qua viuit in*

Marginalia (left): Quæ iustitia Deo non tribuatur. — Rom. 11. — de diuin. nom. c. 8. — Iustitia est [illegible]. — Redemptio. — Iustitia Dei quia iustus est. — Iustitia Dei est veritas. — Iudicium quo modo differt à iustitia.

Marginalia (right): De iustitia Dei. — Psal. 118 — Iustitia, qua iustificat impia. — Rom. 10. — Absoluta iust. — Distributiua. — Iustitia. Veritas — Iustitia qua vicit Diabolum. — Rom. 1. — Rom. 3 — Chrysost. — Hæc iustitia duo complectitur. — Rom. 3. — Rom. 4. — Rom. 9. Lex iustitia. — Ambro. — Rom. 10. — 1. Cor. 1. — epist. 85.

[illegible] *protulit ab eo Deus est. Sicut autem cum sit in seipsa vita,* [illegible] *non* [illegible] *vita, cum eius efficimur participes: ita cum in seipsa sit iu*[illegible] *nobis sit iustitia, cum ei adhaerendo iuste viuimus* [illegible] *minus, iusti sumus, quanto magis minus ei cohaeremus.* [illegible] illus in Ioan. [illegible] *est* inquit, *nostra cum Christo* [illegible] *natio* [illegible] *charitate, ac* [illegible] *perficitur.* Charitas ergo [illegible] iustitia, sicut docet etiã Augu[illegible] *natura & gratia,* [illegible] *charitas* [illegible], *est plena* [illegible] *charitas* [illegible] *est, charitas* [illegible] *iustitia est charitas magna, magna iustitia est, charitas perfecta, perfecta iustitia est.* [illegible] *Habet* [illegible] *charitas est, quã habere, & malus esse potest nemo* [illegible] *Facundũ est* ait, *Deũ vbique esse per diuinitatis praesentiam,* [illegible] *habitatione gratiã.* Ad Cor. [illegible] [illegible] Aug. [illegible] Christũ, pro nobis peccatum fecit [illegible] hoc [illegible] facti sciunt [illegible], ut iustitia Dei non qua ipse iustus est, sed [illegible] nos ab eo iusti facti sumus, essemus in illo iustitia [illegible] nostra in ipso & nõ in nobis. [illegible] *super populũ suum.* Psal. [illegible] certe salus in[illegible] qua dominus [illegible] est, sed [illegible] facit. Iu[illegible] ergo est intelligen[illegible] qua Deus [illegible] sed qua nos iustificat [illegible] iusti [illegible]

[illegible]

[illegible] cclesia iustitia [illegible] mus meorum [illegible] *intuderit* qu[illegible] [illegible] quia vero [illegible] [illegible] qui nimirum [illegible] propter [illegible] *iustitia, quis iugnon* [illegible] verum etiam [illegible] Malachias nominat. So enim [illegible] *huius iustitiae,* id est, iustificans eos, [illegible] illum crediderunt.

CAP. II.

Iustitia, qua iustificamur & Dei est, & nostra.

Via iustificationis [illegible] ingressi sumus, illud [illegible] elucidare conabimur [illegible] nobis dicendum est quibus ex rebus [illegible] istud conficiatur. Porro communis est theologorum sententia, ad [illegible] quatuor concurrere, scilicet [illegible] gratiae [illegible] & peccati [illegible] Paul. [illegible] *credidit* [illegible] illud Pauli *Credidit Abraham* [illegible] *&* [illegible] *accedentem ad* [illegible] *oportet* [illegible] & [illegible] tionem [illegible] *Pro motu autem liberi ar-*

bitrij est illud domini, & sui praecursoris *Poenitentiam agite.* Et illud Petri. *Poenitemini, & baptizetur vnusquisque vestrum.* Ioe. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro.* Et Ezech. [illegible] *hora ingemuerit peccator* &c. [illegible] infusione gratiae, illud Pauli [illegible] *Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis* [illegible] *lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum* [illegible] *gratia ipsius, haeredes simus secundum spem vitae aeternae.* Ezechiel. [illegible] effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Pro remissione peccati illud Psal. [illegible] *Beati quorum remissae sunt iniquitates.* Et illud [illegible] 18 *Omnium iniquitatum eius non recordabor amplius,* ad scilicet ad poenam aeternam, secus autem est de poena temporali. Haec autem quatuor, quamuis [illegible] complemento iustificationis sint simul, non tamen necesse est, ea simul incipere. Proinde ordo iustificationis à theologis talis describitur Primum, inquiunt datur fides. prius est n. credere, quam inuocare, *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt.* Post [illegible] quem sequitur timor, primum quidem seruilis, & spes quaedam fides, Dei potentiam, [illegible] iustitiam peccatori ostendit, quae timorem efficiunt: Bonitas vero, misericordia & clementia Dei, spem generant. Quarto loco sequitur inuocatio [illegible] comprehenderit ex fide docente non esse aliud effugium [illegible] quam fidem mediatoris [illegible] tit. Haec autem ex Concilio Tridentino, clarissime habentur [illegible] *Disponuntur* [illegible]

[illegible] *Deus* [illegible] *pro nobis Dei patri satisfecit.* [illegible] *vnica* [illegible] *iustificatio. Demum vnica* [illegible] *causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo* [illegible] *renouamur spiritu mentis nostrae, & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, & sumus, iustitiam in nobis recipientes* [illegible] *secundum mensuram quam spiritus sanctus partitur singulis prout vult.* Haec ex [illegible] Ex quo perspicimus [illegible] iustificamur, [illegible] charitate [illegible] corde puro [illegible] conscientia bona [illegible] Per hanc è caelo filius Dei descendit in terras, per hanc nos ascendere oportet. Sola est, quae vincit omnia [illegible] sine qua nihil prosunt omnia, & quae vbicunque fuerit, ad se trahit omnia haec omnia [illegible] arx est virtutum, haec promissio regni, haec praemium [illegible] sanctorum. *Habete* (inquit Augu. tract. 3 in Ioan.) *charitatem, & cuncta habebitis, quia sine illa nihil proderit quidquid habere potueritis* [illegible] ex[illegible] pendet vniuer[illegible] dici *de spiritu, & lit. cap. 3.* [illegible] sed quam facit [illegible] charitatis Deo, amamus Deum & amplius amari mereremur. Porro haec nostra iustitia, Dei iustitia nominatur, quia a Deo nobis impeditur. sicut docet Augustinus. In tua iustitia erue me. *Est* inquit, *iustitia Dei, quae & nostra fit, cum donatur nobis. Ideo autem Dei iustitia dicitur, ne homo se putet a Deo non habere iustitiam* & *Cum ego iustus* inquit [illegible] *iustitia erit: quia iustitia mihi* [illegible] *data* [illegible] *mea, id est mihi ab te data* [illegible] Trinit. [illegible] *iustitia Dei, nõ solũ qua ipse iustus* [illegible] *cum iustos* [illegible] *dicitur sapientia* [illegible] *Tunc* [illegible] *vera est nam si humana* [illegible] exẽplũ cap. [illegible] super Exod. [illegible] *Dei* [illegible] *primum dicta est* [illegible] *spiritum Elias, quia spiritus Dei,* [illegible] *Dei iustitia qua* [illegible] *est quia scilicet donata est a Deo.* Et in [illegible] *Sacerdotes tui induantur iusti-*

[illegible] cum [illegible] nascitur peccata de suo re- [illegible] prædicat [illegible] Paulus, quod à Deo sibi sit, genere tempore [illegible] plora, ait de Te [illegible] Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi non [illegible], non quasi non velimus sine voluntate tua, non erit [illegible] te iustitia Dei [illegible] iustitia Dei sine voluntate tua, sed in te ef [illegible] Namque fecit te sine te, non te iustificat sine te [illegible] [illegible] autem [illegible] tamen [illegible] ne sit [illegible] tua, ne ei de [illegible] addamus detrimenta. [illegible] nes pl [illegible] gratia, & libe [illegible] nostra, & Dei [illegible] sunt hac [illegible] qua Dei amatores sim [illegible] sanctum nobis [illegible] bus, sed gementibus [illegible] gratiæ præuenient [illegible] Numeratur [illegible] & inter gratias gratis data charitas [illegible] & [illegible] Dei, qua erga Deum af- [illegible] peccatum [illegible] existen [illegible] d m [illegible] nullo [illegible] cōtra [illegible] epistolas Pela [illegible] inqui [illegible] iustitia Dei dicitur, quoniam Deum [illegible] ex Deo [illegible] Exaudi (ait Dauid) [illegible] in tua iustitia [illegible] quam meritum [illegible] vocat [illegible] iustitiam, sed [illegible] quemadmodum [illegible] hodie quo- modo. Nostrum, quomodo [illegible] [illegible] nobis [illegible] donum, vnde in Ioan. Quid est hoc [illegible] iustitia hominum iusti- tia Dei dicitur, non qua iustus est Deus, sed quam dat homini Deus, vt sit iustus homo per Deum. & [illegible] de verb. Apostoli. Charitas est plenitudo legis. Sed [illegible] nostris [illegible] per spiritum sanctum [illegible] [illegible] Deus [illegible] mens, & bonus est Deus [illegible] spiritu sanct [illegible] ad omnes [illegible] participatio [illegible] Deifica [illegible] [illegible] hæc [illegible] bus nostris per spiritum [illegible] qui datus est nobis [illegible] potest. [illegible] per submi[illegible] rationem [illegible] autem est vnus [illegible] quæ [illegible] necesse est, quæ plane charit[illegible] cod [illegible] ex vitæ similitudine pro- creatur [illegible] magnu [illegible] Cirillo [illegible] Paulus [illegible] fidem & charitatem. [illegible] voluntatis, inquit, [illegible] [illegible] charitate ac fide perfusitur [illegible] Dei cognitionem efficienti, char tas vero mandatorum [illegible] facit. Qui enim me diligit, mandata mea seruabit [illegible] ergo per fidem [illegible] solummodo coniunguntur, [illegible] charitatis vimine se colligantes, pal- [illegible] & ex [illegible] Habitat enim Deus in [illegible] non corporali adeuntur [illegible] spirituali virtute [illegible] mentes [illegible] Ambrosius. Particeps ego sum om- nium timentium te. Christus iustitia est, [illegible] sit, particeps iustitiæ Christi. beatus qui hoc potest dicere. Hie- ro[illegible] stola ad Lætam. Fiunt, ait, non nascuntur Chri- stiani. [illegible] Hexam eron. Christianismus, inquit, est simili- tud [illegible] Christianismum amplexus es, stude similis fieri Deo, indue Christ[illegible] per [illegible] cognationem, Deo quoque coniunctus eris. Duob. [illegible] modis [illegible] Aug. ad sit, baptismi susceptione, & mutuo imitatio- ne. Ex his ergo [illegible] bus cum Theologorum, tum etiam [illegible] rarum constat sententiis, nostram iustitiam à Deo nobis datam, nosque realiter iustos esse.

Tymand[illegible] Tertius Quartus.

CAP. III.

Iustitia nostra non est imputatiua sed realis.

Vidiit nostra iustitia, & quomodo Dei sit, & nostra, breuiter dix[illegible] Nequis autem putet hanc iustitiā esse imputatiu[illegible] & non re[illegible] post hæc elu- cidare [illegible] aperire, quomodo intelligatur [illegible] per fid[illegible] gratis [illegible] Extat [illegible] Tridentinis [illegible] ratio. Cum, [illegible] iustificari hominē per fidem, & gratis, ea verba in eo sensu in- telligenda sunt, quē perpetuus ecclesiæ catholicæ consensus tenuit [illegible] ex- pre[illegible] per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est hu- manæ salutis initium, fundamentū, & radix omnis iustificationis, si- ne qua impossibile est placere Deo, [illegible] ad filiorum eius consortiū perue- nire. gratis autem iustificari ideo dicimur, quia nihil eorū quæ iustifi- cationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur. Si n. gratia est, iam non ex operibus, alioqui (vt idē Apostolus in- quit) gratia iam non est gratia hæc ibi. Porro, fides per quā [illegible] Christi nobis meritorum applicatio, non est quælibet [illegible] [illegible] quà verè [illegible] Dei ver [illegible] assentimur, sed [illegible] persuasum habens, propter Christum locū esse veniæ & [illegible] donationis peccatori pœ- nitenti [illegible] mutata, proposito melioris vitæ concepto supplicat [illegible] peccatorum remissione, & iusti- tia [illegible] per Christum [illegible] apud [illegible] appellat [illegible] confugere elan- ctarum [illegible] vitæ [illegible] ex verbo, cui assentit, [illegible] peccatrix per fidem pe- [illegible] paratam esse apud patrē remis- [illegible] merita, si modo ex animo renunciet [illegible] ad Deum se conuertat [illegible] purificari cor [illegible] peccat[illegible] aliud est, quam [illegible] præparatio, & [illegible] cœlitus [illegible] [illegible] cienter ex [illegible] Dei [illegible] præ[illegible] & tanquam [illegible] ex [illegible] accip[illegible] [illegible] imput[illegible] [illegible] charitate formata, sed vt [illegible] [illegible] iustitiam, seu charitatē appre- hendit, vel spiritum sanctum, mentem iustificantem atque peccatorum remissionē largientem. Sic docetur ab Augu- stino. Lex inquit, *docendo, & iubendo quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suā infirmitatē, vt quorat demonstrata in- firmitas sanatorem, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset.* [illegible] adducit ad fidem, fides impetrat spiritum [illegible] indit spiritus charitatem, implet charitas le- [illegible] intellige. *Credenti autem in eum, qui iu-* [illegible] *ad iustitiam*, hoc est, [illegible] non re- [illegible] merces debita, sed imputatur, id est, gratuito [illegible] In hoc verbo imputare est catachresi [illegible] [illegible] Merces autē imputatur, vel [illegible] debita [illegible] ponit Apostolus opere [illegible] ex suis operibus [illegible] ex debito, & non ex gra[illegible] tur, iustitiā apud [illegible] am. Pronuntiat enim [illegible] apud Deum, sed [illegible] est [illegible] quispiam ex oper[illegible] apud Deum [illegible] im- putaretur, sed [illegible] debitum redderetur. [illegible] & Dauid [illegible] *cui non imputat Dominus peccatum* [illegible] quod di- [illegible] quia ex impio [illegible] iu- stum [illegible] & in Genes[illegible] hoc [illegible] ficut in te [illegible] Genes[illegible] [illegible] ex [illegible] strat. Patet ergo, quomodo imputatur iustitia [illegible] indebi- ta, non autem extrinseca quadam appellatione sic dicta. Ab- surdè [illegible] Christianos quidem [illegible] factos supplici [illegible] primi parentis, corruptione per inobedientiam immissa, non autem fieri participes iustitiæ secundi, quæ ad vitam nos reuchit per maximam [illegible] obedientiam. Sane si mea tra- ducta est culpa, cur non & mea indulta est iustitia? Si pecca to primi Adam non sola imputatione damnor, [illegible] secundi Adā sola imputatione iustificor? Origenes ait [illegible] non imputari peccatum, quando mens ho[illegible] ad per[illegible] venerit, ita vt omnis malitiæ radix ex ea [illegible] pute- tur, eousque vt nullū in eo vestigi[illegible] [illegible] Hier. Remitti dicit peccata p baptismū, tegi per charitatē, de qua scriptum est. *Charitas operit multitudinē peccatorum.* [illegible]

M [illegible]

Margin notes: De iustificatione impij. | Iusti[illegible] | Dilectio præcedens iustificationem. lib. 3. c. | Nostri aliquando vocat iustitiam. | [illegible] 26 Iustitia nostra dicitur Dei. Rom. 13. | Dion. 1. de cœle. Hier. | Deifica [illegible] | Con[illegible] | Leo Papa. Col. 2. lib. 10. in Ioan. c. 1. | Ioan 14. | In Ps. [illegible] | Hom. 12. | lib. 5. de bapt. c. 25 | Gratis iustificari. | Fides apprehendens iustitiam. | Fide purificat corda. | Fides imputatur ad iustitiam. | Lex [illegible] | Rom. [illegible] | Gen. 15 | Psal. 31 | lib. 4. in Epist. ad Roman. | In Ps. 31 | Pet. 4.

De imputatione iustificationis. imputari per martyrium. Planè, si [illegible] imputatione iusti nominamur, & non sumus; profectò [illegible] sancti, atque innocentes nequaquam diceremur [illegible] sapiens sapientia, aut sanctus sanctitate, nec etiam iustitia iustus. Iustitia est donum inhærens. [illegible] quidem iustitia est donum [illegible] qui caret, nequaquam iustus est dicendus. Ad [illegible] nobis promitterent scripturæ, si hac intrinseca essemus priuati sanctitate. Ioan. 17. [illegible] dicitur [illegible] Saluatore, vera esse sanctificandos. Sanctifica, inquit, eos in veritate. Sanctificantur, inquit Augustinus ibi, hæredes testamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt sanctificationes veteris testamenti. Si ergo nostra sanctificatio, seu iustificatio, est imputatiua tantum absque dubio, vmbra esset & non veritas. Item Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Quomodo veri liberi, iniquitate [illegible] dominante [illegible] maior, atque durior seruitus, quam seruitus peccati [illegible] tas autem gratiæ infusione extruditur [illegible] iniquus, quoad vsque caritatem receperit. Ergo [illegible] Videte qualem charitatem dederit nobis, vt filij Dei nominemur, & simus. Nam qui vocantur, & non sunt, ait Augustinus ibi, quid illis prodest nomen, vbi res non est? Quam multi vocantur medici, qui curare non nouerunt? Quam multi vocantur vigiles, qui [illegible] dormiunt [illegible] cantur Christiani [illegible] [illegible] de in charitate, in quorum numero habendi sunt, qui iustitiam imputatiuam [illegible] Iustitia modo [illegible] ait Augustinus [illegible] Sapientiæ legimus, odio esse Deo impium, & [illegible] quomodo Deo [illegible] [illegible] Esa. 43. [illegible] Per Esa. Dominus loquens, non imputationem, sed realem peccatorum remissionem pollicetur. Ego sum, inquit, qui deleo, non qui imputo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Ego, inquit Hieronymus [illegible] quia misericors sum, deleo omnes iniquitates tuas in [illegible], & sanguine [illegible]. Vnde 1. Cor. 6. Apostolus. Hæc autem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Hæc omnia beneficia puritatis, ait Ambrosius ibidem, in baptismate consecuti nos fatentur, quod est fundamentum euangelicæ puritatis. Illic enim omnibus peccatis depositis abluitur credens, & iustificatur in Domini nomine, & per spiritum Dei nostri, Deo filius adoptatur. Porro, si adoptatur in filium, si abluitur a peccatis, habet ergo aliquid reale, nempe charitatem, propter quam filius Dei nominatur, prioris vitæ iniquitate expulsa. Ecce, ait Ioan. agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. [illegible] modo tollit peccata, nisi expellendo [illegible] profusione charitatis [illegible] pelluntur enim tenebræ [illegible] luminis aduentum, atque præsentiam. Vnde Augn. [illegible] per [illegible] Sunt, inquit, ille, in quo omnes viuificabuntur 1. Cor. 15. præterquam quod [illegible] ad iustitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam spiritus occultissimam fidelibus gratiam quam latenter infundit & paruulis. [illegible] ille, in quo omnes moriuntur, præter imitationis exemplum, etc [illegible] venientes. Occulta igitur gratiæ infusione [illegible] incorporamur [illegible] adhæremus [illegible] Deo [illegible] nitatem De natura [illegible] gratia, docet [illegible] charitas Dei, quæ [illegible] potest, & debeat [illegible] quid [illegible] donec ad illam [illegible] absorbeatur [illegible] ad [illegible] Iam inquit non viuere, quasi [illegible] vt viuat [illegible] viuere [illegible] iustitia autem vita est [illegible] Deum [illegible] immutabiliter viuat [illegible] ipsa vita [illegible] ita cum [illegible] cohærendo iustè viuimus, & tantò magis [illegible] mus, quantò magis illi [illegible] inhæremus. [illegible] 1. Cor. 1. 1. Cor. 1. de vnigenito [illegible] Dei [illegible] a quo iusti [illegible] & semper [illegible] iustitia, & iustitia filij et Dei sit [illegible] qua perfecto esurire, & [illegible] debemus, ea tamen nostra est in hac peregrinatione iusti[illegible] qua postea saturati, nostra est in æternitate plena iustitia. Non ergo Deum nostræ iustitiæ [illegible] fontem cogitemus, sed [illegible] potius tantò similiores Deo [illegible] esse poterimus [illegible] participatione [illegible] ne, ait Augustinus, non imputatione [illegible] Deo [illegible] participatio autem fit per [illegible] communicatione spiritum sanctum qui datus est nobis, siquidem [illegible] qui hac [illegible] mortui sunt, de quibus dictum est [illegible] [illegible] Ex quibus [illegible] vita [illegible] ex eis [illegible] Verùm [illegible] iustitia, dicatur

mortuæ, [illegible] & animarum, licet immortalis vita quadam viuentium, verior, & maior vita iustitia sit, tanquam vita [illegible] Si ergo iuxta Augustinum iustitia, siue charitas est vita vitarum, & qui ea carent homines, mortui appellantur; nunquid [illegible] Dei adoptiui [illegible] dicendi sunt? Atqui non est Deus mortuorum, sed viuentium. Mortui autem procul dubio essent, si hac vacui iustitia, sola imputatione [illegible] dicerentur. Quamobrem eadem in epistola, pulchritudo iustitia vocatur [illegible] pulchritudine, [illegible] nemo. Quid est, inquit [illegible] in nobis [illegible] qualibet virtus, qua rectè [illegible] viuitur, interior hominis pulchritudo. Secundum hanc [illegible] formamur ad imaginem Dei, sicut dicit Apost. Nolite [illegible] huic [illegible] sed renouamini in nouitate mentis vestræ [illegible] pulchritudinem facti sumus ad imaginem Dei [illegible] ex sacris doctoribus, tum etiam ex diuinis literis [illegible] à Deo nobis infusa, non autem imputatiua [illegible] esse, perspicuum esse puto.

De imputatione iustificationis.

Iustitia est pulchritudo nostra. Rom.

CAP. IV.

Argumenta contraria.

Vidimus quomodo nostra iustitia [illegible] sed [illegible] esset aliquid [illegible] arguere, [illegible] nobis argumenta diluenda, [illegible] legentis [illegible] autem hoc [illegible] Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Igitur [illegible] P. 31

[illegible]

2.

3.

Esa. 1. Pet. 2. Eph.

4.

Esa. 43

5

Esa. 64.

[illegible]

[illegible] Prouidebitur [illegible] ingratum [illegible] ad amo [illegible] ita nostra [illegible] per Christum [illegible]

[illegible]

[illegible] tem. [illegible] dum enim a domino [illegible] non enim hoc [illegible] damnemur [illegible] quia si nosmetip [illegible] errores [illegible] [illegible] cap. 4. [illegible] Christianus [illegible] fructum nostræ iustitiæ [illegible] scripturis, [illegible] licet, Apoc. [illegible] Iobel: [illegible] Math. [illegible] Præceptam nobis Deus dedit, [illegible] minatur sententiam suam [illegible] excusatio [illegible] ad præscriptum, dominus [illegible] quod minatur. [illegible] Ex quibus col- [illegible] huiusmodi diuinæ iustitiæ fœueritatem esse, vt nul- [illegible] prorsus peccatum sinat esse impunitum [illegible] temporalibus [illegible] communes [illegible] humani generis [illegible] chiones, mi- [illegible] vehem [illegible] nis dolor omnem pœnam abo, [illegible] o patet res [illegible] argument [illegible] Verum [illegible] languine calor [illegible] pœnæ [illegible] ne no [illegible] [illegible] tiano- [illegible] tore [illegible] iusta- [illegible] tia, [illegible] des, [illegible] non est for- malis [illegible] redentis externa est, sed [illegible] mentis [illegible] credente in Christum,

[illegible] redditur propter Christum. Quare, [illegible] Christiana [illegible] ap[illegible] ob cuius gratiam, accepta, & chara sit Deo [illegible] credenti. Quemadmodum enim iustitia illa [illegible] per quam Adam Deo acceptus fuit, non fuit ipsa Dei ac[illegible] [illegible] quædam qualitas [illegible] diuinitus infusa, ita & [illegible] quæ per Christum [illegible] A[illegible] non est [illegible] iustificatio [illegible] cha- [illegible] debitam iter- [illegible] eadem [illegible] accipit gra[illegible] sicut [illegible] [illegible] vere & nomine [illegible] ita certe [illegible] eadem ad iustitiam [illegible] tamen, & [illegible] dixisset Apo- stolus [illegible] imputari operanti [illegible] [illegible] [illegible] hac formula euidenter [illegible] te. Itaque non de imputata [illegible] ingenerat [illegible] credenti [illegible] persuasum esse debet. liquet plane [illegible] iustitiæ [illegible] Adam [illegible] & chi- [illegible] Quemadmodum [illegible] par- [illegible] delicti Adæ per aliquid, quod in [illegible] credens in Christum, particeps est [illegible] quod, quia ipso effectum est, id per me[illegible] [illegible] rationem, *vt efficeremur*, ait Apostolus *iustitia Dei* [illegible] [illegible] ergo imputari ad iustitiam, est fide gratuito Dei mu- nere apprehendere iustitiam, remissionem scilicet pecca- torum, atque gratiæ infusione. Sed ad alia [illegible] respondeamus. [illegible] dico, illam locutum [illegible] 5. *[illegible] propter a dicta sunt* teste Hieron[illegible] *quando nec dum saluator aduenerat, [illegible] hanc [illegible] iustitia enim [illegible] [illegible] Nec [illegible]

[illegible]

[illegible] Annumerat autem se [illegible], qui [illegible] iniquitates deciderunt, sic etiam fecit Ieremias [illegible] [illegible] dicit: *Deum [illegible]* [illegible] Pater [illegible] scriptura. Ad [illegible] Rom. 8. Non [illegible] condignæ pas- siones huius temporis ad futuram [illegible] & si [illegible] perum [illegible] sine sub[illegible] [illegible] ea opera: [illegible] est [illegible] [illegible] na, vitam nempe æter[illegible] gratia gratum [illegible] est filiatio, atque adoptionis gratia [illegible] autem [illegible] debetur hæreditas. Rom. 8. [illegible] hæredes ad [illegible] cohæ- res. Patrem ergo Deum vocamus, tum quia adoptauerit [illegible] filios, per gratiam [illegible], tum [illegible] largitum sit nobis hæreditatem. Octo causæ [illegible] numerantur, ex quibus perspicuum fit, nos ex condigno [illegible] æter- nam. In primis est *efficacia doni Spiritus* [illegible] meritum deinde *veritas Dei* [illegible] liberi arbitrij consentientis, atque [illegible] *dignitas* [illegible] superstatus merendi. item [illegible] interuenientis, quia glorificari debet [illegible] membris suis. sexta cau-

 sa libe-

sabberalia Dei tribuenti [illegible] tum sibi fideliter obtemperantis [illegible] ex charit [illegible] cedit. Adde, qu[illegible] tum omni [illegible] tur, amici e vita d[illegible] [illegible] nos ad amicos, quia quæcunque audiui [illegible] nota fecimus [illegible] [illegible] ergo om[illegible] etur [illegible] ca. Adhuc ex [illegible] & e[illegible] Ex grati[illegible] bonitate proficit [illegible] gratiam [illegible] mur & [illegible] finem apud Deum op[illegible] nam & [illegible] abram[illegible] & populum sibi [illegible] acceptabilem sectatorem bo[illegible] rum operum. Vnde extat Can. Concilii Tridentini, *Si quis dixerit, Iustos non debere pro bonis operib. quæ in Deo fuerint facta, expectare, sperare vitam æternam, retributionem a Deo per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo v[illegible] finem perseuerauerint, anathema sit.* Quam verè præclare dictum est [illegible] Aug. de verb. A[illegible] hom. 16. *Deus debitor factus est inquit, non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Illo ergo modo possumus exigere dominum, vt dicamus: redde quod promisisti, quia fecimus quod iussisti, & hoc tu fecisti, quia laborantes iuuisti.* Ps. 1[illegible]0. *Ecce qualis est dominus noster, vt donando debeat & quanto magis donat, tanto magis eum debitorem esse nō pigeat. In [illegible] largitur, in tantum debitor inuenitur.* Patet ergo [illegible] quomodo A[illegible] sententia sit intelligenda. Ad 6. Ad [illegible] dico, iustitiæ iustitiæ bifariā posse intelligi, aut certe [illegible] suæ, tanqu[illegible] suæ, omni alio auxilio prorsus excluso, & [illegible] haud dubiè, suæ quidem iustitiæ iustorum innititur neminē [illegible], vt suæ & Dei, cuius gratia meruit, vt sua esset, & [illegible] largientē valeret & ita legimus sanctos, suis suis [illegible] inmixo non [illegible] tantū si [illegible] opera, quantū dona Dei [illegible] studebant. Ad [illegible] a. N[illegible] [illegible] &c. [illegible]

[illegible]

ta. Ch[illegible] in omni virtutum [illegible] ne. neq; [illegible] enim. imo neq; [illegible] destinme [illegible] Amb[illegible] mu, se[illegible] tum, re[illegible] Aug. Anant[illegible] ante eos tam Ch[illegible] lum [illegible]

QVÆSTIONIS VNDECIMÆ [illegible]

Iustitia [illegible] verum quæ si[illegible]

QVoniam ex [illegible] in [illegible] modo [illegible] onem [illegible] qui obi[illegible] dior [illegible] mus loqui [illegible] quam [illegible] Christ[illegible] tiantur, nul[illegible] sui ad Christū [illegible] auditurum [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] cum lu[illegible] [illegible] sunt, q[illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] auctorem naturalem [illegible] Deu sic cogitatu, suas actiones [illegible] clare docet Apost. [illegible] cap. affirmans pot[illegible] gentes [illegible] Deum cognoscere, [illegible] cognitum glorificare. Infidelis [illegible] xterea, q opinatur eum, quem credit [illegible] horē natur[illegible] Iouem, aut alium quemlibet falsum Deum, sua potest actione generaliter, ac [illegible] ratione ad Deu[illegible] ad auth[illegible] naturæ, & [illegible] ad talio [illegible] referre sed generaliter, [illegible], qua Deus est. Id autem bifariā fieri contingit [illegible] explicite, & actualiter, videlicet, cum qui actu cogitans de Deo, refert in illum suā actionem. Altero modo implicite, & virtualiter, quod tunc contingit, quando quis actionem refert ad finem aliquem virtutis, inhærens illi fini quatenus secundum rectam rationem est inhærendum. Verbi gratia [illegible] quis subueniat indigenti propter [illegible] nem, q est sustentatio vitæ eius. Rectius ergo sentire videntur non esse necesse, quamlibet infidelis hominis actionem peccatum esse propter defectum [illegible] Quapropter [illegible] cles be[illegible] [illegible] si [illegible] naturalibus fact[illegible] ad [illegible] peruenit [illegible] abutuntur, atque abuti [illegible] tal[illegible] nat[illegible] hab[illegible] sunt, q ad [illegible] accederent. Ne[illegible] q ex don[illegible] naturæ, gratiæ dona quempiam mereri valeat, sed quandam cōgruitatem merendi, camq; ex Dei bonitate vtraque dona largientis, ostēndit [illegible] Chrysost. *Multi sunt vocati*, & c generalē illam mandatorum scientiam quam cum crearetur, accepit [illegible] tia esse affirmat quasi bene quis viuit [illegible] specialē habere me[illegible] scientiam [illegible] mysterium regni Dei cognoscitur, sicut [illegible] tur Math. 13 *Vobis datū est nosse mysteriū regni Dei*. Verū illa g[illegible] generali, non est Dei [illegible] menti, sed [illegible] toris. [illegible] naturæ si qu[illegible] mereretur, perdu[illegible] gratiæ [illegible] verum sine Dei grati[illegible] atque [illegible] vale[illegible] nemo. Perspicuum [illegible] ne[illegible] cuius opera Deo accepta rel[illegible] ut ad baptismi gratiā pertingeret. Sane [illegible] ad gratiā necessaria, non est meritum, [illegible] quidam [illegible] quæ absque gratuito auxilio Dei [illegible] & [illegible] excitantis haberi non [illegible] Itaque, & si [illegible] fidei, iustificationis [illegible] gratuita in prede[illegible] esse nequeat, [illegible] quia sit sine fide, nec orare [illegible] nec impetrare quicq [illegible] in viro tamē sancto [illegible] test[illegible] tum, vnde Deus [illegible] propitius [illegible] Stephan[illegible] namq prec[illegible] gratiam Christi [illegible] Augu[illegible] af[illegible] Porro [illegible] ad iustificationis gratiam necessaria, est liberi arbitrij motus, ex [illegible] in Deum fide pec[illegible] detestant[illegible] quo [illegible] gratia, quen[illegible] naturæ [illegible] iustificante, prio[illegible] hunc liber[illegible] quidam [illegible] liberum [illegible] excitantis, atque [illegible] inpetrare valeat, atque [illegible] Apostolos oras[illegible] *Credo domine, adiuua incre[illegible]* [illegible] opera, qu[illegible] fides, orabat, atque eleem[illegible] incrementum, atque perfectæ [illegible] ad accipiendum fidei iusti[illegible] gratuito Dei munere sese disponere potest [illegible] iustitia, quibus plenam [illegible] compensa, atque tributa. Iam reli[illegible]

[illegible] vnde Ambros. [illegible] *fidem liberatur à morte. Christum viuit. Mors* [illegible] de verbi [illegible] *Christi* [illegible] *quæ est in cælo.* [illegible] *A* [illegible] *loquitur* [illegible] tur, igitur Chr[illegible] batur in Paulo [illegible] operantem in [illegible] stum esse [illegible] *spectat vita* [illegible] Vruel[illegible] Christ[illegible] in Paulo [illegible] rabatur ergo [illegible] peratur [illegible] vitæ. Era[illegible] in P[illegible] tum [illegible] merita [illegible] quæ. S[illegible] brantur [illegible] velle, & [illegible] bona vel [illegible] ad [illegible] nostra [illegible] dicenda [illegible] nostra [illegible] volunta[illegible] præstatur, & perfectio eiusdem volu[illegible] In Zach[illegible] legimus. *A*[illegible] *sumes argentum, & aurum, & facies coronas* [illegible] *magni. Christus est* ait Hiero[illegible] *peratur: Christus est, qui per* [illegible] *coronatus* [illegible] *ipsim est opus, omnium omnium sanctorum corona.* Attēde semen arboris, q minimum sit quantit[illegible] non tamen [illegible] magna arbore surgit, sic [illegible] vt dicit Ioan. quantitate paru[illegible] est. [illegible] riæ, quæ reuelabi[illegible] bor [illegible] virtute, sic & in n[illegible] gratia [illegible] causa est efficien[illegible] vitæ æternæ, cu[illegible] aq[illegible] vita æterna ideoque à Paulo voc[illegible] tur pignus hæreditat[illegible] stræ. *In Christo, inquit, credētes* [illegible] *qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem* [illegible] *laudem gloriæ ipsius signū habemus futuræ hæreditatis* [illegible] Ambrosius ibi [illegible] *spiritum sanctum datum post baptismum* [illegible] *hæredes designati sumus si in regeneratione perdurauerimus* [illegible] *sancta vero conuersatio perdurans cum fide coronā mereat[illegible]* Itaque si opus hominis meritorium, quo ad substantiā ipsius consideretur omni proculdubio vita æterna indignum re[illegible] [illegible], si gratiam inhabita[illegible] in homine [illegible] [illegible] & ipsa opera [illegible] qui [illegible] dubit[illegible] [illegible] mereantur vitā æternam? *Ad eam* [illegible] *faciemus* [illegible] igitur [illegible] in nobis qui [illegible] dubitare, opera meritoria, sanctē [illegible] Trinitati attribue[illegible] *Tentate vos* (ait Paulus) *Si estis in fide. & ipsi vos probate. An* [illegible] *cognoscitis ipsos quia Christus Iesus in vobis est? nisi forte reprobi estis.* [illegible] 6 cap. vocat membrum Christi & templum Spiritus [illegible] Membrum autem ex [illegible] virtute op[illegible] tur. Patet [illegible] quomodo iustitia no[illegible] sit vita æterna digna.

CAP. II

Iustificatio duplex

[illegible]ustitiam bono[illegible] operi[illegible] vitam [illegible] mereri, [illegible] Pa[illegible] [illegible] d[illegible] [illegible] [illegible] desse [illegible] duplicem [illegible] qua ex impio [illegible] iustus [illegible] quandam vero qua ex iust[illegible] stus. Vnde Concil. Trident. *Iustificati* [illegible] *domestici facti, euntes de virtute in virtutem* [illegible] *vt Apostolus* [illegible] *armæ iustitiæ in sanctificationem per obseruationē mandatorū Dei* [illegible] *ecclesiæ, in ipsa iustitia per Christi gratiā accepta cooperante* [illegible] *bonis operibus* [illegible] *iustificetur adhuc* [illegible] *Et verè* [illegible] *fide tantū, hoc vero iustitiæ incrementum* [illegible] *Da nobis Domine fidei, spei, & charitatis augmentū*, [illegible] reuera oportet, vt quisquis [illegible] iustorē fieri, quandoquidē illius nde [illegible] spiritu cōdemnabit. In Christo Iesu, ait Paulus [illegible] dens, q per dilectionē operatur, hoc est, fides ferax bonorum operum

Zach. 6. *Christus coronatus in nob.*

Ioan. 3.

Pignus hæreditatis.

Opus nostrum quomodo meritorium. *Ioan. 15.* *2. Cor. 13.*

Prima iustitia

Apoc.

operum, & non steril[illegible], & otiosa. August. in epist. ad Sixtum: *ista inquit, fides Christianorum est, non daemoniorum, nam & daemones credunt, & contremiscunt, [illegible] non diligunt. Vnde quamuis [illegible] prius [illegible] quam aliquid operetur, [illegible] parturit nihilominus [illegible] operi[illegible] ingrauida, nihil [illegible] partendi. Itaque potestate [illegible] opera, quae nondum in lucem [illegible]* [illegible] *iustus. non autem* [illegible] *operib[illegible] abesse pote[illegible]* [illegible]

[illegible]

[illegible] appellauit [illegible] tura [illegible] *inquit, ne[illegible] praeputi[illegible] ad [illegible]* homo [illegible] *Deum creatus est:* [illegible] *creatura* [illegible] *haec est, quae dat* [illegible] *super manent* [illegible] Dei. Et cap. 5. de eadem [illegible] loquens, *Nos spiritu* [illegible] *spem iustitiae expectamus,* [illegible] *per opera legis.* Quamquis [illegible] ex [illegible] ceperit, & in iusti[illegible] a [illegible] homo [illegible], spem tamen spectat iustitiae [illegible] quae bonis operibus indies auge[illegible] Augustinus *de spiritu & lit. Fides, inquit, esuriens, sitien[illegible]* [illegible] *interioris hominis proficit* [illegible] *aeterna.* Est itaq. iustitiae, quae per fidem dilecti[illegible] & [illegible] indies, spe expectat Paulus [illegible] *est mihi corona iustitiae.* Praemium quem [illegible] iustitiae, non[illegible] tum. Iustitia ergo inchoata a Paulo [illegible] renoua- tione auge[illegible] [illegible] operib. consumm[illegible] *Sed [illegible] sanctificati estis, [illegible] iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu [illegible]* haec quidem de [illegible] iusti[illegible] Ambrosius ibidem affirma[illegible] Haec omnia bene [illegible] in baptismate co[illegible] [illegible] verum [illegible] augeri atq. [illegible] [illegible] *factores [illegible] iustificabuntur* [illegible] *cap. 26.* [illegible] iusti reputabuntur. Lucae 10. *Ille volens seipsum iustificare*, hoc est, iustu declarare & *Math. 11. Iustificata est sapientia ab eis*, hoc est iusta declarata. Opera n. legis quae fiunt ex fide Iesu Christi, maiorem iustitiam praestant. [illegible] *non* [illegible] *qui audiunt legem* [illegible] *qui credunt in Christum* [illegible] *lex* [illegible] *& hoc est facere legem.* Haec igitur iustificatio per opera [illegible] comparatur [illegible] excolendam Iacob. exhortatur [illegible] Et Dominus. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum.* [illegible] nemo, nisi propter iustitiae defectum est excludendus. [illegible] Ioan. *Nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est.* Ab opere ergo non a sola fide aliquis iustus est appellandus. Et Petrus. *Quapropter, inquit, fratres, magis satagite, vt per bona opera certa vestram vocationem & electionem faciatis.* Quum ergo ex nostris operibus, electio, [illegible] rata firmaque [illegible] [illegible] iustitia quoque nostra au[illegible] [illegible] Ioan[illegible] *iustus [illegible] adhuc [illegible] qui sanctus [illegible]* [illegible] iustificatus [illegible] iustitiae [illegible] debet. [illegible] Apostolus [illegible] inquit [illegible] *iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete* [illegible]

[illegible]

nem peccatorum [illegible]

[illegible] *erit.* [illegible] baptizatur, neque [illegible] primu[illegible] [illegible] pend[illegible] [illegible] est, ex [illegible] in bona [illegible] *veniet, & non tarda*[illegible] dicitur. *Nolite amittere con[illegible] remunerationem, patientia vobis necessaria.* [illegible] *modicum, aliquantulum, qui venturus est, veniet & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet.* Ad confidentiam ergo, hoc est, ad firmam expectationem rerum promissarum Paulus exhortatur Hebraeos, iustumque interim ex fide viuere praecipitur. [illegible] Romanos vero eandem [illegible] vt doceat, ex euangelio, Dei iustitiam no[illegible] reuela[illegible] ex fide in fidem, perinde ac si dixisset. Cum per euangelium [illegible] innotuerit, id a Deo praestitum esse, quod olim per prophetas promiserat, iustitia Dei [illegible] palam omnibus manifestatur, quae promissa fuerat, atque plane docetur, non frustra fuisse scriptum *Iustus ex fide viuet*, id est sustinebit se, & perdurabit spe liberationis futurae. Igitur hoc loco propheta nomine fidei & [illegible] assens[illegible] mentis & [illegible] spem [illegible] plectitur. Certum est a[illegible] Apostolum fidem sic accepisse, [illegible] necessarium [illegible] sisse, sed proprie visum esse vaticinium prophetae. A[illegible] tem oportet [illegible] voluntatem Dei, [illegible] inquit, *reportetis repromissiones.* Iustus ergo [illegible] nihil praeter fidem, spem etiam habu[illegible] [illegible] opera. Et haec fides a [illegible] consummata [illegible] *ex operibus inquit fides consummata.* Nec al[illegible] Paul[illegible] ties ab eo fidei iustifica[illegible] tribu[illegible] quae spe [illegible] ritate [illegible] abeo fieri [illegible] *habuero, inquit, omnem* [illegible] *ita vt montes transferam* [illegible] *charitatem autem non habuero, nihil sum.* Qui dicit. Omn[illegible] nul[illegible] tacitumque ea fuerit, quae non sit [illegible] Non [illegible] igitur prophetae verba de nuda [illegible] & charitat[illegible] antecedit, intelligi, sed de ea [illegible] & qu[illegible] nis consummatur operibu[illegible] Quem & ipse Paulus voc[illegible] dem per dilectionem operante[illegible] Aliog[illegible] iustificari, quae vitijs illis foedissimis contaminantur, quibus & illic idem propheta, Vae multiplex interminatur. Pa[illegible] ergo est, nec Paulum, nec Prophetam de nuda fide fuisse [illegible], sed de ea, quae per dilectionem operatur. Ad hunc modum Ambrosius intellexisse videtur. *Ostendit, inquit, non iustificari hominem apud Deum per legem, sed per fidem vitam, ex fide non hoc praesenti est, sed futura, quia iust[illegible] ex fide [illegible] apud Deum.* Si ergo viuit apud Deum, vita autem [illegible] charitas diffusa in cordibus nostris. De fide ergo [illegible] consummata, atque perfecta, & Paulus loquitur & [illegible] *Haec [illegible] [illegible] testamento veteri [illegible] reuelatur [illegible] quod [illegible] abundantia [illegible] quam [illegible] Deo [illegible]*

[illegible]

Marginalia (left): [illegible] 2. Tim. 4. 1. Cor. 6. Serui iustificationem. Factores legis iusti reputabuntur. Rom. 6.

Marginalia (right): Hebr. 10. Fides consummata. Fides per dilectionem operans. Ambr. Gal. Heb.

[illegible] *Deo opere & amore profecerit tanto* [illegible] *virtutes quas audiuimus* [illegible] Non [illegible] [illegible] appellatur [illegible] [illegible] fides [illegible] ex fide viuet [illegible] eaur.

CAP. III.

S[o]luuntur a[liqua] Ar[g]umenta.

D[illegible]

[illegible]

hic ad iustitiam reput[illegible] *antiquior fidei nostrae* [illegible] *est in fide* Origenes [illegible] hunc locum, ait. [illegible] *dicitur quia* [illegible] *reputatur ad iustitiam fides per se* [illegible] *fides multa Abraha* [illegible] *tantia probata est in hoc* [illegible] *ad iustitiam* [illegible]. Patet [illegible] sententiã, [illegible] scripturam illa[m] de fide per charitatem operante, intelligendã esse. [Aug]ust[inus] *Sancti patris* [illegible] *non ergo ex* [illegible] *Credidit Abraham Deo,* [illegible] *ad iustitiam.* Iam qu[i] audit ex operibus, sed ex fide, nec dicat, faciam quicquid volo [illegible] bona opera no[n] habuero, & tantum [illegible] [illegible] deputabitur [illegible] Respondeo ergo tanquam contra Apostolum [illegible] Abraham, [illegible] & in epistola alterius Apostoli Iacobi [illegible] volebat corrigere homines [illegible] intellexerant istum Apostolum. Dicit ergo Abrahae opus [illegible] [illegible] Magnum [illegible] [illegible] fundamentum [illegible] bonum [illegible] [illegible] Abraham [illegible] [illegible] illud opus [illegible] Rursum [illegible] Abraham, ut cum ei Deus imperaret offerre [illegible] filium suum, diceret apud semetipsum, non [illegible] credo, qui [illegible] *Fides sine operibus mortua est* & tanquam radix [illegible] remaneret [illegible] ham. Sed [illegible] opera bona [illegible] dici non pote[st] [illegible] [illegible] Tene ergo [illegible] nam fides per dilectionem operatur. [illegible] [illegible] Abraham [illegible] [illegible] *sine oper*[ibus]. Nec pugnat iste locus cum [A]postolo [illegible] asserit, Abraham ex operibus iustificatum [illegible] [illegible] operibus factis sine fide [illegible] Augustinus [illegible] Vnde [illegible] [illegible] scriptura ex [illegible] [illegible] liberi arbitrii [illegible]

[illegible]

[illegible] hristo. [illegible] iustificatione [illegible] ex operibus [illegible] fides & opera alterum [illegible] fides opera non habeat, mortua [illegible] ò homo, quoniam [illegible] sine operibus [illegible] Abraham pater noster nonne ex operibus [illegible] offerens filium suum Isaac super altare [illegible] scriptura dicens, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est* [illegible] dilexit. Videtis ergo, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Similiter, & Rahab meretrix nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuntios, & alia via eijciens? Sic tandem concludit Iacobus, sicut enim corpus homi- [illegible]

Margin notes: De iustificatione [illegible] — Origen. — Aug. in praef. Ps. 31. — Fides Abrahae [illegible] — [illegible] fine operib. — Ambros. — Gen. 1. Cor. 13.

anima, seu spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Nemo ergo adultus sine bonis operib. apud Deū iustificabitur. *Non omnis,* ait dominus Mat. 7. *qui dicit mihi domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui est in cælo,* alioqui similis est st[illegible] qui [illegible] domum suam sup. arenam. Et Matt. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Vbi dominus de iustitia operum loquitur, vnde Aug. *Super pharisæos abundare præcipit iustitiam nostram, vt [illegible] sit doceamus nam illi quod docebant [illegible] [illegible] facta, ideo in regnum cælorum non [illegible] ingressi.* *Fidelis sermo est,* ait Apost. *de his volo te confirmare, vt studeant bonis operib. præesse qui credunt Deo* [illegible] ue, vt vertit Ambrosius, [illegible] ad effectum bonorū operum *hæc sunt bona, & vtilia.* N[illegible] mendat Paulus [illegible] fidem, sed fidem fructuosam [illegible] ait. *Discant a. & nostri bonis operib. præesse [illegible] infructuosi. Bona est ergo [illegible] ad præsens, & vtilis in futurum [illegible] laudem. [illegible] coronam.* Et cap. [illegible] *mundaret [illegible] populum acceptabilem [illegible] bonorum operum. Ad bonorum [illegible] ait Ambr. [illegible] vitam sectantes, repleti operib. bonis [illegible] Dei hæredes [illegible] abnegantes impietatem, & [illegible] sobrie [illegible] pie viuamus in hoc seculo, expectantes beatam [illegible].* Donum Dei illuxisse hominib. dicit per Christum [illegible] est veritatem vnius Dei manifestatam per Christū; [illegible] ignorantiam, & impietatem mundanorum fugientes pij inueniamur in parentem omnium Deum, [illegible] eum in veritate. Vt huius autē rei merced[illegible] h[illegible]ere possimus, bona opera faciamus. Quomodo n[illegible] qu[illegible] [illegible]lum patrem prædicat, spes nulla est, si non profitear[illegible] [illegible] veri[illegible] & filium ita & huius spes frustrata est, qui solam professionem [illegible] habet sine operibus. Vnde Deum vnicuique secundum opera redditurum, Paulus affirmat, [illegible] qui secundum patientiam boni operis, gloria, & honorem, & incorrupt[illegible] quærentib. vitam æternam. Merces ergo bonorum operum vita æterna est, quæ nul[illegible], nisi iust[illegible] dabitur. Et, *Non enim iniustus est Deus, vt [illegible] operis vestri, & laboris, & sustinentiæ.* E[illegible] cap. 10. *Consideremus nos inuicem,* inquit, *in prouocationem charitatis, & bonorum operum. Nolite itaq. amittere confidentiam vestram quæ [illegible] habet [illegible] munerationem.* Audiuimus ergo qu[illegible] modo iustus ex fide viuit, & Abrahæ fides [illegible] reputat[illegible] ad iustitiam denique quonam pacto post acceptam gratiam, opera bona sunt nobis facienda, vt vitæ æter[illegible] hæreditatem consequi valeamus, alioqui velut steriles reprobabimur.

Bona opera necessaria sunt Christiano.

Rom. 2.

Heb. 6.

Digressio Duodecima.

CAP. I.

Infusio gratiæ an præcedat expulsionem culpæ.

PAulo ante approbauimus in iustificatione impij quatu[illegible] concurrere, nempe motum liberi arbitrij in Deum, & in peccatum, expulsionem culpæ, & infusionem gratiæ. quæ omnia, propter incide[illegible] tes scripturarum obscuritates, atque perpl[illegible] itates, exa[illegible] tius, atque plu[illegible] dius, explicari à nobis minime p[illegible] tuerunt. nunc [illegible] sancti Pymādri, ab illarum faucibus [illegible] tracti illa enodanda, atque ad plenum explicāda esse decreuimus, [illegible] nō remaneat aliquis scrupulus legenti, atque iustificationis negotium scire cupienti. Itaq. [illegible] eus dum impium iustificat infundendo gratiam, culpam expel[illegible] modo an[illegible] [illegible] eandi ob[illegible] non [illegible] erit, [illegible] eodem [illegible] iterne gratiæ aduenien[illegible] peccatum [illegible] xpellent[illegible] h[illegible] autem fit per motum liberi arb[illegible] in Deum, & [illegible] otum [illegible] arbitrij in pe[illegible] tum, quæ [illegible] tio vocatur. [illegible] quatuor & [illegible] simul sint tempore; ordine tamen [illegible] est altero prius, nam ord[illegible] nat[illegible] [illegible] infusio [illegible] motu[illegible] arb[illegible] ij in De[illegible] motus libe[illegible] arbitrij [illegible] atum [illegible] expulsio cul[illegible] d[illegible] us om[illegible] nobis per singul[illegible] disputandum. Nunc q[illegible] est quæst[illegible] illud [illegible] quandam sen[illegible] x infusione [illegible] esse priorem. Etenim [illegible] motu [illegible] motio ipsi [illegible] um [illegible] materiæ ip[illegible] mobilis [illegible] m verne st: [illegible] tus ad qu[illegible] motio mouent[illegible] nat[illegible] C[illegible] a Dei mouen[illegible] motio, [illegible] gratiæ infus[illegible] dis[illegible] du[illegible] lex libe[illegible] motus terminu[illegible] vel n[illegible] tus [illegible] lpæ natural[illegible] ordi[illegible] pr[illegible] motu[illegible] liberi [illegible] bit [illegible] postremo ex[illegible] Han[illegible] causam qu[illegible] catu[illegible] contra Deum [illegible] b[illegible] arb[illegible] Dei m[illegible] motum [illegible] cedit, ra[illegible] ametius causa, & ratio. expulsio aute culpæ est tā[illegible]

Quatuor [illegible] iustificationem [illegible].

Quod gratiæ infusio [illegible] prior.

fin[illegible] vltimus, ad quem [illegible] tran[illegible] natur [illegible] [illegible]

[illegible]

Mere de [illegible]

[illegible]

[illegible]

n[illegible] mundaret, at [illegible] tunc alius e[illegible] 4.
D[illegible] eo dispositionem subiecti o[illegible] natura [illegible]
[illegible] onem præcedere, sequitamen ac[illegible] onem ag[illegible]
[illegible] ipsum subiectum disponitur. Q[illegible] re. [illegible]
a[illegible], naturæ ordine gratiæ præcedat c[illegible],
sequitur tamē gratiæ infusionē. Ad c[illegible]
(teste philosopho 2. phys[illegible]) motu[illegible]
actionis siue in principi[illegible] specula[illegible]
tē motibus, impe[illegible] remotio, [illegible] præce-
dit. verū q[illegible] li[illegible]beri arbitrii, est p[illegible]
prius igitur secund[illegible] ordine naturæ, [illegible]
uetur, quam ad remouendum peccati impedimentum.

CAP. II.

In iustificatione est necessarius motus liberi arbitrij.

Cum iam perspicuum sit quonam pacto gratiæ [illegible] no[illegible] culpæ expul[illegible]sionem præ[illegible] quærendum nobi[illegible] est, an ad huius[illegible] expulsionem culpæ [illegible] cura[illegible] m necessarius [illegible] ille [illegible] lex liberi arbitrii motus, vt impiu[illegible] tionē siue iustitiam [illegible] valeat. atque inprimis dicendū, verū iustificatio impij fit re-

[illegible] peccatorum. Paulus, *Quos vocauit,* inquit, *hos & iustifi-cauit* [illegible] cata remisit, & gratiam contulit. Remissio [illegible] um est impij iustificatio. Cum autem iustitia [illegible] tur ratione, quandam innuat ordinis recti tudi- [illegible] vtique accipi potest. Vno quidem modo, vt re- [illegible] actu ordinē significet, atque ita est virtus [illegible] particularis iustitia, quæ hominis actū ad [illegible] singularē, secundum rectitudinē ordinat, [illegible] quæ respicit bonū multitudinis. Alio [illegible] hominis rectitudinē denotat qua [illegible] Deo sub[illegible] tur. & interiores animæ [illegible] homine nempe supremæ rationi pari- [illegible] dispositio a philos. *eth.* iustitia me- [illegible], quæ profecto in homine duobus modis [illegible] idem per simplicis generationis modū, [illegible] ad formam. atque ita etiam cōpetere [illegible] suo subditur modo à Deo huiusmodi [illegible] quemadmodū [illegible] iustitiā originalē [illegible] Alio autem mod[illegible] tur [illegible] secundum [illegible] cōtrarium: secundū [illegible] quandam de malo [illegible] ad iust[illegible] sta- [illegible] transmutatione [illegible] est mo[illegible] [illegible] Paulus loquitur. *Credenti in eum qui iustificat impium* [illegible] quidam motus a termino ad [illegible] nomen [illegible] [illegible] iustitiæ, ad ordinem iustitiæ, [illegible] Reuera iusti- [illegible] modum, à quolibet [illegible] & vir iustus appellatur [illegible] virtutem cōn- [illegible] per quam anima Deo grata red- [illegible] cōmunis virtus [illegible] intellecta. iu- [illegible] certe tribus modis [illegible] [illegible]

Margin notes: De iustificatione impij. Rom. 8. Iustificatio est remissio peccatorum. Iustitia metaphorica. Rom. 4. Iustificatio mod. Iust. sumitur tribus modis. Iustificatio sumpt. Motus liberi arbitrii ad iustificationem. Tria motus. Motus liberi arbitrii in peccatum.

De iustificatione impij. accessus in motu liberi arbitrij, secundum detestationem & desiderium est iosel[illegible] agendus, vti docet Augusti. *Mercenarius autem fugit. & c.* Affectiones nostræ sunt motus animarum, lætitia animi diffusio est, tristitia vero animi fuga [illegible] progre- Ioan. 10. Motus animæ. deri namque animo, cum appetis, fugis vero, cum metuis. In iustificatione ergo impij duplex motus est necessarius [illegible] alter, quo per desiderium tendit in Deum animam iustificandam, alter vero, qui in peccati detestationem profici[illegible]tur. hæc autem iustificatio cum sit opus Spiritus [illegible], qui non eget temporis interuallo in operando, sed subito sese in[illegible]it Act. 2. Iustifica- tio fit in in- stanti. hominum pectoribus, fit vtique in instanti. *Factus est re[illegible] de cælo sonus* (ait Lucas) *tanquam aduenientis spiritus vehementis. Quia scilicet* (ait Ambro.) *nescit tarda molimina spiritus sancti gratia.* Sane, tota impij iustificatio in gratiæ infusione [illegible] cōsistit; per eam enim & liberum mouetur ar[illegible] & [illegible] remittitur: gratiæ autem infusio mora non ind[illegible] poris, sed fit in instanti. Nam qu[illegible] aliqua form[illegible] in subito subiecto imprimatur, in causa [illegible] potest subiecti [illegible] Iustificatio opus spiri- tus sancti. positio, atque agentis naturalis debilitas, cuius opus [illegible] in pore, vt subiectum disponere valeat [illegible] ob ca[illegible] certo experimēto cognouimus, mox vbi materia est disposita, formam substantialem accedere; eadem quoque ratione [illegible] diaphanum est natura dispositum ad lumen recipiendum, subito illuminatur à corpore lucido in[illegible] Deus autem cum simul infundat [illegible] am, & [illegible] entem operet [illegible] in anima re[illegible], non est causa moræ, quin in instanti iusti[illegible] perficiat. hoc autem ab agente n[illegible] rali fieri non potest [illegible] propo[illegible] virtuti natural[illegible] [illegible] materia [illegible] virtus age[illegible] [illegible] rmā, multo au- tem ma[illegible] [illegible] propter naturæ cō- [illegible] iustificatio [illegible] [illegible] ficatio nat in[illegible] mirum, si iustificatio impij iustifica- tionem [illegible] omne. [illegible] fum. [illegible] naturales sic iustificatio impij nō est supra [illegible] quia, *habere fidem, habere caritatem [illegible] habere* [illegible] lib. de præ- de. [illegible] Iustificatio [illegible] miraculosum. [illegible] [illegible] Dei potentia [illegible] [illegible] mira dicanti[illegible] mirabile, atque [illegible] habentia. [illegible] miraculo[illegible] creatio [illegible] [illegible] similia multa. Ad [illegible] operibus, forma indu[illegible] supra naturalem [illegible] potentiam, sicut apparet in mortuorum suscitatione [illegible] enim alius materiæ naturalem potentiam superat [illegible] tem modo impij iustificatio neque miraculosa appellari [illegible] quidem anima sit gratiæ capax, & quidem naturaliter, eo ipso quod facta est ad imaginem Dei, illius gratiæ capacem esse, affirmat August. Tertio modo inuenitur aliquod opus, præter consuetum causandi ordinem productum veluti cu[illegible] Quando iusti- ficatio dici- tur mira- culosa. aliquis infirmus, illico integre [illegible] sanitate. Et hoc modo iustificatio quan[illegible] mirac[illegible] quando [illegible] mirabile. Est enim [illegible] communis [illegible] cursu [illegible] [illegible] ipsum conuertat [illegible] perfect[illegible] [illegible] de [illegible] mereatur [illegible] [illegible] D[illegible] Conuersio Pauli mi- raculosa. quatur. Quo[illegible] [illegible] paruit [illegible] Ioan. 14. iam [illegible] opus [illegible] *rum faciet* [illegible] *creatio* [illegible] disponit [illegible] creatio [illegible] [illegible] terminatur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gloria dig[illegible] quod

scilicet instinc[illegible] donū acceperit [illegible] inquit Augu[illegible] De ibidem *quis [illegible] tantum maius sit, iust[illegible] creare, quam impi[illegible]* [illegible] *es iustificare* Certe [illegible] æqualis est [illegible] potent[illegible] [illegible] impio [illegible] est [illegible] ergo impij secundum p[illegible] [illegible] opus [illegible] solius Dei [illegible] in testatam [illegible]

CAP. III.

Argumenta contraria.

Contra prędicta [illegible] et al[illegible] argumentari 1. de [illegible] Vnum quodque [illegible] nome[illegible] quod est in ill[illegible] [illegible] peccatorum remissio per fid[illegible] ha[illegible] *[illegible] de purificans corda hominum.* & per charitatē, [illegible] *delicta [illegible] baritas* Remissio ergo peccatorum [illegible] charitate, [illegible] iustitia, nomen [illegible] [illegible] non solum [illegible] stitiæ, sed [illegible] iustificatio [illegible] tem, [illegible] [illegible] ad iustitiam significat. Cum autem [illegible] [illegible] in contrarium igitur omnis [illegible] potest [illegible] plur[illegible], 2. [illegible] enumerantur [illegible], quæ ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] peccatorum [illegible] [illegible] necessaria sunt, [illegible] Sane, [illegible] [illegible] [illegible] quod sicut effe[illegible] [illegible] motum in De[illegible] & [illegible] per fidē enim [illegible] non [illegible] [illegible] quæ commemorantur [illegible] [illegible] quod 3. [illegible] quem [illegible] 4. cauf[illegible] [illegible] conferun[illegible] lib. de gra. [illegible] gratia [illegible] Reg. [illegible] [illegible] namque 4. [illegible] per fidem [illegible] *in vita* [illegible] *Iustificati* [illegible] *Et Lucæ* [illegible] *peccata multa* [illegible] *multum.* Et Iacobi *[illegible] dat Deus gratiam* [illegible] *Per misericordiam,* [illegible] *peccata* [illegible] potius ad impij iu- [illegible] motus necessarius [illegible] iustificationem necessarius [illegible] ad Dei cognitionem per [illegible] assequi potest, ve- [illegible] naturalem no[illegible] necessarius. Adde, quod tunc [illegible] articulos scire; quod certe [illegible] mora. Ergo. Præterea, sola [illegible] peccatorum, Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas; [illegible] non opus est iustificando motu liberi arbitrij [illegible] Tenet conseq. charitatis enim obiectum non est [illegible] Profecto in anteriora [illegible] ndenti, no est illi ad [illegible] quemadmodū docet Apost. *Quæ* 5. Phi. 3. *retro [illegible] obliuiscens, ad ea, quæ sunt priora extendens meipsū.* [illegible] rursum sunt pec[illegible] præterita. [illegible] non debet extendere. [illegible] tunc opus esset iustificando, [illegible] omnia dirigere peccata quip[illegible] minime condon[illegible] [illegible] sperare veniam [illegible] quia magnum [illegible] quorum esset oblitus, veniam [illegible] Ergo prius. Præterea, si ad iustificationem [illegible] liberi ar[illegible] iustificari non opus [illegible] eligere, 6. [illegible] deliberatio [illegible] discur[illegible] [illegible] Sane [illegible] consideratione esse nop[illegible] [illegible] arbitrium [illegible] docet: [illegible] multa intelligere, est [illegible]

De iustificatione impij. Adde, quod forma, quæ suscipit magis & minus in subiecto successiue recipitur. sed huiusmodi est gratia, quæ necessaria est ad impij iustificationem. Præterea, motus liberi arbitrij ad iustificationem necessarius, est vtique meritorius; quod quidem meritum à gratia procedit, sine qua nullum potest esse meritum: sed prius est aliquid consequi formam, quam secundum formam operari: prius ergo infunditur gratia, deinde liberum arbitrium mouetur, non ergo in instanti fit iustificatio. Deinde, si in iustificatione, gratia animæ infunditur: aliquod ergo datur instans, in quo ... nisi ... Similiter, si culpa remittitur, vltimum instans, in quo ... culpæ subiacet, datur: sed non potest esse idem instans ... sic opposita simul essent eidem; duo ergo erunt instantia ... inter quæ à Philos. tempus mediū interponitur. Ergo. Amplius, opera miraculosa sunt operibus non miraculosis maiora, atque excellentiora: sed huiusmodi est impij iustificatio (vt dictum est:) est ergo opus miraculosum. Sane, sicut se habet motus voluntatis in anima; ita plane inclinatio naturalis in rebus naturalibus. Igitur, sicut quando aliquid fit contra inclinationem naturalem, vtpote illuminatio cæcorum, mortuorum suscitatio, in operibus miraculosis computatur; ita plena iustificatio impij computanda est, cuius voluntas contra suam inclinationem mouetur ad bonum. Profecto, sicut sapientia est donum Dei; ita etiam, & iustitia: sed miraculo deputatur, si aliquis subito ex ignaro in sapientem euadat. igitur eodem modo,

6. phys. c.

8\. si ex iniusto, iustus fiat: Ergo. Præterea glorificatio iusti, est aliquid maius, quam iustificatio impij; quia scilicet gloria est maior gratia. igitur, iustificatio impij non est maximum Dei opus. Reuera, bonum quo est vniuersalius, eo magis diuinius, & optimum computatur, vt dicitur 1. eth. Sed bonum vniuersi tendit ad bonum commune, bonum autem iustificationis ad bonum vnius personæ. igitur creatio vniuersi est maius bonum, quam impij iustificatio. Adde, quod maius sit, aliquid ex nihilo facere, vbi nihil cooperatur agenti, quā ex aliquo cum cooperatione patientis aliquid efficere sed in opere creationis, ex nihilo fit aliquid, sine altero cooperante, in iustificatione vero, non sine nostra cooperatione: Ergo iustificatio impij non est maximum Dei opus.

C A P. IV.

Soluuntur Argumenta.

1\. AD 1. sic resp. quod quamuis fides, & charitas, mentis humanæ ad Deum, secundum intellectum, atque affectum, ordinem inuoluant specialem; non tamen totum, atque completum, quemadmodum iustitia, quæ totam ordinis rectitudinem denotat. Quam ob causam, huiusmodi transmutatio, à iustitia potius, quam à fide, vel à charitate nomen accepit. Ad confir. cū omne peccatum, quandam mentis Deo non subditæ deordinationē denotet; dubio procul, iniustitia dici potest, iustitiæque contraria. *Omnis*, inquit Ioan. *qui facit peccatum, & iniquitatem facit*: & peccatum est iniquitas. iuxta quem profecto modum,

2\. cuiuslibet culpæ remotio, iustificatio nominatur. Ad 2. Quāuis impij iustificatio sit ipsa peccatorum remissio, quatenus scilicet omnis motus à termino accipit speciem; multa tamē sunt necessaria ad illius termini consequutionem, quæ ex prædictis patere arbitror. Ad confir. verum quidem est, secundum substantiam actus, idem esse culpæ remissionem, atque gratiæ infusionem, eodem enim actu Deus vtrunque largitur. secundum vero obiectorum conditionem, non idem, sed aliquid inter se discriminis habere culpa enim amouetur; gratia vero immittitur. Simile quiddam in rebus naturalibus conspicitur, in quibus generatio atque corruptio inter sese differunt; tametsi generatio vnius, sit corruptio alterius. Ad aliam confir. dico, huiusmodi connumerationem, nō esse secundum diuisionem generis in speciem, in qua necesse est connumerata simul esse; sed secundum eorum potius differentiam, quæ ad alicuius complementum necessaria sunt. In hac autem enumeratione, vnum quidem potest esse prius, aliud vero posterius: principiorum enim, & partium

3\. rei compositæ, potest vnum esse altero prius. Ad 3. Dico, pueros non esse motus liberi arbitrij capaces, ideoque à Deo per solam animæ ipsorum informationem, ad iustitiam moueri. *De pueris & furiosis.* Id autem absque sacramento fieri non potest. quippe quia sicut peccatum originale, non propria contrahunt voluntate, sed per carnalem originem, ita certe per spiritualem regenerationem, à Christo in eos gratia transfunditur. Eadem potest quoque ratio esse de furiosis, & amentibus, in quibus nunquam fuit liberi arbitrij vsus. Quod si in aliquo aliquando fuerit, & postmodum illo priuetur, gratiam iustificantē per sacramentum exterius adhibitum, consequi non potest; nisi sacramentum in proposito prius habuerit, quod re vera absque liberi arbitrij vsu non contingit: atque hoc modo locutum fuisse Augustinum, asserimus Ad confir. in gratiæ iustificantis infusione, est quædam animæ humanæ transmutatio, ideoque proprius animæ motus necessarius est, quo scilicet pro modo suo moueatur. secus autem res se habet in gratiæ consecutione, quæ absque animæ transmutatione cōsistere potest. proinde in illis opus est motu ex parte animæ, sed illi sufficit diuini influxus continuatio. Ad aliam resp. quod Salomon dormiens, sapientiam non meruerit, nec etiam acceperit, sed illi ostensum est, ob sui desiderij ardorem sapientiæ munere à Deo esse donandum. *Optaui*, inquit, *& datus est mihi sensus.* Aut dicito, illum somnum fuisse propheticum, de quo loquitur scriptura Numeri 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium, aut in visione loquar ad eum:* in quo liberi arbitrij vsum aliquis habet. Præterea non est li... ... de dono sapientiæ, & gratiæ iustificantis ratio; Donum enim gratiæ iustificantis, ad bonum hominis mentē dirigit, quod quidem est obiectum voluntatis, ideireo sine voluntatis motu haberi non potest: Donum autem sapientiæ intellectum perficit, qui voluntatem præcedit: Quamobrem absque completo liberi arbitrij motu, intellectus sapientia donari potest. *Quando*, inquit Iob. *irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplinam.* Ad 4. Dico, Motum fidei non esse perfectum, nisi charitate formatum ideoque in iustificatione impij cum motu fidei, esse motum charitatis: mouetur enim liberum arbitrium in Deum, ad hoc, vt ei se subijciat: vnde etiam, & timoris filialis actus comitatur, & humilitatis quoque: contingit namque vnum eundemque liberi arbitrij actum diuersarum esse virtutum, quatenus sc. vna iubet, altera vero obedit, prout actus ad diuersos fines ordinatur. Actus autem misericordiæ per satisfactionis modum circa peccatum operatur; atque ita iustificationem sequitur, non præcedit: vel per modum præparationis, quatenus sc. misericordes misericordiam consequuntur; quo sane modo iustificationem præcedit, aut ad iustificationem prædictas comitatur virtutes, quatenus scilicet in proximi dilectione misericordia includitur. Ad confir. homo per naturalem cognitionē, ad Deū, velut ad beatitudinis iustificationisque causam atque obiectum minime conuertitur, proinde ad iustificationem non sufficit. Donum autem sapientiæ, vt dictum est, præsupponit fidei cognitionem. Ad aliam confir. Opus est impio credere, per Christi meritum, iustificationem sibi à Deo dari: sic enim docetur à Paulo. *Credenti*, inquit, *in eum, qui iustificat impium, reputabitur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei.* Ad 5. Dico, eiusdem esse virtutis, virtutes amplecti, & vitia detestari. Sic charitatis est, Deum diligere, & peccata, quæ à Deo deducunt, fortiter execrari. Ad confir. Præteritorum memoria nos tenere debet, vt illa detestemur, præsertim si mala extiterint; non autem, vt circa illa afficiamur. Ad aliā confir. conuenit homini præterita detestari peccata, quorū potest reminisci ex qua certe consideratione præcedenti, in anima quidem iustificandi, quidam motus exurgit, quo vniuersa ab eo commissa execratur crimina, inter quæ, & illa habenda sunt, quorum eum tenet obliuio: nam ita dispositus est, vt si illorum memoriam haberet, simili detestationis iudicio damnaret. Ad 6. Dico, liberi arbitrij motum, qui iustificationem impij comitatur, subitum esse consensum, & ad peccatum detestandum, & ad accedendum ad Deum, iustitiæ authorem. Verum interdum fit, vt aliqua præcedat deliberatio, quæ plane ad iustificationis substantiam non spectat, sed potius est ad illam; sicut motus localis, ad illuminationem via dicitur, & ad generationem alteratio. Ad confir. 1. dico, nihil prohibere duo simul intelligere actu, inquantum quodammodo vnum sunt sic enim intelligimus subiectum & prædicatum, quatenus vniuntur in ordine affirmationis. hoc ergo modo liberum arbitrium in duo mouetur, inquantum vnum ordinatur in aliud: motus enim liberi arbitrij in peccatum, in motum eiusdem in Deum tendit. hac namque ratione peccatum odio habet, quia Deo aduersatur, cui adhærere contendit. Vnde quemadmodum corpus ab vno loco recedendo, simul ad alium accedit: ita liberum arbitrium in impij iustificatione, simul peccatum detestatur, & ad Deum se conuertit. Ad 2. confir. Ratio recipienda est, ex parte dispositionis materiæ, atque subiecti, quæ in iustificatione, vt dixi, locū non habent. Ad confir. 3. Resp. quod in eodem instanti, in quo forma acquiritur, res incipit operari secūdum formam, sicut ignis statim cum est productus, sursum euolat, etiamsi motus illius esset instantaneus, & in eodem instanti compleretur. Itaque motus liberi arbitrij, qui est velle, non est successiuus, sed momentaneus, ideoque non opus est, vt impij iustificatio sit successiua. Ad 4. confir.

Margin notes (right column): *De iustificatione impij.* — *De Salomone Sap. 7.* — *Somnium propheticum.* — *Io. 33.* — 4. — *Cognitio naturalis ad ... iustificationis* — *Rom. 4.* — 5. — 6. — *Iustificatio quomodo fiat in instanti.*

De iustificatione impij.

In successione duorum oppositorum, quæ tempori subiacent, non datur vltimum instans, in quo forma prior subiecto insit; sed bene vltimum tempus, & primum instans, in quo forma subsequens materiæ insit, vel subiecto. cuius ratio est, quia in tempore ante vnum instans, aliud scilicet instans immediate præcedens accipi non potest: propterea quod instantia non consequenter se habent in tempore, sicut nec puncta in linea; sed tempus terminatur ad instans. Proinde in toto tempore præcedenti, quo aliquid mouetur ad vnam formam, oppositæ subijcitur formæ, & in vltimo illius temporis instanti, quod est primum instans temporis sequentis, habet formam, quæ est terminus motus. Secus autem res se habet in eorum successione, quæ sunt supra tempus: in angelis namque successio affectuum, seu intellectualium conceptionum, non mensuratur tempore continuo, sed discreto, sicut & ipsa, quæ mensurantur continua non sunt. In talibus igitur datur vltimum instans, in quo primum fuit, & primũ instans, in quo est id, quod sequitur, nec oportet esse tempus medium, quia nimirum non est ibi continuitas temporis. Itaque mens iustificanda secundum se quidem est supra tempus, per accidens tamen subditur tempori, in quantum intelligit cum continuo & tempore secundum phantasmata, in quibus species intelligibiles contemplatur. Ex quo patet nõ dari vltimum instans, in quo culpa insuit, sed vltimum tempus: sed bene primum instans, in quo gratia inest. toto autem tempore præcedenti culpa inerat. Ad 7. Quædam miraculosa opera, & si quo ad bonum quod fit, impij iustificatione minora sint; præter tamen consuetum talium effectuum ordinem habentur, ideoque plus miraculosa esse videntur. Ad 1. confir. dico quotiescunque aliquid contra suam mouetur inclinationem, opus miraculosum est appellendum, alioqui miraculosum esset, aquam calefieri, & lapidem sursum proijci. sed tunc profecto, quando hoc fieret, præter propriæ causæ ordinem, quæ nata est hoc facere. Iustificare autem impium, nulla alia causa potest, nisi Deus; sicut neque aquam calefacere, nisi ignis. Quapropter quo ad hoc, quod iustificatio impij sit à Deo, opus miraculosum dici nõ potest, sicut nec quod ignis aquam calidam efficit. Ad 2. confir. dico, homini inesse aptitudinem à Deo per proprium ingenium atque studium scientiæ acquirendæ: proinde, quando præter hunc ordinem aliquis sapiens euadit, diuino miraculo imputatur; sed homini non inest aptitudo per suam operationem, sed Deo tantum operante, ad gratiam iustificantem habendam: ideo non est simile. Ad 8. patet responsio ex iam dictis: Ad primam confir. dico, bonum vniuersi esse maius bono particulari vnius, si eodem in genere vtrunque intelligatur. sed bonum gratiæ vnius maius bono naturæ totius vniuersi. Ad aliam confirmationem dicendum, rationem illam procedere ex parte modi agendi, secundum quem, vt dixi, creatio totius, maximum Dei opus computatur. Verum quia paulo ante meminimus in iustificatione liberum hominis arbitriũ simul moueri ad Deum, & ad peccatum, simulque gratiam infundi, & culpam expelli; operæpretium erit scire, an culpæ remissio, & gratiæ infusio sit vna mutatio, vel plures.

Successio diuersa. (margin)

7 (margin)

Quomodo non sit miraculosa. (margin)

8 (margin)

C A P. V.

In iustificatione impij gratiæ infusio, & culpæ expulsio estne vna mutatio, vel plures?

Quod non sit vna mutatio. (margin)

AN gratiæ infusio, & culpæ expulsio, sit vna eademque mutatio, in dubium vertitur apud nonnullos ingenio, & scientia præclaros homines: & quidam certa, non vnam esse mutationem, sed plures, fieri posse professi sunt. Idem, inquiunt, realiter simul augeri, & minui fieri non potest; alioqui non esset idem oppositum primi principij. Sed remissio culpæ pro earundem numero in peccatore multiplicatur, infusio vero gratiæ, est vnica, sicut & ipsa gratia, quæ infunditur. non ergo est vna simplex mutatio. Consequentia patet. antecedens autẽ probatur: quia vna culpa sine alia remittitur, vtpote si in vnum, & non in aliud incidisset peccatum. Amplius, idem realiter non separatur ab eodem realiter: Similiter & idem ratione: alter idem. vt idem simul esset, & non esset. illa enim separatio est secundum esse. Sed remissio culpæ, & infusio gratiæ, pro toto ipsarum ambitu ab inuicem separari possunt: nam in circumcisione, sine gratiæ infusione culpæ originalis fiebat remissio: illa autem eiusdem erat rationis cum ea, quæ modo fit, quamque gratia comitatur. Ergo quod prius. Sane, quemadmodum potest gratia infundi, absque alicuius

1 (margin)

2 (margin)

præcedentis culpæ expulsione, sicut accidit in Adam ante lapsum, & potest contingere homini in puris naturalibus cõdito; Sic etiam potest esse culpæ expulsio, sine gratiæ infusione. Præterea, quæ non sunt formaliter opposita, non possunt esse formaliter, & per se vna mutatio. hoc autem patet. Sed culpa, & gratia non sunt formaliter opposita priuatiue: alioqui sicut culpa subest agenti naturali, ita etiam & gratia, quod est falsum. Conseq. patet: quia quicquid virtutis habet agens naturale in vnum efficiendi, aut auferendi, similiter & in aliud. sed actionem habet culpæ producendæ, atque extirpandæ, & gratiæ quoque eodem modo haberet, quod omnibus modis falsum esse conspicitur: gratia enim non desinit esse, nisi per annihilationem tantum: creatura autem, sicut nec creare, ita etiam nec annihilare potest. Probatur adhuc minor. Vnius habitus, non nisi vna est priuatio simul & semel in eodem subiecto. sed multæ sunt culpæ in eodem subiecto, gratia vero est vnius habitus: gratia ergo & culpa non sunt formaliter opposita. Adde, quod non fiat proprie, nisi à priuatione ad habitum mutatio, cuiusmodi in gratiam fieri non potest, nam sine aliqua culpæ potest expulsione infundi. ergo quod prius. Ad hæc, Illa non sunt vna & eadem mutatio, quorum vnum mutatio esse non potest: sed tale quid est culpa, quippe quæ non est aliquod reale, sicut post ea dicetur. Mutatio vero, est alicuius rei realiter existentis; post culpam vero, gratiæ infusio, est mutatio: non sunt ergo vna eademque mutatio. Neque duæ sunt mutationes reales. siquidem infusio gratiæ post culpam, est vera mutatio realis, quia videlicet est vere transitus ab aliqua vera negatione in affirmationem in aliquo subiecto sub negatione, etiam secundum durationem præexistente, nempe pro tempore culpæ non remissæ. Remissio autem culpæ nõ est mutatio realis, cuius causam atque rationem nonnulli huiusmodi esse putauerunt. Peccatum, inquiunt, non adimit homini aliquod positiuum reale, quod culpæ remissione sit restituendum; sed reatus in anima remanet, quæ plane est obligatio peccatoris ad pœnam æternam, quoadusque ab illa pœna liber extiterit. quæ quidem obligatio non est ens positiuum, ideo non est mutatio realis, sed est respectus rationis. verum per illam obligationem ad pœnam post actum, anima formaliter peccatrix dici non potest; non enim est idem formaliter culpam remittere, & obligationem ad pœnam auferre, tametsi vnum alterum comitetur. Ex illorum præterea sententia sequitur culpæ remissionem, saltem rationis esse mutationem; quia nimirum ab obligatione, quæ est ens rationis, ad eius oppositum fit ista remissio, sicut à termino à quo, in terminum in quem: quæ plane mutatio, in aliquam realem mutationem erit reuocanda: quod illi non probatur. Adde, quod illa obligatione cessante, cessat etiam rationis respectus, qui est effectus à diuino intellectu, quod certe fieri non potest. alioqui in Deum caderet mutatio. Non est ergo remissio culpæ talis obligationis amotio, nec illa obligatio desinit esse, sed est potius in æterna Dei notitia pro instanti peccati, & toto tempore habito vsque ad remissionem nec per remissionẽ aufertur, aut cessat esse, licet pro instanti remissionis, & toto tempore habito, non sit ille obligatus ad pœnam, sed vita æterna dignus, hac tamẽ conditione, si pro tunc iudicetur, & fiat in termino. Itaque, aiunt isti, remissionẽ culpæ, & infusionem gratiæ vnam eandemque non esse mutationẽ, nec et duas reales; sed infusionẽ gratiæ post culpam, veram esse mutationẽ, remissionẽ autem culpæ, nec realem, nec etiam rationis mutationem esse, tametsi, secundum Dei ordinationem, gratiæ eam concomitetur infusio. Non ergo gratia est ipsa forma, per quam fit remissio, veluti per albedinem, fit aliquod album, pulsa priori nigredine. gratia enim potest infundi, sine præcedentis culpæ expulsione, sicut contigit in Adam in statu innocentiæ & in Christo saluatore nostro. Gratia igitur, & culpa non formaliter opponuntur. hæc illi. Verum *contra* istorum sententiam non contemnendæ militant rationes. Sane, transitus à priuatione ad habitum oppositum, vna tantum est mutatio: inter duo enim terminos oppositos simul, nõ est, nisi vnica mutatio: sed peccati remissio, & gratiæ infusio, est transitus à culpa mortali, ad gratiam, quæ sunt priuatiue opposita. vna est ergo mutatio. Probatur minor. sunt enim formaliter incompossibilia: impleat namque eandem animam pro eodem tempore, & vita, & pœna æterna dignam esse. Etenim si in tali termino anima esset iudicanda, simul & pœnam, & vitam esset receptura: quod plane fieri non posse, omnibus perspicuum esse puto. Amplius, aut gratiæ infusio, & culpæ expulsio sunt vna mutatio, aut plures: sed non plures essentialiter distinctæ; alioqui vna fieri posset, absque alia consistere: & sic in hoc homine sub peccato degente, posset inueniri peccati remissio, sine gratiæ infusione, & è conuerso, quod nullo

De iustificatione impij. (margin)

3 (margin)

Non sunt duæ mutationes reales. (margin)

Remissio culpæ non est mutatio realis. (margin)

Qualis sit reatus culpæ. (margin)

Infusio gratiæ est vera mutatio. (margin)

Argumenta contraria. (margin)

1 (margin)

2 (margin)

De Zodiaco. nullo modo probabile esse videtur. Ergo. Iterum, genera-
tio, & corruptio in naturalibus, sunt vna atq; eadem simpli-
3. citer mutatio. Idem est enim motus, vnius contrarij simpli-
citer abiectiuus, & alterius inductiuus: similiter ergo eadem
est vnius formæ mutatio expulsiua, & alterius sibi incom-
possibilis inductiua. Eundem autē inter duo contraria mo-
tum esse, perspicuum est. Motus enim per se contraria, sicut
per se terminos respicit: atq; in hoc à mutatione distinguitur,
quod scilicet illa ambos terminos positiuos non habeat. I-
4. tem, si non essent vna mutatio, sed plures: aliquem ergo
prioris, atq; posterioris, & si non duratione, natura saltem,
ordinem inter sese haberent: non enim, vt videtur æq; ordi-
nantur ad terminum: sed huiusmodi ordo inter eas esse nō
potest. siquidem si remissio esset prior, quam infusio: in illo
certa priori, homo Dei amicus, aut inimicus nequaquam di-
ci posset, nondum enim haberet gratiam, vnde amicus Dei
efficeretur. sed non datur huiusmodi status neuter: quilibet
namq; secundum Dei ordinē, aut Dei amicus, aut inimicus
Solu. Arg. sit, necesse est similiter si infusio gratiæ esset prior: illa certa
1. cum culpa consisteret, quod nequaquam fieri potest: ergo
quod prius. Ad hæc autem argumenta sic illi respondere cō-
sueuerunt: & ad primum quidem dicunt, remissionem cul-
pæ, & infusionem gratiæ non esse formaliter opposita, sed ex
diuina potius ordinatione, qua ordinatum est, vt vnū alterū
non ferat, aut simul cohabitet: De potentia ergo Dei ordi-
nata, hæc duo simul esse non possunt, non autem de Dei po-
tentia absoluta. Et cum dicis, simul ergo amicus esset, & ini-
micus, dico, hoc intelligendum non esse secundum idem
nam secundum culpam sibi inhærentem, inimicus quidem;
secundum gratiam vero, amicus censendus esset. Et cum ite-
rum infers, si in illo ergo puncto esset iudicandus, visionem,
ac carentiam eiusdem simul obtineret, quod plane implicat,
ac fieri non potest. Dico, id minime sequi. In causa autem est,
quia visio beata, & eiusdem carentia priuatiue opponuntur:
proinde circa idem positiuum simul esse nequeunt, contra-
dictione repugnante. vnde, concesso, quod simul sit dignus
pœna, & vita æterna, non tamen pro simul, nec simul pos-
sent sibi inesse ambo cōiunctim, sed alterum illorum, quod
2. placeret præmiandi. Ad 2. licet sint plures mutationes, secū-
dum Dei tamen potentiam absolutam, remissio culpæ po-
test esse sine gratiæ infusione. Nam, quod aliquem damnet
pro culpa, aliquem vero saluet pro gratia, ex sua quidē pen-
det ordinatione, cuius oppositum pro sua potentia absoluta
3. ordinare posset. Ad 3. Quamuis sit vnus motus, vnaque mu-
tatio à contrario in contrarium, quatenus mutatio, aliquod
commune inuitat ad motum, generatio tamen, & corruptio
non sunt vna mutatio sed duæ: cuius ratio est, quod motus
ille, duos per se habeat terminos positiuos, illa sc. contraria,
vnde plures termini ibi non sunt: at generatio, & corruptio
Corruptio & generatio duæ mutationes. eodem modo suos terminos non habent. Corruptio nam-
que pro suis terminis, priorem formam habet, eiusq; ne-
gationem generatio vero, formam posteriorem, atq; nega-
tionem eius, siue priuationem in materia & ita sunt ibi qua-
tuor termini, duæq; mutationes. Et cum dicis, vnica muta-
tione per motum, contrariam formam extrudi, aliamq; cō-
trariam induci, dico, in quolibet motu de contrario in con-
trarium, duas concurrere mutationes, quarum altera est v-
nius deperditiua contrarij, altera vero, alterius contrarij ac-
quisitiua. Et prima quidem pro suis terminis, cōtrarium ha-
bet, quod abijcitur, eiusq; negationem: secunda vero, con-
trarium, quod inducitur, illiusq; negationem, seu priuatio-
nem. Ex quo patet, quamlibet istarum mutationum succes-
siuam esse, atq; vnam ab altera essentialiter distingui, ita, vt
virtute diuina, prima possit fieri sine secunda, & è conuerso.
4. Ex his patet solutio. Ad 4. Arg. supponit, quod sint duæ mu-
tationes, & id certe declaratum est. Præterea, quamuis res ita
se habeat secundum diuinam ordinationem, potentiamq;
ordinatam, secundum vero diuinam potentiam absolutam,
aliud ab eo fieri potest. Quomodo ergo infusio gratiæ, & ex-
pulsio culpæ sint vna mutatio, vel duæ ad vtramlibet partem
rationes à me positæ sunt. Quomodo autem anima sit for-
maliter peccatrix, alterius erit inquisitionis: cum scilicet no-
bis agendum erit de pœnitentiæ sacramento.

Mercvrivs.

Dinumeratæ sunt stellæ, secundum eos, qui in-
habitant illas, deos. Ambitus amplior cursu
suo cum aereo circulo conspirauit diuino spi-
ritu vectus. Quisque deorum ex interna vir-
tute ascriptum sibi opus impleuit.

Commentum XI.

FLuctuanti mihi inter procellas, & turbines quæ- De Zodiaco.
stionum, super vndas deambulans Christus adue-
nit, atq; meæ pusillanimitatis, ignorantiæque spiri-
tum, vnd iussionis suæ sermone compescuit. Misit
namq; manum suam de alto, & assumpsit ex perplexitatibus
multis. Cum ergo benignitate nostri Pymandri, tenebrosi æ-
quoris concitatos fluctus illæsus transierim, tota mente, post-
hac Mercurij sapientissimi insequar vestigia, quem aliquan-
tulum intermittere mihi opus fuit; vt mihi obuiam venien-
tibus grauissimis causis, satisfacerem. Porro, præsentia Mer-
curij verba, illis sunt connectenda, quæ in tex. Comm. 5.
habentur. Neque enim mihi commodum fuisset, ea per-
tractandi, quæ hactenus excussa sunt, si illius verborum or-
do mihi passim fuisset obseruandus. Satis ergo puto esse
Lectori, & si non eodem ordine; eadem tamen habere
Mercurij verba, atque sententias dilucidatas, atque perspi-
cuas, non sine plurimorum, & quidem clarissimorum do-
ctrina. *Dinumeratæ*, inquit, *sunt stellæ &c.* Postquam dictum est
à Mercurio, igneo spiritu librata fuisse omnia, & cœlum in
septem circulos emicuisse, deinde dinumeratas esse stellas;
secundum eos, qui habitant illas Deos, de quibus omnibus *Tex. exposi-*
tex. Com. 6. satis dictum esse, puto: occurrentibus postea al- *tus.*
tissimis quæstionibus, de stellis scilicet, de fato, de fortuna,
de prouidentia, de gubernatione, de regno, de scientia, de
prædestinatione, de reprobatione, de libro vitæ, de amore
Dei, de misericordia, de iustitia, de iustificatione impij, quæ
omnia ita inuicem connectuntur, vt vnius cognitio, ex alte-
rius doctrina pendeat, verbis Mercurij dilucidandis, incum-
bere nequiui. Nunc ab illis erutus, & pristinæ libertati resti-
tutus, sequentia verba perstringam. *Ambitus, ait, amplior cur-*
su suo cum aereo circulo conspirauit diuino spiritu vectus: hoc est, o-
ctauæ sphæræ corpus quasi immensum, ambitum illius cor- *Aereus*
poris, motum, & circulum vectum diuino spiritu, simul cō- *circulus.*
spirasse, id est, in vnum conuenisse, affirmat. In vnum, in-
quam, vt pro ambitu corporis, esset motus velocitas, atque
aerei circuli conditio, motus, & natura. Vocat autem aereum
circulum, quia nimirum ex illius qualitate, aer disponitur,
atq; terrena omnia, siue elementaria gubernantur. Addit,
hunc circulum diuino spiritu vehi: & recte quidem, quan- *Zodiacus.*
doquidem ex varia illius virtute motu, rationeque, genera-
tionis, atq; corruptionis vices, inferiorum natura suscepit. A
diuino ergo spiritu, & ambitus illius, atq; omnium corporū
cœlestium, & motus, & circulus aereus, regitur, & dispon-
tur: sic enim dictum est ab eodem Mercurio. *Cœlestium*, in-
quit, *corpora vnum, atque eundem seruant ordinem. quem susceperunt*
primum à patre suo sortita sunt. Et, *Tabernaculum istud*, inquit, *ô fili* *Dial. 8.*
est Zodiaco circulo constitutum, quod ex duodenario numero constat il-
lo numero, & sunt vnius omnisformis q. secundum ideas naturæ ad ho- *Dial. 13.*
minis propagationem, atq; circuitum. Quem prius aereum circu-
lum hic proprio nomine zodiacum appellauit, eumq; duo-
denario numero constitutum esse affirmat: ex quo patet, o-
mnem propemodum à Mercurio sapientissimo philosophi-
am, atque Theologiam in Græcos Latinosq; emanasse. Hūc
autem numerum duodenarium, duodecim signa esse, qui-
bus tempus omne decurrit, nemo est, qui dubitet. Græce
ζῶα animalia dicuntur; proinde Zodiacus, animalis dici po- *Quid Zo-*
test, ab animalium vtique effigie. est enim signifer orbis si- *diacus si-*
ue orbis signorum. Nam & circulus est maior, obliquus, æ- *gnificet.*
quinoctialem in partes æquales secans, cuius vna medietas
ad septemtrionem, reliqua ad austrum declinat. in quo
duodecim signa sunt, in formam animalia figurata, de qui-
bus nobis erit disputandum per singula, vt completa (quo- *Circulus*
ad fieri potest) de cœlestibus rebus, perscrutatio habeatur. *quid sit.*
In primis autem, non ignorare oportet, circulum bifariam
intelligi posse, nempe, & pro superficie plana, vnica linea
circulari contenta, in cuius medio est punctus imaginarius,
à quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circumferentiam sunt
æquales. Alio autem modo pro linea circulari, huiusmodi
superficiem planam, quæ est circulus in prima acceptione
circumdante. Et isto quidem modo dupliciter circulus ac-
cipitur, pro linea circulari, ad idem punctum redeunte; &
pro linea non ad idem punctum, sed ad alium satis propin-
quum, aut non multum longe positum reuertente. Punctus *Punctus*
præterea duobus modis intelligi potest ac proportionaliter *quid.*
linea, & superficies: vno quidem modo pro indiuisibili,
tum secundum longitudinem, & latitudinem, tum etiam
secundum profunditatem: alio vero modo pro aliquo par-
uo corpore ex tribus illis dimensionibus constante. Linea *Linea.*
quoque vno modo accipi potest pro aliquo secundum lati-
tudinem, & profunditatem, non autem secundum longitu-
dinem. alio autem modo pro aliqua re parua quidē secundum *Superficies.*

De Zodiaco.

latitudinem, & profunditatem, magna vero secundum longitudinem. De superficie quoque similis est ratio habenda. Itaque si punctus primo modo intelligatur, nihil plane reale est: alioqui esset substantia, vel accidens. at substantia esse nequit, quandoquidem quælibet substantia, quæ habet in continuo positionem, sit diuisibilis in semper diuisibilia: neque est accidens, aliter haberet subiectum sibi adæquatum, quod est falsum. Porro, secundo modo acceptum, bene est aliquid, quia est aliquod paruum secundum vnam dimensionem. Ex his ergo patet, an decem circuli, qui in sphæra cœlesti positi sunt, veri sint necne. Etenim si secundum primum modum intelligantur, veri vtique dici non possunt, quippe quia non sunt superficies planæ, vna linea circulari contentæ, alioqui concauitatem non haberent. Licet ergo circuli, qui in octaua sphæra positi sunt, sint illius partes veræ; veri tamen circuli dicendi non sunt, præsertim secundum illorum sententiam, qui putant circulos immobiles esse: et qui nulla cœli pars est immobilis. Vocati sunt autem circuli, ve sic facilius, cœlestia corpora, motus, cursusque à nobis intelligi possent.

Quomodo circuli cœlestes sint veri.

Numerantur autem in sphæra, & maiores, & minores circuli. maior autem circulus dicitur, qui diuidit sphæram in duo æqualia, habetque suum centrum cum centro sphæræ, quorum numerus talis habetur: æquinoctialis, zodiacus, duo coluri, orizon, & meridianus. Porro circulus minor, in duas partes inæquales diuidit sphæram, habetque centrum extra centrum sphæræ: sunt autem minores circuli quatuor duo nempe tropici, & duo circuli polares. sed prius loquamur de zodiaco, deinde de alijs ordinatim.

Circuli maiores.

Circuli minores.

Zodiacus à philos. vocatur circulus obliquus, dicitque propter motum Solis in circulo obliquo in his inferioribus generationes corruptionesque fieri Plato in Timæo obliquam agitationem appellat. Quoniam autem circulus zodiacus est obliquus, ideo alios polos habet, quam alij circuli, appellanturque poli zodiaci, super quibus orbes planetarum proprijs motibus, ab oriente in occidentem mouentur.

Arist. 2. de gen.

Poli zodiaci.

Diuiditur autem zodiacus vno quidem modo secundum latitudinem in duodecim gradus, in eoque quædam linea intelligitur, imaginatione sal- tem, quæ in duas partes æquales zodiaci latitudinem diuidit, ac ex vtraque parte sex gradus relinquit. hæc autem linea propterea, quod, quando Sol, & Luna sunt linealiter sub illa, Solis, aut Lunæ contingit eclipsis, vocatur ecliptica.

Ecliptica.

Solis autem, quando fit in nouilunio, & Luna inter corpus Solis, nostrosque aspectus, recte interponitur. Lunæ vero, vt in plenilunio, quando nimirum Luna diametraliter opponitur Sol. vnde eclipsis Lunæ nihil aliud est, quam interpositio terræ inter Solem, & Lunam. Sol quidem semper decurrit sub ecliptica: omnes vero alij planetæ vel versus Septentrionem declinent, vel versus Austrum, quandoque autem sunt sub ecliptica. De his in Almag. lib. 2. & 6. *Ptolomæus* disputat. Itaque ecliptica vocatur, ob eam, vt dixi, causam, quod quando Sol & Luna sub illa linea directe coniunguntur, siue opponuntur, tunc Solis vel Lunæ eclipsis contingat.

Eclipsis Solis & Lunæ.

Oportet autem imaginari quandam rectam lineam per terræ centrum transeuntem, lineæ ecl[i]pticæ ex vtraque parte suas extremitates applicantem, ac centrum Lunæ Solisque penetrantem: in qua quidem situ coniunctio, Solis eclipsis, sin vero fuerit oppositio, eclipsis Lunæ contingit. Id autem minime fieri potest, nisi Sole, in capite, vel in cauda draconis existante, & Luna quoque, aut vno illorum in capite, altero vero in cauda. Ex quo patet, quare non in qualibet oppositione, Lunæ eclipsis non contingat, neque Solis in vnaquaque coniunctione. In causa enim est, quod plures fiant oppositiones, coniunctionesque, Luna extra eclipticam existente, Sol vero ab ecliptica nunquam recedit. Interdum namque Luna, vltra eclipticam eleuatur, aliquando vero deprimitur.

Diuiditur præterea zodiacus in duodecim partes æquales, quæ signa appellantur, quorum quælibet triginta gradus habet longitudinis, duodecim vero latitudinis. Explodenda ergo illorum sententia, qui arbitrati sunt, signa illa figuræ esse quadratæ. Ex his etiam constat, ipsum zodiacum 360 gradus habere. Porro, pars zodiaci, quæ ab æquinoctiali versus septentrionem declinat, septentrionalis, borealis, vel arctica dicitur. Proinde illa sex signa, quæ sunt à principio Arietis, vsque in finem virginis, vt pote, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo; Septentrionalia, atque borealia appellantur. Alia vero pars Zodiaci, quæ ab æquinoctiali, versus meridiem flectitur, meridionalis, australis, vel antarctica appellatur: atque illa sex signa à principio libræ, vsque ad finem piscium, scilicet, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces, meridionalia, vel australia appellantur. Itaque Sol per zodiacum circulum currens, neque extra eum transiens, per sue signa iter conficiens, temporibus distributis, mundi huius inferioris naturæ moderatur. nam ab ariete incipiens, Ver ostendit: & taurum, & geminos transiens, idem significat sed iam explicit hoc geminorum circulumque tum iam tropicum ... & per cancrum & leonem transiens, & virginem, Æstatem efficit. Et rursus à virginis extrema parte transitu ad æquinoctialem circulum perspicitur. In libra autem æquinoctium conficit, & Autumnum signi icare incipit. Ab hoc autem signo transiens ad scorpium, & sagittarium, protinus incurrit in hyemalem circulum, & à capricorno, aquario, piscibus Hyemem transigit. Transeundo igitur per zodiacum, huiusmodi circulos attingit.

Diuisio zodiaci secundum longitudinem.

Signa septentrionalia.

Meridionalia.

Ver.

Æstas.

Æquinoctium.

Autumnus.

Hyems.

DIGRESSIO PRIMA

CAP. I.

De Zodiaci circulis.

Diximus zodiaci circulos tres esse, breuiter tamen: propterea aliquantulum diffusius de illis loquamur, deinde de illorum signis ad plenum. Æstiuus circulus, qui et tropicos vocatur ... æstatem conficit, quique nobis æstiuus est ... nonnullis vero fit hyemalis, & econuerso. Inter autem æstiuum circulum, & arcticum nos sumus constituti, ... secundum illorum sphæram, qui ab hyemali circulo ad antarcticum habitantes à nobis antipodes vocantur. In æstiuo autem circulo hæc signa conspiciuntur, de quibus ad amussim differemus capita geminorum: aurigæ genu vtrumque vel sinistrum: Perseus, & humerus sinister: Andromeda autem à pectore, sed manu sinistra diuiditur. Atque ita euenit, vt caput eius cum toto corpore, & manu dextra videatur esse inter æstiuum, & æquinoctialem circulum, reliquum autem inter æstiuum, & arcticum. In eodem autem æstiuo circulo pedes equi ... dentur positi, & caput à reliquo corpore diuiditur, & alæ sinistrioris, vt volantis pars non magna Ophiulcus humeris, vt circulum sustinere videtur. Virgo propa hunc contingens à capite, inter hunc æquinoctialem circulum collocata est, vt fulgens ad austrum. Leo à pectore ad lumbos diuiditur, vt caput eius, & corporis superior à Cruribus pars, inter hunc, & arcticum circulum videatur; inferior autem pars inter æstiuum & æquinoctialem circulum. Cancer autem sic diuiditur ... vt inter duos oculos eius, circulus tractus ... Alius autem circulus vocatur æquinoctialis, à quo ... sphæra in duas partes æquales, atque secundum vtramque suæ circumferentiæ partem, ab vtroque mundi polo æqualiter distat. Etenim si esset aliquod quadratum habens duos conos oppositos in polis mundi, & alios duos conos oppositos, tunc tale quadratum esset ... quadratum æquilaterum. Vocatur autem æquinoctialis, æquator diei, ac noctis, cingulus primi mobilis. Æquinoctialis autem dicitur propterea, quod Sole in illo existente, quod bis fit in anno, semper in principio Arietis, & Libræ, æquinoctium fit in vniuersa terra. æquator autem dicitur, eo quod tunc temporis par sit dies ac nox ... Cingulum autem primi mobilis appellatur ... cingulum, cœlum ipsum cingit, & complectitur ... primum mobile in duo æqualia, vt dictum est ... secundum imaginationem nostram, duo puncta ... tur axem terminantia, ... tur. Accedunt ad hæc & alij duo circuli ... ri, quorum duplex est ... guuntur æquinoctia ... distinguens æquinoctia, est circulus ... sphæram duas partes æquales transiens ... cipia Arietis, & Libræ, seu intersecans zodiacum in principio Arietis, & in principio libræ ... æquinoctia distinguere, quia scilicet cum Sol ad illa puncta peruenerit quibus zodiacum diuidit, tunc fit æquinoctium, quod idem est duplex, propter illa duo puncta; vnum ... Vernale, aliud Autumnale. Colurus autem distinguens solstitia, est circulus diuidens sphæram in duas partes æquales, transiens per polos mundi, in principio Cancri & in principio Capricorni, seu in maximis Solis eleuationibus, & declinationibus, zodiacum intersecans. Cum autem Sol illa attigerit puncta, in quibus zodiacus ab illo coluro intersecatur, Sol quasi stare videtur, propterea, quod vltra non progreditur, sed reuertitur potius. Pro illis autem duobus punctis, duo quoque Solstitia numerantur in anno. alterum quidem Æstiuale, in medio Iunij, Sole Cancrum ingredienta: aliud vero Hyemale, in medio Decembris, dum Sol intrat Capricornium. In huiusmodi autem coluro, maxima Solis eleuatio, est arcus coluri distinguentis solstitia, qui est à principio Canceri ad æquinoctialem. Maxima vero Solis declinatio, est arcus eiusdem coluri, qui est à principio Capri-

Circulus æstiuus.

Stellæ in circulo.

Colurus distinguens solstitia.

Duo Solstitia.

De zodiaco. Capricorni ad æquinoctialem. Illæ autem duæ ascensiones inter se sunt æquales, atque qualibet illarum 23 gradus, minuta vero 51. continet, vt quidam Astrologorum sentiunt. *A censione Solis.* Est quoque alius circulus, qui vocatur meridianus, à quo sphæra diuiditur in duas partes æquales, transitque per zenith capitis, & per polos mundi, atque meridianus vocatur quia *Circulus meridianus.* Sole illum attingente, meridies terris redditur. Hic autem circulus nõ potest idem esse omnibus, sed pro accessu, & recessu ab oriente, est considerandus. Alius circulus appellatur Orizon, qui diuidit hemispherium superius ab inferiori secundum Astrologos, aut partem cœli visam à non visa *Orizon. Rectus.* secundum perspectiuos. Est autem duplex Orizon, quidam quidem rectus, & ad illos spectat, quorum zenith recte est in æquinoctiali, transitque per polos mundi, & æquinoctialem ad *Obliquus.* angulos rectus sphæriales intersecat. Alter vero Orizon est obliquus, & illis conuenit, quorum zenith est citra æquinoctialem, vel vltra à quo quidem circulo æquinoctialis, ad angulos intersecatur obliquos. Inter minores autem circu- *Tropicus.* los, duo tropici numerantur. Porro circulus tropicus diuidit sphæram in duas partes inæquales, contingitque zodiacũ in principio Cancri, aut in principio Capricorni. Est autem circulus descriptus à Sole in maxima illius eleuatione, vel declinatione quam ob causam tropicus appellatur à tropos, quod est conuersio; quod scilicet circulo illo descripto, Sol vltra non procedit, sed incipit reuerti. sunt autem duo, al- *Aestiualis. Hyemalis.* ter nempe Æstiualis, qui à Sole describitur in principio Cãcri existente. alter vero Hyemalis, in principio Capricorni, *Poli zodiaci Circuli polares.* quando est maxima illius declinatio. Zodiacus (vt dixi) circulus obliquus in sphæra, habet alios polos quam tota ipsa mundi sphæra, appellanturque poli zodiaci: qui plane mouentur circa polos mundi, duos paruulus circulos describentes, qui vocantur circuli polares: & vnus quidem dicitur circulus Arcticus, qui à polo zodiaci circa polum Arcticum describitur: alter vero Antarcticos. Itaque his sic elucidatis, ad signa redeamus, quæ in æquinoctiali conspiciuntur. Aries vtique totus omnibus pedibus innixus videtur. In eodẽ Tauri genua, vt fixa perspiciuntur: zona præterea Orionis, vt ipso circulo præcinctus existimetur: hydriæ flexu à re- *Signa equinoctialia.* pte primo, vt ceruicibus erectis, Cancrum contingere videatur: & ex inferiore corpore hydriæ crater cum coruo velut fixus esse circulo conspicitur. item pauca stellæ chelarum, Ophiulci genus à reliquo diuiduntur: Aquila sinisteriora penna, caput pegesi cum ceruicibus nititur, his corporibus *Circulus Hyemalis.* signorum æquinoctialis circulus finitur. Alius circulus Hyemalis nominatur, qui his corporibus, atque eorum partibus finitur: nam medium Capricornium diuidens, & pede aquerij, per caudam pistricis, vt traiectus videtur. diuidit etiam leporem fugientem, & canis sequentis pedes, & nauis Argus puppim, centaurique ceruices à reliquo corpore. Scorpionis extrema cauda, quod acumen vocatur, eodem circulo coniungitur. Sagittarij arcus eodem orbe deformatur. Præter hæc animaduertendum est, quod æquinoctialis cũ *Pararelli.* quatuor circulis minoribus quinque pararelli, quasi quinque æquidistantes appellantur, non quia quantum primus distat à secundo, tantum secundus distet à tertio, sed quia duo circuli simul iuncti secundum quamlibet sui partem æque distant ab inuicẽ, vnde & pararellus vocatur æquinoctialis, & Solstitij Æstiuus, & Hyemalis, & Arcticus, & Antarcticus. Qua- *Zonæ quinque Virg.* tuor autem pararelli minores scilicet duo tropici, & Arcticus, & Antarcticus in cœlo quinque zonas, siue regiones distinguunt. vnde Virgilius primo Geotgicorum: Quinque tenent cœlum zonæ quarum vna corrusco, Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni. Distinguuntur etiam totidem plagæ in terra, prædictis zonis directe suppositis. vnde *1. Metamorph.* Ouidius. *Totidemque plagæ tellure premuntur. Quarum vna quæ media est, non est habitabilis æstu. Nix tegit alta duas: totidemque inter vtrasque locauit. Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.* Duæ ergo zonæ sunt habitabiles: quarum vna est in- *Zonæ habitabiles.* ter tropicum Æstiuum & circulum Arcticum, altera vero inter tropicum Hyemalem, & circulum Antarcticum, temperata caliditate torridæ zonæ existentis inter tropicos, & frigiditate zonarum extremarum, quæ sunt circa polos mundi. Idem intelligendum est de plagis terræ illis directe suppositis. Est præterea sciendum, quid sibi velit illud, quod dicitur, Sol est in Ariete, vel in aliquo alio signo: perinde enim est, ac si diceretur, Sol est sub Ariete (in) enim interdũ pro (sub) accipitur. aliquando vero signum dicitur pyra- *In quid significet.* midale, cuius basis est illa superficies, quam signum appellamus, eius autem vertex est in centro terræ. hæc autem figuræ pyramidalis quadrilatera totum spatium ad centrum *Signum quomodo accipitur.* terræ includit; vnde hoc modo aliquid vere dicitur esse in signo, propterea quod inter duas superficies est à signo inclusum. Tertio modo dicitur signum, quatenus intelliguntur sex circuli, per polos zodiaci, atque principia 12. signo- *De zodiaco.* rum transeuntes. Illi namque sex circuli, totam sphæræ superficiem, in duodecim partes latas in medio, Arctiores vero circa polos zodiaci diuidunt: quarum qualibet pars, signũ appellatur, nomenque habet speciale à nomine illius signi, quod inter illas duas lineas intercipitur. Secundum autem [illegible] stellæ, quæ sunt iuxta polos, extra *Quarto modo.* [illegible] in signis esse dicuntur. Amplius, intelligitur quoddam corpus [illegible] basis sit signum, acumen vero eius sit supra axem zodiaci. Tale igitur corpus in quarta significatione signum dicitur, secundum quam profecto significationem totus mundus in [illegible] partes æquales, quæ dicuntur signa diuiditur: atque ita, quidquid est in mundo, in aliquo signo esse dicimus.

CAP. II.

De Zodiaci Signis.

Descriptis, declaratisque circulis, atque signi acceptionibus, ad signorum notitiam enucleandam accedamus. Signa autem duodecim esse, ex supradictis patet: quæ quidem quandam animalium similitudinem proprietatemque imitentur; idcirco & illorum *Aries.* vocabula gerunt. Sunt enim in illa parte zodiaci quædam stellæ sic dispositæ, quæ Arietis figuram componere videntur. Sane, quemadmodum Aries valet capitis fortitudine; ita plane Sole existente in Ariete, maior illius virtus in nos protenditur. Aries præterea dimidio anni iacet super vnum latus, altero vero dimidio super aliud; atque ita annum in duo æqualia diuidit. sic etiam Sol dum Arietis domum habitat, diem naturalem in duas partes æquales diuidit, nempe in diem artificialem, & noctem. Est autem Aries animal calidum, siccum, igneum, colericum, masculinum, diurnum, orientale, cui dominatur Sol in die, & Iupiter in nocte. Similiter se habet Leo, & Sagittarius, qui ad eundem ordinem *Arietis natura.* spectant. Est insuper Aries animal mobile, sicut Cancer, Libra, & Capricornus. in hoc autem signo Sol exaltatur, 19. gradibus. dicuntur autem planetæ in signis, & gradibus exaltari (teste Albumasat) propterea quod in illis gradibus, atque signis creati fuerint. Quodlibet præterea signum in tres *Prima facies Arietis.* partes æquales diuiditur, quarum qualibet decem gradus continet & primi quidem decem, vocantur prima facies, secundi vero, secunda: & tertij, tertia. Et primæ quidem Arietis faciei, Mars Dominus appellatur. secundæ vero, Sol: tertiæ autem Venus idcirco Aries domus Martis dicitur, similiter & Scorpio. In zodiaco namque duplices domus *Aries domus Martis.* considerantur, quædam quidem mobiles, nempe duodecim; quippe cum zodiacus in partes quatuor æquales diuidatur, quarum qualibet iterum in alias partes secatur æquales. & tunc prima, quæ est in contactu orizontis in oriente, est prima domus: deinde secunda versus angulum noctis, domus secunda nominetur. tertia vero, tertia domus, atque ita de cæteris simile habetur iudicium. Aliæ autem sunt domus immobiles vnde fit, vt quilibet planeta, proprium signum, velut propriam domum sibi deligat, atque deputet. *Arietis stellæ.* Amplius, quodlibet signum, certam sibi determinat hominis partem, in quam vehementius influit: Aries autem, caput hominis sibi delegit. Aries in æquinoctiali circulo consistens, caput ad exortum habet euersum; occidens à primis pedibus, & exoriens, caput infra triangulum tenet collocatum, pedibus prope contingens caput pistricis. habet autem *Arietis ortus.* in capite stellam vnam, in cornibus tres, in ceruice tres, in pede priore vnam, inter scapulas quatuor, in cauda vnam, sub ventre vnam, in lumbis tres, in pede posteriori vnam: quæ sunt omnes numero decem, & octo. In huius autem ortu, sinistra pars Andromedæ prouenit: ara autem occidere videtur. Cum eodem sydere exoritur & Persei caput vsque ad vmbilicum; vt dubium esse videatur, zona eius vtrum vsque extremo Ariete, an Tauro primum ex oriente prodeat ad lucem. Hic Aries existimatur esse, qui Phryxum transtulisse, & Hellem dictus est per Hellespontum, quem He- *Arietis historia.* siodus, & Pherecydes aiunt, habuisse auream pellem; sed Hellem decidisse in Hellespontum, & à Neptuno compressam Pæana procreasse. Nonnulli Edonem dixerunt. Præterea Phryxum incolumem ad Oetam peruenisse, & Arietẽ Ioui immolasse, pellem in templo fixisse, & Arietis ipsius effigiem à Ioue inter sydera constitutam. Erasthenes ait Arietem ipsum sibi pellem auream detraxisse, & Phryxo memoriæ causa dedisse, ipsum autem ad sydera peruenisse. hunc autem nonnulli dixerunt in oppido Horcomenio, quod est *Cretens.* in Boetia natum. Alij, in Salorũ Thessaliæ finibus procreatum. Alij dicunt Cretea, & Athamatẽ cum alijs plurib. Æoli filios fuisse. Nonnulli etiam Athamantis filium Salmonem esse,

De zodiaco. eius, Felinepotem putauerunt. Cretes autem habuisse Damnomenem vxorem, quam alij Biandicam dixerunt. banc autem Phryxi Athamantis filij corpora inductam, in amorem incidisse, neque ab eo, vt sibi copiam faceret impetrare potuisse. Itaque necessario coactam criminari eum ad Creteam cœpisse. Quo facto Cretea, vt de eo supplicium sumeret, Athamanti persuasisse. Numem autem interuenisse, & ereptu Phryxum, & Hellem eius sororem in Arietem posuisse, & per Hellespontum quem longissime posset, perfugere iussisse; *Hellespontum.* Hellem decidisse, & ibi debitum naturæ reddidisse, ex huius nomine Hellespontum appellatum, Phryxum Colchos peruenisse, & (vt dicit) Arietis interfecti pellem in templo fixisse. Ipsum autem a Mercurio ad Athamantem reductũ, qui patri eius satisfecerit, cum innocentia confusum profugisse. Hemispus autem dicit, quo tempore liber Affricam oppugnauerit, deuenisse cum exercitu in eũ locum, qui propter multitudinem pulueris Amodes est appellatus. Itaque cum in maximum periculum deuenisset propter aquæ penuriam, cui, quid ageret cogitanti, aries fortuitu occurrit, *Templum Iouis Ammonis.* quem illius milites insecuti sunt vsque, eum locum, qui Iouis Ammonis postea templo constituto, est appellatus: Quo cũ peruenissent, arietem quem insecuti fuerant, nusquam inuenire potuerunt, sed quod magis hic fuerat optandum, aquæ magnam copiam in eo loco nacti sunt, corporibusque *Arietis cornua in templo.* recreatis, Libero statim nunciauerunt qui mox, eo nuncio recepto, ad eos fines gaudens exercitum deduxit: & Iouis Ammonis templum cum arietis cornibus, simulachro facto, constituit: arietem inter sydera figurauit. Vnde cum Sol illud signum ingreditur, omnia nascentia recreantur, quæ Veris tempore fiunt. hac re maxime quod illius fuga Liber ex- *Ammonis simulachrum.* ercitum recreauerit. Præterea duodecem signorum principem voluit esse, quod ille optimos exercitus ductor extiterit. Sed de Ammonis simulachro Leon, qui res Ægyptias conscripsit, ait: Cum Liber Ægyptum, & reliquos fines regno teneret, & omnia primus hominibus ostendisse diceretur, Ammonem quẽdam ex Affrica venisse, & pecoris multitudinem ad Liberum adduxisse; quo facilius, & eius gratia vteretur, & aliquid primus inuenisse diceretur. Itaque pro beneficio ei Liber existimatur agrum dedisse, qui est contra Thebas Ægyptias, & qui simulachra faciunt Ammonis, cũ capite cornuto instituunt, vt homines memoria teneant, cum primum pecus ostendisse. Qui autem Libero factum assignant, quod non ab Ammone petierit, sed vltro ad eum sit adductus, simulachra illi cornuta faciunt, & arietem, memoriæ causa inter sydera retulerunt. Hæc de primo signo sint dicta.

CAP. III.

De Tauro, signo 2.

Taurus quid. Secunda pars zodiaci Taurus appellatur, ex eo quod tunc temporis, Sole taurum tenente, vtpote in medio Aprilis, taurorum labores apparere incipiunt: terra namque eo tempore est laboribus taurorum apta in principio præterea Tauri plurimæ stellæ simul coniunctæ consistunt, quæ quasi caput illius effigiem *Natura tauri.* prætendunt. Adde, quod sicut illud animal scapularum fortitudine valet; ita tunc temporis, solis calor vigoratur, atque fortior redditur. Est autem hoc signum frigidum, siccum, terreum, melancolicum, meridionale, fœmininum, nocturnum, cuius dominus in die Venus, & in nocte Luna. Eodem *Et domus Veneris.* modo se habent virgo, & capricornus, qui sunt eiusdem ordinis. Est signum fixum, sicut leo, scorpius, & aquarius. Luna in 3. gradu istius exaltatur: est autem hoc signum domus Saturni, sicut & libra: collum hominis in partem propriam sibi deputat. Ad exortum signorum dimidia parte collocatur, vt incipere genu, ac defigere ad terram videtur. Caput autem habens, ac rectum: genua eius reliquo corpore diuidit circulus æquinoctialis, cornu sinistro coniungitur cum sinistro pede, qui auriga appellatur: inter huius finitionem corporis, & arietis caudam, stellæ sunt, quæ Vergilias nostri, *Pleiades.* Græci autem Pleiadas vocant. hæ autem Stellæ prima die Aprilis intempesta nocte apparent, & 19. occultantur, 21. oriuntur cum sole, & aer valde turbatur. vij. Maij apparent mane, & aer incipit sedari. 23. Octobris vna cum Solis ortu occidunt, & contingit pridie maxima aeris turbatio. 6. Nouembris mane occidunt, & aer incipit sedari. Dictæ autem sunt Pleiades apo tu plein, quod pluralitatem significat. sunt autem septem stellæ ante genua tauri, ex quibus 6. videntur, *Vergiliæ.* vna vero latet. Vergiliæ à Latinis vocantur, à Veris temporis significatione, quod Vere exoriuntur: occasu namque suo, hyemem, ortu autem æstatem efficiunt, primæque nauigationis tempus ostendunt. Et hæ quidem stellæ ampliorem cæteris habent honorem. Quod earum signo exo- *De zodiaco.* riente æstas significatur, occidente autẽ, hyems ostenditur, quod quidem alijs signis non est concessum. Hæ autem numero septem dicuntur; sed nemo amplius quam sex videre potest: cuius causa sic à poetis describitur *Sex, inquiunt, cum immortalibus concubuerunt, tres cum Ioue, duæ cum Neptuno,* *Quare sex videntur.* *vna cum Marte: reliqua autem Sisyphi vxor demonstratur. quæ quia homini nupsit, ideo stella eius obscurata est.* Alij autem dicunt, electram vnam ex illis, ex qua Iupiter Dardanum progenuit, & ex Maia Mercurium, & ex Tageta Lacedæmonia, non apparere, propterea quod Troia fuerit euersa, cuius dolore permota, ab illarum circulo se remouit, & in arcticum se addidit; vbi longo tempore luctui inhiitane, capillo sparso videtur. Porro, antiqui Astrologi has Pleiadas seorsum à tauro formauerunt, quæ ex Pleione Nympha Oceani, & Athlan- *Pleiades.* te sunt genitæ. Quæ postquam in Boetiam cum puellis iter faceret, Oriona conatum voluisse ei vim afferre, illamque fugere cœpisse, Orionem autem secutum esse annis 12. neque eam inuenire potuisse: Iouem autem puellam misertum, inter astra collocasse, & postea à nonnullis Astrologis caudam tau- *Orion.* ri appellatam. Orion eas surgentes ad occasum sequi videtur. Sunt qui putẽt Pleiades dictas quasi [illegible], hoc est, plures, quod nunquam singulæ appareant, sed fere omnes simul, præter Meropen, quæ vix apparet. Pherecydes tradit septem sorores fuisse, Lycurgi filias ex Nasso insula & quia *Nomina Pleiadum.* Liberum aduexerunt, à Ioue inter sydera fuisse relatas. harum nomina putantur Electra, Halcyone, Celæno, Maia, Asterope, Taygete, Merope. Ouid. *Pleiades incipient humeros* *4 fast.* *releuare paternos. Quæ septem dici, sex tamen esse solent. Sed quod in amplexum, sed sunt venere deorum Nam Steropen Marti concubuisse ferunt Neptuno Alcyonem & te formosa Celeno, Maiam, & Electram, Taygetemque, Ioui. Septima mortali Merope tibi Sisyphe nupsit. Pœnitet & facti sola pudore latet. Siue quod Electra Troiæ spectare ruinas Non tulit ante oculos, opposuitque, manum.* Habet præterea Taurus in cornibus singulas stellas sed in sinistro clariores, vtrisque oculis singulas, in fronte media vnam, ex quibus locis cornua nascuntur singularum, quæ septem stellæ Hyades *Hyades.* nuncupantur. Negant nonnulli duas nouissimas stellas esse, et que Hyades esse quinque volunt. Amplius in sinistro genu priore habet stellam vnam, & super vngulam vnam, in dextro genu vnam, & inter scapulas tres, nouissimam cæterum cæteris clariorem, in pectore vnam, quæ sunt omnino præter Vergilias quatuordecim. Hyades autem prima die Maij *Ortus Hyadum.* oriuntur simul cum Sole, & 19. apparent mane, vnde aer valde alteratur. Pridie autem nudius tertius eiusdem diei. Oriuntur etiam die 17. Octobris vesperi, & 21. Nouembris mane occidunt, & sequenti die fit circa aerem turbatio. Dictæ sunt *Vnde nomen sib.* autem à potu [illegible], quod pluuiam ipsarum ortu, atque occasu generent Ouidius. *At simul inducent obscura crepuscula noctem Pars Hyadum tota de grege nulla latet. Ora micant tauri septem radiantia flammis, Nauita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.* A Latinis vocantur Succulæ, quod propter maximas, quas afferunt plu- *Sur* uias, luto gaudere videantur, quemadmodum sues, Græci [illegible], à pluuia. Taurus autem inter astra est constitutus, quod Europam incolumem transuexerit in Cretam, Euripide authore Nonnulli autem aiunt, cum in bouem esset conuersa, vt Iupiter ei satisfacere videretur, inter sydera constituisse, quod eius prior pars appareat vt tauri. reliquum vero corpus obscurius videtur. huius oris effigiem quæ continent Stellæ, Hyades appellantur. has autem Pherecydes Atheniensis liberi nutrices, numero septem esse demonstrat, easque ante Nymphas Dodonidas appellatas, quarũ nomina sunt hæc. Ambrosia, Eudora, Sithoe, Coronis, Polixo, P[illegible] Thyene. Hæ dicitur à Lycurgo fugatæ, & præter Ambrosiam, omnes ad Thetym profugisse, dixit Asclepiades [illegible] Pheracydes ait) ad Thebas Liberum perlatum, Iunoni tradiderunt. Quam ob causam à Ioue gratia eis est relata. inter sydera sunt constitutæ Musæus putat, ex Athlante Hya Oceani filia, quindecim filias procreatas, ex quib. quin- *Hyas.* que Hyades appellatæ sunt, propterea quod earum frater Hyas, à sororibus plurimum dilectus, in venatione à Leone fuerit interfectus: quæ cum fratrem sic misere deuoratum implacabili luctu prosequerentur, doloris magnitudine occubuerunt Iupiter autem eas in cœlum transtulit, vt perpetuum maneret tantæ pietatis testimonium vnde & à fratris nomine Hyades sunt appellatæ. Reliquas vero decem deliberasse de sororum morte, & earum septem sibi mortem intulisse. Hæc à Poetis tradita sunt, quæ latentem habent intelligentiam olim enim sub inuolucris fabularum tradita *Ortus Tauri.* est philosophia. Porro, Tauri exortu ara omnino occidit, & Perseus totus est ortus, & auriga caput cum reliquo corpore duntaxat, ad sinistrum pedem videtur, & pistrix à cauda exoriens perspicitur. hoc signo primum occidere Bootes videtur;

De Zodiaco. videtur etsi cum quatuor signis occidit, neque tamen totus ad terram potest venire. Nam manus eius sinistra circulo arctico conclusa, neque oritur, neque occidit.

CAP. IV.

De Geminis tertio signo.

Gemini. TErtia pars zodiaci Gemini appellatur, quod tunc animalia atque vegetabilia, Sole in illo signo consistente, geminari incipiunt, quod quidem fit in medio Maij: Astrolog. vocant geminos, Castorem, & Pollucem, *Castor & Pollux.* qui à matre Læda vno partu creduntur editi, de quibus Seneca: In magna tempestate apparent quasi stellæ cœlo insidentes, adiuuarique se tunc periclitantes existimant Pollucis & Castoris nomine. A Columella dicitur geminum astrum, quod 14 Calen Iunij Sol ingreditur. Est autem hoc signum calidum, & humidum, aereum, sanguineum, occidentale, diurnum, masculinum, sicut libra, & aquarius, quibus præest in die Saturnus, & in nocte Mercurius. Est autem signum commune, sicut virgo, sagittarius, & pisces. In tertio *Locus geminorum.* gradu huius signi caput draconis exaltatur. in homine brachia sibi vendicat: Ab aurigæ parte dextra supra Orionem collatum videtur, ita tamen, vt Orion inter taurum, & geminos sit constitutus, capita eorum diuiduntur à reliquo corpore eo circulo, qui æstiuum definit, sic inuicem complectuntur, vt fatenere videantur. Occidunt directi à pedibus, exoriuntur autem inclinati, vt iacentes. verum is, qui cancro est proximus, habet in capite vnam stellam claram, in v- *Stellæ geminorum.* trisque humeris singulas claras. alter autem in capite vnam, in sinistro humero vnam, in dextro alteram, in vtrisque manib. singulas. in dextro genu vnam, in sinistro genu alteram, in pedibus vtrisque singulas, & infra sinistrum pedem vnã, quæ tropus appellatur. sunt autem omnes num. 18 Itaq; vt dixi, geminos, complures astrologi Castorem, & Pollucem esse dixerunt, quos demonstrant omnium fratrum inter se amantissimos fuisse, quod neque de principatu contenderunt, neque vllam rem sine communi consilio gesserunt: pro quibus officijs, Iupiter inter notissima sydera eos constituisse existimatur. Neptunum quoque pari consilio enumerasse: *Quare in cœlo sunt positi.* nam equos illis dedit, quibus vterentur, & potestatem naufragis saluti esse. Alij dixerunt Herculem esse, & Apollinem. nonnulli vero Triptolemum. Sed qui de Castore & Polluce dicunt, hoc amplius addunt, vt Castor in oppido Aphidna sit occisus, quo tempore Lacedæmones cum Atheniensibus bellum gerebant, Alij aũt cum oppugnarent Spartam Lynceus, & Hydas, ibi perijsse dixerunt. Pollucẽ ait Homerus cõcessisse fratri dimidiam vitam: sicque alternis diebus eorum quemque lucere. Geminis exorientibus, tota iam pistricis, & fluminis, & eridani prior pars apparet, & orion exoriri videtur; occidit autem Ophiulcus à pedibus genuum fine.

CAP. V.

De Cancro quarto signo.

Cancer. QVarta pars Zodiaci dicitur Cãcer, propterea quod sicut Cancer est animal retrogradum, ita Sol dum hoc ingreditur signũ, incipit retrogradus esse, reuerti se. in hoc autem signo est illa stella, quæ vocatur Caois, de qua postea dicemus. Porro, Cancer incertam *Natura cancri.* habet primam partem, denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita, vt prior pars sit posterior, & posterior prior. Est aũt Cancer animal frigidum, humidum, aquosum, flegmaticum, septẽtrionale, nocturnum, fœmininum, sicut scorpius & pisces quibus præest in die Venus, & in nocte Mars. qui in *Stellæ cancri.* 15. gradu huius signi exaltatur. Obtinet cancer in homine pectus Dominium, & in interiora pectoris pulmonem sc. & splen. Hunc medium diuidit circulus æstiuus ad leonis exortum spectantem, paululum supra caput hydræ collocatũ, occidentem, & exorientem posteriore corporis parte. habet autem in ipsa testa, stellas duas, quæ asini vocantur: in pedibus dextris singulas obscuras, in sinistro pede primo duas, in secundo duas obscuras, in tertio vnam, in quarto primo vnam obscuram, in ora vnam, in ea, quæ chela dexterior dicitur, tres similes, non grandes, in sinistra similes duas atque *Cancri historia.* ita stellarum cancri numerus decem & octo. hic dicitur Iunonis beneficio inter astra collocatus, ob eam scilicet caussam, quia cum Hercules contra Hydram lernæam constitisset, ex palude pedem eius mordicus arripuit, qua de re Hercules permotus, eum interfecit. Iuno autem inter sydera cõstituit, vt esset cum duodecim signis. In eius deformationis parte sunt quidam, qui asini appellantur, à Libero in testa cancri duabus stellis figurati. Liber enim à Iunone furore obie- *De Zodiaco.* cto, dicitur mente captus, fugisse per Thesprotia, cogitans ad Iouis Dodonei templum peruenire, vnde peteret respõsum, quo facilius ad saniorem mentem rediret: sed cum ad quandam paludem venisset, quam transire non poterat, ex duobus asellis, qui sibi occurrerant, vnum ascendit, atque ita transuectus est, vt aquam omnino non attingeret. itaque cum ad templum Iouis Dodonæi peruenisset, illico a furore liberatus, asellis gratiam referens, inter astra collocauit. Eratosthenes alio modo texuit fabulã: Ait enim, quo tempore Iupiter, bello gigantibus indicto, ad eos oppugnandos, omnes deos conuocauit, venisse Liberum patrem, Vulcanum Satyros, Silenos asellis vectos, qui cum non longe ab hostibus abessent, dicuntur aselli pertimuisse, & ita pro se quisque magnum clamorem, & inauditum gigantibus fecisse; vt ea hostes eorum clamore in fugam verterentur. Huius simi[lis] est fabula de buccina Tritonis: is namque cum concham inuẽ- *Tritonis concha.* tam excauisset, illius sonitu, gigantes in fugã conuertit. Sunt autem & hi duo aselli supra cancrum constituti. Cancer autem exoriens, obscurat dimidiam partem coronæ, pistricisque caudam, & notum piscem, & caput cum reliquo corpore ad vmbilicum eius, qui Engonasin uocatur, Ophiolcum à genibus ad humeros, & anguem totum præter caput, & ceruicem, quæ ex æstiuo circulo tendit ad coronam Bootem prope totum terra tenet tectum. Exoritur autem & Orionis corpus ad zonam, & eridanus totus apparet. Hæc de quarto zodiaci signo diximus.

CAP. VI.

De leone quinto signo.

QVinta zodiaci pars, leo nuncupatur: in caosa au- *Leo.* tem, quia quemadmodum leo est animal valde robustum, in parte corporis anteriori, debile vero in posteriori; ita plane Sol in prima parte leonis, vi- *Natura leonis.* ger caloris virtute, in fine autem, eius virtus debilius agit. Est autem signum calidum, siccum, igneum, colericum, masculinum, diurnum, orientale, sicut aries, & sagittarius, cui Sol dominetur in die, & Iupiter in nocte. siquidẽ leo est domus Solis. cancer est domus lunæ gemini & virgo domus Mer- *Domus Planetarũ.* curij taurus & libra domus Veneris. aries & scorpio domus Martis: pisces & sagittarius domus Iouis. aquarius & capri- *Signa mobilia & immobilia.* cornus domus Saturni. Est præterea signum fixũ, sicut taurus, scorpius, & aquarius: mobilia autem sunt, aries, cancer, libra, & capricornus: communia vero, virgo, sagittarius, gemini, & pisces. Cum enim Sol arietem ingreditur, aeris dispositio mutatur, nempe Hyems in Ver; & in cancro, Ver in AEstatem; & in libra, AEstas in Autumnum; in capricorno autem, Autumnus in Hyemem. In Leone autem, & similibus, nulla fit temporis mutatio; iccirco signa fixa nuncupantur. Alia autem vtraque conditione participant, idsoque communia vocantur. Leo stomachũ, cor, & inferiores partes pectoris sibi in homine deputat. Hic spectans ad occasum supra corpus hydræ, à capite, qua cancer instat, vsque ad mediam partem eius constituitur medius æstiuo circulo diuiditur; vt sub ipso orbe pedes habeat collocatos, occidens à capite, & oriens. Hic habet in capite stellas tres, in ceruicibus *Leonis stella.* duas, in pectore vnam, inter scapulas tres, in media cauda vnam, in extrema alteram magnam, sub pectore duas, in pede priore vnam claram, & infra alteram magnam vnam, in lumbis vnam, in posteriori genu vnam, in pede posteriore claram vnam omnes autem sunt 19. Leo à Ioue constitutus est omnium ferarum princeps: ferunt autem leonem Theumesium ab Hercule occisum, & à Ioue in cœlum translatũ. Dictus est autem Theomesius à Theumeso Bœotiæ monte; addunt quod Herculis prima fuerit hæc certatio, & quod *Leonis historia.* sum inermis interfecerit. de eo Pisandrus, & complures alij, scripserunt. Exorto leonis, reliqua pars occidit coronæ, cum capita & ceruicibus, anguis, & ophiulco. Engonasin autem qui vocatur, eius præter sinistrum genu, & pedem, nihil apparet, & Bootes totus obscuratur. Exoritur autem caput hydræ cum lepore toto, & procyon cum pedibus prioris canis, & aquila tota. hæc de leone signo zodiaci quinto.

CAP. VII.

De Virgine sexto signo Zodiaci,

SExta pars zodiaci appellatur virgo, propterea q *Virgo.* illo tempore, quo Sol per virginem deambulat, terra solis ardore exusta, instar virginis, seu sterilis nihil pariat. Est autem signum frigidum, siccũ,

 terreum,

De Zodiaco. terrenum, melancolicum, meridionale, fœmineum, nocturnum, sicut diximus de tauro. Mercurius in 15. gradu huius signi exaltatur: virgo enim est domus Mercurij, sicut & gemini. *Virginis stella.* est insuper signorum commune, vt bilicum, & partes adiacentes ex homine in protectione habens. Hæc infra pedes Bootæ collocata, capite, posteriorem partem leonis dextra manu, circulum æstiualem tangit, ac inferiorem corporis, supra coruum, & hydræ caudam habere peri[illegible]tur, occidens capite priusquam reliquis membris. [illegible] in capite est stella vna obscura, in vtrisque humeris singulæ, in vtrisque pennis binæ, quarum vna stella, quæ est in dextra penna, ad humerum defixa, protrigot vocatur. Præterea habet *Virginis historia.* in vtrisque manibus singulas stellas, quarum vna, quæ est in dextra manu, maior & clarior conspicitur. In veste autem habet pestium dispositas stellas septem, in vtrisque pedibus singulas: omnes sunt [illegible] 16. hanc Hesiodus Iouis & Themi[dis] [fi]liam di[cit]. A[li]i autem Astræi & Auroræ filiam existimat, quod eo[dem] tempore fuerit, cum aurea secula hominum extiterint, vnde propter diligentiam & æquitatem, *Saturni tempora.* iustitia est appellata. Neque enim illo tempore ab hominibus exteræ nationes bello petebantur. Verum vitijs hominum offensa virgo, cœlum terre, & in cœlum migrauit. *Lactan. lib. 5. c. 5.* *Finxerunt Poetæ,* ait Lact. *à Saturni temporibus, iustitiam terram reliquisse. Quod quidem non pro poetica fictione, sed pro vero habendum est. Saturno siquidem regnante, nondum deorum cultibus institutis, Deus colebatur: & ideo non erãt dissensiones, neque inimicitia, neque bella. Nondum vesanos rabies nudauerat enses, vt Germanicus Cæsar loquitur in Arateo carmine. Nec consanguineis fuerat discordia nota.* *Cicero.* *Malebant tenui contenti viuere cultu* (vt Cicero narret) *quod est proprium religionis nostræ. Nec signare quidem, aut partiri limite cãpum fas erat:* *Ouid.* Ouid. lib. [illegible]. quippe cum Deus communem omnibus terram dedisset, vt communem degerent vitam, non vt rabida, & furẽs auaritia sibi omnia vendicaret. Quod poetice locuti sunt, non existimare debemus, non quasi nihil omnino tunc fuisset priuati, sed vt intelligamus, tam liberales fuisse homines, vt sua libenter proximis impartirent. *Flumina lactis.* Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant. Nec mirum, cum promptuaria tutiorum benigne paterent omnibus. sed postquam Saturnus à filio pulsus, in Latium delatus, arma Iouis fugiẽs, & regni exul ademptis, eum iam populus noui regis metu, vel sua sponte depraüatus, Deum colere desisset, regemque pro Deo habere cœpisset, cum ipse propemodum parricida exemplo cæteris esset ad violandam pietatẽ; deseruit propere terram castissima virgo: sed non, vt ait Cicero, *Et iam regno, caliq. in parte resedit.* quomodo enim poterat in eius regno residere, qui patrem regno expulit, exulemque toto orbe iactauit? Illa malum virus serpentibus addidit atris, prædarisque lupos iussit, id est, odium, & inuidiam, *Malum virus inuidia.* & dolum hominibus inseuit; vt essent velut lupi, & serpentes. *Tum belli rabies, & amor successit habendi.* Alij putant Erigonem Icari filiam: alij Apollinis filiam ex Chrysotlemi natam, & insentem Parthenon nomine dictam, eamque quod *Ortus virginis.* parua obierit, ab Apolline inter sydera collocatam. Virgo autem exoriens non pauca sydera obscurat: nam statim lyra occidit cum sagitta, & delphino, & oloris à capite corpus vsque ad caudam prope occidit: & fluminis prior pars, & equi caput cum ceruicibus. Exoritur autem hydra sine cretere, & canis totus, & nauis argo finarotius veli. hæc de sexto signo.

CAP. VIII.

De Libra septimo signo.

Libra. SEptima pars zodiaci dicitur Libra: quia scilicet Solem in tali signo existente, æquinoctium fit 8. calen. Octobris: *ad iusta pondera libræ,* ait Lucanus. Et Vir. *Virgilius. Lucanus.* 1. Georg. *Libra die. somnique pares, vbi fecerit horas.* Est autem hoc signum calidum, & humidum, aereum, sanguineum, occidentale, diurnum, masculinum, sicut gemini, & aquarius: cui dominatur in die Saturnus, & in nocte Mercurius. Est autem hoc signum domus Veneris sicut & taurus. Saturnus 21. gradu istius signi exaltatur. Est signum mobile, quod in illo æstas mutetur in autumnum: lumbos, & anchas, ac partem inferiorem ventris sibi subijcit. hæc de libra signo.

CAP. IX.

De Scorpio signo octauo.

Scorpius. OCtaua pars zodiaci Scorpius, ob eã profecto causam, quod instar scorpionis illa mensis sa habet. illud enim animal cauda sua pungit, sic in fine illius mensis frigus incipit pungere, Sole suum non emittente, propter recessum, [illegible] calorem. Ingreditur *Zodiaco.* Sol illud signum quasi in medio Octobris. Est autem scorpius animal frigidum, & humidum, aqueum, flegmaticum, *Nat. Scorpij.* septentrionale, nocturnum, fœmineum, sicut cancer, & pisces: cuius Dominus est Venus in die, & in nocte Mars: est enim domus Martis, sicut & aries: insuper signum fixum, sicut taurus, & aquarius. ea hominis pudibunda. & vesicam sibi vsurpat. Scorpij prior pars, quæ chelæ dicitur, ita premitur ab æquinoctiali circulo, vt eum sustinere videatur. ipsa autem pedibus ophiulci subditus, extrema cauda circulum hyemalem contingere videtur. Occidit autem inclinato *Chelæ Scorpij stellæ.* capite, exoritur erectus à chelis. hic habet stellas in his quæ chelæ dicuntur, in vnaquaque earum binas, ex quibus primæ sunt clariores. habet præterea in fronte stellas tres, quarum media est clarissime. inter scapulas tres, in ventre duas, in cauda quinque. in cacumine ipso, quo percutere existimatur, duas: omnes sunt decem, & nouem. hic propter magnitudinem corporis in duo signa diuiditur ab astrologis, quorũ *Scorpij historia* vnius effigiem, nostri libram dixerunt. sed omnino totum signum hac de causa statutum assignatur, quod Orion cum venaretur, & in eo exercitatissimum se ostenderet, fertur Dianæ dixisse, se omnia, quæ ex terra oriuntur interficere posse. quare terra permota, scorpionem eduxit, qui eum interficere ostenditur. Iupiter autem vtriusque animum admiratus, scorpionem inter astra collocauit, vt species eius hominibus documento esset, ne quis eorum aliquere sibi confideret. Diana autem propter studium Orionis petijt à Ioue, vt idem illi beneficium daret petenti, quod terræ visto tribuisset. itaque sic à Ioue constitutus est, vt scorpio oriente, *Orion Scorpij* occidat Orion. Chelis orientibus, videtur & Bootes exoriene totus, & tota nauis apparet argo, hydraque præter cacumen extremum caudæ, quod est sub terra. Exoritur etiam genu, & sura eius dextre, qui engonasin vocatur. hunc eadem nocte occidere, & exoriri licet videre. Reliquum autẽ corpus cum scorpionis, & sagittarij prouenit parte. Præterea cum chelis exoritur cauda centauri, & occidit reliquum *Chelæ ortus.* pegasi corpus, & oloris extrema cauda, & Andromedæ caput cum vmbelico pegasi, & pistrix reliquo corpore ad ceruices, vt caput eius solum videatur, & caput Cephei pendens ad pistricis occasum cum manibus, & humeris peruenit ad terram. hæc de scorpio octauo signo diximus.

CAP. X.

De Sagittario signo nono.

Sagittarij natura. NOna pars zodiaci Sagittarius vocatur, quia nimirum Sole per sagittarium decurrente, instar sagittarum, niues, & pluuiæ e cœlo in terram mittuntur. Est autem animal calidum, siccum, igneũ, colericum, masculinum, diurnum, orientale, sicut aries, & leo, cui Sol in die, & Iupiter in nocte dominatur. est enim domus Iouis sicut pisces, signum commune, sicut gemini, virgo, & pisces in crura hominis suas exerit vires. Aspectans autem ad occasum, centauri corpore figuratur, velut emittens sagittas incipiens à pedibus vsque ad humeros. In hyemali circulo sic est collocatus, ita vt caput eius solum extra illum circulum apparere videatur, cuius arcus lacteo circulo medius diuiditur. ante pedes eius est quædam corona *Stella Sagittarij.* stellis effecta. hic præceps occidit, exoritur directus. habet autem in capite stellas duas, in arcu duas, in sagitta vnam, in dextro cubitu vnam, in manu priori vnam, in vẽtre vnam, inter scapulas duas, in cauda vnam, in priori genu vnam, in pede vnam, in inferiori genu vnam, in pollice vnam. omnes sunt numero 15. Corona autem centauri est stellarum septem. Sagittarium complures centaurum esse dixerunt; alij autem hac de causa ut gauent, quod nemo ex centauris sagittis sit vsus. Dicunt nonnulli hunc esse Crotum nomine. *Mi[illegible]* Eupheme musarum nutricis filium (authore Sositeo tragœdiarum scriptore) domicilium in monte Helicone habentem, & cum musis solitum delectari, nonnunquam & studio venationis exercuisse. Itaque pro merita diligentia, magnam laudem assecutus est. nam celerrimus [illegible] & acutissimus in musis euasit pro cuius studio musæ [illegible] ue, vt in aliquo astrorum numero deformaretur. [illegible] omnes illius artificia sibi [illegible] corpore [illegible] pinxit [illegible] aquinas illi fecit, quod [illegible] equo multum [illegible] sagittas *Sagittarij ortus.* pro ingenio adiunxit, vt ex his, & acumen, & celeritas illius cognosceretur. caudam satyricam in corpore finxit: quod non minus hic musis, quam [illegible] ber satyris sit delectatus. Ante huius pedes stellæ sunt paucæ in rotundo deformatæ, *Ortus aquarij.* quas coronam eius, vt ludentis abiectam nonnulli dixerunt. Sagittarium exorientẽ, Ophiulcus totus exoriẽs insequitur, & an-

De zodiaco. & anguis, qui ab eo tenetur, caput eius, qui engonasin vocatur, & sinistra manus eiusdem. Lyra tota cum Cephei capite, & humeris exit ad lucem. occidit autem canis maior cum Orione toto, & lepore, & aurigæ superiore parte corporis: caput præterea, & pedes eius. occidit etiam totus Perseus præter crus, & pedem dextrum: Argo autem puppim solam relinquens, peruenit ad terram.

CAP. XI.

De Capricorno signo decimo.

Capricornus. Decima pars zodiaci capricornus nominatur, est enim cœleste signum brumale: in quo Sol existens ad nos ascendere incipit, sicut & illius est animalis natura, vt arborum summitatem petat, stirpiumque cacumina ascendat. Est autem animal calidum, humidum, aereum, sanguineũ, occidentale, diurnum, masculinum, sicut taurus, & virgo, cui præest in die Saturnus, & in nocte *Capricorni natura.* Mercurius est enim domus Saturni, sicut & aquarius: signũ mobile, sicut aries, cancer, & libra. Mars in 28. grado illius exaltatur. in genua hominis virtutem exercet: spectans ad occasum, totus in zodiaco circulo deformatur, & cauda, & toto corpore medius ab hyemali circulo diuiditur, suppositus aquarij manui sinistræ. occidit autem præceps, exoritur *Stella illius.* vero directus. habet stellam in naso vnam, infra ceruicem vnam, in pectore duas, in priore pede vnam, in priore eodem alteram, inter scapulas septem, in ventre septem, in cauda duas omnes stellæ viginti duæ. huius figuram ideo inter sydera finxerunt, quod Panea posteriorem partem in effigiem piscis, priorem vero in formam hirci commutauerit: cuius ingenium admiratus Iupiter, in cœlum transtulit. vel hac de causa in piscem posterior pars illius vergit, quia nimirum in fine illius mensis magna consueuit esse aquarũ abundantia: prior vero, capram Iouis nutricem imitatur. *Historia capricorni.* Dicunt enim nonnulli capricorni effigiem similem esse Egipani, quem Iupiter, quia cum eo nutritus, cum eo vtique esse voluit. Ægyptij Sacerdotes, & nonnulli poetæ dicunt, cum plures dij in Ægyptum, repente venisse eodem Typhona acerrimum gygantem, & deorum maxime inimicum: quo timore permotos in aliam figuram se conuertisse, Mercurium nempe in Ibin, Apollinem in Thræctam, auem, quæ grus dicitur, & similia. Quare Ægyptij huiusmodi aues violari non ferunt, ex eo quod deorum imagines *Pan.* præseferant. Eodem tempore Pana dicunt in flumen se deiecisse, & posteriorem partem corporis effigiem piscis fecisse, alteram vero hirci, & ita à Typhone profugisse: cuius in*Ortus.*genium Iupiter admiratus, effigiem eius inter sydera collocauit. Capricornus exoriens, reliquum corpus occidit Persei, exoritur olor cum aquila, & sagitta, & ara. hæc de signo decimo.

CAP. XII.

De Aquario signo vndecimo.

Aquarius. Vndecima pars zodiaci aquarius dicitur, ob nimiã aquarum copiam, quæ tunc temporis in terram decidere solita est. Ab imbribus ergo temporum aquarius vocatur, quod hyeme, quando Sol in illo vertitur maiores pluuiæ profundantur. Est autem signum *Natura.* calidum, & humidum, aereum, sanguineum, occidentale, diurnum, & masculinum, sicut gemini, & libra. cui in die præest Saturnus, in nocte Mercurius: est enim domus Saturni, sicut & capricornus. signum fixum, sicut taurus, & scorpios in tibias, & canellas pedum influit. habet pedes in hyemali circulo fixos: manum autem sinistram, vsque ad capricorni porrigens tergum, dextram vibæ pegasi prope cõtingens: spectat ad exortus. qui cum ita sit figuratus, necesse est enim corpore resupinato videri. Effusio aquæ peruenit ad eum piscem, qui solitarius figuratur. occidit, & exoritur aquarius capite priusquam reliquis membris, habet in capite stellas duas obscuras, in vtrisque humeris singulas magnas, *Stella Aquarij.* in sinistro cubito vnam grandem, in manu priori vnam, in vtrisque mammis singulas obscuras, in lumbo interiore vnam, in vtrisque genibus singulas. quæ omnes sunt quatuordecẽ. *Effusio aquæ 30. stellarum.* Effusio aquæ cum ipso aquario est triginta stellarum: & in his omnibus prima, & nouissima clara. hunc complu*Deucalio.*res Ganymedem esse dixerunt, quem Iupiter propter pulchritudinem corporis, ereptum parentibus, deorum ministrum fecisse existimatur. Quamobrem ostenditur, vt aquã aliquomodo infundens. Hegesinax autem, Deucalionem *Deucalio.* dicit esse, Christiani Noe, quod eo regnante tanta vis aquæ se de cœlo profuderit, vt cataclysmus factus esse diceretur. *De zodiaco.* Eubolus autem Cecropem demonstrat esse, antiquitatem generis cũmemorans, & ostendens, antequam vinum traditum sit hominibus, aquam sacrificijs deo: rum visos esse, & *Ortus Aquarij.* ante Cecropem regnasse, quam vinum sit inuentum. Aquarius exoriens, ad dimidiam partem corporis equi pedes secum de terra ducit: & caput eius cum ceruice pegasi. Acetiam centaurus à cauda ad humeros virilis corporis occidit cum hydræ capite, & ceruicibus. hæc de signo vndecimo diximus.

CAP. XIII.

De Piscibus signo duodecimo.

Pisces. Duodecima pars zodiaci dicta est Pisces, ob eandem plane rationem, quæ Aquario est attributa, atque ob piscium generationem, quæ illo tempore producitur. Est autem signum frigidum, & humidum, *Natura.* aqueum, flegmaticum, septentrionale, nocturnum, fœmineum sicut Cancer, & Scorpius: cuius Domini sunt in die Venus, & in nocte Mars est præterea domus Iouis, sicut & Sagittarius, signum commune, sicut Virgo, Sagittarius, & Gemini. in 27. ipsius gradu exaltatur Venus. ex homine determinat sibi pedes horum alter Notus, alter Boreus appel*Notus. Boreus.*latur. Etenim vnus eorum, qui Boreus dicitur, inter æquinoctialem, & æstiuum circulum sub Andromedæ brachio collocatus, & arcticum polum spectans constituitur. Alter autem est in zodiaco circulo extremo sub scapulis equi non longe ab æquinoctiali collocatus, spectans ad occasum. hi Pisces quibusdam stellis, vt lineola ab Arietis pede primo cõiunguntur quorum inferior ante occidere, & exoriri videtur. habet autem stellas decem & septem, & Boreus duodecim. Coniunctio eorum habet ad aquilonem spectans stel*Stellæ piscium.*las tres, ad exortum tres, in commissura tres. Diogenes Erithrarchus ait, quodam tempore Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Eufratem venisse, ibique Typhonẽ gigantem apparuisse. Venerem autem cum filio in flumen se proiecisse, & ibi figuram piscium accepisse: atque ita Gigantis manus euasisse. Quam ob causam pisces huiusmodi inter sydera collocati sunt Piscibus exorientibus, occidit reliquũ *Ortus.* hydræ corpus, & ipse centaurus. Exoritur autem piscis, qui notus vocatur, & Andromedæ dextera pars corporis. Hæc de duodecim signis zodiaci scripsimus, etiam secundum poetarum figmenta, qui sub huiusmodi fabularum tegmine, philosophiæ secreta absconderunt, de quibus non est præsentis speculationis disputare de singulis, tum quia libri præsentis paupertas non patitur, tum quia multa alia nobis sunt scribenda, & vtiliora, & clariora legenti.

DIGRESSIO SECVNDA

CAP. I.

De Vrsa, & alijs signis cœlestibus.

Postquam de zodiaco locuti fuimus, operæpretium me facturum putaui, si de alijs signis verba facerẽ; vt sic consultum esset vtilitati legentium, de quibus quidem breuiter antea disputauimus, nunc au*Sphæra quid.*tem pleniori tractatu loquendũ esse putaui. Porro, de sphæræ descriptione, sic ab alijs inuenimus annotatum: Sphæra est solidum quoddam vna superficie contentum, in cuius medio punctus est, à quo omnes lineæ rectæ ductæ ad circũferentiam sunt æquales. Et ille punctus dicitur centrũ sphæ*Centrum.*ræ. linea vero transiens per centrum sphæræ, applicans extremitates suas ad circumferentiam ex vtraque parte, dicitur axis sphæræ: duo quidem puncta axem terminantia, di*Axis.*cuntur poli mundi: quorum vnus, qui nobis semper apparet septentrionalis vocatur, arctic⁹, vel Borealis. vnde Virg. *Vir. 1. georg.* *Hic vertex nobis semper sublimis: At illum sub pedibus styx atra videt, manesque profundi.* Loquitur & de hoc præclare noster Mercu*Mercurij.*rius Dial. 5. Pymandri proprio nomine vocans: *Arctus* in*quit, idem se perpetuo vertens, totamque trahens mundi machinam.* Vrsa enim Arctos dicitur, signum cœleste habens figuram si*Vrsa.*milem plaustri: proinde nostri à bobus iunctis septentriones appellauerunt à septem stellis, ex quibus quasi iuncti triones figurantur. Itaque polus Boreus, qui nobis apparet, qui*Polus Boreus.*que à Mercurio Arcturus appellatur, à quo trahitur mundi machina, vtrasque Arctus vehit Arctico circulo clausas, atque ita collocatas; vt alterius vnaquæque earum resupinata ca*Vrsa maior.*put, alterius regere videatur, & quæ superior fuerit, ad caudã inferioris contendat. harum maior in extremo circulo pe*Stella vrsæ maioris.*des habet fixos, & in capite stellas septem, omnes obscuras, in v-

De vrsa. in vtrisque auribus binas, in humero claram vnam, in pede de posterioribus nouissimo duas, in summo inter scapulas vnam, in crure de posterioribus primo vnam, in pede priori duas, in cauda ipsa tres: omnes sunt 21. Hanc autem Hesiodus ait esse Calisto nomine, Lycaonis filiam, eius, qui in Archadia regnauit; eamque studio venationis inductam ad Dianam se applicuisse, à qua non mediocriter est dilecta propter similem vtriusque naturam: Postea à Ioue compressam, veritam Dianæ suum dicere euentum, quod diutius celare non potuit, iam enim vtero grauescente prope diem partus, in flumine corpus exercitationis defessum cum recrearet, à *Calisto.* Diana cognita est non seruasse virginitatē: cui dea pro magnitudine suspicionis, non minorem retribuit pœnam: erepta enim facie virginali, in vrsæ speciem est conuersa, quæ *Arctos.* Græce Arctos dicitur: in eaque figura Archada procreauit. *Archos.* hæc cum in syluis vt fera vagaretur, à quibusdam Etholorū capta, ad Lycaonem pro munere in Archadiam cum filio est deducta. vbi inscia legis, Iouis Lycæi templum cū filio, qui eam secutus fuerat, ingressa est. Quam ob causam cum eam Archadeam interficere conarentur, Iupiter illos misertus in cœlum vna cum filio transtulit. vnde eam Arctum, filium vero eius Arctophilaca nominauit. Minor vrsa habet *Filius vrsa.* in stationis vnoquoque loco stellas singulas clare lucentes, & super caudam tres, omnes sunt septem. sed in prioribus caudæ stellis vna est, à qua polus appellatur, per quem locum mundus vertitur. reliquæ vero duæ circa polum versantur. *Vrsa minor, stella illius.* hanc Agloasthenes ait Cynosuram esse vnam de Iouis nutricibus ex Idæis nymphis, atque ab eius nomine, & vrbem, quæ Histoe vocatur, à Nicostrato, & sodalibus eius con- *Cynosura.* stituram & portum, qui ibi est, & agri maiorem partem, Cynosuram appellatam. Nonnulli, & Heliceen, & Cynosuram nymphas esse, Iouis nutrices dicunt: Quam ob causam pro beneficio, in cœlo collocatæ sunt, & vtræque arcti nuncupatæ, quam nostri septentriones dixerunt. sed maiorem arctū, plaustro similem putent, quam Græci appellant. Etenim, antiqui Astrologi, non arctum, sed plaustrum nomi- *Plaustrū.* nauerunt. Ex septem namque stellis, duæ quæ pariles, & maxime in vno loco videntur, pro bobus habentur. reliquæ vero quinque, figuram plaustri similant: proinde proximum signum Bootem nominarunt. Aratus autem, non ideo Bootem, nec illud plaustrum dicit appellari, sed quod arctus videatur, vt plaustrum circa polum versari, qui Boreas appel- *Aratus.* latur, & Bootes eam agitare: in quo non mediocriter errat: nam iisdem temporibus, quibus fuit Homerus, hæc arctos est dicta, & plaustrum, Bootis autem nusquam meminit Arctophilaca dici. Thales, qui diligenter de his exquisiuit, & *Thales.* hanc primam arcton appellauit, natione fuit Phœnix, vt *Phœnice* Herodotus Milesius dicit, hæc arctos minor Phœnice appellata est. & illi, qui hanc obseruant, verius, certiusque nauigare dicuntur. Igitur omnes, qui Peloponesum incolunt, priore vtuntur arcto. Phœnices vero, quam à suo inuentore acceperunt, obseruant: & hanc studiosius perspiciendo, diligentius enauigare existimantur. Draco inter duas arctos *Draco.* collocatus, videtur corporis sinu facto arctum minorem circumcludere, vt pene pedes eius attingere videatur; cauda autem flexa, caput maioris attingere, corpus autem in sphærā complicari: & si quis diligentius attenderit, videre poterit caput Draconis ad maioris vrsæ regionem caudæ collocari. habet in vtroque tempore stellas singulas, in oculis singulas, *Stellæ Draconis.* in mento vnam, & toto corpore reliquo passim claras decem; omnes sunt numero quindecem. hic vasto corpore ostenditur inter duas arctos, qui dicitur aurea mala Hesperidum custodisse, & ab Hercule interfectus, a Iunone inter sydera collocatus, quod illius opera Hercules ad eum est profectus, qui hortū Iunonis tueri solitus existimatur. Ait enim *Pherecydes.* Pherecydes, cum Iupiter Iunonem vxorem duceret, terrā inuenisse ferentem aurea mala cum ramis inde admiratam petijsse à terra, vt in suis hortis sereret, qui erant vsque ad Atlantem montem: cuius filiæ cum sæpius de arboribus mala decerperent, Iuno dicitur hunc ibi custodē posuisse. hoc etiam confirmat, authore Erastone, quod in syderibus super illum draconem Herculis simulacrum ostenditur. Nonnulli autem dixerunt hunc draconem à gigantibus Mineruæ *Minerua.* obiectum esse, cum eos oppugnaret: Mineruam vero arreptum draconem contortum ad sydera iecisse, & ad ipsum axem cœli fixisse. Arctophilax, id est, custos arcti, more bu- *Arctophilax.* bulci plaustrum sequi videtur, vnde & Bootes, siue Boetus *Bootes.* dictus est, à boue nomen deductum habens, latine bubulcus. Ouidius, Arctophilax formam terge sequentis habet. Cicero 2. de natura deorum. Septemtriones autem sequitur Arctophilax. huius manum sinistram circulus arcticus concludit, ita, vt neque occidere, neque exoriri videatur: ipse enim positus ab arctico circulo, ad æstiuum definitur, inclinatus in longitudinem, dextro pede, æstiuo circulo nixus. huius *De vrsa.* humeros, & pectus a reliquo diuidit circulus, qui per vtrosque polos transiens, tangit Arietem, & chelas. hic quidem cū Tauro, & Geminis, & Cancro, & Leone occidit: ideo sero occidere dicitur, quod magis erectus à pedibus peruenit ad *Stella Bootis.* terram. at exoriens citius q̄ chelæ videtur. habet autē in sinistra manu stellas quatuor, quæ nunquā occidere videntur in capite stellā vnā, in vtroque humero singulas, in vtraque mamma singulas, sed clariorē dexterā, & sub ea alteram obscurā, & in cubito dextro claram vnam, in zona vnam clarius ceteris lucentē, quæ arcturus appellatur, quæque oritur die 17. *Arcturus.* Septemb. & altera sequ. die autem. Apparet etiam vesperi die 25 Februarij, die autem 6. Iunij occidit. De hoc fertur, quod fuerit Archas Calistonis, & Iouis filius, quem dicitur *Historia bootis.* Licaon, cum Iupiter ad eum in hospitium venisset, cum alia carne concisum pro epulis apposuisse, studebat enim scire, si Deus esset, qui suum hospitium desideraret. Quo facto, nō minori pœna est affectus: nam statim mensa à Ioue proiecta, simul & fulmine illius domus accensa est, ipso in figuram lupi conuerso. At pueri membra collecta, & composita in vnum, cuidam Ethelorum dedit alendum. qui adolescens effectus, in sylua cum venaretur, inscius vidit matrem in vrsæ speciem cōuersam. quam interficere cogitans persecutus est in Iouis Licæi templum quo, & qui accessisset morte pœna erat Archadum lege Itaque cum vtrumque necesse esset interfici. Iupiter eorum misertus, ereptos inter sydera (vt dixi) collocauit. Coronam humero sinistro Arctophilax *Corona.* prope contingere videtur, quæ ante Engonasin dextri pedis calce coniungit. hæc Cancro, & Leone exoriente occidere, cum Scorpione exoriri perspicitur. habet autem stellas no- *Stella.* uem rotundo dispositas, sed ex his tres clarius cæteris lucētes: die 6 Octobris mane oritur, & est vehemens aeris mutatio, die autem 27. Nouembris, Orion oritur, & hæc occidit hæc existimatur Ariadnæ fuisse à Libero patre inter sydera collocata. nam cum in insula Diacum Libero nuberet, hanc à Venere accepit, cum omnes dij in eius nuptijs dona *Historia coronæ.* conferrent. Aiunt nonnulli, Liberum ad Minoa regna proficiscentem, hanc Ariadnæ dedisse: quam Vulcanus confecerat ex auro, & Indicis gemmis, per quas Theseus existimatur de tenebris Laberynthi ad lucem venisse, quod aurum, & gemmæ in obscuro, fulgorem luminis efficiebant. Engo- *Engonasin.* nasin posita est inter duos circulos, arcticum, & æstiuum, vtrisque pedibus, & dextro genu arcticum circulum terminat. Ita tamen, vt dextro pede prioribus digitis circulum hiat, sinistro autem toto, caput draconis opprimere conetur. humeris autem velut sustinens circulum æstiuum, & manu de- *Herculus.* xtra proiecta tangēs, leua autem e regione ad sinistrum genu porrigens, æquali interuallo circuli æstiui, & genu sinistri. hic occidens capite prius, quam reliquo corpore deuenit ad terram qui cum totus occidit, vt pendere pedibus ex arctico videatur, exoriens ante pedibus, quam reliquis mē- *Stella illius.* bris. habet autem in capite stellam vnam, in sinistro brachio vnam, in vtroque humero singulas clare lucentes, in manu sinistra vnam, in dextro cubito vnam, in vtroque latere singulas, sed clariorum in sinistro, in dextro femore duas, in genu vnam, in poplite vnam, in crure duas, in pede vnam, quæ est clarior, in sinistra manu quatuor, quas pellem Leonis nonnulli esse dixerunt. atque ita sunt omnes decem & nouem. hunc Eratosthenes Herculem appellat supra draco- *Historia.* nem collocatum, eumque paratum, vt ad decertādum sinistra manu, pellem Leonis, dextra clauam tenentē, draconē interficere conantem. horum igitur pugnā Iupiter admiratus inter astra cōstituit: habet enim draco caput erectum, Hercules vero dextro genu nixus, sinistro pede, capitis eius dexteram partem opprimere conetur, dextra manu sublata vt feriat, sinistra proiectā cum pelle Leonis. Lyra mense Maij *Lyra.* die quarta vesperi oritur, & aer multum turbatur, decima- quinta Augusti de mane occidit. hæc posita est contra regionem eius loci, qui est inter genu, & manum sinistram eius, qui Engonasin vocatur, cuius ipsa testudo spectat ad ar- *Orion.* cticum circulum: summum autem cacumen ad polum notium contendere videtur. hæc lyra, Virgine exoriente, oc- *Stella.* cidere videtur, & cum Sagittario oriri perspicitur. habet autem in ipsis testudinis lateribus singulas stellas, in summis cacuminibus eorum, quæ in testudine, vt brachia sunt coniuncta. singulas in medijs iisdem, quos humeros Eratosthenes fingit, singulas in scapulis ipsius testudinis duas, in ima lyræ, quæ vt basis totius videtur, vnam, sicque omnes sunt numero nouem. Lyra autē inter astra collocata est (authore Eratosthene) quia a principio à Mercurio facta de testudine, *Historia.* Orpheo est tradita, cuius maxime fuit studiosius. vnde existimatur suo artificio, feras etiam ad se, audiendi causa allicuisse. Is querens vxoris mortem, ad inferos fertur descen- *Orpheus.* dissa,

De Cassiopeia, Andromeda, Perseo. *Lyra Orphei.*

disse, ibiq; deorum progenism suo carmina laudasse · præter Liberum patrem, quem obliuione ductus, prætermisit. Postea igitur Orpheus in Olympo monte, qui Macedoniam diuisit e Thracia, sedens, cum cantu delectaretur, dicitur ab Libero baccas obiecisse, quæ corpus eius discerparent: Musas autem collecta membra sepulturæ mandasse & lyram, quo maxima potuerunt beneficio, illius memoriæ causa, figuratam stellis, inter sydera constituisse, idq; Apollinis, & Iouis voluntate, quod Apollinem maxime laudauerit, Iupiter vero filio beneficium concessit. *Mercur.* Alij autem dicunt, Mercurium, cum primum lyram fecisset, in Gylleno monte Archadiæ, septem cordas instituisse ad Atlanticum numerum, quod Maia vna ex illarum numero esset, quæ Mercurij est mater. Deinde, cum Apollinis boues abegisset, deprehensus ab eo, quo sibi facilius ignosceret, lyram Apollini concessit, quem Orpheo, qui cytharam inuenerat, tradidit.

C A P. II.

De Olore, seu Cygno.

Olor. Oloris vna ala est ad circumductionem circoli, qui Arctos vocatur, coniungens extremum pedem humilrum eius, qui Engonasin nominatur: sinistram vero alam habet paululum extra circulum æstiuũ, coniungens pene pegasi pedibus. æstiuus vero circulus rostrum eius à reliquo corpore diuidit: extrema autem cauda cum capite Cephei iungitur. *Ortus.* hic cum virgine, & chelis occidens, prior capite, quam reliquis membris deuenit ad terram: exoritur autem cum Capricorno. *Stella.* habet in capite stellam clare lucentem vnam, in collo alteram pari fulgore, in vtrisq; pennis quines, supra caudam vnam, omnes sunt numero 13 hunc Olorẽ, Græci Cygnum appellant, quem complures propter ignotam historiam, Ornim nominauerunt, fabulantur namq; poetæ Iouem Nemesin amare cœpisse, atq; hac eius vsum fuisse. Iussit Venerem aquilæ formam simulatam se sequi ipse in olorem conuersus, vt aquilam fugiens, *Fabula.* ad Nemesim paruenit, quem Nemesis non eij ernata, amplexu tenens, & somno correpta, Iupiter suam voluptatem expleuit, inde fugiens, quia ab hominibus alte volans, cœlo proximus videbatur, inter sydera dictus est esse constitutus. Quod ne falsum quidem videretur, Iupiter inter astra collocauit, & aquilam consequentem adiunxit. Nemesis autem, mensibus exactis, vtque auium generi esset vincta, ouũ procreauit, quod Mercurius auferens, detulit Spartam, & Ledæ sedentis proiecit in gremium, ex quo nascitur *Leda, Helena.* Helena, cæteris corporis specie præstans, quam Leda suam filiam nominauit. *Cepheus.* Cepheus à tergo minoris arcti cõstitutus, includitur arctico circulo à pedibus ad pectus, vt præter humeros, & caput eius, nihil occidere videatur; nec longa abest à flexu draconis, quem capite primum efficere videtur. *Situs.* Cepheus autem manibus vtrisq; proiectis figuratur, tantumq; dissidet interuallo à pedibus arcti minoris, quantum spatij inter pedes Cephei videtur. huius caput, Scorpione exorto, *Ortus.* occidere, cum Sagittario exoriri videtur. *Stella.* habet in capite stellas duas, in manu dextera vnam, in cubito obscuram vnam, in sinistra, & in humero singulas, in dextro humero vnam, in zona, quæ medium ipsius diuidit corpus, tres stellæ claræ videntur, in latere dextro obscuram vnam, in sinistro genu duas, in vtrisq; pedibus singulæ, supra pedes stellæ quatuor: numerus stellarum 19. *Historia.* hunc Euripides cum cæteris Phœnicis filium Æthiopum Regem esse demonstrauit, Andromedæ patrem. hanc autem Perseus à periculo ceti liberatam, in vxorem duxit: ita, vt totum genus eorum perpetuo maneret ipsum vero Cepheum inter sydera numerauit. *Cassiopeia. Situs.* Cassiopeia sedenam filiquastro collocata est, cuius sedilia, & ipsius Cassiopeiæ pedes positi sunt in ipsa circumductione circuli, qui arcticos vocatur. Effigies autem corporis ad æstiuum circulum peruenit, quẽ capite, & dextera manu tangit hanc prope medium diuidit circulus lacteus: hæc occidẽs *Ortus.* cum Scorpione, cum sedili resupino ferri perspicitur; exoritur autem cum Sagittario. *Stella.* huius in capite stella ostenditur vna, in vtroq; humero vna, in mammilla dextra clara vna, in lumbis magna vna, in sinistro femore duas, in genu vna, in pede ipsius dextro vna, in quadrato, quo sella deformatur, vna in vtrisq; singulæ clarius cæteris lucentes stellarum numerus 13 De has Euripides, & Sophocles aliiq; plures dixerunt, quod gloriata fuerit, se forma Nereidas vincere quam ob causam inter sydera sedens in siliquastro constituta est, quæ propter impietatem, vertente se mundo, resupinato, ferri videtur. *Andromeda. Situs.* Andromade prope Cassiopeiam supra caput Persei, breui interuallo dissidente, perspicitur collocata, manibus diuersis vincta, vt antiquis historiis est traditum, caput equi pegasi ventri coniungitur: eadem enim stella, vt vmbilicus pegasi & Andromede caput appellatur huius medium pectus, & manũ sinistram circulus æstiuus diuidit. Occidit autem cum Pisce de duobus, secundo, qui est a ... dem brachio subiectus Exoriente Libra, & Scorpione capite prius, quam reliquo corpore peruenit ad terram. *Ortus.* Exoritur autem cum Piscibus, & Ariete. hæc (vt dixi) habet in *Stella.* capite stellam vnam clare lucentem, in vtroq; humero vnam, in cubito dextro vnam, in ipsa manu vnam, in sinistro cubito, vel brachio vnam, in manu alteram, in zona tres, super zonam quatuor, in vtroq; genu vnam, in pedibus autem binas. omnes sunt viginti *Historia.* hæc dicitur Mineruæ beneficio inter astra collocata propter Persei virtutem, quod eam ceto obiectam, liberauerit. *Perseus. Situs.* Persei sinistrum crus, & humerũ leuum circulus æstiuus à reliquo corpore diuidit ipse autẽ manu dextra arcticum circulum tangit, dextro vero pede, caput aurigæ premere velut currens videtur. *Occasus & Ortus.* Idem occidens, Sagittario, & Capricorno exorto, inclinat ad caput versus. cum Ariete autem, & Tauro rectus exoritur. *Stella.* habet autem in vtroq; humero stellam vnam, in manu dextera clare lucentem vnam, qua falcem tenere dicitur, quo telo *Caput Gorgonis.* Gorgona interfecit, in sinistra alteram, quæ caput Gorgonis tenere existimatur, in ventre stellam vnam, in lumbis alteram, in dextro femore vnam, ad genu in tibia vnam, in pede vnam obscuram, in sinistro femore vnam, in genu alteram, in tibia duas, in sinistra manu, quod caput Gorgonie vocatur, stellas quatuor, caput eius, falx sine syderibus apparent numerus stellarum omnium decem & septem. hic à Polydecte Magnetis filio ad Gorgonas missus, à Mercurio, *Historia.* quem eum diligebat, talaria, & petasum accepit. galeam præterea, qua indutus ex aduerso videri non poterat. à Vulcano falcem ex adamante factam, qua Medusam Gorganam interfecit. *Auriga. Situs.* Heniochus, siue auriga, circulo æstiuo, genuum fine, humero præterea sinistro vsque ad zonam diuiditur. huius dexter pes, Tauri cornu sinistri stella coniungitur. idem vna manu, velore tenens figuratur. *Occasus & Stella.* In huius humero sinistro, capra, in manu autem duo hædi stellis formati dicontur · totus autem pedibus persei subiectus, caput habet contra vrsæ maioris aspectum. hic occidere, sagittario, & capricorni exortu, videtur exoritur autem ophiulco, & angui nascin occidente. habet stellam vnam in capite. in vtroque humero vnam, in sinistro clariorem, quæ vocatur capra. in vtroque cubito vnam, in manu duas, quæ hædi vocantur. stellis prope occidentibus formati omnes sunt numero septem. *Capra Hædi Ortus & occasus eorum.* Hædi septima die Octobris oriuntur vesperi decima decembris mane occidunt. Capra sexta die mensis Maij oritur, & valde alteratur aer, Eiusdem mensis 24. vespari occultatur, & nudiustertius eiusdem diei aer mouetur · septima mensis Septambris eadem vesperi oritur, vndecima Decembris, occidit mane, & postridie hiat aeris turbatio. hunc Eratosthenes Erichthonium esse putat, quem *Historia seu fabula.* Iupitar cum vidisset primum inter homines, equos, & quadrigas iunxisse, admiratus est ingenium hominis sed sui e inuenta accessisse, ideoque in cœlum transtulit. Permesius autem ait, Melissea quendam fuisse Cretæ Regem, cuius filiabus traditus est Iupiter alendus, quæ quia lac non habebant, capram ei admiserunt, Amaltheam nomine, quæ eum dicitur educasse. hæc autem geminos hædos solita est procreare, & eo tempore peperit, quo Iupiter nutriendus est alatus. Itaq; propter beneficium matris, & hædos quoq; dicitur intar sydera collocasse. *Serpentarius Situs.* Ophiulcus, siue serpentarius inclinatus à capite, vt qui resupinari videtur. manibus anguẽ tenere depingitur. huius autem humeri ab æstiuo circulo diuiduntur à reliquo corpore, ipse genuum fine ab æquinoctiali terminatur circulo, pede sinistro premens oculos, dextro aũt testudinẽ scorpionis innixus. Anguis autẽ, qui ab co tenetur, prope extremo ore coronam coniungens, medium præcingit Ophiulcum, à cauda breuiore, quã superiore corpore. quamenus sinistra ipsius figura figuratur. ita tamen, vt extrema caude circulum æquinoctialem cum equileæ caudæ iunget. *Occasus & ortus stella anguis.* Occidens autem ex ortu geminorum, canceri, & leonis, peruenit ad terram. Exorians autem, cum scorpione sagittario apparet. hic habet in capite stellam vnam, in vtroque humero singulas, in sinistra manu tres, in dextera manu quatuor, in lumbis duas, in vtroq; genu singulas, in dextro crure vnam, in vtroq; pede singulas, sed clariorem in dextro. Numerus omnium 17. *Ophiulcus.* Anguis autem habet in summo capite stellas duas, sub capite tras, omnes vno loco, ad manum ipsius Ophiulci sinistram, duas, sed quæ maxime ad corpus eius accedit, clariorem. & in dorso anguis ad ipsam corporis coniunctionem, quinq; & in prima curuatura caudæ, quatuor, in secunda versus caput sex. omnes sunt 23. Vocatur Ophiulcus, quasi anguis tenens dictus, supra scorpionẽ

con-

De eridano, lepore Orione. Phorbas

constitutus, manibus anguem tenens medium corpus eius implicantem. hic dicitur fuisse Ph[illegible]bas, qui Hrodi[illegible] maximo fuit. Nam cum eorum insulam [illegible] multitudine occupatam, ciues Ophiusam appell[illegible], & in ea multitudine ferarum, draco fuisset ingentis magn[illegible], qui plurimos eorum interfecisset, & petra [illegible] co[illegible] ea[illegible] a coegisset; dicitur Phorbas Triopæ filius e[illegible] [illegible] Mi[illegible]donis filia natus, eo tepente delatoe, omnes feras, & dracone interfecisse. Qui cum maxime Apollini esset charus, inter sydera est collocatus. *Hœdij.* Quamobrem [illegible]odij [illegible] è littore longius prudeunt, prius sacrificant, vt [illegible] cursus inopinatæ virtutis illis contingat. Complures Astrologi *Æsculapium.* hunc Æsculapium finxerunt, quem Iupiter Apollinis causa inter astra collocasset Æsculapius enim, cum cæteris omnibus medicinæ præsteret mortalibus, fertur etiam Hyppolitum nouercæ impietate peremptum, ad vitam reuocasse, sic Eratosthenes ait. Alij vero Glaucum Minos filium, eius opera reuixisse. Cum anim Glaucum sanare cogeretur, clausus *Quomodo dicatur mortuum suscitasse.* quodam loco secreto, baculum manu tenens, cogitans quid egeret, dicitur anguis ad baculum accessisse, quem AEsculepius mente commotus interfecit. Deinde alter anguis eo venit ore ferens herbam, quem in caput interfecti serpentis imposuit, quo facto, illico surrexit. Quare AEsculepius eodē herba vsus, Glaucum ad vitam reduxit. Itaque anguis, & in AEsculapij tutelam, & in astris dicitur collocatus qua consuetudine inducti posteri sunt; vt reliqui medici anguibus *Sagitta. Situs.* vterantur. Sagitta inter duos circulos, æstiuum, & æquinoctialem, signo aquilæ supposita, diuiditur ab eo circulo, qui vtroque polo subiectus, ad cancrum, & capricornium peruenit. *Occasus, & Ortus.* huius cacumen, ad equipedum regionem spectat, altera pars ad humeros Ophiuci tendit. hæc occidit virginis ortu: *Stella.* oritur autem cum scorpione, habet stellas quatuor, quarum vna est in principio materiæ, altera in medio, duæ reliquæ in eo loco, quo ferrum solet affigi. hanc vnam de Herculis telis esse dicunt, qua aquilam interfecit. Aquila ala dextra non multum extra circulum æquinoctialem prodire, sinistra vero non longe à capite Ophiuci figurata videtur. Rostrum præterea eius, à reliquo corpore diuidit circulus, qui à cancro ad capricornum peruenit media autem finitur à circulo lacteo. hæc exorto leone, occidit. exoritur autem cum capricorno, habens in capite stellam vnam, in vtraqua pennam vnam, in cauda vnam. numerus earum 4. hæc di*Ganimedes.*citur Ganimedem rapuisse, & Ioui tradidisse hanc etiam Iupiter primus ex auium genere sibi delegisse existimatur, quæ sola contra solis orientis radios contendere valet; vnde super aquarium volare videtur, quem complures Ganimedē *Aquila amica Iouis.* esse finxerunt. Aglaosthenes ait, Iouem Cretæ surreptum, Naxum delatum, & ibi esse nutritum qui postquam peruenit ad virilem ætatem. & bello lacessera Titanas vellet, sacrificanti ei aquilæ auspicium accepit, quo vsus est, eamque *Delphin.* inter astra dicitur collocasse. Delphinus non longe ab aquilæ signo figuratur in curuatione caudæ nouissim æquinoctia*Occasus, & Ortus.*lis circuli, capite prope contingit equi pegasi rostrum. hic exoritur cum sagittarij posteriore parte, occidit autem cum *Stella.* virgo exorta est à capite. habet autem in capite stellas duas, supra caput ad verticem duas alias, eas, quæ in ventre, velut pennæ videntur, habet stellas tres, in scapulis vnā, in cauda duas. Die nona Iunij vesperi oritur: 19. Augusti mane occidit, & est mutatio æstatis ad frigiditatem, oritur etiam die *Historia.* 4. Ianuarij. Aquila mense Iunij die secunda vesperi oritur: vigesima quinta Iulij de mane occidit. Eratosthenes dicit Neptunum voluisse Amphitritem ducere vxorem, quæ cū fugisset ad Atlanta causa virginitatis seruandæ, ad eam quærendam plures misisse, inter quos & Delphinum quendam nomine, qui peruagatus insulas, aliquando ad virginem peruenit, atque persuasit, vt Neptuno nuberet, & ipse nuptias eorum administrauit. Quem ob causam Neptunus inter sydera Delphini effigiem collocauit; hæc de his signis dicta sunt.

CAP. III.

De equo & triangulo.

Equus. Equus, arcticum circulum spectans, pedibus æstiuo orbi nititur, extremo ore caput delphini tangere videtur, equarij manum dexteram suæ ceruici coniungens, vtrisque piscibus clauditur. huius in stellis *Situs.* corpus apparet vsque ad vmbilicum deformatum. hic occidit cum pisce de duobus primo, qui supra tergum eius est *Stella.* fixus. Exoritur cum aquario toto, & pisce, & manu aquarij dextera. hic habet in rostro stellas duas obscuras, in capite vnam, in maxilla vnam, in vtrisque auribus singulas, in ceruici*Ortus, & Occasus.*bus quatuor obscuras, sed maxime lucet, quæ capiti proxima apparet: in humero claram vnam, in pectore vnam, in scapilio vnam, in vmbilico nouissimam vnam, quæ Andromedæ vocatur: in genibus vtrisque singulas, in vtris[illegible] poplitibus singulas. omnes sunt numero decem & o[illegible]. Mense *De eridano, lepore Orione.* Martij die 19 de mane oritur simul cum Sol[illegible], hunc Aratus & [illegible] alij complures pegasum Neptuni, & Medusæ Gorg[illegible]nis [illegible] *Aratus.* dixerunt, qu[illegible] Helicone Boetiæ monte, vngula s[illegible]um ferireos, fontem aperuit, qui eius nomine h[illegible] pocrine est appellatus. Delteton, triangulus, æquis quodammodo lateribus duobus, vno breuiore, sed prope æquali re[illegible]que, inter *Triangulum* æstiuum, & æquinoctialem circulum supra caput arietis, non [illegible] longe ab Andromedæ dextro crure, & Persei manu sinistra collocatur. cum ariete toto occidens, exoriens vero cum [illegible] eiusdem dimidie priore parte. habet autem stellas in vno[illegible]que angulo vnam. hoc sydus velut litera est Græca in triangulo posita, vnde Deltoton vocatur. Supra [illegible]put arietis à Mercurio collocatum fuisse, quidam aiunt, vt obscuritas aratis huius splendore, quo loco esset, significaretur. & Iouis nomine Græce di[illegible] primam literam deformaret. Nonnul[illegible] AEgypti positione, alij qua Nylus terminaret AEthopiam, & AEgyptum, esse dixerunt: alij Siciliam, quæ Trinaclia dici*Sicilia.*tur, figuratam putauerunt. Hæc, quæ hactenus numeraui*Signa australia.*mus septentrionalia, post hæc vero australia signa, seu imagines numerabimus, ex quibus vnum, cetus, siue pistrix appellatur; quod quidem signū à media caude diuiditur ab hye*Cetus.*mali spectane ad exurtus, rostro prope posteriorem arietis pedem iungens. huius autem priorem corporis partem, quæ spectet ad exortus, prope alluere flumen Eridani videtur. *Situs. Ortus & Occasus.* hoc signum cadit, exorto cancro, & leone, exoritur vero cū centauro, & Geminis. habet autem in extrema cauda stellas duas obscuras ab eo vero loco, vsque ad reliqui corporis curuaturam, quinque, sub ventre sex: numerus omnium 13. De hoc dicitur, quod à Neptuno missus fuerit, vt Androme*Stella.*dam interficeret, sed à Perseo fuerit peremptus: propter corporis tamen immanitatem, virtutemque inter sydera esse collocatum. *Eridanus.* Eridanus, à sinistro pede profectus Orionis, & perueniens vsque ad pistricem, rursus diuiditur vsque ad leporis pedes, & pronnuce ad antarcticum tendit circulum, huius figurationem circulus hyemalis diuidit ab eo loco, in quo qualis cum ceto coniungitur. hic, scorpione, & sagitta*Situs.*rio exortis, occiderē, cum geminis autem & cancro exoriri *Occasus, ortus.* videtur, habet stellas in prima curuatura, tres, in secūda tres, *Stella.* in vltima septem: omnes sunt 13 hūc autem Nilum nonnulli dixerunt, propter illius magnitudinem, atque vtilitatem denique quod infra se sit quædam stella, clarius cæteris Ca*Canopos.*nopos nomine Canopus autem insula est, quæ flumine Nilo *Lepus.* abluitur. Lepus infra sinistrum pedem Orionis per hyema*Orionis canis.*lem circulū fugiens, ab eo, inferiora corporis parte diuisus est, occidit, sagittario exorto, oritur cū leone. habet enim stel*Stella Orion.*las in vtrisque auribus singulas, in corpore dispositas duas, in pedibus prioribus singulas. hic dicitur Orionis venantis canem fugere: proinde ad pedes ipsius fugientem finxerunt. Orion à zona, & reliquo corpore, ab æquinoctiali circulo diuiditur. Is cum tauro decertans collocatur, dextra manu clauam tenens, ense succinctus, ad occasum spectans occidit, exorto scorpionis posteriore parte, & sagittario exortē*Ortus. Stella.*te: cum cancro aūt toto corpore pariter exurgit: Iunij enim 25. mane incipit oriri: Iulij autem 3. totus exor[illegible]tur: [illegible]em 26. Nouembris oritur, & 27. April s occidit. hic habet in capite stellas tres claras, in vtrisque humeris singulas, in cubito dextro obscuram vnam, in manu similem vnam, in zona tres, *Fabula.* in en, quo gladius eius deformatur, tres [illegible]b[illegible]ras, [illegible] vtrisque genibus singulas claras, in pedibus singulas obscuras [illegible]umerus omnium decem & septem. hunc Hesiodus Ne[illegible] b[illegible]lium appellat, ex Vriali Minois filia natum: cui conc[illegible]ssum est, vt super fluctus curreret: quemadmodum Ph[illegible] datum dicitur, vt super aristas curreret, ne eas infringeret. Aristonicus autem dicit quendam Erithræa fuisse Thebis: Pinderus vero in insula Chio: qui cum Iouem, & Mercurium hospitio recepisset, ab ipsis petijt, vt aliquis illi liber nasceretur. Quod vt facilius impetraret, fertur bouem immolasse, atque pro epulis eam apposuisse; Iouem vero, & Mercurium bouis corium poposcisse, & quod facerant vrinæ in corium infundisse, & id sub terra poni iussisse, ex quo postea ortum puerum, Vriona nomine appellauit: sed vetustate, & consuetudine factum est, vt Orion vocaretur. Sunt autem qui Græce ab aquarum inundatione sic dictum velint, quod eius tempore habet ortum hyems, & mare, ac terras tempe*Turbo.*statibus sorbent. Orion enim, perinde est ac Turbo, Virgil. *Virgilium.* 1. AEneid. *Fluctu nimbosus Orion.* Plautus, iugulam vocat, quod sit armatorum gladius, stellarum fulgore terribilis. Quam ob causam si hic fulgeat, serenitatem si vero obscurus sit, tempestatem denotat. hunc in Cretam insulam venisse dicunt nonnulli, ibique venari cum Diane cœpisse, atque ab ea in

De [illegible] ... rum ... Canis leporem fugientem contauro ... pedibus ab hyemali circulo diuidi[illegible] ra H... nis, suo capite ... asi attingit: quo etsi ad ... es, ad æquinoctialem tamē tendit. *Canis maior.* Canis ori... contingit maxima aeris turbatio, aliquando ... tertius eius diei Et die prima Decembris mane *Ortus caniculæ.* occidit vnde obseruatum est à multis, quod si tempestuosa fuerit hæc dies, perseueret plerumq; aeris turbatio ad dies 3. sin vero serena, per tot eidem dies serenitatem fore, significat. nec dito oriente sagittario habet in lingua stellam *Stella. Canis.* vnam quæ canis appellatur, in capite alteram, quam nonnulli Syrion v... in pectore duas, in pede priore tres, inter scapulas ... in sinistro lumbo vnam, in pede posteriore ... in pede ... extero vnā, in cauda quatuor: omnes sunt d... & nouem. *Fabul.* hic dicitur à Ioue custos Europæ appositus esse, & ad Minoa peruenisse, quē Procris Cephali vxor laborantem sanauit, ac pro eo beneficio canem munere accepit, quod venationis studiosa fuerit post cuius obitum, canis ad Cephal... peruenit, quē ille Thebas ducens secum, *Canis Orionis.* ad locū peruenit, vbi erat vulpis, quam nullus canis apprehendere poterat. cumq; in vnū peruenissent, Iupiter vtrumque in lapi... conuertit. Alii autē dixerunt hunc canem Orionis fuisse, qui cū eo est inter sydera collocatus. Procyon *Canicula.* siue canicula in lacteo circulo defixis pedibus æquinoctialē circulū tangit. spectat ad occasum, vt inter geminos & canerū constitutus, qui quod ante maiorem canem exoritur, *Procyon.* Procyon est appellatus die nam quartadecima Iulij oritur de mane hic namque occidit cū exortu capricorni, oritur vero cum leone. habetq; vnam stellam in capite, & aliā *Stella. lib. 2. cap. 41.* in pectore, & vnam in lumbo. Scribit Plinius caniculæ exortu, accēdi Solis vapores, eiusque syderis effectus amplissimos in terra sentiri, feruent maria exoriente eo, fluctuāt in cellis vina, mouentur stagna. Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu eius contrastare, & contueri tradit, ac velut adorare, cū sternuerit. canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium hęc etiam anti*Anticanis. Nauis.* canis, & Syrus dicitur. Anticanem Procyon Graio qui nomine fertur. Argo, siue nauis, huius puppis hyemalē circulum, & maioris canis caudam contingens inferiore par*Ortus.* te, nouissime nauis inclinata antarcticum circulum tāgit. hæc occidit sagittario, & capricorno exortis. malus nauis die 22. Februarii occidit, & est turbatio aeris maxima: ori*Stella.* tur autem cum virgine. & chelis hæc habet in puppi ad singula gubernacula, ad primum stellas quinque. ad alterum quatuor, circum carinam quinque, & sub resectum quinq; ad malum quatuor: atque ita tota est stellarū viginti triū. *Argo.* hanc nonnulli propter celeritatem Argo dixerunt Græce appellari alii, quod Argus eius fuerit inuentor. hanc autem primam in mari fuisse complures probauerunt, ideoq; stel*Pyndarus. Callimachus.* lis esse figuratam Pyndarus dicit factam in Magnesia oppido, cui Demetria nomen est Callimachus autem in eisdem finibus ad Apollinis Atii templum, quod argonautæ proficiscentes statuisse existimantur in eo loco, qui Pagase vocatur: ideoq; nauis ibi primū cōpacta Argo dicta est, quod est *Homerus. Centaurus.* Græce Pagase. Homerus hunc eundem locum in Thessaliæ finibus esse demonstrat. hæc de naui. Centaurus, seu Phyllirides sic figuratur, vt antarctico circulo pedibus nixi, humeris vero hyemalē sustinere circulū videatur. capite quasi hydræ caudā contingit, hostiā vero dextra manu tenens supinā, quæ pedibus, & extremo ore, circulū hyemalem sā*Situs. Occasus ortus. Stella.* git, inter eum, & antarcticū orbem collocatam Centauri autem crura à reliquo corpore diuidit, qui lacteus appellatur. hic spectans ad ortus signorum, totus occidit. aquario, & piscibus exortis exoritur autem cū scorpione & sagittario. habet autē stellas supra caput tres obscuras, in vtrisq; humeris singulas claras, in cubito sinistro vnā, in manu vnā, in medio pectore equino vnā, in priorib. poplitib. vtrisque singulas, inter scapulas quatuor, in ventre duas claras, in cauda tres. in lumbo equino vnam, in genibus posterioribus singulas, in poplitibus singulas numerus omniū vi*Hostia.* ginti quatuor. Hostia autē habet in cauda duas, in pede de posterioribus primo, vnam, in vtrisque pedibus vnam inter scapulo vnam claram, & in priore parte pedum vnam, infra alteram, in capite tres depositas. numerus omnium *Fabula.* 10. hic dicitur nomine Chyron Saturni, & Phyllirę filius esse, qui non modo centauros, verumetiam homines quo*Chyron* que iustitia superauit. Nam & Æsculapiū, & Achillem nutriuis, suaq; pietate, & diligentia effecit, vt inter sydera cōputetur. hunc alii Phonon esse dixerunt, eumque auspicio præ cæteris plurimū valere, proinde ad aram cū hostia ve*Ara.* nire Iouis voluntate figuratur. Ara. antarcticum circulum prope tangit, inter hostiæ caput, & scorpionis caudam collocatur. occidit arietis exortu, exoritur autē cū capricornn. habet in summo cacumine vbi formatur, stellas duas, & in imo alteras. quatuor ergo stellis fulget. In hac existi*De circulo lacteo.* mantur dij sacra. & coniurationem fecisse, cum Titanas oppugnare conarentur. vnde ab ea cōsuetudine inducti sunt *Stella. Historia.* posteri, vt cum aliquam rem efficere cogitant, prius sacrificēt, quam agere incipiant. Hydra trium signorum longi*Hydra* tudinem occupans, cancri scilicet, leonis, & virginis, inter æquinoctialem circulū, & hyemalē collocatur. caput eius *Situs.* ad id signū contendit, quod Percion vocatur, totius vero hydræ quarta pars inter æstiuum, & æquinoctialem circulum videtur. Cauda extrema centauri pene caput tegens, sustinet in dorso Coruum, rostro corpus eius tāgentem, & *Coruus.* toto corpore ad Craterem tendentem. Qui propter longū interuallum, inter leonem, & virginē constitutus videtur, inclinatior tamen ad hydrę caput. Occidit hydra, aquario, & piscibus exortis: oritur autem cū his signis, de quibus supra diximus. habet autē in capite stellas tres, in prima autē *Stella.* capitis curuatura sex, sed earū nouissimā claram. In secunda autē curuatura, tres, in tertia quatuor, in quarta duas, in quinta vsque ad caudam, octo, omnes obscuras. Ita fiunt *Stella. Coruus.* numero viginti sex. Coruus autem habet in gutture stellā vnam, in pennis duas, infra pennam, caudam versus duas, in vtrisque pedibus singulas. omnes sunt septem. supra primam hydræ curuaturam Crater positus, habens in labris *Crater.* stellas duas. Infra ansas duas obscuras, in medio cratere duas, ad fundum duas: omnes sunt octo.

CAP. IV.

De Pisce. De Circulo lacteo.

Piscis, qui notus dicitur, inter hyemalem, & au*Piscis.* stralem circulū media regione collocatus, ad exortum spectare videtur inter capricornum, & aquarium, ore excipiens aquam, quę funditur ab aquario. hic occidit oriente cancro, exoritur autem cum *Stella.* piscibus. habet stellas duodecim, qui laborantem quōdam Isin seruasse existimatur, pro quo beneficio fabulatur inter astra fuisse constitutum Ostenditur præterea quidam *Lacteus circulus.* in s... decibus circulus candido colore. quem lacteum esse nonnulli dixerunt. Eratosthenes autem dicit Mercurio infanti inscijam Iunonem lac dedisse: sed postquam resciuit eum Maiæ filium esse, a se reiecisse: ideoque lactis profusi splendorem inter sydera apparere. Alij dixerūt, dormienti Iunoni Herculem suppositum, & experrectam, ei, quod supra diximus, fecisse. Alii Herculem propter nimiam auiditatem, multitudinem lactis appetiuisse, neque in ore cōtinere potuisse, propterea ex ore eius profusum circulum *Ptolemæus.* signasse. Ptolom. in Almag. lib. 8. cap 2. Lacteus, inquit, circulus, non simpliciter circulus, sed zona quædam est, quasi colorem tota retinens lactis. vnde nomen quoque sibi attributum est, quodque zona huiusmodi non æqualis, & regularis est, sed & latitudine, & colore, & stellarum frequentia, & situ denique differens, atque varia. Duplex namque *Duplex zona lactei circuli.* est huius zonæ pars, quarum alteram habet coniunctam vsque ad turribulum, alteram vero vsque ad auem gallinā. Et præcedens quidem zona nequaquam alteri copulatur, defectus enim habet in coniunctionibus tam ad turribulū, quam ad auem: sequens autem reliquæ lactei circuli parti coniuncta est & vnam efficit zonam, per quam prope, qui per mediam ipsam proxime describitur, circulus pertransit. siquidem quæ per pedes centauri feruntur, rariores, atque obscuriores partes sunt & ea quidem, quæ in poplite *Australis pars.* posterioris dextri pedis est, paulo australior, quā borealis linea lactis. similiter, quę in genu sinistro est, & quæ sub posteriore dextro talo. Quæ vero in posteriore sinistro brachio aspicitur, ea in medio lacte collocata est. sed illa, quę in eodē talo inuenitur, & quæ in anteriore dextro talo, vtræque distant ab extremitate australi ad septentrionē duab. proxime partibus, quas maximus circulus habet 360. sunt autem partes posteriorum pedum mediocriter densiores deinde borealis quidem extremitas lactis 130. proxima *Borealis pars.* grad. ab illa distat. quæ in teræ lumbis est. Australis autem eam quidem intercipit, quæ in cōcauitate turribuli est. De duabus autem contiguis, quæ in ipso igne sunt, borealem tangit, & similiter australiorē de duabus, quæ sunt in basi. Quæ vero in borealis ignis parte, & quæ in igne medio collocatur, in ipso lacte vtræq; sitæ sunt, & partes rariores magis sunt. deinde borealis pars lactis tres scorpionis spondiles intercipit, qui ad spiculum sunt, & succedentem spiculo nebulosam conuersionem. Meridionalis vero extremitas *Meridionalis.* eam quidē tangit, quæ in anteriori dextro talo sagittarii intar-

De ortu, & occasu signorũ secun. poe. intercipit autem illam, quæ in manu sinistra est. Illa vero quæ in australi sagittarij parte locatur, extra lac omnino est quæ vero in spiculo sagittæ cernitur, ea in medio lactis est. hæc, & similia, abunde, copioseque à Ptolomæo ibidem describuntur. *Galaxia. Auerroes.* Auer. de substantia orbis lib. 2. Et partes, inquit, cœli diuersantur in hoc in diaphanitate ita quod in eis fit aliquod simile colori sicut in galaxia. Est ergo, secundum Auerroem, galaxia siue circulus lacteus (galaxia enim lac significat) pars cœli non elementaris. *Quod sit pars cœli.* Omnes, inquit, partes cœlicæ sunt eiusdem speciei quoad vero sunt magis minusque densæ, aliquo modo diuersæ esse dicuntur. Idem in sua paraphrasi lib. metheororum. *Alexander.* Alexander in eodem libro putat esse rem elementariam. *Aristoteles.* Arist. videtur sentire galaxiam esse similem Cometæ, qui est exhalatio accensa. *Cometa, lac differunt.* Lac inquit. *fit, vt Cometa di gregato aere ab accensione aeris* Differunt *autem ab inuicem, quia cometa est circa vnam duntaxat stellam, lac vero circa totum illum circulum, qui sporadeus appellatur.* Arguit Auerroes in paraphrasi super lib. metheor. Si, inquit, *lac esset exhalatio accensa, ab omnibus videretur modo* [illegible] *non posset hi enim, qui essent in oriente, sicut & hi, qui sunt in occidente non simul viderentur.* consequens est falsum ergo, & antecedens. *Quod circulus lacteus non sit exhalatio.* Sane, si lac esset exhalatio inflammata, [illegible] certe temporibus calidioribus aliquid augmenti reciperet, frigidioribus vero decrementi & simile quiddam accideret pro anni qualitate diuersa. Amplius, si ita res se haberet esset profecto aliqua exhalatio perpetua, atque ita paulatim
1. totus aer in igneum verteretur, vel saltem fontium atque aquarum magna esset siccitas, atque penuria sic enim accidit
2. temporibus, quibus cometæ apparent. Præterea, omne intransmutabile, quod circulariter mouetur, est cœlum, vel aliquod cœlicum. sed lac hoc modo mouetur igitur, est cœlum, vel aliquod cœlicum. Verum ab aliquibus Aristoteles sic exponitur.
3. Aristoteles, inquiunt, in primis ostendis, *Mens philosophi declaratur.* aerem lunari globo proximum, esse accensum, deinde in ea cœli parte, quæ lacteum circulum respicit, plures stellas esse, quam cæteris in partibus esse videantur. vnde fit, vt plus exhalationis inde attrahatur, illarum stellarũ virtute, quam, vbi rarior est stellarum numerus & lumen minus densum, & clarum. Tenet conseq. vbi enim virtus attractiua est maior, ibi quoque maior erit virtus combustiua atque attractum maius, & combustum. *Circulus sporadeus.* Stellæ ergo in circulo sporadeo, lumen diffundunt, ad exhalationem vsque ab ipso lumine attractam, atque accensam. quæ quidem propter combustionem & rei attractæ consistentiam, in omne sibi emissum reflectendi acquisiuit potentiam. Quare, circuli sporadei lumen, [illegible] ad eam vsque sphæram reflectit. Quoniam ergo huiusmodi lumen, aptiorem circulo sporadeo locum in vniuerso cœlo inuenire nõ valet, hac de causa ille circulus lumen illud recipiens, ex exhalatione elementari, & virtute stellarum mixtum, albescit, vt lac. *Causæ illius lactis.* Causæ ergo huius lactis effectrices, est ille circulus, vt luminis emissor, & exhalatio attracta, vt scilicet reflectens. Materia vero, & subiectum, est illa octaui cœli portio, quæ cum circulo illo consistit illa enim lucet, atque alba cernitur, non autem exhalatio, forma vero est albedo, quæ luci additur: quæ quidem ex exhalationis accensione *Rationes.* luci sporadarum additur. Rationes autem sic formari possunt stellæ accendunt partem [illegible] proximiorem sed in via lactea sunt plurimæ stellæ: partem ergo illis coniunctiorem accendunt. Tunc vltra, lac illud [illegible] ex reflectione luminis. igitur, circulus lacteus, cum ex stellarum virtute, tum etiam ex accensa exhalatione commixta, consistit. Sed dices, illa exhalatio accensa, quæ est speculum reuerberans, *Obiectio Solutio* est rara non ergo potest ad cœlum vsque reflectere. Denique quare ad sporadeum circulum, & non in aliam cœli partem reflectit? *Resp.* Aristotelem velle, exhalationem illam rariorem esse exhalatione, ex qua fit cometa alioquin si tanta esset, tunc certe proprio cerneretur colore, veluti & cometa cernitur. Esse nihilominus aliquantulum densam, vt emissum lumen reflectere valeat, ipsumque, & album, & visibile efficere. Ad illud reflectẽdum occultam habet virtutem· situs quoque illius circuli, non paruo illi esse potest *Duplex causa lactis.* adiumento. Duplex ergo causa istius rei esse videtur altera quidem occulta nempe attractiua illius luminis virtus altera vero manifesta, quod scilicet illic illud lumen genitũ fuerit, atque illinc pronunciatur. Lac ergo secundum Aristotelem, est apparentia non quidem luminis simplicis, sed commixti, vt dictum est. Exhalatio est ergo necessaria, vt concausa effectrix, quatenus, [illegible] corona circuli sporadei, lumen illud reflectit, album, ac visibile reddit. Lac vero est apparentia, quæ in illo circulo collocatur quippe qui illius sit apparentiæ subiectum. Patet ergo quomodo lac sit exhalatio accensa, nempe concausa illius lactis: & quomodo lac fit in circulo sporadeo, tanquam in materia & [illegible] visibili. Ex his ergo primæ obiectiones facile [illegible] & prima quidem hoc modo Lac est in cœlo [illegible] subiecto, quia vsque ad illud exhalatio suam reflexionem protendit ob causas iam dictas. Illa aut exhalatio crescit & decrescit, non ita tamen, vt videri possit, propter virtutem illam occultam cœlicam, attractiuam, vniformiter se habentem. Ad 2. continue in illa regione aer corrumpitur sed virtute, qua regitur vniuersum, quantum de igne hic augetur, & in exhalatione conuertitur, tantum alia ex parte imminuitur, atque ita conseruatur æqualitas. 2
Ad 3. lumen, lac, exhalatio vicissitudines patiantur, vt multorum ex obseruatione deprehensum est. Hæc de lacteo circulo secundum philosophum. 3

DIGRESSIO TERTIA.

CAP. I.

De ortu, & occasu signorum.

POstquam de circulis, atque signis cœlestib. disputauimus, necessarium esse putamus, de illorum ortu, & occasu, aliquantulum etiam longiorem inquisitionem texere; vt quæ superius paulo obscurius dicta sunt, deinceps clariora reddantur. Ne autem Poetarum labores a nobis paruifieri videantur, quid de hac re senserint, primum enucleandum suscepimus. Est autem apud poetas, signorum ortus, & occasus triplex, nempe Cosmicus, Chronicus, & Heliacus. *Ortus Cosm.* Cosmicus vero ortus, siue mundanus est, quando signum, seu stella supra orizontem ex [illegible] de die ascendit & licet toto quolibet die artificiali [illegible] oriantur, per antonomasiam tamen, [illegible] Cosmice oriri dicitur, cum quo, & in quo Sol mane oritur. hic autem ortus, proprius, principalis, ac quotidianus dicitur. Dies hic eam moram denotat, qua Sol super hemispherium nostrum fertur. Occasus *Occ.* Cosmicus est descensio signi, vel stellæ sub nostrum orizontem, dum Sol nostrum occupat hemisphærium, idque maxime cum [illegible] quod Sole de oculo sensim ex parte orientis emergente, continuo pronum abit in occasum. De ortu huiusmodi, & occasu, Virgilius [illegible] tempus Veris aptum seminationi fabarum, & milij: *Vere fabis [illegible] tunc te quoque medica putres Accipiunt [illegible], & milio venit annua cura.* Et circa [illegible] quens tempus Veris ait *Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro. At si triticeam in messem, robustaque farra Exercebis humum [illegible] que instabis aristis. Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur Gnosia ardentis decedat stella coronæ. Debita quam sulcis committas semina, quamquam sat te properes anni spem credere terræ.* Ortus Chronicus, qui & temporaneus dicitur, est ascensio signi aut stellæ super orizontem, post Solis occasum: eo enim tempore, quod à crepusculo vespertino, principium sumit, mathematici vtuntur non qui arithmeticen, musicen, geometriam, astronomicam digni [illegible] profitentur sed quos [illegible] anos veneficosque nuncupamus, qualem fuisse Circen, Medeam, his verbis fingit Ouidius *Dique omnes [illegible] adeste: Quorum ope cum volui, ripis mirantibus, amnes In fontes redire suos: concussaque sisto, Stantia concutio, cantu freta, [illegible] pello. Nubilaque induco, ventos abigoque vocoque. Viperas [illegible] verba & carmine fauces, Viuaque saxa sua conuulsaque robora, Et siluas moueo iubeoque tremiscere montes, Et mugire solum, manesque exire sepulchris* De hoc ortu [illegible] loquitur poeta, *Et [illegible] [illegible] vrbe [illegible] Quatuor autumnos [illegible] pleias orta facit.* In Autumno autem pleiade in principio noctis oriri incipiunt atque ita de chronico ortu locutum fuisse poetam, patet satis. Nam Cosmice Virgilius voluit occidere, sicut dictum est. *Ante tibi Eoæ Athlantides abscondantur.* Occasus Chronicus, est descensio signi, aut stellæ sub orizontem post Solis occasum. De quo quidem occasu locutus est Lucanus *Tunc nox Thessalicas [illegible] bat paruum sagittas.* *Lucan.* Parua autem nox in [illegible] na hac septemtrionali est [illegible] principio cancri; qua de causa antequam Sol cum cancro oriatur occidit sagittarius. Cancro namque oriente, occidit Capricornus quem in occasu præcessit sagittarius. sed ante ortum Solis, est nox. quando igitur Sol est in Cancro, & nox parua, sagittarius occidit in fine noctis. Sensus ergo est Tunc nox parua, Sole cancrum tenente, vrgebat, id est occidere, & descendere [illegible] bat, Thessalicas sagittas hoc est, sagittarius, qui fuit de Thessalia. Heliacus ortus, qui & *Ortus So-* Solaris dicitur, est, cum signum, aut stella [illegible] radiis Solis *lar.*

emer-

De ortu signorū, & occasu secundū Astrolo.

emergens incipit apparere, quam prius Solis præsentia, vicinitasque videri non [illegible]at. Insignius enim lumen, minus offundit, atque sua magnitudine lucis obscurat, viderique non permittit. De quo quidem ortu Ouidius loquitur Vbi in medio Februarij ponens ingressum Solis in piscibus, ex quo ab aquario recesserat, aquarius incipit oriri, hoc est, videri, *Iam leuis obliqua subsidit aquarius vrna. Proximus ætherios excipe pisces equos.* Aquarius enim oblique oritur, vt dixi, & paruo tempore ideo leuis est, & velox in ortu. Item Virgilius describens tempus, in quo frumentum seri debet postquam dixit, *Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur.* subdit. *Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ, Debita quam sulcis committas semina.* Sensus est, antequam semines frumētum, fac, vt corona septemtrionalis oriatur. Est namque huiusmodi corona in principio scorpionis, quæ sole ibidem existente, non videbatur. Sole vero recedente à scorpio, quod fit circa finem Octobris, & principium Nouembris, oritur corona heliace, tempusque ostendit frumenti serendi. Heliacus occasus est, cum prius astrum, aut stella videbatur, haud quaquam videri sinit Solis vicinia sicut in coitu Solis & Lunæ contingit Lunam non videri. huius occasus Virgilius meminit. vbi vult, fabas cum milio seri in medio Aprilis, quando Sol taurum possedit, & canis heliace occidit. loquitur autem de cane maiore, qui propterea quod est in fine geminorum, ob Solis in tauro existentis vicinitatem, videri non potest: proinde heliace occidere dicitur. In mēse igitur Aprilis, quando canis ita occidit sunt fabæ serendæ. vnde dixit, Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro. Hæc de ortu, & occasu signorum, secundum poetas dixisse sufficiat: Posthac ad mentem astrologorum de eisdem rebus erit nobis loquendum; vt quisque quod sibi lubet, atque arridet, accipere queat.

s Fast. — *b. Georg.* — *Corona.* — *Heliacus occasus.*

CAP. II.

De ortu, & occasu signorum secundum Astrologos.

Ortus Astronomicus.

DE ortu, & occasu signorum secundum Astrologos locuturi; in primis nobis sciendum est, tum in sphæra recta, tum etiam in obliqua, æquinoctialem circulum semper vniformiter ascendere, nempe in temporibus æqualibus, æquales arcus ascendere. Motus enim cœli est vniformis. & angulus, qui ab æquinoctiali fit cum orizonte obliquo, nō diuersificatur in aliquibus horis. Sane, ad motū primi mobilis, & æquator mouetur, & zodiacus diuersimode tamen nā æquator, seu æquinoctialis, tā in sphæra recta, quā in obliqua, oritur vniformiter, & occidit etiam hoc est, in temporibus æqualibus, æquales portiones oriuntur, & arcus similiter, & occidunt, quia nimirum totus voluitur in 24. horarū spatio. zodiacus vero in vtraq; sphæra, & oritur, & occidit inæqualiter; eius enim partes atq; arcus, in æqualibus tēporibus, æquales ascendere, minime necesse est. Siquidem quanto aliqua zodiaci pars rectius oritur, tāto plus temporis in suo ortu exigit. non igitur vniformiter mouetur. Reuers, sex signa in die artificiali longa oriūtur, & totidē in breui sex in die, & totidē in nocte: & si sint inæquales, similiter occidūt. Etenim Sole existente in Cancri initio, dies lōgissima est, quę ab ortu Solis in principio Cancri, vsq; ad occasum protenditur. sed Sole eā principio Cancri occidente, oritur initiū Capricorni, iuxta Ptolomæi in Almag. sententiā, dicentis sex signa super orizontem semper esse. erunt igitur orta sex signa in hac maxima die, quæ sunt ab initio Cancri, vsq. ad finem Sagittarij, sex alijs oppositis sub terra cōsistentibus. hæc n. est lex signorū, vt vno orto, oppositū occidat, & è diuerso. Sed in die minori, Sole existente in principio Capricorni, sex signa quoq; oriuntur, extenditurq; dies illa artificialis, qui est tempus mensurans motum Solis super orizontem: Sole ergo occidente cum initio Capricorni, erit initiū Cancri signi oppositi in oriēre. Itaque, cum tempora sint inæqualia, partes vero sint æquales; sequitur, vt harū ortus, atque motus partium sit inæqualis. Ortus ergo, siue occasus alicuius signi, aliud est nihil, quam illam partem æquinoctialis oriri, quæ quidem cū signo oriente, siue ascēdente super orizontem, oritur, similiter & de occasu sentiendum est. Ortus ergo, & occasus signi, sic cuiuslibet partis zodiaci, ex ortu, & occasu æquinoctialis pendet, atq; mensuratur. æquinoctialis enim est metrum, & mensura zodiaci. Cum ergo orbis signorū ęqualis sit ab oriente in occidētem super axes ęquinoctij diei, id est, super polos mundi, vt partes æquales sint circuli zodiaci, super directos, decliuos orizontes temporibus inæqualibus, necesse est: non enim à polis mundi zodiacus æque distat: neque cum vtroq; orizonte, æqualem semper causat angulum. porro tempora ęqualia à volubilitate ęquinoctij, super eius axe accipiūtur, æqualiter enim oritur, & occidit ortus ergo, & occasus cuiuslibet partis zodiaci, per partem æquatoris, quæ secum oritur, & occidit, habetur. oriuntur namq; & occidunt in tempore æquali. Æquinoctialis autem tū in ortu, tū etiam in occasu mouetur regulariter, propterea quod ęque distet à polis mundi, & cū vtroq; orizonte, angulum inuariabilē eliciat zodiacus autem, & æquinoctialis, cum sint circuli maiores, & æquales, ita vt vnus gradus zodiaci æquetur vni gradui æquinoctialis: recte igitur ab æquinoctiali dicitur circulus zodiacus mensurari. Adde, quod vterque ab vtroque orizonte in Geminas partes secetur quare vtriusque altera supra orizontem, & altera infra intercipitur, sicque altera melius reliquam mēsurat, quam alij circuli, qui ab orizonte obliquo in duo media minime secantur. Cæterum, sphæra recta appellatur, siue habere dicūtur ij, quibus neuter polorū magis alteru eleuatur. aut quorum orizon intersecat æquinoctialem, & intersecatur ab eodē ad angulos rectos sphærales. Illi veru sphæram obliquam habere putantur, qui citra, siue vltra æquinoctialem habitāt, quia nimiru eis supra orizontem, alter poloru semper eleuatur, reliquus vero semper deprimitur. vel quorum orizon artificialis intersecat æquinoctialē, & intersecatur ab eode ad angulos impares, & obliquos. Ex quo patet, quid sit signum oriri recte, & oblique Signum enim oriri recte dicitur, cum quo maior pars æquinoctialis oritur. oblique vero cum quo minor. Similiter de occasu est intelligendū. Rectus itaque ortus est, quando cum aliquo signo zodiaco oriuntur plusquam triginta gradus æquatoris: obliquus vero, quādo cum signo zodiaci, pauciores triginta medius autem, quādo præcise triginta. In tempore quoque eadem prope ratio habetur nam signum zodiaci, quod plus temporis in suo ortu, duarum horarū interuallo, interponit, recte oriri dicitur, obl que vero è [illegible]ra. at æqualiter, quādo infra duas horas oritur d[illegible] occasu quoque simile potest esse iudicium. Est præterea sciendum quartas zodiaci, quæ à quatuor punctis, nempe à duobus solstitiis, & duobus æquinoctionalibus inchoantur, suis esse ascensionib. æquales: quantū enim temporis in suo zodiaci quarta cōsumit, idem & quarta æquinoctionalis, quæ ad situm illius est posita. Sane, colurū distinguentem æquinoctia per principia Arietis, & Libræ transire, sicq; æquinoctialem, atq; zodiacū in duo æqualia diuidere, notū est satis Item alterū colurum solstitia distinguentem, per polos mundi, & zodiaci transire, atque ita causare angulos rectos; transit enim per puncta æquatoris, & zodiaci, quartis ab initio Arietis & Libræ distantib. Ex quo patet, partes zodiaci, & æquinoctialis inter duos coluros contentas, æquales esse. Quoniā autem orizon rectus, atq; etiam meridianus, per mūdi polos, veluti vterq; colurus, transit, & cum eis vnitur Inde fit, vt posito quartæ zodiaci principio in orizonte recto, seu meridiano, in eisdem quoq; & quartæ initium sit æquatoris. Itaque orta quarta zodiaci, ita, vt eius finis sit in orizonte, ibidem & æquinoctialis sibi terminalis similiter terminus inuenietur eodē tempore ortus. In æquali igitur tempore quælibet quarta zodiaci à puncto alterius coluri inchoata, & quarta æquatoris sibi cōtermina in sphæra recta oritur. Quia vero quarta æquinoctialis in sex horarum spatio ascēdit, scilicet quarta parte diei naturalis, in eodem quoq; tempore singulas zodiaci quartas ascendere, perspicuum esse potest. Verum, & si illarū partes quartarū idem tempus habeant: non tamen easdem pene, atque æquales ascensiones. Nam & si quartæ zodiaci, ortu, & occasu in sphæra recta, quartis æquinoctialis sibi conterminis æquales sint, earum tamen quartarum partes, aliter se habent. Etenim, si quarta zodiaci à principio Arietis, ad finē vsque Geminorum cum quarta æquinoctialis accipiatur, simulq; oriri incipiant; proculdubio, maior pars de quarta zodiaci, quam de quarta æquinoctialis in lucem venit. Quare, si totus Aries oriatur, cum eo certe pauciores gradus æquinoctialis, quā triginta, orientur: vnde & consequenter Aries oblique oritur, atq; paruo tempore. In causa autem, quia Aries respectu æquinoctialis situatur oblique. siquidē eius principium est in æquatore, finis vero polū arcticum versus obliquatur, proinde oblique. & secundum latitudinem oritur. ob eandem quoque causam quarta inchoans ab initio Libræ, maior vtique de zodiaco, quā de æquinoctiali portio oritur tametsi quartæ completæ simul oriantur. At in quarta ab initio Cancri cōtrario modo res se habet maior

Motus æquatoris. — *Zodiaci motus.* — *Motus zodiaci non habet æquales arcus.* — *Dies artificialis.* — *Occasus Astronomicus.* — *De ortu & occasu signorum.* — *Æquinoctialis mouetur æqualiter.* — *Sphæra recta.* — *Sphæra obliqua.* — *Signum oriri recte. Ortus, & occa, vtrib. plex.* — *Quarta zodiaci, & æquinoctialis.* — *Idem est tempus illarum.* — *Ascensiones inæquales.*

De ortu, & occasu signorũ.

enim tunc æquinoctialis portio oritur. cum Cancro namque plures triginta gradus oriuntur: quia nimirum respectu æquatoris directe quasi situs, ac positus est, parum vtique ab eo declinans. Igitur orto Cancro, quoniam colurus solstitia distinguens, & orizon rectus sese secant in polis; In fine sectionum, vbi est æquinoctialis, maxime ab inuicem distant.

Partes quartarũ non sunt æquales.

Quare pars æquinoctialis à coluro ad orizontem maior est, quam Cancer pars zodiaci orta, cum Cancro igitur maior triginta gradibus pars æquinoctialis oritur: atque de quarta parte zodiaci à Capricorno inchoata, similis ratio reddi potest. In sphæra ergo recta, omnia signa æquinoctiali propinqua, oblique oriũtur: quoniam zodiacus maximam ibi, atque vltimam declinationem habet. huiusmodi sunt quarta à medietate Aquarij ad medietatem Tauri: & opposita à medio Leonis ad medium Scorpionis. ea vero, quæ tropicis vicina sunt, directe ascendunt, quia ibi zodiacus, quasi insensibiliter declinat. veluti est quarta zodiaci à medio Tauri ad medium Leonis, & à medio Scorpionis ad medium Aquarij. Ex quo patet, quod & si quartæ æquentur in ortu, non tamen quartarum partes eodem modo se habeant.

Signa vicina æquinoctiali.

Quarta zodiaci.

Signorum opposita.

Signa autem sibi inuicem opposita sunt hæc. Libra Arieti opponitur. Scorpius vero Tauro, Sagittarius Geminis, Capricornus Cancro. Aquarius Leoni, Pisces Virgini. Iam ergo puto manifestum esse, quomodo partes quartarum, æqualesque ascensiones non habeant. posthac dicemus de his, quæ arcus æquales describunt, de quib. talis regula perscribitur. Quilibet duo arcus zodiaci æquales, & æqualiter distantes a duobus æquinoctialibus, & duobus solstitialibus, æquales habent ascensiones: hæc causa enim est. quoniã punctus solstitij æstiui, est punctus zodiaci ab æquatore maxime declinans, à quo vndecunque remoueatur, æquatori magis propinquat. Quare Gemini & Cancer, quoniam æqualiter, & appropinquant, & remouentur ab æquatore, consimilemque habent situationem respectu eiusdem, hac de causa cum sint æquales, pares vtique ascensiones habẽt.

Signa habentia æquales ascensiones

Taurus quoque & Leo, quia a prædicto puncto æqualiter distant, æqualiterque declinant, habentque parem situ respectu æquatoris in ortu, & occasu conueniunt. Aries & Pisces, partes æquales, & æque distantes a puncto æquinoctij habentes, initij scilicet Arietis, ascensiones habent æquales. Etenim ab illo puncto, zodiaci declinatio inchoatur, & ad vtramque partem æqualiter extenditur. Itaque partes æquales, ab illo puncto æqualiter distantes, æquales vtique habeant ascensiones, necesse est. Ex quo sequitur, quod signa opposita æquales habeant ascensiones. nam opposita, cum aliquo tertio signo conueniunt in distantia ab aliquo punctorum . æquales ergo ascensiones habent. siquidẽ quæ

Signa opposita habent ascensiones æquales

conueniunt vni tertio, conueniunt etiam inter se. Exempli gratia Aries & Libra, quæ sunt signa opposita habent ascẽsiones æquales. nam Aries, & Virgo, cũ æque distent à principio Cancri. vterque vtique per duo signa, habent ascensiones æquales. Quia vero Libra & Virgo æque distant à pũcto æquinoctij autumnalis æquales habent ascensiones: conueniunt ergo in ascensione cum Virgine Aries & Libra: igitur inter se. atque ita æquales ascensiones habent. Pari quoque ratione Taurus, & Scorpio in Leone conueniunt. Taurus namque & Leo æque distant ab initio Cancri, & Scorpio & Leo ab initio Libræ. conueniunt ergo inter se, habentque ascensiones æquales, quippe quæ signa sint opposita. De cæteris vero simile potest esse iudicium. In eadem

Signa quæ in ascensione conueniunt.

ergo ascensione quatuor signa conueniunt, Aries, Virgo, Libra, & Pisces. Aries namque & Pisces, quia à puncto æquinoctij vernalis æqualem situm habeant, Virgo autem & Libra quia illis opponũtur. Eodem quoque modo Taurus, Leo, Scorpius, & Aquarius. Taurus quidem & Leo, quoniã æque distant ab initio Cancri. Scorpio vero & Aquarius quia illis oppositi sunt. Similiter Gemini, Cancer, Sagittarius, & Capricornus. quia nimirum Gemini & Cancer à puncto solstitij æstiui. alia vero duo, quoniam eis opponitur. Hoc à Lucano descriptum est, quãdo loquitur de processu Catonis sub æquinoctiali in sphæra recta, vbi signa opposita habent ascensiones æquales. neque aliud rectius, vel obliquius oritur reliquo, sed vniformiter. *Non obliqua meant: nec Tauro rectior exit Scorpius, aut Aries donat sua tempora Libræ: aut astrea iubet lentos descendere Pisces. Par Geminis chiron Sagittarius, & idem quod Cancer catenus ardens humidus egloceros Capricornus, nec plus Leo tollitur vrna.* Sensus est. Nec Scorpius exit, hoc est, oritur rectius Tauro, veluti in sphæra obliqua. nec Aries donat sua tempora Libræ, æquale enim tempus in ortu consumunt. Nec astrea, id est, Virgo, iubet Pisces descendere, occidere lentos, tarde, & in magno tempore, veluti in sphæra obliqua. Chiron, id est, Sagittarius par est in ortu, & occasu Geminis & gloceros, nempe Capricornus cum Cancro.

CAP. III.

De ortu, & occasu signorum.

Diximus, quarta zodiaci, & æquinoctialis simul oriri, simulque in ascensionibus æquari. quartarum vero partes minime, imo posse fieri, vt maior pars de vna, quam de alia oriatur: tametsi in fine simul desinant oriri. Id autem persuaderi omnibus nequaquam facile potest; siquidem natura comperatum est, vt duo homines spatium inchoent simul viæ ad ambulandum, quorum alter citius altero pergens, in finem profecto citius venturus iudicatur. Non valet tamen talis argumentatio. Isti duo arcus sunt æquales, & simul incipiunt oriri, & semper maior pars oritur de vno, quã de reliquo: ille ergo citius orietur. Sane huiusmodi instantia argumẽtationis, in prædictarum quartarum partibus patet satis. si enim sumatur, vt dixi quarta pars zodiaci à principio arietis vsque ad finem geminorũ; semper profecto maior pars oritur de quarta zodiaci, quam de quarta æquinoctialis sibi proxima & nihilominus illæ duæ quartæ simul oriũtur.

Obiectio

Solutio.

Idem est intelligendum de quarta zodiaci, quæ est à principio libræ vsque in finem sagittarij. Item si sumatur quarta zodiaci, quæ est à principio cancri, vsque in finem virginis, semper maior pars oritur de quarta æquinoctialis, quã de quarta zodiaci & tamen duæ quartæ simul oriuntur. De quarta quoque zodiaci, quæ est à primo puncto capricorni, vsque in finẽ piscium, simile potest esse iudiciũ. ac ratio reddi. Reuera, quando alter illorum, qui simul spatiũ peragẽdum acceperunt, regulariter semper, atque vniformiter moueatur, a principio, vsque ad finẽ motus; alter vero à principio, vsque ad mediũ itineris citius, deinde cursum suum temperet tardiori gressu, vt tantũ addat de tarditate, quãtũ prius de velocitate exhibuit, dubio procul, sicut par fuit principium ambulandi, ita quoque & par erit hora absoluendi.

Quartæ quomodo simul oriũtur.

Partes quomodo æquẽtur.

Itaque si accipiantur partes ab initio arietis, siue quartæ & æquatoris, & zodiaci ad finem Geminorum: simulque oriri incipiant, æquatu re regulariter incedẽte; zodiacus vero velociter oriri incipiat, atque oblique, ab initio arietis ad mediũ tauri, atque ita semper præcedat pars zodiaci, in fine vero Geminorũ tardius oriatur, ac priorem velocitatẽ, tardiori cursu recompenset, sic certe in fine fiet æqualitas, tametsi in medio cursus erat dissensio. Hæc autem de ortu & occasu signorũ in sphæra recta dixisse, sufficiat. In sphæra autem obliqua, siue declinũ duæ medietates zodiaci, suis ascensionibus adæquantur. Medietates, inquam, quæ a duobus æquinoctialibus sumuntur. Medietas enim zodiaci, quæ à principio arietis vsque in finem virginis cum medietate æquinoctiali sibi conterminali oritur. Similiter etiam alia medietas zodiaci cũ reliqua medietate æquinoctialis oritur. Etenim æquinoctialis, & zodiacus cum sint circuli maiores in sphæra sese in partes æquales secantes, in principio vtique Arietis, & libræ: ita vt puncta sectionũ, termini sint communes vtriusque partis, inde fit, vt quando medietas æquinoctialis, quæ est ab initio arietis ad finem virginis, oriri incipit, medietas quoque zodiaci sibi conterminalis, ascendere quoque incipiat. Cum idem pũctus sit terminus vtriusque. Et quando altera desinit oriri, similiter & reliqua. quippe quæ ad eundem punctum terminentur, nempe ad finem virginis. De alia quoque medietate à principio libræ vsque ad finem piscium simile est iudiciũ.

Ortus, & occasus in sphæra obliqua.

Partes medietatũ variantur.

Verum partes illarum medietatũ secundum suas ascensiones variantur: quandoquidem in illa medietate zodiaci, quæ est à principio arietis vsque ad finem virginis maior pars de zodiaco, quam de æquinoctiali oritur; cũ nihilominus illæ medietates simul oriantur. Etenim, quoniam huiusmodi medietas versus polũ borealem declinat, & orizontis obliqui pars borealis sub recto deprimitur; maior ergo ab initio arietis, propter depressionem ad locum ortus zodiaci, est distantia, quam ab eodem arietis initio ad locum ortus æquinoctialis: & consequẽter orta est maior portio zodiaci, quam æquinoctialis, tametsi in fine simul desinãt moueri, simulque oriantur. E contrario vero modo se habet regula in reliqua medietate zodiaci, quæ est a principio libræ vsque ad finem piscium. in illa enim semper maior pars oritur de æquinoctiali, quam de zodiaco & tamen illæ medietates simul oriuntur. In causa autem est, quoniam huiusmodi medietas zodiaci ab æquatore declinat ad austrũ, & orizontis obliqui pars australis supra orizõtem rectum eleuatur, propterea à principio libræ, ad locũ ortus æquinoctialis est maior distantia, quam ad locum ortus zodiaci. proinde maior pars æquinoctialis oritur. Ex his ergo

Alia medietas contrario modo se habet.

Æquinoctialis maior distantia.

[illegible] ortu [illegible] gnorum & occasu.

clari[illegible] superius facta. Arcus enim qui succedu[illegible] virginis in sphæra obliqua, suas minuunt ascensi[illegible] supra ascensiones eorundem arcuum in sphæra recta, quia minus oritur de æquinoctiali.

Exemplum.

Exempli gratia, Aries in sphæra recta 28. graduum ascensionem habet, similiter & libra, signum illi oppositum: in sphæra autem obliqua aries oritur cum sedecim gradibus, vtpote Tuderti, cuius ascensio minor est ascensione eiusdē in sphæra recta 12. grad. & eadem latitudine oritur libra cū 40. grad. augens supra vigintiocto grad. eius ascensionis in sphæra recta est 12. grad. patet ergo, quod quantum ex illis adimitur, tantum ex istis additur. Quam ob causam amborum ascensiones simul iunctæ in sphæra obliqua, ascensionibus in sphæra recta simul iunctis æquantur. Nam si in sphæra recta libræ & arietis ascensiones vniantur: 56. gra. efficiunt. In sphæra vero obliqua, si ascensio arietis sexdecim grad. cum 40. libræ iungantur; proculdubio idem inde graduum numerus exurget. Quamuis eorum ascensiones in sphæra obliqua separatæ, ascensionibus eorundem in sphæra recta separatis minima æquales sint; ad inuicem tamen coniunctæ æquantur. siquidem quanto altera est minor, tanto vtique altera est maior. sic enim docet proportio arithmetica, scilicet quod fit ex medio duplato, æquale est, quod resultat ex additione duorum extremorum à medio æquidistantium: vt quod fit ex duplatione quatuor, æquetur ei, quod fit ex additione, duo cum sex, quæ etiam sunt octo. Itaque pars zodiaci, quæ est ab initio arietis ad finem geminorum velocius pergit quam pars æquatoris sibi proxima. reliqua vero a principio cancri ad finem virginis contrario modo se habet. propterea fit æqualitas. Porro pars zodiaci, à principio libræ ad finē sagittarii tardius pergit, & oritur directe: reliqua vero ab initio capricorni ad finē piscium, velocius, & oblique. sicque ambæ in fine simul cum æquatore conueniūt. Arcus præterea zodiaci si absolute intelligantur, absque aliquo respectu ad præcedentes, seu cōsequentes ascensiones: exempli gratia, vt si tauri ascensio consideretur, nullo ad arietis ascēsionem habito respectu; hoc modo nō omnes arcus, qui succedūt arieti minuūt seu minores habent ascēsiones, nisi aries, taurus, & gemini tātū, qui oblique oriuntur: Cancer vero, leo, & virgo, quoniā rectius oriuntur quam in sphæra recta, suas vtique augent ascensiones. Pari quoque ratione, non omnia signa libræ succedētia, augent ascensiones, nisi libra, scorpius, & sagittarius: capricornus autem, aquarius, & pisces, quia obliquius, quā in sphæra recta, non augent, sed minuunt ascensiones. Quod si huiusmodi arcus ad alios comparentur, vtpote si ascensio tauri cum ascensione arietis coniungatur, & ascensio geminorum vtriusque ascensionibus misceatur, atque ita de reliquis simile habeatur iudiciū, tunc profecto omnes arcus arieti succedentes minuunt ascensiones: & cācer quidem minuit suam ascensionem; quoniam ascensio correspondens ei in sphæra obliqua, est minor quā in sphæra recta; licet enim oriatur directe, habeatque ascensionem magnam. quoniam autem eius ascensio cū arietis, tauri, & geminorum ascensionibus coniūcta est, quæ quidem signa oblique oriuntur, tota ipsius ascensio redditur diminuta. simile quoque potest esse de ascensione leonis iudiciū. Capricornus præterea, etsi suam minuat ascensionem non comparatam, atque alteri coniunctam, eam tamen auget, ascensionibus coniunctā præcedentiū: Coniungitur enim cum libræ ascensione, scorpionis, & sagittarii, quæ auctæ sunt: & ita de aliis est sentiendū. omnes igitur arcus zodiaci æquidistantes ab initio arietis & libræ in sphæra obliqua, æquales habent ascensiones, quia nimirū respectu orizontis obliqui, æqualem ab æquatore declinationem obtinent. Eodē quoque modo se habent aries & pisces, taurus & aquarius, gemini & capricornus, cancer & sagittarius, leo & scorpio, virgo & libra. Ex quibus patet, quare dies naturales sint inæquales. Est autē dies naturalis reuolutio æquinoctialis circa terram semel, cū tanta zodiaci parte, quantam interim sol pertransit motu proprio contra firmamentum. Cū autem illorū arcuū, vt dictū est, ascensiones sint inæquales tam in sphæra recta, quam obliqua, & penes illarū ascensio[illegible] additamenta dies naturales considerentur; illi vtique [illegible]ario erunt inæquales. In sphæra quidē recta propter zodi[illegible] obliquitatem, in obliqua vero tū propter zodiaci ob[illegible]tatem, tū propter obliquitatem orizontis obliqui. Ad[illegible] tertiā causam, quæ est eccentricitas circuli solaris. In [illegible] dies naturalis ita describitur: *Dies naturalis est tantum tempus, per quantum sol mouetur ab oriente per meridiem, per occidentem, [illegible] per septentrionem, quoadvsque ad punctū redeat, à quo exiuit, vel ad aliud simile* hoc autem dico, quia non est idē dici [illegible] apud omnes nā aliqui à media nocte,

Tudertum.

Regula arithmetica.

Arcus zodiaci quomodo fiant minores.

Quomodo maiores.

Quomodo vna ascensio sit maior, & minor.

Regula in sphæra obliqua.

Dies naturalis quid sit.

aliqui vero à meridie, diem inchoant. Quoniam autem de diebus naturalibus certas regulas habere nō valemus, nisi ex æquatoris reuolutione, quæ cum sit æqualis, & vniformis, si aliūde dierum naturaliū inæqualitas non manaret, omnes profecto dies naturales essent æquales: recte ergo dictum, quod sit reuolutio æquinoctialis, cum tanta parte eiusdem, quantam describit Sol motu suo proprio de zodiaco contra firmamenti motum. Inæqualitas ergo in diebus naturalibus, ex arcus descripti à Sole in zodiaco additamento dependet. Tribus autem de causis ad reuolutionē æquinoctialis de arcu descripto à sole, minus in vna, quā in altera die additamentum fieri solet: ex diuersa vtique signorum zodiaci ascensione, de qua quidem paulo ante locuti sumus, vnum quidem signū breuiori tempore quam aliud ascendit: icirco arcus descriptus à sole in tali signo existente, maior certe est. proinde cum talis arcus æquinoctialis reuolutioni additur; fit additamentum maius. Eccentricitas præterea Solis in causa est: orbes autem solis fol. 101. huius descripti sunt. Sol namque mouetur in sphæra eccentrica, cuius pars remotior à centro mundi, quæ aux vocatur, est circa finem geminorum: & alia propinquior, quæ vocatur oppositū augis, est circa finem sagittarii. Sol præterea circa centrū sui eccētrici, æqualiter, atque vniformiter mouetur, nempe in æqualib. temporibus, æquales circa tale centrum, angulos describendo. Exempli gratia, sit centrū Solis a. & centrum sui eccentrici b. & in 30. diebus describat Sol circa centrū b. angulū, qui sit tertia pars anguli recti; ita vt in fine triginta dierum sol sit in puncto c. deducantur lineæ a.b. & b.c. conscriptum angulum continentes, tūc plane dicere necesse est, in aliis triginta diebus, æqualem angulum à Sole describi, atque ita pergere, quoadusque ad suum redeat locum. Cum ergo illa ita se habeant, vt dierū naturaliū inæqualitas seruari possit; à sole circa centrum mundi inæquales angulos describi, nempe maiores in opposito augis, & minores in auge necessarium est. Patet hoc ex vigesima prima primi Euclidis. Quoniam autem cū maiori angulo circa aliquod centrum, alicuius circuli maior circumferentia subtēditur, vt dicitur in vltima propositione 6. Euclidis: inde fit, vt maiorem Sol portionē describat de zodiaco, dum est in opposito augis, in hyeme scilicet, quam dum est in auge, hoc est, in æstate: atque ita æquinoctiali reuolutioni additamentum adiungitur maius in hyeme, quam in æstate. hæ autem duæ causæ locum In sphæra recta habent. in sphæra autē obliqua, tertia causa est obliquitas orizontis: propter enim obliquitatem orizontis, fit maior diuersitas in ascensione signorum. Vnde ergo inæqualitas dierum naturalium proficiscatur, & quæ sint illius causæ, dixi.

De diebus naturalibus.

Inæqualitas dierum naturalium.

Eccentricitas solis.

Anguli centri solis.

Euclides.

Tres causæ numerantur.

CAP. IV.

De dierum naturalium inæqualitate.

QVoniam huiusmodi res est scitu digna, atque à præsentis tractatus inquisitione nequaquam abhorret; propterea paululum immorari nō tædet. Pro huius autem inquisitionis intellectu, non inutile erit scire: aliquot dies naturales, sensibiliter inæquales esse, qui plane ab Astrologis dies deferentes vocātur. Id autem contingit, quando Sol ingreditur cancrum, nempe in auge, in æstate: & dum ingreditur capricornum, in opposito augis, in hyeme; isti sunt duo dies sensibiliter inæquales, atque ab inuicem differentes. Aliqui sunt dies differentes inæquales, insensibiliter tamē, vt duo dies proximi: atque tales dies medii, seu mediocres nominantur. In æquinoctiis autē sunt dies æquales: diuersitas enim signorum tunc temporis nequaquam inæqualitatem producit; quandoquidem aries, & libra æqualiter oriantur. Neque eccentricitas solis causat diuersitatem. in illis enim pūctis, est in longitudinibus recte mediis sui eccētrici. Itaque dies naturales in diuersis anni temporibus, sunt ad inuicem æquales. dies siquidem naturales ab vnius medietatis anni principio, ad finē vsque eiusdem procedunt decrescendo. Cū ergo in vtroque processu fiat transitus de extremo in extremū bis igitur [illegible] transitus per mediū. atque ita ambo erunt æquales ad inuicē, nempe vnus, qui in vnius medietatis dimidio situs est, & alte[illegible] qui in alterius. Præterea in quolibet orizonte, in quo sunt diuersi dies naturales, tunc etiā quicunque dies naturales proximi, sunt ad inuicem inæquales eccentricitas enim Solis est maior causa pro dierū naturaliū inæqualitate procuranda quā alia quælibet causa. Sed in quib. duobus diebus proximis, aut sol magis appropinquat ad centrū in primo, aut in secūdo, aut è co[illegible]a

Dies sensibiliter inæquales.

Dies æquales.

Dies proximi.

De diebus naturalibus. *Proximi dies sunt inæquales.*

Illi ergo [illegible] dies sunt inæquales. Constat ergo, in quolibet orizonte [illegible] in quo plures sunt dies naturales diuersi, aliquot inæquales esse. Siquidem simplicium æquinoctialis reuolutionum tempora propemodum omnia æqualia habentur ad inuicem. At tempora ascensionum zodiaci, simplicibus æquinoctialis reuolutionib. addita, sunt inæqualia: dies ergo naturales sunt inæquales [illegible] quippe qui ex illis additamentis fiant valet consequentia per illam animi conceptionem videlicet. si æqualibus inæqualia addas, quæ inde resultant, sunt inæqualia. Itaque Sol tendēs à primo pūcto capricorni per arietem vsque ad primū punctū cancri

182. *Parallels.* raptu firmamenti 182. parallelos describit similiter & totidem a primo puncto cancri descendes per libram, vsque ad primū punctū capricorni qui plane circuli diebus naturalibus attribuuntur arcus autē, qui sunt supra orizontem, artificialiū dierū esse dicuntur quia nimirum dies artificialis est latio Solis super terrā arcus autē, qui sunt sub orizonte, noctibus applicantur. In sphæra igitur recta partes sunt æquales, ipsius enim orizon transit per polos mūdi. proinde

Circuli dierum naturalium. arcus dierum atque noctium æquales sunt. In sphæra autē decliui, orizon obliquus, æquinoctialem, in duas partes tantum diuidit æquales [illegible] Sole namque existente in alterutro pūctorum æquinoctialium, fit æquinoctium in vniuersa terra. Alios vero circulos omnes, in partes inæquales. ita vt in omnibus circulis, qui sunt ab æquinoctiali vsque ad tropicum cancri, & in ipso tropico cancri, maior sit arcus diei, quam noctis, hoc est, arcus supra orizontem, quā sub ori-

Tempus in quo dies fiunt maiores. zonte. Quamobrē tempore, quo mouetur Sol à principio arietis vsque in finē virginis, dies spacio longiori, noctem superat eo magis quo ad cancrum propius accedit, & eo minus, quo ab illo recedit. Contrario autē modo se habet res. Sole in signis australibus [illegible] immorante in omnibus namque circulis, qui [illegible] Sole in [illegible] ctialē, & tropicum [illegible] cri describūtur, maior est [illegible] orizonte circulus, minor vero supra proinde arcus diei est minor, quam arcus noctis, atque ita pro arcuū proporti[illegible] ne dies minorantur supra noctes. Denique quanto [illegible] pico hyemali propin-

In quo tempore fiant minores. quiores, tanto magis [illegible] Quare, si sumantur duo circuli ex diuersis par[illegible] æquinoctiali æquidistātibus, quantus certe [illegible] tantus profecto erit arcus diei in altero. Ex quo sequitur, vt si duo dies naturales [illegible] sumantur, ab alt[illegible]tro æquinoctiorum in oppositis partibus [illegible] quanta est dies artificialis vni[illegible] tanta sit nox alterius & è conuerso. etenim, quā[illegible] mūdi magis eleuatur supra orizontem, tanto maior [illegible] tis: quando scilicet sol est in signis septentrion[illegible]

Quæ signa oriantur recte & obliqua. Sed è conuerso quando est in signis australibus, tunc [illegible] supra noctes. Quamobcausam [illegible] quæ sunt à principio cancri per librā, vsque in finē sagittarii, in sphæra obliqua, simul iuncta ascensiones habent maioresque ascensionibus sex signorum. quæ sunt ab principio, per ariete vsque ad finē geminorum [illegible] illa sex recte, hęc autē oblique oriri dicitur [illegible] loquitur

Virg. *Quando oriuntur in die* tur Virg. in georgicis. *Recta meant, obliqua cadunt a* [illegible] *donec finitur aluus* [illegible]. i. vsq. ad finem sagittarii. Illa ergo signa recte oriuntur, à cancro autem, ad finem vsque sagittarii, cadunt oblique. Quando in æstate nobis est maxima dies, sole scilicet in principio cancri existente, tunc sex signa in die recte oriuntur oblique vero sex alia in nocte. At, quando nobis est minimus, vtpote in principio capricorni contrario modo res se habet. Quādo autem sol est in alterutro punctorum æquinoctialium, [illegible] temporis, tria signa directe, tria vero oblique in die oriuntur similiter etiam & in

Regula. nocte. Quapropter est huiusmodi regula, quælibet sit breuis, seu prolixa dies, similiter & nox, sex signa semper oriūtur in die & totidem in nocte [illegible] nec propter prolixitatem breuitatemque dies, se[illegible] plura, seu pauciora oriū-

Hora naturalis. tur Sane [illegible] sit spatium temporis, in quo medietas signi oritur, [illegible] qualibet [illegible] die artificiali, similiter & in nocte, sint h[illegible] naturales in omnibus autem circulis, qui sunt à latere æquinoctialis [illegible] ex parte australi, vel septentrionali mino[illegible] dies [illegible] noctes. quatenus scilicet plura, vel pauc[illegible] or[illegible] in [illegible] noct[illegible], recte, siue

Obiectiones. oblique oriuntur Se[illegible] *et aliquis.* Dies [illegible] est tempus [illegible] 4. hor[illegible] in sed omn[illegible] horæ sunt [illegible] us alius 24. ho-

1\. [illegible] æquales omnes er[illegible] naturales sunt æquales. Maior patet ex di[illegible]tione [illegible]uralis, qui[illegible] est 24 horarum spatium. Mino[illegible] patet, q[illegible] quælibet hora [illegible] cuilibet horæ est [illegible] omnes ergo sunt æquales. Consequentia est not[illegible], & antecedens [illegible] hora enim est tem[illegible] 60. minutorum, vt dicūt Astrol[illegible] 60. minuta [illegible]

2\. [illegible] alis. An[illegible] ac 30 anni

medietas asset alteri inæqualis medietati Maior [illegible] seu minor. sed consequens implic[illegible] contradictionem [illegible] quodlibet integrum, est ad qu[illegible] [illegible] præcise duplum Adde, quod [illegible] æquales, imo ipsæ horæ, atque minima [illegible] potest. sed hoc est falsum ergo quod pri[illegible] in hyeme essent dies longiores quā in æstate [illegible] medieta enim anni, quæ a principi[illegible] libræ, vsque ad princip[illegible] arietis per capricornum, maior esset medietate, quæ est à principio arietis per cancrum vsque ad principium libræ, tuus op[illegible] situm videtur propter augem, quæ est iuxta principium cancri propterea diutius Sol in illo zodiaci medietate immorari videtur Consequentia patet, quia Sol in hyeme est terræ proximior, quā in æstate maiorem ergo portionem de zodiaco in hyeme, quā in æstate describit Illa ergo addita cum reuolutione æquinoctialis pro tanta parte, quæ à sole de zodiaco describitur in hyeme vtique dies naturalis longior esset quā in æstate quod falsum esse, experientia satis docet. *Resp.* ad primum, nego omnes horas esse æquales hora n. est ortus medietatis vnius signi super ori[illegible] sed signorum medietates, difformiter, siue inæqualiter ori-

De diebus naturalibus. 1

Solis motus

untur [illegible] ergo sequitur [illegible] latio. Ad 2. Anni medietas bifariā intelligi potest vno quidem modo pro medietate numeri dierum totius anni, atque ita vna anni medietas est alteri æqualis medietati alio modo pro te[illegible] ore ingressus solis ad aliquod signum, vsque ad tem[illegible] eiusdem ad oppositum signum: & sic consequ[illegible] [illegible] confirmat[illegible] tota admittitur Ad 3. patet [illegible] lutio ex dic[illegible] sol in auge magis distat à centro, & [illegible] orem circulum describit, quam in opposito augis. Sed *verum æquinoctium* [illegible] sphæra recta semper est æquinoctium in qua tanti dies artificialis, quam nox ad inuicem sint æquales [illegible] quilibet dies naturalis integratur ex die artificiali cum sua nocte quilibet ergo dies naturalis, est æqual[illegible] cuilibet diei naturali [illegible] omne integrum ex æqualibus partibus numero, & magnitudine [illegible] alter [illegible] autem dies incipit a Meridie, secundum Astrologos per quem signa transeunt, veluti per rectum orizontem. igitur si dies naturales sunt æquales in sphæra recta, & [illegible] obliqua etiam similiter se habebunt. Itē, dies naturalis est comple[illegible] circa terram æquinoctialis atque circulorum ab eo æque [illegible] reuolutio, sic enim ab omnibus defenditur, superiorem huiusmo[illegible] circulorum arcum, diurnum appellari, inferiorem vero nocturnum, ac pro arcuū proportione diei ac noctis spatia temperari sed dictorum circa terrā circulorum est æqualis reuolutio igitur omnes dies naturales sunt æquales ad inuicē. Amplius, dies naturales dicuntur esse inæquales propter solis motū in zodiaco inæqualem, atque difformem, & ascensionis quoque illarum partium inæqualitatem sed fieri potest, vt in aliquo dierum, ascensiones huiusmodi sint æquales, atque tunc fiat dierum æquatio non omnes ergo dies naturales sunt inæquales. *Resp.* ad primum, atque dico, duplex esse æquinoctium, vulgare scilicet, & verum & vulgare quidem esse diei artificialis cum sua nocte æqualitatem. aut insensibilē alterius super alterū excessum, qui plane ex illius additionis causa procedit. Cum n. illa additio parua sit [illegible] insensibilis. excessus quoque similiter se habet Quomodo autem vulgaribus non inest illa viuacitas, quemlibet partium excessum contēplandi, hac de causa in sphæra recta affirmāt, æquinoctium semper haberi. At æquinoctiū verum, est æqualitas diei cū sua nocte, ita vt nec sensibiliter, nec insensibiliter sese superent atque ita in sphæra recta huiusmo[illegible] æquinoctium non semper habetur, nisi vnius tantum d[illegible] cum sua nocte. Ad 2. Dies naturalis non est præcise illa reuolutio, sed supra illā est additus motus Solis. Et cum dicitur, quod arcus superior &c. Verum quidem est, nihilominus vltra illum additur portio motus solaris, qu[illegible] parua est, & insensibilis ideoque ab illis neglecta. Ex quo licet animaduertere, singulos dies naturales, quoad sensum vulgarium, viginti quatuor horas conti[illegible]re, quoad veritatem autem, diem quemlibet plus aliquid habere & tanto quidem plus, quantum est illud additum, quod simul aggregatum in anno, viginti spatium complet horarum. Ad 3. omne[illegible] dies, nm [illegible] dieb. esse inæquales, ab Astrol[illegible] ne garum [illegible] aliquot [illegible] inuicem æquari affirmatur [illegible] illos esse [illegible] qual[illegible] qui eas habent condi[illegible] mel a nobis dictæ sunt. Porro, quare Astrolo[illegible] ame[illegible] dies [illegible] Pe[illegible] & [illegible] ab A[illegible] tationes reddi solent [illegible] inquiunt, dies naturali[illegible] ultra [illegible] tum [illegible] quinoctialis complexum, motū partis con[illegible] qu[illegible] Sol [illegible] ueitur & meridiani in omnibus ferme habitabili[illegible] bus sunt vniformes, ex quo omnes transeunt [illegible] los, & qualibet zodiaci pars assignata, per quemuis m[illegible] æquali[illegible]

3

Solis motus

2

3

2

Absolutum æquinoctium.

2

3

Solutio.

2

Dies habet plus viginti quatuor horis.

3

[illegible] ma[illegible]

Quod mundus sit sphæricus. æqualiter transit, sequitur, vt illa additio in omni habitatione sit æqualis: quod certe in orizontibus obliquis contingere nequit. Hanc ergo ob causam Astrologi à meridia diem inchoandum esse docent.

MERCVRIVS.

Pater ipse corporeum faciens Mundum, & in molem cögerens, id totum sphæricum reddidit, imprimens qualitatem materiæ existenti immortali: in sphæram, velut in gyrum omni qualitate illam circumsepsit.

Commentum XII.

QVid sit circulus zodiacus, & arcturus, secundum Mercurium, audiuimus: nunc ex eodem audire lubet, quomodo mundus sphæricam habeat figuram: de qua quidem octauo Pymandri ita loquitur. *Dialogo. 8.* *Primum omnium, inquit, vere sempiternum, immortalis, ingenitus Deus, omnium autor.* Et est sensus. Omnia, Deo duntaxat excepto, non sunt vere æterna, & immortalia: quia nimirum a seipsis non habent esse, sed à Deo omnium authore acceperūt, vt sint, vtque in eorum esse permaneant. *Deus solus est vere immortalis.* At Deus, est sibi suum esse, suaque essentia ab esse non discrepat: igitur ipse est vere æternus, ingenitus, atque immortalis. *Deinde secundum ad illius imaginem, mundus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus, velut a proprio parente viuens qui deus semper, & immortalis.* Sensus est. Mūdus non est æternus à parte ante, sed à parte post, quod quidem immortalitatis donum à Deo accepit, ad quem mundus se habet, veluti filius ad propriū parentem. *Deus pater mundi.* Sæpius apud Mercurium, & Platonem, Deus pater mundi numinatur quo vt[illegible] eius erga mundum affectus cura, atque solicitudo clarius nobis innotesceret. *Etenim semper viuens, & sempiternum hoc, inuicem differunt quod sempiternum quidem, ab altero factum non est. sin autem fiebat à seipso, non aliquando factum fuit, sed fit semper. sempiternum enim quatenus sempiternum, est omne. Pater autem ille seipso sit sempiternus. At vero mundus à patre semper viuens immortalis que factus est.* Sensus est esse sempiternum, & immortaliter viuere, non sunt idem. illud Dei est solius, qui est suapsius sempiternus. Mūdus vero ex eo, quod à Deo est factus, & ab eodem immortalitate donatus, & nutritus, sempiternus, nec dici, nec esse potest. *Mundus à Deo factus.* *Est, inquit, factus à patre semper viuens, atque immortalis:* quia penitus non interibit. *Quantumque materia fuerat subiectum patri: pater ipse corporeum agens, & in vnum coagerens, id totū sphæricum reddidit, imprimens qualitatem materiæ existenti immortali rationemque materia sempiternam habenti.* Sensus est: *Mundus est sphæricus.* Materi[illegible] qua constat mundu[illegible] à Deo producta est[illegible] ne voluntatis sibi [illegible] ex ea mundum corporeum fecit, vt esset visibilis dedit que illi formam sphær[illegible]am, omni[illegible]m vtique aptissimam, ac tanto corpori congruentem. *Imprimens* &c. hoc est materię qualitatem concessit, qua post sui conditionem perpetuo consistere posset. *Mundus plenus ideis.* *Plenus autem ideis omnibus, qualitates patet inferens, in sphæram, veluti in gyrum omni qualitate illam circumsepsit.* Sensus est, Mundus est plenus omni formarum genere, in hoc præseferens patris, atque conditoris imaginem, qui ab eodem Mercurio, & à Platone vocat[ur] mundus archetypus. Et Dialogo. 13. *Deus sphæra intellectualis.* *Mundus intelligibilis. Qualitates inferens in sphæram,* hoc est, non solum donatus est mundus à suo opifice omnium plenitudine formarum; verumetiam, & congruæ formæ sphęricę di[s]po[si]tione, vt sic etiam suum autorem, quoad sibi possibile est imitari videretur: Deus enim à Mercurio vocatur sphæra intelligibilis 13. Pymandri. *Audite, inquit, cœli, intellectus renis, circulus immortalis Dei, orationem istam exaudiat.* Itaque, mundus iste sensibilis factus est ad similitudinem mundi archetypi, in quo non est principium, neque finis. Etenim effectus, quoad [illegible]t, debet suę causæ assimilari: sed mundus est Dei effe[ct]us [igi]tur, quantum potest, debet illius similitu[din]em gere[re]. Deus autem est infinitus duratione, vigore, perfect[ione]. Mundus vero cum sic conditus, duratione in-

Quare mundus est sphæricus.

1\. fini[tus] [illegible] [no]n est. habet enim principium sui. Neque [illegible] e infinitus vigore: [p]ropterea quod est cor[pus] [illegible] perfecti[o]ne [illegible] ratio igitur est in-

2\. fini[illegible] h[illegible] cum non sit angulus, non datur ibi [illegible] finis. Itaque, Deus mundi opifex, optimu[s] [illegible]us, hunc [illegible] modo in orbem locauit, & diff[illegible] [illegible]rd pace l[illegible] mundumque gyrotorna[illegible] [illegible] Omni[u]m [p]raeterea corporum isoperimetror[um] [illegible] hoc est æqualiter circumdantium superficierum, rotunda figura capacissima est: igi[tur] tale [illegible] mundum habere, qui intra se omnia esset contenturus. *Quod mundus sit sphæricus.* I-tem si mundus, siue cœlum esset trilateræ figuræ, quad[ri]la-teræ, aut multilateræ; plurima profecto sequerentur absurda, orbem scilicet in orbe sine vacuo esse non posse, & circumdatum ab altero corpus, sine loco esse, & orbes inuicem non sine offensione, [illegible] sque iniuria, posse moueri. hæc profecto om[nia] [illegible] sequerentur absurda, si primum mobile [illegible] concauum, & [illegible] interiori[illegible] conuexum, sphæricam non haberet figuram. Item primo corpori, prima debetur figura. sed cœlum est primum omnium corporum, quia perpetuum scilicet, & aliorum corporum causa, figura vero sphærica est p[rima] figurarū secundum geometras. cœlum ergo est figuræ sphæricę. similiter corpori simpliciori, simplicior conuenit figura. sed cœlum est corpus simplex, figura vero sphęr[ica] est simplicissima, quippe quæ vnica linea continetur. ergo quod priu[s]. Sane perfectiori corpori, perfectior erat figura attribuenda. sed cœlum est corpus perfectum; sphærica vero figura est perfectissima, *Figura sphærica est simplex, perfecta & prima.* quia scilicet est additionis exper[s], inter o[mn]es capacissimas, & ad motum cœli aptissima. ergo. Plato in Timæo Mercurium secutus, de forma mundi loquens, sic ait. *Plato de forma sphærica.* *Deus mundo inquit, figuram maxime congruam [illegible] dedit. Animal quippe hoc, quod intra suum ambitum, erat animalia omnia contenturum, eam figuram precipue requirebat in qua figuræ omnes continerentur. Quapropter sphæricum fecit, in quo omnis extremitas partibus a medio radiis distin[guun]tur. Quæquidem [fig]ura omnium perfectissima sibique ipsi simillima iudicatur. Leuem præterea hunc globum extrinsecus vndique expoliuit non immerito: omniaeum æqualitate tornauit. Nec enim oculis indigebat, quoniam extra quod cerni posset, relictum erat. Nec aurib[us], cum nihil superesset [illegible], quod audiretur. Nec erant aeris [illegible] a externa mundi, vt respirationem requireret. Nec membris quidem talibus opus erat, per quæ noua alimenta susciperet, aut dei[illegible] excrementa emitteret. nulla discessio fieri poterat, nulla acce[ss]io. Nec enim erat, aut qua aut vnde talia fierent, ipsum enim se com[illegible], & [illegible] ipsum a[illegible] ita nempe diuina arte fabricatum [illegible] [illegible]. & a se ipso pateretur, & agat. Ratus est enim melius autor mundum si [illegible] ipsi sufficeret, præstantiorem fore, quam si alterum adiumentum requireret.* *[illegible] non [illegible] & alia organa.* *Nec et manus necessarias esse duxit, quia neque capiendum quicquam erat, neque repellendum. Nec pedibus, aut aliis ad progressum ita idoneis membris opus erat.* hæc Plato. Sensus autem verborum Platonis, est talis. Mundus intra se omnia habet; non ergo eget exter[io]ri aliquo organo: ad hoc etiam maxime [co]ngruam *Figura sphærica est optima.* sortitus est formam, sphęricam scilicet, quæ est omnium formarum capacissima: sic enim mundus est maxime vniformis, capax, indissolubilis, agilis, atque ita, nec aliter potest moles in mole, & sine vacuo collocari, & sine offensione moueri. Plotinus dicit cœlum esse sphæricum, quia motum [imi]tatur sui motoris, qui quidem circulariter mouetur: *Enn. lib. 6.* ad motum autem circularem conficiendum nulla aptior forma, quam sphærica. Cœlum, inquit, mouetur circulo, quia mentem imitatur. Angelus enim siue omnia mouen[s] cœlum, reuoluitur circa Deum, affectatque complecti, & vtcunque potest circa ipsum sese haber[e], cuncta enim à Deo dependent. *Cœlum imitatur motum animæ.* Quoniam vero non permanet penes ipsum, saltem se versat circa ipsum. sed cur nam corp[o]ra nostra idem minime faciunt? Quoniam videlicet [a]d[iun]ctum est quod recta motione progreditur, & impetus insuper ad alia vergunt, [qu]od rursus sphæricum est in nobis, in orbem facile retorqueri nequit, terrenum nam[q]ue iam euasit, ibi vero consequitur quod tenue est [illegible] facile mobile. Quamobrem proportio quædam est inter [a]nimam motricem, & cœlum, quod mouetur: [illegible] namque circulari motu agitur, hoc vero sphæricam figuram h[a]bet, huic motui congruam satis, atque accommodam. Quod autem animæ motrices, siue di[u]ini spiritus cœle[stes] [co]ntinueantur circulariter, præclare à Di[onys]io Ar[eop]ag[i]ta de diuinis nominibus, [c]ap. 4. docetur. *Dionysius de motu Ang. circulari.* *Mouentur sane, inquit, diuini intellectus dicuntur [illegible] circulariter [illegible] materiæ [illegible] principio, ac fine carentibus pul[ch]ri, ac b[oni] [illegible] coniunguntur per obliquam vero lineam, quando ad inferiores in prouidentiam vadunt. recte o[m]nia peragentes reflexe a[u]tem, quia & inferioribus prouid[ent]iam agentes, in sua eminentia nu[n]quam discedendo perd[ur]ant [illegible] identitatis autorem pulchrum, at bon[u]m, [illegible] ducentes.* *Motus reflexus angelorum.* Porro animæ quidem motus circ[ularis] [illegible], ingredi[illegible] est in seipsam ab exte[rioribus] [illegible] [illegible] rium vniformis glomera[tio] [illegible] [illegible] quo[illegible] in ei[illegible] nusquam oberret. [e]rg[o] [illegible] ne ab ext[illegible] [illegible] que plurimis conue[ni]en[tiæ] [illegible] deinde ve[lut] vnifo[r]mem effect[illegible] [illegible] virtutibus iungens atque ita ad pulchri [illegible] & bonum ducens, qui super omnes substantias, est vnu, atq; idē, pri- *Motus animæ circularis.* *Obliquus.*

 pioque

Quod cœlum sit sphæricum. *Rectum.*

perque & fine carens. Oblique vero mouetur anima, inquantum sibi ipsi conuenienter diuinas notiones non spiritualiter, & singulariter, verũ etiam rationaliter, ac veluti promiscuis, transitoriisque actionibus haurit. Recta autem linea mouetur, cum nõ in se ingrediens, neque singulari spiritus affectu acta (hoc enim est vt dixi in orbem moueri) sed ad ea, quæ sunt circa se prodiens, ab exterioribus, veluti à quibusdam signis variis, ac multiplicibus ad coniunctas intelligentias promouetur. Ecce. loquens de statu Dei, & motu recto, obliquo, & circulari, sic ait: *Status Dei, inquit, nihil aliud est, nisi quod ipse in seipso manet in sua immobili deitate, siue identitate stabiliter fixus, atque fundatus a asquã ex seipso migrando, & mutationes mat, ac motu omnino carendo. Ipse enim est omnium status, ac sessionis author, qui supra sessionem omnem, ac statum est. & in ipso consistunt omnia, atque a bonorum suorum statu immota seruantur.* Quid autem, quando hunc procedere ad omnia, & moueri Theologi dicunt, qui est immobilis? Nonne id quoque pie est intelligendum? Moueri enim eum religiose putandum est, non per corruptionem, aut immutationem, aut variationem, seu successorium, localemue motum non rectum, non orbicularem, non ex vtrisque constantem: non intelligibilem, non animalem, non naturalem, sed ex eo quod ad substantiam perducat Deus, & cuncta contineat, & modis omnibus, omniũ prouidentiam gerat, adsitque omnibus, cuncta absolute continens prouidentissimis suis (ad ea quæ sunt) processibus, atque operationibus. Sed & motus immobilis Dei digne, & pia laudari conuenit. Ac rectum quidem intelligere oportet in Deo, indeflexibilem cõstantiam, processumque actiuum nusquam inclinantem, & quæ ex eo prodit, omnium generationem. Porro flexuosum progressum, stabilem fœcundumque statum. Orbicularem vero, identitatem, & quod continet media, atque extrema, quæ ambiunt, atque ambiuntur, & eorum (quæ ab ipso processerunt) ad ipsum conuersionem. Itaque cœlũ est sphæricum, vt sua quidem sphærica figura, motũ illum circularem, quo omnia à Deo dependentia, ad ipsum reuerti affectant, ostenderet: quo enim diuinis illis spiritibus proximiora sunt corpora, eo magis illorum motum imitari gestiunt. Quamobrem recte dictum ab eodem Dionysio, Deum esse omnium centrum, circa quod omnia voluuntur, & in quo omnia quietem obtinent, à quo omnes circuli extenti, procedunt, & in quo, omnes circuli firmamentum habent. omnis enim creatura ad id sponte nititur, vt eo redeat, vnde processit. sed à Deo omnia condita sunt: ad ipsum ergo, veluti ad ipsorum principium, medium, & finem, cuncta redire festinant.

Dei status. *Deum moueri quomodo intelligatur.* *Motus Dei rectus. Obliquus motus. Orbicularis.* *Deus est centrum omnium.*

DIGRESSIO PRIMA.

CAP. I.

Arist. 2. cœli, tex. com. 22. docet cœlum esse sphæricum.

Arist. 2. cœli. t. 22.

MVndum esse sphæricum plurimis ostendit Philosophus rationibus, quas paulo ante adduximus. *Figuram, inquit, ipsum cœlum rotundam habere, necesse est, tum quia hæc commodissima est, tum etiam quia substantia atque natura est prima.* hæc enim figura (teste commẽtatore ibidem) ita sese habet ad cæteras; sicuti cœlũ ad alia corpora. sed cœlum est aptissimum omnium corporum, capacissimum, atque cõmodissimum: sphærica ergo figura est omnium aptissima, capacissima atque commodissima. *Omnis itaque figura plana, aut recti linea est, aut curui linea: atque recti linea quidem à pluribus continetur lineis, curui linea autem ab vna tantum. Et vero in linea recta necessaria est inter duo puncta; circulum vero circa vnum [illegible] dicunt Geometræ. Cum itaque in vnoquoque [illegible] [illegible] multis, atque simplex composito natura sit prius, planarum prof[illegible] [illegible] [illegible] erit prima.* Sensus est secundum Auer[illegible] em [illegible] um secundum substantiam, est prius [illegible] dum accidentia propria, & [illegible] [illegible] sed figura est [illegible] [illegible] [illegible] cœlo [illegible] [illegible] [illegible] cæteris præstat substan[illegible] [illegible], ita etiam figura antecedere debet [illegible] odam [illegible] fit ac [illegible] cœlo patet, quia scilicet est [illegible] à materia remotum, quæ omnis est capax figuræ [illegible] nam ob causam elementa possunt multas figuras admittere, propterea quod materiæ propinquiora sunt, cœlum [illegible] fort[illegible] potest, quia materia [illegible]. Ex quo intelligi potest, [illegible] accidens cœli [illegible] [illegible] elementorum vero, atque mixtorum variabile. In [illegible] autẽ est, quia in cœlo est plus de forma, quæ est inuariab[illegible] [illegible] [illegible] in aliis vero plus de materia, a quo est omnis v[illegible] ratio. Porro circulus est prima figura perfectione, cum [illegible] gnũ est, quia rectũ non continet circulare, sed bene circulare continet rectũ: circulare enim seipso finitur, rectũ vero ad aliud. Præterea, sicut compositũ habet plura, ita & cæteræ figuræ plura habent, quã circulus. Deinde, vt compositũ præsupponit simplex, ita omne rectũ præsupponit circulare. *Præterea, si perfectũ est, extra quod nihil ipsius accipi potest: & recta quidẽ lineæ additio semper fieri potest, circulo autem nequaquam: perspicuũ est, eam lineam esse perfectam, quæ circulum ipsum continet.* Quare, si perfectum prius est imperfecto, propter hæc & circulus prima est figurarũ. Lineæ namque rectæ potest fieri additio, propterea quod nouum terminum suscipere potest: ac circulus facta quauis additione, ad eũdem semper punctũ terminatur. Porro, imperfectũ respectu eiusdem, via generationis, ipsum præcedit perfectũ: puer namque prius est homo, quam vir. At absolute perfectum, substãtia, atque natura, est prius imperfecto. *Eodem quoque modo sphæra solidarum figurarum prima erit [illegible] sola namque hæc vna a superficie continetur, recti linea vero a pluribus: vt enim in planis circulus sese habet; ita sphæra in solidis ipsis.* Sensus est, sicut circulus in superficiariis, ita certe sphæra in corporeis. sed circulus est illarum figurarum prima: igitur sphæra erit prima corporearum. Etenim, vt circulus vna linea, ita sphæra, vna superficie continetur. *Præterea. & qui solida diuidunt in plana, atque ex planis ipsis corpora generant, his astipulari videntur. Solam siquidem solidarum figurarum sphæram non diuidunt, ac si non plures superficies, quã vnam habeat. Diuisio enim in plana non ita efficitur; vt si quis diuidens aliquod totum, in partes diuideret, sed vt in spe[cie] diuersa. sphæram ergo esse figurarum solidarum primam, perspicuum est.* Et est sensus: Qui corpora ex superficiebus componi dixerunt, ii plane solam solidarum figurarum sphæram indiuisibilem esse dixerunt, quippe quæ non plures, sed vnam tantum superficiem habeat. Est autem (secundum antiquos) duplex corporis diuisio altera quidẽ in partes, altera vero in principia. veluti si quis lignum in frustra diuidat, in partes diuidere dicitur: qui vero in superficies, in principia, in quæ ipsum resoluit. Et primam quidem diuisionẽ, corruptionem nequaquam appellarunt, sed secũdam; quia per ipsam fit ad principia resolutio. Itaque diuisio in plana, non ita efficitur, vt si quis diuidens aliquod totum, in partes diuideret: quia sic nõ fieret in principia resolutio, sed vt in specie diuersa. sphæra igitur est figurarũ solidarum prima ac proinde primo corpori debetur. Amplius. Tex. *Maxime rationi consentaneum est, si & ordo per numerum constituatur (vt dicunt scilicet pythagorici) sphæram ipsam hoc modo assignare. vnitatem quidem circulo, dualitatem autem triangulo tribuendo, cum duobus rectis suos angulos habeat æquales.* Quod si vnitas triangulo tribuatur, circulus nullatenus erit figura, quia cum sit triangulo simplicior, post illum poni non potest, atque ita, ex figurarũ numero excideret. C[um] autem prima figura primi sit corporis, primũ vero corpus est, quod est in vltima circumferentia; rotundum profecto erit, quod latione ipsa circumfertur. Hactenus de vltimi cœli rotunditate secundum philosophum: post hac cum ipso mer, alios quoque orbes, atque elementa sphærica esse ostendemus. Sequitur Est *ad igitur inquit quod illi continuũ est, hoc est, eiusdẽ natura, συνεχὲς enim Græce interdum pro eo vsimili in natura specifica, accipitur.* Sẽsus est Reliqui orbes, qui sunt illi cõtinui, hoc est, eiusdem naturæ, atque speciei sunt etiam figura sphærici. Nam qu[od] rotundo continuum, id est, vnigeneum existit & eiusd[em] naturæ; eandem profecto possidet figuram. Similiter & [ea] quæ in horum, scilicet orbium medio collocãtur, quæcu[n]que videlicet elementa. Ea namque, quæ rotundo cõtinentur, atque tanguntur corpore rotunda esse cuncta, necesse est. Sed quæ sunt sub planetarum sphæra, ab illorũ supera tanguntur sphæra. Quare sphæricũ erit vniuersum. nam omnia tanguntur, aut sunt continua sphæris ipsis. omnia ergo tãguntur, vtpote elementa, & sunt continua sphæris ipsis, orbes videlicet planetarũ. cœlũ namque Lunæ, quoad cuncauũ, est rotundũ: ignis quoque quoad conuexũ, erit rotundus. ab illo enim continetur similiter, & ignis continet aerem, est ergo aer rotundus eadem ratione. de aqua quoque, atque de terra simile est iudicium. *Propterea cum videatur, & qua sup[er]ponatur vniuersum ipsum circulo ferri, & [illegible] [illegible] [illegible] circumferentiam non sit locus, neque vacuum rotundam ergo esse necessarium est. si enim recti linearum fuerit [illegible] & locum, corp[us] [illegible] vacuum esse contingit extra ipsum. Nam recti lineum cum [illegible] [illegible] [illegible], eandem profecto nunquam occupabit regionem, sed vbi prius [e]rat corpus, nunc non erit, atque vbi nunc non est, erit, ob angulor[um] [illegible] commutationem.* Sensus est Si cœlum non sit sphæ[ricum] [illegible] sed triangulare, aut quadrangulare igitur [illegible] frangibile,

Secunda ratio. *Sphæra est prima figurarum corporum.* *Sphæra est figurarum solidarum prima.* *Vnio numero circulo.* *συνεχὲς.* *Tex. com.* *Elementa esse sphærica.* *Vniuersum [illegible] rotundum.* *Cœlum non [illegible] frangibile.* *Auerr.* *[illegible] prima figura.*

Quod cœlum sit sphæricum. bile, vel condensabile aut rarefactibile, quæ omnia corpori cœlesti tribui non possunt. Consequentia patet nam si esset triangulare, cum sphæra cõtineatur in sphæra, vtpote sphæra Saturni in octaua sphæra, & ab occidente, in orientem motu opposito moueatur: sequitur, vt anguli sphæræ Saturni, octauam subintrent, siue penetrent sphæram. atque necesse esset, octauam sphæram frangi, vt latera Saturni penetrare possent. vel cedere, sicque esset condensabilis, & rarefactibilis sicut aer: quæ certe corpori cœlesti minime conuenit. *Cœlum nõ est figuræ ouali.* Tex. 27. *Simili ratione & si aliqua alia figura ei tribuatur, non habens eas lineas, quæ ex medio trahuntur æquales, veluti lenticularis, aut oualis. In cunctis enim eueniet, & locum, & vacuum extra cœlum esse, propterea quod totum non eandem obtinebit regionem.* Et est sensus, sphæræ inferiores mouentur in zodiaco super polis aliis & æque distantibus à polis primi mobilis: quod si planetarum orbes non sint perfectæ rotunditatis, daretur vtique vacuum, atque corporum penetratio, propter commutationem cuspidum. Tex. 28. *Præterea si cœli latio motuum quidem est mensura, propterea quia sola continuus & vniformis, & sempiternus est motus: in vnoquoque autem genere, mensura est id quod est minimum, minimus autem motus est, qui est velocissimus. perspicuum est, cœli motum, omnium motuum esse velocissimum. Atqui, rotum, quæ ab eodem in idem fit, minima est linea circularis, per minimam autem est motus velocissimus. Quare, si cœlum circulo fertur, atque velocissime mouetur; rotundum ipsum esse, necesse est.* *Motus cœli est mensura aliorum motuum.* Sensus est: Motus cœli est mẽsura motuũ, quia est cõtinuus, & vniformis sed mẽsura in vnoquoq; genere est id, quod est minimũ. Igitur motus cœli est minimus. & cõsequenter velocissimus. Quod si est minimus, & circulariter mouetur ergo figuram sphæricam habet. Valet cõsequentia, quia minima est linea circularis, per quam fit motus velocissimus. *Motus cœli minimus, & velocissimus.* Motus autem velocitas bifariam intelligi potest: vno quidem modo, vt est velocitas circulationis, quæ penes tempus attenditur; atque ita motus cœli diurnus, est velocissimus, quia nimirum 24. horarum spatio completur. similiter motus Lunæ: motus autem Saturni tardior. Alio modo, velocitas motus, penes spatium peragratum à mobili consideratur, in tanto vtique tempore secundum quam profecto rationem, diceretur ab Astronomis, motũ Saturni motu Lunæ esse velociorem, propterea quod plus spatij inæquali tempore quam Luna peragat. Motus præterea minimus duobus modis dici potest. aut quidem, vt circulatio; & ita plures sunt motus, qui sunt huiusmodi motu minores; possum enim ego ipse vnius horæ spatio, meum motum absoluere aut vero, vt motus absolute, nõ habita ratione ad finẽ. & sic est proculdubio omnium minimus. Nam si ego infra spatium vnius horæ possem ex solitudine in tuguriũ me recipere, si idem spatium, codemque tempore à motu cœli primi esset absoluendum, illud certe ab eodem in tempore quasi imperceptibili absolueretur. *Quomodo est minimus.* Motus ergo cœli est minimus, quia respectu eiusdem spatij, nullus illo potest esse minor. Tex. 31. *sumet etiã quispiã ex his corporibus, quæ circa medium constituuntur fidem aliquam. Nam si aqua quidem est circa terram, aer autem circa aquam, atque ignis circa aerem; supera quoque corpora eadem ratione [illegible] quidem profecto non sunt, sed [illegible] tangentia. At aquæ superficies rotunda est, continuum siquidem sphærico, vel circa sphæricum motum, etiam ipsum tale esse, necesse est. Quare, hac etiam ratione. perspicuum erit, cœlum ipsum sphæricum esse. Quod autem aquæ sit superficies talis, patebit suppositiones si sumpseris, & ex eo quia suapte natura aqua in magis cauum semper fluit locum. Manifestum est igitur ex his, quæ dicta sunt, mundum esse rotundum, atque admussim comptum adeo, vt nihil eorum, quæ manu conficiuntur, nec eorum, quæ apud nos oculis cernuntur, imitabile quicquam habeat. Nihil enim eorum, ex quibus constat, tantam rotunditatem atque exactionem suscipere potest, quantam primi corporis circumuecti natura. Nam eam proportionem ipsum seruare patet, quam aqua ad terram, cæteraque elementa, quæ plus remota atque distantia sunt, seruabunt.* *Aqua est rotunda.* hæc philosophus. *Cœlum esse vere rotundum. 2. cœli t. 32.* Cœlum igitur, est vere perfecteque rotundum. quod hic etiam à commentatore approbatur: Quo, inquit, cętera corpora cœlo propinquiora, atque similiora sunt; eo magis perfectius sphæricam retinent figuram: cœlum igitur est maxime sphæricum. Addit præterea commentator, huiusmodi differentiam in orbibus quoque stellarum inueniri: propter quanto orbis est primo mobili proximior, tanto magis est sphæricus igitur primum mobile est maxime sphæricum. Quomodo autem elementa sint sphærica in 5. lib. dicetur.

De motu cœli.

MERCVRIVS.

Ambitus amplior cursu suo, diuino spiritu vectus.

Commentum XIII.

Quomodo cœlum sit figura sphæricum, cum ex philosophia, tum etiam ex ipsomet Mercurio intellexisse, arbitramur Par modo est, atque rationi cõsentaneum, vt de motu cœli aliquid loquamur. in tertio Pymãdri de motu cœli, [illegible] multa dictauimus propterea paucis me expediam. *Ambitum amplior autem*, nempe cœlum syderum, quod aliis orbibus magnitudine præstat, *cursu suo cœli diuino spiritu*, affirmat. *Cursus cœli.* Et reuera, non nisi diuina potentia fieri potest, vt tanta machina tam veloci. & inde [illegible]o cursu moueatur. Quod autem cœlum octauum, aliique orbes ab intelligentiis moueantur, ostendit, dicens. *Vnusque deorum ex interna virtute, opus sibi ascriptum impleuit.* *Tex. exponitur.* hoc est, quælibet intelligẽtiarum. propria virtute, quam a prima intelligentia acceperat, astrum sibi mouendum. regendumque ascriptum, diligenter curauit. Quoniam autem ex cœlorum motibus, atque astrorum lumine, producendorum animalium virtutem habent elementa, subdidit *Nata sunt ergo viuentia. quadrupedia, reptilia, aquatica simulatque volantia. Satio item omnis per semina pullulans, gramen, herba atque germina florum, sementem inque regenerationis intrinsecus comprehendebant.* *Animalium productio.* hæc Mercurius ibidem, de quibus in quinto libro nobis erit diffuse copioseque disputandum nunc interim, quam pollicitisumus, materiam prosequamur. Dialogo 5. de cœlorum motibus, ita loquitur *Diuersorum syderum. diuersi sunt motus* *Dial 5.* *Motus octauæ sphæræ.* De quibus quidẽ in 3 lib loco iã citato locuti sumus, & postea etiam loquemur de ordine vero, & sphærarum numero in hoc libro disputauimus, quibus ita statutis, dicimus cum Astrologis, octauæ sphæræ ad cuius motum orbes deferentes planetarum mutantur, triplicem motum inesse Vnum quidem a primo mobili, diurnũ scilicet, quo in die naturali semel super polos mundi reuoluitur. Altero nona sphæra, quæ secundum mobile vocatur, mouetur secundum successionem signorũ contra motũ primũ super polis zodiaci, singulis ducentis annis gradu vno 28. minutis circulũ perficiendo in 49000. annis hic motus augiũ, & stellarũ fixarum in tabulis appellatur *Motus nonæ sphæræ.* Et est arcus zodiaci primi mobilis inter caput arietis primi mobilis, & caput arietis nonæ sphæræ Sane, secundum antiquorũ sententia, a quibus nona tantum sphæra ponebatur, octaua mouebatur motu proprio in longitudine zodiaci, siue secundũ ordinem signorũ quam ob causam, motũ augiũ, atque stellarum fixarum esse dixerunt. verum posteriores Astrologi, motum trepidationis adinuenerunt. & cum octauo orbi attribuerit atq; motum dictum augiũ, stellarumque fixarum. in nonam sphæram transtulerũt, propterea quod tardior sit hic motus, quã accessus, & recessus ideoque superiori sphæræ cõuenienter tribuitur Et in tabulis eo modo adhuc dicitur: inuenitur enim quantum caput arietis nonæ remotum est ab ariete decimę siquidem principium arietis nonæ semper est in ecliptica decimæ, & tota ecliptica, sub primi ecliptica ponitur Itaque tertius motus est illi proprius. qui motus trepidationis vocatur, siue accessus, & recessus octauę sphæræ [illegible] fit super duos circulos paruulos in cõcauitate nonę sphęrę ęquales super principia arietis & libræ eiusdem descriptos. *Motus trepidationis.* vnde duo certa puncta octauę sphęrę, quę capita arietis, & librę eiusdem vocantur, diametraliter opposita circumferentias talium duorum nonę sphęrę regulariter describunt: quandoquidem ecliptica octauę sphęrę, nonę eclipticam semper intersecet, dum intersecat saltem in capitibus cancri, & capricorni, nonę diametraliter oppositis. Quare, cum vnus eorundem punctorum, octauę sphęrę est in medietate sui meridiani alter vero in medietate sui circuli septentrionalis, ecliptica quinque octauę sphęrę, eclipticam nonę in partes ęquales semper certe secabit: atque ita paruulorum circulorum portiones erunt ęquales. Velocitatis vero motus istius, regula est ista, vt quilibet duorum punctorum circumferentiam sui parui circuli, in quo circumfertur, in septem milibus annorum precise perficiat hęc illi. *Regula velocitatis motus.* Quę quoniam à fide nostra quam longissime absunt, mihi negligenda esse putaui, & ad vtiliora, atque certiora calamum admouendum. Doctrinam itaq; philos. libenter *2 cœli 3.*

in

De motu cœli.

in medium adducimus. *Motus, inquit, cœli sine labore est. propterea quod nulli subijcitur violentæ necessitati quæ quidem cohibens detineret ipsum alio modo ferri. Omnis siquidem tale languidum est, tanto quidem magis, quanto fuerit magis sempiternus.* Et est sensus, cœlum non mouetur cum labore, alioqui esset omnium languidissimum, quoniam contra suam naturalem inclinationem perpetuo moueretur sicque optima dispositione sua semper vacaret. Sane, tanto tempore sustineri non posset ob conuersionem ipsam, cum celerior motus est: sic enim dicebat Empedocles, motum cœli esse violentum, & cum labore, sed velociori motu detineri, ne ruat. *Præterea, nec ab anima, quæ perpetuo ipsum manere cogat, consentaneum est rationi: nam talis animæ vita nequaquam sine tristitia beata esse poterit. Motus enim, & quoniam est, cum vi mouens siquidem corpus primum aliter aptum fieri, & continue mouet, & negotiosam esse. & animus a mentis delectatione vacare necesse est.* Et est sensus nec valet si quispiam dixerit, motum quidem cœli esse violentum, sed ab anima motrice detineri, tum quia huiusmodi anima cum labore negotium illud perageret, tum etiam, quia non conuenit corporum nobilissimo, vt ita violenter detineatur. vnde subdit Quod si neque vt animæ mortalium animalium inest requies aliqua, quæ est corporis remissio circa somnum facta, erit profecto necesse, vt ipsa detineat illud perpetuum, atque incorruptibile, veluti quædam rota Ixionem. Quasi diceret si neque animæ mortalium animalium inest requies, quæ est corporis restauratio; profecto erit necesse, vt illa anima cœlum detineat, veluti quædam rota Ixionem. Etenim, Ixio (secundum poetarum figmenta) cum Iunone concumbere volens, virtute autem Iouis cum nebula concubuit, ex quo centaurus natus est pro cuius punitione, Iupiter constituit, vt rotæ radiis eius membra frangerentur vnde poeta Illic Iunonem tentare Ixionis ausum, versantur noxia membra rota. Tex. 17. *Cum igitur motus cœli sit sine labore, quia contrarium non habet: & motus circularis motui circulari contrarius non sit; considerandum quam ob causam plures sint lationes. Et quanquam de his facere quæstionem tentemus, quæ longe absunt, dico longe non tam secundum locum, quam potius ex eo, quia accidentium, quæ illis accidunt omnino perpaucorum sensum habemus, dicemus tamen, atque de ipsis causa hinc sumenda. Eorum quodque, quorum est opus aliquod, operis ipsius gratia est: Dei actio, siue operatio immortalitas est, hæc autem est sempiterna vita: quare Deo sempiternum inesse motum, necesse est. At, cum cœlum sit tale, est enim corpus diuinum, sit vt corpus rotundum habeat, quod suapte natura semper in orbem fertur.* Sensus est, secundum Auerroem. Omne habens actionem, est propter suam actionem. Quod si actio rei in alterum fuerit prima intentione; erit propter alterum: at si actio eius erit prima intentione, propter se erit in alterum secunda intentione. Sed actio rei diuinæ est æternitas, quia res diuina non inuenitur, nisi propter æternitatem: igitur actio rei diuinæ necessario est æternitas, quia scilicet est suum esse, cum non sit propter aliud, sed propter æternitatem sui esse. Quare necesse est, vt res diuina motum habeat æternum, vt propter æternitatem sit prima intentione, & non propter aliud, nisi secunda intentione. Æternus autem Dei motus, est sua vita æterna, atque beata, immortalitas, atque æternitas. Cœlum autem cum sit sphæricum, & motu circulari moueatur, aptum est moueri motu æterno. putat enim philosophus motum cœli esse æternum, à quo Catholica doctrina dissentit. Et-

1. enim, cum entia creatione condita sint, nullus remanet dubitationis locus, quin etiam ipse quoque motus principium creationis habuerit quod si principium, & finem quoque habebit, sane habito fine, cessat motus. sed finis motus cœli, est inferiorum generatio, & corruptio, quæ secundum Catholicam fidem post iudicium vltimum amplius non erit Motus

2. ergo cœli non est æternus à parte post Adde, quod non valet, Deus mouetur motu æterno, quia eius actio est vita æterna igitur cœlum mouetur motu æterno; alioqui vita Dei ab aliquo penderet extrinseco, quod est falsum etiam apud philosophum 12. met dicentem, Deum esse seipso beatum.

3. Iterum, aut Deus mouet cœlum necessario, ita vt non posset non mouere & hoc est falsum nihil enim extra Deum, est necessarium absolutum, aliter non differret à Deo, & sic plura essent, & non vnum principium Aut libere, & sic posset non mouere atque ita non sequitur, Deus mouetur motu æterno: cœlum ergo mouetur necessario motu æterno, quia potest motus eius non esse. Tex. 17. *Cum igitur non quodlibet mundi corpus tale est, quia necesse est aliquod manere in medio corporis, quod circumfertur,* id est, non quodlibet corpus mouetur perpetuo, quia necesse est, aliquod corpus, vtpote terram immobile esse. *At nulla pars huius scilicet cœli omnino manere potest, aut in medio manere, alioqui ipsum cœlum moueretur ad medium; at ipsum suapte natura in orbem fertur. Præterea motus sempiternus non esset, quippe cum nihil præter naturam sit sempiternum; id enim quod est præter naturam, posterius est eo, quod est secundum naturam. Insuper etiam id, quod est præter naturam, monstruositas est in generatione eius, quod est secundum naturam. Necesse igitur est, illud esse terram: hæc enim in medio quiescit.* Sensus est, si cœlum suapte natura in medio quiescit: igitur præter naturam mouetur in orbem, quia nimirum vnumquodque corporum, vno tantum motu naturali mouetur. sed motus præter naturam non potest esse perpetuus, quia est eo posterior, qui est secundum naturam. Motus ergo cœli non esset perpetuus quod est falsum apud philosophum. Item motus circularis est prior motu, qui est ad medium. sed cœlum mouetur motu circulari secundum naturam. nullo ergo modo in medio quiescit. Tex. 18. *At si terram esse, necesse est; etiam ignem esse necesse est contrarium enim si alterum est natura, & alterum esse natura necesse est. Nam si sit contrarium, etiam naturam ipsius esse, necesse est, quæ quidem est materia contrariorum Et quia habitus est ante priuationem, vt calidum frigida, quies autem & grauitas per priuationem leuitatis & motus.* Sensus est secundum Auer. si contrarium, quod est priuatio fuerit, dignius est, vt sit contrarium, quod est prius & hoc quidem est dispositio terræ cum igne; terra enim corpus grauius est, ignis vero leuius. Si igitur graue est, dignius est, vt sit leuius, siue leue. Quemadmodum, si quies est dignius est, vt sit motus cum sit frigidum, dignius est, vt sit calidum Tex. 19 *At vero si ignis est, atque terra ea quoque corpora esse necesse est, quæ sunt horum media elementorum enim vnumquodque, contrarietatem habet ad vnumquodque. Hoc autem existentibus manifestum est, quoniam necesse est, generationem esse, eo quod nullum ipsorum possibile est esse sempiternum. Patiuntur enim, & agunt contraria ad inuicem & corruptiua inuicem sunt.* Sensus est, cum ignis, & terra sint, necesse est, vt inter illa sint corpora intermedia, aut plura, aut vnum & vt hæc corpora sint contraria quoniam quodlibet elementorum, teste Commentatore ibidem, est contrarium alteri. sicut postea dicemus lib. 5. Contraria autem non nisi duo tantum sunt: necesse ergo est, vt sit generatio fieri enim non potest, vt corpora contraria non agant, & patiantur ad inuicem quapropter ex his media entia, necessario generantur ad inuicem. Tex. 20. *Præterea, non est rationi consentaneum, mobile aliquod esse sempiternum cuius motus secundum naturam sempiternus esse non possit. At talis est horum motus. Licet ergo ex his, necessariam generationem esse.* Quasi diceret [illegible] motus æternus. igitur est motum, siue mobile æternum & si mobile æternum, quiescens æternum & si quiescens, ignis ergo erit quod si ignis & terra igitur aqua, & aer: sed hæc agunt, & patiuntur ad inuicem generatio ergo, & corruptio erit perpetua Quod si generatio à motu circulari proficiscitur; necesse est, vt si ille motus fuerit æternus. & generatio similiter se habeat. Quod si motus circularis vnus tantum extiterit; tunc etiam generatio vnius erit speciei & si plures, plurium. Propterea subdit, si generationem esse, necesse est, aliam quoque lationem aut vnam aut plures esse, necesse est quippe cum iuxta totius mutum elementaria corpora mutuo similiter sese habere necesse sit hoc est, diuersitas, inquit Commentator, cœli motuum facit diuersitatem modorum generationis & corruptionis. Patet ergo Tex. 21. quam ob causam plura sint corpora circularia. Auer. Necessarium est, inquit, vt sit generatio contingit, vt diuinitus inueniatur secundum ordinem; quia non perficitur nisi ex multitudine motuum cœlestium, qui præstant ordinem, & continuationem generationis. [illegible]re, necesse est, propter hanc solicitudinem, vt corpora [illegible]stia sint plura, quoniam manifestum est, quod generat[illegible] tuslibet speciei istius mundi, non perficitur, nisi per [illegible]gationem motuum corporum cœlestium quod nisi essent plures, motus eorum essent otiosi. quod est impossibile. Deinde addit corpora quidem cœlestia moueri pluribus motib. propter generationem, non quidem propter finem primum, sed secundum, quia omne agens nobile, & diuinum, propter se primum agit, deinde propter aliud, perfectionem aliquam illi communicando. Sed *dicet aliquis* non valere illud enthymema: Elementa sunt igitur generatio est: potest enim fieri, vt sint contraria, & inuicem non applicentur. In naturalibus præterea bene valet a posteriorib. ad prius vt domus est igitur lapides sunt, non autem è conuerso. *Resp.* quidquid in mundo est possibile, in aliquo indiuiduo inueniatur necesse est, alioqui mundus esset imperfectus quare valet [illegible] elementa possunt ad inuicem generari generatio igitur est, in aliquo saltem indiuiduo. Illam autem philosophi sententiam [illegible] cœlum mouetur, ergo terra quiescit, illi niti propositioni v[illegible]niuersali, qua dicitur *Omne quod mouetur, indiget quiescente,* Auerroes, & Simplicius affirmant. Quod quidem terram esse [illegible]tis patet, & in quinto libro latius patebit. Et reuera, cœlum [illegible], quod mouetur, indiget quiescente, vt loco; quandoquidem [illegible] cœli moti,

Motus cœli sine labore.

Non est violentus.

Anima cœli mouet sine labore.

Ixionis fabula.

Dei actio est immortalitas.

Motum cœli non esse æternum.

Terra in medio quiescit.

De motu cœli.

Quatuor esse elementa.

Contraria agunt ad inuicem.

Generationem esse.

A[illegible] elementa sunt [illegible] generatio est.

Cœlum mouet[illegible] quiescente.

De motu cœli. teste Auer. sit centrum quiescens. Indiget præterea quiescente, vt materia circa quam moueatur: & vt forma, quoniam in diffinitione cuiuslibet, quod mouetur, quies eius ponitur. illud enim moueri dicitur, quod alicuius quiescentis respectu, aliter se habet nunc, quam prius: in motus ergo diffinitione ponitur.

Digressio Prima.

Cap. I.

An motu cœli cessante, adhuc elementa agerent.

Argumenta. QVia probatum est, generationem in his inferioribus ex cœlestium motu proficisci, disputant studiosi, an motu cœli cessante, adhuc elementa ad inuicem agerent: & quidam quidem partem af-
1. firmatiuam tuētur hoc modo. Triplici instrumento, nempe motu, lumine, & influentia agit cœlum in hæc inferiora, vt est omnium propemodum philosophorum sententia. igitur elementa, cessante motu cœlestium, adhuc agerent. tenet consequentia, quia sine motu, lumine, & influē-
2. tia, cœlum agere posset. Item cessante cœli motu, adhuc animalia haberent voluntatem, & sensum, atque ita moueri possent, &, vt dicit Alexander, elementa remanerent: alioqui redigerentur in nihilum, quod omnes plane perterrunt philosophos. Remanentibus ergo illis cum suis
3. qualitatibus, ad inuicem vtique agerent, & paterentur. Itē elementa, & mixta, specie, siue secundum speciem sunt æterna. cessante igitur cœli motu, adhuc elementa remanerent, & consequenter agere, & pati possent. consequentia tenet: quia æternum secundum speciem corrumpi non potest, quouis alio corrupto. Sane cœlo quiescente, adhuc omnium rerum, quæ sub orbe lunari continentur, locus cō munis esset: sed locus conseruat rem locatam. adhuc ergo
4. sublunaria cōseruaret. Item, cœli motu cessante, ignis posset stramina atque paleas comburere: stella quoque Mars calida, aerem sibi proximum ignire, sicque ereseeret ignis: a conuerso stella frigida, vtpote Saturnus, elementum sibi indirecto constitutum, in frigiditatem conuertere; vnde hinc inde fieret calidorum, & frigidorum coniunctio. quātum enim caloris à Marte adderetur, tantum à Saturni frigiditate adimeretur. Sol præterea posset aquam in vaporē conuertere qui in media regione aeris conuerteretur in pluuiam, quæ cadens in terram, pulueri admisceretur, vnde perfecta, vel imperfecta mixtio fieret. Ergo quod prius.
5. Amplius, licet anni tempora non essent in eadem mundi parte propter solis motū per signiferum. essent nihilominus eodem in tempore in diuersis mundi partibus simul: nam vbi esset præsens, inibi æstas, vbi vero absens, ibi bruma; vbi medius, media quoque tempora inuenirentur. Adde, quod quælibet stella, alicui rei sublunari dominetur, iuxta illud Hermetis Mercurii: Nullum est granum arenarum in terra, quod proprium in cœlo sydus non obtineat, suscitans ad eius incremētum. vnumquodque ergo igitur
6. à suo astro conseruari posset. Iterum, si cœlum non moueretur, adhuc planetæ suos effectus producerent, vtpote calorem, frigiditatem, & similia: materia quoque communis omnium formarum, suam quoque virtutem exercere posset, cum sit subiectum perpetuum omnium plane formarum. atque ita esset generatio & corruptio, etiam absque cœ-
Contrarii argumenta. li, astrorumque motibus. valet ratio, quia non minus Mars, cæterique planetæ atque reliqua astra per motum, quam per quietem hæc inferiora afficerent. Hæc & similia dicunt nonnulli, qui de motus cœli cessatione philosophātur. Verum, qui contrariam, atque negatiuam partem defendūt, ita
1. arguunt: In omni genere oportet dare vnum, quod est metrum, & causa eorum omnium, quæ in illo genere habentur: sed omnes motus sunt vnius generis. igitur omnium motuum vnus est primus, mensura, & causa cæterorum; nempe motus circularis, qui à philosopho 8. phys. vocatur primus motuum. cessante ergo motu cœli, similiter motus
2. omnes cæterorum cessabunt. Item, omnis motus sublunaris est in tempore: sed cessante primo motu, cessat tempus, secundum peripatheticos: propterea quod tempus, aut est primus motus, aut illius prima affectio: igitur omnis motus cessabit. Item causæ inferiores atque sublunares sunt
3. instrumentariæ, vt dicitur 2. de gener. & respectu virtutum cœlestium materiales: cessante igitur motu cœli, nequaquam mouebuntur, sicuti cessante agente, cessat instrumētum agentis. Suffragatur huic sententiæ Aristo. Amplius,
De motu cœli. inquit, si non erunt præter hæc sensibilia alia, non erit principium, neque ordo, neque generatio, neque cœlestia: & nihil erit. per alia vero, motus cœlestes intelligit, quasi diceret, si præter sensibilia hæc non sunt motus cœlestes, tūc *Ari. ft. ratione. 12. met. t.* nihil erit. Item, motus cœli est vita omnium, quæ sub cœlo continentur, sine vita autem, quæ sibi competit, potest esse *2. Cœl.* nihil. ergo quod prius. Adde, quod motus cœli sit ipsius finis, quo conseruatur in esse. Sed remoto fine, remouetur & esse. cœlum ergo penitus interiret: sed destructo mobili, pariter etiam destrueretur & motor. atqui natura inferiorum, sine motore cœlesti esse non potest. igitur ablato motu, omne esse interiret. Profecto in ordine essentiæ, primo totius ordinis remoto, omne posterius remotum iri necesse esset. sed motus cœli est primus vt dicit finis motoris, & omnia hæc inferiora præcedit. Ipso igitur ablato, cætera omnia, quæ ab eo reguntur, deficerent omnino. Item, Auer. *Si nullus, inquit, esset istum motum, ordo totius vniuersi destrueretur.* Et circa initium tertii libri, de substantia orbis: *Auer. rationes a d. diff. 1.* Dator continuationis motus, est dator motus cœli, quia nisi ipse esset, destrueretur motus: etsi motus, etiam cœlum, cœlum enim est propter motum: & si motus cœli destrueretur, mundus etiam destrueretur, quia motus entiū inferiorum destrueretur. Ex quo verificatur, quod dator continuationi motus, sit dator esse omnibus aliis entib. Sensus est: primus motor est dator continuationi motus. igitur est dator motus cœli, quia sine continuatione esse non potest: sed si est dator motus, igitur & ipsius cœli, quippe cum cœlum sit propter motum, tanquam propter propriam operationem & finem secundarium. Primus ergo motor est causa motus, & cœli, & consequenter causa rerum sublunarium, quæ sine motu, nec esse haberent, nec *Quod motum non cessat.* etiam mouerentur. Igitur, si motus cessaret, cessarent omnia. Quamobrem dictum est a phi. Deum esse omnium *12. met. t. 3.* principium, ex quo cœlum dependet, & natura. Sed *dicet aliquis*, cessante accidente, non debet cessare substantia: sed *Obiectio.* motus est accidens cœlo, ergo. Item, aut res sublunares cessarent per annihilationem: aut per corruptionem. non per primum, quia sicut ex nihilo, nihil fit, ita, quod est, in nihilum redigi non potest, secundum philosophos: neque per secundum, quandoquidem generatio, sine corruptio vnius, est generatio alterius. *Soluunt* illi, atque dicunt, motū *Solutio.* cœli, non esse accidens contingens cœlo, sed proprium illius finem, saltem secundarium: ideoque cessante, cessat motor, & mobile. Ad 2. antecedens esse falsum impossibile, ad quod sequitur falsum impossibile. hæc illi. Nos autem Catholice loquentes, dicimus, in fine mundi, post vni- *Catholica sententia ratio.* uersale iudicium, motum cœli non amplius fore, sicut Ioannes in Apocalypsi loquitur: *Et iurauit*, inquit, *angelus quod tempus amplius non erit*. quod si non erit tempus, nec etiam
1. motus. Et reuera, mobile, quod indifferenter se habet ad motum, & ad quietem, potest sub vnoquoque illorum sub-
2. sistere: sed huiusmodi mobile est cœlum. ergo. Motor præterea mouet per intellectum, & voluntatem: igitur, sine sui mutatione, potest non mouere, præsertim quando mouet
3. propter aliquem finem: habito igitur fine, cessat agere. Item, vnumquodque appetit meliorem statum sibi possibilem: quia natura tendit semper ad melius. sed post iudiciū, cessante motu cœli, omnia melius se habebunt: vnde *ad Rom. 8.* dicitur, *omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque huc, reuelationem filiorum Dei expectans*: omnes enim res, suis in fini- *Status rerum post iudicium.* bus consistent: vtpote Sol, & planetæ in ortu simul vnde est principium motus ipsorum. Elementa remanebunt lucida, & pura; quia sunt partes vniuersi essentiales: quæ & si ex parte extrinseca sint passibilia; quia tamen motus non adest, ea simul coniungens, propterea nulla inde generatio sequitur, aut corruptio. Nec erit incongruum, potentiam aliquam frustrari, quando sub meliori dispositione continetur. Animalia omnia excepto homine, qui ordinatur ad bonum infinitum, non remanebunt, nec etiam mixta: nam homine in hoc mundo non remanente, cuius gratia, hæc inferiora condita sunt, illa ergo, vt remaneant, nulla videtur esse ratio. Item, solus homo inter omnia animantia, immortalitatem expectat, vnde ad pietatem indefesso labore contendit: suo ergo fine frustrari non debet, cum insitum naturæ desiderium non sit ad impossibile. Motus ergo cœli non solum cessare poterit, sed cessabit omnino post iudicium vltimum.

CAP.

De motu cœli.

CAP. II.

Motum primi mobilis esse vniformem.

Vniformitas motus cœli.
Ratio prima philosophi 2. cœl. t. 35.

Post inquisitionem de motus cessatione, agendū nobis erit de vniformitate motus cœli: de qua philosophus abunde loquitur. *Posthec, inquit, motum ipsius vniformem esse, minimeque difformem, adiungamus ad dicta, oportet.* Atque hoc dico de primo cœlo, deque prima latione. in his enim, quæ sunt sub illo plures lationes, conueniunt in vnum iam, hoc est, in vnam rationem cum motu diurno, ita, vt quidquid de motu diurno probatur, de illis etiam probari possit. Proposita sua intentione, hypothetice argumentatur, dicens. Nam si difformiter mouebitur, ipsum habere augmentum, statum, & declinationem, perspicuum est: omnis enim difformis latio, & declinationem, & augmentum, & statum habet. Quid autem sit status lationis, ostendit. Est autem status, aut vnde mobile ipsum fertur, aut ibi, quo fertur, aut in medio, veluti forsitan his qui natura feruntur in eo ad quod mouentur: in his autem, quæ præter naturam feruntur, in eo, vnde mouentur. in his vero, quæ proiciuntur, in medio. At circularis lationis, neque vnde, neque quo, neque medium est; quippe eum nec principium, nec finem, nec mediū ipsius sit prorsus: nam & tempore est sempiternus, & longitudine protensus, & infectilis. Quare, si lationis ipsius non est status; neque difformitas erit. difformitas siquidem ob declinationem, atque augmentum fit. In omni motu difformi est augmentum, i. pars auctior, declinatio, pars remissior, status, pars summa, quæ esse potest. At in motu circulari huiusmodi partes esse non possunt. igitur motus circularis est vniformis. Tex. 36. Præterea, cum omne quod mouetur, ab aliquo moueatur, difformitatē motionis euenire necesse est, aut ex parte motoris, aut ex parte rei, quę mouetur, aut ex parte vtriusque. nam si id, quod mouet, non eisdem moueri viribus, & si id, quod mouetur, alteretur, & non idem permaneat & si vtrumque mutetur, id quod mouetur, difformiter moueri, prohibet nihil. At horum nihil circa cœlum fieri potest: nā id, quod mouetur, & primum, & simplex, & ingenerabile, & incorruptibile, & omnis est expers mutationis. Id etiam, quod mouet, multo magis cōsonat rationi, tale esse, primū siquidem primum, & simplici simplex, & incorruptibili, ingenerabilisque, incorruptibile, ingenerabileue, motiuū est. Cum igitur, id, quod mouetur, nō permutetur, & quod mouet, corpore vacet, impossibile est lationē esse difformē. Sēsus est. difformitas motus cōtingit, aut ex parte motus, aut ex parte mouētis. quorum nihil circa motum cœli inueniri potest. Nō quidē primū, quia cœlum est corpus simplex mutationis expers neque etiam secundum, quia in cœli motorem mutatio nō cadit. Motus ergo cœli est vniformis. Suffragatur huic sententię commentator. Velocitas, inquit, & tarditas in motu ex proportione potentiæ motiuæ super resistentiam proficiscitur. nam stante resistentia, & aucta potentia, motus increscit. similiter stante potentia, & diminuta resistentia, motus augetur: diminuitur autem, diminuta potentia. Ex proportione ergo potentiarum mouentium ad resistentias mobilium, motus temperatur. Auerr. etiam idem sentire videtur. Addit præterea motores cœli, ac cœlos ipsos inuariabiles esse, tum quia simplices, tum quia materia, atque contrario carent; ideoque motum cœli simpliciter vniformem esse. E contrario se habet motus animalis, in causa autem est instrumentum, siue spiritus, qui ad membra transmittitur, & desiderium alicuius finis habēdi: quam ob causam motus in animali difformis agitur, & efficitur. Etenim spiritus interdum remisse mouetur, vtpote nondū expansus, quandoque celeriter, quādo scilicet expansus est: interdum declinat, cum videlicet resoluitur. Desideriū præterea crescit, & decrescit pro causarum absentia, atque præsentia. Tex. 37. arguit ex parte mobilis tantū. *Insuper, inquit, si difformis euadat, aut ipsa tota mutatur, & interdum velocior, interdū tardior rursus fit, aut ipsius partes. Partes quidem difformes non esse patet. iam enim facta esset stellarum distantia infinito in tempore, si alia tardius, alia velocius mouerentur. At nullam distantia aliter sese habere videtur.* Sēsus est. Motus cœli stellati non est difformis, non quidem difformitate partium motus, quia stellæ semper in æquali distantia ad inuicem perseuerāt neque difformitate totius lationis. propterea dicit: Tota vero, inquit, mutari nō potest remissio, namque cuiusque, ob imbecillitatē fieret; imbecillitas vero res est præter naturam. siquidē imbecillitates, quæ cunctis insunt animalibus, præter naturam accidunt, ceu tabes, & senectus. Quasi diceret, si tota cœli latio interdū remissior

Ratio prima philosophi — *Status lationis.* — *Ratio.* — *Motor immutabilis.* — *4. phys. 35. 4. phys. 1. 2 cœl. 36.* — *Quare motus animalis non sit vniformis.* — *Tertia ratio* — *Imbecillitas est præter naturā.*

fieret, aliquando debilitaretur, atque ita præter naturam disponeretur, quod certe in illud corpus simplex cadere nō potest. Quod si dixeris, senectutē, & tabem naturalia esse, quia ineuitabiliter accidunt: respondet, quoad vniuersalē naturam, hæc naturalia esse: quoad vero particularē, præter naturam, quia nimirum natura indiuidui cōseruationem intendit. *Tota, inquit, forsitan animalium cōstitutio ex talibus constat.* flexibilitas motus, ait Auerro. est in animalibus propter debilitatem debilitas autem est extra naturā, quia contingit, quod hoc sit accidens in animalib. ex prima generatione. Causa namque generationis, & corruptionis, in animalibus est, quia ex elementis contrariis generantur, ideoque non sunt in locis suis propriis. Propter hæc igitur duo, contingit animalib. transmutatio, & corruptio propter scilicet contrarietatem, qua transmutantur ad inuicem & quia non sunt in suis locis, separationem affectant, & reuerti cupiunt ad sua loca naturalia. sed cœlum non est compositum ex contrariis, neque ex rebus quæ non sint in suis locis; propterea in cœlum non cadit debilitas, aut aliqua corruptio. vnde subdit philosophus. Si igitur in his, quæ prima sunt, nihil præter naturam est (simplicia namque sunt, & non mixta, sua quoque in regione constituta, nihilque prorsus ipsis contrarium) imbecillitas profecto nulla in ipsis erit. quare nec remissio, nec intentio. nam si intēsio, remissio quoque erit. Sensus est, cū omnia, quæ in cœlo sunt, sint simplicia, & suis in locis consistant: planum est, nullam posse illis accidere debilitatem, intēsionem, aut remissionem. Adde, quod non mouētur ab extrinsecis, sicut animalia teste commentatore, in quibus contingit debilitas, & velocitas, propter rerū apprehensionem, ad quas habēdas festinant. Patet ergo quomodo cœli motus sit vniformis. Tex. 38. Arguit ex parte motoris. *Præterea, inquit, irrationabile est, mouens ipsum infinito tempore esse impotens, & rursus alio infinito potens: nihil enim tempore infinito præter naturam esse videtur: at imbecillitas res est præter naturam.* Sensus est, Deus mouet tēpore infinito, igitur semper mouet vniformiter. nam mouere tempore infinito, & postea non mouere, est imbecillitatis signum, quæ in Deum non cadit. hæc sententia vera est apud philosophum, qui putat motū cœli esse æternū. apud nos autem nullius est momenti, qui firmiter tenemus, cœlū Dei voluntate moueri, & voluntate eadem finē habiturum, citra diuinæ voluntatis dispendium. *Insuper etiam nec æquali in tempore, id, quod est præter naturam, & id, quod secundum naturam existit.* Quasi diceret, tempus rei naturalis, est à natura intentum, ideo diutius durat, quam tempus rei, quæ præter naturam existit. *Itemque, nec omnino, remissio non imbecille. nam si remitteretur motus, ipse infinito tempore remittatur, necesse est: aut nihil, aut intendi semper, vel remitti rursus semper potest, erit enim infinitus indeterminatusque semper ipse motus.* Arguit hypothetice à destructione cōsequentis. *Si* inquit, *remittitur motus à parte ante, infinito ergo tempore remittitur:* sed nō potest infinito tempore remitti, aut intendi, esset enim motus ipse indeterminatus; sed dictum est 6. phys. finem motum è quodam in quoddam determinatum esse non potest ergo infinito tempore remitti, vel intendi. Quod si dixerit motum cœli nō esse è quodam in quoddam, sicut motum rectum, de quo loquitur philos. 6. *phys.* ideoque posse fieri, vt sit indeterminatus: *Resp.* motum esse indeterminatum, posse bifariam intelligi: vno quidem modo secundum quantitatē, alio vero secundū qualitatē. Porro, motus rectus, tū quantitate, tū etiam qualitate est determinatus: quātitate quidem, quia est è quodā in quoddam: qualitate vero, quia est finite intensus, atque remissus. Motus autem cœli, non est è quodam in quoddam, sed circa quoddam, ideo quantitate quodammodo infinitus, qualitate vero est finitus, atque determinatus: quippe qui est finite intensus, atque finite remissus. Reuera, omnis intensio, seu remissio, finita sit, necesse est; quia nimirū omnis talis, est quædam alteratio: omnis autem alteratio est è quodam in quoddā. Ratio ergo philosophi est talis: si infinito tēpore motus remissio præcessit, esset vtique sine termino; quod certe fieri non potest apud philosophū, apud quē omnis motus excepto circulari, est è quodā in quoddam, & consequenter nō est infinita. Ex quo patet hāc remissionem, nec dici, nec esse posse vniformem, & infinitā; propterea quod in terminū deueniat opus sit, cū ipsa sit motus è quodā in quoddā. Tex. persuadet idē sic dicens. *Præterea, idem sequetur, si aliquis esse quoddam tempus minimum sumat, quo in minore cœlū moueri non potest. Nā, vt neque ambulare, neque citharizare quouis tempore, sed cuiusque actionis definitum est minimum tempus, per hoc quod ipsam nō excedit: sic nec cœlum moueri quouis in tempore potest. Si igitur hoc verum est, non erit sane lationis semper intensio: quod si non erit intensio, nec etiā remissio: similiter enim ambo erunt.* Sēsus est. vniuscuiusque actio-

De motu cœli. — *Causa generationis & corruptionis animalium.* — *Quare cœlum est incorruptibile.* — *Quarta ratio.* — *Motus cœli est determinatus.* — *Philosophus.* — *Motus indeterminatus duobus modis.* — *Tempus quo cœlum mouetur.*

De motu coeli.

actionis datur tempus minimum, in quo minor esse non potest: similiter, & magnum: igitur supernae, siue circularis lationis, non erit semper intensio, cum sit minimum tempus, quo latio illa voluitur, eoque magis minimum inueniri non possit. Quod si non erit intensio, nec etiam remissio; similiter enim ambo erunt: intensio quidem in minimo tempore; remissio vero in maximo. Ambo ergo similiter se habent in certo numero, atque pro finito tempore. Tex. 39. *Eritque alterum, si eadem quidem velocitate aut maiore intenditur, & tempus fuerit infinitum.* q. d. potest esse alterum, scilicet intensio, si fieret additio per partes aequales, aut maiores, & tempus fuerit infinitum. Auerroes probat, motum coeli non posse in infinitum augeri, aut minui: quia, inquit, tam potentia motoris, quam mobilis, est finita atque determinata. Adde, quod si potentia motoris intendi posset, atque remitti; eo ventura esset, vt, aut mouere non posset, aut in infinitum. Motus ergo coeli, augeri, seu minui non potest. Motus siquidem coeli propter suam incorruptibilitatem respectu diuersorum habet maximum, quo nõ potest esse aliquid maius, & minimum quo nõ potest esse minus: idcirco est immutabilis, & vniformis. In reb. aũt corruptibilibus, quae motu difformi mouentur, aliter res se habet. Tex. 40. *Reliquum est igitur, vt dicamus, motui ipsi velocitatem vicissim, atque tarditatem inesse, sed hoc ratione prorsus caret, estque figmento simile. Praeterea etiam ratione magis accedit, id ipsum si sit, nos non latere: ea siquidem, quae iuxta se ponuntur, facilius sensu discernuntur. Caelum igitur motu vniformi ferri, iam antum sit nebulosum.* Sensus est, Reliquum est tertium membrum discutiendum, nempe vt dicamus coelum moueri difformiter per vices, vtpote, nunc quidem tarde, postea vero velociter. sed hoc ratione prorsus caret, estque figmento simile: hoc enim non est, ait Commentator, nisi in rebus, quarum desiderium, & imaginatio diuersantur, quod est impossibile in coelo: causa enim diuersitatis desiderii, & imaginationis, non est nisi diuersitas continentis ex extrinseco, & diuersitas passionis corporum eorum ab eis. si igitur coelum non continetur ab aliquo extrinseco, neque patitur, necesse est, vt eius desiderium, & imaginatio non diuersetur. Ergo nec suus motus. Praeterea, si ita res se haberet, nos certe latere non posset: ea siquidem, quae iuxta se ponuntur, facilius dignoscuntur. Quare, si hoc enim coelum tarde, alio vero velociter moueretur; facile profecto discerni posset: quandoquidem opposita iuxta se posita magis elucescunt. Itaq; motus coeli est regularis, & vniformis ratione puncti velocissime moti, vtpote capitis arietis, vel librae, qui est in sectione zodiaci, & aequinoctialis: quoniam igitur huiusmodi punctus semper vniformiter mouetur, nempe 24. horarum spatio, hac de causa motus coeli regularis esse dicitur. Penes vero caeterarum partium modum, nec vniformis, nec difformis est appellandus, quippe qui penes illum tardus, aut velox dici non potest. Quod si dixeris, irregularem dici debere propterea, quod cum resistentia mouetur; respondeo, sicut dixi in 3. lib. coelum resistere motori duobus modis posse intelligi: vno quidem modo respectu termini, alio vero respectu motus. & primo quidem modo sic dicere consueuimus, in coelo resistentiam inueniri; quia nimirũ non patitur, vt ita cito in terminũ inducatur, ad quẽ vellet motor inducere, nisi in viginti quatuor horis: secũdo aũt modo nequaquã coelũ, siue coeli motus resistit motori, quia non inclinatur ad motũ illi contrariũ, quo mouetur: proinde est vniformis, & regularis motus. Cum igitur coelum sit corpus simplex, & omnia quae in ipso sunt, proprijs in locis consistant, motor quoque non ab aliquo extrinseco moueatur, eius motum esse regularem, patet satis.

Motum coeli non potest augeri.

Opposita iuxta se posita magis elucescunt.

Auerroes.

Quaratione motus coeli est regularis.

Quomodo coelum resistit motori.

DE TEMPORE,

MERCVRIVS DIAL. XI.

Tempus, Deus, & vniuersum sic se habent. Deus aeternitas, tempus generatio: Deus aeternitatem, aeternitas mundum, Mundus tempus, tempus generationem efficit.

Commentum XIV.

QVoniam tempus est motus primi mobilis, aut aliquid illius: propterea posteaquam de motu primo locuti sumus, rationi consentaneum esse putauimus, de tempore disputationem texere: praesertim cum de hoc negotio Mercurius diligentissime disputet in vndecimo Pymandri dialogo, vbi mensis a Mercurium elloquitur. *Desine tam diu differre Trismegiste Mercuri. Sile iam, antedictorum reminiscere. Etenim sensum tibi meum non pigebit exprimere. eoque magis, quo multae, & variae inter mortales de mundo, Deoq; opiniones perferrant.* Ad quam Trismegistus: *Equidem vt ingenue fatear, huius rei veritatem nondum teneo. Ipse ergo mi domine puraei exprime veritatem: Nam vnicum te elucidare talia posse, confido.* Mene respondet: *Audi me igitur ô fili. Tempus, Deus, & vniuersum sic se habent. Deus aeternitas. Tempus generatio.* Et est sensus, Deo conuenit aeternitas, quae est simul beata possessio: tempus vero generationi, quia generatio fit in tẽpore: & ipsum quoq; tempus est quaedam generatio, fluxus scilicet primi mobilis. *Deus aeternitatem. Aeternitas mundum. mundus tempus. tempus generationem efficit.* q. d. Deus effecit aeternitatem, hoc est, a seipso est, vtpote vnũ, totũ, & omnes simul. *aeternitas*, id est, aeterna Dei voluntas, prout voluit, & qñ voluit, mundũ condidit. *mũdus*, Motus scilicet primi mobilis *tempus*, effecit, quae est mensura motus, & quietis. *Tempus vero generationem.* siquidem generationes, & corruptiones in tempore fiunt, quandoquidem tempus sit illarum metrum, & mensura. *Dei quasi essentia est bonum pulchrũ beatitudo, sapientia, aeternitas essentia ipsum, idem.* Sensus est, Dei quasi essentia, quasi inquam, vt diximus in 1. libro, quia Deus est super essentiam sed accipiatur, vt essentia: ipsa vtique est per se, atque realiter ipsum bonum, pulchrum, sapientia, aeternitas, & similia, de quibus in alijs libris locuti sumus. *Mundi ordo, temporis transmutatio, generationis mors & vita.* Quasi diceret, mundi ordo in temporis transmutatione consistit. Nam propterea quod tempora sibi vicissim succedunt, mundi ordo disponitur, cum vnicuique rei suum tempus praescribitur, & ortus, & augmenti, & decrementi; quia scilicet omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa: generationis autem ordo, est mors, & vita, quia scilicet corruptio vnius est generatio alterius; hoc enim modo ordo rerum conseruatur. *Actus Dei mens, & anima aeternitas, perseueratio, atque immortalitas.* hoc est, actus Dei est mens, quae omnia intelligit, & intellectum inspirat: *anima*, quia omnia viuificat, cũ sit ipse fõs vitae. *aeternitas*, quia est immutabilis *perseueratio*, quia nusquam deest. *immortalitas*, quia sibi ipsi est vita. *Mundi institutio, & restitutio, temporis augmentum, & diminutio, generationis denique qualitas.* hoc est, quod mundus in sua institutione conseruetur, ex dierum augmento, & decremento dependet, generationis denique qualitas. Nam per accessum Solis, & recessum, tempore crescunt, & decrescunt generationis, atq; corruptionis conseruator vicissitudo, & ipse quodammodo mundus restituitur. Declarat hoc idem sequentibus verbis, dicens: *Aeternitas ergo in Deo, in aeternitate mundus, tempus in mundo, in tempore generatio: aeternitas extat circa Deum mundus in aeternitate mouetur tempus terminatur in mũdo generatio completur in tempore.* Sensus est, Aeternitas in Deo, quia solus Deus est aeternus. *Mundus in aeternitate*, quia ab aeterna Dei voluntate producitur. *Tempus in mundo*, quia ex mundi motu profluit; proinde cum mundo simul est productum: in tẽpore est generatio, quae fit in tempore, & a tempore antecedit. Igitur *aeternitas* extat circa Deum, quia solus est aeternus. *mundus* in aeternitate mouetur, id est, ab aeterna Dei voluntate procedit, non quod mundus sit aeternus; nam à Deo factum esse dicit: quod autem fit, aeternũ dici non potest. *tempus* autẽ terminatur in mundo, quia ante mundum non erat, & mundi motu cessante, non erit: *generatio* vero completur in tempore: ideoque finito, atq; completo mundi tempore, generatio quoq; mũdi: seu eorum, quae sunt in mundo, cõplebitur. Dionys. ait, Deum proprie non appellari aeternitatẽ, sed supra aeternitatẽ: nam cũ aeternitatem consideramus, essentiam aliquam iam statu quodã determinatam, mente concipimus. Deus igitur est aeternitate superior: aeternos nemq; appellamus angelos, animales rationales, corpora coelestia: Deus autem omnium istorum est author. Operae pretium, inquit, est scire (vt arbitror) ex sacris literis aut temporis generatem: non solum enim aeterna dicuntur illa, quae omnino absolute, atq; ingenita sunt; sed etiam quae incorruptibilia, immortaliaq;, & immutabilia, eodemq; modo se semper habẽtia vt eũ dicitur *Eleuamini portae aeternales*, atq; similia. Saepe etiam antiquissime, aeternitatis appellatione signantur. Nonnunquam vero totum nostri temporis ductum, sacrae literae vocãt aeuum: quatenus etiam proprietas aeui est antiquum, & immutabile, atq; secundum totum ipsum, quod dicitur esse, metiri. Tempus autem scriptura in generatione, corruptioneq;, & mutatione ponit, aliasque se aliter habens. Itaq; secundum Diony. Cum quidem metitur ipsum esse, tempus vero mensurat motum, atq; esse mobile. Quoniam vero simpliciter esse praecedit, esse mobile, merito aeternitas, & aeuum praecedit & tempus. Sequitur Dion.

Tempus quid sit.

De tempore.

Aeternitas.

Generari; Essentia Dei.

Mundi ordo.

Actus Dei.

Mundi restitutio.

Dionys. de Deo et aeternitate. Cap 10. de diu. nom.

Eleuamini portae aeternales.

Aeuum. Tempus.

De tempore.

Quamobrem nos quoque, in hac vita tempore definiti, æui quoque, fore participes theologia promittit, quando incorruptibile, eodemque modo se semper habens attigerimus æuum. Interdum vero & temporale æuum scriptura prædicat, & æternum tempus. Et si sumus apud tam magnum, accommodè vtrumque, illa quidem quæ vere sunt æue, illa vero quæ in generatione versantur, tempore designari, atque declarari.

Quando æuum & tempore mensurentur.

De æuo cap. 2. locuti sumus, vbi de angelorum tempore disputauimus. Sensus est secundum Dion. Deus est supra æternitatem: quod si aliquod tempus est illi tribuendum, æternitas merito tribuatur: æuum angelis, atque animabus humanis accommodatissime assignatur, quia & si à Deo condita sint, suapte tamen natura incorruptibilia sunt; tametsi interdum rebus corruptibilibus æuum accommodetur: tempus autem his, quæ in generatione versentur. Elucidet præterea, quare Deus antiquus dierum nominetur, & iuuenis: ob eam profecto causam, quoniam nascentia antecedit omnia: iuuenis vero, quoniam desinentibus omnibus, ipse succedit, virtutemque nunquam deficientem habet. Ipsa præterea est omnium principium, & finis: principium, inquam, quoniam prius existit, ab eoque pendent omnia, & principium suæ creationis habent; ideoque antiquus dierum dicitur. finis autem, quia posterior superast, atque ad ipsum redeunt omnia: merito ergo senex, iuuenisque effingitur. Denique cum tempus dicatur numerus ipsius motus, iure dicitur prior tempore, & numero; quia ipse est vere vnus: vnitas autem est antiquissima, principium numeri, & temporis. *Antiquus, inquit, dierum Deus prædicatur, quoniam ipse sit æuum omnium, atque tempus & ante dies, & æuum, atque tempus, quia omni motu est immutabilis, & penitus immobilis atque, in eo ipso quod est semper moueri, permaneat in seipso. Rursus tanquam æui, & temporis, dierumque causa. Quamobrem, & in sacris mysticarum visionum apparitionibus, antiquus, nouusque effingitur. vbi antiquior quidem priorem illum, & à principio existentem significat; iunior autem in senescibilem præfert, prior in numero; quandoquidem vnitas ipsa, numeri longiori progressu antiquior sit.* hæc Dion.

Deus est antiquus dierum.

Deus dicitur æuum.

Mercurius. Non longe dissidet Mercurius in dial. iam citato, vbi, post ea, quæ explanauimus, sic loquitur: *Fons itaque, omnium Deus. Essentia vero æternitas: materia autem mundus: potentia Dei æternitas.* Quasi diceret, Deus est primus, & fons omnium, nempe æternitatis, æui, temporis, generationis, essentia, & potentia Dei æternitas, quia vtraque est æterna, & vnum sunt. Materia est mundus, quia ex materia à Deo creata conditus est. Sequitur: *Opus æternitatis est mundus*, id est, potentiæ Dei, quæ ab ipso Mercurio, non solum vocatur æterna, sed per excellentiam vocatur æternitas. Non ergo dicitur opus æternitatis, quod ab æterno sit productus; sed quia est opus diuinæ potentiæ, quæ à Mercurio per antonomasiam vocatur æternitas. vnde sequitur: *Factus quidem non aliquando, factus autem semper ab æuo: Cum vero nunquam cesset æuum, nunquam cessabit & mundus.* q.d. Mundus non est factus aliquando, hoc est, in aliquo temporis, quasi tempus mundum præcesserit; ante mundum enim tempus non erat; sed factus est ab æuo, id est, ex eo tunc (vt ita dicam) quo angeli conditi sunt. Æuum siquidem angelos metitur. Quare, cum angeli à parte post, nunquam cessabunt, sic etiam nec mundus cessabit, quoad scilicet suas partes principales *Dei sapientia est bonum, pulchrũ, beatitudo, omnis virtus, & æuum*, hoc est, æui productor, & auctor, *æuum, immortalitatem, materia perseuerantiam*, præbet: *Origo enim materia pendet ex æuo*, id est, simul cum angelis creata est materia, quæ quasi ab illis pendere dicitur, tum quia simul cum natura angelica condita est, tum etiam quia angelis obedit ad nutum. Aeuum autem ex Deo: non ergo est æternitas, alioqui esset à seipso generatio quidam, ac tempus, naturæ geminæ, & in cœlo sunt, & in terra. In cœlo sane immutabilia sunt hæc duo, in terra autem mutabilia, corruptionique obnoxia. Sensus est, in cœlo tempus inuenitur respectu motuum astrorum, atque planetarum, qui statis, atque determinatis temporibus mouentur. Cum aute huiusmodi tempora sint præfixa immutabiliter, hac de causa, tempus in cœlo dicitur esse incorruptibile. generatio autem in illis effectiue inuenitur, quatenus scilicet lumen, & motus sunt causæ generationum, quæ hic fiunt. In terra autem sunt corruptibilia, quia duæ temporis partes, præteritum, & futurũ, cum non sint, quasi corruptæ apparent: instans autem, quoniam in continuo fluxu consistit, semper interire videtur. Quare in terra corruptioni obnoxium tempus esse, non immerito dicitur. In Asclepio hanc eandem protulit sententiã: *Mundus, inquit, est receptaculum temporis, cuius cursu & agitatione vegetatur. Tempus autem ordine seruatur. Ordo & tempus innouationem omnium, quæ in mundo sunt, per alternationem faciunt.* Sensus est: *Tempus* est in mundo, quia ipsius receptaculum, & ex ipsius motu generetur. Tempus vicissim est mundi vegetatio, nam per agitationem, & cursum temporum, res crescunt, & decrescunt; atque ita quodammodo mundus vegetatur, dũ in suo ordine cõseruatur. Tẽpus aũt ordine cõ-

Mundus est opus æternitatis.

Æuum quid apud Mercur.

Quomodo tempus sit in cœlo.

In Asclepio.

Mundus receptaculũ tẽporis.

seruetur, nẽpe certo, & inuiolabili cœlorũ ordine, atque motu. Ordo aũt huiusmodi, & tẽpus, per alternationẽ Veris, & Æstatis, Autũni, & Hyemis, omniũ, quæ sunt in mundo innouationẽ faciunt. Declarans postea quomodo tempus ipsum conseruetur, ait. *Habet, inquit, tempus stabilitatis suæ vim atque naturam quamuis semper agitetur, ea ipsa in se reuertendi necessitate: tẽporis ergo stabilis mobilitas fit fixa lege currendi:* q.d. Motusægli est causa, & cõseruatio temporis. Ex quo patet, quæ de temporis dicuntur à philosophis, ante multa tempora à sapientissimo Mercurio elucidata fuisse. Deinde distinguit inter æternitatem & tempus. *Æternitas, inquit, sine diffinitione est temporis, quia est sua stabilitas. Tempus vero quod definitur, potest vel numero, vel alternatione, vel per alterius ambitudinem rediens æternum esse*: quasi diceret, tempus potest diffiniri per numerum, perinde ac dictum est à philosopho, Tempus est numerus motus, sicut postea dicemus; conseruari vero, & esse æternum per fixam legem currendi. Non ergo tempus est æternum à parte ante apud Mercurium, sed conseruari posset, si motus cœli fixa, & perpetua lege perduraret. Quid ergo sit æternitas, æuum, tempus, generatio apud Mercurium, dixi.

De tempore.

Tempus stabilitas.

Quid sit tempus.

DIGRESSIO PRIMA.

CAP. I.

Apud Platonem & Plotinum quid sit tempus.

PLato in Timæo vocat tempus æternitatis fluentẽ imaginem, simulque cum mundo conditum esse, cum mundo: *Cum igitur, inquit, hoc à se factum sempiternorum Deorum pulchrum simulachrum moueri, & viuere pater ille, qui genuit, animaduerteret, delectatus est opere. & hac ductus lætitia, opus suæ multo etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitauit. Itaque quemadmodum illud sempiternum animal est, ita vniuersum hoc pro viribus tale facere statuit. Illius quidem animalis æterna natura est, quod genito operi congruere omnino non potest. idcirco imaginem eius mobilem effingere decreuit: ac dum cœlum exornaret, fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandã in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus.* Sensus est. Deus cõdens vniuersum, illud, mundo archetypo (quoad potuit) sibi vt rectius dicam quoad vniuersi natura patiebatur, simile reddere cogitauit: Verum quia illius mundi natura est æterna, quæ vniuerso congruere nõ poterat, propterea quod principium suæ habeat creationis, quandam illius æternæ naturæ similitudinem condidit, nempe tempus, quod hoc ipso, quod semper fluit, & refluit, quandam illius mundi archetypi præseferre videtur æternitatis imaginem. Sequitur. *Dies porro & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc nascente mundo nasci iussit quæ omnia temporis partes sunt.* Clare docet Plato, Tempus cum mundo genitum esse: addit præterea, æternitati tempus tantummodo præsens esse tribuendum. Atqui erat, & erit, an, quæ nati temporis species sunt, non recte æternæ substantiæ assignamus. dicimus enim de illa, est, erat, & erit. Sed illi reuera solum esse competit: fuisse vero, & fore deinceps, ad generationem tẽpore procedentem referre debemus. Motus enim quidam duo illa sunt, scilicet fuit, & erit. Æterna autem substãtia cum eadem semper, & immobilis perseueret, neque senior seipsa fit vnquam, neque iunior, neque fuit hactenus, neque erit in posterum, neque recipit eorum quicquam, quibus res corporeæ mobilesque ex ipsa generationis conditione subiiciantur. Itaque tempus vna cum cœlo factum est, vt vna nata, vna etiam dissoluantur, si qua his dissolutio vnquam contigerit. Hæc est Platonis de tẽporis genitura, sententia. A Speusippo Platonis discipulo sic tempus describitur. *Tempus est solis motus progressiuus mensura.* Plotinus. Æternitatem, dicit esse intelligibilem essentiam, eiusque venerandam naturam, vitamque manentem in eodem statu, totum præsens semper habentem. neque nunc quidem hoc aliquid, postea vero aliud, sed omnia simul. neque nũc quidẽ altera, posterius altera, sed indiuiduũ finẽ. Est enim similis est puncto, in quo simul omnia sunt, nõdũ in fluxu progredientia, sed in ipso manente, nec aliquando permutato, sed in præsentis semper consistente, quoniam nihil ex eo præteriit, nihil rursus in eo futurum, sed hoc ipsum quod est, semper existit: non enim permutatur in futurum, neque à præterito est permutata æternitas. Est igitur æternitas circa ens in ipso esse vitæ simul tota, & plena, & vbique prorsus indistans. Quam ob causam putandum non est, æternitatem extrinsecus illi naturæ contingere, sed esse illam, atque ex illa, simulque cum illa. Quoniam vero illa natura omni pulchritudine pollens atque sempiterna circa ipsum vnum exstat, nullo modo ab illo digrediens, sed manens circa illud semper; idcirco dictum est à Platone, quod æternitas scilicet maneat in vno. Id namque

Quid sit tempus apud Platonem.

Tempus est imago æternitatis.

Æternitas quid.

Enn. 3. lib. 7. c. 1.

Plotinus temporat puncto æternitatẽ.

Æternitas est actus primus vnitas.

ipsum

De tempore & æternitate.

ipsum & ita manens, & hoc ipsum permanens, quidem est actus vitæ manentis ex seipsa, ad illud, atq; in illo, neque in essendo, neque in videndo mentitur, absq; controuersia est æternitas. Nam vere esse, est nunquam non esse, nec aliter esse. Neque enim prius, neque posterius penes ipsum fingi potest, sed ipsum quod dicitur est, verissimum est omniũ, quæ de illo dicuntur, imo est idipsum, atq; ita est, vt essentia sit & vita. Hæc quidem Plotinus. Boetius, *Æternitas*, inquit, *est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.* Et reuera, quemadmodum in simplicium cognitionem per composita accedimus, ita in æternitatis notitiam per tempus venimus: quod quidem aliud est nihil, quam numerus motus secundum prius, & posterius. Cum enim in quolibet motu sit successio, & vna pars sit post alteram, igitur numerando prius & posterius in motu, tempus apprehendimus. In eo autem, quod caret motu, & eodem modo semper se habet; non est accipere prius & posterius. Itaque sicut in numeratione prioris, & posterioris in motu ratio temporis cõsistit; ita plane in eius, quod est omnino extra motum, vniformitatis apprehẽsione, ratio æternitatis. Amplius, alia tempore mensurentur, quæ principium, & finem habent in tempore. In causa autẽ est, quia in eo quod mouetur, inuenitur principium & finis. At id, quod est prorsus immutabile, sicut successione, ita etiam & principio caret & fine. Ex his ergo duobus, nempe quia successionem non habet, & caret fine atq; principio, æternitatem, interminabilis vitæ simul beatam possessionẽ esse, clarissime patet. Quemadmodum igitur ratio æternitatis immutabilitatem; ita ratio temporis motum consequitur; Quamobrem cum Deus sit summe immutabilis, procul dubio illi summe competit æternitas: proinde non solum æternus, sed ipsa etiam met æternitas dicitur. Adde, quod est sibi sua duratio, est sibi suum esse vniforme: idcirco sicut est sua essentia, ita est sua æternitas. Ex hiis ergo perspicuum esse potest, soli Deo proprie æternitatem esse attribuendã, quia per se proprie est immutabilis. alia vero (vt dixit Diony.) per quandam participationem, æterna appellari, quatenus scilicet aliquam à Deo immutabilitatem perceperunt; quia nimirum esse, quod acceperunt, non amittunt. hoc modo loquitur scriptura de terræ æternitate. *Terra*, inquit, *in æternum stat.* Et de angelis, *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.* angeli enim atque animæ beatorum, non solum secundum esse, verum etiam secundum operationem æternitatem imitantur, fruuntur namque verbo, illeque beata visione, vbi nõ sunt in sanctis volubiles cogitationes. Alia appellantur æterna ob durationis diuturnitatem: tametsi secundum esse corruptibilia sint. Itaque Deo proprie conuenit æternitas, quia proprie ac formaliter conuenit esse ab esse enim nominatur æternitas, & verum esse ab ipsa æternitate. Sed Deus est huiusmodi, patet. Nam illud quod est formaliter summe necessarium, in suo cõceptu quidditatiuo, esse complectitur: alioqui nõ esset formaliter ex se necessarium. sed Deus est ens per necessarium, vt in aliis lib. dictum est: igitur competit illi per se esse, & consequenter æternitas. Item, necessarium simplex & absolutum, cuiusmodi est Deus, est inuariabile, & fieri nõ potest, vt aliter se habeat: sed id Deo per suam competit essentiam: esse ergo, quidditatiue, siue ratione suæ essentiæ, Deo est tribuendum. Adde, quod in Deo benedicto nõ sit alia intentio quidditatis, & alia ipsius esse, teste Algazele primo tractatu suæ Methaphy. quod quidem verum non esset, si essentia diuina, quidditatiue, & per se primo, non esset suum esse. Et reuera, illud, cuius quidditatem non cõsequitur esse, sed per esse ipse stabilitur; ex suo vtique quidditatiuo conceptu habet esse. Sed Dei essentia, teste Auicenna, est huiusmodi, ergo. Quam ob causã Moysi sciscitanti, & scire cupienti, quo nomine appellaretur Deus; responsum est: *Ego sum, qui sum.* Dei enim nomen est, qui est, eo quod is sit omnis essentiæ, omnisque vitæ plenitudo; & ab eo omnis viuant ab eo profecta. In templis ægyptiorũ scriptum erat; *Ego sum quod fuit, quod est, quodque futurum est.* Gregorius eximius Theologus. *Deus*, inquit, *fuit quidem semper, estque, & erit. imo vero semper est. Nam fuit, aut erit, diuisiones sunt fluxæ naturæ, & temporum cui subiicimur nos.* At Deus semper est: quo nomine ipse seipsum appellauit, cum Mosen alloqueretur in monte: totum enim in seipsum esse complectitur, quasi quoddam essentiæ pelagus infinitum. Phylon in vita Moysi. *Dixit Moyses, at si*, inquit, *percunctati ex me fuerint, quod nomen ei sit, qui me miserit, eisque dixero, ne me quidem posse hoc explicare, nonne contrarium uenire ac fallere videbor? Tum Deus, Responde*, inquit, *quod ego sum ille qui est, vt intelligant, quantum inter eum qui est, & qui non est, intersit: doceantur insuper nullum mihi proprie nomen cõuenire, qui solum habeo, ipsũ esse.* hæc Phylo: Dionysius areop. *ipsum esse, & ipsam vitam, ipsamq; deitatem asserimus, principaliter quidem & diuine, & secundum causam, vnum illud*

Lib. de consolat.

4. phys. Ratio æternitatis.

Deus est æternitas.

Quæ dicuntur æterna in creaturis.

Deo conuenit esse.

8. met. c. 4. & 5.

Exod. 3.

Diony. ca. 11. de diu. nom.

Pymandri Tomus Quartus.

principium, causamq; omnium, & inter omnem principij, & essentia rationem. Et cap. 9. *Deus in seipso permanet, in sua immobili identitate firmiter, & accõmodati pmie collocatus. Et quoniam secundum eadem & circa idem, eodemq; modo semper agit, nunquam ex seipso migrans, vel quomodocunq; motus. Atq; hac quidem ratione quandam habet superessentiam. Ipse enim est omnium statum, & firmitatum auctor, qui super omnem sedem, statumq; existit: atq; in ipso consistunt omnia & inde a bonitate in suorum statu incommota seruantur.* Et iterũ. *Deus dicitur idem, quoniam super essentia modum est æternus, inconuertibilis, in seipso manens: semper secundum eadem, & eodem modo se habens, omnibus eodem modo præsens. Ipse secundum se, sunt, & in seipso firmiter, & intemerate in pulcherrimo superessentialis identitatis finibus collocatus, immutabilis, casus nusquã obnoxius, indeclinabilis, inuariabilis, impermixtus, immaterialis, simplicissimus, nullius indigus, seipso perfectus, ex sicus per seipsum, & sæ seipso vniformiter.* Et cap. 8. declarans illud Pauli. *Deus seipsum negare nõ potest. Seipsum negare*, inquit, *est a veritate decidere. Veritas autẽ eas ipsum est, casusq; a veritate, est ab ipso ente casus.* Si igitur veritas ens est, veritatisq; negatio, est ab ente prolapsio certe ab ente Deus cedere nequit. Et cap. 5. dat rationem, quare Deus ab ente excidere non potest. *Quia*, inquit, *est ex ipso, et ente, entium omnium principium, & finis: principium quidem tanquam auctor, finis autem, et cuius gratia facta sunt, omniumq; terminum. Præsens quidem omnibus vbiq; per vnum, atq; idem per idem, inquam, omne, & ad omnia prodiens: interea permanens in seipso: in nihil totum, qua facta sunt reperit. sed & tẽpore & æternitate, atq; in omnibus, quæ in tempore æternitate sunt, excellenter absoluitur. Quamobrem æternitas ipsa, resq; omnes rerumq; mensura, & quæ sub mensuras cadent per ipsum ab ipsoq; sunt.* Itaq; Deus sua infinitate omnia complectitur, vnice participatur ab infinitate, quia est super omnia, & per omnia, & in omnibus, æternus, immensus, immortalis. Augustinus *Quod est incommutabile*, inquit *æternum, semper enim eiusmodi est. Quod autem commutabile est tempori obnoxium est nec enim semper eiusmodi est, & ideo æternum non recte dicitur. Quod enim mutatur non manet. quod non manet, non est æternum.* [illegible] *proprie dicitur æternum quod* [illegible] *nam præteritum est, quasi* [illegible] *quicquam futurum,* [illegible] *nondum sit, sed quicquid est, tantũmodo* [illegible] *sed sic est. vt fuit: & sic erat semper* [illegible] *esse, nõ est in casu* [illegible] *quoniam æternitas* [illegible] *essenon æternus.* Et Mamquit [illegible] *& voluntas noua vt conderet creaturam, quam nunquam antea condiderat, quomodo tam vera æternitas, vbi oritur voluntas quæ non erat?* Quamobrem cap. 7. de hoc ad Petrum Diaconum ait. *Firmissime tene, & nullatenus dubites, sanctam trinitatem solam verum Deum, sicut æternum, ita solum natura aliter incommutabilem esse. hoc enim significat, cum dicit famulo suo Moysi. Ego sum, qui sum.* Hinc & Psalmius dicit. *In principio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. ipsi peribunt, tu autem permanebis. & omnes sicut vestimentum veterascent. tu autem idem ipse es & anni tui non deficient.* Et lib. de ciuit. Dei 12. cap. 14. *Quamuis Deus sit æternus, & sine initio, ab aliquo tamen initio exorsus est tempora, & hominem, quem nunquam ante fecerat, fecit in tempore, non tamen nouo & repentino, sed immutabili æternoq; consilio.* Basilius. *Ingenitum & æternum plurimum distant*, ait, *nam ingenitum quidem est, quod nec ipsum originem, nec essendi causam habet. æternum vero, quod omni tempore ac æuo sit, antiquum esse, antiquum est.* vnde filius, nec ingenitus est, & æternus est. Verum, & æuum iam æterni appellatione nonnulli dignantur, quoniam ex eo, quod est semper, etiam nominationem hanc sortitum est. Nos autem id, quod æternũ est, creaturis attestari, & creatorem hac professione priuare, eiusdem amentiæ dicimus. Porphyrius teste Cyrillo cõtra Iulianum. *Deus*, inquit, *est absq; tempore semper sola & æterna mens.* Itaq; quomodo æternitas soli Deo proprie conueniat, & quæ alia dicantur æterna, dixi.

Da æternitate Dei.

Dei sedem.

Deus est idem.

Dei epytheta.

1. Tim. 2. Deus seipsum negare non potest.

Deus est superior æternitate.

Quæst. q. 19. Quod Deus sit æternus. lib. 9. conf. cap. 10.

lib. 11. c. 10

Exod. 3. Ego sum qui sum. Psal. 101.

Aduersus Eunom. lib. 2.

Æuum.

Lib. 4. hist. philos. lib. 1 Cyrillum.

CAP. II.

Argumenta contraria.

POsset aliquis contra prædicta sic arguere; nihil, quod est factum, Deo est attribuendũ: omne enim, quod est a Deo, est Deus: sed Deus non est factus quia est omnium principiũ. sed æternitas est aliquid factũ: *Nunc enim fluens*, dicit Boetius, *facit tempus, & nunc stans facit æternitatem:* & Aug. vocat Deum æternitatis authorem. Deus ergo nõ est æternus. Sane, quod est ante æternitatem, & post æternitatem, non est æternitate mensurandum sed Deus est ante æternitatem, vt dicitur in *lib. de causis* & post æternitatẽ, *Dominus regnabit in æternum. & vltra* esse ergo æternum, non conuenit Deo. Adde, quod æternitas sit quædam mensura; sed Deo non conuenit esse mensuratum: non competit ergo esse æternum. Amplius, si Deus est æternus, est ergo vnũ primum, & simpliciter ens; quia est vnum proprie æternum, &

q. 1

lib. 83. quæst.

Exod. 15. b.

non plura æterna. Sed non est vnum ens simpliciter in vni-
uersu: quod sic probo: Aut enim illud esset ab alio, aut à se:
nō quidem ab alio, alioqui non esset primū: nec etiam à se,
quia non esset à seipso effectiue, cum nihil seipsum gignat.
Nec à seipso formaliter, finaliter, aut materialiter. Non cer-
te finaliter; quia sicut nihil seipsum afficit, ita plane nihil est
finis sui: nec etiam formaliter, aut materialiter; aliter ab alio
esset effectiue. Præterea esse primum ens, non ostendit pri-
mum ens. vnumquodque enim est ens ex se formaliter. Ite-
3. rum, si datur æternum, causa omnium rerum: aut igitur o-
mnia disponeret æterna sua voluntate, & ita omnia necessa-
rio euenirent, nihilque esset in rebus contingens: aut volun-
tate noua, & contingenti, & sic non esset æternus; atque ni-
hil esset necessarium in vniuerso, quod philosophis quidem
non probatur. Præterea, contra diffinitionem Boetij sic ar-
4. guo. Æternitas, durationem potius, quam vitam significat:
duratio autem magis respicit esse, quam vitam: igitur esse
potius, quam vitam in æternitatis diffinitione erat ponendum.
Interminabile etiam ratione negatiue dicitur, quæ quidem trini-
tati tribui non potest, sed iis potius rebus, quæ sui defectum
patiuntur. Adde, quod totum de eo dicitur, quod partes ha-
bet. at æternitas est simplex, & absque partibus: inconueni-
enter ergo dicitur tota. Item plures dies non possunt esse si-
5. mul, nec etiam plura tempora: sed in æternitate pluraliter
Mich. 5. Rom. 16. dicuntur dies & tempora, *egressus ab initio, a diebus æternitatis, & secundum reuelationem mysterii temporib. æternis taciti.* Æterni-
tas ergo non est tota simul. Adde, quod totum, & perfectum
sunt idem: superflue igitur additur perfectum, cum ponitur
totum: Possessio insuper ad durationem non spectat: æter-
nitas vero quædam est duratio: æternitas ergo non est pos-
Soluuntur argumenta. sessio. *Respondeo* ad hæc, quod nunc stans secundū nostram quidē
apprehensionem, æternitatem efficiat. sicut enim ex appre-
hensione fluxus ipsius nunc tempus percipimus, ita plane ex
apprehensione nunc stantis, æternitatem. & hoc Boetius in-
dicare voluit. Augustini autem authoritas de æternitate par-
ticipata est intelligenda: eo nam quo modo aliquibus à Deo
sua communicatur æternitas, quo & immutabilitas. Ex his
In æternū & vltra. patet ad confir. solutio. Deus enim dicitur esse ante æternita-
tem, quia ipsi rerum à substantiis immaterialibus participa-
tur: proinde ibidem dicitur, quod intelligentia perficiatur
æternitate. Ad illud Exodi, æternum pro seculo ibi accipi-
tur: vt sit sensus. Dominus regnabit vltra quodcunque secu-
lum, siue quamcunque durationem datam. Ad aliam con-
firmationem dico, æternitatem esse ipsum Deum. propter-
ea Deus dicitur æternus, non quasi sit aliquo modo men-
suratus, sed ratio mensuræ secundum nostram apprehen-
2. sionem tantum intelligitur. Ad 2. dico, primum ens esse à se
effectiue, non quidem positiue, quasi efficiatur ab aliquo;
sed priuatiue: quia sic est, quod non causatur ab aliquo. Ad 3.
3. Resp. quod primum ens sit agens liberum: proinde ad extra
4. agit omnia contingenter, sicut sæpe à nobis dictum est. Ad 4.
Quod est vere æternum, nō solum est ens, sed etiam viuens;
ipsum autē viuere se extendit quodammodo ad operationē,
non autē ad esse: ratio autē durationis, secūdū operationē
magis, quā secundū esse attenditur: vnde & tempus numerus
motus dicitur: Ad cōfirmationē: simpliciaper negationē dif-
finiuntur, sicut punctus est, cuius pars nō est. Neq; ideo hoc
fieri putandum est, quasi negatio ad illorum substantiam
pertineat; sed propterea quia intellectus noster primo ap-
prehendit composita, atque in simplicium cognitionem, nō
nisi per compositionis remotionem accedere valet. Ad aliā.
Æternitas dicitur tota. Æternitas dicitur tota, non quod habeat partes, sed quod ni-
hil illi desit, sed sit status plenissimus. Ad 5. Quemadmodum
Deus cum sit incorporeus, metaphorice rerum corporali-
5. um in scripturis nomina sortitur. ita etiam æternitas, tota si-
mul existens, nomina successiua. Ad confir. in tempore duo
considerantur, ipsum videlicet tempus, quod est successi-
uum, & nunc temporis, quod est imperfectum. vt ergo tempus
ab æternitate abigatur, & nunc temporis; propterea dicitur
tota simul perfecta. Ad confir. quod possidetur, firmiter, &
quiete habetur, idcirco possessionis nomine vsus est, vt æter-
nitatis immutabilitatem ostenderet. Recte ergo dictum est
Æternitas differt ab æuo & tempore. à Boetio, quod æternitas sit interminabilis vitæ tota simul,
& perfecta possessio. Ex quo patet, quid discriminis sit inter
æternitatem, & tempus hoc vtique, quod æternitas sit tota
simul; tempus vero minime: quam ob causam etiam si tem-
pus esset æternum, adhuc tamen, propter eam, quæ dicta
est, rationem, ab æternitate differret. Æternitas namque est
mensura esse permanentis, tempus vero mensura motus.
Quod si prædicta differentia, ad mensurata, & nō ad mensu-
ras referatur; tunc certe aliam habebit rationem. quando-
quidem illud tantummodo tempore mensuretur, quod
quidem habet principium, & finem in tempore. Quare si

De æternitate. 4. phys. motus cœli esset æternus non vtique secundum suam to-
tam durationem à tempore mensuraretur: siquidem infini-
tum non est mensurabile, sed potius secundum quamlibet
circulationem, quæ habet principium & finem in tempore.
Posset etiam & aliam habere rationem ex parte huiusmodi
mensuratarum, vtpote, si principium, in potentia intelligatur,
Æui differt à tempore & æternitate. & finis similiter. Nam etsi tempus semper duraret; adhuc
tamen secundum aliquas illius partes, & principium haberet
& finem. Quare proprium discrimen, quo æternitas à tem-
pore discrepat, illud putandū est; quod scilicet, si tota sit si-
mul beata possessio alia vero, hoc consequuntur. Itaque
cum æternitas sit mensura esse permanentis, quo magis mi-
nusque ab huiusmodi esse recedunt aliqua, eo magis atque
minus ab æternitate distinguuntur. Sunt enim nonnulla,
quæ ita ab illo esse permanente recedunt, vt illorum esse sit
transmutationis subiectum, vel in transmutatione consistat,
cuiusmodi sunt, quæ tempore mensurantur. Illa vero, quo-
rum esse in transmutatione non consistit, nec est transmuta-
tionis subiectum, minus ab essentia permanendi recedunt.
habent autem huiusmodi entia actu, vel potentia transmu-
tationem sibi adhærentem, atque coniunctam: corpora
namque cœlestia secundum locum transmutantur; angeli
vero secundum electionem. Et hæc quidem mensurantur
æuo, quod est medium inter æternitatem, & tempus. Itaque
tempus habet prius & posterius, æuum autem non habet
prius, & posterius, sed ei coniungi possunt: æternitas vero
Lib. cæl. hierarch. cap. 10. nihil illorum habet, nec aliquid ex illis compatitur. Cæterū,
quia secundum Dionys. omnes substātiæ spirituales procedunt
à Deo quodam gradu, & ordine, vtpote primæ, me-
Vnum æuum diæ, & vltimæ, etiā in vno angelorū ordine propterea dici-
tur esse vnum æuum tantum, quandoquidem vnumquod-
que mensuratur (teste philosop. 10. *met.*) simplicissimo in
genere. oportet igitur esse omnium æuiternorum, est primi
æuiterni, quod eo est simplicius, quo prius, [illegible].
Sed arguat aliquis contra prædicta hoc modo, quod scilicet
Argum. contra æternitas non discrepat à tempore. Duas durationis mensu-
ras simul esse, nisi vna sit pars alterius, fieri minime non po-
test. non enim simul sunt duo dies, vel duæ horæ, sed dies, &
hora sunt simul, quia hora est pars diei. Tempus igitur est
pars æternitatis, & non est aliud ab æternitate, vtrunque e-
nim quandam præseferre videtur durationis mēsuram. Qua-
Quod [illegible] re cum æternitas tempus excedat, & ipsum includat, pars il-
lius esse non potest; sed potius e conuerso, tempus est pars
æternitatis. Sane, nunc temporis, in toto tempore manet idē
4. phys. sed hoc est constituere rationem æternitatis, quæ ni-
mirum indiuisibiliter se habet in toto temporis discursu: æ-
ternitas ergo est nunc temporis. sed nunc temporis secun-
dum substantiam, nō est aliud à tempore: æternitas ergo se-
cundum nunc non differt à tempore. Adde, quod sicut mē-
sura primi motus, est mensura omnium motuum 4. phys.
ita plane videtur rationi consentaneum esse, vt mensura
primi esse, sit mensura omnis esse. Sed æternitas est mensura
primi esse, quod est esse diuinum: æternitas ergo est men-
sura omnis esse. sed corruptibilium rerum esse, mensuratur
tempore. igitur tempus, aut est æternitas, aut aliquid illius.
Amplius, quod æuum non sit aliud à tempore, Deus mouet
creaturam spiritualem (teste Augu. [illegible]) per tempus. sed æuum
illarum substantiarum dicitur esse mensura. tempus ergo
non differt ab æuo. Reuera, ad temporis rationem spectat
habere prius & posterius, ad æternitatis vero esse totam si-
mul, sed æuum nō est æternitas. *Sapientia æterna est ante æuum.*
Cum ergo non sit totum simul, habet ergo prius & posteri-
us, & ita non differt à tempore. Profecto, si in æuo non est
prius, & posterius, procul dubio in æuiternis, non differt
esse à fuisse, vel futurum esse quod est falsum. Nam [illegible]
ri nō potest æuiterna non fuisse, ita etiam [illegible] non esse.
Adde, quod duratio æuiternorum sit infinita à parte [illegible]
quod si æuum sit totum simul aliquid ergo cre[illegible] esse
actu infinitum. quod est falsum. æuum ergo non differt à tē-
pore. Præterea, quod non sit tantum vnum æuum: Diuerso-
rum generum diuersæ sunt mensuræ. sed quædam æuiterna
sunt in genere corporalium scilicet corpora cœlestia. quæ-
dam vero sunt substantiæ spirituales, angeli scilicet nō ergo
est vnum æuum tantum. Ad hoc accedit quod æuum sit
durationis nomen: quorum ergo est vnum æuum, est vna
duratio, sed non omnium æuiternorum est vna duratio, quia
quædam post alia esse inceperunt, sicut videre est in animabus
nostris. Item, quæ nō dependent ab inuicē, non videntur ha-
bere vnam mensuram durationis: nam ideo omnium tem-
poralium, vnum tempus esse videtur, quia omnium motu-
um quodammodo causa est, primus motus, qui primo tem-
pore mensuratur. sed æuiterna non dependent ab inuicem
quia vnus angelus non est causa alterius. Ergo, [illegible]
mue

De tempore. mus de hac materia, vt dixi, lib. 2. Ad primum. Ratio illa valeret, quando tempus, & æternitas essent mensuræ eiusdẽ generis; quod ex his, quorũ est tẽpus, & æternitas mensuræ, constat esse
1. falsum. Ad confirmationẽ. Nunc temporis est idem subiecto in toto tempore: ratione autem differt propterea quod sicut tempus motui, ita etiam nunc temporis mobili respondet. Mobile autem est idem subiecto in toto temporis decursu; differens nihilominus ratione, quatenus est hic, & ibi: quæ quidem alternatio, est motus. Similiter fluxus ipsius nunc, quatenus alternatur ratione, est tempus. Ex quo patet æternitatem non esse idem, quod nunc temporis: quippe quæ & subiecto, & ratione maneat eadem. Ad aliam confir. sicut æternitas est propria mensura ipsius esse; ita certe tempus est propria mẽsura motus. proinde quo magis recedit à permanentia essendi, procul dubio tẽpori magis subijcitur. Esse ergo rerum corruptibiliũ quia est trãsmutabile, nõ mẽsuratur æternitate,
2. sed tẽpore à tẽpore enim, non solum actu, sed potentia transmutabilia mensurantur. Quam ob causam non solum mensurat motum, sed etiam quietem, quod est moueri potentia & non mouentis. Ad 2. Creaturas spirituales, quantum ad ipsarum affectiones, & intelligentias, in quibus est successio, tempore mensurari, affirmo proinde August. ibidem ait: Per tempus moueri, esse idem, quod per affectiones moueri quoad vero ad eorum esse naturale, æuo mensurari: quantum autem ad visionem gloriæ, æternitatem participare. Ad confir. dico, æuum esse totum, non tamen esse æternitatem, quia secum compatitur prius, & posterius. Ad aliam confir. esse angeli, bifariam potest intelligi: vno quidem modo absolute, & in se consideratum, & sic non habet præteritum, & futurum, sed diuinæ subditur potentiæ; Deus autẽ potest facere, quod esse angeli non sit futurum, non tñ quod nõ sit, dum est, vel quod non fuerit, postquam fuit, alio modo, vt realis, vel imaginarij temporis differentijs coexistens; atque ita habet præteritum, & futurum. Cum ergo dicimus angelum esse, vel fuisse, vel futurum esse pro nostro modo intelligendi dicitur, qui esse angeli, ad diuersas partes conferen-
3. do percipimus. Ad aliam confir. Duratio æui est infinita, quia non finitur tempore. Sic autem esse aliquod creatum infinitum, nihil prohibet. Ad 3. Quamuis corpora cœlestia, & substantiæ spirituales differant genere substantiæ, conueniunt tamen sub esse intransmutabili, atque ita æuo mensurantur. Ad confir. Licet non omnia temporalia simul incipiant; omnium tamen est vnum tempus propter primum, quod mensuratur tempore. Et sic omnia æuiterna habent vnum æuum propter primum, etiam si non omnia simul incipiant. Ad aliam. Vt aliqua mensurentur æuo, non est necesse, illud esse omnium causam, sed sufficit esse cæteris simplicius.

Quod æuũ differat ab æternitate, & tempore.

DIGRESSIO SECVNDA.
CAP. I.
Philosophi Doctrina de tempore.

Quid sit tempus.

HActenus de æternitate, æuo, & tempore, tum secundum Mercurium, & Platonicos, tum etiam secundum Theologos locuti sumus: par est, vt deinceps, quid senserit Philosophus eloquamur: sic enim liberum erit lectori (salua semper catholica fide) pro suo libito ex diuersis arboribus flores legere, & quos suo propinquiores gustui agnouerit, fructus decerpere. Quid autem (inquit Philos.) sit tempus, dicamus. Quidam namque vniuersi motum, quidam sphæram ipsam, tempus esse dixerũt. Contra Philosophus ita respondet: Nulla pars conuersionis, est ipsa cõuersio, omnis pars conuersionis, est tempus (in tertia figura) tempus ergo non est conuersio ipsa. Maior patet, quia pars conuersionis est illud, quod est elapsum: conuersio autem non est elapsa. Sed, inquit, conuersionis pars tempus quoddam est, non autem est conuersio ipsa: pars enim conuersionis id est: quod est elapsum: conuersio aũt non est. Præterea, si essent plures mundi, atque plures primi motus, igitur plura tempora simul: quod est falsum. Qui autem putauerunt esse primã sphærã, sic arguebãt. Cuncta sunt in tẽpore, cũcta sunt in sphæra: igitur sphæra est tẽpus. sed hoc dictum, inquit Philosoph. tex. 95. est adeo stultũ, vt supersit de ipso absurde cõsiderare. Quia æquiuocat, ait Auer. de esse in: omnia enim sunt in cœlo, vt in loco; in tempore vero, vt in mensura. Prætera in 2. figura arguit ex duabus affirmatiuis, hoc modo, in sphæra sunt omnia corpora mundi, in tempore sunt omnia corpora mundi. Ex duabus autem affirmatiuis in 2. figura nihil sequitur. Tex. *Cum autem motus quidam, atque mutatio tempus maxime esse videatur; illud an sic, considerandum est. Mutatio igitur cuiusque, atque motus, in ipso est, quod mutatur duntaxat, aut forte, vbi est ipsum, quod mouetur, & mutatur. At tempus vbique est, & penes omnia.* Sensus est, in determinato mobili, seu loco, omnis motus est, sed tẽpus est vbique & apud omnes: igitur tempus non est motus. Tex. 96. *Adhuc, mutatio quidem omnis velocior, & tardior est; tempus vero non est. Tardum enim & velox tempore definitur: nam velox est, quod in breui tempore magnum. tardum vero quod in longo, paruum spatium transit. At tempus, nec quo quantum quoddam est, nec quo quale, quod tempore definitur:* hoc est, neque secundum, ait Auer. quod quantum, neque secundum quod, quale, tempore definitur: non quidem quod tempus sit quale, cum sit solum quantum, sed si esset, adhuc tamen per tempus definiri non posset: tempus igitur non esse motum perspicuum est. Persuadet post hæc tex. 97. tempus sine motu esse non posse. *Verum, inquit, neque sine mutatione esse videtur: nam cum ipsi nihil mente mutamur, aut mutatos esse, nos ipsos latet, non videtur nobis tempus fuisse.* hoc est, perceptio temporis est ex perceptione alicuius motus exterioris: atque ita motus natura est prior tempore. Philosophi ratio, inquit Auer. est illa, nos non percipere tempus, non percepto aliquo motu: tempus ergo sine motu esse non potest. Non ergo vult dicere, ideo tempus non esse absque motu; quia non possumus mente moueri, quin tempus percipiamus, sicut intellexit Galenus, teste Auer. à quo ita philosophus interpretabatur. Cum mente mouemur, percipimus tempus: cum mente non mouemur, non percipimus tempus: igitur tempus sine motu esse non potest. Deinde arguit. Possum mente moueri, & non percipere tempus, sed quietem polorum, & aliud genus. Sequitur. *Quemadmodum neque his, qui in Sarde fabulantur dormire apud heroas, cum experrecti essent. Copulabant enim ipsum nunc prius, ipsi nunc posteriori: vnumque faciebant tempus ob sensuum occupationes excipientes, siue remouentes.* copulabant itaque ipsum nunc prius, in quo dormire inceperant, ipsi nunc posteriori, in quo dormire desierunt. vnumque faciebant tempus, medium ob sensuum occupationes non excipientes. Tex. *Vt igitur si non aliud, atque aliud, sed vnũ, idemque, nunc esset, tẽpus sane nõ esset, sic, & cũ latet. aliud, atque aliud esse, ipsum tempus intermedium esse non videtur.* si igitur tũc nullũ tempus esse nos arbitremur, contingit, cũ nullam definimus mutationem, sed in vno, atque indiuiduo animam ipsam manere videtur. Cum autem senserimus, definierimusque mutationem; tunc tempus fuisse dicimus. perspicuum sine motu atque mutatione tempus non esse. patet igitur, neque motũ esse, neque absque motu esse tẽpus. Motus enĩ sine determinatæ temporis perceptione, non autem sine confusa temporis perceptione, percipi potest. Tex. 98. *Quoniam autem quærimus quidnam sit tempus, ab hinc incipientib. quid sit motus. simul n. motum sentimus, & tempus.* Sensus est, motus primus sine tempore non cognoscitur, neque vicissim tempus sine motu, quod hinc patere potest, quia mensura, & mensurabile sũt simul, & vna cognitione deprehenduntur. sed tempus est mensura, motus autem mensurabile: igitur, quouis motu cognito, vt mensurabili, simul enĩ eo cognoscitur tempus, vt mensura. Cuiusque ergo, & non vnius motus tantum, tempus est aliquid: nec mirum, cum vna numero mensura possit esse omnium mensurabilium. Porro ex cuiusque motus cognitione, alterius à cœli motu, in temporis notitiam accedimus, veluti ab effectu in causam, & à mensurabili, ad mensuram. E contra a temporis cognitione, in cuiusque rei motus cognitionem, veluti à causa ad effectum, & à mensura, ad mensurabilis cognitionẽ deducimus. Sed præstat dicere, temporis per motum, & è contra simplicem, atque simultaneam notitiam esse, & hoc philosophum intellexisse. Nã vna, eademque ratione intelligendi, intelligitur mẽsura & mẽsuratum. Quotiesnamque nonnulla inter se aliquã rationem habent, etiam si plura sint ordine, ob vnam tamen rationem repræsentari possunt, simul ergo & motum, & tempus sentimus, id est, apprehendimus. Sequitur. *Etenim si tenebræ sint, nihilque per corpus afficiamur, motus vero aliquis sit in anima. continuo quoddam simul fuisse videtur tempus. Tempus etiam quoddam cum fuisse videtur, simul etiam motus aliquis fuisse videtur.* Sensus est, secundum Themistium, si essemus in quiete, vt nihil oculis, nihilque alijs sensibus perciperemus, & de nauigatione, aliquid mente tractaremus; continuo sese nobis tempus offerret; proinde apprehenso motu, nos simul apprehendere tempus, & è contra, patet satis. Quare, tempus ipsum, aut motus, aut aliquid ipsius motus, igitur, cum non sit motus, aliquid ipsius motus sit, necesse est. Declarat tex. 99. tempus esse affectionem motus cõtinui: atque ideo esse continuum, quia motus est continuus. *Cum autem, inquit, id quod mouetur, ex quodam moueatur in quoddam, sitque omnis magnitudo continua; motus ipse magnitudinem sequetur. Nam quia magnitudo est continua, motus quoque est continuus. At quia motus continuus, & tempus: quantus enim motus est, tantum etiam tempus fuisse videtur. Tempus ergo est aliquid ipsius motus, & continuum cum ipso motu, habetque prius, & posterius in motu.* Tex. 100. Procedit à primo ad vltimum,

4. phys. tex. 95.

Tempus non est motus.

Quod non sit sphæra.

Quod non sit motus.

Velox & tardum tempore definitur.

Tempus non est sine motu.

Fabula de dormientibus.

Tempus sine motu habere non potest.

Cognitio ab effectu in causam. Temporis & motus est simultanea cognitio.

Tempus est continuum, igitur motus est continuus.

De tempore. mũ. *At vero, ait, tẽpus cognoscimus cum motũ desiniemus, prius & posterius determinantes* Tunc n. fuisse dicimus, cũ prius in motu, posteriusque senserimos. Definimus autem hæc quia aliud atque aliud ipsum, hoc est, aliud est prius, aliud vero posterius, & id, quod est inter ipse, medium arbitramur. Nam cũ *Tempus quid sit.* extrema alia à medio intelligimus esse, & ipsa nunc duo anima dicit, alterum prius, alterum posterius prius, inquam, quo aliquid cepit; posterius vero, quo desinit esse. concludit temporis diffinitionem. *Tunc & hoc ipsum, ait, tempus esse circumspamus: quod enim ipsis nunc definitur; tempus esse videtur.* Auer. ita syllogizat, omne terminatum ad duo instãtia, est tempus. Motus, quatenus accipitur secundum prius, & posterius, terminatur ad duo instantia igitur motus, vt accipitur secundum prius, & posterius est tempus. Potest talis ratio formari Tempus in motu non cognoscitur, nisi cognito priori & posteriori Sed prius, & posterius in motu non cognoscitur, nisi per duo instantia, sc nunc prioris, & nũc posterioris. *Motus & tempus.* Tẽpus ergo est numerus prioris, & posterioris in motu. Tale autem tẽpus est primi cœli motus, qui est tempus, & motus: tempus quidem, vt terrenorum motuum mensura: motus vero, quatenus refertur ad cœlum, cuius est actus, & motus. Alexander, vt refert hic Auerroes per numerum non intelligit numerantem. quia tempus non numerat motum sed numerum numeratum, qui est prioris, & posterioris, existẽtium in motu. Tex. 101. *Quandoquidem igitur tanquam vnum ipsum nunc sentimus & non vtique sicut prius, & posterius in motu discernimus, vel ipsum vt idem posterioris cuiusdam, ac prioris accipimus non videtur tempus fuisse vllum, quoniam neque motus* Sensus *Tempus est numerus motus.* est. Cum vnum nunc apprehendimus, non quidem, vt finẽ prioris, & principium posterioris non videtur tempus vllũ fuisse: nec etiam motus. cum vero prius & posterius percipimus, tunc tempus cognoscimus. Tempus ergo est nume- *Quod sit numerus.* rus motus secundum prius, & posterius. Non ergo tempus motus est, sed secundum quod numerum habet, motus est, Signũ autem est, plus enim, & minus discernimus numero: *Duplex numerus* motum plurem, atque minorem, tempore: tempus ergo numerus quidem est. Sensus est. Id, quo plus, & minus in rebus discernimus, est numerus. Sed tempore maiorem, & minorem motum discernimus: id igitur tempus est quidam numerus motus. Declarat quonã modo sit numerus. Tex. 102. *Cum vero, inquit, duplex sit numerus: & id, quod numeratur, atque numerabile, & id, quo numeramus, numerãdi. imus Tẽpus est id, quod numeratur, non id, quo numeramus. Quod enim numeratur, & id quo numeramus, sunt diuersa* Sensus est. Licet tempus sit numerus, quo motum numeramus: est nihilominus numerus numeratus, quia scilicet non est simpliciter numerus, vtpote ternarius, quaternarius. i. quo simpliciter numeramus. & ipsum alio numero non numeramus. sed est numerus motus, quo *Idem tempus.* motum numeramus, & numerus numeratus: quia ipsum per 4. tres, & huiusmodi horas numeramus. Tex. 103. *Atque vt motus semper alius, atque alius est sic tempus. Id autem omne tempus, quod est simul, idem est. Nam ipsum nunc idem subiecto est, esse vero ipsi diuersum est.* Sensus est Ab ipso nunc, habet tempus, vt idem sit, & diuersum. vnum enim tempus tunc est: quando est vnum nunc, seu intelligitur vnum plura vero, cum plura nunc intelliguntur. Idẽ igitur est omne tempus, quia est idẽ ipsum nunc. *Dices*, cum sit idem nunc omnibus eiusdem naturæ cur non sont omnia simul? *Resp.* philo. quia quamuis sit idem in subiecto, ratione tamen diuersum est: sic Socrates idẽ erat subiecto in Lycæo, & in foro, non tamen eadem ratione. Auer. tempus est vnum & idem, inquit, quia instãs, quod fluens causat tempus, est vnum, & idem in omni motu, cum fuerit demonstratum: diuersum vero secundum prius, & posterius. Instans autem est ipsum primum mobile, cuius fluxu, tempus producitur: permanens autem facit tempus, fluens autem, aliud, atque aliud, velut fluuius Tiberis est vnus quidẽ, quoad fluminis situm, quoad vero ad aquarum nouum semper decursum, alius, atque alius. hęc Philosophus.

CAP. II.

Tempus esse motum quomodo intelligitur.

Tempus, & motum esse idem subiecto, diffinitione vero differre, Themistio probatur in paraphrase tex. com. 99. 4. phys. quod certe periode valet, ac *Tempus & motus sunt idem.* si dixisset: Tempus communiter dictum, est idem realiter cum motu absolute tempus autem communiter dictum, est omne successiuum, quo alicuius motus duratio à nobis mensurari potest atque ita motus horologii, est tempus communiter dictum, ambulatio quoque Socratis, studium, lectio, & similia proprie vero est illud, quo omnem motum tum superiorem, tum etiam inferiorem mensuramus. Quod autem tempus communiter dictum ita se habeat, patet. Quolibet motu dato, per ipsum, alterius motus durationem mẽsurare contingit. sed esse mensuram motus est vniuersalis *De æternitate.* temporis ratio igitur tempus communiter dictum, est idem realiter cum motu absolute Item. Tempus proprie dictum, est idem realiter cum motu cœli diurno, qui per diurnum motum Solis nobis innotescit maxime. Illud enim est tempus proprie, quo primo ex temporis diffinitione à nobis omnis prorsus motus mensuratur. Sed motu cœli diurno, vt 1. primo, & regularissimo, omnem motum mensuramus, ergo. &c. Amplius Licet tempus tum communiter, tum etiam proprie, sit idem realiter cum motu; non tamen formaliter. quam ob causam hæc est vera identice, non tamen for- 3. maliter, tempus est motus. Quod ita patet. Ad rationẽ tem- *10. met. 5.* poris spectat, quatenus est tempus, vt sit mensura, siue numerus, ad motus vero, quatenus est motus, vt sit actus existen- *Quomodo tempus sit motus.* tis in potentia igitur formaliter, & quidditatiue tempus non est motus. Sumendo igitur tempus pro suo formali, quod est esse numerum, vel mensuram, vt passio ad subiectum, ita ad motum comparatur. Siquidem quando duo termini, per eadem re supponuntur, & non se habent, vt superius, ad inferius, sicut genus & species, quorũ vnum [illegible] ratione formali est magis connotatiuum, quam alterum, ad se inuicem se habent, vt subiectum, & passio. Sed motus & tempus sunt idẽ re, & non se habent vt genus & species propterea quod tempus in sua ratione formali cũnotet mensuram, & numerum motus, quod profectu motui pro sua rati[one] formali non congruit sicut & bonum addit supra ens, esse appetibile. formaliter ergo sumpta, vt subiectum, & propria passio se habent ad inuicem. Neque arbitrandum est hoc philos. aduersarij, tempus non esse motum, assereoti, loquitur enim ibi de formali, & quidditatiua, non autem de reali, & iden- *tex 98 & 98. 4. phys* tica ratione, motus enim non prædicatur quidditati[u]e. & in recto de tempore. Nec motus cœli, quatenus est motus, est *Idem realiter diffe[r]unt formaliter.* tempus proprie dictum; nisi quia ipsi quatenus primo, omnis alterius motus competit esse mensuram. hoc idem philos. ostendit tex. 101. *Nec ergo, inquit, motus tempus est. sed secundem quod numerum habet motus.* Igitur, negat tempus esse motum absolute quidem, & formaliter, non autem secundum quod motus habet numerum, id est rationem mensuræ Tẽpus ergo est motus apud philos. quatenus motus est mensura. proinde motus, & tempus sunt idem realiter, distinguuntur autem formaliter. vel (vt dixit Themistius) sunt [id]ẽ subiecto, & re, diffinitione autem dissentiunt: vnde & formaliter differre dicuntur: quia nimirum vnum de altero quiddi- *Argu[menta]* tatiue nequaquam prædicatur. Sed dicet aliquis, Illa sunt eadem, quorum partes sunt eædem. Hoc certe ita clatum est, vt probatione non indigeat. Sed tempus & motus sunt huiusmodi. dies enim quædam pars temporis, est latio Solis super terram, quæ est pars totius motus cœlestis. tempus ergo & motus sunt idem omnino. Item, idem sunt cum motu 1. prius, & posterius motus, quia sunt partes motus: tempus n. non fit (teste Com.) nisi quando mens diuidit motum in prius, & posterius nihil autem, nisi in suas partes diuiditur. sed 2. tempus est prius, & posterius motus: igitur est motus. Adde sentẽtiam cõmentatoris, qua dicit, motum diuisum per duo instantia, tempus esse: quod quidem sic potest esse manifestum. Motus terminatur ad duo instantia: quod vero terminatur ad duo instantia, est tempus. igitur motus terminatus ad duo instantia, est tempus. Amplius, Mensura, & mensuratum sunt vnigenea. Sed tempus est mensura motus: eiusdem ergo est naturæ cum motu. sed quod est eiusdẽ 3. naturæ cum motu, est motus: tempus ergo est motus. Sane, *10. met.* nihil est mensura extrinseca omnium, nisi primus motus, 4. *phys.* sed tempus est mensura extrinseca omnium motuum inferiorum: tempus ergo est primus motus, & consequenter tempus est motus. *Resp.* quod partes motus, & partes tem- *Soluuntur argumenta.* poris sunt idem realiter, non autem formaliter, & cum dicis, diem esse lationem Solis super terrã, dico, lationem il- 1. lam bifariam posse intelligi. aut quidem motum Solis super orizontem, qui est de genere passionis, vel de genere termini ad quem aut durationem Solis super orizontem. vnde primo modo illa propositio est falsa, secundo autem, est vera. Itaque si motus pro duratione transmutationis successiuæ intelligetur; tunc verum est, tempus esse motum, & easdem esse partes vtriusque. Ad 2. Prius & posteri- 2. us, si materialiter intelligentur; tunc sine dubio sunt partes motus, qui est de genere passionis. at si formaliter accipiantur; sunt partes temporis. vna enim pars ex se est formaliter prior altera, pars vero motus non est prior altera, nisi quia est cum priore parte temporis. Itaque prius, & posterius materialiter sunt partes motus; formaliter vero partes temporis. Alia patent ex dictis. Ad confirmat. Commentatur necipit motum pro duratione secundum quem profectu modum, motum esse tempus, asserere valemus. Ad 3. 3.

Maior

De tempore. Maior veritatem habet in primo mensurato: atqui tempus non primo mensurat motum, nisi prius quantitatem motus accidentem mensurauerit, vt Commentator dicit. itaque tempus & quantitas sunt accidens motus, nempe quantitas successiua motus, eiusdem est naturæ cum tempore: ideoq; motus, qui est de genere passionis, vel terminus ad quem, non est primum mensuratum à tempore propterea non est necesse, vt sit eiusdem naturæ cum tempore. Quare, sicut vlna mensurat pannum, quia omnium quantitas vlnæ primo mensurat quantitatem motus successiuam; ita primus motus mensurat omnes alios motus, quatenus quantitas primi motus, aliorum motuum quantitates metitur. Ad confir. nihil est omnium motuum mensura extrinseca, nisi primus

Tempus nō sequitur motum. motus, vel aliq; primo motui intrinsecū, tēp° sc. q; est quātitas primi motus, patet ergo quomodo quantitas primi motus sit omniū aliorum motuum mensura. hæc de tempore quod

1 sit motus. Sed iterum ille instabit. hæc ita se habere non possa, quandoquidem tempus non sequatur ad motum. Si tempus, inquit, consequitur motum, primum motum essentialiter consequeretur. sed cōsequens est falsum. nam si cœlū staret adhuc posset aliquid hic localiter moueri sed omnis motus est in tēpore: quia omnis motus est velox, vel tardus qui tempore terminantur. si ergo cœlū staret, adhuc esset motus, & cōsequenter tempus. tēpus ergo nequaquā motū essentialiter cōsequitur: quādoquidē esse possit sine motu cœli. Am-

4 plius, si ita res se haberet, tum a motu nō percepto, tempus à nobis percipi nō posset. (teste Com.) sed consequens est falsum. ergo, & antecedens. consequentia patet. consequentis vero falsitas probetur. Nam si quis imaginetur se quiescere, proculdubio percipit se quiescere, & prius fuisse, vel quieuisse. Igitur, nō percepto motu, potest percipere prius, & posterius. sed percipiēdo prius, & posterius percipit tempus. tē-

5. pus ergo percipi potest, motu nō percepto. atque ita tempus non consequitur motum essentialiter. Item. sic prius, & posterius temporis, esset à priori, & posteriori motus, vt dicit philos. q; est falsum. vna enim pars motus dicitur prior altera, quia est in priori temporis parte, & non e conuerso. Etenim vna pars temporis, non dicitur prior altera, quia est in

4. priori parte motus. prius ergo, & posterius in motu, sunt à

8. phys. priori, & posteriori temporis, & nō e conuerso. Præterea, si tempus consequeretur motum, cum sit accidens indiuisibile: sequeretur, vt tempus iuxta motus diuisionem esset diuidendum. sed motus diuiditur in latum, longum, & profundum, secundum diuisionem subiecti. eodē ergo modo tempus diuideretur. Sed consequens est falsum. alioqui tunc vna pars temporis esset in vna parte cœli, & alia pars, in alia Et tunc si duæ medietates cœli sunt æquales tempora quoq; essent æqualia q; est falsum, quia duo tempora nō sunt æqualia, nisi vnum contineat (teste philos.) alterum. Tempus præterea apud omnes nō esset vnum atq; idem. propterea quod partes ipsius, ad instar partiū motus, diuersum sitū haberent: Atqui philo. dicit, tempus à motu differre, quia nimirū tempus est vnum, & idem apud omnes, motus autem minime:

Soluuntur argumēta. Ergo q; prius. *Resp.* ad primum, atq; dico, primum tempus sequi primum motum. quare si cœlum staret, non esset illud

1 tempus, quod à philosophis maxime propria tempus appellatur. Proinde posito quocunque motu, aliquod tempus ponere necesse est, non tamen illud, quod maxime tēpus dicitur.

2. Sed de hoc paulo ante disputauimus. Ad 2. dico, tempus nequaquam percipi per se, aut per accidens, nisi prius, & posterius sibi inuicem succedentia percipiantur, sicq; percipit fluxum prioris, & posterioris motum vero vt transmutationem, & fluxum. verum tamen tempus percipi potest, motu non percepto, vt fluxu secundum formam, vel secundum vbi determinato; in causa autem est, quia prius & posterius absq; illo intelligi possunt. Et cum probas, quia aliquis imaginando &c. respondeo, quemcunq; suam quietem percipientem, prioris & posterioris fluxus percipere. sicut percipit motum, qui est fluxus prioris, & posterioris: etenim qui est sine motu, percipi non potest; quia est priuatio motus priuatio eius cum sine habitu non percipitur. Assumptum ergo illud est falsum, quo dicitur, aliquem posse percipere se esse continue, vel continue quiescere, motum non percipiendo, nec imaginando. Quies enim proprie dicta sine aliqua transmu-

Tempus duobus modis percipitur. tatione esse non potest quia sine successione prioris, & posterioris esse nequit propterea fieri non potest, vt hoc modo omnia quiescant; nisi quis dixerit, siue intellexerit quiescere esse solam negationem motus in subiecto motus recipiendi aptitudinem habente. Porro, tempus per se percipitur, quando scilicet per solam temporis propriam intentio-

4. phys. tē. t. 20. nem percipitur: atq; hoc modo à solo intellectu percipi docet Commentator per accidens vero, quando per intentionem motus; & sic animalia bruta, memoriam habentia, tempus percipere philos. clare docet. Motus præterea, vno mo- De tempore.

do, vt quidam tantum percipitur, in quo partes secundum *Lib. de memo.*

durationem sibi inuicem succedunt. Ad 3. dico, prius & posterius temporis, esse à priori, & posteriori motus materialiter; quandoquidem prius & posterius motus sint materia, & subiecto prioris, & posterioris tēporis. formaliter autē esse à priori, & posteriori tēporis: proinde vna pars tēporis prior altera dicitur, formaliter, quia scilicet est in priori parte temporis. Et hoc est, quod argumentum concludit. Ad 4. tem- 4.

pus non est accidens indiuisibile, quia secundum longitudinem durationis diuiditur: est enim quasi quædam successionis linea. Et cum dicitur, quod si tempus &c. dico illud non sequi: imo sicut linea terminus superficiei, est in corpore sicut in subiecto, nec tamen ad diuisionem corporis, secundum longum, latum, & profundum diuiditur ita plane tempus, quod est quasi quædam successionis linea, ad diuisionem motus non diuiditur, secundum longum, latum, & profundum sed potius secundum durationis longitudinem. Sed dices,

dies, menses, & annos pendere à motu Solis, & non a primo *...dent à motu Solis*

motu igitur tempus non sequitur primum motum, dico, partes primi temporis à motu primi orbis dependere; & cū dicis, dies, menses, &c. ab orbe Solis dependere Resp. quod si dies, mensis, & annus pro partibus durationis motus orbis Solis accipiantur. sic absq; dubio non sunt partes primi orbis, sed orbis Solaris. Atque ita partes temporis sic dicti à motu orbis Solaris dependent: Secus autem res se habet de partibus primi temporis, quæ dependent à motu primi orbis. Itaq; quomodo tempus sit motus, & quomodo à motu discrepet, itemque quonam pacto tempus essentialiter motum sequatur, dixi.

CAP. III.

Tempus non esse numerum motus.

Arguunt nonnulli contra datam à philosopho dif- 1.

finitionem hoc modo: tempus potest esse sine motu, patet, quia est mensura motus: quæ vero se habent vt mēsura, & mensuratum, sunt in 3. modo relatiuorum 5. met. cap. de ad aliquid. Sed quod est sic relatiuū potest esse, alio relatiuo non existente. sicut remota scientia, remanet scibile. Remoto ergo motu, potest esse tempus; et q; ita tempus non est aliquid motus. Adde, quod tēpus est quod absolutum, prius autem & posterius sunt respectus. sed absolutum non est diffinibile per respectum *4. Phys. tex. 129.*

opponuntur n. absolutum, & respectus. Ergo. Esset præterea circulus in diffinitione Nam prius & posterius (vt docet philos.) diffiniuntur per tempus. Prius n. est, quod fuit in aliquo tempore, in 2.

quo non fuit aliud. Ergo quod prius Amplius, tempus non est numerus, quod sic patet, aut enim est numerus partium motus, quatenus vna est prior, & alia posterior; quod certo fieri non potest, quia pars prior in motu, & pars posterior cōtinuantur ad inuicem: atq; ita nulla est inter eas discretio, nec consequenter numerus: Aut est numerus secundum mutata esse, quæ sunt in motu indiuisibilia, quorum vnum est prius, & alterum posterius. Nec hoc quoque potest fieri; siquidem cum mutata esse, sint discreta; tempus vtiq; esset discretus ū numerus atq; ita esset quantitas discreta, quod philos. non placet: tempus ergo non est numerus, ac perinde non est nu- 3.

merus motus, sicut dictū est. Amplius, nulla quātitas cōtinua est numerus motus secūdū prius & posterius; alioqui quantitas cōtinua esset quātitas discreta nulla ergo quātitas cōtinua est numerus. sed tempus est quātitas cōtinua. nō est ergo numerus motus. Sane, si ita esset, tūc tempus esset binarius, ternarius, & id genus: sed cōsequens est falsum: ergo, & antecedens. cōsequentia patet. quia numer° per binariū, & ternariū sufficienter diuiditur. Iterū, numerus est notior numerato; 4.

tempus vero est ignotius motu: non ergo tempus est numerus motus. Maior patet, quia per numerum cognoscimus rem numeratam. sed propter quod vnumquodq; tale, & illud magis. hoc idem Commen. qui apud nos, numerum no- *4. phys. tex.*

tiorem, numeratum vero ignotius esse, affirmat. Minor vero patet. nā tempus ignotius est motu, & quoad nos, & quo ad naturam etiam sic enim docet Commen. Nempe tempus accidere motui, motumq; natura esse priorem tempore. philosophus quoque ait, prius & posterius ideo esse in tempore, quia sunt in motu: cōtinuitas nāq; est in tempore, quæ est in motu. igitur est prior naturaliter tempore, & cōsequenter notior. Quod vero sit notior apud nos, cōstet satis; à nobis n. tēpus percipitur, quia motus prius animaduertitur. mot° ergo apud nos est notior tēpore: atq; ita tēpus nō est nume- 5.

rus mot° Præterea, tēp° nō est numer°, quo numeram° quia

. . . tempus est . quod numeremus, non quo
. . . Nec etiã est numerus numeratus, quoniã essen-
. . . numerate, & mensurare motũ, vt dicit Com.
Rcotra, aut intelligũtur per numerũ numeratũ res in quãtũ
numerantur. & sic tẽpus esset quantitas discreta . omne enim
numeratum, in quantum tale, est discretum : tempus autem
quantitas continua . Aut solum res , quæ numerantur. sed
tunc tempus esset motus ; motus quippe illa res est , quæ
numeratur à tempore : tempus ergo non est numerus nu-
meratus, neq; numerus, quo numeremus: igitur tempus non
est numerus motus. Item, quod est numeratio numeri mo-
tus, non est numerus motus : sed tempus est numeratio nu-
meri motus. ergo quod prius. Adde, quod est prius & poste-
6. rius in motu, non est numerus motus. sed tempus est prius, &
posterius, vt ibidem dicit Commentator: Ergo. Amplius,
diffinitio bene posita, cuilibet sub diffinito contento, cõpe-
tere debet sed hæc diffinitio nõ cõpetit cuilibet tẽpori. igitur
7. nõ est bona diffinitio Maior patet, minor eũt, probatur; quia q̃-
libet pars temporis, est tempus: sed hæc diffinitio, præterito,
& futuro non cõuenit: ergo. Quod vero qualibet pars tem-
poris, sit tempus , à philosopho in eodem textu approbatur.
quod vero non conueniat præterito, & futuro, patet: nam si
tempus præteritum, & futurum essent mensuræ; tunc essent
quantitates; atq; ita essent præsentia: consequens est falsum :
igitur & antecedens. Non conuenit præterea tempori infini-
to: partim quidem, quia infinitum in quantum est tale , pro-
culdubio est ignotum sed ignotum non mensurat : Partim
vero, quia tempus ideo mensurare dicitur , quod scilicet in-
ter duo instantia, quorum vnum est prius , aliud vero poste-
rius (teste Comm.) medium esse percipitur. Sed totum tem-
pus infinitum , inter huiusmodi instantia medium esse non
Solutio argumẽtorum. potest . aliter non esset infinitum. temporis ergo diffinitio
non est bene assignata à philosopho. *Respondeo* ad pri-
mum, atque dico, ad motum diurnum, & ad alios motus, nõ
vno eodemq; modo motum comparari : siquidem ad pri-
mum, vt mensura, & propria passio. ad alios autem , vt men-
suratum tantum comparatur Argumentum ergo probat, re-
motis aliis, non autem primo motu, tempus esse posse; implt-
cat enim, passionem inueniri remoto subiecto. Tempus præ-
terea, & primus motus non se habent præcisè , vt termini ordi-
nis relatiua, sed bene, bed alios motus conferetur. Ad con-
fir Prius & posterius nõ stant pro respectibus, qui sunt prio-
ritas, & posterioritas, sed pro partib. motus, quatenus sub istis
stant respectibus . partes autem motus, non esse respectus,
Tempus est aliquid motus. constat omnino. Ad aliam confir neg conseq. & ad prob. di-
co, prius & posterius dupliciter sumi, seu accipi. & primo qui-
dem modo , vt ordinis differentias in re secundum genera-
tionem atq; ita per tempus diffiniri, dicimus Alio autem mo
do, vt partes successionis, & fluxus, & sic tempus per ipsa dif-
finitur. Non ergo committitur circulus. Itaq; tempus est ali-
quid motus nõ n. apprehendimus tẽpus, nisi in nobis, aut ex-
tra nos aliquo motu apprehẽso. tẽpus ergo est aliquid motus,
consequentia patet: antecedens probatur exẽplo dormientiũ
à philosopho adducto. Illi namq; nõ percipientes nunc initi-
um dormitionis, & nunc finem dormitionis, medium aliquẽ
motum non cognouerunt, nec consequenter tempus , ideo-
4. phys. 97. que vnum instans dormisse putabant. Suffragatur huic sen-
tentiæ Commentator. Cum, inquit, nos non perceperimus,
neque imaginati fuerimus, duo inter extrema motum factũ,
sed arbitrati fuerimus, nos esse in esse indiuisibili . nullumq;
Tempus concernit motum ratione prioris, & posterioris. motũ in nobis, seu in aliis, præcessisse; tũc sine dubio , à nobis
minime tẽpus percipitur cũ igitur notitia tẽporis pendeat ex
notitia motus tẽpus ergo cõcernit motũ, vtiq; ratione prio-
ris, & posterioris partis in motu. Quando nãq; motũ determi-
namus parte priori, & posteriori , tempus apprehendimus:
aliter à nobis (vt dictum est) minime apprehenderetur. tem-
pus ergo concernit motum non absolute , sed prioris , at-
que posterioris ratione : apprehenso namque motu ordina-
te facto super priorem partem spatii, & motum super poste-
riorem , tunc motum apprehendimus ; hoc autem ordine
remoto; minime. Itaque ratio temporis, prius , & posterius
in motu concernit, non omni quidem modo , sed vt nume-
rata , vel numerabilia: concernit ergo tempus motum prioris,
2. & posterioris ratione. Ad 2. conceditur primum , & ad im-
prob. dico, quod licet partes motus sint continuæ , distinctis
tamen apprehensionibus apprehendi possunt, & considera-
ri, quatenus hæc est prior, illa vero posterior. sicut postea di-
3. cemus. Ad 3. Maior est vera de numero simplici, non autẽ de
numero formali: est autem numerus motus simplex , quo
motum numeramus, dicendo videlicet , duos motus esse,
aut tres, & similiter. Numerus vero formalis, est propria mo-
tus mensura ; quatenus scil. priorem habet & posteriorem
partem . hoc ergo modo quantitas continua potest esse mo-
tus mensura , tametsi quatenus est mensura , quantitatis *De tempore.*
discretæ quodammodo rationem habeat. Non valet er-
go consequentia , quantitas continua est numerus , id
est, mensura; ergo est quantitas discreta . si tñ esset numerus
simpliciter, esset vtiq; quãtitas discreta. Ad cõfir. Si de nume-
ro simpliciter, intelligeretur, veritatẽ quidẽ haberet; sed an-
tecedens est falsũ, quod si de numero formali, vel alicui cer-
to generi entium applicabili intelligatur ; tunc talis nume- 4.
rus non diuiditur in binarium & ternarium. Ad 4 dico, tem-
pus esse notius motu, quoad illud, quod mensurat : non au-
tem quoad illud, quo motus mensuretur , motus enim quã-
dem à spatio quantitatem habet , vnde & nominatur: simili-
ter à tẽpore: tempus ergo est notius motu sua quantitate, hoc
est , certa quantitate durationis quippe quia motum non
cognoscimus quantus sit, nisi cognita certa temporis dura-
tione. E contra motus quoad quantitatem spatii, est notior *Quomodo motus*
tempore , quantum ad quantitatem durationis per *sit prior tẽpore.*
intentiones proprias durationis temporalis. Tempus præ-
terea est notius secundum naturã motu , qui est fluxus, quia
nimirum est perfectioris generis. Et cum dicitur, quod tem-
pus accidit motui , dico , quod quamuis vnum accidens sit
subiectum immediatum alterius , subiectum tamen princi-
pale cuiuslibet accidentis , est substantia. Non ergo oportet,
vt vniuersaliter subiectum accidentis, sit natura illo acciden-
te perfectius. Et cum dicit Commen &c. *Resp.* motum esse
priorem tempore prioritate materiæ ad formam , tempus
vero prioritate formæ ad materiam ; ideoque esse simplt-
citer prius , sicut forma est prior materia. Eodem quoque
modo soluitur authoritas philosophi : vera est enim mate-
rialiter, non autem formaliter: prius namque & posterius in
motu materialiter sunt, in tempore vero formaliter. Et cum
dicis, motum apud nos notiorem esse . Resp. ad verum esse, 5.
quoad quantitatem à spatio sibi concessam, non autem quo-
ad quantitatem durationis. Ad 5 Dico, tempus esse nume-
rum numeratum, hoc est applicatum alicui generi determi-
nati entis. Ad com. Resp. quod duplex sit numerus, quo nu-
meramus , simpliciter scilicet , quo numerare possumus res
cuiuslibet generis entis , vt duo, tria &c Alius est numerus
certo generi applicatus . qui quidem numerus est quo
numeramus , & ipse quoque est numeratus. Itaque
essentiale licet sit tempori , vt alia numeret & men-
suret ; ipsum nihilominus est numerus numeratus,
non quidem per se, sed per accidens , ideoque per se motus 6.
dici non potest Ad 6 Commentator per numerationem in-
tellexit numerum , vt sit sensus, tempus est numerus nume-
ri motus. & sic habet veritatem, quia primum tempus est nu-
merus primi motus : qui quidem est omnium aliorum mo-
tuum numerus. Ad confirmationem : per prius & poste-
rius, partes priores motus intelligi possunt ; similiter & tem-
poris, & primæ quidem scilicet motus , non sunt numerus
motus, sed bene partes temporis. Commentator præterea
intelligit , quod tempus sit prius & posterius in motu, vt nu-
merata scilicet, nempe hoc, vt prius, illud vero, vt posterius.
hæc enim est significatio temporis, duratio videlicet motus, 7.
cuius extrema sunt actu numerata. Ad 7 Diffinitur primum
tempus finitum, cuius extrema sunt actu numerata. Et cum
id non conueniat præterito, & futuro. ergo respondeo , tem-
pus proprie non esse mensuram actiue mensurantem, sed a-
nimã, quæ mensurat, tempus vero, quo mediante anima mẽ-
surat. Quare, vt tempus sit mensura, sufficit habere esse in a-
nima mensurante de qua quidem quæstione sumus dispu-
taturi. Quamuis ergo præteritum , & futurum non sint rea-
liter in actu , possunt tamen esse in actu mensurantis.

CAP. IV.

Philosophi doctrina 4. phys. tex. 104.

*IPsum autem , Nunc , mensurat tempus secundum quod est
prius & posterius ipsum autem nunc est certe sicut idem est
vere sicut non idem Secundum enim quod est in alia, atque
alia, nõ est idem ; hoc autem erat et ipsum nunc in quantũ
vera est subiecto, est idem,* hoc est , vt fluit ad diuersa, differt : vt
autem rationem habet ad subiectum, est idem atq; ita, qua-
tenus fluit , tempus metitur. Sicut enim Mathematici imagi- *Vnum nunc metitur tempus.*
nantur punctum fluere in tota linea , sicque facere lineam
proinde, nunc, vnum numero fluens facit tempus, manetq;
secundum subiectum, & idem in toto tempore ; cuius ratio-
ne, tempus extenditur, definit , continuatur, & incipit; hoc
ergo modo vnum nunc totum tempus metitur. Tex. *Nam
quemadmodum diximus, motus magnitudinem sequitur hunc autẽ
tempus. sicut diximus punctum etiam iam sequitur id , quod fertur
quo & motum & ipsum prius & posterius in motu ipsa cognoscimus.
Sed hoc subiecto quidem est idem ; est enim punctum , aut la-
pis aut aliud id genus : ratione autem aliud , perinde .*

ve

De tempore.

vt Sophistae Coriscum in Lycio, & in foro diuersum esse sumunt; & hoc propterea, quia alibi atque alibi esse, diuersum est: ipsum vero nunc sequitur id, quod fertur perinde vt tempus motum. Ipso namque quod fertur prius in motu, posterius cognoscimus: prius vero & posterius quatenus numerabile, ipsum est nunc. Quare, & hoc ipsum subiecto est idem; est enim prius aut posterius, quod est in motu: esse autem diuersum est: siquidem prius & posterius quatenus numerabile, est ipsum nunc.

Vnum subiecto, ratione diuersum.

Sensus est, sicut punctum se habet ad magnitudinem; ita plane momentum ad motum, & nunc ad tempus, sese profecto sequuntur. sed punctum est vnum numero subiecto, quod fluens secundum diuersa esse facit mobile igitur & nunc est subiecto vnum, quod fluens secundum diuersa esse facit tempus. Tex. *Est autem & hoc maxime notum. nam motus propter id supra quod mouetur, & latio propter id supra quod defertur, est. id enim supra quod fertur, aliquid est, motus autem non est. Est quidem igitur sicut idem, quod nunc dicitur semper: est autem sicut non idem, quippe cum id quod fertur, ita se habeat.* Sensus est, ipsum nunc est vnitas temporis, vnde tempus dicitur vnum: atqui tempus est idem subiecto, diuersum vero extrinseca ratione, ita ipsum nunc est idem subiecto, identitate temporis, diuersum autem extrinseca ratione, quatenus ab anima talis vnitas consideratur in tempore. Haec autem vnitas ab vnitate sumitur magnitudinis, supra quam fit motus, quae quidem est punctum. Etenim sicut spatium vnum, eiusque vnitas punctum est, ita punctum idem, vt magnitudo, siue spatium idem est. Est autem punctum vnum, & idem identitate magnitudinis, hoc est, subiecto, aliud vero, atque aliud, quatenus ab anima talis spatii vnitas in qualibet magnitudinis parte percipitur. Itaque ipsum nunc mensurat tempus, sicut res vnitas ipsam rem: mensurat, inquam, tempus, quatenus est prius, & posterius: proinde ipso nunc dicitur vnum, & motus momento, puncto autem magnitudo. Per mensuram ergo philosophus intelligit rationem, qua aliquid dicitur vnum, vel plura. Est autem ipsum nunc idem, identitate temporis: quo habet esse simpliciter. aliud vero, prout diuersis in partibus temporis, diuersimode ab anima percipitur. Sequitur ergo magnitudinem quidem motus, hoc est spatium, supra quod fit, hunc autem motum sequitur tempus: nam prius & posterius in tempore sumuntur à priori & posteriori in motu. Punctum sequitur spatium supra quod fit, siue fertur aliquid. sequitur, inquam, ad spatium quoad identitatem, quae est eius vnitas. Ex hisce concludit, nunc sequi ad tempus, vt punctum ad spatium, supra quod fit motus. Tempus enim sequitur motum, & motus spatium.

Nunc quomodo se habet in tempore.

Nunc ergo in tempore se habet vt momentum in motu, & punctum in spatio. haec est illius maior. Sequitur minor: Hoc, inquit, scilicet punctum quandoquidem ens est, id est, quando sumitur vt ens absolute, idem est identitate spatii: Nam punctum in lapide, identice, vt ens, est lapis, & in ligno similiter est lignum: ratione autem alterum est, quia est eius vnitas, qua lapis dicitur vnus: quod quidem vnitas diuersi respectu est alia, atque alia, quatenus in alia atque alia magnitudinis parte potest designari. Aliud dico, sicut accipiunt Sophistae secundum rationem, quae est accidens. Coriscus in Lycio, & in foro est alius, quatenus mens illi attribuit quandam diuersitatem accidentalem. & sic patet minor. Deinde quasi maiorem interpretatur. Ad id, inquit, supra quod fertur: hoc est, ad punctum spatii, supra quod fit motus: sequitur ipsum nunc, sicut tempus momentum. nam tempus ad momentum, & motus ad spatium: ergo nunc ad momentum, & momentum ad punctum sequitur. Quod vero tempus sequatur motum, probat: eo, inquit, supra quod fertur mobile, cognoscimus prius & posterius in motu, & sic tempus sequitur ad motum, & motus ad spatium: ergo nunc sequitur ad punctum in spatio, quia nunc sequitur ad momentum, & momentum ad punctum: atque ita complet maiorem, addidit. Secundum igitur quod ipsum

Nunc habet prius, & posterius.

nunc est numerabile in partibus temporis, hoc est, quatenus ab anima in priori, & posteriori parte consideratur, sic sunt in tempore prius & posterius. Maioris ergo ratio talis fuit, eodem modo se habet nunc ad tempus, & punctum ad spatium, cui si addetur minor, illico sequitur conclusio. Quare, inquit, in hic quandoquidem est ens ipsum nunc, quando scilicet accipitur, vt ens, idem est identitate temporis. nam ita nihil aliud est quam tempus, quod in ipso motu est prius & posterius, sed esse alterum, scilicet vt dictum est, extrinseca ratione. siquidem ipsum nunc, vt subit rationem numerabilis est tempus, quod est prius, & posterius. Sed de his satis.

Rationes nunc ad tempus.

Tex. 10. 5. dicit nunc ad tempus tres rationes habere, quod scilicet sint ab inuicem inseparabilia, à spatio & puncto similitudine accepta: nam spatium sine puncto esse non potest, & è conuerso: sic etiam nunc à tempore nequaquam separatur: nec vicissim tempus à nunc: tempus enim aequiualet lationi, siue spatio, & nunc puncto. Argumentatur autem à simili hoc modo; vt spatium & latio simul se habent, eodem

De tempore.

quemodo disponuntur: ita plane numerus spatii, & numerus lationis: latio certe, & spatium mensurabilia sunt, verumque vero numerus, mensura est. sed spatium non est sine latione, & è conuerso: nec ergo nunc sine tempore: & vicissim tempus sine nunc; hoc argumentum non est demonstratiuum, quia spatium potest esse sine latione: quare hic Aristoteles exemplo potius vtitur, quam demonstrat. Manifestum, inquit, est, quod nisi tempus sit: ipsum nunc non erit, et si ipsum nunc non erit, tempus non erit. Nam vt simul id quod defertur & latio: sic & numerus eius, quod fertur, & numerus ipsius lationis: tempus enim est lationis numerus: ipsum autem nunc, eius quod fertur, perinde vt vnitas numeri.

Nunc non est sine tempore.

Secunda autem ratio, quam habet nunc ad tempus, est huiusmodi, quod scilicet tempus propter ipsum nunc, est vnum quidem in se, & diuisum à quolibet alio.

Secunda ratio nunc ad tempus.

Totum igitur tempus est vnum ipso nunc, & in praeteritum, & futurum diuiditur ipso nunc. Quatenus namque est vnum re, totum vnum tempus efficit, quatenus vero principii ac finis subit rationem, in praeteritum, atque futurum tempus diuidit. Est insuper tempus, inquit, ipso nunc continuum, et quo ipso non diuiduum. Assignat aliam rationem atque probat;

Ratio.

ideo totum tempus esse vnum per ipsum nunc, quia se habet ad nunc, vt spatium ad punctum sed spatium vnum est, quatenus punctum est tempus ergo est vnum, vnitate ipsius nunc. hoc enim, inquit, & lationi, & ei quod fertur, competit: nam motus & latio vna ipso quod fertur, quia vnum, & non subiecto: sic enim intercapedine esse possunt, sed & ratione.

Quomodo motus est vnus.

Motus, inquit, & latio est vna propter vnum scilicet punctum, non quatenus spatium est ens, & quia est vnum subiecto; nam sic inter ea illa omnia erunt vnum in subiecto: sed quatenus magnitudo est vna ratione, puncto scilicet vno. Ipsum ergo nunc, quod est re vnum, est ratio, qua tempus est vnum. Deinde ipso nunc, in duo tempus distinguit. Tex. *Et determinat iam priorem & posteriorem motum hoc scilicet ipsum nunc. & ita tempus in praeteritum, & futurum.* Tex. *& hoc quodammodo ad punctum, quia quodammodo continuat, & determinat longitudinem: est enim huius quidem principium, illius autem finis.* Sensus est, ita se habet nunc ad tempus, vt punctum ad spatium: punctum enim continuat longitudinem, quatenus est vnum ente: distinguit vero, inquantum est principium & finis, ex quo patet, quae sunt rationes, quas nunc habet ad tempus. Themistius, aliique interpretes haec metiuntur ex respectu, quem puncti vnitas habet ad mobile. Tex. *sed cum quidem sic accipiat aliquis, tanquam duobus vtens vno, necesse est, si principium & finis ipsum punctum. Sed ipsum nunc, propterea quia mouetur quod fertur, semper alterum est.*

Nunc quomodo differt a puncto.

Sensus est, punctum in magnitudine est permanens. nunc in tempore, minime. Si punctum, inquit, est principium, vt est, cum quis ipsum accipit, vtens vno, quasi duobus, diuersis designationibus, sine dubio necesse est stare, atque esse permanens. sed ipsum nunc, cum non possit idem manens bis ostendi, quia continue mouetur, id quod fertur; nunquam in eodem statu permanendo, semper alterum atque alterum erit. Tex. 10. 6. *Quare tempus numerus est, non sicut ipsius puncti, quia est & principium, & finis, sed sicut vltima ipsius lineae magis, & non sicut partes, propter & id, quod dictum est: medio enim puncto, tanquam duobus vtimur. ergo quiescere accidit.*

Tempus quomodo sit numerus.

Sensus est, Tempus non est numerus ipsius nunc existentis in motu, quia ipsa nunc sunt infinita, quorum nulla potest esse acceptio numerabilis: propterea non est numerus acceptionum ipsius nunc; quia vnum nunc bis numerari non potest: sed est numerus inter ipsa nunc acceptus, ceu linea est inter puncta: atque ita tempus est numerus partium motus inter duo nunc conclusus. Etenim non potest tn. vel 20. horarum motus dici, nisi acceptis semper ipsis nunc, vno quidem, vt horae principio, altero vero, vt fine. Ex quo patet, tempus esse numerum partium motus propter ipsa nunc, non autem ipsorum nunc. Quare, inquit, tempus numerus est non hoc quod nunc ipsum, vt punctum idem est principium & finis, id est, non potest esse numerus resultans ex numeratione ipsius nunc; sed hoc potius, quod ipsa nunc sic habent vt extrema in eadem linea: neque ita vt partes temporis illa extrema sint.

Est numerus partium motus.

Caeterum, non ignorare oportet, in linea duplex punctum inueniri, extrinsecum vnum, intrinsecum alterum: extrinsecum autem est, quod motu fluxu apud geometram causat lineam. Dicitur autem extrinsecum, quia ad lineae constitutae essentiam non spectat; siquidem enim sit vnum indiuisibile, in diuersis lineae partibus esse nequit.

Punctum duplex.

Nec etiam est terminus lineae, linea enim finita cum sit, habet duo extrema actu, quae sunt duo puncta, sed idem punctum, duo extrema praecise esse non valet. Nec etiam continuat siue est continuans partes lineae ad inuicem, alioquin in eo, de continuo plures situs haberet: quod fieri non potest,

Extrinsecum.

De tempore. *Punct. in- trinsecum.*

itaque in tota linea, quam sui fluxu imaginarie causat, punctum extrinsecum esse vnum numero, constat satis. Punctu vero intrinsecum id esse dico a quo linea continuatur, atque terminatur, non quidem vt vno, sed vt duob. actu lineam finitam terminantibus. potentia vero infinitis, quatenus scilicet linea est diuisibilis in infinitum. sunt autem hæc puncta intrinseca, infinita, diuersa esse, plus puncti extrinseci, vt lineam causantis. Imaginari autem debemus, pro suo diuerso fluxu, diuersa esse accidentalia acquirere. Nam & in prima parte sui fluxus, vnum esse, & in secunda, aliud, & sic deinceps in alijs, semper nouum esse sibi comparat. hæc autem diuersa esse, puncta intrinseca nominantur; quia nimirum ad lineæ spectant rationem. siquidem in diffinitione lineæ, ponitur punctus, vt terminus, vel vt extremum. secundum Euclidem, vtque continuans & copulans partes eiusdem, linea enim in genere continuorum inuenitur: continuum autem est, cuius partes ad vnum terminum communem copulantur. Quomodo ergo lineæ est vnum, & plura puncta, patet. Instans præterea, siue nunc in tempore est duplex, extrinsecum, & intrinsecum, Extrinsecum quidem est, cuius fluxu imaginario tempus causatur, sicut apud geometrã, linea ex puncto extrinseco, sed hoc interest, quia pũctum, quantitatem continuam permanentem, instans vero causat continuum successiuum. hoc autem instans extrinsecum, non est pars temporis, nec terminus, nec continuans tempus eadem profecto ratione qua puncto assignata est.

Instans duplex. *Nunc extrinsecum.*

Instans autem intrinsecum, à quo terminatur continuatur, atque diuiditur tempus, ad intrinsecam spectat temporis rationem, quatenus est quantitas continua; de quo quidem eadem dicenda sunt, quæ prius de puncto intrinseco à nobis dicta sunt. Porro, instans extrinsecum est vnum in toto tempore, aliter immediate aliud ei succederet instans, aut aliqua pars temporis: non primum quidem, quia vnum instans, vt dicitur 6 *phys.* alteri instanti continuari non potest. nec etiam secundum, quandoquidem nulla pars temporis, cum sit de genere successiuorum, instar indiuisibilis consistere nequit. Præterea, authore philosopho, sicut se habet mobile ad motum, ita se habet nunc ad tempus sed mobile est tantum vnum, stante motus vnitate, sic docet 5. *lib. phys.* Igitur in toto tempore est tantum vnum instans secundum rem.

Instans extrinsecum est vnum.

Quod si loquamur de instanti intrinseco, tempus terminante, atque continuante, sic non est vnum tantum, sed plura realiter, duo quidem actu, omnem signatam temporis partem terminantia. Exempli gratia, in hora est primum, & vltimũ instans, alia sunt infinita in potentia, quatenus hora in partes infinitas est diuisibilis. Sane, quodlibet continuum finitum habet duo extrema distincta realiter; quippe cum idem respectu eiusdem partis non possit esse principium & finis sed qualibet pars temporis est continua & finita. igitur habet duo extrema extremum autem in tempore est instans, sicut extremum in linea, est punctum In qualibet ergo parte temporis, sunt plura instantia intrinseca, tempus terminantia, atque continuantia. sed terminantia sunt actu, continuantia autem in potentia; & si fit diuisio in tempore erũt actu partes diuisas terminantia. Est autem instans extrinsecum vnitas mobilis accidentalis, quatenus est sub forma, siue vbi fluente. instantia autem intrinseca sunt diuersa esse instantis extrinseci. Etenim sicut se habent mutata esse ad ipsum mobile: ita etiam instantia ad instans extrinsecum. sed mutata esse, quæ accidunt mobili, vt aliter, atque aliter in motu se habenti: ita & instantia intrinseca, sunt diuersa esse instantis extrinseci.

Plura instantia.

Differentia inter instantia.

CAP. V.

Philosophi doctrina 4 phys. tex. 107.

Atque etiam manifestum, quod neque pars ipsum nunc temporis sit, neque diuisio motus sicut neque puncta lineæ sunt partes, sed duæ lineæ semper vnius partes, secundum igitur quod terminus est ipsum nunc, non est tempus, sed accidit tempori, secundum vero quod numeratur, numerus est: termini quidem enim ipsius solum sunt cuius sunt termini, vt autem numerus, & horum equorum denarius est, & aliorum: Tempus igitur numerum esse motus per prius & posterius, atque etiam continuum, cum sit continui numerus, perspicuum est. Vult philosophus ostendere instans non esse partem temporis. Diuisio, seu differentia, inquit, Cõmentator, quæ est inter duos motus, non est pars motus, sed instans est diuisio, seu differentia inter motum priorem, & posteriorem igitur non est pars motus, nec consequenter pars temporis: sicut enim puncta non sunt lineæ, quamuis diuidant lineas: ita diuisio motus, non est motus. per motum autem intelligit, quantitatem successiuam ipsius fluxus, non autem formam fluentẽ, aut ipsius fluxum. deinde osten-

Instans nõ est pars temporis.

dit instans esse accidens temporis, & solius temporis, quatenus subiectiue est huius temporis at quatenus alia numerat ab alijs, est accidens aliorum à tempore terminus, aut, est accidens eius, cuius est terminus sed instans est terminus temporis. ergo est eius accidens. Instans namque secundum quod numerat, hoc est, diuidit tempus est numerus, hoc est, non solum vnum instans est numerus, sed duo instantia nunc quæ includunt tempus. Postea probat quomodo sit solius temporis. Termini, inquit, sunt illius solius, cuius sunt termini sed instans est terminus temporis: igitur est solius temporis. Demonstrat quomodo sit aliorum a tempore. Numerus, secũdum quod numerus, non est illius solius, in quo est subiectiue. sed instans, est numerus, & est subiectiue in tempore, quia est accidens temporis: ergo est aliorum a tempore, siquidem numerus denarius equorum, quo decem equi numerantur, est aliorum ab eo, in quo est subiectiue. Numerus certe denarius, qui est in decem digitis meis subiectiue, potest mihi nutũ facere numerum decem equorum, sed arguet aliquis contra prædicta. nempe quod instans non sit indiuisibile in tempore actualiter existans hoc modo. Aut, inquit, est in tempore subiectiue, aut in subiecto temporis: nõ quidem in tempore, quia qualibet pars tẽporis est præterita, vel futura. instans aũt est præsens. Neque in subiecto temporis, propterea quod est diuisibile. Quare si instans in eo esset subiectiue, esset vtique diuisibile. Sane, instans est principium futuri, & finis præteriti: duas ergo in partes est accidens realiter diuisibile. Amplius, implicat contradictionem tempus esse sine instanti, & instans sine tempore. igitur non sunt entitates realiter distinctæ. & consequenter instans non est entitas distincta à tẽpore, & à qualibet illius parte. Item, Instans non patet corruptioni, quia aut corrumpatur quando est, & ita simul esset & non esset. vel quando non est, & id fieri non potest cum iam corruptũ, ergo incorruptibile, ac proinde manet idem instans in toto tempore. Reuera, instans sequitur illud, quod fertur. nam ita se habet instans ad tempus, teste philos. sicut mobile ad motum sed mobile manet vnum & idẽ in toto motu, si motus fuerit vnus atque continuus instans ergo manet vnum & idem in toto tempore, si tempus fuerit vnum, atque continuũ. Item, si instans non maneret idem, desineret esse, nõ quidem quando est, alioquin simul esset, & nõ esset, nec etiam quando non est, quia inter quodlibet, in quo non est, & esse ipsius, est tempus medium: igitur in tempore medio, nec idem esset instans, nec etiam nõ esset: quod est falsum. Sane, si hoc instans non semper maneret, aliquando vero non esset diceret hoc instans corrumpi: aut igitur corruptione successiue & in toto illo in tẽpore maneret, quo successiue corrumpitur. [illegible] corruptione subita. Et tunc, vel subito corrumpitur quando est, vel quãdo non est. si quãdo nõ est semper igitur corrũpetur [illegible] vero quando est, cũ simul sit corruptio subita & corrupt[illegible] esse, sequitur hoc instans corrumpi, cum non est; atque simul esset, & non esset. Ad hæc accedit authoritas commentatoria. Instans, inquit, agit tẽpus, sicut translatũ translat. sed quod agit tempus, maneat idem necesse est in toto temp[illegible] ergo quod prius. Item, manet idem instans secundum [illegible] ctum differt vero secundum diffinitionem, vt Com[illegible] Instans ergo manet idem in toto tempore secundum substantiam *Resp.* ad primum, atque dico, instans esse er[illegible] ue atque realiter indiuisibile, à tpore, quod in alias par[illegible] les diuidi nequit, diuisibile vero secundum rationem[illegible] enim instans talia ratione est finis præteriti, alia vero [illegible] futuri Ad 2. sicut nõ implicat, lineam entitatiue, atque realiter esse sine punctis; sic etiam non implicat entitatem ipsius instantis realiter separari à tempore. Dicitur autem instans accidens temporis principaliter, & per reductionem, non autem formaliter, & quidditatiue. siquidẽ aliquando accidẽs accipitur pro omni entitate limitata, quæ non est substantia, atque ita, instans esse accidens, constat satis [illegible] quando vero accipitur pro eo, quod quidditatiue, atque formaliter est accidens, & in aliquo ex nouem generibus accidentium inuenitur: & hoc modo non est substantia, neque accidens, sed principium accidentis. Præterea, est quædam separationis, & diuisionis actualitas, qua vnum actualiter separatur ab altero, & hac actualiter instans separatur à tempore, quia scilicet non est actualiter in tempore. alia vero est actualitas continuationis, & terminationis, qua vnum actualiter terminat alterum, & sic instans est in tempore actualiter: alia autem est actualitas præsentialitatis, & distinctionis, qua aliquid est præsens alicui: & ita etiam, instans est actu in tempore. Itaque instans est in tempore terminatiue, sicut terminus in eo, quod terminat, non aut per se subiectiue, sed per accidens. quatenus tẽpus terminatum per ipsum, est in [illegible] subiectiue. Ad 3. in toto tempore est vnum instans reale [illegible] & entitatiue; quælibet enim pars temporis sex duabus [illegible] ponitur partibus, in-

De tempore. *Instans est finis temporis.* *Argumenta quod instans sit diuisibile.*

Instans quomodo separatur a tempore.

De tempore

Quomodo sit vnum instans.

tet quasi sit vnum instans reale, ipsa realiter continuans ad inuicem: quælibet certe pars temporis est tempus. In distinctis præterea temporis partibus, sunt instantia realiter, & entitatiue distincta; siquidem ad corruptionē partium, in quibus sunt, corrumpuntur, sed vna pars temporis potest corrumpi, alia nō corrupta: instans ergo vnius partis potest corrumpi, alio non corrupto, & sic patet realiter distingui. Cathegorematice ergo est vnum instans, sincathegorematice autem, minime, quia pro qualibet parte accipitur. Ad confir. dico, veritatem habere de instanti, à quo per suum fluxum, tempus causetur. hoc enim instans in toto tempore manet. Quod si sermo sit de instāti, partes temporis ad inuicem cōtinuante, negatur similitudo, nō n. est idē instās, partes temporis ad inuicē cōiungens, atq; cōnectens. Nā sicut nō est idem punctū continuās omnes partes lineæ ad inuicē. Ita procul dubio nō est idē instans, omnes partes temporis cōnectens. Ad

4. 4 Instans definit esse, quando est in illis enim, quæ subito habent esse, incipit, & definit, exponenda sunt per positionē præsentis, negationem vero præteriti, atq; futuri. verbi gratia, hoc instans est, & nunquam antea fuit, debere esse, & nūquam amplius erit. Sed *dices* incipere, & definere sunt opposita: simul ergo idem tribui non possunt. Adde, quod si hoc instans definit esse ergo incipit non esse. Resp. quod incipere & definere in communi non sint opposita: interdum vero opponuntur, quando per negationem eiusdem & affirmationem de eodem exponuntur. Ista enim stant simul: Sortes incipit esse albus, & definit esse albus: sic namq; exponuntur: sortes est albus, & sor. sine medio non fuit albus. & sortes definet. i. sortes nō est albus, & sortes sine medio fuit albus. Ad aliud dico, quod illa stent simul id namq;, quod non habet esse duratiuum, simul incipit, & definit esse. Ad confir. instās non proprie corrumpitur, quia non proprie alteratur; corrumpitur autem quodammodo, quia definit: corrumpitur, inquā, corruptione subita, quæ nō durat, nisi per instās. Corruptio autem subita, & corruptum esse sunt simul in his, quæ per alterationem præcedentem corrumpuntur, in quibus est dare principium corruptum esse. in his autem, quæ huiusmodi corruptio non inuenitur, corruptio subita est, quando nullum esse illius est corruptum. Ad com. instans agit tempus, quia nihil de tempore habemus, nisi instans, seu præsens: quod est causa, vt tempus sit continuum. Ad aliam auth. patet solutio: vnum enim instans, secundum subiectū manet, secundum diffinitionem autem, est diuersum. Post hæc videndum est, quomodo tempus velox, atq; tardum est, se dicatur. idq; secundum philos. doctrinam 4. *phys.* 128 *tex.* Minimum in tempore secundum numerum, non autem secundum magnitudinem dari; philosophus affirmat. siquidem datur numerus simpliciter minor, vtpote dualitas, similiter & linea minime secundum numerum, vt duæ, aut vna, non autem minima secundum magnitudinem; cum omnis linea magnitudine sit semper diuisibilis. simili ergo modo datur tempus minimum secundum numerum, vtpote duo, vel vnum, non autem secundum magnitudinem. Adde, Tempus nō dici velox, aut tardū, sed multum, paucū breue, & longum: quatenus enim est cōtinuum, longum, & breue nominatur: Multum vero & paucum, quatenus numeri subit rationem: nullus autem numerus quo numeramus est tardus, aut velox. Minimus, inquit, numerus, qui simpliciter quidem dualitas est: & in hoc numero est accipere minimum, vt dualitas est Quidam autem numerus, qui est quidem sicut est, hoc est, in numeris non simpliciter, inuenitur quidem minimum secundum multitudinem, non autem secundum magnitudinem, vt lineæ. inquit, minima multitudine, duæ, aut vna. magnitudine quidem nō est minime: semper enim diuiditur omnis linea. Quare similiter & tempus. Minimum quidem est, secundum numerum vnum aut duo, secundum magnitudinem vero, non est. Itaque in quolibet continuo inuenitur minimum secundum multitudinem, non autem secundum magnitudinem. in quolibet enim continuo inuenitur vnum, vel duo continua secundū multitudinem: omne autem continuum magnitudine est in infinitum diuisibile: in nullo ergo inuenitur minimū secundum magnitudinem. sed tempus est quoddam continuum: igitur habet minimū multitudine, vt duo tempora, vel vnū, non autem magnitudine: omne enim tempus hoc modo est diuisibile in infinita tempora. Etenim, quod est vocatum indiuisibilium numerus, in suo quidem genere, potest minimum habere. At, quod est alicuius numerus, cui accidit diuisio in infinitum, minimum in eo inueniri non potest. *Sed dices aliquis*, quomodocunque tempus acceperis semper est in infinitum diuisibile, vnde & minimum secundum multitudinem, est in duas medietates diuisibile: dico verum esse secundum magnitudinem, non autem secundum multitudinem; illæ enim duæ medietates non sunt illius minimi secundum multitudinē: vnitas enim nō est in partes multitudinis diuisibilis: quandoquidem medietas vnius totius magnitudinis non sit minor suo toto secundum multitudinem; vnde vnus annus non est minor vna hora, quia vnitas non est minor vnitate. Quamob causam illæ partes non sunt secundum multitudinem maioris numeri, vtpote quaternarij vel senarij, sed sunt partes secundum magnitudinem vnius continui, quod est minimum secundum multitudinem. Sed iterum *instabit*, quod scilicet detur minimum secundum magnitudinem. Datur motus velocissimus, 2. *cæli*, & 6. *phys. com.* 15. & datur motus tardissimus, igitur maximum, & minimum tempus. Reiterа, vt dicitur 3. *phys. comm.* 69. in continuo datur maximum & non minimum: in discreto vero minimum & non maximum. *Dico*, dari minimum secundum naturalem considerationem, nō autem secundum mathematicam imaginationem: proportione namq; composita minimum dici potest, quia non potest minus dari, quo tantum spatium peragrare possit. Ad philos. author. dico, illam intelligendam esse de continuo permanendi, non autem de continuo successiuo. permanens namq; continuum habet maximum, quia noua materia, aut illius extensione indiget, successiue autē sufficit motus cœli, & tempus, vt possit protendi in infinitum suffragatur nobis Themistius, qui hunc Arist. locum sic elucidare contendit. *Numerus, inquit, bifariam intelligi potest simpliciter quidem vno modo, quatenus est discreta quantitas nullis certis reb. applicata. proinde huiusmodi numerum, ex vnitatibus tantum non applicatis, constare affirmat: ideoq; habere minimum, vtpote dualitatem qua nullus numerus est minor. Alio autem modo quatenus illa quantitas discreta rebus applicatur. & sic partim quidem huiusmodi numerus est continuus, partim vero discretus: discretus quidem multitudine, habet quidem minimum, vtpote duos equos &c. continuus autem magnitudine, atq; ita minimum non habet.* Sed tempus, ait Auer. est numerus motui applicatus, imo est ipse motus, cui applicatur numerus. multitudine igitur est minimum, magnitudine vero in infinitum protenditur In causa autem est, quia minimum secundum numerum, duo, aut vnum: motus quoq; quatenus ipsi applicatur numerus, minimus est, duo, aut vnus. secus autē res se habet secundum magnitudinem, quia motus, vt contrarium, in infinitum est diuisibilis Quomodo ergo sit minimum in tēpore, hæc sint dicta. Tex. 109. *Manifestum est autem & propter quid velox quidem, & tardum non dicitur sed multum, & paucum, & breue & longum: secundum enim quod continuum est, longum & breue est; secundum autem quod numerus, multū & paucum. velox autem & tardum non est, neque enim numerus, quo numeramus, velox & tardus est* Sensus est. Quia vtriusque quantitatis, continuæ scilicet & discretæ tempus conditionem habet. hac de causa, quatenus est continuum, longum & breue dicitur; quatenus vero est quantitas discreta numerās, multum & paucum, velox autem & tardum, minime: in causa eūi est, quia numerus, quo numeramus, velox & tardus nō est. Velox n. & tardum, sunt earum, quæ tempore mensurantur affectiones rerum: velox certe esse dicimus, quod æquali tempore maius, vel minori æquale pertransitur. Tardum vero, quod æquali minus, vel maiori tempore, æquale peragratur. Auerr. *quærit* cur per discretum diffinitum est tempus, cum dicitur esse numerus, & non per continuum. *Resp.* Mobile extra animā esse, sed motus & tempus nequaquā.

Instans quomodo corrumpitur.

Quomodo causat tempus.

Tempus velox & tardum.

Philosophus tex. 108.

Tempus minimum.

Tempus nō habet minimum.

Tempus est diuisibile in infinita tempora.

De tempo. c.

Argumentū quo datur minimum secundum magnitudinem.

Numerus simplex.

Auerroes.

Quomodo sit velox, aut tardū.

Auerroes.

DIGRESSIO TERTIA.

CAP. I.

Tempus an sit extra animam.

Quod tempus non sit extra animam.

Comm. 129. 4. *phys.* de tempore an sit extra animā, ita loquitur: *Dicamus igitur, quod extra mentem non est nisi per motum, & motus & tempus non sunt. nisi quando mens diuidit motum in prius & posterius. & hac est intentio motus scilicet, motum esse numeratum.* Sensus est, tempus habet pro formali, numerum, pro materiali vero, motū continuum; non enim est numerus simpliciter, vt binarius, & id genus, sed numerus motus. proinde continuatio, sibi, materiæ merito, discretio autem formæ causa debetur. Compositum ergo est compositione participatiua ex numero & motu, quæ quidem compositio, ipsis accidit magnitudinibus, quoties diuiduntur, atq; numerantur, aliquid enim tunc habent vtriusque conditionis: patet hoc ex 10 Euclidis Cæterum apud Auer non solum numerabilitatem, verum etiam actualem numerationem, numerus connotat: vnde fit, vt numerante actu non existente, numerus nequaquam in rerum ordine, realiter existentiō haberi possit, nisi potestate tātū. Cū autē tēpus sit numerus, præter motū, actualē denotat numerationem:

De tempore.

rationem: Nam & si res, quæ est motus, tempus sit, motus tamen tempus dici non potest, nisi pars post partem actu numeretur. Quare sine numerante, motus cœli, tempus non esset, nec consequenter esset aliquod tempus. Itaque tempus quoad ipsius significatum, siue materiale, à numerante minime dependet. bene autem quoad ipsius connotatum, & formale. idem quoque patet ex *Com.* 131. 4 vnde hæc ratio formari potest. Deficiente anima numerante, deficit actio numerantis: numerus ergo non erit. numerus enim non est numeratum, sed actus numerantis in numerato, vel circa numeratum, vt obiectum. Sed numerans scilicet motum, qui est continuus motus, est anima apprehendens motum, eiusque partes vnam post alteram: anima ergo non existente, non erit numerus: nec ergo tempus. quoniam quoad suum formale, est numerus; ad numerum namque rei continuæ, necessario requiritur numeratio actualis: Tempus ergo non erit in actu, nisi anima fuerit actu numerans: qua nō existente, erit tempus in potētia tantum. Tempus autem quoad suum materiale, est actu extra animam. siquidē materiale in tempore, est fluxus continuus, quo mobile fluit ab vno vbi ad aliud in motu locali: vel ab vna parte formæ ad aliam in motu alterationis. Sed talis fluxus est ens extra animam, quippe qui fluit, etiam anima minime numerante, ex vno ad alterum gradum. Cæterum, quamuis numerus formale, motus vero materiale temporis esse dicatur: non habent tamen veræ formæ, atque materiæ rationem alioqui tempus esset aliquid realiter ex materia & forma compositum: cum n. trans per se, ex duabus speciebus eiusdē prædicamenti cōponi non potest. Numerus ergo formale in tempore dicitur: quia sicut res naturalis recipit à forma suum esse completum; sic tempus ex numero suam completam habet rationem quo quidem anima numerat prius & posterius in motu. Motus autem materiale temporis nominatur, quia scilicet sicut materia supponitur formæ, ita motus supponitur numero, & discretioni, quæ ab anima fit circa partes motus.

Formale temporis.

Materiale temporis.

Tempus recipit complementum ab anima.

Reuera, tum quantum ad formale, tum etiam quantum ad materiale, tempus recipit complementum ab anima, quod sic probari potest. Rerum numerabilium quædam habent esse fixum extra omnino animæ apprehensionem, veluti sunt entia permanentia, ab animæ secundū nullum illorum esse, formale scilicet, seu materiale dependentia. Ad rationem enim numeri numerati in permanentibus non spectat actualis numeratio, sed numerabilitas; tales enim extra animam habent esse completum. Quædam autem res sunt numerabiles, in quadam successione consistentes, quibus repugnat habere omnes partes simul, nihilque de suo esse habent extra animā, nisi quoddam indiuisibile continuatiuum partium succedentium sicut est mutatum esse in motu, & instans in tempore. Quare in his successiuis si debet esse aliqua totalitas numerabilis necesse est, vt sit intellectus apprehendens partem, quæ præcessit, eamque conferat cum parte præterita & futura, & sic illas in priorem posterioremque distinguat, atque discernat. Exempli gratia, cum intellectus, mobile sub aliqua dispositione, siue situm, consistere deprehendit, priorem, atque posteriorem partem motus distinguit. quoniam autem motus in re indiuisibile continuatiuum tantum habet, si apprehendi debet, vt quoddam totum habens partes, quibus repugnat simul esse: id certe fieri non potest, nisi per animæ actionem distinguentis, atque numerantis. Motus ergo remota anima, non habet esse completum. & cum tempus non sit sine motu; sequitur, vt esse temporis completum ab ipsius actione pendeat. Itaque tum motus, tum etiam tempus, quatenus considerentur vt quædam tota, extra animam, perfectum esse habere non possunt. siquidem nullum totum, cuius partes simul esse nequeūt, quamuis simul eas intelligere contingat, habet esse actu completum absque actuali animæ apprehensione. Sed tempus, & motus cum sint successiua huiusmodi habentur: habent ergo esse completum ab anima. *Aut non dubitabit aliquis, inquit, impossibile etiam cum sit, numerantem esse aliquem, impossibile etiam est numerabile aliquod esse. Quare, manifestum est, quoniam neque numerus est, aut quod numeratur, aut numerabile.* Et est sensus, tempus non est, anima non existente. anima enim cum sit numerans, & tempus sit numerus, fieri non potest, vt numerabile aliquod existat, si anima numerans non extiterit; de tempore quoque similis est ratio. Addit postea, quod licet tempus non sit, quatenus est numerus extra animam numerantis, est tamen quatenus subiectū motus. Auer. 98. com. 4. phys. *Tempus, inquit, est consequens, id est, accidens proprium motus*. sed proprium accidens non est ens in anima, vnde in fine commenti concludit, remanet ergo vt sit accidens: est ergo ens extra animam. Item 4 *phys. com.* 101. Vult tempus esse numeratiuum prioris, & posterioris existentium in motu, vbi plane ostendit se velle, tempus non esse numerās, sed numeratiuum, id est, aptum numerare. hoc idem in fine com. 131. Tunc sic arguo, seclusa omni operatione intellectus, tempus est aptum natum numerare motū: igitur non est ēs in anima tantum consistens.

Anima distinguit partes motus.

4 phys. c. 131 Philosophus

Tempus nō sine anima

Auer. sententia contraria.

Argumenta. 1.

De tempore.

1. Amplius si tempus non habet esse completum extra animam, vel est in anima, veluti quoddam figmentum, vtpote chymæra, cuius fundamentum non est in natura, vel vt vniuersale, cuius fundamentum est in re. Non primo quidem modo, vt omnibus probatur, neque etiam secundo nam 6. *phys. com.* 4. Philos. diuidit ens in anima secundo modo dictum contra ens, quod diuiditur in 10. prædicamenta. Sed tempus pertinet ad ens, quod in decē est diuisum prædicamēta, est enim species quantitatis: non ergo est ens in anima, sed extra animam consistens. Item, posito, quod nullus intelligeret motum, cœlum autem moueretur, sicut modo mouetur. aut igitur moueretur successiue, aut non: si sic: erit ergo in rerum natura successio extra animam. Sed ponere huiusmodi successionem realem extra animam in motu, sine tempore, pro impossibili habetur, quandoquidem tempus huiusmodi successio esse censeatur. Si autem non, contra. Quod nihil reale ponit in motu, vel in mobili, esse successiuum largiri non valet: sed anima intelligendo motum, nihil reale ponit in motu, vel in mobili, intelligere enim, secundū quod huiusmodi nihil ponit in re intellecta. Anima ergo nihil confert, vt successio sit in motu, nec consequenter successio motus, aut ipsum tempus, habet esse ab anima, nisi ipsa dicatur causa, quæ cœlum mouetur. 4. Amplius, ad rationem numeri applicati non spectat actualis numeratio, sed numerabilitas: ad hoc enim vt sit numerus decem leonum, non est necesse, animam, quæ numeret, existere; sed sufficit illos esse numerabiles. igitur, motus cœli, & tempus quoque sunt entitates extra animam existentes. Tandem conseq. quia tempus est passio motus, seu motus cœli, qui non sunt ab anima tempus ergo est extra animam.

Soluuntur argumenta

Respondeo, tempus esse quodammodo continuum, & quodam etiam modo discretum. est enim actu continuum, potentia vero discretum: proinde quatenus est continuum, est propria passio motus, quæ est quædam potentia naturalis ipsius motus, qua ab anima mensurari potest, atque ita motus & tempus, subiecto quidem vna res, essentia autem duæ computantur, quatenus scilicet ille aptitudo, siue potentia naturalis accidit motui tanquā proximo, & primo subiecto. ob quam causam à Philosopho in prædicamentis & meth. 5. inter species quantitatis, tempus reponitur, siue collocatur. At, quatenus discretum quodammodo intelligitur, id est, numerus prioris & posterioris in motu existentium; sic tempus habet esse in anima eo plane modo, quo cætera talia ab anima intelliguntur. Ex hac igitur distinctione, omnes ceteræ difficultates facile solui possunt: si enim de tempore loquimur, quatenus est continuum, sic absque dubio, à motu est res distincta secundum essentiam, licet in subiecto non ponat in numero; vnum numero sunt enim. si vero loquamur de tempore. vt de quadam re discreta, sic est eos in anima subiectiue, siue obiectiue. sicut obiectū in potentia, vel causatum in causa. Sententiæ ergo Commentatoris si hac distinctione examinatæ fuerint, nihil habent difficultatis: patet enim quonam pacto tempus à motu discernatur, & qualiter nominetur tempus mensura motus; sic enim est quid discretum, & consequenter habet esse per actum animæ. Item, quando tempus appellatur motus, perinde est, ac si, risibile est homo, vel è contra, in quibus est identitas extremorum numeralis, non autem idētitas essentialis. vult ergo Auerr. tempus & motum, indiuiduo & numero, esse idem simpliciter; tametsi cum identitate stet specifica diuersitas.

Tempus continuum

Discretum.

Tempus est in anima obiectiue.

Dices, si tempus quatenus est numerus, habet esse ab anima tantum: figmentum est igitur: *Resp.* Auer. Esse numeri non est in anima omnibus modis, sed esse eius aliquomodo est extra animam saltem in potentia, quod est esse subiecti proprii, motus scilicet in vnitate numerali, & indiuiduali, licet adhuc in ea sit aliqua diuersitas. Quam ob causam vult tempus medium tenere inter illa, quæ habent esse in anima tantum, & ea, quæ sunt extra animam. Non ergo ita habet esse in anima, vt nihil ad extra illi correspondeat, aliter esset figmentum; neque rursus est ita purū ens reale, vt extra animam per se consistere queat, alioqui non esset numerus. Ex his etiam patet, qua ratione tempus dicatur ens perfectum & imperfectum, siue diminutum. Ea enim ex parte, qua est ens extra animam, hoc est, ratione motus ens perfectū nominatur, ab anima nequaquam dependens: ea vero ex parte, quæ ab anima dependet, ens dicitur imperfectū. Dices, nulla tēporis pars est, ergo tēpus non est. Antecedens patet, præteritū n. transiit, & iā non est. futurū iam non adest, instans autē nō est pars tēporis. consequentia patet, totū n. constat ex suis partibus: sed partib. actu non existentibus; nec etiam totū actu consistet, Dico, esse tēporis in rerū ordine

Tempus nō est figmenta.

Tempus per[illegible] num.

inueni-

De tempore. [illegible] dictum est [illegible] anima [illegible] Tempus [illegible]

2 [illegible] modo [illegible] hoc modo est [illegible] contra ens reale in decem prædicamentis [illegible] intelle[illegible] cet, per [illegible] formali[illegible] sur. Ita [illegible] tamen as [illegible] Argume[illegible] pet inde, ac [illegible] intentio. Ad [illegible]

3 [illegible] tum esse [illegible] partes præcedentis & fu[illegible] um. hoc ergo modo ad [illegible] m [illegible] conuenient [illegible] equitur, tem [illegible] quo [illegible] animam [illegible] tinua[illegible] temp [illegible] abe-

4 [illegible] tionem in motibus [illegible] esse est, fic- ut d[illegible]

CA[illegible] I.

Tempus idem e[illegible] text[illegible].

Tempus est idem. Postquam aud [illegible] anima, post [illegible] tempus [illegible] *idem vtique simul, prius autem [illegible]* [illegible] numerentur secun[illegible], necesse vtique ed, non [illegible], sed diuersa tempora esse, sin autem absolute, v- num nu[illegible] omnium [illegible] absolute [illegible] tempora si- mul esse nequeunt [illegible] temporibus, quæ si- mul sunt, vnum in eil nunc, [illegible] simul esse dicu- tur. Tex. *[illegible] tempus præterea numerus [illegible] quo numeratur [illegible] qui numeratur: hic autem accidit [illegible] posterius per alter: ipsarum nunc altera fuit [illegible] numerus vnus qui- dem & idem, qui est centum equorum, & qui [illegible] centum hominum: quarum autem numerus est, altera sunt, vt equi ab hominibus.* Sen- sus est, numerus simplex, non alicui rei applicatus, inuaria- bilis est, denarius namque & ternarius, atque similes numeri, variationem non subeunt accumeris applicatus, seu nu- merus, qui numeratur, continuæ subest mutationi: centena- rius namque numerus non solum dicitur decentum homi- nibus, verum etiam de centum leonibus: homines vero & leones diuersa sunt. Porro, tempus esse idem vbique, illi est attribuendum, quod tempori est in primo motu subiectiue, quodque est quantitas successiua primi motus: illud enim tempus vbique est idem, sicut & motus primi mobilis. Acci- dit autem tempori, quatenus est numerus motus, habere prius, & posterius diuersa: prior enim pars motus, & poste- rior diuersæ sunt, quia mutatio præsens, quæ est pars motus, & mutatio præterita, & futura diuersæ vnque sunt ab inui- cem. Tempus autem cum non sit simpliciter numerus, quo numeramus, sed numerus motus, motui autem insunt pri- us & posterius diuersa; ideoque & tempus quoque habet eadem & consequenter tempora diuersa. Quod si tempus esset numerus simpliciter; tunc profecto eadem pars tem- poris, motus certe prioris numerus esset, & sine dubio, & poste- rioris esset. numerus enim simpliciter vnus ac idem semper perseuerat. Tempus ergo quatenus est in primo motu sub- iectiue, idem est apud omnes: quatenus vero est numerus motus secundum prius & posterius, sic habet diuersas par- tes, proinde non est vnum, & idem hoc modo, sed diuersa tempora. Cæterum, vt dixi, quidam est numerus numera- bilis, vt pote entitates rerum, siue reanumerate, seu nume- rabiles, & hic quodammodo dici potest numerus materia- lis: alius est numerus formalis, qui in duo diuiditur: quidá enim est, quo primum numeramus: velut sunt omnes spe- cies numeri: alius autem, quo secundo numeramus, vt ip[illegible] quo prius numeretur, deinde per ipsum sic numeremus, & a- lia numeremus, cuiusmodi est tempus: alius est numerus numerans affectiue, anima scilicet. Tempus præterea com- muniter [illegible] ctum, est cuiuslibet rei rum corruptibilis, tum et- iam incorruptibilis duratio: proinde hoc modo, æternitas, & æuum, tempora dici possunt. Tempus autē propriè dictū, est duratio cuiuscunque rei durabilis, corruptibilis tamen: at-

Quales numerum tempus sit.

Tempus quare habet prius & posterius.

Numerus multiplex

Tempus quot modis dicatur.

que [illegible] que est [illegible] du- ratio [illegible] primi [illegible] tempor[illegible] nium. [illegible] tempor [illegible] uenium [illegible] accipitur pro forma [illegible] ad perfecti[illegible] atque ita est [illegible] pro tatum [illegible] sicque est in genere [illegible] modo [illegible] successiua illius certe [illegible] quemadmodú [illegible] ducunt motú esse [illegible] In [illegible] præterea sunt [illegible] bilis, entitas motus & duratio sue- c[illegible] motus. Duratio autem successiua motus est q[illegible] quantitas realis, & successiua, ipsi rotui [illegible] hærens, atque ab ipso motu realiter di[illegible] tus dicitur formaliter longus, longitudine [illegible] & hæc quidem duratio, tempus [illegible] pater, quomodo tempus partim [illegible] cum si species quátitatis, partim vero [illegible] subiectum, motus scilicet, est ens successiua [illegible] quot sunt anima, siue nunc [illegible] realiter [illegible] ren[illegible] & ab alter duratione [illegible] Qu[illegible] tempus [illegible] intellexeris propri[illegible] est duren[illegible] in mobilis [illegible] omnino, en- titate ab[illegible] ta, sicut paulo ante d[illegible] tempus nominetur [illegible] dictio patet [illegible] quædam [illegible] vocatur æternitas, de qua disputati est, siquidem est [illegible] loqui [illegible] prin- cipium atque sinem non habentis: est [illegible] vitæ tota simul & perfecta possessio; proinde sola Dei [illegible] hæc mensura est mensuranda. Alia mensura vocatur æuum, quæ rebus tribuitur, principium quidem, non autem sinem ha- bentibus, substantiale autem huiusmodi entium esse, non, sine æuiterno mésuratur: motus vero, & operationes, si suc- cessiue existerint, tem pore: si vero subito, instanti [illegible] men sura est tempus, mensura vero æuum, quæ successiue pro- grediuntur. Alia dicitur instans tempo[illegible] quæ me[illegible] instantaneæ mutationes. Alia vocatur instans naturæ, quæ [illegible] tribuitur illis, quæ sunt simul natura, eu[illegible] natura prius altero. Alia est instans originis: eorum [illegible] origine non habet ab altero. Quomodo ergo tempus sit vnū, nuo[illegible] duratio, mecum, & mésura [illegible] psisto Commentator 4 *Phys. Com. 13*. [illegible] tempus [illegible] principaliter primo, & tempus [illegible] licet n[illegible] tempus sit cuiuslibet motus numerus, non eodem tamen modo, sed se- cundum prius & posterius. Est autem aliorum motuum nu- merus per motum localem, proinde si non [illegible] culares, non esset vtique tempus [illegible] nu- me[illegible] cuiuslibet motus, [illegible] princi- paliter & secundario. Tempus autem [illegible] com- muniter dictum, non est vnū, sed plura [illegible] sunt motus. Sane in quocunque est prius & posterius [illegible] ratione, in eo est tempus secundario: anima [illegible] ap- prehendit in aliquo prius & posterius secundum dura[illegible] nisi per habitudinem ad tempus ideo n. dicitur pars p[illegible] durationē, quia priori tempore facta est, & posterior [illegible] ter. sed in omni motu successiuo, siue cum sit res successiua, est pars prior & posterior, quia vna succedit alteri igitur hoc modo, non vnum est, sed plura tempora. Adde, vno motu, alterum mensurari posse, vt de ambulatione Socratis per tantum spacium aquæ calefactionem, sed omne mensurans motum, largo modo potest dici tempus, ergo quod prius Itaque tempus primo & principaliter dictum, est vnum tamé & idem numero respectu omnium temporalium: Nullum siquidem accidens est multiplicabile in plura numero, nisi per multiplicationem sui primi & per se subiecti: præsertim multiplicatione naturali, atque reali. [illegible]ed tempus est accidens, siue idem sit cū motu, siue ab eo distinguatur [illegible] est quā tites successiua [illegible] non ergo multi[illegible] catur sine mul[illegible] subiecti. At subiectū ipsius, est motus prim[illegible] siue pri- mū mobile, vt est sub primo motu, q[illegible] semundi vni- ratis, non multiplicantur neque quā[illegible] tempus ergo hoc modo est vnū tantū, & non plura. Subiectū eius temporis est [illegible] mum motum, constat satis: motu [illegible] rigeneris, simplicissimo, omnes alii motus mensurant ur tempus ergo principaliter primo dictu, pr[illegible] motum sequitur, vt [illegible] mum mensuratum primum [illegible] ctum ad [illegible] ra intrinseca, & sua propria pa[illegible] quit Auer. loco iam dicto sequitur hunc motum pri[illegible] & iste motus sumitur in dictu[illegible] mensuratū illū, non secundū quod sum erus mesurat numeratū, Q [illegible] id est,

De tempore.

[illegible] successiua.

[illegible] Dei

Æuum.

Tempus.

Instans tempus. Instans naturæ. Instans principij.

Plura tempora.

Tempus vnum.

Sub[illegible] tempus.

Tempus [illegible] primus motus.

De tempore. id est, ad ipsum præcise, vt mensura non comparatur, sed secundum quod mensurat aliquid, quod est forma in re, hoc est, secundũ quod est mensura, quæ est subiectiua, & intrinseca in re mensurata. Alios autẽ motus mensuret, quatenus mensura mensorat numeratum, scilicet in quantum est mensura extrinseca, quæ non est subiectiue in mensurato.

4. Physic. 8. 132

De hoc quoque tempore loquitur philos. vbi ait, non posse plura tempora æqualia esse simul, quorum non sit pars altera, vt duo dies, duæ horæ &c. Auer. præterea dicit tempus esse vnum ab vnitate ipsius nunc, per quod tempus in actu esse dicitur, quod quidem nunc cum non multiplicetur ad multiplicationem motuum, siue eorum quæ mouentur, sitque mensura, siue numerus eorum, quo illa in actu consistãt, recte dicitur facere tempus esse vnum. In causa igitur, quia tempus præsens, & vnum numero, est ipsum nunc. causa vero, qua ipsum nunc est vnum, hæc dicitur esse, nempe quod sit mensura, qua omnes res sunt simul, plurium autem mensura potest esse vna numero: Iure ergo præsens tempus, pro illo tunc, quando est præsens, vnum esse dicitur. Deinde ponit differentiam inter numerum simpliciter, & numerum applicatum, & primum quidem semper eundem esse affirmat, vt numerus digitorum meorum, vt abstrahit à digitis, semper est idem: Applicatus autem secũdum alium atq; alium motum variatur: vnde & tẽpora vera, ac plura dicuntur.

4. Physic. 110.

Quare & nunc est vnum.

CAP. III.

Argumenta contraria.

Posset aliquis *contra* prædicta sic *arguere*: Plures motus simul esse, perspicuum est, sed motus est tempus alterius motus: igitur sunt plura tempora. Rursus, si tempus sequitur motum, igitur si essent plures primi motus, sine dubio essent plura prima tempora. Amplius, tẽ-

4. pus consequitur primum motum, est ergo accidens diuisibile secundum illius diuisionem. sed primus motus diuiditur in partem orientalem & occidentalem, & vtrique propria duratio correspondet, quæ est primum tempus; quandoquidem per quamlibet illarum, alium motus mensurari possunt: igitur plura sunt prima tempora simul, tempus enim sequitur diuisionis modum. Profecto, si non esset motus primi mobilis, adhuc nihilominus esset tempus: non ergo in primo mobili, veluti in subiecto, tempus esse, dicendum est. Conditionalis ita probatur: si non esset motus primi mobilis, anima adhuc in horologio, vel in motu rotæ figuli, tempus apprehenderet: posset enim prius & posterius connume-

5. rare. Igitur aut plura possunt esse tempora, aut sine primo mobili, tempus quoq; consistere valet. Item, quod non sit vnum & idem tempus respectu temporalium, in motu primi mobilis subiectiue consistens, variante, atq; mutante rebus, numerus quoque similiter se habeat, necesse est: numerus enim inest rebus numeratis: sed tempus est numerus ipsius motus. variato ergo motu, & tempus similiter. sed non est vnus tantum motus, nec ergo vnum tantum tempus erit. Adde, quod tempus, quo mensuratur Mercurij duratio, aut est idem cum eo, quo Socratis duratio mensuratur, aut non. Si secundum admittitur, habeo intentum, scilicet non esse vnum ac idem tempus omnium temporalium. sin autẽ primum dura[tio] ergo, siue tempus Mercurij non potest esse lũ-

6. gius, aut breuius duratione Platonis, siue Socratis. Præterea, si esset tempus subiectiue in motu primi mobilis, accidentis esset accidens, & sic processus esset in infinitum, quod fieri non potest. Conseq. patet, quia motus est quoddam accidẽs. Huic accedit, quod eodem modo tempus esset sicut & primus motus: nam si subiectiue est in motu, & motus est in cœlo, igitur tempus est in cœlo. sed cõsequens est falsum, siquidem ille motus, secundum omnes illius partes, est extensus in cœlo atq; ita plures partes tẽporis, essent simul, quod certe funditus euertit rationem temporis. Plura præterea acci-

7. dentia eiusdem generis essent in eodem subiecto, motus scilicet, & tempus, quod fieri non potest. Item, quod tempus non possit dici vnum propter vnum, & idem nunc in toto tempore consistens, cum non sit idem nunc in toto tempore. Cuiuslibet cõtinui finiti, vt minus sunt duo termini: sed tempus est continuum, vtpote quantitas continua, & nunc est terminus temporis: in tempore ergo sunt duo nunc. dicis, vnum & idem nunc secundum rem, aliquod tempus ex vtraq; parte terminare posse quod quidem nunc differt secundum esse. Contra, illudmet nunc secundum substantiã, est sub diuersis esse. illa ergo duo esse accidunt sibi. Igitur nõ per se, sed per accidens esset terminus temporis: quod est falsum, omne enim indiuisibile de genere quantitatis, per se terminat quãtitatẽ. Reuera. Illa duo esse si fuerint de genere quantitatis; sufficeret vtiq; sine illo nunc secundum substantiam ad proprium continuum terminandum quod est

8. falsum. Sin autẽ fuerint alterius generis, puta qualitatis: qualitas ergo per se terminare quantitatẽ, quod est absurdũ. Amplius, illa dicuntur esse simul, quæ sunt sub eodem nunc temporis, igitur sunt plura nunc in tempore, alioqui omnia essẽt simul. *Dices*, omnia esse in eodem nunc secundum substantiã, non autem secundũ esse, & rationẽ. *Contra*, quæ sunt sub eodem nunc realiter, sunt simul realiter, quia esse simul pendet ex identitate ipsius nũc. Quare, si est idem nũc reale sunt ergo simul omnia: quod est falsum. Adde, fieri non posse vt inter aliquam entitatem indiuisibilem, cadat entitas diuisibilis. sed inter quælibet duo nunc cadit tempus medium. non est ergo idem nunc secundum substantiam. Item, quæcunque sunt simul in diuersis tẽporis partibus, quæ partibus inter distinguuntur, secundum substantiam idẽ esse nequeunt. sed instantia temporis ita se habent. non ergo sunt vnum secundum substantiam. Etenim si esset vnum nunc in toto tempore, inter duo nunc, tempus esse non posset, quia in tẽpore nõ esset, nisi vnum nunc. Sed consequens aduersatur philos.

De tempore 6.

Adde, quod sicut se habet tempus ad tempus, ita certe nunc temporis vnius ad nunc temporis alterius. sed tempus discretum non est idem cum tempore continuo: ergo nunc temporis discreti erit idem cum nunc temporis continui. atq; ita in toto tempore idem nunc nequaquã esse perspicuum esse potest. Quod si ita res se habeat, friuola est illorum ratio, qui vnitatẽ temporis, ex vnitate vnius nunc statuere conantur. Amplius, tempus non est species quantitatis continuæ, quia est numerus motus, qui non est species quantitatis continuæ igitur non potest esse vnum, & idem continuum. Adde, mensuræ rationem illi tribui non posse. non ergo est quantitas, & consequenter non est vnum. Antecedens patet: Aut enim mensurat secundum tres dimẽsiones, & sic à corpore non distinguitur: aut secundum duas, & ita à superficie non discernitur. vel secundum vnã, & sic à linea non discrepat Igitur, aut tempus non est quantitas, aut saltem non est species quantitatis distincta. Præterea nulla quantitas componitur ex non entibus, sed tempus cõponitur ex non entibus. ergo non est quantitas. Maior patet, quia compositum constat ex partibus componentibus quãtitas nõ est ens reale: igitur cõstat ex rebus actu existentibus. Minor vero ita probatur: præsens componitur ex tempore præterito, & futuro, quorum neutrum est actu. *Dices*, quantitatem successiuam, cuiusmodi est tempus, compon[i] ex non entibus ad inuicẽ per instans præsens, copulatis. *Contra*: quod non est ens, alteri entibus iungi non potest: sed tum præteritũ tum etiã futurum tempus nõ est ens nõ possunt ergo ad inuicem copulari. Patet ergo quomodo tempus non sit vnũ, & idem. *Resp.* Plura tempora simul esse bifariam intelligi potest: aut certe de tempore, siue temporibus primis, aut de tẽporibus secundis, siue vulgaribus. Quod si loquamur secundum vulgarem opinionem, tot quidam sunt tempora, quot putat motus esse diuersos: sed reuera sunt simul, cum ad idẽ nunc copulentur. Quod si de tẽpore primo sermo sit, procul dubio omnia tempora sunt simul in actu, quia vno nũc primi motus mẽsurentur. Quod enim est idẽ, & vbiq; simul, hoc est quia est vnum, quod est vbiq; per coexistentiam: quoniam rerum omnibus coexistit. Motus præterea, vno modo à mobilibus diuiditur, vnde & magnus & paruus, atq; longus nominatur: & hæc profecto diuisio, potius extensio est appellãda: Alio modo diuiditur à spatio mobilis, & hæc vocatur successio. Primæ autem diuisionis partes sunt simul, sicut & ipsius mobilis partes: secũdæ autẽ, nisi momenti solum. Itaq; motus nõ est subiectũ temporis, quatenus est diuisibilis diuisione mobilis, sed diuisione spatij, sic enim tempore mensuratur. Ad confir. dico, tempus bifariã accipi, naturaliter quidam, quatenus videlicet in diuersis motibus inuenitur atq; ita plura tempora numerantur. Alio modo, mathematica, & absoluta: quare si essẽt plura prima mobilia: plura quidẽ essẽt prima tẽpora naturaliter, nõ autẽ absolute, seu mathematica. Ad 1. Tẽpus est accidẽs motus, nõ quatenus extẽsiua diuiditur, sed quatenus spatij diuisionẽ imitatur proinde nõ est necesse, ipsũ per totũ mobile extendi, nec illius partes similiter. Ad contr. stãte illa cõditionali, in illo motu, qui esset primus, quicunq; esset ille, veluti in subiecto tempus, sic daretur. Ideo enim tempus, primũ motũ consequitur, quia vnumquodq; primo sui generis aptum est mensurari. *Dices* cũ tempus sit accidens, & sit vnum numero, nec sit multiplicabile, si remoto primo motu, qui nunc est, in alio motu, puta Solis seu Lunæ inueniretur. accidẽs ergo de subiecto in subiectũ migraret: quod certe fieri non posse, affirmant omnes. *Dico*, accidens non migrare de subiecto in subiectum, sed nouam quandam habere rationem, successiuam videlicet vniformiorem se. Perinde ac si motus primi cœli à Deo [illegible] amoueretur, in cuius locum m[otus] secundi cœli substitueretur: nihil profecto noui huic secundo cœlo accideret, nisi ad aliquod prius, habitudinis remotio.

6. Physic.

Quod tempus non sit quantitas.

Soluuntur argumenta.

Motus subiectum temporis.

Ad

De tempore.

3\. Ad 3. variatis rebus, variatur & numerus, qui in ipsis est sicut in subiecto, non autem sicut in mensurato at tempus principaliter est mensura primi mobilis, in quo est subiectiue, secundario autem totũ numerus, quæ motus cœli ambitu continentur. Dices, variatis rebus mensuratis, variatur & mẽsura. Quare si tempus est in rebus temporalibus, velutin rebus mensuratis non erit vtique vnum. atque idem tempus. Dico, hoc verum esse in mensura intrinseca, quæ pro mensuratorum numero augetur, veluti sunt plures lineæ, à quibus inæqualium corporum longitudines mensurantur. non autem in mensura extrinseca, quæ sine sui variatione, potest esse multorum mensura. Itaq; ad ii [illegible] primi motus, quod est tempus, alii motus mensurantur. Ad confir. Verum est, esse vnum tempus respectu primi motus, non tamen vnum respectu aliorum motuum, qui sequuntur; quia non simul omnia incipiunt, nec simul desinunt esse.

4\. Ad 4. Accidentis bene potest esse [illegible], in quo est subiectiue, sicuti in subiecto [illegible] albedo [illegible] in superficie sicuti in subiecto quo, [illegible] sicut in subiecto [illegible] potest esse accidẽs. Ad confir. dictum est, tẽpus non [illegible] mobili per partes intextendi [illegible], sed per durationem [illegible] primi motus. Ad aliam con[illegible] subiecti [illegible] eiusdem generis motu, nullum sequitur absurdum: Tempus autem & motus, cum se habeant velut imperfectum, & completum in natura, nempe, vt albedo dum est in fieri, & nigredo in corrũpi, simul esse possunt Cum ergo accidens non multiplicetur nisi ad multiplicationem sui subiecti, & tempus [illegible] subiectiue in motu primi mobilis: vnum est ergo tempus primum, & non plura. Est autem subiectiue in primo [illegible], mediante motu. Motu enim est subiectiue in eo, quod primo, & immediate numeratur. Est ergo vera vnius temporis ratio, vnitas primi motus; à quo veluti omnium simplicissimo, alii motus mensurantur. Itaque tempus ad primum motum comparatum, non solum vt mensura ad mensuratum, verum etiam vt accidens ad subiectum, ab illo vnitatem recipit. Ad alios autem motus, vt mensura tantum comparatur. Sed dices, si tempus est vnum, quia motus cœli est vnus, in eo subiectiue existens: tempus ergo sine motu primi mobilis, percipi non posset quod plane est falsum. Etenim dormientes, [illegible] orum phanthasia laborat, temporis successionem per[illegible], cœli motu non percepto. *Resp.* commentator 4. *phy.* [illegible] percipera tempus, quia percipimus nos quidem consistere in esse variabili ex motu cœli, & inde esse, omnia, quæ ordinantur ad motum cœli, veluti ad causam, cuius prima mensura est tempus, tẽpore mensurari. *Dices*, Tempus denominat res temporales, subiectiue ergo in illis inuenitur. *Respond.* tempus denominatione extrinseca temporalia denominare, ideoque nõ opus esse, in illis, veluti accidens in subiecto, consistere, sed potius sicut mensuram in mensurato.

Tempus nõ est subiectiue in rebus temporalibus

5\. Ad 5. Illa ratio congruit continuo permanenti, non autem successiuo, cui sufficit, duos terminos ratione & non substantia distinctos habere. Præterea, falsum supponitur, dari videlicet tempus finitum, quandoquidem totum tempus sit continuum & successiuum nec vna illius pars, actualiter ab altera diuiditur, nisi secundum nostram tantum imaginationem mentis. *Dices*, si non est tempus actu finitum, erit ergo actu infinitum: finitum enim & infinitum, diuidunt quantitatem continuam. Cum ergo tempus sit quantitas continua, & actu infinitum esse nequeat est ergo actu finitum. *Resp.* tempus non esse ita actu finitum, quin aliud tempus sequatur, stante mundi ordine, quem nunc tenere videmus. nec tamen est actu infinitum, quasi se ad infinitam durationem extendat: sed dabitur in fine mundi tempus actu finitum, hoc est, finis temporis.

Tempus actu finitum.

Dices, Nunc non est tempus, neque pars temporis. non ergo est in tempore, & consequenter non est idem tempus. *Dico*, Nunc si accipiatur pro quodam temporis indiuisibili; sic sine dubio non esse tempus, neque temporis partem: At si intelligatur pro nunc fluenti; sic esse totam temporis substantiam.

Nunc est tempus.

6\. Ad 6. Illa duo esse, non sunt ipsius temporis duo termini actu existentes; partes enim temporis non sunt, nisi secundum aliquod illius indiuisibile. Itaque ipsum nunc idẽ subiecto, est terminus temporis continui, tc quidem vnus est, duo vero ratione: illa autem diuersa esse reduci possunt ad genus quantitatis. Ad confir. Est idem nunc subiecto quidem indiuisibile, non autem secundum esse, proinde quatenus diuersa esse habere potest, sic mediare tempus inter illa dicitur.

7\. Ad 7. licet nunc vnum secundum substantiam sit, illa nihilominus esse sunt diuersa, quapropter illa quæ præcesserunt, & nunc habentur, simul esse nequeunt. Ad confir. patet solutio: duo enim nunc in tempore ponuntur propter vtique duo esse diuersa, inter quæ duo nunc, hoc est, inter diuersa esse eiusdem nunc, mediat tempus: non autem inter nunc secundum substantiam intellectum; quod quidem non corrumpitur, nec transit de subiecto in subiectum.

De tempore.

8\. Ad 8. Tempus dupliciter considerari potest, vno quidẽ modo, secundum id, quod est, atque ita est continuum simpliciter Alio autem modo, quoad actum, quo motum metitur vnde & discreti nomen accipit: Tempus ergo non est numerus simpliciter, sed numerus motus. Ad confir. tempus mẽsurat secundum tres dimentiones. nec propterea corpus dici potest. corpus enim mensurat intrinsece secundũ tres dimensiones: tempus vero extrinsece vnde & si locus mensuret extrinsece secundũ duas dimensiones, mẽsurat tamẽ secundum continentia, tempus vero secundum durationẽ; ideoque non sunt vna eademque mensura.

9\. Ad 9. verum est nullam quãtitatẽ permanentem componi ex non entibus, non autem quantitatem successiuam, cuiusmodi est tempus; siquidem ad successiuitationem spectat, vt altera illius pars transierit, altera vero, nondum venerit. [illegible] ob [illegible] non indocte dictum est à Prisciano, [illegible] tempus præsens, cuius pars præterit, parsque futura est Itaque in successiuis non ens cum non ente continuari potest, quando [illegible] cõtinuari aliud sic nihil, quã [illegible] vltimum indiuisibile habere, quod sit finis præteriti, & principiũ futuri, [illegible] tusmodi est instans præsens [illegible] ut dictum est, nullam esse temporis partem, quia non [illegible] præteritũ, & futurum, præsens autem non est pars temporis [illegible] falsum; nã ista dies est, & est pars temporis. [illegible] pars temporis præsentis habet partes [illegible] præterito, & futuro, sicque est præsens. & verum est, tempus ipsum esse.

CAP. IIII.

Tempus & motus se inuicem mensurant.

Postquam audiuimus quomodo tempus sit vnum, & quantitas continua, posthæc audiamus à philosopho, quonam pacto tempus & motus se inuicem mensurent. *Non solum autem*, inquit, *motum tempore metimur, sed & motu tempus, propterea quia mutuo determinantur. Tempus quidem enim determinat motum, cum sit numerus [illegible] tus, motus autem tempus. Et dicimus multum aut paucum tempus, motu mẽsurantes, sicut & numerabilibus numerum. Numero enim [illegible] multitudinem cognoscimus. Iterum autem vno equo [illegible] Similiter autẽ, & in tempore & in motu in tempore quidem [illegible] motu autem tempus mensuramus* Sensus est. Id, cuius multitudo, seu paucitas ab alio determinatur, ab eodem vtique mensuratur. sed motus multitudo siue paucitas à tempore determinatur, & è contra: Igitur inuicẽ sese mensurant. Tẽpus siquidem est numerus motus numerat ergo, & mensurat motum. Motus autem mẽsurat tempus, quoad nos propterea dictum est à Commentatore in eodem commento, essentiale esse tẽpori motũ mẽsurare mensurari vero a motu per accidens illi competere atq; ideo dictum esse à philosopho, quandoque tempus per motum à nobis mensurari. Naturaliter, inquit, est nobis notior numerus re numerata [illegible] ita per notius, latentius cognoscimus. Cum autem accidit nobis errare, aut dubitare de numero, numerum per ipsum numeratũ, cognoscere tentamus. vnde fit, vt ex motus quantitate nobis cognita, quantitatem temporis cognoscamus. Id autem ab eo probatur, similitudine accepta à numero & numerabili. *Per numerabile*, inquit, *quandoq; metimur numerum, & è conuerso sed motus est mensurabilis, numerabilis. tẽpus vero est idẽ numerus per motũ igitur interdũ tempus à nobis mensuratur. Exẽpli gratia, sint hic decem leones, atq; aliquis ignarus numerandi ad decẽ vsq; nesciens tamen hos leones decem, ex numero [illegible] quod leones sint, facile percipiet: atq; ita per numerum cognoscet multitudinem equorum. E contra, si [illegible] tamen [illegible] computare vsq; ad decem, vnũ leonem [illegible] numerum percipiet computando vnum leonem, & iterum [illegible] quousq; omnes numeret leones Eodem, inquit, modo se habent motus & tempus inuicem.* Annotat Commentator *Comm.* 113. causam, qua tempus per motum mensuretur. Quia motus est causa, inquit, [illegible] esse eius, secundum quod est subiectum illius. proinde [illegible] diuisibilitatem à motu tanquam à causa materiali & subiectiua. Tempus præterea mensuratur à motu secundum eum profecto modum, quo mensurat motum: cum scilicet fuerit imaginatũ, siue intellectum, vt mensura externa per extensionẽ motus. sic enim tempus mensurat motũ, quia [illegible] quãtus sit motus, per ipsum cognoscitur. Sequitur tex. 113. *Et hoc rationabiliter accidit, mutatur enim magnitudine motus, huic autẽ scilicet motũ, tẽpus propterea quãta & continua sunt ambo, quia [illegible] magnitudo talis est, motus similiter se habet ab [illegible] tẽpus*

4. phy. t. 113.

Motus & tempus se inuicem mensurant, conuerso.

Numerus per numerabile cognoscitur.

Quare tempus per motum mensuratur à motu.

Motus sequitur magnitudinem.

De tempore.

tale est, atq; metimur magnitudinem motu, motum quoq; ipsa magnitudine. Multam enim dicimus esse viam, si processus multus: & multum processum, si via multa. Sic igitur tempus, si motus: & motu sit tempus. Et est sensus, sicut magnitudo & motus se habent ad inuicem; ita plane motus & tempus, quia nimirum sicut motus sequitur magnitudinem; ita certe tempus sequitur motum. Consequuntur namque se inuicem quatenus sunt quanta, & diuisibilia: à magnitudine enim quantitatem diuisibilitatemq; motus accipit, à motu vero, tempus. Nos autem interdum magnitudinem per motum mensuramus, dum dicimus viam esse longam, si processus, hoc est, motus longus extiterit. Et è conuerso, motum longum appellamus, si longa fuerit via. Eodem modo tempus mensuratur à motu, & motus à tépore. hoc tñ interest, q accedit motui, vt téporis sit mensura, siue metiatur: Téporis aũt proprium est, vt motus mensura sit, propterea quod est numerus motus. hæc autem duo, continua dicuntur, quod partes habeant ad communem terminum copulatas, discreta

Tempus est metrum motus.

vero, quia rationem numeri subeant, vt sæpius replicentur. Tex. 114. *Quoniam autem tempus est metrum motus, & eius, quod mouetur. mensurat autem sic motum in determinando quendã motum, quo mensurabit totum, Et erit ipsum motum esse in tempore, & ipsum, & ipsi messe tempore mensurari. nam simul & motum. & esse motus metitur. vnde hoc est ipsũ in tépore esse, eius esse tépore mẽsurari.* Sensus est, tépus est mẽsura motus, & eius, q est mouetri, id est quãtitatis, vel essẽ ipsius motus. mẽsuramus aũt motum per tempus, dum aliquam temporis partem, illi tempori æqualem metimur, ac per illam partem mensuratam, totum motum metimur. veluti, si vellemus lineam quinq; cubitorum metiri, vnam illius partem, per vnum cubitum illi applicatum mensuramus. & demum per illam partem, totã lineam metimur. sic motum quinque horarum per vnam horam aliquotam Commen. Quemadmodum, inquit, bicubitus est notior apud nos illo, quod per bicubitum mensuratur; ita pars temporis notior nobis esse debet motu, qui per illam temporis partem mensuratur. quæ quidem pars per notiorem prioremq; motum, diurnum scil. debet à nobis sciri, atq; cognosci. Motus ergo diurnus est illa pars notior temporis, qua partem motus cognoscimus. licet ergo via generationis, quoad suum esse, motus sit nobis notior, aliqua tñ téporis pars quoad suã quantitaté, est nobis notior. aliqua parte motus. vult ergo Auer. motu diurno cuncta inferiora mẽsurari, proinde minimũ esse, & notioré, q ad mensuræ rationé spectat. Per motũ autem, quãtitaté, per esse vero, essentiam, siue ipsius quidditatem intelligit. Quantitaté autem motus à tempore mẽsurari, nulli dubium esse potest:

Motus diurnus est omnium inferiorum mensura.

essentia veru siue esse illius, quod ab eo idem mensuratur, sic persuaderi potest. si esse motus in successione consistit, cum sit ipsa successio. à tempore ergo, & quantitas, & esse motus mensurantur. Ex quibus patet, motum esse in tempore, perinde esse, ac esse, & quantitatem illius, tempore mensurari. Commentator, motus est in tempore, quia mensuratur à tempore, & motus mensurat tempus, non tamen esse ipsius temporis. hoc est, nõ est essentialiter mensura temporis. sed per accidens, vt dictum est. Quamobrem in ipso nunc, motus esse non potest, cum ipsius esse, & quantitas à tempore mensurari nequeant. Et si dixeris, hanc propositionem verã esse, nunc motus est: & omnem propositionem veram dici, vel falsam, ab eo quod res est, vel non est: motus ergo erit in nunc. Dico, motum esse, in nunc, quatenus vnio prædicati ad subiectum ab eo determinatur, non autem vt mensura. Quomodo, ergo motus sit in tempore secundum quantitatem, & essentiam, perspicuum esse puto. posthac dicamus quomodo sit aliquarum rerum mensura. Tex. 115 *Manifestũ est autem quod & in alijs hoc est in tempore esse, ipsorum esse mensurari à tempore. in tempore enim esse dupliciter dicitur: vnum scilicet tunc esse. cum tempus est. alterum vero, cum dicimus aliqua in numero esse. hoc autem significat aut sicut partes numeri, & passio. & omnino; quoniam numeri est aliquid, aut quoniam est numerus ipsius. Quoniam autem numerus tempus est. ipsum quidem nunc, & prius & posterius, & quæcunque sunt huiusmodi, sic in tempore sunt, sicut in numero vnitas, & impar, & par. hæc quidem numeri aliquid, illa temporis aliquid sunt, res autem sicut in numero in tempore sunt.*

In nunc non est motus.

Tempus est men sura rerum.

Et est sensus, esse in tempore bifariam potest intelligi, aut quidem esse, hoc est, coexistere tempori, quemadmodum substantiæ separatæ, quæ tempori coexistunt. non tamen tempore mensurantur, cum longe absint à temporis natura. Quatenus ergo sunt substantiæ incorruptibiles, abstrahuntur à tempore. Alio modo esse in tempore, est esse partem temporis, aut passionem, aut aliquid, quod terminatur per tempus. Vtitur similitudine à numero sumpta. Duobus modis, inquit, est esse in numero. aut quia simul est cum numero: aut quia est sicut pars, passio, vel aliquid numeri. Est autem aliquid in numero, vt pars, binarius, senarij pars, vt

Duobus modis est esse in tempore

affectio vero, par. & impar: aut vt quid numeri [illegible] dehiret principium numeri. Quæ vero non sunt aliqua numeri, sed coexistunt numero, sunt res, quæ numerantur. Cum igitur tempus sit numerus, nunc quidem in tempore, est vt principium, prius vero & posterius, vt partes, cætera vero, vt affectiones seu passiones. Tex. eiusdé com. *Quod si ita sit res à tépore, vt à numero cõtinẽtur quemadmodũ & à loco, ea quæ sunt in loco. si autem hoc est. continentur à numero. sicut & quæ sunt in loco, à loco* Sensus est, si ita res se habet igitur, quemadmodum quæ sunt in numero continentur à numero, similiter quæ sunt in loco, continentur à loco, ita certe, quæ sunt in tempore, continentur à tempore. Verum, vt aliquid sit proprie

Quod sit proprie in tempore.

in tempore, duo sunt illi necessaria, alterum, vt sub tempore contineatur: proinde esse in tempore, non est esse, quando est tempus: sicut esse in loco, non est esse, quando est locus; alioqui omnes essent in quolibet: & sic cœlum esset in milio, quando enim milium est, cœlum est. Alterum vero, vt aliquid patiatur à tempore. sic enim consueuimus dicere, talia à tempore facta esse, & omnia tempore senescere, & obliuionem accipere, denique nihil noui sub tempore fieri. Adde, quod tempus per se est corruptionis causa, motus enim rem separat à suo principio: igitur & tempus, quia est numerus motus. Ea igitur, quæ semper sunt, non sunt in tempore, neque continentur sub tempore, quia scilicet nihil patiuntur à tempore. hæc est summa dicendorum. quomodo aliqua sint in tempore, aliqua vero minime. Tex. *Manifestum est autem, & quoniam non est in tempore esse, quando tempus est. sicut neq; in motu esse, neq; in loco, quando motus & locus est. si enim erit quod est in loco sic, omnes res in quolibet erunt, & cœlum in milio: quando enim milium est, est & cœlum sed hoc quidem accidit, illud autem necesse est consequi. vt tempus sit, cum aliquid est in tempore, & motus sit, cum aliquid sit in motu.* Sensus est. Tem-

Æterna non sunt in tempore.

pus, ad id, q existit, per accidens sequitur: nõ minus n. sequeretur, ne si illud nõ existeret. Illud aũt sequitur necesse, hoc est, vt tempus sit, quando aliquid est in tempore, est omnibus modis necessarium. In tempore enim aliquid esse, sine tempore, non est intelligibile, neque factu possibile. Tex. 117 *Quoniam autem est sicut in numero. quod in tempore est, accipietur. aliquod tempus plus omni eo, quod est in tempore. vnde necesse est à omnia ea, quæ sunt in tempore, contineri à tempore sicut & alia quæcunque in aliquo sunt, vt quæ sunt in loco, à loco.* Sane, contineri à

Contineri à tempore.

tempore, est excedi, & mensurari à tempore: excedi vero à tempore est, quando data quauis re temporaria, est dare tempus maius illa. vnde simul stare potest, rem mensurari proprio & æquali tempore, ab aliquo vero alio excedi, & superari. Omne, inquit Commentator, quod est in aliquo numero excedit illud ex duobus extremis: sed omne, quod est in tempore, est in eo, vt in aliquo numero. omne ergo quod

Tempus est causa corruptionis.

est in tempore, tempus excedit illud ex duobus extremis; Et hoc est, quod dicit Philosophus, Accipis aliquid plus tempus omni eo, q est in tépore i. q est in tépore, exceditur à tépore ex duob. extremis. *Dices.* si sẽpiterna nõ sunt in tépore, & omni eo, quod est in tempore, sit dare maius tépus motus ergo primi mobilis, cum sit sempiternus secundum philosophũ, non erit in tempore, nec consequenter à tempore mensurabitur. *Dic*, illud tempore mensurari, quod principium habet, & finem in tempore. Proinde quamuis motus cœli, secundum philosophum sit æternus; vnaquæq; tamen reuolutio, vel reuolutionis pars, quæ secũdũ prius & posterius à tempore mensuratur, habet principium & finem, & sic necesse est, à tempore mensurari. Tex. *Et patitur aliquid à tempore, sicut & dicere consueuimus quia consumit tempus. & senescunt omnia à tempore. & obliuione delentur ab tempus. sed non addiscit, neque adolescit. neq; bonum factum est, corruptionis causa per se magis tempus est, numerus enim motus est, motus autem distare facit quod est.* Sensus. Tempus est per se illius causa, quod essentialiter inuenitur in motu, quem sequitur tempus: sed motus est per se causa corruptionis, quippe qui res à sua substantia, atque principio, naturaliter remouet. tempus ergo est per se causa corruptionis, quæ sunt in tempore. Comm. Necesse est, inquit, tempus operari in res existentes in ipso passione corruptionis: & ideo omnes conueniunt in hoc, quod tempus inducit senectutem, & corruptionem ad omnia, & non dicunt ipsum renouare, & docere. Et causæ, propter

Tempus est causa [illegible] per accidens

quã attribuitur ei corruptio, & non generatio, & si vtrumq; inueniatur in ipso, est, quia sequitur motum circularem & homines attribuunt ei corruptionem, & non generationé quoniam cum tempus attribuitur per se operationi, dignius est, vt attribuatur operationi, quæ inuenitur essentialiter in re, quam sequitur tempus scilicet in motu: & motus in se habet, vt per ipsum auferatur res à sua substantia: & ista ablatio inducit per se corruptionem rei, licet inducat generationem in rebus generatis per accidens. ex motu igitur inuenitur generatio per accidens, & corruptio per se. ex tem-

pora

pore vera, [illegible] generatio per accidens, ac [illegible] tempus [illegible] rei, cui accidit generatio ex motu, & sequitur ex [illegible], in quo inuenitur corruptio per se. Corruptio ergo attribuitur ei qu[illegible] secundario, & generatio [illegible] accidens purum. Verū si bene inspiciatur phi. [illegible] doctrina, non ita est interpretenda; siquidem ab eo absolute dict[illegible] non est tempus esse corruptionis causam, sed dici, atq; appellari. Et est sensus tempus dicitur cor[illegible] causa attribui[illegible], quatenus nimirum corruptionis causam nobis latentem, tempori assignare consue[illegible]imus. Praeterea, si per motum intelligit primam lationem [illegible] profecto, vt eb eodē dicitur. [illegible] com est vita in rebus naturalibus. hoc idem ab eo affirmatur alibi Nec per mo[illegible] [illegible] possunt auctio & alteratio, quoniam huiusmodi [illegible] minime attribuator. Alii [illegible] Commentator [illegible] retari conantur: aliquid d[illegible] in aliud agere, aut quia ipsum transmutat, aut q[illegible] applicat ei contr[illegible]ium, Sicut dicitur homo

Autor sententia examinatur.

3. phys. 138. & 1

Argumenta.

1\. comburere domum quia applicat ei ignem: Alio modo, quis continuat contraria [illegible]plicatione agentis & hoc modo dicitur tempus agere in entia, quae existunt in tempore, quia nimirum per tempus fit mora applicationis contrarii agentis, tempus enim est formaliter huiusmodi mora Sed arguet aliquis contra praedicta. Motus est causa per accidens corruptionis, qui per motum coeli adducuntur stellae, quae sunt per se causa corruptionis, vt dicitur 2. coeli. Quare, si motus coeli non est causa corruptionis, multo minus tem[illegible] test attribuenda.

2\. Item, corru[illegible] non intenditur per se ab al quo agente, teste com[illegible] met corruptionis ergo nō est per se aliqua causa.

3\. Item, tempus est mensura rei, sed mensura, & mensuratum sunt aequalia. res ergo, quae est in tempore, sicuti in mensura, non exceditur a tempore. Adde, quod motus aeternus secundum Philosophum, est in tempore, non tamen exceditur à tempore ex duobus extremis. *Resp.* ad 1. omne corruptibile actu existens, necesse esse, corru[illegible]tum iri sicut docetur à Philosopho, sed non omne generabile, necesse esse, generatū iri, multe enim sunt possibi[illegible]a, quae nunquam erunt, potest certe alicuius rei generatio impediri. per necessarium igitur, ineuitabilem secundum naturam necessitatem, per accidēs vero, contingens non necessarium, Philosophus intellexit.

Soluuntur argumenta.

1 coel. 2. de gen.

1 Ad 1. ergo dico, motum coeli esse causam per accidens corruptionis, necessariam nihilominus rei corruptibilis existentis in actu Stent enim ista simul, nempe motum coeli esse per se causā corruptionis, accipie[illegible]o per se, pro necessario ineuitabili & tamen esse causā per accidens corruptionis necessariam. Itaq; accipiendo per se, pro necessario, sic ei non repugnat per accidens necessarium sed bene per accidens, quod potest nō esse. Ad 2. Quamuis non sit aliqua causa, quae per se intendat

2 corruptionem, cum hoc tamen stat, esse aliquā causam corruptionis per se, necessariam scilicet. *Dices*, primo coeli à Philosopho dictum esse, omne generabile, necessario, generatū iri similiter & corruptibile. *Resp.* id veritatē habere in generabili quod est in potentia propinqua; ita, vt non possit non generari nō autem in generabili, quod est in potentia, quae quidem multa habere potest impedimēta. de corruptibili quoque simile potest esse iudicium. Ad 3. Omne, quod est in tē-

3\. pore, exceditur à tempore maiori, non autem à tempore quod est sua mensura adaequata. Ad confirmat. patet responsio ex dictis: motus enim aeternus, non est in tempore, sicut numeratum in numero, nisi secundum suas partes. Quomodo ergo tēpus sit causa corruptionis, dixi. Tex. *Quare, manifestum est, quoniam quae sunt semper, secundum quod semper sunt, non sunt in tempore, neq; enim continentur sub tempore, neq; esse eorum mensuratur sub tempore: signum huius est, quia nihil patiuntur [illegible] tempore, tanquam non entia in tempore.* Reuera, substantiae separatae non sunt in tempore quantitatiue, sicuti sunt corpora coelestia, neq; sicut in numero, & mensura, quemadmodū corruptibilia sunt in tempore, sed sunt in tē-pore, tanquam entia tempori coexistentia.

Substantiae separatae nō sunt sub tempore.

CAP. V.

Tempus esse mensuram quietis, 4. phys. tex. 118.

Quoniam autem tempus est mensura motus, erit & quietum vtrum secundum accidens: omnis enim quies in tempore est. Non enim vt omne, quod est in motu, necesse est moueri, sic & in tēpore: non enim motus tempus est, sed numerus motus. in numero autem motus contingit esse & quiescens. Sensus est, quod est mensura motus, est & mensure quietis. sed tempus est mensura motus ergo est mensura quietis, per accidens tamen [illegible] enim in tempore, perinde est, ac esse in nu-

Tymandes Tomm Quatim.

mero, vel mensu[illegible] & consequenter tempus recte dicitur mensura qu[illegible] omnis enim quies [illegible] tempore. Caeterum, quietem à tempore mensurari, non perinde est, ac motum mensurari, qu[illegible] si partibus temporis, quietis partes eo res[illegible]ū deāt, sicut & motus diuiditur ad diuisionem temporis alioqui quiescens trans mutaretur, quod fieri non potest transmutat[illegible] enim & quies eiusdem secundum idem, sunt opposita. sed potius per tempus cognosci, quamdiu aliquod cor[illegible]us suo motu priuetur. Reuera, quies quatenus est priuatio motus, non est aliquid existens [illegible] rerum natura quia priuatio non est aliquid reale. Quies inquit Comment, est priuatio motus, & eodem mo[illegible] cogn[illegible] habitus per se, & priuatio per accidens Etenim, album per se [illegible] sensu apprehēditur nigrum vero, quatenus est al[illegible] priuatio. Cum ergo tempus [illegible] per se mensura, [illegible] cognoscitur motus, ideo motus potest esse per accidens mensura quiet[illegible] Vocatur est autem nigredo priuatio albedinis, quia ad [illegible] perfectionem, priuationemque magis accedit, quam alb[illegible]do. Sequitur. *Non enim tempus [illegible] est, sed numerus motus &c.* Si quis diceret, tempus e[illegible] numerus motus; nihil ergo est in tempore, nisi motus, vel quod est in motu. sed quies nec est motus, nec al[illegible] motu: non ergo est in tempore. Soluitur ista obiectio à philosopho: Non, inquit, est necesse, vt quemadmodum omne, quod est in motu, mouatur, ita, quod est in tempore, moueatur tempus enim non est motus se[illegible] numerus motus: quiescens autem potest esse in numero. Tex. *Non enim omne immobile quiescit sed priuatum motu, aptum natum moueri* Comment. quies, inquit, dicitur transumptiue, v[illegible] dicuntur poli quiescere. vere autem tò eis scilicet, quae innate essentialiter mouent. Tex. *Esse autem in numero, est esse quendam numerum rei, & mensurari ipsam esse, eo numero in quo est quare, si est in tempore quaequā à tempore ad mensurari [illegible] Sed tempus [illegible] id quod mouetur, & id quod quiescit mensurat, illud vt mouetur, hoc vt quiescit. motum enim ipsosam & quietem mensurabit, secundum quod quanta quaedam sunt.* Sensus est Omne quod est in numero, mensuratur numero, in quo est sed tum id, quod mouetur, tum etiam quod quiescit, est in tempore, sicut in numero vtrumq; [illegible] à tēpore mēsuratur. hoc, inquit, est esse in numero, esse quendā rei numeru, & esse in numero sicut in mensura. hoc modo, quae sunt in tempore, à tempore mensurantur. Mensurat enim quae tempus quod mouetur, quatenus est motum, & quod quiescit, quatenus est quiescens: hoc est, quatenus sunt quaedam quanta, nempe in quantum motus est tentus, & non est maior, & similiter quies. Quies (sit Comment.) est priuatio motus, priuationes autem, ex suis habitibus terminantur, atque mensurantur mensuratio ergo quietis & temporis, aliud est nihil, quam motus priuationem metiri. Tempus ergo metitur motū primo, & essentialiter quietem vero secund[illegible], & per accidens. Sensus est, metiri quietē, est metiri per quantū tēpus mobile potuisset moueri; priuationē n. cognoscimus per cōparationem ad habitū; siquidem quanto tēpore mobile quieuerit, percipimus ex potentia quo potuit illo tempore moueri Quies autem à philosopho quanta vocatur, secundum imaginationem spatij, quod poterat à potentia mobilis pertransiri nam quies vera, cum sit priuatio, realem quātitatem habere non potest. Tex. *Quare quod mouetur, non simpliciter erit mensurabile secundum quod quantum aliquid est, sed secundum quod motus ipsius est quantus.* Sen[illegible] est. Non est mensurabile secundum quod est substantia [illegible] aut quantum, aut quale. sed quia motus eius est quantus. Non ergo mensurat tempus motum simpliciter, sed secundū quantitatem, quae secidit motui vt dicit Commentator. Quatenus ergo m[illegible]tus est quantus, i. finitus, & terminatus res mota à tempore mensuratur. Tempus autem mensurat primum mobile, quatenus aliquo motu finito mouetur, vtpote reuolutione motus finita. Amplius, motus finitus secundum quantitatem [illegible] accidentem à primo tempore mensuratur nam sicut vlna non mensurat pannu[illegible] mensurando quantitatem panni; sic primum tempus non mensurat aliquos motus à motu primo. nisi proprie[illegible] illorum motuum successiuam metitur quantitatem. Quod autem dictum est de motu & mobili, de quiete, & quiescente, intelligi posse, affirmat Commentator. tempus enim mensurat quiescens. non quidem simpliciter, sed quatenus existimatione quietis respectu motus, in illo quantitate terminetur. Tex. 119 *Q[illegible], quaecunque non mouentur, aut quiescunt, in tempore [illegible] se tempore enim esse [illegible] est mensurari tempore tempus vero motus & quietis mensura est.* Mensurans [illegible] inquit Commentator) est de genere mensurati, proinde omne quod mensuratur à tempore: mensuratur vtique quatenus mouetur, e[illegible] quiescit. Quasi diceret, tempus est de genere successiuorum: proinde ab eo, non nisi successiuum, aut habens respectum ad successiuum, mensurari potest Quomodo ergo tempus

De tempore.

Tempus est mensura quietis.

Quies per [illegible] cognoscitur.

Tempus mensurat quanta.

Quid sit mensurari motum.

[illegible] mensurat [illegible] finita.

Quomodo tempus mensurat [illegible]

sit

...ns, [illegible] losopho, & Commen. audiuimus.
[illegible] inus, quorū contraria [illegible], quod non est, in tem-
pore erit, vt quaecunq; non contingunt aliter [illegible], sicut diametrū
lateri fimmetram: continuo enim si mensura est tempus motus per
alterum autem secundum accidens; manifestum quod quorum es-
se mensurat, totum omnium in quiete, aut in motu esse consistit. Sen-
sus est. Quod non est in tempore per se, neq; per accidens, in
tempore esse nō potest. Sed huiusmodi est id, quod semper
non est, non ergo est in tempore. Maior patet, minor pro-
batur: tempus per se est mensura motus, & mensura per ac-
cidens aliorū, quae natae sunt per accidens & moueri, & qui-
escere: ita, vt quod à tempore mēsuretur, sit motus, vel mo-
bile: sed, quod est semper non ens, est neutrum illorum: nō
ergo mensuratur à tempore, & consequenter non est in tē-
pora. Tex. *Quaecunque quidem igitur generabilia, & corruptibilia*
sunt: & omnino quae aliquando quidē sunt, aliquando autē nō sunt, ne-
Quae sunt in tempore — *cesse est in tēpore esse. Est n. quoddam tēpus, quod excedit esse ipsorum,*
& id, quod mēsurat substantiam. Quaecunq; (inquit Auer.) sunt
mota, seu mobilia, sunt in tēpore: sed quaecunq; aliquando
sū-, aliquādo nō sunt, sunt mota, vel mobilia: ergo sunt in tē-
pore. illa vero, q̄ aliquādo sūt, aliquādo nō sunt, generabilia,
Esse & non esse corruptibilium excedit tempora. — & corruptibilia nominantur. Sequitur tex. *& est quoddā tēpus,*
&c ratio est talis: Quod exceditur à tēpora, est in tempore,
siue mensuratur tempore: sed illa, quae aliquando sunt, ali-
quando vero non sunt, exceduntur à tempore ergo sunt in
tempore. Porro, esse & non esse corruptibilium ex vtraque
parte à tempore excedi, sformat Commentator. Quod si di-
xeris non esse formae, quod praecedit suum esse, ex vtraq; par-
te à tempore excedi non posse, quia per infinitum tempus
praecessit, similiter non esse formae, sequens suum esse, est in-
finitum in tempore futuro: non ergo ex vtraq; parte à tem-
pore exceditur: igitur non est fatendum, q̄ non esse rei, quae
aliquādo est, aliquādo vero nō est, sit in tēpore. *Resp.* Cōmē-
tator, asserens priuationū rerum tempora, per subiectorum
propinquorum, quibus inest possibilitas, siue potentia, quae
huiusmodi res esse possint, tempore determinari. Priuatio
siquidem formae, quae praecedit suum esse, tempore termina-
tur; quod ad subiectum propinquum refertur. Cum priua-
tio spermatis, inquit, cum sanguine menstruo, accipitur re-
spectu possibilitatis in prima materia, inuenitur infinita in
Priuatio formae mēsuratur à tempore. — praeterito, similiter, & in futuro. Et est sensus: forma rei pri-
uatio quatenus habet esse in subiecto formae propinquo,
mensuratur à tempore, quippe quae ex vtraq; parte à tempo-
re exceditur. Sed priuatio formae, quatenus habet esse in
subiecto remoto, nempe in materia prima, sic nequaquā à
tempore mensuratur; alioqui priuatio, esse formae praece-
dens, & etiam sequens, tum in praeterito, tum in futuro esset
infinita. Sane, subiectum propinquum priuationis, est sub-
stantia cōposita, quae ex vtraq; parte, à tempore exceditur;
subiectum vero remotum, est materia prima, quae nō exce-
ditur à tempore, eadē tamen est in vtroq; priuatio; sed sub-
iectum diuersimode denominet. Sequitur tex. *Eorum is sa-*
per, quae non sunt, quae tempus continet, alia erant olim, vt Homerus:
alia erunt, vt aliquid futurorum, quae quidem altera ex parte conti-
net tempus, etiam si aliqua sint, quae vtraq; ex parte erant, & erunt,
vtraq; tempus continebit: quae vero neq; erant, neq; sunt, neq; erunt,
haec non continet tempus. sunt autem talia eorum, quae non sunt, quo-
rum opposita semper sunt; vt diametrum esse incommensurabilem
costae, semper est, atq; hoc non est in tempore, neq; ita illud videlicet
Non entiū diuisio. — *diametrum esse commensurabilem costae erit in tempore. Quare ita*
semper non est, quia contrarium est ei, quod semper est. Sensus est.
Non entium quae continentur à tempore, quaedam sunt prae-
terita, vt Homerus fuit, quaedam vero futura, vt eclipsis erit;
vtorumq; talium entium modus à tempore continetur. Tēpus
(ait Commentator) ita istarum rerum priuationem termi-
nat, vt nunc dicere valeamus, tot annos praecessisse, in quib.
huiusmodi res extiterunt; & tot annos esse venturos, in qui-
bus sunt futurae. Tex. *Quorum vero contrarium non semper est, ea*
& esse, & non esse possunt. & est generatio, & corruptio ipsorū. Qua-
si diceret, illa sunt semper non entia, quorum tempus nō est
mensura, quia à tempore non continentur, cum nunquam
fuerint, nec modo sint, nec denique futura erunt. Illa vero,
quorum opposita non semper sunt talia, possunt esse, & non
esse, atque talium est generatio & corruptio. Sed *dices:* nullū
Argumentum. — non ens, est in tempore, male ergo dictum est à philosopho,
non ens, esse in tēpore. Antecedens patet: nam si est in tem-
pore, esset vtiq; in tempore praesenti: & tunc non ens, esset
ens. *contra.* Quies est in tempore, & quies est semper non ens:
Soluuntur. — ergo non ens, est in tempore. *Resp.* illam philosophi proposi-
tionem ita esse intelligendam, scilicet, quod non est, habere
aptitudinem, vt sit in tempore: vel quod fuerit, quod modo
non est. Ad 2. sic intellige: Res quiescit in tempore, hoc est,
res, quae nata est moueri, per aliquod tempus determina-
tum, suo motu priuatur.

DIGRESSIO QVARTA.

CAP. I.

Nunc quid sit 4. phys. tex. 121.

Primum tere autē (vt dictum est) temporis est continuatio.
Nam praeteritum futuro continuit, estq; temporis omnino
vltimum, tū huius principium sit, illius fin. verū hoc non,
vt in; vnde manere, perspicuum est. Agit philosophus
de nunc, de quo paulo ante multa dicta sunt: propterea
paucis me expediam. Nunc, inquit, *est vnitiuum partium tempo-*
ris, habetq; quandam cum puncto cognationem. nam sicut punctū
coniungit partes lineae, ita & nunc coniungit partes tempo-
ris. hoc tamen interest, quod punctum est principium, & fi-
nis manentis in actu. nunc vero, minime. Diuidit autem po-
testate tempus. & in quantum quidē huiusmodi est, semper
diuersum est, quatenus vero continuat, idem est, quemad-
modum in mathematicis lineis fit. non enim idem vnum
semper punctum cogitatione est, cum enim diuidimus a-
liud est. sed quo linea ipsa vna est, eo punctum idem est pe-
nitus; sic quoque ipsum nunc, partim quidem potestate i-
psius tēporis diuisio est, partim vero, vtrorūq; finis, & vnio.
Est autē idē, & per idē diuisio, atq; vnio esse vero nō idem est:
ipsum igitur nunc, hoc vno dicitur modo. Sensus est. Nunc est
Nunc est [illegible] & diuer[illegible] — vnū substātia seu subiecto, potestate vero, diuersum habet autē
rationē principij & finis, quia sic non vtitur mens quasi duob.
vnde quatenus praeteritum committit futuro, est commu-
nis terminus duorū. Reuera, in linea punctum, vt diuidens,
duas recipit à mente rationes, quae non vtitur, quasi duobus.
In quantum vero partes lineae connectit, vnius habet ratio-
nem. Potestate igitur, non re, sed mente consideratū, prin-
cipij, & finis subit rationem. Sane, esse successiuorum in hoc
maxime consistit, vt in aliquo sui indiuisibili existat; quaeli-
bet enim pars successiui in diuersas est partes diuisibilis:
Quare. si aliquod successiuū, non solum secundum aliquod
Successiuorum conditio. — sui indiuisibile verumetiam, secundum aliquam partem
sui existeret, tunc certe multae partes alicuius successiui, es-
sent simul quod pro impossibili habetur. Similiter, quaeli-
bet pars temporis, est tempus: si ergo aliqua pars
temporis existerat (sicut dictum est) eodem quoque
modo se tempus haberet: quod est falsum. Est ergo idem
[illegible] nunc [illegible] — nunc secundum substantiam differens vno secundum esse
& rationem. Etenim, ipsi nunc, quod est in tempore, aut suc-
cedit aliud nunc, aut aliqua pars temporis. Non primum, 1.
quia vnum nunc ad aliud continuari non potest: neque se- 2.
cundum cum nulla pars temporis secundum se existere
possit. vnum ergo, & idem nunc est in toto tempore. Itaq;,
sicut se habet, quod mouetur ad motum, ita plene nunc ad
tempus. sicut enim per id, quod mouetur, cognoscimus
motum, & prius & posterius in motu, ita per nunc determi-
natur prius & posterius in tempore. Sed id, quod mouetur,
in toto motu, est vnum & ideo secundum substātiam, aliud
vero, atq; aliud secundum esse, quatenus est alibi, & alibi. I- 3
gitur, ipsum nunc est vnum secundum substantiam, aliud
vero, & diuersum secundum esse, quatenus consideratur in
alio, atq; alio successu temporis. Item, sicut fieri non potest,
vt duae partes temporis sint simul, nisi vna contineatur ab
altera; ita fieri nō potest, vt duo nunc sint simul in toto tēpo-
re, cum vnum continere nequeat alterum. Siquidem prae-
cedens nunc corruptum iri, necesse esset omnino. sed quod
Corruptio nunc — corrumpitur, in aliquo nunc, opus est corrumpi Non quidē
in seipso, alioqui corruptum esset, & non esset quod impli-
cat: Neq; in posteriori nunc; quia aut hoc esset in nunc me-
diato, aut immediato. Non in nunc immediato, quādoqui-
dam vnum nunc non sit, alteri nunc immediato continuum;
sicut nec punctus puncto, 6. *phys.* Nec corrumpitur in nunc
mediato, cum inter quaelibet duo nunc sit tempus medium.
sicut inter quaelibet duo puncta, est linea: in quolibet autem
tempore sunt infinita nunc. Si ergo nunc prius corrumpe- 4.
retur in nunc posteriori mediato, cum infinitis nunc inter
medijs, esse haberet, quod est falsum: Ergo quod prius. Itē,
nunc non corrumpitur in tempore praeterito, neq; futuro,
quia neutrum illorum est, corruptio autem fit in subiectum
actu existens Non ergo nunc corrumpitur in tempore. Se-
manet vnum & idem secundum substantiam, differens ve-
ro secundum esse, & rationem Reuera, ipsum nunc n[illegible]
telligitur, vt stans, sed vt semper fluens. Neque vt fluens à
priori, nisi motus praecedat, sed in posterius nec iterum in
Nunc [illegible] — posterius à priori, nisi motus sequatur proinde si nunquam
sequeretur, aut praecederet motus, [illegible] non esset nunc [illegible]
[illegible] — nobis exēplo motus particularis, [illegible] bet mome[illegible]
est fluens, & [illegible] hoc & principium & [illegible]
à quo, & in quē. hoc autem intelligendū est de nunc [illegible],
quod

Nunc. [illegible] q[illegible] [illegible]guitur ab æternitate Sed *dicet aliquis*, si idem nunc se[illegible]m substantiam flueret in toto tempore ex indiuisi-bili[illegible] ergo totus eius fluxus componeretur, & tempus li[illegible]m[illegible] er[illegible] à nunc siquidem tempus causatur. sed consequens est manifeste falsum. consequentia patet. Illud enim nunc

1. [illegible] u n esse diuersa, quæ necessario sunt indiuisibilia. Adde, quod omnis mutatio aliquam habet mensuram Si

2. erg[illegible] idem nunc secundum substantiam, mutetur secundū diuersa esse[illegible] esse ergo illius, atq; suorum aliqua certe esset

3. mensura. & sic fieret processus in infinitū, quod est falsum. Amplius, nullum indiuisibile (vt dicitur 6 *phy.*) potest fluere. Sed nunc est indiuisibile. non ergo [illegible]. Adde, quod si

4. semper flueret, nunquam angelus mensuraretur tempore, cum in eo nulla sit successio. Item, si instans suo fluxu est causa temporis, aut materialis aut formalis, efficiens, vel finalis. Non quidem materialis, quia subiectum temporis, quod est primum mobile, est causa [illegible]ius materialis. Neq; formalis, propterea quod instans non est forma temporis. Neq; efficiens, & finalis. ergo quod prius. Item, aut ille fluxus erit motus, aut tempus. non primu, quia motus est fluxus mobilis. neq; secundum, alioqui tempus causaretur à tempore: quod est absurdum. Denique, in quolibet fluente, est fluxus: sed instans non potest esse subiectum fluxus. Quod si dixeris, fluxum illum esse secundum imaginationem tantum, contra.

1. Solutio. Aut illa imaginatio pro fundamento rem habet, aut non. Si non, est chimæra, si autem habet, habeo intentum. *Resp.* atq; nego sequelam primi argumenti licet enim illud nunc sit idem subiecto, & differens secundum esse diuersa, ex diuersis tamen non componitur proinde non est necesse, vt ex indiuisibilibus componatur. saltum enim præsupponitur, quandoquidem partes successiuæ non sint permanentes, sicut partes continui. Ad conf. Nunc non dicitur mutari, sicut id, quod mutatur, sed potius sicut mensura, in qua ali-

2. quid mutatur. Ad 2. Nūc secundū ipsius substantiā cōsiderata. tu. non fluit fluxu physico, sed potius metaphysico. Nec etiā mutatur sicut mutationis subiectum. Ad cōfir. Angelus mēsuratur tempore, quoad suas affectiones, siue intellectiones: per tēpus moueri, ait Aug. est per affectiones moueri. Quoad

3. vero ad suum esse mēsuratur æuo, vt dicetur *in 2. libro* clarissime satis. Ad 3. in tempore, teste Commentatore 4. phy. duo à nobis considerari possunt substantia scilicet temporis, & posterioritas, atq; prioritas eiusdem. Tota vero substantia temporis, est ipsum nunc secundum substantiam ipsius consideratum. hoc certe fluere intelligitur à priori ad posterius, non quidem absolute, sed per quēdam respectum ad motū præcedentem, & subsequentem. causat autem tempus quoad temporis certificationem, prioris scilicet, & posterioris, non autem quod sit esse temporis, sed est ipsa essentia temporis, causamq; habet materialis modum Fluxus vero ille in-

Fluxus nunc. telligitur esse, ob vnum esse ipsius nunc, & aliud esse eiusdem: qui quidem fluxus, non est motus naturalis, sed potius ima-

4. ginarius. ex hoc soluitur confirmatio. Ad 4. Illa imaginatio fundatur in re[illegible] quæ pro fundamento habet ipsum nunc secundum diuersa esse, quæ ad motū referuntur. Quomodo ergo sit vnum nunc, patet. Tex. 122. *Alia vero modo cum tempus huic propinquum est, vt accedit nunc. quia hodie venit. accessit nunc. quia hodie venit. sed res illi non gesta sunt: neq; diluuium nunc actum est, quanquam tempus ad vsq; illa cōtinuum sit. sed quia non est prope illa modo non dicuntur.* Sensus est, nunc transumptiue dicitur de tempore instanti proximo, non autem de eo, quod longissime abest. Tex. 123. *Ipsum vero olim tempus est ad primum nūc*

Olim, tunc. *definitum. vt olim capta est Troia & olim diluuium erit. oportet enim finitum esse ad ipsum nunc. erit ergo quantum quoddam ab hoc tempore in illud determinatū, atq; erat in præteritum.* [illegible] [illegible] est *vel*, *latine* olim, siue tūc, siue aliquādo. vult er[illegible] o[illegible]tūc, aliquod fuisse nunc à præsenti nunc quam [illegible]ssimum, vt cum dicimus tunc capta fuit Troia, q[illegible] diu est, quod capta fuerit. similiter & de futuro, vt, tunc erit diluuium, scilicet procul ab hinc. Differt ergo olim ab ipso nunc, quia illud

Arist. est propinquum, illud vero remotum. Tex. 124. *Sed si nullū sit tempus, quod non sit olim: omne sane tempus erit finitum. deficiet ne igitur tandem.* Sensus est, si hoc aduerbium, olim, ad quodcūque tempus accōmodari potest, quod non habuerit aliquādo, aut habiturum sit certum initium, huiusmodi autē aduerbium præfinitum tempus ostendit; nunquid ergo deficiet tempus aliquando? Tex. *An non, siquidem semper est motus: nun-*

Soluit quaest. *quid igitur aliud; an idem sæpe? Nam vt motus, ita & tempus sese habere. perspicuum est quia si vnus idemq; sit motus aliquando, & tempus idem ac vnum erit sin vero non sit, nec id vnum idemq; redibit.* Sensus est. si semper fuit motus, semper fuit tempus: & si sēper fuit vnus, & idē motus, sēper fuit idē tēpus: & si semper nō fuit motus nec etiā tēpus fuisse constat. sed tēpus est infinitū, quia omne tēpus terminatur ad ipsū nūc, ad cuius ra-

tionē spectat, vt sit [illegible] vnius, & [illegible], no quidē De termino tempore. eiusdem, alioqui [illegible]positæ essent sim[illegible] [illegible] eundum [illegible]tempore. Tex. 12[illegible]. *Cum autem ipsum nunc sit temporis & finis & principium. non eiusdem sed præteriti finis, & principium futuri. quemadmodum circulus in eodem quodammodo curuū habet & concauū. sic & tempus in principio est semper, atq; in fine. quocirca semper aliud atq; aliud videtur Non enim ipsum nunc principium & finis est*

Tempus non deficit [illegible] principio. *[illegible] simul enim, & per idem opposita sunt non igitur deficiet ipsum [illegible] cum sit in principio semper.* Sensus est. Instans sese habet ad tempus, sicut punctus ad lineam circularem sed quilibet punctus in linea circulari est finis vnius lineæ, & principium alterius. quodlibet ergo instans in tempore, est principium vnius temporis, & finis alterius vnde fit, vt non sit vl[illegible] num instans totius temporis. & consequent[illegible] totum tempus est perpetuum, & infinitum. *Dices*, si instā[illegible] est principium vnius temporis, & finis alterius erit ergo diuisibile. *Remouet* hoc dubium Sicut, inquit, in eodem circulo non est concauum & conuexum, quia eadem circuli circumferentia, respectu

Quomodo nunc est principium & finis. eorum, quæ infra se cōtinentur, est concaua, cōnexa vero si ad extrinseca comparetur, ita idem nunc indiuisibile omnino, est principium vnius, & finis alterius temporis atque ita tempus semper est in suo principio, & fine, hoc est, semper est principium vnius, & finis alterius Verum quia instans est principium & finis: ideo alterum esse videtur non est tamen neus dictum est. Sed *dices*, si instans, quod est principium, & finis, est idem: tempus quoq; similiter erit idem, atq; idem

Est principium alterius temporis. instās erit principium, & finis eiusdem temporis *Resp.* philosophus non ita se habere, sed esse principium & finem alterius semper temporis. Principium, inquit, & finis eiusdem temporis sunt opposita si igitur idem nunc est principium & finis eiusdem temporis, opposita ergo eidem inessent simul, consequens autem est falsum & impossibile. Itaque tempus non deficiet. quia semper est in suo principio, hoc est, quia semper est instans, quod est principium temporis futuri. *Dices* punctus in linea circulari, est principium & finis eiusdem. quilibet enim punctus in linea circulari, est principium, & finis eiusdem lineæ. sed instans comparatur puncto. similiter ergo potest esse principium & finis eiusdē temporis *Resp.* in successiuis principium & finem respectu eiusdem opposita esse: nam si idem esset principium, & finis in successiuis, profecto idem esset tempus præteritum & futurum, constat enim idem esse instans præsens, finem præteriti, & initium futuri vnde fieret, vt semper idem tempus esset: & sic tempus non esset de genere successiuorum, quod est falsum. In permanentibus tamen bene potest fieri, [illegible] idem sit principium & finis eiusdem, quemadmodum se habet punctus in linea circulari: in hoc autem inter punctum, & instans, non stat ipsorum similitudo. Tex. 126. *Ipsum autem*

Iam quod sit. *Iam, pars est futuri temporis indiuisibili nunc [illegible] instantis propinqua velut, quādo ambulabis? iā ambulabo, quia tempus in qua ambulabis est prope item q; & præteriti temporis quod non longe ab instanti nūc distat, vt, quando ambulas? iam ambulaui. [illegible] autem non dicimus iam captam fuisse, quia longe ab instanti nunc distat.* [illegible] patet e [illegible], vt superfluum sit aliquid addere. Tex. 127. *Ipsum*

Nuper. Quondam. Repente. *præterea nuper præteriti pars est ipsi nunc præsenti propinqua. vt do venisti? nuper si sit præsenti nunc proximum. Quondam pars eiusdem temporis longe ab instanti nunc, olim autem, procul [illegible] Repente vero, quod in tempore insensibili propter paruitatem defluxit.* hæc quidem philosophus.

CAP. II.

In tempore omnem mutationem fieri.

AD generationem, atque corruptionem tempus con-fert ea studet, volens ostendere in tempore omnem generationem, corruptionemque fieri Omnia, in-

In tempore omnes [illegible]. quit, fiunt & corrumpuntur in tempore, quia per mutationem fiunt, & corrumpuntur, omnis enim mutatio est naturaliter, alicuiusue formæ à suo subiecto remotiua, [illegible] ebiectiua: quam ob causam a quibusdem sapientibus dict[illegible] est tempus esse penitus insipientissimum, atq; indiscip[illegible]linabile proinde tempus est potius corruptionis, quam generationis causa siquidem mutatio per se est causa destructionis per accidēs vero generationis. Tempus ergo similiter [illegible] habebit. Præterea, nihil dicimus generari, nisi appareret agens determinatum aliud à tempore, sed multa videmus corrū pi vbi non videmus corrumpens aliud à tempore: Tempus ergo per se est corruptionis causa. Omnē autem mutationē

[illegible] esse in tempore ex duabus præcipue rationibus perspicuum esse potest ex prima quidem quod in omni mutatione est velocius, & tardius, quæ sunt in tempore. Item, in omni mutatione est prius & posterius [illegible] igitur est in tem-

De tempore. pore [illegible]: consequentia, quia prius & posterius distinguuntur tem[illegible] or[illegible] siquidem prius in præterito est, quod plus distat a nunc præsenti, & prius in futur[illegible] quod minus ab illo separatur. Poster[illegible] us autem in præterit[illegible] quod minus distat à præsenti nunc: posterius vero [illegible] contra. [illegible] tet ergo, quomodo omnis mutati[illegible] fiat in tempore [illegible] est [illegible] ma, quæ à philosopho in hoc capitulo dicuntu[illegible]. *Cum mutatio omnis suapte natura sit deturbatiua, & in tem[illegible] e cuncta oriantur, & occidant [illegible] sunt & qui ipsum sa[illegible] um dicebant, & qui penitus indis[illegible] iplinabile, vt Pythagoreus Paro dixit. quia & per ipsum obliuiones inuehuntur, in hoc rectius dicent[illegible] perspicuum namque est potius corruptionis per se causam tempus esse, quam generationis: quia quemadmodum etiam prius diximus, mutatio per se demotiua est. per accidens autem generationis, & [illegible] causa est.* Sensus est: Omnis mutatio aufert aliquid de substantia transmutati: & vt dixit Cōmentator, naturaliter aufert substantiam transmutati in quacunque specie trāsmutationis fuerit, nisi in loco, hoc est in omni tra[illegible] mutatione alia à motu locali, vel substantia corrumpitur, vel ad illius corru[illegible] tionē inducitur dispositio. Deinde approbans illius Pythagorei sententiam, ait Mutatio & tempus ad generationem corruptionemque similiter se habent, quippe cum omnis mutatio fit in tempore, & vicissim mutationem tempus sequatur. Sed mutatio est per se causa corruptionis, generationis vero est causa per accidens. Esse, inquit Commentator, non est essentialiter in aliqua ente, nisi ex causa generante, & agente, quæ est natura, aut intellectus, aut anima quod est idem. Esse autem formæ rei generatæ ex transmutatione rei præcedente, quæ dicitur generatio, est per accidens; quoniam ista transmutatio in rei veritate aufert formam transmutati, quæ est contraria formæ generabili essentialiter: est igitur causa formæ generabilis per accidens, & corruptibilis per se. Tex. *Signum ex eo sufficiens est, quod nihil fit nisi moueatur aliquo modo moueat, & agat corrumpitur autem etsi nihil moueat atque, hanc corruptionem à tempore maxime dicere consueuimus.* Probat philosophus quod supra dixerat. Quod, inquit, tempus sit potius corruptionis, quam generationis causa: patet ex hoc, nempe, vt aliquid fiat, siue generetur, solam temporis transitionem, seu ambitum non sufficere; sed opus esse mouente in aliud, & agente: vt vero aliquid corrumpatur, tempus tantummodo sufficere. Tempus ergo est magis corruptionis, quam generationis causa. Dictum est supra, quomodo sit hoc intelligendum. A Commentatore duplex annotatur corruptio, quarum altera est extrinseca, vtpote violenta corruptio: Alia vero est de essentia rei, absque eo quod habeat causam extrinsecam sensibilem: ideo homines attribuunt ipsam tempori: velut senectutē, & huiusmodi. Et quia corruptum est duobus modis; modo qui corrumpitur ex alio, scilicet extrinseco, & modo, qui corrumpitur ex se, scilicet, quando causa corrūpens in eo, est in se; notificauit, quod illud, cuius corruptio attribuitur tempori, est corruptū, quod corrumpitur ex se propter latentiam suæ causæ. Hæc Comment. Reuera, non videtur fuisse phil. seu commentatoris intentio, aliquid ita à tempore, seu motu cœli corrumpi, vt nullo omnino egeat mouente, atque agente: siquidem quod corrumpitur à principio intrinseco, vtpote à senectute, causam suæ habet corruptionis intrinsecam, aliam vtique à motu cœli, siue à tempore: sed potius id innuere videntur, quod ea, quæ corruptioni petent à causa intrinseca siue extrinseca, tēpore tūn indigeāt, quæ autem generationi obir quuntur, causa egent mouente & agente. Tex. *At vero, neq; hanc tempus facit, sed accidit in tēpore fieri hanc mutationē.* hoc est, hæc mutatio non fit per se à tempore, sed accidit fieri in tēpore. Transmutatio, inquit Com. illud est, cui attribuitur corruptio per se; tempori vero attribuitur; quia mutationem sequitur. vnde est, id à quo res corruptio procuratur, nō esse tempus, sed potius tempus sequi huiusmodi nempe transmutationem; quoniā omnis transmutatio fit in tempore. Tex. *Quid ergo igitur tēpus sit, & quod sit, & quot modis dicimus ipsū nunc, & quid ipsū tunc, & quid modo, & quid iam, & quid olim, & quid repente, dictū* Epilogus est omniū, quæ à philosopho de tempore dicta sunt, quæ omnia parent satis. *Epilogus.* Tex. 129. *his nadiffinitis, perspicuum est mutationem omnem esse in tempore, & omne, quod mouetur, necessario in tempore moueri: velocius enim & tardius in omni mutatione sunt. nam in cunctis sic cernitur. Dico autem, id velocius moueri, quod prius in subiectum peruenit, modo per idem spatium, vniformemq; mutationem moueatur; veluti in delatione, si vtraq; secundum circulationem mouiantur, aut secundum rectam similiter autem & in alius.* Sensus est, omnis trāsmutatio velocior, vel tardior est in tempore. Sed omnis transmutatio est velocior, vel tardior [illegible] igitur est in temp[illegible]re. [illegible] uid autem sit velocius, exponit. Illud est velocius, quod in minore tempore pertransit æquale spatium. vtroque mobili moto secundū vnum modum mouendi, nēpe aut secūdum motū circularem, aut secundū motū rectum.

Tempus causa corruptionis. *Mutatio & tempus consimiliter se habent.* *Duplex corruptio.* *Corruptio intrinseca.* *Velocius, & tardius sunt in tempore*

Itaq; per mot[illegible] secundu[illegible] eundum ea[illegible] cōparatio[illegible] *sterius* [illegible] *nunc term*[illegible] *tempore.*[illegible] *ipsum,*[illegible] pore, patet [illegible] idem omne prius & p[illegible] re omnis transmutatio per se habet p[illegible] cuiuslibet transm[illegible] us per se vnu p[illegible] posterior. Igitur o[illegible] nis mutatio per se est [illegible] nor a Philoso[illegible] ho probatur. Nihil, inquit, dici[illegible] sterius alio, nisi secundum distantiam, quam h[illegible] præsens: sed nunc est finis vnius temporis, & pri[illegible] terius igitur ipsum nunc est in tempore. com[illegible] prius & posterius distantiā dicantur ad ipsum nunc præse[illegible] & ipsa in tēpore. C[illegible] mentator vero sic argu[illegible] mutatione per se sunt velocius & tar[illegible] us & tardius in illo sunt prius & posterius. quia v[illegible] quod p[illegible] pertransit æquale. Sed [illegible] quorumque [illegible] & posteri[illegible] illud est in tempore omnis ergo tra[illegible] per se est in tempore. Tex. *Contrario autē prius dicitur* [illegible] *dum præteritum tempus* [illegible] *In præterito qu*[illegible] *dicimus, quod longe est ab ip[illegible] nunc, posterius autē* [illegible] *In futuro autem prius quidem, quod propinquius est* [illegible] *autem procul. Quare, quoniā prius in tempore est, omne* [illegible] *sequitur prius, manifestū est, quod omnis mutatio, omnisq;* [illegible] *in tempore.* Clara est litera philosophi prius n. & po[illegible] er[illegible] us cōtrario modo se habent in præterito, & [illegible] uturo tempore. Illud n. tempus, quod à præsenti nunc remotissime abest, prius appellare consueuimus [illegible] quod prius fuerit Trisme[illegible] stus quam Socrates. Illud aut[illegible] nunc dicimus posterius in præterito, quod est præsenti nunc propinquius. In futuro autem tempore contrario modo se habent nā illud appellamus prius in futuro, quod ipsi nunc præsenti est propinquius: vt prius nunc præsenti, quod est festum sanctæ Agnetis, est tempus quadragesimæ, quā annunciationis dominicæ tempus. In omni ergo transmutatione vera, ait Cōmentator, in qua reperitur velocius & tardius, in eo inuenitur [illegible] s & posterius; & omne, in quo reperitur prius & posterius, est in tempore: omnis ergo trāsmutatio est in tempore. Sed a[illegible] ait Cōmentator hoc modo. Videmus multas transmutationes fieri in nō tempore, vt illuminationem totius orientis à Sole, & domus à candela, & rei factio in actu fit subito. Igitur alterum duorum erit, aut hanc philosophi demonstrationem non esse vniuersalem, aut certe sensum nostrum, huiusmodi tempus percipere non posse. *Soluit* Cōmentator, asserens illam Philosophi sententiam, veritatem habere in [illegible] transmutatione, quæ est per se: nō autem in ea, quæ est finis transmutationis. finis n. rei, non est de natura rei. Tran[illegible] mutationes ergo, quæ non sunt in tempore, sunt potius æqu[illegible] uoce, quam per se transmutationes: Cum vo[illegible] æq[illegible] [illegible] terius. *Dices*, generatio substantiæ est transitio[illegible] er[illegible], & tamen, non est in tempore. *Resp.* generati[illegible] n[illegible] stantiæ respectu termini transmutationis, posse dici transmutationem: est enim ad ens per se, respectu vero nominis transmutationis, minime, siquidem transmutatio per se pr[illegible] prie successiuam significat mutationem, quæ plane in substantiæ generationem non cadit. omnis ergo vera transmutat[illegible] fit in tempore, ob eas, quas à Philosopho, & commenta[illegible] re percepimus rationes.

CAP. III.

T[illegible] pus est in anima 4. phys. t[illegible] x [illegible].

D[illegible] *nunc [illegible] cōsideratione, quemodo [illegible] habeat tēpus ad animā [illegible] propter quid in omni videtur [illegible] terra & in mari, & in cœlo. A[illegible] n a motus [illegible] habitus numerus existen[illegible] cuncta [illegible] eius in sunt omnia. Tempus autem & [illegible] sunt. &* [illegible] *dum potentia & actum.* Ostendit tempu[illegible] [illegible] est passio, vel numer' motus, mot[illegible] ver[illegible] est [illegible] scilicet corporibus, omnia autē corpora sunt in loco, [illegible] mobilia. C[illegible] igitur tēpus & motus sint simul [illegible] bique. tēpus quoque erit vbique. E[illegible] uoniā nō o[illegible] ctō mouētur, sed quędā actu mouētur, quę [illegible] propterea dictū est à philosopho mot[illegible] & tēpus esse [illegible] secundū actū [illegible] tū etiā secundū potentia. Quia, inquit [illegible] mentator, tēpus est acciden[illegible] motus, & forma eius, vtpote [illegible] mensura illius, numerus rerum mobilium, & numer[illegible] tur in numerato: & ista omnia, nēpe cœl[illegible] terra, p[illegible] raliter habeat moueri, necesse est, vt tēpu[illegible] en[illegible] omnibus. [illegible] ac C[illegible] m. Motus ergo & [illegible] Commentatorem non sunt idem: nam si e[illegible] acci[illegible]

De tempora. tus: non ergo est motus: alioqui esset accidens sumptibus: quod est falsum. In coelo praeterea primo tempus inueniri, affirmas, quia primum tempus est in coelo; in aliis autem rebus *Tempus in potentia.* secundario: in quiescente vero in potentia; quia potest moueri. causa autem horum est, quia illa, in quibus inuenitur tempus innata sunt moueri, & esse in loco omne enim, quod est in loco, innatum est moueri, propterea quod est corpus: & sic terra innata est moueri, nam si extra locum suum esset posita, ad suum locum vtique naturaliter moueretur. Tex 131. *Vtrum autem cum non sit anima, erit tum: tempus an non dubitabit vtique aliquis · impossibile enim sine numerante, numerabile esse. Quare manifestum est, quia neque numerus erit. Si autem nihil aptum est, quam anima numerare. & animae intellectus. impossibile est ergo tempus esse, si anima non fuerit. Pauls ante de hac materia, ad mentem Commentatoris, alter vniq. satis pnts disputatum est.* Sensus est. Tempus in actu, quae est quantitas *Tempus in actu non est sine anima.* successiua motus, per quam motus ab anima mensuratur, sine anime numerante esse non potest. Si impossibile est, inquit, aliquid esse numerantem, hoc est, vt sit anima intellectiua numerans, impossibile erit, vt sit ipsum numeratum, tempus scilicet si ergo anima nō est, nec etiam tempus: quod quidē vnum copulatum ex quantitate successiua, & actuali animae numeratione significat. Tex. *Sed aut hoc, aut quodcunq; ens est tempus, vt si contingit motum esse sine anima. prius autem & posterius in motu sunt: tempus autem haec sunt, secundum quod numerabilia.* Sensus est, motus potest esse sine anima. prius quoque & posterius in motu, hoc est, illud, in quo esset ante, est prius. & posterius, tempus scilicet, quod nihil aliud est quam prius & posterius in motu quatenus numerabilia sunt Illud ergo *Esse numerorum ab anima.* ens quod est, tēpus potest esse sine anima. Cōmentator: Esse numeri in anima non omnibus modis ab anima dependet, alioqui non differret à chimaera, & re fictitia. sed esse eius extra animam, est in potentia propter proprium subiectum, & est in anima in actu, quando anima egerit illam actionem in subiecto praeparato ad recipiendum illam actionem quae dicitur numerus. Et paulo post. Tempus in actu non est sine anima, nisi in potentia, propter suum materiale significatum, motum videlicet, qui est de genere quantitatis. Deinde subdit, secundum quod prius & posterius sunt in eo numerata in potentia, & si fuerint numerata in actu, erit tempus in actu. Tempus ergo in actu non erit, nisi anima sit, in potentia vero erit, licet anima non sit. Non potest ergo dicere aliquis, tempus est, si anima non fit, nisi quia motus est, hoc est *Prius & posterius in motu.* respectu motus, vtpote materialis, & tempus nihil aliud est quam prius & posterius in motu secundum quod sunt numerata, ideo indiget in hoc anima in actu, vt numeret. secundum hoc ergo tempus diminuitur ob esse perfecto extra, quia numeratur in anima tantum: habet ergo esse extra animam simile perfecto, & si non sit perfectum, quasi diceret, tempus quoad omnes partes, non est perfectum, cum ipsius praecipua pars ex anima pendeat, formalis scilicet. Itaque tempus quoad suum materiale, est extra animam: nam *Quomodo tempus sit extra animam.* si sit numerus motus, & numerus numeratus, profecto quēadmodum motus est extra animam, similiter & tempus se habebit. Item, quātitas continua est extra animam. sed tempus est quantitas continua, est ergo extra animam. Sed *dicet aliquis*, tempus extra animam est nihil: Tempus enim est numerus motus, vt dictum est. aut ergo est in materia numerabili, aut in anima numerante. Nō primum, quia materia numerabilis per tempus non est, nisi prius & posterius in motu, in quibus nihil potest esse cum ipsa non sint simul. Tempus ergo est solum in anima numerante. *Dico*, tempus habere in priori, & posteriori motus, prius autem & posterius non sunt sub esse permanenti, sed successiuo tantum, & hoc sufficit Tex. 132. *Dubitabit autē aliquis & qualis motus tē, vs numerus est? an quilibet: Nam & in tēpore generatur, & corrumpitur, & augetur, & alteratur. atque in tempore defertur. Quatenus igitur motus est, tatenus est tempus cuiusque motus numerus · quocirca absolute motus cōtinui numerus est, non cuiusdam.* Quaerit, inquit, Cō. quis motus est iste, cuius numerus est tempus: vtrum scilicet *Quodnam numerum motus tempus sit.* sit numerus cuiuslibet motus, aut alicuius & si est numerus cuiuslibet, vtrum attribuatur eis eodem modo, aut principaliter, & secundario. Nam si posuerimus quid sit numerus alicuius motus; sequitur, vt non numeret alios motus, & si posuerimus, quod est numerus cuiuslibet motus, sequitur vt tempus multiplicetur per multiplicationē motuum. Dicamus, ergo quod sit numerus cuiuslibet motus, quia omnis motus fit in tempore non tamen eodem modo, sed secūdum prius & posterius. Tempus siquidem sequitur motum primum. quo existente tempus sit. necesse est, etiam si alii motus, vt corruptio, alteratio non existerent: propter*Numerus motus continui.* ea est proprie numerus motus cōtinui, hoc est primi, & circularis: motui enim tempus accidit, & motus est prior naturaliter: proinde necessarium est, vt sit numerus vnius motus primo, & essentialiter, nempe corporis primi. Mensura vero cuiuslibet motus, quatenus omnes motus fiant in tempore, & a tempore mensurentur. A Themistio vocatur tempus affectio primi motus, caeterorum vero motuum numerus, quia nimirum motu coeli à tempore excedi non potest; verum, tempus potest dici numerus primi motus secundū illius partes: aut quia est mensura propria & non communis mensura autem propria nō debet excedere numeratū. Tex. *Sed contingit vt eodem nunc alia etiam moueantur, quorum vtriusque motus tēpus numerus est erit ergo aliud atq; aliud, et ut duo aequalia tempora sint. an non? omne enim tempus vnum similiter est, & simul, specie vero & non simul sunt. Nam si sint hi quidem canes, illi autem equi, atq; vtrique septem, idem eorum est numerus; sic & eorū motuum, qui simul conterminantur, idem est tēpus, etsi velocior alter fortasse sit, alter vero tardior. Item q; alter delatio, alter alteratio sit. Tempus itaq; idem est alterationis, & delationis, siquidem numerus* *Idem esse tempus.* *idem est. Nam quanquā motus differant, atq; seorsum sint, tempus tamen omnino idem est, quia numerus etiam vnus idemq; est aequalium, & simul.* Dissoluit, inquit Comment. quaestionem, quomodo idem tempus sit duorum motuum in simul diuersorū absque eo quod tempus multiplicetur per multiplicationem motuum. Et non sequitur necessario, vt duo motus habeant duo tempora: tempus enim, secundum quod est numerus motuum, non multiplicabitur per multiplicationem motuum; & numerus non multiplicabitur per multiplicationē numeratorum. haec Comment. Caeterum, an tempus sit vnum, ceterante, propterea silentio pertranseo. Tex. 133. *Cum autem delatio motus sit & huius species sit ea quae orbicularis, mensuratur q; vnumquodq; vno quodam sibi congenere; vnitates quidem vnitatibus, equi vero equo. sic etiam tempus, quodam definito mensuratur motu, vt diximus: & motus tempore · hoc autem est, quia determinato motu & tempore, mensuratur motus, & quantitas temporis.* Sensus est. Vnūquodq; aliquo vno primo suae speciei mensuratur: sic enim motus inferiores mensurantur motu circulari, & vnitates, vnitate, & numerus equorum, vno equo: tempus ergo mensurabitur quodam primo sui generis: proinde necesse est, vt sit tempus primum, quod sit mēsura aliorū temporum. Cum, inquit Commentator, fuerit positum, quod circularis sit prior motus caeteris motibus, & tempus sit nu-*Primum tempus quid sit. Comment.* merus cuiuslibet motus; sequitur, vt tempus illius motus sit prius caeteris temporibus, & numeris, ex quo colligitur ad mentem Commentatoris, vnū solummodo primum tēpus esse, omnium aliorum tēporum mensuram alia vero plura tempora simul. Mensurae autem &c. hoc est, primum tēpus mensuratur motu, & motu mensuratur tempore. Quando enim quantitas alicuius temporis est nobis cognita, per eam mensuramus quantitatem temporis nobis incognitam, & è conuerso. verum motus mensuratur per tempus primo, & *Tempus motu mensuratur motu è conuerso.* essentialiter: tempus vero per motum per accidens, & secūdario, vt dictum est. Tex. *Si igitur quod primum mensura omniū proximorū circulatio regularis, mensura enim maxime, quia numerus huiusmodi notissimus est. Alteratio quidem neqitur aut augmentatio non sunt regulares, sed ipsa delatio vniformis est. Tempus itaq; esse videtur ipsius orbis motus, quoniam caeteri motus hoc mensurantur, tempus etiā eodem motu.* Sensus est. Primū in vnoquoq; genere est maxime aliorū mensura; sed motus circularis est primus in genere motuum: primum autem tempus mensuratur per motum · igitur per primum motum. Motus, inquit, primus *Tempus est motus orbis.* qui est maxime regularis, mēsurat maxime, hoc est, est mensura tēporis: quia, inquit, est numerus notissimus. q. d. tempus primum per illum motum mensuratur; quia nimirū motus est numerus, seu mensura notissima: sed motus circularis est huiusmodi igitur per illum primum tempus mensuratur. Amplius, primū tempus mensuratur per motum maxime regularē: sed primus motus est maxime regularis: ergo primum tempus per ipsum mensuratio alii autem motus non sunt regulares. Tex *Quocirca & id accidit, quod consuetum est dici · inquiunt enim humanas res, nec non a caeterorum naturales motu, vt generationem & corruptionem, circulum esse quod quidem propterea est. quia vniuersa hic tempore diiudicantur, atq; finem, & principium in illo accipiunt, perinde ac si circulo fierent. Videtur etiam tēpus ipsum circulus quidam, quod quidem rursus hac ratione videtur, quia talis circulationis est ipsum mensura, & a tali etiam circulatione ipsum mensuratur.* Sensus est. Communis est hominum opinio quodam circulo fieri omnia: nam res humanas, aiunt fortunae rotam sequi, in causa autē ipsum tempus esse, quod mo-*Tempus est circulum.* tū circularē sequitur, & ab eodē mensuratur, & vicissim motus à tempore. Tex *Quare, dicere esse rerum, quae fiunt circulum, perinde est, ac dicere, ipsum tempus esse quendam circulum. hoc autem est quia circulatione mensurantur. Praeter enim ipsam mensuram, nihil aliud videtur ipsum, quod mensuratur, quam totam. quod* *Ipsum* *est plures mensura.* Sensus est, cum res humanae, atque aliorum motus in tempore fiant, videntur quasi iterum reuerti, non quidem eadem numero, sed specie Quare,

omnia

De tempore. [illegible] omnium rerum tempus circulus quidam esse videtur. hoc autem perspicuum esse potest, quia tempus est circulationis mensura, & quasi à circulatione mensuratum. Atqui mensura, & mensuratum sunt einsdem generis, & non sit distinctio [illegible] praeter rem mensuratam nihil aliud sit, quam totum [illegible] quoddam ex pluribus constans partialibus mensuris. Itaque tempus est [illegible] ac principaliter numerus motus primi circularis, secundario autem aliorum. Primum enim est mensura aliorum omnium, quae in illo genere continentur. sed motus circularis, est primus inter omnes alios motus: ergo aliorum [illegible] mensura. vnde fit, vt tempus, quo [illegible] est mensura motus, [illegible] primi motus mensura, mensura [illegible] alicuius generis mensurat primum [illegible] generis. Amplius, Numerus primi motus est [illegible] tempus est mensura [illegible]: est ergo [illegible] motus [illegible], tempus est aequale, & regulare. [illegible] ergo [illegible] motus, qui est maxime regularis. Tex. 134 *Dicitur etiam [illegible] numerum qui dem eundem esse [illegible] atque eundem si aequalis sit vterque, denarium autem non eundem [illegible]. Quemadmodum neque triangula eadem [illegible] altera [illegible] est, quamquam eadem sunt vtraque [illegible] quoniam ambo triangula sunt. Eadem enim [illegible] quo, cuius differentia non differunt, sicut triangulum à triangulo differentia differt, diuersa enim sunt non autem figura [illegible] sed vbi eandem [illegible] cadunt diuisionem, figurae enim talis quidem est circulus. talis quoque triangulum: & huius tale quidem est aequilaterum, tale vero scalarium. haec igitur eadem sunt figura: trium enim ambo sunt angulorum, non autem sunt eadem triangulum igitur, & numerus [illegible], non enim numerum ipsorum differentia numeri differt, denarium autem non [illegible] de quibus dicitur, differunt: nam haec canes sunt, illa equi. Et de tempore quidem ipso, & de iis quae circa ipsum sunt propriatatibus, hac consideratione dictum* haec Philosophus. Quae omnia ad angustiam huius nostro operi inseruiunt, vt lectori facilis, ac exacta esset consideratio de tempore. Dicit ergo Philosophus hoc vltimo textu tempus esse vnum, ratione quidem numeri, non autem ratione numeri speciei, sicut paulo ante à nobis ostensum est.

Epilogus. *Tempus est mensura.* *Triangulus à triangulo differt.*

MERCVRIVS.

Generationes hominum ad diuinorum cognitionem testimoniumque naturae, ad imperandum omnibus, quae coelo teguntur, ad bonorum discretionem, ad incrementum generis, numerique propaginem, omnisque anima velata carnis vmbraculo, ad coelestium Deorum discursum suspiciendum, ad opera Dei, & naturae progressus, ad bonorum signa, ad potestatis diuinae cognitionem.

Commentum XV.

Commentum Difficillima, obscurissimaque de tempore (fauore diui Pymandri) materia absoluta, sapientissimi Mercurij Textum breuiter dilucideque interpretari conabor, praesertim cum sim in calce istius quarti libri: *Generationes*, inquit, *hominum* &c. hoc est, hac ratione homines à Deo conditi sunt, vt diuina suspicerent, Deumque ex operum illius magnitudine intelligerent, intelligendo amarent, amando possiderent, possidendo, fruerentur. Philo disertissimus Iudaeorum, in libro de mundo ait, hominem esse immortalem, diuinum, factum ad imaginem Dei: quam quidem imaginem, filium Dei appellat: caeterorum vero animantium os in terram naturam deflexisse: hominis vero è conuerso, sublimasse, vt coelum suspiceret coelestis enim propago est, non terrestris proinde scite dictum est a Vir. *Olli est diuinus vigor, & coelestis origo.* Et Ouid. *Os homini sublime dedit, coelumque videre.* Plato in Cratylo: *Hominis nomen*, inquit, *illud significat, quod caetera quidem animalia, quae vident, non considerant, neque animaduertunt, neque contemplantur: homo autem & videt simul, & contemplatur, animaduertitque quod videt. hinc merito solus ex omnibus animantibus homo* [illegible] *est nuncupatus, qua*[illegible] *contemplans, quae* [illegible] *vidit.* Tex. *Testimoniumque natura* hoc est, ideo conditus est homo, vt testimonium ferat suae naturae, quod scilicet sit immortalis, & incorruptibilis, ac diuinae beatitudinis capax, denique diuino aeternae vitae munere donandus. Tex. *ad imperandum*, hoc est, factus est quodammodo Deus mortalis in terris, cui omnium curam, & dominium Deus delegauit. Vnde Moyses Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & praesit piscibus maris, & volatilibus coeli, & bestiis vniuersae terrae, omnique reptili, quod mouetur in terra.* In ipso ergo suae creationis articulo, vt praeses omnium creatus est, quem natura

Quare creatus sit homo. *6. Aeneid.* *Homo testimonium naturae.* *Homo dominus omnium.*

animalia verentur & obediunt & nisi peccasset, ille [illegible] primitus institutus [illegible] vniuersi [illegible] perfecto [illegible] vt ea diuina [illegible] dominum [illegible] dominium [illegible] naturale. & recte [illegible] nobilioribus [illegible] Plato in Timaeo [illegible] hominis creatione [illegible] mortalibus [illegible] principatum teneat [illegible] ob causam [illegible] cum ciuitatem a [illegible] quo rege [illegible] satellites, alios que omnes [illegible] quasi rege [illegible] aliquem [illegible] praefectum [illegible] naturam fabricauit, & tandem [illegible] formauit, declarans [illegible] quanto [illegible] quam [illegible] Gregorius Nyssenus de creatione hominis [illegible] *post creaturam factus est homo* [illegible] *tiendi parata* [illegible] *ductus est homo.* [illegible] *magnum* [illegible] *terobtineret* [illegible] *per caetero que* [illegible] *& magni* [illegible] *factum* [illegible] *vestigare poten* [illegible] hunc mundum, post creaturam [illegible] vilissimus in extrema parte [illegible] genitum, mox esse rectorem. August. [illegible] Manichaeos cap. 17. exponens [illegible] *ad imaginem Adiicit continuo*, inquit, [illegible] *maris, & volatilium coeli, &c. vt intelligeremus non* [illegible] *dixit hominem factum ad imaginem Dei, sed propterea* [illegible] *qua omnia pecora superat. Omnia enim animalia* [illegible] *tuam, non propter corpus sed propter intell*[illegible] *& illa non habent: quamuis etiam corpus* [illegible] *vt indicet meliores nos esse quam bestias, & propterea De*[illegible] *nium enim animalium corpora, siue quae in aquis, siue q*[illegible] *siue quae in aere volitant, inclinata sunt ad terram* [illegible] *erecta, vt hominis corpus.* Quo significatur, etiam animum nostrum in superna, & in aeterna spiritualia erectum esse debere. Et de ciuit. Dei, lib. 22. c. 24. *Non enim vt animalia rationis expertia prona esse videmus in terram, ita creatus est homo,* [illegible] *in coelum corporis forma, admonet eum quae sursum sunt,* [illegible]. Et de symbolo lib. 1. cap 1. *Fecit Deus hominem*, inquit, *ad imaginem, & similitudinem suam in mente;* [illegible] *enim est imago Dei* [illegible] *mens ipsa non potest comprehendi,* [illegible] *vbi est imago Dei.* Ad hoc facti sumus, vt creaturis caeteris dominemur: [illegible] per peccatum primo homine lapsi sumus, factique sumus humiles, mortales. Tex. *Ad bonorum discretionem.* Sensus est, homo, ex diuinorum operum cognitione testimonium perhibet suae naturae, quod scilicet sit diuinae particeps naturae, quodque sit caeterorum animantium dominus. id autem ab eo praestari non potest, absque bonorum discretione. Sane, proprium est rationis, bonum a malo secernere, quo qui caret, homo dici non potest. Tex. *Ad incrementum generis, numeri propaginem.* hoc est, vt suipsius propagationem tueatur, vt qui in suo indiuiduo permanere non potest, in sua specie aeternitatem quodammodo obtineat. Siquidem vnicuique innatum est animanti, vt se, suamque vitam tueatur, velletque pro viribus [illegible] fieri posset, perpetuo consistere: prorsus de naturaliter appetunt esse, tanquam suum bonum esse enim bonum vniuscuiusque existimatur. Sic legimus in Genesi *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* B[illegible] Magnus, *Incrementum*, inquit, *duplex, corporis vnum, alterum animae. Sane animae* [illegible] *dum quotidiana progressione ad perfectionem promouet, praesidio adiuta disciplinarum.* [illegible] *corpus ab exigua massula progreditur,* [illegible] *statura modum* [illegible] *crescite* [illegible] *est iuxta perfectionem corporis, tantisper* [illegible] *statura sibi natura perscripta: No*[illegible] *inita interiorem hominis, qua* [illegible] *dinis. Istiusmodi etiam Paulus, quid in admitteretur, pro virili se extendere in anteriora, eorum quae retro [illegible] obliuiscebatur hoc augmentum spiritualis & diuinae contemplationis, atque pietatis* [illegible] *tegranda ratio.* bene ergo dictum à Mercurio, hominem conditum esse ad incrementum sui generis. incrementum, inquam, non [illegible] carnalis propaginis, sed etiam spiritualis virtutis. Tex. *Omnia anima &c.* Sensus est, animae rationalis, quae subtegmine corporeo delitescit, talis est finis. vt superiora suspiciat, atque coelestium cursus contempletur, Deique & naturae opera rimetur, & bonorum signa, & diuinae potestatis cognitionem diligenter consideret: denique, vt semel dicam, cum terrenorum, tum etiam coelestium cognitio-

De homine. *[illegible] creatus.* *August.* *Tex.* *Desiderium esse.* *Basilius Hexamero.* *Cre*[illegible]

Da homi[n]is. Aug.

gnitionem habeat. Vnde Augustinus de Genesi ad literam lib. 6. cap. 12. *Hoc excellit in homine, quod ei Deus dedit mentem intellectualem, qua præstat pecoribus, quæque sui conditoris similitudinem gerit, quamquam in ipso corpore habeat quandam proprietatem, quæ hoc indicat, quod erectus factus est; vt hoc ipso admoneretur non sibi terrena esse sectanda velut pecora, quorum voluptas omnis terrena est. vnde in aluum cuncta pecora prona atque prostrata sunt.* Congruit autem & corpus eius modi animæ rationali, non secundum lineamenta, figurasque membrorum, sed potius secundum id quod in cœlum erectum, ad intuendum quæ in corpore ipsius mundi superna sunt: sicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritualibus natura maxime excellunt, vt quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram. hæc de textu sint dicta.

Homo ad naturæ contemplatur.

MERCVRIVS.

Portio quædam tributa est homini ad bonorum malorumque iudicium, ad bonorum in varium artificium inueniendum. Incipit tamen in illis viuere, sapientiamque nancisci, ad portionem fortemue cursus Deorum circumeuntium.

Commentum XVI.

Postquam ostendit, hominem ad hunc finem conditum esse, vt diuina contemplatur, subiecit, homini quandam esse portionem celatam, qua varias artes in rebus intelligere posset, quippe cum humanum genus ratione, & artibus viuat, suapte ergo natura homo fertur ad bonorum malorumque discretionem, atque variarum artium inueniendũ. Quamobrem dictum est à philosopho 6. *ethicarum cap.* 4. habitus intellectuales esse, sapientiam, scientiam, intellectum, prudentiam, & artem. *Sunt itaque, ait, ea, quibus verum anima dicit affirmando, aut negando, numero quinque hæc autem sunt: ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus.* Porro, intellectus, sapientia, & scientia sunt habitus speculatiui quorum finis est scire & non operari, in hoc tamen differunt ab inuicem, quod intellectus sit primorum principiorum demonstrationis habitus: scientia vero ex causis inferioribus habitus cõclusionis: sapientia autem primas causas, Deum nempe, & intelligentias considerat; ideoque caput scientiarum appellatur. Prudentia autem, & ars, sunt habitus practici, quorum finis est operari. verum prudentia est recta ratio rerum à nobis agibilium quippe quæ dirigit in actionibus, quæ non transeunt in materiam exteriorem, sed sunt perfectiones agentis. ars vero in materiam prodit exteriorem. Itaque illa pars animæ, quæ est particeps rationis, vt idem philosophus dicit 1. *cap. eiusdem libri*, diuiditur in duas partes, quarum vna contemplamur ea, quorum principia, vt aliter se habeant, minime fieri potest: Altera vero perspicimus ea, quæ aliter sese habere possunt. Insit autem ipsis rerum cognitio similitudine quadam, atque accommodatione, quarum altera vis sciendi, siue scientifica, altera ratiocinatiua, siue consiliatiua appellatur. nemo autem consultat de rebus, quæ se aliter habere non possunt. has duas animæ partes, Mercurius manifeste ostendit, & primam quidem, dum dicit, hominem ideo à Deo creatum, vt cœlestia contempletur cœlestia autem aliter se habere non possunt. secundam vero, cum asserit, homini datam esse partem iudiciariam, atque consiliatiuam, ad varium artificium inueniendum: ars autem est de his rebus, quæ se aliter habere possunt. nam ex experimentis multarum rerum artes inuentæ sunt, experimenta autem huiusmodi sæpius fallunt. Ad primam autem spectat scientiam: quemadmodum docet philosophus *cap.* 4. *ibidem. Scientia, inquit, quidnam sit, hinc perspicuum est, si exacte dicere oportet, & non similitudines sequi, omnes enim putamus id, quod scimus aliter sese habere non posse.* Scientia ergo demonstratiuus est habitus. tum enim quispiam scit, cum aliquo modo credit, & sunt ipsi principia nota. si enim non sint magis nota quam conclusio per accidens habebit scientiam. Intelligo (inquit Auer.) quod scientia sit forma demonstrationis collecta in anima ex propositionibus, & conclusione, & cæteris rebus a conditionatis in demonstratione. Quando igitur contingit alicui credulitas rei alicuius, & fuerint principia prima illius rei nota apud ipsum, tunc iam cõtingit ei scientia illius rei; si vero nõ fuerint nota apud ipsum, est scientia sua per modum accidentis. Subdit rationem philosophus *cap.* 5. *Eorum, inquit, quæ sese aliter habere possunt, quiddam est quod fieri, quiddam autem quod agi potest est enim aliud facere, aliud agere. De his autem ipsis credimus exterioribus quoque sermonibus. Itaque habitus cum ratione actiuus aliud, quam habitus cum ratione factiuus. neque alter in altero continetur. Nam neque actio est factio, neque factio est actio. Cum autem ædificatoria sit ars quædam & habitus quidam cum ratione factiuus. neque sit ars qua non sit habitus cum ratione factiuus, nec vllus habitus talis quin non sit ars, sit, vt idem sit ars, atque habitus faciendi vera cũ ratione. omnis autem ars in faciendo versatur, & artificio vti, & mente prospicere, vt aliquid fiat eorum, quæ possunt esse, & non esse, & quorum principium est in faciente, non autem in eo, quod fit. Ars ergo est habitus quidam cum vera ratione factiuus.* Hæc philos. vnde intelligimus per veram Mercurij sententiam, partem in homine rationalem, & diuinorum speculationi esse accommodatam, & multarum artium inuentioni. Tex. *Incipit tamen in illis viuere sapientiamque nancisci &c.* Sensus est, cum homo cœperit viuere, vitam vtique animæ rationi quam conformem, non brutis, & irrationabilibus similem; tunc sapientiam nanciscitur, ad Deorũ cursus, hoc cœlestiũ corporum naturam, atque intelligentiarum vitam cognoscenda. Prius ergo quam vitæ puritatem homo attigerit, indignus habetur, qui scrutator sit diuinæ sapientiæ. Etenim sapientia est actus exactissimus, omnium scientiarum caput: opus est ergo, vt sit mente exactissima, atque ab omni peccati concretione, & labe libera. *Sapientiam, inquit philosophus cap. 8. lib. 6. ethi. in artibus iis attribuimus, qui in iis sunt exactissimi. Phidiam tamen sapientem sculptorem lapidum dicimus. & Polycletum statuarium itidem sapientem. Atque hic per sapientiam nihil aliud intelligimus, quam ipsius artis virtutem. At quosdam etiam esse sapientes omnino non aliqua ex parte, nec aliquid aliud sapientes arbitramur, vt in Margite dixit Homerus:*

Dijs nimium munere. nec fossor nec durus arator,
Nec sapiens alia vlla nimium exstitit arte.

Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse. Sapientem enim non solum ea scire, quæ ex principiis cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia intellectus est, & scientia, & vt caput rerum earum, quæ summis afficiuntur honoribus. Hæc philos. Disputauimus & alibi de hoc negotio, propterea ad alia properat animus.

De hominis re[s]urrectione.

Sapientia quæ sit.

Sapientia intellectus & scientiarum.

Habitus intellectuales.

Intellectus.

Duæ animæ partes.

Scientifica.

Scientia.

Conclus.

Ars.

Actio & factio.

MERCVRIVS.

Resolui præterea in id, in quo ampla extabunt momenta, admonitione quæ artificiorum super terram, relictis innouatione temporum, labe generationeque carnis animatæ. Tabefactis autem sementibus fructuum, opificiisque naturæ & artis, reiuuenescent denique vetera, necessitate & renouatione Deorum, cursuque circuli numerosæ naturæ. Diuinũ enim, ipsa seculi certo modo conspiratio, mundi natura denuo florescente. Etenim in ipsa diuinitate, natura ipsa consistit.

Commentum XVII.

MIRA Mercurij sapientia, quæ mundi creationem, hominis officium, denique orbis excidium, ac mortuorum resurrectionem membratim dialogo complexa est. In quarto lib. varijs in locis de hac materia disputaui, & verba huius ad corroborationem adduxi, ac philosophorum sententias elucidare curaui. Nunc aliquid addere, non erit inutile. *Resolui, &c.* Sensus est Data est homini portio, ad varium artificium inueniendum, ad bonorum, malorumque discretionem, sed posteaquam inceperit viuere habereque sapientiam; non solum cœlestium cursus Deorum penetrabit, verum etiam mundi ruinam, ac mortuorum resurrectionem intelliget. *Admonitione artificiorum super terram*: hoc est, omnia artificia terrena resolui in id intelliget, in quo extabũt ampla momẽta. Si momẽtum est vnum tantũ, quia vnũ est instans, vt dictum est; quid est illud, in quo sunt ampla momenta, in quo resoluenda erunt omnia hominum, atque naturæ artificia, nisi ipsa æternitas, siue æuum, in quo sunt ampla, & vnũ momentũ; Ampla quidẽ, quia termino aliquo clauditur; vnum vero, quia vnũ est momẽtũ æui, siue æternitatis? Resolui autem omnia in æternitatẽ, perinde est, ac si diceremus, flumina resolui in mare, quia eo redeunt, vnde profecta sunt sic statuas æreas in æs, & aureas in aurũ & luteas in lutum. Etenim flumina in seipsis permanentẽ stabilitatem non habent; sed continuo fluxu, ad sui originem contendunt in qua æterna quodãmodo esse valeant. sic etiã hominum artificia, labores, studia, quoniam in seipsis stabilia non sunt, ad æternitatem sua sponte festinant, vnde emanarunt. & in qua sui permanentiam, atque claram, firmamque possessionem adipiscuntur. Sed quãdo hæc erunt? *in innouatione temporũ*, inquit. hoc est, cum venient noua tempora. Sed quomodo hoc fieri potest, cum tempus sit æternum, secundum philosophum; propterea

Expositio.

Ampla momenta.

Omnia appetunt æternitatem.

In innouatione temporum.

[illegible] est ter[illegible] ergo [illegible] [illegible] temporis [illegible]

[illegible] ocrin [illegible]

[illegible] io asser[illegible] futurum [illegible]

impia hominu[illegible], *hom nec erunt* [illegible]

in dinat, irrationab[illegible] *cum* [illegible] *onti erunt,*

ille dominus. [illegible] *pater* [illegible] *potens, & vnus* [illegible] *bernat*

Causa ruinæ mundi. *immensa in mores vitium pess*[illegible] *electommum.* [illegible] *ret*

quia in extremis tem[illegible] abundab[illegible] ini[illegible]quitas [illegible] *n*scet charitas multorum; propterea excidi[illegible] futurum est, in quo renouentur omnia. Tex. *Absé*[illegible] est, postquam & fructuum semin[illegible] & naturæ & [illegible] opi[illegible] fuerint corrupta, [illegible] ab e diuinæ iusti[illegible] consumpta, quæ omnia in fine mundi sunt futura [illegible] tunc veter[illegible] iuuenescent, quia prima ab erunt idque [illegible] *tate & re*[illegible]. De[illegible] hoc est, propter renouationem fi[illegible] m Dei, [illegible] secundum illud Ps [illegible] dixit [illegible] De[illegible] rum Dei renouatione, fiue ad[illegible] tio [illegible] tu[illegible] ad R[illegible].

Rom. 8. *Omnis creatura*, eit, *t* [illegible] *etiam* [illegible] *tem filiorum* [illegible] *et.* Tex. *Cursúque* [illegible] est,

Numerus electorum. quando compleuerit numeru[illegible] circulu orbi[illegible] merosa naturæ adimpleatur [illegible] Ioan. in Apocalyp. *medicum tempus, donec impleatur numerus fratrum & filiorum, qui interficiendi sunt, sicut & vos* Et Paul[illegible] *Omnia sustineo pr*[illegible] *autem*

2. Tim. 2. *consequantur.* Vocatur autem numerosa natura[illegible] quia magnus est electorum numerus [illegible] e[illegible] est [illegible] propheta. Dinumerabo eos & super arenam [illegible] bebuntur. Per circulum igitur numerosæ naturæ [illegible] numerum electorum Dei intelle[illegible] Mercurius qu[illegible] mundi eimpleb[illegible]tur quorum gra[illegible] a mundi circulus ag[illegible]ur, & præsens rerum ordo adhuc perseuerat. Tex. *Diui*[illegible] *enim &c.* Sensus, cum denuo natura humana reiuuenescet, & omnis elementorum natura ad id etiam conspirabit, vt nouitatem filiorum Dei præseferre studeat; tunc *diuinum quoddam apparebit*, hoc est, magnum diuinæ potenti[illegible] iudicium conspicietur. Et reuera, vnum inter alia mira Dei opera, præstantissimum est, &

Resurrectio. creditu apud multos difficillimum, [illegible] resurrectionis negotiū. Tex. *Etenim &c.* Sensus est, quod [illegible] natura humana rest[illegible] resecet in causa est, *quia consistit in diuinitate*, id est, ex [illegible] diuinæ po[illegible] virtutis, hoc illi continget q[illegible]d. Non mirum [illegible] qui dixit, mundum renouandum, ac mortuos resurrecturos, hoc enim fiet diuina virtute, cui non est difficile omne verbum. Porro, ex tribus potissimum haberi, colligique potest resurrectionis doctrina, ratione scilicet, vniuersitatis exem-

Ratione probatur. plo, ac rerum gestarum testimonio. Et ratione quidem: quia cum omnis vitæ nostræ vsus, in corporis animæque consortio versetur. Resurrectio autem, aut boni actus præmium habeat, aut pœnam improbi: necesse erit, corpus resurgere. cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudicium vocabitur anima sine corpore, cum de sui corporis contubernio fieri ratio reddend[illegible], sicut dicit Apostolus. *Vt reddat vnusquisque rationem de his, quæ gessit in corpore suo, siue bonum siue malum.*

Rationes resurrectionis. Iure ergo vocabitur ad iudicij examen. Item, anima est incorruptibilis, ac naturaliter appetit corporis vnionem: non

2. ergo perpetuo ab illa est separanda; alioqui creatura nobilissima, quam tan[illegible] fecit mundi pater, & op. fex, vt pro illius pretio, filium dederit, perpetuæ sustineret imperfectionis opprobrium, anima enim sine corpore, suam omnimodam perfectionem non habet [illegible] hom[illegible] enim constat ex anima & corpore. [illegible]roinde sine corpore homo dici non potest. Item, si naturaliter appetit corporis contubernium, appetitus au-

3. tem naturalis non fit ad impossibile, nec frustra; rationi ergo consentaneum est omnino, vt ad suum corpus anima redeat. Sane, nullum v[illegible]lentum est perpetuum[illegible] sed [illegible]iolenta est animæ à corpor[illegible] separatio, quia contra naturalem incli-

2. Cor. 5. nationem, sicut docetur ab Apostolo: *Nolumus, inquit, spoliari sed superuestiri* protode sipe[illegible] m non [illegible]ter [illegible] ei, nequaquam animæ [illegible] corpore facta fuisset d[illegible] ectio [illegible] Ergo quod

Alia en 2. ratio. prius. Amplius, vsus mundi, rerum status omnium, generationum [illegible] successionum vices, nōne tibi videntur mori cum deficiunt, resurgere cum reuiuiscunt? quod satum est resurgit [illegible] urgit quod mur[illegible] um est, & in gradent genera, in easdem [illegible] reformatur. *Dies moritur in noctem* inquit Tertullianus de resurrectione carnis, *& in tenebris v*[illegible]*quaque*

[illegible] *suo* [illegible] *vasis* [illegible] *n* [illegible] *tra* [illegible] *ra* [illegible] *homin* [illegible] *mortua* [illegible] *nt hi* [illegible] *tbe* [illegible] *ac* [illegible] *intrare* [illegible] *vermem* [illegible] *tempus* [illegible] ruin[illegible] qooa [illegible] bile est, [illegible] prolab[illegible] fetuier[illegible] eo lima [illegible] Omnis [illegible] pirab[illegible] Paulus [illegible] ge misit, & [illegible] xit ea ideo factus est homo per [illegible] crea[illegible] tur, ut enim sua[illegible] ra videret [illegible] *crea*[illegible] *creatura* [illegible] *qua* [illegible] æterna quoque eius virtus & diu[illegible]tas, [illegible], ait Apostolus. [illegible] obcæcam[illegible] poret speculum melior[illegible] & purgat[illegible] creaturarum amplius refulgeat species creatoris [illegible] non erit ad necessitatem, quasi Deus aliter videri non [illegible] ficut [illegible] sed ad iocunditatem, vt scilicet delectat [illegible] intellectual[illegible], addatur delectatio visionis sen[illegible] mens summi opificis est, vt vnaquæque res suum [illegible] t atur, & ad suum redeat principium, quia *m*[illegible] *ratos & iustus.* Si eis *misericors* inquit Chrysost[illegible] *dignas venia esse censet, multo magis eos, qui r*[illegible] *qui sine corona, postquam bene exercuerint* [illegible] *nimio illis reddet*, hoc est maximum argum[illegible] *m* fut[illegible] surrectionis. Quādo enim [illegible] nunt malam [illegible] & [illegible] ne, & secore viuere; vbinam re[illegible] vnusqui[illegible], quæ gessit in corpor[illegible] nisi futura resurre[illegible] solum vnam, sed duas stolas animæ ret[illegible] non esset perfecta operum merces, & [illegible] apro mer[illegible] vtriusque hominis retributio. *Si resurrectio* [illegible] ait Apostolus, *neque Christus resurre*[illegible] *a* [illegible] *nam est prædicatio nostra, vacua* [illegible] *hominu*[illegible] Christus est caput corporis, quæ [illegible] corpus [illegible] abitur. *Adam peccant* [illegible] *e. mortem incurrunt, & omnes ex eius* [illegible] *vidi*[illegible] *& Christum non peccans* [illegible] *cata*[illegible] *port acquisiuit vitam* [illegible] *stia* [illegible] *si mortui non resurgent* hoc est, si secund[illegible] humanum [illegible] qui vt dens hoc in rer[illegible] naturam non cadere, vt caro iam soluta reformetur ad v[illegible] nuntius crediti sui futuræ resurrectionem mortuo[illegible] certus sit de futura vita. Ph[illegible] poste[illegible] feminas, inquit [illegible] *mina*[illegible] *non corpus, quod* [illegible] *tutes* [illegible] *munus* [illegible] *feminas proprie corpus* [illegible] vt [illegible] nutu quodammodo e[illegible] f[illegible] post multa secū hebescit ren[illegible] credib[illegible] sit Dei virtute mor[illegible] tanti[illegible] ptione [illegible] resurgere [illegible] rumps [illegible] fcet [illegible] & [illegible] tū & lumi[illegible] & nullam f[illegible] *in infirmitate* quia immob[illegible] *virtute* [illegible] *male, restit* [illegible] sustentatur [illegible] gure t. Ad[illegible] or. c. 4. *Vtere quod quisque* [illegible] *mine* [illegible]

De resurrectione hominis.

cum Iesu suscitabit & constituet vobiscum. Hac spe, ait Ambrosius: *dicit laborare propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis domini Iesu, qui futuri erunt, qui credunt: quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Adam enim forma mortis est causa peccati. Christus vero forma vitæ propter iustitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius.* Et quoniam participes hos communis fidei dixit, *Resuscitator* (inquit) *constituet vobiscum, vt vnius fidei in vna fiat domo pacis.* Ad Philip. 3 *Saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui reformauit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: secundum operationem suam, qua potest sibi subiicere omnia.* Sensus est, cum corpus nostræ humilitatis, ait Theophilactus, Christi corpori per malorum tolerantiam simile redditur, par est, vt in futuro illi gloria fiat, & claritate conforme. Nihil autem quisquam diffidat, cum Christus virtutem habeat, qua angelos sibi subiecit, & dæmones *In resurrectione*, ait Ambrosius, *apparebit virtus domini manifestata, comprimens omnes principes, & potestates, vt manifestetur Deus, & dominans esse omnium.* Ad Thess. cap. 4 *Si credimus quod Iesus mortuus est, & resurrexit, ita illos, qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. Sed sunt aliqui,* inquit Chrysostomus, *qui huic rei diffidunt, eo quod Deum ignorant. Quid enim facilius, dic quæso, an ex eo quod non est, aliquid producere, an sit aut ea, quæ corrupta sunt, denuo restituere: Deus est, qui hæc agit, cuius potentia est infinita.* Quod ergo sit futura resurrectio mortuorum, tum ex Mercurio, tum etiam ex Paulo latissime patet. post hac dicamus, quotuplex sit ipsa resurrectio.

1 Pet. 2.

Phil. 3.

1 Thess. 4.

DIGRESSIO PRIMA.
CAP. I.
Duplex resurrectio.

Quare resurrectioni contradicitur.

Priusquam de duplici resurrectione sermo decurrat, explicandum nobis est, quam ob causam sanctæ mortuorum resurrectioni à plurimis, & quidem non ignotæ sapientiæ hominibus sæpe sæpius fuerit contradictum. In causa vtique extitit, sensuum imaginatio, ac propria intellectus confidentia: cum enim secundum naturam a priuatione ad habitum non fiat regressio, imaginati sunt fieri non posse, vt postquam omnia in cineres, & in diuersa loca dispersa sint, illa denuo reintegrari posse.

1. (margin)

Altera vero causa extitit, maxime quorundam doctrina, quæ primum hominum mentes occupauit ita, vt ab illa recedere fas non fuerit, licet mortalium. *Auferuntur,* inquit Psal. *iudicia tua a facie eius, quoniam inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.* Ista sunt verba resurrectionis confutatiua. Etenim non sustinet anima peccatrix conscientiæ tribunal. Et idem fit, qualiter homicida cum prius præsupposuit se non captum iri, & sic exinde committat, nam conscientia ipsum iudicante, non tam facile ad facinus venisset, & nouit igitur, & nosse dissimulat, ne conscientia torqueatur, & timore, alioqui ad ausum infirmior fuisset.

2. Psal. 9.

3 Nulla præterea ratio est tam efficax ad hoc persuadendum, ac fides, qua potentiam resurrectionis cognoscimus: hæc quoniam longe abfuit ab eorum oculis, qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt; propterea multa absurda confinxerunt, pro suo libitu, atque animi captu Dei potentiam metientes, non intelligentes quod dictum est ab Apostolo, à Deo fieri multa, supra quam nos intelligimus. Sed de his hactenus. De duplici autem resurrectione Augustinus disputat. Scripturæ testimonio adducto ex cap. 5. Euangelij Ioannis. *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Nondum de secunda resurrectione, id est, corporum loquitur, quæ in fine futura est; sed de prima, quæ nunc est, animarum scilicet. Habent enim & animæ mortem suam in impietate atque peccatis: secundum quam mortem mortui sunt, de quibus idem dominus ait. *Sine mortuos sepelire mortuos*, vt scilicet in anima mortui, in corpore mortuos sepelirent. De hac morte loquitur Apost. *Ergo omnes mortui sunt.* Quomodo autem resurgent in hac prima resurrectione? Si audiuerint id est, obediuerint voci filij Dei, beati qui digni sunt hac prima resurrectione, ad quam non pertinent nisi prædestinati ad secundam vero; de qua mox locuturus est, & beatos pertinere docebit, & miseros. Ista est misericordiæ illius iudicij. propter quod in Psal. dicitur *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* subdit: *Nolite mirari hoc, quia veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij,* id est, damnationis. Resurgat ergo in prima, qui non vult in secunda resurrectione damnari. hæc est mors secunda, in quam præcipitabuntur, qui in prima resurrectione partem non habuerunt. In secunda resurrectione non scribetur, qui audierint, viuent. Non enim omnes viuent, ea scilicet vita, quæ quoniam beata est, sola vita dicenda est, nam vtique hoc qualicunque vita non possent audire, & de monumentis, resurgente carne, procedere. Quare autem non omnes viuent, docet. Qui bona fecerunt, illi in resurrectionem vitæ, ij sunt qui viuent: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij, ij sunt qui non viuent, quia secunda morte morientur. Mala quippe egerunt, quoniam male vixerunt, ideoque quia in prima resurrectione, non reuixerunt.

Resurrectio duplex. lib. 20 ciuit. c. 6. 7.

Matt. 8.

2 Cor. 5.

Resurrectio animæ.

Resurrectio corporum.

De his duabus resurrectionibus loquitur Ioannes. *Vidi,* ait, *angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & tenuit draconem illum, serpentem antiquum, qui cognominatus est diabolus, & Sathanas, & alligauit illum mille annis, & misit illum in abyssum, & clausit, & signauit super eum, vt non seduceret iam gentes, donec finiantur mille anni. post hæc oportet eum solui breui tempore. Et vidi sedes, & sedentes super eas, & iudicium datum est illis, & animas occisorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei. Et si qui non adorauerunt bestiam, nec imaginem eius, nec receperunt inscriptionem eius in fronte, aut in manu sua, & regnauerunt cum Iesu mille annis. reliqui eorum non vixerunt, donec finiantur mille anni. hæc resurrectio prima est. beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in istis secunda mors non habet potestatem; sed erunt sacerdotes Dei, & Christi, & regnabunt cum Christo mille annis.*

Apocal. 20.

Quoniam autem Ioannes hoc in loco dixit electos post resurrectionem cum Christo regnaturos mille annis, & Dominus in sua cœna dixit *Non bibam amodo de genimine huius vitis, vsque in diem illum, quo bibam illud nouum in regno patris mei.* & prophetæ multa dicunt de regno Christi futuro in Ierusalem, ideirco existimauerunt quidam, Christum excitatis corporibus sanctorum suorum, in mundum rediturum, atque mansurum hic mille annos, in summa pace, & rerum omnium abundantia. Cuius opinionis dicitur a quibusdam authorem fuisse, Hieropolitanum, Papiam, qui vixit temporibus Apostolorum. Eum secuti sunt Irenæus, Appollinarius, Tertullianus in libro de spe fidelium, & Victorinus Pictauiensis, & Lactantius in libro septimo. Hieronymus non admittit huiusmodi sententiam, & in Isaiæ libro 18. ridet mille annorum numerum, & gemmatam Ierusalem. *Errant,* inquit, *nescientes scripturas, negat virtutem Dei in resurrectione enim neque nubent, neque dabunt ad nuptias, sed erunt sicut angeli Dei, qui sunt filij resurrectionis.* Augustinus loco iam citato, accipit mille annos pro annis omnibus huius seculi, vt perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus, denarij numeri quadratum solidum reddit; decem quippe per decies ducta, fiunt centum, quæ iam figura quadrata, sed plana est. vt autem in altitudinem surgat, & solida fiat, rursus centum decies multiplicantur, & mille fiunt. In mille: est soliditas denariæ quadraturæ. vnde in psal. legitur. *Memor fuit in seculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes,* id est, in omnes generationes. Et subdit *Et misit illum,* inquit, *in abyssum*, scilicet diabolum. Quo nomine significata est innumerabilis impiorum multitudo, quorum in malignitate aduersus ecclesiam Dei, multum profunda sunt corda, non quia ibi Diabolus antea non erat; sed ideo dicitur illuc missus, quia exclusus a credentibus, plus cœpit impios possidere. *Et clausit,* inquit, *& signauit super eum, vt iam non seducat gentes donec finiantur mille anni,* id est, interdixit ei ne possit exire. signasse mihi videtur, quod occultum esse voluit, qui pertineant ad partem diaboli, & qui non pertineant. hoc quippe in seculo isto prorsus latet, quia & qui videtur stare, verum sit casurus; & qui videtur iacere, verum sit resurrecturus, incertum est. A gentibus seducendis, quæ de numero sunt prædestinatorum, diabolus prohibetur. *Nouit dominus qui sunt eius*, ex his in æternam damnationem neminem ille seducit, donec finiantur mille anni, id est, nunquam. Simile quiddam est in psalm. 122. *Ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Summa totius est hæc. Christi passione ligatus est sathanas, fractis illius viribus, vt gentes amplius seducere nequeat, sicut ante Christi mortem facere consueuerat. hæc autem alligatio vsque ad antichristi tempora perdurabit. tunc autem soluetur modico tempore, nempe toto tempore, quo regnaturus erit Antichristus, in quo quidem suas vires, atque artes validius exercebit in Christi fideles. Alligatio igitur diaboli, est non permitti exercere totam tentationem, quam potest vi, vel dolo ad seducendos homines, in partem suam cogendo violenter, fraudolenterue fallendo. Quod si permitteretur in tam longo tempore, & tanta infirmitate multorum, plurimos tales, quales Deus id perpeti non vult, & fideles deijceret, & ne crederent, impediret. Tunc autem soluetur, quando breue tempus erit. nam tribus annis, & sex mensibus exercebit vires suas. si autem nunquam solueretur, minus appareret eius maligna potentia, minus sanctæ Ciuitatis fidelissima patientia probaretur. hæc de mille annis post resurrectionem sint dicta.

Mille anni post resurrectionem.

Millenarius numerus.

psl. 104.

Draco clausus in abysso.

Quomodo soluetur sathanas.

Alligatio diaboli quid significet.

De nomine resurrectionis.

CAP. II.

Resurrectio fieri potest virtute diuina.

Quid resurrectio. Postquam audiuimus, duas esse resurrectiones, a-
nimæ vnam, corporis alteram, & primam quidem
diuina fieri virtute, patet satis ex his, quæ dicta
sunt de iustificatione impij. posthac dicamus,
quomodo etiam secunda per eandem fit etiam futura vir-
tutem. Porro, resurrectionis nomine intelligimus eiusdem
in numero iteratam surrectionem, authore Damasceno lib.
4. *Resurrectio, inquit, est eiusdem in numero iterata surrectio: eiusdem numero quod cecidit, vel desijt esse: alio qui resurrectio dici non potest.*
Resurrectio fit virtute diuina. Quod autem mortuorum resurrectio fieri possit virtute di-
uina, sic potest esse manifestum. Illud fieri potest, quod ex
terminis contradictionem non implicat: sed sic se habet a-
licuius rei annihilatæ reparatio, siue mortuorum resurre-
ctio: ergo &c. Nam sicut nullam implicat contradictionem,
aliquod idem non ens per creationem ad esse deduci; ita
nullam implicat contradictionem, aliquod annihilatum
per diuinam virtutem reparari posse. Non enim maius est
creare, quam reparare, quod cecidit: siquidem vtrobique est
terminus à quo, quod est non esse, & terminus ad quem,
1. quod est esse. Amplius, sicut alicui enti pro aliquo instanti,
esse vel non esse, minime repugnat, ita etiam nec pro aliquo
alio repugnabit. Igitur, sicut in instanti creationis nõ repu-
gnat sibi esse post non esse; ita nec in alio instanti post instans
creationis, non repugnat sibi idem esse, post idem non esse.
Quare sicut in instanti creationis potest creari, post non es-
se; sic in alio instanti potest creari, siue reparari post annihi-
2. latum esse. Adde, quod si aliquod creatum durans per tria
instantia a. b. c. idem erit, & numero vnum in illis tribus;
profecto perspicuum est, in diuersis partibus temporis illud
idem esse posse: quemadmodum angelus est idem hodie,
qui fuit heri & erit cras. Quare, cum illius identitas in a. &
in c. non dependeat [illegible] in instanti puta a. b. non ergo im-
plicat contradictionem aliquod idem numero esse in a. & in
c. esse. Etiam si non manserit, nec fuerit in b. Quare admissa,
idem numero posse redire postquam non fuit post esse, pla-
3. num est omnino. Item, diuersitas posterioris nõ arguit ne-
cessario diuersitatem prioris præsertim quando posterius
est essentialiter distinctum à priori sed esse rei permanentis,
est prius, quam illa plura instantia, in quibus manet, ac pot-
est manere idem, vt patet: non ergo efficitur diuersum illud
esse in se, nec etiam multiplicatur, etiam si in illis instanti-
bus diuersimode se habeat; puta quod in primo, & in tertio
sit. in secundo autẽ, minime, sed manet idem numero. pot-
est igitur idem numero redire in tertio instanti, quod fue-
rat in primo. postquam annihilatum fuit in s. Eadem n. po-
tentia obiectiua est in illo instanti secundo, quæ fuerat ante
sui creationem. interruptio ergo essendi, non tollit identi-
tatẽ. Quod si hoc potest fieri de annihilato, multo ergo ma-
4. gis de corrupto, cuius aliqua saltem pars remanet. Præterea,
posse produci, creaturæ conuenit per creationem: quippe
quæ ante creationem, erat producibilis, sine poterat pro-
duci per annihilationem ergo illi adimi non potest. Nam,
quod conuenit alicui per se, per id quod conuenit ei per ac-
cidens, auferri non potest sed sic res se habet in creatura, cui
producibilitas per se, annihilatio vero per accidens conue-
nit. Ergo quod prius. Huc accedit, quod [illegible] est ea-
Argumenta contraria dem ratio diffinitiua, eadem [illegible] est de eo
demonstrabilis sed quidditas habet [illegible] definitionem,
ante & post creationem igitur resurrectio [illegible] fiet
p diuinã virtutem. Sed contra prædicta sic aliquis posset argu-
mentari. Resurrectio est iterata surrectio. sed iterata surre-
ctio, nõ est eadem cũ prima surrectione nõ ergo aliquod i-
dem resurget. sicut enim actio, & passio sunt diuersæ muta-
1. tiones, ita certe huiusmodi ergo &c. Sane nõ minus aufert
identitatem interruptio essendi, quam aliud esse sed fieri nõ
potest, vt aliud idem resurgat, sicut, vt aliud fit idem. Idem
2. interruptum resurgere nequit. Amplius, qua ratione, ho-
mo, vel aliquid aliud potest idem numero reparari, eadem
ratione, & quodlibet aliud. sed motus, & mutatio, non pos-
sunt reparari. nec ergo homo idem numero. Maior patet,
minor vero probatur. Qua enim ratione possunt reparari,
eadem & conseruari per totum tempus: atque ita motus, &
mutatio non essent res successiuæ, sed permanentes, quod
est falsum. Sane, fieri non potest, vt præteritum sit præsens,
siue futurum: quia hoc solo Deus priuatur, secundum sen-
tentiam Agatonis, quæ approbatur à Phi 6. Eth. Ergo quod
3. prius. Item, forma à Deo causatur per motum. sed idem mo-
tus numero redire non potest: nec ergo idem corruptum.
Re vera, annihilatio, ordine essẽtiali, est posterior ipsa crea-
tione. respectu ergo eiusdem post annihilationem, creatio
esse non potest, aliter esset circulatio in ordine essentiali,
quod est falsum ergo &c. Itẽ, vbicunque non est vna, sed alia,
atque alia productio, ibi profecto sit necesse est, aliud, atque
aliud productũ. sed alia est productio in creatione, alia vero
4. in reparatione. creatio enim est idem realiter creaturæ, non
autẽ annihilatio, imo est illi cõtraria, vt pura illius destructi-
ua: Igitur, vbi est alia creatio, alia quoque erit creatura. Nõ er-
go idem numero resurget, quod prius fuerat corruptũ. Ad- *Soluuntur Argumenta.*
de, quod mutationes ex terminis distinguuntur: sed alia est
mutatio, quæ vocatur reparatio, alia vero mutatio, quæ di-
citur creatio, sic largo modo de mutatione loquendo igi-
tur idem numero restitui, atque reparari, implicat cõtradi-
1. ctionem. *Respondeo* Resurrectio non implicat contradictio-
nem. & cum dicis, resurrectionem esse idem cum surgente;
verum est, si surrectio fuerit creatio, vel recreatio passiua,
non autem si sit generatio. Et cum iterum instas, quod hu-
iusmodi surrectio secunda, non sit eadem cum prima, dico
surrectionem, quæ est eadem cum surgente, eandem esse pri-
mo & secundo. nec esse ordinem, sicut inter essentialiter di-
stincta, sed potius sicut inter distincta secundum rationem
Surrectio quasi creatio. tantum ex connotatis. ita, vt eadem sit surrectio prima, &
secunda quæ quidem creatio iterata, nisi esset eadem, no-
ua potius quam iterata diceretur. Ad confirmationem. In-
terruptio essendi, si inter aliqua realiter distincta intelliga-
tur, tunc sine dubio, diuersitatem essendi indicat, seu sepa-
rationem vnius ab altero in essendo: sicut dicitur esse in-
terruptio inter duas partes lineæ, quando ab inuicem sepa-
rantur hoc autem modo interruptio arguit diuersitatem,
Illa duo esse quomodo distinguantur. tollitque identitatem. Alio modo accipitur interruptio alt-
erius secundi esse pro defectu essendi, quo videlicet duo
instantia vel tempora, in quibus ponitur idem esse primo,
& secundo. Et sic non tollit identitatem illius esse primo &
secundo, sed identitatem illius instantis medij, vel tempo-
ris, in quo ponitur non esse ab illo primo instanti, & tertio,
in quibus ponitur esse. Nec esse primu, vel secundo, ab inui-
cem quasi duo esse distinguuntur, sed potius secundum rati-
onem, & habitudinem ad duo instantia, siue tempora, in
2. quibus est idem esse. Ad 2. Motus differt realiter à termino,
Quomodo Deus non potest facere, vt præteritum nõ fuerit ideo non est simile. Ad id, quod dicitur, Deum non posse fa-
cere, vt præteritum non fuerit non est coniunctim accipi-
endum, hoc sensu. simul est præsens, & non est, simul fuerit,
& non fuerit, perinde enim esset, ac si Deus faceret contradi-
ctoria. Et hoc bene priuatur Deus, non quidem propter
suam impotentiam sed propter effectus repugnantiam Po-
test nihilominus facere, vt quod fuit, sit iterum, non autem
quod non fuerit. Nec ad esse modo in præsenti, sequitur non
fuisse, sicut patet manifeste. quia heri fuisti, & tamen idem
es hodie. & eris cras, cessante illo præsenti tempore. hoc au-
tem modo non est inconueniens. imo est necessarium, præ-
sens fuisse, vel fore sub sensu diuisionis, & idem aliquando
fuisse in præterito, & esse in præsenti, & fore in futuro, esse
3. interrupte siue non interrupte Ad 3. patet responsio, ad cõ-
firmationem dico creationem secundum se nequaquam
4. sequi creationem. sed ratione circumstantiæ tantum. Ad 4.
Eadem numero est productio, & creatio, sed aliquam cir-
cumstantiam habet vna, quam non habet altera Ad confir-
Obiectio. mationem si Deus lumen aeris destrueret, & iterum indu-
ceret, in aere esset alia mutatio. Potest ergo fieri per diuinã
potentiam, vt plures mutationes eundem terminum habe-
ant. Sed instes iterum. Deus non potest bis generare b. ex a.
dum est ergo nec postquam corruptum est. Antecedens pa-
tet, quia res dum est, ingenerabilis est. consequentia proba-
tur. Quod generatur non fuit ante, aliter generatio non es-
set processus à non esse, ad esse. Sed b. corruptum fuit ante,
ergo b corruptum non potest generari. Præterea, propter
quid esset Deus potentior ad generandum b. ipso b. corru-
pto, quam ipso existente, non potest assignari causa ergo
Solutio. quod prius. Resp atque concedo antecedens, nego vero conse-
quentiam & ad probationem dico, apud diuinam potenti-
am hæc duo non repugnare, scilicet aliquid fuisse, & tamen
illud idem numero denuo generari. Porro aliquid fuisse,
potest dupliciter intelligi primo quidẽ, toto tempore præ-
cedente secundum generationem fuisse, atque ita esse in-
generabile etiam per diuinam potentiam, quod enim gene-
ratur vt sit, non est saltem pro aliquo tempore præcedente
1. instans generationis. Alio modo pro aliquo tempore fuisse,
deinde desijsse per corruptionem hoc autem modo, idem
numero denuo potest per diuinam produci potentiam; quo-
niam & si ante fuerit, non tamen continuate, sed interrupta.
2. Ad 2. Cum quæris propter quid &c. Resp hoc non accidere
ex parte Dei, nec maiorem, minoremue potentiam in eo
demonstrare, sed id euenire ex parte rei Res enim, quate-
nus est existens, non habet rationem generabilis, sed qua-
tenus non existit, quippe cum productio sit rei deductio à

De homi nis resur rectione. non esse, ad esse. Itaq; resurrectio mortuorum bene fieri po-
test, & fiet per diuinam virtutem. Reuera, res a Deo produ-
Quod fiat per diuinā virtutem. citur sine motu, & alteratione, quia ni trum Dei actio, est
sua substantia ideoque tempore nequaquam inter-
rumpitur: sicut actio agentis naturalis quamob cau-
sam virtute agentis naturalis, corruptum idem numero
posse redire, pro impossibili reputat philosophus. *Siquidem
contingit*, inquit, *corruptum iterum vnum fieri numero, erit & hic
vnus, si vero non idem quidem secundum speciem, vnus autem numero*
5. phys. t. 36 *non.* Et *2. de gen. tex. vlt.* vbi declarat, quomodo in rebus sit
generatio circularis, secundum speciem, an secundum nu-
merum. *Principium*, inquit, *inceationis* rursus hoc, vtrum si-
Philos. quomodo negat resurrectionem. militer omnia reiterentur, an non. Sed hoc quidem nume-
ro; hoc autem specie solum. Quorum quidem igitur incor-
ruptibilis substantia manet, manifestum est quoniam &
numero eadem erunt. Quorum autem non, sed corruptibi-
lis, necesse specie, numero autem non iterari, vt aqua ex
aere, & aer & aqua specie idem, non autem numero. Cor-
Incorruptiā non potest redire virtute naturali. ruptum ergo secundum substantiam, non potest iterū vir-
tute naturali reparari siquidem remota forma à materia,
nulla amplius remanet potentia in materia ad aliam for-
mam recipiendam. Patet conseq. quia agens naturale præ-
supponit materiam in agendo, atq; materiæ capacitatem:
materia autem est capax formæ ex potentia ad formam.
Antecedens probatur, quia potentia non respicit præteri-
tum, sed futurum; sed materia iam fuit sub forma rei præ-
teritæ. Amplius, materia recipiens formam rei corruptæ,
secundum totam potentiam, quam habet ad illam, recepit,
1. & non secundum partem tantum non enim posset ostendi,
quæ potentia ad actum reduceretur, quæ autem minime.
Adde, quod tunc pro parte, quam nō habet formam quam
habet, appeteret, quod est absurdum. Post corruptionem
2. igitur, non remanet potentia in materia qua possit eadem
res numero regenerari. Item, generatio substantialis ef-
fectu agentis naturalis est terminus præuiæ alterationis: al-
teratio autem interrupta non potest esse vna numero, quia
ad vnitatem numeralem, motus requiritur & tempus non
interruptum. Vbi ergo est duplex præuia alteratio, ibi est
duplex generatio & vbi est duplex generatio, ibi est duplex
5. phys. t. 41 genitum, & consequenter duo composita. Si ergo idē bis ab
agente naturali generaretur cum id ab eo fiat per alterati-
onem præcedentem, duæ profecto ab eo alterationes cau-
sarentur, & consequenter duæ generationes, ad quas seque-
rentur duo genita. & sic genitum secundo, siue regenera-
tum, cum prius genito idem numero esse non posset: quod
postea fuisset corruptum. Sed *duet aliquis idem in quantum
idem* (inquit Philosophus) *& similiter se habens, semper natum est*
Argumenta contraria *facere idem.* sed stat idem, & vniformiter ignis, & eadem aqua,
& eodem modo proxima igni in prima & secunda calefacti-
one bis ergo generat eandem caliditatem numero. Nam sit
2. de gen. 56 ignis eodem modo se habens per duas horas, sumatur autē
1. vas aquę, & per mediam horam huiusmodi igni applicetur,
quæ calefacta, in fine mediæ horæ ab igne extrahatur, & fri-
gefiat. In principio autem secundæ horæ ad ignem iterum
applicetur, vt prius, & æqualem recipiat gradum caloris.
Quod si fiat, caliditas prius genita, & corrupta, & caliditas
secundo genita sunt idem numero. Amplius: ea sunt vnum
numero, quorum est materia vna numero, authore philo-
sopho. Sed caliditatis hesternæ corruptæ, & hodiernæ rege-
neratæ, est materia vna numero. puta aqua: ergo quod pri-
5. met. t. 12. us. *Respondent* aliqui ad primum argumentum hoc modo,
authoritas philosophi sic est intelligenda. Idem manens i-
Solutio. dem, facit idem in specie: siquidem huiusmodi authoritas
ab eo adducta est, vt probaret quonam pacto generatio, &
corruptio in hoc mundo conseruantur Non, inquit, sufficit
motus primi mobilis, sed adhuc necessarius est motus dif-
formis per circulum obliquum. Ad argumentum ergo dici-
tur, non sufficere causas, & conditiones adductas; sed neces-
Vnitas motus quid. sarium esse, vt prima, & secunda calefactio essent vnus mo-
tus numero, atque eundem numero terminum haberent.
Sed non potest esse vnitas motus, vbi est tempus interru-
ptum, sic illæ duæ caliditates non possunt esse vna numero.
Dic. a, interruptio essendi non impedit, quando reparetur
idem numero quare licet prima calidita sit interrupta, po-
test tamen reparari eadem in secunda hora. Consequentia
patet. antecedens probatur. Si enim aqua continua diuida-
tur, fiet eius interruptio & tamen si reuniatur, non erit alia
numero à priori sic & caliditas, si reuniatur, est eadem nu-
mero, cum illa, quæ prius fuit corrupta. Ad hoc neg. antece-
dens, & ad prob. negatur similitudo. nam & si aquæ diuisæ
cesset continuitas non cessat tamen eius esse, siquidem post

numero vnum, quorum est materia, siue subiectum vnum *De hominis resur rectione.*
numero; alioqui albedo, & dulcedo, grauitas, & figura pomi
essent vnum accidens numero cum eidem inhæreant ma-
teriæ numero, quæ est illius pomi substantia d potius, diffe- *1.*
rentiā posuit inter vnum numero, vnum specie, vnum ge- *Quæ sunt vnum numero.*
nere. vnum analogia dicit. n. vnum numero esse, quorum est
materia vna numero. *Dices*, ad hæc nunc resolutum argu-
mentum: nam si quæ habent vnā materiā, sunt vnum nume-
ro ergo generatum & corruptum, sunt vnum numero, & duo
cōtraria erunt idem numero, quoniā fiunt circa idem. & ea-
dem est materia geniti, & corrupti. *Respondent* aliqui, nō esse eā-
dem materiā principium indiuiduationis quia nō remanet
sub eisdem dimensionibus. Ad illud vero de contrarijs dici-
tur ab eis, duobus opus esse, vt illa sint vnum numero pri-
mo, vt eadē sit materia cū eisdem dimensionibus, secundu,
vt tempus sit idem, & nō interruptum cōtraria autem, quo-
niā successiue generantur, & nō simul in eadem materia id-
circo vnum numero esse nō possunt. *Dices*, si simultas temporis
est necessaria, tunc mathematica, quę abstrahunt à tēpore,
& a motu met. non possunt esse distincta numero, quod est
falsum, cum duæ lineæ rectæ sint eiusdem speciei. & solo nu-
mero distinctę. *Dicūt*, mathematica secundum esse naturale
non abstrahere à tempore, nec à motu, quippe cum motus
ponatur ad quātitatem Cum autem dicitur philosopho 3.
met. mathematica abstrahere a tempore. & motu, accepit
mathematica, quatenus cadunt sub considerationem ma-
thematici hic autem sermo est de vnitate numerali. & di-
stinctione, quę rei cōpetit secundum suum esse reale & non,
vt cadit sub aliqua ratione nostra. Sed de his alibi latius.
Patet ergo quem eadem numero, quod fuit corruptum
reparari nō posse. Et ... sentiunt, ne eos
cōtempsisse videremur eorum ... medium addu-
cere curaui, vt vnusquisq; quod magis placuerit, accipiat.

CAP. III.

Resurrectionem virtute naturali fieri posse.

CÆterum nonnullis visum fuit, idem numero cor- *Idem numero corruptū posse reparari virtute naturali*
ruptum posse virtute naturę reparari sicut, inqui-
unt se habet agens in creatione, siue ipse Deus ad
producendum aliquid de nihilo, sic agens natura-
le, siue ipsa natura, ad reparandum aliquid ex aliqua mate-
ria, siue subiecto. Tenet conseq. quia agens diuinum nō præ-
supponit materiam in creando, agens vero naturale præsup-
ponit materiam in reparando hic ... positiuum, quod *1.*
de aliqua est materia productibile est etiam idem numero re-
parabile posita materia, & eodem, siue ęquiualenti actiuo:
nam sicut dependet ab illis, vt fit; ita etiam, vt reparetur.
Sed fieri potest hoc liquidale, sicut patet in igne incluso in vase *2.*
vitreo nō poroso, si ibidem aer corrumpatur, & generetur
ex ipso, ac eadem materia nō distrahatur si idem agens, aut
æquiualens superueniret, à quo genitus est ignis iterato
igitur ignis generaretur Quod si dixeris ad identitatem effe-
ctus, præter actiuum & passiuum, actionis identitatem esse
necessariam, quæ eadem in diuersis actionibus esse non po-
test. *Respondent*, posse esse eandem actionem, si fuerit idem a- *3.*
ctiuum, sicut potest esse idem terminus. Amplius, aliquod
āgēs, puta aliquod astrum potest, pducere effectum aliquē in
aliquo subiecto, vt puta ... ipsumq; ... conseruare, & e-
idem numero manens ... &in c. in
nulla dependet ab hoc instanti, vel tempore, patet, quia in
nullo est per se causalitas. Posito ergo quod ... auferatur, &
co... uetur ... poterit nihilominus idem causare ... & cō-
sequenter idem numero reparari. Sic ergo isti dicunt, hæc
posse fieri nunquam tamen fore. sed tantū Deum reser-
uasse, ac ordinasse se in hoc, agenti naturali nūquam esse co-
operaturum. Plato in Timæo (teste Alcidio) ait. *Sit intellectu* *Platonis opinio examinatur.*
*facile, quod perfectus temporis numerus perfectum annum cōpleat, tūc
demū cum omnium octo circulationum cursus peracti fuerint, velut
ad originem, atq; exordium circuitus sui alterius reuertentur, quam
semper idē, atque vniformis motus dimetitur.* hęc Plato. Astroni-
mi Platonem secuti, annum maximum adduxerunt, diuer-
simode tamen. Nonnulli enim, decem millium annorū spa-
tio cōcludi, dixerunt, propterea quod dictum sit à Platone,
nullū annum eo, vnde venerat, redire, nisi post decem mil-
lium annorum circulū. Macrobius dicit esse, 15. millia an-
norū. Alij, quos inter Hebræos Iosephus sectatur, illum esse
dicūt 40. millium annorum. Ptolemęus, & qui illius tempo- *Annus maximus.*
ribus, stellarū fixarum motū obseruarunt, 30. millia anno-
rū putauerunt. Aiunt namque isti, stellas fixas, siue stellarum

De hominis resurrectione. Quare dixit nimium vedere.

[illegible] per 360. reuolutionis circuitus complebitur spacio 36. millium annorum. Iuniores Astronomi, vtpote Campanus, Thebitius, Alfonsus, & similes, dixerunt illum annum compleri interuallo 49. millium annorum, quippe qui cognouerunt, orbem stelliferū 135 annis, ac 40. diebus, vnum zodiaci gradum absoluere. Cæterū, sic quidā Platonis sententiam interpretari conantur. Plato, inquit, dixit, mundum à parte post esse ꝑpetuum, proinde putauit eosdē numero homines esse reuersuros; cum certus, atq; definitus sit apud eum animarum hominū numerus. Quoniam autē non redit anima ad corpus, nisi eædem in corpore dispositiones redierint, aut simillimæ saltim, quæ plane tunc redeunt eædē, cum cœli & stellarum omnium constitutio redibit eadem. hæc autē eo certe anno est reuersa, in quo planetæ, ac orbis stelliferus, situm, quem in sui genitura acceperūt, firmissime obtinebunt. Sed aduersus huiusmodi positionem sunt plurimæ rationes, & quidē fortissimæ, quarum prima est talis. Et si in fine magni anni stellæ fixæ redeāt ad motum eundem, ad primū vtiq; punctū arietis immobilis, à quo omnis motus superiorum incipit secundū Ptolomæum; alia tamen astra in eodem tempore, eundē situm minime obtinebunt, in quo cū orbe stellifero à mundi conditione persliterunt, quemadmodum ꝑ supputationes

Rationes contra ponentes magnum annum.

1. clarissime patet. Igitur, in fine magni anni planetę, & orbis stelliferus eundem situm, eandemq; positionem non habebunt atq; ita, non erit necesse, vt eædem redeant, quæ prius

2. præcesserant. Amplius aliqui motus cœlestes nō possunt esse eiusdē mensurę, vt puta motus epicyclorum, & deferentium [illegible] igitur, mobilia ad eundē situm [illegible] reuerti [illegible] sunt. Tenet conseq. quia motus cœli est vniformis (vt paulo ante dixi) [illegible] & diametri sint incommensurabiles, mobilia quæ cœperint ab eodem puncto [illegible] nunquā ad eundem punctum simul redibunt, etiam si ꝑpetuo moueantur. Sed simile quid [illegible] est in motibus cœlestibus ergo [illegible]. Item, Ptolomæus in proæmio apotheles. [illegible] ait, Constellationē ꝑ omnia similem [illegible] constellationi, quæ præfuit, nunquam redire

3. atq; hoc [illegible], quare de rebus [illegible] dem [illegible] per omnia

4. similes [illegible] non potest [illegible] aduersatur. Item, Aut in secundo magno anno redibit idem motus numero, aut non. si idem motus præcise ergo erit primus annus: tenet consequentia [illegible] aut motum consequitur, vt [illegible] alius cœli motus igitur in 2. anno non erunt omnia, [illegible] erant in primo eadem numero, sed consimilia tantum, [illegible] agunt motu, & lumine. Quare, cum tunc non erunt motus, & lumina

5 eadem nec etiam effectus idem numero. Præterea, aut tunc pater Platonis necessario Platonem generabit, & si omnia ex necessitate contingerent, quod est falsum: Aut contingenter, & sic posset eum non generare posset enim [illegible] pediret ne corpora sint in eodem situ vbi erant prius [illegible] tempore non in eodem climate, atq; ita non omnia eadem numero redirēt.

6. similiter posset non docere in eadem academia. Et re uera, actus liberi arbitrij non subsunt causis cœlicis, propterea non est necesse, eosdem motus redire. Item, tunc discere esset quoddā reminisci, quod à philosopho euertitur primo Poster. & in fine secundi. Deniq; à Platone traditur in Timæo, in Phædro, Phædone, animum post decem millia annorum instaurato alarum remigio, eodem vnde venerat reuerti; præter eius animum, q digne philosophatus fuerit, qui ad contubernium, atq; stellam cū parem, infra tria millia annorum reuertetur, ibiq; beatus [illegible] bitur. Itaq; animus Platonis, q digne philosophatus est, & in contubernio stellaque compari, beatitudinem obtinet, sua sponte ad corporis miserias non descenderet, nec etiā inuite, aliqui inuite corpus tegeret, quod est contra sensum. à quo docemur, corpus ab anima naturaliter regi, dirigi, atq; moueri. Patet ergo quomodo huiusmodi annus magnus, omnē prorsus euerteret beatitudinem [illegible] cum [illegible] falsū, explodenda est talis sententia. Cæterum q philosophi doctrinā [illegible] tur, aiunt, secundum philosophi sententiam, corruptum idem numero reparari nō posse. sententiam [illegible] tunt recitatę ex 5. phys. & 2. de gen.

Arist. contestat quod non sit resurrectio.

7. Addunt illā ex [illegible] amentis, a priuatione scilicet. ad habitum non fieri regressum ex quibus ita argumentantur. Illa nō sunt vnum numero simpliciter, quorū esse non est idem, sed diuisum ab vnitate namq; essendi, res vna esse dicitur. sed rei corruptę non est idem esse, alioqui minime corrumperetur; igitur, corruptū non resurgit idem numero. Sane, si omne corruptum, idē numero redit, nihil ergo inciperet, nihilq; desineret, quia nihil nunc est, quod antea non fuit. Deniq;, tunc eiusdē rei infinitę essent generationes, atq; corruptiones. er-

2. go quod prius. Amplius, agens naturale non agit sine motu, similiter & cœlum agit motu & lumine sed nullus motus redit idem numero, præsertim motus cœli, nec ergo eadē numero influentia atq; ita nullus effectus redibit idem numero. Adde, quod generatio non fiat, nisi alteratio præcesserit, alteratio vero præsupponit lumen, motum, & influentiam cœli sed nullum ex istis redit idem numero nec ergo idē numero generatū. Præterea, non potest idem redire, nisi ad ipsum in eadem fuerit potentia alioqui vbi non est eadem potentia, nec etiā idem esse potest produci sed non potest eadem redire potentia nec ergo idem esse numero. Minor sic probatur, [illegible] cadē potentia semper manet, aut de nouo redit [illegible] semper eadem, quandoquidem in aduentu formę potentia corrumpatur. Quare, sicut formę succedit alia priuatio, ita plane forma in aliam resoluitur potentiam. ergo quod prius. Deniq;, ad præteritū non est potentia. omne autem corruptum est præteritum igitur ad omne corruptum non est potentia, & ita non potest idem numero redire. Verum nonnulli aiunt, philosophi sententias habere veritatem in corruptione completa, non autem in corruptione incompleta [illegible] dicunt, quod motus idem numero [illegible] nec lumen cœli atq; eadē influentia nec agens idem numero [illegible] nec idem effectus. At, in cor[illegible] incompleta, in qua formæ substantiales non corrumpuntur, vtpote, quando corrumpuntur elementa in mixto, forma substantiali manente incorrupta, bene potest idem numero corruptum redire, quia illorum forma in materiā simpliciter non redit sine soluitur. Verum, qd philosophus senterit de reditu animarum, non potest esse certum, propterea quod adhuc non sit apud peripatheticos certū, an anima remaneat post exitū à corpore. Disputaui de hac materia libro sexto abunde. Itaq; rationi consentaneum esse [illegible], sacræ scripturæ [illegible] protestantur hominum [illegible] sua corpora esse recepturas. [illegible] quid [illegible] desiderio homo fertur ad ꝑpetuitatem vitæ [illegible] in specie tantum, verumetiā in propria [illegible] hominis tantummodo est tribuendum, [illegible] cætera animantia (teste Platone) immortalitatem expectat, atq; [illegible] numeros [illegible] labores hoc [illegible] naturale desideriū à [illegible] hominibus tributum frustra [illegible] nihil in [illegible] agit frustra.

Quorundā sententia.

Reditum animarum fore.

Sane agens vniuersale, cuiusmodi est Deus, potest supplere [illegible] agentis naturalis, & dispositiones necessarias [illegible] materia autē manet eadem forma vero hominis substantialis remanet incorrupta. Quid ergo potest esse impedimento, quominus, ad nutū omnipotentis Dei hominum resurrectio nō fiat [illegible] beatitudo, quæ est hominis [illegible] aliquando tandem est homini tribuenda, aliter homo suo fine priuaretur. quod non modo theologis nō probatur sed ne philosophis quidē. Beatitudo vero nō animæ tantum, sed etiā corpori est tribuenda; quia non anima, sed etia corpus hominum agit, cuius propriū est, animæ participatione viuere. Beatitudo ergo est finis coniuncti, sine totius hominis, quæ in hac vita haberi non potest, cum ad beatitudinis substantiā pertineant æternitas, securitas, & impassibilitas sit ergo necesse est reditus animarū ne [illegible] Dei opus remaneat imperfectum, remaneret n. anima humana cum quadā violentia, nēpe cum appetitu corporis accipiendi. Ad Platonis, aliorumq; Astronomorum [illegible] nunc dicere possumus, si eos volumus excusatos habere [illegible] illo anno, quasi sub quodā exemplo vniuersali, vniuersale hominū resurrectionē, a longe indicasse quę quando sit futura, soli Deo patet, cuius virtute est ꝑducenda & hoc pro ꝑ sufficere. Quo ad vero ad rationes peripatheticorum, sic respondeo, & ad primā quidē dico Tempus medium nō esse de ratione essendi, ideoq; ab eo esse interrumpi non posse. Ad confir. dico aliquid incipere ne simpliciter, sed ꝑ tunc quando scilicet non erat, ac sic etiam desinere. Ad aliā confirmationē. Eiusdem plures esse generationes successiuas, bene fieri potest, nō autem simul. Ad 2. Quando eadē forma substātialis remanet, sufficit motus simillimus, & si nō idem & ex hoc soluitur confirmatio eiusdē argumenti. Ad 3. Siue eadē numero potentia redeat, siue eadem specie, nihil refert, modo forma substantialis manserit semper eadem, sufficit n. potentia eadem specie cū identitate numerali formę. Ad confir. Ea ratione potentia nō est ad pręteritū, quatenus est pręteritum potest tamen esse ad pręteritum, quatenus illud quod pręterit, potest esse futurum. *Dices*, aut tota potentia, quæ fuit ad formā, est reducta in actum in nouæ formæ generatione, aut nō si tota, nō remanet ergo illi potentia (vt dictū est) ad formā: sin vero aliqua pars remansit, appetit, ergo quod habet. Item, maior est 1. interruptio in esse, q in magnitudine sed interruptio in 2. magnitudine impedit identitatē numeralem multo ergo magis interruptio in esse. & sic esse vnius hominis ante, & post corruptionē nō est idem numero. *Resp.* quod no tota potē- 1. tia specifica sit ad actū reducta, atq; admitto, materiam ꝑ specificam potentiam esse in potentia ad formam q habet, sed

Solutiones rationes Platonis

Arist. ratione elimunatur.

Obiectiones

Solutiones

De resurrectione hominis.

non pro tunc, quando habet, sed simpliciter: & hoc sufficere. Ad Negatur similitudo: nulla enim potest esse interruptio in e e quia motus, & tempus sunt extrinseca. Patet ergo quomodo fieri potest corrupti reparatio.

2.

CAP. IV

A priuatione ad habitum fieri regressum.

Priuatio quotuplex. 1.

QVoniam hactenus ostensum est, posse corruptum idem numero reparari, necessarium esse existimaui, enucleare, an sit possibilis transitus à priuatione ad habitum. de qua quidem re sicà quibusdam disputatum est. Duplex, inquiunt, est priuatio: altera quidem, quae immediatum ordinem habet ad subiectum, veluti tenebrae ab diaphanum, quod est subiectum luminis. Inter huiusmodi autem priuationem & habitum, siue formam ei oppositam est mutua transmutatio. aer enim ex lucido fit tenebrosus, & è contra: Alia vero priuatio comparatur, siue refertur ad subiectum, mediante forma; illius enim est corruptio, sicut caecitas est corruptio visus, & mors est corruptio vitae: & in huiusmodi non est mutua transmutatio. De prima autem loquitur philosophus. Si, inquit, itaque generationes ipsi materiae ex contrarijs fiunt, aut ex specie, & ex speciei habitu, aut priuatione, & caet. propterea ait, contrarietatem esse priuationem ex mutua transmutatione, quae est in contrarijs ex priuatione, & forma. Ista ergo priuatio non appellatur cõtrarietas, quae est corruptio formae, sed potius, quae habeat immediatum ordinem ad subiectum formae. In praedicamentis vero philosophus loquitur de priuatione 2. modo dicta, ideoque asserit a priuatione ad habitum non patere reditum. Sed *arguet* aliquis, priuationem dicere ordinem ad subiectum mediante habitu, potest bifariam intelligi, aut quia subiectum dicit immediatum ordinam essendi ad priuationem mediante habitu, aut ordinem recipiendi & si ordinem recipiendi dixerit, id quatuor modis fieri potest aut quia subiectum priuationem non recipit, non recepto prius habitu ant, quia non est aptum recipere priuationem, nisi prius fuerit aptum recipere habitum: vel quia non recipit priuationem, nisi prius sit aptum recipere habitum: aut quia non est aptum recipere priuationem, nisi recipiat habitum. Sed non potest subiectum dicere ordinem ad priuationem mediante habitu, quia nihil dicit ordinem ad ignobilius, mediante nobiliori: igitur subiectum non dicit ordinem ad priuationem mediante habitu, qui est nobilior. Nec ratione recipiendi, mediante habitu, quia potest aliquis esse coecus qui nunquam visum habuerit, vt legitur de coeco nato sic etiam potest esse aliquis surdus, qui nunquam audiuit. Nec 3. modo, alioqui omnis priuatio esset talis; nullum enim subiectum potest aliquam priuationem recipere, nisi aptitudinem habuerit ad habitum illius recipiendum. & de alio modo simile potest esse iudicium. Nec dici potest, subiectum ideo non esse aptum ad priuationem recipiendam, quia nõ recipit, sine receperit habitum; quandoquidem oculus sit aptus ad caecitatem recipiendam, priusquam lumẽ receperit, sicut dictum est de coeco nato. Subiectum ergo nullo modo dicit ordinem ad priuationem mediante habitu. Dici potest priuationem dicere ordinem immediatum, perinde ac recipi in subiecto, nullo habitu supposito, veluti tenebram posse recipi in aere, vel in aqua, nullo lumine prius recepto Mors vero dicit ordinem mediatum, quia in subiecto non recipitur, nisi vita praecedente: & sic non est simile. Itaque si consideretur priuatio sub ratione generis, hoc est quatenus habitui opponitur, est enim oppositio genus priuationis sic ab omni priuatione in habitu fieri potest regressio opposita namque sunt, quae circa idem subiectum numero apta nata sunt fieri mutuo Vel si consideretur sub ratione specifica, vel sub ea ratione, quia dicit ordinem immediatum ad subiectum: idem est iudicium. At si dixerit ordinem ad subiectum, mediante habitu; sic à priuatione ad habitum, nõ est regressio. Caeterum, phi-

ro. met. 1. 6

Obiectio.

Subiectum dicit ordinem ad priuationem.

Coecus natus.

Solutio.

non bene videt, dicitur quasi visu priuari. Praeterea, aliquod dicitur priuari forma, quam non est natum, nisi cum difficultate habere secundum quem modum soliti sumus dicere, lignum durum non esse fissile, quia scilicet, facile findi nõ potest. Quinto modo aliquid dicitur priuari forma, quam nullo modo habet, quamque natum est habere. Idque potest fieri dupliciter, vel in tempore, in quo non est natum illam formam habere. quemadmodum catulus dicitur visus priuationem habere ante nonum diem: vel in tempore, in quo aptitudinẽ obtinet ad formam illã habẽdam. Et hoc etiam bifariã potest intelligi aut quia illa forma non habita in subiecto in tẽpore, in quo nata est haberi, ab eodẽ subiecto naturaliter acquiri potest. Sic .n. materia existens sub forma aquae, forma aëris priuari dicitur. vel quia p naturã nõ potest inesse, sicut caecitas, quae est priuatio visus Et haec priuatio pprie dicta, quae sic describitur. Priuatio est carentia formae natae esse in subiecto in tẽpore, in quo non est, nec est possibile p naturam inesse. Amplius, priuatio pprie dicta non est ens existens positiuũ in rerum natura, sed est nõ ens. etenim si esset ens positiuum, existeret vtique in aliquo subiecto, in quo habitus natus est inesse: at priuatio, & habitus cũ simul in subiectu esse nõ possint; priuatio pfecto solũ illi inesset subiecto, cui habitus nõ inesset; atque ita in aduẽtu habitus subiectum priuatione illius habitus esset priuandus sicque priuationis esset priuatio, & ita in infinitũ, quod fieri non potest. Quare si priuatio esset aliquid existens in subiecto, cum non semper sit in subiecto alter habitus in subiecto nõ esset ipsum ergo subiectum posset priuatione priuari & sic priuatio haberet priuatione, & ita in infinitu. Amplius, si daretur subiectum sine habitu, omni alia re sibi inhaerẽte, idque virtute diuina, tunc sub illo diceretur priuari forma, quã pro illo tẽpore natum est habere. nõ quod priuatio, quae ponitur in subiecto sit aliquod ens positiuũ. Reuera, si Deus potest auferre visum ab oculo, nulla alia re in oculo posita, priuatio autẽ visus, sit oculus priuatus visu priuatio ergo non est aliqua res inhaerẽs oculo: alioqui Deus non posset destruere visum, oculo manente, nisi in oculo rẽ nouã poneret, priuationem scilicet visus, cõcesso, priuationem visus, esse rem oculo inhaerentem. Est ergo priuatio proprie dicta, negatio formae, cum aptitudine ad formã quam priuat proinde aggregatum dicit ex negatione, & aptitudine ad habitum. Potest autẽ fieri ex negatione, siue non ente, & ex ente aggregatum, habens esse subiectum tanquam in intellectu, atque ita vocatur ens copulatum secundũ intellectus considerationem. Itaque illa authoritas philosophi, in praedicamẽtis in sermone de oppositis, veritatem habet in priuatione, quae priuat potentiam, & quae inest subiecto mediante forma, & in formis, quae ordine quodam fiunt circa idem subiectum, inter quas nõ est reciprocatio immediata, veluti est forma vini & aceti. Fallit autem in alijs formis, inter quas mutua fieri potest transmutatio Philosophus 2. *de gen. tex. com. vltimo.* sicut dictũ est, videtur sentire idẽ numero cõpositũ, post sui corruptionem reparari nõ posse. Quorum, inquit, quidem igitur incorruptibilis substantia mota. manifestum quoniam & numero eadem erunt: motum .n. sequitur quod mouetur: quorũ autẽ no, sed corruptibilis, necesse specie, numero autem nõ reiterari. Dicamus ergo inquit Auer: quod omnis substãtia indiuidua manẽs incorruptibilis, necessario reuertitur secundu idẽ indiuiduum corruptibilia autẽ, impossibile est, vt reuertantur, nisi secundum speciẽ. Sed *dices* Philosophus dicit diuersitatẽ effectus a diuersitate efficientis, siue materię proficisci sed fieri potest, vt idem sit efficiens, eademque materia respectu secundo producti, q fuerat in prima productione eiusdem: igitur, corruptum idẽ numeru potest reparari. sed aiunt quidã hanc rationem peccare per fallaciã consequentis siquidem ad reparandum eundem effectum numero, non sufficit materiae atque agentis identitas sed necessaria quoque est idẽtitas potẽtiae, vt dicitur. 12. *met. tex.* 11. Si materia, ait, erit vna, & generans vnum, & potentia vna, tunc illud, quod fit, erit vnum. Atque ad praeteritum, vt dicitur. 6. *eth. cap.* 6. nulla est potentia: igitur, corruptum idem numero

De resurrectione hominis.
4.
5.

Priuatio proprie dicta.

Priuatio non est ens positiuum.

1.

2.

Quid sit priuatio.

A priuatione ad habitum non fit regressio.

8. met 14.

8. met. tex. 11. 12

Quod possit fieri regressio.

De hominis resurrectione. poris communicat: proinde quando corpori coniungitur, non recipit esse, quod non habebat, sed illud suo corpori communicat. Nam si corporis, & animæ esset aliud, atque aliud esse, quorum vtrumque in esse hominis includeretur;
2. tunc profecto vnio animæ, & corporis esset accidentalis & ita ex anima & corpore, non fieret vnum per se: quod est falsum. Ex quibus, aiunt perspicuum esse, post separationem animæ a corpore, nullam fieri interruptionem in esse hominis substantiali, propterea quod maneat anima separata, in se formaliter habens totum esse hominis: licet alio modo, *Anima habet totum esse.* quam corpori vnita. Non ergo desinit totum esse hominis simpliciter, nam materia remanet, quæ est incorruptibilis. Anima autem non corrumpitur, quæ habet totum esse hominis. Quapropter nulla videtur esse difficultas, quin per *Rationes contraria.* diuinam potentiam possit fieri mortuorum resurrectio.
1. Verum contra huiusmodi positionem sic posset quispiam instare. Humanitas, quæ est forma entius secundum Auicennam partes intrinsecas, materiam scilicet & formam complectitur: esse ergo hominis substantiale, non solam animam includit, sed materiam etiam. Propterea animam non dicere totum esse hominis, patet, alioqui materia non esset causa
2. hominis intrinseca, quod est falsum. Amplius, si anima esset totum esse hominis nunquam profecto fieret vera hominis resurrectio; nihil enim resurgere dicitur, nisi eius esse sub-
3. stantiale fuerit separatum, atque diuisum, ergo &c. Adde, quod tunc homo esset naturaliter incorruptibilis, quod est falsum. Si præterea ita res se haberet: igitur diffinitio animæ esset diffinitio hominis, & consequenter corpus poneretur tanquam additamentum in diffinitione hominis, quod est
7. meta. contra Arist. Ergo quod prius. Sane, ex totali esse hominis, & aliquo alio non fit vnum per se, nec totale esse hominis potest aliquid aliud informare. Si ergo anima est totum esse hominis, ex anima vtique, & materia non fieret vnum per se.
Soluitur ratio posteriorum. Ratio autem posit[illegible] onis non concludit nempe, quod si corpus haberet aliud esse ab anima, ex anima, & corpore non fieri vnum per se. imo pugnat contra seipsam. Non enim minus fit vnum per se ex anima, & ex eo, quod nullum habet esse, quam ex anima, & ex alio habente esse. Necesse est ergo, vt entia, ex quibus fit vnum per se, sicut ex principijs e[illegible] a-libus, habeant aliquod esse Quapropter perinde e[illegible]te, corpus non habere esse præter animam, ac dicere, [illegible] nihil est præter animam atque ita ex anima & nihil [illegible] fieri. Impossibile est enim aliquod positiuum quod [illegible]
Quod in morte fiat interruptio substantiæ. habet proprium esse, extra animam suam; omnino actu [illegible] ex corpore, quod est in actu per formam mixtionis incompletam; & anima, quæ est in actu fit a [illegible] per se compositum in actu. Quod autem in morte fiat interruptio esse substantialis hominis, sic potest probari. Sicut per generationem,
1. esse substantiale acquiritur; ita plane per mortem, siue per corruptionem amittitur igitur necesse est interruptum esse
2. substantiale corrupti. Patet hoc, quia Christus in triduo, vt omnium est sententia, non fuit homo [illegible] quare, si nulla interruptio caderet in esse hominis per mortem fuit ergo homo,
3. sicut ante. Amplius entitas totius hominis, nempe humanitas, dicit [illegible] am entitatem absolutam, aliam vtique ab entitate corporis, & animæ: qua quidem sicut forma totius, & propria quidditate, homo est ens & aliquid in tali specie, sicut postea dicetur. Sed illa corrumpitur per mortem, quandoquidem non manent, an[illegible] nec corporis vnione recedente: Interrumpitur ergo [illegible] substantiale per mortem. Etenim, si anima esset totum hominis esse, ita post mortem maneret totum esse hominis substantiale, ac etiam in vita: & tunc homo mortuus, vini occ[illegible]et homo, sicut homo viuus quod est falsum. Iterum, si non interrumperetur hominis esse in morte, tunc certe multa sequerentur absurda & primum quidem, corruptum idem numero à Deo reparari nõ posse, nam in bruti corruptione non remanet anima incorrupta. Adde quod tunc propria passio hominis non resurgeret eadem numero, quippe quæ corrumperetur per se-
lib. 22. ciu. cap. 20. paratione partium. Augustinus præterea. *Quamuis* inquit, *etsi omnibus perijsset modis: nec vlla eius materies in vllis naturæ latebris remansisset, vnde vellet reparare eam omnipotens* &c. Igitur omnino destructum, & annihilatum, & consequenter interruptum in esse, potest idem numero à Deo reparari. Non ergo ex hoc est accipiendum, posse fieri, vt mortui resurgant, quia esse substantiale non interrumpitur, imo si illud esse non interrumperetur, nunquam resurgeret id, quod nunquam cecidit.

QVÆSTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Hominis resurrectionem fieri in instanti.

Resurrectio fit in instanti. QVod mortuorum resurrectio sit futura, ex his, quæ dicta sunt, manifestum esse puto post hac dicamus, quomodo resurrectio fiat in instanti sic enim dictum est ab Apostolo. *Ecce, inquit, mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* *Obscuritatem significat nominandi mysterium,* ait Ambrosius. *Omnes quidem boni & mali resurgent, sed soli, qui regnaturi sunt, in gloriam mutabuntur* [illegible] *omnes resurgemus, qui in aduentu Christi mortui inueniemur non omnes immutabuntur, qui in corpore sunt reperti, quia ad* [illegible] *beatitudinis gloriam consequentur.* Chrysostomus legit [illegible] *Non omnes quidem obdormiemus, omnes immutabimur tamen* Quod sic intelligendum: nõ moriemur omnes, omnes tamen immutabimur etiam hi qui non moriuntur Theophilactus *Non omnes,* inquit, *sunt morituri, sed omnes immutabimur.* vel ij, qui non moriuntur, hoc est, qui ad incorruptionem trans-feruntur. Nequaquam igitur cum moriendum vere debes, quin resurrecturus sis aliquando Ecce prædico tibi plerosque mortem esse non obituros, haud tamen id illis ad eam resurrectionẽ sat valet, nisi & immutentur & sic ex hac corporis mortalitate, ad immortalitatem pertranseant vt [illegible] quietum mortis immunes sint, nihil ex [illegible] apiunt [illegible] tati, sic nobis mors ipsa effecerit, illis vero mors est immutatio. Moritur nanque in eis corruptio, in incorruptibilitate denique commutata. Aug. *de fide & symbolo cap. 6. omnes resurgemus sed nõ omnes immutabimur quam immutationem non in deterius, sed in melius fieri docet idem cum dicit, & nos immutabimur* Sensus ergo est. Mysterium dicam vobis, quod per reuelationem accepi. Simili modo vsus est ad Thessalon. *Hoc enim vobis dicimus in verbo domini* [illegible] *Omnes resurgemus* tum ad Cor. tum etiam ad Thes. de iustorum resurrectione loquitur. In epis. ad Thes. aperte affirmat, dominum venturum ad iudicium, multis adhuc viuentibus, quod scriptura non habet sed Paulus docet Qui antea fuerant mortui, ex-citabuntur tuba, & voce Archangeli, Viui rapientur si ta- *Viui rapientur.* men morientur ad modicum tempus, & eis statim vita reddetur. hoc tamen nemini certum est, an morientur si autem non omnes morientur; quomodo omnes resurgent Resurgent ab illo statu, in quo inuenientur Omnes enim habemus corpus corruptibile, propterea omnes resurgemus à corruptionis statu ad statũ incorruptionis. sed non omnes immutabimur, scilicet hoc modo, quo illi, qui diu fuerant [illegible] & in cineres redacti. hoc est magnum mysterium, quia videtur contrarium alijs scripturis. Nam ipsemet A[illegible] Heb scribit. *statutum esse hominibus semel mori.* & Dauid ait. *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem?* Sequitur tex Ap. *In momento, in ictu oculi: in nouissima tuba canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* In mom[illegible] id est, in puncto temporis. in ictu oculi. Quomodo videmus fulmen, & statim non videmus talis ictus oculi significatur in nouissima tuba. Omnia ista, efficacem significant Christi præsentiam, qua tunc mirabiliter aderit omnibus, sicut tuba totius exercitus adest auribus. Chrys. *Omnia,* inquit, *futura sunt in temporis puncto, hoc est breuissimo tempore* Non [illegible] ait Theoph. *mirum illud videri debet quod tabida iam & putrefacta resurrectura cadauera sint, quodque singuli proprium sint recepturi corpus, sed quia tanta sit hoc celeritate futurum, vt nequeat explicari. Per tubam autem, quã nulla profecto in futuro indutae erit. Diuinum &* [illegible] *patefecit, quia ad omnes sit peruenturum.* Ambr. *per ictum oculi,* inquit, *breuitatem vult significare momenti, vt quanta sit Dei potentia ex resurrectionis celeritate cognoscas. In nouissima tuba, nouissimum aduentum intelligitur Christi.* Aug. *In Atomo,* inquit, *hoc est, in puncto temporis, quod diuidi non potest, in ictu oculi, hoc est, in summa celeritate in nouissima tuba, hoc est, in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista compleantur. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur, in melius vtique. Omnes ergo resurgẽt incorrupti integritate mẽbrorum. Sed iusti immutabuntur in illã incorruptelã, cui* *Differentia iustorum, & impiorum.* [illegible] *nulla possit nocere corruptio & per hoc, qui in eã non commutabuntus, corrũpendi resurgent dolore puniendi, cũ audierint. Ite maledicti in ignem æternũ* [illegible] lib. 20. de ciuit. cap. 20. *Cũ,* inquit, *nec resurrectio fieri possit, nisi mors præcesserit nec dormitionẽ intelligere possumus, nisi mortem, quomodo omnes, vel dormient, vel resurgent si tam multi, quos in corpore inuenturus est Christus, nec dormiunt, nec resurgent? Si ergo sanctos, qui reperientur Christo veniente viuentes,* *Quomodo omnes resurgent* [illegible] *eique in obuiam rapientur, crediderimus eodẽ raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadẽ mox immortalia redituros nullas in verbis Apostoli patiemur angustias; quia nec illi per immortalitatẽ viuificabuntur, nisi quãlibet paululum tamẽ ante moriantur: ac per hoc, a resurrectione non erunt alieni, quam dormitio præcedit, quãuis breuissima, nõ tamẽ nulla. Cur autẽ nobis incredibile videatur tãm multitudinem corporum in aere quodãmodo seminari. atque ibi protinus immortaliter. atque incorruptibiliter reuiuiscere, nõ credamus. quod idem ipse Apostolus dicit, in ictu oculi futurã resurrectionẽ. & in mẽbra sine victura tãta facilitate. tamque inæstimabili velocitate redditurũ antiquissimorum cadauerũ puluere? Nec ab illa sententia quã homini dicta est. Terra es, & in terrã ibis. futuros illos sanctos arbitremur immunes* *Terra* [illegible] *si eorum morientiũ in terrã non recidant corpora, sed sicut in ipso raptu morientur, ita & resurgent dum feruntur in aera. In terram quippe*

De hominis resurrectione.

pe[illegible] & [illegible] ibus anima vita, quod eras antequam assumeres vitam [illegible] eras exanimis, quod eras, antequam esses animatus. Terra es animata quod non eras terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & antequam putr[illegible] ant omnia corpora mortuorum, quod erunt & illa, si morientur, v[illegible] morientur, cum vita carebunt, quam continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erunt, quemadmodum id in cinerem [illegible] quod præcinu hæc A[illegible] quibu[illegible] colligimus omnes esse morituros, etiam illos, qui in a[illegible] [illegible] viuere reperientur: quorū per[illegible] se præfer[illegible] dicit Apostolus, propterea quod vnus sit ex numero [illegible]orū. Scribit de hac materia copiosissime Hieronymus. Habent, inquit, quædam exemplaria, nō omnes dormiemus, omnes autem immutabimur: vtrum.q. u. in Græcis codicibus inuenitur. super quo Theodorus Heracleotes, qua vrbs olim Perinthus vocabatur, in commentariolis Apostoli sic locutus est: Omnes quidē non dormiemus, omnes autem immutabimur. Enoch & Elias, mortis necessitate superata, ita vt erant in corporibus de terrena conuersatione ad cælestia regna translati sunt. vnde & sancti qui die consummationis atque iudicij in corporibus reperiēdi sunt, cū alijs sanctis, qui ex mortuis resurrecturi sunt, rapientur in nubibus obuiam Christo, & non gustabunt mortem. Tanta autem fiet celeritate resurrectio mortuorū, vt eos, quos in corporibus suis, consummationis tēpus inuenerit, mortuos de inferis resurgentes præuenire non valeant. Diodorus Tarsensis Episcopus. si, inquit, incorrupti resurgent mortui haud dubium, quin & ipsi ad meliora mutati, quod necesse fuit dicere, & nos immutabimur? An hoc voluit intelligi, quod incorruptio communis sit omnium, immutatio autem propria iustorum? Dum non solum incorruptionem, & immortalitatē, sed consequuntur & gloriā. Apollinarius licet aliis verbis eadem quæ Theodorus asseruit, quosdā non esse morituros, & de præsenti vita rapiēdos in futuram: vt mutatis glorificatisque corporibus, sint cum Christo. Didymus non pedibus, sed verbis in Origenis transiens sententiam, cōtraria via graditur. Omnes inquit, dormiemus. id est, moriemur: non omnes autem. sed soli sancti immutabimur. scio quod in nonnullis codicibus scriptū sit: Non quidē omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. sed considerandū, an ei, quod præmissum est, omnes immutabimur possit conuenire quod sequitur: Mortui resurgent incorrupti. & nos immutabimur: si n. omnes immutabuntur, & hoc cōmune cum cæteris est, superfluum fuit dicere, & nos immutabimur. Quamobrem ita legendū est: omnes quidem dormiemus, nō omnes autem immutabimur. sicut in Adam omnes moriuntur, & in morte dormitio est. omnes ergo dormiemus, siue moriemur. Dormit autem iuxta idioma scripturarū, qui mortuus est spe resurrectionis futuræ. omnisque qui dormit, vtique expergiscitur, si tamen nō subitaneæ mortis eum oppresserit. & mors somno fuerit copulata. Cumque omnes ita dormierint lege naturæ [illegible] & corpore & anima immutabuntur: ita et incorruptio omnium resurgentium sit. gloria autē atque mutatio propria sanctorum. [illegible] [illegible] verumque legitur. & nostri interpretati sunt, in momento, & in ictu sine, in motu oculi, [illegible]dem Didymus ita explanauit: omnes simul omnium resurrectione rapientur obuiam Christo, sed hi quos mors dissoluerit. Quando ergo dixit, In puncto temporis futuram omnium resurrectionē [illegible] primam & secūdam resurrectionis excludit fabulā quā alij primi, alij nouissimi resurrecturi esse creduntur. Atomus autem punctum temporis est, quod secari & diuidi non potest. vnde & Epicurus ex suis Atomis mundum struit. & vniuersa conformat. Ictumque oculi siue motum, qui Græce dicitur [illegible] tanta velo[cit]ate transcurrit, vt pene sensum videntis effugiat verum quia in plerisque codicibus pro [illegible] id est, ictu vel motu [illegible] legitur: hoc sentire debemus, quod quomodo leuis pluma, vel stipula, aut tenue siccumque folium, vento flatuque rapiatur, & de terra ad sublime transfertur: sic ad ictum oculi, & ad nutum Dei omnium mortuorum corpora mouebuntur parata ad aduentum iudicis. Canet n. tuba. Duplicem habet intelligentiam, vt clangor tubæ, aut vocis indicet magnitudinem iuxta illud Isa. Sicut tuba exalta vocē tuam: aut apertam omnium resurrectionē sicut legitur in Mat. Noli tuba canere ante te. Quærimus cur ad nouissimā tubam mortuos scripserit resurrecturos? Quando n. nouissima dicitur, vtique alij præcesserūt. In Apocal. septē describuntur angeli cum tubis, & [illegible] clangentibus [illegible]

Quomodo morientur in aere.

tom. 1. ad Mineruium, & Alex.

Celeritas resurrectionis.

Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur.

Clangor tuba.

Apoc. 8.

Transeamus ad secundam lectionem, quæ ita fertur in plerisque codicibus. Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. ex qua nonnulli asserunt, multos viuos in corporibus reperiendos, & si non dormiant omnes, nō omnes esse morituros. si autem non moriantur omnes, non omnes resurrecturos. Resurgere enim propriè dicitur, qui prius moriendo cecidit. Vnde & Paulum volunt scribere. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primum, deinde nos qui viuimus &c. Ex quibus dictis probare conantur Apostol. Paulum, & quicum eo scribebant epist. putasse se non esse morituros, sed reperiendos in die consummationis in corpore. Quod si verum est, errauit Paulus. [illegible] humana æstimatione deceptus est, vt arbitraretur se inueniendum in corpore. quod falsum esse, rerum exitus approbauit. Quam ob causam in 2. epist. Thessalon. qui perperam primam epistolā intellexerant, ab Apostolo corriguntur. Nec cito, inquit, moueamini, quasi instet dies domini &c. Sensus ergo est: Non omnes dormiemus, quia quidā erunt. qui semper Christo viuunt, & non dormiēt in somno peccati: omnes tamē immutabuntur non immutatione gloriæ quæ præcedet [illegible] sanctis. sed ea immutationi qua corruptibile hoc, incorruptionē induet, vt vel pœnas, vel præmia recipiat sempiterna. De hoc [illegible] dicebat Dominus ad Marthā: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit. & credit in me, non morietur in æternū. [illegible] in Christū confidit, etiamsi vt homo [illegible] [illegible] fidei sua viuit in perpetuum [illegible] [illegible] Christiani, nequaquam moriatur & etiamsi mortuus fuerit, viuit in perpetuum. Quod iuxta corporalem mortem, excepto Enoch & [El]ia nulli contigisse perspicuum est. Qui autem fidei magnitudine semper viuunt in Christo non dormiunt, neque moriuntur sed imitatores erunt vitæ Apostolicæ, qui nunquam dormierunt [illegible] mortui sunt hæc Hieronymus. cętera quæ remanēt in sequenti cap. dicā ne diminuta videatur Catholica sāctiss[imi], doctissimiq. Hieronymi doctrina.

Secunda lectio apud Hieronymum.

Thes. 14. Mortui qui in Christo sunt resurgent primum.

Dormitio duplex.

Ad Martham

Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit viuet.

CAP. II.

Hieronymi doctrina super illud Pauli: Omnes quidem resurgemus.

SI omnes, iuxta secundam lectionem, immutabuntur; quomodo postea dicitur, quasi præcipuum atque priuatum, & proprie Apostolorum: Et nos immutabimur. quando dicit Nos, an illos quoque significat. Item, quæretur quomodo [illegible] intelligendum illud ad Thes. 14. Deinde nos, qui viuimus &c. [illegible] hac scripsit. res[idui] atque viuentes. Paulus Apostolus vocat, non quod velit intelligi & se & alios resurrectionis tempore reperiendos, sed [illegible] dixit pro eo quod est, iustos de quorum & ego sum numero. Ipsi enim rapientur obuiam Christo. & non peccatores. viuentes autem [illegible] sanctos accipimus qui peccato non mortui sunt, sed [illegible] in corpore aduentui Christi inuenerit. Quodque sequitur: Non præueniemus eos qui [dor]mi[e]runt nequaquam ad peccatores refertur [illegible] Neque enim peccatores [illegible] apientur obuiam Christo sed eos [illegible] legimus in Euangelio Lu[cæ] [illegible] in diebus Noe ducebant vxores & nubebant, & repente venit diluuium, & tulit omnes, [illegible] erit aduentus filij hominis. quo [illegible] sermonibus approbatur, in fine mundi multos viuos & adhuc in corporibus reperiendos. Item, Media nocte sponsus venit, qui ostendit viuentes in corpore deprehendendos, quādo duo erunt in lectulo, vnus assumetur, & alius relinquetur. quibus dictis ostenditur, media nocte securis omnibus cōsummationē omniū esse venturā. Origenes in tertio volumine exegematicon. Nos qui viuimus, inquit, quorū corpus mortuū est propter peccatū spiritus autē viuit propter iustitiā. illi autē quod ad Thes. legitur, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi: hoc quod ad Cor. scriptū est, Et mortui resurgēt incorrupti. Porro quod sequitur. Deinde nos qui viuimus illi respondet Et nos immutabimur, quorū vtrūque sic intelligi potest. Nos qui viuimus qui residui sumus in aduentu domini, qui immutabimur. & nō sumus ex his, qui appellātur mortui sed viuentes, idcirco præsentiā domini nō in morte, sed in vita præstolamur quia electi sumus reliquiæ, de quibus dictū est ad Eliā: Dereliqui mihi septē milia virorū, qui nō curuauerūt genua Baal. In Ioannis quoque Euangelio, viuorū & nō viuorū, duplex ordo describitur Omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet. & omnis qui vi-

Non præueniemus eos qui dormierunt

Nos qui viuimus.

Duplex ordo viuorum & non viuorum.

De hominis resurrectione. Post resurrectionem erimus, ut similes angelis.

dominus repromittit. Quomodo Ioannes baptista antequam decollaretur, angelus appellatus est, & omnes electi ac virgines Dei, etiam in isto seculo vitam in se exprimunt angelorum. Quando ergo dicitur Eritis similes angelorum, similitudo promittitur, non natura mutatur. Similiter responde, quomodo illud interpreteris, quod Thomas dominus resurgentis tetigerit manus, & viderit lancea latus eius perforatum? Et Petrus in littore stantem viderit dominum, & partem assi piscis ac fauum mellis comedentem? Qui stabat, profecto habebat pedes: qui monstrauit latus vulneratum, utique & ventrem, & pectus habuit, sine quibus non sunt latera ventri & pectori cohærentia qui loquebatur, lingua & palato, ac dentibus loquebatur: cuius palpata sunt manus, consequenter & brachia habuit. Cum igitur omnia membra habuisse dicatur, necesse est, ut totum corpus habuerit, quod conficitur ex membris: non utique fœmineum, sed virile, id est eiusdem sexus, in quo mortuus est: Palpate, inquit, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere: Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Ossa ergo, caro, manus, & pedes, veri corporis indicia sunt. Et ad Pammachium aduersus errores Ioannis Ierosolymitani: *Christus primogenitus ex mortuis, primitias mortuorum corporum nostrorum, quas in sepulchro positas suscitauit, peruexit ad cœlum spem nobis resurrectionis in resurrectione propria corporis tribuens: unde & omnes sic speramus resurgere ex mortuis sicut ille surrexit. Non in aliis quibusdam peregrinis, & in alienis corporibus, quæ assumuntur in phantasmate: sed sicut ipse in illo corpore, quod apud nos in sancto sepulchro conditum resurrexit; ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circumdamur, & in quibus nunc sepelimur, eadem ratione, & visione speramus resurgere. Neque enim fas est, ut in aliis corporibus animæ peccauerint, in aliis torqueantur: nec iusti iudicis alia corpora pro Christo sanguinem fundere, & alia coronari.* Quod vero dicit Apostolus Corruptibile hoc induere incorruptionem, non dicit corpus abolendum, sed quod antea fuit ingloriosum, incorruptione vestiendum. Fauet huic proposito Isaias. *Resurgent*, inquit, *mortui & resurgent qui in sepulchris erant. & lætabuntur omnes, qui sunt in terra. Ros enim qui a te est, sanitas illius est: terra vero impiorum cadet.* hoc est, corpora impiorum ruina damnationis excipiet: ut Aug. *Iam vero*, inquit, *si de bonorum resurrectione quod additum est, diligentius & distinctius velimus intueri, ad priorem credendum est, quod dictum est, Resurgent mortui: ad secundam vero quod sequitur: Et resurgent qui in sepulchris erant. Item & si illos inquiramus sanctos, quos hic viuos inuenturus est dominus, eis congrue deputabitur, quod adiunxit. Et lætabuntur omnes qui sunt in terra: Ros enim qui a te est, sanitas illis est. hoc est, immortalitas. Ea namque est plenissima sanitas, quæ non reficitur alimentis, tanquam quotidianis medicamentis.* Item, Isaias de mortuorum resurrectione sic loquitur: *Et ossa vestra ut herba exorientur, mortuorum resurrectionem significauit,* teste Augustino. Quomodo enim cœlum nouum, & terra noua manebit coram me, dicit dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato & veniet omnis caro in conspectu meo adorare in Ierusalem, dicit dominus, & egredientur, & videbunt membra hominum, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt visui omni carni. Ad hoc iste propheta terminauit librum, ad quod terminabitur seculum. *Mensis ex mense*, ait Aug. *tanquam luna ex luna, & requies ex requie, sic ex his umbris veteribus, & temporalibus, in illa luminaria noua, ac sempiterna transibimus.* Dan. 12. similiter cecinit *In tempore illo saluabitur populus tuus, ait, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro & multi dormientes in terræ puluere exurgent. hi in vitam æternam & hi in opprobrium, & in confusionem æternam. & intelligentes fulgebunt sicut claritas firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, sicut stellæ ad perpetuas æternitates.* Similis modus loquendi est in Ioan. *Et qui bona fecerunt, ibunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* lib. 22 de ciuit. Dei ca. 18. loquens August. de viro perfecto, qui est Christus cum Ecclesia: *Donec occurramus omnes* (ait Apostolus ad Ephe. 4) *in virum perfectum.* Ecce qui est vir perfectus, caput, & corpus, quod constat omnibus membris, quæ suo tempore complebuntur. Quotidie tamen eidem corpori accedunt, dum ædificatur ecclesia, cui dicitur: *Vos autem estis corpus Christi & membra adinuicem connexa.* Et ad Col. 1. *Pro corpore eius quod est ecclesia.* Et 1. ad Corinth. 10. *Vnus panis, vnum corpus multi sumus.* De cuius corporis ædificatione loquitur ad Ephe. 4. *Ad consummationem sanctorum, in opus ministerii in ædificationem corporis Christi* ac deinde subiectum est, *Donec occurramus omnes in vnitatem fidei. & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* &c. Sicut ergo est mensura vniuscuiusque partis, ita totius corporis, quod omnibus suis partibus constat. Est utique mensura plenitudinis, de qua dictum est. In mensura ætatis plenitudinis. Quam plenitudinem etiam illo commemorauit loco, vbi ait de Christo: Et ipsum dedit caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus eius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Vt ergo sit vir iste perfectus, necesse erit mortuos resurgere, ut ea suis electis, ex quibus

Corporum resurrectio. — *Pammachius.* — *Rationes resurrectionis corporum.* — *1. Cor. 15.* — *Isaia. 26.* — *20. de ciui. cap. 21* — *Bonorum resurrectio* — *Isaia 66. Ossa germinare* — *Mensis ex mense. 20. de ciuit. c. 21.* — *Daniel. 12.* — *Ioan 5.* — *Ephes 4. De viro perfecto, qui est Christus cum ecclesia.* — *1 Cor. 12.* — *Christus vir mensura plenitudinis.*

constat ecclesia Dei viui, corpus Christi mysticum, vir perfectus consurgere queat, Christus scilicet, & ecclesia. Neque enim decens est, caput sine membris consistere, aut vicissim, membra a corpore separari. Cum ergo hæc ita se habeant, dici potest, puluerum recollectionem in tempore fieri, modo angelorum ministerio fiat, quia per motum fiet: motus autem non fiet in instanti. At reformatio corporis, & corruptio pulueris, in instanti fiet, dispositiua alteratione nequaquam præcedente, quæ sit vere motus: materia enim pulueris ad formam corporis habendam in instanti disponetur, atque corrumpetur. Animatio præterea in eodem erit instanti: siquidem simul à Deo corpus formabitur, & anima infundetur. Ex quo patet, illam animationem, propriam, ac veram mutationem appellandam non esse, quippe cum à corpore duratione non præcedatur, sed natura tantum. Verum nonnullis visum est, puluerem mortuorum in instanti esse colligendum, etiamsi per motum sit colligendus: motus enim diuina virtute potest esse in instanti, non modo generatio, siue instantanea mutatio. Motus inquit, quoad illud, quod principaliter significat, est idem essentialiter cum termino. Etenim, sicut esse est idem cum eo, quod est, ita & fieri, ut puta motus, est idem cum eo, quod fit, cum forma scilicet. Quamobrem dictum est à philosopho 5. phys. motum esse de genere termini ad quem, vbi distinguit species motus secundum terminos. Commentator præterea 3. phys. putat veriorem esse opinionem, quæ asserit, motum esse formam fluentem. Sed terminus motus potest esse in instanti, & motus ergo. 1.
Item, quæ essentialiter distinguuntur ab inuicem, diuina virtute, vnum potest fieri sine altero: sed motus essentialiter distinguitur a successione, sicut subiectum à propria passione, est enim prior ipso naturaliter: Potest ergo Deus facere motum sine successione, & sic in instanti. Amplius, successio non est in motu (teste Commentatore 4 phys.) nisi propter resistentiam mobilis ad motorem, aut medii ad mobile, vel ad motorem: quæ omnes causæ, ad vnam, nempe ad impotentiam mouentis reduci possunt, cui aliquid resistit in mouendo. Sed hoc in Deum non cadit, quippe qui est potentia infinitus: ergo quod prius. Præterea, quod aliqua materia minorem quam locum occupet in instanti, naturaliter fieri potest: quando enim ex denso corpore rarum gignitur, vel etiam quando ex terra fit ignis, aut e conuerso, in instanti generationis, materia prior maiorem, vel minorem accipit locum. minorem quidem condensatione, rarefactione vero, maiorem. Collectio ergo puluerum, etiamsi fieret per motum localem, adhuc tamen diuina virtute posset fieri in instanti. Alii oppositum tueri conantur. Non potest, inquiunt, fieri translatio puluerum, nisi per motum localem, & mutationem ad vbi: sed a nulla virtute fieri potest, ut motus localis fiat in instanti, cum id destruat naturam motus: aliter in vacuo posset fieri motus, quod à philosopho confutatur, 4. phys. igitur collectio puluerum non fiet in instanti. Amplius si talis recollectio fieret in instanti, tunc certe idem corpus, in principio spatii, in medio, atque in extremo simul esset, quod implicat contradictionem. Antecedens patet, quod si sic fieret in instanti, vbique simul esset vacuum præterea tunc in natura dari, necesse esset: siquidem locus ille, à quo esset mortuorum puluis transferendus, in instanti alio corpore repleri non posset. Atqui, vacuum in natura non dari, in 3. lib. declarauimus: ergo.

De hominis resurrectione. — *Puluerum recollectio fit in tempore.* — *A puluis fieri in instanti.* — *Contraria opinio, quod non possit fieri in instanti.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

VErum ad huiusmodi argumenta sic posset aliquis respondere & ad primum quidem, motum non esse idem cum forma terminante perfecta, aut imperfecta. Si enim esset idem cum imperfecta, eadem quoque ratione cum perfecta. verain siquidem per motum acquiritur Et cum dicis quod esse fit, &c. Non est simile de fieri, & eo, quod fit. Etenim, manente eo, quod est, ut ipsum esse manent, necesse est quod quidem non est via in id quod est. At, manente eo, quod fit, non manet fieri, vniuersaliter loquendo, præsertim fieri, quod est motus. Reuera, manente domo, non manet ædificatio, ideoque non valet similitudo. Ad philosophi authoritatem dico, à philosopho dictum non esse, motum diuersificari siue diuersum reddi secundum genera generalissima, sed secundum species infra genus suum, ac consequenter non posuisse motum, cum termino idem esse, qui plane secundum suum genus generalissimum, varius, atque diuersus redditur. Alterius n. (sicut patet) generalissimi sunt, quantitas, qualitas, & vbi. Commentator præterea 5. phys. quæ dixerat, corrigens, ait motum non esse transmutationem, ac consequenter non esse formam, ad quam ter-

De homi[nis] resur[rec]tione.

terminatur. Ad 1. Minor est falsa: nam quemadmodum ens permanens per suam naturam intrinseca, & non per aliquod additum, est huiusmodi, ita certe successiuum, est tale per suam naturam: successio ergo à motu separari non potest.

2.

3. Ad 3. Dico, motui successionem semper inesse ex propria natura intrinseca, vnde euenit, vt fiat, & fieri non posse vt motus sit, nisi in successiuo, siue successione, quemadmodum hominem, non nisi in rationali. Quare, siue successio motui insit interdum a causa intrinseca, & extrinseca simul, siue ab altera illarum, semper tamen ita illi adhæret, vt absque ea, esse nequeat.

4. Ad 4. Illa quidem fieri possunt in instanti, non tamen per verum motum, sed potius per simplicem mutationem: falsum ergo est, si per motum localem illa fieri, dixeris. Siquidem talia in instanti fieri per motum minime possunt.

Motus non fit in instanti. Quod si dixeris posse corpus à Deo fieri, esse in instanti in principio spatii, medio, & fine, & sic à Deo moueri in instanti. Approbo quidem, per motum tamen nego, cum motus destruat naturam. Itaque quemadmodum fieri non potest, vt motus successione careat, & generatio siue mutatio instantanea, fit in tempore: ita plane, vt puluis mortuorum per motum localem in instanti adduceretur, atque in vnum redigatur.

Argumenta alterius opinionis. Ad primum secundæ opinionis respondeo, Quod falsum eb illis supponi, nempe, nomine per motum localem, puluerum congregationem fieri posse, quandoquidem per mutationem instantaneam diuina virtute fieri valeat: quæ quidem mutatio propriè motus non dicitur. Non omnis ergo mutatio ad qualitatem, est propriè motus, qui dicitur alteratio, sed interdum potest esse mutatio in tantanea, & simplex.

1.

2. Ad 2. Diuina virtute fieri potest, vt idem corpus simul sit in pluribus locis, non quidem per motum continuum in instanti, sed potius per plures simplices mutationes. Ad

3. 3. Dico, per naturam vacuum fieri non posse: a natura enim vnum corpus non extruditur, nisi alio prius adducto: potest nihilominus per naturam, aliqua instantanea mutatione, aliquid seu acceptero motu in instanti, atque ita expelli sine introducere aliquod corpus in instanti. Porro, diuina virtute vacuum fieri potest, dum ab illa, aliquod corpus moueri potest, siue annihilari, alio corpore non introducto. Itaque, reformatio corporis quoad pulueris corruptionem, formæque substantialis pulueris in materia pulueris introductionem perpetuum esse potest, ad instar generationis corruptionisque substantialis in instanti fieri. Porro, formæ substantialis introductio in instanti fiat, necesse est, propter eius simplicitatem, ad quam non potest esse actio, aut passio successiua, & consequenter, nec motus etiam. huiusmodi namque forma non intenditur, neque remittitur, propterea quod non habeat partes, in quibus talis intensio fiat, & remissio: idcirco fit in instanti. Quoad vero ad animationem corporis, & infusionem animæ rationalis, quod est vltimū, atque perfectissimum in resurrectione illa profecto simulter fiet in instanti, propterea quia est forma simplex, gradu intensionis, siue remissionis carens: ideoque illius introductio fiet in instanti. Quod vero in oppositum adducitur, resurrectionem, quantum ad corporis reformationem, animationemque in instanti fieri non posse. Respondeo, in eodem instanti puluerem corrumpi, & corpus animari. Neque manet. Quod si dixeris, quod esse pulueris sit finitum, & determinatum, ideoque vltimum instans illi correspondet, sicut & primum, ac proinde non posse fieri in instanti. Dico, quod licet tempus sit totum, & esse rei similiter ipsi tamen non correspondet, illud vltimum instans terminatiuum, sed potius nū esse posse, in quo simul instanti, id quod generatur, accipit, tibique illud esse attribuitur, non autem non esse corrupti. Quam ob causam dictum est à philosopho 8. phys. instans esse posterioris passionis: etenim quamuis in eodem instanti corruptum non sit, & genitum, posterioris tamen passionis dicitur, propterea quod non esse propriè non mensuratur, sed potius ipsum esse. Ex quibus perspicuum est, nunc esse opus, vt instans sit immediatum instanti, sed tempori. Quomodo ergo resurrectio mortuorum fiat in instanti, dixi. Posthac dicamus, quomodo idem homo resurget. Cæterum, fidem resurrectionis, quantum ad pietatem [illegible]

Virtute diuina posse fieri vacuum.

Forma substantialis in instanti introducitur.

In eodem instanti puluerem corrumpi, & corpus animari.

Homo idem resurget.

erit, atque debellat. vbi sunt illi, qui dicunt nos in resurrectione alia corpora habituros? Ego (inquit Iob) vulneribus dissolutus, in hac carne, incorrupta resurrectione futura glorificatus videbo Deum. Ex quo loco aperte discimus, hoc ipsum corpus nos recepturos, in quo hic viuimus, vt toti resurgamus, nihilque periturum esse illis, quibus dicitur. *Capillus de capite vestro non peribit.* Quid exprobras carni? ait Tertullianus de resurrectione carnis. *Deum expectat, in Deum sperat a Deo honorator. Tecti scripturas, quibus caro rejicitur [illegible] tam quibus illustratur. Omnem caro fœnum. sed videbit omnis caro salutare Dei. Non manebit spiritus meus in hominibus hu[ius], quia caro sunt, sed alibi dicitur, Effundam spiritum meum super omnem carnem. Itaque, si ego omnino [illegible] excrescit nemo eius expectans, cur non dignitatem [illegible]* Qui negant resurrectionem carnis, carnaliter viuunt, negantes futurem pœnam, despiciunt disciplinā. Idoneus est Deus reficere carnem, qui mundum ex nihilo condidit. Erit autem futura resurrectio carnis, vt caro simul cum anima suam mercedem recipiat. Socia fuit operum, si erit, & socia mercedis. Anima enim in carne, & cum carne, & per carnem agit operas. [illegible] ergo anima, quæ agit, & impellit omnia, carnis obsequium habet, non iniquus erit Deus à loco suo honorum præmia arceat. Augustinus [illegible] inquit, *quomodo* [illegible] *amore martyrum vt* [illegible] *in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices* [illegible] *Non enim* [illegible] *deformitas in eis, sed dignitas erit.* [illegible] *peribit* [illegible] *Ob ista ergo membra martyr* [illegible] *resurrectione reddentur* [illegible] *virtutis indicia.* [illegible] *reddendi* [illegible] *[illegible] tempus aliquid* [illegible] *fortiturque* [illegible] *latens cogitationem* [illegible] *Vnde tam etiam quæstio illa dissoluenda est, quæ* [illegible] *quæritur. Cum caro mortui* [illegible] *alia etiam altera* [illegible] *confectus fame* [illegible] *puluis* [illegible] *quod malum* [illegible] *infelicia expe* [illegible] *digestum* [illegible] *vnde eius carne mutatum atque conuer* [illegible] *Dicimus* [illegible] *Redditur ergo caro illa hominis, in qua esse caro humana primitus cœpit. Ab illa quippe altero* [illegible] *deputanda est quæ fiunt alterius* [illegible] *reddetur. Quamuis si omnibus perisset modis, nec vlla eius materies, in vlla natura latebris remansisset, vnde vellet eam repararet omnipotens. Sed propter sententiam veritatis, qua dictum est, Capillus capitis vestri non peribit, absurdum est, vt putemus, cum capillus hominis perire non possit, tantas carnes fame depastas, atque consumptas perire posse. Quibus omnibus pro modulo nostro consideratis, atque tractatis, hæc summa conficitur, vt in resurrectione carnis in æternum eas mansuras habeat corporum magnitudo, quas habebat perficienda, siue perfecta cuiusque, indita corporis ratio, sed [illegible] in membrorum quoque omnium modo* [illegible] *decore seruato. Quod dicitur, vt seruetur, si aliquid demptum fuerit indecenti alicui grandi[ta]ti in parte aliqua constituta* [illegible] *spargatur vt neque pereat, & congruentia partium vbique teneatur, nec [illegible] dum, vt aliquid vel etiam statura corporis addi posse credamus, cum omnibus vt decorem custodiat, id fit, ibi [illegible] quod si deformiter [illegible] non decet. Aut si contendatur in ea quisque statura corporis surrecturum esse, in qua defunctus est, non pugnandum est respectionum [illegible] omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnisque corruptio, & si quid aliud illud non decet regnum, in quo resurrectionis & promissionis filij æquales erunt angelis Dei, si non corpore, non ætate, certe felicitate.* Hæc Augu. quæ ita clara sunt, atque plena, vt nihil illis addendum esse putem. Cap. 14. eiusdem libri describit infantium resurrectionem: *Infantes, inquit, non sunt in ea resurrecturi corporis exiguitate, qua mortui sunt; sed quod eis tardius accessurum erat tempore, hoc sunt* [illegible]

Vestra capilli capitis numerati sunt.

Quare caro resurget.

Aug. in ciu. Martyrum remanere cicatrices. de ciui. lib. 22. c. 20.

4. Reg. 6.

aro mortui si caro viuentis quando surget.

Capillus nō peribit.

Forma resurgentium.

Infantium resurrectio.

De hominis resurrectione. *infantibus diximus cap. 7.* Nonnulli, inquit, *propter hoc, quod dictum est, 4. ad Eph.* Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & ad Rom. 8. Conformes fieri imaginis filij Dei. *nec in* *Omnes in suo sexu resurgent.* *sexu fæmineo resurrecturas fœminas credunt, sed in virili omnes aiunt: quoniam Deus solum virum fecit ex limo, fœminam ex viro. Sed mihi melius sapere videntur, qui vtrumque sexum resurrecturum esse non dubitant. Non enim libido ibi erit, quæ confusionis est causa. Nam priusquam peccassent, nudi erant, & non confundebantur, vir & fœmina. Corporibus ergo illa vitia detrahentur, natura seruabitur. Non est autem vitium sexus fœmineus; sed natura, quæ tunc quidem, & a concubitu & a partu immunis erit: erunt tamen membra fœminea, non accommodata vsui veteri, sed decori nouo quo non alliciatur aspicientis concupiscentia, quæ nulla erit, sed Dei laudetur sapientia & clementia: qui & quod non erat, fecit, & liberauit a corruptione quod fecit. Creatura Dei est fœmina, sicut & vir; sed vt de viro fieret, vnitas commendata est. vt autem illo modo fieret, Christus & ecclesia figurata est. Qui ergo vtrumque sexum instituit, vtrumque restituet. Denique ipse Dominus ait, in resurrectione angelorum nos similes esse futuros. similes, inquam, siue æquales immortalitate, non sexu: sicut nec resurrectione, qua angeli non indiguerunt, quoniam nec mori potuerunt,* hæc Augustinus.

Quare mulier ex viro.

CAP. IV.

Quales resurgemus.

Partes substantiales homi. Quoniam in carne nostra vid bimus dominum, operæpretium erit scire, an scilicet omnes partes substantiales, organicas, atque accidentales toti & integri surrecturi sumus. Sunt autem partes hominis essentiales, corpus & anima intellectiua, quæ eadem est substantialiter sensitiua atque vegetatiua, sicut dixi libro sexto. Porro, partes corporis essentiales, est ipsa materia, ac forma mixti substantialis, ex quibus corpus constituitur, quod est ab anima perficiendum: ex anima vero & corpore, humanitas, siue totus conflatur homo, & veritas humanæ naturæ consistit. Cum ergo hæc ita se habeant, non est putandum *Non omnis materia nostra resurget.* nos resurrecturos esse cum tota quam prius habuimus materia, quæ aliquando ad nostræ pertinuit veritatem naturæ:
1. siquidem pueri surrecturi sunt, vt diximus, cum tanta materiæ quantitate, quanta est necessaria, vt ætas viri perfecti
2. constitui possit. Quod profecto per nouæ additamentum materiæ fieri, putant omnes. Materia ergo infantium in resurrectione, non erit omnino eadem. Amplius, Materia alimenti in hominis substantiam conuersa, ad humanæ naturæ spectat veritatem. sed totam illam materiam restaurandam reparandamque non esse, & ratio docere potest, & hominis cognita dispositio. Nam cum multa alimenta in hominis substantiam conuertantur, quæ quotidie fluunt & refluunt; si tota illorum materia esset surrectura, quis non videt futuram in hominis corpore deformitatem, ob nimiæ molis, ac quantitatis ma-
3. gnitudinem? Item, quod idem homo numero redeat, sufficit ad materiæ identitatem, vt tanta materiæ moles reparetur, quæ ipsum hominem aliquando pertinuit, quanta perfectam corporis humani staturam, proportionemque conficere valet: Sicut enim ad hoc vt idem homo numero maneat viuus, non opus est illi tota materia præcedente; sed sufficit illi tantum materiæ habere, quantum satis illi est ad corporis sui complementum, debitæque proportionis consummationem: ita plane in resurrectione, vnicuique tantum propriæ materiæ reddetur: quantum sufficit ad proprij corporis perfectionem, atque *Materia ex materno vtero educta non est tantum sur rectura.* complementum. Non ergo sunt audiendi qui aiunt, illam solam materiam, quam ex materno vtero nobiscum aduximus, ad humanæ naturæ pertinere veritatem, eamque tantummodo in resurrectione nos esse recepturos: quippe cum virtute nutritiuæ alimentum conuertatur in veritatem humanæ naturæ. De forma autem corporeitatis, siue mixtionis, idem potest esse iudicium: illa enim materiæ coextenditur, ex qua educitur, fluit, refluitque vniformiter, sicut materia, vel partes eiusdem. Non ergo totus homo, siue totaliter, quoad huiusmodi formam, resurget, alioqui corpus nimiam haberet densitatem atque quantitatem, quod haud dubium pulchritudini sanctæ *Forma corporeitatis non eadem resurget.* resurrectionis non est tribuendum. Cum ergo huiusmodi formæ ex materia sit educta, quemadmodum tota, de tota materia educitur; ita certe pars de parte, ac illi coextenditur per accidens. Quoad vero ad animam intellectiuam, quoniam illa est simplex, indiuisibilis, atque immortalis, idem prorsus homo surget, qui prius fuerat in vita & in hoc nulla cadit difficultas. De natura autem corporis ex materia, & forma mixtionis, vel corporeitatis constituta, idem est sentiendum, quod sentire nos fassi sumus de partibus corporis essentialibus, hominis naturam constituentibus, atque complentibus. Quoad vero ad totam humanitatem, siue substantiam ex anima & corpore compositam, dicendum quidem nobis est, Quantum ad animam, eandem redituram, *De hominis resurrectione.* ratione autem corporis, status variationem recepturam. Itaque quamuis, quantum ad totam materiam, seu formam, aut naturam corporis quam aliquando habuit, idem ho- *Idem homo resurget quoad animam totaliter tamen non resurget idem homo.* mo numero nequaquam resurgat: resurget nihilominus idem numero, sicut dictum est, quoad suam perfectionem, atque complementum. Anima vero reuertetur eadem, termino vnionis variato puta corpore. Proinde licet huiusmodi vnio sit noua, non aufert tamen identitatem hominis, siue vnitatem. est enim accidens, & ad hominis substantiam intrinsecam non attinet. De partibus autem integralibus an omnes eædem per omnia sint surrecturæ. Dico, partes integrales *Partes integrales resurrectura.* hominis intelligi posse heterogeneas, atque organicas, veluti sunt caro, & os, manus, & pes, & caput, cor, & huiusmodi aut non organicas, & homogeneas, sicuti partes carnis, & ossis. Ex his autem, quæ dicta sunt patet, quid iam de istarum partium restauratione sit nobis sentiendum: nam quemadmodum necesse non est totum corpus cum omni illa materia esse reparandum: ita certe neque secundum omnimodam istarum partium restitutionem: tametsi eædem suo modo sint mansuræ. Reuertentur ergo quoad illud, quod necessarium est pro humani corporis perfectione construenda, atque animatione componenda, idque omnibus erit commune. Non ergo *Vngues capilli resurgent quo modo.* habebit homo præcise eandem carnem, quam aliquo instanti vitæ suæ habuit, præter eam, quam a parentibus contraxit, & eam, quæ ad corporis humani est perfectionem necessaria, capilli & vngues pro ornatu electorum reddentur, ita vt nulla deformitas in illorum corporibus cernatur. Potentiæ partis intellectiuæ, quæ animam comitantur, eædem numero resti- *Potentiæ animæ si resurgent.* tuentur. De sensitiuis vero & organicis, idem est sentiendum si sint eædem consubstantialiter ipsi animæ, saltem quantum ad potentias remotas, quantum autem ad propinquas, sunt accidentia coniuncti, aut totum ipsum coniunctum ex potentia & organo, vnde licet corrumpantur ad corruptionem coniuncti, eædem tamen, atque meliores restituendæ sunt filijs resurrectionis. Quatuor humores suo modo reuertentur iidem numero, quoad necesse erit ad perfectam naturæ humanæ integritatem. Accidentia secun- *Accidentia an redeant eadem.* dum partem separabilia, vt puta quantitas, non reuertentur eadem omnino, sicut nec ipsa materia, sed vnicuique dabitur, quod necessarium erit ad plenam, & proportionatam sui corporis perfectionem. Nullum vero accidens in beatorum corporibus esse poterit, quod illorum venustatem obfuscare queat. De his omnibus clarissime doctissimeque disputatur ab Augustino. *Ex quo, inquit, incipit homo viuere, ex* *in Enchir. c. 87. & seq.* *illo vtique iam mori potest. Mortuus vero, vbicunque illi mors potuit euenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non possum. Neque enim & monstra quæ nascuntur & viuunt, quamlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita vitiata re-* *Monstra resurgent.* *surrectura, redeunt, non potius correcta emendataque natura. Absit enim, vt illum bimembrem, qui nuper natus est in oriente, de quo & fratres fidelissimi, qui eum viderunt, retulerunt, & sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter scriptum reliquit: Absit inquam, vt vnum hominem duplicem, ac non potius duos, quod futurum fuerat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cætera, quæ singuli quique partus, vel amplius, vel minus aliquid habendo, vel quadam nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram resurrectione reuocabuntur: ita, vt singulæ animæ singula sua corpora* *Singulæ animæ singula corpora obtinebunt* *obtineant, nullis cohærentibus, etiam quæcunque cohærentia nata fuerant; sed seorsum sibi singulis sua membra gestantibus, quibus humani corporis completur integritas. Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro: sed in quemlibet puluerem, cineremue soluatur, in quoslibet halitus auraque diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium, etiam hominum cibum cedat, carnemque mutetur, illi animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam primitus, vt homo fieret, cresceret, viueret, animauit. Ipsa itaque terrena materies, quo discedente anima fit cadauer, non ita resurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabuntur, & in alias, atque alias aliarum rerum species formasque vertuntur, quamuis ad corpus redeant, vnde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes, vbi fuerant, redire necesse sit. Alioqui si capillis capiti redit, quod tam crebra tonsura detra-* *Corporis instauratio* *xit: si vnguibus, quod toties dempsit excisio immoderata, & indecens cogitantibus, & ideo resurrectionem carnis non credentibus occurrit informitas: sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli, aut igne liquesceret, aut contereretur in puluerem, aut confunderetur in massam, & eam vellet artifex rursum ex illius materiæ quantitate reparare; nihil interesset ad eius integritatem, quæ particula materiæ cui membro statuæ redderetur, dum tamen in totum, ex quo constituta fuerat, restituta resumeret; Ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili & ineffa-* *Exemplum de statua.* *bili celeritate restituet. Nec aliquid attinebit ad eius redintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeant, & vngues ad vngues, an quidquid*

eorum

De hominis resurrectione. *corum perierat, mutetur in carnem & in partes alias, corporis reuocetur, curante artificis prouidentia ne quid indecens fiat. Nec illud est consequens, vt ideo diuersi sit status reuiuiscentium singulorum, quia fuerat diuersa viuentium, aut macri cum eadem macie, aut pingues cum eadē pinguedine reuiuiscant, sed si hoc est in consilio creatoris, vt in effigie sua cuiusq; proprietas, & discernibilis similitudo seruetur, in cæteris autē corporis bonis æqualia cuncta reddantur: ita modificabitur illa in vnoq; materies, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuerit, suppleat qui etiā de nihilo potuit, quod voluit operari. Si autem in corporibus resurgentiū rationabilis inæqualitas erit, sicut est vocū, quibus cantus impletur, hoc fiet cuiq; de materia corporis sui, quod & hominē reddat æqualē angelicis cœtibus, & nihil inconueniens eorū ingerat sensibus. Indecorū quippe aliquid ibi non erit, sed quidquid futurum est, hoc decebit, quia nec futurū est, si non decebit.*

Corporum suus decor additur.

In corporibus erit inæqualitas.

Corpora sanctorum. Resurgent igitur sanctoru corpora sine vllo vitio, sine vlla deformitate, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta facilitas resurgendi quanta felicitas erit. Propter quod & spiritualia dicta sunt cum proculdubio corpora sint futura, non spiritus, sed sicut corpus animale dicitur, quod tamen corpus non anima est, ita tunc spirituale, quod tamen corpus non spiritus erit.

Obiectiones.

1. Sed arguat quispiam, Ad naturæ humanæ veritatem costa Adæ spectabat, de qua Euam formatam esse, scriptura docet eam vero ad Euæ naturā pertinere, nulli dubiū esse potest In resurrectione ergo cuius erit. In Adam profecto nō est surrectura, quippe cum caro vnius esse possit nutrimentum alterius. Nec etiam in ambobus illud n. quod fuit semen in vno, transmutationibus multis, in alio semen [illegible] potest. atque ita eadem materia radicaliter pertineret ad naturam plurimorum. Non ergo in resurrectione resurget homo idem numero, quantū ad illa, quæ viuens obtinebat.

2. Amplius, sicut audiuimus ex Aug. statuq; exēplo proposito, nihil refert quæ particula materiæ cui mēbro reddatur sed si nō redditur eidē corporis particulę eadē materia, profecto eadem numero resurgere dici non potest Ergo quod prius.

3. Item, accidentia coniuncti, vtpote figura, color, & huiusmodi, similiter & potentiæ sensitiuæ corrumpuntur ad corruptionem totius sed corruptum in esse reparari nu[mero non] est. Ergo &c.

Costa Adæ. Se nuntur obiectiones.

1. Respondeo ad primum, atque dico illā costam non fuisse de veritate naturæ in Adam, sed ibi [illegible] quoad suppositū, necessariam tamen quoad intentionē naturæ fuit ergo illa costa addita Adæ propter speciei necessitatem, vt ex illa mulier [illegible]. Ad contra nunquā aliquid fuisse affirmo, nec etiam fore, quod [illegible] duorum hominū naturam æque pertineret. ideo in illo resurgat, necesse est, ad cuius naturæ veritatē prius magis attinuit, vel in quo prius illa pars fuit animata, in alio aute supplebit ille, qui de nihilo fecit ōnia vel de partibus, quę in vita sine successione per nutritionē ad suum corpus pertinebant. vel vnde, & quomodo Deo placuerit. Ad aliā contra. Si talis casus contingeret, tunc tale semen in primo resurgeret.

2. Ad 2. Nō est similis ratio de toto, & de parte: totius n. restauratio prius intenditur, non sic autē partis, præsertim quę non est principalis, sine cuius identitate potest totū esse idē. De parte vero principali & toto idem est sentiendū.

3. Ad 3. Argumentum contra illos militat, q corruptum, idē reparari non posse arbitrantur, cuius oppositum paulo ante ostensum est. Quod [si] dixeris generatiuā potentiam frustra reparandā, cum suum actum nunq̃ sit habitura. Dico, illam ad suæ naturæ, seu suppositi perfectionē pertinere, etiam si perpetuo suo sit actu vacatura.

Obiectiones. Dices, quod non habet diuersitatem ex sui natura, sed ab alio formaliter, & effectiue id, profecto indifferenter se habet à quacunq; forma potest esse tale Sed prima materia est huiusmodi: igitur non est necessaria eadē numero materia in resurrectione, sed sufficit eadē forma.

1. Sic n. docet philosophus 7. met. tex. 8. Materia inquit, secundum se nec est quid, nec quantum. & Cōmentator de substantia orbis Materia, ait. per posse substantiari.

2. Item tota compositi vnitas pendet ex forma, alioq; animal nutritum, quoad essentiam non esset idem, quod prius quod profecto à Damasceno lib. 4. cap. 5. vt falsum reijcitur, non aliud corpus in nutritione esse docēte. Sane, si esset aliud animal non quidē secundum totum, aliter [illegible]

nē habet, sed indifferenter se habet ad omnes formas, quib. subijcitur verum quatenus ordinem habet ad formas, quibus iam subditur, sic consequenter potentiam habet ad actualem distinctionem, suique secundum numerum participationem: ita vt secundum diuersas diuersis formis, vnius ac diuersarum rationum subijci possit. Diuersę autē materię partes postquam sub diuersis formis constiterint, perpetuum ad illas ordinem seruant. Partes ergo materiæ licet [in] seipsis formaliter siue effectiue, actualē ad inuicē distinctionem nō habeant, fundamentaliter tamen atque subiectiue [dic]untur habere. sicut & aliæ relationes ex fundamento, & subiecto dependent. Non ergo vnitas formæ sufficit ad vnitatem materiæ subiectæ, sed necessaria est eadē materia, vt plena atque perfecta [sit] resurrectio.

De hominis resurrectione.

Vnitas formæ non sufficit.

2. Ad 2. negatur consequentia antecedens quoq. non est verum, sicut dixi falsitas autē cōsequentiæ patet: quandoquidem in nutritione forma semper maneat & aliquid ex priori materia: proinde quod accedit [illegible] vnum cum eo, quod præerat effectum. Igitur per totā vitam idē manet indiuiduum, eademq; materia. Quam ob causam nō est simile iudicium de materia, quæ aduenit nutrito, & quæ aduenit animæ Petri si Pauli materiam animare [ad]hæret. Nam aliqua [ma]teriæ vnitas, atq. identitas in nutrito remanet, ide[o] idē indiuiduum nominatur in anima vero Petri, nulla relinquitur [v]nitas materię, propterea idem indiuiduum minime est dicendum. In nutritione præterea, quoad materiam, non est omnino idem indiuiduū simpliciter idcirco in generabilibus, non est tanta quærenda identitas atque vnitas quanta [e]rit in corporibus electorum [illegible] glorificatis.

3. Ad 3. negatur consequentia. nam etsi vnitas [illegible] materia [illegible] ad actualitate à forma dependeat: quantum vero ad [illegible] materiale, est à materia, & in genere causæ materialis. Qua ob causam sola vnitas formæ non sufficit ad materiæ vnitate constituendā siue inferend. [illegible] enim etsi partes materiæ ab eadem forma simul [illegible] vna simul materiam constituant non tamē materia [illegible] est materia pedis.

Obiectio. Dices iterum: Existēte eadem forma numero, & eadem materia est idem cōpositum numero [illegible] anima Petri corpus Pauli esset informandū, esset [illegible] profecto eadem forma, eademq; materia numero idem [illegible] compositum. Maior nota est: minor probatur: triplex [illegible] est vnitas materiæ: & prima quidem intrinseca & essentialis, quæ est potentia de genere substantiæ, ob quam vnitatem, omnium generabilium materia vna esse dicitur. Alia est superueniens actualis substantialis, [quam] certe à forma habet substantiali, ob cuius gratiam [illegible] compositi vna dicitur esse materia. Tertia est actualis accidentalis, & hanc à quantitate dimensiua recipit, secundum quam, corruptum, atq. generatum vnam materiam habere dicuntur, quatenus formæ succedunt sibi in eadem parte materię. sed quoad propositum, est tantū mihi materia vna primo & secundo modo dicta, non aute tertio, quippe cum ad vnitatem eiusdem suppositi numeralis non sit necessaria materia tertii modi, siue ordinis. siquidem in vno mixto, & alito, quod est vnum numero, plures sunt materiæ partes, tertio modo nuncupatæ. Proles præterea si nutriretur carnibus humanis in resurrectione huius [illegible] materia sub illorum formis inueniretur, quorum carnibus fuit educata. Atque ita non esset idem homo propter vnitatem materiæ tertio modo dictam. hoc idem docere videtur Aug. lib. 22. de ciuit. c. 20.

Triplex vnitas materiæ.

Solutio. lib. 22. cap. 20. *Resp.* in huiusmodi casu, nullam illarum vnitatum Pauli materiam, ad eam quæ Petri fuit, habere nō quidem primam, quia non est eadem materia omnium generabilium secundum numerum, sed secundum rationem. Aliud n. est loqui de materia prima absolute, aliud vero de prima huius indiuidui materia. Non etiam secundum actualem, quippe quæ non solum a forma, verumetiam à materia dependeat. Quid autem de tertia sit sentiendum, perspicuum esse puto.

Opinio Aug. declaratur. Nō fuit præterea Augustini mentio, eundem hominem numero, duas materias ab inuicem omnino distinctas habentem, in resurrectione esse reparandum Nec materiam, quę est sub vna forma, vnitate essentiali, substantiali, aut accidentali, cum ea, quæ est sub alia, eandem numero

De hominis resurrectione.

& mortale hoc induere immortalitatem. Necesse est fieri quod promissum, ait Ambrosius. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. Osee.1. Absorpta est mors in victoria. vbi est mors stimulus tuus? vbi est mors victoria tua? Enarratis causis mortis per diuinã victoriã propheta ex persona insultãtis loquitur insultãdo morti, stimulum autẽ mortis esse peccatũ. sagitta mortis peccatũ, per quod anima iugulatur, virtus vero peccati lex, quũ fortius & maius fit per scientiam peccatum. Hæc Ambros. *August. de peccatorũ meritis & remissione.* Aculeus mortis peccatum. Quia ergo, inquit, sicut Apostoli apertissima verba declarant, eo absorbebitur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionem & immortalitatem, id est, viuificabit Deus & mortalia corpora nostra, propter [illegible] tantẽ spiritum eius in nobis, manifestum est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni carnis contraria, aculeum fuisse peccatum. Aculeum autem quo mors facta est, non quem mors fecit: peccato enim morimur, non morte peccamus. sic itaque [illegible] est, Aculeum mortis, quomodo lignũ vitæ, non quod [illegible] hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret. Et quomodo lignum scientiæ, per quod scientia fieret hominis, non quod per suam scientiam faceret hominem. [illegible] & Aculeus mortis, [illegible], non quem mors fecerit. [illegible] dicimus quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quod [illegible] mortuumue conficeret. Aculeus itaque mortis peccatum est quia peccati punctu mortificatum est genus humanum. [illegible] resurrectione corporis aiebat Apostolus, qua absorbebitur mors in victoria [illegible] um mortale hoc induerit immortalitatem, tunc ipsi morti [illegible] tabitur, quæ in victoria resurrectionis corporis absorbebitur, tunc ei dicetur vbi est mors victoria tua, vbi est stimulus tuus. Morti ergo corporis hoc dicetur, hanc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cum mortale hoc immortalitate induerit. Mors inquam, corporis tunc dicetur, vbi est mors victoria tua, qua hic omnes sic viceras, vt etiam Dei filius tecum confligeret [illegible] non vitando, sed suscipiendo, superaret? Vicisti in morientibus, victa es in resurgentibus. victoria tua, qua absorbuens corpora morientium temporalis fuit: victoria nostra qua in corporibus absorpta es resurgentium, æterna constabit. vbi est aculeus tuus, id est peccatum quo puncti & venenati sumus, vt etiam in nostris corporibus fieres [illegible] ea tam longo tempore possideres? Virtus vero peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes: accepimus legem non vt emẽdatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. *Lex enim subintrauit*, ait Paulus, *vt abundaret peccatum. Et conclusit scriptura omnia sub peccato.* Sed Deo gratias qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum vt vbi abundauit delictum abundaret & gratia, atque vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalitatem resurrectionis, & aculeum eius per gratuitam iustificationem. *Chry.* absorpta est mors, inquit, in victoria id est, in [illegible] nem & euersionem, vt plane nihil eius reliquum sit, neque reuertendi spes appareat vlla, mortalitate scilicet per immortalitatem deiecta. Vbi est mors victoria tua? mortem irridet. Transit victoria tua, periit, et anuit penitus: adeoque frustra hic laborasti? Neque enim armis modo illam cauit, ac deuicit, sed prorsus aboleuit & in nihilum redegit. Aculeus mortis peccatũ. De corporis resurrectione loquitur. Etenim nisi resurrectura sint corpora, qua ratione mors diceretur absorpta? Aculeus mortis peccatum, idque multo grauius malum ipsa morte, vtpote in quo suas illa vires habebat omnes peccati potentia lex, quia interminando, peccatum auget, redditque conspicuum non in illa, quemadmodum nec in medico, sed in eo, qui pharmaco abutitur, culpa hærebit. *Theophilactus*, Mors pro stimulo, peccato vtebatur. Nam vti Scorpius minimum animal, in caudæ stimulo vim habet omnem. sic & mors per delictum poterat plurimum, tametsi suis viribus minime vteretur. Virtus peccati lex, lex namque, cum nulla constaret ex iustitia, delinquentes nequaquam grauiter damnabamus. At postquam lex ipsa delictum monstrauit, & quod cauendũ esset, constituit, condemnauit nos acrius, vt qui scienter deliquimus: & peccato vires adiecit, & fortius reddidit, non pro sua natura, sed pro nostra ignauia, qui minus recte vtimur concessa medela. Non igitur ambigas homo de resurrectione, deque nostrorum corporum immortalitate, atque impassibilitate, cum videas peccatum esse sublatũ, quod mors ipsa pro armis habebat quibus iam exuta, nihil amplius virium habere poterit. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum: ipse enim vicit mortem, & mortis authorem, vt nos quoque in illo & per illum vinceremus. Cæterum, aliquid esse passibile, [illegible] tariam intelligi potest, vno quidem modo perinde sonat, [illegible] potens non pati, seu quod non habet potentiam, vt aliquid ab aliquo patiatur. stante suæ naturæ ordine à primo conditore instituto. similiter & immortale intelligitur iuxta quem profecto modum, in statu innocentiæ homo immortalis esse dicebatur. Alio modo impassibile idem est, quod non potens pati, idque dupliciter, passione proprie dicta, nempe corruptiua seu abiectiua, aut perfectiua, vt dici [illegible] de anima, quæ minus proprie passio nominatur. Itaque beatorum corpora impassibilia erunt, non solum quomodo erant Adæ & Euæ corpora in statu innocentiæ, verumetiã passionum contrarij abiectiuæ minime subdita erunt. *Seminatur*, inquit Apost. *in corruptione, resurget in incorruptione.* Et reuera quemadmodum anima post resurrectionis gloriam ab omni erit molestiæ, tristitiæque onere libera, ita rationi contentaneum est, vt ipsius socius similis immortalitatis gloria [illegible] *Quemadmodum socij sunt tribulationum, erunt & consolationum*, ait Apost. *si sustinebimus & conregnabimus.* Tale ergo corpus animæ iam glorificatæ est tribuendum, quod perpetuam illius gloriam [illegible], perpetuitatemque non obscuret. Erunt [illegible] illa corpora beatorum à passione secundo modo [illegible], perfectione scilicet cuiusmodi est sensatio, visio & auditio [illegible] quidem, nam cum status beatorũ sit perfectissimus, atque beatissimus, huiusmodi passione subdi non debent. [illegible] vero potissima, est diuina virtus, qua corpora nostra immortalitate sunt vestienda. *Sed dicet aliquis* [illegible] res se haberet, tunc beatus non posset sentire: sentire enim est quoddam pati omnisque sensus ab excellenti sensibili corrumpitur, sed [illegible] sequens est falsum: ergo &c. Adde [illegible] rumpi, inquit, necesse est, quod palpatur, sed corpus gloriosum erit palpabile igitur & corruptibile. Amplius, Nullum violentum potest esse perpetuum [illegible] elemẽta ne ad sua loca naturalia [illegible] ferantur, violenter detinentur igitur perpetuum esse non potest. Ad hoc accedit authoritas Philos. contra Platonem arguentis, cœlum non esse ex se corruptibile, & perpetuo tempore duraturum. A simili ergo argui posse videtur corpus gloriosum suapte natura corruptibile in perpetuum [illegible] ruptione mansurum non esse. Commentator [illegible] hoc tantum modo motui tribuendum esse censuit qui cum sit passibilis ab alio nihilominus potest perpetuitatem accipere. Amplius passibile, & impassibile, corruptibile, & incorruptibile, authore Philosopho 10 met. differunt plusquam genere. sed corpus idem glorificatum à seipso non glorificato non modo non differt genere, sed ne numero quidem: Ergo. *Resp.* ad primum cuius solutio patet ex dictis. status namque ille huiusmodi passionum non est susceptiuus. Excellens preterea sensibile corrumpit sensum, quando immutatio intentionalis, atque realis corruptiua conueniunt simul: sed ab hac secunda corpus gloriosum erit immune. Ad confir. à Deo præseruabitur, vt corrumpi non possit. Ad 2. violentum virtute diuina potest esse perpetuum, non autem naturali; propterea quod naturaliter est corruptibile, non potest virtute naturali, sed diuina fieri incorruptibile. Ad 3. naturaliter corruptibile, & supernaturaliter incorruptibile, non differunt genere, nec etiam numero, hanc animæ, corporisque felicitatem dignetur nobis dare sanctus Pymander per suum verbum lucidum, cum Spiritu sancto. Amen.

Stimulus mortis. — *lib. 3. c. 11.* — *Peccatum mors facta est.* — *Peccatum [illegible] aculeus mortis.* — *[illegible] mortis.* — *Aculeus.* — *Lex virtus peccati.* — *Rom. 5. Gal. 3.* — *Absorpta est mors.* — *Lex auget peccatum.* — *Passibile duplex.* — *Passio duplex.* — *1 cor. 15* — *Corporum impassibilitas probatur* — *2 cor. 1* — *2. Timot. 2.* — 1. — 2. — *Obiectiones* — 1. — 2. — *[illegible] cœlo* — 3 — *Solutio argumenti.* — 1. — 2. — 3.

FINIS QVARTI LIBRI.